

TERÖRİZMİN TARİHİ

ANTİKÇAĞDAN IŞİD'E

EDİTÖRLER

GÉRARD CHALIAND & ARNAUD BLIN

Çeviren: Bülent Tanatar

Nora

Terörizmin Tarihi: Antikçağdan Işid'e
Gérard Chaliand & Arnaud Blin
Özgün Adı | *Histoire du Terrorisme: De l'Antiquité à Daech*
Çeviren | Bülent Tanatar

Nora Kitap | 20 | Edebiyatdışı
Yayına Hazırlayan | Mert Tanaydın
Kitap Editörü ve Redaksiyon | Masis Kürkçügil
Kapak Tasarımı | Başak Yaman Eroğlu
Dizgi | Hazel Çelik
1. Baskı / Kasım 2016

ISBN | 978-605-83235-9-9

"HISTOIRE DU TERRORISME" by Arnaud Blin & Gérard Chaliand
© Librairie Arthème Fayard, 2015
Türkçe Yayın Hakkı © Nora Kitap, 2016
Türkçe Çeviri Hakkı © Bülent Tanatar, 2016

Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Nora Kitap, Kırmızı Tazı Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin tescilli markasıdır.

NORA KİTAP
Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sok. Osmanlı İş Merkezi 18/9
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 222 10 66 - 243 30 73 Faks: 0212 222 46 16
Sertifika No: 32464 info@norakitap.com

Mimoza Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Merkez Efendi Mah. Davutpaşa Cad. No: 123 Kat:1
Topkapı / İstanbul Tel: (212) 482 99 10 (pbx) Sertifika No: 33198

TERÖRİZMİN TARİHİ: ANTİKÇAĞDAN IŞİD'E

Editörler:
Gérard Chaliand & Arnaud Blin

Çeviren: Bülent Tanatar

YAZARLAR

Gérard Chaliand günümüz dünyasındaki siyasal ve stratejik sorunlar ve özellikle de gerillalar ve terörizmler üzerine uzmandır. Harvard, UCLA [Los Angeles'teki California Üniversitesi] ve Berkeley'de misafir öğretim görevlisi olmanın yanı sıra ENA [Ulusal İdare Okulu] ve Genelkurmay Savunma Koleji'nde ders vermiş ve Avrupa Çatışma İnceleme Merkezi'ni yönetmiştir. En önemlisi, Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki çok çeşitli çatışma alanlarında bulunmuştur. Aralarında *Anthologie mondiale de la stratégie* (Robert Laffont, 2009), *Atlas du nouvel ordre mondial* (Robert Laffont, 2003), *Les Guerres irrégulières. Guérillas et terrosime*'in de (Gallimard, 2008) bulunduğu sayısız kitabın yazarıdır.

Arnaud Blin uluslararası ilişkiler ve stratejik incelemeler uzmanı olup Georgetown ve Harvard üniversitelerinde öğrenim görmüştür. Halihazırda Yeni Bir Dünya Yönetişimi İçin Forum ile Modus Operandi cemiyetini yönetmektedir. Fransız Stratejik Analiz Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olup özellikle *Tamerlan* (Perin, 2007), *Les Batailles qui ont changé l'histoire* (Perin, 2014) ve Gérard Chaliand'la beraber *Dictionnaire de stratégie militaire* (Perrin, 1998) ve *America is back* (Bayard, 2003) gibi kitapların yazarıdır.

François Géré tarihçi ve jeostrateji uzmanıdır. Fransız Stra-

tejik Analiz Enstitüsü'nün kurucusu olup aynı zamanda Paris III Üniversitesi'nde araştırma yöneticisi ve Milli Savunma Yüksek İncelemeler Enstitüsü'nde görevli memurdur. *Les Volontaires de la mort* (Bayard, 2003), *La Nouvelle géopolitique. Guerres et paix aujourd'hui* (Larousse, 2005) ve *Pourquoi le terrorisme?* (Larousse, 2006) kitaplarının yazarıdır.

Rohan Gunaratna uluslararası terörizm uzmanı olup Singapur'daki Savunma ve Stratejik İncelemeler İçin Terörizm Araştırma Enstitüsü'nü yönetmektedir. Fransızcada *Al Qaida. Au cœur du premier réseau terroriste mondial* (Autrement, 2002) adıyla yayınlanan kitabın yazarıdır.

Olivier Hubac-Occhipinti çatışma ve korsanlık üzerine uzmandır. *L'Arme du terrorisme* (Audibert, 2002) kitabına katkıda bulundu.

Ariel Merari Harvard'da siyaset bilimi misafir öğretim görevlisidir. Tel Aviv Üniversitesi'nde Siyasal Şiddeti Araştırma Birimi'nin müdürüdür.

Philippe Migaux Paris Siyaset Bilimi Okulu'nda doçent olup özellikle *Le Terrorisme au nom du jihad* (André Versaille, 2009) ile *Al Qaida, sommes nous menacés?* (André Versaille, 2012) kitaplarını yayınlamıştır. Gérard Chaliand'ın yayına hazırladığı *Les Stratégies du Terrorisme* (Desclée de Brouwer, 2002) ve *Les Guerres irrégulières* (Gallimard, 2008) gibi eserlere katkıda bulunmuştur.

Yves Ternon tarihçidir. *Du négationnisme* (Desclée de Brouwer 1999), *Empire Ottoman. Le déclin, la chute, l'effacement* (Le Félin, 2005) ya da *Guerres et génocides au XXe siècle* (Odile Jacob, 2007) kitaplarının yazarıdır.

İÇİNDEKİLER

Giriş (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 11
Ayaklanma Stratejisi Olarak Terörizm (Ariel Merari) 25

Birinci Bölüm: Terörizmin Tarih Öncesi **63**
Zelotlar ve Haşhaşiler (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 65
Terörün Çağlar Boyunca Tezahürleri (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 96

İkinci Bölüm: Modern Çağ (1789-1968) **113**
Modern Terörün İcadı (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 115
XIX. Yüzyılın Anarşist Teröristleri (Olivier Hubac-Occhipinti) 137
Rus Terörizmi (1878-1908) (Yves Ternon) 160
Terörizmin "Belle Époque"u (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 213
Lenin, Stalin ve Devlet Terörizmi (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 241
Savaşta Terörizm: İkinci Dünya Savaşı'ndan Ulusal Kurtuluş Savaşlarına (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 256

Üçüncü Bölüm: Çağdaş Terörizm (1968'den Günümüze) **269**

1968'den Radikal İslamcılığa (Gérard Chaliand ve Arnaud Blin) 271

Radikal İslamcılığın Kökleri (Philippe Migaux) 317

El Kaide (Philippe Migaux) 390

İslamcı Hareketin Geleceği (Philippe Migaux) 436

İntihar Eylemleri: Savaş ile Terörizm Arasında (François Géré) 454

Terörizm Karşısında ABD (Arnaud Blin) 498

El Kaide'nin Yeni Yüzü: 11 Eylül'den Sonra İslamcı Terörizm Tehdidi (Rohan Gunaratna) 526

2004'ten Sonraki Durumun Panoraması (Philippe Migaux) 549

IŞİD Döneminde Cihatcılık (Gérard Chaliand) 592

Dördüncü Bölüm: Terör Yazıları **611**

Edebiyat ve Terörizm 613

Manifestolar, Söylevler ve Kuram (I) 640

Manifestolar, Söylevler ve Kuram (II) 686

İslamcılar 714

Bibliyografya (Gérard Chaliand) 735

"Ya cumhuriyetin iç ve dış düşmanlarının ümüğünü sıkacaksınız ya da onunla birlikte telef olup gideceksiniz. Yani, bu durumda, politikanızın birinci mottosu, halkı akılla gütmeli, halk düşmanlarını ise terörle, olmalıdır. Halk hükümetinin barış zamanında başvurduğu şey erdemdir, devrim sırasında halk hükümetinin başvurduğu şey ise erdemin yanı sıra terördür; terörsüz erdem felaket getirir; erdemsiz terör ise acziyettir."

Maximilien de Robespierre,
5 Şubat 1794'te Konvansiyon Meclisindeki Söylev

"Terörist asildir, korkunçtur, karşı konulmaz derecede büyüleyicidir, zira kendinde insan azametinin iki ulu zirvesini birleştirir: Şehit ve kahraman. Daha halkını ve ülkesini özgürlüğe kavuşturmak için bütün kalbiyle yemin ettiği gün ölüme yazgılı olduğunun farkındadır."

Sergey Stepnyak-Kravçinski,
Yeraltındaki Rusya (*Podpolnaya Rossiya*), 1863

GİRİŞ

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

"İnsan iradesini harekete geçiren bütün o tutkular içinde, dinsel fanatizmden daha akıl ve özgürlükle uyuşmaz olan başka bir şey yoktur."
Maximilien de Robespierre[1]

Washington'da, Pentagon'un istihbarat servisi *The Defence Intelligence Agency* [DIA, Savunma İstihbarat Teşkilatı] tarafından tertip edilen terörizm, daha doğrusu karşı-terörizm üzerine bir konferans sırasındaydı. Katılımcıların büyük çoğunluğu, hemen hepsi az ya da çok anti-terörist mücadele içinde yer alan çeşitli Amerikan istihbarat örgütleri için çalışıyorlardı. Bu perde gerisindeki çalışanlar, çoğunlukla, soğuk savaşın ardından nükleer silahların yayılması, kitle imha silahları, organize suç, vb. gibi tehditleri de içeren, artık daha geniş tanımlanan "yeni tehditler" kategorisine ait özel alana geçiş yapmışlardı. Bu tektip giyinmiş adamlardan oluşan garip topluluk, anti-terörist mücadelenin özüne yönelik fikirlerini beyan etmek üzere birbirini izleyen konuşmacıların görüşlerini özenle dinliyorlardı. Günün sonunda, yorgun dinleyici kitlesi son konuşmacıyı dinlemeye hazırlanırken elinde bir bavul ile bir çanta, koca adımlarla kürsüye doğ-

[1] Jean Artarit, *Robespierre ou l'impossible filiation,* Paris, La Table Ronde, 2003, s. 71.

ru ilerleyen garip bir tip peyda oldu. Siyah şapkasının örttüğü uzun saçları, gür sakalı, koyu gözlükleri, yırtık pantolonu ve deri ceketiyle bu adam, istihbarat bürokratlarıyla tam bir tezat içindeydi. Tek hamlede, şimşek hızıyla bavuluyla çantasını açan bu bilinmedik kişi, kalabalık üzerine iki el bombası fırlattıktan sonra donakalmış dinleyici kitlesine bir M16 tüfeği doğrulttu.

Ama bir patlama olmadı ve M16 da ateşlenmedi. Sakin bir şekilde adam mikrofonu eline aldı ve konuşmasına başladı. Salon, en azından salonun bir kısmı, bu sesi bir yerden tanıdığını farketti. Hakikaten de bu, DIA'nın müdürü, yani "terörist" kılığına bürünerek, bir teröristin kolokyumun yapıldığı (hiçbir güvenlik kontrolünün yapılmadığı George Washington Üniversitesi'nde bulunan) binaya ne kadar kolayca sızabileceğini ve Amerikan karşı-terörizminin yüksek tabakasını safdışı edebileceğini göstermek isteyen bir generaldi. Üniformasını giydikten sonra general şu kehanette bulundu: "Bir gün, teröristler Washington'da ya da New York'ta bunun gibi bir binaya saldıracaklar. Yüzlerce kurbanın ölümüne ve daha önce eşi görülmeyen bir psikolojik şoka yol açacaklar. Mesele böyle bir eylemin Amerikan toprağında olup olmayacağı değil, ne zaman ve nerede olacağıdır. Beyler, sizin göreviniz buna karşı hazırlık yapmaktır. Vatanımızın güvenliği sizin ellerinizin arasında bulunuyor." Kolokyum 1998'de olmuştu. Üç yıl sonra, 19 kararlı adam New York ve Washington'ı vuran, tarihin en müthiş terörist eyleminde 3.000 can aldılar. DIA'nın merkezi Pentagon'un kendisi de vurulmuştu. İhmalkarlıkları yüzünden Amerikan istihbarat servisleri bu harekatı engelleyememişlerdi.

Geriye dönüp bakıldığında, bu mizansen biraz gerçeküstü gibi görünüyor. Başta Pentagon'un istihbarat şefinin lafları nedeniyle. Sonra, bu adamların bütün o titizliklerine rağmen onun tavsiyelerini izlemedeki kifayetsizlikleri nedeniyle. Her şeyi havaya uçurmaya hazır bir fanatik marjinal şeklindeki şu eski imge –pratikte kara bir çarşafa bürünmüş bir anarşisti gösteren şu karikatürlerle özdeş– ile yüksek teknolojili bir terörizmin eli kulağında olduğu şeklindeki, politikacıların karşı durmak üzere

hazırlık yaptıkları şu meşhur "hiper-terörizm" üzerine nutuklar arasındaki uçurumu da buna ilave etmek gerek.

Terör, kavramlaştırması ilk ağızda görüldüğünden daha karmaşık bir fenomendir. İdeolojik yorumlar, terim olarak kullanıldığında, özellikle devletler tarafından bir şeytanlaştırıcı yananlam yükleme arzusu gibi şeylerin hepsi, izleri birbirine karıştırmaya katkıda bulunuyor. Belki de terör kullanımının terörize etmeye yaradığını –tarihsel olarak bu, örgütlü gücün, devlet ya da ordunun rolüydü, en azından despotik rejimler söz konusu olduğunda– hatırlatmakla işe başlamak gerekiyor. Demokratik olmayan ülkelerde hâlâ böyledir. Başka ülkelerde, savaş zamanında, terör, sivillere yönelik olan da dahil, meşru olarak kabul edilebiliyor. Çağımızdan örnek vermek gerekirse, Coventry, Dresden, Tokyo[2] bombardımanları ile Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombalarını saymak mümkün.

Din adına terör, kutsal terör, tekerrür eden tarihsel bir fenomendir. En ünlü örneği birinci yüzyıldaki, aynı zamanda *sicarii** diye de bilinen Yahudi Zelotlar'ınkidir. Bu katil tarikat, Roma işgaline karşı, sonuçlarından biri ikinci tapınağın yıkılması (MS 70) olan bir isyan başlatılmasına katkıda bulunmuştu. Bu açıdan İslam içinde de İsmaili Haşhaşiler[3] tarikatı öne çıkar. İki yüzyıl boyunca (1090-1272) Müslüman kodamanlara karşı siyasal cinayetler işlediler. Hiçbir Hıristiyan tarikat, terörü bu denli ses getirici sonuçlarla kullanmadı. Ama tabii bu hususta Bohemyalı Taboritler'i (XIV. yüzyıl) ya da Anabaptistler'i (XVI. yüzyıl) anmak veya Engizisyon'un sapkınlıklarından söz etmenin yanı sıra ilk Haçlı Seferi'nin (1095) aktif Yahudi karşıtlığını hatırlatmak mümkündür. Her halükârda Mesihçi hareketler terörü kullanırlar ve ondan beslenirler.[4]

---

[2] 10 Mart 1945'teki bombardıman 80.000 ölüme yol açmıştı.

* "Hançer taşıyan adam" ya da "suikastçı" anlamlarına gelen Latince *sicarius* kelimesinin çoğulu.—*çn*

[3] Bernard Lewis, *Les Assassins*, Maxime Rodinson'un önsözüyle, Berger-Levrault, 1987.

[4] Norman Cohn, *Les fanatiques de l'Apocalypse*, Payot, 1983.

Mesihçilik, bir gün –çok uzak olmayan bir gelecekte– tarihin sonuna işaret eden bir çıkagelişle dünyanın tamamen dönüşeceğini öne sürer. İlk yüzyıllardaki Hıristiyanlıkta, İsa'nın yeryüzüne ikinci gelişine (*parousia*) işaret eden bir yakın sona dair inanca çok sık rastlanıyordu. Kıyamet fikri çeşitli Mesihçiliklere sıkı sıkıya bağlıdır ve bu sadece vahiyle inen dinlerde böyle değildir. Aztekler dört güneşin (dört dünyanın) yok olduğuna inanıyorlardı. Güneşe, insan kurbanların kanı verilmezse benzer bir yakın sonun kapıda olduğu düşüncesiyle terörize olmuşlardı.

Mesihçi duygu, Yahudilik içinde (örneğin XVII. yüzyıldaki Sabetay Sevi hareketi) canlılığını korumuştur. "Vadedilmiş Topraklar"a geri dönüş 1967 Savaşı'ndaki zaferin hemen ardından Guş Emunim örgütünün kurulmasıyla Mesihçi bir yeniden doğuşa yol açmıştır ve Batı Şeria'daki Yahudiye ve Samarya'yı Yahudi yerleşimine açma hareketinin dinamizmiyle bağlantılıdır. Günümüzde Hıristiyanlık içindeki Mesihçilik, kökenleri XIX. yüzyıla kadar giden bazı Protestan fundamentalist tarikatlar arasında belirgindir. Bunlar arasında, güçlü bir nüfuza sahip olan Evangelistler, atılımları onların gözünde *parousia*'nın önkoşulunu oluşturan İsrail'in zaferlerine özellikle duyarlıdır. İslam da, özellikle Mehdi'nin (Hıristiyan Mesih'in eşdeğeri) beklenen gelişiyle belirlenen bu nitelikte hareketlere sahiptir. On ikinci imam beklentisiyle belirlenen İran'daki on iki imam Şiiliğinde Mesihçilik merkezi bir konumdadır. Siyasal bir çatışma söz konusu olsa da, tıpkı İsrail-Filistin çatışmasında olduğu gibi bugün radikal İslamcılar ile ABD arasındaki şiddetli karşı karşıya gelişleri besleyen olaylar ve karşıtlıkların da Mesihçi bir boyutu vardır. Oldukça geniş ölçüde paylaşılan bir fikrin tersine, bir "medeniyetler çatışması"ndan söz etmek yersiz. 1979 yılında, yıllık Hac farizası sırasında çoğunluğu Suudi olan Sünni radikallerin Kâbe baskınının; ya da 1995'te Guş Emunim tarikatının bir üyesi tarafından Batı Şeria'da Yahudiye ve Samarya'nın terkedilmesine rıza göstermekle suçlanan İzak Rabin'in katle-

dilmesinin[5] de gösterdiği gibi, toplumlar içindeki karşıtlıklar da aynı derecede canlıdır.

Dinsel terörizm aşkın karakterde bir eylem olarak tasarlanmıştır. Dinsel otoriteler tarafından meşru gösterilerek, sonunda kutsalın araçları haline gelen aktörlere her türlü ruhsatı verir. Kurbanların sayısının, kimliklerinin artık bir önemi yoktur. Teröristin uğruna kendini feda ettiği Dava'nın üzerinde bir yargıç yoktur. 1993'te sadece kısmi bir başarıya ulaşabilen Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan ilk saldırının failleri, işe koyulmadan önce, bugün ABD'de hapiste bulunan Şeyh Ömer Abdurrahman'dan bir fetva almışlardı.

Dinselle ya da onun veçhelerinden biriyle ilgili bu küçük sapmamız, bizi, konumuz olan ve çağdaş okur için çoğu zaman İslami terörizme indirgenen terörizmden sadece görünürde uzaklaştırır. Bu bakımdan, İslam'ın teolojik sorunları politik sorunlara sıkı sıkıya bağladığını hatırlatalım. İslam'ın bu özgüllüğünün sebebi onun kökenine dayanır. Bizimkine daha yakın bir sözcük dağarcığı kullanacak olursak, yüce şef aynı zamanda hem dinsel hem de siyasal önderdi. Sonradan, bu ideal modelden sapıldı. Belli bir noktaya kadar, birbirinden ayrı, bir siyasal aygıt ile bir dinsel ve hukuki aygıt kuruldu, ama Müslümanların zihnindeki ideal İslam tekli bir yapı idi: Kuran aracılığıyla işleyen din ve devlet. Kiliseyi doğuran koşullar ise farklıydı. Hıristiyanlık IV. yüzyılda imparatorluk dini haline geldiğinde bile, dinsel ve siyasal aygıtların ikisi de birbirlerinden ayrı durumdaydı, her ne kadar ortaçağda kısa bir süreliğine Kilise fani dünyanın önderlerine kendini dayatmaya kalkışmış olsa da.

Dinsel hareketlerde mezheplere bölünmek neredeyse bir sabitedir. Ayrılıkçı [*schismatiques*] hareketler her zaman orijinal imanın gerçek yorumuna kendilerinin sahip olduklarını ileri sürmüşlerdir.

---

[5] Ehud Sprinzak, *Brothers against Brothers,* Free Pres, New York, 1999. Aynı yazarın şu makalesine de bkz: "Fundamentalism, Terrorism and Democracy", *Journal of Strategic Studies,* Mayıs 1987.

Bugün radikal İslamcılığa bağlı mezhepçi [sekter] akımların belirleyici özelliği, gerilla hareketlerinin ardından, siyasal amaçlara hizmet edecek bir seferberlik ve angajman sağlamaya elverişli bir dinsel yorumdan beslenen terörist nitelikli eylemlere başvurmaktır.

Burada, ne MÖ III. yüzyılda Çin devletinin kuruluşundan Mao Zedong'a kadar, Çin'de tarihe damgasını vuran uzun despotik rejimler listesinin, ne Budizmin kurallarına uymak için çabalayan Asoka gibi bir hükümdarın varolabilmesine şaşmaksızın, eski Doğu veya Hint toplumlarının, ne de bütün iktidarlar gibi, adaletsizliği karışıklığa yeğleyen Müslüman imparatorlukların ve yıkılışına kadar hiç duraksamadan teröre başvurmayı beceren, bunlardan sonuncusu Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerinde uzun uzadıya duracağız. Demokrasi embriyonlarının İsviçre'de, Hollanda'da, İngiltere'de, ABD'de, erdem adına Terör'e savrulduğu Fransa'da ortaya çıkmasına dek Batı da bu noktada diğerlerinden pek geri kalmaz. Terör, Fransa'da sanığı, tanık ve avukat hakkından mahrum eden ve mahkemeye kanaat temelinde mahkûm etme serbestisi veren 22 Prairial Yıl II (10 Haziran 1794) tarihli yasayla doruğa ulaşmıştır.

Tarih, ya da daha doğrusu belli bir tarihsel imgenin kendini dayatmasına el veren galiplerin kronikleri, Moğollar ve onların XIII. yüzyıldaki ani ortaya çıkışları hakkında hafızada sadece, Bağdat'ı aldıktan sonra kellelerden yaptığı piramidiyle Timurlenk'in ancak egale ettiği, genel bir terör yankısını saklar. Nazizmi ve Stalinci terörü yaratan bizim XX. yüzyılımıza gelince, o her şeyden önce, 1915-1916'da Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ermenilerin soykırımından 1942-1945'te Yahudi ve Çingenelerin soykırımına ve de 1994'te dünyanın kayıtsız kalan gözleri önünde Ruanda'daki soykırıma, bir soykırımlar yüzyılıdır. Kulaklar, gerçek ya da hayali karşı-devrimciler, aşağı görülen ırklar, vb. gibi belli sosyal kategorilerin kitlesel katliamlarını da buna eklemek gerekir

Ortalık bolca terör kullanan dinsel tarikatlar veya kendine az ya da çok kutsal bir misyon biçmiş başka gruplarla kaynı-

yor. Kurulduğu VII. yüzyıldan XIX. yüzyılda tasfiye edilene dek Hindistan'da yolcuları tedhiş eden Thug'lar tarikatını da sayabiliriz burada. Çok genç yaşta, çoğunlukla ailece intisap edilen, boğazlayarak öldürme eylemleriyle ünlü bir tarikat söz konusuydu. Tarikat kimi zaman ele geçirdiği küçük çocukları da saflarına katıyordu. Bunlar on veya on bir yaşlarına doğru katillere eşlik edebiliyorlar ve bir vasinin önderliğinde tarikatın faaliyetlerine aşinalık kazanmak ve bilhassa susmayı öğrenmek amacıyla belli bir mesafeden katliamı izleyebiliyorlardı. Buluğ çağına geldiklerinde operasyonlara katılabiliyorlardı artık. Tarikat Hinduların ölüm tanrıçası Kali'yi kutsuyordu. Thug'lara göre Kali, cinlere karşı savaşmak için koltukaltlarının terinden kendine savaşta eşlik edecek iki adam yaratmıştı; karşılık olarak da onlara kan akıtmamak koşuluyla hiç vicdan azabı çekmeden adam öldürebileceklerini muştulamıştı. Thug'ların izlediği din geleneği, eskiden tanrıçanın cesetleri kemirerek imha ettiğini iddia ediyordu. Oysa bir gün, bir çömez arkasına dönmüş ve tanrıçayı yemek yerken görmüştü. Ceza olarak da, tanrıça bundan böyle kurbanların imha edilmesini yasaklamıştı. Sadık takipçilerine onları parçalamalarını ve gömmelerini, sonra da ayinsel bir törenle bunu kutlamalarını emretmişti.

XIX. yüzyılın başına dek her yıl binlerce yolcu ortadan kayboluyordu. Bir Thug hapse atıldığında, Mughal yetkililer onu canlı canlı duvar içine gömüyorlardı ya da ellerini ve burnunu koparıyorlardı. Ancak 1830'lardan itibaren İngiliz yetkilileri giderek ortadan kalkacak olan tarikatı sınırlamaya başladılar.

Terörizm her şeyden önce bir *araç*, ya da bir başka ifadeyle bir *teknik*tir. Terörizmin XIX. yüzyılın modern milliyetçilikleriyle beraber doğduğu şeklindeki genel kabul gören fikrin tersine, bu teknik de savaş pratiği kadar eskidir. Bu terimin geç bir tarihte, Fransız Devrimi ve Terör'le beraber ortaya çıkması yüzünden bir kafa karışıklığının doğduğu da doğrudur.

Bütün siyasal fenomenler gibi, terörizm de ileri sürülen idealler ile bunların uygulamalarını karşı karşıya getiren ikilikle ta-

nımlanır. Ve bütün siyasal fenomenler gibi, terörizm de kültürel ve tarihsel bir bağlamda varolur. Otuz yıl boyunca, Marksist ideolojinin terörist hareketler üzerindeki etkisi bunların başarısını sağladı; 1970 ve 1980'li yıllarda çoğunlukta olsalar da, bugün, Marksist olduklarını iddia eden terörist gruplar azınlıktalar. Biçimleri, içinde doğdukları, geliştikleri ve tasfiye oldukları siyasal bağlamlara kıyasla tanımlanan bütün bir terörizmler tarihi için de bu böyledir. Zira terörizm sürekli kendini yenileyen bir fenomen olduğundan, her terörist neslin arasındaki bayrak aktarını genellikle derin bir kopuşa işaret eder.

Kültürel bileşenin önemi, bugün milliyetçi ya da tamamen siyasal bir ideolojiden yola çıktığını ileri süren hareketlerden ziyade dinsel ilhamlı terörist hareketler tarafından açıkça ortaya konmuştur. En çok bu hareketler kendilerinden söz ettiriyor. Hamas ve bilhassa El Kaide siyasal veya sözde-siyasal emellerini (İsrail'in veya ABD'nin yok edilmesi) özellikle adam devşirmeye yarayan ve böylece başka hareketlerdeki ideolojik unsurla aynılaşan bir dinsel temelle başgöz eder. Filistinlilerin başlangıçta takip ettikleri terörizmin aslen siyasal ve laik olduğunu ve dinsel kaymanın İran devriminden sonraki 80'li yıllar boyunca geliştiğini de kaydedelim.

Herkes ya da hemen hemen herkes bir terörist örgütü devlet aygıtıyla karşıtlık halinde düşünür. Bu karşıtlığın doğası çoğu zaman terörist hareketin niteliğini tanımlar. Devletin aslen rasyonel olarak ortaya çıktığı yerde, terörist hareket güçlü bir duygusal karaktere sahip gibidir. Modern devlet aygıtının "gerçekçi" politika ilkelerine ve güç ilişkilerinin ne durumda olduğu bilgisine dayalı olarak iş gördüğü yerde, terörist hareket politikasına güçlü bir ahlaki boyut (derecesi kullanılan ideolojiye göre değişen) ve temelde hasmına psikolojik darbe vurmaya dayalı bir güçlüye karşı zayıftan yana strateji katar. Raymond Aron'un meselenin özünü yakalayan şu meşhur formülünü hatırlayalım: "Bir şiddet eylemi, psikolojik etkileri saf fiziksel sonuçlarından kıyas kabul etmez derecede büyük olduğunda terörist diye adlandırılır."

Bugün "terörizm"den anlaşılan, uzmanların "aşağıdan yukarıya" diye tabir ettikleri terörizmden meydana geliyor. Oysa "yukarıdan aşağıya" terörizm, yani devlet aygıtının uyguladığı terörizm tarihte daha baskın. Bu türden terörizm XX. yüzyılda totaliter yönetimlerin ortaya çıkışıyla başat hale geldi. Kurbanlar açısından bakıldığında, "yukarıdan" terör "aşağıdan" teröre göre sonsuz oranda daha fazla hasar meydana getirdi.

Bu eser bağlamında, asıl olarak "aşağıdan" terörle ilgileniyoruz, ama tamamen onunla sınırlı değiliz. Bir araç olarak terör, ister "yukarıdan" gelsin, isterse "aşağıdan", aynı stratejik ilkelere dayalıdır: direnme kapasitesini etkileyerek hasmın iradesine baş eğdirmek. Yakın bir geçmişe dek "devlet terörizmi"nden bahsedilmiyordu. Bugün anlaşıldığı şekliyle, devlet terörizmi, özellikle bazı rejimlerin (örneğin Libya ya da İran) terörist gruplara verdiği desteğe deniyor. Fakat devlet terörizmi başka biçimlere de bürünür. Bu aynı zamanda totaliter rejimlerin sistematik biçimde uyguladığı bir araçtır. Bir devletin terörizmi aynı zamanda ordularının askeri doktrininden de belli olur. Örneğin 1930'lu yıllarda Batıda geliştirilen "stratejik bombardımanlar" doktrini, hükümetlere boyun eğdirmek amacıyla münhasıran yoğun bombardımanların sivil halk üzerinde yaratacağı teröre dayanıyordu. İşte Dresden bombardımanları veya Hiroşima ve Nagasaki üzerine yağdırılan atom bombaları bu doktrinden kaynaklanır.

"Yukarıdan" ve "aşağıdan" terörizmler arasındaki sınır genellikle kötü tanımlanmıştır: 1917 öncesi Lenin ile iktidarı ele geçiren Lenin'i düşünelim. İyi bilinir ki, bugünün teröristi belki de yarının devlet başkanı, yani şu veya bu hükümetin diplomatik olarak muhatap alacağı biri olacaktır. Menahem Begin ve Yaser Arafat (ya da başka bir Filistinli) bu karakteristik dönüşümü çok iyi örnekler.

Batı geleneği sadece devlet tarafından uygulanan şiddeti meşru görür. Terörün kullanımına dair bu kısıtlayıcı yaklaşım, zalimce gördüğü bir durumu ortadan kaldırabilmek için başka bir imkânı olmayanları dikkate almaz. Zira terörist bir eylemin

meşruiyeti, onu kullananların hedefleriyle ortaya çıkar. "Amaç araçları meşru kılar" fikrinin çoğu terörist eylemin temelinde yattığını anlamak için eski teröristlerle yapılan birkaç söyleşiye bakmak yeter. Ahlaki olarak görülmeye değecek olan şey, eylem şeklinden çok terörist hareketin davasıdır. Ezilen halkların kurtuluşunu hızlandırdığı için, 1950 ve 1960'lı yılların ulusal kurtuluş savaşları bağlamında terörist eylemler, çoğu zaman olumlu değerlendirilir. Cezayir'de, Hindiçin'de terör eylemcileri birer kahramandır. Onların çoğunlukla hiçbir pişmanlıkları yoktur. Son olarak, bir de, bir şiddet eylemini meşru kılan "haklı savaş" düşüncesi vardır.

Oysa, Batıda ve başka yerlerde, bir eylemi ancak gayrimeşru olarak değelendirildiğinde terörist diye niteleme eğilimi vardır. İşte bizim terör olgusuna bakışımızı bulanıklaştıran, bir siyasal eylemin ahlaki yorumu ile eylemin kendisi arasındaki, her zaman tehlikeli olan, bu karışıklıktır. Bir eylem genellikle bir fanatizm damgası taşıyor ya da eylemcilerinin hedefleri ne meşru ne de tutarlı görünüyorsa "terörist" diye adlandırılır. Gözlemci kendini, tarihsel ve kültürel bağlamlar farklı olduğu ölçüde, çağlar boyunca değişen terörist hareketler labirentinde kötü bir durumda bulur. Bir diğer karışıklık da, terörist eylem, tanım icabı, hedefi sivil halk olan bir eylemdir fikrinden kaynaklanır.[6] Oysa, akıbetinin, yöneticilerin kararlarını değiştirebileceği andan itibaren sivil halk, potansiyel kurban olarak, dolaylı stratejinin hedefidir. Sivil halkların akıbetinin zorunlu olarak siyasal yöneticilerin eylemini etkilediğini düşünmek modern politikanın bir görüşüdür. Zaten devlet terörünün, kendini adına meşrulaştırdığı halk egemenliği kavramının, ancak Aydınlanma çağıyla birlikte ortaya çıktığı iyi bilinir. Daha sonraları, siyasal terörizm, zihniyetlerin evrimini izlemiştir: XIX.

[6] Bu özellikle, terörist eylemi münhasıran sivillere yönelik bir eylem olarak tasavvur eden ve böylece de Haşhaşiler tarikatının bütün tarihini terörizm sahasının dışında tutan Caleb Carr'ın durumudur. Bkz. Caleb Carr, *The Lessons of Terror. A History of Walfare against Civilians,* New York, Random House, 2003, s. 66-67.

yüzyılın Rus Narodnikleri örneğin, romantik gelenekten çok güçlü biçimde etkilenmişlerdir.

Pratikte modern terörizmin asıl hedef tahtasında siviller olsa da, bu olgu aslında siyasal yapıların genel evriminden ve kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışından doğar. Batıda 1789'dan beri siyasal yapılar demokrasiye doğru evrilmiştir. Liberal demokrasinin asli bir bileşenini meydana getiren modern medya da bu zaman zarfında ortaya çıktı. Oysa, tanım gereği, bir demokrasinin ve onun seçilmişlerinin siyasal meşruiyeti yurttaşlarına dayanır. Bu, terörizm silahının niçin diktatörlüklerden çok demokratik ülkelere karşı daha etkin kullanıldığını açıklar. Bu, sandığımızın aksine, diktatörlüklerin teröristleri daha etkin biçimde bulup cezalandırdıklarından –her ne kadar bu alanda demokrasilere nazaran daha geniş bir manevra marjına sahip olsalar da– değil, bir suikastın menzilinin özgür bir ülkede, insanların ifade haklarının olmadığı ve medya araçlarının devlet aygıtının elinde olduğu ya da onun tarafından kontrol edildiği ülkelere oranla daha geniş olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla, modern terörizmin kısmen demokrasinin bir sonucu olduğunu tespit etmek de yanlış olmayacaktır.

Bununla birlikte, terör kullanımı modern demokratik devletin ortaya çıkışından çok daha eski olduğundan, terörizm fenomeni zorunlu olarak demokrasiye bağlıdır demek değildir bu. Ama, kafa karışıklığı yaratabilecek olan şey, "demokrasi-öncesi" terörizmin, ilk bakışta, bugün bildiğimiz biçimlerden çok daha farklı, başka biçimlerde ortaya çıkmasıdır.

Terörist tekniğin ilk tezahürlerinden biri, uzun zaman önce kullanımdan kalkmış bir terim olan "tiran katli" diye adlandırılan şeyde aranmalıdır. Geleneksel olarak, tirana karşı suikast adalet adına yapılırdı. Tiran katli, premodern dönemin en yaygın terörizm biçimiydi. Bu dönemin, ideolojik saflık adına hareket eden, en korkunç terörist örgütü XIII. ve XIV. yüzyıllarda faaliyet göstermiş olan Haşhaşiler tarikatı olup günümüzün kimi terörist örgütlerini hatırlatmıyor değildir.

Hiçbir toplum terörizm tekeline sahip değildir ve tarih boyunca terörist eylemler sayısız coğrafi ve kültürel alana damgalarını vurmuşlardır. Zelotlar (ya da *Sicarii*) ve Haşhaşiler, örneğin, bugün hâlâ büyük terörist örgütleri barındıran Ortadoğu bölgesinde faaliyet gösteriyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, İsrail devleti terörizm tekniklerini kullanan bir strateji yoluyla kendini dayattı. Bugün, Filistinliler İsrail'e karşı bu aynı teknikleri kullanıyorlar. Orta Asya ve Ortadoğu, yüzyıllar boyunca Cengiz Han ve Timurlenk'inki gibi, çeşitli göçebe orduların uyguladığı teröre hedef oldular. XIX. yüzyıldan beri, Rusya, yetmiş yıl boyunca bütün Sovyet yapısının üzerine kurulu olduğu devlet terörü de dahil olmak üzere, sayısız terör eylemine sahne oldu. Bugün Rusya'da terörizm yeniden XIX. yüzyılın Narodnik geleneğine daha yakın bir "aşağıdan" terörizmdir. Avrupa'daki Otuz Yıl Savaşı (1618-1648), terör tekniğinin vahşice birbirlerine giren ordular tarafından da bilindiğini gösteriyor. Daha yakın zamanlarda da Avrupa çeşitli terörizm dalgalarına şahit oldu: anarşistler, İrlanda terörizmi, Kızıl Tugaylar veya Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu gibi ideolojik gruplar ve günümüzdeki Bask ve Korsika bağımsızlık hareketleri.

Amerika Birleşik Devletleri, XIX. yüzyıl sonunda anarşist suikastlerle tanıştı. Diğer yandan, tiran katli geleneğine –Lincoln'ün katili Amerikan başkanını öldürmeden evvel "tirana ölüm" diye bağırmıştı– yakın olan, siyasal kişilerin (Lincoln, McKinley, John ve Robert Kennedy) katli Amerikalıların tarihinde yer etmiştir. Ku Klux Klan gibi yarı gizli bir örgütün faaliyeti de linç uygulamasına dayalı terör tekniği üzerine kurulmuştu. Bir yerde Ku Klux Klan'ın mirasçısı olarak görülebilecek aşırı sağ örgütler, bugün terör tekniği (Oklahoma City saldırısı) kullanmaya devam ediyorlar, ama giderek daha sofistike bir hale gelen modern araçlarla. Uzun süre topraklarında uluslararası terörizmden masun kalmış olan Amerika Birleşik Devletleri, 11 Eylül 2001'de dramatik biçimde vuruldu.

Geleneksel olarak masun kalmış görünen Sahraaltı Afrika,

birkaç yıldan beri düzenli orduların, gayrinizami birliklerin ve silahlı çetelerin uyguladığı terörizmin kurbanıdır. Özellikle Büyük Göller bölgesindeki durum (Kongo'daki çatışmalarda, çoğu sivil, üç milyon kurban verilmiştir) budur. Bugün Afrika'daki terör kullanımı Otuz Yıl Savaşı dönemini hatırlatmaktadır. Küreselleşme bağlamında, Afrika dolaylı olarak, Tanzanya ve Kenya'daki Amerikan elçiliklerine yapılan saldırıların gösterdiği üzere, terörizmin bir hedefi haline geldi. Diğer taraftan, Latin Amerika, şehir gerillası da dahil olmak üzere, birçok gerilla hareketine sahne oldu. Doğal olarak gerillalar, başta şehir gerillası (Tupamarolar) eylemlerinde olmak üzere, terör tekniklerini kullandılar.

1979'da İran'da, radikal İslamcılık Şii versiyonuyla çarpıcı biçimde ortaya çıktı. Aynı yıl, Afganistan savaşı, ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan sayesinde, Sünni radikal İslamcılığın yükselmesini sağladı. Kara Afrika hariç, birçok Müslüman ülkeden gelen unsurların katıldığı bu akım, SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesinin ardından ABD'ye karşı yöneldi. Seksenli yılların ortasından itibaren ABD'ye karşıtlık bir dizi saldırıyla cisimleşti. 11 Eylül 2001 saldırısı bunun doruğuna işaret etti ve Washington tarafından Taliban rejimine ve El Kaide yaftasıyla belirlenen gruplara karşı yürütülen cezalandırma seferini belirledi. Bush yönetiminin girişimiyle, Irak kitlesel imha silahlarına sahip olmakla, El Kaide'yle bağlantıları olmakla ve dünya barışı ve ABD'nin güvenliğine tehdit oluşturmakla suçlandı.

Tek yanlı biçimde, Büyük Britanya'nın hemen hemen tam desteğiyle karar altına alınan, ilke olarak terörizme karşı verilen bu savaşın, Baas rejiminin devrilmesinden sonra, Pentagon'un öngöremediği güçlüklerle karşı karşıya olduğu ortaya çıktı.

Kaynağı ne olursa olsun, her türlü şiddeti mahkûm etmeksizin terörizm fenomenini tek yanlı olarak mahkûm etmek mümkün değildir. En azından niçin ve kim uyguluyor diye bakmak gerekir. Savaşta olduğu gibi ve belki de ondan da daha fazla terörizm, insan ruhu ve iradesi üzerinde etkide bulunuyor. Öncelikle, demokrasiler özellikle kırılganlaşıyorlar. Fakat meydan

okuma ne kadar büyük, hatta köklü olursa olsun, psikolojik gerilime dayalı bu stratejiye dayanma kapasitesi, ilk tepkilerin ortaya koyduğunun aksine, insanlarda oldukça yüksektir.

Son çare olarak başvurulan terörizm haklı görülmüştür. Öyle ki bugünkü dünyada zayıfın güçlüye karşı başka bir silahı yoktur. Geçmişte, bilahare meşrulaşan birçok hareket ona başvurmuştu. Yasal şiddet hakkını elinde bulunduran devletlere gelince, onlar kendilerini savunma güç ve yükümlülüğüne sahipler.

Genel bir biçimde, belli bir toplumsal tabana sahip bir hareketin, baskı tekniği olarak terörizme başvurması, devletten tavizler ve müzakere edilmiş bir çözüm koparma amacını taşır. Militan İslamcılık örneğinde, bu hareketi kendini önceleyen diğerlerinden ayırdeden en önemli karakteristik, müzakere edilen hiçbir şeyin olmamasıdır. Gerçekte, bir ölümüne savaş söz konusudur.

Uluslararası bir fenomen olarak terörizm, psikolojik etkileri hariç, gerçek bir istikrarsızlaştırı güç olmaktan ziyade kayda değer bir beladır. Terörizm Batı'nın ve daha çok da ABD'nin hegemonyaları karşılığında ödedikleri, gerçekte pek mütevazı, bir pahadır. En önemlisi de, siyasal aklı kullanarak, terörle savaşıyorum diye azdırmaktan kaçınmaya çalışmak lazımdır.

AYAKLANMA STRATEJİSİ OLARAK TERÖRİZM[1]

Ariel Merari

Öncelikle "siyasal terörizm"den ne anladığımı açıklamam gerek. Bu terim hükümetler, medya ve hatta üniversite hocaları tarafından birbirleriyle pek ortak noktaları olmayan fenomenleri tanımlamak için kullanıldı. Öyle ki, bazılarına göre, terörizm gruplar tarafından devletlere karşı yöneltilen şiddet eylemleri, bazılarına göre bir devletin kendi yurttaşlarına karşı zulmü, daha başkalarına göre ise devletlerin başka devletlere karşı uyguladıkları savaşçı eylemler mânâsına geliyor.

En fazla sayıda insan tarafından kabul edilebilecek bir siyasal terörizm tanımı bulmak, bu ifadenin negatif duygusal yananlam taşımasından kaynaklanan büyük bir engele çarpıyor. "Terörizm" kelimesi özgül bir faaliyet tipini tasvir eden bir terimden çok safça ve basitçe bir kötüleme içeren bir terim haline geldi. Genel bir biçimde, insanlar, neyin terörist bir tutum oluşturduğunu açık seçik tanımlama zahmetine girişmeden, onu, hoşlarına gitmeyen bir dizi olgunun olumsuzlanmasını ifade etmek için kullanıyorlar. Bana öyle geliyor ki, terörizmi, toplumsal ya da siyasal bir sapmadan çok, bir mücadele biçimi olarak görmek ve bu olguyu ahlaki değil, teknik açıdan ele almak gerek.

[1] Daha önce G. Chaliand (yay. haz.), *Stratégies du terrorisme*, Paris, Desclée de Brouwer, 1999 içinde basılmış olan makaleyi, ortaya koyduğu sorunsalın keskinliği ve özgünlüğü nedeniyle, bu kitapta yeniden yayınlanmaya değer bulduk.

KULLANIŞLI BİR TERÖRİZM TANIMI

"Terörizm" kelimesinin anlamı kişiden kişiye değişiyor. Terminoloji her zaman ortak bir anlayışa varabilmek için anlaşmayı zorunlu kılıyor. Siyaset bilimi ya da sosyal bilim alanına ait terimler için, özellikle bu terimler negatif bir duygusal yananlama büründüğünde, mantığa dayalı tanımlar aramanın hiçbir anlamı yoktur. Terörizm tarifi için gerekli bazı temel varsayımlar ve anlambilim evrensel olarak kabul edilmedikçe ABD, 1985'te Libya tarafından desteklenen Roma ve Viyana havaalanlarındaki saldırıların terörist eylemler olduklarını, hiçbir şekilde *mantıksal* olarak kanıtlayamaz. ABD'nin teyidi kendi terörizm tanımları icabı kuşkusuz mantıklı olsa da, Albay Muammer Kaddafi her zaman "terörizm" teriminin, ABD'nin Libya'ya karşı yürüttüğü cezai hava akınları (Nisan 1986) gibi eylemlere hasredilmesi gerektiğini ve Roma ve Viyana saldırılarının daha çok devrimci şiddet, silahlı mücadele veya özgürlük savaşı eylemleri olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunabilir.

Bununla beraber, siyasal şiddeti irdeleyenler için, bu genel kategoriye giren olguları sınıflandırmak, araştırmada asıl olan ilk adımdır. "Terörizm" teriminin anlamına dair bir uzlaşma, dilbilimcileri bir tarafa koyacak olursak, kendi başına bir amaç değildir. Öte yandan, bunların kökenlerine dair anlayışımızı, onları etkileyen faktörleri daha iyi bir düzeye getirmek ve bunlara karşı durmayı öğrenmek istiyorsak eğer, farklı şiddet koşulları arasında bir ayrıma gitmek ve ne şekilde adlandırılırsa adlandırılsın, farklı çatışma biçimlerini birbirinden ayırt etmek zorunludur. Bir devletin kendi yurttaşlarına karşı şiddetindeki niyetler, koşullar ve yöntemler, devletler tarafından diğer devletlere karşı ya da isyancı gruplar tarafından hükümetlere karşı uygulanan şiddeti karakterize edenlerden tamamen farklıdır. "Terörizm" terimini bu üç duruma da uygulamak kafa karışıklığı yaratır ve hem akademik araştırmalara hem de siyasal eylemin kendisine zarar verir. "Terörizm" terimi, basitçe, onu kullanan tarafından

tiksinilen bir şiddet tavrı anlamına geldiği müddetçe, araştırmadan çok propagandaya yarar sağlayacaktır.

Leiden Üniversitesi'nden iki araştırmacı, Alex Schmid ve Albert Jongman, terörizmin tanımı sorununa yönelik ilginç bir yaklaşım benimsediler. Üniversite öğretim üyeleri ve ilgili devlet görevlileri çevresinden 109 terörizm tanımı derlediler ve başlıca bileşenlerini bulmak üzere onları tahlil ettiler. Tanımların % 83,5'inde şiddetin, % 65'inde siyasal hedeflerin yer aldığını ve tanımların % 51'inin merkezdeki unsurunun korku ve terör olduğunu buldular. Tanımların sadece % 21'i keyfilikten ve hedeflerin rastgele seçilmesinden dem vuruyor ve sadece % 17,5'i sivillerin, savaşçı olmayanların, tarafsız insanların ve dışsal unsurların kurban seçilmesini vurguluyordu.

Schmid ve Jongman'ın aktardığı bu tanım kümesinin daha sıkı bir tahlili, devlet memurlarının verdikleri terörizm tanımlarının gerçekten birbirine benzer olduklarını gösteriyor. Sözgelişi, ABD Başkan Yardımcısı'nın görev gücü [*task force*], terörizmi "siyasal ve sosyal hedeflere varmak için kişilere veya mülkiyete karşı yasadışı şiddet kullanımı veya tehdidi olarak" (1986) tanımlıyordu. "Buradaki amaç bir hükümeti, bireyleri veya grupları sindirmek veya tutumlarını ya da politikalarını değiştirmeye zorlamaktı." Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasayı Koruma Bürosu'nun tanımı şöyledir: "Özellikle Ceza Yasası'nın 1. bölümünün 129a maddesinde ayrıntıları verilen ağır suçları (başlıca olarak cinayet, insan öldürme, fidye istemek için adam kaçırma, kundaklama, patlayıcı kullanımı) işleyerek insanların can ve mallarına karşı saldırılar gibi araçlar kullanan terörizm, uzun dönemde siyasal hedeflere varmak üzere veya bu tür suç eylemlerini hazırlamaya yarayan diğer şiddet eylemleri aracılığıyla [...] zaman içinde yürütülen mücadeledir." Resmi bir İngiliz tanımı aynı unsurları daha özlü bir biçimde barındırır: "Bizim mevzuatımıza göre, terörizm 'siyasal amaçlarla şiddet kulanımıdır ve halkta veya halkın belli bir kesiminde korku yaratmak amacıyla her türlü şiddet kullanımını içerir'." Bu tanımlarda üç

ortak unsur buluruz: şiddet kullanımı, siyasal hedefler ve hedef alınan bir halka korku yayma niyeti. Resmi görevlilerin verdikleri terörizm tanımlarıyla kıyaslandığında, üniversite çevrelerinin önerdikleri daha çeşitlenmiştir gerçi; bunun şaşılacak tarafı yok, ama burada da hükümet tanımlarındaki üç kilit unsur tekrar karşımıza çıkar. Terörizm konusunda ortaya çıkan mutabakata sevinmezden önce, Schmid ve Jongman'ın elde ettikleri tanım örneğinin, genel olarak Batılı üniversite ve resmi çevrelerin algı ve tutumunu yansıttığını hatırlayalım. Suriyelilerin, Libyalıların ve İranlıların terörizmi oluşturan şeye dair görüşleri tamamen farklıdır ve öyle görünüyor ki birçok başka üçüncü dünya ülkesinde de bu böyledir. Terörizmin özü konusunda yavaş yavaş Batılılarda oluşan mutabakat ise, muhtemelen dünya halklarının çoğunluğu tarafından paylaşılmıyordur.

Dahası, yukarıda andığımız, terörizmin ortaklaşa kabul edilen üç temel karakteristiği, kullanışlı bir tanım oluşturmak için yeterli değildir. Çalışma tanımları olarak, yukarıda anılan resmi görevlilerin tanımları uygulanabilmek için fazla geniştir; gerçekten, burada terörizm ile gerilla hareketleri ya da hatta geleneksel savaş gibi, diğer şiddetli çatışma biçimleri arasında ayrım gözetmeye yarayan unsurları bulamayız. Besbelli ki, gerilla hareketleri de, geleneksel savaş da siyasal amaçlarla şiddet kullanımına başvurmaktadır. Modern savaşlarda sivil halkların yoğun ve sistematik olarak bombalanmasının amacı, açıkça, hedef alınan halklar arasında korku yeşertmektir. Örneğin, Ağustos 1945'te Amerikan bombardıman uçaklarının Japon şehirleri üzerine attıkları bir bildiride şunlar yazıyordu:

> Bu bildiriler şehrinizin güçlü hava kuvvetlerimiz tarafından yıkılacak şehirler listesinde yer aldığını bildirmek üzere atılmaktadır. Bombardıman 72 saat içinde başlayacaktır. [...]
> Bunu sizin askeri kliğinize ne bizim muazzam gücümüzü ne de sarsılmaz kararlılığımızı durdurmak için hiçbir şey yapamayacağını bildiğimiz için bildiriyoruz. Sizin askeri güçlerinizin sizi korumaya

muktedir olmadığını görmenizi istiyoruz. Askeri önderlerinizi körü körüne izlediğiniz müddetçe, birbiri ardısıra, şehirlerinizi sistematik biçimde yıkacağız...

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunu getiren Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombaları da, çok büyük ölçekte de olsa, bu terörizm tanımlarına tekabül eden bir örnek olarak görülebilir. Japon halkı arasında korku yaymak amacıyla, siyasal amaçlar uğruna başvurulan şiddet eylemleri söz konusuydu.

Gerilla hareketleri tarihi de, halkı kontrol altına almak için sivillerin sistematik kurbanlaştırılması örnekleriyle doludur. Cezayir bağımsızlık savaşı süresince, Ulusal Kurtuluş Cephesi [Front de Libération Nationale-FLN] 16.000 civarında Müslüman yurttaş öldürdü ve bir daha izine rastlanmayan 50.000'ini kaçırdı; bundan başka, iç tasfiyeler sırasında öldürülen FLN üyelerinin sayısının 12.000 civarında olduğu tahmin ediliyor. 1965 tarihli bir Vietkong talimatı, "bastırılacak", yani cezalandırılacak ya da öldürülecek kişiler kategorilerine dair çok sarihti: "Ezilecek hedefler, devrimi engellemeye çalışan ve aktif biçimde düşman için ve devrimin yıkılması için çalışan karşı-devrimci unsurlardır." Bunlar da şunları içeriyordu: "Milliyetçi Vietnam Partisi (*Quoc Dan Dang*), Büyük Vietnam Partisi (*Dai Viet*), Emek Partisi ve Şahıslar Partisi (*Can Lao Nhan Vi*) gibi karşı-devrimci partiler içinde devrime karşı aktif biçimde mücadele eden unsurlar ile gerici partiler, Amerikan emperyalistleri ve kukla hükümet tarafından kurulan örgüt ve cemiyetlerin kilit unsurları." Ayrıca devrime aktif olarak karşı durmak ve onu yıkmak için Katoliklik, Budizm, Kaodaizm ve Protestanlık gibi farklı dinlerden faydalanan gerici ve iflah olmaz unsurlar ile bu kişilerin kurdukları cemiyet ve örgütlerin kilit unsurları da "ezilmeliydi". Bunun yenice örneklerinden biri de suçları oy atmaya gitmek olan köylüleri öldüren ve yaralayan Perulu Aydınlık Yol'un (*Sendero Luminoso*) yaptıklarıdır.

Terörizm tanımını geleneksel savaş ya da gerilla savaşı kadar

nükleer savaşa da uygulayabilsek bile, bu terim sadece siyasal bir bağlamda şiddet yoluyla sindirmenin basit bir eşanlamlısı ve önemleriyle nitelikleri ne olursa olsun, insanoğlunun bütün rejimlerde karşı karşıya kaldığı, şiddet içeren çatışmaların korkunç yönlerini tasvir eden aşağılayıcı bir terim değildir. Hem bir ticari havayoluna ait bir uçağın barış zamanındaki uçuşu sırasında küçük bir asi grubu tarafından saldırıya uğraması, hem de bir süpergücün bir dünya savaşı sırasında düşman bir halkı stratejik bombardımana tâbi tutması "terörizm" diye nitelense de, bu sosyal bilim araştırmacılarını, siyaset insanlarını ve yasa koyucuları çok da rahatlatmaz. "Terörizm" terimini bir siyaset bilimi analizinde kullanmak istiyorsak, bunu münhasıran diğer siyasal şiddet biçimlerinden farklı, daha özgül bir olgu tipinin tasvirine hasretmeliyiz. Yukarıda andığımız muğlaklıklara ve anlaşmazlıklara rağmen, modern kullanımıyla terörizm kavramı genellikle, devletlerden ziyade bireyler veya gruplar tarafından yapılan ve geleneksel savaştan ziyade barış zamanında ortaya çıkan belli bir şiddet eylemi tipiyle özdeşleştirilir. Başlangıçta bu terimin siyasal bir bağlamda kullanımı, devlet şiddeti ve zulmüne (Fransız Devrimi'ndeki "Terör" dönemi) atıfta bulunuyorduysa da, pratik açıdan bu terimin ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan yeni tanımı daha kullanışlıdır. Bu tanıma göre, "terörizm" marjinal ulusal gruplar ya da bir devletin gizli ajanları tarafından, amacı genel olarak bir kitleyi etki altına almak olan, önceden tasarlanmış, siyasal olarak güdümlenmiş, savaşçı olmayan hedeflere karşı uygulanmış bir şiddettir. Terörizm terimini, aynı zamanda, pratik sebeplerle de devlet şiddetinden ziyade isyancı şiddeti belirtmek üzere kullanıyoruz.

Terörizm siyasal şiddet gamı içine nasıl giriyor? Yukarıda belirtildiği gibi, bu terimin modern kullanımı, en azından Batıda, bir Panam uçağının (uçuş 103) Aralık 1988'de uçuş halindeyken saldırıya uğraması, Aralık 1985'te Viyana ve Roma havaalanlarında yolculara yapılan saldırı ya da Mart 1973'te Hartum'da

Suudi Arabistan Büyükelçiliği'nin basılması gibi eylemlere atıfta bulunur. Bu eylemler gerilla hareketinden, geleneksel savaştan veya kalkışmalardan farklı bir siyasal şiddet biçimini temsil ederler. Bu tür eylemler, sistematik biçimde yürütüldüklerinde, özel bir isyan stratejisi oluştururlar. Bu stratejinin, ister "terörizm" isterse bir başka terim olsun, bir adı olmalıdır, ama "terörizm" adını korumanın aşinalık avantajı vardır.[2] Aslına bakacak olursak, bu mücadele biçiminin uygulayıcı ve savunucuları, yöntemlerini tasvir etmek için bizzat bu yola başvurmuşlardır. Yine de bu terimin tanımları birçok meseleyi açıkta bırakır.

TERÖRİZM VE GERİLLA HAREKETİ

"Terörizm" ve "gerilla" çoğu zaman fark gözetmeksizin kullanılır. Medya, siyaset adamları ve hatta üniversite hocaları bakımından teknik terminolojinin kullanımındaki belli bir özensizlik bir yana bırakılacak olursa, bu hatalı eşanlamlılık "terörizm" kelimesinin tanımıyla ilgili bir kafa karışıklığını ve çoğu zaman onun kazandığı olumsuz yananlamdan kaçınma arzusunu yansıtır. "Gerilla" terimi alçaltıcı yananlam taşımaz, bu yüzden birçok yazar onda bir nesnellik havası bulmuş gibidir. Walter Laqueur'ün belirttiği gibi, muhtemelen "şehir gerillası" ifadesinin çok yaygın, ama bir o kadar da yersiz kullanımı bu kafa karışıklığına katkıda bulundu. Bu ifade devrimciler tarafından, gerilla hareketinin veya onun yerini tutan bir hareketin yaygınlaştırılması anlamına gelen bir terörizm stratejisini tasvir etmek için kullanıldı.

Bununla beraber, isyan stratejileri olarak, terörizm ve gerilla birbirinden tamamen farklıdır. En önemli fark, terörizmin aksine, gerilla hareketinin belli bir alanda fiziksel kontrol kurmaya

[2] XIX. yüzyılın devrimcileri sıklıkla "terörizm" terimini övünç duyarak kullanırdılar. Buna karşılık XX. yüzyılın ikinci yarısında terörizmi strateji olarak uyarlayan başkaldırmış örgütlerin büyük bir kısmı bu terimden kaçınırlar ve başka türden ifadeleri kullanırlar. Yine de, terörist doktrinler üzerine çağdaş bir otorite olan Carlos Marighella, "Terörizm devrimcinin asla vazgeçemeyeceği bir silahtır," diye yazmıştır.

çalışmasıdır. Bu kontrol bazen kısmidir. Bazı durumlarda, bölgeyi geceleyin gerilla üyeleri ve gündüzleyin de hükümet güçleri kontrol ederler. Başka örneklerde, hükümet güçleri başlıca yol akslarının güvenliğini sağlamaya muktedirdir, ama gerilla hareketinin kontrol ettiği bölge sağdan veya soldan birkaç yüz metreden başlar. Çoğu durumda, gerilla hareketinin mensupları uzun dönemler boyunca bölgenin önemli bir kısmını tamamen kontrol etmeyi başarırlar. Bir bölgeyi kontrol etme zorunluluğu, isyancı gerilla hareketinin stratejisinin kilit bir unsurudur. Gerillanın kontrolü altındaki bölge adam devşirmek için bir havuz, lojistik bir üs ve en önemlisi, bir düzenli ordu kurmayı sağlayan bir alan ve altyapı hizmeti görür.

Terörist strateji, bir bölgeyi maddeten kontrol etmeye çalışmaz. Teröristlerin iradelerini bütün bir halka dayatmaya ve korku yayarak halkın davranışını etkilemeye çalışmaları olgusundan bağımsız olarak, bu etkinin coğrafi sınır çizgileri yoktur. Strateji olarak terörizm, mücadelenin pekiştirilmesi ve genişletilmesi aşaması olarak "kurtarılmış bölgeler"e dayanmaz. Strateji olarak terörizm, psikolojik etki alanında yer alır ve gerillanın maddi unsurlarından yoksundur.

Bu iki savaş biçimi arasındaki diğer uygulama farkları, iki stratejinin temel farklarını daha da artırıyor. Bunlar taktik alanında yer alsalar da, gerçekte aslen birbirini ıraksayan stratejik kavramların ürünüdürler. Birliklerin boyutuyla, silahlarla ve gerilla hareketinin ve terörizmin operasyon tipiyle ilgilidir. Genellikle, gerillalar askeri eylemlerini bir manga veya bölük, bazen de tabur ve tugay ölçeğindeki birimler halinde yürütürler. Gerillaların muharebelerinde tümen ölçeğinde oluşumlar kullandıkları tarihsel örnekler de vardır.[3] Teröristler ise genel olarak, yalıtık bir katilden ya da ev yapımı bir patlayıcı imal eden ve yerleştiren bir yalnız savaşçıdan beş kişilik bir rehin alma ekibine uzanan çok küçük birimler halinde iş görüyorlardı. En geniş ekipler

[3] Dien Bien Phu muharebesinde (1954) Vietminh 15.000 askerden müteşekkil Fransız kuvvetlerine karşı dört tümen konuşlandırdı. Gerilla mücadelesi çerçevesinde başlatılsa da muharebenin kendisi düzenli bir savaş şeklinde yürütüldü.

40 ila 50 kişi içeriyordu.[4] Yine de bu durum çok nadirdir. Öyle ki, operasyonel birimlerin boyutları bakımından teröristlerin üst sınırları gerillanın alt sınırlarıdır.

Bu iki tip savaşta kullanılan silahlardaki farklılık da kolayca algılanabilir. Gerillalar çoğu zaman tüfek, makineli tüfek, havan ve hatta top gibi adi tipte muharebe silahları kullanırken, teröristlerin tipik silahları ev yapımı bombalar, tuzaklanmış arabalar ve barometrik basınçla harekete geçen, uçuş halindeki uçaklarda patlamaya ayarlı sofistike bombalardır. Taktik bakımdan gerillanın eylemlerinin, düzenli bir ordunun harekat tarzına benzemesinden dolayı, birimlerin çapındaki ve silahlardaki bu farklılıklar yukarıda işaret edilen fenomenin safça ve basitçe gerekçeleridir. Teröristlerin, gerillaların aksine, bölgesel üsleri olmadığından yakalanmaktan kaçınmak için derhal sivil halka karışma zorunlulukları vardır. Bu nedenle, teröristler, mutad olduğu üzere, gerilla mensuplarından farklı olarak üniforma taşımazlar. Mukayeseyi biraz basitleştirmek gerekirse, gerilla ve geleneksel savaş strateji olarak farklı, ama teknik olarak benzeş iki muharebe biçimi olsa da, terörizm hem stratejik hem de taktik bakımdan özel bir muharebe biçimidir.

YÖNTEM VE DAVA: TERÖRİSTLER VE ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇILARI

Terörist gruplar kendilerini genellikle ulusal kurtuluş hareketleri; toplumsal, ekonomik, dinsel veya emperyalist baskıyla ya da bunların bir bileşimiyle mücadele eden savaşçılar şeklinde tasvir ederler. Bariyerin diğer tarafında ise, terörizmi gözden düşürme anlaşılabilir çabasıyla siyaset adamları "terörist" ve "özgürlük savaşçısı" terimlerini çelişikmiş gibi takdim ettiler. Mesela, Başkan Bush şöyle dedi: "Teröristler ile özgürlük savaşçıları arasın-

[4] En çok adamı seferber eden terörist ekipler, rehin alma operasyonlarında kullanılıyordu. 28 Şubat Halk Birliği'nin 50 üyesi, 11 Ocak 1980'da San Salvador'un Panama Büyükelçiliği baskınına katıldılar; Kolombiyalı M-19 grubunun 41 üyesi, 6 Kasım 1985'te Bogota'da Adalet Sarayı'nı ele geçirdi.

daki fark bazen belirsizleşir. Bazılarının dediğine göre biri için terörist olan bir diğeri için özgürlük savaşçısıdır. Ben bu görüşü reddediyorum. Bunların arasında mutlak ve temel felsefi farklar vardır."

Herhangi bir özel grubun kendine dair düşüncesi için bir yargıda bulunmaksızın belirtmek gerekir ki, "terörist" ve "özgürlük savaşçısı" terimlerini genel olarak birbirini karşılıklı olarak dışlar şekilde takdim etmeye çalışmak mantıksal açıdan aldatıcıdır. "Terörizm" ve "özgürlük uğruna mücadele" insan davranışının iki farklı veçhesini tasvir eden terimlerdir. İlki bir mücadele tarzını ve ikincisi bir davayı niteler. Mücadele tarzı olarak terörizmi benimsemiş grupların davaları, insanoğlunun çıkar ve emelleri kadar çeşitlidir. Terörist grupların ileri sürdükleri sebepler arasında –ister sağ, ister sol ideolojiden kaynaklansın– sosyal değişmeler, dinsel inançlara bağlı emeller, etnik talepler, çevre meseleleri, hayvan hakları ve kürtaj gibi özgül sebepler vardır. Bazı terörist gruplar, hiç kuşku yok ki, kendi kaderini tayin veya ulusal kurtuluş için mücadele ediyorlar. Diğer taraftan, bütün ulusal kurtuluş hareketleri davalarını ilerletmek için terörizme başvurmuyorlar. Bir başka ifadeyle, bazı isyancı gruplar hem terörist hem de özgürlük savaşçısıdır, bazıları ya biri ya da öteki, bazıları da ne biri ne de öbürüdür.

TERÖRİZM VE AHLAK

Terörizme ahlaki yönden yaklaşımın kahramanı İvan Kalyavev adlı bir Rustur. Kalyayev, Çarlık rejimine karşı mücadelesinde başlıca strateji olarak devlet yetkililerine suikasti benimsemiş olan gizli Sosyalist-Devrimci Parti'nin (SR) "savaş örgütü"nün bir üyesiydi. Kalyayev, örgüt tarafından Büyük Prens Sergey'i öldürmek üzere seçilmişti. 2 Şubat 1905'te Kalyayev paltosunun içinde bir bombayla Sergey'in gelmesini bekliyordu. Fakat prensin arabası yaklaştığında Kalyayev hedef alınan kurbana iki genç çocuğun eşlik ettiğini farketti. Prensin masum akrabalarına

zarar vermemek için bombayı atmaktan vazgeçti. İki gün sonra, görevini tamamladı, yakalandı, yargılandı ve infaz edildi. Devrimci şiddet uygulanabilecek hedeflere yönelik keskin tanımıyla Kalyayev, ahlakçı terörizm analistlerinin kutsal kitabında bir aziz statüsü kazandı ve devrimci şiddette neyin iyi neyin kötü olduğunu hızlıca belirlemeye yarayan bir tür referans haline geldi.

Terörizmde ahlak meselesinin en özlü analizini muhtemelen Walzer yapmıştır. Onun temel pozisyonu şu alıntıyla özetlenebilir:

> Modern tezahürleri içinde terör, savaş ve politikanın totaliter biçimidir. Savaş kabullerini ve politikanın yasasını ortadan kaldırır. Sivil ya da yurttaş kategorilerinin içinde dokunulmazlığın talep edileceği daha küçük bir grup olmadığından dolayı, ötesinde daha ileri bir sınırlama imkânının olmadığı ahlaki sınırları yok eder. [...] Her halükârda, teröristlerin bu tür gereksinimleri yoktur; kişi gözetmeksizin öldürürler.

Walzer'e göre, ahlak testi, kurbanın, saldırganların sızlanmalarına konu olan eylemlerin kökenindeki sorumluluğunda yatar. Bu ölçütü izleyerek Walzer, öldürülebilirliğin özetleyici bir skalası denebilecek bir şey önerir: zalim addedilen bir aygıta mensup devlet görevlileri öldürülebilir. Kalyayev'in kurbanı bu kategoriye girer. Devletin hizmetindeki, rejimin zalimane veçheleriyle ilgileri olmayan diğer kişiler (öğretmenler, tıbbi personel) tartışmalı bir kategori oluştururlar. Walzer'in biraz da muğlak yargısına göre "modern devletin mali olarak desteklediği ve ödediği hizmetlerin olağanüstü çeşitliliği nedeniyle [...] bütün bu faaliyetlerin katiller için de o ölçüde bahane teşkil ettiğini düşünmek aşırı ve ölçüsüz olacaktır." Üçüncü kategori, özel kişiler, Walzer'e göre hiçbir şekilde öldürülebilir değildir. Bunlar tutumlarını değiştirerek hayatlarını kurtaramazlar. Dolayısıyla ve en ufak bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde, onları öldürmek ahlakdışıdır.

Walzer'in analizi, bazı ilke sorunlarını doyurucu cevaplar

vermeksizin bırakıyor. Bunların en önemlisi ahlaki yargının özüyle ilgilidir. Temel mesele, genel olarak ahlak normlarının ve özel olarak savaş normlarının mutlak, zaman içinde değişmez ve bütün toplumlarda özdeş mi, yoksa insanlık durumunun değişken, dolayısıyla toplumlara göre değişen ve yeni durumlara intibak edebilmek için durmaksızın değişikliğe uğrayan bir yansıması mı olduklarını bilmektir. Ahlaki normların mutlak bir doğası varsa eğer, iki kaynaktan ileri gelebilirler ancak: İlahi bir ferman veya bütün toplumlar ve bütün zamanların erkek ve kadınlarında ortak olan evrensel bir psikolojik özellik. Birinci durumda, tartışılacak bir mesele yok: İlahi kaideler tartışılmaz, onlar inanç alanına girer. İlahi kaynakları olduğuna inananlar için bunlar insanlık durumunu düzenleyen, zaman içinde değişmez, sabit kaidelerdir. Walzer, öğretisinin Batı dinsel geleneğine dayandığını kabul eder, ama bunun kültürel bir kimliğin dışavurumu mu yoksa kişisel bir dinsel kanaatin ilanı mı olduğu belli değildir. Kültürel normlar hiç kuşkusuz tutumları, fikirleri ve davranışları etkileyen ve içinde kişisel değerlerin biçimlendiği bir kalıp olarak tanımlanabilecek güçlü bir kaynaktır. Fakat insan ırkının mutlak değer statüsünü açık seçik belirleyebilmek için, söz konusu bu değerin bütün kültürler tarafından paylaşıldığını göstermek zorunludur. Kültürlerin olağanüstü çeşitliliği veri iken, bir değerin doğrulanması ve evrenselliği, bu değerin bütün toplumlarda bulunan bir tutumlar ve duygular kümesinden türediği savına dayanmalıdır.

Şu ân üzerine eğildiğimiz özgül konuya, yani siyasal şiddetle ilgili ahlaki değerlere gelince, bunların evrenselliğini öne sürmek savunulabilir değildir. Walzer'in mutlak bir şeymiş gibi sunduğu, savaşın ahlak yasasına dair görüş ayrılıklarının çok güncel olması da zaten bunun bir kanıtıdır. Walzer'in kurallarını altüst eden örnekler, kendilerine halkın [popülasyon] iradesine karşı hareket etme imkânı sağlayan totaliter rejimlerin başına geçen kimi fertlerin şahsi çılgınlığı veya ahlaksızlığıyla açıklanamaz. Birçok örnekte, ahlak ihlalleri onu yapan ulusun

popülasyonun/halkın çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Hükümetin eyleminin halk iradesiyle sınırlandığı bir rejim tipi olan demokrasilerde bile savaş yasalarının büyük ölçüde ihlal edildiği görülmüştür. Öyle ki, İkinci Dünya Savaşı sırasında halkın moralini sıfırlama niyetiyle Japon sivil halkın yoğun bombardımana tâbi tutulması ve Hiroşima ile Nagasaki'nin atom bombalarıyla tamamen yıkılması, en küçük bir kuşku yok ki, Amerikan halkının çoğunluğu tarafından savunuluyordu.

Savaş kuralları da dahil olmak üzere, genel olarak ahlak yasasının, bugünkü uygulamasında, insan ihtiyaçlarının, algılamalarının ve rahatının ürünü ve hal ve şartlar ile kültürel etkilere bağlı olduğu açıktır. Savaşçı olmayanların statüsüyle ilgili kültürel farklar, örneğin, rehinelerin kullanımında çok belirgindir. Batılıların çoğu, Iraklılar tarafından 1990'da sivil rehinelerin stratejik hedeflerin muhtelif bombardımanına karşı insan kalkanı –erkek, kadın, çocuk– olarak kullanılmasını tiksinç ve gayri-ahlaki bir eylem olarak görürlerken, Arap dünyasındaki birçok kişi bunu meşru ve ahlaken haklı bir eylem olarak değerlendiriyorlardı. Bununla beraber, duruma bağlı faktörler savaşın yürütülmesindeki kültürel farklılıklardan daha büyük bir rol oynarlar. Hükümet biçimi belki de tek önemli faktördü. Tarihteki en ağır insan hakları ihlalleri Batılı totaliter rejimler tarafından yapılmıştır. Algılandığı şekliyle zorunluluk da çok önemli bir rol oynar. Gerçekte, bütün devletler birçok kereler savaş kurallarını ihlal etmiştir. Hemen hemen bütün modern savaşlarda, sivil halklar bilinçli biçimde kurban edilmiş ve ihlalin büyüklüğü ahlaki ilkeler kadar kapasite ve ihtiyaçla da belirlenmiştir.

Savaşçı olmayan kişileri hedef olarak aldığında, terörizmin diğer savaş biçimlerinden farkı yoktur. Bununla beraber, bütün diğer savaş biçimlerinden daha fazla, uluslararası olarak kabul edilen savaş yasalarını sistematik biçimde ihlal eder. Gerilla mücadelesi ve geleneksel savaş, çoğu zaman bu yasaları hiçe sayar, ama terörizm hem savaşçı ile savaşçı olmayan arasında ayrım yapmayı reddederek, hem de, uluslararası terörizm bağlamında,

savaş alanlarının sınırlarını dikkate almayarak bunları ihlal eder. Geleneksel savaş ve gerilla mücadelesinin aksine, terörizmin uluslararası hukuka (ulusal hukukta bütün isyanlar suç olarak görülür) göre yasal bir statüsü yoktur. Bu nedenle, strateji olarak terörizm ve savaşan taraf olarak da teröristler bir yasal statü elde etme şansına sahip değildirler. Dolayısıyla, hiçbir yanılgıya düşmeksizin, terörizmi yasadışı bir savaş biçimi olarak tanımlayabiliriz, fakat onu ahlak-dışı bir savaş biçimi olarak nitelemenin de bir anlamı yoktur. Teröristler, düşmanlarınınkiyle değil, kendi normlarıyla savaş yaparlar. Her iki tarafın da davranış kuralları kapasitelerden ve zorunluluklardan ileri gelir ve aslen pragmatik olan sebeplerle değişimlere uğrar. Kuşkusuz, halklar ve devletler savaşların ve bazı özel savaş fiillerinin haklı çıkarılmasına dair ahlaki yargıda bulunurlar. Bununla beraber, onların yargıları, en iyi durumda, kendi kültürel normlarını ve çoğu zaman, acil çıkarların etkisi altındaki partizan bir görüşü yansıtır olsa olsa. Yine de, tutarlı biçimde bir mutlak değer olarak değerlendirilemese de, ahlak, verili bir ânda, verili bir toplum ve bir bağlamda, *psikolojik* bir olgudur ve dolayısıyla siyasaldır. İnsanlar kişiler, örgütler, eylemler hakkında ahlaki yargılarda bulunurlar. Ahlaki normlara göre tepki verirler, bunların hangi noktaya kadar duygusal ve akıl-dışı olabileceklerinin önemi yoktur. Gerçekten, ahlaka dayalı tutumlara böylesine bir güç veren mantıksal bileşenden çok duygusal bileşendir.

Ahlak belli bir ânda, belli bir toplumda egemen olan davranış kodudur. Bu haliyle ahlak, varolan hukuka sıkı sıkıya tekabül eder, ama bu sonuncusu açık seçik olma, kesinlik ve biçimsel uygunluk avantajına sahiptir. Varolan normların yansıması olarak terörizm, XX. yüzyılın Batı toplumları için ahlak-dışı bir savaş biçimidir. Bununla birlikte, bu tasvirin gücü, pratikte bütün modern savaşlarda, en azından siviller hedef alındığında, ahlaki tutum yasasının (ve tabii savaş yasalarının) bütün taraflar nezdinde büyük ölçüde topa tutulmasından dolayı zayıflamıştır. Bu bakımdan, terörizm ile diğer savaş biçimleri arasındaki fark bir anlayış meselesidir.

Teröristler, alışıldığı üzere, bırakın saygı duyar gibi yapmayı, yasayı tümden reddederlerken, devletler yasaya ve normlara saygı gösterir ve ancak uç durumlarda onları ihlal ederler.

Terörizmle mücadeleyle ilgili mevzuatlardaki değişimler de ahlakın göreliliğine ek bir kanıttır. Hukuk, belli bir toplumda egemen durumdaki ahlak normlarını yansıtıyorsa da, isyan tehdidiyle karşı karşıya kalan bütün devletlerin güvenlik güçlerinin, normal zamanlarda ahlak-dışı addedilecek bir biçimde hareket etmelerini sağlayan istisnai yasalar veya düzenlemeler çıkardığına da dikkat çekmek ilginç olacaktır. Ve bu koşullarda, devletlerin, güvenlik güçlerinin yasa ihlallerine ya da en iyi durumda bu tür "had aşımlarına"belli bir bağışlayıcılıkla yaklaştıklarını da belirtmeden geçmeyelim.

İSYAN STRATEJİSİ OLARAK TERÖRİZM

Pratikte, teröristlerce yürütülen operasyonların envanteri oldukça sınırlıdır. Kamuya açık yerlere patlayıcı maddeler yerleştirirler, siyasal muhaliflere suikastlar yaparlar veya hafif silahlarla rastgele saldırılar düzenlerler, uçak kaçırarak ya da evleri basarak insanları rehin alırlar. Çoğu örnekte, ellerindeki araçlar oldukça zayıftır. Sözgelişi Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu (daha çok "Baader-Meinhof çetesi" adıyla bilinir) gibi meşhur bir grubu ele alalım. Hiçbir zaman, aktif üyelerinin sayısı 30 kişiyi bulmamıştır. Birçok devlet yetkilisini ve işadamını öldürme, ikisini kaçırma ve bir rehin alma operasyonu yapma yeteneğine sahiptiler. Nihai siyasal hedefleri olan Marksist bir rejim kurmak üzere Alman hükümetini devirebilmeyi nasıl tahayyül edebildiler? Aynı hayret verici durum, sempatizanları daha çok olsa da, aktif üyeleri 200 ya da 400 kadın ve erkek olarak tahmin edilen İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) gibi çok daha önemli örgütler için de geçerlidir. Büyük Britanya'ya karşı savaşı nasıl kazanabilirlerdi ki? Dolayısıyla, şimdi teröristlerin zayıf yöntemleri ile uçlarda yer alan hedefleri arasındaki uçurumu kapayabilmeyi

nasıl düşünebildiklerini açıklamayı deneyerek strateji olarak terörizmin başlıca unsurlarını ve çeşitlemelerini ele alacağım.

Psikolojik Unsur

Terörizm aslen psikolojik etki yaratmaya dayalı bir stratejidir. Sayısız yazar terörizmde psikolojik unsurun önemine işaret etmiştir. Gerçekten, bu bileşen söz konusu terimin resmi tanımlarında da yerini alır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın terörizm tanımındaki "halkı etki altına almak" şeklindeki niyete ya da 1974 yılında Britanya'nın resmi tanımındaki "halkta ya da halkın belli bir kesiminde korku yaratmak" şeklindeki amaca atıf, bu tip savaşın psikolojik etkilerine göndermede bulunur.

Gerçekten, bütün savaş biçimlerinin, bir yandan saflarında korku ekerek düşmanın moralini baltalamayı ve diğer yandan da gösterdiği gücüyle kendine güveni ve savaşma azmini güçlendirmeyi hedefleyen önemli bir psikolojik bileşeni vardır. Ünlü kitabı *Strateji: Dolaylı Tutum*'da, yüzyılımızın en yetkin strateji teorisyenlerinden biri olan sör Basil Liddell Hart, tarihteki hemen hemen bütün büyük savaşlarda "daha asıl darbe vurulmadan galibin psikolojik üstünlüğe sahip olduğunu" ileri sürmüştür. Nitekim, günümüzden 2.500 yıl evvel de, antik Çinli stratejist Sun Zi, çok keskin bir biçimde benzer bir fikri ifade etmişti.

Bununla beraber, geleneksel savaşlar öncelikle ve her şeyden önce maddi güçler arasında yoğun bir şoktur ve genelde düşmanın direniş yeteneğinin fiziksel bakımdan tüketilmesiyle, savaşçı güçlerinin, ekonomik altyapısının ya da aynı ânda her ikisinin birden çökertilmesiyle kazanılır. Liddell Hart'ın iddiası doğru olsa bile, dolaylı yaklaşımdaki belirleyici manevraların psikolojik etkisi, düşmanın maddi sebepler yüzünden her türlü direnişin faydasız olduğu inancından ileri gelir. Çoğu durumda, bu sonuç askeri önderliğin şaşkınlığının ve kafa karışıklığının ürünü olsa ve gerçek güç ilişkilerini yansıtmasa da, istediği kadar yanlış olsun, maddi değerlendirmelere

dayanmıyor değildir. Bu bakımdan, Liddell Hart'ın parmak bastığı psikolojik kandırma, düşmanın dengesini bozmayı başaran, jiu-jitsu tarzında bir numarayla hızlı bir aldatma gibi nitelenebilir. Terörizm stratejisinin psikolojik temelleri tamamen farklı bir niteliktedir. Tıpkı gerilla hareketi gibi, terörizm de uzun soluklu bir mücadele stratejisidir. Bununla birlikte, psikolojik bileşeni bir tarafa bırakıldığında, gerilla mücadelesi, her şeyden önce, fiziksel karşılaşmaya dayalı bir stratejidir. Yüzyılımızın gerilla teorisyenleri, gerilla operasyonlarının devrim kelimesini yayarak, sempatizanlar çekerek, uykudaki rejim muhaliflerini uyandırarak ve onlara direniş için reçeteler sunarak sahip oldukları propaganda değerine vurgu yapsalar da, bu psikolojik unsurların önemi ikincil olarak kalır. İsyancı gerilla hareketinin bütün doktrinleri, hükümet güçlerine karşı savaş alanının kırlar olduğu konusunda ısrarcıdırlar. Mücadeleyi medyanın varlığından uzaktaki kırsal alanlarda sürdürme fikri bile psikolojik faktörün menzilini daraltır.

Kuşkusuz, psikolojik etki, strateji olarak terörizmde asli unsurdur. Bu genelleştirmenin geçerliliği terörist mücadelenin temel koşullarına dayanır. Terörist gruplar küçük olur, birkaç kişiden birkaç bine, ama çoğunluğunun onlu rakamlardan yüzlü rakamlara değişen sayıda mensubu vardır. Hükümetlerin en zayıfı bile isyancı teröristlerden sonsuzca daha fazla savaşçı güce hükmeder. Bu koşullarda, hiçbir şekilde isyancılar fiziksel olarak savaşı kazanmayı umamaz. Terörizmin stratejisini psikolojik bir savaş biçimi şeklinde tasvir etmek, teröristlerin, özellikle bu şekilde (psikolojik harple) kazanmayı nasıl umduklarını açıklamaz. Tam tekmil ve tutarlı bir stratejik plan formüle etmek için teröristler nadiren çok açık olsalar da, teröristlerin mücadelelerinin asıl pratik konsepti gibi gördükleri birçok stratejik fikri ayırt etmek mümkündür. Farklı mefhumlar gibi sunulsalar da bu fikirler zorunlu olarak birbirini dışlamaz ve teröristler bunları çoğu zaman birlikte benimserler.

Eylem Yoluyla Propaganda

Terörist mücadelenin psikolojik temellerini oluşturan şeyin özü, anarşistlerin yazılarının, ilk olarak bu stratejinin ilkelerini formüle ettiği geçen yüzyıldan bu yana pek az değişmiştir. Temel fikir "eylem yoluyla propaganda" idi. Bu motto, terörist eylemin rejimi devirme gerekliliğinin en iyi habercisi ve bunu yapma yolunu gösterecek meşale olduğu anlamına geliyordu. Devrimci teröristler, suikastları sayesinde, küçük bir komplocular kulübünden geniş bir devrimci harekete geçmeyi ümit ediyorlardı. Bir anlamda, XIX. yüzyılın devrimcileri tarafından açıklandığı ve uygulamaya sokulduğu şekliyle, eylem yoluyla propaganda mefhumu, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki modern kullanımından daha rafineydi. Bu fikrin ilk uygulayıcıları, dikkati davalarının haklılığı üzerine çekmek amacıyla, alçak ve zalim devlet başkanları, valiler ve bakanlar gibi sembolik hedefler seçmek için kılı kırk yararken, bugünküler çok sayıda kayıba yol açan, ayrım gözetmeyen saldırılara başvurdular. Bu şekilde hareket etmek suretiyle yoğun bir medya gösterimi sağlayarak maksimum şok değerine karşılık, haklılığın propaganda değerini sakatladılar. Bu değişim, stratejinin televizyon çağına intibakını yansıtıyor gibidir. Her ne olursa olsun, terörist mücadelenin niteliğinin bu temel konsepti, tam tekmil bir strateji oluşturmaz. Bazı diğer terörizm anlayışları gibi, eylem yoluyla propaganda fikrinde de, terörizm, mücadelenin sadece birinci aşaması sayılır. Bu bayrak dikmeye ve adam devşirmeye yönelik bir mekanizma, asilerin başka mücadele tarzları geliştirmelerine yarayan bir girizgahtır. Kendi başına bir hükümeti devirmeye kâdir değildir.

Sindirme

Terörizm stratejisinin bir diğer çarpıcı psikolojik unsuru da, bu terimin açıkladığı üzere, düşman saflarına korku yaymak amacını taşır. Kavram basittir ve açımlamayı gerektirmez. Varlığı dahi isyancılar tarafından tehlikeye düşürülmüş rejim ve onun yüksek görevlileri için mücadele bir ölüm kalım meselesidir ve genel olarak terörist tehditler yüzünden bu mücadeleyi bırakma şansları pek

yoktur. Yine de, teröristler bazen sistematik bir suikast, yaralama ya da adam kaçırma kampanyası sayesinde seçilmiş bazı insan gruplarını (yargıçlar, jüri üyeleri veya gazeteciler) sindirmeyi başarırlar. Bu zorbalığa dayalı terörizm fikri genişletildiğinde, genel olarak büyük nüfusa yönelir. Otoritelerle işbirliği yapan ve asilere yardımı reddeden herkesi vuran teröristler tarafından tek cezalandırılan hükümet yetkilileri ve memurları değildir. Bu stratejinin büyük ölçekte kullanımına örnek olarak Vietnam'da Vietminh ve Vietkong, Cezayir'de FLN ve İsrailliler tarafından işgal edilen topraklarda Filistinli "şok grupları" tarafından otoritelerle gerçek ya da hayali işbirliği yapanların öldürülmelerini sayabiliriz. Bu tip bir sindirme eyleminin daha geniş çapta kullanımı, halkı saf tutmaya zorlamayı amaçlar. Gerçekten, tüm bunlar gerçek muhalifleri sindirmeye değil de, özellikle tarafsız kalanlara ve çoğu durumda kamuoyunun büyük çoğunluğunu oluşturanlara ulaşmaya yöneliktir. Home, Cezayir'de, FLN'nin Fransızlara karşı savaşının ilk iki buçuk yılında, bu hareketin 1.035 Avrupalıya karşılık en azından 6.352 Müslümanı öldürdüğünü kaydeder. Terörün etkisini azamileştirmek için öldürmeler çoğu zaman korkunçtu.

İsyancı örgütler bazen halktan, tek gayesi onlar üzerinde kontrol uygulamak ve bunu göstermek olan gülünç isteklerde bulunurlar. Filistin'de 1936-1939'daki Arap isyanında, isyancılar şehirli Arap nüfustan *tarpuş* (şehirliler arasında popüler olan bir başlık) giymemesini, onun yerine *kefiye*[5] takmasını istemişti. Bu emre itaat etmeyenler sertçe cezalandırılıyordu. Aynı şekilde, 1955'te, Cezayir FLN'si Müslüman halktan sigara içmemesini istedi. Emre uymayanların dudaklarını budama makaslarıyla kesiyorlardı. Bir kere daha, eğer bu halkı kontrol etmek için bir güç gösterisi değilse, bu buyrukta belli bir mantık bulmak zordur.

[5] Kefiye köylülerin geleneksel başörtüleriydi ve bazı yazarlar bunun şehirliler tarafından örtünmesi zorunluluğunu, başkaldırının başlıca güdüsü olan milliyetçi unsur olmaktan başka, burjuvaziye toplumsal başkaldırının bir işareti addediyorlardı. O dönemde, isyancı çeteler aslen köylülerden oluşuyordu. İsyancıların talebinin gerçek kökeninden bağımsız olarak kefiye başkaldırının bir simgesi haline geldi ve isyancılar onu halka başkaldırının kabulünün simgesi olarak dayattılar.

Tahrik

Tahrik fikri terörist stratejinin önemli bir unsurudur. Tıpkı eylem yoluyla propagandada olduğu gibi, bu temayı da XIX. yüzyıl devrimcilerinin yazılarında buluyoruz.[6] Bununla beraber, Carlos Marighella'nın 1969'da yayınlanan *Şehir Gerillasının Küçük El Kitabı*'nda özel bir önem kazandı. Terörizmin en etkili rehberlerinden birinin yazarı olan Marighella (her ne kadar kendisi bir terörizm uygulayıcısı olarak başarısız olsa da) terörist saldırıların sonucunu şöyle tasvir ediyordu:

> Hükümetin zulmü şiddetlendirmekten başka bir seçeneği yoktur. Polis şebekeleri, ev aramaları, masumların ve şüphelilerin gözaltına alınmaları, yol kapatmaları şehir hayatını çekilmez kılar. Askeri diktatörlük yoğun bir siyasal baskıya girişir. Siyasal cinayetler ve polis terörü rutin hale gelir... Halk otoriteyle işbirliğini reddeder ve genel duygu hükümetin gayri-adil olduğu, sorunları çözmeye muktedir olmadığı ve açıkça ve basitçe muhaliflerini fiziksel imhaya başvurduğu yönündedir.

Bu fikir genel olarak basittir ve sadece Latin Amerika diktatörlüklerinin siyasal çevresi için değil, birçok liberal demokrasi çevresi için de geçerlidir. Terörist saldırılar, yöneldiği her türlü rejim açısından, asilerle bağı olmayan halkın kimi kesimlerini de ister istemez etkileyen, zalimce yanıtlara yol açar. Buna karşılık, bu önlemler hükümetin popülaritesini düşürür ve böylelikle de kamuoyunun teröristlere ve davalarına yönelik desteğini artırır. Hükümetin teröristlere karşı eylemleri sadece vahşi olmakla kalmayıp etkisiz de olduğunda, hükümet karşıtı duygular da daha güçlü olmaya yönelir.

[6] Walter Laqueur, mesela, 1880 ila 1890 yıllarındaki Ermeni devrimcilerin tahrike dayalı bir strateji benimsediklerini belirtir; Türklere karşı saldırılarının, karşılık olarak, Ermeni halkın radikalleşmesini doğuracak ve belki de Batı ülkelerini müdahale etmeye sürükleyecek hoyrat misilleme tedbirlerini tahrik edeceğini varsayıyorlardı. (*The Age of Terrorism*, Londra, Weidenfeld & Nicholson, 1987, s. 43, not 9.)

Bu tahrik öğretisinin özel bir örneği de uluslararası bir boyutu olan bir çatışmaya uygulanabilir. Asiler daha geniş bir siyasal mevcudiyetin [*entité*] radikal milliyetçi bir kesimini temsil ettiklerinde ya da bir devlet tarafından desteklendiklerinde, terörist eylemlerinin hedef aldıkları ülke ile onları destekleyen devlet arasında bir savaş başlatacağını umabilirler. El Fetih'in başlangıçtaki stratejik anlayışı buydu. El Fetih'in önemli bir ideoloğu olan Halid el Hassan bunu şöyle izah ediyordu:

> Silahlı mücadele tekniği açık bir şekilde basitti. Bu taktiğe biz 'etki ve tepki' diyorduk, zira biz bir eylemde bulunuyorduk, İsrailliler tepki veriyordu ve Arap devletleri de, planlarımıza uygun olarak, bizi destekliyor ve İsrail'e karşı savaşa giriyorlardı. Eğer Arap devletleri savaşa girmezlerse, Arap halkları bizi desteklerlerdi ve Arap hükümetlerini de buna zorlarlardı. Ayağa kalkıp savaşa durması için ulusta savaşçı bir ruh iklimi yaratmak istiyorduk.

Kaos Stratejisi

Bazı terörist grupların stratejisinde bir başka psikolojik kaldıraç temeli olarak bir hükümetin sersemliği de kullanılabilirdi. Tipik biçimde sağ kesim isyancılar tarafından kullanılan bu stratejiye "kaos stratejisi" adı verilebilir. Teröristlerin, bir hükümetin yasa ve düzeni dayatma konusundaki yetersizliğini göstermek amacıyla bir kaos iklimi yaratma girişimine göndermede bulunur.[7] İsyancılar kamuoyunun, bu tür koşullarda, bu çok "zayıf" liberal hükümetin güçlü bir rejimle değiştirilmesini talep etmesini umarlar. Bir kargaşa ve güvensizlik ortamı yaratmak amacıyla teröristler, kamuya açık alanlarda rastgele saldırılara başvururlar. İtalyan neo-faşist Ordine Nero [Kara Düzen] grubu 5 Ağustos 1974'te bir trene, 12 yolcuyu öldüren ve 48'ini yaralayan bir bomba yerleştirdi. Bir başka İtalyan aşırı sağ grubu, Silahlı Devrim Çekirdekleri, Ağustos 1980'de Bologna garına, 84 kişinin ölümüne ve 200 kişinin yaralanmasına yol açan bir bomba yer-

[7] Bu aynı temel fikir "gerilim stratejisi" olarak da adlandırılır.

leştirmekle suçlandı. Münih'te, 26 Eylül 1980'de neşeyle Oktoberfest bira festivalini kutlayan kalabalığın ortasında bomba patlatan Alman aşırı sağ teröristlerini de muhtemelen bu aynı fikir güdülemişti. Patlamanın bilançosu: 13 ölü, 215 yaralı. 1982 ile 1985 arasında, süpermarketlerdeki hırsızlıklar sırasında kalabalığa rastgele kurşun sıkarak 30 kişiyi öldüren Belçikalı aşırı sağ bir terörist grup da benzer bir taktik kullanmıştı. Halk arasında panik yaymak haricinde bu cinayetlerin görünürde hiçbir sebebi yoktu. Yukarıda belirtilen diğer stratejik terörizm konseptleri gibi kaos stratejisi de iktidarı ele geçirmeye yönelik bütünsel bir plan oluşturmaz. Bu basitçe kamuoyunda, isyancıların umut ettikleri gibi, mücadelelerini belirsiz bir biçimde sürdürmek için onlara en iyi imkânları sunacak bir ruh hali yaratmanın bir yolu.

Yıpratma Stratejisi

Bazı isyancı gruplar, terörizmi, hasmı yıpratmaya yönelik uzun soluklu bir mücadele stratejisi gibi görüyorlar. Hem zaten, bu terörizmin, bir başka stratejinin tamamlayıcısı ya da onun girizgahı değil de, zafere ulaşmak için yeterli bir araç olarak görüldüğü tek durum. İsyancılar, hükümetin gücü karşısında savaşçı bir kuvvet olarak zayıflıklarının tamamen bilincindedirler ve yukarıda belirtilen mücadele anlayışlarının aksine, bir gün fiziksel bir karşı karşıya geliş yoluyla hükümeti devirmek için yeterince güçlü olmayı ummazlar. Bununla beraber, hükümetten daha dayanaklı olduklarını ve ayakta kalırlarsa hükümetin sonunda pes edeceğini düşünürler. Bu strateji, asilerin, daha üstün bir güç oluşturmaktansa, daha büyük bir kararlılıkla ona galebe çalacağını varsaydığından, hedefi hükümet için hayati önemde olmayan çatışmalara belirgin biçimde uygundur.

Eğer hükümet mücadeleyi bir ölüm kalım meselesi olarak görürse, ne kadar tatsız ve uzun süreli olursa olsun, terörist tecavüze boyun eğmeyecektir. Dahası, bir hükümet, bekası veya devletin varlığı için mücadele ettiğinde daha az kuruntuludur ve isyanı bastırmak için güvenlik güçlerinin faaliyetlerine normal-

de dayatılan kısıtlamalar ve kontrollerden imtina ederek veya böylesi kısıtlamaları askıya alan istisnai yasalar ve düzenlemeler yaparak gerekli bütün yollara başvurur. Güvenlik kuvvetleri rejime sadık oldukları müddetçe, terörizmi başlıca strateji olan kullanan bir terörist grubun silahsız bir çatışmada çok az şansı vardır. Bununla beraber, hükümet bu çatışmanın kendi varlığını savunmakla alakalı olmayıp sadece kamu hizmetlerini ilgilendirdiğini düşünürse, soruna yaklaşımı bir kâr-zarar analizi şeklinde olacaktır. Asilerin taleplerine boyun eğerse katlanacağı siyasal, ekonomik veya stratejik kayıpları mücadele devam ederse ödeyeceği paha ile tartacaktır.

Bu kâr-zarar analizi süreci, eğer mümkünse, nadiren durumun ve olasılıkların berrak ve metodik bir değerlendirilmesidir. Genellikle hükümet daha çok, bütün yalpalamalarıyla siyasal baskıların, kamuoyundaki ve analistlerle karar vericiler nezdindeki anlaşmazlıkların ve tartışmaların sonucu deneme yanılma yöntemiyle ilerler. Bununla beraber, sonunda kararı belirleyen hem hükümet hem de asiler için mücadelenin göreli önemi ve teröristlerin verdiği zararın pahası ve kalıcılığıdır.

Dışavurumcu Terörizm

Şu âna dek, terörizmi bir siyasal hedefi, genel olarak iktidarın ele geçirilmesini, gerçekleştirmek için geliştirilen bir planı içeren bir strateji olarak ele aldık. Bununla beraber, birçok durumda, şiddet eylemleri bir grup tarafından taktik olarak organize biçimde işlense de, terörizm açık stratejik hedefi olmayan duygusal bir cevap olmuştur. Herkesin kabul ettiği üzere, bu tespit bizi teröristlerin ve terörizmin rasyonalitesi denilen karanlık alana götürüyor.

Geriye dönük bir yargıda bulunmak gerekirse, terörizmin ilan ettiği siyasal hedeflerinin gerçekleştirilmesinde elde ettiği zayıf başarılar göz önüne alındığında, bunun etkili bir strateji olmadığını ve teröristlerin en azından siyasal davranışları söz

konusu olduğunda, genel olarak irrasyonel insanlar olarak görülebileceğini söyleyebiliriz. Yine de, bazı durumlarda, terörist mücadele, akıldışılığının özellikle çarpıcı olması ölçüsünde, ümitsiz bir eylem gibi görünür.

1970'lerde, Hollanda'daki Maluku terörizmi bunun bir örneğidir. Hollanda'nın Maluku cemaati, Hollanda sömürge döneminin bir kalıntısıdır. Hollandalıların Güneydoğu Asya'daki sömürgelerini tahliye etmelerinden sonra, 1950'de bir Güney Maluku Cumhuriyeti kuruldu, ama kısa süre sonra Endonezya tarafından işgal edildi. Çoğunluğu eski Hollandalı idareyle bağlantılı 15.000 Güney Malukulu Hollanda'ya sığındı. Siyasal ve toplumsal tatminsizlikler bu küçük cemaat içinde Hollanda'da birçok kalburüstü terörist saldırı tertip eden bir terörist grubun (Özgür Güney Malukulular Gençlik Hareketi) doğmasına yol açtı. Bunların en ünlüleri 1975'te Endonezya büyükelçiliğinin ve bir yolcu treninin eşanlı olarak ele geçirilmesi ve sonra 1977'de yine eşanlı olarak bir okulun ve yine bir trenin ele geçirilmesiydi. Rehinelerin serbest bırakılması karşılığında teröristler Hollanda hükümetinin varolmayan devletlerini tanımasını ve daha önceki operasyonlar sırasında gözaltına alınan yoldaşlarını serbest bırakmasını talep ediyorlardı.

Benzer bir örnek de 1970'li ve 1980'li yıllardaki Ermeni terörizmidir. İki temel Ermeni terörist grubu, Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Gizli Ermeni Ordusu (ASALA) ve Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları (CJGA) 1975'ten 1985'e, çoğu Türk diplomatlarına yönelik, birçok terörist saldırı düzenlediler. Bütün bu eylemlerin arkasında, 1,5 milyon Ermeninin telef olduğu tahmin edilen, 1915'te Türkler tarafından yapılan katliamların öcünü alma arzusu bulunuyordu. Bu terörist gruplar Türklerden, Türkiye hükümetinin her zaman kabul etmeyi reddettiği, katliamlardaki sorumluluklarının resmen tanınmasını talep ediyorlardı. Bu açıkça duygusal talebin dışında, ASALA Türkiye'deki eski Ermeni vilayetlerini içerecek bağımsız bir Ermeni devletinin yeniden kurulmasını talep ediyordu. Şu ân için Türkiye'de, çok azı

tarihsel Ermeni bölgesinde olmak üzere, sadece 50.000 Ermeni yaşamakta. Ermenilerin beşte dördü, çoğunluğu SSCB'nin eski Ermenistan Cumhuriyeti'nde olmak üzere, eski Sovyetler Birliği'nde yaşıyorlar. Bununla beraber, Ermeni terörist faaliyeti temel olarak Türkiye'ye karşı yönelmişti.

Maluku ve Ermeni terörizmlerinin ikisi de *dışavurumcu terörizm*in açık örnekleridir. Genç erkek ve kadınları şiddet eylemlerine atılmaya iten başat güdü, akılcı bir siyasal planlamadan çok duygu dünyasına aittir. Bu örneklerde, terörizm duygusal bir durumu dışavurur ve isyan stratejisi çerçevesinde kullanılan bir araç değildir. Kuşkusuz, diğer terörist grupların faaliyetlerinin gerisinde de duygu unsuru, itici güç olarak devrededir. Yine de, çoğu durumda, duygusal faktörün ağırlığına dair dışarıdan bir yargıda bulunmayı imkânsız kılan siyasal talebin ümitsiz görünümü, Maluku ve Ermeni örneklerinde olduğu kadar apaçık değildir.

HANGİ NOKTAYA KADAR TERÖRİZM BAŞARILI SAYILIR?

Bir strateji olarak terörizmin başarısının değerlendirilmesi, başarının nasıl tanımlandığına bağlıdır. Terörist grupların çoğu varolan hükümeti devirmeyi ve iktidara gelmeyi amaçlar. Bu başarı ölçütüne göre, temel strateji olarak terörizmi kullanan isyancıları dikkate aldığımızda, sadece birkaç sömürge-karşıtı grup hedeflerine tam olarak varmışlardır. Kıbrıs'ta *Ethniki Orgabosis Kypriahou Agoniston* (EOKA) ve Kenya'da Mau-Mau'ların İngiliz otoritesine ve Cezayir FLN'sinin Fransa'ya karşı mücadelesi iyi bilinen örneklerdir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında varlık gösteren binlerce terörist grubun ezici çoğunluğu sefilce başarısız oldu. Terörizmin başarılarının sömürge karşıtı mücadeleler kategorisiyle sınırlı kalması bir rastlantı değildir. Sadece bu kategoride isyancılar için hedef hükümetler için olduğundan daha büyüktür. Bu da

bu fenomeni açıklar. Terörist örgütün mücadelesinin hedefi, sağ veya sol kanattan isyancılar örneğinde olduğu gibi, rejimin siyasal-toplumsal niteliğinin değişmesi olduğunda, hükümet, bekası için mücadeleye girişir ve isyanı ezmek için gerekli bütün önlemleri almaya hazırdır. Fransız, İtalyan ya da Alman hükümetleri için sırasıyla Doğrudan Eylem, Kızıl Tugaylar veya Kızıl Ordu Fraksiyonu'na karşı mücadele ya hep ya hiç mücadelesiydi. Uzlaşmaya mahal yoktu ve teröristlerin başarısı hükümetin ölümü anlamına gelirdi.

Bu, İspanya'da Bask ayrılıkçı mücadelesi örneğinde olduğu gibi, isyancıların emellerinin hükümetçe devletin egemenliği ve toprak bütünlüğü için bir tehdit olarak algılandığı ayrılıkçı mücadelelerin çoğu için de doğrudur. Ayrılıkçı teröristlerin başarısındaki derece farkları, temelde ülkenin tartışmalı kısmının ayrılmasının, o devletin yurttaşlarının çoğuna ne dereceye kadar kan ve canlarına bir kasıt olarak göründüğünü bilme meselesinde düğümlenir. Sözgelişi Fransa için Tunus ve Fas protektoralarını veya Mali ve Madagaskar sömürgelerini bırakmak, yasal olarak Fransa'nın bir parçası olan ve Müslüman çoğunluklu nüfusu içinde bir milyondan fazla Fransızı barındıran Cezayir'deki otoritesinden vazgeçmekten çok daha az sancılıydı; Brötanya'dan veya Normandiya'dan vazgeçmek ise düşünülemeyecek bir şeydi. Bu anlamda, hedeflerinin gerçekleştirilmesinde terörist ayrılıkçılığın başarısı, talep edilen toprağın ne derecede gerçekten ayrı bir mevcudiyet/*entité* olduğunu belirlemeye yarayan ölçüdür.

Bununla beraber, bir milliyetçi davanın, insanları toplumsal meseleden çok daha güçlü biçimde motive ettiği de doğrudur, dolayısıyla da, tüm diğer şeyler aynıyken, milliyetçi duygulardan doğan şiddetin yoğunluğu genelde sosyo-ekonomik sıkıntıların doğurduğu şiddetin boyutundan daha büyüktür.

Asilerin hedeflerine tam olarak varmaları nadir olsa da, teröristler çoğu zaman kısmi hedeflerine varmayı başarmışlardır. Dört tip kısmi terörist başarısı ayırt edilebilir: teröristlere daha

yüksek bir isyan düzeyine varmalarını sağlayan bir iç destek devşirmek; sıkıntılarıyla ilgili olarak uluslararası kamuoyunu duyarlı hale getirmek; uluslararası bir meşruiyet kazanmak; hasımları nezdinde kısmi siyasal imtiyazlar elde etmek.

Strateji olarak terörizmin temel nosyonunun, bu tarz mücadeleyi, isyan sloganını yaymayı, kitle temelini genişletmeyi ve böylelikle de onu daha ileri bir isyan biçimi için kaldıraç ve girizgah olarak kullanmayı sağlayan bir araç olarak gören, "eylem yoluyla propaganda" nosyonu olduğunu daha önce belirtmiştik. Bununla birlikte, terörist grupların çoğu için bu temel doktrin bile işlememiştir. Şiddet eylemleri onların muazzam ölçüde reklamını yapsa da, halkın sempatisini ve desteğini kendilerine çekmeyi ve harekete geçirmeyi umdukları büyük isyanın doğmasına yol açmayı başaramadılar. Örneğin, 1970'li ve 1980'li yıllarda Batı Avrupa ve ABD'de, gerek sol gerek sağ radikal hareketlerde olan buydu.

Yine de, terörizmin, görünürde daha geniş bir hareket başlatan kıvılcımı çakmaya yardım ettiği örnekler de vardır. Bunun örneklerinden biri, XX. yüzyılın başlarındaki Rus Sosyalist-Devrimcileridir. Kendi yeraltı aygıtlarını iktidarı ele geçirmeye muktedir bir siyasal araca dönüştürmeyi başaramasalar da, 1917 Ekim Devrimi'nin gerçekte tabanları daha geniş ve daha iyi örgütlenmiş olan Bolşevikler tarafından gerçekleştirilmesinden bağımsız olarak, Sosyalist-Devrimcilerin terörist eylemleri muhtemelen devrimci kıvılcımı çakmaya en güçlü katkıyı yaptı. Sosyal-Demokratların (Bolşevikler ve Menşevikler), yeraltı altyapılarını insanlardaki coşkuyu ateşlemeye muktedir çarpıcı eylemler olmaksızın kurdukları o yıllar boyunca, Sosyalist-Devrimciler baskıcı devletin bakanlarını ve diğer hükümet görevlilerini öldürerek potansiyel devrimcilerde mücadele ruhu ve fikrini canlı tutuyorlardı. İronik biçimde, Sosyal-Demokratlar tarafından onca eleştirilen ve gülünçleştirilen Sosyalist-Devrimci terörizm, böylece Bolşeviklerin iktidarı ele geçirme kapasitesi kazanarak 1917'ye ulaşmalarını sağladı.

Uluslararası terörizmin en bilinen sonucu, uluslararası düzlemde teröristlerin meselelerinin bilincine varılmasıdır. Kendi başına, bu bilince varış isyancıların arzuladıkları değişimleri sağlamak için yeterli değildir ve bazen teröristlerin davaları için olumsuz sonuçlar doğurur. Yine de, koşullar uygunsa, asilere sayesinde daha yukarılara tırmanabilecekleri bir basamak sağlar. Batı ülkelerinde, terörist bir girişime ilk tepki, değişmez bir şekilde, şiddetle mahkûm etmektir. Bununla beraber, bu ilk tepkiden sonra, kamuoyu sıklıkla iyiniyet gösterir, teröristlerin pozisyonunu dikkatlice incelemeye hazırdır ve hatta onların meselelerini olumlu gözle değerlendirmeye teşnedir. Paradoksal biçimde, kamuoyu kendi dikkatini cezbeden yöntemi yermekle beraber sonunda onların davalarını benimser.

Teröristlere yönelik böyle iyiniyetli bir tutum, çok muhtemeldir ki saldırılardan mustarip olan, ama teröristlerin talepleri karşılanırsa eğer, kaybedecekleri bir şey olmayan toplumlarda doğar. Bu durumda, başlangıçtaki öfke çabucak yerini sorunun çözümünü görme arzusuna bırakır. Terörist davaya yönelik bir siyasal tutum pozitif olduğu ve barış getirmeye muktedir göründüğü zaman, hükümetler sıklıkla politikalarını teröristleri iyiniyet göstermeye teşvik edecek şekilde uyarlarlar. Psikolojide buna "bilişsel bozukluk" [*dissonance cognitive*] denir ve bu fenomen bilinçli bir durum olmak zorunda değildir. Temelde, bu bazı ilkelerle veya bazı inançlarla çeliştiğinden, çatışma doğurabilecek bir tutum çizgisine kabul edilebilir bir özür bulmayı içerir. Kuşkusuz, bir hükümet veya halk için, iyice düşünüldüğünde, terörist baskıya boyun eğmeyi kabul etmektense teröristlerin yanılmadıklarını düşünmek daha hoştur.

Teröristlerin nüfuzlu koruyucularının gönlünü almak gibi başka baskılar ve çıkarlar da terörist saldırıları durdurma isteğiyle birleştiğinde, bir hükümet veya bir kamuoyunun terörist davaya daha uygun bir tutum benimsediğini görmek için daha fazla şans vardır. Filistin uluslararası terörizmine Batılıların cevapları, bu sürecin çarpıcı bir örneğidir. Batı Avrupa'daki Filis-

tinli teröristlerin saldırıları 1968'de başladı ve 1973'te zirvesine çıktı. Avrupa Topluluğu tarafından sıkıca mahkûm edildi. Yine de, birkaç yıla varmadan, FKÖ'nün pratikte Avrupa'nın bütün ülkelerinde temsilcilikler açmasına izin verildi ve 1974'te, Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı'nın (OPEC) petrol ambargosu koyması ve petrol fiyatının artışını dayatmasından yaklaşık bir yıl sonra, FKÖ'nün başkanı Yaser Arafat, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda konuşma yapmaya davet edildi ve FKÖ bu uluslararası forumda gözlemci statüsü elde etti.

Martha Crenshaw çok haklı olarak, "terörizmin sonuçlarını değerlendirmek gerektiğinde ilk zorluğun, hiçbir zaman aynı sonuçlara yol açan tek bir nedensel etmen bulunmaması" olduğunu vurguluyor. "Sosyal ve politik etkilerin diğer olay ve eğilimlerle üstüste binmesi, terörizmin izole edilmesinin güç olduğunu ortaya koyuyor." FKÖ'nün meşrulaşması sürecinde terörizmin oynadığı rolün izole edilmesinin ve Arap devletlerinin ekonomik ve politik baskıları gibi, diğer faktörlere kıyasla göreli katkısını belli bir kesinlikle tahmin etmenin imkânsız olması bir gerçektir. Bununla beraber, son tahlilde, FKÖ'nün meşruiyeti üzerinde terörizmin negatiften çok, pozitif bir etkisi olduğuna hiç kuşku yoktur.

Diğer milliyetçi ve ayrılıkçı isyan hareketlerinin güçlü hamilerin desteğinden yoksun olmaları açısından FKÖ örneği biriciktir. Son yirmi yılda aktif olan birkaç ayrılıkçı hareket örneği vermek gerekirse, Kürtler, Hırvatlar, Keşmirliler, Sihler, sıkıntıları en azından Filistinlilerininki kadar ikna edici olsa da, o denli uluslararası meşruiyet ve destek kazanamadılar. Diğer yandan, bu hareketlerin uluslararası terörizmi Filistinliler kadar kullanmadıkları da (bu da bir "sponsor" devletin yokluğuyla açıklanır) aynı ölçüde doğrudur.

Bununla beraber, siyasal hedeflerini gerçekleştirmeye muktedir olmayan bazı terörist gruplar da hasımlarından kaydadeğer imtiyazlar koparmayı başardılar. *Euzkadi ta Askatasuna* (ETA) taraftarı Basklıların örneği tipiktir. İspanya'dan ayrılmak için

sürdürdükleri uzun ve şiddetli mücadele, arzuladıkları bağımsızlığı getirmedi, ama hiç kuşkusuz, İspanya'nın Bask bölgelerine geniş bir özerklik bahşetme kararında başat bir faktör oldu. Bir diğer örnek de, Ulster'deki IRA'dır. Ulster'in statüsünün değişmesine yönelik henüz hiçbir gerçek adım atılmamasına rağmen, Büyük Britanya'da İrlanda sorunundan kurtulma ve şiddeti bitirecek bir çözüm bulma konusunda gittikçe daha çok acele ediliyor. 1985'teki İngiltere-İrlanda anlaşmaları, bir halk oylaması bu yönde karar verirse, Ulster'in İrlanda Cumhuriyeti'nin parçası olacağını garantiliyordu. Şimdilik, İrlanda'ya, bir İngiltere-İrlanda konferansı çerçevesinde, Ulster'le ilgili hususlarda söz sahibi olma hakkı verildi. Hiç kuşku yok ki, İngiltere'nin politikasındaki bu değişimler IRA'nın sürdürdüğü mücadeleler tarafından dayatılmıştır.

KARMA AYAKLANMA BİÇİMLERİ

Farklı ayaklanma stratejileri genellikle ayrı varlıklar veya olgular gibi ele alınır. Bir teorik tahlilde, bir stratejinin özünü ve karakteristiklerini anlamak için bu ayrım gereklidir. Fakat gerçek dünya her zaman akademik sınıflandırmalardan daha karmaşıktır. Gerçekte, yukarıda önerilen ölçütlerle bile, bazen terörizm ile gerilla eylemleri arasında ayrım yapmak zordur. Bu ölçütlere göre, IRA tarafından kullanılan temel strateji, örneğin, terörizm kategorisine girer: IRA "kurtarılmış bölgeler" tesis etmek amacıyla bir bölgeyi ele geçirmeye çalışmaz ve bu örgütün taktiği, cinayetler ve kamusal alanlara yerleştirilen patlayıcı düzeneklerin kullanımı gibi, tipik biçimde terörizmi niteleyen sicil içinde yer alır. Yine de, bir polis karakoluna havanla saldırmak veya köprü havaya uçurmak gibi operasyonlarından bazıları için, bu grup, geleneksel olarak gerilla hareketine bağlanan bir taktik ve silahlar kullanır. Bir başka örnek de Filistinli gruplarınkidir. Bu örgütler Lübnan'da bölgesel bir kontrol uygulamaya (ve 1967-1970 arası dönemde de

Ürdün'de) devam ettiler, ama elde tuttukları bölge, operasyonlarının ana sahnesi dışında bulunuyordu. Klasik gerilla hareketi hedefleri uyarınca düzenli bir kuvvet devşirmek, eğitmek ve oluşturmak üzere egemen oldukları bölgeyi kullansalar da, devşirilenler İsrailliler tarafından işgal edilen bölge halkından çok, bu ülkelerdeki Filistin diasporasından geliyordu. İsrail'deki ya da işgal edilmiş bölgelerdeki operasyonlarında bile genellikle süpermarketlere, yerleşim yerlerine, otobüs duraklarına ve diğer kamusal alanlara yerleştirilen patlayıcı maddeler kullandılar. Fakat İsrail'e yaptıkları bu akınlar, genelde rehin almalardan veya sivil alanlarda rastgele ateş açtıkları saldırılardan müteşekkil operayonlar tertip etmek için gönderilen küçük grupların işiydi.

Terörist taktikler ile gerilla taktikleri arasında açık bir ayrım yapmanın bazen zor olması dışında, kafa karışıklığı öylesine kolaydır ki, birçok durumda isyancı gruplar iki satratejiyi sistematik biçimde birbirine karıştırırlar. Peru'da Aydınlık Yol şehirleri işgal ettiği, polis karakollarına ve askeri konvoylara saldırdığı ve geniş alanları kontrol ettiği dağlık Ayacucho bölgesinde bir klasik gerilla stratejisi uygulamıştı. Bununla beraber, aynı zamanda da, cinayetler işlediği, bombalı saldırılar yaptığı ve insan kaçırdığı şehirlerde tipik biçimde terörist bir faaliyet sürdürdü. Kolombiya'daki Ulusal Kurtuluş Ordusu (ELN), M-19 ve Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC), Salvador'daki Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Guatemala'daki Fakirlerin Gerilla Ordusu gibi sayısız diğer Latin Amerikalı grubun faaliyetlerinde de benzer bir karışımı görürüz. Bu gerilla-terörizm ikili stratejisi üçüncü dünyanın diğer kesimlerindeki bazı grupları da karakterize eder. Vietminh ve daha sonra da Vietkong ayaklanmaları klasik savaşın, gerilla stratejisinin ve terörizmin bitişik olarak kullanıldıkları örneklerle doludur. Daha küçük ölçekte de olsa, benzer örneklere Asya'da ve Afrika'da da bolca rastlıyoruz.

Daha derinlemesine bir inceleme, gerilla stratejisi ile terö-

rizm stratejisinin birarada varoluşunun kazara olmadığını ortaya koyar. Görünürde, gerillayı temel strateji olarak benimseyen bütün isyancı örgütler aynı zamanda düzenli olarak terörizmi de kullandılar. Bazıları, işgal ordularıyla savaşan direniş hareketlerinin bu genellemenin önemli bir istisnası olduğunu öne sürerler. Bununla beraber, bu rezerv tartışmalı temellere dayanır. Fransız Direnişçileri ve İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Rus, Yugoslav ve Yunan partizanları gibi kendi vatanlarında yabancı bir orduya karşı koyanlar, operasyonların yapıldığı alanda düşmanla aynı milliyetten siviller bulunmadığı basit gerçeğinden dolayı, sadece düşmanın askeri ve resmi aygıtına saldırıyorlardı. Savaşçı olmayanları hedef olarak almama olgusu bir tercihten kaynaklanmıyordu, bir imkânsızlığın yansımasıydı. Buna mukabil, yeraltı hareketleri kendi milliyetlerinden sivillere –gerçek ya da hayali işbirlikçilere– saldırıyordu. Bundan başka, Sovyetler Birliği veya Yugoslavya gibi bazı memleketlerde partizanlar tarafından benimsenen strateji, genelde kurtarılmış veya yarı-kurtarılmış bölgelerden yola çıkarak eylem yapan büyük birlikler kullanan gerilla stratejisi olsa da, Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinde isyancıların stratejisi, en iyi durumda gerilla ile terörizm arasında bir yerde duran bu gri alana giren eylemlerle karakterize olabilir. Fransız yeraltı eylemcileri hiçbir bölgesel kontrol oluşturamadılar ve operasyonları işgal güçlerinin izole mensuplarına karşı suikastlardan ya da gerilla hareketleri için tipik olan, köprüleri havaya uçurmak, mayın döşemek ve benzeri eylemlerde bulunmaktan oluşuyordu. Birçok okuyucunun Nazi-karşıtı savaşçıları gerilla değil de, terörist kategorisine sokan bu sınıflandırma karşısında kendilerini hakarete uğramış hissetmeleri muhtemeldir. Onlara "terörizm" ve "gerilla" terimlerinin burada haklı ya da haksız, değişik davaların hizmetinde kullanılabilecek farklı savaş stratejilerini tasvir etmek için kullanıldıklarını ve hiçbir ahlaki yargı içermediklerini hatırlatmak zorundayım.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Batı Avrupa'da otantik bir Nazi-karşıtı gerilla hareketinin yokluğu bize, Batı Avrupa'da

1960'lı yıllardan bu yana, bu bölgede faaliyet gösteren sayısız isyancı örgütün arasında hiçbir gerilla örgütü olmadığını da hatırlatıyor. Bu olgu, bunu üçüncü dünya ülkelerinde bu tip örgütlerin bolluğuyla kıyas etttiğimizde, özellikle çarpıcıdır. Bu nasıl açıklanır? Batılı isyancıların hepsinin, stratejik tercih olarak terörizmi gerillaya tercih etmelerinden dolayı mı bu böyle? Cevap kuşkusuz başka. Kuzey Amerika'da olduğu gibi Batı Avrupa'da da isyancılar için bir tercih imkânı olmadı. En azından geçici olarak, tek anlamlı görünebilen seçenek terörizmdi. Ulster'de IRA'nın ya da İtalya'da Kızıl Tugaylar'ın, kurtarılmış bölgeler yaratarak ve askeri tesislere karşı bölük ölçeğindeki birliklerle saldırılar yürüterek bir gerilla savaşı başlatmaya çalıştığını hayal edelim. Eğer bu stratejiyi seçselerdi, bu hiç itirazsız, tarihin en kısa süren gerilla mücadelesi olurdu. Hükümet güçleri için ayaklanmanın ezilmesi gün meselesi olurdu sadece.

Tarihte birçok örnek, bir grup asinin strateji tercihinde çok yüksek rakımları hedeflediğinde başına neler geldiğini çok açıkça gösterir. XX. yüzyılın ikinci yarısının en dramatik örneği, muhtemelen Ernesto (Che) Guevara'nın Bolivya macerasıdır. 1956 ve 1959 arasındaki Küba gerilla hareketinin önderlerinden biri olan Guevara, asileri başarıya götüren özel koşullardan yanlış dersler çıkarmıştı. Küba deneyiminin, devrim için olgunlaştığını düşündüğü birçok Latin Amerika ülkesine, aynen uygulanabileceğine inanıyordu. 1966 sonbaharında Küba tarzında bir gerilla seferi başlatmak için Bolivya'ya on beş adam götürdü. Bununla beraber, ayaklanma bir türlü başlayamadı. Alan gerilla hareketi için müsait olsa da, Guevara yeterli bir halk desteği elde etmeyi başaramadı. Hükümet güçlerinin etkinliğinin Batı normlarının hayli altında olmasına rağmen, sayısal üstünlükleri bir yıl içinde isyanı kuşatmaya ve ezmeye yetti.

Diğer taraftan, terörizmle radikal bir siyasal değişim yaratmak, insanların çoğuna imkânsız gibi görünse de, terörizm, koşullar asiler için müsait olmadığında bile, en azından, doğrudan intihar sayılamayacak bir mücadele tarzıdır ve kaydadeğer

bir zaman boyunca sürebilir. Batı Avrupalı isyancıların temel strateji olarak gerilla mücadelesini benimsemeye muktedir olmak istedikleri muhtemeldir. Bütün terörist grupların yeterince büyüdüklerinde gerilla hareketine dönüşmeyi arzuladıklarını söyleyebiliriz.[8] Pratik sebeplerle bunu yapmaya muktedir değiller. Gerilla, küçük asi çetelerine müsait ve mekanize ve havaalanları olan hükümet güçlerine gayri-müsait bir arazi gerektirir. Batı Avrupa'da bu tip bir arazi –motorize ulaşım araçlarıyla ulaşılması imkânsız– sık ormanlar veya dik yamaçlı geniş dağlar bulunmaz. Bazen gerillalar özellikle, bir yanda etkisiz ve zayıf biçimde mücehhez hükümet güçleri ve diğer yanda yoğun bir halk desteği gibi başka avantajlardan yararlanabilmeleri koşuluyla, hiç de uygun olmayan bir arazide kendilerini tehlikeye atabilirler. XX. yüzyılda, hiçbir Batı ülkesi bu koşulları sağlayamaz ve davalarını ilerletmek için şiddete başvurmaya kararlı isyancıların yapabilecekleri yegane stratejik seçim terörizmdir.

Geriye bir de bir gerilla mücadelesi *yürütebilecek* olanların niçin aynı zamanda terörizme başvurduklarını açıklamak kalıyor. Bir kez daha, cevap akademik sınıflandırmalar ile gerçek hayat arasında varolan farkın içinde bulunuyor. Bir anlamda gerilla ile terörizm arasındaki ayrım yapaydır. Kuşkusuz, bu yerinde bir farklılaştırmadır, ama sadece dışarıdan yapılan bir gözlem olarak. Üniversite öğretim üyeleri, bir yandan rahatça koltuklarında oturur, diğer yandan da farklı ayaklanma stratejilerini kategoriler halinde sınıflandırabilirler. Sorun, asilerin kendi başlarına eylemlerine karar verdiklerinde bunu nadiren yapmalarıdır. Asilerin kendileri sıklıkla stratejik konseptlerini tasvir etmişlerse de, savları hemen her zaman pratik nitelikte olmuştur.

[8] Terörizmin en popüler ve en modern savunucusu Carlos Marighella bile terörizmi (onun terminolojisine göre "şehir gerillası") kırsal gerilla hareketinin gelişmesini sağlayacak zorunlu bir evre olarak görüyordu. Terörizm, devrimci savaşta tayin edici rolü oynamaya mukadder kır gerillasının ortaya çıkmasını ve bekasını sağlamak için "hedefi şehir gerillasının gelişmesi olan ve işlevi düşman güçlerini tüketip bitirmek, moralsiz bırakmak ve yolundan saptırmak olan" bir tekniktir.

Sorunları, siyasal davalarını duyurmak için ne yapmaları gerektiğini belirlemektir. Bu, eylemleri katı bir doktriner çerçeveyle uyuşturmaya çalışmayı içermez. Öncelikle gözönüne aldıkları kapasite ve faydadır. Terörizm, bütün ayaklanma biçimleri içinde en temellisi ve en az talepkar olanı olduğundan, her zaman diğer stratejilerle eşanlı olarak kullanılmıştır. Bir çatışmada terörizmin göreli önemi, koşullara bağlıdır, ama terörizm her zaman bu çatışmanın bir parçasıdır. Bunun bir örneği de Filistinlilerin mücadelesidir. FKÖ'nün başlıca önderlerinden biri olan Ebu İyad anılarında şöyle belirtir:

> Siyasal bir eylem olan devrimci şiddeti öyle olmayan terörizmle karıştırmıyorum. Bir örgüt bağlamının dışında gerçekleştirilen veya stratejik bir vizyonu olmayan bireysel eylemi reddediyorum. Kitle mücadelesinin yerini alma iddiasındaki öznel güdülerce dikte edilen bir eylemi reddediyorum. Diğer taraftan, devrimci şiddet teşkilatlanmış geniş bir hareketin parçasıdır. Destek kuvveti işlevi görür ve bir yeniden toparlanma veya yenilgi döneminde harekete yeni bir atılım vermeye katkıda bulunur. Halk hareketi yerel ya da uluslararası sahnede siyasal başarılar kazandığında fuzuli hale gelir.

Gerçekten, terörizm 1920'li yıllardan itibaren Filistinliler tarafından her zaman mücadelelerinde kullanılmıştır. Ebu İyad'dan yapılan alıntı, FKÖ'nün başat örgütü El Fetih'in Kara Eylül örgütü maskesi altında yoğun bir uluslararası terörizm kampanyası yürüttüğü 1971-1973 dönemine göndermede bulunur. Ebu İyad'ın bizzat 1972 Münih Olimpiyat Oyunları sırasındaki rehin alma eylemi gibi bir dizi gözalıcı terörist saldırılar tertip eden, gizli uluslararası terörizm aygıtının başlıca şeflerinden biri olduğu söylenir. El Fetih'in gözalıcı bir uluslararası terörizm kampanyası başlatma kararı, FKÖ'nün 1970 Eylülü'nde Kral Hüseyin tarafından Ürdün'den çıkartılmasının (Kara Eylül örgütüne adını veren olay) ardından gelmiştir. Uluslararası terö-

rizm dalgası, kendilerine operasyonlarının üssü olarak bu ülkeyi kaybettiren Ürdün'deki bozgunun ardından FKÖ mensuplarının moralini yükseltmeye yönelikti.

Filistin uluslararası terörizmi, FKÖ'nün Lübnan'daki üslerininin çoğunu kaybettiği 1982 savaşının arifesinde de benzer biçimde gelişti. Bununla beraber, İsrail'in içinde ve işgal edilmiş bölgelerde, terörizm her zaman Filistinli asiler tarafından mücadelenin ayrılmaz bir parçası olarak görüldü. Dolayısıyla, terörist saldırıların sayısındaki değişimler, onların güdülenmelerinin değil, kapasitelerinin yansıması oldu. Terörizm devam etsin mi etmesin mi diye hiçbir zaman sorulmadı, sorulan daha çok hangi diğer araçların devreye sokulacağıydı. Yetmiş yıllık şiddetli mücadele boyunca Filistinliler, bazı dönemlerde, 1936-1939 Arap ayaklanması sırasında olduğu gibi, gerilla ile terörizmi birlikte yürütmeye muktedir oldular, ama çoğu zaman terörizm ellerinin altındaki tek şiddet biçimi olarak kaldı. Bu dönem zarfında zaman zaman isyanlar patlak verdi ve bunlar bazen eşzamanlı olarak birçok şiddet biçimini kullanan büyük ölçekli halk ayaklanmalarına dönüştüler.

İntifada (harfi harfine tercüme edersek "sarsıntı") bu ayaklanmaların en yoğunu olmasa bile, en yenisidir. Cezayir'de, Güney Afrika'da, Azerbaycan'da, Sovyet Ermenistanı'nda ve Yahudilerin 1930'lu ve 1940'lı yıllarda bağımsızlık için mücadelelerinde olduğu gibi, *İntifada* ayaklanmacı şiddetin saf bir biçimi değildir. Burada hem şiddet içeren hem de şiddet içermeyen bileşenler bulunur. *İntifada*'nın şiddet içeren ögeleri arasında arbede çıkarma, molotofkokteyli atma, sivil ve askeri araçlara taş atma ve patlayıcı maddeler kullanmayla cinayetler gibi klasik terörist saldırılar vardır. Şiddet içermeyen biçimler ise, çalışanların ve ticaretle uğraşanların yaptıkları grevler, yol kapatmalar ve İsrail ürünlerini ve devlet hizmetlerini boykot etme girişimleridir. *İntifada* sırasında kitlesel protesto eylemine girişme olgusunun daha az yüce ve daha az etkili bir mücadele biçimi olan terörist eylemlerde bir azalmaya yol açacağını varsayabilirdik. Ama olan tam tersiydi:

terörist olayların frekansı ve kurbanların sayısı kaydadeğer biçimde arttı. Öyle ki, *İntifada* ayrı bir strateji değil, terörizm de dahil, birçok mücadele biçiminin bir karışımı oldu.

1989'da, birçok Doğu Avrupa ülkesinde meydana gelen rejim değişiklikleri sırasında kan dökülmemesi, terörizmin bütün ayaklanmaların bir parçası olduğu yolundaki savı çürütmüş gözüküyor. Kesin ölçütler kullanarak incelendiğinde, bu rezerv kuşkusuz doğrulanmıştır. Yine de Doğu Avrupa'daki Sovyet uydu rejimlerinin güçlerini bir dış kaynaktan, SSCB'den aldıklarını hatırlamamız gerekir. Mengenesi gevşeyince her şey çöktü. Başka türlü ifade edecek olursak, Doğu Avrupa'daki değişiklikler gerçek bir iç ayaklanmanın sonucu değil, zirvedeki bir teslimiyetin neticesiydi. Çekoslovakya, Bulgaristan ve Doğu Almanya hükümetleri bu barışçı ayaklanmaya direnmeye kararlı olsalardı, mücadele muhtemelen terörizmin asal ayaklanma biçimi olarak kullanılacağı uzun bir kampanya haline dönüşecekti. Gerçekten, bu aynı süreç Sovyetler Birliği'nin birçok cumhuriyetinde tekrarlandı.

Özetlemek gerekirse, bir ayaklanmanın aldığı biçim –terörizm, gerilla, kitle protestosu ya da bunların herhangi bir bileşimi– aslen isyancıların stratejik anlayışlarından çok nesnel koşullar tarafından belirlenir. En önemli faktör kapasitedir. Geleneksel olarak, isyancılar davalarını ilerletebilecek mümkün olan bütün mücadele tarzlarını kullanırlar. Terörizm, şiddet içeren mücadelenin aşağı düzeyi olduğundan her zaman ayaklanmalarda kullanılır. Sıklıkla, isyancılar az sayıda olduklarından, arazi gerillaya müsait olmadığından ve hükümetler etkin olduğundan, terörizm onların erişimindeki yegane ayaklanma tarzıdır. Bazen, asiler aynı zamanda terörizmi kullanmaya devam etseler de bir gerilla hareketi yürütmeye de muktedirdir. Karşı çıkmanın büründüğü biçim, katı gerçeğe karşı bitimsiz bir sürtüşme sürecinde belirlenir ve terörizm hemen her zaman bunun bir parçasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

—

Terörizmin Tarih Öncesi

ZELOTLAR VE HAŞHAŞİLER

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

ZELOTLAR

Örgütlü terörizmin ilk tezahürlerini tarih, Ortadoğu'da, Filistin'de, I. yüzyılda kaydetti. Zelot tarikatı, sistematik biçimde terör taktiğini uygulamış olan ve bugün yazılı izlerine sahip olduğumuz ilk gruplardan birini teşkil eder. Gerçekten, Zelotların giriştikleri mücadeleyi Flavius Josephus'un, hepsi de yanlarında Yahudi meseleleriyle ilgili danışman vazifesini gördüğü Vespasianus ve Titus'un şanına adanmış, 93-94 yıllarında yayımlanmış *Yahudi Eski Tarihi* eserinde aktardıkları ile 75-79 yılları arasında yayımlanmış, daha kısa *Yahudilerin Savaşı* eserinde aktardıklarından biliyoruz. Josephus, Zelotları tasvir etmek için Romalılar tarafından kullanılan jenerik terim olan ve *sicarius* –hançerle öldüren– kelimesinden gelen *Sicarii* terimini kullanır.

Yahudilerin Roma'ya karşı başkaldırılarının asıl sebebi, imparatorluktaki Romalı yetkililerin milattan sonraki ilk yıllarda yaptıkları sayım oldu. Sayım, açıkça Yahudilerin yabancı bir otoritenin tebaası olduklarını gösterdiğinden, Yahudiler tarafından bir aşağılanma gibi hissedildi. İşler tam olarak MS 6 yılında alevlendi, yani bir yüzyıldan fazladır (MÖ 129'den beri) belli bir derecede bağımsızlıktan ve refahtan yararlanabilmiş olan Yahudilerin tarihinde belirleyici bir dönemece işaret eden

bir olay olan Büyük Hirodes'in ölümünden sekiz yıl sonra. Bir başkaldırının öncü işaretleri daha MÖ 4 yılından beri ortadaydı, ama asıl MS 6 yılında Zelotlar imparatorluk yetkililerine karşı savaşmak üzere örgütlendiler. Daha Hirodes'in hüküm sürdüğü devirde bağımsızlık derecelerini yetersiz bulan Yahudiler, gerçek bağımsızlıklarını kazanma fırsatını kaçırmak niyetinde değillerdi. Oysa bundan sonra olacaklar, umduklarının tam tersi bir durumdu. Sonuçta, bölgede hemen her yerde kendiliğinden isyan odakları harekete geçti. Modern bir dil kullanmak gerekirse, Yahudiler sömürge karşıtı bir kurtuluş savaşı dinamiği içine girmişlerdi.

İlk arbedelerden sonra, Suriye valisi Varus, başkaldırının zor duruma düşürdüğü garnizonları desteklemek için iki Roma lejyonu gönderdi. Varus asileri ezmeyi başardı ve aralarından iki binini çarmıha gererek bir örnek teşkil etmeye karar verdi. Bu eylemin amacı, halk üzerinde, onları başkaldırıya devam etmekten caydıracak denli güçlü bir psikolojik şok yaratmaktı. Bu on yıllarca sürecek olan savaşta ilk terör kullanımıydı.

Josephus'a göre, Zelotlar Yahudiye'nin dört "felsefi" tarikatından birini ve gençler arasında en fazla sükseye sahip olan tarikatı temsil ediyorlardı. Zelotların felsefi öğretisi, Tevrat'ı harfi harfine uygulayan ve İncillere dogmatizm ve ikiyüzlülük itham eden Farisilere yakındı. Zamanın diğer Yahudi dinsel hareketlerine oranla Zelotlar reformcu gibi hareket ediyorlar ve Tanrı'dan başka kimseye hesap vermeyeceklerini düşündüklerinden, Josephus'a göre, "özgürlüğe karşı konulmaz bir aşk"la bağlıydılar. En şiddetli muarızlarından, Farisiler tarikatının mensubu Josephus'un bile hayranlığını kazanmış olan sarsılmaz bir inançla hareket ediyorlardı.

Josephus, sık sık Zelotlara ya da *Sicarii*'ye "haydutlar"dan bahseder gibi atıfta bulunsa da, bu tarikatın mensuplarınca girişilen savaşa ilişkin anlatısı, bu hareketi açıkça temelde siyasal ve dinsel bir eylem olarak ortaya koyuyor. Kendilerini terörist bir örgütün karşısında bulan yetkililer bu harekete sistematik olarak bir

suç örgütü şeklinde atıfta bulunuyorlar. Tarikatın yasaların dışında hareket ettiğini ve hedeflerinin de suç teşkil edip ahlaksızca olduğunu düşünüyorlar. Yetkililerin amacı, teröristleri, onu yıkmaya azmetmiş toplumun düşmanları olarak sunmak. Flavius Josephus'un tanıklığına göre, Yahudi seçkinler statülerini ve güvenliklerini tehdit eden Zelotların faaliyetlerini kötü gözle görüyorlardı. Buna karşılık, Zelotlar halk sınıfları ve gençler arasında kayda değer bir popülarite kazanmıştı. Zelotlar tarikatının kurucuları ve şeflerinin –kendileri hakkında çok az şey biliyoruz–okumuş kimseler oldukları, dolayısıyla muhtemelen müreffeh toplumsal sınıflardan geldikleri görülüyor. Fakat aynı zamanda, Zelotların "militanlar"ını halk sınıflarından devşirmeye çalıştıkları da biliniyor.[1]

Tarikatın kurucusu, ilk eylemi Roma'nın baskısı karşısında başarısızlığa uğrayan Celileli Yahuda adlı birisiydi. Bu güç başlangıç döneminden sonra, yarım yüzyıl boyunca onlara ne olduğunu tam olarak bilmesek de, Zelotların izine 60'lı yıllarda tekrar rastlıyoruz. Kesin olan şey, ilk başarısızlıklarının ardından faaliyetlerine devam edebildikleri. Yahuda'nın ardıllarının hareketin başında kaldıklarını, yani belli bir düzeyde örgütlü olduklarını da biliyoruz. Daha başından itibaren, Zelotlar ikili bir hedeflerini olduğunu ilan etmişlerdi. Dinsel bir örgüt olarak, çoğu zaman güç kullanarak dini amelde belli bir katılık dayatmaya çalıştılar. Sözgelişi, onlara göre dini yeterince sıkı biçimde tatbik etmeyen dindaşlarına saldırıyorlardı. Zelotlar teröre başvurmaya başladılar. Siyasal bir örgüt olarak, hedefleri memleketlerinin Roma'dan bağımsızlığını koparmaktı. Örgütün dinsel hedefleri siyasal hedeflerine ayrılmaz derecede bağlıydı.

Saflık –dinsel ve siyasal– fikri burada ortaya çıkıyor. Bu dinamiğe bu tipteki hemen bütün hareketlerde tekrar tekrar rastlarız. Sözgelişi, Robespierre'i harekete geçiren de saflık fikriydi. Din-politika bileşimine gelince, saflık, şu veya bu biçimde, terörizme başvuran hareketlerin çoğunda sistematik biçimde mevcut-

[1] Bkz. S.G.F. Brandon, *Jesus and the Zealots. A Study of the Political Factor in Primitive Christianity*, Manchester, Manchester University Pres, 1967, s. 56.

tur. XIX. ve XX. yüzyıllarda, geleneksel din XX. yüzyılın sonunda tekrar belirmeden önce, seküler din diyebileceğimiz ideolojiler –Marksist, Troçkist, Maoist, Faşist, Nazist, vs.– her yerde hazır ve nazırdı. Genel olarak, tarihte, tıpkı siyasal amaçları olmayan dinsel kökenli gruplar gibi, münhasıran siyasal terörist örgütler de nadirdir. Maxime Rodinson bu siyasal-ideolojik sinerjiyi çok iyi özetliyor: "İdeolojik hareketler iki dizi mücadele, çatışma, emelin kavşağında bulunurlar. Bir yanda siyasal dinamik, bir insan toplumu bulduğumuz her yerde... ve hatta bazı hayvan toplumu tiplerinde rastladığımız iktidar için ebedi mücadele dinamiği vardır. Diğer tarafta, her gün ve her fırsatta kendini uygulanacak, her şeyi sürekli biçimde sorgulayacak bir davranış modeli geliştirme zahmetinden esirgeyen, özel ve kamusal yaşamda bir normlar, kurallar sistemi tarafından daha az ebedi olmayan güdümlenme emeline rastlarız. Bu sistemi ideoloji olarak adlandırabiliriz."[2]

İktidarı ele geçirme tutkusuyla ya da aynı kapıya çıkan, bir başkasının kendisi üzerinde iktidar uygulamasını engelleme iradesiyle birleşen bu bireysel veya kolektif emelin yolu, mantıksal olarak siyasal aşırıcılığa ve onun gerekçesini oluşturan ideolojik veya dinsel fanatizme çıkar. Mantıksal olarak, aşırıcılık ve fanatizm sıklıkla az veya çok örgütlü, belli bir şiddet biçimine de varır.

Bizi ilgilendiren durumda, Zelot hizbi Yahudi halkı tarafından hissedilen genel aşağılanmadan doğan gizli şiddeti, bu şiddeti örgütlemek, sonra da onu Romalı "işgalci"ye ve milli davaya ihanet ettiklerini düşündüğü Yahudi cemaatinin mensuplarına karşı yönlendirmek için kanalize etmeyi bildi. İşte bu anlamda Zelot hizbi gerçekten bir örgüt olarak görülebilir. Bazı açılardan, bu hizip, çağdaş milenarist tarikatların hısımı olsa da, yararlandığı halk desteğini açıklayan eylemlerinin altında yatan siyasal tasarıyla ve mensuplarının hasımlıkta gösterdikleri kararlılıkla bunlardan ayrılır.

---

[2] Maxime Rodinson, Önsöz, Bernard Lewis, *Les Assasins, terrorisme et politique dans l'islam médiéval*, Brüksel, Editions Complexe, 1984 ve 2001, s. 8

Asırlar boyu sayısız kez yeniden üretilen klasik bir şemada Zelotlar, iki seçenekle, zayıfın güçlüye karşı stratejisi bağlamında yerlerini alırlar: Hasmı dolaylı bir (askeri) yaklaşımla yenme hedefiyle gerilla tipinde bir direnişin örgütlenmesi ya da asli olarak psikolojik bir kampanya yürüterek hasmı dengesizleştirmeye çalışan dolaylı bir strateji.

Bununla birlikte, Romalı yetkililerin onları *Sicarii* adıyla küçümsemelerine bakacak olursak, bu döneme ilişkin belgeler Zelotların benimsedikleri tekniğin terörizm olduğunu göstermektedir. Büyük ihtimalle, Zelotlar muhtemelen şehir gerillası da dahil olmak üzere, gerilla hareketi biçimini alan bir silahlı mücadele örgütlemek zorunda kaldılar ve de terörizm silahına dayanan psikolojik bir stratejiye başvurdular. Faaliyetleri on yıllara yayıldığından, stratejilerin zaman içinde ve koşullara bağlı olarak evrim geçirdiğini düşünebiliriz.

Tarikatla savaşan Roma ordusunun örgütlenmesini ayrıntısıyla tasvir etmeyi tercih eden Flavius Josephus, Zelotların kullandıkları tekniklerle ilgili olarak çok fazla bilgi aktarmaz. Yine de, stratejilerinin nispeten gelişkin olduğu ortaya çıkıyor. MS 66 yılında mesela, Zelotlar birçok siyasal ve dinsel şahsiyete suikastlar düzenlediler. Bilhassa, borçların altında ezilen halk katmanlarının desteğini kazanmak amacıyla, çoğunlukla borç senetlerinin tutulduğu depolara saldırdılar. *Sicarii*'nin kurbanlarını hançerleri vasıtasıyla boğazladıkları ve örneğin pazarlar gibi kalabalık yerlerde eylem yaptıkları biliniyor. Bu tip bir eylem, günümüze dek teröristin klasik tekniği olan, halkın bütününde bir kırılganlık duygusu yaratmayı arzuladıklarını kanıtlar. *Sicarii* herhangi bir yerde ve herhangi bir zamanda eylem yapabiliyordu. Güçleri burada yatıyordu.

Zelotların gücünün diğer bir kaynağı da mensuplarının, karşılaşılan büyük tehlikelere rağmen, hasımla savaşmakta gösterdikleri azimde aranmalıdır. Bu da onlara halk nezdinde belli bir desteği garanti ediyordu. Bu noktada, Josephus'unki de dahil,

tanıklıklar açıksözlüdür. Birçok kere, Roma ordusu yakaladığı yüzlerce asiyi, muazzam ıstıraplar içinde can çekişmeye bırakmadan evvel, işkenceye tâbi tutmuştu. Zelot savaşçılarının kızgınlıklarını yatıştırmak şöyle dursun, bu türden eylemler bu kadınlarla erkeklerin güçlerine güç katıyordu. MS 70'de Tapınak'ın yıkılmasından sonra, başlarında önderleri Eliezer olmak üzere, bin kadın ve erkek, üç yıl boyunca Masada Kalesi'nde direndiler (MS 73). Roma askerlerince kıstırıldıkları zamansa, hasımlarının ellerine düşmektense kendilerini öldürdüler.

HAŞHAŞİLER TARİKATI

Zelotlar ve Haşhaşiler terörist örgütün klasik iki örneğini oluştururlar. Birincisine dair bilgi eksikliği bizi etkili bir karşılaştırmalı inceleme yapmaktan alıkoysa da, iki tarikat arasında inkâr edilemez paralellikler vardır. Zelotlara dair çok az metne sahip olsak da, Haşhaşiler tarikatının tarihi, buna karşılık, oldukça belgelendirilmiştir. İki yüzyıla yayılan bu tarih, Arap-Müslüman kültürü açısından özellikle zengin, dolayısıyla belgelendirme bakımından çok verimli bir dönemde cereyan etmişti. Haşhaşiler tarikatının tarihi, yüzyıllar boyunca terörizm tekniğine başvuran hareketlerin çoğunun dinamiğini muhteşem biçimde örnekler. Bu nedenle, bu korkunç örgütün mekanizmalarını ayrıntılarıyla tahlil etmeye gayret edeceğiz.

Tektanrılı büyük dinlerin –Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam– tarihi, mücadele fikrinden ayrı tutulamaz. Bütün toplumsal örgütlenmelerde olduğu gibi, dinsel hizip de, başlangıçta siyasal iktidarın doğal bir rakibidir. Hıristiyanlık ve İslam'da olduğu gibi, bu dinler evrenselci bir istidat göstermeye başladığı ândan itibaren, bu mücadele çok daha sert bir hal alır. Evrenselci dinler (Budizm de dahil), kendilerini doğal olarak "ideolojik topluluklar"[3] şeklinde oluştururlar, yani dogmalarını kabul eden tüm bireyleri kapsarlar ve kabul etmeyenleri dışlarlar. Bir amentü etrafında kurulan

[3] Rodinson, a.g.e., s. 11.

bu topluluklar, üyelerinin mensup oldukları toplumun bütünün düzenini tanımlarlar. Başlangıçta, bu tipteki örgütler aslen dinsel veya felsefi nitelikteki sorunlarla ilgilenirler. Büyüdükleri veya güven kazandıkları ölçüde, sonunda toplumun nihai kontrolünü, yani siyasal iktidarı ele geçirecek şekilde nüfuzları, toplumsal örgütlenmenin diğer alanlarına doğru genişler.

Dinsel hizbin iktidarı ele geçirdiği veya siyasal iktidara yamandığı ândan itibaren, Maxime Rodinson gibi, ideolojik bir devletten, "yani amentüye bağlılığını, sadakatini, bundan çıkartılan ortak yaşam kurallarına riayet edilmesine yönelik iradesini [...] ilan eden bir devletten" söz edebiliriz. "İdeolojik olmayan birçok devlet gibi, fazla riske girmeksizin, yapabileceğine inandığı zaman genişlemeye çalışır. Fakat burada sadece belli bir birey grubunun, hatta tüm bir halkın egemenliğinin genişlemesinin değil, dünya yüzeyinde Doğru'nun hayırlı etkilerini en iyi şekilde ortaya koyabileceği alanı genişletmenin söz konusu olduğunu ilan eder."[4]

Büyük tektanrıcı-evrenselci dinler arasında İslam, tamamen teolojik sorunlarla siyasal mertebeden mülahazaları aynı yapı içinde en iyi bütünleştiren dindir. Bu anlamda, XIX. ve XX. yüzyılların büyük ideolojik akımlarına en çok yaklaşan dindir. Hıristiyanlık, tarihini süsleyen sayısız atışmanın da gösterdiği gibi, öncelikli olarak teolojik sorunlarla ilgilidir. İslamda gözlemlediğimiz siyasal ile dinsel arasındaki sinerji, kaynağını tarihsel kökeninde bulur. Arap yarımadasının aşiretlerden meydana gelen siyasal bağlamında, ilk Müslümanlar, basit beka sebepleri yüzünden, aşiret modeline yakın bir bütün içinde, yani dinsel ve siyasal iktidarın aynı ellerde olduğu bir örgüt içinde örgütlenmek zorundaydılar. İşte Müslüman dinini belirleyen başlangıç modeli budur.

Hıristiyanlığı İslam'dan ayıran bu ikilik [*dichotomie*] temel niteliktedir. Hıristiyanlık tarihinde böyle bir hareketin izine rastlanmazken İslam dünyasında Haşhaşiler gibi bir tarikatın neden

[4] A.g.e., s. 11.

peyda olduğunu anlamaya yarar. İslam, özellikle de Haşhaşiler örneği, aynı zamanda bizim çağdaş evrenselci büyük ideolojilerin modern bağlamında şiddetin mantığını yakalamamızı da sağlar. *A fortiori*, Haşhaşilerin tarihi, bizi mantıksal olarak, kökenlerini ve ideolojik yapılarını İslam dünyasında bulanlar dahil, bugünün terörist örgütleriyle mukayeseler kurmaya götürür.

Hıristiyan dünyasında, İslam örneğine en çok yaklaşan örnek, kuşkusuz din savaşlarının ve özellikle de Otuz Yıl Savaşı'nın gösterdiği gibi, siyasal ile dinsel arasındaki sınırın çok daha belirsizleştiği Reform örneğidir. Fakat bu kesin örnekte bile, sayısız çakışmalara rağmen, sınır mevcuttur. Oysa Avrupa ve Hıristiyanlık tarihi iki iktidarın, yani Kilise ile Devletlerin iktidarının aynı ânda ne derece birbirlerinden ayrık ve birbirleriyle bağdaşır olduğunu açıkça göstermektedir. Tek kelimeyle, onlar birlikte yaşayabilirler.

Buna mukabil, İslam çerçevesinde, herhangi bir itiraz manevi veya dinsel itiraza indirgenemez. İtiraz eden hizip, varlık sebebini halihazırdaki iktidara, yani devlet iktidarına muhalefetinde bulur. Dolayısıyla, eşyanın tabiatı gereği, o bir "siyasal hiziptir." Haşhaşiler tarikatı da bu kuralın istisnası değildir. Haşhaşiler, siyasal iktidar için mücadele mantığına bağlı bir örgütün parçasıydı. Haşhaşiler tarikatında bulunan dinsel misyon ile siyasal ihtirasın bileşimi, Zelotlarda olduğu gibi, stratejik tercihlere ve şiddet kullanımına varır. Terörizm silahı, *Sicarii* için olduğu gibi, Haşhaşiler için de mantıksal bir tercih oldu. Etkinliğiyle, onların stratejik cephaneliğinin başat silahı haline geldi ve uzun vadede bu tarikatın ilerleyen dönemde özünü tanımlar oldu. Tarikatın adıyla birleşen terminolojiden doğan karışıklığın aksine, Haşhaşilerin uyguladığı terörizm, terörist şecerenin özel bir kolu olan tiran öldürmeden çok modern terörizme daha yakındır. Haşhaşiler terörist bir bakış açışıyla iktidarla bütünleşmiş şahsiyetlere saldırıyorlardı, çünkü bunlar sadece şahsiyetlerdi, Henri IV, Lincoln ya da Kennedy gibi siyasal önderlerin katlinde olduğu gibi istenmeyen belirli bir birey değil.

Haşhaşiler tarikatı iki bölgede, İran ve Suriye'de kök saldı. Psikolojik emellerle terör kullanımını baş tacı yaptı ve hedef olarak da, başkalarıyla birlikte, yabancı bir Hıristiyan gücü, Haçlıları seçti. Teröristler doğrudan cennete gidecekleri bilinciyle görevlerinde gönüllü olarak kendilerini feda etmelerini sağlayan sarsılmaz bir inançla doluydular.[5] Bununla birlikte, bu benzerliklerin bazılarının tesadüfi olduğunu da göz önüne almak gerek. Sözgelişi Batılıların yazılarında merkezi bir yer tutan Haçlılara karşı mücadelenin, gerçekte Haşhaşilerin yürüttükleri faaliyet içinde çok tali bir yere sahip olduğunu anlıyoruz. Haşhaşiler tarikatının tarihi, ideoloji adına uygulanan bütün terörizmlerin altında yatan kimi mekanizmaları anlamamıza yarar. Bu anlamda, bu tarih, ya da daha doğrusu bu ön-tarih, ideolojik gruplar tarafından uygulandığı şekliyle terörizmin bir ideal tipini sunar. 1789'la beraber, ideolojik olgu, onların tamamen yerine geçmeksizin, bu mekanizmaları değiştirecek yeni bir boyuta vardı. Bu nedenle, Haşhaşilerin tarihi bugün bizi hâlâ ilgilendiriyor.

Tarikatın Kökenleri[6]

İslam Hz. Muhammed'in 632 yılındaki ölümünden hemen sonra ilk veraset krizini yaşadı. Ebubekir'in halife, yani *varis* olarak tayiniyle birlikte, bazı Müslümanlar Muhammed'in yeğeni ve damadı Ali'yi tercih ederek, bu seçime itiraz ettiler. Ali taraftarları Şii akımının doğmasına yol açan Şiatül Ali'yi, yani Ali hizbini kurdular. Üçüncü halifenin vahşice öldürülmesinin ardından, 656 yılında halife tayin edilen Ali de 661 yılında öldürüldü. Becerikli Muaviye'nin –kendisi de Ali'nin katilleri Haricilerin hedefi olacaktı– sayesinde Emeviler kalıtsal bir sistem kurarak bir yüzyıl boyunca koruyacakları iktidarı ele geçirdiler. Hüseyin, Hz. Peygamber'in kızı Fatma'nın desteğiyle iktidarı ele geçirmeye çalıştı, fakat bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Tıpkı 687 yılındaki bir

[5] Bernard Lewis, *The Assassins, A Radical Sect in Islam*, Basic Books, 2002, s. XI (1967'deki baskının yeni edisyonu, yazarın yeni önsözüyle).

[6] Bu tahlil için temel olarak iki kaynak kullanacağız: Bernard Lewis, a.g.e., ve M.G.H. Hodgson, *The Order of the Assassins*, La Haye, 1955.

başka beyhude iktidarı ele geçirme denemesi gibi Hüseyin'in, ailesinin ve taraftarlarının Emevilerin elinde ölümü Şii hareketine kurucu mit oldu. Başlangıçta klasik olarak iktidar için başlayan mücadele, tedricen ideolojik bir kisveye büründü.

İmam, Şii hareketin simgesel bir figürü haline geldi. Tiranlığı alaşağı etmek ve adaleti ihdas etmekle o görevliydi. VII. yüzyılın sonundan itibaren Şiiler, halifeliğin iktidarını geri alıp başına bir imam yerleştirme arzusunu ortaya koydular. Daha genel olarak, İslam dünyasının efendileri olma ve "gerçek" İslam'ı yeniden kurma tutkusundaydılar. O zaman imamın meşruiyeti sorunu gündeme geldi. İmam, Ali'nin, daha iyisi Ali'yle Fatma'nın, yani Hz. Peygamber'in soyundan gelmeliydi. Peygamberle imam figürü arasında bir soy zinciri oluşturulması, VIII. yüzyılın ilk yarısı boyunca, özellikle Güney Irak'ta ve İran Körfezi'nin kıyılarında sürüyle tarikatın ortaya çıkışına tanıklık eden Şii hareketi yatıştırmayı başardı. Çok erkenden ılımlılar ile aşırılar arasında hemen hemen kesintisiz bir çatışmanın kalıcı bir şekilde eşlik ettiği Şii hareket, İran'da kök saldı. Bu yerleşik çatışma, ilk büyük Şii bölünmesini doğurdu. Altıncı imam Cafer'in ölümü (765) bir meşruiyet krizine yol açtı, veraset iki oğlu, İsmail ile Musa'yı ve taraftarlarını karşı karşıya getirdi. Musa'nın taraftarları uzun vadede XVI. yüzyıldan itibaren İran devletinin dini olarak kabul edilen on iki imamcı Şiiliği kurdular. On iki imamcılara göre daha ılımlı olan İsmaililer örgütlenmeye, kararlılığa, disipline ve iç birliğe dayalı gizli bir tarikat oluşturdular. Haşhaşiler örgütü İsmaili hareketin bağrında serpildi.

İsmaili tarikatı dinsel veya değil, birçok başka muarız örgüte benzer. Tarikatta Avrupa'daki Reform hareketlerinin Kutsal Kitaba, bu örnekte Kuran'a, ve geleneğe saygı gibi özelliklerini buluruz. Tıpkı Protestanlar gibi, İsmaililer de topluluk hayatının felsefi ve ahlaki boyutuna vurgu yapıyorlardı ve bakışlarını klasik Yunan öğretimine çeviriyorlardı. Fakat Protestanlar Stoacı ekolden ilham alırken, İsmaililer neo-Platoncu felsefeyi izliyorlardı. İsmaililer dinsel ve felsefi öğretiye, içinde herkesin, sufilerle

alimlerin, hoşnutsuzlarla coşkunların kendi meşrebini bulabileceği, bu bütünü ayakta tutabilecek aynı ânda hem sağlam hem de tutarlı bir yapı sunan, müthiş birer siyasal makine ilave ediyorlardı. Dinsel iktidar var, entelektüel iktidar var, siyasal iktidar var: Tam anlamıyla bir siyasal, sosyal ve teokratik mevcudiyet [*entité*] haline gelmek için bu örgütün tek eksiği askeri bir koldu. Bu askeri kol da, stratejileri ve araçları İsmaili tarikatının gizli ve azınlık karakterine uyarlanan Haşhaşilerin mülkü [*apanage*] oldu.

Tarikatın kurulmasının ardından yaklaşık yüz elli yıl boyunca İsmaililer müstahkem mevkide yaşadılar. IX. yüzyılda Bağdat'ta Abbasi halifelerinin gücünün zayıflaması ve sistemlerindeki çürüme, kapıyı en iyi organize olanların faydalandığı başka hareketlere, özellikle iki Şii gruba açtı. İsmaililer evrenselci her harekette bulunan misyoner gayretine sahiplerdi. Çeşitli bölgelerde kök saldılar: Güney Irak, Suriye, Yemen. Ellerinin altındaki, on yıllar içinde serpilerek büyüyen teolojik ve felsefi birikim, muhteşem bir propaganda ve halkları kendilerine katılmaya ikna etmeyi sağlayan ihtida aracı oluşturuyordu. Mısır'daki Fatımî İmparatorluğu'nun desteklediği İsmaililer, hemen hemen her tarafa, özellikle Kahire gibi büyük üniversite merkezlerine sızdılar. Nüfuzları katlanarak büyüdü. Bağdat iktidarına yönelik giderek daha artan bir tehlike haline geldiler. Bununla birlikte, çeşitli dış etmenler, özellikle, bir kez İslama geçtikten sonra Sünni davanın yaman savunucuları haline gelen Türklerin çıkagelişi, Sünni kampa hizmet etti. Buna Sünni iktidara kendini yeniden örgütleme ve güçlendirme imkânı veren Batıdan gelen tehlikeyi ilave etmek gerekir. Bu unsurlar, Sünnilerin, durumu kendi lehlerine çevirmelerine yardım etti.

Bununla birlikte, tarikatın Fatımîler sayesinde kazandığı başarı, bu imparatorluk çöktüğünde, gerilemelerinin de nedeni oldu. Kriz, XI. yüzyılın sonunda İsmaililer tarikatının bağrında, bir yanda İslam dünyasının çeperinde kaybolup giden Mustalilerin ve diğer yanda İran'dan itibaren kendi merkezi çekirdeğinde önemli bir rol oynayan Nizarilerin olduğu bir bölünmeye yol

açtı. 1040 yılında İran'dan başlayıp Bizanslıları 1071'de Malazgirt'te bozguna uğratan Alparslan'la XI. yüzyıl boyunca devam eden Selçuklu Türklerinin fetihleriyle İsmaililer, yeni iktidar tarafından marjinalize edilen eski elitler gibi, rejimden hoşnut olmayan herkese bir kurtuluş yolu sundular.

İsmaililik, bu krizi önceleyen iki yüzyıl boyunca, sağlam teolojik ve felsefi temeller kurmuştu. Evrenselci yaklaşımları misyoner eylemciliklerine hizmet etmişti. Ama daha önce gördüğümüz gibi, dinsel misyon ile siyasal iktidarın birbirlerinden ayrılamadığı bir bağlamda, İsmaililer teokratik iddiaları ölçüsünde bir siyasal temel oluşturamamışlardı henüz. Bu nedenle, İsmaili devrime rehberlik edecek, ilahi nitelikte bir kişi gerekiyordu. Denebilir ki, Müslüman dünya İsmaililerin kullanmayı deneyecekleri, alttan alta gelişen bir kriz durumundaydı.

Bütün devrimlerde olduğu gibi, bunda da dâhi bir örgütleyici vardı. Hasan Sabbah, İran'a yerleşmiş Yemen kökenli bir on iki imamcı Şiinin oğluydu. Hasan muhtemelen XI. yüzyılın ortalarına doğru doğdu. İlahi bir rastlantı onu İsmaili inancı benimsemeye götürdü ve kendini Selçuklu İmparatorluğu'nun veziri Nizamülmülk ve matematikçi ve şair Ömer Hayyam'la (her ikisi de onun gibi İranlıydı) karşılaşacağı Kahire'de görevlendirilmiş buldu ve onlarla arkadaşlık kurdu. Nizamülmülk yaklaşık bin yıl Müslüman dünyasının büyük bir kısmının devlet örgütlenmesini biçimlendirecek geniş bir imparatorluğun siyaset ve bürokrasisinin mimarıydı. Bağdat'taki üniversitenin de kurucusu olan Nizamülmülk, soyundan gelenlerle beraber Sünni din birliğini gerçekleştirdi. Batı siyaset biliminin doğuşuna dek onun *Siyasetname*'si, İran'ın ve Osmanlı ve Babür İmparatorluklarının idareci ve siyasal önderleri için temel başvuru kitabı hizmeti gördü. Bu eserinde, Nizamülmülk, İsmaililerle savaşmak üzere başvurmak zorunda kaldığı isyan karşıtı tekniklere, önemli bir kısım ayırmıştı. İsmaililerin mensupları tarafından 1092'de öldürülen vezir, Haşhaşiler tarafından öldürülen uzun bir devlet adamları listesinin ilk kurbanlarından biri oldu.

Mısır'da Hasan'ın yerel yetkililerle dalaşları oldu ve önce hapsedildi, sonra sürüldü. Bu olaydan sonra, ona özellikle İran'da olmak üzere, çok seyahat etme fırsatı veren uzun erimli bir misyona girişti. Bu uzun yolculuk onun, en ücra yerlerde yaşayanlar dahil, çeşitli halklar ve sayısız toplulukla tanışmasını sağladı. Bu toplulukların farklı niteliklerini değerlendirme ve misyonunun verimli bir toprak bulabileceği yerleri belirleme imkânını buldu. Bir bölge özellikle dikkatini çekti.

İran'ın kuzeyinde bulunan Deylem bölgesinin dağları hiçbir zaman zorla fethedilmemiş, katı, sert mizaçlı ve bağımsızlıklarına düşkün insanlardan oluşan bir halkı barındırıyordu. İslami yayılma sırasında kan dökülmeden huzura kavuşturulan bölge, çok kısa bir süre sonra Şiiliğe meyletti. İşte Hasan, bütün enerjisini burada toplamaya karar verdi. İsmaili misyonu özümsemeye hazır nüfusun bir diğer avantajı da savaşçı bir kültüre mensup olmalarıydı. Dahası, Deylem sığınak arayan biri için ilginç bir topografya sunuyordu. Tam da Hasan, Selçuklu iktidarını ilelebet devirme arzusu besliyordu; bunun için, ona siyasal ve askeri tasarısını örgütleyebileceği, yalıtık ve doğal olarak korunaklı bir yer bulmak gerekiyordu.

Yetkililer endişe içinde onunla uğraşmaya başlarken, Hasan keşifle geçen onca yıldan sonra Elbruz (Hazar'dan çok uzak olmayan, bugünkü Tahran'ın kuzeyinde yer alan) dağlarındaki Alamut Kalesi'ni seçti. Alamut, yaklaşık 2.000 metre yüksekliğe varan ve bir vadi yamacındaki bir kayalık üzerine kurulmuştu. Erişimi hayli güç olan bu stratejik nokta, bir hasmın uzaktan gelişini görmeyi sağlıyordu. Kale bir yerel lidere aitti ve Hasan'ın önce onun ele geçirilmesini organize etmesi gerekti. Duvarların içinden sızdırdığı yerel mühtedilerin yardımıyla Hasan kaleyi ele geçirmeyi başardı (1090). Burayı karargahı haline getirdi ve 1125'teki ölümüne dek hiç terk etmedi.

Alamut'tan başlayarak Hasan, bütün bölgenin kontrolünü kazanmaya karar verdi. Bu amaçla, önce halkların desteğini sağlamaya çalıştı. Bu noktada, stratejisi, XX. yüzyılın çeşitli devrimci hareketlerinin uygulayacaklarıyla özdeşti. Küçük yerel efendilerin boyunduruğu altındaki kırsal kökenli ve yoksul halklar, İsmaililerin davasını benimsemeye hazırdılar. Misyonerlik faaliyetleri öncelikli ve propaganda çalışması yoğundu. Halkın desteğini kazandıktan sonra, Hasan feodal beyleri, çevredeki hisar ve kalelerin kontrolünü kendisine bırakmaya razı etmeye çalıştı. İkna etmeyi başaramadığı zaman, Hasan acımasızlaşıyordu ve kaleleri ele geçirmek için, gizli yıkıcılık faaliyeti ya da açıkça güç kullanma dahil, her türlü araca başvuruyordu. Bu örnek olacak olaylarda, diğer beyleri direniş göstermemeye ikna etmek için teröre başvuruyordu. Yavaş yavaş, Hasan bölgenin bütün stratejik noktalarına hâkim oldu. Her ilerleyişinde, askeri teknikleri de siyasal-stratejik ustalığı gibi incelik kazanıyordu.

Bu ilk başarılar Hasan'ı, faaliyetini başka bölgelerde de sürdürmeye teşvik etti. 1092'den itibaren, bir başka dağlık bölgeye, bugünkü İran-Afganistan sınırına yakın Kuhistan'a bir grup misyoner yolladı. Burada da bereketli bir toprak buldu. Zerdüştçülüğün son sığınaklarından biri olan bu bölge, merkezi otoriteye karşı dinsel ve siyasal bağımsızlığına kıskançlıkla bağlı ve İsmaililer gibi muhalif dinsel azınlıklara karşı misafirperver bir nüfus barındırıyordu. Bu dönemde, buradaki halklar, Selçuklu iktidarına ve vasallarına karşı hasmane biçimde hareket ediyorlardı. Hasan'ın Kuhistan'daki adamı Hüseyin Kâini, bu hoşnutsuzluktan muazzam derecede faydalanmayı bildi ve şehirler dahil, bütün bölgeyi kontrol altına aldı. Hasan'ın fetihleri çoğunlukla dağlık olan başka bölgelerde (Fars, Huzistan) de sürdü. Bu stratejik köprübaşlarından başlayarak Hasan, yavaş yavaş Selçuklu yönetiminin kontrol ettiği bölgelere sızmaya çalışan misyoner ordularını konuşlandırdı. Yetkililerle Hasan'ın

ajanları arasında karşılaşma artık kaçınılmaz olmuştu. Kayıtlara giren ilk çatışma Sava şehrinde gerçekleşti.

İsmaililer şehrin müezzinini kendi inançlarına döndürmeye çalışmışlardı. Fakat bunu reddetmesi üzerine onu öldürdüler. Vezir Nizamülmülk'ün buna cevabı çok gecikmedi: Elebaşı yakalandı, idam edildi ve cesedi şehrin sokaklarında dolaştırıldı. Burada söz konusu olan aynı ânda İsmaililer tarafından işlenen ilk cinayet ile yetkililer tarafından verilen ilk cevaptı. Bu ilk karşı karşıya geliş, sultanın birlikleri ile İsmaililer arasında, Alamut ve Kuhistan üzerine bir çifte taarruzla, silahlı bir çatışmaya yol açtı. Aynı sırada, Hasan, hedefi bizzat başvezir Nizamülmülk olan, büyük çaplı bir eylem hazırlıyordu.

Nizamülmülk acaba, birkaç yıl evvel *Siyasetname*'sini (1086) yazarken bu karşılıklı çatışmayı düşünmüş müydü? Aşağıdaki pasaj onun iç karışıklıkların mümkün olduğuna kafa yorduğunu düşündürüyor:

> Her türlü aşırılığa, ayaklanmaya kapıları kapatan hükümdardır. Uyrukları her türlü güvenlikten yararlansınlar ve onun saltanat süresinin uzamasını görmekten hoşnut olsunlar diye bütün gözlere yaydığı haşınetten ileri gelen saygıyı ve korkuyu bütün kalplere o nüfuz ettirir. Fakat bu halkta başkaldırı ruhu ortaya çıktığında, kutsal yasayı hor görüp dinin öngördüğü görevleri savsaklar, ilahi buyrukları çiğnerse, Allah da onu cezalandırır ve davranışının hak ettiği cezayı ona uygular. [...] Hiç kuşkusuz, böyle bir başkaldırının uğursuz sonuçları semavi gazabı halkın üzerine çekecektir ve Allah'ın onu terk etmesine yol açacaktır. İyi bir hükümdar yok olacak, kınından çıkartılan kılıçlar birbirlerine karşı çekilecek ve kan akacaktır. Kolu daha kuvvetli olan istediğini yapacak ve günaha boğulmuş mahlûkat bu kargaşa ve kan dökümünde telef olacaktır.

Eğer atasözünün dediği gibi, bilgi sahibi bir kişi iki kişiye bedelse, başvezirin tavsiye ettiği önleyici strateji Hasan'ın kendi şah-

sına karşı hazırladığı suikast girişimine karşı onu korumalıydı. Yine, *Siyasetname*'sinde Nizamülmülk şu aşağıdaki önlemleri tavsiye ediyordu:

> Tüccar, seyyah, sufi, eczacı, vb. kılığında gizlenerek ispiyonlar sürekli yolları kat etmeli ve olan biten şeyler hiçbir şekilde bilinmeden kalmasın diye gördükleri ve duydukları şeyleri ayrıntılı bir şekilde rapor etmeliler. Böylece toplanan istihbarata göre eğer bir olay olacaksa derhal buna bağlı tedbirler alınmalıdır. Zira çoğu zaman yöneticiler, toprak beyleri, memurlar, askeri önderler muhalefete ve isyana meyilli olmuşlar ve hükümdara yönelik kötü emeller beslemişlerdir. Fakat saraya yetişip hükümdara haber verirse, beriki hemen atına atlayıp birliklerini savaş durumuna sokar ve asilere apansız hücum edip komplolarını daha olgunlaşmadan bertaraf eder.[7]

Başvezir, Hasan'ın gizli faaliyetlerinden haberdar olmasaydı ona karşı saldırısını yürütemezdi. Yine de, Nizamülmülk kendisine karşı tertip edilen komployu boşa çıkarmak için kendini yeterince korumayı başaramadı. O derece ki, Nizamülmülk adı sonsuza dek Haşhaşiler tarikatıyla bir arada anıldı. Hasan'ın Bu Tahir Arrani adındaki bir ajanının eliyle Ramazan ayında öldürülmesi (16 Ekim 1092) bütün zamanların en büyük terörist cinayetlerinden biri oldu ve zamanında, çağdaş dünyada Avusturya arşidükünün öldürülmesinin veya 11 Eylül 2001 saldırılarının yol açtığına, en azından eşit bir sarsıntı yarattı.

Nizamülmülk, XI. yüzyıl Müslüman dünyasında eşi görülmemiş üne sahip bir kişiydi. Tarihteki yeri, hayatı boyunca yaptıklarıyla zaten garantilenmişti. Ölümüyle de, Nizamülmülk bilmeden terörizm tarihinin belirleyici bölümlerinden birini açmış oldu. Bir deneyle Hasan bundan daha iyisini hayal edemezdi. Kurbanının ölümünü öğrendikten sonra, şöyle haykırmıştı: "Bu

[7] Nizâm al-Mulk, *Siyar al-Mulk (Sayassat nameh)*, Hubert Dorke'nin giriş yazısı, notlar ve yorumlarıyla, Tahran, 1968.

şeytanın ölümü saadetin başlangıcıdır." Bu olay, Hasan'ın şöhretinin ve bu kurucu eylem sayesinde adını vezire karşı işlenen cinayete yazdıran ve kısa süre sonra alametifarikası cinayet olacak olan örgütünün başlangıcına işaret etti.

11 Eylül saldırıları örneğindeki gibi, yetkililer, iç polis ve istihbarat servislerinin, hükümetin etkin güvenlik servisleri oluşturmak için gösterdiği çabalara rağmen, başarısızlığa uğradıklarını görmüştü. Nizamülmülk'ün derviş kılığındaki katili, sıradan bir kesici aletle, demir yumrukla yönetilen bir imparatorlukta o zamana dek tanık olunmayan büyüklükte bir psikolojik şok yaratmayı başarmıştı. XI. yüzyılın sonunda Selçuklu İmparatorluğu bir büyük güçtü. Başvezirin öldürülmesi, bu şekilde kayıt altına alınan ilk büyük terörist cinayetlerden biriydi. Hasan için elverişli bir zamanda cereyan etti. Askeri cephede, aynı yıl içinde Selçuklu orduları tarafından kendisine karşı yürütülen iki saldırıyı püskürtmüştü.

Alamut'a, yani Hasan'ın kendisine karşı en ciddi saldırı, askeri açıdan Sultan'ın birliklerinin lehine sonuçlanabilirdi. Nitekim altmış kadar adamıyla Hasan, kendini kalesinde kıstırılmış buldu. Bu tip durumlarda –güçlünün zayıfı kuşattığı– hep olduğu gibi, tek çıkış yolu kuşatılmış olanları dışarıdan destekleyecek takviye kuvvetler bulmaktan ibaretti. Bu alanda, Hasan'ın politikasının büyük getirileri olacaktı. Yıllar boyunca yaptığı propaganda çalışmaları ona çevredeki halkların desteğini sağlamıştı. Önderlerinin zor duruma düştüğünü gören misyonerleri seferber oldular. Kuşatmacıları sürpriz etkisiyle alt eden küçük bir ordu kurmayı başardılar.

Hasan'ın gücündeki artış, kuşkusuz İran'daki İsmaililerin, Mısır vesayetinden kurtuldukları 1094'te meydana gelen veraset savaşına katkıda bulundu. Aynı sırada, Selçuklu İmparatorluğu Hasan'ın yürüttüğü saldırıyı kolaylaştıran bir iktidar krizine gark olmuştu. Hasan hep daha fazla kale ele geçirerek ve daha çok stratejik noktayı kontrol ederek aynı yönde devam etti. İsfahan'dan çok uzak olmayan Şahdiz'in İsmaililer tarafından ele

geçirilmesi, Selçuklu otoriteleri için ciddi bir askeri ve psikolojik bozgun oldu. İşte İsmaililer de bu dönemde kentli nüfuslara karşı terör kampanyaları aracılığıyla yıkıcılık teknikleri uygulamaya başladılar. Bizzat tam bir kriz içindeki İsfahan'da İsmaililer bu terör kampanyalarından birini yürüterek kaos yaratmaya çalıştılar. Ama orada, diğer şehirlerde olduğu gibi, bu kampanya onu tasarlayanlara ve terörize edilen halkların ayaklanmasının kurbanı olanlara karşı döndü.

Çok geçmeden İsmaililer, derli toplu bir siyasal tasarıya kavuştular ve ihtirasları ölçüsünde bir strateji geliştirdiler. Bu her türlü araçla merkezi iktidarı boğmayı amaçlıyordu. Bu araçlar propagandayı, stratejik noktaların askeri fethini, halklar ile siyasal ve dinsel şahsiyetlere yönelik terör kampanyasını içeriyordu. İsmaili tarikatı tarafından başlangıçta geliştirilen felsefi-dinsel taban, bu gitgide daha rafine çok boyutlu stratejiyi ayakta tutuyordu. İran'da kök salan İsmaili tarikatının bağrında terör kullanımı, stratejik tercihlerde büyüyen bir yer işgal etti. Öncelikle terörün, sırlara yönelik iştahı gibi, tarikatın diğer özel durumlarıyla izdivacından dolayı ve sonra da, kritik yıllarda terörün, özellikle seçkinlere yönelik olanın, başarı kazanmasından dolayı. Cinayetle görevlendirilen kişiler, *fedayiler,* tarikat içinde bir tür elit birlik oluşturuyorlardı.

Kısa bir süre sonra İran dışına taşacak olan İran'daki İsmaili tarikatı, ünlü "Haşhaşiler" [Katiller-*Assasins*] tarikatı haline gelmek üzereydi. Sayısız dilde katil anlamına gelen "Haşhaşi" teriminin kendisi bizzat tarikatın adından ileri geliyordu. Kelimenin etimolojisi belirsiz. Kökeni ot ya da daha özgül olarak kenevir anlamına gelen "haşhaş" kelimesine dayanıyor olabilir. Dolayısıyla Haşhaşiler/*Assasins*, anlamı her neyse, "haşhaş"/kenevir çekenler demek oluyor, ama Haşhaşilerin kenevir kullandıklarına dair hiçbir kanıt da yok. Farazi ve asılsız bir kenevir tüketimine dayalı küçültücü bir ifade söz konusu olabilir pekâlâ. Ne de olsa "Haşhaşi" terimi başlangıçta yabancılardan (Farslardan) oluşan bir tarikatı tasvir etmek için Suriye'de yaygınlık kazandı.

Şimdi belli bir mesafeden bakıldığında, İsmaili tarikatının Selçuklu Türkleri hanedanını iktidardan devirmek için pratikte hiçbir şanslarının olmadığı açıkça belli gibi görünüyor. Tam da hiçbir durumda iktidarı ele geçirmeye veya mevcut iktidarı yok etmeye izin vermeyen aşırı zayıf konumuna rağmen bir siyasal iktidara dolaylı olarak saldırmak, birçok terörist hareketin karakteristiklerinden biridir. Bu tür bir örgütlenme, en iyi durumda, bir yandan yetkililerin yürüttüğü askeri saldırılara direnmek için yeterince örgütlü iken, diğer yandan da bir taciz kampanyası yürütebilir.

Bu açıdan bakıldığında, Haşhaşiler örneği bugünkü El Kaide'den temelde farklı değil. Afganistan'ın dağlarındaki mabedinden Usame Bin Ladin, Batı'ya karşı bazen çok benzer tekniklerle –kesici alet kullanımı gibi– Hasan'ın Selçuklulara karşı yürüttüğüne benzer bir kampanya yürüttü. Propaganda kampanyaları veya teröristlerin devşirilmesi ve eğitimi, her iki durumda da, çoğu zaman aynı halk katmanları içinde ve benzer topografik alanlarda (kırsal, dağlık bölgeler, savaşa alışkın halklar), birbirine oldukça benzer tarzda yürütülüyordu. Usame Bir Ladin, Hasan gibi, seçilmiş hasmının, bu örnekte Batı veya ABD'nin, niteliği ne olursa olsun, basit bir terörist saldırıyla çöktüğünü görmeyi de umamazdı. Yine de, bugünkü El Kaide gibi, Hasan'ın örgütü de hasmını zayıflatmak ve kendi hareketinin yeşerdiğini görmek için, Selçuklu iktidarının zaafları –veraset çatışmalarına ve iktidar mücadelelerine bağlı karışıklıklar– üzerine oynamayı biliyordu. Bugün, El Kaide bazı rejimleri alaşağı etmek umuduyla Müslüman dünyasındaki dinsel Ortodoks iyi yermek için kitle psikolojisinin (Batılı insanın mutlak bir güvenlik içinde yaşama arzusu) yanı sıra Batı demokratik sisteminin bazı zaaflarını da sömürüyor.

Bir yanda gerçekleştirilmesi mümkün olmayan ideolojik hedefler ile diğer yanda daha küçük çaptaki gerçekçi hedefler arasındaki bu karmaşık ilişki, tarikatın varlık göstereceği iki yüzyıl boyunca Haşhaşilerin eylemini belirleyecekti. 1092'de kuşatmacı Selçuklular üzerinde kazanılan zaferlerden ve İran'daki

stratejik noktaların konsolidasyonundan sonra, Hasan elçilerinin yardımıyla faaliyetlerini Suriye'ye yaymaya karar verdi. Neden Suriye? Ne de olsa, komşu Irak daha yakın ve Mısır daha önemliydi. Ama Hasan ve taraftarları stratejik biçimde düşünüyorlardı. Suriye hiçbir zaman gerçekten kültürel birliğini oluşturamamış dağlık bir ülkeydi. Bazıları İsmaililere yakın çeşitli Müslüman inanç grupları burada filizlenebilmiştir. Kendi açılarından, İsmaililer bu bölgelerde kalıcı biçimde kök salmaya muvaffak olmuşlardı. İran'ın kuzeyinde olduğu gibi, insanlar Hasan'ın adamlarının öğretisini benimsemeye yatkındılar. Ayrıca, Suriyeliler Avrupa'dan gelen Haçlılarla karşı karşıya gelmişlerdi. Bu Avrupalıların, yani Müslüman-dışı olanların varlığı, halklar nezdinde yürüttükleri propaganda çalışmalarında Haşhaşilerin çıkarlarına hizmet etti ve Avrupa'nın da, Haçlıların tanıklıkları aracılığıyla bu tarikatı tanımasını, sonra da şöhretine katkıda bulunmasını sağladı.

Alamut'taki adamlar, yaklaşık XII. yüzyılın dönemecinde, Suriye'deki çalışmalarını başlattılar. Misyonerler büyük çoğunluk itibarıyla Farsiydi, yani Arapça konuşulan evrene yabancı bir kültürden geliyordu. Başlangıçta, yürüttükleri mücadele, başarının gelmekte çok da gecikmediği İran'da yürüttüklerine göre çok daha zordu. Suriye'de ilk kampanyalar mükerrer başarısızlıklarla son buldu. Bununla beraber, kullanılan strateji hemen hemen İran'da kullanılanla aynıydı. Hasan'ın adamlarının misyonu, stratejik noktaları, yani bir kez daha dağlık bölgelerdeki kaleleri fethetmek ve de Suriyeli seçkinlere karşı bir ilk terör kampanyası başlatmaktı. Her şey bir yana, salt misyoner çalışması burada da çok yoğundu.

Başlangıçta, İsmaili propaganda'nın etkisi az oldu. Yabancılara (Türkler ve Batılılar) yönelik propagandayı yine başka yabancıların düzenlemesi ciddi bir meşruiyet sorunu doğuruyordu. Her şeye rağmen, Haşhaşiler bazı rakipleri saf dışı bırakmak için tarikattan yararlanan Türkler de dahil, kimi siyasal önderler arasında önemli destekçiler edinme konusunda iç rekabetlerden

yararlanmasını bildiler. Zamanla, Haşhaşiler Arap unsurları da saflarına kattılar. Halep ve Şam yöneticileri arasında, bu iki şehir üssünden hareketle çalışmalarını tertip etmelerini sağlayan destekçiler edindiler. Bununla beraber, her zaman olduğu gibi, birliklerini izole kampanyalar içinde seferber ettiler.

Suriye'de işlenen ilk cinayet, Nizamülmülk'ün öldürülmesinden on bir yıl sonra, 1103 yılında cereyan etti. Teknik, başvezire karşı kullanılan, kısa sürede ritüel hale gelen, kesici bir alet kullanımını gerektiren teknikle aynıydı. Haşhaşiler varlık sebeplerini nihai fedakarlıkta buluyorlardı, zira çoğu fedai işledikleri suçun akabinde ölümle tanışıyordu. Yüzyıllar içinde, bu ölüm gönüllüleri, bugün dahi kimi çevrelerde 11 Eylül 2001 saldırısında kendilerini feda eden on dokuz teröristin ya da hatta Filistinli veya Tamil ölüm gönüllülerinin yararlandığı statüye bakarak saptayabileceğimiz üzere, terörizm tarihinin bütünleyici bir parçası oldular.

Haşhaşiler münhasıran bir hançerle –Zelotlar gibi– öldürüyorlardı ve cinayetlerini ibadet veya pazar yerlerinde (fırlatma silahlarının kullanımının daha kolay olduğu) gerçekleştiriyorlardı. Suriye'deki ilk cinayetlerinde derviş kılığına giren Haşhaşiler, ibadet esnasında Humuslu bir yöneticiye kesici aletlerle saldırdılar. Katillerden birçoğu da bu saldırı sırasında öldü. İran'da olduğu gibi, bu ilk suikast da başarılı oldu ve birçok diğerine yol açtı.

Başlangıçta Haşhaşiler, Rıdvan adlı bir Selçuklu beyinden ihmal edilemeyecek bir destek aldılar. Onun sayesinde 1106'da, Suriye Alamut'u diyebileceğimiz, o sırada on yıl evvel bölgeyi Rıdvan'ın elinden alan bir İsmailinin (ama İran'daki İsmaililerle müttefik olmayan) elinde olan Afamiye Kalesi'ne saldırabildiler. Yaman bir numarayla gizlice içeri sızan Haşhaşiler kaleyi ele geçirdiler. Bununla beraber, zafer kısa süreli oldu. Kriz durumundan faydalanan Antakya prens naibi Tancred'in önderliğindeki Haçlılar kaleyi ele geçirmeyi başardılar.

Suriye'nin karmaşık durumu, Haşhaşilerin davasına yaramadı. Askeri bakımdan felç olan Haşhaşilerin büyük bir hadiseyle

geri dönüş yapmaları gerekiyordu. 1113'te Selçuklu yetkilileri Haçlılara karşı gereken cevabı vermek üzere Suriye'ye bir keşif birliği gönderdiler. Suriye'ye yoğun miktarda askeri birliğin gelişi, Halep'te zaten pek popüler olmayan Haşhaşilerin işlerini kolaylaştırmayacaktı. İşte o zaman onlar da gelen birliğin komutanı Mevdud'u öldürmeye karar verdiler. Şam'da tertiplenen suikast başarıya ulaştı. Ama etkisi beklenildiği gibi olmadı. Müttefikleri Rıdvan da öldü ve varisi, önderleri tutuklanan ve idam edilen, Haşhaşileri terketmek zorunda kaldı.

Bununla birlikte, Suriye'deki iktidar mücadelelerinden faydalanan Haşhaşiler, bir yandan statükoyu alaşağı etmeye çalışanların geleneksel siyasal uygulamalarına bağlı kalırlarken diğer yandan da yıkıcı faaliyetlerini sürdürmeyi başardılar. Bu dönem Haşhaşilerin Türklerle kurduğu türden çıkara dayalı geçici ittifaklar dönemiydi. Hatta 1126'da Haçlılara karşı (başarısızlıkla sonuçlanan) ortak bir eyleme bile katılmışlardı.

Fakat stratejileri aslen veraset çatışmalarının sömürülmesine dayanan Haşhaşilerin kendileri de bu savaşların kurbanı oldular. Mesela 1128-1129'da Şam'daki Türk hamileri öldüğünde, yerel milislerin düzenlediği saldırılara maruz kaldılar. Böylece tarikatın altı ila on bin mensubu, başlarına gelen en büyük terslik olan bu hadisede özetle, infaz edildiler. Alamut'un ileri gelenleri, bu katliamın sorumlusunu öldürterek cevap verdiler ama Şam'daki konumlarını geri kazanamadılar. Suriye'de yolları tıkanan Haşhaşiler, yüzlerini bir süre, İsmaililerin amansız düşmanı Fatımî halifesine karşı bir terör kampanyası yürüttükleri Mısır'a döndüler.

Bir kez daha, Haşhaşiler, biri de bizzat halifeye karşı başarılı olan (1130) bir dizi suikast tertip ettiler. Sonraki dönem Haşhaşilerin az belgelenmiş olmaları, düşük bir profil benimsediklerini ve bir kez daha Suriye'de kök salmaya gayret ettiklerini düşündürüyor. Bu kez, daha önce Haçlıların işgal etmiş oldukları belli sayıda kaleyi geri alarak, amaçlarına ulaştılar.

XII. yüzyılın ikinci yarısında, Haşhaşiler tarikatının Suriye

hücresi, sonunda aradığı ilahi önderini buldu. Hasan İranlı İsmaililer için ne ise Reşideddin de Suriyeli Haşhaşiler için o oldu. Basra doğumlu olan Reşideddin, Suriye'de işleri eline almakla görevlendirilmeden evvel, Alamut'ta uzun yıllar geçirmişti. Uzun bir yolculuğun (tebdili kıyafet gezdiği) ardından Suriye'ye gelen Reşideddin, stratejik noktaların geniş çapta pekiştirilmesine girişti. Yeni bölgeler fethetti ve büyük bir kurucu oldu. Hüküm sürdüğü yılların uzunluğu (otuz yıl) ona, meyvelerini vermekte gecikmeyen, derinlemesine bir çalışma yürütmek için imkân sağladı. Kendisine akim kalan bir suikast tertiplemeye yeltenen Alamut'taki merkezi iktidarı gölgede bırakacak denli başarılı oldu.

Reşideddin'in siyasal başarısı, büyük bir önder ve İslam'ın birleştiricisi olan Selahaddin Eyyubi'nin yükselişine tekabül etti. Kürt bir babadan Irak'ta doğan Selahaddin, Mısır'da vezir olarak amcasının varisi olmuştu. Eski bir ilahiyat öğrencisi olan Selahaddin, bütün enerjisini, hem Hıristiyanlara hem de sapkınlara karşı dinini savunmaya verdi. Batı'nın belalısı –Guy de Lusignan'ı ezdi ve 2 Ekim 1187'de muzaffer bir şekilde Kudüs'e girdi– olarak tanınan Selahaddin, Haşhaşilerin XII. yüzyılda karşı karşıya geldikleri en sert hasım oldu. Kara ve deniz ordusunu yeniden organize eden Selahaddin, birleştirme girişimiyle Haşhaşilerin tehdidini bertaraf ediyordu. Selahaddin'in ordusunun ortaya koyduğu hayli gerçek tehlikeye karşı Reşideddin, tarikatın reçetelerine başvurmaya karar verdi ve tam tekmil bir suikast tertip etti.

Selahaddin'in Halep'i kuşattığı sıradaki (1174) ilk teşebbüs, Reşideddin'in adamları teşhis edilince akamete uğradı. İkinci teşebbüs, 1176'da Selahaddin seferdeyken oldu, ama katiller işi bitiremediler. Bu iki teşebbüsten sonra, Selahaddin çok kuruntulu oldu ve artık ona yaklaşmak gerçekten çok zor hale geldi. Haşhaşilere karşı bir misilleme tertip etti gerçi, ama hemen ardında, gerçekten kesin sebepleri bilinmeksizin, Reşideddin ile o bir tür karşılıklı saldırmazlık paktı imzaladılar sanki. Selahaddin muh-

temelen başının üstünde Demokles'in kılıcıyla yaşamaktan yorgun düşmüştü ve belki de Haşhaşiler tarikatının kendisinin büyük birleştirme emeli için genel olarak gerçek bir tehlike arz etmediği hükmüne varmıştı. Bu uzlaşmaya vardığı dönemde Frank ordularını henüz imha etmemişti ve Haçlılara karşı savaş başlıca hedefini oluşturuyordu. Kendi açısından Reşideddin, muhtemelen Selahaddin'in daha güçlü ve onunla düşman olacağına "müttefik" olmanın çıkarına olduğunu kavramıştı. Her ne olursa olsun, uzlaşma sağlanmıştı ve Selahaddin artık Haşhaşileri endişelendirmiyordu. Yine de bu uzlaşma, Haşhaşileri daha küçük çaplı şahsiyetlere yönelik başka suikastlar tertip etmekten alıkoymadı.

1192'de Haşhaşiler bir kere daha kendilerinden bahsettirdiler. Aynı yılın 28 Nisanı'nda Tir'de bir grup Haşhaşi, Hıristiyan keşişi kılığına girdi. Mutat teknikleri uyarınca kurbanlarına yaklaştılar, bir hançer darbesiyle kalplerini deştiler. Montferrat Markisi, Kudüs Kralı öldü. Haşhaşiler tarikatının nadir Hıristiyan kurbanlarından biriydi. Bu cinayet tarikatın terör kampanyasının bir parçası mıydı? Bu sipariş edilen bir cinayet miydi? İtiraflarında katiller, İngiltere tacı adına hareket ettiklerini itiraf etmişlerdi. Başka kaynaklar, cinayetin azmettiricisi olarak Selahaddin adını öne sürerler. Her iki sav da inandırıcı olup Montferrat'nın öldürülmesi Selahaddin kadar İngiltere Kralı'nın da işine geliyordu.

Haşhaşiler, geçici ittifaklar kurmak uğruna ilkelerini ayaklar altına almaya hazır olsalar da, her şeyden önce, kuşkusuz özel, siyasal bir örgüt gibi hareket ediyorlardı. Reşideddin'in ölümünden sonra, tarikatın iktidarı, otuz yıllık tartışmasız bağımsızlıktan sonra, Suriye hücresini kontrol eden Alamut'ta tekrardan merkezileştirildi. Mensuplarının biraz rahatladıklarına hükmeden Alamut'un efendileri, Bağdat halifeliğiyle uzlaşma ekseninde yeni bir politika dayattılar. Bu muhtemelen XIII. yüzyılın başında şahsiyetlere yönelik, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında Halife'nin arabulucu olduğu bir demir yumrukla son bulan, suikastların neden Müslümanlardan çok Batılılara karşı tertip edildiğini açıklar. Bu karşı karşıya geliş

özellikle Haşhaşileri Hospitalerlere[8] ve görünüşe göre bir uzlaşmaya vardıkları Aziz Louis'ye karşı getirdi. İşte Haşhaşiler de o sırada, karşılığında onları barış içinde bırakmayı vaat ettikleri (fakat kendileri de bir süre Hospitalerlere haraç vermek durumunda kaldılar), Müslümanlardan ve Haçlılardan haraç talep ederek, terörizm konusundaki "*know-how*"larından yararlanmaya karar verdiler.

Bu rotadan sapma alışılmadık değil. Benzer bir duruma bugün 1960 ve 1970'lerde hayli ideolojikleşmiş hareketler –Marksist-Leninist ulusal kurtuluş hareketlerinden ilham alan– iken tedricen hemen hemen tamamen ekonomik amaçlarla (tehditler, adam kaçırmalar, her türden suikastlar) teröre başvuran, temelde terörist örgütlere dönüşen FARC ve ELN gibi gerilla hareketleriyle Kolombiya'da rastlıyoruz. İki dünya savaşı arasındaki dönemde Makedon ORIM ve Hırvat Ustaşa'nın başlangıçta siyasal bir projeleri vardı, ama kademe kademe yarı suç örgütlerine dönüştüler. Haşhaşiler örneğinde, bugün Kolombiya'dakinde olduğu gibi, onlarca yıl süren sonuçsuz mücadelelerden sonra bu örgütleri belli bir yorgunluğun sardığı gözüküyor. Terörist bir örgütün dışavurduğu hedef statükoyu devirmek olduğundan, bu alandaki başarısızlık bu tip örgütleri, en azından önderleri silah bırakmamaya karar verdiklerinde, suça yakın faaliyetlere sürükleme eğilimindedir.

Düşüş

Yavaş yavaş Haşhaşiler toplum içinde belli bir statü kazanmayı başarmışlardı, ama tehdide, şantaja, iknaya ve caydırmaya başvuran bir strateji aracılığıyla uyguladıkları, güce dayalı bu siyasal normalleşme, kısa ömürlü olacaktı. Var oldukları iki yüzyıl boyunca tanık oldukları her şeyden daha güçlü bir tehdit, onları bir çırpıda yeryüzünden silecekti: Moğollar.

[8] Hospitalier Şövalyeleri ya da Aziz Yuhanna Şövalyeleri tarikatı, 1070 civarında kurulmuş bir şövalye tarikatı olup sonradan adı Rodos Şövalyeleri, bilahare de Malta Şövalyeleri olarak anılmıştır.—*çn*

Kendileri de Orta Asya kökenli olan Türkler, Moğolların itmesiyle batıya doğru yer değiştirmişlerdi. Bundan böyle, Cengiz Han tarafından birleştirilmiş Moğollar da artık Ön Asya'ya geliyor ve Avrupa'nın kapılarına dayanıyorlardı. XII. yüzyılda Selçuklular, siyasal çekişmeler ve Haçlılarla savaş yüzünden zayıf düşerlerken İran Selçuklu İmparatorluğu da çökmüştü. İran'da Selçuklu İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerinde, başkenti Semerkand olan Harzemşahlar İmparatorluğu kurulmuştu. Alamut Kalesi'ndekiler bir süre bu siyasal dönüşümden yararlandılar. 1210 ile 1221 arasında, tarikatın yeni imamı Celaleddin, babasıyla beraber, ideolojik çizgisini katılaştıran harekete yeni bir doğrultu verdi. Müslüman ortodoksisine yaklaşma arzusuyla elçilerinin sayısını artırdı ve bizzat kendisi Alamut'un dışına çıktı. Kazanımlarını pekiştirmeyi amaçlayan klasik bir askeri stratejiyi terörist taktiklere yeğledi. Saltanatının sonu, Moğolların gelişiyle çakıştı.

1220'de Moğol ordusu, imparatorluk topraklarına giriyor ve önce Buhara'yı, sonra da sadece bir on gün kadar direnen Semerkand'ı ele geçiriyordu. Moğollar eli ayağı tutanları köleleştirdi. Moğollar karşısında Haşhaşilerin bir hükmü olamazdı ve bir anlaşma zemini bulmayı denemek üzere Han'a elçiler gönderen ilk onlar oldu. Cengiz Han'ın torunu Hülagû, İran'ı kesin bir şekilde dize getirmiş ve İran Moğol hanedanını kurmuştu (1256). İran seferinin başından itibaren kendine hedef olarak İsmaililere boyun eğdirmeyi ve kalelerini ele geçirmeyi koymuştu. İsmaili-Moğol ilişkileri askeri karşılaşmalarla kesilen diplomatik sükunet dönemleriyle belirlenmişti. Bununla beraber, Moğollar karşısında İsmaililerin uygun zamanı kollamaktan başka oynayacağı pek fazla kartı yoktu. Alamut Moğollar tarafından kuşatıldı ve merkezi yönetimi imha edildi. Şurada burada bir süre direniş cepleri varolmayı başardılar (İsmaililer 1275'te kısa bir müddet için Alamut Kalesi'ni geri bile aldılar), ama genel olarak savaş yitirilmişti.

Suriye'de Moğolların açtığı gedik anaforlara da sebep oldu.

Artık ülke Haşhaşilerin başlangıçta iyi ilişkiler içinde bulunduğu Mısır Memluklarının kontrolündeydi. Selahaddin devrinden beri Haşhaşiler, yetkililerle, misyonerlik çalışmalarını daha büyük bir özgürlük içinde sürdürmelerini sağlayan, yakınlaşmalarını sürdürmüşlerdi.

Memluk sultanı Baybars, Selahaddin'in manevi mirasçısıydı. Fakat Haçlıların yanı sıra Moğol tehdidini de savuşturmak zorundaydı. Bu görev için Haşhaşilerin desteğini rica ettikten sonra, kendisi için, Müslüman dünyasını dinsel bir ortodoksinin temelleri üzerinde yeniden birleştirme tutkusunun önünde engel çıkaran bir sapkınlar ve katiller sürüsünden başka bir şey olmayan örgütten kurtulmaya karar verdi. 1260'dan itibaren, Haşhaşiler İran'daki tarikatın imhasıyla zaten son derece zayıflamışken, Baybars harekete geçmeye karar verdi.

Başlangıçta Sultan, Haşhaşilerin kabullenmeye zorlandıkları ekonomik baskılar uyguladı ki bu da zaten onların zayıflıklarını gösteriyordu. Ardından Baybars, Haşhaşilerin aldıkları kararları etkilemek için gücünden yararlandı. Bir öncekinden kurtulduktan sonra yeni bir imam atayarak (1271) hızla tarikatı kendi avucuna aldı. Fakat yeni imamla bozuşunca hareketi dağıtmaya karar verdi. Bu tarihten itibaren Haşhaşiler tarikatı ortadan kayboldu. Baybars bir süre rakiplere (İngiltereli Edward, Monfortlu Philippe) karşı suikastlar düzenlemek veya diğer bazılarını (Trablus Kontu) tehdit etmek için tarikatın mensuplarından yararlandı. Bununla beraber, çok geçmeden, efsane haricinde, tarikattan bir daha söz edildiği duyulmadı.

Haşhaşiler tarikatı, cinayete veya teröre başvuran ilk gizli cemiyet değildi. Fakat bu alanda, uzun süre ve açık farkla, en iyi organize olmuş ve en kalıcı "terörist" grup oldu. Hiçbir zaman merkezi iktidarı elde edemese de, Haşhaşiler tarikatı her şeye rağmen Ortadoğu jeo-stratejik sahnesinde kayda değer bir rol oynadı ve bunu da, içinde faaliyet yürüttüğü siyasal bağlam dikkate alındığında zaten kendi başına muhteşem bir şey olan, iki yüzyıl boyunca sürdürdü. Bu tür hareketlere elverişli bölgelerde

çok iyi kökleşmiş olan Haşhaşiler, çok etkili bir zayıfın güçlüye karşı stratejisi geliştirdiler. Klasik bir savaştan çok tehdide ve ikna tekniklerine dayanan dolaylı bir stratejiye başvurdular ve bu tehdidi uygulayacak araçları sağlamayı bildiler. Suikast tekniğinde Haşhaşiler hemen hemen eşsizlerdi. Siyasette başarılı olmak için asli unsurlar olan itibar ve ün sağlamak üzere bilgi ve tecrübelerini kullanarak etkinlikle yararlanmasını bildikleri "mukayeseli üstünlük"leri burada yatıyordu.

Dolaylı strateji Arap dünyasında yüzyıllar içinde gelişen ve Batı stratejileriyle karşıtlık oluşturan stratejilerin asli bir karakteristiğidir. Devrimci savaşlar çağından sonra XX. yüzyılda çarpıcı bir geri dönüş yapan dolaylı strateji, hasmıyla savaşmak için askeri araçlar haricindeki araçlara öncelik tanır. Siyasal amaçlar ile stratejik araçlar arasındaki sinerjinin sağlandığı bir bağlamda özellikle iyi işler. Siyasal olan ile askeri olan arasındaki sınırın kapanma eğiliminde olduğu Batıda bu tür yaklaşım siyasal zaferi askeri zafere bağlayan bir strateji lehine bertaraf edilmiştir. Dolaylı stratejinin din dahil, her şeyin siyasetle karıştığı Arap-Müslüman kültür dünyası bağlamında gelişmesi şaşırtıcı değildir.

Haşhaşiler, Alamut Kalesi'nden, iki farklı bölgeye yayılan karmaşık bir örgütü yönetebilen sağlam, merkezileşmiş bir rejim kurmayı başardılar. Kalıtsal veraset sistemi görece iyi işledi ve ancak sona doğru, nihai çöküş sırasında muhalifler merkezi iktidarı sorguladılar. Suriye hücresinin yararlandığı özerklik merkezi iktidarın nadir durumlar haricinde otoritesini kaybetmemesi için yeterliydi. İmamları sistematik biçimde mensuplarına sarsılmaz bir sertlik salık veren tarikatın dinsel boyutu, her zaman aşırıcı bir niteliği de koruyan bir harekete, yüksek dereceden bir meşruiyet kazandırmayı bildi. Yine de bu milenarist, marjinal ve gayriortodoks hareket gerçekçi bir politikaya dayanıyordu. Mimarları dünyanın bu bölgesini karakterize eden karmaşık güç ilişkilerinden ders çıkarmasını bildiler ve çoğu zaman hasımlarından bir adım önde oldular. Çoğu zaman sanıldığı gibi fanatiklerden oluşan bir örgüt olmayan Haşhaşiler tarikatı, tam tersine fanatizmini

bekasının araçlarını harekete geçirmek üzere kanalize etmesini bildi. Her şeye rağmen ve iki yüzyıllık faaliyetin sonunda tarikat, ne Sünni Ortodoksiyi tehlikeye düşürebildi ne de militan faaliyetinin başında seçtiği İran ve Suriye sınırlarının ötesine taşabildi. İsmaililikten ilham alan bir Müslüman imparatorluğunun başına bir imam geçirmek olan siyasal ideali, hiçbir zaman yalpalamayan bir militanlığın rehberi oldu.

Diğer taraftan, hiçbir zaman gerçekten bertaraf etmeyi başaramamakla birlikte Haşhaşilerin hasımları da, onları durdurmayı bildiler. Haşhaşiler örneği, bölgesel bir halk desteğiyle böyle bir örgütün nasıl uzun süre kendini ayakta tutabildiğini ve bir topluluğun toplumsal hayatına sızabildiğini gösterir. Bütün geleneksel örgütler gibi, rahipleri, askerleri, diplomatları ve okumuşları vardı. Dinamik bir teolojik aktivizmin ve imamlara karşı her koşulda bir bağlılığın beslediği fanatik gayretle birleşen keskin işbölümü ve faaliyetler hiyerarşisi, Haşhaşiler tarikatını marjinal, ama hesaba katılması gereken bir aktör yaptı. Suikast teşebbüslerinin ilham verdiği terör herhangi birine, herhangi bir yerde saldırabildikleri ândan itibaren sınırsızdı. Avrupa'da bile Haçlı seferlerine katılan kimi devlet liderleri, Fransa'da ya da İngiltere'de şatolarının içinde korunmalarına rağmen hayatlarından endişe ediyorlardı. Oysa Haşhaşilerin böylesi suikastlar tasarladıklarını kanıtlayan hiçbir kaynak yoktur. Fakat teröristlerin, gerçek zarar verme kapasiteleriyle orantısız olsa da, işte onların gücü yaydıkları o akıldışı korkuydu. İki yüzyıl boyunca Haşhaşiler, muhteşem biçimde yaydıkları ve çağının ve belki de bütün çağların en güçlü ve en iyi korunan devlet liderlerini etkisi altına alan bu korku sayesinde hayatta kaldılar. XXI. yüzyılın teröristlerinin hedefleri de, sadece suikast tehdidiyle yaydıkları korku bu dünyanın büyüklerini etkisi altına almasa da, bundan tamamen farklı değildir. Fakat demokratik bir bağlamda sivillere yönelik bir suikast, bir seçimi sallayabilir. Bugün, terörizm henüz ileri teknoloji çağına girmemişken kolektif bilinçaltımız bizi kitle imha terörizminin dünyasına soktu bile. Bu olguyu örneklemek gerekirse, 2001'den

bu yana, Amerikan hükümetinin aldığı terörizm karşıtı tedbirlerin çoğu kitle imha silahlarına yönelik, oysa fiiliyatta teröristler aslen klasik patlayıcı silahlar kullanıyorlar. Örneğin yıllardır uzmanların bize gelişini haber verdikleri "siber terörizm" (bilgisayar teknolojisinin araçlarını kullanan) şu âna dek sadece hiçbir kurbanın verilmediği tek bir ciddi saldırının[9] konusu oldu.

Zelotların ve daha çok Haşhaşilerin tarihi, çağdaş terörizm analistlerinin çoğunun üzerini örttükleri bir gerçeği, terörizmin yeni bir olgu olmadığı gerçeğini çok iyi örnekler.

Yüzyıllar içinde evrilmiş ve biçim değiştirmiş de olsa, terörizm uzmanlarının çoğu zaman ima ettikleri gibi terörizm, XIX. yüzyılda doğmadı.[10] Oysa bugün Haşhaşilerin tarihi, kimi çağdaş olgulardan, XIX. yüzyıl nihilistlerinin veya anarşistlerinin tecrübesi kadar uzak değil. Haşhaşilerin tarihi günümüzde çok yaygın olan terörizm olgusunun dünyada hüküm süren, küresel boyutta Marksist ideolojinin sınıf mücadelesini yeniden üreten toplumsal, iktisadi ve siyasal adaletsizliğin doğrudan bir sonucu olduğu şeklindeki bir diğer önyargıyı da yıkar. 11 Eylül'den sonra, ABD'yi, Batı'yı, kapitalist sistemi, liberalizmi veya küreselleşmeyi, emperyalizme (Amerikan, Batı, kapitalist, vb.) direnmek için başka hiçbir çaresi kalmayan talihsiz toplumlarda terörizmin gelişmesi için koşulları yaratmakla suçlamak üzere sayısız ses yükseltildi. Bu tahlil tabiatıyla yanlıştır. Bu da bir diğer, onun kadar yanlış olan, adaletsizliklerin ortadan kaldırılması terörizme karşı verilebilecek yegane cevaptır şeklindeki fikri içerir. Terörizmin toplumsal ve iktisadi adaletsizliklerin bir sonucu olduğu fikri, terörizmi, hepsi de bugün kapitalist sistem ve küreselleşmeyle cisimleşen "burjuva" düzenini yeren modern siyasal öğretilerle (anarşizm, Marksizm, nihilizm, faşizm) be-

[9] Avustralya'da 2000 yılında bir hacker içine sızdığı bir bilgisayar programında yaptığı değişikliklerle nehirlere balık ölümlerine yol açan çöpler dökmeyi başardı. Kendisi de içine sızdığı programın kurulumunda çalışmış olmasına rağmen söz konusu fiili işlemede zorluklarla karşılaşmıştı.

[10] Fakat Walter Laqueur bu alanda istisnadır. Bkz. *A History of Terrorism*, Transaction Publishers, Londra, 2002 (1977).

lirlenen ideolojik bir bağlamdaki Avrupalı kökenlerine bağlama olgusuna bağlıdır. Terörizm olgusu, olgunun modern ve öznel bir yorumuna indirgenemez. Ve her ne kadar her terörist grup özelse de, bazı benzer çizgiler, basit bir savaş tekniğinin kullanılmasından daha fazla ortak noktası olan bütün terörist örgütleri etkiliyor gibidir. Oysa Zelotlar ve Haşhaşilerde XXI. yüzyılın teröristleriyle sayısız ortak çizgilere rastladığımızı saptamak da zorunludur.

TERÖRÜN ÇAĞLAR BOYUNCA TEZAHÜRLERİ

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

TİRAN KATLİ

Siyasal ve dinsel şahsiyetlerin katlinin Haşhaşilerin kullandığı temel teknik olduğunu ve Zelotların da buna başvurduğunu gördük. XIX. ve XX. yüzyıllarda siyasal cinayet, birçok terörist örgütün stratejik silah takımının bir parçası haline geldi. Siyasal cinayet sadece teröristlerin tekelinde de değil. Bir örgütün siyasal cinayet işlemesi onun illa terörist olduğunu göstermez. Bununla beraber, felsefi açıdan, siyasal cinayet, terörist çerçeve içinde veya dışında, kökenini tiran katli yasağıyla Yunan ve Roma antikçağında bulur. Terörizm bağlamında niçin tiran katlinden bahsedilir ki? Gerçekten de Aristoteles felsefesi ile terör estirmeye adanmış örgütler arasında herhangi bir bağ kurmak zordur. Yine de bu bağ gerçektir, öncelikle Batıda ve Arap dünyasında, siyasal düşünce Yunan mirasından güçlü bir şekilde etkilendiğinden dolayı. Ardından tiran katlinin savunucularının siyasal cinayet işleyen gruplar üzerindeki doğrudan ya da dolaylı etkilerinin yüzyıllar içinde önemli kaldığı için. Felsefenin (ya da ilahiyatın) verdiği destek, sıklıkla şiddet eylemlerine başvurmaya hazır devrimciler tarafından, değerli bir meşruiyet kaynağı olarak görüldü. Öyle ki tiran katli, uzun zaman despotizme karşı mücadelenin meşru addedilen araçlarından biri oldu.

Demokratik olmayan bir bağlamda, siyasal cinayet pratikte siyasal otoriteyi reddetmenin tek yolunu temsil ediyor. Bu aynı zamanda siyasal bir rejimi protesto etmenin, istikrarsızlaştırmanın ya da bir devlet başkanından veya bir siyasal önderden kurtulmanın (belki de daha iyi birini yerine geçirme ümidiyle) bir yoludur. Her ne olursa olsun, bir halk ayaklanması –toplumların çoğunda norm olan– öngörülemediğinde, siyasal cinayet iktidara hücum etmenin tek biçimi olma özelliğini koruyor. Siyasal cinayet mefhumu, öncelikle despotizm mefhumuyla bağlantılıdır. Siyasal cinayetlerin çoğu, onları tertip edenler nezdinde, haklılık iddialarını, despotizme karşı mücadelede bulurlar. Eylemlerini hemen hemen sistematik olarak, biçimi ne olursa olsun ve temelde mücadele ettikleri gerçekte bir despot (Batı, ABD veya İspanyol hükümeti sözgelişi) olmasa da despotizme karşı mücadele şeklinde haklı gösteren teröristler için de geçerlidir. Haşhaşiler, şahıs cinayetlerini, Selçuklu Türklerinin despotik rejimini devirmek olarak ilan ettikleri hedefleri aracılığıyla haklı gösteriyorlardı. Terörist grupların çoğunun, despotik bir rejimi başka bir despotik rejimle değiştirme hedefi taşımaları, sonuç olarak önemsizdir, zira ilk amaç, öncelikle bir mücadeleye soyunmaktır.

Fiiliyatta, herhangi bir şey veya herhangi bir kişi "despotik" diye nitelendirilebilir. 2003'teki Irak Savaşı'nda bazen Fransız medyasında Saddam Hüseyin gibi bir tiran ile Amerikan Başkanı George W. Bush (hakkında ne kadar çekince olursa olsun, sadece başkanlık seçimlerinde bir muhalefet partisiyle çekişmek mecburiyetinde olmasından ötürü bile, kendisine tiran sıfatını yakıştıran nitelemelere sahip olmaktan uzaktır) arasında bir ayrım gözetmek zordu. Aynı şekilde, ABD sıklıkla, dünyanın geri kalanına kendi iradesini dayatmak için her şeyi yapmaya hazır bir despotik güç olarak algılanmıştır. Korsikalı teröristler de "baskıcı" diye nitelediklerı Fransız devletine karşı eylemlerini bu şekilde haklı çıkarıyorlar. Oysa Fransız devletinin başlıca kusuru, bu aynı teröristlere karşı çok gevşek davranmak. Bu kontrolsüz öznellik bağlamında, siyasal bir rejime karşı her türlü bilinçli eylem böylece, despotizme veya tiranlığa karşı mücadele diye haklı gösterilebilir.

Filozoflarda, despotizm veya tiranlık mefhumları çok daha kesin tanımlıdır. Herodotos'ta tiranlık, ihtiyat ve ılımlılıktan yoksun olması hasebiyle, monarşiyle karşıtlık oluşturur. Platon'a göre tiranlık, kayıtsızlıkları yüzünden, kendisi de halkın çocuğu olup kendi "baba"sını darp etmekte duraksama göstermeyen bir tirana başvurmak zorunda kalan demokratik rejimlerin anarşik sapkınlıklarının bir sonucudur. Zira tiranlık, filozoflara göre, ebeveyn/çocuk ilişkisine yakın bir dinamikle nitelenir. Bu yoruma, tiranlıkta, monarşinin –ama babanın halktan ziyade monarkla veya tiranla temsil edildiği– temsil ettiği siyasal sistemin bir bozulmasını gören Aristoteles'de de rastlarız. Politikanın bu şekilde görülüşü, sistemin (iyi ya da kötü olan) ahlaki bir yorumuyla nitelik kazanır. Oysa adil bir sistem arayışı –ve adalet arayışı siyasetin amacıdır– adil olmayan bir sistemin yok edilişini içerir. Yüzyıllar boyunca otoritesini koruyan Aristoteles'in bu üçlü –monarşi/tiranlık, aristokrasi/oligarşi, timokrasi/demokrasi– siyaset şeması, her sistemin bozulmuş versiyonunun bir toplumu adaletten uzaklaştırdığını söyler. Dolayısıyla ilgili sistemi her türlü yolsuzluktan kurtararak yeniden ayağa dikmek yurttaşların görevidir. Açıkçası bir tiranın fiziksel olarak saf dışı edilmesi, bir yerde yurttaşlık ödevine girer. İşte bu uygulamayı benimseyen ya da hiç değilse teşvik eden ve siyasal baba katli de denebilecek "tiran katli" adını alan her türlü siyasal akım buradan doğar.

Yunan kültüründe tiran katili kahraman safına yükselir. Aristoteles'e göre, tiranı öldüren kişi bir kahramandır çünkü o aşırılıktan suçlu birini saf dışı bırakmıştır. Tersine, hırsızı öldüren kişi bir kahraman değildir, çünkü hırsızın suçları onun yaşamsal gereksinimlerinden doğar. Daha Aristoteles'in kendisi, tiran katlini basit suçtan ayırt eder. Bu felsefi ayrımın medeni hukukta herhangi bir değeri yoktur, ama antik siyasal kültürün ve ondan esinlenen Avrupa'daki ve Arap dünyasındaki siyasal kültürün önemli bir karakteristiğini oluşturmuştur. Brutus örneğiyle çarpılan Romalılar bu mefhumla büyülenmiş gibidirler. Appianus,

Cassius Dio ve Plutarkhos tiran katlini haklı çıkarmak için bu örneği kullanırlar. Brutus'un çağdaşı Cicero'ya göreyse cinayet bütün suçlar içinde en mahkûm edilesi ise de, tiran katli, buna karşılık, insanlığı "bir vahşi hayvanın zalimliği"den kurtaran, olabilecek en soylu eylemdi.

Ortaçağda Salisburyli John (XII. yüzyıl) meşaleyi devralır ve tiran katli olgusunu, böylesi bir fiilin meşruiyet sorununu dinsel bir açıdan tartışmakla beraber, benzer terimlerle tahlil eder. Salisburyli'ye göre, "halkı Tanrı'ya hizmet edebilmesi amacıyla kurtarmak için tiranlardan kurtulmak" doğrudur. Bununla birlikte, kullanılan araçlar ahlakla uyumlu olmalıdır. Şöyle der: "Zehir kullanımına gelince, kafirler tarafından ahlakdışı bir şekilde kullanıldığını tespit etmeme rağmen, herhangi bir yasa tarafından buna icazet verildiğini de hiç okumadım."[1] Böyle bir fiili yasayla uyumlu kılmak ve ona kimi ahlak kuralları yapıştırmak isteğinin eşlik ettiği bu tiran katlinin haklı çıkarılması, şiddet kullanımının, yoruma açık olsa, çok belirgin şıklarda bir haklılık bulduğu, haklı savaş öğretisine yakındır. Haklı savaş öğretisinin babalarından biri olan Aziz Thomas Aquinas da tiran katli fiilinden, benzer, yani sadece korunma (dolayısıyla nefsi müdafaa) ihtiyacının haklı çıkarabileceği, terimlerle bahsediyordu. XV. yüzyılın başlarında, XVI. ekümenik Constance Konsili, resmen tiran katlini yürürlükten kaldırdı. Bununla beraber, Katolik ve Protestan filozoflar, tiran öldürme hakkını savunmayı sürdürürler. Bu özellikle, tıpkı Salisburyli gibi, tiran katlini haklı çıkaran örnekleri Eski Ahit'te bulan *Vindiciae contra Tyrannos* kitabını Junius Brutus takma adıyla imzalayan Protestan Duplessis Mornay'in durumudur. Aynı 1579 yılı, tiran öldürme konusunda, bu kez İskoç bir hümanist olan George Buchanan'ın yazdığı bir başka risalenin de yayımlandığına şahit olmuştur. Eseri skandala yol açtı ve parlamento tarafından yasaklandı. Yine XVI. yüzyılda *De rege et regis institutione*'nin (1598) yazarı İspanyol Cizviti Juan de Mariana da tiran katline dinsel, ahlaki ve siyasal haklı çıkarıcı

[1] *The Statesman's Book of John of Salisbury,* Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1963.

mazeretler bulmaya çalıştı, ama bugün bize göreli bir önemde gözüken, ama o çağda tiran katli üzerine yazanların zihnini çok fazla meşgul eden zehir kullanımı (Mariana'nın mahkûm ettiği) gibi sorunlarda ayrıntılar içinde boğuldu. Onun kitabı da IV. Henri'nin katlinden sonra Sorbonne tarafından yasaklandı. Mariana, tiran katlini, insan toplumunun bir ön görüntüsünü oluşturan "doğal durum" kavramına dayanan, devletin kökeni ve doğası üzerine bir tahlilden yol çıkarak meşrulaştırarak, bir toplumsal sözleşme fikri üzerine temellenen siyasal görüşleri (Hobbes, Locke, Rousseau) önceledi. Bir yarım yüzyıl sonra, İngiliz Edward Saxby çok daha sonraları, devrim döneminde Fransa'da ve Hollanda'da büyük bir başarıya kavuşan bir risale yayımladı: *Killing no Murder* (1657). İtalyan Vittorio Alfieri, 1789 Devrimi'nden az önce, etkisi XIX. yüzyılda büyük olacak *Della Tirannide* adlı belgeyi kaleme aldı. İtalyan yazar ve şair Alfieri'ye göre, yalnızca halk iradesi ya da bir çoğunluğun iradesi bir tiranı yerinde tutabilir ve de onu yok edebilir. Alfieri, tiran katli mefhumunu çok daha tehlikeli, çünkü görünüşte daha az şiddetli, ama her gün "birkaç damla kan alarak" bir halkı için için imha etmeye muktedir "ılımlı tiranlar" olarak adlandırdığı şeyi de içerecek şekilde genişletiyordu. Devrimci grupların bolca okuduğu Alfieri, paradoksal biçimde, bu devrimcilerin bazılarının yerleştireceği totaliter sistemleri haber veriyordu.

Tiran katli üzerine olan bu yazıların çoğunda, Jean-Jacques Rousseau'nun biçimsel olarak siyaset felsefesinin merkezine yerleştireceği bir kavramın uzak kökenlerini buluruz: halkın iradesi. İnsanları dürten ve halkını yok etmeye kararlı bir tirana karşı ayaklanma hakkını veren, halkın iradesidir. Tiranı öldürmekte kullanılan yöntemler konusunda çok hassas olan Mariana, yalnızca tiranın öldürülmesini (silahla) değil, kişisel olmayan sebeplerle ve yetkin mercilerce haklı (bir birey veya yalıtık bir grupça değil de) görüldüğünde, sivil itaatsizliği de olumlar. XVI. yüzyıldan itibaren tiran katli, artık antikçağda olduğu gibi halkı despotizmden kurtarmak için kendini feda eden bir bireyin, bir kahramanın eseri

değil. Bu görevi üstlenmek artık halkın kendisine ya da temsilcilerinden birine düşer. George Buchanan, girişimi, toplum yasalarını çiğnediğinden halkın ve ülkenin düşmanı addedilebilecek ve öyle de muamele edilebilecek olan tirana karşı savaşı salık vererek haklı gösterir. Cromwell'in muhalifi Saxby'ye göre tiranın cinayeti onur, güvenlik ve halkın iyiliği adına işlenmiştir. Tiran katli, bireyin veya halkın, kendileri ve hatta insanlık adına Tanrı'nın takdisiyle yerine getirdikleri bir görevdir. Saxby'ye göre, Mariana'dan farklı olarak, tiranı bertaraf etmek için bütün araçlar mübahtır, amaç araçları haklı çıkarır.

Fakat Edward Saxby radikal biçimde farklı bir siyasal bağlamda ilerler. Saxby'nin eseri Otuz Yıl Savaşı'na son veren ve yeni bir Avrupa düzenini başlatan Westphalia Antlaşması'nın imzalanmasından bir on yıl kadar sonra yayımlandı. Ahlaki mülahazaların artık hükmünün olmadığı, bilahare adlandırılacağı üzere gerçekçi politika, *realpolitik*, devlet aklı çağıdır bu. Avrupa siyasal manzarasındaki bu radikal dönüşümler, XX. yüzyılın sonuna dek uluslararası ilişkileri yönetecek olan temel bir ilkenin uygulanmasıyla atbaşı gidecektir: diğer devletlerin iç işlerine karışmama. Bu ilke, her devletin, rejiminin niteliği ne olursa olsun, kendi siyasal yönetiminden sorumlu olduğunu ve kendi halkını tiranca yönetme de dahil, bu alandaki özgürlüğünün tam olduğunu öne sürer. Bir başka devletin iç işlerine müdahale etmeme ilkesi ancak XX. yüzyılın sonunda sorgulanmaya başladı. Pratikte, en güçlü devletler, çevredeki zayıf ülkelerin zararına bu ilkeyi ayaklar altına alırlar (sömürge savaşları, önleyici savaşlar), ama bunu yüksek bir çıkar uğruna yaparlar: ulusal ve uluslararası güvenlik. Bugün, karışma hakkı veya ödevi, tiran katlini haklı gösteren felsefi metinlerde rastladıklarımızla hemen hemen özdeş ahlaki gerekçeler uğruna devreye sokuluyor. 2003 Irak Savaşı, ilkin Amerikan ve Britanyalı siyasal önderler tarafından güvenlik adına "satıldıktan" (kitle imha silahlarını imha etmek ve terörist tehdide engel olmak) ve propaganda bir diktatörün ortadan kaldırılması üzerine kurulduktan sonra ancak halk nezdinde daha iyi bir yankı buldu. Öte

yandan, Ruanda ve eski Yugoslavya'da işlenen suçları yargılamak için uluslararası ceza mahkemesinin kurulmasının ardından Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması, uluslararası hukukun emrine kendi halklarına karşı işledikleri suçlar için siyasal önderleri (devrik) yargılamaya, dolayısıyla eski tiranları yasa yoluyla yargılamaya yarayan sürekli ve meşru bir mekanizma verir.

Sonuç olarak, yüzyıllar boyunca ve çok yakın bir geçmişe dek, tiran katli yalnızca birkaç ilahiyatçı ve felsefecinin, siyasal pratiklerle, farklı zaman diliminde yer alan bir ahlak adına savundukları marjinal bir olgu oldu. Bununla beraber, bu marjinalleşme XVIII. yüzyılın sonundan itibaren, hemen her yerde ortaya çıkan devrimci hareketler nezdinde, bu felsefenin çıkarlarına hizmet etti muhtemelen. Rousseau'nun halk iradesi kuramlarıyla güç bulan tiran katli, yukarıda anılan klasik ve modern metinlerden ve özellikle XVI. Louis ve Marie-Antoinette'in idamının damgasını vurduğu 1789 Devrimi modelinden ilham alarak, tekrar su yüzüne çıktı. Fakat XIX. yüzyılda tiran katli, yalnızca tirandan kurtulmanın ve halka özgürlüğünü geri vermenin bir yolu değil. Tiranın idam edilmesi simgesel, zira siyasal sistemde bir temizlenme ve hedefin yalnızca siyasal rejimi değiştirmek değil, ama aynı zamanda toplumu dönüştürmek olduğu yeni bir başlangıç imkânı sağlıyor. Immanuel Kant gibi ahlakçıların mahkûm ettiği bu yeni tiran katli yorumu, yine de XX. yüzyıla damgasını vuracaktı. Rus Narodnikleri tiran katlinin taraftarıydılar. Onlara göre, despotik bir rejimin doğası bile, siyasal sistemin dönüşümünü ve yeniden serpilmesini sağlayacak tek yol olan, otokratın fiziksel olarak saf dışı edilmesini zorunlu kılıyordu. Lenin 1917 Devrimi'nin ardından Rus imparatorluk ailesini mahkeme kurulmadan idam ettirerek bu ilkeyi uygulayacaktır. Sayısız devrimci grup ve terörist örgüt için tiran katli felsefenin merkezi bir unsurudur. Fakat daha sonra göreceğimiz gibi, tiran katli devlet terörizmine, yani modern kökenini, kendi efsanesini özellikle hükümdarın katli etrafında kuran 1789 Devrimi'nde bulan, devlet aygıtının kendi halkına karşı uyguladığı teröre de haklı çıkarıcı mazeret veriyor.

DEVLET TERÖRİZMİNİN KÖKENLERİ: MOĞOL FETİHLERİ

Biraz ileride dünyaya "terörizm" terimini armağan ederek de olsa terör sahasında yeni bir başlangıç noktası belirleyen Fransız Devrimi'nden tekrar söz edeceğiz. Fakat burada da, "yukarıdan" terör, yani devletin uyguladığı terör 1789'a tarihlenmiyor. XVIII.'den XX. yüzyıla kadar büyük devrimci hareketlerini önceleyen yüzyıllar boyunca terör, özellikle savaş dönemlerinde ve hemen her zaman da polisinkinden çok askeri aygıtın kaynakları kullanılarak uygulanmıştır. Ordu her zaman devlet terörizmi için muazzam bir araç sunar. Batıda ve genel bir biçimde yerleşik toplumlarda, ordu nadiren bir terör silahı olarak kullanılmıştır. Sadece halkların savaşın bir parçası oldukları iç savaş özel örneği bu yasanın istisnasını oluşturur. Avrupa'da korkunç Otuz Yıl Savaşı, muhtemelen terörün sistematik biçimde kullanıldığı tek çatışmaydı. Fakat bu savaş kısmen Avrupa'yı XVI. ve XVII. yüzyıllarda sarsan dinsel çatışmalardan doğmuştu ve zamanın hemen hemen bütün büyük Avrupa uluslarını (kendi iç savaşına gark olmuş İngiltere ile Rusya haricinde) içermekle beraber iç savaşların kimi özelliklerini hep korudu. Biraz ileride tahlil edeceğimiz Otuz Yıl Savaşı örneği, modern tarihte ayrı bir yer tutar ve XVII. yüzyılda XX. yüzyılın büyük çatışmalarını haber verir. XX. yüzyıl topyekün [total] savaşlar ve onlara eşlik eden totalitarizmler çağını belirler, yani terörden beslenen bir sisteme tekabül eder.

Modern totalitarizmlerin ortaya çıkışından önce, göçebe savaşçılar, terörizmi büyük ölçekte, korkunç bir etkinlikle uyguluyorlardı. Tüm bu kabileler içinde Moğollarınki en örgütlüsü, en korkuncu ve en yıkıcısıydı.

Cengiz Han idaresindeki Moğollar, zamanın bütün ordularından daha üstün bir araca sahiplerdi. Üstünlükleri çetin hayat tarzlarından, küçük yaşlardan itibaren savaş sanatlarıyla haşır neşir olmalarından, askeri organizasyonlarından, hareketlilikle-

rinden ve disiplin uygulamaktaki tartışmasız üstünlüklerinden ileri geliyordu. Fakat halklara karşı sistematik terör uygulamaktan oluşan bir başka koza daha sahiplerdi. Niccolò Machiavelli, yerleşik toplumların yaptığı savaş tipi ile göçebe orduların yaptıkları arasındaki ayrımı, *Titus Livius'un İlk On Yılı Üzerine Söylev* eserinde çok doğru tespit etmiştir:

> Farklı kaynakları nedeniyle iki farklı tür savaş ayırt edebiliriz. Biri tamamen imparatorluklarını genişletmek isteyen hükümdarların veya cumhuriyetlerin ihtirasına dayalı olandır. Büyük İskender'in savaşları, Romalıların savaşları ve iki büyük gücün her gün aralarında yaptıkları savaşlar böyledir. Bu savaşlar tehlikelidir, ama bir bölgenin sakinlerini kovma noktasına dek gitmezler. Gerçekten, halkların baş eğmesi galip için yeterlidir; çoğu zaman kendi evlerinde yaşamalarına izin verilir ve kendi yasaları ve malları korunur. İkinci tür savaş açlık veya savaşın zoruyla bir bütün halkın topraklarını, kadınlarını, çocuklarını terk ettiği ve yukarıda bahsettiğimiz gibisinden egemenlik tesis etmek için değil, ama eski sahiplerini yenip kovduktan sonra bireysel olarak sahiplenmek için yeni topraklar ve yeni bir ev aradığı zaman meydana gelir. Bu tür savaş en korkuncu, en acımasız olanıdır. [...] Bu halklar, dediğimiz gibi, açlığın ve savaşın ya da onlara musallat olan ve yeni topraklar aramaya gitmeye mecbur bırakan bir tür belanın kovalamasıyla ülkelerinden çıkarlar. Kimi zaman, öyle muazzam sayıda olurlar ki yabancı topraklar üzerine coşkunlukla akın eder, sakinlerini katleder, mallarını ele geçirir, yeni bir imparatorluk kurar ve de ülkenin adını değiştirirler.

Yerleşik topluma nazaran göçebe toplum demografik olarak çok zayıftır. Dolayısıyla göçebe savaşçının üstünlüğü sayısında değildir. Göçebeler güçlerin yoğunlaştırılması sayesinde ve sürpriz etkisi aracılığıyla hasımlarına galebe çalmayı umarlar. Ve aynı zamanda bu tür bir belayı savuşturmak üzere bir hazırlığı olmayan halklara yönelttikleri psikolojik şok sayesinde. Sonuç

olarak, onlar geçip gittikten sonra çıkabilecek ayaklanmalardan kaçınabilmek için de halklara ve ordulara hissettirdikleri teröre güvenirler. Dolayısıyla terör, göçebe fatihin stratejisinin temel bir aracıdır.

Göçebeler için, stratejilerinin varlık nedeni, hasmın fiziksel imhasında yatıyordu. Bir askeri zafer kazanmak yeterli değildi, daha çok direnme isteği yok edilsin ve toparlanıp bir başka savaşa tutuşamasın diye hasmı yok ederek bu galibiyetten en iyi şekilde istifade etmek gerekirdi.

Terörün sistematik kullanımı, Cengiz Han tarafından, Moğol ordularının yeniden organizasyonuna koşut olarak kurumsallaştırıldı. Fakat asıl Timur'la terör kullanımı şu zamana dek yanına yaklaşılamayan bir zarafet kazandı. Timur veya Timurlenk (Aksak Timur) Cengiz Han'ın manevi mirasçısı olmak istiyordu. Fetihleri daha az kalıcı olsa da Büyük Moğol hanına layık bir varis oldu. Timur bir yandan İslam'ı dayatırken diğer yandan Moğol mirasını ve onun töresini (*yasa*) muhafaza etmeyi arzulayan, Fars kültürüyle yoğrulmuş, Türkçe konuşan bir Müslümandı. Askeri bakımdan, birçok kez aynı hasımlarla karşı karşıya gelse de bütün girişimleri başarıya ulaşan Timur, Cengiz'in ayarındaydı.

Girişimini karakterize eden şey Timur'un sık sık büyük kentsel bölgelere saldırmasıdır: Şam (Dimeşk), Bağdat, Halep, Delhi, Ankara. Hasımları da kalburüstüydü. Bir zamanlar koruması altında olan göçebe Toktamış muhteşem bir savaşçıdır, tıpkı Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid gibi. Şehirlere karşı terörün sistematik kullanımı, Timur'un stratejik cephaneliğinin bir parçasıydı. Bir şehri kuşattığında, ilk ihtarda teslim olmak halklara hayatlarını kurtarma izni veriyordu. Buna mukabil, bir ret çok sert bir şekilde, çoğu zaman feci koşullarda sivillerin kırılmasıyla cezalandırılıyordu. Şehrin talanı bir kez bittikten sonra Timur, kesik kafalardan bir piramit yaptırıyordu. İsfahan'ın alınması sırasında (1387) gözlemciler belki de yarım milyon sakinin yaşadığı şehirdeki kurban sayısını yüz ila iki yüz bin olarak tahmin

ederler.[2] Katliamdan sonra Timur, her biri bin ila iki bin kafa içeren, elli kadar piramit kurdurdu. Bu şekilde davranarak Timur, diğer kuşatılan şehirlerin ilk ihtarda teslim olmalarını umuyordu. Teknik her zaman işlemiyordu ve sayısız şehir teslim olmayı reddediyordu. Bununla beraber, İsfahan'ın tarumar edilmesinin ardından Timur, hiçbir direniş göstermeyen Şiraz'a yöneldi. Ona göre, bu yaklaşım en azından savaşmaya yeltenmeksizin makul bir şekilde silahlarını teslim edenler açısından kan akıtılmasından kaçınmayı sağlıyordu. Terör tekniği her zaman yöntemsel olarak kalıyordu ve elitleri esirgemeye özen gösteriyordu: ilahiyatçılar, sanatçılar, şairler, mühendisler, mimarlar, vb.

Büyük ölçekte terör uygulayanlar, genelde devlet aklını ve eylemlerinin nihai sonuçlarının (barış) haklı çıkardığı bir ahlakı öne sürerler. Fakat Japonya'yı bombalama kararını veren Harry Truman'ı kıyıcı Timur'la mukayese edebilir miyiz? Terörizmin paradokslarından biri de, birilerine tiksinç gelen şeyin, kimi zaman başkalarına özgürleştirici bir eylem gibi görülmesidir. Belki de bu basitçe, terör kullanımının kendi başına bir amaç olmaktan çok siyasetin bir aracı olması yüzündendi. Terörizm, kendi başına bir hedef olan soykırımın tersine, her zaman bir haklı olma iddiası bulur. Timur örneği, güçlü bir biçimde, bir fatihin hedeflerine varmak için terörden yararlanma biçimini de gösterir. Zira fatih yalnızca orduları yenmek ve düşmanının devlet aygıtını parçalamak zorunda değil, halklara da boyun eğdirmek zorundadır. Oysa siviller işin içine girdiği ândan itibaren terör kullanımı artık çok uzakta değil.

SAVAŞTA TERÖR: OTUZ YIL SAVAŞI

Moğollar ve Türkler terör kullanımını içeren bir fetih stratejisi uygularken, Batı Avrupa büyük ölçüde bu olgudan uzaktı. Avrupa'da savaş ortaçağda, doğrusu her zaman ulaşılamayan veya riayet edilmeyen idealinde, etiğin büyük bir yer işgal ettiği bir

[2] Jean-Paul Roux, *Tamerlan*, Paris, Fayard, 1991, s. 98.

yasa uyarınca işleyen, yüksek derecede ritüelleşmiş bir olaydı. Kilisenin nüfuzu, şövalye kültürünün önemi ve Avrupa'nın kültürel türdeşliği, savaşın etkilerini sınırlandırmaya katkıda bulunuyordu. Hayli masraflı olan ordular küçüktü. Çatışmalar sırasında sivil halklar es geçilmekten uzaktı. İlk olarak, savaşı vergiler aracılığıyla finanse edenler onlardı. İkinci olarak, çatışmaların mutat sonuçlarına maruz kalanlar onlardı: açlıklar, talanlar, yağmalar. Fakat halktan bir insanın hayatının pratikte hiçbir değer ifade etmediği ve nüfusun büyük çoğunlukla kırsalda yaşadığı bir evrende, sivillerin askeri hedef olmalarının hiçbir gerekçesi yoktur. Dolayısıyla savaş, çoğu zaman özel girişimler olan ordular gibi, aslen devletleri ve onların hükümdarlarını etkileyen bir işti. Savaş XIV. yüzyıldan itibaren, ilk planda yeni asker devşirme üsleri gerektiren piyadenin geri dönüşüyle evrime uğradı, ama sınırlı bir olay olarak kaldı. Her halükârda Orta Asya ve Ortadoğu'nun şahit oldukları gelişmelerle karşılaştırılacak bir yanı yoktu.

Reform ve Karşı Reform ile beraber stratejik kurguyu değiştirecek olan dinsel bir olaydı. Kısa zaman içinde siviller, Katolikler ile Protestanları karşı karşıya getiren çatışmaların kalbinde yer aldı. Stratejik bakımdan, Reform savaş sanatına Protestan stratejistlerin özümsedikleri Protestan etiğinden ve hümanist kültürden kaynaklanan bir ahlaki boyut getirdi. İsveç kralı Gustav Adolf, örneğin, ordularının örgütlenmesinde belli bir etik uyguluyordu. Bununla beraber, XVII. yüzyılın ilk yarısındaki savaş pratiği özellikle gaddar olacaktı.

Din savaşları, iç savaşlar, "fikir" savaşları, bunların hepsinin ortak bir noktası var: sivil halkları içermek. XV. yüzyılda Avrupa'yı vuran din savaşları içerdikleri şiddetle ve özellikle, Kilisenin ortaya koyduğu bütün "haklı savaş" kurallarının tersine, savaşçı olmayanları ayrıcalıklı hedefler haline getiren "ayrımcılık" gözetmemeleriyle "şövalye" savaşlarından ayrılırlar. Din savaşlarının iki karakteristiği vardır. İlkin, savaşan ordular mütevazıdır. Sonra, her şeyden önce düşmanın elindeki şehirle-

rin küçültülmesine yoğunlaşırlar. 1579 ile 1585 arasında, İspanya'nın Hollanda valisi Alessandro Farnese iaşe kaynaklarını yok etmek amacıyla köylerin imhası eşliğinde birbiri peşi sıra asi şehirlere saldırılar düzenlemekten müteşekkil bir "geri plandakiler stratejisi"[3] uygulamıştı. Hollanda, Fransa veya İngiltere'de olsun, dinsel çatışmalar her şeyden evvel düşük yoğunluklu askeri harekatlarla sınırlıdır: Ordular masraflıdır ve daha ucuz başka çareler tercih edilir. Böylece çabalar halklar üzerinde, "istihbarat toplamayı"[4], yani düşmanı köylerde kıstırmayı, hasatı yakmayı ve sürüleri itlaf etmeyi (ya da çalmayı) seçen askerler üzerinde yoğunlaşır. Küçük ölçekli operasyonların sayısı meydan savaşlarının sayısıyla ters orantılıdır. Şiddet her yerdedir ve herhangi birini, herhangi bir zaman vurabilir. Bu özel koşullarda, en kutsal kış ateşkesine bile riayet edilmez. Halkların katli stratejik bir silah haline gelir: 1562'de Condé Teğmeni François de Beaumont, Provence'da yürüttüğü seferde her türlü direniş iradesini yok etmek amacıyla, "dört bin soğukkanlı cinayet" işledi.

Din savaşları sivilleri hedef alırken onları da savaşlara katılmaya kışkırtır. Cévennes'de, Kalvinistler (*camisards*) Katolik misyonerlere suikastlar tertip ediyorlardı. Bavyera'da köylüler gerilla şeklinde örgütlenmişlerdi. Ama çoğu zaman katliamların kurbanları sivillerdi. Fransa'da 1562'den 1572'e uzanan on yıl içinde onlarca sivilin öldürülmesine şahit olundu. 1562'de otuz kadar şehir saldırıya uğradı. 1572'de, Saint-Barthélemy katliamının (23 Ağustos) yapıldığı yılda, ağustos ile ekim arasında on binlerce ölü kaydedilmiştir.[5] Bu dönem tiran katlinde de aynı ölçüde bereketliydi. Bütün bu katliamlar, bütün bu tiran öldürmeler bir organize terör kampanyası özellikleri göstermiyordu. Çoğu katliamı siviller diğer sivillere karşı işlemişlerdi. Cinayetler tutkusal nitelikteydi: Katillerin cesetlere öfkeyle çullandıkları gözleniyordu. Diğer taraftan, katliamlar katliamları

[3] Bkz. David El Kenz ve Claire Gantet, *Guerres et paix de religion en Europe, XVIe - XVIIe siècles,* Paris, Armand Colin, s. 20.
[4] A.g.e., s. 21.
[5] A.g.e., s. 24.

doğuruyordu. Bununla beraber, terör aynı zamanda devletin bir aracıydı, o da bunu haklılığından emin birinin kesinliği içinde kullanıyordu. Tiran katline gelince, o Haşhaşiler tarikatının tiran öldürmelerindeki terörist niteliğe sahip değildi, daha ziyade tutkusal ya da siyasal nedenlerle belli bir devlet başkanını yok etmeyi amaçlıyordu.

Özetle, din savaşları çerçevesinde terör kullanımı genelleşmiş bir şiddet atmosferinde boğulan ikincil bir olgudan başka bir şey değildi. Otuz Yıl Savaşı (1618-1648) ilk çıkışında din savaşları geleneği içinde yer alıyordu ve başlangıçta sadece Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun içişlerini ilgilendiriyordu. Fakat Avrupa çalkalanıyor ve Fransa ile İsveç gibi yükselen güçler Habsburgların besledikleri emperyal hegemonya düşünü altüst ediyordu. Uzun vadede, emperyal güçler ile muhalifleri arasındaki çarpışma Almanya'yı yutan iç savaşa eklemleniyordu. Dolayısıyla mantıken Alman ateşi kelimenin gerçek anlamıyla patlamak üzereydi. İç savaşlara içkin şiddet bütün Avrupa'dan akın akın gelen kitle ordularıyla yeni bir enerji kaynağı bulacaktı. Bu orduların iki farklı biçimi mevcutu. En korkunçu imparatorluk güçlerinin hizmetindeki bir Çek olan Albrecht von Wallenstein tarafından komuta edilen özel paralı asker orduları, sahada en meşhuru Gustav Adolf'unki olan modern ulusal ordularla çarpışıyordu. Çatışmanın kırıp geçirdiği bu sahada iki dünya, iki çağ, savaşa iki yaklaşım birarada yaşıyordu. XVI. yüzyılın din savaşlarının tersine Otuz Yıl Savaşı, çapı o zamana dek Avrupa'da bilinmeyen devasa orduları –bu büyüme özellikle XIV. Louis zamanındaki Fransa'da savaştan sonra da devam edecektir– sahneye çıkardı.

Bu askeri yoğunlukla birleşen kontrolsüz şiddetin sonucunda siviller kendilerini ilk kurban haline geldikleri çarpışmaların merkezinde buldu. Uzun vadede, çatışmanın başında 20 milyon sakine yaklaşan Alman nüfusu savaşın sürdüğü otuz yıl içinde % 50 ila 60 geriledi. Çoğunlukla, siviller öncelikle savaşın, bugün dendiği gibi, "yan hasarlar"ının (yani salgınlar, açlıklar ve nüfu-

sun kitlesel yer değiştirmelerinin sonuçları) kurbanı oluyordular. Ardından, siviller anarşinin olayların seyri gereği gelip yerleştiği köyleri kasıp kavuran düzenli orduların veya silahlı çetelerin (firarilerden oluşan) doğrudan kurbanı oluyorlardı. Son olarak, siviller ordular tarafından stratejik amaçlarla, tıpkı Timur'un ordusunda olduğu gibi, tezgâhlanan terör kampanyalarının da kurbanı oluyorlardı.

Bu alanda, savaşa giren bütün orduların sorumluluk payları vardır. Onlarca yıllık savaşlardan sonra, seferlere komuta etmekten yorgun düşen generaller, düşmanı tedhiş ederek süreci hızlandırmayı düşündüler. Her zaman olduğu gibi, bu seferler kentlere baskınlar şeklinde tertip edildiler. Sayısız terör kampanyası örneği mevcuttur. En çok bilineni ve zamanında en fazla ses getireni 20 Mayıs 1631'de Magdeburg'un yağmalanmasıdır. Bu vesileyle, Tilly Kontu'nun imparatorluk ordusu Magdeburg şehrini teslim olması yönünde uyardı. İmparatorluk yetkilileri, şehrin göstereceği direnişin Almanya'nın kuzeyindeki başka şehirleri İsveç'e katılmaya itmesinden korkuyorlardı. Magdeburglular zaman geçirmeye çalışırken, imparatorluk yetkilileri İsveçlilerin yardımına rağmen direniş gösteremeyecek durumda olan şehri kuşatıyorlardı. Bir kez içeri girdikten sonra Tilly Kontu'nun askerleri, Pappenheim'ınkilerin de cesaretlendirmesiyle, bütün nüfusu kırımdan geçirdiler. Ama bu fiilin sonuçları çok geçmeden onu işleyenlere karşı döndü. Bütün Avrupa'nın tüylerini diken diken eden katliamın şokuyla, o zamana dek bölünmüş durumdaki Protestanlar bu olayda birleşmek ve imparatorluk ordusuna karşı birlikte savaş vermek için gereken psikolojik kaynakları buldular. Muazzam bir üne sahip olan Tilly Kontu onu sonsuza dek kaybetti. Hiçbir zaman bu kararının sonuçlarından kendini kurtaramadı. Tam tersine, İsveçliler Magdeburg tecavüzünden sonra bir ikinci soluk buldular.

Fakat bu tekniklere başvuranlar sadece imparatorluk yetkilileri değildi. Grimmelshausen'in Otuz Yıl Savaşı'nı konu alan ünlü romanı *Simplicius Simplicissimus,* her iki kampın

askerlerinin sivil halklara yönelttikleri bütün korkunçlukları ayrıntılarıyla anlatıyordu. Fransa da müstesna değildi. Diğerleri arasında bir örnek vermek gerekirse: Lorraine seferi sırasında, Marki Sourdis, Richelieu'nün emriyle, küçük Châtillon-sur-Saône müstahkem şehrine çullandı. 4 Haziran 1635'te Sourdis, şehri korumakla görevli dört yüz Lorraine ve Hırvat askerinden oluşan garnizonu ezdi. İçeri girer girmez, askerlerini bölgenin bütününü örnek bir şekilde yıldırmakla yükümlü kıldı. Adamları savaştan sağ kurtulanları sorgusuz sualsiz katlediyor, ardından çoğu rastgele seçilmiş sakinlerin önüne çıktığı bir köy mahkemesi kuruyorlardı. Mahkûmlar arasında 95 yaşında Pierre Vernisson adında bir malikane kahyası da vardı! Kurbanlarını yakınlardaki bir ormanın ağaçlarında astırdıktan sonra Sourdis, cesetlerin ipin ucunda sallanır vaziyette bırakılmasını emretti. Bu şekilde şok daha büyük olurdu ve haber daha iyi ve daha uzağa yayılırdı. Bu muhteşem başarısı için Sourdis, Richelieu'den imzalı bir tebrik mektubu almıştı.

Otuz Yıl Savaşı'ndaki gaddarlıklar çatışmaya son veren, 1648 yılında Westphalia'da imzalanan ünlü antlaşmaları doğurdu. Bununla beraber, imzalanması hayli zaman alan Münster ve Osnabrück antlaşmaları bütün zamanların en başarılı barış antlaşmalarından birini doğurdu. Savaş Avrupa sahnesinden silinmemişti, ama silaha sarılmayı jeopolitik dengenin genel korunmasının bir aracı gören Westphalia barışının mimarlarının niyeti bu değildi. "Bütün savaşları bitirecek" savaş olan 1914-1918 savaşının bitiminde ruhlara işleyen kibirli idealizmden farklı olarak, Westphalia diplomatlarını harekete geçiren ruh, her şeyden önce, bugün insan hakları tabir edilen şeyle ilgiliydi. Süreç boyunca ona eşlik eden şiddet ve terör diplomatlar için mutlaka bertaraf edilmesi gereken bir belaydı. Bu amaçla, iki temel ilkeye başvurdular. Denge ilkesi karmaşık, ama güvenilir mekanizmalar aracılığıyla hiçbir devletin diğer bütün devletlere egemenlik sağlayamayacağı jeopolitik statükonun korunması üzerine dayanıyordu. İçişlerine karışmama ilkesi ise diğer hiç-

bir devletin bir başka ülkenin içişlerine karışamayacağını kara-ra bağlıyordu. Her ülke, 1648 antlaşmasına göre, 1555 felaketli Augsburg barışına nispetle yumuşatılmış olan *cujus regio, cujus religio* [hükümdarın dini neyse halkın dini de odur] ilkesine ri-ayet ettiğinde her din tam bir özgürlük içinde kendine ayrılan alanlarda müreffeh olur. İnsan haklarına saygının karşıtı olarak tasarlanan bu içişlerine karışmama ilkesinin çağdaş yorumunun aksine, bu ilke XVII. yüzyılda bu alanda muazzam bir ilerleme olarak görülüyordu. Fiiliyatta, Westphalia barışı din savaşları-na ve ona eşlik eden terör kampanyalarına tam bir sekte vurdu. Terör uygulamasının tekrardan su yüzüne çıkması için 1789'u beklemek gerekecekti. Fakat bu sefer terör bambaşka bir boyut kazanmıştı. Artık askeri aygıtın tali bir aracı değil, modern dev-let aygıtının asli bir aracıydı. Fransız Devrimi'yle beraber mo-dern terör doğdu ve onunla da "terörizm" terimi.

İKİNCİ BÖLÜM

—

Modern Çağ: 1789'dan 1968'e

MODERN TERÖRÜN İCADI

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

> Devrimci baştan kaybetmiş bir adamdır. Özel çıkarı, özel işleri, duyguları, kişisel bağları, mülkiyeti, hatta adı bile yoktur. Ondaki her şey sadece diğerlerinin dışlanmasına yönelik bir ilgi, tek bir düşünce, tek bir tutku tarafından yutulmuştur: Devrim. Varlığının derinlerinde, yalnızca sözde değil, ama fiilde de kamu düzeniyle ve bütünüyle uygar dünyayla, bütün yasalarla, görgü kurallarıyla, bu dünyanın toplumsal uzlaşmaları ve ahlak kurallarıyla olan bütün bağını koparmıştır. Devrimci bunların amansız düşmanıdır ve burada ancak onu daha emin bir şekilde yıkmak için yaşamaya devam eder.
>
> Sergey Neçayev, *Devrimcinin İlmihali*

Fransız Devrimi terörizmin tarihinde dönüm noktası olan bir dönemdir. XX. yüzyılda totalitarizmlerin ve büyük ölçekte şiddetin yükselişiyle kayda değer bir şekilde gelişecek olan bir uygulamayı önceleyen, aynı zamanda "devlet terörizmi" diye adlandırabileceğimiz "terör" terimi burada ortaya çıktı. "Terörizm" terimi, tabiatıyla, 1793 ve 1794'te ortalığı kırıp geçiren Terör deneyiminden ileri geliyor. Aydınlanma çağı insanlığa halk egemenliği fikrini armağan etmişti. Amaçların, en fazla şiddet içerenleri de dahil, araçları doğruladığı bir devlet terörü aracılığıyla Devrim de bu egemenlik adına onu savunma iddiasındadır.

Terör'den sonra XIX. yüzyıl tekrardan ancak 1917'de ortaya

çıkan devlet terörizmi bakımından uzun bir paranteze şahit oldu. Bu zaman aralığında günümüze dek sürecek siyasal terörizmin yeni bir biçimi gelişti. Zelotlar ve Haşhaşiler örneğinde saptadığımız üzere, devlete karşı yönelen terörizm yeni bir olgu değil. Bununla beraber, modern terörizm farklı. Öncelikle, dinsel içerikli değil. Dinsellik, terörizm bağlamında, ancak XX. yüzyılının ikinci yarısında yeniden su yüzüne çıktı. Daha kesin biçimde söyleyecek olursak, klasik terimlerle tanımlanmış olan dinsel boyutu hemen hemen yoktur. Sonra, bu terörizm her zaman açık seçik biçimde tanımlanmış siyasal hedefleri olmayan genellikle marjinal gruplar tarafından uygulanır. Bunlar değişik akımlara mensupturlar: Anarşistler, nihilistler, Narodnikler, Marksistler, faşistler, ırkçılar, vb.

Nasıl ki Robespierre Aydınlanma'nın varisi idiyse, XIX. yüzyıl sonunun teröristleri de romantik geleneğin etkisindeydiler.

Bu yeni terörizm çok özel bir jeopolitik ve jeostratejik bağlamda gelişti. Öncelikle, XIX. yüzyıl birçok devrimci dalgayla sarsılan bir sorgulama yüzyılıydı. Savaşın sadece devlet başkanlarını ve orduları değil, toplumların bütünü ilgilendiren bir kitlesel olgu haline geldiği bir şiddet yüzyılıydı bu. Sonra, teknoloji ve sanayileşme şiddetin muazzam bir yıkım potansiyeline sahip olmasını sağladı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında patlayıcı tekniği bakımından gerçekleşen ilerlemeler, tanım icabı düşük maliyetli ve kullanılan araçlarla ve çoğu zaman da üstlenilen risklerle ters orantılı verim potansiyeli taşıyan bir mücadele biçimi oluşturan terörist hareketlerin doğmasına son derece katkıda bulundu.

Jeopolitik düzlemde, XIX. yüzyıl, Westphalia düzeninin, büyük güçler arasındaki dengenin tedricen çöküşüne ve özellikle de birçok tarihsel imparatorluğun dağılmasına şahit oldu. Bu aynı zamanda ulusal talepler çağıydı. Balkanlar son derece kırılgan bir jeopolitik sahneydi zira bölge iki gerileyen imparatorluğun kesişim noktasında bulunuyordu: Avusturya ve Osmanlı. 1870'lerin sonunda –Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa topraklarından koparılacağı– çok sayıda bağımsızlık yanlısı hareke-

tin doğacağı ve yaklaşık bir yüzyıl sonra bitecek sömürgesizleşme dönemine dek süreceği yer burasıdır. Avusturya arşidükünün 1914'te öldürülmesi, Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan kıvılcım olduğundan, bölgesel çerçeveyi aşan bu siyasal bağlam içinde gerçekleşti. Bundan önce, terörizm "eylemle propaganda"yı öne çıkaran anarşist hareketlerle Fransa'da ve Güney Avrupa'da ve de anarşistlerin, nihilistlerin ve Narodniklerin krize batmış bir toplumun bağrında kendilerini ifade ettikleri Rusya'da boy göstermişti. Son olarak, galebe çalan Bolşevikler oldu. Lenin, devrimi bir kez başlattıktan sonra, iktidarını yerleştirmek ve pekiştirmek için devlet terörüne başvurdu. O zamana dek bilinmeyen bir ölçekte uygulanan bir devlet terörizminin ilk adımlarını attı. Sovyet İmparatorluğu'nun başındaki varisi Yosif Stalin, 1930'lu yılların başından itibaren, emrindeki siyasal aygıt sayesinde, zaten işleyen terörist sistemi kullandı. Sovyet modeli özellikle Çin'de ve 1970'li yıllara dek Kızıl Kmerler'le Kamboçya'da olmak üzere, dünyanın geri kalanında taklitçiler de yaratacaktı.

Dünyadaki sayısız milliyetçi hareket tarafından taklit edilen bir diğer terörist model de İrlanda örneğidir. Harb-i Umumi'nin ertesinde İrlanda'nın (Eire) bağımsızlığını elde ederek IRA, Britanya demokrasisine karşı, tam da savaşın ortasında siyasal bir zafer kazandı. İrlandalılar, terörist silahın son derece zayıf stratejik potansiyeli ile potansiyel olarak çok yüksek siyasal kazançlar arasındaki orantısızlığı tanımlayan karmaşık mekanizmaları ilk anlayanlar oldular. IRA ve stratejisti Michael Collins, İngiltere'yi sınırlı araçlarla, ama birinci sınıf bir örgütle dengesizleştirmeyi başardılar. İşte Avrupa'da ve başka yerlerde sayısız bağımsızlık yanlısı harekete umut aşılayan bu deneyimdi.

İki savaş arasındaki dönemde terörizm genellikle gerek bağımsızlık yanlısı hareketlerle gerekse Hitler Almanyası'nın desteğiyle bir ara iktidara yükselen Ante Paveliç'in Hırvat *Ustaşa*'sı gibi aşırı sağcı terörist hareketlerle birlikte anıldı. Avrupa devletleri rakipleri veya hasımları zayıflatmak için bazı hareketleri manipüle ettiler. Bir öncekinin aksine, uluslararası politikanın

sistemi dengesizleştirme ve statükoyu değiştirme şeklindeki paylaşılan bir istekle karakterize olduğu bir dönemdi bu. Bu oyunda, terörist örgütler harika ortalığı karıştırıcı unsur işlevi görürler. Buna bir örnek olarak Weimar Cumhuriyeti döneminde Maliye Bakanı Walter Rathenau'nun öldürülmesini analım.

İkinci Dünya Savaşı'nda terörizm genelde daha çok bazı direniş hareketleri için bir destek kuvveti niteliğindeydi. Savaştan sonra, çeşitli bağımsızlık yanlısı hareketler, çeyrek yüzyıl evvel İrlandalıların çizmiş oldukları yolu izleyeceklerdi. Bu kez, Tarihin akışı bağımsızlıklarını talep eden örgütlere elverişliydi, zira sömürge imparatorlukları İkinci Dünya Savaşı'nda meşruiyetlerini kaybetmişlerdi. Milliyetçi veya Marksist-Leninist kurtuluş hareketleri, bağımsızlıklarını kazanmak için savaşmak zorunda kaldıklarında, sıklıkla gerilla hareketine ve ikinci olarak terörist silaha başvurdular.

Haganah'ın cisimleştirdiği resmi Siyonizmin dışında şiddeti ileri süren iki grup vardı: İrgun ve bilahare ondan kopan Stern grubu terörizmi hem İngilizleri çekilmeye zorlamak hem de Filistinlilere karşı kullanıyorlardı. Yirmi yıl sonra, Filistinliler de, başlangıcından itibaren toprakla ilgili bir çatışma çerçevesinde, İsrail devletiyle savaşmak için terörizm silahını kullanacaklardı.

1947'de, Büyük Britanya ülkenin bölüşülmesini ayarladıktan sonra Hindistan'dan çekildi. Bununla beraber, yüzyılın başında Hint kültürü ile Batı'nın şiddet kültürünün unsurlarını karıştıran bir terörizm yaklaşımı olan ve Hintli teröristlerin başta yüzyılın başındaki Rus deneyiminden esinlendikleri "bomba felsefesi" de Hindistan'da gelişti.

Ellili yıllarda Britanyalılar Kenya'da bastırmayı başardıkları Mau Mau hareketiyle karşı karşıya gelmek zorunda kaldılar. Buna karşılık, Avrupa'da, Kıbrıs'ta ve Arap yarımadasında, Aden'de Britanyalılar sömürge karşıtı mücadelenin temelde askeri sahnede değil, politika sahnesinde oynandığını anlayan terörist örgütlerin hakkından gelemediler. Bir başka sömürgeci güç olan Fransa da FLN'nin kendini Cezayir direnişinin asli

hareketi olarak dayatmak için terörizme başvurduğu Cezayir'de aynı akıbete maruz kaldı. General De Gaulle, kısa bir süre önce Britanyalı mevkidaşları gibi, siyasal mücadelenin bu bağlamda baştan kaybedildiğini anlayacak kadar akıllıydı.

Ellili yılların sonu ve altmışlı yılların başı, ulusal kurtuluş savaşları ile hem bu deneyimden hem de bağımsızlık yanlısı hareketlerin çoğunluğu tarafından benimsenen Leninist-Maoist ideolojiden ilham alan çağdaş terörist hareketler arasındaki geçişe damgasını vurdu. 1968'den itibaren, reklamcı terörizm gerçek anlamda ortaya çıktı ve terörizm tarihinin yeni bir evresinin başlangıcını haber verdi.

Terörün siyasal veya askeri amaçlarla kullanılması, gördüğümüz gibi, Fransız Devrimi'yle birlikte başlamadı. Ve teröristler, terim 1793-1794'teki Terör vesilesiyle icat edilmeden çok önce de vardılar. Bununla beraber, çok kısa süre içinde, "terörist" ve "terörizm" kelimelerinin kullanımı günlük dilde genelleşti. Fransız Akademisi'nin 1798 yılındaki sözlüğü, terörizm olgusunu "terör sistemi, rejimi" şeklinde tasvir ediyor. Daha önce, bu terimin kullanımı Manş Denizi'ni geçmişti zaten. Daha 1795'te Edmund Burke Fransız devrimcilerini şöyle tasvir ediyordu: *"thousands of hell hounds called terrorists"* [terörist diye adlandırılan binlerce cehennem köpeği]. XIX. yüzyılın bütün terörist hareketleri, kökenlerini 1789'da ilan edilen fikirlerde bulurken 1917 Rus Devrimi de modern terör politikasının sapkın zirvesini meydana getiren şeyi başlatacaktı.

Topyekün savaş, totalitarizm ve terörizm özgürlük, insan hakları ve demokrasiyle aynı zamanda ve aynı ânda doğdu. Birbirlerine son derece zıt görünen bu kutupları uzlaştırmak zor gibi görünüyor. 1776 Amerikan Devrimi, özgürlük ve liberal demokrasi kutbuna doğru yöneldi. Rus Devrimi ise totalitarizm ve devlet terörizmiyle ikinci kutbu oluşturdu. Fransız Devrimi bu ikisi arasında bir yerde duruyor. İnsan haklarını doğuran ve erdem adına devlet terörünü icat eden de o. Karmaşıklığı ve onu

oluşturan çeşitli unsurları yorumlamaktaki içkin zorluk da burada yatıyor.

Genel olarak, Terör "siyasal amaçlarla ve kanunların boşluğunda cebir ve şiddet kullanımı" diye tanımlanabilecek "bir devrimci siyaset biçimi"nden çok, Devrimin bir evresi olarak anlaşılıyordu.[1] Terör yorumu, tarihyazımsal modaların ve Jean Jaurès ve Albert Soboul'un Devrim'in sosyo-ekonomik yorumu ya da olgunun salt siyasal karakterini minimize ederek de olsa, daha yeni, mesela, şiddetin antropolojik köklerini öne sürme eğilimindeki kültür tarihi yorumu gibi farklı ekollerin kullandığı avadanlığın keyfine göre evrim geçirdi. Yakınlarda psikiyatr ve tarihçi Jean Artarit tarafından yazılan Robespierre biyografisiyle Devrim tarihyazımına ilginç bir giriş yaptı.[2] Öte yandan, Terörün tahlili mesela, Terörü devrimci akıldışılığın örneklenmesi diye tasvir eden "gerici" tahlilleri, liberal akım Terörü bir "kayma" olarak algılarken, o ânı sınıf mücadelesinin doruğa çıkması olarak gören kimi Marksist tahlillerle karşı karşıya getirerek sıklıkla değişik yorumları kutuplaştırdı.[3]

Genel olarak bütün terörizm tarihi için olduğu gibi tarihçiler devrimci Terörü sıklıkla kimi bireylerin fanatizmiyle açıklamak istediler. Haşhaşiler veya bugünün İslamcı teröristleri için olduğu gibi bu açıklama, ne kadar yaygın olursa olsun, doyurucu olmaktan uzaktır. Terörist eylemi bizim akılcı kategorilerimizden kaçan bir psikolojik yoldan çıkma ânı olarak minimize etmeye yönelir. Partice Gueniffey'in özetlediği gibi "Terör ne ideolojinin, ne de koşulların belirlediği bir tepkidir. Ne insan haklarına, ne Koblenz göçmenlerinin komplolarına, ne da hatta Jakoben erdem ütopyasına yorulabilir. O devrimci dinamiğin ürünüdür ve belki de tamamen devrimci dinamiğin kendisidir. Bu noktada

[1] Partice Gueniffey, *La politique de la terreur*, Paris, Gallimard, coll. "Tel", 2000, s. 13.

[2] Jean Artarit, *Robespierre ou l'impossible filiation,* Paris, La Table Ronde, 2003.

[3] Sözgelişi François Furet ve Denis Richet, *La Révolution française,* Paris, Fayard, 1973, s. 125.

hatta devrimin, bütün devrimlerin doğasına bağlıdır."[4]

Gerçekten, 1917 Bolşevik devrimi veya İran Ayetullah devrimi gibi birbirinden onca farklı devrimler, terörist bir politika üzerine dayalı rejimler ürettiler. İran devrimi, ulusal sınırların dışına taşan ve devrimci bir terör politikasını mahir bir biçimde şeceresi Haşhaşilere dek geri götürülebilecek bir dinsel terörizm pratiğiyle birleştiren terörist bir stratejiyi başlattı.

Tarihsel açıdan, Terör Konvansiyon idaresinde 5 Eylül 1793'te başladı ve 27 Temmuz 1794'te (9 Thermidor) Robespierre'in düşüşüyle bir yıldan az bir sürede sona erdi. Bununla beraber, kuşkusuz daha az ekstrem olan terör eylemleri Thermidor'dan sonra da sürdü.[5] Terör gerçekte Thermidor'la bitmese de, bütün unsurlar onu uygulamak için yerli yerindeyken, onun sadece 5 Eylül 1793'te başladığını ileri sürebilir miyiz? Terörün kökenlerinin belli bir kesinlikle izini sürmek zordur. Kuşkusuz, siyasal amaçlı katliamlar ve şiddet çağrıları, 1789 Devrimi'nin başından itibaren başlamıştı. Ama gerçekten terörist eylemler miydi söz konusu olan? Terörün ve terörist politikanın doyurucu bir tanımını bulmanın zorluğu da burada yatıyor. Tuttuğumuz yolu basitleştirmek için terörü *siyasal* bir olgu olarak ele alacağız. Aynı zamanda çoğu sözlük de onu bu açıdan tanımlıyor, ama çoğunlukla 1789'un tarihsel deneyiminden yola çıkarak.

Böylece *Robert* sözlüğü şu tanımı yapıyor: *(1789'dan beri). Direnişini kırmak için bir halkın, bir grubun üzerine yayılan toplu korku; bu korku üzerine, istisnai ve şiddet içeren tedbirler kullanımı üzerine dayalı rejim, siyasal yöntem.* Terörizm tanımı da buradan türüyor: *Terörle yönetmek. Larousse*'a göreyse terörizm şudur: *siyasal amaçlarla sistematik şiddet kullanımı.*

Uzmanlaşmış siyaset ve strateji sözlüklerine başvuralım. Terörizm kavramı için maddesi bulunmayan *Siyasal Düşünce Sözlüğü* bize terör konusunda şu tanımı veriyor: *Düşmanları kor-*

[4] Gueniffey, a.g.e., s. 14.

[5] Bronislaw Baczko, *Comment sortir de la Terreur, Thermidor et la Révolution*, Paris, Gallimard, 1989.

kutmak ve yok etmeye yönelik tedbirlerin ortaya konduğu dönem ve daha genel olarak bu amaçlara yönelik tedbirler bütünü.[6]

Strateji Sözlüğü de terörizm kavramını tanımlamak için 1789 deneyiminden yol çıkıyor: *"Terör" mübalağalı bir korku durumu, terörizm ise eylemdir. Her iki kavram da, Fransız Devriminden beri terörün aynı zamanda siyasal bir rejim, hatta direniş gösterenleri toplu korkutmayla paramparça etmeyi sağlayan bir hükümet yöntemi olması ölçüsünde, birbirlerine geçme eğilimindedirler. Öyle ki, "strateji" haline gelmek için sıklıkla tekil girişimleri aşan terörizm sistematik şiddet kullanımını ileri sürer.*[7]

Son olarak, *Stratejik Düşünce Sözlüğü* terörizmi her şeyden önce siyasal bir olgu olarak tanımlar: *Hasmın mücadele iradesini kırmayı amaçlayan, ses getiren, ama sınırlı boyutlu şiddet eylemi. [...] Geçici ve mekânda sınırlı bir olgu olan terörizm bir amacın hizmetinde bir araç oluşturur.*[8] 1789'a bağlanmayan tek tanım olan bu tanım da aynı zamanda yöntem, zaman ve mekân olarak terörist eylemin sınırlanmasını şart koşuyor.

Daha kesin olarak, terörizmin uzun ömürlü olması için araçlarda ve sonuçlarda zorunlu olarak sınırlanması gerektiğini ekleyebiliriz. Aksine, sınırsız araçlara sahip terörizm genel olarak pek uzun ömürlü olmaz: Ya yenilir ya da hedeflerine varır. Diğer tarihsel örneklere kıyasla uzun bir zaman sürmüş olan Stalinci Büyük Terör bile, zirve noktasına ancak 1937 gibi sınırlı dönemlerde erişebildi. Terör kullanımının etkili olması için devletin terörist kampanyalarının "dozunu" iyi ayarlaması ve işkencecilerin, Yosif Stalin'in mükemmelen anladığı gibi, bir işkence seansı süresince tam olarak yaptıkları gibi "nöbetleşmeyi" iyi yapmaları gerek.

Terör hem modern devlet terörünün kurucu eylemini hem de devlet aygıtının stratejik şiddet kullanımından yola çıkılarak

[6] Dominique Colas, *Dictionnaire de la pensée politique. Auteurs, oeuvres, notions,* Paris, Larousse-Bordas, 1997, s. 253

[7] Pierre Dabezies, "Terrorisme" maddesi, Thierry de Montbrial ve Jean Klein, *Dictionnaire de stratégie*, Paris, PUF, 2000 içinde, s. 581-582.

[8] François Géré, *Dictionnaire de la pensée stratégique,* Paris, Larousse-Bordas/HER, 2000, s. 269-270.

tanımlanan ve anlaşılan modelini oluşturur. "Devrimin düşmanlarını terörle vurmak" iddiasındaki Konvansiyon "gündemde terör var" diyordu. Özellikle Devrimin başında saptadığımız toplu şiddet ile kendi de, mimarı Brissot olan ve 1793 yılındaki Genel Emniyet Komitesi'ni önceleyen Paris Şehri Araştırma Komitesi'nin kurulmasıyla ilk devrimci ayaklanmalarla birlikte kök salan "stratejik" terör arasında ayrım yapalım. 21 Ekim 1789'da kurulan Araştırma Komitesi'nin görevi, Devrime karşı komploları bertaraf etmekti. Fakat o hiç yoktan uyduruk komplolar icat ederek bunun çok ötesine geçti.[9] Komploları bertaraf etmek için Komite ihbarlara yaslandı. Dolayısıyla tam bir muhbirlik politikasını yerleştirmeye girişti ve Komite üyelerine ihtiyaç halinde ihbar edilen kişilerden yararlanabilecekleri, onları sorgulayabilecekleri ve belge ve kanıt toplayabilecekleri sözünü verdi.[10] Komite üyeleri, verilen bilgilerin önemiyle orantılı olarak, muhbirleri ödüllendirmeyi sağlayan fonlara ulaşabiliyorlardı. Faaliyetine devam edebilmek için –muhbiri çoktu– Komite bütün bu tip kurumların yaptığı gibi hiç var olmayan komplolar ve düşmanlar icat etti veya yarattı. CIA gibi teşkilatlar da, bambaşka bir bağlamda ve her zaman aynı gerekçeyi, hikmet-i hükümeti veya devrimi öne sürerek, farklı davranmayacaklardır: "amaç araçları haklı çıkarır."[11] Bu Komite'nin ve de Milli Meclis'in Araştırma Komitesi'nin kurulmasından sonra Devrim Mahkemesi ve Kamu Esenliği Komitesi gibi terör kullanımına cevaz veren kurumlar meydana getirildi. 1791'de Yasama Meclisi, göçmenleri hedef ve kurban seçerek aynı doğrultuya yöneldi. 1792'den itibaren, yaz sonunda, bir olağanüstü ceza mahkemesinin kurulması toplu gözaltılara ve mahpusların yargısız infazına imkân sağladı. Terörizm mekanizması yürürlükteydi.

1793 ve 1794'te terör, onu Devrimin politikası haline geti-

[9] Gueniffey, a.g.e., s. 91.

[10] A.g.e., s. 87.

[11] "Amacı isteyen araçları da ister" derken Brissot'nun kastettiği de budur. Bkz. Jacques Pierre Brissot, *A Stanislas Clermont, sur la diatribe de ce dernier contre les comités de recherches, et sur apologie de Mme Jumilhac, et des illuminés*, Paris, Buisson, 1790, s. 12-13. Aynı zamanda bkz. Gueniffey, a.g.e., s. 89.

ren merkezi iktidar tarafından kurumsallaştırılınca, bir adım daha atılmış oldu. Hükümet, Vendée'de yürütülen ve karşı-devrimcileri yabancı bir düşman milletle aynı düzleme yerleştiren kampanyanın örneklediği "halkın düşmanları"nı yok etme stratejisini uygulamaya soktuğunda, 1794 yılı terör politikasının zirvesine işaret ediyordu. Düşman bir milletin karşısında, öz savunma perspektifindeki bir güç kullanımı ahlaki düzlemde de haklı görülür. François Furet "Robespierre'in erdem hükümeti şeklinde kuramlaştırdığı terör korkunun hükümetidir"[12] der. Çünkü terör Devrime eşlik etmektedir: "Aristokrasiyi yok etmek için doğmuş olan Terör, kötüleri alt etmeye ve suçla mücadele etmeye vardı. Artık Devrimin ondan ayrılamaz, bütünleyici bir parçasıydı, çünkü sadece o, bir gün yurttaşlar cumhuriyetini kurmaya imkân sağlıyordu. [...] Özgür yurttaşlar cumhuriyeti henüz mümkün değilse, bu geçmiş tarihin sapkınlaştırdığı insanların kötü olmaları yüzündendi; Terörle, Devrimle, bu öncesi olmayan, bütünüyle yeni tarih yeni bir insan yaratacaktı."[13]

Terör büyük devrimlerde, özellikle Bolşevik devriminde gördüğümüz sistemi haber verir: ideolojik fanatizmin sömürülmesi, toplumsal gerilimlerin manipülasyonu, başkaldıran bir kesime (köylülere) karşı yok etme kampanyası.[14] Turreau'nun "cehennem kolları" Vendée'de on binlerce, kimi tahminlere göre 140.000 ila 190.000 arasında ölüme sebebiyet verdiler.[15] Paris'te 1.625 kişi ve bütün Fransa'da 16.600 kişi ölüme yollandı.[16] Bu "yasal" terörün resmi rakamlarına, Terörün, en azından yirmi bin ek kurban demek olan, diğer kurbanlarını da eklemek gerekir. Toplam olarak, Terör XX. yüzyılda tezgâhlanan terör

[12] François Furet, "Terreur" maddesi, François Furet ve Mona Ozouf, *Dictionnaire critique de la Révolution française,* Paris, Flammarion, 1988 içinde

[13] A.g.e.

[14] Bkz. Stéphane Courtois, "Pourquoi?", S. Courtois, Nicolas Werth, ve diğ., *Le Livre noir du communisme,* Paris, Robert Laffont, coll. "Bouquins", 1998 içinde, s. 854.

[15] Bkz. Gueniffey, a.g.e., s. 235.

[16] Donald Greer tarafından derlenen rakam. Bkz. Donald Greer, *The Incidence of the Terror During the French Revolution: A Statistical Interpretation,* New York, Harvard University Pres, 1935.

kampanyalarıyla kıyaslandığında mütevazı kalan, ama yine de yüksek bir sayı olan 200.000 ila 300.000 arasında kişinin (28 milyon kişilik bir nüfus içinde) ölümüne yol açtı.[17]

Terör kimi zaman kayda değer sayıda kurbana yola açabilse bile, devlet terörizmi soykırımla karıştırılmamalı. Terörün özelliği kurbanları biriktirmek değil, seçici olmak. Soykırım ise imhayı amaçlar.

Robespierre'in kendisi, Terörün etkililiğinin, her şeyden önce kurban birikiminden ziyade hedef seçiminde yattığının bilincindeydi. Emniyet Genel Komitesi'nin takdim ettiği Girondin'lere karşı iddianameye (3 Ekim 1793) cevap verirken şu kelimeleri kullanmıştı: "Ulusal Konvansiyon suçluları çoğaltmaya çalışmamalı, hizip önderlerine yönelmeli; önderlerin cezalandırılması hainleri korkutacak ve vatanı kurtaracaktır."

Bir terörist kampanyanın mantığı, bazı yerleri esirgerken bazı yerlere vurmaktan, bu tercihin ardında "akılcı" veyahut görülebilir bir sebep olmaksızın bazı hedefleri diğer bazılarına nazaran kayırmaktan geçer. Terörün kurbanı niçin başkasının değil de kendisinin hedef alındığını bilmez. Fransız Devrimi de bu kuralın dışına çıkmaz. Terör çeşitli şekillerde uygulanır. Bazıları, Vendéeliler gibi, doğrudan hedef alınır. Başka yerlerde Languedoc ve Dauphinois gibi terörden tamamen ari bölgeler vardır. Geri kalan yerlerde terör eşit olmaktan uzaktır: Lyon'da giyotin altında can veren 2.000 kişi varken, sadece beş Tarbes'lı idam edilmiştir. Genel olarak, ülkenin batısı Bordeaux ve Nantes gibi şehirleriyle açık ara en çok darbe yiyen bölgeydi. Bununla beraber, Calvados mesela sadece on üç ölüme mahkûmiyet bildirdi.

Bu orantısızlık, öncelikle terörün devlet aygıtının, merkezi aygıttan, yukarıdan gelen talimatların uygulanmasında belli bir özgürlüğe sahip yerel yetkililere dek, bütün katmanlarını ilgilendiren bir olgudur. Dolayısıyla, terör *gayri-adildir*, biçimi ne olursa olsun ve hangi dönem olursa olsun en temel karakteristiklerinden biri budur. Devlet terörizmine içkin bu adaletsizliğin

[17] Bkz. Gueniffey, a.g.e., s. 235.

cilvesi, terörün sıklıkla eşitliği öne çıkaran rejimler tarafından kullanılmış olmasıdır. Terör olgusu otoriter (veya totaliter) bile olsa bir devletin hangi noktaya dek zorunlu olarak terör silahını tamamen kontrol etmediğini gösterir. Devlet skalasının farklı düzeylerinde yetkili konumda olan bireylerin aldıkları kararlar, en tepede alınan kararlar kadar önemlidir. Bu özel durum, özellikle kraldan çok kralcı tutumları diğer yetersizliklerini örten vasat kişilerde yetkinin kötüye kullanımını teşvik eder. Sovyetler Birliği'nde iktidar, terör uygulamakla görevli bireyleri bile terörize etmişti.

Terör örgütü sahasında, Terör Fransası daha sonra XX. yüzyılda karşılaşacağımız inceliğe ulaşmaktan uzaktır. Roger Caillois'nın çok haklı olarak dediği gibi: "Savaşın şiddetine yol açan şey ne yiğitlik, ne saldırganlık ruhu, ne de kıyıcılıktır. Devletin makineleşmesi, kontrol ve zor kapasiteleri, yapılarının sayısı ve katılığıdır buna sebep. Tarih boyunca, devlet gücü düzenli olarak savaştan yararlanmıştır. Ve karşılıklı biçimde, yavaş yavaş savaşın doğasını değiştiren ve onu XIX. yüzyılın başından itibaren onun mutlak varlığı diye adlandırmaya başlayacağımız şeye doğru sürükleyen sadece devletin gücündeki artıştır."[18]

Çoğu zaman savaş olgusunu terör olgusundan ayırma eğilimindeyizdir. Sanki sadece tarihsel koşullara bağlı bir tesadüfün birleştirebildiği iki unsur söz konusuymuş gibi. Fakat savaş her zaman devrimci –ya da totaliter– devletin terörist eyleminin kaynağında bulunur. Hem düşman bir yabancı güce karşı devletin şiddet eylemini meşrulaştırmaya yarar hem de onun mahir bir şekilde yabancıya karşı verilen bu savaşı devrimin düşmanlarına karşı bir savaşın yerine koymasını sağlar. Uzun vadede, polis de kendini iç bastırma aygıtı olarak ordunun yerine koyar ve terörün asli vektörü olur. Geçiş zorlukla görülebilirdir. Totaliter devlet totaliter cephaneliğin bir diğer aracı sayesinde manipüle etmeyi başardığı kitle desteğine dayanır: Propaganda.

[18] Roger Caillois, *Bellone ou la pente de la guerre,* Brüksel, La Renaissance du livre, 1963, s. 16.

Fransız Devrimi bütün bu totaliter devletin karakteristik mekanizmalarını gösterir, ama o bu devletin bitmemiş bir tezahüründen öteye geçemez, zira tüm yapı Robespierre'in idamıyla birlikte pratikte çökmüştür. Bu yüzden 1793-94 Terörünü hem Devrimin bir sapması hem de totaliter olguyu muştulayan olay olarak yorumlamak mümkündür. Hannah Arendt "total terör tiranlığın basit bir alameti olarak kolayca karıştırılmıştır, çünkü ilk evrelerinde totaliter rejim bir tiranlık gibi hareket etmek ve insan haklarının kurduğu sınırları ortadan kaldırmak zorundadır."[19] Fakat total terör insanları birbirlerinden ve devletten koruyan bu sınırları ortadan kaldırmakla yetinmez. İnsanlar arasındaki uzamın, kısıtlı da olsa, bir özgürlük uzamı olduğu bir durumda, bir despota iktidarını yürütme iznini vermek için orada bulunmaz. Totaliter terörün görevi, hükümetin iradesiyle tarihin doğal akışını hızlandırarak, yeni bir insan yaratmaktır.[20] Biçimlendirme hevesinde olduğu bir tarihin doğal akışına zorla müdahalede bulunur ve bu noktada, rejime iktidarını korumasını sağlayan bir zulüm aracı olan bir otoriter devletin uygulayabileceği terörden kendini ayrıştırır. O zaman iktidar muhaliflerini veya potansiyel muhalifleri bir safdışı bırakma kampanyası biçimine bürünür. "Siyasal" cinayet ve işkence totaliter terörün başlıca zulüm araçlarıdır. Sözgelişi 1973'teki darbenin ardından Şili'de General Pinochet'nin yürürlüğe koyduğu kampanya bu tipteydi.

1793-1794'te gözlemleyebildiğimiz olgu ise bambaşka. İnsanın yeniden doğuşu fikri, kaynağını Aydınlanma felsefesinde, özellikle de Rousseau'da bulur. Onun *Emile* kitabında bulduğumuz eğitim görüşü, yeni bir varlık yaratılmasını mümkün kılan koşulları açıklar. *Toplumsal Sözleşme*'de ise bu dönüşümün siyasal koşullarını serimler: "Her birimiz kişiliğimizi ve bütün gücümüzü genel iradenin yüksek yönlendirmesi altında ortak istifadeye sunarız; ve vücut olarak her uzvu bütünün bölünmez bir parçası olarak alırız." Rousseaucu düşüncenin Fransız devrimcileri üzerindeki etkisi iyi bilinir. Öte yandan bir başka düşünce akı-

[19] Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism,* Harcourt, 1979, s. 465.
[20] A.g.e., s. 466.

mı, "tarih felsefesi" akımı da iki farklı tarih görüşü doğurmuştur: biri liberal, diğeri Marx'ta hayli belirgin olan Hegelci görüş.

Marx'ta tarih felsefesi, sınıf mücadelesi aracılığıyla devletin sönümlenmesine götüren proletarya diktatörlüğünü doğuran aşamalı bir ilerlemeyle sonuca varır. Bu XIX. ve XX. yüzyıllara damgasını vuran ve Marksizmden ilham alan totalitarizmlerin, terör kullanımı dahil, eylemlerini meşrulaştırmak için kullanacakları determinist bir tarih görüşüdür. 1793-1794'te Terörün ortalığı kırıp geçirdiği sırada bile Condorcet ilhamını doğrudan doğruya Kantçı tasarımdan (*Kosmopolitik Bir Açıdan Evrensel Bir Tarih Fikri*, 1784) alan şaheseri *İnsan Ruhundaki İlerlemelerin Tarihsel Bir Tablosunun Eskizi* kitabını kaleme aldı.

Fakat Kant ve Condorcet'de olduğu gibi (ya da daha 1751 tarihinde muhteşem kitabı *Evrensel Tarih Üzerine*'yi yayımlayan Turgot'da) tarih felsefesi özgürlük üstüne kurulu: Geçtiği çeşitli tarih aşamaları boyunca insan kendini özgürleştirmeyi başarır. Bu özgürleşme onu insanlığın genel ilerlemesiyle birleştiren Condorcet'de kutsanır. Hegel'le birlikte tarihin ilerlemesi artık özgürlükle birleştirilmez, ama bir başka kavramla tanımlanır: Mücadele. Marx kendi hesabına bu yorumu yeniden ele alıp inceltir: Mücadele ünlü sınıf mücadelesine dönüşür. Bu tarih felsefesinin temelini oluşturan özgürlük sınıf mücadelesi lehine tamamen terk edilir. Bu arındırma sayesinde tarih felsefesi XIX. ve XX. yüzyıllarda devrimcilerin kendilerini bağlı saydıkları Marksist politikaya uygun hale gelir. Bu koşullarda, gerekli görüldüğünde yürürlüğe sokulan bir terör politikası, devrimcilerin bağlı oldukları öğretiyle, en azından geçici olarak, çelişki doğurmaz.

Felsefi bir açıdan, özgürlük gerek 1793 Devrimi'nin gerekse Robespierre gibi başlıca karakterlerinin yaptıkları eylemlerde örtük olarak bulunan tarihsel yorumun temellerinden birini oluşturur. Fakat paradoksal biçimde, Devrim Terörle tamamına eremese de, iktidarın Teröre ihtiyacı vardır. Sonuç olarak, çıkmazdan, terör kampanyasına bir son veren, Robespierre'in fiziksel imhasıyla çıkılır.

Fransa'nın Robespierre tarafından tertip edilen terör kampanyasına bir son verme şansı olduysa da, onun örneği bir şiddet mantığı içinde hareket eden devrimci bir devletin nasıl siyasal bir terör sistemine vardığını görmemizi de sağlar. Oysa Terör devrimci rotayı korumaya yarayan geçici bir zulüm dönemi değildir.

1793'te Fransa, hem dışarıda hem de içeride Vendée'de, askeri açıdan felaket bir durumdadır. Siyasal vaziyet de bıçak sırtıdır. Öte yandan, parlamento içindeki denge belirleyici bir şekilde radikallerden yana dönmektedir. Son olarak, Konvansiyon'un maruz kaldığı sokak baskısı korkunçtur.[21] 25 Eylül'de Robespierre durumu şöyle özetler:

> Yönetilmesi gereken on bir ordu, sırtlanılacak bütün Avrupa'nın yükü, her yanda maskesi düşürülecek hainler, etkisiz kılınacak yabancı güçlerin altınıyla satın alınmış görevliler, gözetlenecek, takip edilecek sadakatsiz idareciler, her yerde aşılması gereken en aklı başında tedbirlerin uygulanmasına karşı engeller ve çelmelemeler; savaşılacak bütün tiranlar, bastırılacak bütün komplocular [...] İşte bizim görevlerimiz bunlar.

Bu ve ertesi yılın (takvim değişmesi 1793 Ekimi'nde oldu) büyük olaylarını kısaca derleyip toplamak gerekirse: 1793 yılı 21 Ocak'ta XVI. Louis'nin idamıyla (Marie-Antoinette 16 Ekimde giyotinle infaz edildi) başladı. İlk üç ayda, Konvansiyon İngiltere'ye, Hollanda'ya ve İspanya'ya savaş ilan etti. 11 Mart'ta, yani Terörün başlangıcını belirleyen Devrim Mahkemesi'nin kurulmasından iki gün sonra Vendée'de savaş başladı. 16 Mart'ta Fransızlar Neerwinden'de yenildiler ve Dumouriez'nin ihaneti 1 Nisan'da gerçekleşti. 6 Nisan'da Kamu Esenliği Komitesi kuruldu. Gironde'a karşı ayaklanma 31 Mayıs'ta başladı ve 2 Haziran'da da Konvansiyon'a karşı yeni bir nümayiş gerçekleştirildi. Bu dönem Girondinlerin dışlanmalarına şahit oldu. 24 Haziran'da Konvansiyon tarafından anayasa kabul edildi. 10 Temmuz'da Marat'nın öl-

[21] Gueniffey, a.g.e., s. 241.

dürülmesinden üç gün önce, Danton kenara itilirken Kamu Esenliği Komitesi yenilendi. 27 Ekim'de Robespierre Kamu Esenliği Komitesi'ne seçildi. 1 Ağustos'ta Konvansiyon Vendée'nin silahlı şiddetle dize getirilmesi kararını aldı. 24 Ağustos'ta uzun vadede savaş pratiğini baştan sonra değiştirecek ve gelecekteki yüz elli yıl boyuunca stratejileri altüst edecek muazzam bir olay olan genel askerlik celbi yasalaştı. 5 Eylül'de baldırı çıplaklar gösteri yaptılar. 9 Eylül'de Devrim Ordusu kuruldu.

17 Eylül tarihli şüpheliler yasası Vendéelilerin 23 Aralık'ta ikinci kez mağlup olmalarından önce 17 Ekim'de Cholet'de ilk kez bozguna uğramalarına şahit olan ikinci Terör döneminini açtı. Bu döneme Hébert yanlıları (21 ve 24 Mart 1794) ile Danton yanlılarının (2 ve 5 Nisan 1794) mahkemeleriyle idamları damgasını vurdu.

Terörün üçüncü dönemi 10 Haziran 1794'te (22 Prairial) şüpheliler yasasıyla başladı ve Robespierre'in (aynı zamanda Saint-Just'ün ve bir yirmi kadar Rosbespierre yanlısının) 28 Temmuz'daki idamıyla sona erdi.

Devrim 1648'deki Westphalia barışının yerleştirdiği kıymetli denge sistemini ve onunla birlikte Eski Rejim Avrupa'sını havaya uçurmakla tehdit ediyordu. Tehlike büyüktü. Vendée'deki savaş iç savaşın ihtirasları ile klasik bir savaşın araçlarını birleştiriyordu. Burada da tehlike muazzamdı. Kitlesel askere almayla birlikte artık ordunun gövdesini, modern milliyetçiliğin ortaya çıkışına damgasını vuran yurttaş oluşturuyordu. Önce silahlı ulus, ardından ideali şiddeti doruğuna çıkarmak olan mutlak savaş ve son olarak da arazide mutlak savaş ilkesinin uygulanması anlamına gelen topyekün savaş kavramının doğmasına yol açtı. 1793'te henüz bu noktada değildik. Ama süreç başlamıştı.

Devrim Mahkemesi ve Kamu Esenliği Komitesi, bu hemen hemen mutlak güvensizlik ve doruğuna çıkan iktidar mücadelesi ortamında kuruldu. Gelecek kuşaklar için Terörün yüzünü cisimleştirecek olan Robespierre, Komiteye 27 Temmuz'da seçilmişti. Jean Artarit'in saptadığı üzere "her şey koşulların mümkün

kıldığı bu gelişmeyi haber veriyordu. Kendi içinde ezelden beri sürdürdüğü devasa arınmayı metafor olarak Ulusa uygulayabilmek, sadece muazzam ve tasavvur edilmez bir fırsattan istifade olabilirdi. Dolayısıyla Terörün başlangıcını getirip belli bir tarihe indirgemek hiç de doğru olmaz. Epeydir kafaların içinde olgunlaşıyordu, hem de sadece Robespierre'inkinde değil."[22]

Eylül ayının karışıklıkları Konvansiyon'u 5 Eylül'de Terörün "gündem"de olduğunu ilan etmeye zorladı. 17 Eylül'deki şüpheliler yasasının oylanması bütün rejim muhaliflerinin safdışı bırakılmasını sağlayan bir tanım üzerine temellendirilmişti. 20 Eylül tarihli kararname şüpheliler listesini yapması için Devrim Mahkemesi'ne tam yetki veriyordu. Terörizm mekanizmasının tetiği çekilmişti.

20 Ekim'de Saint-Just, Konvansiyon'a bir olağanüstü hal rejimi kurmak için kararname önergesi verdi: "Hükümet devrimci olmadığı takdirde devrim yasalarının uygulanması imkânsızdır." Kararnamenin birinci maddesi "Fransa'nın geçici hükümeti barışa dek devrimcidir" diye ilan ediyordu. Kamu Esenliği Komitesi artık devlet aygıtının bütününün gözetimiyle görevlendirilmişti. O zamana dek belli bir sakınımla –260 sanık ve 66 ölüme mahkûmiyet– hareket etmiş olan Devrim Mahkemesi gibi kurumlar artık zalim niteliklerini tam mânâsıyla gösterebileceklerdi. Mahkeme dört kısım halinde yeniden örgütlendi. Fouquier-Tinville kamu savcısıydı. Kamu Esenliği Komitesi ile Genel Emniyet Komitesi onları atama görevini üzerine alan Konvansiyon'a jüri üyeleri listesini önerecekti. İddianameler ile mahkûmiyetlerin sayısı kayda değer şekilde artıyordu: Ekim ile Aralık arasında 371 iddianame ile 177 ölüme mahkûmiyet. Kamu Esenliği Komitesi'nin organize ettiği gözaltılar artarken Girondinler 1 Kasım'da giyotine gönderildiler. Danton'u izleyen Robespierre için Terör, vahşi katliamlardan kaçınmanın sınırlayıcı bir yoluydu. Sınırlanmış ya da değil, haklı çıkarılmış ya da değil, Terör pratiği Terör politikasını doğurdu.

[22] Artarit, a.g.e., s. 264.

Vendéeli karşı-devrimcilere karşı, Konvansiyon, halkları zor kullanarak tahliye etmeyi de göz önüne alan 1 Ağustos 1793 tarihli kararnameye göre, asi ülkeyi ezmek üzere bütün araçları devreye sokmaya karar verdi. Bir terör politikasıyla ön almakla beraber, Vendée'de veya başka yerlerde, Devrime karşı her türlü silahlı mücadele tertip etme iradesini bastırmayı amaçlayan yakıp yıkma stratejisiydi bu. Birinci kararname Barère'in istediği gibi, "bu asi ırkı yok etmeyi" göz önüne alımıyordu. Ama böyle bir stratejinin sahada yürürlüğe sokulması Kamu Esenliği Komitesi tarafından, imha kampanyası aracılığıyla terörist stratejiyi desteklediği Ekim ayından itibaren, ardından Şubat ayında (1794) önce kolaylaştırıldı, sonra teşvik edildi. Bu kampanya General Turreau'nun cehennemi birlikleriyle olan mücadelelerin bitmesinden sonra da sürdü.

5 Eylül 1793'te Meclis Başkanı Robespierre, halk adına özgürlüğü savundu: "Halkın eli kalktı, adalet onu hainlerin, komplocuların kafasına indirecek ve bu günahkar ırktan geriye ne bir iz, ne bir kalıntı kalacak; bu düşkün insanlarla uzun zaman kirletilen özgürlüğün toprağı bunlardan temizlenmeli."

Ama Terörü en kanlı mazur gösterme girişimi 10 Ekim'de Kamu Esenliği Komitesi adına şu lafları söyleyen Saint-Just'ünküydü:

> Son özgürlük düşmanı hâlâ nefes alıp verirken refaha erme umudu beslemenin âlemi yok. Yalnızca hainleri değil, ama kayıtsız kalanları da cezalandırmalısınız; Cumhuriyette her kim pasifse ve onun için bir şey yapmıyorsa cezalandırmalısınız. Zira Fransız halkı iradesini gösterdiğinden beri, ona karşı olan her şey egemenliğin dışındadır; egemenliğin dışında olan her şey ise düşmandır... Adaletle yönetemeyeceğinizi demirle yönetmeniz gerek: Tiranlar ezilmeli.

Bu beyanat basit bir retorik uygulaması değildi. Saint-Just'ün nutkundan sonra, Konvansiyon Fransa hükümetinin "barışa dek

devrimci" olacağını, bakanlar ve generallerin Kamu Esenliği Komitesi'nin gözetiminde olacağını, Anayasanın askıya alındığını ilan ediyordu. Kamu Esenliği Komitesi bilahare totalitarizmler, bu kez "proletarya diktatörlüğü" adına iş gören XX. yüzyılın komünist rejimlerine özgü meşhur "merkez komiteler" çağında, tekrar karşılaşacağımız bu mekanizmanın *de facto* temel aracı haline geliyordu.

Totaliter rejimler tarafından tertip edilen terör kampanyaları siyasal sahneye koyuşa, genellikle yüksek şahsiyetlerin mahkemeleri biçiminde, cömert bir yer veriyordu. 1793 Terörü, Marie-Antoinette'in mahkemesiyle bu kuralı önceliyordu. Kadın, kraliçe, ve yabancı olarak Marie-Antoinette, bu uyduruk mahkemenin propaganda konusunda Terörün harika bir başarısına dönüşmesi için bütün unsurları birleştiriyordu. Marie-Antoinette 14 Ekim'de mahkemeye çıkacaktı. "Siyasal" iddianameler bakımından –mahkeme alelacele tertip edilirken, Marie-Antoinette'in ihanetinin kanıtları toplanamadı bile– mahkeme kraliçenin erdemini sorgulayan suçlamalar yöneltti. Hébert onu oğluyla ensest ilişkiler kurmakla suçladı. Marie-Antoinette'in "bütün bir halkın pornografik fantazileriyle yargılandığı" sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.[23]

22 Prairial yasası Büyük Terörün zirvesini belirler. Bir yandan, bu yasa herhangi bir kişiyi bir devrim düşmanı olarak suçlamaya cevaz verir. Diğer yandan, o zamana dek hayatta kalmış olan bütün adalet teminatlarını yok eder.

Devlet yıkıldığı zaman yeniden kurulmuş olan devrim hükümeti, Eski Rejimin monarşik rejimini geride bırakan mutlak merkezileşme ve otorite üzerine kuruluydu. Monarşik rejim zaten son yıllarında oldukça geniş ölçüde liberalleşmişti (Tocqueville'e göre Devrimin sebeplerinden biriydi bu). Kamu Esenliği Komitesi'yle birlikte 1789 Devrimi'nin kendini bağladığı Montesquieu'nün üçlü ayrımı (yasama, yürütme, yargı) sona ermişti. Bundan böyle, Kamu Esenliği Komitesi bütün yetkilere sahipti.

[23] Chantal Thomas, *La reine scélérate. Marie-Antoinette dans les pamphlets*, Paris, Le Seuil, 1989, s. 16.

Monarşide olduğu gibi, ilahi otoriteye bile dayanmıyordu. Lord Acton'ın ünlü formülü bu olayların verilerini mükemmelen tanımlar: "İktidar bozar, mutlak iktidar mutlak biçimde bozar."

Bu yeni iktidarı o zaman Robespierre cisimleştiriyordu. Onun şahsında, Meclis efendisini bulmuştu ve Danton'un uzaklaştırılmasından sonra bile ona karşı gelmeye cüret edemiyordu. İktidarına karşı çıkabilecek herkesi tasfiye ettikten sonra Robespierre, sansürle görevli kardeşi Joseph François gibi, yakınlarını kilit mevkilere getirdi.

İç ve dış vaziyet tekrar istikrara kavuştuğu ândan itibaren Terör ilk meşruiyetini kaybetmişti. Hükümet gerçekten bu iki görevde başarılı olmuştu ve 1793 mantığına bağlı kalınacaksa Terörün artık varlık sebebi kalmamıştı. Bu arada, Terör "yeniden ayağa kalkma"nın geçici bir siyasal aracı olmaktan uzun vadede hükümetin asıl işlevinin Terörü beslemek olduğu bir hükümet sistemine geçmişti.

Robespierre geri çekilemeyecek kadar ileri gitmişti. Haziran ve Temmuz 1794'teki Terör, önceki aylardakinden altı kez daha fazla olan, 1.400 ölüm mahkûmu kurbana yol açmıştı. Bir sapma mı söz konusuydu yoksa bilinçli bir eylem mi? Prairial yasası bu noktada çok açıktı: "Devrim mahkemesi halk düşmanlarını cezalandırmak için ihdas edildi." Robespierre'e gelince, söylevleri, sonuna dek, tartışma götürmez biçimde Terörün onun arzu ettiği erdemin hükümranlığının vektörü olduğunu ve mutlak iktidarına sahip olarak başında bulunduğu terörist oligarşinin içinde temsil edildiğini gösterir.

8 Thermidor'da (26 Temmuz) Robespierre tutkulu bir söylev sırasında erdemi yüceltir: "Yeryüzünde dünyanın ilk Cumhuriyetini kurma *cesur ihtirası*na sahibiz." Robespierre, işte bu erdem aracılığıyla, toplumu yeni temeller üzerinde yeniden yükseltmek için kendisini kirleten pisliklerden temizlemeyi düşünür. Robespierre artık siyaset evreninde değil, ahlak evreninde ilerlemektedir. Eski Rejimde, ve özellikle Westphalia barışından bu yana, siyasal ilişkileri yöneten devlet aklını tem-

sil eden Machiavelli'nin ahlakdışı evreniyle kopuş tamdır. Erdem politikası sadece "halk düşmanları"nın fiziksel imhasıyla sınırlı değildi. İlan edilen, ideali az çok açık biçimde kusuru toplumdan defederek insanı ıslah etmek olan misyoner bir niteliğe bürünüyordu. İlkbaharda ihdas edilen üstün varlık kültü Tanrı'nın yön verdiği ve Devrimi tamamına erdirecek olan Teröre arka çıkmakla beraber, onun başarısını sağlamakla görevli bu engin devrimci girişimi ahlaken meşrulaştırma eyleminden başka bir şey değildi. Bununla beraber Terör, Robespierre'le birlikte anılıyordu. Robespierre devreden çıkar çıkmaz Terör de onunla birlikte devreden çıktı, tıpkı Stalin'in ölümüyle birlikte, kuşkusuz daha yavaş da olsa, etkisinin de ortadan kalkması gibi. Bununla beraber, Robespierre Terörün düşmanlarına değil, onun gibi Teröre yakın bakmakla birlikte onun üstün iktidarı tarafından doğrudan doğruya tehdit edilenlere yenildi. Terörü Fransız Devrimi'nin özel olaylarına bağlı zorunlu ya da can sıkıcı bir dönem gibi görenlere Tarih, toplumun ve onu oluşturan bireylerin radikal bir dönüşümünü ileri süren bir ideolojinin taşıyıcısı olduğunda devlet terörünün totaliter olguya sıkı sıkıya bağlı olduğunu çoktan kanıtlamıştır. Modern totalitarizm devlet terörizmini icat etmedi, ama nükleer bombanın stratejik bombardımanların doğasını dönüştürmesine benzer şekilde, onun gücünü on kat artırdı.

Bu arada, XIX. yüzyılda bir başka terörizm gelişti. Dolaylı biçimde, o da kısmen Fransız Devrimi'nin bir ürünüdür. Aydınlanma, özgürlük ve de sosyal adalet fikirlerinin yanı sıra Romantik akımdan da etkilenen Rus Narodniklerinin ortaya çıkışıyla maskelendi. Çağdaş terörizm 1878'de Rusya'da doğdu. Ardından, çeşitli devrimci tasarılarla birleşerek bir başka devrime, sanayi devrimine bağlandı. Modern terörizm bu devrimin teknik araçlarından yararlanacaktır ve kısa sürede sanayi devriminin teröristler için muhteşem bir hedef olduğunu anlayacaktır. Dostoyevski'nin *Ecinniler*'iyle (karakterlerinden biri Neçayev'den esinlemişti) birlikte, terörizmi merkezi tema

olarak alan ilk edebi eser olan Joseph Conrad'ın romanı *Gizli Ajan,* bilimsel ilerlemeyle kafayı bozmuş bir toplumun ortaya çıkışıyla insanlığın ilerlemesini güç kullanarak hızlandırmayı amaçlayan bir terörizmin ortaya çıkışı arasında kesin bir biçimde bağlantı kuruyordu.

XIX. YÜZYILIN ANARŞİST TERÖRİSTLERİ

Olivier Hubac-Occhipinti

Ah, başaracağız, başaracağız,
Bütün burjuvalar bombayı tadacak,
Ah, başaracağız, başaracağız,
Bütün burjuvalar havaya uçacak...
Havaya uçacak!
La Ravachole'un nakaratından

Anarşist terörizm halk tahayyülünde olumlu bir temsilden yararlanıyor. Tıpkı Rus emsalleri gibi liberter terörist de idealist ve romantik bir başkaldıran olarak algılanır. Klasik edebiyat son derece şiddet içeren suçların bu faillerinin yararlandıkları sempatiyi kısmen açıklar. Gerçekten, bazı yazarlar, suikastları mahkûm etseler de, anarşist eyleme bir tür büyülenme ile bakmaktan kendilerini alamazlar. Sözgelişi, Emile Zola anarşistlerin "ebedi kara şiiri"nden dem vururken, Mallarmé dinamitin "dekoratif patlaması"ndan söz edecektir. Estetik mülahazalara takılıp kalmak fertleri propaganda aracı olarak bomba kullanmaya, bu yolla da modern terörizmi başlatmaya iten güdüleri açıklamayı ya da anlamayı sağlamaz hiç de.

İçinden çıktığı öğretiyi kavramadan ve bu siyasal hareketi kendi tarihsel bağlamına oturtmadan XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki önemli anarşist terörist dalgayı fazla anlayamayız.

ANARŞİST ÖĞRETİYİ ORTAYA ÇIKARAN ELVERİŞLİ TARİHSEL BAĞLAM

Anarşist öğreti, devrimci öğretilerin meydana çıkışına elverişli bir dönem olan XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. Gerçekten, bütün Avrupa ve ABD, o dönemde eşi menendi olmayan bir teknik gelişme ve ekonomik dönüşüm yaşadı. Bir yandan "birinci sanayi devrimi"nin keşiflerinden yararlanılıyor ve diğer yandan buna koşut olarak "ikinci sanayi devrimi" gelişiyordu. Özellikle metalürji tekniği sahasında Thomas Gilchrist'in 1879 yılındaki buluşu, fosforlu demir cevherinden elde edilen dökümün çeliğe dönüşümünü sağlıyordu. Bu o zamana dek kullanışlı olmayan Lorraine'deki demir yataklarının işletilmesine imkân verecekti. Fakat bu dönem, aynı zamanda buharla çalışan makinenin, hidrolik türbinin, 1869'da Gramme tarafından bulunan elektriğin, 1877'de Graham Bell'in telefonunun, patlamalı motorun, otomobilin geliştirildiği dönemdir. Bu gelişmeler aynı zamanda tarıma da fayda sağladı. Kimya sanayiinin ortaya çıkışı boyanın, gübrenin, ecza ürünleri ile patlayıcıların elde edilmesine yaradı. Gerçekten, icadı 1860'lara kadar geri giden nitrogliserin ve nitroselüloz, yeni tipte suikastlara imkân verdi.

Bu yeni makinelerle teknik usullerin kullanılması, ticaretin gelişmesi, tüm bunlar dünyanın o zamanda dek tanımadığı bir üretim gelişmesine yola açtı.

Bu gelişmenin sonucunda iktisadi yaşam derinlemesine değişikliğe uğradı. Elli yıl içinde, iletişimdeki ve demiryoluyla, otomobille, uçakla, buharlı gemilerle mübadeledeki ilerlemeler ticareti gerçek anlamda dünyasal kıldı.

Aynı zamanda çağdaş dünya kapitalizmini haber veren yeni bir ekonominin doğumuna tanıklık ettik. Bu dönem aynı zamanda refah ve mali krizler dönemiydi. Aşırı spekülasyonun yol açtığı 1873 Krizi, yaklaşık yirmi yıl sürecek uzun bir ekonomik çöküntünün başlangıcını belirledi.

Bu ekonomik ve teknolojik devrim zamanın insanlık durumlarında derin bir altüst oluşa yol açtı. Bir yandan, Fransa'da pek hissedilmese de, ölüm oranlarındaki gerileme nüfusta kayda değer bir artışa yol açtı. Diğer yandan, siyasal, dinsel ve özellikle ekonomik sebeplerle, XIX. yüzyılın ikinci yarısı on milyonlarca Avrupalı göçmenin Batı Amerika ve Latin Amerika'nın yolunu tutmalarına şahit oldu. Fransa da sayısız İspanyol, İtalyan, Belçikalı veya Alman için bir göç ülkesi oldu. Son olarak, kentler nüfuslarının kayda değer ölçülerde artışına şahit oldular. Gerçekten, hem enerji kaynağı olarak hem de metalürji sanayiinin hammaddesi olarak asli nitelikteki kömür çıkarımı önemli ölçüde işgücünü seferber ediyordu. Büyük kent merkezlerini dolduranlar daha iyi bir hayat perspektifinin çekiciliğine kapılan fakir köylülerdi. İletişim araçlarının gelişimi, altmış yıl içinde belli başlı meskun alanlardaki insan sayısını ikiye katlayarak kırdan kente göçü hızlandırdı.

İşte devrimci öğretilerin olumlanması da toplumun bütün bu yeni veçhelerinden doğdu. Gerçekten toplum iki büyük sosyal sınıfın doğuşuyla derin değişiklikler geçirmişti: Kol emeğiyle geçinmeyenleri kendi bağrında birleştiren burjuvazi ile modern sanayinin işçilerini birleştiren proletarya. Burjuvazi bütününde ilerlemeden yararlanırken, proletarya özellikle eğreti ve sefil durumdaki bir sanayi proletaryasının oluşumuyla karakterize oluyordu. Şehirlerin bağrında, toplumsal mesele bu iki dünya birbirini tanımadıkları ve farklı mahallelerde yaşadıkları ölçüde çetin bir hal alıyordu. Burjuvazi sosyal çalkantılardan ürkerken, proletarya da sıklıkla kapitalist sisteme karşı bir başkaldırı duygusu besliyordu.

ANARŞİZM NEDİR?

Anarşist öğretiyi tanımlamak ve çerçevelemek kolay bir girişim değildir. Gerçekten, Sébastien Faure'un hatırlattığı gibi, "ne liberter amentü ne de liberter ilmihal olabilir." Anarşizmin bütün

otorite biçimlerini reddetmek olan temel ilkesi ona aynı zamanda her türlü açık seçik biçimde tanım yapmayı da yasaklar. Yine de farklı anarşist hareketlerin ve onun adına hareket ettiklerini iddia eden fertlerin ortak noktasının, her biçimiyle otorite ilkesinin reddi, birey üzerinde her türlü zor kullanma hakkının şiddetle reddi olduğunu öne sürebiliriz.

Terimin siyasal anlamında anarşizm kavramı, XIX. yüzyılın ilk yarısında Pierre Joseph Proudhon'la (1809-1865) birlikte ortaya çıktı. Bununla beraber, henüz söz konusu olan devleti yıkmak değil, bireye saygıyı ve özgür siyasal ve ekonomik birleşmeyi teminat altına alacak şekilde devleti farklı biçimde örgütlemekti. Proudhon mutualizm [imece], yani kapitalist kârın ortadan kaldırılmasını ve halk tarafından üretim araçlarının satın alınmasını sağlamak ve sosyal adaletsizliklere son vermek için bedava krediye başvurmayı öneriyordu. Bu ilke kooperatiflerin ve karşılıklı yardım derneklerinin kurulmasının kökeninde yatar. Proudhon'un önerdiği öğreti devrimci olmaktan çok reformcudur. Eylül 1864'te kurulan, daha çok Uluslararası Emekçiler Derneği [AIT-*L'association internationale des travailleurs*][1] adıyla bilinen Birinci Enternasyonal'in ilk dönemini çok etkilemiştir.

Mihail Bakunin (1814-1876) bireylerin özgür federasyonunu öne sürdü ve gerçek özgürlüğün siyasal, sosyal ve ekonomik ilişkileri tertip etmeye yeteceğini iddia etti. "İnsanlığın tanrısallık lehine yok edilmesi ve köleleştirilmesi" olarak tarif ettiği dini çok tutkulu bir şekilde eleştirdi.[2] Bakunin, burjuva devletlerin enkazı üzerinde kurulacak siyasal rejimin niteliği meselesi hakkında Karl Marx'a Proudhon'dan daha fazla kar-

[1] 1862 yılındaki Londra Sergisi sırasında Fransız ve İngiliz işçileri delegasyonu uluslararası bir dayanışma ve özerk bir proleter örgüt meydana getirmek için bağ kurmaya karar verdiler. Bu çeşitli karşılaşmalar 28 Eylül 1864'de Londra'nın Saint Martin's Hall'ında Birinci Enternasyonal'i kuran birçok ülkenin işçi heyetlerini birleştiren uluslararası bir toplantıyla sonuçlandı.

[2] Bakounine, *Œuvre*, 6 cilt, Paris, Max Nettlau ve James Guillaume Yay., 1895-1913.

şı çıktı. Bakunin, her türlü devlet yapısının yıkılmasını ve her türlü iktidarın reddini amaçlarken, Marx yeni toplumun proletarya diktatörlüğünden geçmesi gerektiğini öne sürüyordu. Bakunin'in 1872'deki Lahey Kongresi'nden atılmasıyla bu derin anlaşmazlık örgütün bağrında "otoriterler" ile "otoriter karşıtları" arasında bölünmeye yol açtı. Bu ayrılık Marksist ve anarşist öğretilerin gerçek özerkliğinin kalkış noktası oldu.

Anarşist Rus kuramcısı Pyotr Kropotkin (1842-1921), 1891'den itibaren terörist eylemin etkinliği konusunda revizyona gitse de, gerçekten şiddet eylemlerinin savunuculuğunu yapan ilk kişidir. Fransız coğrafyacı Elisée Reclus'yle beraber *Le Révolté* [İsyancı] dergisinin kurucusu olan Kropotkin, devrime hazırlanmayı kışkırtır ve "örnek olarak gözüpekliği, isyan ruhunu uyandırmak" gerektiğini öne sürer. 1877'de "halk bilincini uyandırmanın güçlü bir aracı" olarak tanımlanmış olan devrimci taktiğe, "eylem yoluyla propaganda"ya başvurmayı salık verir.[3] Uluslararası ölçekte, AIT'nin farklı anarşist delegasyonlarını birleştiren 14 Temmuz 1881 tarihli Londra Kongresi "eylem dönemine geçmenin [...] ve etkisizliği kanıtlanmış olan sözlü ve yazılı propagandaya eylem yoluyla propagandayı ve ayaklanmacı eylemi eklemenin vakti geldi" diye ilan ediyordu. Ve kongrenin aldığı kararlar "örgütlere ve fertlere [...] savunma ve saldırı aracı olarak [teknik ve kimyasal] bilimlerin öğrenilmesine ve uygulamalarına büyük bir ağırlık vermeyi salık verdiğini" ekliyordu. Yeni bir terörizmin ortaya çıkışı için bütün koşullar toplanmıştı artık.

İTALYAN ANARŞİSTLERİ: "EYLEM YOLUYLA PROPAGANDA"NIN KÖKENLERİ

İtalya, anarşist öğretinin seçilmiş bir ülkesiydi. İtalyan Federasyonu 1864'te Uluslararası Emekçiler Derneği'ne (AIT) katıldı ve

[3] Paul Brousse, "La propagande par le fait", *Bulletin de la Fédération jurassienne,* 5 Ağustos 1877.

daha Ağustos 1872'deki Rimini Kongresi'nde Genel Konsey'le bozuştu. Lahey Kongresi'nde Bakunin'in Enternasyonal'den atılmasına karşı çıktı. Bununla beraber, İtalyan Federasyonu asıl Ekim 1876'daki Floransa Kongresi sırasında açıkça üretim araçlarının ve ürünlerinin kolektif mülkiyeti lehinde görüş bildirerek I. Enternasyonal içinde gerçekten ayrı bir konumlanmaya gitti. Bu beyanın arkasındaki anarşistler Carlo Cafiero (1846-1892) ve Enrico Malatesta (1853-1932) "ayaklanma olgusu"nun "en etkili propaganda aracı" olduğunu savunuyorlardı. Nisan 1877'de Benevento'da pratikte bunun başarısızlıkla sonuçlanan bir gösterimini yaptılar. Anarşistler "toplumsal devrim adına elde silah" Letino köyünün belediye binasını işgal ettiler ve tapu belgelerini yaktıktan sonra liberter komünizmin kurulduğunu ilan ettiler. On bin askerin bölgeye gelişi başkaldırıyı sona erdirdi. Bu olay daha kavram icat edilmeden önce anarşist teröristler için çok değerli olan "propaganda yoluyla eylem"in doğuşuna yol açtı.

1880'li yıllardan itibaren, anarşist hareket iki eğilime bölündü: Anarşist devrimci ve komünist birinci akım ile o sırada geçerli olan sosyalizme yakın ikinci akım. Malatesta ve Francesco Merlino'nun (1856-1930) Ocak 1891'de Capolago Kongresi'nde bu iki oluşumu birbirine yaklaştırmak yönündeki girişimine rağmen, bölünme 1892'de kesinleşti.

İtalyan anarşizmi bundan sonra öğretisini yaymak için iki eylem tarzı arasında gidip gelecektir.

Bir yandan, "eylem yoluyla propaganda"nın uç biçimi olan suikasta başvurma ile bireysel şiddet eylemi gerçek bir başarı kazanamadı. Fransa Cumhuriyeti'nin Başkanı Sadi Carnot'nun İtalyan anarşist Sante Caserio tarafından Haziran 1894'te öldürülmesi öç duygusunun motive ettiği İtalyan siyasal suikast[4] geleneği içinde yer alıyordu. Gerçekten, Caserio başkanı "Yaşasın Devrim!" ve "Yaşasın Anarşi!" nidalarıyla bıçaklarken her şeyden önce Fransız terörist Ravachole'un mahkûmiyetinin öcünü

[4] Siyasal suikast makalenin bütünü boyunca, siyasal suikastı tanımlamak için söz konusu dürtüyü göz önünde bulundurmayan hukuksal anlamda değil, siyasal dürtüyle cinayet olarak anlaşılmalıdır.

alıyordu. Bayan Carnot ertesi gün üzerine şu kelimeler yazılmış olan Ravachole'un bir fotoğrafını alacaktı: "Öcü alındı!" Caserio gibi ülkeleri dışında çok aktif olan başka İtalyan teröristlere de rastlarız. İspanyol Başbakanı Antonio Canovas'ın Ağustos 1897'de anarşist Michele Angiolillo[5] tarafından öldürülmesi ya da Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth'in [Sissi] Cenevre'de 10 Eylül 1898'de Luigi Lucheni tarafından katledilmesi, anarşist devrimci tezlere gönül vermiş İtalyan göçünün örnekleridir. İtalyan teröristler kendi liderlerini de imha etmeyi hedeflediler. Roma'da militan Paolo Lega, 16 Haziran 1894'te İtalyan başbakanına sonuç vermeyen bir suikast girişiminde bulundu. İtalya Kralı I. Umberto üç kez suikasta uğradı. İlk teşebbüs kendisini bıçaklamaya kalkışan Giovanni Passanante'nin girişimiydi. Anarşist Pietro Acciarito, 22 Nisan 1897'de Roma'da ikinci denemeyi yaptı. Fakat hedef ancak üç yıl sonra fiilen tutturuldu. Monza şehrinin parkında, jimnastik yarışmasının ödül töreninde, anarşist Gaetano Breci, 29 Temmuz 1900 günü İtalya Kralı I. Umberto üzerine üç tabanca kurşunu boşalttı. Eylemi, Ocak 1898'de ekmek fiyatının artışına karşı başlayan protestolar sırasında halkın üzerine ateş açtıran General Bava Beccaris'i destekleyen ve ona madalya takan hükümdarı cezalandırma amacını taşıyordu. Bir rejimin en yüksek düzeyli görevlisinin öldürülmesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısında devrimciler ve anarşistlerin çok rağbet ettikleri bir propaganda aracı olsa da, bu cinayet son derece şiddet içeren bir biçimde "eylem yoluyla propaganda"ya başvurmanın anarşist hareketin içinde bile ciddi olarak sorgulandığı bir dönemde cereyan etmişti. Muhtelif anarşist gazeteler, Brecci'yi doğrudan doğruya mahkûm etmeseler bile, bundan böyle savaşılması gerekenin iktisadi temel olduğunu öne sürüyorlardı.

Diğer yandan, daha şimdiden önemli grevlere girişmiş olan İtalyan anarşist hareketi, kısa süren terörist dönemi arkasında bırakarak yüzyılın başında kesin olarak seçimini Sorelci bir

[5] Canovas'nın öldürülmesi muhtemelen intikamdan kaynaklanmıştı. Aslında Canovas, 7 Haziran 1896 suikasti için beş İspanyol anarşistinin ölüme mahkûmiyetinden sorumluydu.

devrimci sendikacılıktan yana yaptı.[6] Bireysel suikast tekniğiyle tekrar bağ kurmak için faşizmin yükselişini beklemek gerekecekti.

İSPANYOL ANARŞİST TERÖRİSTLER: SİLAHLI İSYANDAN HÜKÜMDAR KATLİNE

Anarşist hareket XIX. yüzyılda İspanya'da, sonraki yüzyıl boyunca da yalanlanmayacak olan çok canlı bir başarı yakaladı. En çarpıcı fenomen, birkaç on yıl boyunca "eylem yoluyla propaganda"nın mümkün olan bütün tezahürlerinin kullanılmasıydı.

Bu yerel durumun bir ilk açıklaması İspanya'nın sınai ve iktisadi gelişmişlik bakımından geriliğiyle yapılabilir. Nüfusun büyük çoğunluğunu ağır bir toplumsal sorun etkisi altına almıştı. Tarım reformu ne büyük malikanelerin ne de kendi toprağına sahip bir köylülüğün ortaya çıkışına yol açmıştı. Sonuç tarım dünyasının bağrında milyonlarca "*braceros*"la –düşük ücretlerle ve işsizlikle boğuşan gündelikçi emekçiler– büyük bir yoksulluktu. Öte yandan, sanayileşme nadirdi ve yabancı mülk sahiplerinin elindeydi. Sadece Katalonya'da hafif tekstil sanayii kendini gösterebilmiş ve böylelikle de "ulusal emeği" cisimleştirebilmişti. Bu farklı ekonomik sorunlara, zengin bölgeler mali olarak en yoksul olanları desteklemek istemediğinden, bölgeselci eğilimlerle İspanyol birliğinin baltalanması ekleniyordu.

Bu zor bağlamda, 1830'lu yıllardan başlayarak Katalonya herhangi bir siyasal öğretiden kaynaklanmayan sayısız şiddet sıçramalarına maruz kaldı. Sözgelişi 1835'te işçiler makineler ve çeşitli donanımları paramparça ettiler. Anarşist hareketlerin doğduğu sırada İspanya çoktan uzun bir devrimci geçmişe sahipti.

Nitekim İspanya'da meydana gelen her siyasal gerilimde, ülke içinde silahlı isyanlar veya grevler patlak veriyordu. Kızı Isabella II'nin naibesi Maria Cristina ile İspanya tahtına çı-

[6] Georges Sorel (1847-1922), eylem aracı olarak devrimci şiddetin örneklenmesi olarak genel grevi öneren Fransız kuramcı.

karmak için taraftarlarınca kral ilan edilen Don Carlos'u karşı karşıya getiren birinci Carlosçu [Carlist] Savaş (1833-1840) sırasında durum özellikle böyleydi. Bu istikrarsızlık döneminde Barselona'da ilk bireysel sosyal suikast işlendi. Ve genel olarak, bütün XIX. yüzyıl boyunca, haklı ya da haksız olarak halk tarafından bütün kötülükler nedeniyle suçlanan manastırlara ve din adamlarına karşı sayısız saldırı düzenlendi.

İspanya'ya İtalyan Guiseppe Fanelli (1827-1877) tarafından sokulan Bakunin'in fikirleri, İspanya halkı içinde derhal geniş bir kabule mazhar oldu. Anarşist hareket 1860'lı yıllardan itibaren hızla gelişti ve İspanyol delegasyonu Lahey Kongresi'nin hemen ardından "otoriter karşıtı" AIT'ye katıldı. Bütün ülkede İspanya Anarşist Federasyonu'nun bölge seksiyonları kuruldu. Zamanın anarşist hareket örgütlenmesini karakterize eden şey, işçi ve köylü muhitiyle olan çok yakın bağdı. Bu onun, diğerleri arasında, baskının en yoğun zamanlarında bile nüfuzunu korumasını sağladı.

Anarşistler daha çok fakir İspanya'da, başlıca olarak Endülüs ve Katalonya'da, "eylem yoluyla propaganda"nın kullanılmasını savundular. 1882'den 1886'ya, *La Mano Negra* gibi anarşist gruplar müsaderelere ve kodamanlara karşı yirmiden fazla cinayete giriştiler. 8 Ocak 1892 isyanı sırasında Jerez şehri yüzlerce tarım işçisi tarafından geceleyin basıldı. Londra Kongresi (1881) tarafından kabul edilen yasadışılık alanına girmeyi özendiren önergeye cevap teşkil eden bu şiddet eylemi tarzı, Federasyon tarafından ânında mahkûm edildi.

Bununla beraber, yirmi yıl boyunca, terörist eylem sıklıkla kullanılacaktı. 1878 Ekimi'nde, genç işçi Juan Oliva Moncasi, Madrid'de Kral XII. Alfonso'nun korteji üzerine ateş açarak kraliyete karşı ilk cinayet girişimini gerçekleştirdi. Daha çok 1902'de başlayan XIII. Alfonso'nun şahsen yönetimi sırasında kralın şahsına karşı saldırılar arttı. Paris'te, İspanya kralının Mayıs 1905'te Fransa'yı resmi ziyareti sırasında, sayısız yaralıya rağmen suikasttan sapasağlam çıkan Cumhurbaşkanı Emile

Loubet ile Kral XIII. Alfonso üzerine bir bomba atıldı. Alejandro Farras adlı zanlı hiçbir zaman yakalanamadı. Bir yıl sonra, Kral Madrid'de Prenses Battenbergli Ena'yla evlilik merasimindeyken, anarşist Mateo Moral (1880-1906) bir otelden saltanat arabasının üstüne bir buket çiçek içinde gizlenmiş bir bomba fırlattı. Suikast on beş kadar ölü ve elli kadar yaralıya yol açtı, ama kraliyet çifti kurtuldu.

Daha çok XIX. yüzyılın son on yılında, gözü kör anarşizm İspanya'da yüzünü gösterdi. Gerçekten, 7 Kasım 1893'te anarşist Santiago Salvador, Barselona'daki Liceu Büyük Tiyatrosu'na gelmiş olan halkın üzerine, yirmiden fazla ölüye yol açan iki adet bomba attı. Suikast Eylül 1893'te General Arsenio Martinez Campos cinayetinin faili terörist Paulino Pallas'ın idamının öcünü almayı amaçlıyordu. Yetkililer işlenen bu suça, şehirde olağanüstü durum ilan ederek ve anarşistleri kitle halinde tutuklamaya girişerek cevap verdiler. Anarşist harekete karşı uygulanan sert baskıya ve Montjuich askeri hapishanesindeki sayısız tutuklamaya rağmen, 7 Haziran 1896'da Barselona'nın Cambios Nuevos caddesindeki Corpus Christi dinsel ayin alayı sırasında, yeniden kırktan fazla kurban verilmesine yol açan bir bomba patladı.

Anarşist terörist dalganın kısa bir dönem boyunca nispeten sınırlı kaldığı diğer Avrupa ülkelerinin tersine, İspanya XX. yüzyıl boyunca da sayısız suikastla sarsıldı. Bireysel şiddet eylemi barışçı ve resmiyetçi bir anarko-sendikalizm hareketiyle bir arada yaşamayı sürdürdü.

İspanya'da siyasal suikast, siyasal sistemin, terörist tarafından bu şekilde tanımlanan, bir sorumlusunu öldürmeyi hedef edinmişti. Kral, devleti ve rejimini simgeliyordu. Fakat amaçlanan, bilahare rejimin polisiye tedbirlerini ifşa etmek amacıyla devleti bu saldırılara zulümle yanıt vermeye zorlama arzusundaki Rus teröristleri örneğinde olduğu gibi, illa toplum üzerinde istikrarsızlaştırıcı bir etki yaratmak değildi. Bu özellikle saldırının failinin adının yanı sıra adına hareket ettiği öğretinin adıyla

da bağlantı kurmasına imkân sağlıyordu. Özet olarak toplumun suratına bütün öfkesini ve isyanını haykırmaktı söz konusu olan.

Pallas adına yapılan saldırı örneği, bir kalabalığın doğrudan hedef alındığı ilk eylem olması ölçüsünde tekildir. Bu eylem tipi, anarşist davanın düşmanı olarak tanımlanan bir sosyal sınıfın bütününü tedhiş etmeye yönelir. Patron ya da devlet sisteminin her türlü aktörü veya basit işbirlikçisini alt etmeye yöneldiğinden kullanılan araçlar bakımından farklılık gösterir. Bu anlayışta, bütün "burjuvalar", onlara belli bir sorumluluk yüklemeden, alt edilmesi gereken düşmanlardır.

KUZEY AMERİKALI ANARŞİST TERÖRİSTLER

ABD gerçek mânâda anarşist fikirlerin gelişmesine elverişli bir toprak olmadı. Büyük sanayi merkezlerinde, kapitalist atılım, hızla bir işçi muhalefeti doğurdu. Bununla birlikte, bu muhalefet kapitalist sistemi sorgulamayı amaçlamıyordu. Her şeyden önce bunun proletarya üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlandırılmasının peşindeydi. Bir yandan, işçiler sosyal sınıflarının içinde türdeşlik olmamasından ötürü güçlerini birleştirmekte güçlük çekiyorlardı. Büyük bir kısmı yakın geçmişte göç etmişlerdi. Diğer yandan, çoğu sosyal durumlarını geçiciymiş gibi yaşıyordu. Kendilerini proleter koşullarına zincirlenmiş hissetmiyorlardı. Bu bağlamda, kısa ömürlü Emek Şövalyeleri [*Knights of Labor*] ya da önemli Amerikan Emek Federasyonu [*American Federation of Labor*] gibi işçi taleplerini öne süren gruplar belli bir başarı yakaladılar, ama her zaman politikanın uzağında kaldılar. Yine de doktriner anarşistler özellikle yayınları ve ülke içindeki sayısız mitingleriyle belli bir ilgi gördüler. Kuramcı Emma Goldman (1869-1940) ya da 1876'dan beri Proudhon ve Bakunin'in eserlerini İngilizceye tercüme eden propagandist Benjamin R. Tucker (1854-1939) gibi şahsiyetler ABD'de anarşizmin tanıtılmasına katkıda bulundular. Eski Reichstag milletvekili, 1882'de ABD'ye iltica eden Alman Johann Most (1846-1906) Kropotkin'in fikirlerinden etkilenerek Amerika'da "eylem yoluyla pro-

paganda"nın sözcüsü oldu. Başka yapıtlarının yanı sıra, sendikal eylemi öne çıkararak şiddete başvuruyu bırakmadan evvel küçük bir bombacı için rehber yayına hazırladı.

Bazı Amerikalı anarşistler Avrupalı teröristler gibi "hedefe" yönelik suikasta ya da silahlı intikama başvurdular.

Bununla birlikte, ünlü Chicago olayları terörist eylemden çok öz-savunma anlayışıyla ilgilidir. Bu olayın kökeninde yatan sekiz saatlik iş günü için yapılan sayısız grev ülkeyi sarsıyor ve 12.000 dolayında fabrikayı felç ediyordu. Chicago'da hareket sertleşmiş ve polis işçilerin yaptıkları bir mitingi şiddetle bastırmıştı. *Haymarket Square*'de 4 Mayıs 1886 günü polisin halka saldırdığı ikinci bir miting tertip edildi. O zaman polislerin safına patlayıcı bir madde fırlatıldı ve polis de buna ateşle karşılık verdi. Yedisi polis bir düzine kadar ölü vardı. İşçiler tarafından atılan bomba burada grevciler ile düzen güçleri arasındaki çatışma çerçevesine girer.[7] Bu eylem daha çok silahlı bir isyanla benzeşiyor.

Anarşist Sasha Berkman'ın (1870-1936) *Carnegie Steel Company* [Carnegie Çelik Şirketi] müdürü Henry Clay Frick'e suikast teşebbüsü "eylem yoluyla propaganda"nın Amerikan taraftarlarının halet-i ruhiyesini oldukça iyi özetliyor. Burada eylemi burjuvazinin ve proleter hareketin bastırılmasının simge bir ismine "hedeflemek" söz konusudur. Gerçekten, Mayıs 1892'de bir sosyal anlaşmazlık, ücretlerin piyasa fiyatlarının ve tröstün kârlarının artışıyla orantılı olarak artırılması talebi konusunda, Homestead fabrikalarının işçileri ile işletmeyi karşı karşıya getiriyordu. Frick her türlü pazarlığı reddetti ve her istihdam talebini ayrı ayrı ele almak amacıyla bütün personelini açığa aldı. Fabrikalar geçici olarak kapatıldı ve ücretlilerin aileleri şirketin sahibi olduğu binalardan çıkartıldı. Birkaç gün sonra, Berkman "sonuçlarına katlansın" diye Frick'i öldürmeye karar verdi.[8] Ci-

[7] Buradaki olay 1 Mayıs'ın kökeninde yer almaktadır. Olayların ardından polis mahkemeleri tartışmalı olacak sekiz önde gelen anarşisti tutukladı. Anarşistler bu olayı anarşist hareketin tarihinde bir gün olarak görürlerken sosyalistler bunu bir anma günü haline getirdiler.

[8] Emma Goldman, *Living My Life*, Knopf, 1932.

nayetin amacı, anarşistlerin bütün hıncını kendinde cisimleştiren, görüşlerine göre bu trajedinin bir sorumlusu olarak tanımlanan bir şahsı öbür dünyaya göndermekti. Bu anlayışta, bütün masum kurbanları esirgeme kaygısı öne çıkar. Anarşist Emma Goldman, Berkman'ın, teşebbüsü sırasında Frick'in sekreterini bilinçli olarak yaralayabileceğini aklına getirmemiştir. Bazı Fransız anarşistlerinin tersine, burada burjuva düşmanın tanımının egemen kapitalist sistemle uzaktan ya da yakından işbirliği eden herkese yayılması yoktur.

Amerikan anarşist teröristlerinin motivasyonları da türdeş değildi. Berkman eyleminin anarşist davayı ileriye götüreceğini umsa da, her şeyden önce Homestead işçilerinin ölümünün öcünü almak için eyleme geçiyordu. Buna karşılık, ABD Başkanı William McKinley'in Polonya asıllı katili Leon Czolgosz, elektrikli sandalyede Amerikan halkını özgürleştirmek için hareket ettiğini öne sürmüştür.[9] Başkanın şahsında "işçi sınıfının bir düşmanı"nı vurmak istediğini beyan etti. Birincisi öç duygusuyla hareket etmişti, ikinci ise siyasal bir suikast tertiplemişti. Devletin en büyük temsilcisinin öldürülmesi, yürürlükteki rejimin en yüksek mevkileri aracılığıyla doğrudan doğruya siyasal sistemin imhasını ve ezilen kitlelerin özgürleştirilmesini hedefleyen Rus Sosyalist-Devrimcilerinin cinayetlerini hatırlatıyordu.

Bu son cinayet ABD'de "eylem yoluyla propaganda"nın sonunu haber verdi. Farklı eyaletler, sonra da Kongre, hareketin bütününe ağır bir darbe indiren önemli anarşist-karşıtı yasalar çıkardılar. Başlıca önlemler anarşist faaliyetleri yasadışı ilan etmek ve var olan hükümete karşı olan herkesin ABD'ye girişini yasaklamaktı.[10] Hareket entelektüel açıdan zorlukla hayatta kalsa da şiddet eylemi, Amerikan anarşistlerinin büyük çoğunluğu tarafından mahkûm edildi. Emma Goldman bu tarz eylemleri açıkça savunma konusunda zorluklar yaşadı.

Anarşist öğretiler ABD'de işçi sınıfları içinde göreli bir başa-

[9] Başkan McKinley 1901'de New York Eyaleti'ndeki Buffalo'da bir sergi sırasında kalabalığa seslenirken öldürüldü.

[10] Anarşistleri hedef alan ilk yasa New York eyaletinin çıkardığı *Criminal Anarchy Law* idi.

rı kazandıysa da gerçek anarşist terörizm eylemlerine pek fazla rastlanmaz. Yapılan birkaç doğrudan eylem de terörizmden çok silahlı isyanla veya siyasal cinayetle, hatta hükümdar katliyle ilgilidir.

FRANSIZ ANARŞİST TERÖRİSTLERİ: DİNAMİT KULLANIMI

Fransa'da anarşist öğretinin gelişimi Paris Komünü ayaklanmasının tarihinden (Mart-Nisan 1871) ayrılamaz. Gerçekten, Proudhon'un sayısız çömezi ayaklanmaya katıldı ve uğradıkları zulüm dolayısıyla cumhuriyetçiler ile kralcıları asla affetmediler. Çoğu Yeni Kaledonya'ya sürgüne mahkûm edildiler. Komün'ün 1880-1890 yıllarında Fransız anarşistlerinin aklından çıkmaması, devrim şehitlerinin fedakarlığının simgesi haline geldiğindendi.

Fransız anarşizmi, anarşist öğretinin gerçekleştirilmesinin, yani herkese ihtiyacına göre formülünün uygulanmasının nihai biçimi olarak liberter komünizmi öneren Rus Kropotkin'in fikirlerinin etkisinde kalmıştı. Doktriner Louise Michel (1830-1905) gibi sürgüne gönderilen Komüncülerin 1880'de geri dönüşü, anarşist harekete yeni bir soluk getirecekti. Victor Hugo ve François Raspail tarafından 1876'da beyhude af talep edilmişti. Bununla birlikte fazla geçmeden AIT'nin Eylül 1880'deki La Chaux-de-Fonds Kongresi'nin marjında Fransız anarşizminin başlıca simaları[11] sosyal devrimi hızlandırmak için devreye sokulacak taktik araçları belirginleştirdiler. "Yasal alandan çıkıp eylemi yasadışı alana taşımayı" salık veriyorlardı. Londra Kongresi tarafından 14 Temmuz 1881'de *in extenso* [tamı tamına] tekrarlanmadan evvel, "teknik ve kimyasal bilimlere" başvuru, ilk kez bu vesileyle dile getirilmişti. Münhasır eylem aracı olarak "eylem yoluyla propaganda"nın kabulü Fransız hareke-

[11] Zamanın polis raporu Kropotkin, Elisée Reclus ve Viyanalı P. Martin'i sayıyordu.

tini 1890'lı yılların sonuna dek kalıcı biçimde belirledi. Paralel olarak, anarşistlerin benimsedikleri örgütlenme tarzı, diğerleriyle serbestçe haberleşebilen bir hücreye indirgenebilen grup idi. Bununla beraber içlerinde bireysel özerkliğe büyük bir yer bırakılmıştı. Herkesin Büyük Devrimin gelecekteki gelişini umutla beklediği bu ortamda gruplar "doğrudan eylem" uygulama niyetleri üzerine hiçbir kuşku bırakmayan savaşçı çağrışımlı adlar almışlardı. Burada Montceau-les-Mines'deki "Elde Tabanca"yı ya da Paris'teki "Batignolles'ün Panteri"ni sayabiliriz.

Devreye sokulacak eylem biçiminin ilanını, Fransız anarşist gazeteleri patlayıcı madde yapımı için pratik rehberler yayınıyla tamamlıyorlardı. Böylece, farklı başlıklar altında, "Burjuva Karşıtı Ürünler" ya da "Bilimsel İncelemeler" diye adlandırılan yeni köşeler gün yüzü gördüler. Bu teknik tavsiyelere köyü ya da muhafazakarlıklarıyla ünlü toprak sahiplerinin evlerini yakmakla ilgili tavsiyeler ekleniyordu. 1887'de daha çok *L'Indicateur anarchiste* [Anarşist Kılavuz] adıyla bilinen ve birçok dile çevrilen (İngilizce, İtalyanca, İspanyolca ve Almanca) kusursuz dinamitçinin el kitabı basıldı. Bu broşür basit bir biçimde nitrogliserinin zanaatsal imalatını ve sonra da dinamite dönüştürülmesini izah ediyordu. Bütün hepsinin maliyeti on Frankı geçmiyordu. Bununla beraber, teröristler tarafından kullanılan bombaların bileşimi incelendiğinde ve bu yöntemlerin anarşist çevrelerdeki geniş çaplı yaygınlığı dikkate alındığında, bunların çok az kullanıldığını tespit etmek zorunludur. Hatırlatmak gerekir ki bir patlayıcının ellenmesi, hele hele imalatı tehlikesiz değildi. Nitrogliserin özellikle belirsiz bir ürün olduğundan bu deneyim ve temkin gerektiriyordu. Amatör bombacı olunmaz, bombayla şaka olmazdı. Zamanında patlamayan veya bütün ölümcül neticelerini vermeden patlayan bombalar böyle açıklanırdı. Bu nedenle, teröristler uygulaması daha kolay muşta ya da bıçak gibi başka silahları öne çıkardılar.

Suikastlar salgını başlamadan önce Fransa anarşist davanın tertip ettiği veya egemen olduğu, "eylem yoluyla propaganda"-

nın bir başka tezahürünü örnekleyen ve geleceğin daha şiddet içerikli eylemlerinin öncüllerini meydana getiren halk hareketlenmelerine şahit oldu. Başlangıç noktası çoğu zaman grevdi, ama isyana veya cinayete kayma tehdidi içeriyordu grev. İlk belirleyici olay Şubat 1882'de Roanne grevinin ardından bir genç işçinin bir sanayiciyi öldürme teşebbüsüydü. Anarşist basın eylemi devrimci bir eylem olarak selamladı. Ama asıl 1886'daki Decazeville olayları anarşistler tarafından otantik olarak devrimci eylemin simgesi olarak göklere çıkarıldı. 26 Ocakta Aveyron'daki Yeni Maden Kömürü Ocağı ve Dökümhane Şirketi'nde spontan grev başlıyordu. Öğleden sonra, 150 ila 200 madenci imtiyaz sahibinin idari binalarını işgal ediyordu. Grevcilerin taleplerini karşılamanın reddinden sonra şirketin müdür yardımcısı, mühendis Watrin isyancılar tarafından pencereden atıldı. Diğer taraftan, 1883-1887 yıllarındaki iktisadi kriz sırasında anarşistler işsizleri yasaların dışında hareket etmeye ve kendi namlarına çalışmaya teşvik ettiler. 9 Mart 1883'te doğramacılar sendikasının inisiyatifiyle işsizler Paris'te Invalides Meydanı'nda toplandılar. Göstericilerin polis tarafından dağıtılmasından sonra, başlarında anarşist Louise Michel olmak üzere küçük bir grup "Ya ekmek ve iş ya da kurşun!" nidalarıyla üç fırını yağmalamaya giriştiği Saint-Germain Bulvarı'na doğru yöneldi. Son olarak, 1882 yazında Kara Çete [*Bande noire*] adlı bir gizli cemiyet Montceau-les Mines ve Creusot civarlarını darmadağın etti. Bu çete gerçek anlamıyla anarşist değildi ve amaçları belirsizdi. Bölgede çok sayıda olan çarmıha gerilen İsa heykellerine saldırılar düzenlediler ve Ağustos ortasında da dinsel kuruluşlara bir dizi saldırıya giriştiler. Devrimci bir salgından ürken hükümet hareketi bastırdı. Bununla birlikte, 1884'te, Kara Çete tekrar ortaya çıktı ve birçok dinamitli eyleme imza attı. Bu kez açıkça anarşist olduğunu ve "eylem yoluyla propaganda" taraftarı olduğunu beyan etti.

Anarşist Ravachole'un başlattığı 1892-1894 bireysel suikastlar dalgası, iki yıldan az bir zaman içinde, muazzam terörist

eylemlerin temerküzü ve failler tarafından gerçek bir doğrudan eylem öğretisinin inşasıyla karakterize olmuştu.

Yine de bomba kullanımı veya siyasal cinayete başvuru, kendi başına bir yenilik değildi. 1880'lerde sayısız öncülüne şahit olunmuştu. Ön plandaki iki şahsiyete, 1881 Ekimi'nde Gambetta ve 1884 Ocağı'nda Jules Ferry'ye suikast teşebbüsü, failler kurbanlarına yaklaşma imkânı bulamadıklarından akim kaldı. Anarşist öğretiye bağlı olduklarını söyleseler bile, çırak katillerin kişiliği, herhangi bir siyasal amentüden ziyade bir ümitsizlik eyleminin icrasını açığa vuruyordu. 1884'te, işinden yeni kovulmuş bahçıvan, ünlü anarşist Louis Chaves tarafından Marsilya bölgesindeki bir manastırın başrahibesinin öldürülmesi, daha çok "eylem yoluyla propaganda"nın bir tezahürüne karşılık geliyordu. Bir vasiyet-mektupta bütün anarşistleri devrim fikrini yaymak için tek etkili pratik olarak eylemini taklit etmeye çağırıyordu. Fakat geleceğin eylem tarzını önceleyen daha çok Paris Borsası'na karşı düzenlenen saldırı oldu. Faili, eski noter memuru Charles Gallo (1859-1887) liberter tezlere gönül vermeden önce sahte para imalatından mahkûm olmuştu. 1886'da Borsa'ya bir saldırı düzenlemeye karar verdiğinde metodik biçimde hazırlandı. Mahalde iki defa keşif yaptı, bir dostundan bir tabanca ödünç aldı ve bir şişe prüsik asit edindi. 5 Mart'ta üst katlardan şişenin içindekileri işlem katına boca etti ve çalışanlar üzerine kurşun yağdırdı. Hiçbir ölen olmadı. Mahkemesi sırasında Gallo bundan esefle bahsedecektir: "Maalesef hiç kimseyi öldürmedim." Kendisine izahat için verilen konuşma hakkından yararlanarak "eylem yoluyla propaganda"ya başvurmanın gerekliliği üzerine olan kuramlarını geliştirmiştir.

1892-1894 dönemi, Fransa'da dinamit kullanımının doruğu oldu. Hepsi de etkili olmayan veya kamuoyunda eş derecede yankı bulmayan yirmi kadar saldırı sayılabilir. Örnek olarak 1893'te Marsilya'da General Voulgrenant'a karşı yapılan bombalı saldırıyı veya 1894'te Paris'te *Le Printemps* alışveriş merkezinin önünde patlatılan bombayı verebiliriz. Zamanın ga-

zeteleri "Dinamit" adı altında sürekli bir köşe oluşturmuşlardı. Michelet'nin *L'Illustration*'daki karikatürlerinin gösterdiği gibi, yalancı bomba ihbarları da hiç eksik değildi. Fransız halkı gerçek bir suikast psikozu içinde yaşıyordu.

11 Mart 1892 günü, Saint-Germain Bulvarı 136 numarada bulunan yargıç Benoît'nın evi patlıyordu. Kurban verilmemesine rağmen, bu terörist kökenli ilk önemli saldırıydı. 30 Mart'ta tutuklanacak olan faili, XIX. yüzyıl Fransız anarşist terörizminin siması haline gelecektir. Ravachole olarak adlandırılan François-Claudius Kœnigstein (1859-1892) eylemlerini anarşist savlarla haklı çıkarmadan evvel adi bir suç geçmişine sahipti. 1891 yılında değerli birkaç mücevher bulmayı umduğu Barones Rochetaillé'nin mezarına saygısızlık etmekten ve bilhassa Haziran 1891'de soyup soğana çevirdiği yaşlı bir münzeviyi öldürmekten yargılanmıştı. Polis tarafından aranırken İspanya'ya, sürgünlük yoldaşı Paul Bernard'ın yanına sığındı. Muhtemelen Barselona'da bomba imalini öğrenmeye başladı. Ağustos 1891'den itibaren bir takma adla Paris'te boy göstermeye ve Paris anarşist çevrelerine takılmaya başladı. Bu vesileyle 1 Mayıs Clichy gösterisinin peşinden gözaltına alınan Henri Louis Deschamps'ın karısıyla tanıştı. Bu gösteride polis militanların kızıl bayrağını ele geçirmeye çalışmış ve bunun sonucunda şiddetli bir kavga çıkmıştı. Düzen güçleri tarafından pestilleri çıkarıldıktan sonra üç gösterici 28 Ağustos 1891'de ağır hapse mahkûm edildiler. Bu mahkûmiyete isyan eden Ravachole mahkeme başkanı Benoît'ya ve cumhuriyet savcısı Bulot'ya suikast düzenleyerek onların öcünü almaya karar verdi. Bir taşocağında çalışan işçilerden dinamit fişekleri çaldı. Yargıç Benoît'ya yönelik ilk "cehennem kazanı"nı[12] fülminat kapsüllerinden oluşan ve misketlerle bezenmiş bir fünyeyle gerçekleştirdi. İkincisi güherçile ve bir nitrik asit ve sülfürik asit karışımı içinde toz haline getirilmiş karbonla zen-

[12] Bu tip bombalar böyle adlandırılıyordu çünkü piyasadan satın alınan bir demir kazan bombanın kılıfı olarak kullanılıyordu.

ginleştirilmiş 120 gram nitrogliserinden oluşuyordu. 27 Mart 1891'de beş kişinin yaralanmasına ve önemli maddi zarara yol açarak savcı Bulot'nun Clichy Sokağı'ndaki evinde patlayacaktı. Véry lokantasında yemek yiyen Ravachole, kendisini birkaç gün sonra tutuklatacak olan garson Jules Lherot'yla konuşmasında ağzından kaçırdıklarının ihanetine uğrayacaktı. Saldırılardan ömür boyu hapis ve münzevinin öldürülmesinden de ölüm cezasına çarptırıldı. 11 Temmuz 1892'de otuz üç yaşında Montbrison'da giyotinle kafası uçuruldu. Kimi anarşistler onda yeni bir çağ başlatan "bir tür şedit İsa" gördüler.[13]

Anarşist bir geleneğe bağlı olan Ravachole'un öcü, gözaltına alındıktan bir ay sonra, ihbar edildiği lokantanın Théodule Meunier tarafından havaya uçurulmasıyla alındı. Bu saldırıda biri mülk sahibi olmak üzere iki kişi can verdi. Mahkemesinde terörist 15 Mart 1892'de Komüncülerin katledildikleri yer olarak bilinen Lobau kışlasının havaya uçurulmasından da suçlu bulundu.

Bununla beraber, Ravachole'un eylemlerinin taklitçileri de vardı ve hatta anarşist Léon-Jules Léauthier'ye ilham kaynağı bile oldular. 13 Kasım 1893'te Léauthier bir falçatayla Sırbistanlı Bakan Georgeviç'in şahsında Bouillon Duval adlı restorana "gelen ilk burjuvayı" öldürdü.

Yaygın bir güvensizlik ve tehdit duygusu yaratan bu saldırıların yanı sıra Auguste Vaillant (1861-1894) tarafından Bourbon Sarayı'na atılan bomba da heyecan yaratmıştı. Fail uzun süredir davaya gönül vermiş bir anarşistti. Kısa bir müddet sosyalist tezlerle oyalanan Vaillant bir süre de "Les Révoltés" [İsyancılar] grubuna mensup olmuştu. Hiçbir zaman hayatını tatminkar biçimde kazanamadan çeşitli meslekler icra etti. Daha iyi bir gelecek umuduyla Arjantin'e gitti, ama üç yıl sonra, Mart 1893'te Paris'e geri döndü. Bu dönemde yuva kurup çocuk sahibi oldu. Durumu ona ailesinin geçimini sağ-

[13] Örnek olarak argo bir dille çıkan anarşist *Père Peinard* dergisinin Mayıs 1894 sayısında bir resimde böyle resmedilmişti.

lama imkânı vermiyordu ve buna dayanacak gücü kalmamıştı. İçinden çıkamayacağı duygusunu taşıdığı sefalete son vermek için intihar etmeyi düşündü. Bununla beraber, celselerde beyan ettiği üzere, "haklarını talep eden ve pek yakında söze eylemi ekleyecek olan tüm bir sınıfın çığlığı" olacak faydalı bir ölüm istiyordu. Böylece, Daguerre Sokağı'ndaki bir otel odasında bombasını hazırladıktan sonra Vaillant, 9 Aralık 1893'te bombayı tribünden yarım daire şeklindeki salona fırlatacağı Millet Meclisi'nin yolunu tuttu. Yetersiz gücü olduğundan bomba sadece bir vekili yaraladı, ama amacına da ulaştı: Hükümet artık kendini anarşistlerin doğrudan hedefinde hissediyordu. Mahkeme sırasında Vaillant anarşistlerin sosyal adaletsizliğe karşı duydukları bütün öfkeyi oldukça iyi özetleyecekti: "[...] En azından varolan toplumu, bir adamın binlerce aileyi besleyecek kadar şeyi boş yere harcadığını görebileceğimiz bu uğursuz toplumu, birkaç bireye toplumsal zenginliklerin hepsini ele geçirme fırsatı veren alçak toplumu yaralamakla tatmin olabilecektim [...]. Bu acı ve korkaklık dolu hayatı sürdürmekten yorgun düşmüş biri olarak bu bombayı toplumsal acıların ilk elden sorumluları olanlara yönelttim."

Auguste Vaillant'ın idamından on beş gün sonra, 5 Şubat 1894'te polis Rabardy diye birinin intiharı konusunda mektupla ihbar aldı. İki farklı otel adresi veriliyordu: Biri Saint-Jacques varoşunda, diğeri Saint-Martin Sokağı'nda. Gerçekte bir tuzak söz konusuydu: Oda kapıları polisleri öldürmeye yönelik bir bombaya bağlanmıştı. Bu iki suikast da Saint-Denis semtindeki anarşist çevrelerde çok aktif olan Belçikalı anarşist Amédée Pauwels'e atfedilmişti. Suçunu itiraf edecek fırsatı bulamadı: 15 Mart 1894'te Paris'te Madeleine Kilisesi'ne girerken taşıdığı bombayla beraber havaya uçtu.

Bütün bu teröristler anarşizm adına hareket ettiklerini iddia ediyorladı, ama hiçbiri XIX. yüzyıl sonunda terörizmin yol açtığı derin altüst oluşu Émile Henry (1872-1894) kadar iyi açıklamayı başaramadı.

ÉMILE HENRY KİTLESEL TERÖRİZMİ KULLANMANIN KURAMINI YAPIYOR

Teknik üniversiteye kabul edilen Émile Henry anarşist propaganda faaliyetine girişmek üzere öğrenimine devam etmeyi reddeder. İlk zamanlar dinamit kullanımına karşı çıkar ve Ravachole'un saldırılarını doğurdukları masum kurbanlar sebebiyle mahkûm eder: "[...] Gerçek anarşist [...] düşmanını alteder; kadınların, çocukların, emekçi ve uşakların yaşadıkları evleri dinamitlemez." Ağustos 1892'deki Carmaux madencilerinin grevi, muhtemelen Henry'yi terörizme kaydıran olay oldu. Maden şirketinin her terlü görüşmeyi reddetmesi karşısında işçilerin öcünü almanın ve "sadece anarşistlerin fedakarlık yapabileceklerini" onlara göstermenin kendi görevi olduğuna hükmetti.

Yörede keşif yaptıktan sonra 8 Kasım 1892 günü Henry, Carmaux Maden Şirketi'nin Paris, Opera Caddesi, 11 numaradaki bürolarını havaya uçurmaya yönelik bir saatli bomba yerleştirdi. Düzenek farkedildi ve bir polis memuru tarafından Bons-Enfants Sokağı'ndaki polis karakoluna götürüldü. Burada infilak eden bomba beş kişiyi öldürdü. Bu saldırı da "hedefe yönelik" terörizm kapsamındaydı. Oysa Henry kapitalist bir işletmenin müdüriyetini hedef almıştı. Bununla beraber, bombası evde patlayarak da yoldan geçenleri yaralayabilir veya öldürebilirdi. Masumlara zarar verdiği için *a posteriori* [olaydan sonra] pişmanlık duyan Ravachole'un aksine, terörist burada eyleme geçmeden önce kendine bu soruyu sormuştu. Émile Henry savunması sırasında "evde [...] sadece burjuvaların yaşadığını" kabul etmişti. "Dolayısıyla masum kurban olmayacaktır. Bir bütün olarak burjuvazi bedbahtların sömürüsüyle yaşar, o yüzden suçlarının kefaretini de bir bütün olarak ödemelidir."

Henry'nin gerçekleştirdiği ikinci saldırı da doğrudan doğruya bir bütün olarak burjuvaziyi hedef almıştı. 12 Şubat 1894'te Paris'in Saint-Lazare Garı'ndaki Terminus kafesinin ön sandalyelerine doğru, muazzam maddi zararın yanı sıra bir ölü ve yir-

mi kadar yaralıya sebep olan bir bomba fırlatmıştı. Bu terörist saldırı Bourbon Sarayı'nı hedef alan patlamanın ardından hükümet tarafından anarşistlere karşı alınan tedbirlere cevap olma arzusundaydı. Henry niçin "topluluğu hedef aldığını" şöyle açıklıyordu: "Burjuvazi anarşistlerden bir blok yarattı [...] [Vaillant'ın saldırısından sonra] kitle halinde eziyet ettiler. İyi öyleyse! Madem bir kişinin eyleminden bir partiyi sorumlu tutuyorsunuz ve blok olarak vuruyorsunuz, o zaman biz de blok olarak vururuz."

Birkaç gün sonra, Émile Henry tutuklandı ve 21 Mayıs 1894'te de idam edildi. İşlediği suçlar kamuoyunca bir delinin suçları olarak görüldü ve anarşist entelektüeller tarafından yerildi. Teröristin giyotinle idamına katılan Maurice Barrès, bu tür saldırıların yaratacağı sorunu ve devreye sokulacak mücadele araçlarını oldukça iyi özetliyordu: "Émile Henry'yi idam etmek psikolojik bir hata oldu. Hatta ona ileri sürdüğü kaderi yarattınız [...] Fikirlere karşı savaş ikincil araçlarla [siyasetçi ve cellatın bulduğu çareler] değil, psişik araçlarla yürütülür."

Fransa'da bireysel suikastlar çağının sonu Haziran 1894'te Sadi Carnot'nun öldürülmesiyle belirlendi. Anarşist hareket yetkililer tarafından "cinayet yasaları"nın[14] kabulünden ve Ağustos 1894'teki Otuzların Mahkemesi'nden[15] bu yana çok sert bir eziyete maruz kalmıştı. Doktriner liberterler çoğunlukla bu dönemin belli başlı suikastlarını mahkûm ediyorlardı. XIX. yüzyılın sonundan itibaren, anarşist Emile Pouget (1860-1931) "eylem yoluyla propaganda"nın daha az şiddet içeren eylem tarzları lehine terk edilmesi çağrısını yapıyordu.

XIX. yüzyılın anarşist terörizmi çok özel karakteristikler sunar. Öncelikle lojistik araçlardan (finansman, hazırlık...) pek yararlanmayan ya da çok az yararlanan bir bireysel terörizm

[14] 11 Aralık 1893 tarihli birinci yasa anarşist basını hedef alıyordu, aynı yıldaki ikincisi ise liberter derneklerle ilgiliydi. Temmuz 1894'deki son yasa anarşizmin kendisini bir suç haline getiriyordu.

[15] Bir suç örgütü kurmakla suçlanan otuz anarşistin yargılanması söz konusuydu. Bunların arasında adli suçlara bulaşmış olanlarla karışmış vaziyette liberter hareketin birkaç büyük ismine de rastlarız.

söz konusudur. Ulusal veya uluslararası bir düzeyde bir terör stratejisi "düşünmeye" muktedir şebekeler yoktu. Her terörist kendine has duygular uyarınca hareket ediyordu. Bir işçi hareketinin belli bir mahkûmiyeti, birinde eyleme geçme duygusu uyandırırken, daha çok bir yoldaşın öcünün alınmasına duyarlı olan bir başkasında bu hiç de böyle bir sonuca yol açmaz. Dahası, "eylem yoluyla propaganda"ya başvuru gerçekten uluslararasıydı. Fransa, İspanya ve İtalya'daki sayısız suikasttan başka bombanın dili de anarşist odaklara rastlayabileceğimiz dünyanın birçok yerine ihraç olundu. Bu bilhassa Almanya, Belçika ya da hatta Arjantin'de böyleydi. Son olarak, anarşist terörizm ilk kez büyük basının olağanüstü medya ilgisine mazhar oldu. Kurban sayısı –1892 ile 1894 arasında Fransa'da on bir ölü– ile suikast manşetleri arasındaki kayda değer uçurum da buradan doğdu.

Yeni yüzyılın şafağında, böylesi bir şiddet gösteriminin etkinliği liberter düşünürlerin tamamı tarafından sorgulandı. Anarşist başkaldırının tezahüründeki şu aynı evrime hem Avrupa'da hem de Amerika'da rastlarız: Bir bireysel elkoyma –yani anarşizmle haklı çıkarılan soygun– dolambacı ile "eylem yoluyla propaganda"dan farklı liberter federasyonlar tarafından anarko-sendikalizmin kesin kabulüne.

RUS TERÖRİZMİ (1878-1908)

Yves Ternon

Terörizm, Rusya'da, XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başında devrimci hareketin gecikmiş bir bileşeniydi. Terörizme başvurmayı savunanlar onun gerekliliğine inanmışlardı ve bunu propagandadan silahlı ayaklanmaya kadar giden bir araçlar manzumesi içine dahil ediyorlardı. Bazıları onu bir taktik gibi görüyor, bazılarıysa strateji olarak, ama herkes için terörist eylem hem ideolojik hem de siyasal ve etikti. Nadiren bireysel bir kararın sonucu olup, daha çok bir komplo kurmayı, bir karar alışı ve uzun bir hazırlığı gerektiren bir takım çalışmasının sonucuydu. Eylemi yapmak için devrimci grup tarafından seçilen kişi, sadece bunu yapmak için en iyi durumda olandı. Bir terörist eyleme katılan herkes riskin büyük ve işin sonunda ölüm olduğunun bilincindeydi. Nitekim çarlık polisi korkunç derecede etkindi. Suikast teşebbüsleri çoğunlukla başarısız kalıyordu. Sonunda arzu edilen sonuç –Rus halkının bilinçlenmesi– alınamıyordu. Siyasal cinayet Rusya'yı tutuşturacak kıvılcımı çakamıyor, iktidarı reform yapmaya sevk edemiyordu. Tam tersine, gitgide daha sert misillemelere yol açıyordu. Buna karşılık, otokrasi de teröristlerin peş peşe vurdukları darbelerle sarsılmıştı. Doğrudan sebebi olmasalar da, 1917'deki ani devrilişine hiç de yabancı değillerdi.

Bu tarih temkinle yorumlanmayı talep ediyor. Sovyet tarih yazımı imajını bozdu. Rus devrimci hareketinin lineer bir tarihini yazmak ve Bolşevikleri de bu hareketin yegane varisleri olarak takdim etmek arzusundaydı. Sovyet tarihçileri işlerine gelmeyen her şeyi sildiler ve bunların yerine peşin hükümler koydular. Başlangıçta sosyal-demokratlar terörizme karşıydı, oysa başlıca siyasal rakipleri Sosyalist-Devrimci Parti birçok kereler terörizmi kullanmaya yakın durmuştu. Gerçekten, terörizm bir mücadele yöntemi olarak Rus devrimci hareketinde sadece iki dönemde ve birbirinin devamında yer alan iki grup tarafından kullanılmıştı: *Narodnaya Volya* [Halkın İradesi/Özgürlüğü] ve Sosyalist-Devrimci Parti. Ve bu iki grup da Rus devrimci hareketinin, biri daha sonra Sosyal Demokrat Parti'ye dönüşecek olan, iki hizbe bölünmesinden türedi. Birinci peşin hüküm Sosyalist-Devrimci Parti'yi terörist bir parti olarak görmektir. İkincisi çarlığa muhalefeti –sosyal-demokrasinin ortaya çıkışından önceki– çok çeşitli biçimlere büründüğü bilinen terörizme indirgemektir. Nihilistler, "halka giden" propagandacılar, ilk Rus anarşistleri terörist değillerdi. İsyan eden köylüler, ayaklanan işçiler, başkaldıran asker ve bahriyeliler terörist değillerdi. Rus sosyalizmi ve devriminin kuramcıları, otokrasiyi devirmek için terörizmi kullanmayı ancak çok nadiren ayrıcalıklı araç olarak öne sürdüler ve Bakunin gibi, bunu yaptıklarında da eylemi söze katmadılar. Son olarak, Rus teröristi bir tanrıtanımazdı [*athée*]. Hayatını başkaları için feda eder ve bunun için öbür dünyada bir ödül beklemezdi.

Rus devrimci hareketi, az ya da çok dolambaçlı bir yol çizgisinden sonra, kuramlar ve fikirlerin hızla bölünen farklı yollar açtıkları engin bir bütündü. Bu yollar gruplar, birlikler, çevrelerle belirlenmişti. Bu teşkilatların mensupları, o andaki inançları uyarınca, gönül rızasıyla birinden diğerine geçiyorlardı. Bazıları terörizmin dışında kaldı, diğerleri ona sarıldı ya da terör kullanımını yererek onu terk ettiler. Teröristin rotası gönüllü olarak ölümle, sürgünle veya gurbetle sonuçlanıyordu, ama çok sayıda devrimci

hiçbir zaman terörist bir eyleme katılmadı. Sözgelişi, bir grubun emriyle olmaktan çok kendiliğinden bir eylemle Rusya'da terörizm dönemini başlatan Vera Zasuliç[1] Neçayev'in eski bir arkadaşı, bilahare Narodniklerin bir propagandistiydi. St. Petersburg valisi Trepov'a karşı düzenlediği suikast eyleminden sonra mensubu olduğu *Çornıy Peredel* [Kara Bölüşüm] –Sosyal-Demokrat Parti'yi önceleyen bir örgüt– örgütü çerçevesinde terörizme karşı çıkmış, terörizmin azimli hasmı olan Sosyal Demokrat Parti'nin kurucularından biri olmuş, sonra da Menşevik hizbin içerisinde yer almıştı. Buna mukabil, Sofiya Perovskaya'nın rotası, terörizme doğru bir evrimin örneğidir. Bu genç aristokrat kadın önce bir propagandist, sonra 1881'de Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesi eylemine karışan bir terörist oldu ve idam sehpasına dek inançlarına sadık kaldı. Teröristin etrafında polis tarafından manipüle edilen ya da satın alınan ispiyonlayan, kışkırtan veya ihanet eden kişiler ve Nihilistler ya da ilk anarşistler gibi, teröre yönelme çağrısı yapmakla beraber kendileri bunu uygulamayan sayısız ideolog cirit atıyordu. Rus terörizminin tarihçisi, karmaşık bir dünyanın içine dalar. Bu karmaşıklık olayların akışından çok aktörlerin mentalitesinden ileri gelir. Fakat Rus terörizminin merkez ekseni, imparatorun despotizmine karşı mücadeledir. Ve söylem de XX. yüzyılın teröristlerinin tutturduklarıyla aynıydı. Tam bir dokunulmazlıktan yararlanan devlet terörüne karşı hemen gerçekleşecek bir adaleti getirme ve onu bu terörü cisimleştirenlere, halkın cellatları diye mahkûm ettiklerine karşı uygulama iddiasındaydılar. Böyle hareket etmenin ahlaki bir hak olup olmadığını meşru olarak sorgulamak mümkündür, fakat körü körüne adam öldüren kişiler olarak da mahkûm edilemezler. Bu Rus terörizminin tarihi, ne bu suçları haklı göstermeye ne de faillerinin itibarlarının iade edilmesine çalışıyor. Bu dönemde Rusya'da neler olup bittiğini anlatmayı ve bu ülkede devrimci hareketin ne olduğunu ve terörizmin bunda oynadığı rolü çeşitliliği içinde tahlil etmeyi amaçlıyor sadece.

[1] Bkz. Véra Zassoulitch, Olga Loubatovitch, Elisabeth Kovalskaïa, Véra Figner, *Quatre femmes terroristes contre le tsar*, Paris, Maspero, 1978.

HALKÇILAR (NARODNİKLER)

Stalin sipariş ettiği tarih yazımında Rus devrimci hareketinin devamlılığına halel getirdi. Sosyal-demokrasinin öncüleri pozitif devrimciler ile bütün teröristleri kapsayan bir yığın olarak negatif devrimciler arasında bir tasnif yarattı. Buna karşılık Batıdaki tarihçiler de halkçı ve devrimci geleneğe karşı bir liberal gelenek yaratmaya kalkıştılar. Bu son gelenek Rusya'ya demokrasiye varma şansını kaybettirmekle suçlandı. Oysa bu ıraksayan görüşler bir gerçeği silemezler: 1848'den 1881'e dek Rus sosyalizmi halkçıdır ve halkçılık Rus köylüsüne dayanır. Farklı Rus devrimci akımlarının parsası Rusça *obşçina* veya *mir* denen köylü topluluğuydu. Rus komünü eski Slav yapılarının bir mirasıydı. İki yüzü vardı ve hiçbir devrimci akım bu ikiliği aşmayı başaramayacaktı. Gerçekten, *mir* serflikten geliyordu ve bu feodal durum köylünün mentalitesine kazınmıştı. Bununla beraber, eşitlikçiydi ve bir köylü sosyalizminin tohumunu taşıyordu.

1917 Rus devrimleri, ilk kamusal tezahürü 14 Aralık 1825'deki Dekabristlerin başkaldırısı olan bir hareketin mantıksal bir sonucuydu. Bu ayaklanma kısmen Napolyon savaşlarının bir neticesiydi. Paris'i işgal eden genç Rus subayları Fransız Devrimi'nin fikirlerini keşfetmişlerdi. Bunlardan biri olan Pavel Pestel, cumhuriyetçi ve sosyalist bir temelde –köylü komünü mensuplarının dayanışması– çarlık sisteminin radikal bir değişimini öneren ilk devrimciydi. Pestel, imparatorluk ailesini ortadan kaldırma taraftarı olduğundan, yöntem seçiminde radikaldi. İsyanın bastırılmasından ve kendisinin ölüme mahkûm edilmesinden sonra, tek bir pişmanlık ifade etmişti: "Ekimden önce hasadı toplamak istedik".

Despotizme karşı bu ilk nümayiş Rus entelijansiyasını uyandırdı. Bununla beraber Dekabristlerin isyanını izleyen I. Nikolay'ın hüküm sürdüğü otuz yıl acımasız bir zulümle belirlendi. Konuşmalar ve yazışmalar Üçüncü Şube'nin korkunç siyasal polisi tarafından gözetlendi ve özgürlük fikirleri sadece yurtdışında

ifade edilebildi. Bu devirde yalnızca bir tane siyasal mahkeme oldu: Aynı ânda hem slavofil hem de Fourierci ütopist ilhamlı Petraçevskiy çevresininki (1849). "Ekimler" muhacerette yapılmıştı. Moskova'da Herzen ile Ogaryov arasında Serçe Tepeleri'nde [*Vorobyovı Gorı*] hayatlarını özgürlük davasına hasretmek için edilen yemin, yurtdışında ete kemiğe büründü. Aleksandr Herzen Rus halkçılığının kurucusuydu. Aydınlanma ile Dekabrist tezlerin bir sentezini oluşturmuştu. Rus entelijansiyasına düşüncesinin merkezinde yer alan şu soruyu sormuştu: Serfleri topraksız mı yoksa topraklı mı özgürleştirmek gerek? 1848 öncesi Rus sosyalizminin ilk iki akımını temsil eden Slavofiller ile Fransız ütopistlerinden bu şekilde ayrılıyordu. Herzen Rusya'da *obşçina*'dan yola çıkarak özgül biçimde Rus olan bir sosyalizm geliştirmenin ve 1848 Avrupa isyanlarının hazırladığı burjuva devrimi aşamasını atlamanın mümkün olduğunu düşünüyordu. Herzen'e göre tek çözüm topraklı özgürleşmeydi: Toprak ve özgürlük. Ogaryov'un yardımıyla *Kolokol* (Çan) dergisinde geliştireceği tema buydu. 1857'den itibaren Londra'da basılan bu dergi Rusya'da geniş çapta dağıtılıyordu. Kırım Savaşı (1853-1856) – Rusya'yı bir İngiliz-Fransız ve Osmanlı ittifakıyla karşı karşıya getiren– Rusya'nın bozguna uğramasıyla son bulmuştu. Toplumu acilen reforme etmek gerekiyordu. Yeni çar II. Aleksandr'ın –babası I. Nikolay 1855'te ölmüştü– bu yenilgiden çıkardığı sonuç buydu. 19 Şubat 1862 tarihli azatlık yasası serfliği kaldırıyordu.[2] Köylüler ektikleri toprakları satın alabileceklerdi. Herzen entelijansiyadan köylerde bu satın almanın, köylüleri yıksa da, yine de bir isyandan daha az maliyetli olduğunu açıklamasını istedi. Üniversite gençliğini toprak ve özgürlük ediniminin yetersiz olduğunu göstermek için "halka gitmeye" yüreklendirdi: Halkı eğitmek lazımdı. Fakat Herzen gerçekle teması kaybetmişti. Köylerde ilk sırada uyandırılabilecek kişiler zaten okuma yazması olanlar ile tarikatlara mensup olanlardı.

[2] Bu bölümde verilen tarihler Gregoryen takvime göre XIX. yüzyılda on iki gün, XX. yüzyılda da on üç gün erken olan Jülyen takvime göredir. Gregoryen takvime göre verilen tarihlerin sonuna [ns] ibaresi eklenmiştir.

Aydınlar ve tarikatları temsil eden bu iki hareket birbiriyle uyumsuzdu. Rus köylülüğünün temeli eski Rus düşüncesiyle bezenmişti. Milliyetçi, dinci, gerici, yabancı düşmanı, Yahudi karşıtı ve barbardı. Bu çelişkinin farkına varamayan Herzen'in etkisi sönmeye başladı. Yarattığı Narodnik hareketin ihtiyaç duyduğu derin siyasal reformların yerine sosyal devrimleri ayrıcalıklı görmeye devam etti.

Halkçılığın eylem çizgilerini çizen Çernışevskiy'di. Katkıda bulunduğu, sonra da yönetimini aldığı Puşkin tarafından kurulmuş olan eski dergi *Sovremennik* (Çağdaş) 1860'lı yıllarda liberalizmin tribünüydü. Çernışevskiy programını şu soruyla özetliyordu: Sosyalizm Rusya'da kapitalizmin gelişmesinden evvel kurulabilir mi? Bir başka şekilde ifade edilecek olursa: Rus köylü topluluğunun kolektivist geleneğinin yok edilmesinden kaçınılabilir mi? Sosyalizmin zaferinden sonra tekrar kurulmak üzere *obşçina*'nın yıkılması boşuna olacaktır diye açıklıyordu. 1859'dan itibaren, Çernışevskiy bu barışçıl yolun hiçbir yere götürmediğinin farkındaydı. Herzen'e hitaben yazılmış olan ve adı bilinmeyen yazarının muhtemelen Dobrolyubov olduğu bir *Taşradan Mektup*'ta şu sonuca varılıyordu: "Sorunun barışçıl bir çözümüne katkı sunmak için mümkün olan her şeyi yaptınız. Artık sesinizi yükseltin! Çanınız duaya çağırmasın artık! Tehlike çanları çalınsın! Rusya'yı eline balta almaya çağırın!"[3] *Sovremennik* çevresinde soylular arasında doğan reformist akıma karşı duran küçük yeraltı grupları toplandılar. Bu ilk halkçılar, bir yandan demokrasiye inançlarını ifade ederken, diğer yandan da güçlü bir devrimci örgüt kurmak istiyorlar ve şiddete başvuruyu övüyorlardı. Çernışevskiy'in, yazarın hapse atıldığı Petropavlovsk Kalesi'nde 1862'de kaleme aldığı *Nasıl Yapılmalı?* romanı genç halkçı entelijansiyanın kutsal kitabı haline gelmişti. Bu romanın kahramanı mutlakiyetçiliğin azimli bir karşıtıydı. Üretim kooperatifleri kurulmasını öneriyor ve bunu elde etmek için eylemi salık veriyordu. 1861'de yirmi beş

[3] Franco Venturi, *Les intellectuels, le peuple et la révolution. Histoire du populisme russe au XIXe siècle,* Paris, Gallimard, "Bibliothèque des histoires", 1972, 2 cilt, s. 341.

yaşında ölen Dobrolyubov, Çemışevskiy'in peygambervari görüşünde kapsanan duyguları daha önce ifade etmişti. Siyasal mentalitelerin reformunun önemini ve Gonçarov'un *Oblomov*'unun cisimleştirdiği düşler dünyasından eylem dünyasına geçişin, ama aynı zamanda eylem yapmadan önce de düşünmenin gerekliliğini vurgulamıştı. Bir nesilden diğerine, çocuklarla babalar arasındaki kopuşu işleyen Dobrolyubov ve Çemışevskiy aydınlara halkın yolunu açıyorlardı.

Öğrenciler halkçılığa ilk militanlarını sağladı. 1853'te Rusya'da topu topu 3.000 kişiydiler, ama üniversite dünyası I. Nikolay'ın ölümünden sonra dönüşüme uğradı. Üniversitenin kapıları açıldı. İlk kez genç kızlar da üniversiteye kabul edildiler. Öğrenciler toplantılar tertip ediyorlar, gazete çıkarıyorlardı. Bir ortak bilinç doğdu ve politika konuşulmaya başlandı. 1861'de tertip edilen ilk gösteri, yıkıcılığın odağı olarak görülen birçok üniversitenin kapatılmasına yol açtı. Kısa bir zaman sonra yeniden açıldılar ve 1869'a dek karışıklıklar bir daha görülmedi. Genç bir soylu olan Nikolay Semo-Slovyeviç tarafından 1861'de kurulan birinci *Zemlya i Volya* (Toprak ve Özgürlük) örgütü halkçı geleneğin ilk halkasıydı. Şiarı Ogaryov'un formülünü tekrarlıyordu. "Halka ne lazım?" sorusuna beriki "Toprak ve özgürlük" diye cevap veriyordu. *Zemlya i Volya*'nın bildirgesi 1862'de *Molodaya Rossiya*'da (Genç Rusya) yayımlandı. Bundan itibaren Rusya devrimci bir döneme girdi. Dekabristlerin ardından Rusya'da ilk kez ortaya çıkan bu gizli örgüt, önce taşrada gelişen grupçukların bir bütünüydü. Bu küçük grupların birçoğu halkçı gelenekten uzaklaştı ve anarşist ve liberter tavırlar takındı. Mart 1863'te Kazan kökenli Moskovalı öğrenci çevresi, militanlarını halka gitmeye çağırdı. Bu seyahatler sırasında gençler bildiriler dağıtıyorlardı, ama halkla hiçbir temasları yoktu. Yine de Rusya'da bir köylü ayaklanması başlatmak için Polonya komitesinin dayandığı bu gruptu. Komplocular Üçüncü Şube'ye ihbar edildiler ve tutuklandılar. Polonya ayaklanmasının Rus ordusu tarafından ezilmesi 1862 Azatlık Yasası'nın yükselttiği umutları söndürdü.

Çarın reformcu iradesi 1864'de girişilen idari (*zemtsvo*'lar) ve hukuksal reformlarla birlikte tükendi ve iktidar imparatorluğun Ruslaştırılması yoluna devam etti.

Nikolay İşutin'in örgütü (1864-1866) doğrudan Çernışevkiy'in *Nasıl Yapılmalı?*'sının devrimci perspektifi içinde yer alıyordu. "[Rus] terörizm[i] köklerini devrimci makyavelizmin bu yakınsamasında ve bu bütünsel halkçılıkta buluyordu."[4] İşutin çevresine mensup öğrenciler, devrimci hareketin devletin yerine geçebilecek kadar olgunlaşmadığını ve sadece otokrat çarın öldürülmesinin bir toplumsal devrim doğurabileceğini düşünüyorlardı. Onların makyavelizmi burada yatıyordu. Kurdukları gizli cemiyet "Örgüt" adını almıştı. Bu çevrenin merkezinde, Örgüt, işlevi hükümete ve toprak sahiplerine karşı yöneltilen bir terörizm uygulaması olan bir çekirdek, "cehennem" oluşturmuştu. "Cehennem"in üyeleri çilecilerdi: Kendilerinin dış dünyayla olan bütün bağlarını kopartıyorlar ve "örgüt"ün geri kalanını gözetlemekle beraber, tam bir gizlilik içinde yaşıyorlardı. Çara karşı bir suikast fikri alıp başını gitti. İşutin'in bir kuzeni, Dmitriy Karakozov yoldaşlarına II. Aleksandr'ı öldürme kararlılığını açıkladı. Bunlar halkın hazır olmadığını, çarın halk için efsanevi bir şahsiyet olmaya devam ettiğini ve Azatlık manifestosundan bu yana onu kurtarıcıları olarak gördüklerini söyleyerek itiraz ettiler ve onu bu fikrinden vazgeçmeye çağırdılar. Fakat Karakozov onlara kulak asmadı. 4 Nisan 1866'da saltanat arabasına binerken II. Aleksandr'a ateş açtı. Fakat oradan geçen sarhoş bir köylü atışı bozdu. Bu halktan bir adamın bütün Rusyaların imparatoruna karşı ilk suikastıydı. Varşova "celladı" Muravyev'in başlattığı tepki çok şiddetli oldu. İzleyen "beyaz terör" Rus entelijansiyasının bağrından devrimci hareketin henüz kırılgan köklerini kazıdı. Böylece II. Aleksandr'ın hüküm sürdüğü ilk yirmi yılda, 1855'den 1875'e kadar olan dönemde, fikirlerle, beyanatlarla ve tasarılarla zengin devrimci hareket kendine bir yön aranma-

[4] Venturi, a.g.e., s. 592.

ya devam etti, ama köylü dünyasına sızmayı başaramadı. İşte halkçılığın iki farklı akımı olan Nihilizm ile anarşist hareket bu dönemde gelişti ve Neçayev bu dönemde ortaya çıktı.

NİHİLİZM VE ANARŞİZM

Nihilizm 1860'larda Dmitriy Pisarev'in *Ruskoye Slovo* (Rus Sözü) dergisi etrafında Rusya'da gelişen felsefi ve edebi bir hareketti. Bu harekete can veren fikir mutlak bir bireycilik, "bireysel özgürlük adına toplum, aile, din tarafından bireye dayatılan bütün mecburiyetlerin reddi"[5] idi. Nihilizm saf aklı temel almayana saldırıyordu. "Nihilist" terimi Turgenyev tarafından *Babalar ve Oğullar* romanında polemik niyetiyle ortaya atılmıştı. Kahramanı Bazarov önyargıları yeriyor ve sadece akıl ve bilime inanıyordu. Halkçılar halkı hor gören Bazarov'un ne kardeşleri ne de çocuklarıydı. Devrimci halka inanır ve insan hakları için mücadele ederken Nihilist hiçbir şeye inanmıyor, hiçbir otorite tanımıyor ve bilinen bütün değerleri inkâr ediyordu. Nihilizmin yolu siyasal radikalizme varıyordu. Rus anarşizminin ve Tkaçyov'un jakobenizminin kaynaklarından biriydi.

Anarşizm tıpkı liberalizm ve sosyalizm gibi kapitalizmin gelişmesinin dayattığı merkezileşmeye bir yanıt olmakla birlikte bir üçüncü yol sunuyordu. Anarşistler her türlü otoriteyi ortadan kaldıracak ve özgür bireyler arasında gönüllü işbirliğine dayalı bir toplum yaratacak bir devrim çağrısı yapıyorlardı. Mihail Bakunin bu fikrin esinleyicisiydi. Öğretisi Proudhon'dan etkilenmişti: Devletin reddi, üretim araçlarının kolektivizasyonu, bireysel özgürlüğün korunması. Bakunin, topyekün devrimi, zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyleri olmayan bütün ezilenlerin kentlerde ve köylerde kitlesel bir ayaklanması olarak tasarlıyordu. Anarşizm Rusya'da I. Nikolay'ın despotizminin ürünüydü, ama tarikatlara dek geri giden öncelleri vardı. Anarşizme yakın fikirler merkeziyetçi

[5] Stepniak, *La Russie souterraine,* Paris, Jules Lévy, 1885, s. 16.

ve bürokratik bir devlete karşı çıkan Slavofiller ile bireysel özgürlüğü soyut kuramlara feda etmeyi reddeden Herzen'in sosyalizmi tarafından da yayılıyordu. Bu zengin Rus köylü geleneğine rağmen, "XX. yüzyıldan önce hiçbir anarşist devrimci hareket Rusya'da gün yüzüne çıkamamıştı."[6] Halkçılığı nihilizm ve anarşizmle özdeşleştiren yanlış anlamayı yaratan "Neçayevizm" dönemiydi.

"Neçayev'in önemi yaptığı etkiyle –bu kısa, dönemsel ve yarını olmayan bir etkiydi– değil, devrimci mücadeleye yönelik keskin ve peygamberimsi vizyonuyla ölçülmelidir."[7] Halkçılık, anarşizm ve nihilizm arasındaki yol ayrımında duran Neçayev, küçük bir devrimci çevrenin diktatörlüğünü haber veriyordu. Şahsen Rus devriminin büyük bir simasıydı. Onun sayesinde devrim aktif bir evreye girmiş ve terörizm bu eylemin bir aracı olmuştu. 1869'da Bakunin'le beraber kaleme aldığı *Devrimci İlmihal* damgasını vurmuştu. En uç noktasına götürüldüğünde İşutin çevresinde tohum halinde bulunan fikirleri ifade ediyordu. Eyleme geçmeyi talep ediyor ve başkaldırı çağrısı yapan, ama kendileri bundan aciz "üniversiter bozulmuşluğun ürünü" "salon doktrineleri"ni alaya alıyordu:

> Paragraf I. – Devrimci baştan kaybetmiş bir adamdır. Özel çıkarı, özel işleri, duyguları, kişisel bağları, mülkiyeti, hatta, adı bile yoktur. Ondaki her şey sadece diğerlerinin dışlanmasına yönelik bir ilgi, tek bir düşünce, tek bir tutku tarafından yutulmuştur: Devrim.[8]

Bakunin'i *Devrimin İlkeleri*'nde terörizmi araziyi devrim için düzleştirmenin araçlarından biri olarak kabul etmeye götüren Neçayev'di. 1869'da Moskova'ya döndüğünde, tek gürültülü eylemleri yok yere muhbirlikle suçlanan üyelerinden birini, öğrenci İvanov'u öldürmek olan küçük bir grup, "Balta Cemi-

[6] Paul Avrich, *Les Anarchistes russes,* Paris, Maspero, 1967, s. 45.
[7] René Cannac, *Netchaïev. Du nihilisme au terrorisme,* Paris, Pagot, 1961, s. 169.
[8] Venturi, a.g.e., s. 636.

yeti"ni kurdu. Cinayetten sonra adaletten kaçmak için Neçayev Avrupa'ya sıvıştı. 1872'de Rusya'ya iade edildi ve ömür boyu hapis cezasını çekmek üzere önce Petropavlovsk Kalesi'ne, sonra da Narodnik devrimcilerle ilişki halinde olacağı Şliselburg Kalesi'ne konuldu. İvanov'un katlinden sonra Bakunin bir dolandırıcı, bir şantajcı olmakla suçladığı ve çok tehlikeli olduğunu ileri sürdüğü Neçayev tarafından katakulliye getirildiğini anladı. Sınırsız özgürlük adına bütün araçları mübah gören Dostoyevski'nin *Ecinniler*'indeki Şigalyov gibi, gerçekten de öyleydi. Neçayev Rus teröristlerinin müjdecisi değildi. Onun "her şey mübah" görüşü insanların devlet terörünü ihdas edeceği ve milyonlarca cinayeti fikirlerle haklı çıkaracağı XX. yüzyılın totaliter devrimlerinin doğuşuna yol açacaktı. Oysa Rus teröristi öldürüyor ve cezasını çekiyordu. Neçayev, Tkaçyov tarafından salık verilen diktatörlüğü haber veriyordu. Pyotr Tkaçyov, Rusya'da Marx'ın tarihsel materyalizmini tanıtan ve Narodnik [halkçı] çevrelerde gelişen polemikte onu devreye sokan ilk kişilerden biriydi. Rusya'da Sosyalist-Devrimci Parti'nin kurucusu olarak gördüğü Çernışevskiy'in çömezi olan Tkaçyov, 1860'lı yıllarda, içinde Karakozov ve Neçayev'in de bulunduğu, Sankt Peterburg'daki aktif gruplarla temas halindeydi. Geliştirdiği siyasal vizyon, toplumsal devrimin Rusya'da ancak kapitalizmin gelişmesini sekteye uğratarak mümkün olduğu fikri üzerine kuruluydu. İktidarı devirerek Rusya'nın Batılı ülkelerin yolunu izlemesinin önüne geçilecekti. Devrim iki aşamada yapılacaktı: Birincisi kuşkusuz yıkıcı olacaktı; ama ikincisi yapıcı. Ve bu iki aşama da, ancak önceden tasarlanmış bir plan uyarınca hareket eden ve sadece onun halkı canlandırabileceği türdeş, disiplinli, hiyerarşik bir örgütle tamamlanabilirdi. Dolayısıyla Tkaçyov, Bakunin'in bireyselciliğinin karşısında yer alıyordu, ama Neçayev sapmasının gölgesindeki halkçı hareket, Bakunin'in anarşizmi kadar onun jakobenizmini de pek kabul etmiyordu. Halkçılar halka gitmek istiyorlardı. Akıntı onları oraya götürdü.

PROPAGANDACILAR

"Beyaz terör"ün vurduğu halkçı hareket, 1870'li yılların başında yeniden doğduğunda, bir başka ideologdan, Pyotr Lavrov'dan esinlenmişti. Lavrov'un *Tarihsel Mektuplar*'ı, öğrencilere köy halkına gitmenin, sosyalizmi anlatmak için arasına karışmanın, ama işçi halkı da unutmamanın gerektiğini, zira emekçilerin dayanışmasının asıl olduğunu açıklıyordu. Lavrov'un kendisi de aşamalı bir toplumsal devrimin taraftarıydı. İlk evre, entelijansiya içinde, bilahare halkın en iyi güçlerini bir araya getirmek için köylere gidecek devrimci sosyalist militanların oluşturulmasıydı. Bu programı ilk sayısı Ağustos 1873'te Zürih'te çıkan dergisi *Vperyod*'da (İleri) geliştirmişti.

Rus devrimci hareketi, dolayısıyla, 1870'li yıllarda canlanma yaşadı. Paris Komünü Rus sosyalizmini salonlar ve çevrelerden işyerleri ve köylere taşıyan, yani aktif bir faza sokan kıvılcımdı. Halkçılar Bakunin ve Tkaçyov'la bozuşmakla birlikte, Lavrov'un koşulsuz izleyicileri de değillerdi. Bu gençler sabırsızdı ve hemen halkın hizmetine girmek istiyordu. Bir ilk grup Sankt Peterburg Tıp ve Cerrahi Akademisi'nde Mark Natanson tarafından biraraya getirilmişti. Natanson'un Kasım 1871'de tutuklanmasından sonra, bayrağı yirmi yaşında bir delikanlı olan Nikolay Çaykovskiy devraldı. Onlara takılan adla *Çaykovtsı*'nın tek bir gayesi vardı: Köylü ve işçi muhitinde propaganda yapmak. Devrimci eylemde ahlakın önceliğini ilk öne süren onlardı. Onlar idealleriyle uyumlu şekilde yaşamak istiyorlardı; saflığı arzuluyorlardı ve tam bir fedakarlığa hazırlardı. Çaykovskiy'in talebi "bir ayna kadar temiz ve pürüzsüz olmak"tı.

Çaykovtsı yurdun birçok yerinde, Moskova'da, Odesa'da ve Kiev'de şubeler açtı. Otuz yedi vilayete devrimci propaganda "bulaşmıştı". Grup 1871'de kendini kütüphane ve propaganda işlerine veren Sofiya Perovkaya'nın, kitapların dağıtımından sorumlu Dmitriy Klements'in ve Kornilov kızkardeşlerin gelişiyle kesin olarak kuruldu. Bu grubun karakteristiklerinden biri kadı-

nın rolüydü. Kadının kurtuluşu için mücadele, zulüm mağduru yüzlerce öğrencinin, özellikle üniversiteye girişleri yasak olan genç kızların sığındıkları Zürih'te başlamıştı. 1873'te, göçmenlikteki bu hareketi durdurmak için, Rus hükümeti derhal Zürih'i terk etmeyen Rus uyrukluların kanun kaçağı sayılacağını ilan eden bir *ukaz* yayınladı. O zaman öğrenciler kitleler halinde geri geldiler ve devrimin militan kadrosuna temel oluşturdular. 1874 "çılgın yaz"ında, yüzlerce, belki de binlerce genç yalnız başına ya da gruplar halinde, bilhassa güneye doğru, büyük nehirler boyunca uzanan Stenka Razin ve Yemelyan Pugaçyov'un büyük isyanlarının patlak verdiği topraklardaki köylere gitmek üzere şehirleri terk ettiler. Halkı eğitmek, ama aynı zamanda onun nasıl yaşadığını görmek, ondan bir şeyler öğrenmek, bir meslek edinmek ve onu köyde icra etmek istiyorlardı. Halka doğru yapılan bu sefer gün yüzüne çıktı. Hiçbir sırrın korunamadığı bir ortamda gizli kalamazdı zaten. Hükümetin kitlesel tutuklamalarla hareketi paramparça etmesi zor olmadı. Bütün bir isyancılar nesli böylece heba edilmiş oldu.

İKİNCİ *ZEMLYA İ VOLYA*

Propagandacıların köylü çevrelerinde yürüttükleri sefer başarısızlığa mahkûmdu. Kendi kültürleri ile köylerdeki kültürün karşıtlık içinde olduğunu ve dilden başka ortak bir yanlarının olmadığını anlamamışlardı. Turgenyev'in *Ham Toprak* (1877) romanında onlara açıkladığı şey buydu. "Halka gitme"nin ikircikliği buradaydı. *Mir*'in kolektivist ve eşitlikçi niteliği halkçıların (narodniklerin) yolunu şaşırtmıştı. Ona bütün liberter erdemleri yüklemişlerdi, oysa *mir* eski inançlıların mezheplerinin içine sızdığı, kapalı, kendi inancı ve hurafelerine gömülmüş bir dünyaydı ve çar efsanesi burada Pugaçyov zamanındaki gibi capacanlıydı.

Bir tek üç militanın, köylülerin, imparatorun onların taleplerine boyun eğdiğine ve onları toprak sahiplerine karşı

mücadele etmek ve toprakları ele geçirmek üzere bir teşkilat kurmaya çağırdığına inandırmak için, sahte bir çarlık bildirisi uydurmayı düşündükleri Kiev yakınlarındaki Çigirin'de bir başarı sağlandı. Oluşturdukları "gizli alay" 1877'de ortaya çıkartılmadan evvel 2.000 kadar kişiyi devşirmişti. Buna karşılık, işçi muhitinde, 1860'lı yıllarda başlayan propaganda 1870'li yıllarda gelişim gösterdi. Bu başarı öncelikle korporatizmden –köylü *artel*'inin* mirası olan– sendikal temele dayalı bir örgütlenmeye geçişin yol açtığı bir değişimin sonucuydu ve işçilerin köylü mentalitesinden kopmalarına yardım edenler propagandacılardı. Fakat Kiev İşçi Birliği ortaya çıkar çıkmaz parçalandı. Zürih'te eylemini işçi muhitlerinde propaganda ve ajitasyona yaslayan ve spontan hareketleri birleştirmeye muktedir bir yapı oluşturmayı kendine hedef koyan bir Bütün Rusya Sosyalist-Devrimci Örgütü adı altında tekrar kuruldu. Örgütün üyeleri 1875'te Moskova'ya döndüklerinde tutuklandılar.

Köylü çevrelerinde propagandanın başarısızlığa uğraması ve işçi örgütlerinin yok olması halkçıları eylem tarzlarını yeniden düşünmeye ve kendilerini tam bir gizlilik içinde hareket eden bir parti içinde eritmeye yöneltti. *Çaykovtsı*'nın artıklarından bir ilk grup Sankt Peterburg'da sürgün yerinden kaçan Mark Natanson, karısı Olga ve Aleksi Oboleşev'in etrafında örgütlendi. Bilahare onlara katılan Aleksandr Mihaylov, halka gitmek için çok genç olan bir başka nesle mensuptu. Gizli niteliklerini vurgulamak için komplocular kendilerini "mağara adamları" diye adlandırıyorlardı. Taşradan gelen gruplarla toplanırlarken gerçek bir parti kurma zorunluluğu da kendini dayatıyordu. Tekrardan eski *Zemlya i Volya* adını alan Sosyalist-Devrimci Parti'nin programı yavaş yavaş olgunlaştı. Mağara adamları *raskol*** zamanının

* Artel, Rusça kooperatif anlamına gelen genel bir terim.—*çn*

** Raskol 17. yüzyıl ortalarında Rus Ortodoks Kilisesi'ndeki Patrik Nikon'un öncülük ettiği Rum/Yunan ve Rus kiliseleri arasındaki dinsel uygulamaların uyumlu hale getirilmesine yönelik reformun ardından meydana gelen bölünmeyi (*skizma*) anlatan bir terimdir. Bu bölünmenin ardından resmi kilise cemaatının dışında kalanlar eski inançlılar (*staroverts*ı) olarak adlandırıldılar ve uğradıkları zulümler sonucu ülkenin ücra yörelerine doğru saçılmak zorunda kaldılar.—*çn*

Eski Ruslarının (eski inançlıların) fikirlerini aldılar ve tarikatlarla temasa geçtikten sonra tarımsal terörizm perspektiflerini araştırdılar. Köylü ayaklanmaları kışkırtmayı öngörüyorlardı. Nihai kaleme alınışı 1878 ilkbaharını bulan programları birçok kez revize edildi. Parti, hükümeti dağıtmak için siyasal teröre başvurmayı salık veriyordu. Aslında, 1876'dan 1878'e dek, *Zemlya i Volya* üyeleri 35 kişiyi aşamadı.

1875'ten itibaren, geleceğin anarşisti Kropotkin'in de içlerinde olduğu hapisteki yoldaşlarını kaçırarak eyleme geçtiler. 1875'ten 1877'e dek yüzlercesi hapisten kaçmayı başardı. Bu operasyonların çoğu Sofiya Perovskaya tarafından tertip edildi. *Vperyod*'da Lavrov, kaçışların düzenli bir kroniğini yayınlıyordu. Kaçışlar başarılı oldular olmasına, ama "nümayişler" kısa zamanda, Aralık 1876'da Sankt Peterburg'daki Kazan Meydanı'nda göstericilerin kitle halinde tutuklanmalarından sonra terk edilmek zorunda kaldı. Göstericiler Ocak 1877'de yargılandılar ve hapsedildiler. Bunun gibi, Ekim 1877'de başlayan ve Ocak 1878'de sona eren 193'lerin Mahkemesi de, kamuoyunun Rus halkının bu çocuklarının cesaretinin ve cömertliğinin farkın varmasına katkıda bulundu. Her ne kadar kapalı oturumda yapılmış da olsalar, bu mahkemeler Rus toplumunda devrimcilerin itibarını artırdılar.

Koşut olarak, hükümet propagandacıların da mahkemesini tertip ediyordu. İlk mahkeme, 1874'te tutuklanan Moskova Cemiyeti'nin 50 propagandacısınınki, Mart-Nisan 1877'de yapıldı. Daha öncekilerin tersine bu mahkeme halka açık yapıldı ki bu da Rus kamuoyunun bu gençlerin ne kadar fedakarlığa hazır olduklarını fark etmelerini sağlıyordu. "Propagandacılar kendileri için bir şey istemiyorlardı. En saf fedakarlığın kişiselleşmiş haliydiler [...]. Değiştiremezse (toplumu), kendisi yok oluyordu. Ve daha şimdiden bir diğeri onun yerine geçiyordu" diye yazıyordu Stepniak.[9]

Rus yeraltı basını –ilk basımevi Sankt Peterburg'da Zunde-

[9] Stepniak, a.g.e., s. 50-51.

leviç tarafından kurulmuştu– da kamuoyunu hapisteki hükümlülerin durumu ve polisi şiddeti hakkında bilgilendiriyordu. Bir hapishanede meydana gelen bir olay bir protesto hareketi başlattı: Kazan Meydanı'ndaki göstericilerden biri olan Bogolyubov Sankt Peterburg Valisi Trepov'un emriyle, hapishaneyi ziyareti sırasında kendisine selam durmadığı için, kırbaçlanmıştı. Örgüt Trepov'a karşı bir eylem öngördü, ama kimseye haber vermeden, Vera Zasuliç diye bir genç kız saraya gelip, dilekçe verenler arasına karıştıktan sonra Trepov'a ateş edip yaraladı. Ağır ceza mahkemesinde hızlıca yargılandı. Mahkeme sırasında salon önde gelen kişilerle doluydu: Bakanlar, generaller, yazarlar. Savunma avukatı Aleksandrov hükümeti hedef aldı. Trepov'un gaddarlığını eleştirdi ve savunduğu kişinin eylemini haklı gösterdi: "Bogolyubov'un celladına gereken, yalnızca fiziksel acının iniltileri değil, hakarete uğramış insan ruhunun, çiğnenmiş insan onurunun da iniltileriydi. Saygısızlık tamama erdirildi. Utanç verici kurban verildi. Törenle sopalıların Rus usulü kutlulaştırılması yapıldı."[10] Vera Zasuliç oybirliğiyle beraat etti. Karar salonda alkışlarla karşılandı. Serbest bırakılan genç kız, imparatorun emriyle mahkeme çıkışında kendisini tutuklamaya çalışan jandarmaların elinden kaçmayı başardı.

Vera Zasuliç'in tabancasından çıkan kurşun, yalnızca Rusya'yı değil, Avrupa'yı da salladı. "Suikastlar mevsimi" bu fiille başladı. "Rus cinayetleri, partizan savaşı ile anarşist eylem arasında bir orta yerde duruyordu; bir siyasal mücadele başlatmak ve yolu devrime açmak için en azından kısmen başarıya ulaşmış bir teşebbüs oluşturuyordu; 'eylem yoluyla propaganda'nın bir ifadesiydi, yalıtık protesto hareketleri değil. Özetle, Rus 'terörizm'i bir Sosyalist-Devrimci partinin kurulmasının ve Rus toplumunun içinde bir genel krizin başlamasının bir veçhesinden başka bir şey değildi." (Franco Venturi[11])

Terörist dalga güneyden geliyordu. Rus terörizmi Ukray-

[10] J. W. Bienstock, *Histoire du mouvement révolutionnaire en Russie*, cilt 1 (1790-1894), Paris, Payot, 1920, s. 204-205.

[11] A.g.e., s. 966.

na'da ilk kez örgütlü bir biçim aldı. Sosyalist-Devrimci parti içinde ilk yürütme komitesi Kiev'de doğdu. Şubat 1878'de Valeriy Osisinkiy tarafından kurulan bu komite, zulmün araçlarını ve hainleri vurarak hükümeti sarsmaya karar verdi. Birçok Rus şehrinde dağıtılan bildirgesinin altında bir damga vardı: Birbirinin içine geçmiş bir balta, bir hançer ve bir tabanca; etrafında Sosyalist-Devrimci Parti Yürütme Komitesi yazısı. Komite üniversite rektörü Aleksey Matveyev'in ve jandarma müdür yardımcısı Baron Hegking'in öldürülmesi emrini verdi. Ağustos'ta Sankt Peterburg'da Sergey Kravçinskiy –müstear adıyla Stepnyak– Üçüncü Şube'nin amiri General Mezentsev'i bıçakladı, Aleksandr Barannikov onun yardımcısına ateş etti ve ikili Adrien Mihaylov'un kullandığı bir otomobille kaçtılar. Bu suikast Odesa'da Kovalksiy adında bir teröristin idamından iki gün sonra gerçekleşti. Hızlı bir arabayla kaçmayı başaran Kravçinskiy "Ölüme karşı ölüm" diye yazacaktı. Kravçinskiy eski bir *Çaykovtsı* mensubuydu. Avrupa'ya iltica etmiş, burada 1876'da Hersek ayaklanmasına, bilahare de İtalya'da Carlo Cafiero ve Errico Malatesta'nın başını çektikleri Benevento isyanına katılmıştı. Daha sonra Rusya'ya geri gelmiş ve *Zemlya i Volya* Partisi'yle temasa geçmişti. Hükümet "kötüniyetliler çetesi"ni yeren bir bildiri yayınlamış ve Adalet, İçişleri bakanları ile Üçüncü Şube ve jandarma müdürlerinden oluşan bir Özel Komisyon oluşturmuştu. 8 Ağustos 1878 tarihli *ukaz* polise istediğini tutuklama yetkisi veriyordu.

Kuruluşundan itibaren, Sosyalist-Devrimci Parti terörizm konusunda bölünmüştü. Gizli dergisi *Zemlya i Volya*'da, Klements, bir koruma takımı diye tanımlanmalarına rağmen teröristlerin partinin elini zorladığını görmekten kaygılıydı. Bununla beraber, militanların çoğunluğuna göre, hükümet baskısı tek bir yolu açık bırakıyordu: Terörizmin gelişmesi. Parti komplo evresinden devrim evresine geçmişti ve siyasal cinayet tek savunma aracı gibi görünüyordu. 1879 başında Güney Yürütme Komitesi lağvedildi: Osinskiy ve grubu tutuklandı; ellerine silah alanlar

hızlı bir yargılamadan sonra Mayıs ayında asıldılar. Bu tutuklamalar suikastlara bir son vermedi: 9 Şubat 1879'da Goldenberg, Harkov Valisi Yevgeniy Kropotkin'i –anarşist prensin kuzeni– öldürdü; Mart ayında Odesa'da jandarma albayı Knoop öldürüldü; Moskova'da muhbir Reinstein idam edildi; 13 Mart'ta Sankt Peterburg'da Leonid Mirskiy Üçüncü Şube'nin yeni amiri Drentnel'e sıktı, ama ıskaladı ve kaçtı. Parti gizli matbaalar açtı ve faaliyetlerini finanse etmek için silahlı soyguna başvurmaya karar verdi: Bunlar ilk "müsadereler"di.

Mirskiy'in başarısız suikastından sonra Aleksandr Solovyev çarın hayatına kastetmeye karar verdi. Tek başına hareket etmek istiyordu, ama önce tereddüt eden, sonra delikanlının kararlılığı karşısında onay veren Parti'nin iki yöneticisinin, Kvyatkovskiy ve Mihaylov'un fikrini sordu. 2 Nisan 1879 sabahı, imparatorun gezinti vaktinde, Solovyev II. Aleksandr'ın üzerine beş el silah sıktı ve vuramadı. Tutuklandı, hapiste zehir içerek intihar etmeye kalkıştı. Fakat hayatta kaldı, hızla iyileşti ve yargılandı. Mahkemesi sırasında, izlediği rotayı çizdiği uzun bir beyanatta bulundu. "Biz Sosyalist-Devrimciler, hükümete savaş ilan ettik" diyordu. 28 Mayıs'ta Solovyev uluslararası basından muhabirlerin de bulunduğu büyük bir kalabalığın önünde asıldı. Cenevre'de anonim olarak yayımlanan bir broşürde Pyotr Kropotkin, idam gününü şöyle canlandırıyordu: "Şehirler fısıldaşıyor. Ve orda, köle kalmış emekçinin teriyle sulanan bu engin ovalarda, sefaletin bütün ümitleri öldürdüğü bu loş köylerde, Solovyev'in tabancasından çıkan kurşunlar sağır bir hareketlenmeye sebebiyet veriyor: Devrimlerin habercisi ayaklanma gürlemeye başlıyor."[12] Gerçekte ise, böyle bir şey olmadı, ve alışılageldiği üzere, hükümet bu terörist eyleme bir terör rejimi kurarak yanıt verdi. Devrimci hareketin geliştiği altı vilayette, Sankt Peterburg, Moskova, Harkov, Kiev, Odesa ve Varşova'da iktidar yargısız adalet uygulayan askeri diktatörlere verildi. Ölüm cezaları arttı, özellikle Kont Eduard Totleben'in kırıp geçirdiği Odesa'da.

[12] Venturi, a.g.e., s. 1015, dipnot 2.

Solovyev'in suikastından beri, *Zemlya i Volya* Partisi terörizmin yerindeliği konusunda giderek daha ısrarlı biçimde kendini sorguladı. O zamana dek gizil durumdaki çatışma su yüzüne çıktı. Parti'nin Kuzey ve Güney olmak üzere iki grubunun toplantı yapması kaçınılmaz oldu. 15-17 Haziran 1907'deki gizli Lipetsk Kongresi'nde çoğu *Zemlya i Volya* Partisi yürütme komitesi üyesi yirmi beş devrimci toplandılar: Nikolay Morozov terörizmin savunmasını yaptı; Georgiy Plehanov bundan hazzetmediğini belirtti; Mihaylov çara karşı şiddetli bir suçlama yöneltti; yeni bir yürütme komitesi oluşturuldu. Ertesi gün, parti üyeleri eski Narodniklerle görüşecekleri Voronej'de buluştular. Andrey Jelyabov'un terör lehindeki savunusunu dinleyen 19 kişi vardı. Jelyabov bir acil hedef koymuştu: Otokratın öldürülmesi yoluyla mutlakiyetçiliğin devrilmesi. O zaman Plehanov toplantıyı terk etti. *Zemlya i Volya*'nın programı okundu ve hiçbir değişiklik yapılmadan kabul edildi. İmparatora karşı suikast tasarısı oya sunuldu ve çoğunluk oyunu aldı. Yürütme komitesinin II. Aleksandr'ı ölüme mahkûm etmesinin tarihi ise 26 Ağustos'tur. Bununla beraber, Voronej Kongresi'nden sonra birçok parti üyesi terörizme verilen tavizler konusunda fikir değiştirdi. Aleksandr Popov ve Vera Zasuliç Plehanov'u izlediler. Bu, kopuş ve *Zemlya i Volya*'nın sonu demekti. Parti iki hizbe bölündü: *Çornıy Peredel* (Kara Bölüşüm) ve *Narodnaya Volya* (Halkın İradesi). Aktifler iki grup arasında bölüştürüldü. Yeraltı matbaası *Çornıy Peredel*'e kaldı. *Çornıy Peredel* Narodnik çizginin devamında yer alıyordu: Simgesi toprakların serfler, "karalar"ın arasında eşitlikçi dağılımıydı. 1870'li yılların sosyalist propagandası ile daha ileride Plehanov'un kuracağı sosyal-demokrasi arasında bir köprü olacaktı. Plehanov'un poziyonu açıktı: Durumun ayaklanmaya izin vermediğini ve ne devrimcilerin ne de halkın hazır olmadığını değerlendiriyordu. Bu aynı zamanda Akselrod ve Aptekman'ın da görüşüydü: Ayaklanma halinde, köylü kitleleri devrimci hareketi desteklemeyeceklerdi. Eğer başkaldırı başarılı olursa bir

düzen bir diğeriyle değiştirilecek ve devrimciler burjuvazi için çalışacaklardı.

NARODNAYA VOLYA

1880'in teröristi, yalnız bir insan değildi. Kendisini ortaklaşa tasarlanan bir gizli operasyona sokan ve ona belli bir misyon yükleyen bir örgütün mensubuydu. *Narodnaya Volya* teröristi ölüme yazgılı olduğunun farkındaydı ve kaderini insanlığın kurtuluşunun koşulu olarak kabul ediyordu. Onu idealleştiren Stepnyak, tek bir emeli olan bir "inanmış sosyalist" olarak tanımlıyordu onu: "Bu korkunç despotizmi alaşağı etmek, ülkesine bütün uygar halkların koşulunu, yani siyasal özgürlüğü armağan etmek. Ancak ondan sonra kurtarıcı programına tam bir güvenlik içinde çalışabilir."[13] *Narodnaya Volya*'ya göre Rus devleti imparatorluk topraklarının yarısından fazlasını özel mülk olarak sahiplenen bir canavardı. Köylülerin yarıdan fazlası onun çiftçileriydi. İşte *Narodnaya Volya* iktidarını burjuvaziye devretmesin diye bu canavarla savaşmak istiyordu. Mücadeleye derhal girişilmeliydi. "Ya şimdi ya da hiçbir zaman" slogan buydu. *Narodnovoltsı* (Halkın İradesi taraftarları) "merkeze darbe"nin, çarın öldürülmesinin devleti halkın ellerine geri vereceğine inanıyorlardı. *Narodnik* olarak kalmışlardı ve devrimi hep *obşçina* tarafından toprağın ve işçiler tarafından da fabrikaların zaptı olarak tasavvur etmişlerdi. Bu amaca ulaşmak için seçtikleri aracın –bir yeraltı çekirdek kadrosunun başvurduğu terörizm– fikirlerinin entelijansiya içinde yayılmasını sınırladığını ve bu aracı olmadan eylemlerinin halk tarafından anlaşılmayacağını anlamıyorlardı.

1879-1880 sonbahar ve kışında *Narodnaya Volya*'nın bütün çabaları II. Aleksandr'ın öldürülmesi üzerinde yoğunlaşmıştı. Örgüt kullandığı teknikleri değiştirmişti. Tabanca veya bıçakla bireysel suikastı bırakmış dinamiti seçmişti. N. İ. Kibalçiç hedef üzerine atılabilecek bir bomba icat etmişti. Aynı zamanda

[13] Stepniak, a.g.e., s. 66.

saltanat arabasının geçeceği sokakların altına bomba yüklü hendekler kazmayı da önermişti. Hendekler sokaklara bitişik binalardan başlayacaktı. İlk hendek Mayıs 1879'da operasyonların finansmanını sağlamak için Herson Bankası'nın altına kazıldı. Kasım ayında yürütme komitesi, çarı Kırım'dan –yazlıkta olduğu– Sankt Peterburg'a getiren trenin geçtiği demiryoluna bir dizi saldırı tertip etti. Dinamitler üç hatta döşenmişti: Odesa yakınlarındaki bir geçit bekçisi karakolu –Kibalçiç, Kvyatkovskiy ve Vera Figner tarafından tertip edilen suikast–, ama çar Odesa'ya denizden geldiğinden bu hattı kullanmadı; Moskova yakınlarında Aleksandrovsk'ta –Jelyabov'un başında bulunduğu takım–, ama patlama gerçekleşmedi; Moskova'ya daha yakın bir yerde –Aleksandr Mihaylov'un komuta ettiği ve Sofiya Perovskaya'nın da içinde bulunduğu dokuz kişiden oluşan grup–, ama konvoydaki ikinci vagon patladı, oysa çar birincideydi. Kışlık Saray'da marangoz olan Stepan Halturin, yürütme komitesine hizmetlerini sunma teklifinde bulundu, onlar da bunu kabul etti. 5 Şubat 1880'de sarayda bir salonu havaya uçurdu, ama çar orada değildi. Patlama 11 ölü ve 56 yaralıya yol açtı.

II. Aleksandr korktu. İki tür yanıt arasında tereddüt ediyordu: Biri liberal, diğeri baskıcı. Sonunda ikisini birden seçti. Üçüncü Şube'yi kapattı ve bir liberal olan Loris-Melikov'un başkanlığında bir "Yüksek Yürütme Komisyonu" kurdu. Yeni "diktatör" polisi ve güvenlik kurumlarını kontrol ediyordu, ama komisyonuna çoğunlukla liberalleri doldurdu ve girişeceği reformcu görev için Rus halkından destek talep etti. *Narodnaya Volya*'nın yürütme komitesi yine de çizgisini değiştirmedi. Üyelerinin çoğunun tutuklanmasıyla güçleri eridi, ama sadece öğrenci çevresinden değil, işçi kesimi ve ordu içinde de insan devşirmeye devam etti. Subaylar, askerler, Kronstadt Üssü'nün bahriyelileri komiteye yardıma hazırdılar: Dekabrist hareketin kaynaklarına bir dönüştü bu. Çok küçük bir yeraltı dünyası, teröristlerin etrafında konuşlanıyordu ve teröristler de tam bir gizlilik içinde kapanıyorlardı. Bu gizli aygıtın başlıca parçalarından biri de "yataklık eden" kişiydi (*ukrıvatel*). Bu "yol

arkadaşı" bir aristokrat veya burjuva olabileceği gibi, bir devlet memuru ya da polis de olabilirdi. Görevi eşyaları ve insanları saklamaktı. Kapıcılar (*dvorniki*) genelde polis muhbirleriydi, ama devrimciler için çalışanları da hayli etkindi: Şehrin topoğrafyasını ve çift giriş-çıkışlı evleri biliyorlardı. Polis örgüte muhbir sokarak cevap veriyordu. Bunlar nadiren deşifre olurlardı. İlk sızanlardan biri olan Oklatskiy, 1880'den 1917'ye dek polise istihbarat sağlamıştı ve ancak 1924 geldiğinde yakayı ele vermişti.

Yürütme komitesi her zaman çarı öldürme konusunda kararlıydı. Mlodetskiy'in hedefi değiştirip Loris-Melikov'u öldürme önerisini reddetti. Mlodetskiy bunu bilmezden geldi ve 20 Şubat 1881 tarihinde diktatöre yakın mesafeden ateş açtı ama vuramadı. Suçüstü yakalanan Mlodetskiy ertesi gün yargılandı, ölüme mahkûm edildi ve imparatora başvurarak cezasının hafifletilmesini isteyen Loris-Melikov'un müdahalesine rağmen 22 Şubat'ta idam edildi. Nisan 1880'de Loris-Melikov imparatora, içinde onu iyileştirmek için alınacak önlemleri önerdiği Rusya'nın durumuna dair bir ilk rapor sundu. II. Aleksandr bunu ve peşinden Ağustos 1880 ve Ocak 1881'de sunulan raporları onayladı. 1 Mart günü, öldürülmeden iki saat önce, imparatorluk için bir anayasa kaleme almakla görevli bir genel komisyonun toplanması talebini imzalamıştı.

Loris-Melikov bir yandan liberal reformlar hazırlarken zulmü de ağırlaştırmaktan geri durmadı. Sibirya'da Kara'daki hapishanede sürgünlerin cezaevi koşulları giderek ağırlaşıyordu. *Narodnaya Volya*'nın militanları birbiri ardı sıra yakalanıyorlardı: Aleksandr Mihaylov 1880 Kasımı'nda tutuklanmıştı. Ama suikast hazırlığı sürdü. Andrey Jelyabov ve Teterka tarafından 16 Ağustos 1880'de Kamennıy Köprüsü'nün altına bir hendek kazıldı; kış boyunca *narodnovoltsı* çarın geçeceği Malaya Sadovaya Sokağı'nın altına kazılan hendek yakınlarında satın aldıkları bir peynir imalathanesini merkez alarak çalışmışlardı. İmparatora karşı suikast söylentisi yayılıyordu. Basın bundan söz ediyor ve polis gözetimini artırıyordu. 27 Şubat'ta Jelyabov

gözaltına alındı. 28 Şubat'ta tutuklamalardan kaçabilen yürütme komitesi üyeleri aylardan beri hazırlanan suikastı ertesi gün yapmayı kararlaştırdı. Seçilen plan aynı ânda Malaya Sadovaya Sokağı'ndaki hendekten ateş açmak ile bomba atmayı içeriyordu. 1 Mart'ta İmparator yolun altına dinamitlerin yerleştirildiği Malaya Sadovaya Sokağı'ndan geçerek maneje gidecekti. Başarısızlık durumunda, saltanat arabasının muhtemel güzergahı üstüne bombacılar yerleştirilmişti. Soylu kökenden gelmeyen karısı Yekaterina'nın tavsiyesi üzerine II. Aleksandr güzergahını değiştirmişti. Operasyonu yöneten Sofiya Perovskaya da "bombacılar"ın yerini değiştirmişti. İmparatorun maneji ziyaretinden sonra dönüşünü bekledikleri Yekaterina (bugün Griboyedov) Kanalı'na gönderilmişlerdi. Anlaştıkları sinyal gelince Nikolay Rısakov ilk bombayı attı. İmparatorluk konvoyu durdu. Aleksandr'a bir şey olmamıştı. O zaman ikinci bombacı İgnatiy Grinevitskiy ileri çıktı ve bombayı imparator ile kendisi arasında patlattı. İkisi de ölümcül bir şekilde yaralandılar. Suikasta katılanların çoğu izleyen günlerde ihbar üzerine tutuklandılar: Kellesini kurtarmak için bombacı olarak yakalanan Rısakov, suikastın bütün ayrıntılarını ifşa etti; bir diğer "pişman" terörist Merkulov, başkentin bütün sokaklarını dolaşıp polise gördüğü bütün devrimcileri işaret etti. Jelyabov suikast hazırlığına katılmakla suçlandı ve kamuya açık bir mahkemede yargılanan sanıklar grubunun arasına sokuldu. Başkentin en iyi avukatları tarafından savunulsalar da altı sanık –Jalyabov, Sofiya Perovskaya, Kibalçiç, Rısakov, Mihaylov, Gesya Gelfman– da hükümdar katlinden ölüme mahkûm edildiler. Kont Lev Tolstoy ve filozof Vladimir Solovyev gibi liberaller, yeni çar III. Aleksandr'ı yumuşatmaya çalıştılar. 12 Mart'ta *Narodnaya Volya*'nın yürütme komitesi, Tihomirov ve Mihaylovskiy tarafından kaleme alınan, içinde çardan bir genel af ve bir kurucu meclis çağırmasını talep ettikleri bir açık mektup yayımladılar. III. Aleksandr buna yanaşmadı. 3 Nisan 1881'de Semyonovskiy Meydanı'nda, içlerinde Rusya'da asılan ilk kadın olan Sofiya Perovskaya'nın da

bulunduğu, beş mahkûm asıldı. Sadece sekiz aylık hamile olan Gesya Gelfman'ın cezası hafifletildi.

Mahkemede Jelyabov'un yaptığı konuşma Rus devrimci hareketinin tarihini özetler. Hayalperestler pozitivist oldular; Propagandadan eyleme, sözden mücadeleye geçtiler; 1 Mart olayı "ölüme karşı ölüm" öğretisinin kendini dayattığı bir geçiş yılı olan 1878 yılının devamında yer alır diye açıklar. Ve şöyle bitirir: "Amacım, hayatımın amacı ortak mutluluk için çalışmaktı. Uzun zaman barışçıl bir yol izledim. İnançlarım dolayısıyla bu son mücadele biçimini [terörizm] terk edebilirdim eğer barışçıl mücadeleyle sonuç almanın en ufak bir mümkünatı olsaydı."[14] Albert Camus'ye göre Jelyabov amorti edilmiş teröristin simgesidir: "İnsan öldüren kişi yaşamaya devam etmeye razı olursa ya da yaşayabilmek uğruna kardeşlerine ihanet ederse ancak suçludur. Tam tersine, ölmek suçluluğu ve bizzat suçu yürürlükten kaldırır."[15] Karl Marx suikast faillerini mahkûm etmez, tam tersine kızı Jenny Longuet'ye 11 Nisan 1881 tarihli mektubunda şöyle yazar: "Suikastın faillerinin duruşmasını izledin mi? Bunlar sapına kadar namuslu, melodramatik pozları olmayan, basit, gerçekçi, yiğit kişiler. Yaygara koparmak ve eyleme geçmek uzlaşmaz derecede çelişiktir. Oldukça enerjik biçimde hareket eden Peterburg yürütme komitesi ince bir ılımlılıkta bildiriler yayımlıyor [...] Avrupa'ya *modus operandi*'lerinin özgül olarak Rus tarzında, tarihsel bakımdan kaçınılmaz bir eylem olduğunu açıklamaya çalışıyorlar; bu konuda Sakız [adası] depremi üzerine olandan daha çok ahlaki yargıda bulunamayız..."[16]

SOSYALİST-DEVRİMCİLER

Narodnaya Volya'nın yürütme komitesi başarısızlığa uğradı. Her şeyi tek bir eyleme bağladı: hükümdar katli. Ama imparato-

[14] Bienstock, a.g.e., s. 270.

[15] Albert Camus, *L'homme révolté*, Paris, Gallimard, 1951, s. 214.

[16] Léon Poliakov, *La causalité diabolique. Du joug mongol à la victoire de Lénine*, Paris, Calmann-Lévy, 1985, s. 152.

run öldürülmesi ne şehirlerde ne de köylerde Rus halkını ayaklanmaya sürükleyemiyordu. İmparatorluk sisteminin mantığına göre, büyük oğul öldürülen babasının yerine geçiyordu. III. Aleksandr babasının katline bir devlet terörü başlatarak anında cevap verdi. Eskiden I. Nikolay'ın Dekabrist ayaklanmaya tepkisinde olduğu gibi, bu terör de devrimci hareketi parçaladı. On üç yıllık bu saltanat, bir *pogrom* dalgasıyla başladı. 1881 yılının 5 Nisanı'ndan 25 Aralığı'na kadar Rus yasalarının milyonlarca Yahudiyi kapattığı Yerleşim Hududu (*Çerta Osedlosti*) darmadağın edildi. Bu pogromlar, geleceğin aşırı sağ *Soyuz Russkogo Naroda* (Rus Halk Birliği) örgütünün ilk nüvesini teşkil eden, kendilerine *Svyaşçennaya Drujina* (Kutsal Manga) diyen bir grup aristokrat tarafından tertip edilmişti. Yahudiler çarın ölümünün sorumluları olarak suçlanıyorlardı. Bir günah keçisinin belirlenmesi, iktidara halkın öfkesinin Yahudilere yöneltilmesi imkânını veriyordu. İmparator önce bu karışıklıklardan şaşkına döndü ve bunu devrimcilere bağladı. Sonra bu halk hareketinin kendiliğinden meydana geldiği sonucuna vardı, oysa Yahudi karşıtı arbedeler Kutsal Manga tarafından itinayla programlanmıştı. Bunun üzerine Rus İmparatorluğu'nda Yahudilerin durumunu ağırlaştıran olağanüstü yasalar çıkarttı. Pogromlar Rusya Yahudilerinin, başta ABD'ye olmak üzere, kütlesel bir göçünü başlattı. II. Aleksandr'ın katlinin başlıca sonucu Rusya'da Yahudi karşıtlığını uyandırmasıdır.

III. Aleksandr'ın saltanat döneminde bir zulüm rejiminin kurulması devrimci hareketi durdurdu. Bu aynı dönemde Rusya'nın özellikle sanayileşme yoluyla iktisadi gelişmesi, proletaryanın uyanmasına katkıda bulundu. Fabrikalarda sendikalar kuruldu ve ilk grevler patlak verdi. Polonya'da 1882'de kurulan bir gizli cemiyet, *Proletariat* (Proleterya), programında siyasal teröre başvurmayı benimsiyordu. Fakat grevler şiddete başvurmaktan daha etkili bir araç gibi görünüyordu. Grevler hükümeti, çalışma saatini düşüren ve kadınlar ile çocukların çalışmasıyla ilgili mevzuat oluşturan yasalar çıkarmaya zorluyorlardı. Bu

işçi hareketi 1883'den beri *Çornıy Peredel* üyeleri tarafından hazırlanan Sosyal-Demokrat Parti'nin kurulmasını önceliyordu. Köyler de sessiz kalmadılar. 30 milyon Rusu vuran 1891-1892 korkunç açlığı 100.000 kurbana yol açtı. Bunu Hazar Denizi yoluyla İran'dan gelen ve Volga boyunca yukarı doğru çıkan bir kolera salgını izledi. Açlık ve salgın acımasızca ezilen köylü ayaklanmalarına yol açtı. O zaman tarikatlar da zulüm gördüler ki bu sonuç onları devrimci harekete yaklaştırdı, halbuki Narodnikler bu sonucu elde edememişlerdi.

III. Aleksandr, babasının liberal reformlarından geriye ne kaldıysa yok etmek için yanıp tutuşuyordu. Bu gerici politikayı örgütlemeleri için kendini bakanlarına teslim etti: Kutsal Sinod'un başsavcısı (*ober-prokuror*) Konstantin Pobedonostsev ve eski Milli Eğitim Bakanı Kont Dmitriy Tolstoy. Tolstoy milli eğitimi devrimci hareketin doğrudan sebebi olarak görüyordu. Yoksul çocukları orta öğrenimden dışlayan ve üniversitenin özerkliğini budayan yasalar çıkarttı. 30 Mayıs 1882'de imparatorluğun en gerici adamı İçişleri Bakanı oldu.

Sosyalist-Devrimci Partinin Kurulması

Tepkinin şiddetine rağmen, terörizm III. Aleksandr'ın hüküm sürdüğü dönemde de durmadı. Kuşkusuz, *Narodnaya Volya* 1881'den sonra kendisini darmadağın eden tutuklamalardan sonra toparlanamadı. Mayıs 1881'de bütün önderleri tutuklanmış veya, geride kalanları yeniden toplayıp örgütü Moskova'ya taşıyan Vera Figner hariç, yurtdışına kaçmıştı. Bununla birlikte, *Narodnaya Volya* kademe kademe geriledi ve 1887'de parti olarak ortadan kayboldu. Bu dönemde küçük küçük gruplar ortaya çıktı. 1885'te Sankt Peterburg'da "*Narodnaya Volya*'nın bir terörist şubesi" III. Aleksandr'ı öldürmeyi tasarladı. Komplocular eyleme geçemeden tutuklandılar: 42 kişi yargılandı, 15'i ölüm cezasına çarptırıldı, içlerinde bir Devlet Konseyi üyesinin oğlu ve geleceğin Lenin'inin ağabeyi Aleksandr Ulyanov'un da bulunduğu 5'i asıldı. 1888'de, Zürih'teki bir terörist çevreyle ilin-

tili bir grup subay, imparatora karşı bir suikast hazırlığındaydı. Sankt Peterburglu bir öğrenci, Sofiya Ginsburg bağlantıyı sağlıyordu. Planlar ortaya çıktı ve "militaristler" diye adlandırılan çevre çökertildi.

Loris-Melikov, Mayıs 1881'de İçişleri Bakanlığı'ndan ayrıldı. Yerine polisin ve jandarmanın faaliyetlerini merkezileştiren Sankt Peterburg, Moskova ve Varşova'daki siyasal suçları araştırmak için özel birimler kuran Kont N. P. İgnatyev geldi. Bu birimler "koruma şubeleri" (*ohrannıye otdeleniya*) adını aldı. Son iki imparator devrinde, Rus polisini bütün olarak tanımlamak için Ohrana kelimesinin kullanılması, 1881'de bu birimlerin kurulmasıyla oldu. Dmitriy Tolstoy, 1882'de İçişleri Bakanı olduğunda 1884'te İçişleri Bakan Yardımcılığı'na terfi eden polis departmanı müdürü Vyaçeslav Plehve'ye yaslandı. Plehve makamını Tolstoy ve ardılı P. N. Durnovo (1889-1895) zamanında da korudu. Ohrana "siyasal soruşturmalar" tertip etmekle görevliydi. Bu soruşturma tekniği, içine sızdıkları muhitler konusunda polisi bilgilendiren gizli işbirlikçilerin mevcudiyetine dayanıyordu. Bunlar aylık ödemeler alan yüzlerce insandan meydana geliyordu. Bir komplo ortaya çıkartıldığında veya bir gizli matbaa veya bomba imalathanesi bulunduğunda özel bir prim alıyorlardı.[17] Diğer yandan, Ohrana terörizme karşı mücadelede daha ustalıklı bir yöntem de geliştirdi: Ajan provokatörlerin oluşturulması.

1905-1909 arasında Sankt Peterburg Ohrana'sının şefi olan General A. V. Gerasimov, provokatörün kesin tanımını şöyle verecekti: "Provokatör önce insanları devrimci eylemler yapmaya iten, sonra da onları polise ihbar eden kişidir."[18] Devrimciler ve polisler birbirlerini içine düşürmeye çalıştıkları bir ağın dar ilmeklerini beraber örüyorlardı. Gizli polis tarafından devşirilen eski devrimci Zubatov işte böyle Moskova Ohrana'sının şefi ve devrimcilerle birlikte işbirliğine zorlanan eski öğrenci Pyotr

[17] Général Zavarzine, *Souvenirs d'un chef de l'Okhrana (1900-1917),* Paris, Payot, 1930, s. 13-25.

[18] Grigori Guerchouni, *Dans les cachots de Nicholas II,* Paris, Dujarric, 1909, s. 223.

Raçkovskiy Rusya'nın en iyi polisi oldu ve terörizm tarihinin en muğlak kişisi olan Yevgeniy Filippoviç (Yevno) Azev'i devşirdi. Bu devrimcileri tersyüz etme tekniği bazen bumerang etkisi yapıyordu: Sankt Peterburg Ohrana'sının ilk şefi Yarbay Georgiy Sudeykin, devşirdiği Sergey Degayev'in verdiği malumat sayesinde 16 Aralık 1883'te katledilmişti. Tihomirov'la temas kurup onu Rusya'ya çekmek için Cenevre'ye gönderilen Degayev Tihomirov'a itirafta bulunmuş, beriki de ona Sudeykin'i öldürerek kefaretini ödemesini önermişti, ki o da bunu yaptı; bilahare Amerika'ya kaçmayı başardı ve orada yeni kurulan bir üniversitede (Güney Dakota Üniversitesi) Aleksander Pell adıyla matematik profesörü oldu.[19]

III. Aleksandr döneminde Sibirya'ya sürgün edilenlerin sayısı arttı. Bu ceza kolonilerinde hayat çekilmezdi. 1889'da Yakutsk'da bir ayaklanma katliamla bastırıldı. Aynı yıl, 1875'te açılan Kara ceza kolonisinde, sürgünler bir başkaldırının ardından toplu halde intihar ettiler. Kamp 1890'da kapatıldı. Zulmün gadrine uğramış *narodnik* artıkları yavaş yavaş taşrada ve Moskova'da örgütlenmeye başladılar. Gizli matbaalar kuruldu, ama bunlara düzenli olarak el konuyordu. Bildiriler ve broşürler o zaman başka yerlerde basılıyordu ve *narodnik* propaganda işçi proletaryayı kendi av sahaları gören Sosyal-Demokratların saldırılarına rağmen fabrikalarda gelişiyordu. Voronej Kongresi'nde başlayan Rus devrimci hareketinin parçalanması sürgünde tamamlandı. 1881'de Plehanov ilk Rus Marksist grubu olan "Emeğin Özgürlüğü"nü (*Osvobojdeniye Truda*) kurdu, ama Sosyal-Demokrat Parti'nin kuruluşu 1892'yi buldu. Bu parti tutucu *mujik*'e karşı proleterin devrimci rolünü yüceltiyordu. Kuruluşundan itibaren, Sosyal-Demokrasi kendisini sosyalist ve devrimci diye tanımlarken pejoratif olarak halkçılar (*narodnikler*) diye adlandırdıklarının eylemini malıkûm etti. Onları halkın iradesini hiçe sayarak iktidarı ele geçirmeye çalışmakla suçluyorlardı. Eski narodnikler de kendi özeleştirilerini yapıyor ve terörizm yöntemini gözden geçiriyorlardı.

[19] Richard Pipes, *The Degaev Affair: Terror and Treason in Tsarist Russia*, Yale University Pres, 2005.

1888'de Lev Tihomirov, içinde neden devrimci olmayı bıraktığını anlattığı bir broşür yayımladı ve teröre başvuruyu şöyle yerdi: " [...] terörün tabanda, devrimciler üzerinde ve etkisinin olduğu her yerde olumsuz etkileri var. Terör toplumun, halkın, ülkenin hor görülmesini öğretiyor; herhangi bir sosyal rejimle bağdaşmayan bir keyfiliği öğretiyor. Tamamen ahlaki bir açıdan hangi iktidar bir insanın bir başka insanın hayatı üzerindekinden daha kötü olabilir? Bu iktidarı birçokları (ve kuşkusuz en kötüleri değil) topluma bahşetmeyi reddediyorlar. Ama gelin görün ki bir avuç insan bu iktidarı sahipleniyor. Öyleyse bu suikastlar neden oluşuyordu? Meşru, halk tarafından tanınan bir hükümetin, bu hükümete karşı açık bir mücadeleye girişmeyi bile denemediği bir noktada, kendini önemsiz bir azınlık olarak gören bir avuç insanın ihtiyaçlarını gidermeyi reddetmesinden [...]. Bir teröristin hayatı negatiftir. Bu kovalanan bir kurdun hayatıdır. [...] Jelyabov, Mihaylov, Perovskaya gibi şahsiyetlerin kendilerini terörizmle var etmediklerini ve kendi küçük varislerinden çok kendileri için sonsuz derecede büyük olan o henüz başlayan kavganın tesirini hissedebilmek için çok erken ölüp gittiklerini de hatırlayabiliriz."[20]

1894'te III. Aleksandr'ın ölümünden ve II. Nikolay'ın tahta çıkışından sonra, bireylerin kendi kaderini tayin hakkını ve adem-i merkez ve öz-yönetimli bir federalist devletin kurulmasını talep eden Viktor Çernov'un itkisiyle, eski narodnikler arasında yeni bir hareket şekilleniyordu. 1895'te, eski devrimciler Sibirya'dan, inançlarında hiçbir eksilme olmaksızın, geri dönüyorlardı. Onların hikâyeleri gençleri alevlendiriyordu. Londra'dan Vladimir Burtsev yeni imparatora bir ultimatom göndermişti: Eğer anayasaya razı olmazsa devrimciler teröre başvuracaklardı. 1895 ile 1900 arasında *Narodnaya Volya*'dan türeyen grupçuklar, narodniklerin sloganlarını sahiplendiler ve kendilerini sosyalist ve devrimci olarak adlandırdılar. 1897 ile 1899 arasında Voronej, Poltava ve Kiev'de toplanan konferanslar sırasında bir parti halinde örgütlenmeye giriştiler. Bu yeni

[20] Christine Fauré, *Terre, terreur et liberté*, Paris, Maspero, 1979, s. 224-226.

parti kuruluşundan itibaren ikili bir yüze sahipti: Programı demokratik bir rejimin geliştirilmesini hedefliyordu; paralel olarak 1900'den 1908'e kadar ikinci bir terör dalgası başlatan bir savaş makinesi kuruyordu. Sosyalist-Devrimciler (SR) işçi muhitinde –proletarya 1870'de 700.000'den 1900'de 2.800.000'e çıkmıştı– ve aydınlar arasında propaganda çalışması sürdürmeye kararlıydılar. Onları sadece bu role indirgeyen Sovyet tarih yazımının iddia ettiğinin aksine SR'ler köylüleri ihmal ediyorlardı. Sosyalist-Devrimci Parti'nin teorisyenleri arasında sadece Çernov köylü meselesini öncelikli olarak görüyordu. Partinin kentte ve kırda ikili bir destek noktası bulması gerektiğine inanıyordu. Bu tahlil olgularla da doğrulanmıştı: Köylüler Rusya'yı 1900'den 1903'e dek vuran sanayi krizinin geri tepmesine maruz kalmışlardı ve köyler hareket halindeydi. 1900'de Paris'te bir Tarımsal Sosyalizm Ligası kuruldu. Bilahare adı Köylü Birliği'ne çevrilen birlik, 1902'de Sosyalist-Devrimci Parti'ye katıldı. O sırada tarımsal terör meselesi ortaya atıldı, ama kısa zaman içinde reddedildi. Sosyal-Demokratlar (SD) ile Sosyalist-Devrimciler (SR) işçi meselesinde birbirlerinden farklı konumlanıyorlardı. SR'ler işçi hareketini köylü hareketini olduğu kadar kontrol etmek istemiyorlardı. İşçi konseylerini (sovyetleri) proletaryanın gerçek cisimleşmesi olarak görüyorlardı ve sendikaların gelişmesine olumlu bakıyorlardı. Devletin merkezileşmesinin etkilerinden çekiniyorlardı. Hazırlıkla geçen yıllardan sonra, Sosyalist-Devrimci Parti sonunda 1900 yılında devrimci hareketi başlatan Güney grubunun, Kuzey grubunun ve Çernov'un can verdiği muhaceret çevrelerinin birleşmesiyle kuruldu. İşte bu tek parti halinde toplanma döneminde Sosyalist-Devrimci Parti'nin Savaş Örgütü (*Boyevaya Organizatsiya*) adını alan terörist grup meydana geldi.

Plehve'ye Karşı Suikast

Sosyalist-Devrimci Parti 1902 ve 1903 yıllarında yapılandı. Başındaki yerel komiteleri –1902'de bir düzine, 1903'te otuz beş-

ten fazla– kontrol eden bir merkez komite partinin faaliyetini tanımlıyor, propaganda literatürünü yayına hazırlayıp dağıtıyordu. Merkez komite propaganda ve "ajitasyon"u –mitingler, gösteriler– hem işçi muhitinde hem de asker –subaylar ve kura erleri–, üniversiteli ve köylü –Sibirya'dan dönen narodnik Yekaterina Breşko Breşkovskaya köylerde devrimci broşür ve bildirileri yayıyordu– muhitlerinde kontrol ediyordu.

Öğrenci muhitindeki kargaşalar 1899'da başlamıştı. Polis tarafından sert biçimde bastırıldılar. 14 Şubat 1901'de eski bir öğrenci olan Pyotr Karpoviç, Milli Eğitim Bakanı Nikolay Bogolepov'u öldürdü. Tutuklandığında kendini Sosyalist-Devrimci olarak tanıttı. Çok geçmeden, Samara vilayeti *zemstvo** komitesinin bir üyesi Laguskiy, Kutsal Sinod başsavcısı Pobedonostsev'in dairesinin pencerelerine ateş etti. O da SR'lerin programını benimsediğini ve iktidarın başlıca temsilcilerine karşı terör kullanmayı zorunlu gördüğünü ileri sürmüştü. Bunlar bireysel eylemlerdi, ama Sosyalist-Devrimci Parti üzerinde Vera Zasuliç'in eyleminin Halkçı (*Narodnik*) Parti üzerindeki etkisiyle aynı etkiye sahipti. 1901 sonbaharında Grigoriy Gerşuni'nin girişimiyle merkez komite bir Savaş Örgütü kurulmasına karar verdi. Bu örgüt ile merkez komite arasındaki bağlantıyı Mihail Gotz sağlayacaktı. Savaş Örgütü direktiflerini ona hedeflerini koyan merkez komiteden alıyordu, ama üyelerinin seçimi ve eyleminin yöntemleri konusundaki özerkliğini koruyordu. Savaş Örgütü on iki ila on beş üyeden oluşuyordu. Çoğu bağlılıklarını kontrol eden Breşko Breşkovskaya tarafından devşirilmişti. Merkez Komite tarafından Savaş Örgütü için seçilen ilk hedef, İçişleri Bakanı Dmitriy Sipyagin'di. Merkez komite onu 1901'de Sankt Peterburg'da işlenen bir cinayetten sorumlu tutuyordu. Hüküm 15 Nisan 1902 tarihinde bir *Narodnaya Volya* militanının oğlu olan Stepan Balmaşev tarafından icra edildi. Balmaşev Sankt Peter-

* Zemstvo'lar Rusya'da II. Aleksandr'ın liberal reformları çerçevesinde 1864'de çeşitli idari düzeylerde teşkil edilmeye başlanan yerel yönetim (belediye) organlarına verilen addır.—*çn*

burg'daki Mariinskiy Sarayına yaver üniformasıyla sızdı. Yakın mesafeden Sipyagin'in üzerine sıktı ve öldürdü. Bu cinayetten sonra, merkez komite Kiev'e sığındı ve bir sonraki operasyonu hazırlamaya koyuldu: Harkov Valisi Prens Obolenskiy'e suikast. Teröristler köylü isyanlarının bastırılması sırasında vali tarafından emri verilen mezalimlerin kurbanlarının öcünü almak istiyorlardı. 29 Temmuz 1902'de Gerşuni tarafından seçilen infazcı Tomas Kaçura, Obolesnkiy'e tabancayla ateş etti. İlk iki kurşun hedefe isabet etmediyse de, üçüncüsü onu yaraladı: Kurşunlar strikninle zehirlenmişti. Savaş Örgütü 6 Mayıs 1903'te Ufa'da yeniden vurdu. Şehir parkında Yegor Dulebov, Mart ayında Zlatoust'ta işçilerin üzerine ateş açılması emrini veren Vali Nikolay Bogdanoviç'i öldürdü. Kısa süre sonra Gerşuni Kiev'de tutuklandı. Ölüm cezasına çarptırıldı, ama cezası hafifletildi ve Neva nehri ile Ladoga gölünün birleştiği yerdeki küçük bir adacık olan Şliselburg Kalesi'ndeki hapishaneye nakledildi. Bu kale en tehlikeli teröristlerin konulduğu hapishaneydi. 1884'ten 1905'e dek 68 kişi burada tutulmuştu: 13'ü kurşuna dizildi veya asıldı, 4'ü intihar etti, Neçayev de dahil 15'i hapiste öldü.[21]

Gerşuni'nin yardımcısı Yevno Azev, Savaş Örgütü'nün yönetiminde onun yerine geçti. Rus terörizminin tarihine iki kişi hâkimdir: Neçayev ve Azev. Birincisi sürecin bir ucunda yer alıyordu, ama en uç fanatizm tercihini, araç seçiminde ahlaki eşiğin mutlak yokluğunu cisimleştiriyordu. Azev ise tersine terörizmi strateji düzeyine yükseltiyordu. Hem polis muhbiri hem de devrimciydi. Gerçek anlamda bir ikili ajan olmaksızın iki yüzlü bir adamdı. Paris'te 1884'ten 1902'ye dek Ohrana'nın yabancı şubesini yöneten, Kutsal Manga'nın eski bir mensubu ve Yahudi karşıtı sahte *Siyon Bilgelerinin Protokolleri*'nin yayına hazırlanmasında yer alan Pyotr Raçkovskiy tarafından işe alınmıştı. Raçkovskiy onu Sosyalist-Devrimci Parti'ye sızmakla görevlendirdi. Onu partinin merkez komitesine tanıtan Mihail Gotz'un sırdaşı oldu. Gerşuni onu Savaş Örgütü'ne aldı. Tem-

[21] Général Guerassimov, *Tsarisme et terrorisme*, Paris, Plon, 1934, s. 131-132.

muz 1902'de yeni İçişleri Bakanı Plehve ve Sankt Peterburg Polis Müdürü Stepan Lopuhin, onun zaten orada olduğunu ve hazırlıkları konusunda bilgisi olmasına rağmen Sipyagin ve Obolenskiy'ye karşı suikast tasarılarını ifşa etmediğini bilmeksizin ondan Sosyalist-Devrimci Parti'nin merkezine sızmasını istediler. Ohrana'nın ona olan güvenini kaybetmemek için Azev birkaç yerel komite militanını teslim ederek muhbirliği imbikten geçiriyordu. Ohrana'da Azev, Sankt Peterburg Genel Valisi Trepov'un klanından olan Raçkovskiy'in adamıydı. Raçkovskiy ile Trepov Plehve'ye karşı komplo içindeydiler. Oysa merkez komite Azev'e Plehve'nin katli emrini vermişti. Öte yandan bakan 19 ve 20 Nisan 1903'te Kişinev'de yapılan pogromdan sorumluydu ve Azev, Sosyalist-Devrimci Parti üyelerinin % 15'inin olduğu gibi, Yahudiydi.

İçişleri Bakanı'na suikast Boris Savinkov tarafından yönetilen küçük bir ekip tarafından itinayla hazırlandı. Teröristler II. Aleksandr'a karşı suikast teşebbüsündeki yöntemleri kullandılar gene. Bakanın yer değiştirmelerinin gözetlenmesini sahte arabacılar sağladı. Bomba atılmasına karar verdiler: Bakanın geçeceği yol üstüne dört bombacı yerleştirildi. Patlayıcılar 31 Mart'ta bir patlama sırasında kazara ölen Pokotilov tarafından hazırlanmıştı. Savinkov bu malzemenin kırılganlığını titizlikle tasvir etmişti: "Bombalarımız ateşleme ve fünye düzenekleriyle iki çapraz tüpten oluşuyordu. Birinciler balonlar ve kurşun ağırlıklarla birlikte sülfürik asit dolu cam tüplerden meydana geliyordu. Düzenek düştüğünde, herhangi bir pozisyonda, bu ağırlıklar cam tüpü parçalayacaktı. Sülfürik asit yayıldığında bir potasyum klorat ve şeker karışımını akkor haline getiriyordu. Bu tutuşmuş karışım önce cıva fülminatın, ardından da bombayı dolduran dinamitin infilakını sağlıyordu. Düzeneğin yüklenmesinde kaçınılmaz olan tehlike, cam tüpün dokunulduğunda kolayca kırılabilmesinden kaynaklanıyordu."[22] Azev polise Savaş Örgütü'nün Plehve'ye bir suikast hazırlığında olduğunu bildirdi.

[22] Boris Savinkov, *Souvenirs d'un terroriste,* Paris, Payot, s. 53.

Aynı zamanda, adamlarına teşebbüsün çok erken olduğunu açıkladı. İki başarısız hamleden –bakan öngörülen saatte öngörülen güzergahı izlememişti– sonra, gözetleme işi tekrar başladı ve Savinkov'un ekibi güçlendirildi. Dört yeni üye katıldı: Patlayıcılardan sorumlu Dora Briliant; bir *Narodnaya Volya* çömezi olan Yegor Sazonov; Savinkov'un çocukluk arkadaşı İvan Kalyayev; Bogdanoviç'in katili Yegor Dulebov. Albert Camus uzun zaman bu "şahane katiller"in kişilikleri üzerine düşünmüştür ve Savinkov'un hatıraları onu teröristlerin kişiliklerine dair tahlilini geliştirmesini sağladı. Gerçekten en büyük etik kaygıları bu teröristler arasında buluruz: "Bunlar zorunluluk adamlarıdır. Başkaldırı tarihindeki son kişiler olarak ne durumlarını ne de dramlarını reddederler. Terör içinde yaşadılar, 'ona inandılarsa' (Pokotilov) da, hiçbir zaman bundan dolayı kendilerini paralamaktan da geri durmadılar. Tarih, kavganın ortasında bile, endişeyle açı çeken çok az fanatiğin örneğini sunar."[23] *Hatıralar*'ında Savinkov yoldaşlarının motivasyonlarını tahlil etmeye gayret eder. Dora Briliant: "Sessiz, mütevazı ve çekingen olan Dora sadece terörist eyleme olan inancıyla yaşıyordu. Devrimi seven, onun başarısızlıklarından derin üzüntüler duyan, Plehve'nin öldürülmesinin gerekliliğinin bilincindeki Dora yine de bu cinayetten ürküyordu. Kan akıtma fikrine bir türlü alışamıyordu. Onun için ölmek öldürmekten daha kolaydı... Ve sonra, ötesinde davaya fiili katılımın başladığı eşiği geçmenin ödevi olduğunu düşünüyordu. Kalyayev'e olduğu gibi, Dora'ya göre de, terörist eylem öncelikle teröristin ona kendini adamışlığıyla güzelleşiyordu.[24]" Yegor Sazonov: "... gençti, sağlıklıydı, gürbüzdü. Işıltılı gözlerinden ve canlı suratından bir gençlik kuvveti yayılıyordu. Sevecen ve tatlı yüreğiyle coşkulu ve candandı, yaşama sevinciyle Dora Briliant'ın tatlı hüznünü daha da fazla ortaya çıkartıyordu. Zafere inanıyordu ve onu bekliyordu. Onun için, terörist eylem, her şeyden önce, bir kişisel fedakarlık, bir yüce eylemdi. Ama o bu fedakarlığı, bu yüce eylemi, sakin ve

[23] Camus, a.g.e., s. 208.
[24] Savinkov, a.g.e., s. 57.

neşe içinde, tıpkı Plehve'yi takmadığı gibi, sanki hiç takmıyormuş gibi, yerine getiriyordu."[25] İvan Kalyayev: "... devrimi kendilerine hayatlarının bütün armağanını verenlerin hissettikleri denli yumuşak ve derin bir aşkla seviyordu. Fakat, doğuştan şair olduğundan sanatı da seviyordu. Devrimci toplantılar dışında, pratik işler tartışılmadığında, o coşkuyla, hafif bir Polonyalı aksanıyla edebiyattan bahseder, uzun uzun konuşurdu."[26]

Azev ve Savinkov suikastı itinayla hazırladılar. Tarih 8 Temmuz olarak saptandı, daha sonra 15'ine ertelendi. Azev bir başka suikast hazırlığını ifşa ederek ve Plehve'ye karşı olanı hiçbir belirgin bilgi vermeksizin ihbar ederek Ohrana'nın dikkatini başka yöne çekti. 15 Temmuz 1904'te Azev Varşova'daydı. Bu da ona mazeret sağlıyordu. O gün Plehve birinci bombacı Sazonov tarafından öldürüldü. Bomba altı kilo ağırlığında ve silindir şeklindeydi; terörist onu bir gazetenin içine gizlemişti. Plehve'nin arabasına doğru fırlattı; bakan patlamayla paramparça oldu ve yaralı Sazonov tutuklandı.

Savaş Örgütü'nün Gelişmesi

Plehve'nin öldürülmesinden sonra, Azev Sosyalist-Devrimci Parti'nin sekiz diğer merkez komite üyesinin kendisini bir kahraman gibi karşıladıkları Cenevre'ye gitti. Kazandığı başarıyı sömürdü, Savaş Örgütü'nden tam bağımsızlık talep etti ve elde etti. 1904 Ağustosu'nda oluşturulan Savaş Örgütü'nün tüzüğü parti tarafından kabul edilmişti:

"Madde 1: Savaş Örgütü'nün amacı terörist eylemlerle otokrasiye karşı mücadele etmektir. Madde 2: Savaş Örgütü teknik bakımdan tam bir bağımsızlıktan yararlanır; kendi ayrı kasasına sahiptir ve partiye merkez komite vasıtasıyla bağlıdır."[27]

Azev Savaş Örgütü'nün yöneticisi seçildi. Savinkov onun

[25] A.g.e., s. 18.
[26] A.g.e., s. 59.
[27] Général Alexandre Spiridovitch, *Histoire du terrorisme russe (1885-1917)*, Paris, Payot, 1930, s. 187.

vekiliydi ve "en yüksek organ" olan örgütlenme komitesi Azev, Savinkov ve Maksimilyen Schweitzer'den meydana geliyordu. Savaş Örgütü, Paris'te dinamit imal etmek ve geleceğin teröristlerini patlayıcı yapımında eğitmek için bir laboratuvar kurmuştu. Azev yeni militanlar devşiriyordu ve üç genel valiye karşı parti merkez komitesinin verdiği kararları icra etmekle yükümlü üç ekip kurmuştu:

Schweitzer'in ekibi 15 militanı bir araya getiriyordu: Sankt Peterburg Genel Valisi Grandük Vladimir Aleksandroviç'i öldürecekti.

Savinkov'un ekibi 5 üyeden oluşuyordu: Moskova Genel Valisi Grandük Sergey Aleksandroviç'i öldürecekti.

Mihail Borişankiy'in yönettiği üçüncü ekip Kiev Genel Valisi General Kiepels'i öldürmekle görevliydi.

Üç ekip de Kasım 1904'te Rusya'ya doğru yola çıktı. Bu sırada Azev, Ohrana'daki irtibat ajanı Vasiliy Ratayev'e yanlış bilgiler vermeye devam ediyordu. Onu yanlış yönlere sevk ediyordu.

Bu hazırlıklar Rus-Japon Savaşı sırasında ve 1905 olayları öncesinde cereyan ediyordu. Diğer taraftan, Ohrana'nın stratejisi Moskova şubesinin müdürü Sergey Zubatov'un etkisiyle 1895'ten beri değişmişti. Zubatov yasal işçi sendikaları kurarak ve devrimcileri radikalizme ve teröre iterek işçileri devrimcilerden ayırmayı umuyordu. Zubatov'un kariyeri, yaptıklarını destekleyen Plehve'nin öldürülmesiyle sona erdi, ama "Zubatov dernekleri" denen sendikalar yaşamaya devam etti. Öyle ki Ocak 1905'te Sankt Peterburg'daki grevi kontrol eden işçi derneği polisin korumasında çalışıyordu. Papaz Gapon'un idaresindeki dernek, 1905 yılında 6.000 ile 8.000 arasında üye barındırıyordu. 22 Ocak 1905 Pazar günü, 8.000 kişilik bir kortej çara bir dilekçe vermek üzere Kışlık Saray'a doğru yürüyüşe geçti. Başlarında Gapon vardı. Sağında SR partisinden Pyotr Rutemberg vardı. Grandük Vladimir kalabalığın üzerine ateş açılması emrini verdi: 1.600 kişi öldü, binlercesi yaralandı. Ru-

temberg tarafından yere yatırılan Gapon yara almadı. Her ikisi de kaçtılar. "Kanlı Pazar" katliamı 1905 devrimini başlattı. Rus entelijansiyası bu cinayetlerle sarsıntı geçirdi ve devrimcilere meyletti. Opera sanatçısı Fyodor Şalyapin, imparatorluk tiyatrosunun sahnesinde devrimci şarkılar söyledi ve yazar Leonid Andreyev, dairesini Sosyal-Demokrat Parti merkez komitesinin hizmetine soktu. İmparator reformları kabul etmek zorunda kaldı. Ağustos 1905'te üniversitelerin özerkliği yasası çıktı. Kont Sergey Witte başbakan oldu. Savaş sona erdi. 17 Ekim Manifestosu Rusya'ya bir yasama organı, imparatorluk Duma'sını kazandırdı. Bununla beraber, bu reformlar devrimci partilerin, başta da Sosyal-Demokrat Parti'nin gelişmesini engellemiyordu. Ülkenin her yanında bu partilerin yerel komiteleri pıtrak gibi bitti. Fakat Sosyalist-Devrimci Parti işçiler, öğrenciler ve bahriyeliler arasında gelişen grev hareketlerinde sadece ikincil bir rol oynadı.

1905'te meydana gelen siyasal sarsıntılara rağmen, Savaş Örgütü'nün üç grubu üstlendikleri suikastları hazırladılar. Savinkov ve ekibi Grandük Sergey'in yer değiştirmelerini gözledi. Grup beş üyeden oluşuyordu: Savinkov, Kalyayev, Dora Briliant, Boris Moyseyenko ve Fyodor Kulikovskiy. "Gözcüler" arabacı kılığındaydılar: Grandükün nereye ve ne zaman çıktığını saptıyorlardı. Dora Briliant bombaları hazırlıyordu. 2 Şubat günü Kalyayev harekete geçmekten vazgeçti: Grandüke karısı ve yeğenleri, Grandük Pavel'in çocukları eşlik ediyordu. Bu kararını onu kabul eden yoldaşlarına açıkladı. Savaş Örgütü daha önce hiçbir zaman masum kurbanlar meselesini ortaya koymamıştı: "Aynı zamanda, hayatlarını tam anlamıyla tehlikeye atan bu icracılar başkalarının hayatına da en titiz vicdanla el atıyorlardı" (Albert Camus[28]). 4 Şubat'ta, Kalyayev koşarken dört adım mesafeden bombasını dosdoğru fırlattı. Grandük Sergey öldürüldü. Tutuklanan Kalyayev Butırki Hapishanesi'ne sevk edildi. Birkaç gün sonra Grandüşes Yelizavet onu ziyaret edip bir ikona verdi

[28] Camus, a.g.e., s. 211.

ve onun için dua edeceğini söyledi. 5 Nisan 1905'te Kalyayev'in duruşması sırasında yaptığı uzun savunması devlet terörizminin karşısına intikamı koyan bu devrimcilerin tutumunu açıklıyordu: "Ceset dağlarıyla, yüz binlerce parçalanmış hayatla, ülkeyi baştan sona hoşnutsuzluk ve tedhiş seline batıran bir deniz dolusu kan ve gözyaşıyla birbirimizden ayrıyız. Siz halka savaş ilan ettiniz. Biz bu meydan okumayı gördük [...] İki tür ahlak olduğunu tanımaya hazırsınız: Biri 'öldürme, çalma' diyen sıradan ölümlüler için olanı; daha siyasal olan, her şeyi yapmasına izin veren valiler için olan diğeri."[29] Ölüme mahkûm edilen Kalyayev Schlusselburg'a nakledildi ve 10 Mayıs'ta asıldı.

Mart 1905'te, Max Schweitzer, Sankt Peterburg'daki Bristol Otel'de hazırladığı bombanın patlaması sonucu öldü. Polis tarafından kendilerine çekilen bir devrimci olan Tatarov'un verdiği bilgiler üzerine bütün grup tutuklandı. Üçüncü grup olan Kiev grubu eyleme geçmekten caydı. Bu 1905 yılı boyunca Savaş Örgütü'nden bağımsız yerel gruplar Odesa'da, Vyatka'da, Nijniy-Novgorod'da, Dvinsk'te, Vitebsk'te, Samara'da, Tiflis'te, Lubni'de, Kreslavl'da, Rostov-na-Donu'da, Białystok'ta, Krasnoyarsk'ta, Kişinyov'da, Gomel'de polis şeflerine veya polis komiserlerine yönelik suikastlar yaptılar. Baku'da, Vilno'da birkaç muhbir infaz edildi.[30]

Kendini unutturmak için, Azev Ohrana'ya Bulgaristan şebekesini yakalattı, ama bilahare Cenevre'ye nakledilen Villefranche'taki laboratuvarını gizledi. Sosyalist-Devrimci Parti siyasal polisin derinlemesine içine sızdığının farkındaydı. Gerçekten, 1904'ten itibaren, emniyet müdürlüğünün muhalefet partilerinde, en başta da Sosyal-Demokrat Parti ve Sosyalist-Devrimci Parti içinde yüzlerce ajanı vardı. Sadece Sankt Peterburg şehri için 1906'dan itibaren başkent Ohrana'sını yönetecek olan General Gerasimov 1908 yılında SD'ler, SR'ler, anarşistler ve KD'ler (*Konstitutsionno-Demokratiçeskaya Partiya*/Anayasacı

[29] Savinkov, a.g.e., s. 155 ve 157.

[30] Jacques Baynac, *Les socialistes-révolutionnaires*, Paris, Robert Laffont, 1979, s. 200.

Demokrat Parti) içine sızmış 120 ile 150 arasında ajan sayıyordu. Azev hakkında da ihbarlar dolaşımdaydı, ama yoldaşları için o her türlü şüphenin üzerindeydi.

RUS ANARŞİSTLERİ (1903-1907)[31]

İlk Rus anarşistleri, 1903 ilbaharında Białystok'ta (bir düzine kadar üyesi olan *Borba* [Kavga/Savaş] grubu), daha sonra Odesa'da ve Çernigov vilayetinde ortaya çıkmıştı. Anarşist hareket bilhassa 1905 yılından sonra gelişti: Batı vilayetlerinde, küçük *ştetl*'larda (Rusya Yahudilerinin yaşamalarına izin verilen Yerleşim Hududu içindeki pazar kentleri) ve özellikle Güneyde Odesa ve Yekaterinoslav'da, sonra Ukrayna'da, Kırım'da ve Kafkasya'da. Süreç her yerde aynıydı: Hayal kırıklığına uğramış SR'ler veya SD'ler küçük bir anarşist çevre kuruyorlardı. Bu örgütlerin amacı devletin ve kapitalizmin yıkılmasıydı, ama üyeleri buna hangi yollarla ulaşılacağına dair, bilhassa terörün rolü konusunda anlaşamıyorlardı.

Bu tanımlaması zor anarşist hareket içinde iki temel grup ayırt edilebiliyordu: *Çernoye Znamya* (Kara Bayrak) ve *Beznaçaliye* (Efendisiz).

Çernoye Znamya Rus İmparatorluğu'nun uzak ara en önemli terörist anarşist grubuydu. Bilhassa Yerleşim Hududu'ndan genç Yahudileri devşiriyordu. 1904 yazında, Białystok'ta, on sekiz yaşında bir anarşist olan Nisan Farber, bir iplik fabrikası sahibi olan Avraam Kogan'ı, Yom Kippur günü sinagoga giderken bıçaklayarak ağır biçimde yaraladı. Birkaç gün sonra, bir polis karakoluna kendi imalatı bir bomba attı ve patlamada can verdi. Białystok'ta, Varşova'da ve bilhassa *çerno-znamentsı*'nın (Kara Bayrakçılar) şavaş subeleri kurduğu, bomba imal ettiği, fabrikalara saldırı düzenlediği ve müsadere ve sabotajları çoğalttığı güneyde fabrikalara ya da patronların evlerine başka suikastlar da yapıldı. Bir muhalif grup, *bezmotivniki* (güdüsüzler) kitleleri

[31] Bkz. Avrich, a.g.e., s. 43-84.

isyana çağırdı ve 1905'te Varşova'daki Bristol Otel'de ve Odesa'daki Libman Kafe'de bombalar patlattı.

Beznaçaliye daha dar, ama oldukça fanatik bir gruptu. Sankt Peterburg'da iş görüyordu ve üyelerinin çoğunluğu öğrencilerdi. Kendilerine anarko-komünist diyorlardı, çünkü bir komünler federasyonu kurmak istiyorlardı. Kurucusu Nikolay Romanov kendine Bidbei diye hitap ettiriyordu. Aslında grup kitlesel terör yönelik hezeyanlı çağrılarına rağmen, terörist eylemden çok propagandaya kendini adamıştı. Başka gruplar anarşist kılıf altında soygun ve talan faaliyetlerini gizliyorlardı.

1905 devriminden sonra anarşistler polis tarafından sıkı takibe alındı. Baskı acımasızdı, adaletse işgüzar. Yüzlerce genç insan ölüme mahkûm edildi ya da gardiyanları tarafından infaz edildi. Çoğunlukla yirmi yaşın altındaydılar. Birçoğu intihar etti veya kendilerini feda etti. En şanslıları Batı Avrupa'ya ve ABD'ye kaçmayı başardılar. En seyredeğer iki mahkeme, Aralık 1905'teki Odesalı anarşistlerinki (Libman Kafe) ile Kasım 1906'daki *Beznaçaliye* grubununkiydi.

Paul Avrich'in tahminlerine göre, Rusya'da 1905'den 1907'ye dek, 5.000 aktif anarşist vardı. Hareket Rusya'daki diğer devrimci hareketlerle aynı tartışmayı geliştiriyordu: Terörizm devrimci eylemin merkezine yerleştirilmeli mi yerleştirilmemeli mi? 1907'den sonra terörist dönem geride kaldı ve anarşizm sendikalizme, yani işçi muhitinde propaganda ve örgütlenmeye doğru evrildi. Anarşistlerin rüyaları ancak ikinci bir anarşist fırtınanın zincirinden boşanacağı 1917'de gerçekleşebilecekti.

1905'TEN SONRA SOSYALİST-DEVRİMCİ PARTİ

17 Ekim Manifestosu'ndan sonra 1905 olaylarının gerisinde kalmış olan Sosyalist-Devrimci Parti yeraltından çıktı. Merkez komite Cenevre'yi terk etti ve Rusya'ya geri döndü. Terörizm meselesi tekrar tartışıldı. Savaş Örgütü'nün korunmasını iste-

yen Azev'in ve Savinkov'un taleplerine rağmen, merkez komite yeni bir biçim altında yeniden kurmak üzere onu dağıttı. Sankt Peterburg silahlı ayaklanmasını hazırlama kararı aldı. Bu amaçla, Azev ve Savinkov'a emanet ettiği bir Savaş Komitesi kurdu. Fakat ayaklanma tasarısı akim kaldı. Aramalar silahların ve patlayıcıların ele geçirilmesine ve tutuklamalara yol açtı. Buna karşılık, Moskova'da, Aralık ayında, devrimci örgütler bir genel grev hazırladılar ve SR'ler de buna katıldılar. Moskova işçi vekilleri sovyeti 6 Aralık'ta genel grev ilan etti. Barikatlar kuruldu, ama asker ve polis üstün geldi ve grev 18 Aralık'ta sona erdi. Ayaklanmaya son veren ve Presnya mahallesindeki son direniş adacıklarını temizleyenler, General Lev Mien tarafından komuta edilen Semyonovskiy muhafız alayı ile Varşova'dan gelen Lodarskiy alayıydı. Taşra vilayetlerinde, yerel komiteler grevlere ve ayaklanmalara katılıyorlardı. Merkez komitenin terörizme son verme kararına rağmen polislere karşı bir düzine saldırı düzenlendi. Rusya'ya geri dönen merkez komite, dört yıldır var olan Sosyalist-Devrimci Parti'nin ilk kongresini topladı. Bu kongre Finlandiya'da, İmatra'da 29 Aralık ile 4 Ocak 1906 arasında yapıldı. "Fiili özgürlükler kesin biçimde kazanılana kadar 'merkezleşen siyasal terörü güçlendirme'ye karar verdi. Ancak ondan sonra ancak merkez komite terörist eylemleri askıya alabilirdi."[32] Fakat parti tarımsal terörden vazgeçti. Bu karar buna olumlu bakan sol kanadının ayrılmasına yol açtı. 1904'ten itibaren, bu hizip köylü terörünün en etkili mücadele aracı olduğunu düşünüyordu. Kongrede, "tarımcılar" toprakların ve fabrikaların derhal sosyalleştirilmesini talep ettiler. Talepleri reddedildi ve onlar da Saratov kökenli bir agronom olan Medved (Ayı) lakaplı Sokolov'un can verdiği bağımsız bir örgüt, maksimalist SR'ler Birliği'ni kurmak üzere partiden ayrıldılar.

Sosyalist-Devrimci Parti iki haini tasfiye etmeye karar verdi: Gapon ve Tatarov. 1906 Şubatı'nda, Gapon Pinhas Rutenberg'i ele vermeye çalışmış, ama aynı zamanda da ona polisin hizme-

[32] Spiridovitch, a.g.e., s. 309.

tinde olduğunu ve çara, Başbakan Witte'ye ve İçişleri Bakanı Durnovo'ya karşı hazırlanan komploları ortaya çıkarınakla yükümlü olduğunu ifşa etmişti. Gapon ona Raçkovskiy'le buluşmayı önermişti. Rutenberg derhal merkez komiteyi haberdar etmiş ve talimat istemişti. Azev ve Çernov onu Gapon ve Raçkovskiy'le randevuyu kabul etmeye ve onları öldürmeye davet etmişti. Bunun üzerine Rutenberg, Gapon'u polisle işbirliği yapmaya hazır olduğuna inandırdı. Buluşma birkaç kez ertelendi. Raçkovskiy belirlenen randevulara gelmemişti. Azev çok kızdı ve Rutenberg de tek başına hareket etmeye karar verdi. Finlandiya körfezinde bir villa kiraladı ve Gapon'u 28 Mart 1906'da oraya davet etti. Villada gizlenen parti çalışanları Gapon'u yakalayıp astılar. Parti bu infazı üstlenmedi. Schweitzer grubunu satmış olan Tatarov, 4 Nisan 1906'da ebeveynlerinin yanına sığındığı Varşova'da infaz edildi. Bu cinayet Savinkov tarafından önerilmişti merkez komiteye ve komite de bunu kabul etmişti. O zaman Savinkov, Tatarov'u bıçak darbeleriyle öldüren ve annesini de yaralayan, içlerinde Nazarov'un da bulunduğu beş kişilik bir ekip kurmuştu.

Azev'in adamları Durnovo'ya karşı bir suikast hazırladılar. Bakanın evini gözleyenler tespit edildi ve 1906 yılının Nisan ortasında Azev, onun Ohrana'ya bağlı olduğunu bilmeyen polisler tarafından, Sankt Peterburg'da tutuklandı. Ratayev'in emekliliğe ayrılmasından beri Azev'in irtibat subayı olmakla birlikte onunla bağlantısını koparmış olan Raçkovskiy, başkent Ohrana'sının yeni şefi General Gerasimov'a Azev'in uzun süredir ajanlarından biri olduğunu açıkladı. General o zaman Azev'le bir anlaşma yaptı: Suikast hazırlığının gizli yönlerini ihbar edecek, aylık almaya devam edecek ve polis cezalar daha hafif olsun diye onun grubunun üyelerini suikastlardan önce tutuklayacak. Ve bu anlaşmaya uyuldu: "Azev uzun yıllar benim en iyi işbirlikçim olduğunu gösterdi. Onun yardımıyla, teröristlerin faaliyetini çok önemli ölçülerde felç etmeyi başardım."[33] Gera-

[33] Guerassimov, a.g.e., s. 114.

simov SR terörizmini nötralize etmeye kararlıydı ve yeni yöntemler uyguluyordu. Hatıralarında seleflerinin beceriksizliğini ağır biçimde eleştirmişti: "Gizli polis gibi olağanüstü değerli ve etkili bir silah en büyük ihtiyatla kullanılmalıdır, zira bu nasıl kullanılacağını bilmeden kullananlar için son derece tehlikeli, iki yanı keskin bir silahtır."[34]

Savinkov Azev'den Şubat ayında, demek ki onun Ohrana tarafından ele geçirilmesinden önce, Aralık 1905 zulmünün tertipçisi Moskova Genel Valisi Amiral Dubasov'u öldürme görevini almıştı. Vali öngörülen rotayı takip etmediğinden dolayı suikast birkaç kez ertelenmişti. Her defasında, bombayı atmakla görevli Boris Voynarovskiy kâğıda sarılı üç kiloluk paketiyle geçiş noktasına gidiyordu. Her başarısız teşebbüsten sonra, bombanın sökülmesi lazımdı ki o da hayli risk taşıyordu. 10 Nisan'da, yaralanan ve tutuklanan genç bir teröristin, Olga Benevskaya'nın elinde bir bomba patladı. Yine de planı Azev tarafından kabul edilen, Dubasov'a karşı suikast 23 Nisan'da yerine getirildi. Bombayı atan Voynarovskiy ile Dubasov'un yaveri öldüler, ama vali yaralı olarak kurtuldu.

Birinci Duma'nın dağıtılmasından sonra, 9 Temmuz 1906'da, o zamana dek beklemedeki Sosyalist-Devrimci Parti yeniden silahlı ayaklanma çağrısı yaptı. Örgütlenme işini geliştirdi, vilayetleri belirledi ve bölge bölge toplanan yeni komiteler kurdu. Gazeteler kurdu ve açıklamalarda bulundu. Orduya, özellikle Baltık filosuna sızdı. Fakat örgütlerinin en aktifi Nijniy Novgorod'dan Hazar Denizi kıyısındaki Astrahan'a dek yayılan bölgede konuşlanan Volga filosu bahriyelileriydi. Sveaborg ve Kronstadt deniz üslerindeki bahriyeli ayaklanmaları başarısızlığa uğradı. Bu başarısızlıklar SR'lerin ayaklanmanın erken olduğuna ve partinin eski taktiğine, gerek Moskova'da gerekse taşrada kitle terörüne geri dönmesi gerektiğine dair inancını güçlendirdi. Merkez komitenin talimatı üzerine Azev, Savinkov'u bahriyelerin bastırılmasını yöneten Karadeniz filosu komutanı

[34] A.g.e., s. 105.

Amiral Yuriy Çuhin'i öldürmekle görevlendirdi. Bir ekip oluşturuldu ve bir gözetleme başlatıldı ama asıl "savaşçılar"ın kendileri gözetleniyordu. Savinkov'dan habersiz, Sosyalist-Devrimci Parti'nin Sivastopol yerel komitesi Sivastopol kale komutanı General Neployev'e karşı bir başka suikast tertip etti. 14 Mayıs 1906'da bir teftiş sırasında atılan ilk bomba patlamadı; ikinci bomba terörist de dahil altı kişiyi öldürdü. Saldırıdan sonra başlatılan polis taramasında Savinkov tutuklandı, bu da Savaş Örgütü'ne ağır bir darbe indirdi. Bu yüzden merkez komite Lev Silberberg'in Savinkov'u kaçırma önerisini kabul etti. 15 Temmuz günü bir hapishane gardiyanı muhafızların burnunun dibinden Savinkov'u hapishaneden çıkarttı. On gün sonra, bir deniz subayı olan Boris Nikitenko onu yurtdışına geçirdi.

1906 sonbaharında Azev, Başbakan Stolıpin'i öldürmeyi önerdi. Gerçekte, Gerasimov'un ayartmasıyla, Savaş Örgütü'nün merkezini çökertmek istiyordu. Parti bu örgütün "olağanüstü şansızlığı" olduğuna hükmetti: Ona verilen hiçbir hedef vurulamamıştı, oysa ondan bağımsız durumdaki yerel komiteler aktif ve etkiliydi. Gerçekten, 1906 yılının ilk sekiz ayında, yerel komiteler, başta Kuzey ve Volga bölgelerinde olmak üzere, sivil ve askeri memurlara ve muhbirlere karşı suikastları çoğaltmışlardı: Ağustos ayında Albert Trauber tarafından Semyonovskiy alayının komutanı General Mien'in öldürülmesi de dahil bir otuz kadar. 1905 Aralık ayından itibaren 1905 Kasımı'nda Tambov'daki köylü isyanlarını bastıran sorumlulara karşı üç suikast programlanmıştı: General von der Launitz ve iki işbirlikçisi, Bogdanoviç ve Lujanovskiy. Vali Yardımcısı General Bogdanoviç, 28 Aralık'ta Karpoviç tarafından öldürüldü. Ocak ayında Tambovlu on dokuz yaşındaki bir genç kız, Mariya Spiridonova cezalandırma seferinin komutanı Lujanovskiy'i öldürdü. Von der Launitz ise daha sonra infaz edilecekti.

Merkez komite Sankt Peterburg'da akim kalmış olan Durnovo suikastı projesini yeniden ele aldı. Tatyana Leontyeva adında bir genç kız, bakanın Müller takma adıyla tatilini geçirdiği İsviçre'nin Interlaken şehrine doğru yola çıktı. Bu konuda ihbar

almış olan Gerasimov, Durnovo'ya şehri terk etmesini tavsiye etti ve Leontyeva da bakan zannettiği Müller adındaki bir Fransız turisti öldürdü.

Sosyalist-Devrimci Parti'den ayrıldıktan sonra Sokolov ile liderliğini yaptığı maksimalistler grubu, 7 Mart'ta operasyonlarını finanse etmelerini sağlayan bir "müsadere" tertip ettiler: Moskova Crédit Mutuel Bankası soygunu. 12 Ağustos'ta Stolipin'in Aptekarskiy adasındaki villası bombalarla dümdüz edildi: Üç bombacı ve başbakanın kızı da dahil 32 kişi öldü. SR Partisi merkez komitesi kendi etiği ve siyasal programıyla çelişen bu cinai eylemi kınadı. Sokolov'un 1 Aralık 1906 tutuklanmasından ve idam edilmesinden sonra Maksimalist Sosyalist-Devrimciler Birliği dağıtıldı. Moskova'da ve taşrada küçük maksimalist gruplar kuruldu, ama 1907'de maksimalizm tedricen ortadan kalktı. Geride tek bu adı sahiplenen, aşırı terör ve kitlesel fiziksel imha üzerine ipe sapa gelmez görüşler ileri süren bir ırkçı teorisyen olan Boris Pavlov kaldı. Ohrana maksimalist gruba sızmaya çalışmış, fakat ajanı zannettiği kişinin oyununa gelmişti. Gerçekten Temmuz 1906'da gizli polis, bir maksimalist olan Salomon Ryss'i işe almıştı. Kiev'de bir tahsildarı soymaya çalışırken yakalanmış, bizzat kendisi yerel Ohrana şefine onun için çalışmayı önermişti. Gerçekteyse Ryss, Sokolov tarafından polise yanlış bilgiler vermek üzere devreye sokulmuştu. Sokolov'un yakınına sızan bir Ohrana ajanı, Ryss'in manevralarını öğrendi ve onu şeflerine ihbar etti. Ryss tutuklandı, sıkıyönetim mahkemesinde yargılandı ve asıldı. Mahkemesi sırasında maksimalist görüşlerini açıkladı.

Savaş Örgütü merkezinin başarısızlıkları, merkez komiteyi Azev'i görevlerinden azletmeye ve yeni bir grup oluşturmaya götürdü: "Merkez Komite Savaş Müfrezesi". Bu müfrezenin yönetimi komuta merkezini ve dinamit laboratuvarlarını Finlandiya'daki Imatra'da kuran ve yeni bir ekip oluşturan Silberberg'e verildi. Suikast hazırlığı yöntemine tamamlayıcı ekler yaptı: Yalnızca hedefin yer değiştirmelerine değil, özel hayatına dair de bil-

giler de derlenecekti. 21 Aralık 1906'da, von der Launitz hemen ardından intihar eden Kudryavtsev tarafından öldürüldü. Silberberg' de üç suikast tertip etti: Albert Trauberg tarafından 17 Ocak 1907'de Deryabinsk Hapishanesi'nin müdürünün öldürülmesi; akim kalan general Dubasov'a karşı suikast; Trauberg tarafından Başsavcı General Pavlov'un öldürülmesi. Fakat polis Silberberg ekibini açığa çıkardı ve 9 Şubat 1907'de Silberger'i tutukladı. Savaş Müfrezesi'nin yönetimi Savinkov'un kaçışından sonra Sivastopol'ü terk etmesini sağlayan deniz subayı Boris Nikitenko'ya geçti. Müfreze Stolıpin'e, Grandük Nikolay'a ve imparatora karşı bir suikast hazırladı. Azev'in ihbarı üzerine polis, 31 Mart'ı 1 Nisan'a bağlayan gece, içlerinde Nikitenko'nun da bulunduğu 28 teröristi tutukladı.

12 Şubat 1907 günü Sosyalist-Devrimci Parti, Finlandiya'da ikinci kongresini topladı. Sibirya sürgününden kaçan Gerşuni, ABD üzerinden Rusya'ya geri döndü. Kongreye başkanlık etti. 115 delege ikinci Duma seçimlerinin onlara 30 ile 40 arasında vekil getireceğini biliyorlardı. Gerşuni tartışmaları domine ediyordu. Partinin gelecekteki Duma'ya katılmasını kabul ettirdi ve müsaderelere başvurulmasını mahkûm ettirdi. Oysa bu anarşistler, Bolşevikler, Polonyalı ya da Transkafkasyalı milliyetçiler gibi diğer grupların –Haziran 1907'de Kamo, Tiflis Bankası soygununu yönetmişti– finansman yöntemiydi. Gerşuni teröre başvuruyu onaylıyordu, ama partinin kararını hükümetin tutumuna bağlıyordu. Eğer hükümet zulüm politikasına –pogromlar, hapishanelerdeki kötü muameleler, keyfi tutuklamalar, gösterilerin dağıtılması– devam ederse terörizm tekrar başlayacaktı. İkinci Duma önerilerini geri çevirince SR'ler kendi adaletlerini uyguladılar. 3 Haziran 1907 günü ikinci Duma lağvedildi. SR'lerinde dahil olduğu bir üçüncü Duma seçildi. Duma çalışmalarına 2 Kasım'da başladı.

Silberberg ve Nikitenko'nun peşpeşe tutuklanmasıyla başsız kalan asıl Savaş Müfrezesi'nin dağılmasından sonra, Albert Trauberg –Karl müstear adıyla tanınan– tarafından yönetilen

gezici Savaş Müfrezesi, merkez komitenin doğrudan emri altına girdi. Ağustos 1907'de Sankt Peterburg'da ve Pskov'da hapishane müdürleri öldürüldü. 15 Ekim'de başkent hapishaneler idaresinin başı Konstantin Maksimovskiy öldürüldü. Ardından başarısızlıklar sökün etti. Merkez komiteden bağımsız hareket eden yerel gruplar etkinliklerini korurken Karl'ın grubunun planları açığa çıktı. Gerçekten taşra vilayetlerindeki savaş grupları imparatorluğun dört bir yanında onlarca sivil devlet memurunu –bilhassa hapishane ve ceza kolonisi müdürünü–, subayı ve muhbiri infaz etmişti.[35] Merkez grubun dağılmasına rağmen, Sosyalist-Devrimci Parti'nin tertip ettiği terörizm faaliyetinin doruğuna 1907'de ulaşıldı.

Ağustos 1907'de yeniden İsviçre'ye sığınan merkez komite, terör kullanımının uygunluğunu tartışmaya devam etti. Hâlâ komitenin mensubu olan Azev, yalnızca bu uygulamayı savunmakla kalmıyor, başta uzaktan kumandalı bomba ve uçan düzenekler gibi yeni teknik icatlar kullanmayı da öneriyordu. Yardımcılığını sürdüren Savinkov, terörist şubenin yeniden örgütlenmesi ve bunun iki düzey arasında paylaştırılması düşüncesindeydi: İstihbarat ve eylem. Merkez komite bu önerileri reddetti ve II. Nikolay'a karşı bir suikast hazırlayacak olan yeni bir Savaş Örgütü kurmaya karar verdi. Bu yeni Savaş Örgütü'nün başına Azev getirildi. O da yardımcısı olarak Karpoviç'i tayin etti. Gerasimov'u bilgilendirmeye devam ediyordu ve ona Trauberg'in müfrezesini yakalattı. Ardından Gerasimov'la yeni bir anlaşma yaptı: Savaş Örgütü hiçbir suikastta bulunmayacaktı, ama polis de gruptan hiçbir kimseyi tutuklamayacaktı. Bundan sonra, polis imparatora karşı bir suikast hazırlığından düzenli biçimde bilgilendiriliyor ve polis de imparatoru koruyacak bütün önlemleri alıyordu. Azev ile Gerasimov arasındaki anlaşmalar polisler tarafından bilinmediğinden bir gaf yaptılar. Sibirya'dan kaçmış olan Karpoviç polis tarafından aranıyordu ve yakalandı. Gerasimov onun yeniden kaçışını organize etti, ama şüphe çekmek de istemiyordu. Onu başka bir

[35] Bkz. Spiridovitch, a.g.e., s. 480-483'teki liste.

hapishaneye aktaracak olan polis, mahkûm sunulan fırsatları değerlendirmeden evvel, tam üç kez deneme yapmak zorunda kaldı.

Terörist şebekelerin dağıtılması 1908'de de sürdü. Suikast tasarıları ortaya çıktı, silah ve patlayıcı zulaları açığa çıktı, gizli matbaalar yok edildi, bölgesel savaş grupları tam tekmil tutuklandı. Bu durumdan kısmen sorumlu olan Azev, konumunu tehdit altında gördü. Merkez komitenin güvenini yeniden kazanmak için çara karşı, 9 ve 10 Haziran'da (yeni takvim) İngiltere Kralı VII. Edward'la olan görüşmesi sırasında, Reval'de yapılacak bir suikast hazırladı. Ama Ohrana'ya da haber verdi. II. Nikolay'a karşı bir başka suikast da Eylül 1908 tarihinde başarısızlığa uğradı. İskoçya'da inşa edilen *Rurik* kruvazörünün bahriyelileri, merkez komiteyi, çarın geminin Rusya'ya gelişinde açılışını yapacağı konusunda uyardılar ve onu bu sırada vurmayı teklif ettiler. Azev projeyi kabul etti ve bunu polise bildirmedi. İhaneti konusunda giderek yükselen söylentileri bastırmak için II. Nikolay'ı ölüme terk etmekten başka çaresi kalmamıştı. Fakat suikastla görevlendirilen iki tayfa II. Nikolay'ın önüne geldiklerinde imparatorun şahsına silah çekmeye cesaret edemediler.

Azev'in ihanetiyle ilgili söylentiler yeni değildi. Uzun yıllardır merkez komite üyesi eski devrimci Vladimir Burtsev, Azev'i Ohrana ajanı olmakla suçluyordu. Fakat diğer komite üyeleri ona katılmıyordular. Gerşuni (1908'de ölmüştü) her zaman bu suçlamayı reddetti ve Savinkov da Burtsev'i partinin itibarını zedelemeye çalışmakla suçladı. Bir araştırma komisyonu kuruldu, o da Azev'i akladı. Fakat Burtsev iddiasından vazgeçmedi. Çürütülemez kanıtlar toplamak için Burtsev, kendisine, Azev'in polisi Sosyalist-Devrimci Parti'nin faaliyetleri hakkında bilgilendirdiğini, ama aynı zamanda Plehve ve grandük Sergey suikastlarını da tertip ettiğini ve imparatora karşı bir suikast hazırladığını anlatan eski polis müdürü Lopuhin'le bir trende buluştu. Eğer Azev tutuklanmazsa imparator öldürülme tehlikesi altındaydı, bu yüzden Lopuhin onun maskesini düşürüyordu. Burtsev'in ardı arkası kesilmeyen suçlamalarını bir hale yola koymak için

Paris'te 1908 Ekim sonu Azev'in suçsuzluğunu ortaya koyacak, bir kısmı Sosyalist-Devrimci Parti'den, diğer kısmı Vera Figner, Lopatin ve Kropotkin gibi parti dışından seçilen bir devrimci jüri toplandı. İçi dolu bir belgelendirmeye dayalı olan Burtsev'in tanıklığı jüriyi etkiledi. Gerasimov, Lopuhin'in Londra'ya gidip merkez komite üyeleri Çernov, Argunov ve Savinkov'la buluşacağını öğrendi. Azev'e Lopuhin'le konuşmasını tavsiye etti, ama Lopuhin teslim olmadı. Londra'ya gitti ve merkez komite üyelerine Azev'in bir Ohrana muhbiri olduğunu ve hatta kendisine onun maskesini düşürmemesi için baskı yaptığını teyit etti. Hayatından endişe eden Azev kaçtı ve bir takma adla 1918 yılında nefritten öleceği Berlin'e yerleşti.

8 Ocak 1909'da merkez komite, Azev'i "ajan provokatör" olarak tanımlayan bir beyanname yayımladı. Dünya basınında bir sarsıntıya yol açan bu ifşaatların ardından Duma'ya iki soru önergesi verildi. Biri, hükümeti zulüm politikasını haklı göstermek için provokasyon amacıyla Plehve, Grandük Sergey ve General Bogdanoviç cinayetlerini tertip etmekle suçluyordu. Diğeri ajanlarından bazılarının yasadışı faaliyetlerinden haberdar olup olmadığını belirtmesini talep ediyordu. Başbakan Pyotr Stolıpin Duma'ya geldi ve Azev'in Ohrana'yla işbirliğini açıkça kabul etti. Sosyal-Demokrat Parti hem hükümetin hem de teröristlerin itibarını düşürmek için olayı istismar etti. Çernov'un ağzından SR'ler bir başka tezi savundular: Bu bakanlar arası bir iç mücadele dönemiydi sadece. O dönemde Raçkovskiy, Trepov'un adamıydı. Savinkov, Sosyalist-Devrimci Parti'yi bu ihaneti aşmaya çağırmıştı: "Terörü doğuran Azev değil, ona hayat nefesi veren Azev değil ve Azev inşa etmediği tapınağı yıkma hünerine sahip değil. Azev olayı parti ve devrim için ağır bir darbe. Terörün ahlaki öneminin –Kalyayev'in terörü temizdi– altını oyduğundan ya da terör mücadele biçimi olarak imkânsız olduğundan dolayı ağır bir darbe değil. Azev geçecek, ama terör kalacak. Bu darbe başka bir sebepten dolayı ağır ve korkunç [...] Azev olayı zayıfları sarsacak, güçlülerin bile kafasını karıştıracak. Eski bayrağımızı

dikmek için bize büyük bir aşk lazım, bize ateşli bir iman lazım. Oysa uygulanmayan yasa ölüdür ve zafer ancak kılıcı çekene gelir."[36] Ve Savinkov terör politikasının korunmasını talep etti. Ama darbe çok sertti: Merkez komite istifa etti; Savaş Örgütü lağvedildi. Mart-Nisan 1909'da toplanan üçüncü parti konferansı, bir parti konseyinin oluşturulmasını öngörüyordu. Bu parti konseyi ise önce teröre başvuruyu kaldırmayı önerdi, ardından Çemov'un "terörist savaş" tekniği üzerine bir beyanatından sonra konuya tekrar eğildi: "Terörist savaşı yürütme yöntemlerimiz, modern savaş tekniği düzeyinde olmalıdır. Oysa bu teknik olduğu yerde durmuyor [...] Benim dediğim sadece terörist mücadeleyi diriltmek, bu da demek ki, diğerleri arasında, bir dizi yeni teknik araştırmalar yürütmek, bu amaçla özel bir grup ya da teknik gruplara sahip olmak, mücadelemizin gerçek emelleri için bilimin son sözünü kullanmaya çalışmak. Terör, kelimenin gerçek anlamında, ancak belli bir zamanda, en yüksek teknik bilimin devrimci uygulamasına eşdeğer olduğunda terör olacaktır."[37]

Parti Konseyi tarafından yeni bir merkez komite seçildi, ama parti zayıf kaldı. Azev olayının sonu, terörizmin sonunu belirledi. Sosyalist-Devrimci Parti'nin düşüşü, kişisel ve fikirsel anlaşmazlıklarla ağırlaşarak 1910'den 1913'e dek sürdü. Yeni bir Savaş Örgütü kuruldu ve Savinkov başına geçti. Savinkov hükümdar katlini ve Stolıpin cinayetini hazırlamak üzere Rusya'ya geri döndü. Ama işin peşini bıraktı ve merkezleşmiş terör terk edildi. Yeni Sankt Peterburg Ohrana'sının şefi Albay Boris Karpov'un SR mensubu İvan Petrov tarafından 6 Aralık 1909'da katli tek kayda değer cinayetti. O da başkent SR komitesi tarafından kınandı. Yerel komiteler taşrada birkaç eylem yürüttüler: 1911'de iki hapishane müdürü öldürüldü. Ardından yerel örgütler polis tarafından dağıtıldı. 1 Eylül 1911'de Dmitriy Bogrov tarafından öldürülen Stolıpin'in katli Ohrana'yla işbirliği yapan ve yoldaşları karşısında kendini aklamak için bu cinayeti işlemeye zorlanan bir anarşistin işiydi. Mahkeme-

[36] Spiridovitch, a.g.e., s. 563.
[37] A.g.e., s. 588-589.

si sırasında Bogrov kendini Sosyalist-Devrimci olarak tanıttı, fakat parti merkez komitesi bu cinayetle ilgili her türlü bağlantıyı reddetti.

Sosyalist-Devrimci Parti, I. Dünya Savaşı ve 1917 Şubat Devrimi'yle birlikte dirilecekti. İşçi ve Asker Sovyeti'nde çoğunluk, Bütün Rusya Köylü Sovyeti'inde hâkim, Tarım Bakanlığı'nın sahibi, sağda narodniklerin, solda Menşeviklerin müttefiki olan parti bir süre, ekime kadar, düşünü kurduğu özyönetimli demokratik sosyalizmi kurma yanılsaması içindeydi.

Bu Rus terörizmi tarihi eksiksiz olmaktan uzaktır. Birbirinin devamında yer alan iki hareketin tahliliyle sınırlıdır. Anarşist terörü anmakla beraber, milliyetçi partiler –sözgelişi Polonya Sosyalist Partisi 1900'lü yıllarda yüzlerce insanı infaz etmişti– ya da Başbakan Kont Witte'ye karşı bir suikast programlayan, birçok milletvekilini öldüren ve 1916'da 1881'deki hükümdar katli denli simgesel bir cinayete, şifacı köylü papaz Grigoriy Rasputin'in katline karışan aşırı sağcı bir parti olan, doktor Aleksandr Dubrovin'in yönetimindeki Rus Halk Birliği tarafından işlenen sayısız cinayetten bahsetmez.

Son üç otokrat çarın hükümdarlıkları sırasında Rusya'yı sarsan depremler iktidarın altını oyuyor ve 1917 Devrimlerini hazırlıyordu. Terörizm bir şiddetler bütününün bir bileşeniydi sadece: Köylü isyanları, başkaldırılar, grevler, silahlı ayaklanmalar. Fakat özel bir anlamı vardı. Halkçıların ve sosyalist-devrimcilerin tarihi gerçekten ve birçok bakımdan örnektir. İki çağ arasında bir dönüm noktasıdır. Fakat öncelikle bir Rus tarihidir. Her ne kadar, bütün devrimciler gibi, Fransız Devrimi'nin, 1848 Devrimi'nin ve Paris Komünü'nün ardılları olduklarını iddia etseler de, bu erkek ve kadınlar Rustular. Mujik şapkası veya öğrenci kasketi altında onlar Rustular, ruh ve vücutlarıyla, görünüm ve dilleriyle, kökleri muazzam ve soğuk bir toprağın içine dalan uzun bir geleneğin mirasçılarıydılar hepsi. Sıklıkla aynı toplumsal tabakalardan gelen, kimi işlemek kimi de önlemek istedikleri suçla sıkı sıkıya bağlı olan

teröristler de polisler de Rustular. Ayrımın büyüklüğü sınıftan sınıfa olmaktan çok kuşaktan kuşağaydı. Teröristler hayatın pahasının farkındalardı. İşledikleri günahların bilincindeydiler ve varlıkları onları bağışlatmaya ancak yetiyordu. İktidar onlara bir tribün sunduğunda, konuşuyorlar, açıklıyorlar ve kendilerini haklı çıkarıyorlardı. Gizlemiyorlar, inkâr etmiyorlar, ama eylemlerini yüksek perdeden ve güçlü bir şekilde savunuyorlardı. Bu katillere bir ideal can veriyordu. Öldürmeye izinli olduklarına inanıyorlardı, çünkü öldürdüklerinin kendileri de öldürmüşler veya öldürtmüşlerdi. Onlar öç alanlardan çok adaleti sağlayanlardı ve adaletin tek yönlü olmasını ve devlet görevlilerinin eylemlerinden dolayı bir cezalandırılmazlıktan yararlanmalarını kabul etmiyorlardı. İktidar denen ruhsuz canavara karşı gelmek için bir örgüt ve bunun için de bir partiye itaat etmek gerektiğini kabul ediyorlardı. İşte sadece bu noktada XX. yüzyılın terörizmini muştuluyorlardı, ama kendileri bir başka zamanın, XIX. yüzyılın artıklarıydı. Bu kadın ve erkekler hiçbir şekilde XX. yüzyılın totalitarizminin ve onun devlet terörizminin öncelleri değillerdi. Tarihin belli bir anında, belli bir yerinde, Rusya'da konumlanmışlardı. Camus'nün yazdığı gibi: "Her şey sanki Neçayev'in çocukları Kalyayev ve Proudhon'un çocuklarını kullanmışlar gibi olup geçti."[38] Teröristler kuşkusuz katillerdi, ama etik ilkeleri vardı: Bir eşiği aşmışlar, ama ahlak çizgilerini çiğnememişlerdi. Seçimleri etik kalmıştı.

Eylemlerine ilişkin yargımız ne olursa olsun, bunlar ister infial uyandırsın ister sempati, onları hor göremeyiz. Nadir istisnalar haricinde, kendi tarzlarında bir etik muhafaza ettiklerini kabul etmek gerekir. İnsan tarihinin en derin kaynaklarından fışkırarak gelen bir ilkedir ölüme ölüm, hayata hayat, göze göz. Aşılmaması gereken eşik neredediır? "Öldürmeyeceksin!"de mi yoksa "Masuma vurmayacaksın!"da mı? Bana gelince, ben beşinci emre saygıdan yanayım, zira bir masumiyet tahlilinin XX. yüzyılın şahit olduğu ve XXI. yüzyılın da şahit olacağı taşkınlık-

[38] Camus, a.g.e., s. 403.

lara götüreceğini biliyorum. Diğer taraftan, katilin de pişmanlık duymadan öldürmek için kurbanların suçlu olduğu argümanını ileri süreceğini biliyorum. Bu nedenle terörizm tarihinin bu Rusya'ya ilişkin bölümünün sonunda, bu eşiği aşmanın, Tanrı'ya inanmadan ve cennet peşinde koşmadan da, yeryüzünde cehennemin kapılarını açmak olduğunu hatırlatmak istedim.[39]

[39] Bu konuda faydalı biçimde şu esere de başvurulabilir: L. Feuillade ve N. Lazarevitch (yay. haz.), *Tu peux tuer cet homme. Scènes de la vie révolutionnaire russe,* Paris, Gallimard, 1950.

TERÖRİZMİN "BELLE ÉPOQUE"U

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

XIX. yüzyılın sonundan XX. yüzyılın başına kadar olan dönem uluslararası ölçekte belli sayıda terörist hareketin ortaya çıkışına şahit oldu. Rus narodnikleri veya İtalyan ve Fransız anarşistleri örneği Balkanlar'da, Ermenilerde, Hindistan'da, daha başka ülkelerde taklitçiler yarattı. Bazıları günümüze dek gelen ilk milliyetçi ve bağımsızlık yanlısı hareketler bu dönemde ufukta belirdi.

Büyük Savaş'ı önceleyen, "Belle Époque" ve de "birinci iki savaş arası" tabir edilen dönem, derin siyasal ve iktisadi dönüşümler dönemiydi. Bu, "sanayi devrimi" ve kapitalizmin coşkulu gelişme dönemiydi. Bu, yükselen sömürge imparatorlukları (Fransa, İngiltere, Rusya, vb.) ve gerileyen imparatorlukları (Avusturya ve Türkiye) dönemiydi. Büyük imparatorlukların çöküşüyle tezat teşkil eden bu genişlemeci evre, Rudolf Hilferding'in "emperyalizm" (onu kapitalizmin en yüksek evresi haline getiren Lenin tarafından tekrarlanan bir terim) dediği evreydi. Westphalia düzeninin temeli olan büyük güçlerin dengesi sistemi, aynı zamanda Avrupa'nın dünya hegemonyasının sonunu ya da sonunun başlangıcını –kesin olarak 1945'te nihayete erdi– belirleyen olay olan 1914-1918 Büyük Savaşı'yla birlikte çöktü. Fakat bu, kendisini tehlikeye atan milliyetçiliklerin yükselişini önlemeyi beceremeyen bir sistemdi.

Japonya ve ABD gibi yeni büyük güçler ortaya çıktılar ve ihtirasları olduğunu gösterdiler. Avrupa demokratik değildi, ama Eski Rejim Avrupası da değildi. Demokratik özgürlüğün çok ilerici biçimde ortaya çıkışı hoşnutsuzlara taleplerini o zaman dek tasavvur edilemez biçimde ortaya koyma imkânı verdi. Fakat protestocu hareketlere meşruiyet sağlayan yeni özgürlük dalgası ancak sınırlı ve ülke veya rejimlere göre çok eşitsiz biçimde esiyordu.

Başka yerlerde, statükoyu değiştirmek ancak şiddet aracılığıyla öngörülüyordu. Statüko çoğu durumda eğretiydi. Milliyetçiliklerin yükselişi ve sağ ve sol ideolojilerin ortaya çıkışı yeni bir şiddet biçimine elverişli bir toprak sunuyordu: Terörizm. Fransız Devrimi'nden beri terim harcıâlem olmuştu. Fakat Fransız Devrimi tarafından kısa bir süreliğine devreye sokulan ve Rusya'daki Ekim Devrimi'yle birlikte patırtılı bir geri dönüş yapacak olan devlet terörizmiyle pek az ortak noktası bulunan olguları tasvir ediyordu. Bu dönemde terörizm genellikle aşırı sol gruplar tarafından tatbik ediliyordu ve çoğu durumda hükümdar katli –Antik dönemin tiran katlinin modern bir versiyonu denebilir– şeklini alıyordu. Yeni terörist formülde din hemen hemen namevcuttu. Milliyetçilik, tıpkı anarşizm ve nihilizm de dahil, diğer bazı ideolojiler gibi bunun başlıca motorlarından biriydi. Farklı biçimler altında Maksizm'in gelip devrimci ideolojiye egemen olması için daha birkaç yıl beklemek gerekecekti. Rus Devrimi onun başarısının vektörüydü. Bununla beraber, bir başka devrim, İran Devrimi çok daha sonraları gelip terörist karkasa dini yeniden sokacaktı.

Teorik açıdan, Alman Karl Heinzen devrimci mücadelenin meşru bir aracı olarak terörizmin savunusu yapan ilk kişiydi. 1848 devriminin yarattığı humma sırasında kaleme aldığı *Der Mord* (Cinayet) adlı bir denemesinde Karl Heinzen son derece genişlettiği tiran katli kavramından yola çıkıyordu. "Temel ilke olarak, düşmanlarımızın bize gösterdikleri gibi, gerek bireysel gerekse kitlesel cinayetin hâlâ bir gereklilik, tarihin yapılmasında kaçınılmaz bir araç olduğunu kabul ediyoruz."[1]

[1] *Die Evolution*, Şubat-Mart 1849'da yayımlanmıştı.

Heinzen şiddet havariliğine soyunarak aşağıdaki üç unsuru bir araya getiren ilk kişiydi: Tiran katli felsefesi, demokratik toplumun ortaya çıkışı, devrimci ideoloji. Tiran katlinin savunucuları gibi Heinzen de geleneksel ahlak ilkeleri (cinayetin yasak edildiği) ile devrimin haklı çıkardığı siyasal yöntemleri bağdaştırmaya çalıştı. Sonuç en hafifinden kafa karıştırıcıydı, ama Heinzen, yalnızca devletlerin değil halkların da teröristlerin meşru hedefleri olduğu modern terörizmin felsefi temellerini atan ilk kişiydi. O aynı zamanda küçük bir grup bireye şehir ortamında büyük zararlar verdirme imkânı veren teknolojide, teröristler için harikulade bir araç gören ilk kişilerden biriydi. Heinzen'in kendisi ilkelerini icra etmemişti ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında suikastlar bu ölçeğe varmamıştı. Heinzen, kendinden sonraki birçok başkası gibi, terörizm ile kitlesel imhanın atbaşı gittiğini düşünme hatasına düşmüşlerdi. Oysa, bugüne dek, terörizm hükümetlere vurmak için sivil halklardan yararlanmıştı, fakat devlet terörizminin dışında, halklar genel olarak kendi başlarına hedef alınmamışlardı.

Yine de birinci iki savaş arası dönemin (1870-1914) birinci terörist dalgası muazzam sonuçları olan bir cinayetle son buldu! Avusturya Arşidükü ve karısının 28 Haziran 1914 günü Saraybosna'da öldürülmesi, Harb-i Umumi adını alacak olan tarihin en büyük çatışmalarından birini tetikledi. Suikast geniş halk kesimlerinin otomatik olarak terörizmle birlikte andıkları –bugün İslamcılarla birlikte andıkları gibi– anarşistlerin değil, Sırp devrimci milliyetçilerinin eseriydi. Anarşist terörizm çağı bitmiş, milliyetçilerinki başlamak üzereydi. Bu suikast savaşın nedeni değil, ama onu başlatan kıvılcımdı.

YÜZYILIN SUİKASTI

XX. yüzyılın en ünlü suikastı, bir Sırp milliyetçi hareketi olan Kara El (*Tsrna Ruka*) tarafından tertip edildi. Bu gizli örgütün militanları, Avusturya-Macaristan tacının varisi Arşidük Franz

Ferdinand'ı öldürmeyi, Bosna'daki milliyetçi hareketin iradesini zayıflatacak tavizler vermesinden endişe ettiklerinden dolayı seçtiler. Açıkçası devletler tavizler vermeye karar verdiğinde, terörist hareketin ana nüvesi, daha fazla radikalleşmeyi seçiyor ve şiddet eylemlerini çoğaltıyordu. Bir zayıflık belirtisi olarak yorumlanan her tavizin genel olarak bir suikastlar dalgasıyla ödüllendirildiği Korsika ve İspanya'daki Bask ülkesindeki terörizm çerçevesinde görüyoruz bunu. Kara El tamamen Sırp gizli servisleri tarafından kurulmuştu. Savaşa yaklaşılan yıllarda Kara El, gerek onlarca siyasal suikast tertip ettiği Sırbistan'da gerekse yurtdışında Balkan çatışmaları bağlamında çok aktif hale geldi.

Bosna'da Sırp milliyetçiler, Avusturya'nın kurduğu geçici idareye karşı isyan örgütleyerek bir Büyük Sırbistan dayanışması fikrini yükseltiyorlardı. Avusturya otoritesine karşı bu saldırıya cevap olarak İmparator Franz Joseph, tıpkı Bulgarların –aynı gün bağımsızlıklarını ilan eden– yaptıkları gibi, Jön-Türk devriminin şokundan yararlanarak, 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'i ilhak etme kararı aldı. 24 Şubat 1909'da Bosna-Hersek gibi Avrupa'daki Türk İmparatorluğu'nun 1878'deki çözülüşünün öncesinde[2] yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olmuş olan Sırbistan, Rusya'nın himayesinde son derece şiddetli bir tepki veriyor ve Bosna-Hersek'i, Hırvatistan'ı, Dalmaçya'yı ve Slavonya'yı ilhak etme tehdidinde bulunuyordu. Sankt Peterburg kaynaklı Panslavist ihtirasların can verdiği Sırbistan, bundan böyle göz dikilen toprakların büyük bir kısmını işgal eden Avusturya-Macaristan'ın zararına XIV. yüzyılın Büyük Sırbistan'ını yeniden kurmayı düşlüyordu. İşte Sırp azınlıklar arasında bir destek bulabilecekleri sınır bölgelerinde Kara El ajanları,

[2] 1875-1876'da Bosna-Hersek ve Bulgaristan halkları ayaklanmışlardı. Britanya Liberal Parti'sinin Başkanı William Goldstone ses getiren bir broşür yayımlayarak cansiperane bir şekilde isyancıları savundu: *Bulgarian Horrors and the Question of the East.* 1878 Berlin Kongresi Sırbistan'ı, Karadağ'ı, Romanya'yı, Bosna-Hersek'i, Tesalya'yı, Epir'i ve Besarabya'yı Türk İmparatorluğu'ndan ayırıyordu. Rusya'nın bölgedeki genişlemesine set çekmek ve güney Slavlarının yeniden birleşmesini engellemek için, Bosna-Hersek Avusturya'nın vesayetine verilmişti.

1910 ile 1914 arasında Avusturya'ya karşı, bilhassa bir Bosna valisini ve Hırvatistan'da valileri hedef alan bir dizi terörist suikast düzenlediler. Dragutin Dimitrijević'e göre, Sırbistan Balkanlar'da Piemonte'nin İtalyan birliğinde oynadığına benzer bir birleştirici rol oynamak istiyordu. Aynı zamanda, Sırp milliyetçi duygusu bölgede Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından bu yana onu Bulgaristan'la karşı karşıya getiren anlaşmazlıkla da körükleniyordu. 1905'te Japonlar karşısında uğradığı aşağılanmadan silkinmeye çalışan Rusya, dış politikasının başarısının büyük kısmını Balkan stratejisine yatırmıştı.[3]

Terörizm iki aktör içeren ihtiraslı bir stratejinin çarkını oluşturuyordu: Bir büyük güç, Rusya, bir devlet, Sırbistan ve ülkenin dışında azınlıklar. 1914 kıyametini önceleyen yıllardaki Sırbistan örneği, XX. yüzyılı belirleyen ve terör kullanmayı içeren dolaylı bir stratejinin güçlü yanlarından yararlanan, son derece karmaşık anlaşmazlıkları haber veriyordu. Uzun vadede, Ortadoğu dünyanın birinci istikrarsızlık odağı olarak Balkanlar'ın yerine geçecekti. O da İngiliz ve Fransızlar arasında paylaşılmasından sonra ortaya çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerinde vücut bulacaktı. Türkiye'nin Kıbrıs'a, Pakistan'ın Keşmir'e ya da başka bir bağlamda Arap devletlerinin Filistinliler lehine müdahaleleri de aynı mantıktan beslenir.[4] Bu tip bir durumda, terörist silah, çatışmalarda en sık görülen şeydir.

Arşidükün öldürülmesi, başta devlet başkanlarına ve taç sahiplerine karşı olmak üzere, terörist komplolar bakımından özellikle bereketli olan bir dönemi kapatıyordu. 1858 yılında III. Napoléon'u hedef alan gibi sayısız başarısız suikasta rağmen, teröristlerin elde ettikleri başarı XVI-XVII. yüzyıllardaki tiran katli çağını hatırlatan bu dönem boyunca belirleyici oldu. 1881 yılı bir tür hükümdar katli çağını açtı. Bu yıl Rus Çarı II. Aleksandr, *Narodnaya Volya*'nın bir bombasıyla delik deşik edildi (Amerikan Başkanı James Garfield da aynı yıl kurşunla öldü-

[3] Dominique Venner, *Histoire du terrorisme,* Paris, Pygmalion/Gérard Watelet, 2002, s. 37.
[4] A.g.e., s. 32.

rüldü, ama cinayet hiçbir şekilde terörist bir kumpasla bağlantılı değildi). İtalyan anarşistler tarafından birçok Avrupa ülkesinde bir dizi suikast işlenecekti. 1894'te Sadi Carnot'dan (Caserio) sonra, İspanyol Başbakanı Canovas del Castillo 1897'de bir başka İtalyan anarşist tarafından öldürülmüştü. Ertesi yıl anarşist Lucheni, Avusturya İmpatoriçesi ve Macaristan Kraliçesi Elisabeth'i (Sissi) öldürüyordu. Bir başka tac sahibi, İtalyan Kralı I. Umberto 1900'de Gaetano Bresci adında Transalpli [Alpler Ötesi'nden gelen] bir anarşistin kurbanı oldu. ABD'de Lincoln ve Garfield'dan sonra, bir üçüncü Amerikan Başkanı, William McKinley, bu kez militan olmasa da bir anarşist sempatizan tarafından öldürüldü. 1908'de Portekiz'de Kral Carlos ve oğlu, hedefleri çok belirsiz olan bir gizli cemiyete mensup iki işi tarafından öldürüldü. Üç yıl sonra, birçok anarşist suikasttan başarıyla kurtulmuş olan Çar'ın Başbakanı Pyotr Stolıpin, Kiev Operası'nda bir temsildeyken Dmitriy Bogrov adında bir sosyalist devrimcinin elinden ölümü tattı.

TEKNOLOJİK KATKI

Bombalı suikastlar, eskinin kesici aletli suikastlarının yerini alıyordu. XIX. yüzyıldan beri teknik az çok değişmeden kalmıştı. Bu anlamda, terörizm savaşın teknolojik evrimini izlemedi ve 1945'ten beri devletlerin stratejik yöntem kataloglarının bir parçası olsalar da 2004'te kitle imha silahları henüz terörizmin sahnesinde yerlerini almamışlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri savaşan taraflarca kullanılan kimyasal silahlara gelince, 20 Mart 1995'te Tokyo metrosundaki saldırıda ancak kısa ve sınırlı bir şekilde ortaya çıktılar. Sadece XX. yüzyılın başındaki güdümlü hava taşıtının keşfi, terörist tekniğe bir yenilik getirdi. Fakat uçağın terörizmin bir vektörü haline gelmesi, 1960'lı yılların sonundadır.[5] Bununla beraber, daha ilk uçuşlardan itibaren kimi-

[5] Fakat 1974'te IRA (İrlanda Kurtuluş Ordusu) yere bomba bırakmak için helikopter kullanıyordu.

leri terörist emellerle bu teknolojiden yararlanmayı düşünüyorlardı bile. 1906'da becerikli Yevno Azev, çok erkenden uçağın potansiyelini görmüş ve hatta, hiçbir zaman tertip etme fırsatını bulamayacağı bir terörist suikast için kullanmak niyetiyle, bir anarşist mühendisten bir güdümlü hava aracı satın almıştı.

Terörizmin sicili siyasal ve psikolojiktir. Bir terörist hareketin hedeflerini oluşturan şey, eylemlerinin insanların ruhu (psikesi) üzerindeki ve hedef alınan siyasal rejimler üzerindeki etkileridir. Bu hedeflere varmak için teknoloji ikincil bir etmendir zira temel kaynağı beşeri ve psikolojiktir. Oysa XIX. yüzyıldan bu yana patlayıcı teknolojisi, teröristlerin ihtiyacını görmek için yeterince ilerlemiştir. Bugün nükleer, kimyasal, radyolojik, biyolojik ve bakteriyolojik silahların teknik kullanımının zorluğu, terörist grupları bunlara başvurmaktan caydırmak için (geçici olarak) yeterlidir. Bugün artık biraz da her yerde, özellikle havaalanlarında bulunan, giderek daha sofistike tarama cihazları karşısında teröristlerin iki seçimi var: Yetkilileri teknik sahasında alt etmek ya da modern taramanın berisinde bulunan son derece basit yöntemlere geri dönmek. Anti-terörist mücadeleyle görevli yetkililer sürekli olarak "silahlanma yarışı"nın ileriki aşamalarını düşünürlerken teröristler de koruma tedbirlerini bozmaya çalışırlar. Önleme alanında, bir silah ne kadar basitse tanılaması da o denli zordur.

Terörist perspektiften bakıldığında, büyük teknolojik dönüm noktası dinamitin icadıydı. Sanayileşmeyle birlikte XIX. yüzyılın ikinci yarısında, bilhassa maden kazmak ve demiryolları döşemek için patlayıcılara ihtiyaç vardı. Mühendisler ve bilim insanları patlayıcıları daha kullanışlı, daha etkili ve daha az ağır hale getirmek için kafa yordular. XIX. yüzyılın ortasında kullanılan tek patlayıcı kara baruttu, ama birçok sakıncası vardı. 1846'da keşfedilen nitrogliserin, kullanımına eşlik eden tehlikelere hesaba katıldığında kullanılır durumda değildi. 1864'te bir İsveçli kimyacı, Alfred Nobel kendisini iki yıl sonra dinamitin (Kieselguhr barutuyla sabitlenen nitrogliserin) icadına götürecek olan deneylere başladı. Türev ürünler arasında 1875'te "plastik" (% 93 nitrogliserin ve % 7 kolodyum) icat edildi.

Dinamit terörizmin teknolojisini alt üst edecek ve Fransa'da, Rusya'da ve ABD de dahil başka yerlerde, anarşist ve halkçı hareketlerin gelişmesine güçlü bir şekilde katkıda bulunacaktı. Terörist biçimde bir suikast için birçok avantaj sunuyordu: Hafiflik, taşınabilirlik, kolay kullanım, güvenebilirlik. Kararlı bir teröristin terör saçarken aradığı şeye tam da uyar vaziyette, bir patlama çok gürültü çıkarıp küçük bir grup insanı öldürebilirdi. Her şeye rağmen, tehlike yok değildi ve çok sayıda terörist deney veya suikast sırasında bizzat patlamaların kurbanı oldular. Örneğin Rusya'da ve İrlanda'da teröristler, tekniklerini inceltmek ve ihtiyaçlarına daha uyarlanmış patlayıcılar üretmek amacıyla, gizli kimya laboratuvarları kurmuşlardı. Bununla birlikte, dinamitin icadı ilk ânda terörist teknikte devrim yarattıysa da, başlangıçta düşünüldüğü gibi öyle her derde deva da olmadığı ortaya çıktı. Bombalar öncekilere göre daha hafif olsalar da, yine de yeterli bir patlayıcı kütlesi oluşturmak için bir otuz kiloyu göz önüne almak gerekiyordu. Yakın koruması olan siyasal şahsiyetlere karşı suikastlar sırasında bombaların çapı çok daha büyüktü zira kurbana ulaşabilmek için önemli bir çevreyi havaya uçurabilmesi lazımdı. XX. yüzyıl boyunca çatışmaların çoğalması, özellikle patlayıcıların minyatürleşmesi gibi, bu alandaki ilerlemeleri kolaylaştırmakla kalmadı, özel silahlı grupların her türlü silahlara ulaşımını da kolaylaştırdı. Dışarıya ve özellikle teröristlere kitlesel miktarda silah ve teknoloji satışına yol açan Sovyet blokunun çökmesi bunun en yeni örneğidir.

Patlayıcı tekniğinin, XIX. yüzyılın sonunda, terörizm kuramcılarının geliştirdikleri öğreti üzerinde de etkileri oldu. Johann Most 1846'da Almanya'da doğmuştu ve doğduğu ülkede ve Avusturya'da uzun bir siyasal aktivist kariyerine sahip olmuştu. Bismarck'ın iktidara gelişiyle yurdunu terk etmek zorunda kalan Most, Marksist öğretiyi vaaz ettiği haftalık *Freiheit* (Özgürlük) dergisini kurduğu İngiltere'ye iltica etti. 1880'e doğru, Bakunin'in anarşizmini kucaklamak üzere Maksizm'den uzaklaştı. Bu kayış onu İrlanda'da ve Rusya'dakiler de dahil, dünyada

işlenen bütün terör eylemlerini savunmaya ve yüreklendirmeye itti. *Freiheit*'ta yayımladığı, 1881'deki II. Aleksandr'a karşı suikasta dair bir başyazı, Büyük Britanya'dan kovulmasına mâl oldu. Dergisiyle birlikte ABD'ye doğru yola çıktı. İzleyen yıllarda, *Freiheit* anarşist hareketin yol gösterici dergisi oldu. On binlerce nüsha dağıtımı olan bu araç sayesinde Most, "eylem yoluyla propaganda"nın sistematik övgüsünü yaptı. Bunun için bir grup kararlı ve bir terör kampanyasına girişmek için gerekli teknolojiyi elinde bulunduran kişiye sahip olmak yetiyordu.

O dönemde revaçta olan Darwinci öğretilerden etkilenen Most, bir doğal seçilimin devrime kadar halk kitlelerine kılavuzluk yapmakla yükümlü bir devrimciler eliti yaratması gerektiğine inanmıştı. Bu cesur devrimciler elitinin bu sonuca varabilmek için tek bir yolu vardı: Şiddet kullanımı. Teknoloji küçük bir elite yerleşik otoriteyi reddetme imkânı veren beklenmedik bir ilerleme oluşturuyordu.

En meşhur broşürlerinden biri olan *Devrimci Savaş Bilimi*'nde Most bombanın savunusunu yapıyordu: "Bugün, toplumsal adalete yönelik devrimler icra etmek için bir araç olarak patlayıcının önemi besbelli bir şeydir. Bu malzemenin dünya tarihinin gelecekteki evresinde belirleyici bir etmen olacağını herkes gözlemleyebilir. Sonuç olarak, bütün ülkelerin bütün devrimcilerinin patlayıcılar temin etmesi ve onları kullanmalarını sağlayan teknikleri öğrenmesi kadar doğal bir şey yoktur."[6]

Johann Most propagandaya yönelik terörizmin sonuçlarını da öngörüyordu: "Bütün dünya şimdi tecrübeyle biliyor ki ne kadar doğru yere ateş edilir veya bomba atılır ve suikast ne kadar mükemmel icra edilirse, propaganda etkisi o kadar büyük olur."[7] Ya da: "Yüzlerce belki daha fazla kez dedik ki modern

[6] Johann Most, "The Revolutionary Science of Warfare. Handbook of Instruction Regarding the Use and Manufacture of Nitroglycerine, Dynamite, Gun-Cotton, Fulminating Mercury, Bombs, Arson, Poisons, etc.", Isaac Cronin (yay. haz.), *Confronting Fear. A history of Terrorism,* New York, Thunder's Mouth Pres, 2002, s. 17-21 içinde.

[7] *Freiheit*, 13 Eylül 1884.

devrimciler eyleme giriştiklerinde önemli olan sadece bu eylemlerin kendileri değil, ama aynı zamanda yol açabilecekleri propaganda etkileridir. Dolayısıyla yalnızca kendi başına eylemi değil, propaganda olarak da eylemi öğütlüyoruz."[8] Most, daha da ileri giderek, teröristlerin cephaneliğinin parçası olacak medya kampanyalarını da önceden haber verdi: "Eylem yapılır yapılmaz, arzulanan başarıyı tam tamına yakalamak için, özellikle yapıldığı şehirde, en büyük yararın sağlanacağı şekilde, eylemin niçin yapıldığını açıklayan afişler asılmalıdır."[9] Ama acaba Most terörizmin bizzat özünün akıldışı bir güvensizlik duygusu yaratmak olduğunu anlamış mıydı?

Johann Most hayal gücünü ve kestirim yeteneğini asıl teknoloji sahasında gösterdi. Tuzaklı mektuplar imal etmek için kimyasal deneyler yaptı. Bilhassa, yeni havada uçuş teknolojilerinden terörizm lehine yararlanmayı öngördü. 1852'de Henri Giffard tarafından icat edilen zeplin (altı metre altına yerleştirilen bir buharlı motorla uçan bir balon) teröristlere, Most'a göre, dokunulmaları imkânsız olan havadan kalabalığın, orduların veya tanınmış şahısların üzerine patlayıcılar atarak şaşırtma etkisinden yararlanma imkânı sunuyordu.

ÖRGÜTLENME SORUNLARI

XIX. yüzyıldan itibaren gelişen terörizmin bir diğer sabitesi de, Most'un birçok kereler altını çizdiği üzere, terörist örgütlerin sınırlı niteliğiydi. Bu örgütler insan kaynakları bakımından ve özellikle mali kaynaklar bakımından sınırlıydılar. Bu küçük örgütler stratejik seçimlerini yaparken maliyet-fayda hesapları yapmak zorundaydılar. Bu hesaplar çoğunlukla kaynakların paranın davalarına daha iyi hizmet ettiği alanlardan çok yüksek teknolojiye yatırılmasını engelliyordu: Adam devşirme, talim, istihbarat, koruma, gizlilik. Bugün El Kaide gibi bazı terörist

[8] *Freiheit*, 25 Temmuz 1885.
[9] A.g.e.

örgütler önemli finansal desteklerden yararlanıyorlarsa da, XIX. yüzyılın terörist hareketleri yoksuldu. Dış destekler nadirdi. Bir Fransız kadın, sözgelişi dostlarından birine, İspanyol anarşisti Fransisco Ferrer'e bir milyon frank vermişti. *Irish Revolutionary Brotherhood* 1858'de 400 dolarlık bir Amerikan bağışıyla kurulmuştu. Sık sık teröristler fon bulmak için suç işlemeye yöneliyorlardı. XX. yüzyılın başında Hintli teröristler soyguna yönelmeden evvel başarısız kalan kalp para imalatına girişmişlerdi.[10] Fransa'da anarşist Joseph Bonnot 1912'de polisin eline düşmeden önce silahlı soygunlarda uzmanlaşmıştı.

Terörist örgütler ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hükümetlerden gelen fonları almaya başladılar Bu fonlar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra soğuk savaş bağlamında ve petrol şokundan sonra petrol üreticisi Arap ülkelerinden gelen finansal yardımla yoğunlaştı. 1914'e kadar egemen olan denge politikası bağlamında terörist hareketlerin siyasal amaçlarla istismarı, genel fikir siyasal olarak az çok türdeş bir sistemin istikrarını ve statükosunu korumak olduğundan, dönemin gündeminde değildi. Bir hasımı istikrarsızlaştırma arzusu, Westphalia sisteminin çökmesinden sonra, ancak ve özellikle Sovyet Bloku ile Batı arasındaki cepheleşmeden sonra ortaya çıkacaktı. Bununla beraber 11 Eylül 2001 saldırılarının her şeyden çok en ileri teknolojik araçlar edinmek için değil de, önce insanları hazırlamak ve eğitmek için kullanılan mütevazı bir bütçeyle gerçekleştirildiğini de belirtmek gerekir.

Dolayısıyla, başlangıçta teröristler çok az kaynak ve araçla hareket ediyorlardı. Zarar verme kapasiteleri stratejilerini tasarlamak için gösterdikleri hünerle ve sahada ortaya koydukları gereklilikle orantılıydı. Genel olarak, yetkililer tarafından yakalanma riskleri örgütlerin çaplarıyla ters orantılıydı. Örneğin, *Narodnaya Volya* o zaman için çok önemli bir sayı olan beş yüz üyeden oluşuyordu.[11] Terör örgütlerinin çoğu çok daha mütevazı

[10] Bkz. Walter Laqueur, *A History of Terrorism*, New Brusnwick, NJ, Transaction Publishers, 2002 (Little Brown, 1977), s. 87.
[11] A.g.e., s. 85.

büyüklükteydi. Sıklıkla sadece birkaç, bazen ondan az üyeyle iş görüyorlardı. 1970-1980 yıllarının, Doğrudan Eylem ve Baader-Meinhof Çetesi gibi terörist hareketleri de geniş olmayacaktı. Bir hareketin artış sağlaması, özellikle hızlı ise, riskleri de çoğaltıyordu: Altmışlı yılların başlarında bir elli kadar, beş yıl sonra üç bin kadar militandan meydana gelen Tupamaro'lar başarılarının kurbanı olmuşlardı.[12] Öncüleri XX. yüzyıl dönemecinde gelişen ulusal kurtuluş hareketleri çerçevesinde örgüt genel olarak sınırlı, ama sayısız aktif, yarı-aktif veya uykudaki eylemcileriyle çok geniş bir destek tabanına sahip bir merkezi çekirdek üzerinde yoğunlaşmıştı.

Birinci iki savaş arası dönemdeki suikastlar çağı sırasında olduğu gibi sıklıkla terörist suikastların dalgalar halinde geldiğini tespit ediyoruz. Walter Laqueur'e göre, bu dalgalar bir nesil değişimine, yani yaklaşık bir yirmi yıla tekabül ediyordu.[13] Yetkililer genel olarak birkaç yıl içinde intibak etmiş karşı-terörizm teknikleri üzerinde hâkimiyet kazanıyor ve hareketlerin içine sızmayı başarıyorlardı. Oysa terörist hareketlerin beklentileri elde edilen neticelere göre çok daha yüksekti.

Milliyetçi ve dinci hareketler çok daha çetin cevizdi. Destek tabanları çok daha genişti ve güçlük çekmeksizin insan devşirebiliyorlardı. Bir hareketin uzun ömürlü olması ve kaçınılmaz buhranları aşması için sığınakların varlığı çok önemliydi. Çok fazla araca sahip olmayan küçük gruplar için, bir sığınak arayışı gurbette basitçe çözülebiliyordu. Bir hareket, yabancı bir ülkede, hedef aldığı ülkenin yetkililerinden daha kolay kaçabiliyordu. 1914-1918 savaşından önce olduğu gibi, sınırların kolayca aşılabildiği, adalet sahasında (suçlu iadesi) devletler arasındaki anlaşmaların çok gelişmediği ve polisler arasındaki iletişimin henüz ilkel düzeyde olduğu bir zamanda bu çok daha doğruydu. Bugün, bu sahalarda sarf edilen gayretler ve bilgi teknolojilerindeki muazzam ilerlemeler, devletler arası işbirliği sahasında hâlâ yetersizdir.

[12] A.g.e., s. 85.
[13] A.g.e., s. 86.

Terörist faaliyetlerin büyük bir kısmı hareketin örgütlenmesi ve hayatta kalışıyla ilgilidir. Ardından suikast hazırlığı ve uygulamaya koyulması gelir. Önemli sayıdaki başarısızlık kötü bir hazırlığa, yanlış bilgi kaynaklarına (ikili ajanların sızması yüzünden), kötü bir eşgüdüme (bilhassa zaman düzeyinde) ve kötü bir silah kullanımına bağlı olduğundan, az sayıda suikast hedefine ulaşmayı başarır. XIX. yüzyıl sonunda terörizm geliştiği zaman bu olgu çok net biçimde ortaya çıktı, ama bugün de hâlâ sürmekte. Teröristler çok hatalar yaptılar ve yapmaya da devam ediyorlar.

Bununla birlikte, terörizmin şöyle bir özelliği de var: Tekrar eden başarısızlıklarla karşılaşsa bile sürüp gidiyor. Hatta sıklıkla başarısızlıklar, bir terörist hareketi, operasyonlarını bir zaman sonra terörizm bir davanın hizmetinde bir araç değil, kendi başına bir amaç haline gelecek şekilde devam ettirmeye itiyor. Bu anlamda, "aşağıdan terörizm" devlet terörizmine benziyor.

Rus terörizmi ile Fransa ve Güney Avrupa'daki suikastlar çağı, zihinlerde XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılı birbirine bağlayan dönem boyunca ortalığı kırıp geçiren terörizmi cisimleştirdi. Fakat şurada burada başka terörist hareketler de ortaya çıktı. Örneğin, İrlanda'da günümüze dek süregelen milliyetçi hareket. Yine Avrupa'da, Polonya Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da süren bir terörist dalganın kurbanı oldu. Britanya sömürgesi Hindistan'da, terörist suikastlar birkaç on yıl evvelden geleceğin ulusal kurtuluş savaşlarını muştuladılar. Savaş sonrası parçalanmadan evvel, tam bir çürüme içindeki Osmanlı İmparatorluğu iki terörist hareketle, Ermeniler ve Makedonyalılarla baş etmek zorunda kaldı.

İRLANDA ÖRNEĞİ

Bir yüzyıldan fazla, İrlanda'da, sonra da Kuzey İrlanda'da, şiddet aralıklarla gazetelerin baş sayfasını besledi. İrlanda'daki şiddet zihinlerde IRA [*Irish Republican Army*-İrlanda Cumhuri-

yetçi Ordusu] adlı bir örgütle anılıyordu. Bu örgüt Birinci Dünya Savaşı sırasında içlerinde IRB [*Irish Republican Brotherhood*-İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşliği] ve James Connolly'nin ICA'sının da [*Irish Citizen Army*-İrlandalı Yurttaşlar Ordusu] bulunduğu birçok milliyetçi grubun birleşmesinden doğmuştu. 1960'ların sonunda IRA'ya, Kuzey İrlanda'da, İngiltere tarafından desteklenen ve bağımsızlık mücadelesi gizemiyle beslenen Protestan topluluğa karşı karmaşık bir mücadelenin içinde tekrar rastlarız. Britanya parlamentosu Mayıs 1914'te *Home Rule*'u [Özerk Yönetim] kabul etmişti. Fakat İrlanda'ya daha büyük bir özerklik veren bu taviz, bağımsız bir devlet isteyen milliyetçiler tarafından yetersiz bulunmuştu.

1922'de Eire'nin bağımsızlığıyla sonuçlanan mücadele[14] birkaç on yıl öncesinden, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge imparatorluklarını sallayacak olan çeşitli ulusal kurtuluş hareketlerini muştuluyordu. Kent gerillasının o zamana dek görülmemiş bir ölçekte örgütlenmesi, İrlanda'da terörizmin sistematik kullanımını teşvik edecekti. İrlanda'da askeri olarak yenilmeyen Büyük Britanya, askeri zaferin siyasal zafere eşitlenmediği yeni bir stratejik eşitlik yasasına maruz kalıyordu. Diğer büyük sömürge imparatorluğu, Fransa da, aynı sonuçlara ulaşmak üzere, Cezayir'de kendi deneyimini yaşamak zorunda kalıyordu.

İrlanda direniş tarihi her zaman için 1916 Paskalya gününün damgasını taşır. O 24 Nisan pazartesi günü, birçok bağımsızlık yanlısı hareketin üyesi Dublin'de büyük bir darbe vurmaya karar vermişlerdi. Başlarında şair Patrick Pearse ve ABD'ye göç ettikten sonra bağımsızlık davası için İrlanda'ya geri dönmüş olan sosyalist James Connolly vardı. Asiler büyük postaneyi ele geçirmiş ve geleceğin yeşil-beyaz-kavuniçi renkli bayrağını dikmişlerdi. Pearse İrlanda Cumhuriyeti'ni ilan etti. Attıkları

[14] İrlandalı bağımsızlık yanlıları 21 Ocak 1919'da bağımsızlık ilan ettiler. Üç yıl savaştan sonra, Londra Konferansı İrlanda'yı iki kısma bölen 21 Aralık 1921 tarihli anlaşmayla sonuçlandı. Eire 26 idari bölgesiyle bağımsız oluyor; Ulster 6 idari bölgesiyle Britanyalı kalıyordu. Anlaşma Aemon De Valera'nın olumsuz tutumuna rağmen 8 Ocak 1922 tarihinde Dublin tarafından onaylandı.

omzun bir genel ayaklanma doğuracağını umuyorlardı. Britanya ordusu ayaklanmayı vahşice bastırdı. Topçuların yardımıyla Britanya birlikleri –güçlü bir İrlandalı asker kontenjanını da içeren– kraliyet askerleri arasında yüz otuz dört ve asilerde bir altmış kadar ölüme yol açan sert çatışmaların ardından şehrin kontrolünü tekrardan sağladılar.

Çatışmanın en hararetli anında bağımsızlık yanlıları müzakere yapma arzularını bildirirken, ayaklanmayı bastırmakla görevli general koşulsuz teslimiyet talep ediyordu. Peşinden, Britanyalılar başkaldırının Pearse ve Connolly gibi önderlerini infaz etmeye karar verdiler, ama De Valera ve Michael Collins gibi önderler infaz mangasından kaçmayı başardılar. İngilizlerin uzlaşmazlığı kraliyete karşı dönmek üzereydi: Beceriksizliklerine rağmen bağımsızlık yanlısı hareketin şehitleri vardı artık. Askeri savaşı kaybetmişler, ama siyasal savaşı kazanmaya ramak kalmıştı.

Kanlı Paskalya olayından sonra, milliyetçi hareket örgütlendi ve olaydan gereken dersleri çıkardı. Silahlı mücadelenin mimarlarından biri de Michael Collins'di. Birimlere özerk işlev görme imkânı veren ve kadro olarak Harb-i Umumi gazilerini devşiren bir askeri yapı kurdu. Bunun karşısında, İngilizler yanıtlarını benzer şekilde, *Black and Tans* ("Siyah ve Taba", üniformalarının renginden dolayı böyle adlandırılıyordu) gibi isyana karşı uzmanlaşmış birlikler ve anti-terörist mücadelede uzmanlaşmış yardımcı polis birlikleri kurarak oluşturdular. Bu birlikler halkı uzaklaştırmak pahasına şiddete karşı şiddet kullanmakta tereddüt etmiyorlardı. Düzenli birliklere göre daha iyi silahlanmış ve daha iyi teçhiz edilmiş olan bu birlikler yine de savaş sahasında kendilerini gerçek anlamda gösteremeden siyasal savaşı kaybetmişlerdi.

Savaşın kendisi acımasızdı. Her iki tarafta da terör kullanılıyordu. Bağımsızlık yanlıları kraliyete sadık olanlara ve yetkilere saldırıyorlardı. Polis, hasmını eylemini sürdürmekten caydırmayı amaçlayan bir misilleme politikası uyguluyordu: Öldürülen her sadık kişi karşılığında iki bağımsızlık yanlısı öldürülüyordu. Londra'da Lloyd George ve Winston Churchill bu stratejiyi

onaylıyorlardı. Fakat hasım çetin cevizdi. Zaferin kamuoyunun yaşamsal bir kaldıraç olduğu siyaset sahnesinde oynandığını anlamıştı. Michael Collins hiçbir zaman düşman karşısında çaresizce güçsüz olduğu cepheden saldırmıyordu. Halkın bir kısmının desteğini –ve Amerikalı İrlandalılar mücadelenin finansmanına katkıda bulunuyorlardı– kazanıyor ve asli olan ve inisyatifi korumayı sağlayan istihbarat savaşını muhbir ağları sayesinde kazanmayı başarıyordu.

1920 Paskalya arifesinde IRA eşanlı olarak üç yüz polis karakoluna saldırdı. Birkaç ay sonra, 21 Kasım'da, Collins daha iyisini yaptı: Aynı ânda sekiz farklı yerde Britanya gizli servisleri için çalışan on bir subayı ortadan kaldırdı. Psikolojik bakımdan, bu düşmanın sinir sisteminin kalbine vurulmuş muazzam bir darbeydi. Britanyalılar çok geçmeden bir spor müsabakası sırasında on dört ölü ve onlarca yaralı verilmesine yol açacak şekilde kalabalığın üzerine ateş açarak cevap vermeyi seçtiler.

Bilahare Michael Collins mücadeleyi İngiltere'ye taşımaya karar verdi. Aynı yıl 28 Kasım'da sabotaj operasyonları için Liverpool'a bir komando gönderdi. İki *Black and Tans* mensubu öldürüldü. Askeri bakımdan Liverpool operasyonu pek matah değildi, ama siyaseten bir zafer oldu. IRA yalnızca İngiliz kamuoyuna değil, uluslararası kamuoyuna da ulaştı. Harb-i Umumi'nin tartışmasız galibi olan ve birinci sınıf bir büyük güç statüsüne yükselen ABD İrlanda'nın arkasındaydı. Amerika çoğu yakın zamanda göç etmiş olan milyonlarca İrlandalıyı barındırıyordu. Bunlar bağımsızlık yanlılarını tutuyorlardı ve ABD'de siyasal olarak onların görüşleri geçer akçeydi. Britanya Başbakanı Lloyd George müzakere etmek zorunda kaldı. Yaklaşık bir yıl sonra, Eire bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık yanlısı hareket içinde Collins gibi İrlanda'nın paylaşılmasını kabul edenler ile De Valera gibi anlaşmaları reddedenler arasında bir kardeş kavgası başladı. Collins'in zaferinin keyfini sürecek vakti olmadı. 22 Ağustos 1922'de bir pusuda can verdi.

Bağımsızlık yanlısı hareketin zafere ya da Ulster Britanya'da kaldığından dolayı en azından bir yarı-zafere ulaşması için birçok unsur bir araya gelmişti. Birkaç yıl evvel İrlandalı bağımsızlık yanlılarının başarısına, kendileri dışında, kim inanırdı? Milliyetçi hareket bölünmüştü, kötü organize olmuştu ve halk desteği zayıftı. Başarıya katkıda bulunan etmenler arasında ABD'nin başta mali, sonradan siyasal desteği, milliyetçilerin uğranılan peş peşe başarısızlıklara rağmen hiç zayıflamayan kararlılığı ve Michael Collins gibi önderlerin stratejik dehası vardı. Gerisini savaş ortamı ve Britanya kamuoyunun yorgunluğu getirecekti. Tüm mücadele boyunca, özellikle başlarda, IRA hata üstüne hata yaparken, Britanyalılar korkunç bir etkililik gösteriyorlardı. Bununla birlikte, Britanyalılar çatışmanın siyasal sahnede oynandığını unutarak tamiri mümkün olmayan bir hata yaptılar. Terörü yenmek için terör kullanarak IRA'nın tuzağına düştüler.

Demokratik bir ülke için terör kullanımı bir seçenek değildir ve belki de çok özel durumlar ve yurtdışı ve uzak bölgeler (sömürgelerde örneğin) haricinde başarısızlığa sürükler. Bununla beraber, Britanyalıların çok güçlü sömürge deneyimleri vardı. Hatta birkaç yıl önce "küçük savaş" stratejisini kuramlaştıran da bir Britanya vatandaşı olan C.E. Caldwell'di.[15] Britanya isyan karşıtı stratejisinin mimarları çoğunlukla imparatorluğun içindeki ayaklanmalarla karşılaşmışlardı. Fakat şiddet ülke topraklarında devreye girdiğinde bağlam faklılaşmıştı. İrlanda örneğinde, şiddet İngiltere'ye ulaşınca her şey kaydı. 11 Eylül'le birlikte ABD'de de olan buydu. Amerikan hedefleri daha önce de birçok kereler vurulmuştu, ama bunlar ülke topraklarının dışındaydı (yasal olarak ülke toprağı sayıldığından Amerikan elçiliklerinin birçok kez hedef alınması tesadüf değildi). Oysa asıl ülke toprağında şiddetin ölçeği tamamen değişiyordu: Basit bir terörist saldırının muazzam yansımaları olurdu.

[15] C.E. Caldwell, *Small Wars*, Londra, 1899.

İrlandalılar Britanya tacına saldırdıkları sırada Hintliler de İngiliz boyunduruğundan kurtulmuş bir Hindistan perspektifini öngörmeye başlamışlardı. Burada da Rusya örneği sınırları aşmış ve hatta Rus teröristleri Hintlilere bomba imalinde yardım etmişlerdi. Hindistan'da doğmakta olan milliyetçilik, Batı ideolojisi ile Hint alt-kıtasına özgü kültürel ve dinsel geleneklerin bir karışımını bir araya getiriyordu. Milliyetçi önderler çoğunlukla en yüksek kast olan Brahmanlar'dan (rahipler) geliyorlardı. Hint milliyetçiliğinin başlıca önderlerinden biri ve XX. yüzyıl başındaki terörist şiddetin havarisi olan Bal Gangadhar Tilak, Hint geleneğine demir atmış şiddet kullanmama stratejisi yerine güç yöntemini kullanmayı tercih ediyordu. Burada da, tiran katli geleneği zamane tercihi olarak yeniden ortaya çıkmıştı. Aynı dönemde İrlanda'da olduğu gibi Harb-i Umumi öncesinde Hint milliyetçileri de göreli olarak etkisizlerdi. Yine de 1909'da Londra'da bir İngiliz hükümet mensubunu öldürmeyi başarmışlardı.

Hindu Mahasabha milliyetçi hareketinin ve onun askeri kolu RSSS'nin (*Raşitriya Swayam Sevak Sangh*) lideri Vinayak Savarkar milliyetçi mücadelede bütün RSSS düşmanlarının halk düşmanı olduğu yollu sekter bir yaklaşıma sahipti. Savunduğu mücadele hem İngilizleri hem de Müslümanları hedef alıyordu. 1948'de Gandhi'yi Savarkar'ın bir takipçisi öldürdü.

Hindistan'ın kurtuluşu için mücadele veren terörist hareketlerin birçok üyesi Gandhi'nin hareketinden gelmişti. Sonuç alınmamasından hayal kırıklığına uğrayanlar, Büyük Britanya'ya boyun eğdirmenin yolunu şiddette arayan hareketlere meylettiler. Hindistan, Batıda ve başka yerlerde, Gandhi sayesinde kökleşmiş bir şiddete başvurmama ününden yararlanıyordu. Fakat Hindistan'ın "barışçı" dinleriyle de birleştirilen şiddete başvurmama tutumu, şiddetin önemli bir yer tuttuğu bir toplumun sadece bir veçhesini temsil ediyordu. Hindistan'ın bağımsızlığı için mücadelede Hint toplumunun bu iki bileşeni birbirleriyle

rekabet halindeydi. Gandhi kararlı bir şekilde, kamuoyu önünde çeşitli kereler kınadığı şiddete başvurmaya karşıydı. Buna karşılık, 1920'li yılların sonunda kurulmuş olan *Hindustan Socialist Republican Association* [Hindustan Sosyalist Cumhuriyetçi Birliği] kararlı bir şekilde şiddete meyilliydi ve Marksist öğretiden ilham alıyordu. Kapitalizmi, sınıf ayrımlarını ve imtiyazları ortadan kaldıracak ve proletarya diktatörlüğünü kuracak olan devrimi savunuyordu. 1930'da hareket bütün Hindistan'da, içinde terörizmin –yazarlarına göre o olmadan devrim imkânsızdı– savunusunu yaptıkları *Bomba Felsefesi* adlı bir bildirge yayımlayıp dağıttılar. Burada şöyle diyorlardı: "Terörizm devrimin kaçınılmaz ve gerekli bir evresidir. Terörizm ezenlerin kalbinde korku yayar ve mazlum kitlelere öç ve kurtuluş ümidi getirir."[16]

Bomba Felsefesi devrimci bir risale ve bir terörizm savunusu olduğu kadar bilhassa Mahatma Gandhi'ye ve yöntemlerine karşı şahsi bir saldırıydı: "Gandhi'nin kamu hayatında geçmiş bir hayat tecrübesine rağmen devrimci psikolojiden anlamaması ve anlamak istememesi ne hazin."[17] Bomba felsefesinin gerisindeki ahlaki temel burada da eski tiran katli kavramına dayanıyordu: "Bizim de öç vaktimiz gelecek, tirandan alacağımız haklı öç. Bırakın korkaklar geri çekilsin ve uzlaşma ve barışa yapışsınlar. Biz merhamet istemiyoruz ve aman dilemeyeceğiz. Bizim savaşımız sonuna kadar savaş. Ya zafer ya ölüm. Yaşasın devrim."[18]

Bu çarpıcı beyanatlara rağmen Hindistan'da terör hareketi gerek etki bakımından gerekse süre bakımından sınırlı olacaktı. 1930'da dağıtılmış olan bir diğer bildirge, Batılı sivillere ve bazı altyapılara karşı saldırılar düzenlemeye çağırıyordu. Teröristler şurada burada birkaç saldırı düzenlemişlerdi, ama bütününde sınıf mücadelesine yönelik beyanatları hâlâ temel olarak kast sistemi etrafında yapılanmış olan bir toplumda zayıf bir menzile sahipti. Britanya'nın isyancı hareketlere karşı gösterdiği tepki

[16] Bkz. Walter Laqueur, *Terrorism Reader. A Historical Anthology*, New York, New American Library, 1978, s. 139.
[17] A.g.e.
[18] A.g.e., s. 140.

1930'lu yıllardan itibaren başarı kazanmaya başladı. İrlanda'da olduğu gibi, terörizmin dirilmesine yol açan savaş, bu kez İkinci Dünya Savaşı oldu. Terörizm bağımsızlıkta da bir çıkış yolu buldu. Uzun zamandır terörist pratiklerin doğurduğu şiddetin kontrol edilmesinin güç olduğunu ve sonunda, bağımsızlık bir kere kazanıldıktan sonra bile, gelip Hintlilere vuracağını anlamış olan Mahatma Gahdhi bunun başlıca kurbanı oldu.

MAKEDONYALILAR, HIRVATLAR VE ERMENİLER

Dört yüzyıldır Balkanlar'ı işgal eden (Sofya 1385, Kosova 1389, Belgrad 1520) Osmanlı İmparatorluğu bölgedeki, milliyetçilik adına kurtuluş peşindeki, Hıristiyan tebaası tarafından reddediliyordu. Yunanistan 1830'da Avrupalı güçlerin yardımıyla özgürlüğe kavuşmuştu. Sırbistan 1815'te ayaklanmış ve Bulgarlar da 1878'de aynı yola girmiş ve Slavların hamisi Rusların müdahalesini haklı çıkaran korkunç bir zulme uğramışlardı. 1878'de Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'ın büyük kısmından geri çekilirken Arnavutluk'un, Makedonya'nın ve Trakya'nın efendisi kalmaya devam etmişti. İmparatorluğun kalıntısı olan, Ortodokslar kadar Müslümanlarla (Arnavutlar) da meskun Makedonya, gerek Bulgaristan gerekse de Yunanistan ve Sırbistan tarafından sahipleniliyordu.

Makedonya, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki mülklerinin büyük kısmından atıldığına şahit olduğu 1878 Berlin görüşmelerinde hakkı yenen bölgelerden biriydi. Özellikle kendisini oluşturan halkların ve dinlerin çokluğuyla tanınan Makedonya, Balkanlar'daki en istikrasız bölgelerden biriydi.

Makedonya'nın komşusu ve 1878'de Türk boyunduruğundan kurtulan Bulgaristan, ülkeleri için komşularının çoğunun Berlin Kongresi'nde elde ettikleri şeyi elde etmeye kararlı Makedonyalı bağımsızlık yanlılarına –çoğu Makedonyalı Bulgar olan– bir sığınak sunuyordu. Kırk yıl boyunca devam eden Makedonyalıların mücadelesi yıllar içinde, bir kez daha terörist grupların

sıklıkla nasıl devletler tarafından manipüle edildiğini gösterir şekilde, Bulgar dış politikasının bir aracı haline gelecekti.

Makedonya'nın Bağımsızlığı İçin Devrimci Örgüt [*Vătrešna Makedonska Revoljucionna Organizacija* -VMRO] 1893'te bir öğretmen olan Gotse Delçev'in girişimiyle kuruldu. Başlarda VMRO amacı Makedonya'nın bağımsızlığını elde etmek olan bir milliyetçi örgüttü. Hareket ilk zamanlar, Todor Aleksandrov tarafından idare edilen sürekli bir yarı-askeri örgüte doğru evrilmeden evvel, sivillerden oluşuyordu.

VMRO'nun *komitacı*ları (yani Fransızcadan ve Fransız Devriminden alınan bir terim olan Komite üyeleri) Nisan 1903'te eyleme geçtiler. Selanik'te Babıâli'ye silah sevkiyatı yapan bir Fransız gemisini havaya uçurdular. Avrupalıların takıldıkları yerlerde (kumarhaneler, kafeler, vb.) bombalar patlattılar. Fakat bu eylemler beklenen sonuçları getirmedi: Büyük güçlerin müdahalesi. Aynı yılın Ağustos ayında taktik değiştiren VMRO Arnavutluk'ta bir Türk garnizonuna saldırdı. Bu kez bastırma çok feci oldu: Kurban sayısı on binlerle anılırken, Avrupalı güçler imparatorluğun Hıristiyan azınlıkları için reformlar talep etmekle yetinmişti. Bununla birlikte, VMRO Jön-Türk devrimine (1908) dek bilhassa terörist nitelikli faaliyetlerine devam etti. Devrim ilk ağızda, İmparatorluğun bütün tebaaları için hakların eşitliği ilan edildiğinden, halklar, bilhassa Hıristiyan veya Yahudi, Müslüman olmayanlar tarafından coşkuyla karşılandı.

Hareket imparatorluğu modernleştirme arzusundaki sayısız aydınlanmış unsurların bulunduğu Selanik'te doğmuştu. Ama çok geçmeden bütün etnik ve/veya dinsel bileşenlerin eşitliği üzerine kurulu "Osmanlıcılık" programı Pan-Türkizm lehine terk edildi. İmparatorluğun krizi keskinleşti. Gerçekten, 1878'den itibaren, Osmanlı İmparatorluğu can çekişmekteydi ve büyük güçlerin, özellikle de Büyük Britanya'nın ganimetlerin nasıl paylaşılacağından ve bilhassa da Rusların boğazlar üzerindeki emellerinden duydukları endişe sayesinde hayatta kalıyordu.

Mali düzlemde Türkiye'yi bir yarı-sömürge haline getirmiş

olan büyük güçlerin baskılarına maruz kalan imparatorluğun içindeki gerilimler capcanlıydı. 1911 yılında Osmanlı İmparatorluğu İtalya'nın kendisinden aldığı Trablusgarp'ı (Libya) kaybetmişti. 1912'de Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan ettiler ve Türkleri neredeyse Avrupa'dan kovaladılar. Kısmen Balkan Birliği'nin içindeki rekabet yüzünden Konstantiniye'nin alınması mümkün olmadı. Arnavutluk bağımsızlığını kazandı, ama çoğunluğu Arnavutlardan oluşan bölgeleri (Kosova ve bugünkü Makedonya'nın batı kısmı) alamadı. Özerklik, hatta Bulgaristan'a bağlanmak için mücadele eden Makedonya Yugoslavya'nın içine dahil edildi. VMRO Büyük Savaş'ın bitmesinden sonra da terörist faaliyetlerine devam etti. Hareket sertleşti ve Yunanistan'a ve bilhassa Yugoslav devletine karşı savaş daha önce Türklere karşı sürdürülenden de şiddetli oldu.

Faaliyetlerini Bulgaristan'daki üslerinden yürüten VMRO'nun önderleri Ruslar tarafından kıskaca alınmıştı. Bundan böyle sovyetik olan Rusya, Balkanlara yine büyük ilgi beslemeye devam ediyordu. Aleksandrov Moskova'yla yakınlaşmaya karşıydı ve Sovyet yanlısı bir hizip tarafından öldürüldü (daha sonraları İtalya Makedonyalılara silah ve para temin etti). Bunu izleyen kardeş kavgasının sonunda bir başka büyük sima, İvan Mihaylov 1928'de örgütün komutasını ele geçirdi. Mihaylov dişli bir idareci ve işadamıydı. Fakat dokunaçları kırıp geçirdikleri bölgelerde (özellikle Bulgaristan'ın Makedon kısmında) giderek daha tehditkar bir hale gelen VMRO kademeli olarak "iş" kabul etmeye hazır mafiavari bir örgüte dönüştü. Bulgaristan ve İtalya gibi diğer ilgili büyük güçler tarafından yakından desteklenen VMRO bu desteğin kaynağı kurumaya başladığında artık hayatta kalamazdı. XX. yüzyılın ilk yarısının en ölümcül terörist eylemini VMRO yapacaktır: 1930'lu yıllarda Sofya'daki Sveta Nedelya Katedrali'nde 182 kişinin ölümüne yol açan saldırı.

1920'li yıllardan itibaren, VMRO bir dizi suikasta (tren bombalama, tanınmış kişilerin öldürülmesi) girişen ve kendisi de

Yugoslav devletinin düşmanı olan Hırvat milliyetçi hareketine de yön verdi. Makedonyalıları savunmuş, sürgündeki bir Hırvat avukat olan Ante Paveliç adına layık bir bağımsızlık yanlısı örgüt kurmak için Mihaylov'la birleşti. *Ustaşa* adındaki Hırvat direniş hareketi gelecek yıllarda adından söz ettirecekti: Bugüne dek, *Ustaşi* zihinlerde iki savaş arası dönemin terörizmini simgeleyegelmiştir. Viyana'ya yerleşen Ante Paveliç, Avusturya yetkilileri tarafından ülkeyi terk etmeye zorlandı. O da yönünü Mussolini İtalyası'na döndü. *Duce Ustaşi*'ye Lombardiya kırsalında ve Adriyatik kıyılarında talim yapabilecekleri bir sığınak sundu. Sırplara düşman olan Macaristan da Paveliç'e desteğini teklif etti.

VMRO gibi, *Ustaşa* da sivil hedeflere saldırıdan yanaydı (IRA'nın tersine). 1970 ve 1980'li yıllardaki uçak kaçırmalarını muştulayan *Ustaşa*, itibarlı Orient-Express de dahil, davasını bütün dünyaya duyurmak maksadıyla trenlere saldırıyordu. Bu bilahare 1960'lı yılların sonunda gelişecek olan propagandaya dönük terörizmin ilk dışavurumlarından biriydi. 1934'te Hırvat direniş hareketi Yugoslav hükümdarı Sırbistanlı I. Aleksandr cinayetiyle en ses getiren eylemini gerçekleştirdi.

Uzun zaman önce kararlaştırılmış bir Paris ziyaretinden yararlanarak bir terörist grup Fransa'ya doğru yola çıkmıştı. Başlarında *Ustaşa* kadrosundan bir lider olan Eugen Kvaternik vardı ve VMRO'nun hizmetindeki deneyimli bir katil olan "Vlada" da içlerindeydi. Adamlar karayoluyla Paris'e yollanmadan evvel Fontainebleau'da trenden inmişlerdi. Orada küçük grup ikiye ayrılmıştı. Kvaternik de dahil, üç kişilik bir grup kralın ilk durağı olan Marsilya'ya doğru yola çıkmıştı. İlk teşebbüs Marsilya'da olacaktı. Eğer sonuç alınmazsa, ikinci bir teşebbüs Paris'te olacaktı.

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Kvaternik "Vlada" ile *Ustaşa*'nın güvenilir adamı Mijo Krajli'yi orada bırakarak Marsilya'dan ayrıldı. İki adamın ellerinde tabancalar ve el bombaları vardı. Suikast Marsilya sokaklarındaki geçit töreni esnasında, biraz da Saraybosna'daki suikastta olduğu gibi, yakın mesafe-

den gerçekleştirilecekti. 9 Ekim günü, saat 16.15'te, "Vlada" kralı taşıyan Delage marka gezinti arabasının basamağına sıçradı ve hükümdarın üstüne ölümcül kurşunlarını boşalttı. Kendisi de kafasına bir kılıç darbesi ve vücuduna da birçok tabanca kurşunu yiyen katil akşamın ilk saatlerinde can verdi. Kargaşa esnasında Fransız Dışişleri Bakanı Louis Barthou da omzuna bir kör polis kurşunu yedi ve kısa bir süre sonra hayata gözlerini yumdu. Fransız topraklarında sıkışıp kalan üç terörist yakalandı ve itiraflara başladı. Bu cinayetin siyasal niteliği terörizmle mücadele kararı alan Milletler Cemiyeti'nin müdahalesine yol açtı.

1937'de Milletler Cemiyeti tarafından ilk kez terörizmle ilgili bir uluslararası mevzuat kabul edildi. Terörizmin tarifini de yapmıştı. 16 Kasım 1937'de Cenevre'de yirmi beş ülke (İtalya ve ABD hariç) tarafından Uluslararası Konvansiyon imzalandı.

Terörist eylemler şöyle tarif ediliyordu: "... bir devlete karşı yöneltilen ve amacı ya da niteliği belirli şahsiyetler, kişi grupları ya da halk nezdinde terörü kışkırtmak olan cinai eylemler."

Aynı şekilde: "İmzacı bir başka ülkeye ait ya da bizzat kendine ait kamu mallarını ya da kamu kullanımına yönelik malları bilinçli şekilde imha etme veya onlara zarar verme olgusu."

Son olarak: "Herhangi bir ülkede işbu maddeyle öngörülen bir suçun işlenmesi amacıyla silah, mühimmat, patlayıcı veya zararlı madde imal etme, temin etme, bulundurma veya taşıma olgusu."

Ustaşa'nın suçluluğu ispat edildiğinden, mücadelesinin doruğunu oluştursa da, örgüt bu suikastı istismar edemedi. İşte terörizmin paradokslarından biri de buydu: Bir suikast fazla başarılı olduğunda faili olan örgüt eyleminin yol açtığı ve baştan beri emeli olan siyasal kasırgada boğuluyordu. 11 Eylül saldırıları bu gerçeği bir kez daha göstermişti: New York'a (ve Washington'a) yönelik saldırı o denli muazzamdı ki Amerika'nın cevabı Afganistan'da Taliban rejiminin düşüşüne yol açtı ve El Kaide örgütüne ciddi bir darbe vurdu. Fakat bir saldırı ne kadar göz

alıcı olursa olsun sonuçlarının teröristlerin öngördüğü şekilde olacağını hiçbir şey garanti etmiyor. Tıpkı 11 Eylül'ün ne Amerika'nın ne de Bin Ladin'in ümit ettiği Müslüman ülkelerdeki ılımlı rejimlerin çökmesine yol açmaması gibi I. Aleksandr'ın öldürülmesi de Hırvatistan davasına hiçbir şekilde yardımcı olmadı. Hemen her zaman teröristler siyasal öngörüden ziyade suikast tertibinde büyük maharet gösterirler.

Bugünkü El Kaide gibi, *Ustaşa* da iyi kötü faal halde kalmayı başardı. Daha önceleri İtalya ve Macaristan'ın kendisine verdiği desteği kaybetti. Ante Paveliç ve Eugen Kvaternik, İtalyanlarca tutuklandılar, ama sınır dışı da edilmediler. Hırvatistan'da olsun dünya medyasında olsun suikastın muazzam yankısı oldu.

Bir süre, Hırvatlar da kendi kontrollerinin dışındaki olaylardan yararlandılar. 1941 Nisan ayında Almanların Balkanlar'a girmesinin ardından Hırvat devleti gerek kendi ve gerek Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etti. Ante Paveliç'in Almanların desteğiyle kendini iktidarda bulduğu sırada "Tito" namıyla maruf Josip Broz dağa çıkıyordu. Hırvatistan'ın akıbeti savaşla bağlantılı olaylara bağımlı olduğundan Paveliç için başarı kısa ömürlü oldu ve 1945'te Tito Yugoslavya'nın kontrolünü eline alırken eski diktatör ve *Ustaşa*'nın şefi Güney Amerika'ya sığınıyordu.

XX. yüzyılın ilk yarısının bağımsızlık yanlısı hareketleri içinde kaderi en trajik olanı Ermenilerinkiydi. Diğer Türk karşıtı milliyetçi hareketler gibi yükselişini XIX. yüzyılın sonlarında yaşamıştı. Cenevre'ye, Paris'e veya Sankt Peterburg'a gönderilen genç Ermeni öğrenciler, Aydınlanma'dan doğan fikirlerin ve sosyalizm ideallerinin etkisinde kalmışlar ve geri döndükten sonra da, bazıları ellerine silah alarak, despotizme karşı mücadele etmek istemişlerdi. 1890 ile 1908 arasında birkaç bin Ermeni *fedayi* imparatorluğa karşı küçük çaplı bir silahlı mücadele tertip ettiler. Bilhassa genç şehirliler tarafından kurulan ilk gruplar çabucak tasfiye oldular, ama yavaş yavaş Doğu Anadolu'da şurada burada küçük nüveler meydana gelmeye başladı. İmparatorluğa

karşı Balkanlar'daki ayaklanmaların sunduğu örnek umutları besliyordu. Özellikle Bulgaristan'daki ayaklanma izlenecek bir örnek gibi görünüyordu. Fakat Ermenistan, çeperi oluşturan Avrupalı Balkan devletlerinin tersine imparatorluğun tam kalbindeydi. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu "hasta" olsa da, korkunç bir zulüm aygıtına sahip bir askeri güç olmaya devam ediyordu.

26 Ağustos 1896 günü Konstantiniye'de yirmi altı Ermeni komandosu, Avrupalı güçlerin dikkatini çekmek amacıyla propagandaya yönelik bir terörist operasyona teşebbüs etti. Militanlar imparatorluğun ilk finans merkezi olan Osmanlı Bankası'nı hedef aldılar. Stratejik bakımdan, eylem başarılıydı, zira yabancı güçler komandoların serbest bırakılmaları ve Türk hükümeti tarafından reformlara başlanması için müdahale etmişlerdi. Fakat bu Sultan'ın Konstantiniye'de ve Anadolu'nun birçok başka şehrinde yüz ila iki yüz bin kurbana yol açan katliamlara girişmesine engel olmadı. Avrupa ve Amerika kamuoyu galeyana geldi ve "Ermeni Meselesi" "Şark Meselesi"nin en ihtişamlı dosyalarından biri haline geldi.

1908'de, imparatorluğun bütün halkları için eşitlik ilan eden Jön-Türk Devrimi olumlu karşılandı. *Fedayiler* silah bıraktı. Fakat coşku dönemi kısa sürdü. Hükümette, radikal unsurlar ılımlıları muhalefete ittiler. Osmanlıcılığın yerini Pan-Türkizm aldı. İmparatorluk Libya'yı ve hatta sadık Arnavutluk'ı kaybetti. Balkan Savaşları hemen hemen tamamen Türkleri Avrupa kıtasından attı.

Büyük Güçler, Ermeniler için elverişli bir reform projesi öngörmüşlerdi, ama Büyük Savaş projeyi gömdü. Kafkaslar'da Ruslar karşısındaki yenilgilerinin ardından Jön-Türkler, Ermeni sorununu, halkını ortadan kaldırarak çözmeye karar verdiler. Ermenilerin tehcir edilmesi kararlaştırıldı ve bir özel örgüt bir halkın katlinin düzgün yürümesine nezaret etmekle görevlendirildi. Osmanlı ordusuna alınan Ermeni askerler küçük gruplar halinde tasfiye edildiler. 24 Nisan 1915'te Konstantiniye'deki Ermeni aydınları ve ileri gelenleri yok oldular. Anadolu'nun bütünündeki

Ermeni nüfusu yeryüzünden silindi ve imparatorluktaki Ermenilerin yarısı XX. yüzyılın ilk soykırımı esnasında yok oldu.

Türk bürokratları ve bu suçun yüksek düzeyli sorumluları, İtilaf devletlerinin işgali döneminde bir sıkıyönetim mahkemesi tarafından gıyaplarında mahkûm edildiler. Suçluların çoğu Almanya'da bulunuyorlardı ve Berlin onları iade etmeyi reddetti. İşte o zaman sosyalist Ermeni Daşnak partisi tarafından, amacı bir halkın öcünü almak ve adaleti yerine getirmek olan çok nadir rastlanan bir terörist teşebbüs, *Nemesis* operasyonu tertip edildi. *Nemesis* tarafından yerine getirilen "özel görev" tiran katli geleneğinin devamında yer alıyordu.

Suikastlar Boston'da, Konstantiniye'de ve Yerevan'da hazırlanıyor, Cenevre'de nöbet değişimi yapılıyor ve Berlin'de, Roma'da, Tiflis'te, vs. icra ediliyordu. Çok az bilinen bu insan avı yüzyılın en olağanüstü avıydı:[19] talimatlar açıktı, hedef sorumluları öldürmekti, sadece sorumluları.

İlk suikast Berlin'de 15 Mart 1921 günü gerçekleşti. Cemal ve Enver'le beraber Jön-Türk triumvirasının üyelerinden biri olan Talat'ı hedef almıştı. Hazırlıklar dört ay sürdü. Savaş sırasında bütün ailesini kaybetmiş yirmi dört yaşında bir adam, Hardenberg Caddesi'nde Talat'ın kafasına sıkmıştı. Yargılanan sanık jüri tarafından oybirliğiyle beraat ettirilmişti.

İkinci suikast 5 Aralık 1921'de bu kez Roma'da işlendi. Yirmi iki yaşında bir genç ilk Jön-Türk hükümetinin Başveziri Sait Halim'in arabasına atladı ve kafasına bir kurşun sıkarak kaçtı. Her ikisi de başarılı sonuçlanmış, soykırımın en büyük sorumlularından biri olan Bahaeddin Şakir ile eski Trabzon Valisi Cemal Azmi suikastları tekrardan Berlin'de işlendi. Triumviranın bir diğer üyesi Cemal Gürcistan'da çıkmakta olduğu Tiflis Çeka'sının genel merkezinin önünde öldürüldü. Fakat *Nemesis* harekatı Konstantiniye emniyet müdürlüğünün eski şefi Aziz Bey ile katliamların ve tehcirlerin bir diğer sorumlusu Doktor Nazım'ı ortadan kaldıramadan akim kaldı. Doktor Nazım bundan birkaç

[19] Jacques Derogg, *Opération Némesis*, Paris, Fayard, 1986.

yıl sonra bir başka komplo suçlamasıyla Mustafa Kemal tarafından asıldı. Enver Paşa'ya gelince, o da 1922'de Özbekistan'da[20] *Basmacılar*'la birlikte Bolşeviklere karşı savaşırken öldürüldü.

AŞIRI SAĞDAKİ TERÖRİSTLER

İki savaş arası dönemde 1922'de Alman Dışişleri Bakanı Walter Rathenau'nun *Freikorps* tarafından öldürülmesi ve 1922 Haziranı'nda İtalyan Giacomo Matteotti'nin faşistler tarafından öldürülmesi gibi büyük ses getiren birkaç meşhur kişi cinayeti işlendi. *Garda de Fier* (Demir Muhafızlar) Romanya'da, 1933'te Duca ve 1939'da Calinescu olmak üzere, iki başbakanı öldürmeyi başardı. O dönemde birçok ülkede görece önemli bir destekten yararlanan aşırı sağ, sıklıkla hedef seçilen kişilere yönelik cinayetlere başvuruyordu. Terörün hedefi genellikle siyasal muhalifleri ortadan kaldırmaktı. Seçilen kurbanlara gelince, bunlar çoğu zaman aşırılık yanlılarının öngördükleri şekliyle topluma "yabancı" gruplara mensuptular. Fransa'da, örneğin, İtalya tarafından desteklenen Eugène Deloncle'un Gizli Devrimci Eylem Komitesi ("kukuleta" da denen CSAR) gibi marjinal grupçuklar aynı zamanda suikastlar (CSAR 1937'de bilhassa iki İtalyan anti-faşist sürgününü ortadan kaldırmıştı, fakat *Kukuletalar* kısa zaman sonra dağıtıldılar) da yapıyor olsalar aşırı sağ terörden çok basını araç olarak kullanıyordu. Kurumsallaşmış terörün temel yapıyı oluşturduğu Sovyet sisteminden farklı olarak faşist projede itici güç kaynağı akla olduğu kadar sezgiye de dayanan şiddetti. Nasyonal sosyalizmde de durum buydu. Devlet terörü doruklarından birine de burada ulaşacaktı.

[20] Enver Paşa Özbekistan'da değil, Tacikistan'da öldürüldü.—*çn*

LENİN, STALİN VE DEVLET TERÖRİZMİ

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

LENİN VE STRATEJİK TERÖRİZM

Rus terörizmi değişik biçimlerde Rus devletini zayıflatmaya ve 1917 Devrimi'nin yolunu yapmaya katkıda bulunmuştu. Devrimle birlikte, terör tekniği de kısa zaman içinde Sovyet devletiyle iç içe geçecekti. Lenin, Stalin'in uçlarına götüreceği bir sistem yerleştirecekti.

Genç Lenin için terör devrimin araçlarından biriydi sadece. 1899'da terörü kullanmayı reddettiyse bu, örgütsel sorunların o sırada ağır bastığını düşünmesi yüzündendi. 1901'de *İskra*'daki bir makalede bir yandan Sosyalist-Devrimcileri başka mücadele biçimlerini hiç dikkate almadan terör kullanımları nedeniyle eleştirirken diğer taraftan "terör ilkesi"ni reddetmediğini yazıyordu.

Lenin'e göre, terörist teknik siyasal-askeri bir strateji bağlamında yer alıyordu ve yöntemli ve ihtiyatlı bir şekilde kullanılmalıydı. Oysa terörizmin kendi başına bir amaç haline gelmiş olduğu Sosyalist-Devrimcilerin, Lenin'e göre, anlamadıkları şey buydu. Lenin için terör devrimci mücadelenin başlıca aracı değildi. Dolayısıyla, ona göre, silahlı mücadelenin bir "düzenli yöntemi" haline gelemezdi.

Terörist tekniğin etkili olabilmesi için, Lenin'e göre, bireyler veya grupçuklar tarafından işlenen suikastlar evresini aşması lazımdı. Monarşinin (ve kapitalizmin) devrilmesine yol açacak olan silahlı kuvvetlerin halka katıldığı esnadaki halk kitlelerinin terörizmiydi. Lenin hiçbir gelecek görmediği hükümdar katline kararlılıkla karşıydı. 1903 yılındaki ikinci Sosyal Demokrat İşçi Partisi kongresinde terörizme karşı çok sert bir çıkışta bulundu. İşte parti de bu vesileyle, bir yanda Bolşevikler, diğer yanda Menşevikler diye ikiye bölündü.

Lenin'in bazen terörizme sıcak bakmayan biri gibi algılanması, onun Sosyalist-Devrimcilerin terörizmini sistematik biçimde yermesi nedeniyledir. Gerçekte, Lenin ilk siyasal aktivist dönemlerinden beri bir terör havarisiydi, fakat tamamen farklı bir perspektiften. Çarlık yetkililerine karşı seyirci olarak bir sonraki "düello"yu bekleyen kitlelerin vurdumduymazlığından başka bir işe yaramayan bu "düello"ları eleştirmekle beraber 1917'de Bolşeviklerin iktidarı ele geçirişine dek pozisyonu değişmeden kaldı: "Terör, ama şimdi değil." Bir kez iktidar Lenin'in eline geçince bu bekleyiş olsa olsa terörün başlatılacağı gücü artıracaktı. Aslında, eleştirdiği terördeki aşırılık değildi. Tam tersine. Terörün etkili bir şekilde uygulanabilmesi için Devrim'in düşmanlarına karşı bir kitle terörü olması lazımdı.

1905'ten ve ilkbaharda –1905 Devrimi Ocak ayında cereyan etmişti– Londra'da gerçekleşen Sosyal Demokrat Parti'nin üçüncü kongresinden itibaren Lenin, Fransız Devrimi'ne atıfta bulunarak kitle teröründen bahsetmeye başlamıştı. Devrim bir kez başlatıldıktan sonra birçok "Vendée" ile karşılaşmamak için, Lenin, çarı infaz etmenin yetmeyeceği fikrindeydi. Devrimin başarıya ulaşması için her türlü devrim karşıtı direniş biçimini daha doğarken ortadan kaldırmak amacıyla "önlem" alınmalıydı. Bu bakımdan, terör tekniği en uygun olanıydı. Rus monarşisini ezmek için, ona göre, Jakobenler gibi, "kitle terörü" kullanarak davranılmalıydı.

Yine 1905'te Lenin iktidarın devrimci fethiyle ilgili talimat-

larını kaleme alıyordu. İki temel faaliyet öngörüyordu: Bağımsız askeri eylemler ve kalabalıkların yönetimi. Terörist eylemlerin çoğalmasını teşvik ediyordu, ama stratejik bir perspektiften, zira soyutlanmış bireylerin eseri olan ve halk kitleleriyle ilişkisiz terörist suikastları reddetmeye devam ediyordu:

> Küçük ölçekli, düzensiz ve hazırlıksız terörizm, en uca götürüldüğünde, sadece güçleri saçmaya ve israf etmeye yarar. Bu doğru ve kuşkusuz bunu unutmamak lazım. Ama diğer taraftan, hiçbir şekilde unutmamak lazım ki ayaklanma sloganı bugün *çoktan* atıldı bile. Ayaklanma zaten *başladı*. Saldırıyı başlatmak, eğer uygun koşullar varsa, her devrimcinin yalnızca hakkı değil, aynı zamanda yükümlülüğüdür de.[1]

1905 Devrimi'nin başarısızlığı ona göre bir irade, sebat ve örgütlenme eksikliğine bağlıydı. Daha ileri gitmek ve genelleşmiş şiddeti başlatmak lazımdı. Fakat, o sırada, Lenin uzaktaki sürgün yerinden (Finlandiya'da, sonra da İsviçre'de) devrimcilere karşı sert eleştiriler kaleme almakla yetinen güçsüz bir insandı. 1907'de, Sosyalist-Devrimcilere şu mesajı yolluyordu: "Sizin terörizminiz devrimci imanınızın neticesi değil. Terörizmle sınırlı olan sizin devrimci imanınız."

Ertesi yıl, Portekiz Kralı Carlos'un (ve oğlunun) öldürülmesini onaylıyordu ama bu tür bir cinayetin soyutlanmış bir olgu olmasından ve belirgin bir stratejik amacı olmamasından dolayı esef de duyuyordu. Onca cesaretlerine rağmen teröristlerde eksik olan hep bu stratejik vizyondu. 1917 Devrimi onun uyarılarını doğrulamıştı: İşte fiilen en uygun zamanda, durum yeterince "olgun" olduğunda, doğrudan eylem olayları şirazesinden çıkarmayı başaracaktı.

Savaş patlar patlamaz, Lenin her türlü işbirliğini reddettiği

[1] V. I. Lénine, "Les tâches des détachements de l'armée révolutionnaire (octobre 1905)", *Œuvres choisies*, cilt VIII, yabancı dil yayınlarından, Moskova, 1941 içinde.

diğer sosyalist akımlardan daha da fazla uzaklaştı. Klasik denemesi, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*'nda konumunu şöyle ortaya koyuyordu: Eğer sonuna kadar gitmeye, yani aşırı şiddet araçlarına başvurmaya hazır ve kitlesel kan akıtmaktan korkmayan bir öncü partiyle yönetilirse sosyalist devrim iktisadi bakımdan geri bir ülkede gerçekleşebilir. Zaman proletarya diktatörlüğü (yani aslında öncü partinin) için elverişlidir.

Bolşevikler, başlarında Lenin olmak üzere, Rusya'nın sert çöküşüyle aniden serbest kalan devasa alana daldılar. Bu siyasal boşlukta, diğer devrimci siyasal hareketler Şubat Devrimi'ni takip eden olayların akışına hâkim olamadıklarını gösterdikten sonra, Bolşevikler, yirmi beş binden az üyeyle, iktidarı ele geçirdiler.

Ekim Devrimi'nin tarih yazımı belli bir biçimde 1789 Devrimi'ninkini izledi. Sovyet ekolü, on yıllarca bu olayı, Bolşeviklerin iteklemesiyle halk kitlelerinin giriştikleri bir devrimin tarihsel sonucuna varması olarak yorumladıktan sonra, "kaza" tezi Sovyetler Birliği'nin 1991'deki çöküşünden beri Rus tarih ekolünü besledi.[2] İkisi arasındaki "yoldan çıkma" tezi kitleler tarafından girişilmiş, ama iktidarını kötüye kullanan küçük bir grup tarafından kapıp kaçılmış bir devrim öngörür. Biz daha çok Nicolas Werth'in şu analizine katılıyoruz: "Ekim 1917 Devrimi bugün bize iki eğilimin ânlık olarak aynı noktada birleşmesi biçiminde görünüyor: Devrimin diğer tüm aktörlerinden ideolojisi, örgütlenmesi ve eylemleriyle kesin olarak ayrı çizgideki bir parti tarafından, ayaklanmaya yönelik titiz bir hazırlığın meyvesi olarak siyasal iktidarın ele geçirilmesi ile çok biçimli ve özerk bir büyük toplumsal devrim."[3]

Her ne olmuşsa olmuş, minnacık Bolşevik Parti kendini Avrupa'nın o zamana dek tanıdığı en büyük savaşın tam ortasında

[2] Bkz. Nicolas Werth, "Un Etat contre son peuple. Violences, répressions, terreurs en Union soviétique", Stéphane Courtois, Nicolas Werth, ve diğ., *Le livre noir du communisme. Crimes, terreur, répression*, Paris, Laffont, "Bouquins koleksiyonu, 1997, s. 45-46 içinde [Türkçesi *Komünizmin Kara Kitabı*, Doğan Kitap, 2000]

[3] A.g.e., s. 46.

iç savaşa sürükleyen bir krizle cebelleşen muazzam bir ülkenin başında bulmuştu! Fakat Bolşevik Parti bütün bu güçlerle birleşen şoka direnebilecek ve önderlerinin mahareti sayesinde iktidarını koruyabilecek bir tarzda inşa edilmişti.

Lenin hızlıca karakterini ve siyasal inançlarını ifşa etti. Sovyetler Kongresi, 26 Ekim/8 Kasım 1917'de ölüm cezasını kaldırmaya karar verdiğinde, Lenin bu "hata"yı "kabul edilemez" diye değerlendirdi ve ölüm cezasını geri getirmek için kolları sıvadı. Az daha sonra, *İzvestiya*'daki şu satırlar o zamana dek tasavvur edilememiş en muhteşem terör araçlarından birinin kuruluşunu mütevazı biçimde haber veriyordu:

> Halk Komiserleri Konseyi'nin 7 Aralık 1917 tarihli kararnamesiyle Bütün Rusya Sabotaj ve Karşı-Devrimle Mücadele Olağanüstü Komisyonu (Çeka) kurulmuştur.
> Çeka'nın merkezi Gorohovaya Caddesi, No. 2'dir. Her gün 12 ile 17 saatleri arasında halka açıktır.[4]

Otuz beş yıl boyunca milyonlarca kişiyi *gulag*'a gönderecek olan KGB'nin atası Sovyet siyasal polisi böyle kurulmuştu. Sadece birkaç ay sonra, yeni bir kararname "sabotaj ve karşı-devrimle mücadelede yerel çekaların" kurulduğunu haber veriyordu. Anlaşılacağı üzere bu çekalar "karşı-devrim ve spekülasyonla, basın yoluyla olan da dahil iktidarın kötüye kullanılmasıyla mücadele edeceklerdi" ve "bundan böyle, tutuklama, arama, el koyma ve aşağıda belirtilen diğer tedbirler münhasıran gerek Moskova'da gerekse yereldeki bu çekalara ait olacaktır."[5]

Bolşeviklerin, liderlerinden biri olan Volodarskiy'in öldürülmesinin peşinden gelen kitlesel tutuklamalarla (1918 Haziran sonu) belirlenen tepkisinin ardından, işçilerin genel greve gitmekle tehdit ettiklerini öğrendikten sonra Lenin'in Zinovyev'e yazdığı şu mektubun da gösterdiği gibi, terör siyasal önderler ta-

[4] *İzvestiya,* no. 248, 10 Aralık 1917, aktaran Baynac, a.g.e., s. 57.
[5] *İzvestiya,* no. 54 (318), 22 Mart 1918.

rafından giderek daha sık kullanılan bir terimdi: "Petrograd işçilerinin Volodarskiy yoldaşın katline *kitle terörü* ile yanıt vermeyi arzuladıklarını ve sizin (şahsen sizin değil, ama Petrograd komitesi üyelerinin) de onları engellediğinizi yeni öğrenmiş bulunuyoruz. Katiyetle protesto ediyorum! Kendimizi lekeliyoruz: Sovyet kararlarında kitle terörünü salık veriyoruz, ama eyleme geçmek gerektiğinde kitlelerin mutlak surette yerinde olan girişimlerini yavaşlatıyoruz. Bu kabul edilemez! Teröristler bizi lapacı zannedecekler. Zaman savaşma zamanıdır. Özellikle emsalin belirleyici olacağı Petrograd'da karşı-devrimcilere yönelik kitle terörünün enerji ve karakterini teşvik etmek onsuz olmaz bir gerekliliktir."[6]

1918 yazı boyunca durum çok nazikti. Bolşeviklere göre, her şey bir ânda devrilebilirdi. Ülkenin yalnızca mütevazı bir kısmını elde tutmuyorlar, üç devrim-karşıtı cepheye de karşı koymak ve yaz boyunca yüz kırk adet isyanla baş etmek zorundaydılar. Krizi ortadan kaldırmak için, yerel çekalara talimatlar giderek daha kesin bir hal alıyordu: Tutuklamalar, burjuvazi içinden rehin almalar, toplama kampları kurulması. Lenin "her tahıl üreticisi bölgede, en müreffeh kişiler arasından seçilecek yirmi beş rehinenin teslimat planının gerçekleşmemesinden sorumlu tutulacağını" belirten bir kararname çıkartılmasını talep ediyordu.

Yine yazın, Bolşevik Parti bireyin yasal güvencelerinin sistematik imhasına başladı. Bazı üyelere göre, iç savaş "yazılı yasa" tanımazdı, bunlar "kapitalist savaş"a ait kavramlardı. İktidar sağlama alınamamış olsa da, terör zaten yürürlükteydi ve Bolşeviklere kendilerini kesin bir şekilde dayatma imkânı veriyordu. Devrimin mantığı 1793-1794'deki Fransa'nınkiyle aynıydı. Lenin bir terör kampanyası başlatmak için iki olaydan yararlanacaktı. 30 Ağustos 1918'de, birbirlerinden bağımsız[7] iki suikastın biri Petrograd Çeka'sının şefini, diğeri de Lenin'i hedef almıştı. Birinci suikast münferit hareket eden bir genç öğrencinin işlediği bir öç alma eylemiydi. Bir anarşist militana, Fanni Kaplan'a

[6] V.I. Lénine, *Œuvres complètes*, Moskova, cilt 35.
[7] Bkz. Nicolas Werth, a.g.e., s. 85.

–derhal, yargılanmadan idam edildi– atfedilen ikincisi belki de başlangıçta Çeka tarafından tertip edilmiş bir kışkırtma eylemiydi. Bununla birlikte, hemen ertesi günden itibaren *Krasnaya Gazeta* (Petrograd) tonu belirlemişti: "Bir kişinin ölümüne, demiştik daha geçenlerde, bin kişinin ölümüyle cevap vereceğiz. Bizi eyleme zorluyorlar. Her bir burjuvanın vicdanında kaç tane işçi sınıfı kadını ve çocuğunun hayatı vardır? Hiçbiri masum değil. Lenin'in kanının her bir damlası burjuvalara ve Beyazlara yüzlerce ölüye mâl olacak."[8] Dzerjinski tarafından imzalanan şu beyanattan da görüleceği gibi parti yöneticilerinde de aynı zil sesini duyuyoruz: "İşçi sınıfı *kitle terörü* ile karşı-devrim yılanının başını ezecek!"[9] Ertesi gün, 4 Eylül'de *İzvestiya*'da "kitle terörünü uygularken hiçbir zayıflığa, hiçbir tereddüde izin verilmeyecek" diye yazıyordu."[10]

Fiilen, "kızıl terör"[11] diye adlandırılacak olan şey de o dönemde, 5 Eylül 1918'deki resmi kararnameyle vücut bulacaktı: "[...] cephe gerisinin güvenliğinin *terörle teminat altına alınması* baş gerekliliktir. [...] Aynı şekilde, Sovyet Cumhuriyeti'ni sınıf düşmanlarına karşı korumak için onları toplama kamplarında izole etmeliyiz. Beyaz Muhafız örgütlenmelerine, komplolara veya isyanlara bulaşmış herkes kurşuna dizilmelidir."[12] Kararname şu satırlarla son buluyordu: "Son olarak, bütün kurşuna dizilenlerin adlarını ve onlara yönelik bu tedbirin uygulanma sebeplerini yayınlamak onsuz olmaz bir gerekliliktir." Gerçekteyse, kurşuna dizilenlerin yalnızca küçük bir oranı resmen kayda geçiyordu. İdam edilmelerinin "sebepler"ini ise kurumsallaşmış terörün akılcı keyfiliğinde aramak gerekir. Kızıl terörün tam sayılarına sahip değiliz ve bunun haklı sebepleri var. Tahminlere göre, 1917 ile 1921 arasında, terör kurbanlarının sayısı 500.000 ile

[8] Aktaran Venner, a.g.e., s. 61.
[9] *İzvestiya*, 3 Eylül 1918, Werth, a.g.e., s. 86 içinde
[10] *İzvestiya*, 4 Eylül 1918, a.y.
[11] Daha az sistematik biçimde, ama aynı oranda hoyratlıkla Beyazlarca (monarşistlerce) iç savaş sırasında tertip edilen "beyaz terör"e karşılık olarak.
[12] *İzvestiya*, 10 Eylül 1918, aktaran Baynac, s. 59.

2.000.000 arasındaki bir dilimde yer alır.[13] Görüldüğü kadarıyla kurumsallaşmış terörün ilk yıkımlarını yapması için Stalin'in iktidara gelmesini beklemek gerekmemişti. Çarlık dönemiyle mukayeseye gelince, bu çok daha açık sözlü: Kızıl terörün ilk iki ayında (on ila on beş bin idam) 1825-1917 dönemindekinden, yani bir yüzyıla yakın bir zamandakinden (1.310 tanesi 1906 yılında olmak üzere, siyasal sebeplerle 6.321 adet ölüm cezası)[14] daha fazla ölüm cezası verilmişti.

Eylül 1918'de terör rejiminin kurulmasından itibaren yalnızca Lenin tarafından –daha sonra, daha yüksek bir yoğunlukla Stalin tarafından– uygulanan terörü değil, ama Marksizm-Leninizmin mirasçıları olduklarını ileri süren Mao Zedong Çini, Pol Pot Kamboçyası veya daha yakınlarda Kuzey Kore gibi başka siyasal rejimler tarafından uygulanan terörü de karakterize eden unsurların çoğunu bir arada buluruz. XX. yüzyılda halk kitlelerine yönelik devlet terörizmi, devlete yönelik terörizmden (yine bu aynı halk kitleleri adına) sonsuz derecede daha fazla kurbana sebep oldu. Devlete yönelik terörizmin bilançosu birkaç bin kurbana ancak yükselirken, devlet terörizmininki on milyonlar gibi rakamlarla ifade ediliyor. *Komünizmin Kara Kitabı*'nın yazarlarına göre, devlet terörü Sovyetler Birliği'nde yaklaşık 20 milyon ölüme yol açtı.[15] Çin 65 milyon kurban civarlarında dolaşırken, son derece kısa bir zaman içinde Nazi Almanyası on milyonları büyük ölçüde geçiyordu.

Aralık 1917 ile Mayıs 1918 arasında Adalet Halk Komiseri olarak en ön sıralarda bulunan Isaac Steinberg "Terör nedir?" diye soruyor ve şöyle cevaplıyordu:

> Terör tepeden gelen, kendini açığa vuran ya da vurmaya hazır bir şiddet sistemidir. Terör iktidarca yönetilen yoğun bir yasal sindirme, zorlama, imha planıdır. Hükümetlerin korkutmak için başvur-

[13] A.g.e., s. 75

[14] Werth, a.g.e., s. 91.

[15] Yani başlıca olarak idam (kurşuna dizme, asma, işkence, gaz, zehir, kaza), açlık yoluyla imha, sürgün. Bkz. Courtois ve diğ., a.g.e., s. 8

duğu güçlüklerin, cezaların ve tehditlerin kesin, gelişkin ve itinayla tartılmış ve halkı kendi iradesini izlemek zorunda bırakmak için kullandığı ve kötüye kullandığı bunların bir dökümüdür. [...] İktidarda sadece korkmuş, şüphe içinde ve münferit bir azınlık olduğunda 'devrim düşmanı' devasa büyüklüklere bürünür. Ölçüt o zaman durmaksızın genişler, tedricen bütün ülkeyi kapsar, sonunda iktidarı elinde tutanlar hariç herkese uygulanır hale gelir. Terörle yöneten azınlık 'devrim düşmanları'nın payandalarına karşı her şey mübahtır ilkesi sayesinde faaliyetini er ya da geç genişletir.[16]

Fakat devlet terörizmi, yani güçlünün güçsüze uyguladığı terörizm ile güçsüzün güçlüye uyguladığı terörizmin birçok ortak noktası vardır. Terör kampanyasının amacı herkesi her zaman kaplayabilecek bir genel güvensizlik duygusu yaymaktır. Stalinci büyük temizlikler sırasında, terörist rejimin en yukarısındaki makamlarda bulunmuş şahsiyetlerin, Stalin haricinde hiç kimsenin emniyette olmadığı sistemin kurbanı olduklarını gördük.

Diğerleri değil de bazı kurbanlar hedef olarak alındığı andan itibaren, keyfilik, tiran katli hariç, terörizmin hemen hemen her biçimini karakterize eder. Kızıl terör ihdas edilir edilmez keyfi bir rehin alma sistemi de kurulmuştu. Novosibirsk'te mesela, yetkililer halkı zorunlu ikamete tâbi tuttukları ve bu sırada kolayca arama yaptıkları bir günlük hapis cezası koymuşlardı. Moskova'da bir gün bir büyük mağazada baştan aşağı bir arama yapılmıştı.[17] Sovyet terörünün kurbanı için ilk refleks şaşkınlıktı: Masum olduğundan, hata kanıtlanır kanıtlanmaz serbest kalacaktı. El Kaide terörizminin kurbanı için de aynı şey geçerliydi: Yakınlarda Riyad'da gerçekleşen bir saldırıda (9 Ekim 2003) gazetecilerin sorguladıkları bir kurban, bir bombanın Batılılardan ziyade Müslümanları hedef alabileceği olgusu (operasyonun hedefi mantıken Suudi rejimini istikrarsızlaştırmak olduğundan) karşısındaki şaşkınlığını saklamıyordu. İşte, gücü kurban seçimindeki keyfiliğe

[16] Isaac Z. Steinber, "L'aspect éthique de la révolution", Baynac, a.g.e., s. 363-364 içinde.

[17] Baynac, a.g.e., s. 142.

dayanan terörizmin, ister yukarıdan ister aşağıdan olsun, özü buydu. İşte, ister iktidarda olsun ister onunla savaşsın, teröristin peşinde olduğu genel psikoz buydu. Tek fark şuydu: Devlete karşı terörizm iktidarı istikrarsızlaştırmayı, oysaki devlet terörizmi tam tersine onu istikrara kavuşturmayı (halkları istikrarsızlaştırarak da olsa) amaçlıyordu. Çoğu zaman terörist devlet terörün önemli bir rol oynadığı bir mücadelenin sonucunda iktidarı ele geçirmiş oluyordu. Dolayısıyla bu stratejik ve psikolojik silahın parametrelerine hâkimdi. Bu iki terörizm biçiminin kullandığı araçlar ise aynı değil. Terörist devlet devlet aygıtının bütün kaynaklarına sahip. "Özel" terörist ise, tersine, devletin ya da temsil ettiğini ve savunduğunu iddia ettiği toplumun zaaflarını istismar etmeye çalışır. Bir bakıma, terörist devlet önleyici tarzda, iktidarını sarsacak her türlü kalkışmayı (teröristlerinki de dahil) daha doğmadan boğacak şekilde hareket eder.

Terörist devlete göre, iktidar bir kez fethedildikten sonra, söz konusu olan eski iktidarı köklerine kadar ortadan kaldırmaktır. Çar ve ailesinin öldürülmesinin simgelediği bir eylem olarak Bolşeviklerin yaptıkları buydu. İkinci hedef ise: Bütün potansiyel iktidar adaylarını ve bütün muhalifleri ortadan kaldırmak. Fransız Devrimi'ni 1793-1794'te karakterize etmiş olan şey buydu. Lenin terörist yöntemi kusursuzlaştırarak Robespierre'in başarısızlığından ders çıkarmasını bilmişti. Ve hızlıca, devrimin yoldan çıkmasını ve Bolşevik diktatörlüğü ilk yerenlerden olan anarşistlerden başlamak üzere, siyasal veya ideolojik hasımlarını ortadan kaldırma işine girişmişti. Anarşistler kızıl terörün hedef aldığı ilk kurbanlar arasında yer alıyordu. Hatta anti-anarşist terörizm Eylül 1918'den önce başladı ve devlet aygıtı, bilhassa ordu genel terör uygulamak için yeterince güçlüyken devam etti. Nisan ayında, Troçki "anarko-haydutlar"a karşı ilk terör kampanyasını başlattı. Rusya'dan sonra anarşistlere karşı kovuşturmalar Ukrayna'ya yayıldı. Anti-anarşist kampanya sadece bir siyasal hasmı ortadan kaldırmaya yönelik bir kampanya değildi. Kısa süre sonra anarşist düşüncenin kendisi de yasaklandı. Baş-

ka grupların da gösterebileceği her türlü direniş iradesini ezmek için yetkililer bu bastırma kampanyasını kullanmışlardı.

Terör aynı zamanda bir anarşistle belirsizce bağlantısı kurulan, mesela bir uzak akraba gibi, bireyleri de kapsıyordu. Mantıksal olarak, terör, Menşevikler ve en tehlikeli rakipleri olan sağ Sosyalist-Devrimciler ile sol Sosyalist-Devrimcilerden (bunlar 1918 baharında Brest-Litovsk anlaşmasından sonra hükümetten ayrılmışlardı, diğerleri ise Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'nden çıkartılmışlardı) başlamak üzere, bütün siyasal rakiplere yöneliyordu. Sol Sosyalist-Devrimcilerin lideri Mariya Spiridonova terörü kınamış ve 1919'da Bolşevikler tarafından çarçabuk bertaraf edilmişti. Devrim mahkemesi tarafından mahkûm edilen Spiridonova, siyasal sebeplerle bir psikiyatri hastanesine yatırılan (buradan kaçtı ve yeraltında tekrar, bu defa kapatılmış olan partisinin başına geçti) ilk kişiydi. Zaman zaman birlikte hareket eden Menşevikler ve sağ Sosyalist-Devrimciler, 1919'dan itibaren Çeka tarafından hedef alındı.

Kuramsal olarak devrimin kendileri için bitmiş olduğu işçilere gelince, onlar da yakalarını sıyırmış değillerdi. Bir grev olduğunda bütün bir fabrika ihanetten şüphe altına girerdi. Elebaşılar, tabiatıyla, diğer işçilerle birlikte tutuklanıyorlar, sonra da infaz ediliyorlardı. Kasım ayında, Motoviliha silah fabrikası merkezi hükümetin teşvikiyle yerel Çeka'nın gadrine uğradı. Yüz kadar grevci infaz edildi.[18] Aynı senaryo bir sonraki ilkbaharda Putilov fabrikasında gözlendi. Astrahan ve Tula gibi başka yerlerde de, sayısız grev sert biçimde bastırıldı. İşçi karşıtı terör zirvesine 1921'de Troçki'nin emriyle Kızıl Ordu'nun şehri zapt ettiği ve *Petropavlovsk* gemisinin asi bahriyelilerini katlettiği Kronstadt olayı sırasında ulaştı.

Tambov'da ya da başka yerlerde ayaklanan köylüler de aynı yasaya maruz kaldılar. Aslen köylü tabakalarından gelen erlerden meydana gelen Kızıl Ordu birlikleri içinde isyanlar patlak vermiş ve aynı sertlikle bastırılmıştı. Kozaklara karşı uygulanan

[18] Werth, a.g.e.

eziyet de terörün toplumsal ve iktisadi kategorilerle sınırlı olmadığını, diğer bazı grupları da kapsayabileceğini göstermişti.

Çok geçmeden, mahpusların içeri atılmalarına hukuki bir temel bulmak gerekti. Bu da sistematik biçimde toplama kampları organize edilerek halledildi. O zaman, 1919 yılındaki kararnameyle, iki tip kamp ortaya çıktı: Çalışma yoluyla ıslah kampları ve asıl toplama kampları. Bu ayrım gerçekte teorik bir ayrımdı. Toplama kampı dünyası, *Gulag**, milyonlarca *zek*'i** ile birlikte, siyasal rejimin temellerinden biri ve Sovyetler tarafından devlet terörünün ebediyete miras bırakılan simgesi haline gelecekti.

1923 ile 1927 arasında, ülke Lenin'in yerine kimin geçeceğinin kesin bir şekilde belli olmasına kadar (1923'den beri hasta olan Lenin 24 Ocak 1924'te öldü) bir "ateşkes" yaşadı. Hükümet içinde sistemin yumuşaması yönünde sesler işitildi. Fakat veraset için mücadele bağlamında siyasal polis, başta Troçki olmak üzere, rakiplerini saf dışı bırakmaya çalışan Stalin'in çıkarlarına hizmet etti. Bir kere iktidar sağlama alındıktan ve rakipler bertaraf edildikten sonra, Stalin ve çevresi geçici bir süreliğine ve görece gevşetilmiş olan terör politikasına dönebildiler. 1920'li yılların sonuna gelinmişti. Terör sistemi daha o tarihte Sovyet politikasının içinde yer etmişti bile. Stalin, Lenin tarafından sunulmuş olan o muhteşem tramplenden faydalanarak öncülünün

* *Glavnoye Upravleniye ispravitelno-trudovıh Lagerey* (Çalışma Yoluyla Islah Kampları Baş İdaresi). Kökeni 1917 Devrimi'nin hemen sonrasına dek geri gitse de asıl 1930'lu yılların başında Stalin'in iktidarını pekiştirdiği dönemde gelişerek aynı zamanda muazzam bir ekonomik güce dönüşen ve cebri emek kullanılan ceza kolonileri sisteminin genel adıdır. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra çatırdamaya başlamış ve tedricen hukuksal varlığını yitirmiştir. 1973'te yayımlanan Soljenitsın'ın *Gulag Takımadaları* kitabıyla birlikte terim bütün Sovyet ceza ve toplama kampları sistemini anmak üzere yaygın bir kullanım kazandı.—*çn*

** Orijinali *Zaklyuçonnıy kanaloarmeyets* (kanal ordusuna mensup mahpus) tamlamasından kaynaklanan, zaman içinde *z/k* yazılı kısaltması ve *zeka* okunuşu *zek*'e dönüşen bir argo terim. 1930'lu yılların başında *gulag* mahpuslarına binlerce ölüm pahasına yaptırılan Beyaz Deniz'i Baltık Denizi'ne bağlayan bu kanal o devirde Stalin Beyaz Deniz-Baltık Denizi Kanalı adıyla anılıyordu. Ayrıca tamlamanın alaycı bir şekilde kullanılan ikinci adı *kanaloarmeyets*'in pozitif çağrışımlı *krasnoarmeyets* (Kızıl Ordu mensubu) ve *trudarmeyets*'le (emek ordusu mensubu) nazire yaptığını da belirtmek gerekir.—*çn*

koyduğu sınırları daha da ileri taşıdı. Sadece Nazi terörünün korkunçlukları bir süreliğine SSCB'de olan biteni dünyanın geri kalanının gözünden kaçırmayı başardı. Hannah Arendt'in çok haklı olarak söyleyeceği gibi, "ideolojik aklın bir kurnazlığıyla, Nazi kamplarının korkunçluklarının imajıydı Sovyet kamplarındaki gerçeği maskelemekle görevli olan."

STALİN YA DA DEVLET TERÖRÜ

Otuzlu yılların başında, Stalin meşhur "kulaksızlaştırma" kampanyasıyla köylülere karşı terör tekniğini tecrübe etti. Ona eşlik eden cebri kolektifleştirme yaklaşık altı milyon kurban yaratan bir açlığa sebep oldu. Otuzlu yılların başı aynı zamanda, 1936-1937 yıllarındaki Büyük Terör gelmesinden önce, nüfusun bazı kesimlerine karşı genelleşmiş terörün tekrardan başlamasına da damga vurdu. Stalin, Lenin tarafından zorla kabul ettirilen devlet aygıtını, yani parti diktatörlüğünü kullandı ve onu tek bir adamın iktidarının bir aracına dönüştürdü. Kendi de sırası gelince bu sistemi zorla kabul ettirmek için Stalin, gözünde ülkenin modernleşmesi ve sanayileşmesiyle ilgili sorunlarının çözümü olan bu politikanın tek aracına başvurdu: Terör. Lenin devrinde zulüm aygıtı partiye hizmet ediyordu. Stalin'le birlikte, parti zulüm aygıtına hizmet edecekti.[19]

Otuzlu yılların terörü birçok aşamada tertip edildi. 1933 temizliklerini 1934 ateşkesi izledi. 1934 sonunda temizlikler 1935 sonuna dek sürmek üzere tekrar başladı. 1936'da, 1937 yılıyla doruğa tırmanacak olan 1936-1938 Büyük Terörünü önceleyen kısa bir duraklama dönemi yaşandı. Stalinci terör hem tabanı hem de eliti etkiledi ve bir yandan köylülere ve işçilere saldırırken, diğer yandan siyasal (ve askeri) aygıtın başındaki şahısların yanı sıra genel olarak bütün parti üyelerine saldırdı. Stalin'in hedefi tamamen yenilenmiş ve tamamen kendi davasına adan-

[19] Bkz. Hélène Carrère d'Encausse, *Staline, l'Ordre par la terreur*, Paris, Flammarion, "Champs" koleksiyonu, s. 41.

mış bir siyasal aygıt yaratmaktı. Moskova mahkemeleri sırasında doğrudan doğruya saldırıya uğramadan evvel, 1936'ya dek, partinin eskileri hayatta kalabilmişlerdi.

İşte uluslararası kamuoyunu sarsacak olan Stalin'in eski yoldaşlarının bir mahkemenin önünde "suçlar"ını itiraf ettikleri bu büyük davalardı. Gerçekte ise, bu davalar kısmen, bütün ülkeyi kırıp geçiren ve SSCB'nin bütün vilayetlerindeki halkları sınıf ya da milliyet gözetmeksizin vuran genelleşmiş terör kampanyasının üzerini örtüyordu.

İnsanlar her güne korkuyla uyanıyorlardı. Birinin gecenin bir yarısı kapınızı çalması korkusu ve sonsuza dek yok olup gitme korkusuydu bu. Kolektif olarak, bunun psikolojik sonuçları korkunçtu ve ölçülmesi imkânsızdı. Güvensizlik, korku, keyfiliğin hükümdarlığı gündelik hayatın bir parçasıydı. İşte ve hatta evde, şüphe her yerdeydi. Herhangi bir yanlış adım, ne denli küçük olursa olsun, herhangi bir sohbet sizi ölüme veya gulaga postalayabilirdi. Ufukta, bunun bir gün son bulacağına dair hiçbir umut yoktu. Kusursuz bir davranış bile sizi esirgeyecek teminat değildi. Her ne kadar hiçbir zaman gerçek ya da hatta yaklaşık sayılarını bilemesek de, gerçek kurbanlar bakımından, Stalinci terör milyonlarca insanı ortadan kaldırmakla ne kadar övünse yeridir.[20] Onlarca ölüme yol açan bir terörist saldırının bir ulusun üzerinde yaratabileceği psikolojik şoktan yola çıkarak herkesin en azından bir Stalinci terör kurbanını, bir akraba, bir yakın, bir komşu, bir iş arkadaşı, ya da aynı ânda bunların hepsini yakından tanıdığı bir halkın üzerindeki etkileri hayal edelim.

Stalin tarafından kurulan sistem eşi menendi olmayan bir sapkınlıkla maluldü: O yalnızca genelleşmiş terörün mimarıazamı değildi, ama aynı zamanda halklar da mekanizmalarını anlamakta zorlandıkları terörden korunmak için ondan medet

[20] KGB arşivlerinin açılmasından sonra, Büyük Teröre dair rakamların ayrıntısı için bkz. Werth, a.g.e., s. 216-236. Aynı zamanda bkz. Robert Conquest, *La Grande Terreur*, Paris, Robert Laffont, 1995 (ilk Fransızca baskı Stock, 1968).

umuyorlardı. Terörün keyfiliğine karşı, Stalin birçokları tarafından son kale olarak görülüyordu.[21] Bütün totaliter rejimlerde olduğu gibi, sapkınlık önderlerin korku, keyfiliğin ve eşitsizliğin hükümranlığının üzerine kurulu bir sistemi bir yasallık görünümüyle kaplama arzularıyla da bağlantılı.

Bütün totaliter rejimler arasında, Sovyetler Birliği, 1929 ile 1953 arasında devlet terörizminin en mükemmel cisimleşmesiydi. Daha önce hiçbir başka ülke bir polis devleti aygıtı tarafından zorla uygulanan teröre bu denli sistematik biçimde maruz kalmamıştı. Fakat SSCB'nin kurumsallaşmış terör uygulamasında Avrupa ve Asya'da sapkınlık bakımından kendisiyle rekabet edebilecek sayısız taklitçisi olacaktı. Sovyetler'den mülhem devlet terörizmini Nazilerin yok etme susuzluğuyla karıştıran 1970'li yılların Kamboçyası'yla tavan delindi. Kendisinin de Marksizmden geldiğini iddia eden farklı bir tür terörizm de işte o dönemde sahneye çıktı. Ama o da kaynağını, kökenlerini İkinci Dünya Savaşı ve onunla atbaşı giden ulusal kurtuluş savaşları tecrübesinde bulan uzun bir olgunlaşma döneminden alıyordu.

[21] A.y., s. 68-69.

SAVAŞTA TERÖRİZM: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN ULUSAL KURTULUŞ SAVAŞLARINA

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

İkinci Dünya Savaşı geçmişle stratejik bir kopuşa işaret ediyordu ve terörizmi bir direniş aracına dönüştürerek geçmişten kalan kâğıtları darmadağın ediyordu. Esas atılımını 1960'lı yıllarda yapan çağdaş terörizm, kökenlerini İkinci Dünya Savaşı'nda ve bu çatışmanın son bulmasını izleyen ve kırklı, ellili, altmışlı yıllar (ve hatta Portekiz için yetmişli yıllar) boyunca süreduran ulusal kurtuluş savaşlarında buluyordu. Aynı zamanda soğuk savaşın zirve noktasını belirleyen bu dönemde terörizm, her şeyden önce, özel bir teknik aracılığıyla yıpratma stratejisi hizmeti gören bir terörizmdi.

İkinci Dünya Savaşı, kitlesel savaşların aynı ânda hem doruğunu hem de sonunu oluştururken, izleyen dönem bir yandan nükleer stratejinin doğuşuyla, diğer yandan da sınırlı savaşın ortaya çıkışıyla –bu ikincisi kısmen birincisinin sonucuydu– büyük stratejik altüst oluşlar dönemiydi. Pratikte dünya savaşının hemen ertesinde başlayan soğuk savaş, topyekün savaş stratejisini dondurdu ve bir yandan "düşük yoğunluklu" denilen her türlü çatışmanın patlak vermesini teşvik ederken diğer yandan sınırlı savaş ve dolaylı savaş stratejilerini serbest bıraktı. Aynı zamanda, iki rakip blok arasındaki karşı karşıya geliş, ideolojik çatışmaları kutuplaştırdı. Sömürgelerde kurtuluş savaşları, ulusal kurtuluş hareketlerinin gerek ideolojik gerekse Sovyet-

ler Birliği'nin veya Çin'in desteğini sağlama amacıyla pratik sebeplerden dolayı sıklıkla "Marksist-Leninist" görüşten esinlendiği, klasik şema içindeki bu yeni dinamikten yararlandılar. Dolayısıyla, ulusal kurtuluş hareketleri, gerilla hareketi ve terörizm üzerine kurulu dolaylı bir strateji kullanmaya meylettiler. İçlerinden bazıları bugüne dek varlıklarını koruyan 1960'lı yıllardaki terörist grupların birçoğu, İkinci Dünya Savaşı sırasında doğmuş olan bu ulusal kurtuluş hareketlerinin sömürge karşıtı tecrübelerinin ardından ortaya çıktılar.

STRATEJİK MANZARANIN DÖNÜŞÜMÜ

Stratejik açıdan XX. yüzyıl, diğerleri arasında ve her zaman olduğundan daha çok, en şiddetli biçimi terörizm olan psikolojik savaş yüzyıldır. Bu olgunun birçok sebebi var. İlkin, topyekün savaş yeni bir çekim merkezi ortaya çıkardı: Sivil halklar. Bunlar ulusun savaş gayretinin dayanağıdırlar ve dolayısıyla da kendileri bir hedef haline gelirler. Fiziksel ve direkt olarak ancak sınırlı biçimde ulaşılabileceklerinden propagandayla psikolojik şoklara maruz kalırlar.

Artık teknoloji, en azından teoride, bütün halkın moralini etkilemeye muktedir araçlar temin etmekte.

Çok yeni olan hava savaşı, bu bakımdan yeni bir boyut devreye sokar. İki savaş arası dönemin kuramcıları stratejik bombardıman, yani insanlara mücadele etme azimlerini kaybedecekleri ve hükümetlerini savaşa devam etmeyi reddetme noktasına itecekleri şekilde bir terör duygusu zerk etmeye yönelik olarak sivillerin bombalanması öğretisiyle sonuçlanan bir yaklaşım geliştirdiler. Hiroşima ve Nagasaki'yi bombalama kararı işte bu doktrinlere dayanır.

Nükleer silahların ve özellikle de hidrojen bombasının icadıyla birlikte savaşın psikolojik boyutu başat hale geldi. Amerikan nükleer stratejisinin en gözde mimarlarından biri olan Albert

Wohlstetter, 1959 yılında "terör dengesi" kavramını geliştirdi.[1] Terör dengesi, nükleer silahların ilham verdiği terörün hasmı ona başvurmak konusunda caydırıcı olacağı umudunun beslediği karşılıklı caydırma ilkesi üzerine dayanıyordu. Karşı karşıya geliş bundan böyle gerilla ve terörizm gibi çeşitli biçimleri bir araya getiren dolaylı çatışmalar aracılığıyla olacaktı. Kore Savaşı (1950-1953) ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ilk dolaylı karşı karşıya gelişti. Çok geçmeden soğuk savaş başka diyarlara, bilhassa sömürge güçlerinin İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yenilmezlik halelerini kaybettikleri bir sırada Britanyalıların, Fransızların, Hollandalıların ve Portekizlilerin bundan böyle kurtuluş hareketleriyle yüzleşmek zorunda kalacakları sömürgelere yayıldı. Bu hareketler çoğu zaman Sovyetler ve Çin tarafından desteklendi. Milliyetçiler için Marksist-Leninist öncü partisi sistemi bu tip bir savaş için şahane bir örgütsel alet oluşturuyordu. Öte yandan, bu hareketlerin bazıları, başlangıçta mesela Ho Şi Min'i destekleyerek Vichy Fransası'nı durdurmaya çalıştıkları Vietnam'da olduğu gibi –tıpkı çok daha sonraları, bir bumerang etkisiyle Ho Şi Min gibi kendilerine karşı dönmeden evvel, Bin Laden'le Afganistan'da yaptıkları gibi– ABD tarafından bile desteklendi.

Avrupalı büyük sömürge güçleri, çoğunlukla liberal demokrasilere (Portekiz hariç) dönüştüler. On yıllar içerisinde ikili bir uyumsuzluk ortaya çıktı: Bir yandan bu ülkeler artık birinci dereceden –satranç tahtasına ABD ve Sovyetler Birliği egemendi– büyük güçler değillerdi; diğer yandan sömürge ve emperyalizm ruhunun cisimleştirdiklerine karşıt değerleri savunuyorlardı artık. Doğal eğilimi topraklarının güvenliğini sağlarken ülkelerinin kazanımlarını da korumak olan hükümetler bağımsızlık yanlısı taleplere az ya da çok direneceklerdi. Britanyalılar, tıpkı Hollandalılar gibi, Fransızlara göre zamanın yeni ruhuna daha çabuk intibak ettiler. Fransa 1946'dan 1962'ye kadar iki geciktirici uzun savaş yürüttü. Son olarak Portekiz'deki arkaik diktatörlük 1974'te çökmeden evvel üç sömürge savaşı sürdürdü.

[1] "The Delicate Balance of Terror", *Foreign Affairs*, 1959.

İşte bu çok özel bağlamda, soğuk savaş, nükleer silahlanma ve zamanın ruhundaki değişim fonunda sömürge bağlamında, en azından çatışmanın bir tarafında bir demokratik devlet olduğunda, siyasal zaferin doğrudan askeri zafere bağlı olmadığı yeni bir savaş stili ortaya çıktı. Bu temel olgu, çok kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleşen stratejik manzaranın dönüşümüne intibak etmekte güçlük çeken Batı dünyasına nazaran Vietnam'ınki gibi ulusal kurtuluş hareketleri tarafından daha iyi ve daha tez anlaşıldı. Siyasal zaferin askeri çarpışma kadar ya da özellikle psikolojik savaşa da dayandığından itibaren, terör aracı bu zaferin anahtarlarından biri haline geldi. Cezayir Savaşı'nın derslerinden biri de buydu.

Ayrı bir incelemenin konusu olmayı hak eden bir konuyu kısmen ele almamak için burada savaş boyunca süren terörist mücadelenin ayrıntılarına girmeyeceğiz. Ada olması nedeniyle korunaklı olsa da, soyutlanmış bir İngiltere'den, uzun vadede bir büyük askeri saldırı öngörmek için, sadece stratejik bombardımanlar ve direniş odakları kıtaya hemen hemen hâkim durumdaki Almanya'yı zayıflatmaya kâdir görünüyordu. Dolaylı stratejisini özetlemek için "Avrupa'yı ateşe verin" diye haykırıyordu Winston Churchill. Bu amaca ulaşmak için de Churchill, diğer görevlerinin dışında, Fransa'dakiler de dahil, direniş hareketlerini desteklemek bulunan bir uzmanlaşmış örgüt kurdu: *Special Operation Executive* [Özel Hareket Birliği]. Başka yerlerde olduğu gibi, Fransa'da da, başkaldırı mücadelesi komünistleri cezbediyordu. Komünistler Fransız direnişinde önemli bir rol (en azından Alman-Sovyet Paktı'nın bozulmasından itibaren) oynayacaklardı.

İlk terörist suikast 5.000 Yahudi mahpusun bir önceki gün açılmış olan Drancy Kampı'na doğru yola çıktıkları 21 Mayıs 1941'te Paris'te meydana gelecekti. Rastgele seçilen bir asker, Alfons Moser, başına sıkılan iki kurşunla yeri boyladığı Barbès Metrosu'nda hedef alınmıştı. Almanlar, rehinelerin infazı da dahil, halka karşı kitlesel misillemelerle karşılık verdiler. Yapılan

zulmün suikastla hiçbir ortak ölçüsü yoktu. Rehin alınan halk bu tip stratejinin ödülüydü. Teröristlerin peşinde oldukları sonuç işgalci ile işgal edilen arasındaki ilişkileri zehirlemekti. Cephede anonim bir şekilde can veren binlerce Alman askeri olmasına rağmen, tek bir kurbana yol açan Barbès suikastının –izleyen haftalarda Alman askerlerine karşı başka suikastlar da tertiplenecekti– etkisi, savaşın ortasında, şiddetin doruğa çıktığı sırada bile, terörist bir saldırının psikolojik gücünü çok iyi örnekler.

Batı Avrupa'da, ama özellikle Polonya'da, Yunanistan'da ve bilhassa Yugoslavya ve Arnavutluk'ta Nazi işgaline direnişler çeşitli biçimlerde tecrübe edildi.

ETİK VE TERÖRİZM

Savaşa yönelik vicdan muhasebesi hemen hemen oybirliğiyle terörist eylemi mahkûm eder. Adil savaş öğretisi, örneğin, bir savaş eylemine ancak meşru bir devlet tarafından yürütülüyorsa cevaz verir. Savaşçı olmayanlara, yani sivillere karşı yöneltilecek bütün eylemleri mahkûm eder. Kendi başına terörist eylemi sorgulayacak doğru dürüst tanımlanmış bir etiğin yokluğunda, eylemi nihai sonuçlarıyla yargılayan bir siyasal etiğe mahkûm oluruz. Fransız direnişinin "teröristler"i kahramandırlar, çünkü Nazilerle savaşıyordular. Her halükârda halkı doğrudan hedef almayan bir strateji benimsemişlerdi. Hedef öyleydi ki amaç araçları haklı kılıyordu. "Sömürge emperyalizmi"ne karşı mücadele tarihin doğru yönünde yer alsa da Cezayir Savaşı'nın bombacıları etik açıdan oybirliğine sahip değillerdi. Savaşın etiği bütünü oluşturan parçalardan biri olan eylemlerin kendilerini değil de güdüleri ve dürtüleri yargılıyordu. Genel olarak terörizme, savaşın daha geleneksel başka araçlarını içeren bir küresel stratejiye sahip olduğunda, daha çok müsamaha ediliyordu. Ayrıca savaşın tanımı üzerinde de anlaşmak gerekiyordu. Cezayir Savaşı örneğin Fransız yetkililer tarafından bir savaş olarak değil, Cezayir

Fransız olduğundan, daha çok bir iç güvenlik sorunu olarak görülüyordu. Asiler tarafından kullanılan taktiklere gelince, bunlar savaş filli olmaktan çok, sırf hukuksal açıdan bakıldığında yanlış olmayan, suç fiili gibi sunuluyordu. Genel olarak, terörist fiil savaş fiilinden ne kadar uzaklaşırsa o kadar kınamayla karşılaşmaya elverişlidir. "Terörist" terimi negatif çağrışım yapan bir niteleme sıfatıdır. Bir terörist çok nadiren kendini böyle tanımlar. Kendini daha çok, örneğin, zayıfın güçlüye karşı mücadelesi mantığı içinde, bir dava uğruna terörizme başvurmak zorunda kalmış bir savaşçı ya da bir devrimci olarak görür.

Paradoksal olarak, ahlak ölçütlerine göre bir terörist fiili ilk yargılayanlar ise saf ve katı bir *realpolitik* taraftarları olmuştur çoğunlukla.

SAVAŞTAN SAVAŞ SONRASINA

Filistin'de bir "Yahudi milli yurdu" kurulmasını meşru kılan Balfour Deklarasyonu muğlak bir formülasyon üzerine kurulmuştu, zira sonuçta bu yurdun yerel halkların zararına kurulmaması söz konusuydu. Vladimir Jabotinsky'nin[2] erken bir tarihte durum hakkında yaptığı analiz siyasal gerçekliğin en berrak ve açık seçik ifade edilmiş açıklaması olarak görülüyor.

> Ne Filistinlilere ne de diğer Araplara, Filistin için herhangi bir tazminat teklif edebiliriz. Bir askeri anlaşma mümkün olmadığından, bunu siyonizmin *sine qua non* koşulu olarak görenler şimdiden hayır diyebilir ve siyonizmi reddedebilirler. Bizim bu topraklarda yerleşmemiz ya duracak ya da yerli halkın görüşüne rağmen devam edecektir. Dolayısıyla zorlamaya gücünün yetmeyeceği bir demir duvar olan yerel halktan bağımsız bir savunma gücünün yardımıyla ancak devam edebilir ve gelişebilir. Bizim bütün Arap politikamız

[2] Vladimir Jabotinsky 1920'li yılların "revizyonist" denilen Siyonist hareketin tarihsel önderiydi. 1937'de *Irgun Zvai Leumi* (Milli Askeri Örgüt) adlı gizli savaş örgütünü kurdu.

işte bundan ibaret: Yalnızca böyle olmak zorunda değil, ikiyüzlülük yapmadığımız müddetçe de bu böyle.[3]

Daha 1920'de iki topluluk arasında çatışmalar meydana gelmişti. Çatışmalar 1929'da ve özellikle 1936 ile 1939 arasında yeniden başladı. Her iki taraftan da kaynaklanan gerilla eylemleri ve terörist nitelikli fiillerdi söz konusu olan. 1937'den itibaren, Irgun Arap şiddetine karşı koydu ve cevap verdi. 27 Şubat'ta, Irgun eşanlı olarak birçok köyü ve Kudüs'ün Arap mahallesini vurdu. Aynı yıl, Büyük Britanya Arapları kendinden uzaklaştırmamak için Filistin'e Yahudi göçünü bloke etmeye karar verdi. Bu tarihte Filistin'de 450.000 Yahudi vardı.

Savaş patlak verdiğinde, Yahudi Ajansı savaş seferberliğine Britanya komutanlığında olacak bir Yahudi Tugayı kurarak katkıda bulunmayı teklif etti. Filistin'deki İngiliz hapishanelerinde tutuklu bulunan teröristler Yahudi Tugayı'na yazılmaları karşılığında serbest bırakıldılar. Bunların arasında mandacı güce karşı mücadeleyi sürdüren, kendi grubunu kurmak üzere yakında Irgun'dan kopacak olan Abraham Stern de vardı. Şubat 1942'de öldü. Aynı ay sekiz yüz mülteci taşıyan bir gemi Karadeniz'de batmadan evvel* birçok Ortadoğu limanından kovulmuştu. Stern grubu ölülerinin öcünü almak ve varsayılan suçlu, Britanya Yüksek Komiseri Sör Harold MacMichael'ı vurmak istedi. Ama MacMichael çok iyi korunuyordu ve Stern grubu da daha sonra Devlet Bakanı Lord Moyne'yi vurdu (Kasım 1944).

Bu arada Irgun savaş süresince işgalci Britanya'yla bir ateşkes ilan etti. Jabotinsky 1940'ta ölürken, Irgun'un başına çok geçmeden 1942'de Filistin'e gelen Menahem Begin geçti. Begin örgütün askeri komutanı David Raziel'le işbirliği halinde hareketi yeniden yapılandırdı.

---

[3] "Arap meselesi. Demir duvar hakkında", *Rassvet* (Şafak), no. 42/43, 1924 içinde. Rusçadan çeviren Thérèse Naskidashvili-Bitarova.

* Söz konusu gemi yakın zaman önce tekrar gündeme gelen ve adına filmler yapılıp romanlar yazılan *Struma*'dır.—*çn*

1944 Martı'nda, İngiliz Beyaz Kitap'ı bir göç kotası koydu. Bunun üzerine Hayfa ve Tel Aviv'deki Britanya idari merkezlerine ve diğer hükümet binalarına saldırılar düzenlendi.

Örgüt tarafından gerçekleştirilen en kayda değer saldırı 22 Temmuz 1946'da çoğu sivil, 91 ölü ve sayısız yaralıya yol açan Britanya genel karargahının merkezinin bulunduğu King David Oteli'ne yapılandı. Harekatı gerçekleştiren komandoların sorumlularından biri de daha sonra İsrail Devleti'nin Başbakanı (1977-1983) olacak ve Camp David görüşmelerinden (1978) sonra Başkan Sedat'la birlikte Nobel Barış ödülünü alacak olan Menahem Begin'di. Begin hatıralarında şöyle yazar: "Siyasal anlamında alındığında, terör kelimesinin tarihsel ve dilbilimsel kökeni, onun bir devrimci kurtuluş savaşına uygulanamayacağını kanıtlar. Bir devrim Fransa'da olduğu gibi terör denilen şeyi doğurabilir. Terör, olayların akışına göre, Rusya'da gördüğümüz gibi onun amacı olabilir. Ama kendi başına devrim terör değildir ve terör de devrim değildir. Bir devrim veya devrimci savaş, korkuyu egemen kılma peşinde değildir. Onun hedefi bir rejimi yıkmak ve onun yerine bir yenisini getirmektir. Bir devrimci savaşta her iki kamp da zora başvurur."[4] Gerçekten, Britanya sömürgeciliğine karşı yürütülen kurtuluş mücadelesi yalnızca ABD'deki Yahudi cemaatinin değil, Kongre'nin de desteğini aldı. Amerikan Kongresi'nin bir kararnamesi "Britanya baskısı"nı mahkûm ediyor ve ABD'nin Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasına desteğini tekrarlıyordu. 1947'de Irgun'un üç teröristinin idam edilmesine misilleme olarak iki Britanyalı astsubayın asılması sırasında gerilim tavan yaptı. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Filistin Özel Komitesi, yaptığı araştırmadan sonra Britanya işgalinin son bulması çağrısı yaparken "yerinden edilen" Yahudilere göçün açık olması için baskı da arttı. Filistin'deki angajmanını bırakmak isteyen Büyük Britanya'yla yapılan anlaşmayla İsrail Devleti'nin kuruluş ve sonuç olarak Filistin'in paylaşılması tarihi, 15 Mayıs 1948 olarak saptandı.

[4] M. Begin, *La révolte d'Israël*, Albatros, 1971.

Arap devletleri bu paylaşımı kabul etmeyi reddettiklerini bildirdiler. Bununla beraber İsrail'İn kurulması hem ABD hem de SSCB tarafından onaylanmıştı.

Savaş kaçınılmaz olarak patlak verdi ve diğerlerinin yanı sıra Çekoslovakya'nın temin ettiği silahlar sayesinde, kendisine bırakılan toprakları çarpışmalar yoluyla muazzam ölçüde genişletmeyi başaran İsrail Devleti tarafından kazanıldı. 1948 Eylülü'nde Stern grubu İzak Şamir'in yönetiminde BM'nin atadığı arabulucu Kont Bernadotte'a suikast tertip etti. Suikastın ardından grup İsrail hükümetince dağıtıldı. Arapları göçe zorlamak maksadıyla Deir Yasin köyüne karşı Irgun tarafından bir terör politikası yürütüldü. Saldırıların sonucunda 700.000 Filistinli Arap, Batı Şeria ve komşu ülkelere sığındı. BM tarafından 1949'dan bu yana çalışmakta olan bu soruna özel bir örgüt, Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu (UNRWA) kuruldu. BM'nin İsrail'den mültecileri eski yerlerine yerleştirmesi talebi İbrani devleti tarafından kabul edilmedi. Mısır Gazze şeridinin mandacısı oldu. Mavera-i Ürdün bazı ileri gelen Filistinlilerin onayıyla Batı Şeria'yı ilhak etti ve nüfusunun üçte ikisi Filistinli olan Ürdün Krallığı'nı kurdu.

Hemen hemen tamamen terörist saldırılar tekniğini kullanan hareketler 1968'e kadar görece seyrekti. IRA mensubu İrlandalılar başka çareleri olmadığından terörizmi tatbik ediyorlardı. Onların örneği Yahudi terörist gruplara olduğu gibi Kıbrıslı EOKA'ya (*Ethniki Organosis Kyprion Agoniston* ya da Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü) da ilham verdi.

İkinci Dünya Savaşı sırasında veya ertesinde ortaya çıkan kurtuluş hareketlerinin büyük kısmının, öncelikle gerilla hareketleri olduğunu ısrarla belirtmek gerekir. Eylemin ayrıcalıklı mekânı kırsal alanlardı. Terörizm ancak marjinal olarak, ya eyleme geçmenin tetikçisi olarak ya da düşmanı kalesinde bile vurabileceğini göstermek üzere kullanılıyordu. Savaş sonrası kurtuluş mücadelelerinin başarıları için elverişli bir dönem oldu.

Avrupalı büyük güçlerin emperyal azimleri artık eski sakin güvenlerine sahip değillerdi. Japon birlikleri birbiri ardı sıra Amerikalıları Filipinler'de, Hollandalıları Endonezya'da, Fransızları Hindiçin'de, Britanyalıları Malezya'da mağlup etmişti. Dahası, yeni Birleşmiş Milletler Örgütü halkların kendi kaderlerini tayin hakkını ilan etmemiş miydi? 1945-1965 yılları, Portekiz hariç, Avrupalıların son sömürgelerinden çekilmeleriyle birlikte, kurtuluş hareketlerinin çoğunun siyasal talepleri düzleminde zafere ulaştıkları dönem oldu. Kuşkusuz, çoğunlukla komünist hareketlerde olmak üzere başarısızlıklar da kaydedildi. Filipinler'de Huklar, Malezya'da Çinli komünistler, Yunanistan'da komünistler karşılaştıkları büyük direniş karşısında başarısızlığa uğradılar. Kenya'daki Mau Mau'lar gibi iyi örgütlenememiş hareketler ortadan kaldırıldılar. Buna rağmen Kenya 1963'te bağımsızlığına kavuştu.

1944'ten 1947'e dek hemen sadece terörizm silahını kullanan Filistin'deki Yahudi hareketi gibi ulusal hareketler başarıya ulaştılar. General Yeoryos Grivas tarafından hayat verilen Kıbrıs'taki EOKA için de durum buydu.

Nazizme karşı yer altı mücadelesinde ünlenen Grivas, Büyük Britanya'yı adayı terke zorlayan birkaç yüz adamın başına geçmeyi başardı. 1878'den beri Britanya Krallığı'nın işgali altındaki ada, Yunanistan'a bağlanmayı (*Enosis*) talep ediyordu. Türkiye tarafından desteklenen bir Türk azınlık ise buna karşı çıkıyordu. İki yıl kadar süren sıkı bir hazırlıktan sonra Grivas, 1 Nisan 1955'te mücadeleyi başlattı. Britanya birliklerinin sayısal açıdan son derece üstün olmasına rağmen, küçük özerk hücreler halinde örgütlenmiş bir avuç Kıbrıslı [Rum] savaşçı gerek şehirde gerekse kırda faal olmayı başardı. Birkaç ay içinde silahlı eylemin sonuçları yankılarıyla yıllarca süren diplomatik çalışmalarınkini aştı. Kıbrıs BM'nin başına bela olan sorunlardan biri oldu.

EOKA'nın ilerlemesinden kaygıya kapılan Türk birlikleri

Türk azınlığın çoğunlukla yaşadığı adanın kuzeyine çıkarma yaptılar.* 1956'da Rum-Türk çatışmaları meydana geldi. EOKA Yunanistan'la birleşmeyi sağlayamadıysa da, fiilen Türkler (kuzeyde) ile Rumlar (merkezde ve güneyde) arasında bölünen adanın bağımsızlık ilanına katkıda bulunmuş oldu. Nüfus göçleri meydana geldi ve BM araya girmesi için Mavi Berelilerini gönderdi. Bu kategoride Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (1964-1967) Büyük Britanya'yı çekilmeye zorladığı Aden (Yemen) örneğini de verebiliriz. Terörist faaliyetlerini andığımız hareketlerin toplumsal tabanlarının muazzam olduğunu ve terörizmi gerillaya kaim olarak kullandıklarını da bu arada kaydedelim.

Fransa'da Cezayir Savaşı iyi bilinir. Bu savaş süresince bilhassa arazi yapısının müsait olduğu bölgelerde aktif olarak sürdürülen bir gerilla hareketinin yanı sıra terörist nitelikli çok sayıda eylem yapıldı. FLN terörizmi çeşitli amaçlarla kullandı: Sömürgeciliğin ajanlarının ortadan kaldırılması, kendi kontrolünü kurmak için halkların sindirilmesi, Messali Hac'ın önderi olduğu Cezayir Ulusal Hareketi gibi rakip hareketlerin tasfiyesi. Cezayir çarpışması terörizm tarihi içinde özellikle dramatik bir andır.[5]

FLN için hasmın bütün "pied-noir"lar** olduğunu açıkça ortaya koyan kör saldırılar (Milk Bar saldırısı gibi) durumu radikalleştirmeye yönelikti. Aynı zamanda Cezayirli Avrupalıların moralini bozmak söz konusuydu. Cezayir Kurtuluş Cephesi'nin saldırısı 30 Eylül 1956'da başkent Cezayir'deki dört suikastla başladı. Bunu yılın son çeyreği boyunca başkaları takip etti. Düzenin korunması General Massu'nün yönetimindeki orduya emanet edilmişti. 1957 yılının ilk yarısı, saldırıların azdığı ve şiddetin tırmandığı bir dönem oldu. Siyasetçiler tarafından

---

* 1974'teki Kıbrıs Harekatı'nı 1950'lere tarihlendiren yazarların Kıbrıs olaylarının kronolojisini bir hayli karıştırdıkları açık.—*çn*

[5] Gillo Pontecorvo'nun Cezayir Savaşı adlı filminin müthiş bir şekilde gösterdiği üzere.

** *Pied-noir* (kara ayak) Cezayir Savaşı döneminde Cezayir kökenli Fransızlara verilen isim.—*çn*

yalanlansa da işkenceye başvuru sistematik hale gelmişti. 1957 Ağustosu'nda, FLN lideri Yacef Saâdi başka bazı liderlerle birlikte tutuklandı. Elleri altındaki büyük silah gücü sayesinde Cezayir Savaşı askeri düzlemde *paraşütçüler** tarafından kazanıldı. Bu arada parlamenter rejim parçalandı ve 13 Mayıs 1958'de düştü. Siyasal düzlemde, FLN 1957-1958'de uluslararası kamuoyu nezdinde puanını artırdı ve bu psikolojik boyut önemini zamanla daha da artırdı. Fransız Cezayir'ini korumak isteyen OAS [*Organisation de l'armée secrète*-Gizli Silahlı Örgüt] ile bu savaşa son vermek isteyen ve Cezayirli Cezayir'i ve FLN'yi tanıyan De Gaulle rejimi arasındaki karşılıklı restleşmeyle terör kullanımı Cezayir Savaşı'nın sonlarına doğru, 1961-1962'de doruğuna ulaştı. OAS ile De Gaulle rejimi arasındaki mücadele Fransa'ya da sıçradı ve bizzat, kendisine karşı yönelen suikast teşebbüslerinden birinden kıl payı kurtulan General De Gaulle'ü hedef aldı. Savaşın son üç ayı özellikle ölümcüldü. 23 Mart 1962'de OAS Bab El Ued mahallesinin kontrolünü almaya çalıştı. Fransız ordusu müdahale etti: 15 Fransız askeri öldü. Fakat bu kaybedilmiş bir savaştı. 1961 Nisanı'ndaki darbe başarısız oldu. 18 Mart'ta Cezayir'in kendi kaderini tayin ilkesini onaylayan Evian anlaşmaları imzalandı. Fakat OAS'ın önerdiği yakıp yıkma politikası Avrupalı Cezayirlilerin ülkeyi terk etmekten başka çarelerinin kalmaması anlamında Fransız Cezayiri'nin sonunu hızlandırdı. Terörizm çatışmayı koşullandırdı ve kızıştırdı. Ayrıca terörizmin sonuç olarak, OAS bağlamında, karşı-üretken olduğu görüldü.

Savaş sonrasından sömürgelerden arınma çağının sonuna dek uzanan dönem terörist faaliyetin askeri faaliyetlerin özel ve küçük bir dalına indirgendiği bir dönemdi. Yukarıda anılanlar dahil, bazı hareketler az ya da çok başarıyla terörist silahı kullanabildilerse de bu dönem daha çok bir sınırlı savaş (Kore Savaşı), sömürge karşıtı gerilla hareketi ve sanal biçimde de olsa nükleer

* General Massu'ye bağlı 10. Paraşütçüler Tümeni sivil otoritenin tüm yetkilerini devralarak FLN'ye karşı Cezayir Savaşı'nı diktatoryal tedbirlerle yürüttü. *—çn*

savaş dönemi oldu. Dönemin stratejik "edebiyat"ı incelenecek olursa, en iyi durumda gerilla hareketinin ve devrimci savaşın bir alt dalı olarak değerlendirilen terörizmin çok az anılmasına karşılık, stratejik tartışmalara egemen olanların bu üç alan olduğu görülür. Fakat terörizm çağlar boyunca kendini siyasal şiddetin sabit biçimlerinden biri olarak koruduysa bu, yardımcı silah olarak etkililiğini kanıtladığından dolayıydı. Zira 1960'lı yılların sonundan beri, özel bir stratejik konjonktür ve kitle iletişim araçları ile iletişimin gelişmesi sayesinde terörizm belli bir başarı kazandıysa da, tarih terörizmin kendi başına onu uygulayan grupların siyasal hedeflerini nadiren gerçekleştirmeye muktedir olduğunu kanıtlama eğilimindeydi. Bu alanda, sömürgelerden arınma dönemi, milliyetçi ve çoğu zaman zorunluluktan, gerilla hareketi silahıyla birleşen terörizm silahını kullanmayı seçmiş olan bağımsızlık yanlısı hareketler açısından özellikle elverişli oldu.

Demokrasi ile terörizm arasındaki karmaşık ilişki, yani bugün büyük ölçüde çağdaş terörizmin esasını tanımlayan ilişki, işte bu büyük jeo-stratejik dönüşüm döneminde gelişti. Sömürgesizleşme döneminin terörizmi başarısını özgürlüğün savunulmasıyla nitelenen demokratik değerler ile öteki'nin üzerindeki egemenliğe dayalı sömürgeciliğin gereklilikleri arasında gelişmiş olan ahlaki ve siyasal çelişkiye borçluydu. Sömürgesizleşmenin sonu, çok özgül bir tarihsel bağlamda, 1968'in ortaya çıkardığı yeni terörizm biçimlerinin deneme sahasıydı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

—

1968'den Günümüze Çağdaş Terörizm

1968'DEN RADİKAL İSLAMCILIĞA

Gérard Chaliand ve Arnaud Blin

Çağdaş terörizm üzerine çalışan tarihçi için kopuşlara işaret eden dört tarih vardır. İlkin Latin Amerika ve Filistin rahimleriyle 1968. Birincisi şehir gerillası denen stratejiyi başlattı, ikincisi ise düpedüz şiddete varmadan önce propagandaya yönelik terörizmi başlattı. Bu rahimlerden ilki de diğeri gibi, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, terörist nitelikteki eylemleri her ikisinin de yürütmeye muktedir olmadıkları gerilla hareketine ikame olarak benimsiyorlardı.

1979 bir dönemeçti; bir yönüyle doğrudan (Lübnan'da Hizbullah) veya dolaylı (şehit olmanın son derece değerli görüldüğü bir geleneğin kolaylaştırdığı intihar saldırılarının benimsenmesi) etkisiyle Şii versiyonunda radikal İslamcılığın (Hamas, El Kaide, vb. Sünni mezhepten radikal İslamcılar da onlardan esinlendiler) parlak zaferine işaret eden İran devrimiyle; diğer yönüyle de Sovyetler'in –Amerikalılara, Sovyetler'e kendilerinin Vietnam'da karşılaştıklarına benzer bir başarısızlık tattırmak için ideal bir fırsat olarak görünen– Afganistan'a müdahalesiyle.

ABD, Suudi Arabistan'ın mali desteği ve Pakistan'ın işbirliğiyle (lojistik istasyon, sığınak, eğitim merkezi) direnmeye kararlı Afgan mücahitlerine güçlü bir şekilde yardım etti. Savaşın başlangıcından itibaren, Ortadoğu'dan ve diğer Müslüman bölgelerden radikal İslamcılar, şu veya bu biçimde bu cihada katılmaya geldiler. Aralarından birçoğu burada dini ve askeri eğitim

aldılar. Sünni mezhepten gelen bu militanlar İran Şii devriminin cazibesine karşı denge oluşturmak için Suudi Arabistan ve Pakistan kadar ABD'ye de hizmet edeceklerdi.

Afgan direnişini meydana getiren çeşitli hareketler arasında ABD'nin yardım için İslamcıların en radikali olan Hizb-i İslami'nin lideri Gülbeddin Hikmetyar'ı seçtiklerini de not edelim.

Afganistan'a girmelerinin üzerinden on yıl geçmeden Sovyetler geri çekildiler. Afgan mücahitleri Sovyet ordusunu yenmekle böbürlenirler. Bu algının ciddi bir şekilde ayrıntılandırılması gerekir.

Mihail Gorbaçov'un 1985'te iktidara gelmesinden itibaren Sovyetler ancak aralıklarla savaşı sürdürdüler. Daha çok Afgan gizli servisinin (HAD) hizmetlerine dayanıyorlar ve sömürgeci XIX. yüzyılın etno-stratejileri çerçevesinde kabile rekabetlerini kullanıyorlardı. Vietnam'daki kontenjanlarını 500.000 kişiye kadar yükselten Amerikalıların veya Cezayir'deki bunun iki katı sayıdaki Fransızların tersine 120.000 olan askeri birliklerinin başlangıçtaki sayıları baştan sonra aynı seviyede kaldı.

Son olarak, Sovyetler hiçbir zaman ciddi bir ayaklanma karşıtı savaş yürütmediler. Afganistan'a kolaylıkla giriliyordu. (Sekiz yılda kaç tane yabancı öldürmüşler ya da tutuklamıştılar? Çok yakından izlenen bir savaş için bir avuç). Aslen Sovyetler genellikle çok aktif direniş ceplerini (Pençşir, Kandahar bölgesi, Paktiya) boşaltmak için yumruk harekatları uyguluyorlardı.

Sovyetler'in hatası Amerikalıların Vietnam'da yaptıkları gibi bu savaşı kura erleriyle yapmak istemeleriydi. Sömürge tipi savaşlar sadece profesyonellerle, tercihen gönüllülerle yürütülebilir.

Dinç, semiz ve azimli Afgan mücahitlerine gelince, savaşmaya alışkın, ama disiplinsiz, grup bağlılığı olmayan ve sözün kısası türdeş bir savaşçı güce dönüşmeye pek muktedir olmayan birlikler oluşturuyorlardı. Yararlandıkları onca maddi yardıma rağmen, Sovyetler'in çekilmesinden sonra Kâbil'i almaları yaklaşık üç yıl sürmüştü!

Bu bağlamda, Leninci-Maocu örgütsel tekniklerden ilham alan komutan Mesut'un Tacik kuvvetleri bir istisna oluşturuyorlardı.

Bu yıllara ilişkin olarak, uluslararası terörizm bağlamında, işin özüne bakacak olursak, 1983'te Lübnan'daki Beyrut intihar saldırılarının ve özellikle 241 Amerikan bahriyelisi ile 53 Fransız paraşütçüsünü öldüren iki saldırının önemini vurgulamak gerekir.[1]

Hizbullah'ın sorumlu olduğu bu saldırılar Batılı birliklerin gidişini belirleyecek ve 1968 ile 2000 yılları arasındaki uluslararası terörizmin en büyük başarısını oluşturacaktı. Gerçekten, bu kez, psikolojik şok saldırıların sonuçlarıyla yer değiştiriyor, hiç değilse aşılıyordu: Hasımın geri çekilişi.

Bu ders, alınmamazlık edilmedi. Belki de Irak ile ABD'nin başını çektiği koalisyon güçleri arasındaki Birinci Irak Savaşı'nı (1991) önceleyen aylarda boyun eğmeyi reddettiğinde Saddam Hüseyin'in yaptığı hesabın içindeydi. Sıfır kayıpla savaş doktrini döneminde, cephe gerisinin çökmesi için hasmın yeterince kanını akıtmak mümkün müydü acaba?

Fransa'da 1986 yılı ve 1995 yılı ilki İranlılar tarafından, ikincisi Silahlı İslami Grup tarafından gerçekleştirilen iki kanlı terörist saldırıya şahit oldu.

Üçüncü önemli tarih, bugünden geriye doğru dönüp baktığımızda, 1991 ile 1993 arasında bir yerde konumlanıyor. Bu da Afganistan'da meydana gelmiş bir değişime tekabül ediyor. Radikal İslamcılık, Sovyetler Birliği'ni zayıflatmak amacıyla ABD tarafından kullanılan bir araçtan, kendi dinamiğini ve kendi emellerini izleyerek, kısmen 1991 yılındaki Irak Savaşı'nın sonucu olarak, çok yöne dallanıp budaklanmış bağımsız bir siyasal-askeri harekete dönüştü.

Bu tarih Cezayir'de en fazla desteğini bulan cihatla, kısa süre sonra da Bosna (1993-1995), Çeçenistan ve Keşmir savaşları-

[1] ABD büyükelçiliğine yapılan saldırıdaki 57 ölüyü saymaksızın. İtalyan yolcu gemisi *Achille Lauro*'nun 1985'te Filistinli bir komando grubunca Mısır açıklarında kaçırılmasını da geçerken belirtelim.

na katılımla belirlendi. 1993 yılı aynı zamanda Dünya Ticaret Merkezi'ne ilk tuzaklı araç kullanılan saldırının yapıldığı yıldı. Bu saldırı beklenen bütün sonuçları doğurmadıysa da, ABD'nin bundan böyle İslamcı mücahitler için bir hedef haline geldiğini göstermişti. ABD 1995'te 19 Amerikan askerinin öldüğü Suudi Arabistan'daki Hobar saldırısının önemini görmezden geldi. Ertesi yıl, yine Suudi Arabistan'da, Zahran saldırısı meydan geldi. Bu yıl Usame Bin Laden'in ABD'yi kutsal Suudi Arabistan topraklarını terke zorladığı yıldı. Bu arada (1994-1996), ABD'nin onayıyla Pakistan tarafından kurulup desteklenen Taliban Afganistan'ın hâkimi oldu. Kademe kademe Bin Laden ve Mısırlı Ahmet el Zevahiri ve Muhammet Atıf çekirdeğinin Taliban rejimi üzerindeki tesiri sonuçlarını vermeye başladı. Şubat 1998'de Usame Bin Laden "Haçlılara ve Yahudilere" karşı cihat ilan etti. Doğu Afrika'da Amerikan elçiliklerine saldırıların yapıldığı yıldı ve bunu iki yıl sonra Aden açıklarında *USS Cole* adlı Amerikan gemisine yapılan saldırı izledi.

Dördüncü tarih, tabiatıyla klasik terörizmin en yüksek evresine işaret eden 11 Eylül 2001'dir. Bu tarih aynı zamanda o zamana dek görülmüş en önemli terörizm karşıtı operasyonun yapıldığı tarihtir: Bu tehlikeli mabedi yerle bir etmeye yönelik Afganistan Savaşı.

Bu tarihten sonra, inisiyatifi Pentagon'daki sivillerin güçlü etkisi altındaki Bush idaresi aldı. Irak'taki "bitmemiş savaş"ı bitirmek makul geliyordu ona.

Bu zorunlu olmaktan çok seçilmiş olan savaşa, Britanya'nın büyük müttefikini rahatlatmaya yönelik iddialarına rağmen varlığı farazi olan, muhtemel bir kitle imha terörizmiyle mücadele etmek üzere önleyici olarak girişilmişti.

Pratikte ise, öngörülebileceği üzere, Bağdat'taki fetih sonrasının başlangıçtaki askeri operasyonlardan daha karmaşık olduğu ortaya çıktı. Ama hiç kimse "savaş sonrası" diye adlandırılmakta zorluk çekilen koşulların bu kadar olumsuz olabileceğini öngörmemişti. Sorumluluğun büyük kısmı işgali

üstlenen idarenin –ve özellikle Pentagon'un– omuzlarındadır. Hazırlıksızlık inanılmaz boyuttadır ve ilk altı aylık evrede çok düşük bir maliyetle çok büyük bir politika yürütme kaygısıyla boy ölçüşebilir ancak. Temel altyapıların tekrar çalışabilir hale getirilmesi işi savsaklandı, talan etme ve suç işleme eğilimleri ne engellenebildi ne de kontrol edilebildi. Güvenlik görevlerinin kademeli olarak polis ve orduya devri çok geç başlatıldı. Türkiye'den Irak'a asker göndermesini isteme tasarısı bile Pentagon'daki bazı karar vericilerin tarihsel gerçeklerden bihaber olduklarını gösteriyor. Irak Hükümet Konseyi asgari bir yetkiyle bile donatılmadı; bir anayasa yazmakla görevlendirilmişti sanki. İletişim savaşı daha baştan kaybedilmişti. Bağdat'ın ele geçirilmesinden altı hafta sonra bile Amerikalıların halka seslenebilecekleri bir Arapça radyo veya televizyon istasyonları yoktu.

Yabancıların işgaline karşı çıkanların yürüttükleri gerilla hareketinin –kır ya da şehir– kayıpları de ihmal edilebilir olmaktan uzak sayıdaydı. Kesin olmamakla beraber muhtemeldir ki bu eylemlerin Haziran 2004'e kadar sürmesi durumun yarattığı siyasal krizin ABD için zor bir sınav olacağını gösteriyordu. Dünyanın bir numaralı askeri gücü düşük yoğunluklu denen bir çatışmayı kazanmakta zorlanıyor muydu? Bush idaresinin yönelimi kuşkusuz baskı kapasitesini Suriye'ye kanıtlamak ve tehlikelerin yükselmekte ve yaklaşmakta olduğunu iddia etmeye devam etmek olacaktı. Gerilla hareketinin operasyonları son aylardakine az çok eşit bir yoğunlukta devam ededursun Irak 2004 Kasım ayındaki Amerikan seçim tartışmalarının merkezinde olacaktı. Seçimler bilindiği gibi George W. Bush tarafından kazanıldı. Bu açıdan Amerika da öngörülemezdi.

Varacağımız geçici sonuç odur ki Irak'a müdahaleyle girişilen terörizme karşı mücadele savaş öncesinde var olandan daha fazla terörizm doğurdu.

Buna karşılık, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önleme mücadelesi meyvelerini verdi (Libya'da, İran'da).

Radikal İslamcıların karşı durdukları rejimler, ister Mısır, ister Cezayir ya da Suudi Arabistan olsun, hâlâ yerli yerinde duruyor. İçlerinden bazılarının katılmış oldukları veya halihazırda katıldıkları cihatlar statüde herhangi bir değişime yol açmadı.

Bir rejim değişikliğine yol açmaya yönelik tek araç olarak terörizm sorunu, dünün Latin Amerikalı kentsel *foco*'su* gibi, tamamen gizli grupların belli bir toplumsal önemdeki örgütlü bir tabanı kazanmadaki kısıtlı kapasitesindedir. Oysa bu, koşullar olgunlaştığında, devlet aygıtını istikrarsızlaştırmak ve iktidarı ele geçirmek için olmazsa olmaz bir gerekliliktir.

Gelecek Sünniliğin, iktidarın yıpranması, karizmatik bir şahsiyet sayesinde rastlantısal biçimde bir araya getirilmiş karma tabaka ve sınıfların memnuniyetsizliği ve Şiiliğin dışında Müslümanlarda dengi olmayan örgütlü bir ruhani aygıtın birleşmesiyle İran'da 1979'da başarılı olan şeyi tekrarlayıp tekrarlayamayacağını gösterecek.

Hangi ülkede nüfusun kayda değer bir kısmını harekete geçiren veya bizzat devlet aygıtının içinden çıkan bir aygıta yaslanarak az çok benzer bir devrimci süreç meydana gelecektir? Hiç kimse bunu belli bir kesinlikle bilemez. Bununla beraber, orta vadede, devletin krizin merkez üssünde bulunduğu Pakistan en tehdit altındaki ülke gibi duruyor. Yakında Irak'ın bu çatışma alanındaki yerini de göreceğiz.

TERÖRİZMİN BİN BİR YÜZÜ

1967 yılı Ortadoğu'da önemli bir tarihtir. Çarpıcı biçimde İsrail'in askeri üstünlüğünü ortaya koymuştur. 1948-1949 savaşının Batıdaki algılanması varoluş hakkını kahramanca savunan ve üç Arap devletinin kuvvetlerine karşı zaferi söke söke alan genç bir

* Fransız solcu aydını Régis Debray'nin kuramlaştırdığı *foco* (odak) kavramı Che Guevara'nın Küba Devrimi tecrübesinden yola çıkarak inşa edilmişti. Küçük bir grup paramiliter öncünün halkın devletten memnuniyetsizliğini su yüzüne çıkartacak odaklar teşkil etmesini öngörüyordu.—*çn*

devletin savaşı şeklindeydi. 1956'da İsrail hiç sorunsuz Süveyş Kanalı'na kadar gelmişti, ama o sırada İngiliz ve Fransızlarla bir koalisyonun parçasıydı. 1967'deki zaferi ise tartışılmazdı. Arap devletlerinin aşağılanması ise kesindi.

Fakat Arapların uğradıkları bu bozgun o zamana dek uçlara ötelenmiş El Fetih mensubu Filistinlilerin ortaya çıkışlarını sağlamıştı. FKÖ [Filistin Kurtuluş Örgütü] 1964'te Mısır'da başına temsiliyeti hatırlı bir kişi olmanın ötesine geçemeyen Ahmet Şükayri'yi getiren Nasır'ın himayesi altında kurulmamış mıydı?

Arap yenilgisi 1968'den itibaren Fedayilerin ortaya çıktıkları Karameh çarpışmasıyla Arap onurunun koruyucuları olarak Filistinlileri tekrar ön plana çıkartıyordu.

Bu olaylar dikkati, İsrail-Arap çatışmasının toprak bakımından esasen bir İsrail-Filistin çatışması olduğu gerçeğine çekiyordu. Filistin milliyetçiliğinin, 1936-1939'da Yahudi yerleşimlerine karşı yürütülen gerilla hareketine rağmen, Mavera-i Ürdün'ün Batı Şeria'yı (Filistin mandasının bir parçası olan) yutmasına göz yummayı ya da Mısır'ın Gazze üzerindeki mandasını reddedecek kadar yeterince palazlanamadığını da hatırlatıyordu.

Tarihin şu cilvelerinden biri de, FKÖ'nün, seksenli yılların sonunda, 1949'dan 1967'ye dek Arap devletlerinin kontrolündeki topraklar üzerindeki egemenliği kabul etmeye hazır olmasıydı. Benzer şekilde, 2002 yılında, otuz yıllık gecikmeyle, Suudi Arabistan İsrail'i tanıma ve barışın karşılığı olarak Altı Gün Savaşı'ndan sonra işgal edilen toprakların iadesini öneriyordu.

Fiili durumun tam ve eksiksiz olarak anlaşılması, Arap yönetici elitlerinde özellikle yavaş seyrediyor. Güç ilişkilerinin değerlendirilmesi son derece belirsiz görülüyor. Böylece 1968 sonunda ve 1969 başında Filistin Tüzüğü'nün kabulüyle FKÖ'yü meydana getiren hareketler ile yan kolları yanılsamalar içine düştüler.

Bir yanda gerilla hareketi marifetiyle İsrail'i yenmeye (örnek aldıkları modeller Vietnam ve Cezayir'di) çalışma yanılsaması; diğer yanda kendini İsrailli partiler arasında her türlü müttefik-

ten yoksun bırakarak Filistin'in bütününde Yahudilerin sadece dinsel azınlık haklarına sahip olacakları bir demokratik Filistin devleti kurmaya çalışma yanılsaması.

Bu, özellikle ulusal devletin kurulmasının cevabı olduğu Osmanlı *millet* anlayışına, *zimmi* statüsüne geri dönmek anlamına geliyordu. İsrail milliyetçiliğinin yoğunluğunun küçümsenmesi Filistin direnişini karakterize ediyordu. Bir Filistin devleti en iyi ihtimalle Batı Şeria'da ve Mavera-i Ürdün'de Haşimi hanedanını devirmek koşuluyla öngörülebilirdi. Bu FKÖ'nün kabul ettiği strateji değildi. Arap dünyasının yardımıyla FKÖ gerilla hareketi sayesinde İsrail toplumunun altını oymayı hedefliyordu. İsrailliler Cezayirli Avrupalılar gibi ülkeyi terke zorlanabilir miydi? Buna inanmak kendini aldatmak anlamına geliyordu. Nitekim, İsrail'i yönetenlere göre, o dönemde, Filistinliler eğer bir devlet istiyorlarsa bunu Şeria nehrinin öbür yakasında kurmalılardı. Ve siyasal elitler arasında da Haziran 1967 sınırlarına geri dönme niyetinde –Doğu Kudüs'ün durumunu hiç anmaksızın bile– olmayanlar pek çoktu. Batı Şeria'da bir gerilla hareketi oluşturmanın imkânsızlığı, Ürdün'den yola çıkıp Şeria nehrinin diğer yakasına gönderilen hemen bütün komando gruplarının ele geçirilmesiyle de birleşerek, Filistin örgütlerini terörizmi ayrıcalıklı görmeye –*foco*'ların başarısızlığa uğramasının şehir gerillasına yol açtığı Latin Amerika'da olduğu gibi– sürüklüyordu. Gerilla hareketi oluşturmanın imkânsızlığı Filistin örgütlerini terörist nitelikli eylemlere yönelmeye itiyordu.

Temmuz 1968'de, Atina ile Kahire arasında uçan İsrail menşeli El Al şirketinin bir uçağını kaçırarak Filistin Halk Kurtuluş cephesi, o zaman propagandaya yönelik terörizm diye adlandırdığım şeyi yaratmıştı.

Bir mülksüzleşmeden doğmuş olan Filistin davası çarpıcı bir şekilde Batı'nın bilgisine sunuluyordu.

Terörizmlerin Tipolojisi

Birbirlerinden son derece farklı, önemli sayıdaki hareketler ve grupları tanımlayan terörizm terimini anlamak için özet bir tipoloji oluşturmak elzemdir.

Devlet terörizminin dışında bugün şunları ayırt edebiliriz:

–Sol veya sağda yer alan bir siyasal ideolojiye dayalı terörist gruplar. Bu bakımdan, terörizmin bir teknik olduğunu ve kendi başına siyasal bir yananlamının bulunmadığını hatırlatmak yararlı olacaktır.

–Ayrılıkçı veya özerklik yanlısı milliyetçi hareketler.

–Siyasal-dinsel tarikatlar.

Örneklerin bütününde terörizm siyasal bir stratejidir. Savaş fiziksel bir zora dayalı olsa da, terörizm ruhlarda psikolojik bir etki yaratmayı hedefler. Gerilla hareketine kıyasla, terörizm çarpışmanın olumsuzlanmasıdır. Düzenli bir ordunun unsurlarını şaşırtmaca yoluyla vurmaktan çok silahsız bir hasmı vurmak söz konusudur.

Çoğunlukla sol, ama aynı zamanda sağ devrimci yönelime sahip terörist gruplar arasında şu örgüt veya grupçukları sıralayabiliriz:

–ABD'de Weathermen, Symbionese Liberation Army;

–Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Gudrun Ensslin ve Horst Mahler'le birlikte liderleri oldukları "Baader-Meinhof" adıyla daha çok bilinen [Kızıl Ordu Fraksiyonu – *Rote Armee Fraktion*] ve onun yanı sıra adı İran Şahı'nın Almanya'da bulunuşunu protesto eden bir gösteri sırasında bir öğrencinin polis tarafından öldürüldüğü tarihi anan daha az meşhur anarşist grupçuk "2 Haziran Hareketi" *(Bewegung Zwei Juni ya da B2J)*;

–İtalya'da Kızıl Tugaylar (*Brigate Rosse*) ve aşırı sağda çeşitli İtalyan faşizan örgütler;

–Fransa ve Belçika'da Doğrudan Eylem (*Action directe*) ve Savaşçı Komünist Hücreler (*Cellules communistes combattantes*);

–Japonya'da Japon Kızıl Ordusu.

Etnik –ayrılıkçı veya özerklik yanlısı– hareketler arasında şunları sayabiliriz:

–Kanada'da kısa ömürlü, ama bir bakanın kaçırılması ve infazıyla adından söz ettiren Québec Kurtuluş Cephesi (FLQ);

–İrlanda'da bu listedeki en geniş tabana sahip hareket olarak IRA;

–İspanya'da Basklı ETA'nın (*Euskadi ta Askatasuna*) askeri kolu;

–Son olarak, bir sömürge konumunda olduklarını öne süren, en karikatür durumdaki, bir kurtuluş hareketi taklidi yapmak için Fransız devletinin gevşekliğinden yararlanan Korsikalı hareketler ve grupçuklar.

Aynı zamanda terörizme başvuran özerklik yanlısı veya ayrılıkçı hareketler Amerikan yönetimi tarafından terörist hareketler olarak sınıflandırıldılar. Oysa aralarından çoğu öncelikle ve aslen gerilla hareketleriydi.

Bu Latin Amerika'da iki Kolombiya örgütünün, Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri (FARC) veya daha az güçlü Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (ELN) ve Peru'daki Aydınlık Yol'un (*Sendero Luminoso*) ya da önderi "Presidente" Gonzalo namlı Abimael Guzmán'ın tutuklanmasından sonra geriye ne kaldıysa onun durumudur.

Bu Yakın ve Ortadoğu'da İranlılar tarafından öldürülene dek Abdurrahman Kasımlo tarafından yönetilen İran Kürdistan Demokrat Partisi'nin (İKDP) durumuydu. 1979'dan Irak'a çekil-

mek zorunda kaldığı 1984 yılına dek bu hareket hiçbir zaman terörist nitelikli eylemlerde bulunmamıştı. Bu aynı zamanda, bildiğimiz kadarıyla, 1968 ile 1991 arasında Kürdistan Demokrat Partisi veya Kürdistan Yurtseverler Birliği gibi Iraklı Kürt mücahit hareketlerinin durumudur.

1984'ten önderi *Apo* namlı Abdullah Öcalan'ın 1999'da tutuklanmasına dek Türk toprakları üzerinde faal olan PKK (*Partiya Karkerên Kurdistanê*-Kürdistan İşçi Partisi) her şeyden önce bir gerilla hareketiydi. On beş yıl boyunca Türkiye'nin güneydoğusunun önemli bir kısmında eylem yapan bu hareket, Ankara'yı bu gerilla hareketinin kökünü kazımak üzere 150.000 kişiyi seferber etmeye zorladı. Diğer yandan PKK, terörizmi de eylem aracı olarak etkili biçimde kullandı. Türk ordusu da kendi yönünden, şiddet içermeyenler de dahil, her türlü muhalefeti etkisiz kılmak için ölüm mangalarından yararlandı.

Hangi inançtan olurlarsa olsunlar Filistinliler terörizmden başka bir yola başvuramayacak noktaya getirildiler.

Çeçenler nitelendirmek için diğerlerinden daha basitler. Bir yandan, tartışmasız olarak, hareket içinde bağımsızlık fikrine bağlı ve bir gerilla hareketi çerçevesinde çarpışan milliyetçiler var. Diğer yandan, Çeçenistan, en ünlüsü Dağıstan'ı nafile yere mücadele içine çekmeye çalışan Ürdünlü Basayev olan çeşitli ülkelerden gelme İslamcı mücahitlerin toplandığı cihat yeridir. Öte yandan, Çeçenler de, 2002'de Moskova'daki tiyatro baskınında yaşanan rehin almaların da gösterdiği gibi, terörizme başvurdular.

Hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde, terörizm konusunda dünyadaki en etkili örgüt LTTE (Liberation Tigers of Tamil Eelam), kısaca *Tamil Kaplanları*'dır. Fakat bu örgüt de öncelikle Sri Lanka ordusuna karşı klasik harekatlara bile girişme yeteneği olan bir gerilla hareketidir.

Nepal'deki Maoist hareket bir gerilla hareketidir. Tıpkı Endonezya'nın Sumatra'sında Açe'nin bağımsızlığı için mücade-

le eden örgüt gibi. Bu aynı zamanda daha zayıf olan, ama yine de arazide Maluku adalarında ve Papua Yeni Gine'de silahlı bir mücadele sürdüren hareketler için de söylenebilir.

Son olarak, Filipinler'de, ezici bir Katolik çoğunluk arasında % 4 oranındaki Müslümanları temsil eden Mindanao adasındaki Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MLNF) on yıllardan beri özerklik, hatta bağımsızlık talep ediyor. Bu hareket yıllar içinde Libya'dan ve diğer Arap ülkelerinden yardım gördü. Bugün, büyük ölçüde cihatçı İslam'ın etkisinde. Ebu Seyyaf'ın grubu da bu akıma mensup.

Hiçbir tipoloji gerçekliğin karmaşıklığını yansıtmadığından, burada, daha iyisinin yokluğunda, Ermenilerin 1975 ile 1983 arasındaki tipik olmayan ve yarınsız hareketlerini de buraya yerleştirelim.

Terörizme başvuran siyasal-dinsel tarikatlar arasında, başta Afganistan'da yetiştirilen ve hiç de terörist nitelikli eylemlerle sınırlı olmayan, Bosna'da, Cezayir'de, Çeçenistan'da, Keşmir'de vs. çeşitli silahlı mücadelelere katılmış olan radikal İslamcı mücahitler vardı.

Buna onlu sayılarda üyeye sahip olanlardan binleri geçen diğerlerine kadar uzun bir İslamcı örgütler listesini de ekleyebiliriz. Bu hareketlerin köken ülkeleri, genel olarak Sahra altı Afrika'sı hariç, hemen hemen bütün Müslüman ülkeleridir.

ABD tarafından terörist olarak sınıflandırılan Lübnan'daki Hizbullah hareketi, her şeyden önce savaşçı bir siyasal harekettir. Onun başlıca karakteristiği terörist eylemler değildir.

Son olarak, millenarist* tarikatlar arasında 1995'te Tokyo'da 12 kişiyi öldürüp binlercesini de çeşitli derecelerde yaralayan metro istasyonlarına sarin gazı yaymakla ünlenen *Aum Şinrikyo*'yu (sadece o yok tabii) belirtmek gerekir.

* Hıristiyan düşüncesi içinde var olan bir tür Mesihçi akım; her şeyin güzel ve adil olacağı bin yıllık bir dönemin, millenium'un beklentisi içinde olanlara verilen ad.—*çn*

İslamcı örgütler Müslüman dünya genelinde onlarca hareketi içinde barındırır.

Son olarak, aynı dönemdeki devlet terörünü savsaklamamak için örnek olarak Latin Amerika'daki şu örgütleri sıralayalım:

–Brezilya'daki Ölüm Mangaları;

–Guetamala'da Yerlilerin sistematik biçimde zulme tâbi tutulmaları;

–İktidarı ele geçirişlerinden düşüşlerine dek, Arjantin'de askerlerin görev suistimalleri;

–Şili'de Pinochet rejiminin özellikle ilk dönemleri;

–Peru'da başkan Fujimori dönemindeki terörizm karşıtı ve özellikle feci uygulanan ayaklanma karşıtı politikalar.

Afrika'da:

–Cezayir ordusu ve uyguladığı yöntemler;

–Liberya'da Charles Taylor'ın on dört yıllık diktatörlüğü boyunca uygulanan terör;

–Macias'ın (eski İspanyol Ginesi) ve İdi Amin Dada'nın (Uganda) diktatörlükleri ve Sierra Leone'deki iç savaş;

–Tutsilerin yönetiminde Burundi'deki terör;

–Ruanda'daki soykırım ve onun Kongo üzerindeki etkisi.

Yakındoğu'da:

–Türkiye tarafından ayaklanma karşıtı mücadele çerçevesine uygulanan devlet terörü: Ölüm mangaları, Kürt bölgesindeki sistematik köy boşaltma politikası;

–Hafız Esat rejimi tarafından 1982'de Hama'da 10.000 Sünninin katledilmesi;

–Saddam Hüseyin tarafından terörün, özellikle Kürtlere karşı (El-Enfal[2] harekatı, Halepçe'de 1988'de kimyasal gaz kullanımı ve 1991'de Kürtlere ve Şiilere karşı uygulanan zulüm), her düzeyde sistematik kullanımı.

Güneydoğu ve Doğu Asya'da:

–Kamboçya'da soykırım tipindeki kitlesel katliamlar;

[2] *Génocide en Irak*, Paris, Karthala, 2002.

–Çin'de kültür devrimi sırasında uygulanan terör;

–Endonezya'da 1968'in birkaç yıl öncesinde yaklaşık 300.000 ila 500.000 komünistin ya da Suharto rejimi tarafından böyle görülen kişinin katledilmesini (1965) de burada hatırlatalım.

Bu liste tam bir liste değildir.

Son olarak, Britanyalı uzman Paul Wilkinson'ın ifadesini tekrarlayacak olursak, işkence kullanımının "bireyselleştirilmiş terörün uç biçimi"[3] olduğunu hatırlatalım.

Terörizm ve Gerilla Hareketi

Kırsal *foco*'ların birbiri peşi sıra başarısızlığa uğramalarından ve Che Guevara'nın Bolivya'da ölmesinden (1967) sonra, Brezilyalı Marksist Carlos Marighella (1911-1969) uzun vadede şehir gerillası ile kır gerillasının eklemleneceği yeni bir strateji ortaya koymaya çalıştı. Fakat yalnızca şehir gerillasını başlatacak kadar zamanı oldu. Marighella'ya göre, kentsel terörizm stratejisi "siyasal krizi, iktidarı ülkedeki siyasal durumu askeri duruma dönüştürmeye zorlayan bir dizi şiddet eylemi yoluyla silahlı çatışmaya dönüştürmekten"[4] ibaretti.

Marighella'nın hesabı yetkilileri zalimce tepki vermeye iterek suçu devletin üzerine atmaktı. Pratikte ise, bu zulüm kitlelerin desteğini sağlamak şöyle dursun devrimci örgütün un ufak olması sonucunu doğurdu. Bu tarz eylemlerin potansiyel toplumsal tabanının genişliğini bilmesi ve örgütlü desteğe sempati olmadığını da unutmaması gerekiyordu.

Ama Marighella'nın kendisi de stratejisinin çelişkilerini gördü. El kitabında şehir gerillasının yedi hatası arasında "şehir mücadelesinin abartılması"nı anarak şöyle diyordu: "Kentlerde gerilla eylemleriyle kendilerinden geçenler kır gerillasının başlatılması için fazla uğraşınama hatasını işlerler. Sonunda şehir

[3] Paul Wilkinson, *Political Terrorism*, Londra, Macmillan, 1974.

[4] Carlos Marighella, *Pour la libération du Brésil*, şehir gerillasının küçük el kitabı, Paris, le Seuil, 1970, Portekizceden çeviren Conrad Detrez.

gerillasını belirleyici olarak değerlendirir ve örgütün bütün güçlerinin buraya hasredilmesini sağlarlar. Şehir, ancak kırsal gerilla hareketi başlatıldığında kendimizi kurtarabileceğimiz veya yaratabileceğimiz bir stratejik çevirmenin nesnesi olmaya elverişlidir. Kırsal gerilla ortaya çıkmadığı müddetçe düşman bize her zaman ağır darbeler indirecektir."

Gerçekte, Marighella'nın "şehir gerillası" stratejisi birçok iç zaaftan muzdariptir: Hareketin gizli niteliğinden –ve sayısal olarak çok sınırlı olmasından– ötürü örgütlü bir halk desteğinden yoksunluk; devletin zayıf olduğu veya epey zayıfladığı –1964'ten beri askeri diktatörlükle yönetilen Brezilya devletinin durumu hiç de böyle değildi– yolundaki önkabul. Kırsal *foco* stratejisini reddetse de Marighella'nın[5] "şehir gerillası" gerçekte bir şehir *foco*'suydu.

Kuşkusuz, terörist eylemler Latin Amerika'da, 1963'ten başlayarak Adalet Bakanı'nın Devrimci Sol Hareket (MIR) tarafından öldürüldüğü Venezuela'da ve Guatemala'da altmışlı yıllarda ortaya çıkmıştı. Fakat asıl "şehir gerillası" 1968'de Brezilya'da başladı ve bunu kısa süre sonra Uruguay ve Arjantin izledi.

Brezilya'da kentsel şiddet süreci hızlı, yoğun ve kısa oldu. Komünist Parti üyesi Carlos Marighella, Havana'daki OLAS (Latin Amerika Dayanışma Örgütü) Konferansı sırasında oradaydı. Guevara'nın ölümünden sonra, şu kendini dayatan sonuçları çıkardı: Yeni bir devrimci komünist parti kurmalı ve polisi ve orduyu güçlerini dağıtmak zorunda bırakmak için şehir ortamıyla (Rio/São Paulo/Belo Horizonte üçgeni) ve bilahare köylerle eklemlenmiş bir silahlı mücadelenin koşulları yaratılmalı.

Eylemler 1968 Ekimi'nde Amerikan ordusunun yüksek rütbeli bir subayının öldürülmesiyle başladı ve örgütü finanse etmek için bir dizi soygunla ve propaganda yapmak için de televizyon binalarına karşı saldırılarla devam etti. Ertesi yıl,

[5] Gerek Marighella gerekse Tupamarolar üzerinde İspanyol Abraham Guillen'in etkisini küçümseyemeyiz. Bkz. Abraham Guillen, *La guérilla urbaine et les Tupamaros*, Gérard Chaliand, *Stratégies de la guérilla*, Payot, 1994 içinde.

Amerikan elçisi kaçırıldı ve serbest bırakılması karşılığında on beş siyasal mahkûm bırakıldı. Fakat 1969 Kasımı'nda Carlo Marighella, São Paulo'da öldürüldü. Ertesi yıl, Federal Almanya elçisi kaçırıldı ve kırk siyasal hükümlüyle değiş tokuş edildi. Marighella'nın yerine geçen Camara Ferreira da Ekim 1970'de öldürüldü. Bu tarihten sonra, hareket kırsal gerilla evresine geçemeden krize girdi.

Arjantin'de, 1970 civarında üç hareket eyleme başladı: Sayısı pek kabarık olmayan bir grup için hayli abartılı bir ada sahip Devrimci Halk Ordusu (*Ejercito Revolucionario del Pueblo*, kısaltılmışı ERP), Silahlı Kurtuluş Kuvvetleri (FAL) ve adını Artjantin tarihinden alan Montoneros (tam adı *Movimiento Peronista Montonero*). FAL 1970 Mayısı'nda Paraguay konsolosunu, sonra da akim kalan pazarlıklarından ardından infaz edilen Arjantin eski Cumhurbaşkanı Pedro Aramburu'yu kaçırdı.

Ertesi yılın başında, Büyük Britanya'nın Rosario'daki fahri konsolosu ERP tarafından kaçırıldı ve bilahare fakir mahallelerde bedava yiyecek dağıtılmasından sonra serbest bırakıldı. Aynı hareket 1972 başında 800.000 dolarlık bir soygun gerçekleştirdi. Az sonra, ERP, Fiat'ın Arjantin şubesinin yönetim kurulu başkanını kaçırdı. Hareketin isteklerini karşılamayı reddeden hükümetle pazarlıkların başarısızlığa uğraması üzerine infaz edildi. Bundan sonra baskılar yoğunlaştı. Bir sözde kaçış teşebbüsü sırasında on altı siyasal hükümlü öldürüldü. Misilleme olarak, ERP bir on kadar işadamını kaçırdı ve önemli miktarlarda fidye aldı. Olaylar öyle nazik bir hal aldı ki Peronist parti 1946 ile 1955 arasında ülkenin başında bulunan popülist önder Juan Perón'un sürgünden dönmesini talep etti. Fakat sükunet yine de sağlanamadı.

Esso'nun Arjantin şubesi müdürünün kaçırılması ERP'ye 14 milyon dolarlık bir fidye elde etmesini sağladı. Juan Perón'un ölümünün ardından, ARA'nın (Arjantin Anti-Komünist İttifakı) önderlik ettiği çok şiddetli bir aşırı sağ terörizmi gelişti. ARA diktatörlük kurmak istiyordu ve kaotik durum orduyu bir aske-

ri darbeyle iktidara el koymaya itiyordu (1976). Terör bu defa kamp değiştirmişti. Falkland/Malvinas Savaşı'nda uğranılan yenilginin ardından askeri rejiminin düşüşüne dek sürdü (1982).

Şehir gerillasını takip eden Latin Amerikan hareketi içinde en büyük tesiri yapan Uruguaylı Tupamaros'tu. Kuzey Amerikalı ve Batı Avrupalı devrimci grupçuklar veya hareketler ama az ama çok onlardan ilham almışlardı.

Tupamarolar haklı olarak Montevideo'yu ülke nüfusunun yaklaşık yarısının yoğunlaşmış olarak bulunduğu, Uruguay'ın stratejik merkezi olarak görüyorlardı. Şehirler havacılığı ve zırhlı silahları kullanışsız kılıyordu, bu da hasmı bazı avantajlardan mahrum bırakıyordu.

Uruguay % 80'i aşan bir oranda şehirleşmiş bir ülkeydi ve esasen ovalardan meydana gelen kırsal bölgeler şehirlerdeki silahlı kuvvetlerin baskısını hafifletmek amacıyla bir şaşırtma hizmeti görebiliyorlardı ancak.

Tupamarolar için Montevideo, bütün büyük şehirler gibi, seçilmiş hedefler sunuyordu: Elçilikler, idari binalar, bankalar, işadamları, medya kuruluşları.

Hareketin başlangıç dönemi, ilk hazırlık evresinin ardından, hayli vaatkardı. 1969 Ekimi'nde, Guevara'nun ikinci ölüm yıldönümünde, Montevideo'nun 25 km yakınında, orta önemde bir yerleşim olan Pando'ya egemen oldular. Bu olay derhal onları meşhur etti.

Bir yandan ülkenin yönetiliş tarzını popülist bir bakış açısıyla eleştirirken diğer yandan bir dizi adam kaçırma ve gereksiz kurbanlara yol açmayan, iyi düzenlenmiş eylemlere giriştiler. Temmuz 1970'te danışman olarak Uruguay polis teşkilatında görevli bir Amerikan uzmanını kaçırdılar: Dan Mitrione. Olay Tupamarolar'ın birçok başarılı kalburüstü soygun gerçekleştirip altı adamlarını serbest bıraktırmak için hükümetle pazarlık yaptıkları on heyecanlı gün boyunca sürdü. Hareketin mensupları tutuklanırken FBI ajanları polise yardım için geldiler. Tam Tu-

pamarolar yeni bir adam kaçırmaya teşebbüs ederlerken başlıca sorumlularından olan Raoul Sendic tutuklandı. Sıkıyönetim ilan edilirken, Tupamarolar rehinelerin hayatı Sendic'in hayatına bağlı diye açıklama yaptılar. Ertesi gün Dan Mitrione'nin cesedi bulundu. Parlamento üç hafta için anayasal özgürlükleri askıya aldı. Ama insan kaçırmalar özelikle birkaç aylık kapatılmadan sonra serbest bırakılan Büyük Britanya'nın büyükelçisinin kaçırılmasıyla devam etti (1971). 1972'de sekiz yeni kaçırma ve birçok Tupamaro önderinin müthiş firarları gözlendi.

Meclis üyeleri cumhurbaşkanının görevden alınmasını oyladı. Ülke iç savaşın eşiğindeydi. Gerçekte her şey bir sağcı darbeyi çağrıştırıyordu.

Tupamarolar kendilerine halkın bir kısmının sempatisini kazandıran, aynı ânda hem sıradışı hem de hemen hemen hiçbir kurbana yol açmayan coşku dolu başarılı operasyonlar evresi yaşadılar. Bununla beraber o dönemde Tupamarolar'ın demokratik olmayan bir hükümetle savaşmadıklarının altını çizelim. Harekete göre toplumsal zulme dayalı bir iktidarın maskesini düşürmeye yönelik olan terörizmin yükselişi, aşırı sağın yükselişine yol açtı. Zamanla, Tupamarolar'ın operasyonları, bıkkınlıktan mütevellit, kamuoyunda giderek daha az olumlu yankılarla karşılaştı. Bir dost suç ortaklıkları altyapısına dayanan hareket, uzun vadede şiddeti halk desteğini ikame olarak kullandığını saptadı. Hareketin ihtiyacının sempati değil, örgütlü destek olduğunda, örgütün *foco*'cu karakteri bir kez daha ortaya çıkıyordu. Marighella'nın Brezilyalıları gibi, Uruguay'ın Tupamaroları da yeraltına mahkûm küçük bir silahlı örgütün ikilemiyle karşı karşıyaydılar: Bütün militanlar askeri görevlerle seferber iken bir siyasal altyapı nasıl kurulacak? Geriye doğru bakıldığında, Tupamarolar'ın yeni üye toplamalar da dahil, halk katmanlarında çok az yer edinebildikleri ortaya çıkıyor. 1971-1972'de şehirlerdeki sıkışmışlığı aşmak için kırlarda birkaç üs oluşturmaya yönelik çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Halkın sempatisini çekmek için yetkilileri

aşırılıkla tepki vermeye sürüklemekten oluşan stratejilerinin genel olarak devletin –çok zayıf olmadığı durumlarda– üstün geldiği tehlikeli bir oyun olduğu ortaya çıktı.

Kır gerillası gibi, şehir gerillası da her şeyden önce siyasaldı ve amacı halkı ikna etmek ve örgütlemekti. Gizlilikle, operasyonları başarıyla sonuçlandırma ve bunların medyadaki etkilerini saptama zorunluluğuyla tebelleş olan küçük örgütler için bu genel olarak ikincil görünen bir görevdir. En uç durumda, operasyonların yapılması, hareketin güvenliği örgütün sınırlı enerjisini ve gücünü tüketmeye yeter. Halk gerçekte genelde seyircidir. Seçici olmak için kayda değer çabaya rağmen, terörizme başvuru sonunda beklenenin tersi sonuç verir. Güvensizlik de hesaba katılırsa, başlangıçtaki hevesin yerini bezginlik alır. Zamanla, şaşırtma etkisi geçtiğinde, etkili veya düzen güçleri bakımından küçültücü bir operasyonunun mükemmeliyetine dair beğeni dolu yorumlar kaynağı ne olursa olsun şiddet bakımından genel bir kınamaya dönüşür.

1972 sonunda, terör karşıtı politikanın etkin uygulamaları Tupamaros hareketini ezdi. Ve ertesi yıl, Uruguay'da on iki yıllık bir diktatörlük rejimi başladı.

Üçüncü dünyada, istikrarsızlaştırma tekniği ya da uzun vadede iktidarı ele geçirme aracı olarak terörizm kullanımı aşırılıkçı akımların yükselişini kışkırttı.[6]

Tupamarolar'ın kitlelerin gözünde rejimin "gerçek yüzü"nü ortaya çıkaracak zulme yol açmak amacıyla demokratik (ama sınıfa dayalı) bir hükümete karşı devrimci şiddet uygulamaktan oluşan stratejisi, ordunun iktidarı ele geçirmesiyle son buldu. Avrupa'da ise aynı saçma strateji kitleleri harekete geçirmez, ama devletleri baskıcı yasalar cephaneliğini genişletmeye sürüklerdi.

Bu grupların anlayışında içkin olarak bulunan başarısızlık,

[6] Terörizmin geleceği olmayan kargaşadan başka bir şey getirmedeki yeteneksizliğinin klasik örneği Türkiye'dir. Askerlerin iktidara gelişi (1980) ve o dönemde kurdukları düzeni sağlamaya yönelik diktatörlük bunun kaçınılmaz sonucuydu.

belli bir halk desteğini elde etme gibi ilan edilmiş bir hedefleri olmayan ve kendi zayıf aygıtları için varoluş aracı olarak eşkıyalığa başvuran nihilist hiziplerin doğuşunu teşvik edebilir.

Aşırı sağ hareketler, derin bir kriz olmadıkça, bir ülkenin siyasal istikrarı üzerinde ciddi biçimde ağırlığını koymak bakımından çok zayıf bir şansla bir demokratik ülkede de iş görebilirler.

İster Weatherman[7], ister Symbionese Liberation Army ya da daha ciddi olarak Black Panthers söz konusu olsun, Kuzey Amerikalı devrimci grupların karakteristiği kısa ömürlü olmalarıdır. Hepsi de hızlı bir şekilde dağıldılar ve bazen, sonuncu örnekte olduğu gibi, haşin bir şekilde.

AVRUPALI VE AKDENİZLİ HAREKETLER VE GRUPLAR

Avrupa'da devrim yapma iddiasında olan beş grupçuk veya hareketten yalnızca ikisi dikkati hak ediyor: bazı İtalyan toplumsal muhitlerinde ihmal edilemez bir etkisi olan İtalyan Kızıl Tugayları ile Alman Kızıl Ordu Fraksiyonu.

Bunların yanında, Alman 2 Haziran Hareketi adlı anarşist grupçuk, Fransız Doğrudan Eylem grubu –serüvenleri, hayatta kalmak için silahlı soygun yapmak durumundaki bir avuç birey etrafında dönen– ve Belçikalı Komünist Hücreler siyasal bakımdan yalnızca kendilerini temsil ediyorlardı.

Bütün bu gruplar Batı Avrupa'da önemli bir psikolojik etkisi olan Mayıs 1968 krizinin ertesinde doğmuşlardı. Kültür devriminin Maoculuğuyla ileri taşınan ve kol gezen emperyalizm karşıtlığını güçlendiren Vietnam Savaşı tarafından haklı çıka-

[7] "Silahlı mücadele yürütmenin halkın bilinci üzerinde silahlı mücadelenin niteliği konusunda sonuçları olacağına inanıyoruz. Bunun gerekliliğinin idraki olacaktır. Bu dünyanın geri kalanı için olduğu gibi, ABD için de böyledir. Devrimci eylemler devrimci bir bilinç yaratırlar; bu bilinç de, sıra ona gelince, devrimci eylemi doğurur. Eylem savaşmak için ve silahlı mücadelenin mümkün olduğunu kanıtlamak için dersler sunar." Weathermen'in gizli broşürü (1974).

rılan Üçüncü Dünyacılık, en azından 1975'e dek, revaçtaydı. NATO tarafından desteklenen Portekiz sömürgeciliğine karşı silahlı mücadeleler, Güney Afrika ve Rodezya'da Beyaz ırkçılığa karşı muhalefet harekete geçirici etmenlerdi. Tupamarolar ve sundukları örnek kırsal gerilla yüceltmesinin yerine geçerken devrim kahramanı ve şehidi Guevara bir ikona dönüşmüştü.

Altı Gün Savaşı'ndan sonra İsrail işgaline karşı direnen ve bir devlet kurmayı arzulayan Filistinlilerin mücadelesi, devrimci akımlar tarafından desteklenen savaşlara eklendi. Başlıca suçlu Nixon Amerikası'ydı. Yurtiçi düzlemde, göçmenler ve yaşam koşulları lehindeki mücadele proletaryanın yüceltilmesinin önüne geçiyordu.

Emperyalizme ve kapitalizme dayalı sınıf devletine karşı uluslararası savaşa katılma arzusundaki Avrupalı devrimci gruplar, işte hemen hemen bu iklim içinde ortaya çıktılar. Hatırlatmak gerekir ki, bütün bunlar 1973 Ekimi'ne kadar son derece elverişli bir iktisadi iklim içinde cereyan etti.

İtalya uzak ara 1969 ile 1985 arasında terörist faaliyetlerden en çok mustarip ülkeydi. Gerek aşırı solun gerekse aşırı sağın hasımı, ataleti ve yolsuzluğu eleştirilen Hıristiyan Demokratların egemenliğindeki İtalyan siyasal sistemiydi. Aşırı sol aynı zamanda önemli bir siyasal gücü temsil eden İtalyan Komünist Partisi'ni de muhafazakar çoğunlukla uzlaşmakla suçluyordu. Aşırı sağ ise Hıristiyan Demokratların merkezciliğinin sol ve aşırı sol güçlerin yükselişini teşvik ettiğini düşünüyordu.

Ele alınan on yılın ölü bilançosu Batı Avrupa için büyük bir sayı olan 428 olsa da bu rakam aynı dönemdeki her türlü siyasal şiddet eyleminin (bankalara saldırılar, kaçırmalar, idari binalara yönelik bombalamalar, sabotajlar, vs.) günlük sıklığını açıklamakta yetersizdir.

Aşırı sağ bakımından mesele, zamanın ruhuna açıkça daha uygun düşen aşırı solun yükselişine karşı durmaktı. Bu birçok kurban verilmesine yol açan eylemlerde ifadesini buluyordu: Milano, Aralık 1969'da 167 ölü; Brescia, Mayıs 1974'te 8 ölü;

Ağustos 1974'te demiryolu saldırısında 12 ölü; Ağustos 1980'de Bologna garındaki saldırıda 85 ölü; Napoli-Milano tren seferi sırasındaki saldırı, Ağustos 1984'te 16 ölü. Bu saldırılar hükümette sahip olmamakla suçladıkları otoriterliği teşvik etmek üzere yapılmıştı. Aşırı sola –Kızıl Tugaylar başta, ama sadece o değil– gelince, Komünist Parti'nin devrimci yolundan saptırdığı işçi sınıfında çokuluslu şirketleri hırpalama, İtalyan devletini küçük düşürme arzusu uyandırmaya çalışıyordu. İşte "gerilim stratejisi" Roma'da bir bomba ve Milano'da bir diğeriyle Aralık 1969'da başlamıştı; Milano'daki, bir bankayı hedef alan saldırı 16 ölüye yol açmıştı ve kimse tarafından üstlenmemişti.

Eylül 1971'de Kızıl Tugaylar, Tupamarolar'ın stratejik vizyonunun devamında yer alan ilk basın bildirilerini dağıttılar: Şiddet/zulüm spirali aracılığıyla öncüsü olmak istedikleri proletaryanın bilinçlenmesini sağlamak.

1972 Martı'nda, Kızıl Tugaylar Milano'daki Fiat-Siemens'in yöneticisini kaçırdılar. Bu uzun bir serinin girizgahıydı: Haziran 1973'te bir Alfa Romeo yöneticisi, aynı yılın Aralık ayında Fiat'ın personel şefi, 1974 Nisanı'nda bir yargıç –o da yargıçlar zümresine yönelik bir dizi kaçırmanın ilkiydi. Bu arada, siyasal angajmanıyla meşhur yayıncı Giangiacomo Feltrinelli, bir elektrik direğine sabotaj amaçlı bir patlayıcı yerleştirirken kaza sonucu öldü.

Bu yıllar boyunca Kızıl Tugaylar pupa yelken gidiyorlar ve Komünist Parti'yi zor duruma düşürüyorlardı. Fakat baskı da kendi yönünden örgütleniyordu: Kızıl Tugaylar'ın tarihsel önderi Renato Curcio ile bir başka sorumlu Eylül 1974'te sorguya çekildiler. Bununla beraber, kendi de hareketin bir önderi olan Curcio'nun karısı Margherita Cagol, yetkililerin gözleri önünde Curcio'yu hapisten kaçırmayı başardı.

Margherita Cagol, birkaç ay sonra bir sanayicinin kaçırılması sırasında jandarmayla girdiği çatışmada öldürüldü. Renato Curcio, Ocak 1976'da Milano'da tekrar tutuklandı, ama hareket zayıflamadan devam edebilecek kadar bir güce ulaşmıştı artık.

1976'dan 1978'e dek Kızıl Tugaylar görece cezasız kalan insan kaçırma veya öldürmelerine devam ettiler: Cenova'da bir başsavcının "infazı" (Haziran 1976), bir sanayicinin kaçırılması (1977 baharı), *La Stampa*'nın bir başyazarının öldürülmesi (Kasım 1977). Bu arada, Komünist Parti adım adım iktidara yaklaşıyor ve bu da onun uzlaşmacılığını yerenler ile devletin çökmesine göz yummaktansa onu desteklemeyi düşünenler arasında keskin bir krize yol açıyordu.

İşte bu bağlamda Kızıl Tugaylar, Hıristiyan Demokratların eski siyasal sekreteri, birçok kez bakanlık ve başbakanlık yapmış birinci derecede bir siyasal şahsiyet olan Aldo Moro'yu kaçırmayı başardılar. 16 Mart 1978'de Aldo Moro, Guilio Andreotti hükümetinin güven oylaması için millet meclisine giderek İtalyan Komünist Partisi'nin devlet sahasına girmesine imkân sağlayan "tarihsel uzlaşı" çizgisini kutsamıştı.

Korumasının ortadan kaldırılmasından sonra kaçırılan Moro "yargılandığı" iki ay boyunca mahpus olarak kaldı ve Papa ile BM Genel Sekreteri'nin de müdahalesine konu oldu. Aynı ânda Torino'da hareketin tarihsel önderlerinin mahkemesi cereyan ederken Kızıl Tugaylar bütün bu dönem boyunca haberlerin en başındaydı. Mart ortası ve Nisan sonunda artan bir gerilim ikliminde Hıristiyan Demokratların önderlerinden biri olan eski belediye başkanına, hapishane gardiyanlarına, sanayici ve politikacılara karşı Torino'da Tugaylar'ın saldırıları oldu. 9 Mayıs'ta Aldo Moro'nun cesedi Roma'da terk edilmiş bir otomobilin bagajında bulundu.

Moro olayı ne kadar sıradışı olursa olsun, Kızıl Tugaylar'ın esas siyasal hedeflerine ulaşılamadı. Devlet çökmedi, halk kitleleri kılını kıpırdatmadı. Aynı yıl altı başka suikast daha işlendi. Bununla beraber, örgüt General Della Chiesa tarafından sistematik biçimde takip edildi ve Kızıl Tugaylar'ın güçlenen yeraltı faaliyetleri az çok entelektüel sempatizan çevreleri haricinde onları halktan tecrit etti. Gerçekten 1979-1981 dönemindeki daha düşük bir ritimdeki birkaç eyleme rağmen düşüş uzak değildi.

Son bir büyük darbe de NATO'da görevli bir Amerikan generali olan J. L. Dozier'in Aralık 1981'de kaçırılmasıyla vuruldu. Beş haftalık bir tutsaklıktan sonra Padua'da polis tarafından kurtarıldı. Birkaç başarılı operasyona rağmen, yavaş yavaş, hareket çözülmeye başladı. 1985'te Kızıl Tugaylar'a ait bir belge hareketin sonunu bildiriyordu. Polis "pişman"lardan etkili biçimde yararlandı. "Hatalar"ını veya "yanılgıları"nı kabul eden tarihsel önderler ceza indirimlerinden, hatta gözetimli serbestlik rejiminden yararlanacaklardı. On yedi yıllık hapisten sonra serbest bırakılan son Kızıl Tugay önderi Renato Curcio'da da durum buydu.

Almanya'da 2 Haziran 1967'de bir öğrencinin öldüğü bir gösterinin bastırılması tetikleyici oldu. Bu olay küçük bir grubun silahlı mücadelenin koşullarını hazırlamasını belirledi. Andreas Baader ve Gudrun Ensslin grubun başına geçtiler, ama bir silahlı saldırı sırasında yakayı ele verdiler. Bununla birlikte grubun öne çıkan şahsiyeti Ulrike Meinhof, Baader'i kaçırmayı başardı. Anarşist çağrışımlı 2 Haziran Hareketi'ni fiilen enternasyonal çizgideki Baader-Meinhof çetesi izledi: Lojistik destek karşılığı silah ve eğitim sağlayan Filistinlilerle temas kuruldu.

Rote Armee Fraktion'un [kısaca RAF, Kızıl Ordu Fraksiyonu] eylemleri Alman devletinin temsilcilerini hedef alıyordu. Alman devleti de kayda değer bir bastırıcı güçle karşılık veriyordu. Memurların sadakati gözden geçiriliyor, polisin imtiyazları büyük ölçüde güçlendiriliyordu. Bir dizi suikasttan sonra Rote Armee Fraktion'un kafası koparıldı. Mayıs 1971'de Baader tutuklandı; Haziran'da da sıra Gudrun Ensslin ile Ulrike Meinhof'a geldi. Kasım 1974'te üyelerden biri bir açlık grevinin neticesinde öldü. Ertesi gün, misilleme olarak, Berlinli bir yargıç öldürüldü. 1975 Şubatı'nda Hıristiyan Demokrat Parti'nin (CDU) başkanı kaçırıldı. Alman hükümeti, karşılığında altı RAF mensubunu serbest bırakmaya razı olunca, istisnai biçimde bir hafta geçmeden serbest bırakıldı. Bunlar o sırada Marksist-Leninist olan Güney Yemen'e gönderildi.

Hükümet başka her türlü şantaja boyun eğmeyi reddederken elinde tuttuğu elebaşların mahkemelerine de devam etti. Mayıs ayında Ulrike Meinhof, Alman devletinin savına göre, hücresinde "intihar etti".

Nisan 1977'de bir "Meinhof eylem grubu" Karlsruhe Başsavcısı'nı "infaz etti". Kısa bir süre sonra RAF mensuplarının davası beş yıllık soruşturmanın ardından müebbet hapis cezalarıyla ve yüksek güvenlikli hapishanelere aktarımla son buldu. Misilleme olarak, Dresdner Bank'ın müdürü öldürüldü (Temmuz 1977). Eylül başında, Alman Sanayicileri Derneği Başkanı, eski Nazi Hanss Martin Schleyer dört koruması öldürüldükten sonra kaçırıldı. Karşılığında Fraktion'un üyeleri tutuklu yoldaşlarının serbest bırakılmasını talep ettiler. Köşeye sıkışan polis eylemciler ile hareketin hapisteki önderleri arasında aracı olduğundan şüphelendiği teröristlerin avukatını tutuklamaya kalktı. Ekim ortasında, pazarlıklar sürerken, RAF bir Lufthansa uçağını kaçırdı. Uçak son olarak Britanyalı uzmanların danışmanlığında Alman özel kuvvetleri tarafından yapılan bir baskınla ele geçirildiği Mogadişu'ya (Somali) indi.

Beş gün sonra, içlerinde Andreas Baader ve Gudrun Ensslin'in de bulunduğu üç RAF önderi hücrelerinde ölü bulundu. Polise göre intihar etmişlerdi. Görüldüğü kadarıyla, şantajı bertaraf etmek için Alman devleti örgütün varlığına bir son vermeyi tercih etmişti. Ertesi gün, Alman patronlarının başı Schleyer'in cesedi Mulhouse'da (Fransa) bulundu. Bu olaylardan sonra, Doğu Alman gizli servisiyle temasları olan RAF birkaç yıl daha yaşadı, ama geçen on yılda sahip olduğu atılımı bir daha yakalayamadı. Kızıl Tugaylar, Rote Armee'ye kıyasla bazı toplumsal katmanlara –ama asıl seferber etmek istedikleri kesimlerde değil– daha çok tesir edebildiler. Fakat RAF devlet aygıtına ve Alman yerleşik düzenine öyle büyük bir şiddetle yüklendi ki karşılığında o da çıkarlarını ve ayrıcalıklarını savunmada son derece katı davrandı.

Bu iki örgüt karşısında Fransız Doğrudan Eylem örgütü ol-

dukça zayıf görünüyor. Gerçekten, Mayıs 1968'e aktif olarak katılanlar ve silahlı mücadeleye girişebilecek olanlar –bir ara Maocular arasında ülkenin burjuvazi tarafından işgaline karşı bir direniş örgütlemek gerektiği iddia edilmemiş miydi?– bundan uzak durmuşlardı. Doğrudan Eylem'in çok zayıf bir toplumsal ve entelektüel tabanı vardı. Mayıs 1983'te iki polis, sonra da Şubat 1984'te Humeyni'ye muhalif iki İranlı öldürülmüştü. Ocak 1985'te devlet başmühendisi René Audran, Kasım 1986'da da Renault Genel Müdürü öldürülmüştü. Grup yakayı ele vermeden evvel hızla "devrimci" soygunlara kaydı. Sadece birkaç üyesi kalmıştı.

Soğukkanlı gözlemci için, bütün bu son derece ideolojik hareketler, en azından ilk evrede, halk kitlelerini seferberliğe götürebilecek bir süreci harekete geçirmeyi amaçlıyordu. Şiddet ve zulüm yoluyla bilinçlendirmeye yönelik gerilim stratejisi bir kez daha *foco*'cu ve kendiliğindenci bir anlayış olarak kalıyordu. Dahası, söz konu edilen sınıfın herhangi bir devrimci emelinin olmadığı açıktı. Hem zaten üçüncü dünyacılık da bu kavgadan çıktı. Üstelik bu grupların birçoğu koşullar oluştuğunda dışarıdaki diğer hareketlerle işbirliğine girdiler. Bu tip bir işbirliğine en açık olanı, ister Filistin Halk Kurtuluş Cephesi isterse El Fetih, Filistin hareketi oldu. İç savaştan beri (1975) Lübnan'ın devleti yoktu ve 1982'ye dek talim yapmanın elverişli ve kolay olduğu bir barınaktı. Libya da bazen bazı Avrupalı gruplara ara istasyon vazifesi gördü. Bu tip anti-emperyalist hareketler içinde Filistinlilerle işbirliği içinde 1972'de Tel Aviv dışındaki Lod Havaalanı'na (bugünkü Ben Gurion Havaalanı) yirmi altı kişinin ölümüne yol açan bir saldırı düzenleyen Japon Kızıl Ordusu'nu anmak gerekir. Bu grup bir bölünme yaşadı ve iki hizip akım ortadan kalkana dek birbirleriyle kıyasıya mücadele ettiler.

Toplamda, siyasal başarı anlamında, bilançolar zayıf gibi görünüyor. Denildiği gibi, sonunda kanun galebe çaldı: Hemen hemen her yerde, ama özellikle en sert baskıyı uygulayan Almanya'da.

***

Sanayi ülkelerindeki bütün bu ideolojik hareketler ve gruplar zamane fikirlerinden ileri geldi: Anti-emperyalizm ve ne Batı ülkelerindeki demokratik ilerlemelerin önemini ne de devrim yaptıklarını ilan eden ülkelerdeki bürokratik diktatörlüklerin ağırlığını çok fazla dikkate almaksızın yapılan kapitalist toplumun radikal eleştirisi.

Manici tercihlere bağlı kalınarak bakılırsa, uluslararası sahne göründüğünden daha karmaşıktır. Başta ABD olmak üzere Batı toplumları, sadece demokrasinin teminatları değil, Washington aynı zamanda tek meziyetleri ant-komünist olmak olan diktatörlüklerin müttefikidir. CIA'nın ellili yılların başında İran'daki Musaddık'a karşı ya da Guatemala'daki Arbenz rejimine karşı katıldığı darbeden İran'da Şah'ı ya da Filipinlerde Marcos'u veya Endonezya'da Suharto'yu ve daha birçoklarını desteklemeye dek ABD'nin sürdürdüğü *realpolitik* gerçeklerin çok uzağındaki beyanatların gerisinde saklanıyordu. Tersine, Kruşçev'den bu yana, Sovyetler Birliği tarafından ulusal kurtuluş hareketlerine verilen destek, parti diktatörlüğünün tıpkı Rusları resmi çizgiye karşı görüş bildirmemek koşuluyla vasat bir güvenlik karşılığında köleleştirdiği gibi, halk demokrasisi denilen ülkelerden SSCB bünyesindekilere dek milliyetçilikleri ezdiğini de gizleyemez.

Goşist hareketler bu karmaşıklıktan pek az kaygı duyarlar. O dönemde çoğu zaman yapıldığı gibi seçim kesin ve mutlak biçimde yapılıyordu. Böylece sadece taktik ayrıntılarda tartışılabilecek pozisyonlardan yola çıkan terörist nitelikli eylemler, devrimci zorunluluklarla tamamen haklı çıkarılmıştır.

Altı Gün Savaşı'ndan sonra Filistinliler, El Fetih'in 1956'daki kuruluşundan beri ilk kez özerk bir siyasal güç olarak ortaya çıkıyordu.

Bozgunun şoku o zamana dek pan-Arap mücadelelerle meş-

gul sol ve aşırı sol militanları davalarına yaklaştırdı. Corc Habaş'ın Filistin Halk Kurtuluş Cephesi böyleydi.

Hem zaten Filistinlileri 22 Temmuz 1968'de İsrail Havayolları El Al'ın bir uçağını kaçırarak medyanın bir numarasına taşıyan da bu hareket olmuştu.

Filistin Kurtuluş Örgütü, başlıca emeli demokratik bir Filistin kurmak ve bunun için özet olarak İsrail devletini ortadan kaldırmak ve Yahudilere dinsel bir azınlık statüsü vermek olan bir tüzük kabul etti. Güçler dengesi, Altı Gün Savaşı'nda uğranılan ezici bozgundan sonra ütopya demek olan böyle bir programı öngörmeye izin vermiyordu. Devlet kurma hakları olsun ya da olmasın, Filistinliler karşıt kamuoyunda hiçbir destek bulamayan bir projeye sahiptiler. Daha dün Arap kontrolündeki Batı Şeria ve Gazze İsrail'in kurulmasının ertesinde bir ulusal Filistin hareketinin hedeflerinden biri olamaz mıydı? O dönemde öne sürdüğüm gibi,[8] Şeria nehrinin her iki yakasında (Batı Şeria ve Mavera-i Ürdün) bir Filistin devleti projesi imkânsız bir yeniden fetihten daha gerçekçi görünüyordu.

Filistin ulusal hareketinin doğrudan hasını, Ürdün'deki silahlı unsurların varlığı hesaba katıldığında, İsrail miydi yoksa 1949'da Filistinli kodamanların onayıyla Batı Şeria'yı ilhak eden Mavera-i Ürdün'ün Haşimi hanedanı mıydı? Mavera-i Ürdün böyle Ürdün oldu. Şeria nehrinin diğer tarafından yürütülen kurbanlı ya da kurbansız komando operasyonlarına kıyasla propaganda eylemleri çeşitli hareketlerin eylemlerinin büyük kısmını teşkil ediyordu. Gözlemciyi şaşırtan, o dönemde, direnişin olağanüstü parçalanmışlığıydı. 1969 yılı başında, tüzüğün yayımlandığı sırada şu örgütler vardı: Gelecek on yıllarda Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) bir numaralı şahsiyeti Yaser Arafat'ın önderliğindeki El Fetih; daha solda yer alana Corc Habaş'ın önderliğindeki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi; aşırı solda yeni bir bölünmeyle Naif Havatme yönetiminde kurulan Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi; Suriye destekli El Saika;

[8] *La résistence palestinienne*, Le Seuil, 1970.

Irak destekli Filistin Arap Cephesi; ve son olarak, unutulmaması gereken Mısır destekli bir hareket. Bu hareketler kısa süre sonra Ahmed Cibril'in yönetimindeki FHKC-GK –Filistin Halk Kurtuluş Cephesi-Genel Komutanlık– veya zaman zaman Irak, Suriye veya Libya tarafından kullanılan Ebu Nidal'ın başında olduğu gruplar gibi yeni bölünmelerle parçalandılar.

Arap ülkeleri –Suudi Arabistan gibi finans yoluyla ya da lojistik destekle– derhal, o dönemde üç milyondan fazla bir insanı temsil eden bir ulusal harekete hem omuz verdiler hem de onu un ufak ettiler. Çok nadiren bir ortak çizgi ortaya çıkartılabiliyordu ve stratejileri birbirleriyle çelişiyordu.

Halk Cephesi, Ürdün toprağı Zerka'da birçok Amerikan uçağını kaçırma hatası işliyor ve rehinelerin serbest bırakılması için koşullarını koyarak yabancı devletlerle doğrudan pazarlıklara giriyordu. Eylül 1970'te bu olaylar, devlet içinde devlet gibi davranan Filistinlilerle uğraşmaktan yorulmuş Kral Hüseyin'e büyük kısmı Lübnan'a sığınan Filistinli örgütleri bastırma imkânı verdi.

Nüfusun üçte ikisinin ya da fazlasının Filistinli olduğu Ürdün toprağını kaybeden Filistinli örgütler, değerli bir üssü kaybediyorlardı. Zamanla, İsrail ya da Amerikan müdahalesi olmaksızın, büyük ölçüde Bedevilere dayanan Ürdün Haşimi monarşisini devirmek imkânsız hale geldi.

Asıl 1972'de Filistinliler, özellikle de El Fetih, yüzyılın en sıradışı harekatını gerçekleştirdiler: Münih Olimpiyatları sırasında İsrailli atletlerin kaçırılması. Batı kamuoyuna, barışçı bir şekilde, Filistinlilerin yaşadıkları mülksüzleşmeyi açıklamak için bu istisnai tribünden yararlanmak yerine eylemin sonucunda atletler ve komandoların bir kısmı öldüler. Kaçıranların talepleri İsrail Devleti için pazarlık konusu değildi.

Bununla birlikte, üçüncü dünyacılığın henüz yolun sonuna gelmediği bir iklimde, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1974'te Filistin Kurtuluş Örgütü'nü "Filistin halkının temsilcisi" olarak

tanıdı ve Yaser Arafat'ı New York'taki BM merkezinde tantanayla ağırladı. Irak, Suriye ve Libya gibi devletlerin uzaktan kumandasında, başlardaki propagandist terörizmden diplomatik baskı terörizmine doğru kademeli bir kayış gerçekleşti.

Esas hedef propaganda olduğu müddetçe Filistin terörizmi bir belayı temsil ediyordu. Avrupa devletlerine boyun eğdirmeye yönelik dolaylı bir stratejinin unsurları olarak devletler tarafından bazı Filistinli grupların araçsallaştırılması kaygı verici olmaya başlamıştı. Öte yandan, zamanla, çoğu zaman sahne hizmeti gören Batı Avrupa –medyaların demokratik menzili dikkate alındığında– hedef haline gelmişti.

1970'li yıllarda her şey, küçük ya da büyük siyasal örgütleri terörizme başvurmaya davet ediyordu. Bir Avrupa başkentinde gerçekleştirilen tek bir sıradışı eylemin etkisi, yıllardan beri mücadele eden bir gerilla hareketinin eylemini kat be kat aşıyordu. Amerikan askerlerinin müdahalesi olmaksızın marjinal mücadelelerin çoğunun yankısı hemen hemen hiç mertebesindeydi. Zaman zaman bir makale bir "unutulmuş savaş"ı hatırlatıyordu. 1972'ye doğru Afrika kıtasında sürdürülen en etkili mücadele olan Amilcar Cabral'ın yönetimindeki Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı İçin Afrika Partisi'nin mücadelesi hakkında ne biliniyordu? On yıl sonra, İran Kürdistanı'nda Humeyni diktatörlüğüne karşı Kürt önderlerin en başarılısı Abdurrahman Kasımlo'nun yönetiminde girişilen mücadele hakkında ne biliniyordu? Bizzat kendisi Paris'te bu tarihlerde (1982) bir basın konferansı sırasında mensup olduğu hareketin terörizme başvuruyu reddettiği için medya tarafından cezalandırılmayacağını umduğunu şaka yollu söylememiş miydi!

Öte yandan, medyayı sansasyonu ve fantastik olanı ayrıcalıklı kılmaktan ötürü ayıplamak da nafile. Bu böyle. Eğer duyulmak –bu otomatik olarak anlaşıldığın anlamına gelmez– istiyorsan, bir numaraya oturacak hedefleri vuracaksın.

Ermeni terörizmi örneği bu bakımdan ilginçtir ve 1975 ile 1983 yılları arasında gerçekleştirilen eylemler Rand Corporati-

on'ı, bu dönem boyunca "coğrafi kapsama alanları başka hiçbir grup tarafından egale edilemeyen bir genişlikte" olduğunu belirtmek zorunda bırakmıştır. Nitekim bu eylemler yirmi kadar ülkede cereyan etmişti: ABD, Avustralya, Fransa, İsviçre, Türkiye, Yugoslavya, Bulgaristan, vb.

Neydi söz konusu olan?

1915-1916'da Anadolu'daki Ermeni popülasyonunun tamamının kurbanların çoğunun yolculuk sırasında infaz edildiği kitlesel bir tehcir yoluyla planlı bir şekilde ortadan kaldırılması Batılı tarih okul kitaplarının bir dipnotu bile olmamıştı. 1973 yılında Birleşmiş Milletler insan hakları alt komisyonuna sunulan bir rapor, bu olayların genel olarak "XX. yüzyılın ilk soykırımı" olarak görüldüğünü vurguluyordu. Türkiye'nin itirazı bu paragrafın kaldırılmasını sağlamış, bu da diasporadaki Ermenilerin ya da hafızası bu trajedinin yankısıyla çalkalanan Ermeni kökenli kişilerde büyük bir infiale yol açmıştı.

Bu terörizmin bir yarım yüzyıllık sessizlik periyodunun (Milletler Cemiyeti, sonra da Birleşmiş Milletler nezdinde Ermeni partilerinin beyhude girişimleriyle noktalanan) ardından ortaya çıkması olgusu zamanın ruhuyla açıklanabilir: Sömürgelerden arınma, etnik olan, insan hakları, başka hareketler tarafından başvurulan propagandist terörizm, vb. Bu bakımdan Ermeni eylemcilerin çoğunlukla Lübnan'dan çıkmaları bir rastlantı değil.

1983 hariç,[9] bu terörizm Türk devletinin yurtdışındaki temsilcilerine karşı yönelmişti. Bu eylemlere getirebileceğimiz ahlaki değer yargıları ne olursa olsun, onlar aslen inatla olguları reddeden ve Ermeni soykırımını tanımak isteyen devletlere karşı baskılar bile uygulayan bir devletin temsilcilerini hedef almışlardı.

Bu eylemleri yürüten iki örgüt çağdaş terörizmin menzilini ve sınırlarını oldukça iyi özetliyor. İlki, Ermeni Soykırımı Ada-

[9] ASALA unsurları Türk Havayolları müşterilerine saldırılar gerçekleştirdiler ve olayda hiçbir sorumlulukları olmayan devletlere karşı saldırılara giriştiler. Sonunda ASALA bölündü ve ardından faaliyetlerini askıya aldı.

let Komandoları (Sosyal Demokrat Daşnak Partisi'nin bir kolu) sıradışı eylemlerle soykırımın tanınmasını hedefliyordu. Batı karşıtı saldırıların söz konusu olduğunu iddia etmenin zor olduğu ülkelerde (Bulgaristan, Yugoslavya) bile suikastlar yapmıştı.

Soykırım zaman aşımına tâbi olmayan bir suç olarak görülüyordu ve zaman üzerine kurulu sessizlik duvarını çatlatmak için terörist şiddete başvurmak gerekti. Başka, tamamen yasal ve olguları kamuoyunun gözü önüne getirmeye yönelik yöntemlerle de münavebe edilen Ermeni soykırımı, 1985'te Birleşmiş Milletler insan hakları alt komisyonu ve 1987'de de Avrupa Konseyi tarafından tanınmıştı.[10]

Ermenistan'ın Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu'nun (ASALA) izlediği çizgi üçüncü dünyacılıktı ve tamamen bir zamanlar Ermenistan olan ya da 1915'e kadar büyük ölçüde Ermenilerle meskun olarak kalan toprakların uzun vadede geri alınmasını perspektif olarak hedefliyordu.

Toplumsal temeli olmayan, gerçeklere uyarlanmış stratejisi olmayan (1975'te NATO üyesi Türkiye'den toprak talep etmek akıl kârı mıdır?) hareket mahkûm edilecek eylemlere doğru kaymadan edemezdi. Bu arada bu hareketten gelen bazı unsurlar seksenli yılların sonunda Dağlık Karabağ'ın kendi kaderini tayin hakkı mücadelesinde aktif olarak yer alacaktı (Monte Melkonyan).

Filistinli grupların saldırıları 1975-1982 arasında da sürdü. İki dış olay belirleyiciydi: Filistinlilerin Lübnan'ın kırılgan inançsal [*confessionnel*] dengesine müdahalesinin sonucunda çıkan Lübnan iç savaşı ile 1982'de İsrail birliklerinin Lübnan FKÖ'sünü ortadan kaldıracak şekilde Beyrut'un varoşlarına dek girmesi. İşte bu baskın vesilesiyle Falanjistlerin Filistinlilerin Sabra ve Şatila'daki kamplarında yaptıkları katliamlar (General Ariel Şaron'un onayıyla) meydana geldi.

[10] Bilahare Fransa –Türkiye'nin öfkesine meydan okuyan–, Belçika, Yunanistan, Rusya Federasyonu, Arjantin, İsviçre, Vatikan tarafından da tanındı. ABD'de Türk talepleri ile soykırımın tanınması taraftarları arasındaki uzatmalı mücadele sürüyor.

Bu arada, Lübnan patlayıcı imalatı dahil, askeri eğitim almak isteyen bütün devrimci gruplar için bir merkez, güvenli liman hizmeti görüyordu. Kızıl Tugaylar, Kızıl Ordu Fraksiyonu, ETA, Geçici IRA, Türk Dev-Yol, Ermeni ASALA, Japon Kızıl Ordusu ve daha birçokları şu ya da bu zamanda El Fetih'in veya FHKC'nin kamplarında kaldılar.

1968 öncesinde yılda on taneyle sınırlı olan uluslararası saldırıların sayısı birkaç yıl içinde kayda değer biçimde arttı: 1970'te 110; 1972'de 157; 1974'te 344; 1976'da 415; 1978'de 738, vb. Bununla beraber CIA (yukarıdaki rakamlar bu kuruma aittir) ile Rand Corporation'ın rakamları arasında önemli bir fark olduğunu da belirtmek gerekir. 1968-1977 dönemi için, CIA 2.698 saldırı sayısını vermekte. Siyasal manipülasyona daha az eğilimli olan Rand ise yayınlarında 1.022 saldırı sayısını veriyor ve bunların 729'unun herhangi bir kurbana yol açmadığına işaret ediyor.

Psikoloji ve propaganda bakımından terör eylemleri yetmişli yıllarda çoğu zaman bir numaralı haber olsalar da, bilançolar nüanslıydı. Avrupa'da olduğu gibi, Kuzey Amerika'daki aşırı sol gruplar için de tam bir başarısızlık söz konusuydu, tıpkı seksenli yılların ortasına kadar gelen hareketler için de saptadığımız gibi.

Buna karşılık, özellikle IRA gibi ulusal tipteki hareketler ve daha az bir ölçüde de ETA gibi askeri tipteki hareketler ayakta kaldılar. İki yılı geçkin bir süredir Ulster'de çatışmalar son buldu.

Stratejik hataları, geri çekilmeleri ve zorlukları ne olursa olsun, Filistin ulusal hareketi önemli bir toplumsal tabana sahip ve son otuz beş yıl boyunca İrlanda hareketiyle beraber en uzun ömürlü siyasal hareketi oluşturuyor.

Devletlerin ve özellikle de Avrupa devletlerinin ilk evrede, İslamcılık merkeze oturmadan önceki cevapları ne idi?

Hava ulaşımıyla ilgili eylemler sıradışı kaçırma olaylarına yol açtı. Ağustos 1969'da biri kadın, Leyla Halid, olmak üzere

iki Filistinli Roma'dan bir TWA uçağını kaçırdılar ve içindekileri boşalttıktan sonra Şam'da havaya uçurdular. Şubat 1970'te FHKC bir Swissair uçağını 48 yolcusuyla birlikte havada patlattı. Eylül 1970'te biri El Al'e ait dört uçağa saldırı düzenlendi. Leyla Halid yakalanınca, bir beşinci uçak kaçırıldı ve yolcuları Leyla Halid'in serbest bırakılması karşılığı değiş tokuş edildi. Tahliye edilen üç uçak (Pan Am, TWA, Swissair) imha edildi. Şubat 1973'te, yine besbelli bir zayıf nokta olan Roma'da, bir komando grubu bir Pan Am uçağına saldırı düzenledi ve 32 yolcuyu öldürdü. 1974'te Tel Aviv-New York seferini yapan bir TWA uçağı içindeki 98 kişiyle beraber havadayken patladı.

Bu teknikler karşısında, devletler uçağa binme ve yükleme önlemlerini artırdılar, bu da uçağa silah sokma işini daha karmaşık bir hale getirdi. 1976'da İsrailliler Atina'dan 248 yolcusuyla İsrail'e uçan bir Air France uçağını kaçırmayı başaran FHKC'nin şantajına boyun eğmeyi reddettiler.

İsrailli olmayan yolcuları Libya'da boşalttıktan sonra uçak Entebbe'ye (Uganda) indi. İsrailliler tek bir yüksek düzeyli subay kaybıyla rehineleri kurtarmayı başaran paraşütçüleri gönderdiler.

Filistin cephesinden, en sıradışı iki eylem 1972'de Münih baskını ile FHKC ve RAF mensuplarının 1975'te Viyana'daki OPEC konferans salonu baskınıydı. Operasyon Venezuelalı Çakal lakaplı Carlos'u (1994'te Sudan'da tutuklanacaktı) şöhrete taşıdı.

TERÖRİZME KARŞI YANITLAR OLUŞTURMA

Altı Gün Savaşı'nın arifesinde terörizm olgusunun böyle bir yaygınlığa ulaşacağı kuşkusuz düşünülmemişti. Elli kadar elçiliğe saldırı düzenlenmişti. Altı devlet başkanı, anarşizmin güzel günlerindeki gibi, öldürülmüştü: Aldo Moro (1978), Enver Sedat (1981), İndira Gandhi (1984), Rajiv Gandhi (1991), Ra-

nasinghe Premadasa (Sri Lanka devlet başkanı, 1993) ve İzak Rabin (1995). Papa II. Ioannes Paulus'e karşı Mehmet Ali Ağca adlı bir Türk tarafından yapılan suikast teşebbüsünü (1982) ve IRA tarafından öldürülen Lord Mountbatten'i (1979) hiç saymayalım bile.

Ulusaşırı terörizmin kurbanları 1968'den bu yana asgari 15.000 civarındadır. Devletler açısından, terörizm maliyetli güvenlik sorunları ortaya koyarlar: Siyasal önderleri, elçileri, şöhretli insanları, hedef olabilecek kamusal mekânları, duyarlı altyapıları, havaalanlarını, vb. korumak.

Terörizme karşı ne yapılabilir? Temel sorun istihbarat sorunudur. İstihbarat her türlü etkili eylemin (önleme, sızma, etkisizleştirme, yönlendirme, tasfiye) merkezinde kalmaya devam ediyor. Bir grubun toplumsal ve siyasal dallanmalarını tanımayı sağlayacak olan bir fişleme oluşturmak: Sözleşmelerini, silah, para, kimlik tedarikçilerini; genel olarak toplumsal ağını. İstihbaratın birbirinden belirgin biçimde ayrı iki kanadı vardır: temel, onsuz olmaz, önemli bir çöp yüzdesi içeren görev, yani istihbaratın biriktirilmesi ve bilhassa sosyolojik ve siyasal bir entelijans sanatı olan istihbaratın yorumlanması. Bu hasmın bilinmesini gerektirir: İdeoloji, örgütlenme, yöntemler, vb. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bilgisayara geçirilmiş ve düzenli olarak güncellenen dosyaları bu türün modeliydi. Fransa'da sorun sadece istihbaratın toplanması değil, bazen istihbaratın servisler arasındaki tedavülüydü. Sürprize uygun bir şekilde cevap vermek için zorunlu örgütlenmeyle birlikte istihbarat terörizme karşı esas kalkan olmaya devam ediyor.

İlkin gafil avlanan demokratik devletler bilhassa 1972'den itibaren terörizmle daha ciddi bir şekilde mücadele etmeye ve deneysel bir işbirliğine girmeye başladılar.

İsrail örneği haricinde çok az misilleme oldu: Yalnızca Entebbe müdahalesi gibi eylemler değil, ama örneğin bir İsrail komando grubu tarafından seksenli yıllarda üç El Fetih liderinin Beyrut'ta öldürülmesi gibi. 1986'da, Libya tarafından ayan be-

yan ısmarlanan bir dizi suikasta cevaben ABD Albay Kaddafi'yi vurmak için Trablus'u bombaladı. Bugüne dek en yoğun terörizm karşıtı operasyon ABD tarafından 11 Eylül 2001'in ertesinde Molla Ömer'in Afganistan'ına karşı yürütülendi.

1970'li yılların başından itibaren, gözaltı, ev aramaları, vb. konularındaki mevzuatta çok hassas değişiklikler yapıldı. Örneğin özgürlüklerin her zaman tutkuyla korunduğu Büyük Britanya'da mevzuat terörizmin (özellikle İrlanda kökenli) yarattığı gerçeklere uyarlandı. 1974'te yürürlüğe giren ve 1976'da ufak tefek değişikliklerle yenilenen Birleşik Krallık Terörizmin Önlenmesi (Geçici Hükümler) Yasası gözaltı süresinin uzatılmasını, ev baskınlarıyla aramalarını, şüphelileri sınır dışı etmeyi, vb. yasal hale getiriyordu. Büyük Britanya IRA'nın yasaklanmasına karar vermişti. Bu örgütü desteklemek yasadışı kabul edilmişti ve IRA'yla bağları olduğuna kani olunan herkes sınır dışı edilebilecekti. Gözaltı süresi kırk sekiz saate çıkartılmış ve içişleri bakanının onaylaması koşuluyla bu sürenin beş gün daha uzatılması imkânı getirilmişti. Havaalanlarında ve limanlarda polis bir şüpheliyi yedi gün gözaltında tutabilirdi ve bu süre içişleri bakanı talebi uygun görürse daha da uzatılabilirdi.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde, Rote Armee Fraktion'un ortaya koyduğu ciddi tehdit hesaba katıldığında, terörizme karşı mücadele etmek için hazırlanan mevzuat Batı Avrupa'da var olan bütün mevzuatların en sertidir. "Sakıncalı" (*Berufsverbot*) görülen unsurların devlet idaresinde görevlendirilmemesini sağlıyordu. 1974'ten 1978'e dek yetkililere terörizmle mücadele etmek üzere en geniş yetkileri vermek için Ceza Yasası'nda değişiklikler yapıldı. Bir dernek kurana veya terörist tipte bir derneğe uzaktan veya yakından katılana beş yıl hapis (Ceza Usul Yasası'nın 129 ve 129a maddelerine göre) öngörülüyordu. Anayasaya karşı veya FAC'nin varlığına ve güvenliğine karşı propagandaya üç yıl ceza (Ceza Usul Yasası'nın 88a maddesine göre). Devletin güvenliğini tehlikeye atmaktan sanık avukatlar Federal Adalet Divanı'nın kararıyla Baro'dan atılabilecekti. Eğer gerek-

li görülürse, avukat ve müşterisi arasındaki her türlü sözlü ya da yazılı temas otuz günlük yenileme süresince iptal edilebilirdi (*Kontaktsperregesetz*) (CUY'nin 48. maddesine göre). Eğer orada bir şüphelinin bulunduğundan kuşkulanıyorsa polis bir taşınmazı aramaya yetkiliydi (CUY'nin 1031. maddesine göre).

"Şüphelileri" hedef alan bir anti-terörist mevzuatın tehlikeleri açıktır. Anti-terörist mücadele kılıfı altında sakıncalı görülen her türlü muhalefet ortadan kaldırılmaya çalışılabilir. Her şey ülkenin demokratik geleneklerine ve hukukun bağımsızlığına bağlıdır. Büyük Britanya aynı zamanda, devlet bir terörist grubun işgal ettiği bir hedefe baskın yapmaya karar verdiği zaman etkili bir biçimde müdahale etmesi amacıyla anti-terörist mücadeleye yönelik özel birlikler (*Special Patrol Groups*) kurdu. Diğer Avrupa ülkeleri de bu amaçla özel birlikler kurdular: Almanya'da Bundesgrenzschutz, Fransa'da Silahlı İslami Grup'a (GIA) bağlı Cezayirliler tarafından Marsilya'da bir uçak kaçırıldığında (1994) müdahale etmiş olan GIGN [*Groupe d'intervention de la Gendarmerie nationale* - Ulusal Jandarma Müdahale Birliği].

Hapisteki yoldaşlarının serbest bırakılmasını sağlamak için terörist gruplar tarafından ölümcül şantajlar uygulanmıştır.

Fransa'yla ilgili olarak Carlos'un komandolarının, yani Lübnan Devrimci Silahlı Fraksiyonları'nın kullandığı takma ad olan Arap Silahlı Mücadele Örgütü'nün örneği böyleydi: Fransa'nın La Haye (Hollanda) büyükelçiliğindeki rehin alma operasyonunun ardından Fransa'da tutuklu bulunan bir Japon Kızıl Ordusu üyesinin serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla Publicis Saint-Germain Eczanesi'ne yapılan ve iki rastgele kişinin ölümüne yol açan Eylül 1974'teki kör saldırı neticesinde tutuklu serbest bırakıldı.

Mart 1982'de de tutuklu teröristlerin serbest bırakılması için aynı şantaj kullanıldı: Paris-Toulouse hızlı treninde bir bomba patlatıldı (5 ölü). Bir ay sonra, tutuklu teröristlerin yargılandığı gün Paris'te Marbeuf Sokağı'nda bir tuzaklı araba havaya uçuruldu. Bu kez tutuklular mahkûm oldular. 31 Aralık 1983'te, bir

bomba Marsilya Garı'nda iki kişinin ölümüne yol açtı ve bir başkası, aynı gün, Marsilya-Paris hızlı treninde üç kişiyi öldürdü. Bu saldırılar ve Lübnan'daki Fransız askeri varlığına cevap olarak Trablusgarp'daki (Libya) Fransız Kültür Merkezi'ni hedef alan saldırı Arap Silahlı Mücadele Örgütü (Carlos) tarafından üstlendi.

Medyaya tavsiye edilen veya dayatılan sınırlamalar çetin bir sorundu. Demokratik ülkeler içinde sadece diğerlerinden daha büyük bir güvenlik kaygısıyla İsrail medyaya terörizmin yansıtılmasına gem vurmayı kabul ettirmeyi başardı.

Devletlerarasında, özellikle coğrafi yakınlığın bir ülkeden diğerine geçişi kolaylaştırdığı Batı Avrupa ölçeğinde bir işbirliğinin gelişmesi henüz emekleme aşamasındaydı.

İtalyan devleti, yetmişli yıllar boyunca, anti-terörist mücadelede (Kızıl Tugaylar'a karşı ve de özellikle aşırı sağ gruplara karşı) açıkça kararlılıktan yoksundu. Bu kuşkusuz bu devletin tarihsel özellikleriyle ilgili. Bu bakımdan Fransa farklı bir devlet geleneğine sahip. Şu veya bu örgütle pazarlık yapılmış veya ona karşı yumuşak başlılık gösterilmişse bu Fransız devletinin kayıtsızlığından ötürü değil, Korsika örneği hariç, siyasal bir tercih yüzündendi.

Çok sayıda Amerikan diplomatı Amerikan hükümetinin pazarlığa kapalı olmasından dolayı öldü. Bununla beraber, pazarlık hasmına iradeni dayatmanın bir aracı da olabilir pekâlâ.

Buna karşılık, terörist grup tarafından dayatılan taleplere boyun eğmenin de yeni taleplere davetiye çıkarmak olduğu açıktır.

Herhangi bir sonuca ulaşmak veya çoğu durumda, rehin alma olaylarında (elçilik baskınları, uçak kaçırmalar) zaman kazanmak için yürütülen pazarlık teknikleri de gelişti ve mükemmelleşti. Örneğin Fransız devletinin son on yıldaki tutumu terörist grupların taleplerinden çok niteliği tarafından dikte edilmiş gibi gözüküyor. Bazı istisnalar haricinde söz konusu olan boyun eğmek değil. ABD 1969'da büyükelçilerinin karşılığında on beş

Brezilyalı siyasal mahpusun değiştirilmesine razı oldu. İsrailliler bile iki ya da üç kez pazarlık yapmayı kabul ettiler. Fakat genel olarak pazarlığın amacı başkadır. Devlet için ya rehinelerin karşılığında bir serbest ricat imkânı ya da çoğu terörist grubun peşinde oldukları amaçlardan biri olan bir siyasal dava sunmaktır söz konusu olan.

Devletin katılığı, medyanın kendi kendine çekidüzen vermesi ve kamuoyunun eğitimi birlikte gitmelidir. Ekim 1977'de Filistinliler tarafından Mogadişu'da (Somali) bir Lufthansa uçağının kaçırılması sırasında komando grubu radyodan uçağın kaptanının rutin konuşmalar esnasında yetkililere bilgi verdiğini öğrenmişlerdi. Bu da kaptanın hayatına mâl oldu.

Medyanın sansasyonel biçimde sunduğu şiddet görüntüleri sürdürdüğü psikolojik savaşında terörizme avantaj sağlar. Bu görüntülerin tekrarı, bir bulaşma etkisi ve taklit eğilimi doğurur. Bunun en üst raddesine Fransa'da 1984 yazında iki genç insan devletten fidye koparmak için bir siyasal hareketlermiş gibi yaptıklarında ulaşıldı. ABD'de 1971'de D. B. Cooper 200.000 dolar fidyeyle kaçırılmış bir uçaktan paraşütle atladı. Bunun medyadaki yankısından olacak, aynı hafta, beş başka kişi aynı taktiği denemeye kalkıştı.

Genel olarak, seksenli yıllarda, devletler terörizme her yerde cevap verebilme kapasitelerini kayda değer biçimde artırdılar. Uzun vadede, belli sayıda örgüt ciddi biçimde zayıfladı. Aralık 1983'te Alman polisi Rote Armee Fraktion'un bazı yüksek düzeyli sorumlularını yakaladı. İtalya'da polis Kızıl Tugaylar'ın hücrelerinin önemli bir kısmını dağıtmalarına imkân veren istihbaratı elde etmek için "pişmanlar"dan geniş çapta faydalandı (1982-1983). Sonuçlar İtalyan toplumu ve devlet aygıtının çok yüksek düzeylerinde sempatiye sahip aşırı sağ terörist şebekeler[11] bakımından çok daha az tatmin edici oldu.

Bununla beraber, bastırmak için yöntemler sürekli artarken, terörizmin düzeyi, dün de bugün de, Batı toplumlarını istik-

[11] Neofaşist gruplar şöyle sıralanabilir: Devrimci Silahlı Gruplar, Kara Düzen, Yeni Düzen, Rüzgâr Gülü, Milli Öncü, Milli Cephe, vb.

rarsızlaşma tehlikesinin berisinde kaldı. Bu özellikle 11 Eylül 2001'den beri böyle.

Uzun süre, ABD kendi ülke toprakları dışında meydan okumalara ve darbelere maruz kalırken, Batı Avrupa saldırıların sahnesi veya hedefi oldu. Bu durum 1993'te Dünya Ticaret Merkezi saldırısıyla, 1995'te Timothy McVeigh adlı bir Amerikalı aşırılık yanlısının Oklahoma City'deki federal binaya saldırısıyla, sonra da 1996'da Atlanta Olimpiyat Oyunları sırasında bir başka Amerikalının saldırısıyla son buldu. Şatafatlı 11 Eylül saldırısı öncesinde Unabomber lakaplı Ted Kaczynski'nin yaptığı on yedi saldırıyı da geçerken analım.

ABD'de güvenliği güçlendirmek için alınan önlemler, yurttaşların özgürlüğünden endişe duyan bazı örgütlerin gözünde, kimi zaman yurttaşları haksız yere kısıtlayıcı nitelikteydi.

Guantanamo'daki İslamcı mahkûmların hiçbir hukuki statülerinin olmadığına da işaret edelim.

AZINLIK HAREKETLERİ İLE DİNSEL HAREKETLER

1920'li yılların başında Eire zorlu bir kavganın sonucunda bağımsızlığına kavuştuysa da Ulster'in Protestan çoğunluğu yüzünden Büyük Britanya'ya bağlı kaldığını biliyoruz.

1969'da, Katolikler, gerek ekonomik durumları bakımından gerekse Protestanların (İngilizler tarafından XVIII. yüzyılda İrlanda'ya yerleştirilen Presbiteryen inançtan İskoçya kökenliler) onlara yönelik algısı bakımından ikinci sınıf yurttaşlardı. Nüfusun % 38'ini temsil ediyorlardı, ama yüzdeleri yıllar içersinde artıyordu. Eire'nin bağımsızlığı 1921 tarihindeydi. Bilahare IRA, bağımsızlık hedeflerinin tam olarak yerine gelmediğini düşünerek, biri İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, ikincisi 1956 ile 1962 arasında olmak üzere her ikisi de akim kalan iki terörist sefer başlattı.

Fakat 1960'lı yılların sonunda, birlik yanlılarının (Protestanların) Katolik azınlıkla ilgili her türlü reformu reddetmesi, Ka-

tolikleri radikalizme sürükledi. Geçici IRA sömürge dünyasında olup bitene benzer şekilde bir ulusal kurtuluş hareketi olma arzusuyla ortaya çıktı.

IRA'nın mücadelesi bundan böyle askeri planda birkaç yüz adam tarafından yürütüldü. Üye alımının her zaman çok kolay olması bir yana, aktivist sayısının azlığı da en sıkı gizliliğe dayalı bir seçim imkânı da sağlıyordu. Ayaklanma karşıtı güçlerin onca çabalarına rağmen hiçbir zaman IRA dağılmanın eşiğine gelmedi. Milliyetçi olarak algılanan bir davayı savunma olgusu, solcu grupların ideolojik kavgalarına kıyasla, daha büyük bir toplumsal yoğunluğa sahipti.

Geçici IRA'ya karşı mücadelede Britanya hükümeti terörist terimini kullanmaya gayret etti. Mahkûmlara herhangi bir siyasal statü verilmesi reddedildi. Protesto olarak, Margaret Thatcher zamanında, bir düzine tutuklu tarafından açlık grevleri yapıldı. Thatcher'ın boyun eğmeyi reddetmesi karşısında grevciler ölüme dek gittiler. Bu olay Büyük Britanya kamuoyunun büyük kısmında hükümetin ahlaki yenilgisi olarak algılandı.

IRA iki kola bölündü. Terörist nitelikli eylemlere ve genel olarak şiddete karşı çıkan IRA'nın kendisi kitle gösterileri lehinde ağırlık koydu. Diğer kol olan Geçici IRA ise gerçekte hareketin askeri kanadını oluşturdu.

Şiddet 1970'li yılların ortasında Geçici IRA Protestan göstericiler üzerine ateş açtığında tekrar gün yüzüne çıktı. Bu örgüt hızlıca iki cephede birden savaşa kendini uyarlamak zorunda kaldı: Bir yandan birlik yanlısı milislere, diğer yandan Britanyalılara karşı. Britanya hükümetinin mahkeme etmeksizin şüphelileri veya tutuklu militanları hapse tıktığı 1971 yılında şiddetin tırmandığına tanık olundu.

30 Ocak 1972 Pazar günü (Kanlı Pazar) Londonderry'de Britanya ordusu ile Geçici IRA arasındaki bir çarpışma on beş kişinin ölümüne yol açtı. Bu olaylar Britanya hükümetini Ulster'e doğrudan kendi idaresini dayatmaya sürükledi. Londra bir yan-

dan Katolikler ile Protestan birlik yanlıları arasındaki çatışmaların dramatik boyutlara ulaşmamasını gözetirken diğer yandan zulüm de uyguladığı bir durumun aynı ânda hem hakemi hem de gardiyanı haline geldi. 21 Temmuz 1972 Cuma günü (Kanlı Cuma) Geçici IRA onlarca ölü ve yüzlerce yaralıya yol açan bir dizi bombalı saldırı düzenledi.

Ertesi yıl, Geçici IRA krizi İngiltere toprağına taşıdı. Londra Borsası'nın merkezine, büyük alışveriş merkezlerine, vb. saldırılar yapıldı. Zulüm yoğunlaştı. Londra Ulster'e geniş bir özerklik vermeyi teklif etti. Bu önlem fiilen Protestan çoğunluğu avantajlı hale getiriyordu. Bütün bunlara karşılık IRA Hindistan'ın son genel valisi, kraliyet ailesinin akrabası Lord Mountbatten'i öldürdü (1979).

Diğer taraftan, silahlı milisler halinde (Ulster Defence Association, Ulster Volunter Force, vb.) örgütlenmiş olan birlik yanlıları da Katolik mahallelerde cezalandırma seferlerine girişiyorlardı.

Bununla birlikte, çatışmalar ne kadar çetin olursa olsun, otuz yıllık ihtilaf süresince ölülerin genel bilançosu 3.000'ü ancak geçiyordu. Sonunda görüşmelere başlandı. Şiddet durdu ve IRA'nın siyasal kolu Sinn Fein, Geçici IRA'nın az sayıdaki ama iyi örgütlenmiş savaşçılarının yol açtıkları yerel güçler dengesinin tersyüz edilmesinden kazanç sağladı. Ulster'in nihai statüsü henüz belirlenmeden kalsa da, birlik yanlıları bu çatışmanın kaybedenleri oldukları duygusundaydılar.

"Toprak ve özgürlük" anlamına gelen *Euskadi ta Askatasuna*, yani 1959 yılında kurulan ETA, kendini devrimci sosyalist çağrışımlı bir ulusal kurtuluş hareketi gibi tanımlıyordu.

Franko döneminde, yani 1975'e kadar, ETA özellikle *Guardia Civil*'i* hedef aldı ve en etkili ve en sıradışı eylemi rejimin iki numarası Amiral Luis Carrero Blanco'nun (1973) patlayıcıyla öldürülmesiydi. Demokrasinin yerleştirilmesinden sonra da ETA,

* İspanya'nın en etkili kanun koruyucu gücü olan Guardia Civil, hem İçişleri hem de Savunma Bakanlığı'na bağlı olan bir tür jandarma kuvvetiydi.—*çn*

yalnızca varlığını sürdürmekle kalmadı, aynı zamanda eylemlerini de yoğunlaştırdı. İspanyol devleti tarafından 1980'de eyaletlere verilen özerklik ve bir Bask Meclisi'nin seçilmesi, ETA'nın siyasal-askeri kanadını tatmin etti. Fakat Navarra, Biscaye, Alava ve Guipuzcoa gibi Bask vilayetlerinin bağımsızlığını talep eden ETA'nın azınlıktaki askeri kanadı için durum bu değildi.

ETA'nın askeri kanadının eylemleri, Madrid Bask ülkesinde kurulan ağları dağıtma konusunda Paris'in işbirliğini sağladığında, giderek zor bir hal aldı. Kendi tarafından İspanyol devleti de ETA'nın militanlarını ve kadrolarını ortadan kaldırmak üzere gizli özel birlikler kullandı. Bunların varlığı ortaya çıkınca ise kızılca kıyamet koptu.

Birçok defa, Bask ülkesinde doksanlı yılların sonunda saldırılara karşı halk gösterileri yapıldı. Buna itiraz etmeyen ETA'nın askeri kanadı, 11 Eylül 2001'den sonra çok daha az ortada görünür oldu. Mücadele sahası salt siyasal alana taşınmış gibi görülüyor. Görünen o ki Katalonya'da olduğu gibi Bask ülkesinde de özerklik daha geniş taleplere yol açıyor. Bununla beraber, bağımsızlık perspektifi dışarıda bırakılmış görünüyor.

Korsika bağımsızlık hareketleri, kültürsüzlük ve nadir rastlanan bir kötüniyetle, Fransız devletinin Korsika'ya karşı "sömürgeci" tutumundan dem vuruyorlar. Korsika'da ulusal kurtuluş hareketleri taklit edildi, zira Aléria'dan (1975) çeyrek yüzyıl sonra, hiç kimse Korsikalıların çoğunluğunun bağımsızlık istediğini iddia edemez.[12] Birinci başarısızlık buradaydı. İkinci başarısızlık grupların ve hareketlerin parçalanmasıyla ve örgütlerini terk eden veya yarı yolda tasfiye edilen kadroların sayısıyla ilgiliydi. Üçüncüyü mafyavari eylemlere kayış oluşturuyordu. Belki bir dördüncü olarak da şu eklenebilir: Uygun koşullarda bile ilerleme sağlayamamış ve kendini zor bulunan bir dar görüşlülük içine hapsetmiş bir hareketin siyasal ve kültürel düzeyi.

[12] Fiilen Korsikalıların % 80'i her ân baskıcı bir eyleme dönüşebilecek sert bir terörün rehinesi oldular.

Fransız devleti açısından bakıldığında ise korkaklık onu tutarlılıktan yoksunluğa sürüklüyor. Korsika'nın Yeniden Doğuşu Derneği'nin kapatılması ve lideri Edmond Siméoni'nin Ağustos 1975'te tutuklanması kararı haklı mıydı? Buna mukabil, bu kararın yol açtığı bir çarpışma sırasında iki jandarmanın ölmesi sert biçimde cezalandırılmıştı. Korsika'da, başka yerlerden daha çok, belli bir onur ve cesaret kodu üzerine kurulu bütün toplumlarda olduğu gibi, zayıflık uzlaşmacı bir tutum olarak değil, avantajı ilerletmeye yönelik bir davet gibi yorumlandı. Bu bağlamda, sert olmayı bilmek lazımdı, ama eylemcilere maruz kaldıkları zulmü sermayeye çevirecek fırsatı vermeden sert olmak.

Dinsel Terörizm

Bir dinsel akıma bağlı olan terörizmler, girişte de belirttiğimiz gibi, yeni bir şey değil. Bununla beraber, tartışmasız bir yükseliş yaşadılar. Yalnızca, ayrıca incelenecek olan radikal fundamentalist İslamcı versiyonunda değil, diğer dinler arasında da. Sihler, örneğin, Hint Birliği'ne karşı bir ulusal ideal adına dinsel bir savaş yürütmüşler ve Halistan (Arilerin ülkesi) kurmak istemişlerdi. 1984'te Hint ordusu tarafından Amritsar'daki (Pencap) bağımsızlık isteyen Sihlerin kutsal mekânı Altın Tapınak'ın kapatılması, 20.000 kişinin hayatına mâl olan bir çatışmaya sebebiyet verdi. İndira Gandhi'nin Sih korumaları 1986'da kendisini öldürdüler. Camilerin veya Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen bir yere yapılması tasarlanan tapınakların yıkılması konusunda Müslümanlar ile aşırı-dinci Hindular arasındaki çatışmalar 1990'lı yıllar boyunca arttı.

1983'te, dinsel bir okula (*yeşiva*) devam eden İsrailli bir öğrenci Filistinliler tarafından öldürüldü. *Guş Emunim* (İnanç Bloku) dinsel hareketine mensup yerleşimciler misillemeler yapmaya karar verdiler. Harekete bağlı bir haham tarafından kutsanan

bir komando, Hebron'da bir *medrese* çıkışında ateş açtı ve üç kişiyi öldürüp otuz kadar kişiyi yaraladı.

1994'te, ABD'de doğan, Arapların ülke dışına atılmasını savunan Haham Meir Kahane tarafından kurulan aşırı-ortodoks Kach örgütünün üyesi Baruh Goldstein, bir Ramazan günü namaz sırasında bir camiye ateş açtı. Goldstein yakalanıp linç edilmeden önce makineli tüfekle tarayarak 29 kişiyi öldürmüş ve 150 kişiyi yaralamıştı. 1995'te öldürülen İzak Rabin'in aşırı-ortodoks bir dinsel hareketin mensubu olan katili, eylemini Yahudi geleneğiyle haklı çıkarıyordu: "Bir Yahudi, halkına ve ülkesine ihanet ettiğinde, öldürülür."

Japonya'da, kendini "Tanrı'nın Ordusu"nun başkomutanı addeden Şoko Asanara tarafından 1987'de kurulan *Aum Şinrikyo* tarikatı, 1995'te Tokyo metrosunda sarin gazıyla yapılan saldırıdan sorumluydu. Bu saldırı 12 kişinin ölümüne ve yüzlerce kişinin yaralanmasına sebep oldu. Avustralya, Sri Lanka, ABD, Rusya, Almanya'da ağlara sahip olan tarikatın 10.000 üyesi vardı ve kaçınılmaz Malışer Gününe hazırlanmaktan başka bir iddiası yoktu.

Savaşçı biçimiyle radikal İslamcılık olgusu tecrit edilmiş bir olgu değil. Fakat günümüzde kutsaldan esinlenen bütün siyasal hareketlerin en önemlisini oluşturuyor.

Afganistan'da bir uluslararası radikal İslamcılar öncüsü oluştu. Nadir istisnalar (Cezayir'de 1991 olduğu gibi) dışında, kökleşemedi. Uluslararsı Tugaylar benzeri bir model üzerinden şu veya bu cihada (Bosna, Çeçenistan, Keşmir, vb.) katılım yıllar içinde hiçbir yerde radikal bir değişikliğe yol açmadı. Mücahit İslamcılığı engelleyen iki etmen vardı: Bir yandan bir gizli örgüt için bu işi yapacak bir siyasal kanat olmaksızın kadro oluşturma çalışması yapmanın zor olması yüzünden; diğer yandan, Ümmet'e (müminler topluluğu) geri dönüşe dayalı radikal İslamcı hareketin uluslararasıcılığının bir Tunuslunun bir Afgan olmadığı ve de bir Suudinin bir Mısırlı olmadığını vazeden yerel mil-

liyetçiliklerin gücüyle sınırlanıyor olmasından. Halk ölçeğinde kaynaşma elitin veya sınıflarını kaybetmişlerin bir kesimine kıyasla daha zordu.

El Kaide ya da daha kesin olarak mücahit İslamcılık sayısız Avrupalı aşırı sol grup ve hareketlerle aynı çelişkiden mustariptir: Örgütlü ve kadrolu olmayan kitleleri sürüklemek kendi kendini öncü ilan etmişler için mümkün değildir. Belki de bu açıdan Pakistan zayıf halkaydı.

RADİKAL İSLAMCILIĞIN KÖKLERİ

Philippe Migaux[*]

"İslam ideoloji ve imandır, vatan ve milliyettir, din ve devlettir, ruh ve eylemdir, kitap ve kılıçtır."

Hasan el Benna, 1934

"Yardımsever eliyle hayatta kalmamızı sağlayan ve bize Sovyet İmparatorluğu'nu yendiren, aynı topraklarda aynı yöntemlerle bizi yine korumaya ve Amerika'yı yendirmeye muktedirdir ve işte Allah'ın lütfu budur. Dolayısıyla Allah'ın izniyle Amerika'nın yenilgiye uğramasının mümkün olduğunu ve bunun bizim için [...] daha önceki Sovyetler Birliği'nin yenilgisinden daha kolay olacağını düşünüyoruz."

Usame Bin Ladin, 2001

"Ey inananlar! Allah'a karşı (ödevlerinizde) titiz olun ve insanlara karşı adil olun! Bir halka olan öfkeniz sizi asla adaletsizliğe sürüklemesin! Adil olun, zira bu, dindarlığa çok yakındır. Allah'tan korkun, zira Allah sizin eylemlerinizin mükemmelen farkındadır..."

Kuran 5, 8, 9

[*] Bu metin, her biri İslam topraklarında kendine has biçimde barış görevi yapmaya gelen, Drakkar'daki (Lübnan) elli sekiz paraşütçüye ve Tibhirine'deki (Cezayir) yedi keşişe adanmıştır.

1970'li yılların başında doğan kılıç cihadı hareketi (ya da cihatçı hareket), kökleri eskide olan bir ideolojiye dayanır. Efsanevi bir ilk İslam görüşüne dayalı sapkın bir fundamentalist düşünce okulunun vardığı son noktadır. İslam toplumlarındaki dışlanmışların ve marjinalize edilmişlerin manipüle edilmesini hedefler.

Bu ideoloji, 1970'li yılların sonundan itibaren yeni bir radikal İslamcılar kuşağı tarafından, halifeliği (siyasal ile dinselin simbiyozu) yeniden kurmanın ve *ümmeti* (Müslüman cemaati) yeniden birleştirmenin mümkün olan tek eylem tarzı olarak görülen, ulusaşırı bir siyasal şiddete geçişi haklı göstermek için kullanıldı.

En radikal tezahürü Selefilikten mülhem İslamcı mücahit terörizmidir. Sünni kökenli bu terörizm bugün başlıca uluslararası tehdittir.

İran Hizbullah'ı ve Filistinli Hamas modelleriyle belirlenen diğer iki çağdaş cihatçılık daha özet bir şekilde ele alınacak, çünkü bunlar aynı siyasal terör mesajını yaymıyorlar. Gerçekten bunların her ikisinin de belli bir ânda –bu henüz Filistin İslamcılığı için geçerli değilse de– hasımla müzakereye geçmeyi sağlayan bir siyasal projeleri var.

• Mücahit Şiilik, 1979'da İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte doğdu. Cihatçı ideolojisinin genişlemesi hem İran'ın bölgesel ihtiraslarının korunmasıyla hem de mollaların dinsel bir rakip olarak gördükleri Suudi kutbu zayıflatma arzularıyla belirlendi. 1980'li yılların başında Hizbullah'ın (Allah'ın Partisi) gücünün yükselmesiyle karakterize oldu. Hizbullah 80'li yılların Lübnanı'nda siyasal şiddete elverişli bir eylem alanı buldu. Fakat bu model değişikliğe uğradı. Bugün mücahit Şiilik, öncelikle İran sahnesinin bir iç başoyuncusudur, bununla birlikte Lübnan Hizbullah'ı, yakın zamana kadar güçlü terörist eylem yeteneklerini korumakla beraber, yerel sahnenin yadsınamaz bir siyasal aktörü haline gelmiştir.

• Filistin İslamcılığı, 1930'lu yıllardan itibaren Kudüs Başmüftüsü'nün ideolojik önderliği altında Siyonist projeye karşı mücadelenin bir numaralı aktörü oldu. Savaş sonrasında FKÖ'nün veya muhaliflerinin eylemiyle ve Pan-Arapçılığın yükselişiyle marjinalize edilen Filistin İslamcılığı, Birinci İntifada (1987) ve tamamlanmamış bir Filistin varlığının yaratılmasıyla FKÖ'nün kurumsallaşması sayesinde yeni bir doğuşa şahit oldu. Bununla birlikte, Hamas ve İslami Cihat şu ana dek militanları özerk bir kalıptan –Afganistan'dan değil, Filistin kamplarından– çıkan ve hedefleri mücahit Selefilikten farklı olan yerel hareketler olarak kaldılar. Bununla beraber mücahidin hareketinin yüksek rütbeli sorumlularının çoğunun da Filistin kökenli olduğunu saklamadan söylemek lazımdır.

İşte mücahidin hareketinin incelenmesi bu anlamda ayrıcalık kazandı, zira bu hareket ütopyacı bir siyasal proje üzerine kurulu. Müzakere yapacak bir şeyi olmamasıyla çağdaş terörizmin en marjinal ve en uç biçimi. Siyasal şiddet cihadın sadece bir aracı değil, nihayette onun tek hedefi ve böylelikle de mücahitlerini yok olmaya mahkûm ediyor. Gayet mantıklı olarak, şehit düşerek görünüşte yeni bir efsane olarak algıladıkları şeyi ölümsüzleştirmeye çalışan bu mücahitler, kendilerini ölüme atmakta tereddüt göstermiyorlar.

Son olarak, bugünlerde mücahidin anlayışının altında yatan ideoloji olarak "cihatçı İslamcılık" ifadesinden dem vuruluyor. Bu da onu tanımlamayı gerekli kılıyor. Gerçekten, bilahare tahlil edeceğimiz üzere, cihat terimi bütün Müslüman tarihi boyunca bağnaz ve marjinal tefsircilerin yaptığından daha geniş bir kavramsallaştırmaya sahip oldu. Kuran'daki "kılıçların gölgesindeki cennet" alegorisini sahiplenen radikal düşünürlerin gerçekleştirdiği basitleştirici, ama güçlü saptırmaya atfen daha faydalı olan "kılıç cihadı"nı kullanacağız biz.

CİHATÇI ANLAYIŞIN ÇAĞDAŞ TERÖR DÜNYASINDAKİ YERİ

1970'lerden 1990'lı yıllara kadar, terörist örgütleri üç kategoride sınıflandırmak adettendi: Devrimci, kimlikçi ve manipüle edilen.

Devrimci terörizm o dönemde esasen Kızıl Tugaylar veya Rote Armee Fraktion gibi Avrupalı aşırı sol gruplar tarafından temsil ediliyordu. Kimlikçi terörizm özellikle, uluslararası düzeyde, laik ideolojiye bağlı ve Marksist-Leninist duyarlılığı olan Filistinli örgütlerden etkilenmişti; Avrupalı devrimci gruplarla ya da Geçici IRA veya ETA gibi başka kimlikçi örgütlerle aktif bağlar (eğitim, lojistik veya görev taşeronluğu) kurmasını bilmişti. Son olarak, devlet terörizmiyle –kendi gizli ajanlarıyla, hatta paralı asker örgütleri veya kontrol altındaki örgütler gibi ara istasyonlarla hareket eden– özdeşleşen manipülatif terörizm bilhassa İran, Suriye, Irak ve Libya gibi Ortadoğu veya Maşrık ülkelerinin eseriydi; bütün bu ülkeler, bölgesel güç olma stratejileri çerçevesinde, FKÖ'nün muhalif gruplarının hizmetlerinden yararlandılar.

Sovyet blokunun çöküşünün ertesinde ikili bir eğilim belirdi: Bir yandan, devlet terörizminin hemen hemen ortadan kalkması ve diğer yandan, Avrupalı aşırı sol devrimci terörizmlerin yanı sıra laik meşrepli Filistin terörizminin sonu. Buna paralel olarak çoklu biçimleri ya ortaya çıkan boşlukları kapatan (kendini devlet örgütü haline gelen FKÖ'nün kavgasının yerine koyan Hamas'ın eylemi) ya da yeni mücadelelere girişen İslamcı terörizmin gücünün yükselişine tanık olundu.

Bazı gözlemciler için, güncel İslamcı terörizm anti-emperyalist kavganın yeni biçimidir ve devrimci terörizm kategorisi içinde sınıflandırılabilir. Diğerleri için, İslamcı terörizm dördüncü bir kategoriye, dinsel terörizme mensuptur.

Şimdiden elinizdeki bu metnin ne İslam'ın veya onun dinsel ekollerinin eleştirisi, ne de Müslüman veya İslam'ın nüfuz ettiği

toplumlar içindeki mücadeleler üzerine ukala bir eser olma iddiasında olmadığını belirtelim. Metnimiz daha mütevazı olarak çağdaş bir olgunun anlaşılmasında bir araç, daha doğrusu bir filtredir: İslamdan ilham aldığını iddia eden siyasal şiddet.

Bunun kutsal olduğunu iddia etmek propagandadan başka bir şey değildir. Bunun dinsel yorumlar ve seçmece tahlillere kesin dönüşlerle ancak anlaşılabilir olduğunu iddia etmek, sahanın gerçekliğinden kopuk uzmanların bir indirgemesidir. 2002 yazında, tanınmış araştırmacılar yerel fundamentalizmler üzerine yayımladıkları bir kitapçıkta Güneydoğu Asya'da cihatçı bir terörizm tehdidinin fantazma olduğunu açıklamışlardı. İzleyen 12 Ekim'de Cemaat-i İslam Bali'de 11 Eylül'den bu yana yapılmış olan en ölümcül saldırıları yapıyordu. Başka bakımlardan mükemmel olan eser bundan sonra başka bir sonuç bölümüyle yeniden yayınlandı.

Olgusal tehditlerin ötesinde, onun gerçek doğasını anlamak ve dolayısıyla gerçek tehlike potansiyelini tahlil etmek için mücahidin hareketini siyasal terör tarihine yeniden yerleştirmek gereklidir.

Bu metin, olguların incelenmesini değil de, sansasyonel olanı ayrıcalıklı kılan 2001 sonundan beri çıkan bu eserlerinkinden farklı bir yaklaşım içinde yer alıyor. 11 Eylül'de bir hiper terörizmin ortaya çıkışını görmek, iyi tahlil edilmemiş olayları mahşer fantazmasından kaynaklanan tehditlerle bir arada ele almak, mesafeli düşünmeden çok satış argümanını öne çıkarmaktan kaynaklanıyor. Yakın dönemde bolca ortaya çıkıp ukalaca açıklamalarda bulunan sayısız uzmana bakarak "endişe satıcıları"nı yeren Gérard Chaliand'a katılarak söyleyelim ki terörizm çok insan öldürüyorsa da, diğer birçoklarını da yaşatıyor. Burada bile konu –kurbanlara saygı bir yana– çok daha fazla ağırbaşlı bir yaklaşımı hak ediyor.

Kesin olan bir şey var: Cihatçı terörizm kazanamaz çünkü gerçek bir siyasal projesi (İslamcılıktan farklı olarak) yok ve dolayısıyla müzakere yapmak istemiyor. Onun emeli başka: Yarı

Mesihçi bir yaklaşımla kitleleri radikalleşmeye itmek. Bu anlamda, cihatçıların mesajı dinsel olmaktan çok devrimci olup genel olarak gözlenenden daha uzun vadeye oturur.

Bazı yazarlar tarafından olgunun fazla abartılması önceki on yılda öncüllerinin gücündeki yükseliş karşısında gösterdikleri sessizlikleriyle mukayese edilebilir ancak. World Trade Center'ın kulelerinden birine karşı yapılan ilk saldırı 11 Eylül 2001'de kaçırılan bir uçakla değil, 26 Şubat 1993'te yeraltı garajına yerleştirilen tuzaklı bir arabanın patlatılmasıyla yapıldı.

Buna mukabil, bu konular farklı alanlarda çalışan, ama hepsi de cihatçı terörizme küresel bir yaklaşımla bakan bazı ciddi yazarlar tarafından belli bir keskinlikle ele alındı. Bunlar kaynakçada verildi. Bu metnin çok disiplinli yaklaşımı onlara çok şey borçlu.

Okuyucuya yazımla ilgili birkaç önlemi sunmak gereklidir

İslamcılığın teolojik bir doktrin değil, ama İslam'ın siyasal bakımdan kullanılmasını tanımlayan bir kavram olduğunu hatırlatalım. İslamcılık bu anlamda İslam'ın kurucu metinlerine dönüş arzusu olan fundamentalizmden ayırt edilmelidir. Fundamentalizm böylece bir ülkenin toplumu ve devletine ilk İslam'ın mutlak modelini, *şeriatı* (İslam yasası) dayatmak amacıyla ideoloji olarak kullanıldığında İslamcılığa kayar.

Bu incelemede aynı zamanda siyasal İslamcılık terimi kurumsal sistemleri ve belli bir jeopolitik bütünün sosyo-kültürel biçimlerini reforme etmek için İslam'ı kullanmak isteyen – yasal yollarla– hareketleri tanımlamak için kullanılacak. Radikal İslamcılık terimi ise bu aynı hareketler bu jeopolitik bütünü tamamen dönüştürmeye çalıştıklarında ödünç alınacak. Bu hareketler emellerine ulaşmak için şiddete başvurduklarında da eylemci İslamcılık (ya da mücahit İslamcılık) terimini seçeceğiz. Terörist İslamcılık (ya da cihatçı İslamcılık) terimi eylemci İslamcılığın görüşlerini dayatmak veya damgasını vurmak için terörizm (kör

ya da belli bir hedefe yönelik) tekniklerini kullandığı bu üçüncü evrenin yeni bir aşamasına tekabül edecek.

Böylelikle "cihatçı hareket" ifadesinin, onu yegane hedefe dönüştürmeden evvel cihadı bir eylem biçimi yapan belli sayıda eylemci İslamcı grubunu içine aldığını düşünebiliriz. Sıklıkla onun yerine kullanılan yakın bir kavram olan "mücahidin hareketi" ifadesi ise daha çok militanlarının Allah yolunda –ve Allah için– savaş saydıkları şeye olan bireysel angajmanları üzerinde durur.

Son olarak sadece uzmanları ilgilendiren her türlü âlim kavgasından kaçınacağız. Çağdaş terör gerçeklerine merak duyan, aslen de İslam ilimlerinde allame olmayan okurlara hitap ederek, toplumsal-tarihsel bağlamlarına yeniden oturtmak koşuluyla, metinlere atıfı kısa, açıklayıcı alıntılarla sınırlandırma yolunu seçtik. Buna mukabil, olgunun anlaşılması için faydalı birçok metin, ekler kısmında dikkatlere sunuldu. Son olarak, bazıları, en geniş sayıda insan için anlaşılabilir olmalarını istediğimiz Arapça terimlerin mümkün olan en basit çevriyazıyla aktarılmasından hayal kırıklığına uğrayacaklar.

RADİKAL İSLAM'IN İDEOLOJİK KÖKENLERİ: BAĞNAZ VE MARJİNAL TEFSİRCİLER TARAFINDAN İSLAM'IN GÜDÜK VE İNDİRGEMECİ YENİDEN OKUMASI

İslama dair bu gelişim çizgisinde Müslüman dininin tarihini birkaç sayfada nakletmek söz konusu olamaz. Olağanüstü bir uygarlaştırıcı kapasiteyle ama aynı zamanda da savaş ve fetihle belirlenen dönemler olan doğuşundaki, sonra yayılmasındaki ve sonunda da gerilemesindeki koşulların nasıl radikal İslamcılığın ve onun savaşçı türevlerinin çiçek açmasını sağlayan güdük ve indirgemeci bir yeniden okumaya yol açtığını belirtmeye çalışacağız basitçe.

Peygamberin Savaşlarıyla İslam'ın Doğuşu

Muhammed MS 570 yılına doğru doğdu. On yaşında yetim kalan Muhammed önce dedesi, sonra da amcası tarafından bugün Suudi Arabistan olarak bilinen topraklar üzerinde yaşayan savaşçı bir Bedevi aşiret içinde büyütüldü. O dönemde, batıl bir şekilde *cin*lerin sıklıkla meşum olan tesirine saygı duyan Arap aşiretlerinin çoğu çoktanrılıydı. Diğerleri epey zamandır iki büyük tektanrıcılık akımı olan Yahudilik ile Hıristiyanlığa geçmişti.

Mekke, Müslüman yazarların daha sonra yergi yollu *Cahiliye* terimiyle tanımlayacakları, İslam öncesi bu pagan dünyanın dinsel merkeziydi. Putperestlik gökten düşmüş ve yeniden yontulmuş bir kara taşın varlığıyla burada, o sırada pagan simgelerle dolup taşan *Kâbe*'de özellikle belirgin haldeydi.

610 yılından itibaren, Muhammed rastladığı Yahudi ve Hıristiyanları taklit ederek inzivaya çekilip tefekküre dalmaya karar verdi. O zaman kendisine başmelek *Cebrail* (Hıristiyan imgeleminde savaşçı yananlamını bildiğimiz Gabriel) tarafından iletilen ilahi vahiyler aldı. Muhammed böylece klasik Arapçanın normu haline gelecek olan bir Arap dilinde aktardığı Tanrı Yasasının yeni ilkelerinin teslim edildiği kişi oldu. Bu öğretiler tektanrıcılığın son hali olarak takdim edilen yeni dinin ahlaki ve siyasal külliyatını meydana getirdi. *İslam* (Tanrı'ya itaat) böylelikle Yahudilik ve Hıristiyanlığa yakın hatta onlardan üstün kabul edildi.

Müslüman takvimi 622 yılındaki hicretle başlar. Yeni peygamber ve taraftarları (Ensar) yeni dini reddeden sakinleri tarafından Mekke'den kovulmuşlardı. Peygamber şehri (*Medinetü'n nebi*) haline gelen Yesrib'e sığınan Muhammed burada İslam'ın normatif yapılarını oluşturdu. Öte yandan, muhteşem bir ittifaklar sistemi sayesinde ilk elden gerilla harekatları yapmak için gerekli güçleri bir araya topladı ve Mekke'nin zenginliğini sağlayan kervanlara karşı çölde yapılan saldırıları çoğalttı. Ardından, 628/6 yılında Mekkelileri barışçı bir yaklaşımla ikna edemeyince, tehdit ve savaştan oluşan bir cephe stratejisi yoluyla

632/10 yılında barışçı bir şekilde Mekke'yi fethetmeyi başaran ve Arap aşiretlerinin itaatini sağlayan gerçek bir ordu tertip etti.

Bu Allah'ın arzusuyla izah ettikleri yıldırım zaferiyle coşan Arap süvarileri, peygamberin sancağı altında birkaç on yıl içinde muazzam bir imparatorluk kurdular. Bu, VIII. ve XIV. yüzyıllar arasında şahit olunan en büyük uygarlığın beşiği olacaktı. İşte bu savaşçıları sayesinde Müslüman dünyası yeni bir bilginler, hekimler, sanatçılar ve feylesoflar kuşağına yol açacaktı. İşte bu askeri gücü sayesinde İslam, XI. yüzyıldan itibaren, denizcileri ve tüccarlarının aktif din yayma çabaları vasıtasıyla, bu kez daha barışçı olan, ikinci bir dinamik din değiştirme hamlesini başlattı. Fakat Müslüman imgeleminin bir kısmında, üstün din İslam'ın ışıldaması kılıç gücüne bağlı kalacaktı.

Muhammed'in vefatından sonra, İslam, *ümmet*in (mümin topluluğu) iki kutsal metin dizisi halinde bölümlenen *sünnet*e (gelenek) mutlak itaatinin etrafında örgütlendi:

–Muhammed'e başmelek Cebrail tarafından iletilen ilahi öğretilerin bütününü 114 sure halinde kapsayan vahiy (*Kuran*). Kuran'ı Halife Osman 680/58'e doğru derletti.

–Doğrudan ya da dolaylı olarak ilk yoldaşlarınca aktarılan Peygamberin düşünce ve davranışlarının bütününü canlandıran *hadis*ler. Bunların yazımı kesin olarak IX. yüzyılda sona erdi.

Bu teolojik külliyat, kısa zaman içinde, *şeriat* (Kuran yasası) tarafından tanımlanmış bir hukuksal modeli sistematize etmeyi sağlayan, tartışmasız oldukları ilan edilen yorumların konusu oldu. Dinsel yargıçların (*müftü* veya *ulema*) *fetva* verebileceğini ve kişisel hükümlerini verme hakları (*re'y*) olduğunu belirterek bir sorunu Kuran veya hadisler tarafından aktarılan benzer bir olaydan yola çıkarak çözmeye yönelik *kıyas* yoluyla hükmün önemini de hatırlatalım.

Hukuk (*fıkıh*) –esasen İslamda kaynaklar ve yorumları üzerinde bir düşünme olan– uzmanı ulema, kısa zamanda Sünni dünyada var olmayan ruhban sınıfının bir ikamesi haline geldi.

Bunların faaliyetleri zaman içinde dört farklı mezhebin doğmasına yol açtı. Ebu Hanife'nin (716/150'de öldü) ilham verdiği açık görüşlü Hanefi mezhebi, kıyas yoluyla akıl yürütmeyi öne çıkartıyordu. Malik Bin Enes'in (795/179'da öldü) ilham verdiği Maliki mezhebi, genel yarar ve âdete ilgi gösterdi. El Şafi'nin (820/204'te öldü) ilham verdiği Şafi mezhebi, müminler cemaatinin uzlaşmasına (*icma*) önem verdi. Ahmed Bin Hanbel'in (855/241'de öldü) ilham verdiği daha sofu ve püriten Hanbeli mezhebi, İslam'ın temeli addettiği şeye her türlü yeniliği reddetmekle diğerlerinden ayrıştı.

İslam aynı zamanda bir varlığa [entiteye], Tanrı'nın halkına ait bir jeopolitik uzamın yararına devletlerin sınırlarını yıkan müminler cemaatine atfen de tanımlanır.

Müminlerin hayatı beş temel ilkeye, beş şarta uyulması üzerine kuruludur:

–"Allah'tan başka Tanrı olmadığını ve Muhammed'in onun elçisi olduğunu" (*La İlahe İllallah Muhammeden Resulullah*) onaylayan kelime-i şehadetin ilan ettiği Tanrı'nın birliği.

–Abdest aldıktan ve kıbleye döndükten sonra günde beş kez kılınan namaz (*salat*). Mümkün oldukça, kutsal gün kabul edilen Cuma öğle vaktindeki namaz cemaatle birlikte, secdeye varılan yer olan camide (*mescit*) kılınır. Saf tutmuş müminlerin önündeki bir imamın rehberliğinde eda edilir.

–Zenginlik peşinde koşulması ancak yoksullara sadaka (*zekat*) verilmesiyle mümkündür, zira Tanrı insanlara dünya malını müminler arasındaki dayanışmayı mecbur ederek vermiştir.

–Ramazan ayı boyunca oruç tutulması (*savm*). Gün doğumundan gün batımına dek mecburi olan oruç iftar sırasında ailenin, dostların ya da hayırseverlerin toplaşmasını teşvik edip gerçek bir toplumsal işlev görür.

–Maddeten mümkün olduğunda en azından ömürde bir kez Mekke'nin ziyaret edilmesi (*Hac*). Büyük Hac (*Hacc-ı ekber*) farizası her yıl 12. ayın 8'i ile 13'ü arasında yerine getirilir ve

günahların kefaretini sağlar. Arınmış olan hacı bu sıfatı adının önüne koyma hakkına sahip olur. *Umre* denilen Küçük Hac (*Hacc-ı asgar*) ise herhangi bir zamanda özel olarak yapılabilir.

Bununla beraber mücahitler, tüccarlar ve denizciler gibi İslam'ın yayılmasının tebliğcileri olacaklara bahşedilen özel izinler de vardır. Bunlar daha ileride cihatçı hareket için, küffara karşı savaş bağlamında, geleneksel olarak sünnet tarafından gayrimeşru görülen fiillerin haklı gösterilmesine zemin teşkil edecektir.

Son olarak, Kuran buyrukları bir Müslümanın hayatının doğumu, 3 ila 11 yaş arasında sünnet edilmesi, evliliği ya da evlilikleri, aile hayatı, ölümü ve veraseti gibi önemli fiillerinin bütününü tayin eder.

Arap Fetihleri Destanı

Bir yüzyıldan kısa bir süre içinde, İslam savaşçıları savaş yoluyla bir imparatorluk kuracaklardı. Fetih savaşı mıydı bu yoksa misyoner savaşı mı? Gerçekte bu ikisi iç içe girmişti. Müslüman atlıları, ganimet sayesinde, o zaman dek aşiret çevresinde bilmedikleri zenginlikler elde ettiler, ama aynı zamanda da boyun eğdirdikleri halkları onları yenilmez kılan Allah'ın iradesine döndürdüler.

Daha Muhammed'in yürüttüğü ilk savaşlardan itibaren mücadelenin bu iki veçhesi birbirinden ayrılmazdı. 624 ilkbaharında Peygamber, yüzlerce atlının önünde Şam'dan Mekke'ye giden bir kervana saldırdı, fakat kervan bin kadar Harici askerinin desteğiyle paçayı kurtardı. Askerlerini coşturmak için Muhammed, müminlerine meleklerin yardımının onlara zaferi kazandıracağını bildirdi ve savaşta öleceklere cennet vaat etti. Aynı zamanda üç kısma bölünecek olan ganimetin beşte birini de kendine ayırdı: Biri kendine, ikincisi ailesine ve üçüncüsü yoksullar ve yetimlere. Öte yandan, Muhammed hasmı ezmekten çok ona boyun eğdirme peşindeydi. 627 yılında ittifak anlaşmasını bozan Yahudi Beni Kureyza kabilesini katlettirdiyse de, beş yıl sonra

Mekke şehrini kan akıtmadan aldı. Bu arada bir yıl geçmeden burada çoktanrıcılığı kesin olarak yasakladığını da kaydedelim.

Yahudiler ve Hıristiyanların bazı koşullar altında (Müslüman hamiye vergi verilmesi, izinsiz ibadet yeri açılmaması, silah taşınmaması ve ata ya da deveye binilmemesi...) âdetlerini muhafaza etmelerine izin verildi. Fakat dinlerini yaymaları yasaklandı. Aynı zamanda, Müslümanların onların dinlerine yönelik her türlü kabahati de sert bir şekilde cezalandırılacaktı.

Peygamberin 632/10 yılında ölümü Müslüman cemaati, ama aynı zamanda acilen hazırlıklı olunmayan bir devir teslim tertip etmek zorunda kalan yakın yoldaşlarını şaşkınlık içinde bıraktı. Onun yerine geçmek üzere, onun eserini devam ettirmeye muktedir ilk yoldaşlarından birini tayin etmeye karar verdiler, ama bunun illa onun aşiretinden olması şartını reddettiler. Böylece seçim, bir veraset mücadelesi başlatan ailenin diğer üyelerinin zararına Muhammed'in kayınpederi Ebubekir'e yöneldi. Mücadeleyi kazanan Ebubekir birkaç ay içinde yeni halef (*halife*) olarak otoritesinin kutsandığını gördü. Peygamberin izinden giden yeni halife de dinsel ve siyasal düzlemlerde tam yetkiye sahipti.

İlk dört halifenin üçü, İslam içi rekabetlerin kurbanı olarak cinayet sonucu öldüler. Ömer ve Osman'dan sonra seçilen dördüncü halife, birçok Müslümanın Peygamberin doğrudan doğruya yerine geçmesini umdukları Muhammed'in yeğeni ve damadı olan Ali'ydi. 656/34 yılında Muhammed'in dul karısı Ayşe'ye sadık olanlara karşı "Cemel Savaşı"nı kazandı, ama yaklaşımlarının meşruiyetini desteklemek üzere mızraklarının ucuna Kuran yaprakları takan Harici savaşçılarının uzlaşma talebiyle zaferini tamamına erdiremedi. Bu yaklaşımdan etkilenen Ali hakem kararını kabul etti. Kısa bir süre sonra hileyle görevden alındı ve 661/39 yılında bir Harici tarafından katledildi. Oğlu Hüseyin kendilerini Şii (*Şiat-u Ali*, Ali'nin takipçileri deyişinden kısaltma) olarak adlandıran babasının eski müritlerinin başına geçti. Yirmi yıl evvel fethedilen ve "Kudüs" adıyla yeniden vaftiz edilen kutsal Yeruşalayim şehrinde kendini daha 658/36 yılında halife ilan

eden peygamberin bir başka akrabası Muaviye'nin birlikleri tarafından, 680/58 yılında Kerbela Savaşı'nda yenildi.

Muaviye'nin birliklerinin zaferi kuvvet kullanarak İslam'ın birliğini yeniden tesis ettikten sonra imparatorluğun yeni başkenti yapmak için Şam'ı alan yeni Emeviler (651-750) hanedanını kurdu. Bir yüzyıl sonra, 750 yılında, Emeviler Peygamberin amcası Abbas'ın soyundan gelen Ebu'l Abbas tarafından devrildiler. Ebu'l Abbas 750 yılında İslam'ın kaynaklarına "zorunlu geriş dönüş" adına yeni, daha katı Abbasi hanedanını kurdu ve Bağdat'a yerleşti. İç siyasal bölünmeler kısa zamanda burada da ortaya çıkacaktı. X. yüzyıldan itibaren yakın zaman önce İslam'ı kabul etmiş olan Selçuklu Türkleri Kafkaslar'ın, sonra da Ermenistan'ın ve bugün Türkiye haline gelen Küçük Asya'nın fethine giriştiler. Bilahare varisleri Osmanlılar önce Bursa'dan, bilahare şimdi İstanbul olan Bizans'tan halifeliklerini sürdürdüler.

Gerçekte, Abbasilerin zayıflaması İslam'ın jeopolitik birliğinin, bilahare hepsi sadece bölgesel düzlemde siyasal iktidara sahip birçok halifeliğin fiilen bir arada yaşamasıyla belirlenen, sonuna işaret edecekti. Türkiye'nin yeni güçlü adamı Mustafa Kemal, 1924'te halifeliği resmen kaldırarak rejiminin laik ve milliyetçi niteliğinin altını çizecekti.

XIV. yüzyılda İslam'ın ani çöküşü, öncelikle Müslüman genişlemesinin şimşek hızıyla gerçekleşmesi yüzündendi.

Nitekim 632/10 yılından itibaren Ebubekir'in, sonra da Ömer'in komutasındaki Müslüman orduları önce İran'ı, sonra da Perslerle yaptıkları uzun savaştan ve tebaalarının bir kısmının sürekli başkaldırılarından yıpranmış Bizans İmparatorluğu'nu fethetmişlerdi. Boyun eğdirdikleri halklar tarafından sıklıkla kurtarıcı olarak karşılanan Arap atlıları, 70 yıldan daha kısa bir sürede iki eksen üzerinde bir fetih gerçekleştirdiler: Arabistan'ın kuzeyinde Filistin, Suriye, İran ve Ermenistan ele geçirildi; batıda ise Mısır, Libya, Tunus, Cezayir tarafları ve Fas.

Kısa süre önce İslamlaşmış yeni Berberi kuvvetlerin yardımı sayesinde, 711/89 yılında İspanya'nın fethine girişildi. Bu yenilmez atılım o zaman Güney Avrupa'da 732/110 yılında Poitiers'de Sarazenlerin* ilerleyişinin önüne geçildiğinde durduruldu. İspanyol Hıristiyanları aynı zamanda Asturias'tan çıkarak yeniden fetih (*reconquista*) hareketini başlattılar.

Bununla birlikte bu askeri İslam'ın başlıca Akdeniz adalarını ele geçirerek coğrafi birliğini tamamlamasını engellemedi: 820/198 ile 857/235 yılları arasında Kıbrıs, Girit, Sicilya, Sardunya, Balear adaları ve Korsika fethedildi.

850/228 yılına doğru başlangıçta "gayret göstermek" anlamına gelen Arapça üçlü sessizli "c'h'd" kökünden türetilen *cihat* kavramı belirginleşti. Bundan iki farklı, ama birbirini tamamlayan kavram çıktı: Büyük cihat ve küçük cihat.

Büyük cihat her Müslümanın İslam'ın kurallarını uygulamak için kendisi (sonuç olarak kendisinin en kötü düşmanı) üzerinde sarf edeceği her türlü manevi gayretti. Gerçek bir mümin olarak davranmasını sağlayan dinsel imanının tazelenmesi sürekli bir ödevdi.

Küçük cihat ise her Müslümanın, saldırı altındayken, sahip olduğu araçlarla savaşa katılım, mali yardım, teşvik gibi yollarla dinini savunması göreviydi. Küçük cihat kavramına yönelik daha sonraki yeni yorumlar –1970'li yıllarda içinden uluslararası cihatçı hareketin doğacağı savaşçı– selefizm doktrininin ortaya çıkmasını sağlayacaktı.

Oysa cihat kavramının gelişmesi tarihsel olarak dört ardışık aşamadan geçişle açıklanır:

Muhammed'in İslam'ı ilan edip yaşattığı 610'dan 632/10 yılına dek olan dönemde başmelek Cebrail'in getirdiği ilahi

* Sarazen, Haçlı seferlerinden bu yana Avrupalıların Hıristiyan olmayanlara, ama özel olarak Müslümanlara taktıkları pejoratif ad. Kelimenin etimolojisi konusunda ise bir fikir birliği yok. Bir görüş bunu Arapça şark kelimesinin Yunancaya sarakenoi şeklinde geçmesine dayandırırken, bir diğeri Sina'da yaşayan bir Arap kabilesine bağlıyor.—*çn*

vahiyler tedricen savaşçı bir anlam kazandı. Hicret öncesinde Muhammed'in Yahudi ve Hıristiyanları ikna yoluyla yeni dine davet ettiği dönemde çatışma ılımlıydı. Bu döneme ilişkin Kuran ayetleri müsamahanın, hiç değilse merhametin damgasını taşıyordu. Ayetler çoğunlukla, Medine'ye gittikten sonra, Muhammed'in paganlara, sonra da itaati kabul etmeyen Yahudi ve Hıristiyan kabilelere karşı savaşa –çoğu zaman özellikle kanlı– giriştiği zaman savaşçı niteliğe büründüler.

Askeri fetihler (632/10'dan IX. yüzyılın sonuna kadar) sırasında hadislerin yazımı Kainatı yönetmek üzere davet edilen vahyedilen son din İslam'ın savaş yoluyla yayılmasını haklı çıkarmayı sağladı.

IX. ve X. yüzyıllar arasında, fetih bir kez bittikten sonra, Müslüman dünyası komşu ülkelerle ilişkilerde istikrarı zorunlu kılan bir iç siyasal denge arayışına girdi. Cihat saldırgan değildi, Müslüman dünyasının birliğini güçlendirmeye hizmet etmeliydi. Kafirlerin İslam'ın kazanımlarına halel getirebilecek her türlü girişimini engellemek üzere savunmacı küçük cihada doğru evrim böyle ortaya çıktı.

XI. yüzyılda, dış tehlikeler bertaraf edildiyse de, Arap-Müslüman dünyasındaki istikrarsızlık dinin temellerine geri dönüşü zorunlu kılıyordu. O zaman cihat ümmete halel getirene karşı savunma olarak yorumlandı ve öncelikle müminin kendi zaaflarına karşı iç kavgası olarak tanımlandı.

İşte Müslüman dünyasında "üç ülke" kuramı bu dönemde gelişti. İslam gerçek din olduğundan, ümmetin kainatın bütününde gerek ikna yoluyla gerekse silah zoruyla Tanrı'nın iradesini yayma görevi vardı. Kafirlerle akdedilen barış anlaşmalarının bu çerçevede ancak ânlık bir meşruiyeti olabilirdi. Ümmetin çıkarları uyarınca uyulacak ya da uyulmayacak fırsat ateşkesleriydi sadece söz konusu olan.

Dolayısıyla İslam ülkesi (*Dar-ül İslam*), uzun vadede, savaş ülkesiyle (*Dar-ül Harp*) özdeşleştirilen kafirlerin toprağını fet-

hetmek zorundadır. Bununla beraber, bu görev uzun ve güç olduğundan, ulema bunlar bir haraç ödemeye ve belli sayıda yasağa uymaya rıza göstererek İslam'ın üstünlüğünü kabul etmeleri koşuluyla diğer dinlere inananlarla birlikte yaşamayı da kabul eder. Böylece bir üçüncü ülke varlığı [teritoryal entite] daha, ateşkes ülkesi (*Dar-ül Sulh*) ortaya çıkar.

Haçlılara Karşı Kutsal Savaş

Üç ülke şeklindeki yeni jeopolitik konfigürasyon dört yüzyıldır İslam'ın baskına maruz kalan Batı tarafından tabiatıyla kabul edilmedi. İspanyol *reconquista* hareketi –Batıda Batının yayılmasının başlangıcına işaret eden 1492 yılında tamamlandı– yavaş yavaş başlarken Hıristiyan krallıklar kapılarının önünde Müslüman tehdidine maruz kalmaya devam ediyorlardı. Osmanlı askerleri Balkanlar'da egemen oldukları müddetçe, iç kavgaları ve Hıristiyan Kilisesinin Roma ile Bizans arasında bölünmesi her türlü ciddi yeniden fetih çabasını engelliyordu.

Bununla birlikte, düzenli olarak, Müslüman boyunduruğuna maruz kalan Hıristiyanlar tarafından yardım talepleri yükseliyordu. Özgürce ibadetini yerine getirememe, haraçta artış, kiliselerin yıkılması, köleleştirme, hatta halkların bir bütün olarak ortadan kaldırılması gibi şikâyetler Batıdaki Hıristiyanları infiale sürüklüyordu.

XI. yüzyıl başında Mısırlı Fatımî halifesi El Hakim, yetkisi altındaki Hıristiyanları şiddetle bastırdı. Yardımcısı Ed-Derezî kısa süre sonra yerine El Kudüs Camii'nin dikileceği Kutsal Kabir'de kurulu Bizans kilisesini yıkmazdan evvel onlarca kiliseyi yerle bir etmişti. Yine de İsa'nın kabri, her yıl Kutsal Toprakları ziyaret eden Hıristiyan hacıların ibadet yeri olmayı sürdürdü. Fakat bu hacılar giderek daha sık saldırılara maruz kaldılar. 1067 yılında, 7.000 Alman hacıdan oluşan bir kervan öyle bir saldırıya uğradı ki, içlerinden ancak üçte birinden azı Avrupa'ya

geri dönmeyi başarabildi. Aynı zamanda, Selçukluların yerel Hıristiyanların katli ya da köleleştirilmesiyle belirlenen Doğu Avrupa'daki yeni fetihleri Doğu Kilisesini doğrudan doğruya tehdit ediyordu.

1095 yılında, Bizans Patriği'nin talebi üzerine Roma'daki Papa II. Urbanus, Hıristiyanları İsa'nın mezarını yeniden fethe çağırdı. Böylelikle Keşiş Pierre'in (Pierre l'Ermite) rehberliğinde kanlı bir başarısızlıkla son bulan Birinci Haçlı Seferi başladı. Avrupalı şövalyeler ile Bizans askerleri arasındaki ittifakça yürütülen İkinci Haçlı Seferi, Antakya'nın, sonra da 1099'da Kudüs'ün alınmasıyla son buldu. Arap fetihlerinde olduğu gibi dinsel şevk, kazanç ve vahşet hırsıyla iç içe giriyordu. İsa'nın kabrinin kurtarılmasına gerçek bir toplu kıyım eşlik etti. Hıristiyan şövalyelik kurallarının cisimleşmesi olarak görülen Godefroy de Bouillon, askerlerinin Kudüs halkının –Müslümanlarla birlikte Yahudiler– katliamına ve mallarını yağmaya girişmelerini önleyememişti.

Kilise kökenlerinin beşiğinde yeniden yükseldi ve XI. yüzyılın sonundan önce üç Hıristiyan idaresine dayanmıştı: Kudüs Krallığı, Trablus Kontluğu ve Antakya Prensliği. Kıbrıs 1192'de geri alındı. Fakat Üçüncü Haçlı Seferi'nin sonundan itibaren Müslüman yeniden fetih hareketi örgütlendi. Akka'nın düşüşü Şarktaki Hıristiyan varlığının sonuna işaret ediyordu. Kendi topraklarında savaşan Müslüman savaşçıların kararlılığının yanı sıra Batılılar içindeki rekabetler, izleyen altı haçlı seferinin de başarısızlığa uğramasını açıklar. Ortadoğu tekrar İslam toprağı haline gelir. Bu egemenliğin yeniden tehdit edilmesi için Avrupa sömürgeciliğini beklemek gerekecekti. Bunu tabii 1948 savaşı ve İsrail devletinin kurulması izleyecekti.

Haçlılara karşı mücadelenin hatırası –tıpkı Peygamberin ilk yoldaşlarının mücadelesiyle olan tarihsel süreklilikte olduğu gibi– bugünkü cihatçı hareketin mitolojisinde hâlâ tazedir. Yeni savaşçı temalar haçlı seferleri sırasında gelişmişti.

Mesela İslam savaşçısı olarak yüceltilen Selahaddin Eyyübi (1138-1193) figürü böyledir. Kürt kökenli basit bir savaş beyi olan Selahaddin, savaşmaktaki ustalığıyla, hileyle devirmeden evvel, Mısır Fatımî halifesinin ordu komutanı oldu. Suriye'yi fethetti, Şarkın sınırlarına ittiği güçlü Hıristiyan süvarilerine karşı İslam ordularını yeniden yapılandırdı. Hasımları tarafından cesareti ve adaleti bakımından takdir edilen bir asker olan Selahaddin, gerçek bir Arap şövalyeliğinin savaş yasasını yarattı. 1192'de Aslan Yürekli Richard'la Hıristiyan tarikatların kıyı şeridindeki müstahkem mevkilerine saygı göstermeyi ve Kudüs yolundaki hacıların güvenliğini teminat altına almayı üstlendiği bir barış anlaşması imzaladı. İki vahiy dininin uzlaşmasına damga vuran bu anlaşmayı mühürlemek için bir Hıristiyan kadını, Kral Richard'ın kız kardeşini eş olarak aldı. Savaşta ve barışta kazanılmış otoritesi ona, halifeliği, okullar ve hastaneler kurulmasıyla belirlenen yeni siyasal ve toplumsal kurallar koyarak yeniden örgütleme imkânı verdi. Şam'daki muhteşem Emevi Camii'nin birkaç metre yakınında bulunan mütevazı kabri, bugün bile saygıyla ziyaret ediliyor. Bu cami, içindeki Vaftizci Yahya'nın kutsal emanetlerinin varlığının da her zaman hatırlattığı gibi, XI. yüzyılda bir Hıristiyan kilisesinin yıkıntıları üzerine inşa edilmişti.

Bazı yazarlar cihatçı mitolojinin bir diğer tarihsel kökünü de Haşhaşiler tarikatında (bkz. 1. Bölüm) görmek istemişlerdir. Bu tarikat XI. ve XIII. yüzyıllar arasında, esasen İran ve Suriye'de mevcut bir Şii dalı olan İsmaili topluluğunun bağrında gelişmişti. "Şeyh-ül Cebel" lakaplı Hasan Sabbah tarafından Selçuklu İmparatorluğu'nun egemenliğindeki İran'da kurulmuş olan Haşhaşiler tarikatının siyasal şiddet tarihinde, İsmaililer içinde bir dinsel muhalefet olan Fatımî inançlarının gerçekleşmesi uğrunda şehit olmaya hazır müritleri örneğiyle tam tekmil bir yeri vardır.

Esasen Fatımîlerin içindeki bir hanedan ihtilafının ardından Hasan Sabbah 1086 yılında "*davet-ül cedide*" (yeni davet) diye adlandırdığı kendi dinsel tarikatını kurdu ve Kuzey İran'daki Alamut (kartal yuvası) Kalesi'ni ele geçirdi. Taraftarları sırasıy-

la üç farklı adla kendilerini tanımladılar: öğretenler (*talimiye*), kendilerini feda edenler (*fedaiyun*) ve Sırrı bilenler (*batıniye*). Nitekim Sabbah, gizli gerçeği tek kendisinin bildiğini iddia ediyor ve bütün diğer Müslüman emirleri öldürülmesi veya fidyeye tâbi kılınması gereken ikiyüzlüler olarak yeriyordu.

Tarikat sayısız müstahkem mevkiiyle simgeleşen askeri gücüyle korkutucuydu. Ama asıl seçilen hedefe yönelik cinayetler işlemekteki maharetiyle endişe kaynağıydı.

Farhad Khosrokhavar'ın *Allah'ın Yeni Şehitleri* (*Les nouveaux martyrs d'Allah*) kitabında yazdığı gibi "müritler dava için ölmeyi kabul ediyorlar ve seçilen insanları öldürdüklerinde kendilerinin de mahkûm olacaklarını biliyorlardı. Dâî tarafından seçilen düşmanın öldürülmesi ve kendinin de helak olması. Özel bir tür şehitlik söz konusu burada. İran'da Selçuklu iktidarını ellerinde tutanları, ama aynı zamanda Suriye'deki Haçlıları özellikle etkileyen şey müritlerin gizli imamın yardımcısı Dâî Hasan Sabbah'ın şahsına ve sonra da haleflerine olan sadakatiydi. Mürit kendi kendini öldürüyordu... Tarikat, Dirilişe yolu açan bir iktidarın tesis edilmesiyle zamanın sonunu vaat eden bir millenarizm üzerine kuruluydu."

Aldıkları görevi zehirle değil, her zamanki gibi hançerle ifa etmeden evvel, genellikle aylar boyunca kurbanlarının çevresinde dolanan müritler haşhaşla sarhoş oluyorlardı. Zaten "Haşhaşi" kelimesinin kökeni de buradadır. Toplam olarak yüzlerce insan –içlerinde üç halife, bir vezir ve bir Hıristiyan kralın da bulunduğu– bunların darbeleriyle ölümü tatmıştır. Selahaddin'in kendisi ellerinden ucuz kurtulmuştu. Sonunda haklarından Moğolların acımasız fetihleri geldi. Bu vesileyle Şiilerle ittifak yapan İlhanlıların Moğol Hanı Hülagû, Haşhaşilerin son imamı Rükneddin'i 1220'de ele geçirdi ve ölüme mahkûm etti. Kaçınılmaz idamdan kurtulabilmek için Rükneddin, kısa süre önce Hıristiyanlara bir ittifak önermiş, hatta din değiştirme ihtimalinden bile söz etmişti.

Burada cihatçılığın modern şehitleriyle bir yakınlık görme çabası olduğu malum. Bununla beraber, Haşhaşilerin, fedakar-

lıklarıyla, yenilenmiş bir dünyanın kurulmasına katkıda bulunmayı ümit etmeleri anlamında Müslümanlığın sekter bir şehitlik biçimine can verdiklerini saptayabiliriz. Bugünse sorun farklı: Hamaslı Filistinliler ve Selefi kamikazeler bir yandan yaptıkları eylemle cennetin getireceği mutlulukları elde etmeyi arzularlarken diğer yandan öncelikle günahkar bir dünyaya karşı öc alma duygusuyla hareket ediyorlar. Hem zaten radikal İslamcılık ancak XX. yüzyılda, İranlı Ali Şeriati'yle birlikte mücahit şehidin gerçek bir kavramsallaştırmasına ulaştı.

İbn Teymiye ve Selefiliğin Kökenleri

IX. yüzyıldan itibaren Suriyeli İbn Hanbel, Hanbelilik –daha sonra Sünni İslam'ın dört fıkıh okulundan biri haline geldiğini gördüğümüz– diye anılan yeni bir doktrin oluşturdu. *Selef*'lerin (peygamberin ilk yoldaşlarını tanımlayan bir terim olarak Medine'nin eskileri) fiillerinin katı biçimde taklidi üzerinde ısrarla durarak İslam'ın ilkelerinin fundamentalist bir uygulamasını salık veriyordu. Daha ileride selefilik (*selefiye*) Hanbelilikten doğacaktı.

İbn Hanbel bu arada yazılarında, Peygamberin dördüncü varisi Halife Ali zamanını aşamaması anlamında, halifeliğin Medine modelinin tamamen idealize edildiğini hatırlatmayı unutmuştu. Bu bilinçli bir unutmaydı tabiatıyla. Emevi hanedanının ilahiyatçısı Hanbel ümmeti peygamberin ilettiği mesajın etrafında toplamak için tarihsel ayrılıkları silme amacındaydı.

İbn Hanbel, müminler topluluğunu birleştirme arzusuyla sünneti dondururken, çömezlerinden bazıları daha kısıtlayıcı bir yaklaşım içine girdiler. 1263'te doğan ve hayatının sonu 1328'de Şam'daki bir hapishanede gelen Suriyeli İbn Teymiye'nin durumu buydu. İbn Teymiye'nin düşüncesi döneminin endişelerinin izini taşıyordu. İslam'ın birliği tehlikedeydi: Kutsal Topraklardaki Haçlı tehdidini, Bağdat'ı yağmalayıp halifeliğe sekte vuran Müslüman Moğolların istilası izlemişti.

Dolayısıyla İbn Teymiye birleştirmek uğruna İslam'ın bütün özgün biçimlerini sapkınlık olarak suçladı. Aziz kültü, mezarlık ziyareti, sufi töreleri putataparlık âdetleri sayıldı. Günahkar tutumlarıyla sünnetten uzaklaşmakla suçladığı Moğol halkının dinden çıktığını ilan etti.

Siyasal düşüncesi temel olarak yüz sayfalık *Çoban ve Sürünün İşlerinde Düzeni Sağlamak için İlahi Yasa Adına Politika* (*Es Siyasetü'ş Şeriyye fi Islâhir Râî ver Raiyye*) risalesinde serdedilmişti. Bazı parçaları cihatçı ilahiyatçılar tarafından bolca iktibas edilip kısıtlayıcı tarzda şerh edilmiş olan metin, bir Müslüman toplumda sultan (yani siyasal yetkiyi elinde bulunduran) ile tebaası arasındaki ilişkileri idare eden Şeriat kurallarını tanımlıyordu.

Abdülvahap Meddeb'in *İslam'ın Hastalığı* kitabında hatırlattığı gibi "böyle bir kitaptan çıkan radikalizm fundamentalizmin beklentisini karşılıyor... Yazar Kuran'ın emrettiği bedensel cezaları, hukukun bile ölçütü yapıyor... Kutsal savaşı en ayrıcalıklı konularından biri yapıyor: Ona namazla aynı önemi atfediyor ve onu diğer dört şartın üzerinde bir yere yerleştiriyor... Onun düzeyinin yüksekliğini göstermek için onu dini temsil ettiği düşünülen imgeyle birleştiriyor: Kaidesi Allah'a itaat olan bir sütunun gövdesi namaz ve başlığı da cihattı. Böylelikle kafire karşı savaşı sultanın iki işlevinden biri haline getiriyordu. Manifestosunun sonunda, İbn Teymiye imparatorluğun imkânlarını (para ve silah kapasitesini) dinin hizmetine sokarak İslam'ın dinsel yapıyı tamamladığı sonucuna varıyordu."

Bitirmek için onun Allah'ın yolundan ayrılan bir siyasal yöneticiye verilecek ceza üzerine açıkça kafa yormayı göze alan ilk Müslüman yazar olduğunu ekleyelim.

Yetkililer tarafından kuşkusuz yıkıcı olarak nitelenen, ulema tarafından itiraz edilen İbn Teymiye, yaşarken şiddetli ve at gözlüklü vaazları yüzünden marjinal sınıflar ve Müslüman dininde en az eğitimli halklar nezdinde gerçek bir başarı yakaladı. Sonuç olarak bu durum altı yüzyıldır da pek değişmedi.

İbn Vahhab ve Suudi Fundamentalizmin Oluşumu

Necd kökenli Muhammed İbn Abdülvahhab (1703-1792) İbn Teymiye'nin düşüncesini doğduğu topraklara, Arap yarımadasına sekter biçimde yayacaktı.

Gerçek müminleri Peygamberin yoldaşlarının izinden yürütmek üzere, kendi kendine ilan ettiği meşruiyetini etnik kökenlerinden alan bu ilahiyatçının eserlerini aydınlatan, hiçbir özel yenilik mevcut değildir. Başlıca eseri *Kitabu't Tevhid* okuyucuya düşüncesinin Medine geleneğinde yer aldığını kanıtlamaya yönelik bolca iktibas üzerine inşa edilmiştir. İbn Hanbel'in eserlerinden yola çıkarak kişisel bir düşünce geliştiren İbn Teymiye'den farklı olarak İbn Vahhab'ın fundamentalistliği Müslüman din ilmine hiçbir şey katmaz. Yeni bir püritenliğin ilahiyatçısı olarak "bütün cüruflarından arınmış ve ilk kesinliğinde ihya edilmiş" bir İslama geri dönüşü vazediyordu. Efsane haline getirilmiş ilk İslam'ın ilkelerine riayet etmeyen her Müslümanın afaroz edilmesi (*tekfir*) ve dinsel yeniliklerin, başta da tasavvufun mahkûm edilmesi buradan ileri geliyordu.

Bu denli etkisinin sebebi başka yerde yatar. İbn Vahhab onların Arabistan'a egemen olma arzularına belirsiz, ama gerekli bir kefalet vererek kaderini Suud kabilesine bağlayacaktı. Onun dinsel yol göstericiliğinde yeni Vahabiler, iki yüzyıldan daha kısa bir süre sonra Suudi Arabistan haline gelecek yere bütünüyle yayıldılar. Mısır Memluklularına yeni fatihlerin hakkından gelmeleri için çok zaman gerekecektir. Çölün ortasındaki başkentleri Diriye ancak 1817'de düşecekti.

Bir süreliğine yatıştırılmış olan Suudlar, XIX. yüzyılın ortalarında eş derecede sonuçsuz yeni bir sefere kalkışacaklardı. 1902'de Osmanlı birliklerinin elinden kopartılan Riyad'ın alınmasıyla başlayan üçüncü teşebbüs sonunda Birinci Dünya Savaşı biterken başarıya ulaşacaktı. 1932'de çöl aşiretlerini ama zorla ama pazarlık sonucu bir araya getiren Suudlar, Suudi Arabistan'ı kurarak bölgedeki Haşimi iddialarına son verdiler

Petrolün işletilmesine dayalı zenginlik, İslam'ın iki kutsal mekânı haricinde başka bir kozu olmayan bu ülkeyi, Sünniliğin egemen modeli haline getirdi. Medine Üniversitesi'ni El Ezher'le rekabet etme iddiasına götürerek İbn Vahhab'ın öğretisinin yayılmasını sağlayan petrodolarlar oldu.

İslamcılığın Arap Sömürge Karşıtı Düşüncesine Katkısı: Selefiliğin Gelişmesi

Avrupalı güçler –bundan böyle bilim ve tekniğin tekelini elinde bulunduran– tarafından İslam ülkelerinin sömürgeci fethi karşısında, az sayıda Müslüman aydın İslam'ın modernitenin meydan okumalarını nasıl aşabileceğini belirlemek üzere kendini sorguladı.

Müslüman topluluğun zayıflamasının dinsel pratiğin terkinden ve İslam toplumlarındaki, en başta da yönetici sınıflardaki örf ve âdetlerin çürümesinden kaynaklandığını düşünen Müslüman ilahiyatçılar, önemli bir yazılı ve sözlü düşünce dinamiği ortaya attılar. Selamet ancak eskilerin itikadının çok katı biçimde yeniden öğrenilmesinden geçiyordu. Selefi öğretisinin canlanması, halifeliğin yeniden ihdası ve yeni bir toplumsal adalet öğretisinin geliştirilmesine kıyasla tanımlanacaktı.

Reform (*ıslah*) üzerine olan geniş çaplı tartışma sonuncuları, ikisi de 1940'larda ölmüş Cezayirli İbn Badis ve Hintli Muhammed İkbal olan az sayıda kuramcıyı bir araya topladı.

Bu düşünce okulunun ilk üstatları, XIX. yüzyıl sonunda hiç kuşkusuz İranlı Cemaleddin Afgani (1839-1897) ile Mısırlı Muhammed Abduh (1849-1905) idi, ama onların kavgaları Batı karşıtı değil, sömürge karşıtıydı. Her iki ilahiyatçı da Batının siyasal ve dinsel egemenliğini reddediyorlardı, ama Batının kendisini değil.

Afgani kuşkusuz anlaşılmaz bir düşünür değildi. Sayısız ve bazen çelişik yönleri vardı, tıpkı muhtemelen farmasonluğa girişi gibi. Öncelikle İslam kardeşleri için bir bilinç uyandırıcısı

olmak istiyordu. Bu nedenle, modern dünyadaki yaşamın Müslümanlardan bir yandan kimliklerini korumak için dinlerinin köklerine giden yolu yeniden bulmalarını, diğer yandan toplumsal örgütlenme biçimlerini değiştirmelerini istediğine inanıyordu. Dolayısıyla, İslam modernitеyle uyumluydu, fakat her türlü modernitеyi de kabul edemezdi.

Mısır'da hukuk danışmanı olan Afgani, radikal tefsirciler tarafından ihtiyatla unutulmuş olan büyük bir tolerans içeren metinler yayınlamıştı: "[benim birinci hedefim] düşünceyi taklit zincirlerinden kurtarmak ve dini, ayrılıklardan önce cemaat içinde nasıl anlaşılıyorsa öyle anlamak, dinsel bilginin ediniminde ilk kaynaklara geri dönmek ve bunları Allah'ın dindeki aşırılığın ve çarpıtmanın önüne geçmek için yarattığı insan terazisinde tartmaktı..."

Aslında bu geçişi gerçekleştiren Suriyeli Reşit Rıza'nın son çalışmalarıydı. Muhammed Abduh'un talebesi olan Reşit Rıza, Afgani tarafından başlatılan reformcu hareket içinde, İbn Teymiye'nin düşüncesini devreye sokarak, modernitеyle İslam'ın uyuşmasına belli bir katılaşma getirdi.

Aynı şekilde, gençliğinde İslamda zararlı bir sapkınlık olarak gördüğü Vahabilikle şiddetli bir şekilde kavgaya tutuşmuşsa da, hayatının son yıllarında yargısında değişiklikler olmuştu. Bu yön değiştirme ülkesinin kafirlerin eline düştüğünü görmekten duyulan öfke yüzünden miydi? Her ne olursa olsun, Rıza, ölümünden kısa bir süre önce, Hıristiyan tesiriyle mücadele etmek için, ümmeti basit fikirler etrafında toplamak arzusu yüzünden Vahabiliğin methiyecisi durumuna düştü. Vahabiliği insan toplumunda Allah'ın iradesine riayetin teminatı olan halifeliğin belirlediği Sünnetin ilk ilkelerine en sadık dinsel ekol olarak takdim etti.

El Menar dergisinde Rıza şöyle yazıyordu: "... insanların bedbahtlığının dinlerine değil, ancak devreye soktukları yeniliklere ve İslam'ı tersyüz edilmiş bir kürk haline getirmeye mâl edilebileceğini yaza yaza kalemlerimizi tükettik..."

Hasan el Benna ve Sömürge Mısırı'nda
Müslüman Kardeşler'in Doğuşu

1906 yılında doğmuş olan Mısırlı öğretmen Hasan el Benna, babasından –mutasavvıf ve El Ezher Üniversitesi mezunu olan– eğitim almıştı. Cemaleddin Afgani'nin pan-İslamcı ilkelerini öğrenmişti. Suudi Arabistan tacının Abdülaziz İbn Suud tarafından ele geçirilmesi, onun ergenlik dönemindeki modellerinden biriydi. 1927'de bir öğretmenlik mevkii elde etmeden önce Selefilikle ilk temaslarını Kahire'de öğrenim görürken kurdu.

Mart 1928'de "iyiliğin dirliği ve kötülüğün savılmasını emel edinen dinsel cemiyet"olan Müslüman Kardeşler Cemiyeti'ni (*İhvan-ı Müslimin*) kurdu. Yirmi yıl sonra, hareket Mısır'da iki milyon kişiye yaklaşmış ve Müslüman dünyanın tamamına yayılmıştı.

Parlak bir hatip olan El Benna, hemşehrilerinin Britanyalıların varlığına karşı duydukları öfkenin arttığını biliyor ve nutuklarında Müslüman cemaatin bedbahtlıklarını Batı egemenliğine atfediyordu.

Mensuplarının bir danışma meclisi (*meclis-i şura*) tarafından danışmanlık yapılan Rehbere (*mürşit*) mutlak bağlılık gösterdikleri bir dinsel tarikat şeklinde inşa edilmiş olan Müslüman Kardeşler Cemiyeti (*İhvan-ı Müslimin*) hızla, aşağıdan yukarıya doğru din yayma faaliyeti yapan gerçek bir yapılanmış siyasal hareket haline geldi. İşte gücünü burada, toplumsal alanda iş gören sayısız örgütün (hayır kurumları, camiler, hastaneler, öğrenci dernekleri...) kontrol edilmesi sayesinde gösteriyordu.

Müslüman Kardeşler bireysel yardımla değil, ama devletin yasal sadakayı üstlenerek adil bir yeniden dağıtımı garantilemesiyle, içinde adaletin sağlanacağı toplumun baştan sona reformunu salık veriyordu.

Müslüman Kardeşler her türlü milliyetçi (bir Batı kavramı olarak gördükleri) ideolojiye karşıydılar ve ümmetin yeniden doğuşuna çağrı yapıyorlardı.

Fakat daha 1930'larda yazılmış olan şu metnin de hatırlattığı gibi müminlere verilen mesaj her türlü muğlaklıktan uzaktı: "... Siz ne bir hayır cemiyeti ne de bir siyasal parti ya da sınırlı çıkarları olan bir yerel organizasyonsunuz! Hayır, siz Kuran yardımıyla ona hayat vermek için bu milletin kalbinde yeni bir cansınız. Size ne önerdiğiniz sorulduğunda kendi içinde hükümeti barındıran ve yükümlülükleri arasında özgürlüğü sayan İslam diye cevap veriniz... Size politika yapıyorsunuz derlerse İslam'ın böyle bir ayrımı tanımadığını söyleyiniz. Bize karşı dururlarsa ya da bizim mesajımızın yolunu keserlerse, o zaman Allah bizim onların adaletsizliklerine karşı kendimizi savunmamıza cevaz verir..."

İşte bu bağlamda tarikat içinde bir silahlı kol, komutanlığı El Benna'nın bir yakın dostu olan Salih Aşmavi'ye emanet edilen "gizli örgüt" kuruldu. Britanyalı yetkililer nezdinde güven uyandırmak için Müslüman izcilik armalarıyla kamufle edilen örgüt hızla gerçek bir silahlı yapıya dönüştü. Üyeleri 1936 Filistin isyanı sırasında Kudüs Müftüsü'nün taraftarlarının yanında, sonra da 1948 Savaşı sırasında Arap kuvvetlerinin yanında savaştılar.

Bu çatışmada Müslüman Kardeşler silahlı mücadele tecrübesi edindi. Bu nedenle, devrimci kapasitelerinden endişe duyan Mısırlı yetkililer, bu İslamcı milislerin silahsızlanmasını emretti. Doğrudan bir çatışmaya girmek istemeyen –ya da bunu yapacak durumda olmayan– El Benna, o zaman bunu kabul etti. Hareketine karşı baskıyı durdurabilmek için, onun emrine uymayarak Süveyş Kanalı'nda mevzilenmiş Britanya güçlerine karşı gerilla eylemleri yürütenlerin, Filistin'de Yahudilere karşı mücadelenin başarısızlığa uğramasıyla marjinalize olmuş muhalif Müslüman Kardeşler olduğunu ileri sürdü. Fakat bütün bu inkârlara rağmen Kral Faruk rejimine karşı yöneltilen siyasal şiddette El Benna'nın sorumluluğu üzerine ithamlar birikti.

El Benna, haleflerinin o zamandan bu yana ileri sürdükleri

gibi, ideolojisi muhalif eylemci eğilimler doğuran yasallık yanlısı bir İslamcı örgütün dinsel rehberi miydi? Ya da daha çok, hasımlarının yerdikleri gibi, nihai zaferini örgütlemek için savaşçı yapılarla donatılmış devrimci bir örgütün kararlı bir önderi mi? Gerçek hiç kuşkusuz bu ikisinin arasında. Bu muğlaklıktan dolayı her halükârda o dönemde yapılan bütün terörist eylemlerin günah keçisi haline geldi. 1948'de bir Mısırlı yargıcın, iki Britanyalı subayın ve Mısır Başbakanı'nın öldürülmesi hadiseleri büyük ihtimalle Müslüman Kardeşler mensupları tarafından gerçekleştirilmişti.

Kadrosundan dört bine yakını tutuklanmış olan örgütünün dağıtılmasından az sonra El Benna 12 Şubat 1949'da öldürüldü. Taraftarları bunun Mısır yetkililerinin bir komplosu olduğunu iddia etmekten hiç vazgeçmediler.

Hacı Emin el Hüseyni ve Otuzlu Yıllardaki Birinci Filistin Cihadı

Bir Yahudi ülkesi kurulmasına izin veren ve Siyonist ideolojiyi meşrulaştıran Sykes-Picot anlaşmalarından sonra, Britanyalı yetkililer bir yandan Filistin üzerinde manda rejimi kurarken diğer yandan Haşimi hanedanına dayanıyorlardı. Türklerin egemenliğinden ancak İngilizlerin daha yaman egemenliğine maruz kalmak üzere kurtulduklarına inanan Filistinlilerdeki hoşnutsuzluk büyüktü.

Tavşana kaç tazıya tut diyerek geleceğin bağımsız devletini her iki topluluğa da vaat eden yeni hamilerinin ikiyüzlülüğüne daha da fazla inanmışlardı.

Direniş Kudüs Başmüftüsü olarak İslam'ın üçüncü kutsal şehrindeki en yüksek yetkili olan Hacı Emin el Hüseyni tarafından tertip edilmişti. Mescid-i Aksa'nın onarımına onun zamanında girişilmişti.

Otuzlu yılların başında, El Hüseyni zamanın harekete geçmek ve yeni Yahudi yerleşimcileri Doğu Avrupa'daki eski va-

tanlarına geri dönmeye zorlamak için uygun olduğuna karar verdi. Dinci milisleri işledikleri münferit cinayetlerin yanı sıra ilk kibutzlara karşı da iyi örgütlenmiş gerilla eylemlerine giriştiler. 1935'te öldürülen başlıca Filistinli savaş beylerinden biri de İzzettin el Kassam'dı. Başkaldırı milliyetçilikten esinlenmiş olsa da, ilk Filistinli savaşçılar imamlarının vaazları esnasında yapılan cihat çağrılarıyla galeyana gelmişlerdi. El Hüseyni'nin vaazları Haçlılara karşı savaşa göndermelerin yanı sıra açıkça İbn Teymiye ve İbn Vahhab'a atıfta bulunuyordu.

Saldırıların korkunçluğu karşısında Yahudi yerleşimciler yüz kadar kayıp verdikten sonra 1936'da El Halil'i terk etmek zorunda kaldılar. Fakat 1920'den beri Filistin'deki sayıları üçe katlanıp yarım milyonu bulmuştu. Britanya ordusu o zaman gerçek bir savaş çıkmasını önlemek için Filistinlilere karşı müdahalede bulundu. 1941'de İslam adına kavgayı son yerleşimcinin gidişine dek sürdürmeyi emreden El Hüseyni, sonunda Irak'a sürgüne yollandı. Oradan da yıkıcı faaliyetlerine devam etti. 1941 sonunda, Britanya servisleri El Hüseyni ve birkaç yıldır nüfuz ajanı olduğu Alman Abwehr* servisleri tarafından uzaktan kumandayla yönetilen milliyetçi subaylar tarafından yürütülen bir darbe girişimini son ânda engelledi.

İran'a kaçmayı başaran El Hüseyni bilahare gizlice Wehrmacht'ın** fethettiği topraklardaki Müslüman halklar nezdinde kayda değer bir propaganda aracı haline geleceği Berlin'e götürüldü. Radyodan yayınlanan Arap dilindeki vaazları Güney Akdeniz çöllerinde Afrika Korps'un*** başarısızlığa uğramasına engellemedi. El Hüseyni'nin kendisi de Waffen SS**** bünyesinde Alman üniformasıyla savaşan on iki bin civarındaki

* Abwehr 3. Reich'ın istihbarat teşkilatının adıdır.—*çn*

** Wehrmacht 3. Reich'ın silahlı kuvvetlerine verilen addır.—*çn*

*** Erwin Rommel'in komutasında Kuzey Afrika'da savaşan Alman kolordusunun kısaltması.—*çn*

**** Waffen-SS (Silahlı Koruma Timi) klasik ordu dışında bir hiyerarşiye sahip, savaşma yeteneği olan, teçhizatlı milis birlikleridir. Başlangıçta doğrudan Hitler'e ve Nazi partisine bağlı bir muhafız gücü olarak gönüllülerden oluşmasına rağmen savaş içinde hızla militer bir yapıya dönüştü.—*çn*

Müslümandan oluşan "Handschar"* tümeninin kuruluşunda yer aldı.

1948 bozgununun ertesinde, III. Reich'ın düşüşünden sonra da hayatına devam eden El Hüseyni, Kral Abdullah ile yeni İsrail hükümeti arasında varılan gizli anlaşmaların uygulanması nedeniyle Ürdün'de bir sürgün hükümeti kuramadı.

Doğu Kudüs'te yer alan ve Ürdün mandasında bulunan Mescid-i Aksa'da bir Filistinli aktivist tarafından 1951'de öldürülen kralın katlinin azmettiricisi olmasından şüphelenildi. El Hüseyni bir kez daha sürgünün yolunu tuttu, bu kez 1974'te öleceği Lübnan'a. Bu dönem, Filistin aktivizminin Marksist-Leninist esinli laik bir ideoloji lehine İslam sancağını bıraktığı yıllar oluyordu.

Ebu'l A'lâ el Mevdudî ve Hint Alt Kıtasında Radikal İslamcılığın Yükselişi

Ebu'l A'lâ el Mevdudî (1906-1980) Britanya Hindistan'ında bir mutasavvıf ailede doğdu. Gazeteci olunca önce siyasal mücadeleye atıldı. İslamcılığı, işlevi toplumu ve insanı genel olarak kavramak olan bir ideoloji gibi algılayan Mevdudî, İslam öncesi toplumları vurmanın dışında çağdaş Müslüman toplumları da etkisi altına alan cehalet (*cahiliye*) devirlerini silmeye muktedir yegane şey olan bir "İslam devrimi"nin gerekliliğini vazetti.

Mevdudî, 1941'de Müslüman Kardeşler'e yakın bir hareket olan Cemaat-i İslami'yi kurdu. Mürşid burada Emir unvanını aldı. Bu hareket, kısa zamanda toplumsal alanı, yukarıdan aşağıya bir din yayma yaklaşımı lehine kuşattı. Aktif bir lobicilik uyguladı ve seçim oyununa katıldı.

Aydın çevrelere ve devlet idaresine sızan Cemaat-i İslami, milliyetçi inancı dinsel duygunun etkisi altındaki genç Pakistan ordusunda güçlü destekler bulacaktı. Fakat Pakistan'ı bir İslam devleti yapma projesi başarısızlığa uğradı.

---

* "Handschar" (Hançer) tümeni askerleri Hırvat ve Boşnaklardan devşirilen 13. Waffen-SS birliğinin lakabıydı ve armasına atfen böyle anılıyordu.—*çn*

Mevdudî, siyasal alanın tümünü Allah'ın alanına sokuyordu. Sonra da bütün siyasal sistemlere –demokrasiden başlamak üzere– karşı çıkıyordu, çünkü sadece ilahi meşruiyeti kabul ediyordu. *El Cihad Fil İslam*'da şöyle yazıyordu: "İnsan gerçekçiyse, gerçek bir otorite uygulayan tek bir otoriteye, Allah'a itaati seçmelidir. Siyasal önderler, monarklar, hahamlar veya papazlar hiçbir zaman kendi başlarına bir siyasal otorite uygulayamazlar [...] İslam sabırlı bir mücadeleyle, gerekirse savaşla ve kan akıtarak, bütün yolsuzluğa batmış hükümetlerin süpürülmesini emreder. Onların yerine, bütün kişisel, sınıfsal veya ülkesel çıkarların zararına Allah korkusu üzerine kurulu ve onun koyduğu yasalara göre oluşmuş bir hükümet sistemi getirilmelidir..."

Mevdudî böylece mükemmel İslam şehri modeliyle uyumlu olanların dışındaki toplumların varoluş hakkını yadsıyordu. Buraya varmak için sistematik biçimde şiddet kullanımını talep etmese de, nihayette sunulan tablo sadece Müslüman modellerin ayakta kalacağı endişe verici bir totaliter görünüm alıyordu.

Bu amaca varmak için, çömezleri aynı titizlikle hareket etmediler. Ustalarının mirasından tek örneği Vahabilik olan bir ideal toplum modeli vizyonunu korudular. Böylesi şehirleri kurmak veya korumak için şiddete başvurma hakkını talep etmekte hiç tereddüt etmediler.

İşte El Mevdudî'nin Pakistan'daki teorileri ile Vahabi din yayıcılığı arasındaki değiş tokuş yoluyla yıllar boyunca süren sürekli Kuran tilavetinin 1980'li yılların sonunda Taleban neslini yarattığı Pakistan'daki Dâru'l-Ulûm medreseleri gelişti.

Şii Ali Şeriati'nin Sünni Cihatçılık Üzerindeki Paradoksal Etkisi

İslam'daki en büyük bölünme, daha önce söylediğimiz üzere, VII. yüzyılın sonunda Kerbela Savaşı'ndan sonra yaşandı. Ali'ye ve ilk halifeliğe sadık Şiiler, Emevilerin baskısına rağmen dogmalarını uygulayabilmek için gizlenme yoluna başvurdular. Bu siyasal sadakat dinsel özerkliğe dönüştü. Hızla ken-

dine özgü bir ilahiyat ve hukukun gelişmesine yol açtı. Şiiler hâlâ MS 873 yılında kayıplara karışan on ikinci, gizli imamın dönüşünü bekliyorlar.

Şiilerin kendilerini Sünnilerden ayırt etmek için ileri sürdükleri ilkelerden biri özellikle imamın işlevidir (*imamlık*). Nitekim Ali halife olmadan önce bir imamdır. Bu öyle temel bir kavramdır ki halifelik işlevi birçok bakımdan siyasal, dolayısıyla dünyevi iken, imamlık tanım icabı dinseldir.

Çoğunluk dini (Irak ve Bahreyn haricinde günümüz Müslüman dünyasından farklı olarak) haline geldiği İran'ın çok güçlü etkisi altındaki Şiilik, XII. yüzyılda tefsir kavramı üzerine önemli bir ilahiyat tartışmasıyla sarsıldı. Gelenekselci mollalar aralarından en bilgelerin, geleceğin *ayetullah*'larının ancak tefsir yapmaya hakları olduğunu –bazı Sünni ekoller gibi– düşünüyorlardı. Ayetullahların dinsel bakımdan üstün konumları, müminlerin zorunlu bağışlarından elde edilen önemli mali kaynaklarla donatılmış özerk bir din adamları sınıfının yaratılmasını sağladı.

Fakat Şiilik, ancak XX. yüzyılın ortasında dinsel bakımdan saygıdeğer bir aileden gelen İranlı bir laik olan Ali Şeriati'nin (1933-1977) önderliğinde, radikal bir düşünce akımının doğduğunu gördü. Dönem tesadüfi değildi, Şeriati'nin düşüncesi de iki düzlemde Marksizm-Leninizmden etkilendi: Toplumsal yeniden bölüşüm ve kitlelerin kurtuluşu. Katolik Kilisesi'ndeki kurtuluş teolojisinin yandaşlarıyla aynı evrimsel çizgideki Şeraiti, Şii İslam'ı emperyalizm karşıtı ideolojinin temel konularının katkısıyla zamanına uyarlamaya çalıştı.

Mollalarca şiddetle eleştirilen Şeriati, bununla beraber, İran'daki Marksist muhalefetin çanını çalan, geleceğin İran Şahı'nın Başbakan Musaddık üzerindeki zaferinin (1954) ertesinde, genç aydın sınıfların ilgisini çekti.

Şiilikteki bu radikal canlanma da, yolu Ayetullah Ruhullah Humeyni'ye açtı. Kum dinsel merkezinin gözde siması olmakla birlikte ilahiyat bakımından hiç de yenilikçi olmayan Humeyni, çağdaş dinsel dünyadaki ilk dinsel teokrasi modelini dayattı.

Humeyni 1970'li yılların başında dinsel öndere siyasal iktidarı geri veren *velayet-i fakih* (din hukuku bilgininin yönetimi) rejiminin ilkesini tanımladı.

Başlangıçta her zaman kendini paralamaya hazır Batı basınının bir kısmında teveccühle karşılanan mollalar rejimi, 1979 sonundan başlayarak gerçek bir diktatörlük kurmakta gecikmedi. Aynı zamanda dışarıda da Şeriati'den esinlenen "Nasipsizlerin Devrimi" dinsel modelini ihraç etmekle yükümlü *Hizbullah* modelinin ihracıyla Şii cemaatlerin manipülasyonunu da hazırladı.

İran dışında terörist eylemlerin ve siyasal cinayetlerin çoğalması, hızla "Tanrı'nın meczupları" ve "Allah'ın savaşçıları" teması üzerine yeni bir medya içeriği doğurdu. Bu dönemden başlayarak Müslüman toprakları kalkındırmayı ve Haçlıların mirasçısı Batılı ülkeleri vurmayı amaçlayan bir İslamcı yıkıcılık fikri canlandırıldı.

Yirmi yıl sonra bu radikal Şii tehdidin sınırlarını saptamak o zaman pek iyi algılanmayan üç unsurdan dolayı zordur.

Lübnan ve Körfez ülkeleri dışında da zorlu din yayma faaliyetlerine giriştiyse (Kara Afrika'nın Lübnanlı Şii toplulukları, Faslı diasporalar...) de İran'ın eğilimi her zaman dünya çapında değil, ama bölgesel oldu; onun temel hedefi Irak (Şii çoğunluklu nüfusu olan) karşısında üstünlük ve Lübnan'ın kontrolü üzerine kuruluydu. Bu iki unsur Eurodif ihtilafının* çözümü ve Enis Nakkaş'ın hapse atılmasıyla birlikte Fransa'ya karşı düşmanlığı 1989'a kadar canlı tutacaktı. Diğer taraftan, İran Şii bir memleketti ve Şiiler de dünya Müslüman nüfusunun sadece % 15'ini temsil ediyorlardı. Son olarak, İran Farsilerin vatanıydı, Arapların değil.

Bununla beraber, İran'daki İslamcı devrim bütün Müslüman ülkelerde aşırı bir heyecan doğurdu ve Sünnilerin de kendi he-

* 1973 yılında Fransa, Belçika, İtalya, İspanya ve İsveç tarafından kurulan uranyum zenginleştirme şirketinin İsveç'e ait hisseleri Fransa tarafından 1975'te İran'a aktarılmıştır. Hâlâ Fransız-İran ortaklığı şirketin dörtte bir hissesini elinde tutmaktadır.—*çn*

saplarına izledikleri bir radikal İslami toplum modeli yarattı. Müslümanlar yolsuzluğa batmış, dar bir milliyetçiliğe sıkışmış, ekonomiyi ayağa kaldırmaya muktedir olmayan ve bilhassa Kudüs'ü 1967'den beri işgal eden İsrailli düşman karşısında üç kez üst üste aşağılanmış yöneticilerine karşı giderek daha kinci bir hale geldiler.

Sonuçta geride, tek özerkliğini kurmayı başarabilen şeyhleri Fadlallah'ın Lübnan Hizbullahı ayakta kaldı. Lübnan'daki, İsrail'in yerinden edilen Şii halkların İsrail ordusu Tsahal'a karşı dönmesine yol açan "Celile Barış Harekatı"ndan (1982) yirmi yılı aşkın bir süre sonra Lübnan Hizbullahı olağanüstü gelişti. 1980'li yılların başında yeni gizli örgüt, bütün dünyaya kendini terörist saldırılarının etkililiğiyle tanıtmıştı. Yirmi yıl sonra ise Hizbullah parlamentoda temsilcileri ve düzenli bir ordusu olan tamamen bir Lübnan partisiydi. Komşu düşmanı Güney Lübnan'ı terke ikna etmeyi başardıysa, bu öncelikle onun özellikle intihar saldırılarına yeniden başvurması sayesinde İsrail ordusu ve halkına darbe vurabilme kapasitesi yüzündendi.

Oysa bu şehadetteki şaşırtıcı yenilik de Şeriati'nin düşüncesine çok şey borçluydu. Şii ve Sünni geleneklerde, şehadet kavramı o zaman dek büyük cihatla sınırlıydı. Gerçekten kutsal savaş yürütme amacıyla bir Müslüman, Allah yolunda ölüme kadar gidebilirdi. İntihar –düşmanı vurmak için bile olsa– mümini cennetin mutluluklarında mahrum eden gayrimeşru bir eylemdi.

Şeraiti iki farklı şehadet modeli ortaya koymuştu.

Bir yandan, Uhud Savaşı'nda savaşırken ölen peygamberin amcası Hamza örneğini hatırlatıyordu. Hamza ümmetin zaferine bireysel biçimde katılmak için cihat yaparken hayatını kaybeden Müslüman kahramanın temsiliydi. Peşinde olduğu şey ölüm değil, sadece kazanmaktı, bunun için ölümü kabullense bile. Hamza Müslüman mitolojisinde "şehitlerin efendisi" (*seyyid üş şüheda*) lakabını almıştır.

Diğer taraftan, Ali'nin oğlu, Kerbela Savaşı'nda dövüştükten

sonra evine yenik olarak dönmeyi reddederek ölümden başka bir şey bulacağı umudu olmaksızın tekrar kavgaya tutuşan İmam Hüseyin örneğine model olmuştur. Ölüm böylece kendi başına bir gerçekleşme haline geliyordu. Şeriati ona ilginç bir şekilde yüksek bir dinsel boyut atfediyordu, öyle ki eylem doğrudan zafer perspektifinin önüne geçiyordu.

Şeriati, açık adlı *Şehadet* kitabında "mücahidin, cihat yapanın felsefesinin şehidinkiyle aynı olmadığını... şehitliğin, terimin tam anlamıyla cihattan sonra gelen bir buyruk olduğunu ve şehidin de sahneye mücahidin başarısız kaldığı yerde çıktığını" yazacaktı.

İşte El Kaide hareketinin stratejistlerine ilham verecek olan da bu şehit anlayışıydı. Daha 11 Eylül 2001 saldırılarından önce 1995'te Pakistan'daki Mısır büyükelçiliğine karşı düzenlenen intihar saldırısının failleri bunun örneğini verecekti.

1960'lı Yılların Sonunda Geleneksel Olarak Sofu Burjuvaziler ile Yeniden İslamlaşan Yoksul Sınıfları Bir Araya Getiren Geniş Çaplı Fundamentalist Hareketlerin Gelişmesi

Sömürgesizleşme çatışmalarının damgasını taşıyan İkinci Dünya Savaşı sonu dönemi, Müslüman dünyasında laik mesajları olan milliyetçiliklerin yükselişiyle belirlenmişti. Bunların genelde hemen hemen başarısızlığa uğraması, fundamentalizme dönüşle nitelenen kitlesel dinsel hareketlerin gelişmesine yol açtı. Bu yükseliş, bir zulüm döneminin ardından, Araplaştırma politikalarını kayırma, toplumsal özlemleri yatıştırma veya Marksist muhalefet hareketlerini küçültme kaygısında olan iktidardaki rejimler tarafından teşvik edilecekti.

1970'li yıllarda Mağrip'te durum buydu. Her ikisi de ulemalarını kontrol etmeye ikna edilmiş olan Cezayir'deki Huari Bumedyen'in cumhuriyeti de, Fas'taki Kral II. Hasan'ın monarşisi de Müslüman Kardeşler'in yerel şubelerine mensubiyetleri yer-

leşik rejimlerin gözünde onları şüpheli kılan sayısız Ortadoğulu öğretim elemanını ağırlıyordu. Bunlar okullarda, daha sonra da üniversitelerde yeni bir aydın neslinin doğumuna yol açan Müslüman fundamentalizmin tohumlarını attılar. Fundamentalist ideolojiye öyle çabuk uyarlandılar ki, Marksist-Leninist rejimlerin başarısızlığını görünce, toplumlarının sorunlarına bulacakları cevapları kendi kimlik köklerinde aramaya yöneldiler.

Pakistan'da da benzer bir durum var. General Ziya Ül Hak'ın darbeci yeni rejimi, milliyetçi nitelikli Keşmir meselesine bile açık bir dinsel ton vererek, otoritesini birkaç yıl evvel Ebu'l A'lâ el Mevdudî tarafından tarif edilmiş dinsel ilkelere dayanarak kurmaya çalıştı. Alınan ilk tedbirlerden biri bankacılık sisteminin zekat toplamasıydı. Bu geleneksel olarak Müslüman sadakasını Sünnilerde olmayan mollalar sınıfına emanet eden Şiilerle kopuşa yol açtı. Birkaç yıl içinde, Dâru'l-Ulûm medreseleri zekatın çoğunluk kısmına el koyarken her iki tarafın milisleri acımasız bir savaşa girişeceklerdi.

Bu fenomen iki yüz kırk beş milyon sakinin % 88'inin Müslüman olduğu (2006), ama şeriatı tatbik etmeyen Endonezya'da da benzerdi. 1965 darbesinden sonra Suharto, komünist yıkıcılıkla baş etmek için fundamentalist hareketleri destekledi. Bir süre ordunun özel kuvvetlerince eğitilen milisler, geleceğin İslamcı gerilla hareketlerine insan havuzu hizmeti görecekti. Bu hareket ABD'nin hayırhah gözleri önünde Güneydoğu Asya'da halen devam etmekte.

Altmışlı yılların başında dünya düzleminde gelişen bu hareket, yeni bir siyasal, talepkar ve kontrol edilemez harekete, Müslüman fundamentalar partilerin doğuşuna yol açtı. Bu hareket türdeş değildi. Gilles Kepel, *Cihat* kitabında yazdığı üzere, burada çok haklı olarak "yoksul kentli gençlik –üçüncü dünyadaki demografik patlamanın, kitlesel kırdan kente göçün ve ilk kez okuma-yazma imkânına kavuşanların– ile sofu burjuvazi ve orta sınıfların ittifakını" görüyordu... Bu sonuncular sömürgesizleş-

me sırasında iktidarı ele geçirenler tarafından marjinalize edilen pazar ve kapalıçarşı esnaf ailelerinin mirasçıları ya da muhafazakar petrol üreticisi ülkelere çalışmaya giden, hızla zenginleşse de siyasal iktidarın uzağında tutulan doktorlar, mühendisler veya işadamlarının yeni ifadesiydi.

Bu halkların taleplerine cevap vermeye muktedir olmayan, fakat İran İslam Cumhuriyeti örneğinin ortaya çıkardığı risklerin bilincinde olan yerleşik rejimler, farklı bileşenlerini birbirinden ayırarak İslamcı hareketi bölmeye çalışmaktan geri durmadılar. Bu anlamda, uygun bir varoluş hakkı elde etmek için her türlü yoldan sapmaya hazır durumdaki marjinalize olmuş sınıfların itirazlarını daha iyi frenlemek için, ikisi de muhafazakar çevrelere yakın olan sofu burjuvaziye ve radikal ilahiyatçılara yönelik ödünlerini artıracaklardı. Bunun doğrudan sonucu olarak, büyük ölçüde Suudi parasıyla araçsallaştırılmış bir fundamentalist İslamlaşmanın yatağını yaparak Müslüman ülkeler, başta laik demokrasi olmak üzere, Batıdan ithal edilen değerlere yöneltilen genel itiraza katılacaklardı.

Müslüman ülkelerdeki rejimler her yerde İran tarzı yeni bir devrimin hayaletinin gerçeğe bürünmesini önlemeyi başardılar. Ama hangi pahaya! Muhafazakar Müslüman çevrelere verilen ödünler, bunların en yoksul sınıflardan ayrılmalarına imkân sağladı. Fakat sefalet ve dışlanma dışında bir gelecek projesinden mahrum durumdaki bu sonuncular, cihatçı İslamcılığın manipülatörleri için kolay av haline geldiler.

MISIRLI CİHATÇI HAREKET VE FİRAVUNUN ÖLÜMÜ

Seyyid Kutub ve Yerleşik Düzene Saygıdan Kopuş

Silahlı mücadeleyi içermeyen ve reformcu bir eyleme cevaz veren El Benna ve Mevdudî'nin ortak siyasal kökeni, Müslüman Kardeşler geleneğinin ardışık dalgalarından meydana gelen yeni bir Mısır vatandaşı İslamcı nesli tarafından radikalize edilecekti.

Bunlar eylemci bir İslamcılığa kaymak üzere radikal İslamcılığın ilahiyatçılarının eserini izleyeceklerdi.

Siyasal otorite Müslüman köklerini kaybettiğinde ona karşı mücadele etmek için radikal şiddete geçişin dinsel bir zorunluluk olabileceğini öne süren Seyyid Kutub (1906-1966) hızla, yakın zaman önce yıkıcılık niteliği kazanan radikal bir İslamcılığın düşünürü olarak ortaya çıkacaktı.

Hasan el Benna gibi Kutub da o dönemde şiddetli bir din duygusuyla ve Britanyalı hamiye karşı kinle belirlenen öğretmenlik mesleğine girmişti. Çabucak Müslüman Kardeşler cemiyetine intisap etmiş ve burada bazı metinlerin yazımına –mürşidin gölgesinde– katılmıştı. Erkenden –Mevdudî'yle aynı dönemde – günahkar (*tağut*) Müslüman rejimlerle her türlü uzlaşmayı reddederek *cahiliye* kavramı üzerinde ısrar etmişti. İslam yasasına itaat etmediklerinden gayrimeşru hale gelen bu rejimler ancak aforoz (*tekfir*) edilebilirler.

Kutub böylece, referansı siyasal İslamcılar ile İslamcı radikaller arasındaki ayrımın ölçütlerinden biri haline gelen İbn Teymiye tarafından altı yüzyıl önce geliştirilen sultana itiraz ve sultanın cezalandırılması kuramını izliyordu. Yöneticileri kafir ilan eden Kutub, iç savaş çağrısını ilan eder. Bundan böyle, büyük cihat yalnızca basitçe, bir kez kafirler dine samimi daveti reddettikten sonra, cemaati kafirlere karşı koruma bireysel zorunluluğu değil, aynı zamanda dinden dönmüş Müslümanlara karşı mücadele etmenin bireysel ve zorlayıcı ödeviydi de.

İşte bu dönemde –El Benna'nın öldürülmesini takip eden– Kutub, Müslüman Kardeşler'in düşüncesine dinamik ve devrimci bir itki getirmişti. Bu aynı zamanda örgütün sorumlularının –faaliyetlerini yarı gizlilikte sürdüren– hür subayların milliyetçi atılımıyla birleştikleri dönemdi. Eski "gizli örgüt"ün bir kısmı —yerine General Muhammed Necib'i getirmek üzere Kral Faruk'u devirdikleri zaman— darbeci askerlerin yanındaydı. Hareketin bir mensubu olmayan Necib, kısa süre sonra Albay Cemal Abdülnasır tarafından devre dışı bırakılacaktı.

Güç ilişkilerinin mahir bir gözlemcisi olan Nasır, yeni askeri rejimin cisimleştirdiği laik milliyetçiliğin azgın düşmanları olan Müslüman Kardeşler'in temsil ettiği tehdidi anlamıştı. Müslüman Kardeşler çok yakından gözlenmiş, bilahare yetkililer örgütü kırıp geçiren gerçek polis kuşatmalarına girişmezden evvel de iyice içine sızılmıştı. Militanlar tutuklanmış ve doğru dürüst mahkeme edilmeden ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardı. Bazılarına işkence edilmiş, bazıları yargısız infaza uğramıştı.

Esasen Kutub'un yazıları iki dönem içinde gruplaştırılabilir.

Toplumsal eyleme yönelik bir söylemle Marksist tesirlerin damgasını yemiş özgürlük dönemi. Bu dönem sömürgeciyle mücadele ve o zamanlar iktidardaki elitlere yabancı durumdaki hür subaylarla ittifakla çakışmakta.

Kutub'un kendisine zulmeden rejime karşı intikam arzusunun damgasını taşıyan en radikal yazılarını yazacağı Nasır zindanlarındaki hapislik dönemi. Bu dönemde İbn Teymiye ve Mevdudî'nin fikirlerinin devamında –yaklaşık olarak– mevzileniyordu. Allah'ın egemenliğinden (*hakimiyet*) kaynaklanmayan bütün siyasal sistemlerin *cahiliye*'ye gönderme yaptığı sonucunu çıkardığı Kuran'ın devrimci bir tefsirini kaleme aldı. Bu tabiatıyla Batı demokrasisi modelinin, ama aynı zamanda çağdaş Müslüman devlet rejimlerinin tartışmasız bir mahkûmiyetiydi. Sonuç olarak, onların hükümetleri, devrilmesi veya saf dışı bırakılması gereken gaspçılardı. Böylece, Kutub "ganimet" (*enfal*) suresinin mealinde "cihat bazı Müslümanların dedikleri gibi bir savunma savaşı değil, saldırı savaşıdır..." diyebiliyordu.

Mücahit İslam'ın yeni stratejisi en meşhur eseri *Yoldaki İşaretler*'de açıkça tanımlanmıştı: "... Şimdi bize gereken beşeri yaratıkların egemenliğine karşı topyekün devrim yürütmektir... dünyamızın her yerinde topyekün ayaklanma kışkırtmalı ve gaspçılara karşı ava çıkmalıyız... bunun anlamı dünyada Allah'ın saltanatı lehine insanın saltanatının yok edilmesidir..."

1964'te, ilan edilen bir genel affın duyurusu yeni bir temizli-

ğe yol açtı. Devlete karşı komplo tasarlamakla suçlanan Seyyid Kutub 26 Ağustos 1966'da asıldı.

Müslüman Kardeşler'in yeni önderi Hasan Hudaybi, baskı sonucu oldukça zayıflamış durumdaki örgütünün bekasını sağlamak için, başlıca kuramcılarından biri olan kişiyle arasına resmiyette mesafe koymak zorunda kaldı. 1960'lı yılların sonunda ve Mısırlı yetkililerin baskısıyla Kutub'un düşüncesini "Davetçiyiz Yargılayıcı Değil" (*Duat La Kudat*) adlı bir yayınında yerdi. El Ezher Üniversitesi'ndeki ulemadan da Kutub'un yazılarının sapkınlıkla malul olduğu yolunda bir fetva çıkarması istendi.

Yetkililerin talep ettikleri genel aforoz aşırıydı. Kutub'un çok daha geniş olan külliyatının incelenmesi bir tarafa bırakıldı. O zaman dek birleşik haldeki Müslüman Kardeşler hareketinden iki akım doğdu. İlki din değiştirmeye çağrıyı ayrıcalıklı kılan bir İslam mücadelesi izledi. İkincisi siyasal şiddete doğrudan angaje olma yolunu seçti. Burada da, ayrım bazılarının inandırmak istedikleri kadar açık seçik değil. Peygamberin hicret öncesi ve sonrası tercihlerine yapılan atıf bu alanda da geçerliydi. Gerçekten, biri fundamentalist, diğeri cihatçı iki çağdaş İslamcı radikalizm ailesi de bu Mısırlı Müslüman Kardeşler modelinden doğdu. Bu ikisi arasındaki köprüler hep sağlam kaldı.

Müslüman Kardeşler'in çoğunluğu, öncelikli olarak örgütü ve uluslararası şubelerini vaaz ve şiddet içermeyen eylem yoluyla yeniden yapılandırmaya çalışacaktı. Müslüman Kardeşler'in etkisi bugün İslam dünyasının bütününe, ama aynı zamanda gayrimüslim ülkelerdeki Müslüman topluluklara yayılıyor. Peki mesajları barışçı mı? Cevap ölçülü olmalı. Batı âdetlerini çok iyi bilen bir Müslüman okumuş, ama aynı zamanda Hasan el Benna'nın sadık torunu olan Tarık Ramazan'ın teskin edici sözleri, kimlik arayışındaki Avrupalı Müslümanların radikalliğe çağrılarını ve merkezi hiç kuşkusuz Londra olan örgütün Avrupalı yapılarının cemaatçi faaliyetini gizlememeli.

Filistin kökenli Ürdünlü Abdullah Azzam (Sovyetler'e karşı cihat vesilesiyle Selefi Mücahidin Ordusu'nun Pakistan'daki

ilk kurucularından), Mısırlı Eymen el Zevahiri (Mısırlı *El Cihat*'ın sürgündeki önderi ve *El Kaide*'nin şu anki iki numarası) ya da Suudi Ömer Bekri (Büyük Britanya'da uluslararası cihat kavgasına desteğin medyatik seslerinden biri olan "Göçmenler Haraketi"nin –*El Muhacirun*– kurucusu) gibi belirleyici simalar Müslüman Kardeşler tornasından çıkacaktı. İsim listesini izlemek can sıkıcı olacak, hem izleyen sayfalarda bunlar tek tek anılacak. Burada sadece iki İslamcı örgütün Müslüman Kardeşler'le olan akrabalığını hatırlatalım: İkinci İntifada'dan beri İsrail karşıtı cihat içindeki rolü bilinen *Hamas*; bugün farklı şubeleri cihatçı gruplara militan devşirme havuzu hizmeti gören, Kuzey Avrupa'da olduğu kadar Orta Asya'daki Müslüman cumhuriyetlerde de mevcut olan *Hizb-ut Tahrir* (İslami Kurtuluş Partisi).

Aşırılık yanlısı bir azınlık, ardı ardına gelen dalgalar halinde tek yol olarak siyasal şiddete kesin geçişi seçecekti. İlk, Mısırlı nesil kendini yeni bir adla, "Kutubçular" diye tanımlayacaktı. *Radikal İslam ve Belçika'daki Varlığı* (*L'islam radical et sa présence en Belgique*) kitabında Alain Grignard'ın ifade ettiği gibi: "... siyasal partilere veya siyasal baskı gruplarına dönüşen bu gizli hareketlerin tutumu ihanetle bir tutulacaktı. Yerleşik iktidarla uzlaşma yerilecek ve en aşırılar devrimci saflığın koruyucusu grupçuklar halinde örgütlenmek üzere ayrılacaklardı. Parçalı bir damıtmaya benzer bir sürecin sonunda terörist gruplar doğacaktı."

Cihatçı Grupların Doğuşu

"Farizat-ul Gaibe" (Olmayan Yükümlülük) Kuramcısı Abdüsselam Farac, El Cihat grubunu kuruyor

Kutub yolu en aşırı görüşe açmıştı: Cihat İslam'ın beş şart gibi bir temel yükümlüğü haline gelecekti; saldırgan olmalıydı ve kabahatleri dinden çıkmayla bir tutulan (cezası ölümdü) Müslümanlara karşı mücadeleye bile uygulanabilirdi.

Bu yeni yorum bir başka Mısırlıya, Abdüsselam Farac'a ait-

ti. Farac dinsel bilgisi bakımından Kutub'un eserini izleyecek meşru ruhani otoriteye sahip değildi. Nitekim Farac meslekten elektrikçiydi ve ilahiyattaki uzmanlığını olsa olsa radikal örgütün yeraltı çalışmalarında kazanmıştı. İşte onun cihatçı hareket içindeki başarısını sağlayan da bu marjinal durumuydu.

Farac kendini, asıl olarak Mısır iktidarıyla çatışmaya hazırlık özel bağlamında gösterdi. Eski bir Müslüman Kardeşler mensubu olan Başkan Enver Sedat, Camp David anlaşmalarının (1977) imzalanmasından bu yana dinden dönmüş bir yönetici olarak görülüyordu. Hem zaten Mısırlı radikal İslamcılar, onu "Firavun" lakabıyla yerin dibine sokuyorlardı. Nitekim eski Mısır uygarlığı, Kutub tarafından rezilane Cahiliye simgesiyle anılıyordu.

En ünlü eseri ve el altından dağıtılan *Farizat-ul Gaibe*'de Farac, cihadın gerçekte İslam'ın altıncı şartını oluşturduğunu kanıtlamak için İbn Teymiye'nin metinlerinin güdük yorumuna dayanıyordu. Böylece günahkar bir siyasal iktidara karşı silahlı ayaklanma görevini, sürekli ve saldırgan bir dinsel yükümlülük sırasına yükseltiyordu. Böylelikle de siyasal alandaki dinsel itirazdan sonunda hedefe yönelik ya da kör terörizme varan siyasal şiddet eylemleri yürütmeye geçişi tanımlıyordu.

Kuramdan çok eyleme yatkın olan Farac, Mısır'ın en kararlı cihatçı grubu olan *El Cihat*'ı ("kutsal savaş" açık anlamında) kurarak tezlerini pratiğe dökecekti. 8 Nisan 1982'de örgütünün militan askerlerinin Sedat'ı öldürmelerinden sonra idam edilecekti.

Fakat *El Cihat*'ı önceleyen başka gizli gruplar da vardı.

Mısırlı Grupların Şiddetli Muhalefetten Terörizme Geçişi

1970'li yıllardan itibaren, karizmatik simaların etrafında, zamanın basını tarafından hayli medyatize edilen şiddet eylemleri gündemi belirleyen ve gerek sofu burjuvaziden gerekse dezavantajlı toplumsal çevrelerden gelen sayısız Mısırlı gencin ilgisini cezbeden belli sayıda grupçuk ortaya çıktı. Eksik istihdama sürüklenen ve elitlerin yolsuzluğuna karşı mücadele etmeye kararlı öğrenciler ya da tarımsal yoksullaşmanın kurbanı olan ve

kırdan kente göçe mahkûm edilen fellahlar, toplumsal ve coğrafi kökenlerine göre farklı yapılar etrafında gruplaşacaklardı.

Böylece tarihsel olarak Mustafa Şükri'nin *Cemaat-ül Müslimin*'i, Salih Seriyye'nin *El Hareket-ül İslamiye lil Tahrir*'i ve Ömer Abdurrahman'ın *Cemaat-ül İslamiye*'si ortaya çıktı.

Cemaat-ül Müslimin, Mısır basınının kısa zamanda ona taktığı karikatüral *Tekfir ve Hicret* ismiyle anılır olmuştu. Güney Mısır'ın yoksul düzlüklerinin mütevazı ziraat mühendisi Mustafa Şükri, aslında Medine'ye kapandığı zamanki Peygamberin tutumundan ilham alıyordu. Müslüman olduklarını iddia eden, ama güçlerini imansız iktidara karşı kutsal savaşa hasretmeyen çağdaşlarının bizzat kendilerinin kafir olduklarını düşünüyordu. O zaman henüz azınlıktaki gerçek müminlerin, cahiliye durumunu kabul eden Mısır halkını aforoz (*tekfir*) etmekten ve onunla daha iyi savaşabilmek için göç (*hicret*) etmekten başka çareleri yoktu.

Şükri'nin emrettiği ilk savaş eylemleri, daha çok eşkıyalık eylemlerine benziyordu. Köylü çevrelerden gelme okuma yazması olmayan Müslümanların çoğunlukla bağlı oldukları örgüt yapılarını finanse etmek için fonlar gerekiyordu. Zengin çiftçilerin ya da tüccarların haraca bağlanması ve Kıpti cemaat üyelerinin genellikle şiddet kullanılarak soyulması, grubun birçok militanını tutuklayan güvenlik servislerinin (*muhaberat*) dikkatini çekti. Tutuklanan militanların kurtarılması için Şükri, siyasetçiler ve yargıçların da içinde bulunduğu yerel şahsiyetlerin kaçırılması emrini verdi. Polisle çatışmalar oldu ve rehinelerden biri öldürüldü. Şükri kısa zamanda yakalandı ve tutuklandı. 1974'te ölüme mahkûm edildi.

"Tekfir ve Hicret" (TVH) lakabı bilahare mücahit cihatçı hareketin belli bir kolunu tanımlayarak ekol haline –muarızları mı yoksa taraftarları tarafından mı kullanıldığına göre kötü mânâda veya övücü tarzda– gelecekti.

İdamından sonra Şükri'nin taraftarlarından bazıları, yetkili-

lerin bir Araplaştırma kampanyası başlattıkları ve öğretmen aradıkları Cezayir'e göçtüler. Burada Doktor Ahmed Buamra'nın yönetiminde Tekfir ve Hicret gizli adını alan bir Cezayir hareketini etkileyeceklerdi. Aynı şekilde, Şükri'nin taraftarlarının ikinci bir dalgası, 1980'ten itibaren Pakistan'da birincilerle birlikte Sovyet saldırgana karşı cihatçı yapılara katılarak sürgünü seçti. Burada Selefi hareketin şiddetle savaştığı cihatçı kurallara daha uygun –çünkü enternasyonalist– bir TVH hareketinin doğumuna yol açtılar.

Sovyetler'e karşı cihat gazisi düzinelerce Cezayirli, 1989 sonundan itibaren Buamra'nın Cezayir TVH'sına yeni bir cihatçı atılım getirecekleri Cezayir'e, bu yeni ideolojinin taşıyıcıları olarak döndüler ve ilk şiddet taraftarları arasında yerlerini aldılar.

Sıkıyönetimin ilanından sonra, bu Cezayirli Tekfircilerin çoğu Avrupa'ya kaçtılar. Burada 1993 ile 2002 arasında yerel polisin parçalayacağı sayısız ağ –yarı suç ağları, yarı cihatçı ağlar– oluşturdular. Üyeleri çoğunlukla bu yeni düşünce okuluna hoş görülen tutumdan (*ganimet*) faydalanmak amacıyla katılmışlardı. Bu müphem istisna gerçekte ganimetin bir kısmını dava adına dağıtmak koşuluyla cihat adına kafirlere karşı gayrimeşru fiiller işlemeye cevaz veriyordu.

Enternasyonalist TVH'nın –aynı zamanda Selefi hareket içinde *Cemaat-ül Müslimin* diye adlandırılan– özel boyutuna ekleme yapmak üzere, son önderi Emir el Berkavi'nin diğer cihatçı emirlerin düşmanlığı karşısında Pakistan'dan Avrupa'ya kaçmadan evvel 1994'te kendini halife ilan etmekte tereddüt etmediğini hatırlatalım. Sonunda burada TVH'dan ayrılan son militanları da bünyesine katan yerel cihatçı hareketin ideolojik önderi Ebu Katada tarafından marjinalize edilecekti.

İslami Kurtuluş Hareketi aslen 1967 bozgunun ertesinde milliyetçi ideallerini yitirmiş alt rütbeli subay muhitlerinde etkiliydi. 1974'te Ayn Şems Garnizonu'ndaki başarısız ayaklanmanın ertesinde paramparça edilecekti.

Belli bir şekilde, onun eylemi kısa zamanda militanlarını özel askeri birimlerinin bünyesine katacak olan El Cihat tarafından sürdürülecekti. Bu militanlar arasında en ünlüsü kuşkusuz 6 Ekim 1981'de bir askeri geçit töreninin ortasında Başkan Sedat'ın infazını planlamış olan Yarbay Halit el İstambuli'ydi. Kardeşi Tevfik bilahare önce Eymen el Zevahiri'nin, sonra da Usame Bin Ladin'in çevresine katılacağı Afgan-Pakistan bölgesine geçecekti.

Cemaat-ül İslamiye ya da daha doğrusu Cemaat-ül İslamiyeler kuşkusuz Mısır cihatçılığının en evrimsel ve en bitmiş modelini temsil ediyordu. Bunlar başlangıçta bir yandan gerçek bir din yayıcılığı yaparken diğer yandan üniversitelerde güçlü bir toplumsal rol oynayan öğrenci dernekleriydi. Makul fiyatlarla oda kiralama ve bedava otobüs taşımacılığı, üniversite hayatlarındaki tecritle kırılganlaşmış genç öğrencileri toplumsal dayanışmanın simgesi olan militan bir İslamcılığa çekiyordu. Yetkililer Marksist sendikalara karşı ağırlık oluştursunlar diye bunların faaliyetlerini gizlice teşvik ediyorlardı. 1970'li yılların sonunda, Ömer Abdurrahman'ın –El Ezher mezunu ve görme sorunları yüzünden "kör şeyh" diye anılan– liderliğindeki hareket, onlarca özerk gruba sahip yapılaşmış bir örgüttü. Maddi ve mali bakımlardan önemli imkânlara (toplu taşıma araçları, lokaller, matbaa, dispanserler...) sahiplerdi.

O zamanlar Sedat, Nasırcı eski tüfeklerin darbe teşebbüslerini başarısızlığa uğratmak için dinsel çevrelere –başta El Ezher olmak üzere– dayanmaya özen gösterdiğinden, henüz düşman addedilmiyordu. Cumhurbaşkanlığının ilk döneminde din kamu yaşamına zorla bir giriş yaptı: Aile kanunu ve kadının statüsü şeriata uygun biçimde değiştirildi.

Durum Sedat'ın ABD'nin baskısıyla devreye sokulan İsrail'le barış sürecine bağlanmasıyla aniden değişti. Ondan sonra geriye sadece rejimin yolsuzluğu, İsrail'i tutan Batıyla yakınlaşma ve Müslüman halkı sefalet içinde bırakan bir iktidarın debdebesi kaldı. Sedat "Firavun" olmuştu.

Cemaat-ül İslamiye tarafından tertip edilen gösteriler gaddarca bastırıldı. Malları müsadere edildi ve lokalleri kapatıldı ki bu da sayısız toplumsal avantajlarının elden gittiğini gören öğrencilerin öfkesini körükledi. İçlerinden bir sürüsü Cemaat-ül İslamiye'nin gizli yapılarına katıldılar ve kendilerini iktidarın simgelerine karşı şehir gerillası eylemlerine verdiler. Saldırılar ve cinayetler birbirini kovaladı. Zulmün haşinliği sonunda yeni şehitler yaratmaktan başka bir işe yaramadı.

Tehdidin yeni boyutunun farkına varan Sedat, Pakistan'a gitmelerini kolaylaştırarak en radikal militanlardan kurtulacağını düşünerek Amerika'nın Afgan cihadını destekleme teklifini gönüllü olarak kabul etti. Bununla beraber, sonunda Ekim 1973'teki ilk zaferlerin anıldığı askeri tören sırasında uluslararası basının kameraları önünde katledilmesine yol açan ülkesindeki devrimci süreci tersine çevirmeyi başaramadı. Onun El Cihat üyeleri tarafından infaz edilen ölüme mahkûm edilmesine, daha önce Cemaat-ül İslamiye'nin, muhtemelen bizzat Ömer Abdurrahman'ın kaleminden çıkma bir fetvasıyla cevaz verilmişti.

Kör Terörizme Geçiş ve Mısır Cihatçılığının Kanlı Başarısızlığı

Firavun'un ölümü cihatçı hareketin ilk büyük zaferiydi. Bu aynı zamanda onun stratejisinin kanına da girdi. İlk kez bir günahkar iktidar sallanmaya başlamıştı. İslami şehir ilan ettikleri Asyut şehrinin kontrolünün İslamcıların eşline düşmesini önleyen Mısır paraşütçülerinin müdahalesi oldu. 1981'in sonunda tehdit altında olduğu ayan beyan ortaya çıkan, Pan-Arapçılığın ve petrolün beklenmedik katkısına rağmen her türlü iktisadi sıçramanın başarısızlığa uğramasıyla felçleşen Ortadoğu rejimlerinin bütünüydü.

Suriyeli Hafız Esat, bir yıl sonra askerlerine yerel Müslüman Kardeşler'in eline düşen Hama şehrini her ne pahasına olursa olsun geri alma emrini verdiğinde, bunu unutmayacaktı. Kurban sayısının 8.000 ile 20.000 arasında ölü olduğu tahmin ediliyordu. Cihat davasında yeni şehitler.

Yeni Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek, baskı politikasının yeterli olmadığını anlamıştı. Öyle ki 1982'de kendini "İslam Cumhuriyeti" ilan eden Yukarı Mısır'daki İmbaba gecekondu şehrini altı haftada geri almak için on dört bin asker sevk etmek zorunda kalmıştı. Selefinin Afganistanlı mücahitlere doğrudan bir destek vererek İslamcı talebin yönünü değiştirme tasarısını devam ettirdi.

El Cihat'ın önderlerinin çoğu infaz edildi ve taraftarları hapsedildi. Bunlar ülkeden çıktıklarında çoğunlukla Pakistan'a geçmeyi tercih ettiler. Kendi ülkelerindekinden çok dış ülkelerdeki cihatlarda var olan bir mücahit örgütün sürgündeki önderleri haline gelecek olan, sırasıyla cerrah Eymen el Zevahiri ve polis memuru Muhammed Atıf'ın durumu buydu. Yerinde kalan veya geri gelen militanların büyük bir kısmı savunma bakanına bir bombalı saldırı düzenlemeden önce Ağustos 1993'te tutuklanacaklardı. Buna mukabil bunlar büyük ihtimalle 3 Şubat 1995'te iki araç yardımıyla İslamabad'daki Mısır büyükelçiliğini vuran ilk büyük çaplı intihar saldırısını yapacak olan El Cihat'ın Afgan gazileriydi. El Cihat aynı zamanda 19 Şubat 1995'teki bir resmi Addis Ababa seyahati sırasında Mübarek'e karşı yapılan suikast teşebbüsünden de sorumluydu.

Kuşkusuz örgütün boyutu yüzünden Cemaat-ül İslamiyeler daha az zarar görecekti. Uzun bir mahkemeden sonra bizzat Ömer Abdurrahman, Sedat cinayetini meşrulaştıran fetvayı kaleme almış olmaktan hüküm giymedi. 1990'da ABD'den siyasal sığınma talep etmeden evvel, diğerleri arasında Suudi Arabistan ve Pakistan'a sürgüne gitti. Bu ülkede üç yıl sonra tutuklanana dek dışarıdan Mısırlı önderlerin silahlı mücadeledeki kararlarına rehberlik etmeye devam edecekti.

Ordu içindeki temizliklere rağmen, bazı askerler cihatçı tezlere duyarlı kalmaya devam ettiler. Pakistan'da bazı Mısırlı subaylar Afgan mücahitleriyle ... ama aynı zamanda da Sovyetler'e karşı savaşta eğitmekle görevli oldukları Arap gönüllülerle bağlar kuracaklardı. Rejimin Cemaat-ül İslamiye'nin des-

teğe sahip olduğu bölgelerde onu kullanmaya tereddüt ederek güvenlik aygıtı içinde kendini güvende hissetmesi uzun zaman alacaktı. İslamcılar bir yandan komşu ülkelerdeki (Libya, Somali, Yemen, Suudi Arabistan...) kardeş örgütlerle faydalı ilişkiler örerken diğer yandan üslerini tahkim etmek ve yeni militan devşirme kampanyalarına girişmek için bundan yararlanacaklardı.

Cemaat-ül İslamiyelerin ilk hedefleri yerel hedefler olacaktı. Bir yandan, mallarına ve canlarına kast eden saldırıların mağduru olan gayrimüslimlere, yani Kıptilere saldırmak; diğer yandan, İslamcılar tarafından tutulan bölgelerin güvenliğini garantilemek için başta yerel temsilcileri olmak üzere iktidarın simgelerini vurmak. 1990'lı yılların başında, Kahire kabristanı yalnızca Mısır toplumunun yüz binlerce dışlanmışının varoluş mekânı olmadı, Cemaat-ül İslamiye'nin polisin içine girmeye cesaret edemediği gerçek bir üs haline geldi.

Bu on yılın başında, Mısır güvenlik aygıtının alanı yavaş yavaş yeniden fethi de gerçekleşecekti. Radikallerin saçtığı tehlikenin farkında olan ulemalar, İslam kurallarına dönüş için yapılan sinsi, ama gerçek çağrıya karşı iktidara desteklerini vereceklerdi. Saldırı yön değiştiyordu. Art arda yapılan etkisizleştirme operasyonlarının zoruyla ve gerçek bir dış desteğin yokluğunda, Cemaat-ül İslamiyelerin savaşçı hücrelerinin militan sayıları şiddetli biçimde düştü. 1996'da hareketin bir stratejisi kalmamıştı ve hapisteki yedi tarihsel önder sonunda ateşkes pazarlığı yapmayı kabul ettiler. Bizzat Şeyh Abdulrahman, Amerika'daki hücresinden kavgaya son verme çağrısı yapacaktı.

Bu da Cemaat-ül İslamiye'nin son aktif hücrelerinin niçin, iktidara boyun eğdirmek için nihai ve delice bir çabayla, terörlerini Mısır ekonomisinin akciğeri olan turistik hedeflere yönelttiklerini açıklar. 13 Eylül 1997'de mücahitler el bombalarıyla bir turist otobüsüne saldırarak dokuz Alman turisti öldürdüler. 17 Kasım'da, altmış sekiz Batılı vatandaş Luksor'da (El Uksur) kurşun ve bıçak darbeleriyle katledildi. Saldırganlar bir Afgan gazisi olan Mehat Abdurrahman tarafından yönetilmişlerdi ve operasyonun talimatı muhtemelen Afganistan'dan, yurtdışı şu-

besinin önderi Rıfai Taha tarafından verilmişti. Yüz binlerce Mısırlıyı uzun aylar boyunca işsizliğe mahkûm eden Mısırlı cihatçılar son kurşunlarını da harcamışlardı. Bu tarihten sonra hiçbir yerel saldırı İslamcı hareket, tarafından üstlenilmedi.

Mücahidin hareketinin öncüleri olan Mısırlı militanların mücadelesi 1980'li yıllardan beri dış cihatlara destekle yeni bir boyut kazanmıştı. 1990'lı yılların ortalarından itibaren Afganistan'a sığınmış olan hareket, 1998'de açıkça başından beri ana dayanağı olduğu El Kaide'nin kaderiyle birleşmek zorunda kalacaktı.

AFGAN ÖRNEĞİ: ARAP MÜCAHİTLERİNİN SOVYETLER'E KARŞI CİHADA YARDIMI

24 Aralık 1979 günü Kâbil Havaalanı'nın Rus özel kuvvetleri tarafından ele geçirilmesi Afganistan'ın Kızıl Ordu tarafından fethine imkân verdi. Aşiret rekabetlerine rağmen, Afgan direnişi örgütlenebildi ve uluslararası Müslüman topluluk kısa zamanda Pakistan'ın lojistik ve Suudi Arabistan'ın finansal desteğiyle ABD'nin yardımından yararlanacak olan mücahidin davasının desteklenmesi için seferber olacaktı.

Bu yeni dolaylı stratejide farklı çıkarlar bir araya geliyordu. ABD yeni bir çevreleme (*containment*) yaklaşımıyla anti-emperyalist cephenin iki liderinin, komünist SSCB ile Şii İran'ın –Şah'ın düşüşünden ve Tahran'daki Amerikan büyükelçiliğindeki rehin alma olayından beri yeni dış düşman– yeni ilerlemesini durdurmak istiyordu. Buna karşılık, 1970 Ramazan ayında genç Sünni muhaliflerin Mekke'de gerçekleştirdikleri rehin alma olayıyla (1.500 ölüyle sonuçlanan) travma geçiren Suudi Arabistan, genç fundamentalistlerini kontrol etmek ve İran yanlısı bir Hizbullah tarafından manipüle edilmeklerini engellemek için, Sünni radikal hareketi çerçevelemeye karar verdi. Bu konuda Müslüman topluluk içindeki itibarlarını yeniden yükseltmek kaygısını taşıyan Körfez'deki muhafazakar zengin petro-monarşiler tarafından destek gördü. Son olarak, doğu tarafındaki

geleneksel hasmı SSCB'nin müttefiki Hindistan olan Pakistan, batı sınırında Afganistan'da bir tampon bölge tutmak istiyordu.

Bazen karmaşık rotalarla, Afgan mücahitlerine katılmaya gelen Arap gönüllüleri Pakistan'a ulaşıyorlardı. Çoğu zaman, aktif ve potansiyel olarak tehlikeli siyasal muhaliflerden kurtuldukları için son derece hoşnut olan geldikleri ülkelerin yetkilileri tarafından yardım görüyorlardı. 1980'li on yılda cihada desteğe gelen Ortadoğu ve Mağrip'den 20.000'den fazla Müslüman olduğu kuşku götürmez. Çoğu, Dünya İslam Birliği'ne yakın radikal ulemalar ve Vahabi vakıflar tarafından yönetilen ulusaşırı İslamcı ağlar tarafından devşirilmişti. Tanınmış ilahiyatçılardan Sovyetler'e karşı cihada desteğin meşruiyeti için gerekli fetvaların alınmasını bunlar sağlayacaklardı.

En büyük taburlar Ortadoğu'dan geliyordu: Muhtemelen 6.000 Suudi Arabistanlı, 4.000 Mısırlı, 1.000 Yemenli, ama birkaç yüz de Suriyeli ya da genellikle Filistin kökenli Ürdünlü. Mağrip temsilcileri azınlıktaydı: 2.000 Cezayirli ve birkaç yüz Tunuslu, Faslı veya Libyalı. Aralarında birkaç da egzotik gönüllü vardı, özellikle Batıdan gelen birkaç göçmen, bir avuç Endonezyalı, Malezyalı veya Filipinli ve Sudanlı.

Mekteb-i Hizmet'in Kurulması

Bu gönüllüleri ağırlamak, kadrolaştırmak ve savaşa hazırlamak için önemli miktarda ve düzenli biçimde para elde etmek olmazsa olmaz bir gereklilikti. Gerekli fonlar Suudi yetkililer veya özel zengin bağışçılar tarafından sağlanıyordu. Duruma göre yeniden yönlendirilen veya kurulan bazı Vahabi STK'ları, bunları anonim biçimde bir araya getirmek için hizmet veriyorlardı. Her türlü iç etmenin görülebileceği bir silah satıcıları ve uyuşturucu tacirleri muhitinde gizlice tedavül eden yüz binlerce doların güvenilir adamlarca yönetilmesi de lazımdı.

Görev Filistin kökenli Ürdünlü Abdullah Azzam (1941-1979) tarafından kabul edildi. Azzam eski bir 1967 savaşı mücahidiydi. İsrail'e karşı savaşı Ürdün'ü kontrol etmek için Haşimi Kral-

lığı'na karşı yıkıcı faaliyetler yürütmek lehine kurban etmekle suçladığı FKÖ'yle bozuşmuştu. 1970 Kara Eylülü'nden sonra Cidde İslam Üniversitesi'nde Kuran Bilimi dersi vermeden önce El Ezher Üniversitesi'nden bir doktora derecesi almıştı. Böylece Dünya İslam Birliği içerisinde eğitimden sorumlu kişi haline gelmiş ve Kızılay yöneticileriyle yakın ilişkiler kurmuştu. Mücahit ve dinci İslamcılığın tartışmasız bir siması olan Azzam, 1984'ten itibaren Peşaver'de faaliyetlerinin gizli niteliğiyle haklı çıkarılan yansız bir ad vereceği yeni bir yapı kuracaktı: *Mekteb-i Hizmet-i Mücahidin-i Arab* (MUKUB, Arap Mücahitlerine Hizmet Mektebi). Kadrolarının çoğu Ortadoğuluydu, ama Cezayirliler de vardı. Azzam'ın iki yardımcısı vardı: Ebu Tamin ve Ebu Seyyaf.

Azzam'a resmen yardımcı olsun –ve kuşkusuz onu gözetlesin– diye, o zaman Suudi gizli servisinin şefi Prens Faysal el Turki, kraliyet ailesinin yakını zengin bir müteşebbisin oğlu olan Usame Bin Ladin'i seçti. Usame Bin Ladin, ailesi dolayısıyla iş dünyası içinde pişmiş, mühendislik tahsilini yarıda bırakmış sofu bir dindardı. Öte yandan Abdullah Azzam'ın, ama aynı zamanda Mısırlı ideoloğun küçük kardeşi Muhammed Kutub'un öğrencisiydi.

MUKUB hızlı bir şekilde, en gözle görünür faaliyeti Arapça kaleme alınan *El Cihat* dergisinin düzenli olarak yayınlanması olan gerçek bir propaganda aygıtıyla donanacaktı. Dergi Abdullah Azzam'a tribün hizmeti görecekti. "Kervana katılın!" adlı bir metinde Azam, Afganistan'daki mücahidin mücadelesini her Müslüman için bizzat katılamasa da finansal olarak desteklemesi gereken bireysel bir yükümlülük olarak takdim ediyordu: "Düşman İslam toprağına girdiği zaman cihat bireysel olarak yükümlülük halini alır... Hiçbir ebeveyn izni gerekli değildir... Para vermek, miktarı ne olursa olsun, kimseyi fiziksel cihattan muaf tutmaz... Cihat ömür boyu bir yükümlülüktür..."

Geleceğin Suudi Arabistan Baş Müftüsü Şeyh Abdülaziz Bin Baz ve Mısırlı Müslüman Kardeşler'in Meclis-i Şura'sının üyesi Doktor Salah Ebu İsmail gibi birinci sınıf sekiz ulemanın dinsel

kefaletini elde edecekti. Aynı zamanda Peşaver'deki lokallerinde Ömer Abdurrahman gibi cihatçı hareketin karizmatik liderlerini düzenli bir şekilde ağırlayacaktı.

İşte bu dönemden başlayarak Azzam'ın yazılarında sürekli bir uluslararası cihat ordusu fikri gelişti: "Bu yükümlülük Afganistan'daki zaferle sona ermeyecek ve cihat Müslüman olan bütün topraklar bize geri gelene ve İslam burada tekrardan hüküm sürene dek bireysel yükümlülük olarak kalacak. Önümüzde Filistin, Buhara, Lübnan, Çad, Eritre, Somali, Filipinler, Birmanya, Yemen, Taşkent, Endülüs var..." Geleceğin cihatlarının başına Azzam'ın, Birinci İntifada'sı (1987) Siyonizm karşıtı mücadelenin ön planına İslamcı coşkunun geri gelişinin damgasını taşıyan Filistin'i koyduğunu not edelim.

Arap Gönüllüleri Ordusu

Aynı zamanda gerçek bir militan talim programı yürürlüğe sokuldu. Gerçekte askeri eğitim asgariye indirilmişti: Biraz kültür fizik, silah söküp takma ve birkaç fişeklik atış talimi... Silahlar ve malzeme öncelikle yeterli sayıdaki ve arazilerini mükemmelen tanıyan Afgan mücahitlerine gitmeliydi. Aynı zamanda insanları oyalamak için onlara çoğu Peşaver yakınlarındaki iki milyon Afgan mülteciyi barındıran kamplarda kurulmuş derme çatma yapılar içinde din dersleri veriliyordu. Çok yetersiz Kuran bilgisine sahip olduklarından öğrenciler memnundu. Onları cihat ilahiyatçılarının derme çatma, ama gaza getirici öğretileriyle dolduruşa gelecekleri radikal bir ilmihale yönlendirmek kolaydı.

Çok az gönüllü Afgan toprağında gerçek harekatlara katıldı. Bunlar başlangıçta belirli gruplara takviye hizmeti görüyorlardı, zira o dönemde çok azı Vahabiliğe duyarlı olan Afgan mücahitleri ağızlarından cihadı düşürmeyen bu galeyana gelmiş yabancılara kuşkuyla bakıyordu. Merkezi Peşaver olan Afgan Direniş Örgütü, bu dönemde dördü açıkça İslamcı olan yedi temel partiyi bir araya getiriyordu. Fakat Arap gönüllüler aslen Gulbeddin Hikmetyar'ın yönettiği *Hizb-i İslami-i Afgani* (HİA, Afganistan İslam Partisi)

ya da Dr. Resul Seyyaf'ın kurduğu *El İttihad* (İslam Birliği) gibi Peştun gruplar tarafından benimsendiler. Az sayıdaki diğerleri Profesör Muhammed Rabbani'nin, askeri konulardaki yardımcısı Tacik komutan Mesut olan *Cemaat-i İslami i Afgani*'sinin (CİA-Afganistan İslam Topluluğu) askeri birliklerine katıldılar.

Bu adamlar –ayrıcalıklı veya daha hevesli– ateş tecrübesini tanıdılar. Saflarında Şubat 1987'de Paktar bölgesinde bir Sovyet saldırısını muzaffer bir biçimde püskürten Arap mücahitleri vardı. Aynı kişiler bir ay sonra Celalabad'ı alma konusunda başarısızlığa uğradılar, ama dövüşkenlikleri onlara saygınlık ve Afgan mücahitlerinin uzun süren sadakatini kazandırdı. Bu Arap savaşçılarının isimleri bütün dünyadaki radikal Müslümanlar nezdinde hızla meşhur oldu. Bunlar arasında Usame Bin Ladin, Mısırlı Muhammed Atıf ve Eymen el Zevahiri, Suudi Arabistanlı İbn Hattab, Ürdünlü Muhammed el Makdisi ve Filipinli Ebu Seyyaf vardı. Tüm bu isimler on yıl sonra uluslararası medyanın kapak konusu oldular.

Diğerleri daha az savaşçı, ama bir o kadar gerekli olan, mültecilere yiyecek dağıtmak, yaralıları tedavi etmek veya silah ve malzemeleri Afgan sınırına kadar sevk etmek gibi görevler üstlendiler...

Ama hepsi de yuvalarından uzakta ve yarı gizliliğin maddi bakımdan güç koşullarında coşkun bir serüvene katılmışlardı. Hepsi de çilekeş ve radikal bir İslam inancı, bir ilişkiler ağı ve bir savaşçı halesi kazanmışlardı. Geri kalanını tecrit, farklı kültür ve tecrübelerden gelen diğer dindaşlarla paylaşılan dayanışma kotaracaktı. Milliyetlerinin ötesinde, Peygamberin yoldaşlarınınkine yakın yeni bir Allah savaşçıları topluluğu içinde erime duygusuna sahip olmuşlardı. Artık Suudi, Mısırlı veya Cezayirli değil, İslam savaşçıları öncüsü vardı. Aynı zamanda her türlü kaçakçının, coşkulu ilahiyatçının ve Deoband'daki Dâru'l-Ulûm medreseleriyle bağlantılı Pakistan'ın Servislerarası İstihbarat'ınkiler gibi istihbarat servisleri ajanlarının birbirine karıştıkları bir gayrimeşru dünyayla irtibata geçmişlerdi.

Bunlar aynı zamanda gerçek olgular ile sağda solda anlatılan efsanelerin bir karışımı olan bir kurucu mit de yarattılar. En ünlüleri gövdesi kurşunlarla delik deşik öne doğru atılmaya devam eden veya düşmanın önünden kayıplara karışabilen mücahitlerin yenilmezliğine vurgu yaparken; diğerleri savaşçıların derhal ateş toplarına dönüşen bir avuç kum atıp tankları durdurmalarını sağlayan Allah'ın hikmetinden dem vuruyordu... Arap mücahitler yıllar sonra yurtlarına dönüp de saf ve büyülenmiş dinleyicilerine bunları anlattıklarında, bütün bu hikâyeler büyük bir başarı kazanmıştı. Ama hikâyeleriyle kendi kendilerini zehirleyen bu masalcılar, Batının malzeme desteğinin rolünü unutarak, Rus askeri gücünü kendilerinin bozguna uğrattıklarına samimi olarak inanacaklardı.

Afgan Cihadının Sonu

Sovyetler'in geri çekilişinden sonra ve Afgan örneğiyle iki tarafı keskin bir bıçak yarattıklarının bilincindeki Amerikan servislerinin baskısıyla Pakistanlılar, Arap mücahitleri daha sıkı kontrol etmeye çalıştılar. Savaşın sonu bu sonuncuların eski dostları tarafından terk edildiklerine şahit oldu. Amerikan ve Suudi Arabistan destekleri tuzla buz oldu. Ülkelerinin talan edilmesiyle, afyon ticaretinden alacakları payla ve Kâbil'in ele geçirilmesi için aşiretlerarası kavgayla meşgul olan Afgan kardeşleri, onların akıbetlerine yüz çevirdiler. Arap gönüllüler o zaman kendi istekleri hilafına üç yol arasında bir seçim yapma durumunda kaldılar.

Birileri, günahkar ve yolsuz dedikleri kendi devlet yetkililerine karşı cihadı hazırlamak için, genel olarak gizli hücreler kurarak yerel İslamcı hareketlerin başını çekecekleri, anavatanlarına geri dönmeye karar verdiler. Diğerleri, başta Avrupa olmak üzere, etnik topluluklarının geleneksel olarak göçtükleri ülkelere gitmeyi tercih etiler. Aralarından bazıları için mücahit ünlerinin itibarı, iyi entegre olmamış ve kimlik arayışındaki ikinci nesilden gençleri Selefiliğe döndürmelerine imkân verdi. Üçüncüler, mücadeleye devam eden mücahitlere, Afgan-Pakistan sınırında-

ki kamplardan yeni bir lojistik veya operasyonel destek vererek uluslararası cihadı sürdürmeyi seçtiler. Liste hızla büyüyordu: Cezayir, Bosna, Keşmir, Çeçenistan...

Fakat aynı zamanda Arap gönüllülerin önderleri, uluslararası cihat ordusunun geleceğini de gizlice planlıyorlardı.

Bazı yazarlar cihatçı sorumluların uzun vadede Endülüs'ten Filipinler'e atalardan kalma ümmeti yeniden inşa etmek için ezilen Müslümanlara destek projesini takip etmeyi kabul ederek sonuna dek Azzam'ın arkasında birleşmiş olarak kaldıklarını öne sürdüler. Onlara göre yeni savaşlar için demode olan MUKUB'un yerine geçmek üzere El Kaide bu şekilde kurulmuştu.

Diğerleri, Rohan Gunaratna'yla birlikte, yeni cihatçı projeye dair tartışmanın terörist tutumların stratejik tehlikesinin farkındaki Azzam ile çok yakın olduğu El Cihat yanlısı Mısırlılar tarafından önce dinsiz rejimlere karşı mücadele başlatmanın gerekliliğine ikna edilmiş olan Usame Bin Ladin arasında bir kopuşa yol açtığını düşünüyorlar.

Sorunun henüz kesin bir cevabı yok. Tam da bu sırada 24 Kasım 1989'da, Abdullah Azzam iki oğluyla, beraber Peşaver'de arabasının havaya uçurulması sonucu öldü. Bazıları bunun ikiyüzlülüğüyle tanınan ve baş ağrısı yaratan ve cihadın yeni kazanç kapılarının farkında olmayan bir ustadan kurtulma kaygısındaki Usame Bin Ladin'in işi olduğunu düşündüler. Diğerleri bunun mücadeleyi kendi ülkelerinde sürdürmek üzere geri dönmeden evvel bir uluslararası terörist ordusunun önderini ortadan kaldırmaya kararlı Arap servislerinin işi olduğuna inandılar. Abdullah Azzam her halükârda mücahidin hareketinin simge ismi, somutlaşmasına katkıda bulunduğu cihat yolunda öldürülen örnek bir Müslüman oldu. Kuşkusuz kendisiyle beraber "kılıçların gölgesindeki cennet"e birçok sır da götürdü.

Fakat mitin doğuşunun ötesinde, gelecek mücahidin hareketi için karanlıktı. Çatışmaların bitimindeki rahatlık geçtikten sonra sivil hayata dönüşün acı gerçekleriyle baş etmek ve sıradan bir

hayata geçişi kabul etmek durumunda kalan eski mücahit gruplar gibi o mit de dağıldı.

Azzam'ın resmi mirasçısı Usame Bin Ladin, Suudi Arabistan'a zamanın konjonktürünün kısa vadede somutlaştırmasına imkân vermediği bir projeyle döndü. En hevesli Selefi mücahitler dahi eski ulusal gündemlerine geri dönmekten başka bir şey yapamadılar. Afgan örneğini yeni hasımlara kaşı yeniden inşa etmek için yedi yıl daha gerekecekti.

Bu arada, 1989'dan bu yana cihat dinamiğine ek bir atılım kazandıranlar ise Afgan savaşına yardım işinde çok cüzi bir rol oynayan Cezayirli İslamcılar oldu. Bu yeni mücadele ise dehşet sınırlarının hızlıca aşılacağı gerçek bir iç savaşa kaydı.

CEZAYİR CİHADI VE AVRUPA İÇİN SONUÇLARI

Cezayir İslamcılığının Yeni Külliyatı İslami Selamet Cephesi'nin Yükselişi ve Yasaklanışı

İslami Selamet Cephesi (*El Cebhe ül İslamiye Lil İnkadh*, FIS-*Front islamique du salut*) Nisan 1989'da yasallaşmıştı. 1987'de Abbasi Medeni ve Ali Belhac tarafından kurulmuş olan bu genç İslamcı parti, o zaman esasen Suudi Arabistan tarafından finanse ediliyordu. Müslüman Kardeşler'in dışsal etkisinin ötesinde FIS ihtiraslı bir projeydi: Sünni rejim altında İran İslam devrimi modelini yeniden üretmek. Bu amaçla, görünürde seçim yoluyla demokrasi oyununa saygı göstereceklerdi. Aynı zamanda, kadroları, yirmi yedi yıldır iktidarda olan FLN'nin yolsuzluğuyla ve 1985 petrol krizinin sosyo-ekonomik yansımalarıyla sarsılmış olan bir halkın oylarını toplayabilmek için yoğun din yayma faaliyetleri tertip ettiler.

Yeni İslamcı örgütün bağrında iki akım bir arada bulunuyordu. Cezayirciler (*jazaristes*) mücadelelerini Cezayir'in hudutlarıyla sınırlandırmak istiyorlardı. Selefiler (enternasyonalistler) Cezayir'deki Müslümanların gelecekteki zaferlerinin sadece bir ilk adım olduğunu ve aynı zamanda yurtdışındaki ümmetin tem-

silcileriyle de işbirliği yapmak gerektiğini düşünüyorlardı. Cezayir'deki cihatçı hareketin içindeki güçler dengesinde bu temel ayrıma hep rastlarız.

Öte yandan, FIS içinde, daha kuruluşundan itibaren, her iki akımın aşırılarını birbirine bağlayan cihatçı bir girişim de vardı. Bunlar düzenli olarak başkent Cezayir'in Belouizdad (Belcourt) semtindeki "Kabil" adıyla andıkları camide toplanırlardı.

Bu Cezayirci radikaller grubu Silahlı İslami Hareket'in (*El Hareket-ül İslamiyet-ül Muselaha*) eski mensupları tarafından oluşturulmuştu. Silahlı İslami Hareket tarihsel olarak ilk Cezayirli savaşçı İslami yapıydı. 1984 yılında birkaç yoldaşıyla birlikte FLN'nin günahkar rejiminin yolsuzluğunu protesto etmek için iktidarın simgelerine yönelik, hedefi belli saldırılara girişen, bağımsızlık savaşının eski bir mücahidi olan Muhammed Buhali tarafından kurulmuştu. Yoksullara yeniden dağıtım yaptığını iddia ederek algı yönlendirmesi yapan Buhali, birkaç ay içinde Cezayir halkı içinde bir Müslüman Robin Hood'u endamı kazandı. Yakınlarından birinin ihaneti sayesinde güvenlik güçleri tarafından 1987 sonunda öldürüldüyse de yoldaşlarının çoğu iki yıl önce tutuklanmış ve hapsedilmişti. Bunlar arasında aşırı Fransız karşıtı bir genç imam olan, Cezayir savaşı sırasında öldürülen bir çetecinin oğlu Ali Belhac da vardı. 1988 genel affı sırasında diğerleri gibi o da serbest bırakılmıştı.

Selefi eğilim ise yakın zaman önce ülkeye dönmüş ve silahlı eylemle Cezayir İslam devriminin koçbaşı olmayı hayal eden Afgan gazileri tarafından temsil ediliyordu. Kimileriyse *tekfir* ideolojisini savunuyordu.

Ocak 1992'de seçim sürecinin kesilmesinden bile önce cihada hazırlanan kimi gizli yapılar, farklı dinsel köken ve duyarlıktaki marjinaller arasındaki bu komplocu bağlantıdan ortaya çıkacaklardı.

Bu gruplar arasında 1992 ortasından itibaren başkent Cezayir'in batısında, Afganistan cihadının karizmatik bir siması olan Abdülhak Layada, nam-ı diğer Ebu Adlan ile semtin kabada-

yısı Muhammed Allah, nam-ı diğer Moh Leveilley tarafından oluşturulan, özellikle kararlı bir Selefi çekirdek vardı. Bu canı tez, ama çok organize yeni yapı temel olarak Afgan gazilerinden, hitistlerden (duvarları mesken tutanlar, işsizleri ve aylakları tanımlamak için kullanılan bir Cezayir argosu) ve küçük suçlu takımından meydana geliyordu. Bu grup bilahare Silahlı İslamiHareket'in (GIA: *Groupe Islamique Armé–El Hareket-ül İslamiyet-ül Muselaha*) doğumuna yol açacaktı. Bazıları karakoldaki askerlerin de suç ortaklığıyla İslamcı bir grubun silah, cephane ve patlayıcı çalınayı başardığı Temmuz 1991'deki El Guemar (El Ued) Kışlası saldırısının sorumluluğunu da onlara yüklüyorlardı. FIS ise Cezayir Askeri Güvenliği'nin mirasçısı olan servislerin manipülasyonunu suçluyordu.

FLN, Müslüman partisinin başkent Cezayir de dahil, belediyelerin % 55'ini kazandığı Mart 1991'deki yerel seçimlerde FIS'nin başarısı karşısında tamamen gafil avlanmıştı. Yeni seçilenler hızla bütün bölgelerde kaygı verici tedbirler aldılar: Başörtüsü mecburiyeti, sefahat mekânları olmakla suçlanan kafelerin kapatılması, belediye imkânlarının İslamcı yapılar yararına kullanılması. Cezayir yönetimi yeni kazandığı başarıdan sarhoş olup sokak gösterilerini çoğaltmaya karar verdiği zaman FIS'yi dizginlemeye çalıştı. Çok şiddetli bastırma harekatı onlarca ölüye yol açtı ve 30 Haziran 1991'de Abbasi ve Belhac'ın tutuklanmasıyla sonuçlandı. Son anda, Cezayirciler Ağustos 1991'de Batna Kongresi'nde (Sadakat Kongresi diye anılan) galebe çaldılar ve seçim oyununa devam etme şansını korudular.

Aralık 1991 sonundaki genel seçimlerin birinci turunda FIS oyların % 43'ünü aldı ve kendini müteakip hükümet partisi olarak gördü. İran tarzında bir iktidarı ele geçirişten korkan yetkililerin buna cevabı gecikmedi. Ocak 1992 başında generaller istifalarını verdiler, devlet başkanı Şadli Bencedid seçimleri iptal etti ve olağanüstü hal ilan etti.

Nisan ayında, FIS resmen yasaklandı ve binlerce kadrosu ya hapsedildi ya da Güney kamplarında (İn Menguel, İn Salah, Burc

Omer Dris, El Homr, Uargla, Tsabit) idari gözaltına alındı. Onların yokluğu ne yöne gideceğini bilemeyen ve aynı akıbeti uğramaktan endişeli birçok militanı yeraltına inmeye itti. Bazıları Cezayir'de kaldılar ve ilk silahlı gruplara katıldılar. Diğerleri destek ağlarının gelecekteki elebaşları olacakları Avrupa'ya gittiler.

Silahlı Hareketlerin Yapılaşması

1992 ortasından itibaren, hiçbir bütünsel eşgüdüm olmaksızın, savaşçı yapılar oluşmaya başladı. Said Mehlufi'nin İslam Devleti Hareketi (Selefi MEI-*Mouvement pour un État islamique, El Hareketin El Devlet İslamiye*) gibi bazıları kırsal alanlarda üslendiler ve bağımsızlık savaşındaki FLN *katiba*'ları* gibi bir görünüp bir kaybolan gerilla hareketi eylemlerinde bulundular. Silahlı Cihat İslami Cephesi (Cezayirci FIDA, *Front islamique pour le jihad armé-El Cephe-i İslamiyel'il Cihat-ül Mussala*) gibi diğerleri ise başta silahlarını çaldıkları polisler ve jandarmalar olmak üzere, devletin temsilcilerini hedef alan nokta vuruşlu terörist eylemlere (kör ya da hedefe yönelik) yöneldiler. O dönemde durum öyle karışıktı ki sıradan suç eylemleri, hatta kapkaç fiilleri bile muhtemelen İslami kisve altında işlenir olmuştu.

1993 başında Silahlı Askeri Hareket (GIA) resmen ortaya çıktı. İlk başta (Thévenot çiftinin kaçırılması, Eylül 1993) GIA yabancı uyruklulara idam edilmemek için ülkeyi terk etmelerini emretti. İlk iki kurban 18 Ekim 1993'te Sidi Belabbas'ta öldürülen geometrici Fransızlardı. Bunu, yaklaşık 60'ı Fransız, diğer 200 kişi izledi.

24 Aralık 1994'te GIA, Marignane Havaalanı'nda Cezayir-Paris seferini yapan bir Air France uçağının kaçırılması ve insanların rehin alınmasıyla ilk kez yurtdışında eylem yapacaktı. Rehin alanların öngörülen planı –başlangıçta öngörülen 10 yerine 4 İslamcının eyleme katılması– uygulamadaki beceriksizlik-

* Katiba, yaklaşık yüz kişilik, bölük büyüklüğünde bir ordu grubuna verilen ad.—*çn*

leri ne mutlu ki onların kısa sürede GIGN (Ulusal Jandarma Müdahale Grubu) tarafından etkisiz hale getirilmesiyle sonuçlandı. Paris hava sahasına doğru uçma yönündeki hamleleri, Cezayirli teröristlerin uçağı başkent üzerinde yere çakma niyetleri olduğunu gösteriyordu. Bütün rehineler kurtarıldıktan sonra güvertede hiçbir patlayıcıya rastlanmadı, Cezayir Havaalanı'nda öldürülen üç kişinin üzerindekiler hariç.

Bununla beraber, gerek Cezayir'de gerekse dışarıda bu operasyondan –teröristlerin aşırı taleplerinin, uçağı muhtemelen Paris'e çakma isteğinin ve ölene dek çatışmanın muhtemelen operasyonun kötü cereyan etmesinden kaynaklandığı– ne önce ne de sonra Cezayirli İslami hareket tarafından hiçbir intihar saldırısının düzenlenmediğini belirtelim. 150 kişinin ölümüne mâl olan Ulusal Güvenlik Genel Müdürlüğü'nün (DGSN) başkent Cezayir'deki merkezine karşı düzenlenen 30 Ocak 1995 tarihli saldırının ilk planında arabanın şoförünün öldürülmesi öngörülmemişti.

Niçin Fransa GIA tarafından doğrudan doğruya hedef alınmıştı? Genel olarak üç cevap öne sürülebilir:

Sömürge mirası nedeniyle Fransa başına gelen bütün kötülüklerin sorumluluğunu genel olarak farazi "Fransa Partisi"ne (*Hizb Fransiya*) atfeden Cezayir toplumunda geleneksel bir günah keçisiydi.

Cezayir'in bir numaralı ekonomik ortağı ve bu ülkenin dış borcunun üçte birinin alacaklısı olan Fransa, İslamcı hareket tarafından Cezayir hükümetinin siyasal ve dolayısıyla askeri müttefiki sayılıyordu.

Fransız servisleri 1993 başından beri Cezayir'de Fransız yurttaşlarını tehdit eden cihatçıların Fransa'da adli suç eylemleri (sahte evrak trafiği, kalpazanlık, soygun, hırsızlık) yoluyla yardımlarını finanse eden lojistik ara istasyonlarına sahip olduklarını saptadı. Destek yapılarının etkisizleştirilmesi Ekim 1993'ten itibaren başladı. GIA'lar bunun intikamını almaya karar verdiler.

Fakat aslında esas neden başka yerdeydi. Fransa doğrudan Cezayir'le bağlantısı olan yaklaşık üç milyon kişiye sahipti: 800.000 yasal göçmen, yaklaşık 100.000 yasadışı göçmen ve genellikle çifte vatandaşlığı olan, iki milyon Cezayir kökenli Fransız. Bu bağlamda, Fransa Cezayir İslamcılığı için gönüllü ya da dayatılmış suç ortaklıkları bulabileceği gerçek bir ses kutusuydu. 11 Temmuz'da Paris'te İmam Abdülbaki Sahravi'nin öldürülmesini 1995 yazındaki saldırı kampanyası (25 Temmuz-14 Ekim) izledi. Sabık FIS'nin kurucu üyesi olan Sahravi, Fransız toprağındaki gizli çalışmalarını eleştirdiği –başta Paris'te Myra Sokağı'ndaki camide verdiği Cuma hutbelerinde– GIA'nın rota dışı eylemlerine karşıydı.

Cezayir Cihatçılığının Mayıs 1994'te GIA Etrafında Toplaşması

Yurtdışındaki mücadelesiyle güvenilirlik kazanan GIA'nın medya stratejisi, Mayıs 1994'te Cezayir'in bütün savaşçı yapılarını bu örgütte toplamasıyla (GIA'nın Birlik adıyla anılan tebliği) karşılığını aldı. Bağımsızlığını koruyan tek örgüt, sabık FIS'nin silahlı kolu olarak görülen ve güvenlik güçlerine karşı gerilla eylemleriyle kendini sınırlayan İslami Selamet Ordusu'ydu (AIS).

Şerif Gusmi'nin, ardından, onun ölümünden sonra Camel Zituni'nin yönetiminde GIA, Cezayir'de askeri bölgeler şemasını izleyerek dokuz bölgede yapılaştı. Özerk katibalar içinde toplanmış deneyimli 20.000'den fazla savaşçıya sahip olan örgüt stratejisini değiştirdi. Sivil halkları terörize etme (yollara yapılan yalancı barikatlar, şehir merkezlerinde bomba yüklü arabalarla saldırılar) stratejisine kendini vermek üzere güvenlik güçlerine karşı saldırıları bırakıyordu. GIA bu yolla Cezayir halkını işbirliğine zorlamayı ümit ediyordu.

GIA'nın Yurtdışı Ağları

Böylelikle GIA hızla, başlıca olarak çoğunlukla Mağrip kökenli gençler tarafından oluşturulan Avrupa'da üslenmiş olan Cezayirli çetelere destek gruplarının bütününü ele geçirdi. Aynı za-

manda Afgan-Pakistan bölgesindeki mücahidin yapılarına bağlı Cezayirlilerin desteğine de güvenebilirdi.

GIA başlıca destek üssü hiç tartışmasız bizzat İslamcılar tarafından "Londristan" diye anılan Büyük Britanya'nın başkentiydi. Gerçekten Birleşik Krallık terörist eylemleri nedeniyle kendi ülkelerinde aranmalarına rağmen birçok İslamcı militanın ayrıcalıklı sığınak yeri haline gelmişti. Çoğu Afgan gazisiydi.

Filistin kökenli Ürdünlü İmam Mahmut Ömer Osman, nam-ı diğer Ebu Katada'nın –Finsbury Park'taki Pakistan camisine, bilahare de Baker Street'teki camiye yerleştirilen– etrafında mali yardım ve propaganda hazırlandı. Bu nedenle Selefi cihadın iki ayda bir çıkan basın organı olan *El Ensar* (Peygamberin taraftarları) dergisi hızla kendini temelde GIA'yı desteğe adayacaktı. Ebu Katada'nın buradaki yardımcıları iki diğer Afganistan gazisiydi: Suriye kökenli İspanyol vatandaşı Nasır Mustafa Setmeryem, nam-ı diğer Ebu Musab ile Mısır kökenli Britanya vatandaşı Mustafa Kamil, nam-ı diğer Ebu Hamza.

Bu bağlamda, Avrupa'ya iltica etmiş Selefi militanların çoğu (başta Mağripli ve Mısırlılar, ama aynı zamanda Türkler) Cezayir örgütünde paralı asker hizmeti görecekti. Nitekim bu örgüt Mısırlı El Cihat'tan daha ünlü hale geldi. Buna karşılık Başkan Muhammed Budiaf'ın –yine bir asker tarafından vurulan– 1993'te öldürülmesindeki sorumluluğu Cezayirli yetkililerin yinelenen suçlamalarına rağmen ciddiye alınamaz.

Bu ulusaşırı evrim ve Afgan örneğiyle olan bağ "Marakeş" diye anılan ağın Fransa ve Fas'ta çözülmesiyle apaçık ortaya çıktı. 30 Ağustos 1994'te, Marakeş'te Atlas Oteli'nde yapılan bir silahlı soygun sırasında iki İspanyol turist öldürüldü. Soruşturma, bazıları Afgan-Pakistan bölgesindeki kamplarda eğitim almış Fas kökenli Fransız vatandaşlarından meydana gelen dört grubun, kutsal savaşı başlatmak amacıyla Fas'ta silahlı eylemler yapacaklarını tespit etti. Bunlar Afgan gazileri olarak özerk cihada geçen, Fas İslami Gençlik Hareketi'nin (MJIM) iki eski militanı, Faslı Abdelya Ziyad ve Muhammed Zinedin tarafından yönetiliyordu. Fas'ta yerel bir suç ortaklıkları ağına sahip

olan bu baş aktörler, silahlarını Cezayir'deki çetelerin başlıca silah tedarikçisi Cezayirli eski kaçakçı Camal Lucini tarafından Almanya ve İtalya'da oluşturulan yapılar sayesinde Avrupa'dan almışlardı. Soruşturmalar Fransız toprağındaki Mağribi destek ağlarının genişliğini ortaya koymuştu.

Silah ve sahte evrak ticaretinde uzmanlaşmış olan Camal Lucini'nin ağı, Cezayirli Muhammed Şalabi'nin lojistik destek grubuyla da sıkı ilişki içindeydi. Bu ağ 8 Kasım 1994'te Paris bölgesinde çökertildi. Önceki 16 Temmuz'da Tunus İslami Cephesi'ne (FIT) yakın altı Tunuslu İslamcı, muhtemelen Fas üzerinden Cezayir'e sokulmak üzere hazırlanan silahlarla birlikte, Perpignan Garı'nda yakalanmışlardı.

1995'ten itibaren Fransız adaleti, Pakistan ve Afganistan'daki İslamcı talim yapılarına yönelik Fransız İslamcıları devşiren ara kademe yapılara soruşturma başlattı. Aynı zamanda, polisle yapılan işbirliği Avrupa'daki Cezayirli çetelere başka destek gruplarını da keşfetme imkânı sağlıyordu.

Böylece, 1 Mart'ta, Belçika federal polisi Brüksel'de propaganda ve silah ticareti yapan Ahmed Zauvi ve Camal Belğomri'nin ağını çökertti. Çoğunluk itibarıyla GIA'ya yakın Cezayirli İslamcılardan oluşan bu yapının ilerideki Fransa'ya yönelik saldırı kampanyasında destek üssü hizmeti göreceği ortaya çıkartıldı.

Müteakip 13 Haziran'da Milano İslami Kültür Enstitüsü (ICI) sorumluları sorguya çekildi. Bunlar çoğunlukla Cemaat-i İslamiye'nin sürgündeki militanları, Mısırlı siyasal mültecilerdi. Avrupa'daki Selefi ağların gerçek merkezi olan ICI, Bosnalı mücahitlere yardımda motor rolü oynuyordu. Eski müdürü Enver Şaban, Bosna'da aslen Mağrip kökenli yüzlerce savaşçıdan oluşan Zenitsa Arap gönüllüleri tugayını yönetmişti. Hırvatlarla yapılan bir çatışmada 1995 başında öldürülen Şaban'ın yerine bir Afgan gazisi, Lahsen Muhtari, nam-ı diğer Ebu el Mali geçmişti. Eylül ayında Milano, Napoli ve Roma'da sırayla Camal Lucini'nin kurduğu yapılar çökertildi.

Son olarak, 20 Haziran'da, Fransız polisi Avrupa kolları olan üç yeni Cezayir çetelerine destek ağını etkisiz hale getirdi.

GIA'nın Avrupa Yapılarının Baskı Altına Alınması Fransa'da 1995 Yazında Yapılan Saldırıları Önlemeye Yetmiyordu

Temmuz 1995'te GIA doğrudan doğruya Fransız toprağına yönelik bir dizi operasyona başlıyordu. 11 Temmuz'da Myrha Camii'nde (Paris'in 18. bölgesinde) İmam Abdülbaki Sahravi öldürüldü. 25 Temmuz'dan (Saint-Michel metro istasyonu saldırısı) itibaren Paris ve Lyon bölgelerinde 11 saldırı (13 ölü ve 180 yaralı) gerçekleştirildi. Wazemmmes (Lille) pazarında içine bomba yerleştirilmiş bir arabayla suikasta hazırlanırken teşhis edilen Fransız vatandaşı Halit Helhal'ın ölümünden sonra ağ sonunda 1 Kasım'da çökertildi.

Bu ağ Cezayir kökenli genç göçmen çocuklarından (*beurs*) meydana gelen üç gruptan (Paris, Lyon ve Lille'de bulunan) oluşuyordu. Bunlar Camal Zituni'nin şahsi emriyle Cezayir'den gelen Afgan gazisi iki GIA emiri, Bualim Ben Sayid ve Ayit Ali Belkasem tarafından yönetiliyordu.

4 Kasım'da Londra'da ağın finansal koordinatörü Raşit Ramda tutuklandı. Cezayirli siyasal bir mülteci olan Ramda, *El Ensar* dergisinin düzenli işbirlikçisi ve Avrupa'daki GIA önderlerinden biriydi. Bununla beraber Ali Touchent, nam-ı diğer Tarık kaçmayı başarmıştı. Belçika'daki Zauvi ağının eski bir mensubu olan Tarık, 1993'den beri ağın ilk ağızda Cezayir çetelerine lojistik faaliyetlerinde kullanılan çoğu üyesini devşirmişti. Touchent, 1997 sonunda başlangıçtaki grubu FIDA'yla buluştuğu başkent Cezayir'de güvenlik servislerince öldürüldü.

Bu arada Lyon bölgesinde bir rafineriye saldırı hazırlayan daha özerk bir cihatçı yapı da etkisiz hale getirildi. Chasse-sur-Rhône yakınlarına yerleşmiş olan bu yapı din değiştirmiş iki Avrupalı, David Vallat ile İspanyol kökenli bir Fransız olan Joseph Jaime tarafından yönetiliyordu.

GIA'nın Kanlı Rotası

1995 sonunda GIA'nın ulusal emiri Camal Zituni, nam-ı diğer Ebu Abdurrahman Amin gücünün doruğundaydı. Terörize olmuş Cezayir halkı onun güvenlik güçleri iflas etmiş iktidarı devireceğini öngörüyordu. GIA haçlıların günahkar toprağını vurabileceğini göstermiş ve böylece Avrupa'da yeni bir sempatizanlar kuşağının desteğini sağlamıştı.

Yurtdışında da, Ebu Katada ve iki savaşçı Selefi örgütün, Mısırlı El Cihat ve Libya Savaşçı İslami Grubu'nun kanıtladığı üzere, uluslararası cihatçı hareketin desteğine sahipti. Bu Libyalı grup Albay Kaddafi'yi yaralayan bir saldırıyı üstlenerek –lideri, bir başka Afgan gazisi, Ebu Abdullah Sadık'ın bir bildirisiyle– aynı yılın başında sesini duyurmuştu.

Bu yeni gücünden sarhoş durumdaki GIA, hâlâ birbirinden farklı ideolojileri olan silahlı yapıların bir yığışımından [*conglomérat*] oluşan örgütü üzerinde kendine mutlak bir otorite sağlamaya karar verdi. Ve muhtemel rakiplerine karşı kanlı tasfiyelere başladı. Cezayirden hiç ayrılmamış bir Selefi olan Zituni, Sovyetler'e karşı cihat deneyimini yaşamamış ilk GIA ulusal emiriydi. Aynı zamanda en önce karizmasından çekindiği bu Afgan gazisi emirleri, daha sonra eski imam olma nitelikleriyle böbürlenebilecek Cezayirci önderleri ortadan kaldırttı. Ardından şahsına karşı yönelen bir Cezayirci sözde komploya karşı koyarken, başvurulan meşru müdafaayla haklı çıkarmaya çalışarak olayı kabullenmeden önce, sorumluluğu Cezayir gizli servislerinin üstüne atmaya çalıştı. Son olarak, Mart 1996'da birkaç hafta sonra kafalarını kestireceği Tibhirine'li (başkent Cezayir'in güneyindeki) yedi Fransız keşişin kaçırılmasındaki sorumluluğu üstlendi.

Cezayir'de Cezayir Cihadının Parçalanması

Temmuz 1996'nın başında Zituni, emirleri Ali Benhacar'ın önderliğinde muhalefete geçen ilk GIA yapısı olan Davet ve Cihat İslami Birliği'nden (LIPJ, *Ligue islamique pour la Prédication*

et le Jihad-El İttihat-ül İslami Li Davet Vel Cihad) Cezayirci İslamcılar tarafından öldürüldü.

Yerine geçen Antar Zuabri, nam-ı diğer Ebu Talha görüş ayrılıklarıyla zayıf düşmüş bir örgüt devraldı ve stratejik inanırlığını korumak için sivil halklara yönelik psikolojik terör operasyonları geliştirdi. Bunun üzerine, tecrit olmuş bölgelerde katliamlar başladı. Sonunda Kasım 2002'de güvenlik güçleri tarafından öldürüldü. Bugün yardımcısı Ebu Anta, psikopatlığa yakın tutumlar sergileyen bir yüz kadar sadık adamın liderliğini yapıyor.

Özerk bir şekilde cihat yolunu izleyen GIA içindeki muhalif gruplar arasında, öncelikle Cezayirci yapılar tekrardan ortaya çıkıyor. Bunların başlıcaları Ali Benhacar'ın Davet ve Cihat İslami Birliği (LIPJ), Mustafa Kertali'nin Davet ve Cihat İslami Hareketi (MIPJ, *Mouvement islamique pour la Prédication et le Jihad–El Hareket-ül İslamiye Li Davet Vel Cihat*), Afgan gazisi Ebu Cemil'in Ahde Vefacılar'ı (FS, *Fidels au serment–El Bakun Ela'l Ahd*) ya da Ebu Fida'nın Silahlı Cihat İslami Cephesi (FIDA) idi. Sonraki dönemde GIA'nın gerçek mücadelesini cisimleştirdiğini iddia eden Selefi yapılar koptu: Batıda "terör" (El Hawal) katibası ve doğuda GIA'nın 2. bölgesinin (Büyük Kabiliye) eski emiri Hasan Hattab'ın grubu. Hepsi de kısa süre içinde kendilerini artık dinden çıkmış gören GIA'lı eski yoldaşlarına karşı bir kardeş katli savaşına giriştiler.

1996 Sonunda Cezayir Cihadından Ayrılan Avrupalı Cihatçı Hareket Yeni Bir Dava Peşinde

22 Haziran 1996'da daha bir yıl önce kadın ve çocukların katlini vacip kılan iğrenç fetvayı adını vermeden kaleme alan Ebu Katada, *El Ensar*'daki bir başyazıda Ebu Musab Es Suri'yle beraber GIA'dan koptuğunu açıkladı. *El Ensar*'ın aynı sayısında bir bildiri yayınlayarak Mısırlı El Cihat ve GICL de ittifaktan ayrıldı.

Bundan sonra, Avrupa'daki Cezayir cihadının sempatizanları

ya sapkın bir İslam'ı uygulayan psikopatlar tarafından yönetildiğinden ya da Cezayir servisleri tarafından manipüle edildiğinden şüphe ettikleri GIA'ya karşı güvensizliklerini belli ettiler.

Böylece, Haziran'dan sonra Londra'da *El Ensar*'ın yayınına tek devam eden İmam Ebu Hamza el Masri de sonunda Ekim'den itibaren GIA'dan koptu. Esasen Pakistan ve Bangladeş kökenli İslamcıların uğrak yeri olan yeni bir cemiyet, "Şeriat Destekçileri"ni (*Supporters of Sharia*) kurdu. Cemiyetin aynı isimle, bilahare mücahidin hareketi tarafından yaygın biçimde kullanılacak yeni propaganda yöneliminin ilk örneklerinden biri olan bir internet sitesi vardı.

Birkaç aylık belirsizlikten sonra en radikalleşmiş unsurlar – genel olarak Bosna davasına destek vermiş Afgan gazileri– Taliban'ın zaferini Afganistan'a İslami düzenin geri gelişi olarak değerlendirdiler. Aynı zamanda hızla Afgan ağlarıyla yeniden temaslar kurup Afgan-Pakistan bölgesindeki kamplara gönüllü devşirme istasyonlarını tekrardan faaliyete geçirdiler. Bu yapıların giderek Usame Bin Ladin'in yakınları tarafından kontrolü, eğitimini Afganistan'da almış yapıların varlığı ve cihat savaşçıları örgütlerine yönelik yardımlaşmayla belirlenen yeni bir İslamcı enternasyonalin gelişimini teşvik edecekti.

Aynı dönemde, Fransa'daki iki önemli olay tehdidin kökeninin evrildiğini gösterecekti. GIA'ya yönelen haklı dikkat Bosna ve Afganistan gazilerininkiler gibi diğer cihatçı hareketlerden gelen marjinal unsurların saçtığı tehlikenin farkına varılmasını engellemişti.

5 Mart 1996'da Bosnalı cihat gazisi Selefi militanlardan oluşan Roubaix grubu çökertildi. Müslümanlığa geçen iki Fransız, Christophe Caze ve Lionel Dunmont tarafından yönetilen bu Büyük Britanya'daki Ebu Hamza ve Bosna'daki Ebu el Mali'ye yakın grup, Lille bölgesinde son derece şiddetli bir dizi silahlı soyguna girişmişti. G7 zirvesinin iki gün öncesinde, 4 Mart'ta da Lille'de bomba yerleştirilmiş araba kullanarak da bir saldırı

denemişti. Soruşturma neticesinde Kanada'dan Cezayirli Fatih Kamil'in yönettiği ve Bosna ve Afgan-Pakistan bölgesiyle olduğu kadar Avrupa'yla da bağlantılı bir mücahidin ağı etkisiz hale getirilmişti.

3 Aralık 1996'da Paris'te Port-Royal metro istasyonunda biri Kanadalı bir bayan turist ve iki Faslı öğrenci olmak üzere dört kişinin ölümüyle sonuçlanan bir saldırı gerçekleşti. Medyaya göre fail belliydi: GIA Fransa Cumhurbaşkanı'na görece belli belirsiz bir tehdit mektubu göndermişti. Ve Paris'in banliyösündeki bir telefon kulübesinden alelacele Cezayir örgütü adına olay üstlenilmişti. Buna mukabil, 12 Aralık'ta başlayacak Marakeş şebekesi davasının yakınlığı ve 25 Temmuz 1995 saldırısıyla olan operasyonel benzerlik, saldırının Avrupa'da üslenmiş ve mücahidin hareketine yakın münferit kişiler tarafından işlendiğini tahmin etmeyi sağlayan başlıca unsurlardı.

Bu olaylar o zamana dek tamamen Cezayir kökenli olan tehdidin çoklu bir biçim kazandığını gösteriyordu. Avrupa'daki cihat sempatizanlarının yeni davaların peşine düşmesiyle bağlantılıydı. Bosna cihadı deneyimi Aralık 1995'teki Dayton anlaşmalarıyla sona ermişti. Taliban tarafından vesile olunan Afganistan'da talim kamplarının kademeli olarak yeniden açılması gerçek bir coşku yaratacaktı. Bu da Afganistan'da Arap gönüllerinin yavaş yavaş El Kaide'nin (bu konuda bir sonraki bölüme bakınız) yörüngesine girecek olan ikinci neslinin doğumuna yol açacaktı.

Avrupa'da, bununla beraber, Mayıs 1994'teki birlik idealini cisimleştirebilecek bir grup arayışındaki bir eski GIA sempatizanları azınlığı Cezayir cihadına sadık kalmıştı. Seçim hızla Hasan Hattab'ın yönetimindeki 2. bölge GIA'sına yöneldi. Hattab, Şerif Gusmi'nin GIA'sının devamı olma peşindeydi.

Bu amaçla, Hattab –Selefi *El Cemaat* dergisindeki yirmi sayfalık röportajında– Fransa'ya karşı saldırıların stratejik geçerliliğine gerekçeler sunuyordu. Bununla birlikte, bu savaş çığlıklarının başlıca hedefi GIA'nın eski taraftarları arasında

daha geniş bir yer kapmaktı. Örgütünün zayıflığının bilincinde olan Hattab, ender lojistik ağlarının bekasının kendisi için gerekli olduğu Avrupa'da her türlü yeni maceracılıktan uzak duracaktı. Bu ağlar arasında Almanya'da Adil Meşat'ın ve Fransa'da Ömer Saiki'nin grubu vardı. Kendilerini fon teminine ve 2. bölge GIA'sının propaganda malzemelerinin dağıtımına vermiş olan bu gruplar, Mayıs 1998'deki Dünya Futbol Kupası'ndan evvel yapılan Avrupa'daki polis operasyonları sırasında çökertilmişlerdi. İzleyen Ekim ayında yurtdışındaki GIA'dan kendini uzak tutma kaygısındaki Hattab örgütüne yeni bir isim verdi: Selefi Vaaz ve Savaş Grubu (GSPC, *Groupe salafiste pour la pédication et le combat*).

Cezayir'deki Cezayirci Hareket Tarafından Cihatçı Hülyanın Terk Edilmesi

Cezayirli generaller, başkent Cezayir'deki hadiselerden beri, FIS taraftarlarının çoğunluğunun inanmış İslamcılar değil, sistemi değiştirmek isteyen vatandaşlar oldukları bilincine mi varmışlardı? Dönemin diğer Arap rejimlerinde olduğu gibi, FLN eliti de bağımsızlık rüyalarını tek kendi yararına müsadere etmişti. Bumedyen'in ve ardıllarının vaatleri petrol zenginliklerinin yeniden bölüşülmesini değil, işsizliği, konut krizini ve etnik ya da dilsel kimlik arayışını getirmişti. Göçmen çocuğunun (*beur*) sadece ebeveynlerinin hikâyeleri aracılığıyla tanıdığı bir Cezayir'e geri dönmesi imkânsız rüyasından dem vuruluyordu hep. Bağımsızlık savaşçıları kültüyle yetişmiş çoğu Cezayirlinin umudunun Fransa için bir vize almak olduğu ise unutuluyordu.

Cezayir'deki İslamcı kriz öncelikle bir sosyal krizdi. Cezayir rejimi bir çözüm getiremiyordu, zira çözüm sistemin yeni baştan kurulmasından ve imtiyazların kaybından geçiyordu. Öyleyse tek çıkış yolu olarak İslam'ın harekete geçirici meseleleri etrafında toplanmış yeni halk muhalefetini bölmek kalıyordu.

Seçim sürecinin durdurulmasından bu yana, Cezayirli yetkililer İslamcı hareketin bölünmesinin peşinde koşmaktan geri durmamışlardı. Bu strateji gerçek bir siyasal ya da ekonomik projesi olmayan bir iktidarın kullandığı ikili dili açıklıyor. 1990'lı yılların sonuna dek, GIA köylerde hiçbir tehlikeyle karşılaşmadan kol gezerken, halk tarafından pek sevilmeyen Cezayir jandarması kışlasında kalmıştı. Sonuçta, güvenlik aygıtı –Cezayir halkının gururu ya da korkusu– bu dönemde tam bir çürümüşlük içindeydi. Fakat bu durum binlerce mensubunun terörizmle mücadelede öldüğü gerçeğini de örtemez.

Gerçekten en büyük katliamları yapanlar Cezayir Ordusu değil, hezeyan içindeki GIA'lılardı. Ordunun halkı korumak için müdahale etmemesinin sebebi, halkın cihatçıları desteklemesinden ziyade hantallığının onu büyük bir riske girmeden tepki vermekten alıkoymasıydı. 1997-1998'deki büyük katliamları gerçekleştiren mücahitler, bilmedikleri bir arazide suç ortaklarının rehberliğinde her türlü hızlı müdahaleyi engellemek üzere bütün giriş çıkışlara tuzak yerleştirerek gece eylemde bulunuyorlardı. Helikopterli birliklerin müdahalesi kuşkusuz bazı köyleri kurtarabilirdi, eldeki birkaç helikopter başka yerde kullanılıyor olmasaydı ya da aşırı merkezi genelkurmaydan onaylanan uçuş izinleri çok geç gelmeseydi. Avrupa'daki "kim kimi öldürüyor?" tartışması tarafgirlikle yapılıyordu hâlâ.

Fakat güvenlik aygıtının İslamcı zorbalıklara ve Cezayir toprağındaki fiziksel engellere karşı tepkisindeki zayıflık, yine de kendisine karşı hasmane tutum takınan vatandaşları savunmaya gösterdiği zayıf eğilimi tamamen açıklamıyor sonuçta. Zira 1995'li yıllardan bu yana yasalara bağlı vatandaşlar, görece etkili yurtsever milisler ve meşru müdafaa grupları gibi öz-savunma yapılarıyla kendilerini donatmışlardı. Buna mukabil, GIA'ya muhalif İslamcı harekete yakın insanlar korunmasız kalmışlardı. Otoritenin temsilcilerine güvensizlikle bakan

bu insanlar her türlü kontrolü reddediyorlardı. Güvenlik güçlerinin korumasından mahrum olan bu gruplar, yakınlarını katlederek muhaliflerden öç almaya kararlı GIA için kolay hedef haline geldiler.

1997'de yeterli teçhizatı olmayan, beş yıllık gerilla mücadelesinden sonra bitap düşmüş ve yolunda gitmeyen cihatla afallamış olan İslami Selamet Ordusu'nun (İSO) savaşçıları o zaman iktidara karşı mücadeleden çok GIA'ya karşı mücadeleye kendilerini verdiler. Eski FIS'nin yeni bir yasallaşması için bütün umutlar da söndü. FIS Yurtdışı Yürütme Kademesi (IEFE, *Instance exécutive du FIS à l'étranger*) –Almanya'da Rabah Kebir'in yönetiminde bir sürgündeki hükümet rolü oynayan– aracılığıyla İSO çetecilerinin ailelerini korumak için müzakereyi kabul etti. Ekim ayında bütün Cezayirci mücahit örgütlerin gizlice katıldıkları bir ateşkes imzalandı. Son aşama 2000 yılında Başkan Abdülaziz Buteflika'nın önerdiği "cesurların barışı"nın Cezayir versiyonu olan Medeni Uyum'la oynanacaktı. Çok az Selefi savaşçı bunu kabul edecekti gerçi, ama yine de bu Cezayirci hareketin Cezayir toplumuna tekrardan girmesini sağlayacaktı.

Cezayir rejimi en azından bir noktada doğru görmüştü. FIS, başta çoğunlukla tüccarlar ve öğretmenler gibi geleneksel orta sınıflar –Cezayirciliğe yakın– ütopik taleplerinin doğal olarak savaşçı Selefiliğe ittiği ile marjinalleşmiş sınıflar –çoğunlukla kırdan kente göçün ürünü– arasında pek muhtemel olmayan bir alaşım oluşturmuştu. Bunların gerçekte Cezayir İslam Cumhuriyeti fantazmasının ötesinde hiçbir ortak toplum projeleri yoktu. Başlangıç noktasına dönmek için sekiz yıllık iç savaş gerekliydi. Cezayir toplumu bundan kanı çekilmiş ve allak bullak olmuş şekilde çıkıyordu. Hiç uğruna yüz elli bin insanını kaybetmişti.

Yıllardan beri, Cezayir'in art arda gelen yöneticileri bu ifadeyi anlamını boşaltana kadar kullandılar. Zira düzenli olarak 1.500 savaşçıdan az sayıdaki bu terörist gruplar savaşlarını sürdürdüler. Bu savaş çağdaş Cezayir'in gerçekliğini değiştirmek üzere kullanıldı. Bununla beraber, mücahit İslamcılığın Kabiliye başkaldırısında veya öğrenci huzursuzluğunda sorumluluğu yoktu.

Bununla birlikte, 11 Eylül saldırıları Cezayir'in terörizm karşıtı mücadelesine yeni bir meşruiyet kazanma ve her türlü demokratik reformu reddetmek için mazeret hizmeti gördüğünden, şüphe edilmeme imkânı verdiğinden, durum iyiye doğru gelişiyordu.

Terörizm Cezayir şehirlerinden defedilmişti. 2001 başında başkent Cezayir'deki ev yapımı patlayıcı düzeneği kullanarak yapılan az sayıdaki saldırıların sorumlusu olan gruplar, destek yapılarının yokluğunda, kısa sürede etkisiz hale getirildiler. Köylerde güvenliğin sağlandığını kanıtlar şekilde terörizm kurbanlarının aylık sayıları beş yıl içinde yirmi kat azalmıştı.

GIA'nın hayatta kalan az sayıdaki militanı artık gerçek bir güvenlik tehdidi oluşturmuyor ve başkent Cezayir'in yakınlarındaki Mediye'nin tepelerindeki son sığınaklarında saklanarak yaşıyordu.

Batı Cezayir'deki çeteler Hasan Hattab'ın ittifak teklifini reddederek cihadı özerk biçimde takip etmeye çalışmışlardı. Çoğu bugün ancak ücra köylere bekaları için gerekli birkaç küçük saldırı yapabilen suç çeteleri haline geldi. Sadece bir tanesi bugün Avrupa'dan az da olsa bir destek görebilen görece bir operasyonel kapasiteye sahip: Selefi Vaazın Hamileri Grubu (*Cemaat-ül Humat El Davetü Selefiye*).

2004 başında ayakta kalan tek örgüt sonunda Doğu ve Güney Cezayir'deki savaşçı yapıların hepsini kontrol etmeyi başaran GSPC'ydi. 1999'dan itibaren, Büyük Kabiliye (Hattab'ın gele-

neksel dirliği) 2. bölgenin, Küçük Kabiliye 4. bölgenin, Avras 5. bölgenin merkeziydi. 1999 sonunda, Hattab Güney Sahra (9. bölge) GIA emiri Muhtar Belmuhtar'ın katılımını sağladı. 1980'li yılların sonundan kalma bir Afgan gazisi olan Belmuhtar, Zituni'yle bozuştuktan sonra Cezayir ile Sahil arasında silah ve sigara kaçakçılığı işine geri dönmüştü. Diriltilen 9. bölgenin başına atanması GSPC'ye silah ve yabancı elçilerin geçirilmesi için yeni bir yola kavuşma imkânı sunuyordu.

Bu durum Cezayir toprağı üzerindeki tecrit durumunun farkında olan Hattab'a mücahidin hareketiyle tekrar bağ kurma şansı tanıyordu. Mücahidin hareketi ile Cezayir cihadı arasındaki bağlar, hatırlanacağı üzere, 1996'da GIA'nın aşırılıkları yüzünden kopmuştu. Temas son olarak 2000 yılının sonunda GSPC'nin Cezayir modelini olumlu bir biçimde değerlendirmeden önce o sırada Afganistan'da üslenmiş Selefi harekete yeniden giriş yapan Avrupa'daki eski GIA sempatizanları sayesinde yeniden kuruldu.

GSPC gerçekte GIA'ya göre mücahidin standartlarına daha uygundu. Hattab kendini GIA'nın kanlı sapkınlıklardan korusa da her zaman Selefi bir İslam'ı savunmuştu. "Günahkar iktidarla ne ateşkes ne uzlaşma" şeklindeki şiarı saygı görüyordu. Muhbir olduklarından şüphelenilen siviller infaz edilse de birlikleri kendilerini aslen Cezayir ordusu ve milislerine karşı gerilla saldırılarına –bazen muazzam ölçekte– adamıştı. Fakat hiçbir zaman geleceğin seks kölelerinin (yolcunun o ân için evlilik dışı tensel ihtiyaçlarını gidermesine izin veren eski bir Şii âdetinin anlamını saptıran bir GIA ilahiyatçısı tarafından "geçici evlilik" diye nitelenen) kaçırılmasına, halkı katletmeye, hedefi olmayan kör saldırılara kendilerini vermediler.

İlk görüşmelerin sonucu GSPC'nin mücahidin hareketiyle gerçek bir bütünleşmesini sağlamadı. Mesafeler, ama aynı zamanda 11 Eylül'e çok yakın olan ve Afgan üssünün yok olduğu

dönem Cezayir silahlı kuvvetlerinin mengeneyi gevşetmeyi hedefleyen projesini rafa kaldırdı.

Bundan sonra GSPC ağır darbeler aldı. Akim kalan Paris-Dakar-Kahire rallisine 2001 Ocak ayındaki Nijer etabı sırasında yapılacak saldırı projesinin hazırlayıcısı olan Belmuhtar grubu ne zamandır ufalanmıştı. Hayatta kalanlar Moritanya'nın doğusu, Mali'nin ve Nijer'in kuzeyinde meydana gelen Sahil *no man's land*'ine* sığınmışlardı.

2003 yılında otuz kadar Avrupalı turistin şaşırtıcı ele geçirilmesi de zaten bu bölgede cereyan etmişti. Operasyonu doğrudan doğruya GSPC'nin başında Hattab'ın yerine geçme arzusu giderek daha açık hale gelen 5. bölgenin şefi Abdurrahman kararlaştırmış gözüküyordu.

Kısmi zaferi sonuçta hiçbir şeyi değiştirmedi. Hasan Hattab Ekim başında Cezayir silahlı kuvvetlerinin Kabiliye'deki bir operasyonu sırasında öldürüldü.

* *No man's land*: insansız, sahipsiz topraklar.—*çn*

EL KAİDE

Philippe Migaux

MÜCAHİDİN HAREKETİNİN YERALTI MÜCADELESİ: EL KAİDE'NİN FEDERASYON OLUŞTURMA STRATEJİSİ (1989-2001)

El Kaide ("temel, taban") teriminin kökeni hususunda her şey ve zıddı ileri sürüldü. Arap kökenli Afganistan gazilerinin kimliğini içeren bir bilgisayar dosyasına yapılan atıftan, Usame Bin Ladin'in Afganistan dağlarına gömülü, Amerikan gazetelerinin Ekim 2001'deki Amerikan operasyonlarının ilk günlerinde etkileyici olduğu kadar hayali de olan planlarını verdikleri, farazi *high tech* karargahına dek neler neler.

Ağustos 1998'deki saldırıların ardından derhal medyatikleşen isim uzun süre bir efsane olarak kaldı. Usame Bin Ladin'in bizzat kendisi 11 Eylül 2001 saldırılarından önce bu terimi kullanmaktan sarf-ı nazar ederek gizemin oluşmasına katkıda bulundu. Örgütün kadroları iç belgelerinde ondan genellikle nötr "cemiyet" terimini kullanarak bahsediyorlardı.

İsim babalığını kabaca Abdullah Azzam yapmıştı. 1988'de Sovyetler'in Afganistan'dan ilk çekilme sinyallerinin geldiği sırada Azzam, dört yıl evvel kurduğu Arap gönüllüleri ordusunu, ona daha büyük, Müslüman dünyanın yeniden fethi görevini vererek kalıcılaştırmak istemişti.

Bunun için, ümmete rehberlik edebilecek savaşçı ve sürekli bir öncüye ihtiyaç vardı. Onu *El Kaide El Sulbah* ("Sağlam Temel") gibi yenilikçi bir adla tanımlıyordu. Bu aynı zamanda *El Cihad* dergisinin 41. sayısındaki başyazısının (Nisan 1988) başlığıydı: "... Her ilkenin kendisini ileriye taşıyan bir öncüye ihtiyacı vardır ve topluma katılırken ağır görevler ve muazzam fedakarlıklara katlanır. İster ilahi ister dünyevi olsun hiçbir ideoloji ona zaferi kazandırmak uğruna elinde neyi var nesi yoksa veren bu öncüden vazgeçemez. Somut olarak hedefine varana dek zor ve sonu gelmez yol boyunca sancağı taşır zira Allah onun bu hedefe varmasını ister. İşte ümit edilen toplum için bu öncü El Kaide El Sulbah'tır..."

Birkaç satır ileride bu "sağlam temeli" oluşturacak dindar ve kararlı insanların tutumuna rehberlik etmesi gereken sekiz ahlak ilkesini saptar:

–En güç sınavların ateşine ve en zorlu güçlüklerin dalgalarına atılmaktan çekinmemek gerekir.

–Önderler adamlarıyla zorlu yürüyüşleri, kanı ve teri paylaşmalıdırlar...

–Öncü, dünyanın sefil zevklerinden kendini mahrum etmeli ve kendi ayırt edici özelliği olan perhize ve sadeliğe katlanmalıdır.

–Öncü, büyük zafer rüyasını gerçekleştirmelidir.

–Ne denli uzun olursa olsun yürüyüşü gerçekleştirebilmek için kararlılık ve irade gereklidir.

–Bu yürüyüş için üç şey elzemdir: Tefekkür, sabır ve dua.

–İki kurala uyulmalıdır: Sadakat ve özveri.

–Dünyanın her yerinde İslama karşı çevrilen bütün entrikalar bozulmaldır.

Azzam'ın Peşaver'deki ani ölümü, mücahidin hareketini, onun ideolojisini kavramlaştırmayı ve silahlı kolunu kurmayı başarmış olan tanınmış ve muzaffer bir liderden mahrum bıraktı. Katilleri hiçbir zaman bulunamadı; bu da devlet aklınca ısmarlanan bir Arap servisinin eylemi olmaktan İslamcı hareke-

tin içindeki bir hesaplaşmaya dek bir sürü varsayımın ortalığa dökülmesine yol açtı. Son kertede bilinmesi gereken, Azzam'ı öldürerek katillerinin, El Kaide'ye farklı bir dürtü getirecek ve cihatçı stratejiyi yeniden yönlendirecek olan Usame Bin Ladin'i devreye soktuklarıdır.

Rohan Gunaratna, Azzam'ın aracına yerleştirilen, çok profesyonel bir terörist teknik kullanılan tuzaklı bombada, yeni hamileri Usame Bin Ladin'in rehberliğindeki *El Cihat* taraftarı Mısırlıların parmağı olduğunu düşünüyordu. Azzam'ın gölgesinde kalan Bin Ladin, Afgan cihadı sonrası dönemde görüşlerini dayatma imkânı bulamamıştı. Usame Bin Ladin, El Cihatçı Mısırlılar tarafından eski İslam topraklarının yeniden fethine değil, kokuşmuş Müslüman rejimlere karşı mücadeleye yoğunlaşmanın gerekliliği konusunda ikna edilmişe benziyor. Bu fark esasa yönelik bir farktı çünkü ulusal topraklardaki mücadeleye geri dönüş stratejisiyle El Kaide'yi Mısır modeli terörist tekniklerini benimsemeye zorluyordu. Filistin direnişi deneyimine sahip ve FKÖ'yü 1970'te Siyonist işgalciye karşı mücadeleyi bırakıp Ürdün'deki Haşimi iktidarını devirmeye çalışmakla şiddetli biçimde kınamış olan Azzam, kendi örgütünün yeni bir Kara Eylül'e doğru yönelmesini kabul edemezdi.

Usame Bin Ladin'in Suudi Arabistan'a Geri Dönüşü ve Amerika'nın Yeni Düşman Olarak Tanımlanması

Her ne olursa olsun, bir manevi babanın ölümünden duyduğu üzüntüyle veya bir rakibin ortadan kalkmasından gizlice hoşnut biçimde Usame Bin Ladin, bir İslam kahramanına layık payelerle karşılandığı Suudi Arabistan'a geri döndü. Basında kendisiyle ilgili sayısız makale basıldı; bunlar birkaç yıl sonra Asya'nın ve Ortadoğu'nun bütün pazarlarında şanını göklere çıkaran Arap atlısı görünümüyle –sade beyaz bir entari giymiş ve AK-74 model kalaşnikofuyla ya da İslam kılıcıyla silahlanmış vaziyette– kaplı tişörtler ve afişleri haber veriyordu.

Azzam'ın Mektep-i Hizmet'i, 1990'da, dışarıdan bakıldığın-

da Sovyetler'in Afganistan'ı terk etmelerinden itibaren, faaliyetleri artık geleneksel Suudi ve Amerikalı finansörleri tarafından karşılanmayan boş bir kabuk haline gelmişti. Zaten Usame Bin Ladin, son aylarda Azzam'ın onayıyla El Kaide'nin gelecekteki mali özerkliğini sağlamak için önemli, ama gizli fon transferlerine girişmişti. 1998 Ağustos ayından sonra Amerikan finans soruşturmalarının hedefi haline gelecek olan, Usame Bin Ladin'le iş ilişkileri olan Ortadoğulu bazı bankacılar işte bu dönemden itibaren işin içine girmişlerdi.

Gerçekte Mektep-i Hizmet'in işleri birkaç yıl daha iki özerk yapı içinde gizlice sürmüştü.

Birincisi Peşaver'deki altyapıyı ve büroları muhafaza etmişti. Şeyh Muhammed Yusuf Abbas, namı-ı diğer Ebu Kasım tarafından yönetiliyordu ve üyeleri arasında Mısırlı Eymen el Zevahiri'yi bulunduruyordu. Azzam'ın arzusuna uygun olarak dünyadaki yeni cihatları destekleyecek olan Pakistan-Afgan sınırında yerleşik mücahidin yapılarına lojistik destek vermeye adanmıştı. Karşılığında büyük ölçüde Suudi Arabistan'dan gelen fonlar aldığı insani yardım faaliyetlerine de girişmişti. Bu fonlar gelecekte El Kaide'nin bazı faaliyetlerine paravan olarak kullanılacağını göreceğimiz Dünya İslami Yardım Örgütü ve Muvaffak Vakfı kanalıyla aktarılıyordu. Bu kol o dönemde Afganistan, Pakistan, Suudi Arabistan, ama aynı zamanda İran'da bulunan dört temel büroya sahipti. Bu sonuncusu 1989'da Usame Bin Ladin'in başlıca Afgan destekçisi olan Gulbeddin Hikmetyar'ın yakınları tarafından yönetiliyordu.

Daha çok "Şehitler Evi" (*Beyt-ül Şuheda*) adıyla bilinen ikincisi ise İslamabad'da yerleşikti. Düzensiz aralıklarla *Cihat* dergisini yayınlayan Beyt-ül Şuheda Filistin kökenli iki Ürdünlü, Abdullah Azzam'ın öz yeğeni Muhammed Said Salah Azzam, nam-ı diğer Ebu Adil ile Azzam'ın eski yardımcısı Filistin kökenli Ürdünlü Ebu Aris tarafından yönetiliyordu. Her ikisinin de Usame Bin Ladin'le çatışmalı bir ilişkileri vardı. Yakınlarından biri de Abdullah Azzam'ın damadı Cezayirli Bucemah Bunnua,

nam-ı diğer Abdullah'tan başkası değildi. Bu yapı, 1995'te Remzi Yusuf'un ABD'den Pakistan'a kaçırılmasını kolaylaştırdığından ve Mısır büyükelçiliğine saldırının iki failine yardım ettiğinden şüphe eden Pakistan yetkilileri tarafından kapatılacaktı. Bunun üzerine faaliyetleri Afganistan'a aktarıldı. *Cihat*'ın yayını ise durdu. Bunnua, 1995 sonunda Büyük Britanya'ya yerleşti. Fundamentalist militanlar nezdinde çok değerli olan *El Furkan*'ı yayınlayan Kuveytli Vahabi STK'sı İslami Mirası Canlandırma Cemiyeti'yle (RSIH, *Revival Society of Islamic Heritage*) yakın temas halinde aylar boyunca Bosna'da kalmıştı

Suudi Arabistanlı Usame Bin Ladin, El Kaide'nin kuruluşu sırasında operasyonların devamlılığını sağlayacak olan Mekteb-i Hizmet'in mirasçılarıyla temas halinde kaldı. Eski Arap gönüllüleri ordusunun en ateşlileriyle de çeşitli yollarla temasını korumaya çalıştı.

Fakat yıllarca Afganistan'da kaldıktan sonra, ona göre yolsuzluk ve ikiyüzlülüğün hüküm sürdüğü kendi memleketine dönüşte intibak güçlükleri yaşadı. Sahip olduğu itibar ona Suudi ailesine karşı çok eleştirel olan dini çevrelerle –özellikle Medine'de– faydalı ilişkiler kurmasını sağlıyordu. Başlangıçta babası Yemenli Muhammed Bin Ladin'in ölene dek düzenli bir seçkin konuk olduğu kraliyet sarayına çok yakın olan Usame Bin Ladin, hızla ondan uzaklaştı. Yakınları veya aile üyeleri aracılığıyla gizli uyarılar aldı.

Irak ordusunun 1991'deki Kuveyt işgali işte bu bağlamda geldi. Gerçek bir silahlı güçten yoksun olan Suudi rejimi derhal tehdit hissetti. Afganistan'da Kızıl Ordu'yu yendiğine inanan Usame Bin Ladin, o zaman Suudi yetkililerine Irak'ın zırhlı birliklerine karşı koymak üzere Arap mücahitlerini yardıma çağırmayı önerdi. Gerçekten de Usame Bin Ladin Suudi toprağında Hıristiyan askerlerin bulunmasına karşı çıkıyordu; İslam'ın iki başlıca şehri Mekke ve Medine burada bulunuyordu; üçüncüsü Kudüs ise 1967'den bu yana İsrail'in işgali altındaydı.

Tabiatıyla, başta Amerikalılar olmak üzere, uluslararası itti-

fakın yarım milyondan fazla askeri Suudi toprağına yerleşti. Bu Usame Bin Ladin için bütün gerçek Müslümanların maruz kaldıkları katlanılmaz bir aşağılanmaydı. Peygamberin memleketi kafirler tarafından pisletilmişti. Usame Bin Ladin, Amerikan mevcudiyetinde ikili bir saldırganlık görüyordu. Suudi Arabistan'ın günahkar askerlerce işgali, Amerika'nın koruma bahanesiyle ülkenin zenginliklerini yağmalama arzusunu kanıtlıyordu. Müslümanları küçük düşüren ABD, böylelikle onların başlıca düşmanı oluyordu, çünkü Suudi yöneticilerin yolsuzluğundan ve dinden çıkmasından onlar sorumluydu.

Sudan Sürgünü ve "Sağlam Temel"in Kuruluşu

Medine'ye gidişi sırasındaki Peygamber gibi Usame Bin Ladin de sürgünü seçti ve Pakistan'da tanıştığı Hasan el Turabi tarafından ağırlandığı Hartum'a (Sudan) iltica etti. Yeni rejimin akıl hocası (*éminence grise*) olan Turabi, Arap ve İslam Halk Konferansı'nın (CPAI – *Conférence populaire arabe et islamique*) genel sekreteriydi. Bu örgüt bir yandan mücahit İslamcı örgütlere bol keseden gizli yardım yaparken diğer yandan da siyasal İslamcı hareketlere resmi bir destek sağlıyordu. 1990'lı yılların başında Hartum istikrarsız bir Arap dünyasının ve yolsuzlukla, ekonomik durgunlukla ve etnik çatışmalarla kangren olmuş bir kara Afrika'nın sınırında belli bir aktivizmin odağıydı.

Burada Usame Bin Ladin kayda değer bir servet ve sayısız destekçiye sahip oldu. Sudan devleti için modern yol ve gayrimenkul altyapıları kurdu. Bunun karşılığında, Sudan devleti de onun karanlık faaliyetlerine göz yumdu. Usame Bin Ladin sonunda mücahitler için "sağlam temeli" atabildi. Aynı zamanda Afrika boynuzunda bulunan, başta Somali İslam Birliği ve Yemen'deki Aden-Abyan İslam Ordusu olmak üzere komşu mücahit İslamcı örgütlerle de sıkı ilişkiler kurdu.

Fakat bu yarı gizli faaliyetler, başta Suudi Arabistan olmak üzere, Körfez monarşilerini kaygılandırdı. Askerleri yolsuzluğa batmış Müslüman rejimlerle çatışmaya hazırlanan bir cihat

ordusunun kurulmasının iç dengeleri bakımından temsil etiği tehdidin derhal farkına vardılar. Zira yeni Sudan üssü, Ortadoğu'nun ve onun petrol yataklarının hemen kapısının önündeydi.

El Kaide ideolojisinin Ortadoğu'daki halkların içinde yayılması öyle elle tutulur bir risk halini almıştı ki Usame Bin Ladin'in günahkar işgale ve dinden çıkan rejimlere getirdiği eleştiri kimi dini çevrelerde giderek daha az gizli bir benimsemeye mazhar oluyordu. Kraliyet ailesine karşı gerçek bir muhalefet hareketinin, "Tavsiye ve Reform Komitesi"nin oluşmasını 1994'te Usame Bin Ladin'in desteğiyle teşvik edenler de zaten radikal ilahiyatçılar ve zengin Suudi işadamlarıydı. Hareketin yerel sorumluları Suudi Muhabaratçıları tarafından derhal hapse tıkıldı ve Komite de Londra'ya yerleşti. Camilerde verilen vaazlarla Suudi Arabistan'a aktarılan şiddet yüklü söylem, rejime yönelik genel bir informel, ama kararlı muhalefet akımının yükselişine yardımcı oluyordu. Yetkilerinin sadece küçük bir bölümünü enerjik Prens Abdullah'a devreden Kral Fahd'ın kötüleşen sağlık durumu sarayda veraset kavgalarına yol açarken, yolsuzlukla ve ABD'yle olan ittifakıyla altı oyulan, Müslüman dünyasının vazgeçilmez bir dinsel ve siyasal modeli olan Suudi rejimi, kendi toprağında doğrudan tehdit altındaydı.

Suudi Arabistan'daki varlıkları dondurulan ve Şubat 1994'te vatandaşlığı geri alınan Usame Bin Ladin, gizlice temas halinde kaldığı az sayıdaki Suudi aracıya, Amerikan mevcudiyetiyle ilgili her türlü uzlaşmanın namümkün olduğunu bildirdi. ABD'nin desteğiyle Bin Ladin'i tecrit için Sudan üzerindeki baskılarını artıran Ortadoğulu yöneticilerle kopuşu da böylece tamamlanmış oluyordu.

Usame Bin Ladin daha ilerdeki röportajlarında El Kaide'nin Sudan'daki varlığının –o dönemde binlerce mücahidinin varlığıyla belirlenen– Suudi servisleri tarafından uzaktan kumandayla yönetildiğini düşündüğü iki suikast teşebbüsüne hedef olacak kadar tehdit edici olduğunu açıklayacaktı. Bundan böyle mücadelesini meşru müdafaa ile haklı gösterebilirdi. Ağustos

1996'daki fetvasında, "Müslüman halkın Haçlılar ile Siyonistlerin ittifakıyla dayatılan saldırganlık ve haksızlıklardan çok çektiğini, öyle ki Müslümanların kanının bugün dünyada en değersiz kan haline geldiğini unutmamak lazım" diye bildiriyordu. "Filistin'de, Irak'ta ve Lübnan'da akan onların kanıydı. Tacikistan'da, Birmanya'da, Keşmir'de, Assam'da (Hindistan), Filipinler'de, Fatani'de, Ogaden'de (Etiyopya), Somali'de, Eritre'de, Çeçenistan'da ve Bosna-Hersek'te kanı donduran ve vicdanı yaralayan katliamlar yapıldı. Tüm bunları dünya âlem gördü, ama bu vahşete tepki veren olmadı. Müslüman halk o zaman uyandı işte..."

Kurtulduğu tehlikelerden itibaren Usame Bin Ladin'in temkin ve gizlenme endişesi arttı. 11 Eylül 2001'den önce hiçbir zaman düzenli verdiği beyanatlarda şevkle çağrı yaptığı savaşlardaki sorumluluğunu ilan etme riskini almamıştı. Her saldırıda resmen hoşnutluğunu ortaya koyacak, ama sistematik olarak payını reddedecekti. Bazı yazarlar burada şüphesiz İranlı Şeriati'nin yazılarından ilham alan Şii takiye –daha sonraki şehit temasında olduğu gibi– etkisini gördüler.

Kurucu Kaynaklara Geri Dönüş: Sağlam Temel'in Afganistan'daki Gelişimi ve Afgan Hareketi İçindeki Motor Rolü

İslama geçtikten sonra Hartum'da sessiz sakin bir ömür süren Venezuelalı terörist Ilich Ramirez Sanchez'in ("Çakal" Carlos denir) Fransız yetkililerine teslimi, Usame Bin Ladin'in güvenliğinin artık Sudan'da sağlanamayacağı inancını pekiştirdi. Dünya sahnesinin hızlı bir gözden geçirilmesi, klanlar arası çatışmalara rağmen, ister şehirlerde (özellikle Karaçi ve Peşaver'de) isterse mülteci kamplarında (özellikle Afgan sınırına yakın Jalozai'da) olsun Pakistan'da her zaman geri üslerden yararlandıklarını bildiğimiz Selefi militanlar için Afganistan'ın son barınak olarak kaldığını ona anlatmış olsa gerek. Son olarak Selefi militanlar çoğunlukla adım adım toprakları ele geçiren Taliban tarafından sempatiyle karşılanıyordu. Amerikalı bir gazeteciyle yaptığı bir

röportajda, Usame Bin Ladin bilahare çocukluğunun çölleriyle mukayese ederek Afganistan dağlarının sükunetini anacaktı. Dik arazi, sert iklim, engin mesafeler ve Peştunlara uzatılan mikrofon onun güvenliğinin en iyi garantörleri olduğunu ima ediyordu.

Afganistan'da durum Usame Bin Ladin'in yedi yıl evvel ayrılmasından beri hayli değişmişti. Ülkenin kontrolü için birbirleriyle çatışan kabile grupları haraçlar ve yağmalarla ülkenin mahvına sebep olurlarken 1994'den bu yana Taliban (din talebeleri) hareketinin taarruzuna uğramışlardı. Bunlar Deoband'daki Dâru'l-Ulûm medreselerinde tahsil gören Afgan mültecilerinin çocuklarıydı. Suudi ve Amerikalı yetkililerin göz yummasıyla Pakistan gizli servisleri Afganistan'da iç güvenliğin yeniden tesisiyle görevli yeni bir Müslüman ordusu kurulmasını –on yıl önce Arap gönüllüleri için yapıldığı gibi– kolaylaştırdı.

Mayıs 1996'da Kâbil'e gelişinde Usame Bin Ladin, 1999'da kurucusu Abdullah Azzam'ın ölümünden (bir suikastte) sonra MUKUB'un faaliyetlerinin bir kısmının kontrolünü üzerine alan Gulbeddin Hikmetyar tarafından ağırlandı. "Arap mücahitlerin" başlıca muhatabı olarak kalan ve yakınlarda kadim düşmanı komutan Mesut'la bir anlaşma yapan Hikmetyar başbakanlık koltuğunu almaya hazırlanıyordu.

26 Ağustos'ta Usame Bin Ladin, Afganistan'dan Amerikan güçlerine Suudi Arabistan'ı terk etmeleri için son ihtar olarak ilk fetvasını (metni ekler kısmında) yayınlıyordu.

Taliban'ın ikinci taarruzu 27 Eylül'de Kâbil'in alınmasını sağladı. Hikmetyar kendisine sadık olanlarla birlikte İran'a kaçtı. Bundan böyle Usame Bin Ladin Taliban'a yakınlaştı ve ortak düşman olan Amerikan emperyalizmine karşı Şii İran'la bir yakınlaşma önerdi.

Sovyetler'e karşı savaş gazisi Molla Ömer'in önderliği altında toplanan Taliban, ülke topraklarının ve şeriat uygulamasının

çeteciliğe ve haraçlara son vereceğini uman halkın güveninin % 80'inin kontrolüne sahipti. Fakat Taliban'ın parası, teknik ve idari kadroları yoktu. Karizmatik savaş gazisi ve dini bilgisi kuvvetli mücahit şefi Usame Bin Ladin de bunu sundu.

1997 başında, Taliban, Eymen el Zevahiri'nin yönetimindeki Mısırlı militanların çoğunun da katıldığı, Usame Bin Ladin'in yakınlarının (çoğunluk olarak Suudiler ve Yemenliler) kontrolünü sağladıkları Arap gönüllüleri için talim kamplarının yeniden açılmasına izin verdi. Aynı zamanda kamplardaki askeri staj ile medreselerdeki dinsel öğrenim oturumları arasında Kuzey İttifakı kuvvetlerine karşı savaşa da doğrudan katılan yeni bir parti gönüllünün gelişinden de doğrudan yararlandı.

Sonunda Taliban ile Usame Bin Ladin hareketi arasında ustalıklı bir ittifak dokusu –şeref konumları, evlilik bağları, idari görevler, mali katkılar ve kaçakçılığa katılım arasında– oluşturuldu. Bin Ladin Taliban Yüksek Şurası'nın üyesiydi, Molla Ömer de El Kaide'nin Meclis-i Şura'sında bir şeref makamına getirildi.

ABD'ye Karşı Eşgüdümlenen Yeni Bir Cihadın Başlangıcı

El Kaide'nin iç örgütlenmesi Suudi toprağında birliklerini tutan ABD'ye karşı saldırı planını daha iyi yürütebilmek için 1998 başında değiştirildi. Bu basit yapı bilahare cihatçı hareketlerin çoğunluğu tarafından taklit edilecekti.

Emir Usame Bin Ladin resmen El Kaide'nin en deneyimli üyelerinden oluşan Meclis-i Şura tarafından atanıyordu. Gerçekteyse, bunların hepsi, kendi önderliği altında, temsil edilen farklı akım ve milliyetlerin bir dengesini gözeten Usame Bin Ladin'in en yakınlarıydı. En önemli üyeler hiç kuşkusuz Mısırlı Muhammet Atıf, Eymen el Zevahiri ve Abdurrahman Recep'ti.

Bir emir tarafından yönetilen birçok komite Meclis-i Şura önünde belli bir faaliyet alanından sorumluydu: Talim ve operasyonlar, finans, ilahiyat meseleleri, iletişim, propaganda...

2 Şubat 1998 günü, Usame Bin Ladin "her Müslümana asker ya da sivil Amerikalıları öldürmelerini ve mallarına el koymalarını" emreden bir ikinci fetva yayınladı (Bkz. eklerde sunulan belge). Bu fetva Yahudilere ve Hıristiyanlara Karşı Mücadele Dünya İslam Cephesi'ni (YHKMDİC) kurdu. Mısırlı El Cihat ve GI, Pakistanlı Hareket-ül Ensar ve Bangladeşli Hareket-ül Cihat gibi çeşitli aşırılık yanlısı hareketler buna katıldılar.

1993'ten bu yana ABD çıkarlarına karşı farklı silahlı eylemler yapılıyordu. Tabii o dönemde bunlar El Kaide tarafından üstlenmiyordu, ama Mısırlı, Suudi Arabistanlı, Somalili, hatta Pakistanlı suç ortaklarının izini de taşıyorlardı.

26 Şubat 1993'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin otoparkında bomba yüklü bir arabanın kullanıldığı bir saldırı gerçekleştirildi. Bombacılar patlayıcı düzeneği siyanürlü ürünlerle birleştirmişlerdi, ama oranlardaki bir yanlış hesap patlama sırasında yanan toksik maddelerin yayılmasını önlemişti.

Şeyh Ömer Abdurrahman ve Kuveyt'te büyümüş bir Pakistanlı olan Remzi Yusuf gibi farklı profilleri olan İslamcıların mevcudiyeti göz önüne alındığında, Afgan örneğinden çıkan şebekelerin düşmanlarının aygıtının tam kalbine vurmaya kararlı her türlü milliyetten insanları bir araya getirdiği ortaya çıkıyor. Remzi Yusuf'un 1995'te Manila'da tutuklanması, onun Papa II. İoannes Paulus ile Başkan Clinton'a karşı iki suikast planladığını ve büyük çaplı yeni bir terörist projeyi, kısa süre içinde on iki uluslararası sivil taşımacılıkta kullanılan uçağın imha edilmesi tasarısını son noktasına getirdiğini oraya koymuştu. Gerçek zamanlı bir prova Manila'dan Tokyo'ya giden bir Philippines Airlines uçağına Remzi Yusuf tarafından konan bir patlayıcı düzeneğin patlamasıyla 24 Aralık 1994'te havaya uçan bir Japon vatandaşının ölümüne yol açmıştı.

Haziran'da ABD'de otoyol tünellerinin yanı sıra BM ve FBI merkezlerine saldırı hazırlığındaki beşi Sudanlı sekiz İslamcı tutuklandı. Eylül'de Pakistanlı Aimal Kansi, Langley'deki ge-

nel karargahının önünde üç CIA ajanını öldürdü. Kansi ancak 1997'de Pakistan'da yakalanabildi.

ABD dışındaki Amerikan çıkarları da hedefteydi.

Somali'de on sekiz Özel Kuvvetler mensubu, General Aidid'in yakınlarının yakalanmasına yönelik bir Amerikan operasyonu sırasında 18 Ağustos 1993'te Mogadişu'da öldürülmüştü. Bu dönemde, General Aidid'in birlikleri Somalili El İttihat-ı İslamiye örgütünün kadroları tarafından eğitiliyordu. Bu örgüt de düzenli aralıklarla Mısırlı Muhammet Atıf tarafından ziyaret ediliyordu. Amerikan adaleti de Usame Bin Ladin'i Amerikan birliklerine saldırıdaki sorumluluğu yüzünden mahkûm etmişti.

Kuveyt'te, 15 Nisan 1993'te on yedi İslamcı militan eski Amerikan Başkanı George Bush'un ziyareti için saldırı hazırlarlarken tutuklanmışlardı.

Pakistan'da, iki Amerikalı diplomat 8 Mart 1995'te İslamabad'ın sokaklarında arabayla yol alırken öldürüldüler. Müteakip 19 Kasım'da yine Pakistan'ın başkentinde Mısır büyükelçiliğine bir tuzaklı arabayla saldırı düzenlendiğini daha önce belirtmiştik. Bu eylem o dönemde üç Mısırlı grup, El Cihat, GI ve o sırada pek bilinmeyen bir yapı olan, Ömer Abdurrahman ile 1995'te Hırvatistan'da tutuklanan, ardından Mısır'a iade edilen şeyh Talat Fuat Kasım'ın serbest bırakılmasını faksla talep eden Uluslararası Adalet Grubu tarafından üstlenilmişti.

Suudi Arabistan'da, Riyad'daki National Guard Building'e yönelik bir tuzaklı arabalı saldırı 13 Kasım 1995'te yedi Amerikan askerinin ölümüne sebep olmuştu. Eylem "Değişim ve Allah'ın Taraftarları İçin İslami Grup" tarafından üstlenilmişti. Yerel güvenlik servisleri dört Afgan gazisi Suudi Arabistanlıyı yakalamış ve çarçabuk infaz etmişti. 25 Haziran 1996'da, Dahran yakınlarında bulunan Hobar üssünde konuşlanan Amerikan silahlı kuvvetleri, on dokuz kişinin ölümüne yol açan bir intihar kamyonuyla saldırının kurbanı olmuşlardı. Suudi savcılar tarafından yürütülen soruşturmalar bir Şii bağlantıya işaret etse de

o dönemde hiçbir sonuca ulaşılamamıştı. 13 Mayıs 1997 günü CNN'e verdiği bir röportajda Usame Bin Ladin sakin bir şekilde şu açıklamayı yapmıştı: "Bu eylemi yapanlara büyük saygı duyuyorum. Bu üzerinde hak iddia edememekten üzüntü duyduğum büyük bir onur..."

İşte El Kaide'nin yeni paravanı YHKMDİC'nin Mısır şubesi bu vahşi eylemlerin devamı olarak Amerikan elçiliklerine yönelik birçok eşanlı eylem hazırlayacaktı.

28 Haziran 1998'te Arnavutluk yetkilileri Tiran'daki ABD büyükelçiliğine bir saldırı hazırlığındaki Afgan gazisi Sayd Salama tarafından yönetilen birçok El Cihat militanını Mısır'a iade ediyordu. İşte bu yakalama sayesinde Mısır hükümeti büyük bir medya desteğiyle birlikte Mısır'da El Cihat'ın sonunu damgalayan "Arnavut şebekesi" davalarını tertip edebildi. Fakat 7 Ağustos'ta Eymen el Zevahiri bir bildiriyle "Amerikalıların mesajını aldığını ve onlara anladıkları tek lisanla, şiddet yoluyla cevabını vereceğini" belirtiyordu. 8 Ağustos'ta, Nairobi (Kenya) ve Darüsselam (Tanzanya) Amerikan elçiliklerine karşı, yedisi Amerikalı 224 kişinin ölümüne yol açan iki intihar saldırısı gerçekleştirildi. Saldırı adı duyulmamış bir örgüt, Kutsal Toprakların Kurtuluşu İslam Ordusu (KTKİO) tarafından üstlenildi.

Failler gerçekten çoğunluk itibariyle Mısırlıydı; Sudanlılar, Yemenliler, Somalililer ve Komorlular da onların yardımcılarıydı. GICL'ye yakın ve Ebu Enes adında birinin yönetimindeki Libyalı küçük bir grup planlamıştı eylemi. Ağın Avrupa'da, özellikle de İtalya ve Büyük Britanya'da suç ortakları vardı. Bu bağlamda ve Amerika'nın talebiyle, Londra'da Tavsiye ve Reform Komitesi'nin başkanı ve Usame Bin Ladin'in eski tanışı Halit el Favaz yakalanmıştı.

1999'da El Kaide Afganistan'dan yine ABD'yi, ama aynı zamanda da müttefiklerini vurmaya yönelik birçok çaplı saldırı planlamıştı. Bu itibarla, Senegal ve Cibuti'de bulunan askeri tesisler başta olmak üzere, Fransız çıkarları da hedefteydi. Bununla beraber, mücahidin hareketine bağlı yabancı gruplar

tarafından gerçekleştirilen bütün bu operasyonlar başarısızlığa uğramıştı.

12 Ağustos'ta, Bosna'dan gönderilen fünyelerin Alman polisi tarafından ele geçirilmesi El Kaide'nin Avrupa'daki finansal ağlarının sorumlusu olarak görülen Suudi Arabistanlı Salim'in tutuklanmasını sağladı.

3 Aralık'ta Ürdün'de Filistin kökenli Ürdünlü İmam Muhammet el Makdisi tarafından yönetilen "Muhammet'in Ordusu" (*Saif Mohamed*) diye bilinen bir Afgan gazisi grup çökertildi. Bu grup Amman'da İsrail ve Amerikan çıkarlarına karşı saldırılar düzenlemeyi tasarlıyordu. Londra'da Ebu Katada'yla ve başta mücahidin gönüllülerini devşirme ve eğitmedeki rolüyle tanınan Zinabidin Ebu Zübeyde olmak üzere Afgan-Pakistan hareketiyle sıkı temas halindeydi. Ağın bir diğer sorumlusu Ürdünlü Halil el Deek ise Pakistan'da tutuklanmış ve Ürdün'e iade edilmişti.

14 Aralık'ta Cezayirli Ahmet Ressam, Los Angeles Havaalanı'nda bir saldırı gerçekleştirmeye yönelik ev yapımı altmış kilo patlayıcı ve derme çatma fünyeler taşırken Amerika-Kanada sınırında yakalanmıştı.

Aynı zamanda, uluslararası soruşturmalar o zamana dek güvenlikli olarak görülen bölgelerde bulunan destek yapılarının faaliyetlerini de baltalıyordu. Kanada veya Avustralya gibi Batı ülkeleri, hatta Malezya ve Pakistan gibi İslamcı devletler Selefi tehdidin bilincine varıyorlardı. Pakistan'da, güvenlik servislerinin kontrol operasyonları mücahitleri ya Karaçi gibi diğer Pakistan şehirlerine ya da Afganistan'a doğru geri çekilmek üzere yirmi yıldır büyük ölçüde kökleştikleri Peşaver kentindeki yapılarının yerlerini değiştirmeye zorluyordu.

Afganistan'a gitmek isteyen gönüllüler için o zaman İran'dan geçen yeni bir rota devreye sokulmuştu: Kum, Tahran, Meşhed üzerinden Afgan sınırını geçerek Mezar-ı Şerif ve Kâbil'e varan.

Esasen Ortadoğulular (Suudiler, Yemeliler, Mısırlılar) tarafından oluşturulan El Kaide hareketinin yapıları karşısında o za-

mana dek marjinalize olmuş olan Mağribi ağlar yeni bir önem kazanıyorlardı, zira Ortadoğuluların yeraltı faaliyetlerinin çok güçleştiği Avrupa'da operasyon yapma kabiliyeti tek onlardaydı.

Cihatçı Hareketin Birliği El Kaide Tarafından ABD'ye Karşı Geliştirilen Stratejinin Etrafında Gerçekleşti

2000 yılının sonunda, El Kaide ile farklı mücahidin ağlarının önderleri arasında bir dizi toplantı tertip edildi. Farklı şefler, her biri hedeflerini ve araçlarını kendileri belirleyecek şekilde, ama başka yapılardan da destek alarak, ortak hasımlarına karşı eylemler yürütmeye karar verdiler. Mücahidin hareketi böylece Usame Bin Ladin'in projelerinin parçası oluyordu.

Bununla beraber, buradan piramit şeklinde hiyerarşik bir örgüt kuruluşu da çıkmadı. Usame Bin Ladin açıkça otoritesini dayatmaya kalkışmadı, ama Afganistan'da kendini vazgeçilmez kılmayı başardı. Kişisel karizması ve eski deneyimi, Suudi Arabistanlı radikal ulemayla ilişkileri, finansal gücü saygı uyandırıyordu. Temkinli bir stratejist olan Bin Ladin, yapılan saldırıları üstlenmediği gibi katliamlara arka çıkmayı da reddediyordu. Son tahlilde kendini bir mürşid gibi değil, bir haberci olarak konumlandırıyordu. Hiçbir kişisel ihtiras açığa vurmadan, El Kaide'nin Meclis-i Şura'sı içinde deneyimli mücahitlerle çevrili olarak halifeliği kurmaya ve Müslüman cemaatini tek bir siyasal-dinsel antite içinde bir araya getirmeye tek muktedir olan cihada özendiriyordu. Aynı zamanda, Müslüman gazetecilerle ilişkisini sağlam tutmanın yanı sıra Amerikan medyalarının ayrıcalıklı istasyonlarını bile kullanarak onu bütün dünyaya daha iyi tanıtacak bir iletişim stratejisi geliştirmekte tereddüt etmiyordu. Son olarak, stratejisi her zaman öncelikli olarak Amerikalılara yönelik tehditler aracılığıyla Arap yarımadasını hedef alsa da, Filistin halkından başlayarak Asyalı ya da Çeçen İslamcılara varıncaya dek bütün ezilen Müslümanlar için destek çağrısı yaparak çok saf bir Selefi mesaj yayıyordu.

Eğitim kamplarını özellikle Usame Bin Ladin'in yakınları

kontrol ediyorlardı. Gönüllüler bireysel olarak temel bir askeri eğitimden zehir hazırlığı, patlayıcı düzeneklerini çalıştıran elektronik bileşenlerin kullanımı veya gizlenme teknikleri gibi uzmanlık eğitimlerine dek varan bir dizi staj içinden daha iyi seçilebiliyordu. Her eğitim arasında mücahitler genel olarak insanları etnik kökenlerine göre bir araya getiren "ağırlama evleri"ne (beyt) dönüyorlar ya da dinsel eğitim görüyorlardı. İntihar operasyonlarının gönüllüleri genellikle hareketin sorumlularının şereflendirdiği propaganda toplantıları vesilesiyle ilk askeri talimler sırasında devşiriliyordu; diğerleri operasyonel profilleri (milliyet, teknik beceriler, yerel ilişkiler) uyarınca doğrudan doğruya belirli projeler için seçiliyordu. Eğitimin son aşaması yaklaşık bir yıl sürüyordu. Başaranlar yeni bir kasta mensup etkili savaşçılar haline geliyorlardı. Taliban'ın yanında Kuzey İttifakı'na karşı savaşarak çoğunlukla ateş tecrübesinden geçmiş oluyorlardı.

Eğitim yapıları da yeniden tertip edilmişti. Yaşları nadiren otuzu geçen –çoğunlukla Yemenli– yeni bir savaş görmüş öğretmenler kuşağının gelmesiyle bu yapılar daha iyi bölümlenip profesyonelleşiyordu. Hepsinin disketlere, bilahare de "cihat ansiklopedisi" diye adlandırılan CD-Romlara çekilmiş, toplamı binlerce sayfayı bulan yeni eğitim el kitapları vardı. Batı askeri talim rehberlerinin tercümeleri ile teyitli mücahit eğitmenlerce kaleme alınmış belirli bölümler bir araya getirilmişti. 2000 yılının başında, cihat ansiklopedisi bilgisayarda açıkça çok mahir mücahitler tarafından karmaşık istasyonlar aracılığıyla bütün dünyada yürürlüğe sokulan değişik internet sitelerinde kullanılabilir durumdaydı.

Eğitimleri bittikten sonra bazı gönüllüler ya ailelerini getirerek ya da Afganlarla evlenerek oraya yerleşiyorlardı. Böylece yeni gönüllülerin eğitimlerine katkıda bulunuyorlardı. Diğerleri cihat ülkelerine gidiyorlar ya da operasyonel görevlere katılıyorlardı. Ama çoğunluk kendilerine hazırlık yapma veya katılma talimatı verilene dek lojistik bir destek sağlamakla yükümlü "uyuyan" hücreler oluşturdukları anavatanlarına dönüyorlardı.

Yeniden yapılanmış mücahit ağlarının o zamana dek kendilerini dört göreve hasrettikleri bir faaliyet alanı olarak görülen Avrupa'da durum buydu:

–askeri eğitim kampları (başlıcaları Afganistan'da, ama aynı zamanda Filipinler'de ve Yemen'de bulunan) için gönüllüler devşirmenin 1997'den itibaren tekrardan yükselişi;

–özellikle Çeçenistan'da olmak üzere, cihat ülkelerindeki savaşçı gruplar için belirli malzemelerin satın alınması (bilgisayarlar, iletişim araçları, ilaçlar, uygun giysiler...);

–organize suç alanında yer alan kriminel fiillerle (sahte evrak düzenlenmesi, kalpazanlık, sahte ya da kopyalanmış kredi kartı dolandırıcılığı, uyuşturucu trafiği, hırsızlık, silahlı soygun...) kayda değer finansal kaynaklar elde edilmesi;

–operasyonel eylemler çerçevesinde Avrupa'da dolaşan mücahit eylemcilerine lojistik destek sağlanması.

2000 yılından itibaren, Avrupa da operasyonların bir sahnesi haline geldi.

Daha önce belirttiğimiz gibi, daha eski yıllarda, o ân marjinalize durumdaki, ama eskiden mücahit harekete yakın olmuş militanlar kendi başlarına Fransa'ya karşı saldırılar hazırlamışlardı. Belirli bir talimat olmaksızın harekete geçebileceklerini düşünüyorlardı, ne de olsa cihatçı yaklaşım içerisinde yer alıyorlardı. Dolayısıyla yeni fetvalar verilmesinin gereği yoktu. Muhtemelen eskiden GIA'ya yakın yapılar içinde bulunmuşlukları nedeniyle bu kişiler her zaman gerçek Müslümanların başlıca dış düşmanı olarak görülen Fransa'yı hedef seçmişlerdi.

Böylece, 3 Aralık 1996'da, Paris'te Port-Royal metro istasyonunda bir saldırı düzenlendi. 12 Aralık'ta başlayan Marakeş şebekesi davasıyla zamanlamadaki yakınlık ile 25 Temmuz 1995 saldırısıyla olan işlemsel benzerlik, eylemin Avrupa'da üslenmiş ve mücahidin hareketine yakın münferit kişiler tarafından yapılmış olabileceğini tahmin etmeyi sağlamıştı.

Afgan gazisi Fransız vatandaşı Ferit Meluk ile Cezayirli

Muhammet Şevki Badaş, namı-ı diğer Ebu Kasım (1992'den 1995'e kadar Peşaver'de MUK'un eski kadrosu) tarafından yönetilen grubun 5 Mart'ta Brüksel'de etkisiz hale getirilmesiyle durum daha da berraklık kazandı.

Dünya Futbol Kupası sırasında Fransa'da bir saldırı planlayan bu grup, aynı zamanda başta Faslılar olmak üzere, gönüllülerin Afgan kamplarına gönderilmesinde de kullandığı sahte belgeler trafiğine de bulaşmıştı.

Mücahidin hareketinin Avrupa'ya karşı saldırılara girişmesi Alman polisinin dört Afgan gazisi Cezayirliyi Frankfurt'ta yakaladığı 24 Aralık 2000 tarihinde başladı. Bu kişilerin üzerinde silahlar ve yapımı Afgan kamplarında öğretilen bir patlayıcı düzenek vardı. Strasbourg şehri ve yakınlarındaki işaretli yerleri gösteren bir video kasetin bulunması, grubun muhtemelen 1 Ocak 2001'den önce Fransa toprağında bir saldırıya hazırlandığını tahmin etmeye imkân veriyordu.

Frankfurt grubunun soruşturulması birkaç aydır kurduğu temasları teşhis ederek Avrupa'da mevcut mücahit ağlarının büyük bir kısmını tespit etmeyi sağlayacaktı. Avrupalı polisler El Kaide'nin aynı ânda daha önce Amerikan toprağında yapılmamış en büyük terörist eylemi planladığından habersiz onları etkisiz hale getirme peşindeydi.

Büyük Britanya'da, 28 Şubat'ta, Cezayirli Ebu Doha, Ressam olayındaki lojistik rolü nedeniyle tutuklanmıştı. İtalya'da, Afgan ve Boşnak gazisi Sami Ben Hemayis Essid tarafından yönetilen Tunus Savaşçı Grubu'nun (*Cemaat-ül Mukatile-i Tunsiya*) İtalyan taşeronu 4 Nisan'da Milano'da etkisiz hale getirildi. Belçika'da Tunuslu Tarık Marufi'nin grubunun Tunus Savaşçı Grubu'nun içindeki merkezi rolü ortaya çıkarıldı. Nitekim 9 Eylül 2001'de komutan Mesut suikastını gerçekleştirecek olan onun yakınlarından iki kişiydi. Bunlar o sırada GI içindeki rolü nedeniyle ülkesinde on yıldır gıyabında mahkûm edilmiş olan Mısırlı Yusuf el Fikri tarafından yönetilen Londralı İslamcı propaganda kuruluşu İslam Gözlem Merkezi (*Islamic Observation*

Center) tarafından Kuzey İttifakı nezdinde gazeteci olarak tavsiye edilmişlerdi. İslamcı militanların o zamana dek göreli bir sükunet içinde yaşadıkları Almanya'da önemli adli soruşturmalar başlamıştı. Bunlar birkaç ay içinde Hamburg grubunun Muhammet Atta'nın pilot ağına yaptığı yardıma yönelik soruşturmalarla daha da güçlenecekti.

Son olarak, Temmuz ayında, Cezayir kökenli Fransız vatandaşı Camel Beghal'in Dubai'de tutuklanması, muhtemelen Paris'teki Amerikan büyükelçiliğine yönelik olarak Afganistan'da Zin Abidin Ebu Zübeyde tarafından planlanan bir intihar saldırısını ortaya çıkarmaya yaradı.

Bütün bu eylemler Usame Bin Ladin ve yakınları tarafından tertip edilen toplantılar sırasında mücahidin hareketinin bütün emirlerince karar altına alınan geniş çaplı planın parçasıydı. Bununla beraber, bu emirler El Kaide tarafından kotarılan merkezi projenin bütününden habersizdiler: Amerikan gücünü cisimleştiren hedefler seçerek ve Amerikan malzemelerini kendine doğru çevirerek kullanarak sembolik bakımdan ikili biçimde küçük düşürerek Amerika'yı kendi toprağında vurmak.

Bir yılı aşkın bir süre çok gizli biçimde hazırlanan bu proje Afganistan'da Usame Bin Ladin'in kişisel yönetiminde yürütülmüştü. Bin Ladin de operasyonun farklı aşamalarının hazırlanması işini Asya'ya, Avrupa'ya ve Kuzey Amerika'ya dağılmış, etkililikleri ve ketumluluklarıyla bilinen seçilmiş hücrelere emanet etmişti.

MÜCAHİDİN HAREKETİNİN AÇIK SAVAŞI: 11 EYLÜL 2001'DEN BU YANA GÖRÜLEN STRATEJİ DEĞİŞİKLİĞİ

11 Eylül 2001 günü, saat 8.45'te, Boston'dan kalkıp Los Angeles yönündeki American Airlines'ın 11 sefer sayılı uçuşunu gerçekleştiren uçak, New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'nin kuzey kulesine çakıldı. Saat 9.05'teki United Airlines'ın aynı rotayı izeleyen 175 sefer sayılı uçağı ise Dünya Ticaret Mer-

kezi'nin güney kulesine çakıldı. Saat 9.39'da Washington'dan kalkıp Los Angeles'e giden American Airlines'ın 77 sefer sayılı uçağı Pentagon'a çakıldı. Saat 10.00'da Newark'tan (New Jersey) kalkıp San Fransisco'ya uçan United Airlines'ın 93 sefer sayılı uçağı Somerset'e (Pensilvanya) çakıldı; bir dördüncü hedefin, Beyaz Saray'ın vurulmasını yolcuların isyanı –ya da Amerikan avcı uçağının eylemi– önledi.

3.000'e yakın insan öldürüldü. Amerikalı kurbanların yanı sıra, içlerinde iki Fransızın da bulunduğu 79 farklı milletten insan, yedi milyar doları bulan bir zarara yol açan bu saldırlar sırasından hayatlarını kaybettiler.

Soruşturma şebekenin muazzam tertibatını ortaya koydu. Dört uçağın her biri, çoğunlukla eylemden evvel birlikte keşif uçuşları gerçekleştirmiş olan en az dört teröristten oluşan bir grup tarafından yolundan çıkartıldı. On dokuz failden en az altısı ABD'de pilotluk eğitimi almıştı. Aralarından bazıları daha 2000 yılı civarında ABD'yi ziyaret etmişlerdi. Ama hepsi Nisan ve Ağustos 2001 arasında bu ülkeye varmış veya dönmüş durumdalardı.

AA 11 sefer sayılı uçağa yüklenmemiş bir bagajda bulunan Arapça yazılmış bir mektup, kamikazelerin ruh hallerinin daha iyi anlaşılmasını sağlıyordu. Şebekenin reisi Suudi Arabistanlı Muhammet Atta tarafından kaleme alınan mektup, operasyonun faillerinin etkililiklerini ve kararlılıklarını harikulade biçimde aktararak Kuran sureleri ile eylem talimatlarını mecz ediyordu.

> Peygamberimize saygıyla giriştiğimiz tek tek bizim ve genel olarak grubun çalışmasının tek bir emeli var... Sonumuz yakın ve vaat edilen cennet elimizin uzanabileceği mesafede duruyor... Uçağa biner binmez Allah'a dua etmelisiniz zira Allah'a dua eden herkes kazanır. Bunu Allah için yapıyorsunuz. Her şeye kâdir Peygamberin dediği gibi, Allah adına yapılan bir eylem dünyada bulunan her şeyden, hatta dünyanın kendisinden evladır... Uçağa biner binmez ve koltuğunuza yerleşir yerleşmez, size daha önce söylediklerimizi

hatırlayacaksınız ve düşünceleriniz Allah'a doğru yönelecek... İşte Allah'la tanışacağınız ân geldi... Harekete geçtiğinizde kahraman gibi güçlü vurun zira Allah görevlerini tamamına erdirmeyenleri sevmez... Gece eyleminizin muhasebesini yapmazdan evvel... unutmanız (geçmiş hayatınızı) ve itaat etmeniz gerektiğini hatırlayın... zira ağır bir durumla karşı karşıya kalacaksınız ve mümkün olan tek eylem biçimi emirlerin harfi harfine tatbikidir... Kendi kendinize bunu yapmaya mecbur olduğunuzu söyleyin. Bagajlarınıza, giysilerinize, bıçağınıza ve sizin için gerekli olan her şeye mukayyet olun: Kimlik belgelerinize, pasaportunuza ve bütün evraklarınıza. Silahınızın yerinde olduğunu doğrulayın zira eylem sırasında ona ihtiyacınız olacak...

11 Eylül 2001'de ABD'de yapılan dört saldırının bilançosu El Kaide'nin stratejik kıvraklığını gösteriyor. Şimdiye dek yapılan en ölümcül terörist saldırının simgesel değeri yüksek hedefleriyle ABD doğrudan doğruya vurulmuştu.

Bu operasyonun olağanüstü başarısı temelde üç etmenin seçimine bağlıydı: Faillerin intihara (şehitliğe) başvurması; planlama ve uygulamada görev alan değişik ekiplerin işbölümü; kitle imhasının aracı olarak ticari havayollarının kullanılması.

El Kaide kurnazlıkla Amerikan teknolojik gücünden yararlandı. Kaçırılan uçaklar mücahidin hareketinin füzeleri haline geldi. İslam ile kafir dünya arasındaki güçler dengesi eşitlendi. El Kaide ABD'ye onun Müslüman dünyaya uyguladığı terörün aynını uygulayabilirdi. Eylül 2001'de Amerikan toprağına çakılan dört uçan bomba, Eylül 1998'de Afganistan ve Sudan'ı vuran onlarca kruvazör ve Tomahawk füzesinin ayıbını siliyordu.

11 Eylül saldırısında her şeyin simgesel bir boyutu vardı. Dünya Ticaret Merkezi'nin seçimi sadece Amerika'nın ekonomik gücünün kibirli ikonunu vurma veya bir küresel savaşın –yani düşmanın bütün çıkarlarını hedef alan– başladığını ilan etme arzusuyla motive olmakla kalmayıp, sekiz yıl önce Ame-

rikan toprağında gerçekleştirilen ilk mücahidin operasyonunun devamıydı da.

El Kaide çabasını ABD'ye yönelik temel projesi olan pilotlar projesi üzerinde yoğunlaştırmıştı. El Kaide, aynı zamanda, belli sayıda daha az gelişkin başka ikincil eylemlere de uzaktan komuta etmişti. Hepsi de Ortadoğulu olan 11 Eylül'ün on dokuz kamikazesinin operasyonel profillerine karşılık, Fransız Camel Beghal veya Britanyalı Richard Calvin Reid'inkiler daha sönük gibi duruyor. Birinciler zekâları ve becerileri nedeniyle seçilmişlerken ikinciler gerçek Avrupa pasaportları sayesinde dikkat çekmeden seyahat edebilme yetenekleri nedeniyle seçilmişlerdi.

Fakat bu ikincilerin rolü birincilerinkinin devamıydı. 11 Eylül'ün hemen sonrasındaki projelerin amacı çoklu yankılar yaratarak terör dalgasını devam ettirmekti. Amerika saldırılarıyla travma geçiren zamanın yorumcularının birçoğunun anlamadıkları, El Kaide'nin bu kadar kısa süre içinde benzer eylemleri tekrar etme yeterli kapasitesinin bulunmamasıydı.

Hem zaten Usame Bin Ladin de Ekim 2002'den itibaren dağıtımda olan bir video kaydında, sadece kulelerin uçakların vuruş noktalarının üzerindeki bir kısmının imhasını öngördüğünü kabul etmişti. Her zamanki maharetiyle Dünya Ticaret Örgütü'nün nihai çöküşünü ilahi müdahalenin kanıtı olarak anıyordu.

Dolayısıyla, 11 Eylül hiper terörizmi, yani hep daha da korkunç saldırıların yeniden gerçekleşeceği bir dünyayı haber vermedi. Sadece gayrimüslim topluluğu bu saldırıların sürekli korkusuyla tedirgin bir dünyada yaşamak zorunda olduğuna ikna ediyordu. Psikolojik savaşın mükemmel stratejisti olan Usame Bin Ladin, ABD'yi onu uzun vadede zayıflatmak için arkasından vuruyordu, zira cepheden saldırması mümkün değildi.

Fakat aynı zamanda, 11 Eylül El Kaide tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilen stratejinin kopma noktasına geldiğini gösteriyordu. Yukarıda anılan kayıtta üzerindeki örtüyü resmen kaldıran örgüt, tarihinde ilk kez kendini uluslararası topluluğun bütününün azimli

hasını olarak ortaya koyuyordu. Allah'ın inayetiyle Sovyet ordusunu yendiğine inanan Usame Bin Ladin, gerçekten Allah'ın yardımıyla bütün kafir orduları defedebileceğine inanıyor muydu? Bu görüş kuşkusuz Afganistan dağlarının tecridinde kendi inşa ettikleri kesinlik içinde hapsolmuş çok sayıdaki El Kaide emirinin görüşüydü. Fakat Usame Bin Ladin daha uyanık ve daha kurnazdı. Teşhis edilmeyi, peşine düşülmesini ve uzun vadede yok edilmeyi kabul ettiyse bu yaptığı fedakarlığın cihadın yeni bir aşamasına, halk aşamasına tetikleyici unsur görevi göreceğini ümit etmesindendi.

El Kaide'nin Üçüncü Bin Yılın Başında Yeni Bir Strateji Benimsemesinin Gerekliliği

11 Eylül saldırıları öncelikle Mücahidin hareketinin stratejisinin terörist eylemin yerine geçmeye muktedir bir siyasal projeyi belirlemekteki başarısızlığını gösterdi

Mücahidin hareketinin şebekeler üzerine kurulu cihat stratejisinin başarısızlığı dört olguya dayanır:

Yirmi yıllık mücadele sonucunda hiçbir Selefi devlet kurulamamıştı. Cihat ister Cezayir'de, Bosna'da, Çeçenistan'da, Kosova'da isterse Özbekistan'da olsun kendini dayatmayı başaramamıştı. Başlangıçta sempatiyle yaklaşan İslami devletler –başta Sudan, Pakitsan ve Suudi Arabistan olmak üzere– Amerika'nın baskıları karşısında mücahidin hareketine verdikleri desteği sonunda azaltmışlardı.

Uluslararası topluluk içinde giderek tecrit olan Taliban rejimi Afganistan toprağının bütününü kontrol etmeyi başaramamıştı. Bu bağlamda, komutan Mesut'un öldürülmesi mücahidin hareketinin Afgan rejimine ödediği gerçek bir kira bedeline tekabül ediyordu.

Eylem tasarılarının büyük çoğunluğu akim kalırken rekabet yüzünden bölünmüş vaziyetteki mücahit grupları yerel düzeyde farklı stratejiler izliyorlardı: Cezayir'de işlenen suikastlar, Fili-

pinler'de başlatılan eşkiyalığın sınırındaki gerilla operasyonları, Groznıy'de Çeçen İslamcıların şehir savaşları, Afrika boynuzunda yapılan intihar saldırıları ya da Batı ülkelerindeki "uyuyan" hücrelere lojistik yardım. Bütün bunlar farklı mantıklara ve gündemlere karşılık geliyordu. El Kaide etrafındaki birçok mücahidin yapısının bağlantıları, güvenliklerini herhangi bir piramit şeklindeki örgüte değil, kişiler arası bağlara borçluydular.

Finansal ağlar Afrika'daki Amerikan büyükelçiliklerine karşı 1998 yılındaki saldırılardan bu yana soruşturma konusu olurken operasyonel gruplar artık uluslararası güvenlik servislerince giderek daha fazla gözlendiklerinin farkındaydılar.

Bu vesileyle yerel yapıların hemen hemen tümünün sempatizanlardan toplanan aidatlardan çok suç faaliyetleri sayesinde finansal kendine yeterliliklerini sağladıklarını da belirtelim. Bu yalnızca eylemlerin finansmanını sağlamakla kalmıyor, bir kısmı da doğrudan mücahidin hareketine gönderiliyordu. Sudan ve Afgan projelerine önemli miktarda para yatırmış olan Usame Bin Ladin, Batı medyalarının keyifle tasvir ettikleri şu "terörist milyarder" değildi (ya da artık değil).

Cihadın Yeni Bir Boyutuna Geçiş

Amerikan hipergücünü vurarak ve bu eylemini üstlenerek Usame Bin Ladin, bağlı yapılarını korunaklı kılmak için gerekli hazırlıkları yapmış olsa da El Kaide'nin bekasını tehlikeye atıyordu.

Bin Ladin'in projesi Rus Sosyalist-Devrimcilerin XIX. yüzyılda geliştirdikleri terörist doktrine çok yakındı: Silahlı bir grup istikrarlı bir ülkede suikastlar yapar; yetkililerin başlattığı baskı rejimi halkı hırpalar; halk silahlı grubun rehberliğinde devrimci bir yaklaşımı benimser.

Eylem-baskı-devrim: Silahlı grubun El Kaide olduğunu düşünürsek şema özdeştir; otoriteler Müslüman ülkelerin, ABD'nin ve müttefiklerinin yolsuzluğa batmış otoriteleriydi; halk ise Müslüman cemaati.

Müslüman halkların katılımıyla cihada evrensel bir boyut kazandırma projesi inandırıcı mıydı? Daha eski biçimlerinde proje hiç başarılı olmamıştı. Batının cevabı ölçülü olarak kalmıştı. Müslüman ülkeler Sünni radikal İslamcılığın ilk potansiyel kurbanları olduklarının farkına varmışlardı. El Kaide çok ağır kayıplar vermişti. Bir kısmı Irak Savaşı'nın ve Filistin'le çatışmasında İsrail'e destek vermenin devlet terörizmine paralel bir biçime tekabül ettiğini düşünse ve Usame Bin Ladin'den büyülenmeye devam etse de Müslüman halklar pek kımıldamadı.

Küresel Savaşa Geçiş

Bazı yazarlar El Kaide'nin Batı ekonomisine saldırarak başlattığı küresel terörist savaşın başlangıcını Bali saldırısında görüyorlar. Bu 1980'li yıllardan bu yana El Cihat ve GI gibi grupların Mısır rejimini zayıflatmak için özenle turistik hedefleri seçtiklerini unutmak anlamına gelir. Bu ABD toprağında yapılan ilk cihatçı saldırının daha o zaman Amerikan gücünün ifadesi, ama aynı zamanda ekonomik bir simge olan Dünya Ticaret Merkezi'nin kulelerinden birini hedef aldığını unutmak demektir.

11 Eylül'den sonra çıkan *Peygamberin Sancağı Altındaki Süvariler: Cihat Hareketi Üzerine Tefekkürler* adlı bir broşürde, Eymen el Zevahiri gelecekteki operasyonlar için üç hedef saptıyordu:

–Bu düşmanın anladığı tek lisan olduğundan, zaman ve çaba bakımından maliyeti ne olursa olsun düşmana azami zarar vermek.

–Düşmana verilen zarar bakımından en etkilisi olduğundan ve mücahitlerin kayıpları bakımından en az maliyetlisi olduğundan intihar eylemleri üzerinde yoğunlaşmak.

–İmhalarının düşman yapıları üzerinde bir etkisi olması ve mücadeleyi gerçek boyutuna yerleştirmesi için hedefleri olduğu kadar, silahları ve operasyon biçimlerini de seçmek.

Dünya Ticaret Merkezi ve Bali operasyonlarının dışındaki cihatçı operasyonlar katliamcı terörizmden ziyade kitlelerin terörize edilmesi stratejisini izlediler. Kuşkusuz burada açıklayıcı olan bir savaş ahlakından çok yeterli araç gerecin yokluğuydu. Birçok röportajında Usame Bin Ladin cihadın Amerikalı düşmanla aynı kitle imha silahlarıyla donanması gerektiğini belirtmişti.

Şurası kesin ki 11 Eylül'den bu yana saldırıların büyük çoğunluğu, operasyonların gizliliğinin ve cihat araçlarının basitliğinin zorunlu kıldığı konvansiyonel prosedürlerle sınırlıydı. Bununla beraber, daha dikkatli bir tetkik, bu saldırıların hepsinin gerçek bir stratejik tutarlılık gösterdiklerini saptamayı sağlıyor.

El Kaide nihayetinde mütevazı araçlarla terör estirme peşindeydi. Dolayısıyla hedefler hasmı gafil avlamak üzere seçilmişti. Çok zenginleşen Batının birçok zayıf noktası vardı. Dolayısıyla hasmın tertibatlarına karşı doğrudan bir saldırıyı başarıya ulaştırma şansı pek olmayan mücahitler, düşmanlarının moralini zayıflatacak ve kendi sempatizanlarınınkini de galeyana getirecek göz alıcı bir eylem peşine düştüler. El Kaide'nin ve hempalarının savaşı her zaman öncelikle psikolojikti.

Bu çerçevede, mücahidin hareketinin, bazılarının iki yıldır kekelemeye devam ettiği felaket öngörülerini gerçekleştirmemesine rağmen, korkunç bir yaratıcı güç göstermeyi bildiğini de saptamak zorunludur. Bir açıdan bakıldığında, kafir dünyayı kafir dünyanın onu kavramasından daha iyi tanıyordu. Yol açtığı yaraların büyüklüğünden ziyade gelecekteki şaşırtma kapasitesi sağlık durumuna tanıklık edecekti.

Bu yeni savaş biçimi öncelikle muhtemelen Ağustos 2001'de El Kaide'nin sözcüsü olarak atanan Boşnak ve Çeçen gazisi Kuveytli Süleyman Ebu Gayt'ın yönetiminde gerçek bir iletişim politikasının geliştirilmesini gerektiriyordu.

Batı dünyasının yakalama kapasitesi karşısında El Kaide kendini daha ilkel iletişim şekillerine yeniden uyarlamak zo-

runda kaldı. Uydu telefonları ya da internet üzerinden iletişim –kriptolu şekillerde de olsa– mümkün mertebe kurye kullanımı gibi daha hantal ama daha emin prosedürler lehine sınırlandı.

Aynı şekilde, yeni mevkilerinin tespitini engellemek için mücahidin hareketi, çoklu ve değişken internet sitelerinin etrafında tertip ettiği etkili propaganda aygıtından vazgeçmek zorunda kaldı. Batı medya mekanizması karşısında örgüt, El Cezire televizyon kanalından başlamak üzere Arap medyaları kanalından yararlanarak aynı silahları kullanacaktı. Haber flaşlarının en ufak İslamcı tehditleri bile derhal yayına sokan Batı basın organları tarafından yolu gözlenecekti. Bu tehditler aynı ânda kamuoyunda orantısız bir önem kazanacaktı. Hesap yeni değildi: Yıllar boyunca, Mısırlı, sonra da Cezayirli mücahit gruplar bildirilerini *El Vatan El Arabi* Londra'da yerleşik Arap gazetelerine olarak iletmişlerdi.

Gizli yollardan iletilen video kasetler ve ses kayıtları bütün dünyaya, belirtilen tarihler her zaman doğrulanamasa da, El Kaide'nin, bizzat önderlerinin elinden çıkma oldukları düşünülen mesajlarını duyuracaktı. Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Kanada, Almanya ya da Avustralya gibi yeni ülkelere karşı tehditlerin ve saldırıların düzenli olarak üstlenilmesinin öyle güçlü bir psikolojik etkisi oldu ki El Kaide caka satmaktan sakındı. İslam adına kafir dünyayı korkutmaya yönelik hedefi bir kez daha Müslüman dünyayı –inanmış ya da utanç kurbanı– medeniyetler çatışmasına zorlamak olarak kaldı.

Mücahidin Hareketinin Yeniden Konumlanması

11 Eylül 2001'den 6 Ekim 2002'ye dek Mücahidin Tehdidi Afgan-Pakistan Bölgesinde Yoğunlaşmıştı

El Kaide'nin Afganistan'daki güçleri askeri harekatlar sırasında hızla çökmeye başladı. Eksik donanımlı, yetersiz eğitimli, genel olarak etnik kökene göre gruplandırılmış olan Afgan mücahidin

birlikleri, Batı medyalarının tasvir ettikleri modern altyapılara sahip değillerdi. Çoğunlukla şehit olarak ölme vaatlerini tutmamışlardı. Çoğu bombardımanlarda veya Afgan hesaplaşmalarında ölmüş, birkaç yüzü de Amerikan Guantanamo kampına tıkılmışlardı. Fakat içlerinden bir sürüsü sırra kadem basmayı başarmıştı.

Her şeye rağmen o dönemde hareketin geleneksel içine kapanma yapıları etkisiz hale getirtilmiş gibi görünüyordu. Bu harekete ait yapıları barındıran ülkelerin çoğu, Pakistan örneğinde olduğu gibi, ani bir siyasal dönüş yapmış ve ya uluslar arası ittifaka yanaşmış ya da resmi olarak topraklarını bunlardan temizlemeyi kabul etmişlerdi. Yemen özel kuvvetleri Aden-Abyan İslam ordusunu etkisiz hale getirmek için gerçek askeri harekatlara girişmişti. GNT ve Somalili klan şefleri, komşu Etiyopya'nın ve ABD'nin dikkatli gözetimi altında, El İttihad-ı İslamiye'yi kontrol altına aldığını duyurmuştu. Bosnalı yetkililer ise onlarca mücahidini tutuklatmış ve yüzlercesini de Bosna vatandaşlığından atmıştı.

Uluslararası topluluk BM'nin himayesinde terörizmle mücadele için yeni bir uluslararası mevzuat geliştirirken bankadaki varlıklarına el koyma ve finansal çevrelerin tepkisi hareketin geleneksel para transferi ağlarını bozmuştu.

Kesin olan tek bir şey vardı: Afgan bağlarından mahrum kalan hareket dağıtılmıştı ve artık eğitim ve barınak sağlamaya muktedir tutarlı bir jeopolitik bütüne sahip değildi. Kısa vadede, dünyadaki hiçbir devlet mücahidin şebekelerine Afganistan'dakilere benzer kolaylıklar sağlamaya muktedir görünmüyordu. Son olarak, başkanlarının ağzından "İyinin Kötüye karşı haçlı seferi" yıkıcı ifadesini kullanmakta tez davranan ABD'nin yürüttüğü anti-terörist koalisyonun etkili eylemi, bölgesel paktların oluşturulmasıyla güçlenmiş gözüküyordu.

Maalesef, zaman mücahidin hareketinin canlı kaldığını gösterdi. Hareketin önderlerinin çoğunluğu, Afgan toprakları üze-

rindeki hava saldırılarından sonra hayatta kaldı. Uzun zaman önce bunların yeni güvenlikli bölgelere sokulma rotaları planlanmıştı. El Kaide Pakistan'ın yedi aşiret bölgesinde gerçek suç ortaklarına sahipti. Bunlar kendi güvenlik güçlerine güven duymamanın yanı sıra Pakistanlı yetkililer tarafından kontrol edilmeye karşı da direniyorlardı.

Bir yıl içinde, hareket sessiz sedasız kendini coğrafi olarak yeniden konumlandırdı. Hareketin başlıca önderleri eski nüfuz ağlarına sahip oldukları Pakistan ve İran'dan oluşan ilk eksene sığındılar.

Operasyonel önderler ve onların yakın adamları Gürcistan, Türkiye, Suriye, Körfez ülkeleri, Malezya ve Endonezya'yı birleştiren meşhur coğrafi hilalin oluşturduğu ikinci bir eksen üzerinde tekrar bir araya geldiler. Uyuyan mücahidin hücreleri başta Avrupa ve Asya, hatta Kuzey Amerika kıtası olmak üzere üçüncü bir eksende kök salmış bulunuyorlardı.

Bu dönem boyunca, mücahidin hareketinin savaşları geleneksel cihat bölgelerinde (Cezayir, Çeçenistan, Keşmir, Asya'daki gerilla hareketleri...) süredurdu, ama El Kaide çok az saldırı gerçekleştirdi. Alışılageldiği üzere hepsi de başarılı olmadı. Toplamda iki yüzden az kurban verildi. Bununla birlikte, mücahidin hareketinin gerçekleştirdiği saldırıların çoğunluğu esasen ya o bölgede gerçekleştirildiği için ya da orada planlandığı için Pakistan'la bağlantılıydı. Hem bütün bu projeler aynı özellikleri gösteriyorlardı: Kolay bulunur medya hedeflerine karşı artı klasik hale gelen intihar eylemi biçimine başvuran kararlı kişiler tarafından kullanılan klasik yöntemler.

Pakistan'da birçok kanlı saldırı –otomatik silahlı ve el bombalı– Hıristiyan cemaatleri hedef almıştı. Bununla beraber, en kayda değer saldırılar El Kaide ağlarının yirmi yıldır faaliyetlerini geliştirdikleri on altı milyon nüfuslu metropol Karaçi'de meydana geldi. 2002 Ocak başında Amerikalı gazeteci Daniel Pearl kaçırıldı ve boğazlandı; 11 Mayıs'ta Sheraton Oteli saldı-

rısı on biri Deniz İnşaat İdaresi uzmanı Fransız olmak üzere yoldan geçen on dört kişiyi öldürmüştü; 14 Haziran'da Amerikan konsolosluğunun önünde bir arabanın havaya uçması otuz kadar Pakistanlı sivilin hayatını kaybetmesine yol açmıştı... Pakistan adaleti tarafından sonuçlandırılamayan bütün bu olaylarda El Kaide'nin parmağının bulunduğu öngörülüyordu.

Pakistan'dan yola çıkarak 11 Eylül'ün elebaşısı olarak görülen ve 2002'de özellikle Ürdünlü Zin Abidin Ebu Zübeyde ve Yemenli Remzi Bin el Şib gibi ön plandaki diğer sorumlulardan az sonra tutuklanacak olan Halit Şey Muhammet'in kişisel yönetiminde düzenlenen muhtemelen başka saldırılar da vardı.

22 Aralık 2001'de içine pentritli bomba yerleştirilmiş ayakkabılarıyla Britanyalı Richard Calvin Reid, Paris-Miami seferini yapan bir American Airlines uçağını havada patlatmayı başaramadı. Reid daha önce, Avrupa'ya dönüşü sırasında, Keşmir cihadına destek vermiş Pakistan şebekelerinin yardımını almıştı.

11 Nisan 2002'de, Jerba adasında, Tunuslu Nizar Nauar, Afrika'nın en eski sinagoguna bir intihar saldırısında (on dokuz ölü) bulundu. Eylem Ağustos 1998'de Nairobi ve Darüsselam'daki iki elçilik saldırısında olduğu gibi Kutsal Toprakların Kurtuluşu İslam Ordusu (KTKİO) tarafından üstlenilmişti.

23 Haziran 2003'te, Fas'ta, üç Suudi Arabistan vatandaşı Cebelitarık açıklarında Amerikan ve İngiliz savaş gemilerine bir intihar gemisiyle saldırı planlarlarken yakalanmıştı.

6 Ekim 2002'den İtibaren El Kaide Frençayzing [Franchising] Yoluyla Eyleme Geçti: Tehdit Bütün Gezegene Yayıldı

Mağrip

Mağrip'teki mücahit İslamcılık sorunsalı önceki bölümde geniş ölçüde işlenmişti. Burada sadece hâlâ travmalarını tam atlatamamış Cezayir'de güvenlik durumunun iyileşmesine rağmen, 9 Haziran 2003 tarihli Kazablanka saldırılarının, tehdidin yeni

biçimler alabileceğini göstererek, Fas'ı tamamen şaşırttığını ekleyeceğiz.

Bu saldırılar ne kadar tehlikeli olduğu henüz yeterince dikkate alınmayan bir olguyu ortaya çıkarttılar: Mücahidin hareketinin dış elçileri ve Afgan gazilerinden oluşan uyuyan hücreler sayesinde iletilen cihatçı bir söylemle yerel olarak baştan çıkmış münferit İslamcıların radikalleşmesi.

Ortadoğu

Ortadoğu halkları 11 Eylül sonrasında radikal eğilimlere kapılmadılar ve durum gizli yapıların besbelli ayakta kalmaya devam etmesine rağmen 2002'nin sonunda kontrol altına alınmış gibi görünüyordu. 2003 yılında, Filistin sorununun çözüm umudu bir kez daha sönerken iki büyük olay yeni bir istikrarsızlaşma doğurdu.

Birincisi tabii ki İslam dünyasında büyük bir öfkeye yol açan Irak'ta başlayan savaştı. Şii radikalleşmesi ve kimileri içeri sızmış mücahitler tarafından yapılan saldırıların çoğalmasıyla belirlenen savaş sonrasının kötü yönetilmesi yeni bir bölgesel gerilim odağı yarattı.

İkincisi tabanı tarafından giderek daha fazla eleştirilen ve Batılı müttefikleri tarafından şüpheyle bakılan Suudi rejiminin ağır kriziydi. Yıllar boyunca El Kaide'ye bağlı yerel grupların varlığını inkâr ettikten –Britanya vatandaşlarına karşı yapılan birçok saldırı polis tarafından "alkol kaçakçıları arasındaki hesaplaşma" diye nitelenmişti– sonra, Amerikan Kongresi tarafından 11 Eylül saldırılarının nedenlerine dair raporda sert biçimde suçlanan yetkililer, sonunda radikal ulemaları ve İslamcı militanları yakalayarak tepki göstermişlerdi. Fakat görünürde o kadar hızlı değillerdi: 4 Haziran ve 9 Kasım 2003'te, konutlara karşı girişilen büyük çaplı intihar saldırıları Riyad'da, içlerinde Batılı sivillerin de bulunduğu, sırasıyla 42 ve 38 ölüye sebebiyet vermişti.

O zamana dek istikrar içindeki rejimlere karşı olan yerel İslamcı tehdit de henüz gizli haldeydi. Bu yakın zamanlardaki ik-

tidar değişikliğiyle kırılganlaşan iki ülkede, Ürdün ve Suriye'de olan durumdu.

Batı Dünyası

Avrupa'da, Britanya birliklerinin Afganistan'daki savaşlara yoğun biçimde katılışı, Büyük Britanya'yı El Kaide'nin bir numaralı Avrupalı hasmı yapmıştı: Tarihsel sebeplerle Mağripli mücahitlerin bir numaralı hedefi olarak kalmış olan Fransa'dan bile önde.

İngiliz yetkililerin toprakları üzerindeki aktif İslamcı grupçuklara karşı tutumlarını sertleştirdiklerinin bilincinde olan El Kaide'nin kurmayları, Londra'da bir havaalanından kaçırılan bir uçağı yere çakmak suretiyle Britanya parlamentosuna karşı bir saldırı yapmayı öngörüyorlardı. ABD'deki on dokuz pilotun oluşturduğu şebekenin eylemiyle eşzamanlı olarak Pakistanlı İslamcılar tarafından yapılacak olan bu eylem son ânda iptal edilmişti.

Her halükârda, "Londristan"daki mücahidin varlığına karşı durmakla suçlanan İngiltere'yi vurma kararı, Usame Bin Ladin'e atfedilen bir mesajla daha 12 Kasım 2001'de ilan edilmişti. Mücahidin hareketinin düşmanlığı Britanya'nın İkinci Körfez Savaşı'na karışmasıyla daha da artacaktı.

Fakat 2003 başından itibaren, Britanya toprağı üzerindeki tehdit, risinli mini biyolojik saldırılardan Heathrow Havaalanı'ndaki bir uçağa el yapımı füze atma projesine dek varan bir dizi başarısız silahlı eylemle somutlaştı.

Bu Büyük Britanya'yı kendi toprağında vurmaya muktedir olamayan El Kaide'nin niçin onun Türkiye'deki kurumlarına saldırmayı seçtiğini açıklıyor. 19 Kasım'da iki intihar arabası, İstanbul'da Britanya'nın başkonsolosluğu ile bir bankasını yerle bir edip on dokuz kişinin ölümüne yol açmıştı. Mücahidin hareketinin Türkiye'deki ikinci gerçek güç gösterisi olan bu eylem, El Kaide'nin kararlılığını kanıtlıyordu. Bu aynı zamanda

mücahidin hareketinin Avrupa kıtasını doğrudan vuramadığını da gösteriyordu. Mücadeleyi kendisine geri üs hizmeti veren bir sınırdaş ülkeye taşımaya karar vererek yıllardan beridir göreli bir sükunet içinde iş gören lojistik ağlarının geleceğini feda ediyordu.

Öte yandan bu Avrupa'ya karşı cihatçı tehdidin öncelikle onun dışarıdaki çıkarlarını hedef aldığını teyit ediyordu. Özellikle dışarıda yaşayan vatandaşlarını ve turistleri.

3 Aralık 1996'daki saldırıdan bu yana toprağına karşı bütün cihatçı projeleri engelleyebilmiş olsa da birçok keza sınırlarının dışında vurulan Fransa'nın durumu buydu: 11 Nisan 2001'de Jerba'da iki yerleşik ve bir turist; 6 Ekim 2002'de Yemen açıklarından bir bahriyeli; 5 Mayıs 2002'de Karaçi'de on bir teknisyen; 9 Haziran 2003'te Kazablanka'da üç dışarıda yaşayan vatandaş... DCN'nin Fransız personellerinin güvenlik düzeneklerinin zayıflığı nedeniyle seçilmiş göründükleri Karaçi saldırısı örneği haricinde, diğer Fransız kurbanlar özellikle milliyetleri nedeniyle değil, daha çok rastlantısal hedeflerdi.

Bir diğer yeni gelişme de cihatçı grupların Batılı hedeflerini bölgesel ölçütler uyarınca seçmeleriydi. Cemaat-ı İslamiye Avustralyalı hedefleri (Bali saldırısında 132 kurban) tercih ediyordu ve bölgede operasyonel ağlar kurmak için El Kaide'nin Afgan kampları aracılığıyla din değiştirmiş Avustralyalıları devşiriyordu.

Bu şema zaten Afgan kamplarındaki genç Cezayirli göçmenlerin (*beur*'ler) devşirilmesiyle 1990'lı yıllardan beri Avrupa'da yürürlükteydi. Aralık 2001'de Afgan dağlarında din değiştirmiş Amerikalı bir mücahit olan John Walker Lindh'in yakalanmasıyla ABD'de de ortaya çıktı. Bu kişi bilahare vatana ihanetten yirmi yıl hapse mahkûm oldu.

Amerikan kıtası üzerinde, yapılan soruşturmalar on dokuz pilotun oluşturduğu şebekenin hemen hemen tek başına hareket ettiğini gösterdi. Bu tarihten sonra, ABD'de başka mücahidin

hücreleri (Detroit ve Chicago grupları, Jose Padilla) de çökertildi, ama bunlar küçük çaplıydı ve henüz operasyon aşamasına geçmemiş görünüyorlardı. Burada da, şaşırtma avantajı olmaksızın, El Kaide'nin yeniden bir darbe vurma yeteneğinin olmadığı ortaya çıkmıştı.

Dolayısıyla ABD'de yapılan tek saldırı 11 Eylül'den sadece birkaç gün sonra dengesiz bir ergenin yaptığıydı. Bu kişi telsizden tutarsız biçimde Usame Bin Ladin'e desteğini ilan ettikten sonra uçuş dersleri sırasında uçağını Atlanta'da bir binaya doğrultmuştu.

Orta Asya

SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Müslüman Kafkas cumhuriyetleri 1990'lı yılların başında radikal İslamcıların ortaya çıktıklarına tanık olmuştu. Önderlerinin bir kısmı paradoksal biçimde Afganistan'da mücahitlere karşı Sovyet ordusunda hizmet etmişti.

1994'ten itibaren, El Kaide Bakü'de Yukarı Karabağ'ın kontrolü için Ermeni birliklerine karşı çarpışan Azeri Müslümanlara bir destek yapısı kurdu. Sovyetler'e karşı cihada katılan yüzlerce Arap gazi, 1994'teki ateşkes anlaşmasına kadar bölgede ayrı bir birlik olarak savaşmıştı.

1991'den itibaren Sovyet hava kuvvetlerinin eski bir generali olan Cahar Dudayev, 29 Ekim'de başkanı seçileceği Çeçenistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmişti. Müslüman Kardeşler'in Çeçen şubesi olan Hizb-ut Tahrir (Kurtuluş Partisi) tarafından desteklenen Dudayev, askeri komutan olarak Usame Bin Ladin'e yakın bir Afgan gazisi olan Şamil Basayev'i seçmişti.

Birinci Çeçen Savaşı 1994'te başlamıştı. 1995 başında, yüzlerce mücahit –Azeri ve Boşnak gaziler– Rus kuvvetlerine karşı Çeçen gayrinizami askerlerinin yanında saf tutmuştu. Önderleri İbn Hattab 1987'de "Aslan Yelesi" muharebesinde Usame Bin

Ladin'in yanında savaşmıştı. Çabucak Basayev'in harekatlardan sorumlu şefi oldu. Haziran 1995'te Basayev bir Çeçen komando birliğinin başında Rusya'ya Budyonnovsk'ta muazzam bir rehin alma eylemiyle son bulan bir akın tertip etti. 31 Ağustos 1996'da Hasavyurt anlaşması çatışmalara son verdi.

Kafkaslar'da cihadı sürdürme arzusundaki İbn Hattab o sırada İnguşetya'da ve Osetya'nın kuzeyinde İslami gerillayı canlandırmayı teşvik ediyordu. Sayısız yerel gönüllü Afganistan'daki yeni kamplarda eğitim almaya gidiyordu.

Komşu cumhuriyetlerde belirleyici avantajlar kazanmayı başaramayan Basayev ve İbn Hattab, 7 Ağustos 1999'da Dağıstan'a bir baskın denediler. Özellikle, 4 ile 16 Eylül arasında, yerleşim yerlerindeki binalara karşı patlayıcılarla birbiri ardı sıra Buynarsk, Moskova ve Volgodonsk'ta yapılan beş saldırıda 300 sivil Rus öldürüldü. Üstlenilmeyen bu eylemler Moskova tarafından "Çeçen eşkıyaları"nın üzerine atılmıştı. Bir ay sonra, Rus ordusunun doğrudan müdahalesi İkinci Çeçen Savaşı'nın başlangıcını belirliyordu.

Her iki kampın da zorbalıklarıyla belirlenen çatışmalardaki vahşilik, önemli bir kısmı Gürcistan'a sığınan sivil halkları özellikle vuruyordu. Afganistan zamanında olduğu gibi, Müslüman dünyası özellikle İslami STK'lar aracılığıyla Çeçen halkına desteğini veriyordu. Uluslararası İslami Yardım Örgütü gibi aralarından bazılarının maskesi altında El Kaide, İbn Hattab'ın kuvvetlerine topyekün bir destek veriyordu. Çeçen cihadı Afgan cihadını izliyordu.

Bu niçin İbn Hattab'ın Eylül 1999 tarihli "Avrupa: bu bölgede cihadın başındayız henüz" adlı bir metinde şöyle yazabildiğini açıklar: "... Batı ve dünyanın geri kalanı Usame Bin Ladin'i bugün uluslararası terörizm diye adlandırdıkları şeyin başlıca hamisi ve organizatörü olmakla suçluyorlar. Fakat bizi ilgilendiren kısmı, onun bizim İslam kardeşimiz olması, bilgili bir kimse olması, servetini ve şahsını Allah'a hizmetine vakfetmesidir... Amerikalıların dedikleri yanlıştır. Dininizin zaferi için yardım-

laşmak bütün Müslümanlara bir farzdır. Usame Bin Ladin cihadın başlıca allamelerinden biri ve bütün dünyanın mücahitlerinin emiridir. Yıllar boyunca Afganistan'da komünistlere karşı savaştı ve bugün de Amerikan emperyalizmine karşı mücadeleye katılıyor."

İşte bu dönemde onlarca Arap mücahit Çeçen mültecileri için insani yardım kılıfı altında Gürcistan'a gelmişlerdi. Pankisi Vadisi'ndeki kampların ortasına yerleşmişlerdi. Burası Gürcü yetkililer tarafından Çeçen mültecileri bir araya getirmek üzere seçilmişti, zira yerel halk olan Kistlerin kendileri de XIX. yüzyılda gelip yerleşmiş Çeçen göçmenlerin soyundan geliyorlardı.

Mücahidin yapılarının varlığı bir dış lojistik tedariki teşvik ederek Çeçen cihadını kolaylaştırdıysa da, Arap gönüllülerin Çeçen gerillalarına doğrudan yardımı oldukça sınırlı kaldı. Bunlar genelde yerel iklim koşullarına pek intibak edemediler. Özellikle, Çeçenlerden etnik bakımdan farklı olmaları ve o dili konuşamamaları yüzünden yerel mücahitlerden farklı olarak halkın içinde çok fazla gizlenemiyorlardı.

Buna karşılık, özellikle belli bir kısmı Pankisi Vadisi'nde tutulacak olan yabancıların kaçırılması gibi eşkıyalık eylemlerinin gelişmesinde büyük bir rol oynayacaklardı.

Çeçenistan'da bile, İslamcıların dinsel önderi Şeyh Amar yabancı yardım örgütlemeye çalışıyordu. Bosna'da hayli aktif olan El Harameyn Vakfı adlı bir Vahabi STK'sının yerel sorumlusu olan Amar, Ortadoğulu ilahiyatçıların dinsel kefaletini almıştı. Aldıkları fonlar bölgenin kuzeyi için bir İslam emirliği kurulmasını vazeden gazeteler ve "Kafkasya'nın Sesi" adlı bir internet sitesi gibi propaganda araçları geliştirmeye yarıyordu.

Körfez'den gelen finansal yardıma rağmen, uygulanan şiddetli baskı, iletişim sistemleri Rus güçleri tarafından bozulan Çeçen İslamcıların sonunu getirdi. Rus güçleri sadık Çeçen güçlerinin yardımıyla bombardımanları ve aramaları çoğaltıyordu. Bir topçu ateşinin sonucunda Basayev'in bir ayağı kopmuştu.

Birkaç ay sonra, muhtemelen bir zehirlenme sonucu İbn Hattab ölmüştü.

23 Ekim 2002'de patlayıcılarla donanmış ve Musar Barayev komutasında hareket eden Çeçen İslamcılar –aralarında belli sayıda "şehitler"in dulları ve kız kardeşleri de bulunuyordu– bir Moskova tiyatrosunda Rus birliklerinin geri çekilmesini talep etmek üzere sekiz yüz kişiyi rehin alıyorlardı. Sakinleştirici gaz kullanan Rus özel kuvvetlerinin müdahalesi 41 komando mensubunun yanı sıra yüzden fazla rehinenin de ölümüne yol açmıştı.

Bundan sonra ABD'nin baskısı altında Gürcistan, Çeçen mücahitlerinin son iaşe noktası olan Pankisi Vadisi'ni çevirmeye girişti. Hem zaten 2001 sonunda Abhazya'da İslamcı savaşı başlatmakta başarısız kalan Emir Ruslan Gelayev'in yedi yüz *boyeviki*'si (savaşçılar) de bir süre işte bu mülteci kamplarının tam ortasında sığınak bulmuştu. Burada aynı zamanda Ruslara karşı savaşacak gönüllüleri eğitmek için birkaç talim merkezi kuran Filistin kökenli Ürdünlü Ebu Musab el Zerkavi'nin şebekesi de bulunuyordu. Patlayıcı ve kimyasal madde uzmanı olan kadrolarının birçoğu Çeçenistan'a sızmakta başarısız kalınca cihadı oralara taşımak için Fransa'ya ve Büyük Britanya'ya geri dönmeye karar vereceklerdi.

Bu iki Avrupalı grubun başarısızlığa uğraması (bkz. İleride "İslamcı Hareketin Geleceği") Çeçen teşebbüsünün sonunu haber veriyordu. İran Kürdistanı'nda "İslam'ın Dostları" (*El Ensar-ı İslam*) grubunun mücahitleri yanına yerleşen Ebu Musab el Zerkavi şebekesinin diğer unsurlarının bir kısmı Şubat 2003'teki ilk Amerikan bombardımanlarından itibaren etkisiz hale getirilmişti. Bununla beraber, kurtulanlardan bazılarının Irak'ta Amerikalılara karşı yürütülen intihar eylemlerine, mücahidin hareketininkilere ilginç bir şekilde benzeyen eylem tarzlarıyla aktif biçimde katıldıklarını varsayabiliriz.

Bununla beraber, yerel cihatçı gruplara karşı güvenlik güçlerince nihai olarak yürütülen önleyici operasyonlara rağmen,

birçok Afgan gazisinin sığınabildiği Kafkas Müslüman cumhuriyetlerinde vaziyet gerginliğini korudu. Fakat Orta Asya'nın güvenlik durumu orta vadede cihatçılığın özellikle Güney Asya'daki evrimine bağlı kaldı.

Güney Asya

Afgan-Pakistan bölgesinde güvenliksizlik olduğu gibi devam ediyor: Amerika'nın şimşek hızıyla kazandığı zaferin civcivli günlerinde saçılan önemli miktardaki kâğıt dolarlar, Talibanları demokrasi değerlerine daha fazla yaklaştırmadı. Afganistan'da askeri operasyonlar etkili biçimde yürütüldüyse de, ülkenin yeni baştan inşası bir kez daha ekonomiye takıldı.

7 Eylül 2002'de kıl payı ölümden dönmüş olan Hamid Karzai, 2004 başında henüz sadece Kâbil şehrini yönetiyordu. Ve bu da Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'nün (ISAF, International Security Assistance Force) ve STK'ların eylemi sayesinde mümkün oluyordu. İdarenin, maliyenin, eğitimin, kamu hizmetlerinin, ulaşımın... hemen her şeyin yeni baştan kurulması gerekiyordu. Bir ânda ortadan kayboldukları için Taliban'ın zayıflığı abartılmıştı. Oysa onlar silahlarını saklayıp basitçe tekrardan Peştun olmuşlardı. Amerikalılar gelmezden önce onlara iktidarlarını sağlayan ideolojiyi hepten unutmuşlar mıydı? Çok muhtemeldi ki Amerikalıların gitmesini bekliyorlardı.

Bu arada başka işlerle meşgullerdi. Sözgelişi yeniden ülkeyi kemiren afyon ticaretine bulaşmışlardı. 2002 hasadı 4.100 ton olarak tahmin ediliyordu. Haşhaş üretiminin yeniden başlamasından en çok on ay sonra Afganistan için rekor bir rakamdı bu.

Kâbil henüz saldırılardan korunaklı durumda değildi. 2003 ortasından itibaren münferit ama büyük boyutlu saldırılar Taliban ve "Afgan Araplar"ın ortadan kaybolmadıklarını ve hâlâ cihat peşinde koştuklarını göstermişti. Aşiret bölgesinin içine nüfuz edilmezliği (geleneksel Peştun dayanışmalarının bütün yabancı işgalcilere direndiği) ve Keşmir sorunu, Afganistan'ın

en istikrarsız halkası olduğu Hint altkıtasının krizinin hâlâ çözülmeden duran faktörleriydi.

Varlığı 1947'deki kanlı bölünmenin öncesine dayanan bölgesel kriz, Pakistan'da radikal İslamlaşmayı –özellikle Deobandi etkisindeki- güçlendirmişti. Bugün bu ülkede ortaya çıkan gerilimler, uzun zamandır bölgede yerel rekabetler ve yabancı etkilerle beslenen "büyük oyun"un yeni bir biçimini örnekliyordu.

Pakistanlı mücahit örgütler, 11 Eylül'den önce iki cihatçı tip arasında bölünmüşlerdi: Keşmir ihtilafı ve Şiilere karşı mücadele –yerel olarak "sekter" denilen. Sempatizanlarını eğitmek için El Kaide'yle bağlar dokunmuştu. Ağustos 2001'den itibaren Başkan Pervez Müşerref'in cesur bir adımla bu örgütleri yasadışı ilan etmesi derhal öncelikli olarak bir üçüncü cihat biçimine, mücahidin hareketine destek cihadına kendini adayan gizli grupların ortaya çıkmasına yol açmıştı.

Daha önce de gördüğümüz gibi, 11 Eylül 2001 ile 6 Ekim 2006 arasında yapılan bütün saldırıların ne Pakistan'da cereyan etmesi ya da tasarlanması ne de bilahare El Kaide'nin operasyonel şeflerinin esas tutuklanmalarının burada olması tesadüf değildi. Yeni Delhi ve Mumbai'de (Bombay) yapılan saldırılarda Pakistan'ın parmak izinin bulunduğunu ileri sürmekte tez davranan Hindistan'la yaşadığı krizden dolayı zayıf düşmüş olan Müşerref, İslamcı yasal muhalefetin geliştiğine tanık oldu. Henüz güvenlik aygıtının sadakatini sağladığından da emin değildi. Birçok suikasttan kurtulmuştu. Uluslararası gerçeklerin keskin bir şekilde müttefik değiştirmeye zorladığı ekonomik kriz içindeki bir ülkenin başkanı için bu kadarı fazlaydı.

Kara Afrika

Sıklıkla Kara Afrika'nın yedi yüz milyon sakininin üçte birinin Müslüman olduğu unutulur. Hasan el Turabi'nin 1990'ların başında Eritre, Uganda ve Somali'de on kadar radikal örgüte ver-

diği destek sayesinde cihatçı etki en hızlı olarak Afrika boynuzunda kendini gösterdi.

Şubat 1998'de, Eritre Kutsal Savaş Grubu'nun (*Cemaat-ı Cihat-ı Eritre*) emir vekili Ebul Bara Salman şöyle diyebiliyordu: "[...] Afrika boynuzundaki İslamcı strateji birçok noktaya dayanıyor: Cihat ve vaaz çabası; Hıristiyan kumpaslarına karşı Müslüman halkların eğitimi [...]; Yahudi tehlikesine karşı Arap ülkelerinin güçlü olması; Filistin cihadının gayretleri [...]"

Bölgenin en güçlü mücahit grubu kuşkusuz Amerikan elçiliklerine karşı 7 Ağustos 1998'deki saldırılara önemli bir destek veren El İttihat-ı İslamiye'ydi. Büyük ihtimalle Darüsselam saldırısını üstlenen bildiriyi 9 Ağustos 1998'de kaleme alan –Kenya Halk Kurtuluş İslam Ordusu düzmece isimli örgüt adına– bu hareketti. Şöyle diyordu bildiride: "ABD ve müttefikleri, İsrailli Yahudilere karşı savaş ölümüne bir savaştır. Nairobi saldırısından önce Müslümanları Amerikalıların bulundukları yerlerden uzak durmaları konusunda uyarmıştık... Biz cihadı her yerde ve her ân sürdürüyoruz..." 28 Kasım 2002'de Mombasa'da gerçekleştirilen çifte saldırıya Somali örgütü de bulaşmıştı.

1990'lı yılların sonunda Pagad adlı bir İslamcı grubun radikalleşmesiyle Güney Afrika'da da tehditler ortaya çıktı. Bu örgüt Cape Town'daki *Planet Hollywood* restoranında gerçekleştirilen bir bombalı saldırının ardından 1999'da etkisiz hale getirildi.

Vaziyet, Müslüman çoğunluklu on iki Kuzey eyaleti federal hükümetin muhalefetine rağmen şeriat uygulaması lehinde oy verdiğinden beri Orta Afrika'da çok daha kaygı verici görünüyordu. Arbedeler sırasında uluslararası topluluğun kayıtsızlığıyla binlerce Hıristiyan öldürülmüştü. Cezayirli mücahit gruplarına Sahra altı bölgesinden yasadışı silah sevkiyatında aktif bir rol oynayan Kano ve Katsina adlı iki Selefi merkez bu bölgede bulunuyordu. Nijeryalı İslamcılar Çad'dan Moritanya'ya uzanan bir coğrafi yay üzerinde büyük bir atılım içindeki yapılarla sıkı ilişkiler –cihat çağrısının kaçakçılıkla karıştığı– sürdürüyorlardı. Cezayir GSPC'si (Vaaz ve Mücadele

İçin Selefi Grup) tarafından yürütülen iki eylemin de –Ocak 2001'deki Paris-Dakar-Kahire rallisine saldırı teşebbüsü ve Mart 2003'teki otuz kadar Avrupalı turistin rehin alınması– burada cereyan ettiğini belirtelim.

Güneydoğu Asya

El Kaide'nin Güneydoğu Asya'daki mevcudiyetinin ilk işaretleri, 1995'te Pakistanlı Remzi Yusuf'un Manila'da tutuklanmasıyla ortaya çıktı. Bu dönemden itibaren Suudi Muhammet Cemal Halife, Filipinler'de El Kaide lehine bir finansal holding kurmuştu. Yerel İslamcı grupların faaliyetlerini onları mücahidin hareketine bağlamak üzere finanse etmeye yardımcı olacaktı. Halife Suudili basit bir işadamı değildi, aynı zamanda Sovyetler'e karşı cihada katılmış bir gaziydi. Üstelik Usame Bin Ladin'in öz kayınbiraderiydi.

Güneydoğu Asya, 1990'lı yıllardan itibaren, El Kaide için Afgan tabyasından yola çıkarak eylem yaptığı uygun bir geri üstü. Bu aynı zamanda yeni gönüllüler devşirilebilen, fon toplanabilen, fetva alınabilen ya da sahte evrak bulunup teknoloji elde edilebilen bir dinlenme bölgesiydi. Bol turist bulunması –özellikle Yakındoğulu– ve yolsuzluk ve bürokrasinin darmadağın ettiği güvenlik sistemlerinin etkisizliği burayı gizli bir geçiş –hatta oturum– bölgesi haline getirmişti.

Bu aynı zamanda El Kaide için bir geri çekilme yeriydi. 1997'den beri örgüt gizlenme stratejisinin –tehdit etme, vurma, alkışlama, ama üstlenmeme– uzun vadede sürdürülemeyeceğini biliyordu ve Taliban rejimi düşerse Güneydoğu Asya'ya geri çekilmeyi öngörüyordu. Bunun için ittifaklar kurmak gerekiyordu ve Afgan kamplarında eğitilmiş Asyalı mücahitler döndükten sonra yerel gruplarının önderleri –bazıları zaten Sovyetler'e karşı cihada katılmış gazilerdi– için mesaj vermekle görevlendirmişlerdi. Geleceğin patlayıcı teknikleriyle talim merkezlerini kurmak gerekiyordu ve El Kaide özellikle ev yapımı düzeneklerin imali ve kullanılması alanında terörist

eylem bilimini anlatmaları için öğretmenlerini gönderiyordu. Pakistan veya İran üzerinden Afganistan'a giden yollar fazlasıyla gözetim altında olduğundan yeni gönüllülerden bazıları MILF'nin (Moro İslami Kurtuluş Cephesi) Mindanao'daki Filipin kamplarına eğitime gönderiliyordu. Bunlardan biri olan Fransız Claude Cheik Boulanouar, Aralık 1999'da Manila Havaalanı'nda sırt çantasında gizlenmiş bir patlayıcı fünyeyle uçağa binerken yakalanmıştı. Güneydoğu Asya'daki ilk mücahidin saldırısı daha 1997 yılında Mindanao adasında o sırada El Kaide tarafından MILF'ye öğretmen olarak bırakılan iki Arap mücahidi tarafından gerçekleştirilmişti.

Güney Doğu Asya'daki mücahit İslamcılık köklerini İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde Endonezya'da ortaya çıkan bir gizli Müslüman örgütten, Darül İslam'dan alıyordu. Emeli her şeyden önce sömürgeciler karşısında bağımsızlıktı, ama bölgenin Müslüman halklarını biraya getiren, İslam etrafında –XIV. yüzyıldan beri bölgede mevcut olan– bir cumhuriyet kurmak için: Endonezya, Malezya, Güney Tayland (Pattani bölgesi) ve Güney Filipinler (Mindanao takımadası). Geleceğin devleti, şeriatla yönetilmeliydi ve yerel ümmeti birleştirmeliydi, ama o sırada Darül İslam projesinde Müslüman olmayanlara doğru bir fetih iradesinden bahsedilmiyordu.

Önderlerinden ikisi, ülkelerindeki yetkililer tarafından yıkıcı faaliyetleri nedeniyle aranılan Endonezyalı Abdullah Sungkar ile Ebubekir Başir, 1985'te Darül İslam'a varmak için cihadı salık veren, Vahabiliğe yakın bir İslamcı akım kuracakları Malezya'ya iltica etmişlerdi. Bu amaçla Müslüman halkları Hıristiyanlarla veya merkezi hükümetlerle karşı karşıya getiren değişik yerel ihtilafları birleştirmeyi tasarlıyorlardı.

Taraftarlarından bazıları –başta Endonezyalılar ve Malezyalılar– 1990'lı yılların ortasından mücahit İslamcılık uygulamaları eğitimi aldıkları Afgan-Pakistan bölgesine seyahat yaptılar. Öğrenciler hocaları geçecekler ya da en azından onları Afgan bölgesinde üslenmiş ve ideolojik menzilleri bir kez daha Pakis-

tan'da ve Suudi Arabistan'da bulunan mücahidin şebekesine yakın yeni bir dinamiğe meşruiyet kazandırmak konusunda ikna edeceklerdi.

1999'da Endonezya'ya dönüşünde, Ebubekir Beşir cihat yoluyla Darül İslam'ı dayatmayı amaçlayan bölge-aşırı gizli bir örgüt olan yeni Cemaat-ı İslamiye'nin (Cİ-İslami Grubu) tartışmasız önderi oldu. Aynı zamanda, tamamen açık olarak dinsel milislerin faaliyetine ilham verecek ve Cİ'nin kadro seçicilerine havuz hizmeti görecek fundamentalist eylemci bir örgüt olan Endonezyalı Mücahitler Hareketi'ni (MMI) kurdu.

Ebubekir Beşir, cihat adına verdiği ateşli vaazlara, Selefilik ilanına ve Usame Bin Ladin'e yönelik açığa vurulmuş sempatisine rağmen, bir mücahitten çok bir ideolog olarak kalmıştı. Örgütün askeri kolunun kurulması işini, kendinden on beş yaş küçük çömezi, Cİ'nin Meclis-i Şura'sının üyesi, Hambeli lakaplı Rıdvan İsamudin'e tevdi etmişti.

Bu askeri kol derhal üç *mıntıka* üzerinde yoğunlaştı. Birincisi Singapur, Malezya ve Güney Tayland'ı bir araya getiriyordu. Geleceğin İslam devletinin zenginliklerle dolu bu bölgesi aynı zamanda Cİ'nin kuruluş yeriydi ve silahlı kolun gizli genel karargahını barındırıyordu. İkinci bölge Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin (MILF) eskiden beri mevcudiyeti nedeniyle bir eğitim merkeziydi. Üçüncüsü, Endonezya da bundan böyle savaş bölgesi olacaktı.

Müslüman gerillaların gündeminin yerel çatışmaların öncelikleriyle belirlendiği bu sonuncu ülke tek başına hareket etmeye hazır değildi. Hambeli Malezya ve Tayland'da yapılan birçok gizli toplantı sırasında, mücadele biçimlerini bölge-aşırı bir yönde birleştirmeye çalıştı. MILF'nin ya da Ebu Sayyaf'ın Filipinli militanları, KMM'nin (*Kampulan Mucahidin Malaysiya*, Malezya Mücahit Hareketi) Malezyalıları, Sulawesi adalarından, Maluku adalarından ya da Cava adasından Endonezyalı gerillalar, Rohinga Cephesi'nden Birmanyalılar ve Pattani etnik

grubundan Taylandlılar muhtemelen Afgan-Pakistan hareketinin elçilerinin eşliğinde bir eşgüdüm yapısının, *Rabıtat-ül Mücahidin*'in (Mücahitler Ligası) kurulmasına katıldılar.

Endonezya'da öngörülen ilk tasarılar (papazlara karşı saldırılar ve o sırada başbakan olan geleceğin cumhurbaşkanı Bayan Suhartoputri'nin öldürülmesi) gerçekleşmeyecekti. Bali'deki üçlü saldırının tertip edicilerinden biri olacak olan Endonezyalı Amrozi daha o zamandan başaktörlerden biriydi. Aynı sırada, KMM'den Malezyalı mücahitler gelecekteki saldırılarını gerçekleştirmek için gerekli finans ve patlayıcı temini için bir dizi soygun ve kışla baskınına girişeceklerdi; hatta Hıristiyan çevrelere çok yakınlık gösterdiği düşünülen bir milletvekili olan Joe Fernandez'i öldürmeyi bile başardılar.

Cİ'nin cihadı da Endonezya'da başlayacaktı. 24 Aralık 2000 tarihinde, altmışa yakın patlayıcı düzenek, içlerinde din adamlarının da bulunduğu kırk kadar sivilin ölümüne yola açarak Cava'daki Hıristiyan kutsal yerlerini havaya uçuracaktı. 16 Ağustos 2001'de Cakarta'da bir bomba tuzaklı arabanın patlaması Filipinler'in büyükelçisini yaralamış ve üç yakınının ölümüne sebep olmuştu. Bu saldırıların hiçbiri üstlenilmedi. Burada da El Kaide'nin stratejisiyle benzerlik büyüktü.

Fakat Asya mücahidin hareketinin kendi tecrübesi yoktu. Malezya'da 2000 yılının sonunda, Cİ'nin önderlerinden birinin, Endonezyalı Ebu Cibril'in tutuklanması Kuala Lumpur'dan doğrudan doğruya 1. numaralı ınıntıkayı yöneten Hambeli'nin teşhis edilmesini sağladı. Hambeli, Ocak 2001'de, muhtemelen Halit Şeyh Muhammet tarafından kendisine yeni talimatların verildiği Pakistan'a kaçtı.

Hambeli, Bali saldırısı projesinin mimarıydı. "Yumuşak hedef" seçimi mükemmeldi: Hinduların yaşadığı ada Batılılar için turistik bir yerdi. Doğu Timor'un bağımsızlığından beri Endonezyalı fundamentalistlerin baş hedefi haline gelmiş olan Avustralyalılar burada özellikle çoklardı.

Üçlü saldırı operasyonel olarak tam bir başarıydı. Tuzaklı arabada bulunan 1.100 kg.lık ev yapımı patlayıcıların sadece üçte biri Sari adlı diskoteğin önünde infilak etti ve 100 metrelik bir yarıçap içindeki her şeyi tahrip etti. Birkaç dakika evvel üç yüz metrelik mesafedeki Paddy barındaki ilk saldırı insan kalabalığını ikinci patlama yerinin etrafında bir araya toplamıştı. 88'i Avustralyalı tam 202 ceset teşhis edildi. ABD konsolosluğunun yakınlarındaki üçüncü saldırı ise sadece maddi zarara yol açmıştı ve muhtemelen eylemin Amerikan karşıtı imzasıydı.

Bir çifte intihar saldırısının kanıtları ve ateşleme sistemlerinin ikisinde bir cep telefonunun bulunması –Afganistan kamplarında öğretilen bir teknik– El Kaide'ye bağlı yerel bir grubun izini ele veriyordu.

Birkaç hafta içinde şebekenin etkisiz hale getirilmesi Cİ'nin bölgesel boyutunu anlamamızı sağlar. Güneydoğu Asya'nın El Kaide için birinci derecede bir stratejik bölge haline geldiği açıkça görülüyordu. 300 milyon Müslümanın bir kısmını silahlı bir çatışmanın içine itmek öyle baştan çıkarıcı bir tasarıydı ki bütün geleneksel cihat bölgelerinde operasyonel hücreler çökertildi ve birinci derecedeki sorumlular yakalandı.

5 Ağustos 2003'te Cakarta'da yapılan saldırı *a posteriori* bir başarısızlık gibi görünüyor. Bu intihar eyleminin faili güvenlik kontrollerini almayı başaramamıştı ve Marriott Otel'e ait yapılara dokunamayacak kadar uzak bir mesafede patlamıştı. Ölen on iki kişinin onu Endonezyalı Müslümandı. Bu da kamikazeyi şehit mertebesinden alıkoyuyordu.

Bununla beraber, bölgesel örgüt bu vesileyle ilk kez sorumluluğunu üstlendi. Burada da El Kaide'nin 11 Eylül sonrası stratejisiyle benzerlik çarpıcıydı. Muhtemel amaç Ebubekir Beşir'in mahkemesinin –2000 yılında Endonezya'da yapılan saldırılardaki rolüne ilişkin 10 Ağustos'ta başlayacak dava– Asyalı fundamentalistlerin öfkesini kabartacak ağır bir mahkûmiyetle

sonuçlanmasını sağlamaktı. Endonezya adaletinin cevabı ölçülü ve pragmatik oldu. Yaşlı ideolog Cİ'nin şiddet stratejisi içindeki entelektüel sorumluluğu nedeniyle sadece dört yıla mahkûm edildi. Endonezya halkı bütününde örgütün ve yasal kollarının şiddetini reddederken mücahidin hareketinin sempatizanlarına verilen uyarı mesajı açıktı.

11 Ağustos'ta, bizzat Başkan Bush'un ağzından Hambeli'nin Tayland'da tutuklandığı haberi Güneydoğu Asya'daki cihatçı strateji için büyük bir terslikti. Öte yandan, bu yakalama Kamboçya'da bir lojistik yapının, El Kuran cemiyetinin ve Tayland'da bir operasyonel grubun, beş büyükelçiliğe ve üç turistik bölgeye saldırı planlayan Cemaat-ı Selefiye'nin etkisiz hale getirilmesini sağlayan bir dizi operasyonun sonuçlanmasıydı.

2003 Eylül başında, örgütün kasası Tevfik Rıfkı'nın tutuklanması yeni bir suikast tasarısını önlemeye ve kaçan Endonezyalı bir grup kadronun teşhis edilmesine yaradı.

Tehdit Güneydoğu Asya'da varlığını sürdürdü. Endonezya, ama aynı zamanda Filipinler güvenlik bakımından zayıf halka olarak kalmaya devam etti. Önceden yeraltı grupları için sığınak hizmeti gören bir ülke olan Tayland, turizm potansiyeli onu geleceğin hedefi olarak işaret etse de, anti-terörist mücadelenin ön saflarında yer alan bir ülke haline geldi. Kendi sınırları içinde iyi korunan Malezya ve Singapur, yurtdışındaki çıkarlarına karşı olan tehditlerden endişeliydi. Son olarak, Kamboçya ve Birmanya, hatta Batılılarca sıkça ziyaret edilen önemli kentlere sahip ülkeler olan Vietnam ve Laos, kaçış halindeki cihatçılar için yeni sığınaklar olarak ortaya çıktılar.

İSLAMCI HAREKETİN GELECEĞİ

Philippe Migaux

YEREL VE ÖZERK CİHATÇI GRUPLARIN GÜCÜNÜN YÜKSELİŞİ

Afganistan'daki askeri operasyonlar İslamcı terörizme karşı mücadelede büyük bir kazanım sağladılar. Uluslararası topluluğun cihatçıların kontrolünde gri alanların varlığına müsaade etmeyeceğini gösterdi. Zira Taliban ülkesinin –mücahidin hareketinin yegane teritoryal tezahürü– hareket için üçlü bir işlevi vardı: Eğitim üssü, genel karargah ve dinlenme alanı– tıpkı 1980'li yıllarda Lübnan örneğinin devrimci terörizm için olduğu gibi.

Sadece Taliban Afganistanı'nda Selefiliğin tecrübeli savaşçıları anlamlı bir sayıya ulaşabildiler. Aynı kalıptan çıkma yeni nesiller ortaya çıkmadığı müddetçe, bunlar zaman içinde önce azalmaya, sonra da yok olmaya yüz tuttular. Fedakarlıkları yeni sempatizanların katılımını teşvik etse de, yeni gelenlerin 2001 sonu itibariyle büyüklerinin tutarlılığına ve operasyonel endamına sahip olma imkânları kalmadı.

Haziran 2003'teki beş Kazablanka saldırısı örneği yerel emirlerin, suç dünyasında geçen bir geçmiş ve belli belirsiz Kuranî bilgilerin dışında bir şeyi olmadan bile, bir avuç marjinal genci devşirebildiklerini, eğitebildiklerini ve intihar eylemine geçmeye ikna edebildiklerini göstermişti. Şehit bakımından böylece umutsuz bir hayatın son bulması cennetin kesinliğini temin ediyordu.

"Cihadın Gerekçeleri" adlı bir propaganda metninde El Kaide 1999'da gönüllüler devşirmek için sekiz temel güdü sayıyordu: "Kafirlerin egemenliğinin son bulması arzusu, yeni mücahitlere olan ihtiyaç, cehennem ateşinden korku, Allah'ın çağrısına uyarak görevini yerine getirme isteği, Peygamberin dostlarının sunduğu örnek, İslam'a sağlam bir temel kazandırma arzusu, ezilenlerin korunması, şehadet peşinde koşma..."

Bu nihai angajmana başka unsurlar da eklenebilir: Öncelikle benlik duygusu, zira şehadet bir topluluk angajmanında, dışlanmış bir kişinin sahip olduğu ya da olmak istediği imgenin değer kazanmasını sağlıyordu. Yetmiş iki huri vaadi de, kuşkusuz çocukluktan itibaren cinsel yoksunluk içinde yaşayan topluluklarda etkisiz değildi. Öç almaya susamışlık, yakınlarına topluluğun maddi veya manevi hürmetini sağlama kaygısı da önemli psikolojik itici güçlerdi...

Bütün bu unsurlar yıllardan beri çok yöntemli bir şekilde şehitlerini seçme ve devşirme uzun vadeli politikasını izleyen Filistinli Hamas tarafından istismar ediliyordu. İsrail'in Filistinli terörist örgütün kadrolarının seçici bir şekilde imha edilmesi stratejisi gönüllülerin sayısının tükenmesini sağlamadı. Şeyh Ahmet Yasin örneğin, kadınların katılımını sınırlandırarak gönüllü devşirme koşullarını sertleştirmek için, bizzat müdahalede bulunmak zorunda kaldı.

Öç alma arzusunun damgasını taşıyan ve Filistin tarihinin acılarına bağlı bu kendi kendini besleyen şema, uzun vadede başka Müslüman topluluklara aktarılabilir miydi? Sadece Hamas'a bağlı yapıların kırılgan ve sempatik bir halk içinde propaganda araçlarının yol açtığı başarının sağladığı gerçek bir gönüllülerini çerçeveleme ve eğitme kapasitesi kazanmasından dolayı muhtemelen hayır. Sünni dünyanın bedbaht varoşlarının şehitleri, arkalarında ne bir model bırakmışlardı ne de yakınlarının maddi veya manevi refahına bir katkıda bulunmuşlardı.

Şehit adayının kuşkusuz eyleme geçmek için ancak sınırlı bir eğitime ve biçimleri genel olarak beyin yıkamayla bağlan-

tılı tam bir güdülenmeye ihtiyacı vardı. Burada sekter koşullamanın nihai sınırlarıyla benzeşen davranışlarla karşı karşıya geliriz. Bu tecrübeyi yeniden üretebilmek için bir tarikat olarak kalması gerekir. Hayatta kalanları vuran baskı, çoğu zaman yerel İslamcı hücrelerin emirlerini, gönüllü devşiricilerini ve eğitmenlerini etkisiz hale getiriyordu. Kendiliğinden intihar gönüllüleri modeli, var olan koşullarda, ancak orta vadede sönümlenecek gibi görünüyor. Kısa vadede ise özellikle tehlikesini sürdüreceği kesin gibi.

NRBK TEHDİTLER

Nükleer, radyolojik, bakteriyolojik veya kimyasal (NRBK) yollarla büyük çaplı terörist tehditlerin düzenli biçimde dile getirilmesi, şu ân için ancak çok marjinal olarak somutlaşmıştır. Her halükârda bu yöndeki hiçbir proje tamamına eremedi. Önümüzdeki birkaç yıl içinde bilimin, tekniğin ve haberleşmenin gelişmesi yıkıcı çevrelerin bu tekniklere ulaşımını kolaylaştıracaksa da şu ân o noktada olmadığımızı da hatırlatmak zorundayız.

NRBK terörizminin temel sorunsalı kullanım tarzıyla ilgili. Zehri nasıl kullanmak gerekir? Likit mi, gaz mı, toz halinde mi? O zaman taşıma ve dağıtma sorunu ortaya çıkar. Mücahitler el kitaplarına veya internet sitelerine başvurmak yoluyla ulaştıkları bazı bilimsel kavramları sindirmişlerdi sindirmesine, ama harekete bağlı hiçbir kimyacı da büyük çaplı bir tehdit oluşturmayı başaramamıştı. Onların tecrübeleri şimdilik esasen sağlıklı olmayan bir tür şişirmeceydi.

Hızlıca nükleeri inceleyelim: Hiçbir şey mücahit hareketinin atom çekirdeğinin parçalanmasıyla elde edilen maddelere sahip olabileceğini öngörmemize imkân vermiyor. Radyolojik olanla ilgili olarak, genellikle El Kaide tarafından kirli (konvansiyonel bir patlayıcı düzeneğe monte edilen atıklar) bir bomba üretmekle görevlendirilen Porto Riko kökenli eski suçlu José Padilla örneğinden bahsedilir. Bu arada mesele hakkında hiçbir ciddi

bilgisi olmamakla beraber Padilla'nın Amerikan toprağına geri döndüğünde tutuklandığını da hatırlatmak gerekir.

Biyolojik olana gelince, bu tip maddelerin kullanımına dair araştırmalar Afganistan'da mücahidin hareketi içindeki değişik sorumlular, özellikle Ürdünlü Ebu Musab el Zerkavi (Herat kampının eski sorumlusu) ve Mısırlı Ebu Habbab (Derunta kampındaki bir eğitim yapısının eski sorumlusu ve hayvanlar üzerindeki deneme video kasetleri Amerikan özel kuvvetleri tarafından bulunan) tarafından geliştirilmişti.

Ocak 2003'te yakalanmadan evvel Büyük Britanya'da risin (risin tohumunun tortullaşması yoluyla elde edilen zehir) üreten "Çeçen teşebbüsü"nün üyeleri operasyonel bir proje yürürlüğe sokmuşlardı. Oluşturulan stok bulunamadı, ama laboratuvarın derme çatma boyutu sadece çok düşük miktarların üretildiğine delalet ediyor. Soluğu keserek ölümcül olabilen zehrin panzehiri yok muydu? Kuşkusuz, ama grubun projesi deri teması yoluyla bulaştırmak üzere kapı tokmaklarını ürünle sıvamaktı. Uzmanlara göre, ölümcül bir sonuç elde etmek pek de mümkün gözükmüyordu.

Kimyasal alandaysa, 2002 Aralığı'nda Paris bölgesinde yakalanan "Çeçen şebekesi"nin Fransız grubu daha ciddi bir örnek oluşturdu. Kuşkusuz Fransa'daki Rus hedeflerine yönelen proje daha başarılıydı. Mücahidinler tarafından patlamanın yayacağı siyanür tozuyla birleştirmeyi umdukları karmaşık bir patlayıcı yapmak için her şey bir araya getirilmişti. Tek şartla ki patlama 1993 yılında Dünya Ticaret Merkezi'ndeki ilk saldırıda olduğu gibi kimyasal ürünü tutuşturmasın. Yayılan tozun patlamadan hayatta kalanlar tarafından ya da ilk yardım ekiplerinin üyeleri tarafından yutulduğunu öngörebiliriz. Havalandırılmış bir alanda da sonuçların ölümcül olabileceğini öne sürmek zordur. Fakat saldırının molozları arasında öksürüp duran insanların görüntülerinin yayınlanmasının bile kamuoyu üzerinde yıkıcı bir etkisinin olacağı muhakkaktır.

Zira NRBK sorunu aslen psikolojik mahiyetteydi. İyi bilinmeyen bir konu olduğundan yaygın bir akıldışı terör duygusuna yol açtı. İşte bu sebepten 11 Eylül'ün ertesinde medya organları sorumsuz bir şekilde bu konunun üzerine atladılar. Halkı eğitmek bir yana, işlenen konuların çoğu onu daha da endişelendirmekten başka bir işe yaramadı. Öyle ki o dönemde anılan tehdidin –ABD'ye şarbon tozu içeren mektuplar yollanması– nihayetinde mücahidin hareketiyle bir bağlantısı kurulmamıştı. Buna mukabil Batı basını muhtemelen mücahidin hareketinin en kafası karışık unsurlarına düşünmek için harika konular sunmuştu.

İki iyi bilinen örnek, bir terörist grup için kimyasal bir operasyon yürütmenin ne kadar zor olduğunu hatırlatmaya yeter. 1995 yılında Tokyo metrosuna yapılan saldırıda sarin gazı soluyarak ölen on bir kişinin çoğu aslında Aum tarikatının mensubuydu. Bir terörist eylem sırasında kimyasal katliamın en son örneği paradoksal biçimde müdahale eden güçlerin Çeçen teröristlerin yanı sıra ayrım gözetmeksizin gaz kullandığı Moskova'da bir tiyatroda yüz kadar rehine alınması olayıdır.

Burada biraz sağduyuya başvuralım. Bir NRBK saldırı tamamen Eymen el Zevahiri'nin salık verdiği muazzam terör eylemleri kategorisinde yer alır. Fakat bu tür malzemeler kullanılmasının güçlüğü yüzünden bunlar çok karmaşık saldırılar sınıfına girer. Ev yapımı patlayıcı düzenekleri imalat ve kullanım açısından çok daha elverişlidir.

Bir başka anlamlı örnek de 11 Eylül'ün ardından nükleer santrallere yapılacak saldırı riskleri karşısında Amerikan servislerince duyulan endişedir. Bundan sonraki başarıya ulaşmış mücahidin operasyonları çok güvenlikli bölgeleri vurmak bir yana, tam tersine en sıradan –aslen kamusal alanlar veya yerleşim yerleri– ve nispeten erişmesi en kolay hedefleri vurdu.

DENİZ TERÖRİZMİ

XXI. yüzyılın şafağına dek, deniz terörizmi marjinal kalmıştı. Başlıca örneği 1985 Eylülü'nde El Fetih'e bağlı Güç 17 üyesi Filistinlilerce *Achille Lauro* gemisinin kaçırılmasıdır. Operasyon tarzı (teröristlerin kruvazör gemisinin yolcuları arasında gizlenmesi, Musevi dinine mensup veya İsrail vatandaşı olan yolcuların hedef alınması, İsrail yetkilileriyle pazarlık aranması, medyada ses getirme isteği...) bu ani yeniliğin aslında Filistin silahlı mücadelesine kendini uluslararası kamuoyunda tanıtmayı (sonra da kabul ettirmeyi) sağlayan geleneksel uçak kaçırma eyleminin denizcilik alanına aktarılmasından başka bir şey olmadığını gösteriyordu. Operasyonun çözüme kavuşmasındaki güçlük (Amerikan vatandaşı ve Musevi dinine mensup engelli bir yaşlının öldürülmesi; İtalyan yetkililer tarafından gizlice salıverilmeden önce faillerin Amerikan güçlerince yakalanması) bilahare terörist grupları bu tarz karmaşık eylemlere başvurmaktan caydırdı.

Ebu Nidal grubunun 1988'de *City of Poros* adlı bir Yunan sahil gezinti gemisindeki dokuz yolcunun ölümüne yol açan konvansiyonel bombalı bir saldırının sorumluluğunu üstlendiğini de hatırlatalım.

Tıpkı korsanlık gibi, deniz terörizmi de özel uzmanlıklar gerektirir. Özellikle faillerin denizci olması, duruma göre hedef alınan gemiyi yanaştırma, kontrol etme, hatta manevra ettirme gibi temel işlemleri gerçekleştirme maharetine sahip olması gerekir. 1970-1990 yılları neslinden terörist gruplar sadece karacılardan meydana geliyordu.

Tehdit 23 Ekim 2000 tarihinde muazzam bir eylem geçekleştiren Tamil Kaplanları'yla birlikte evrim geçirdi. İçi patlayıcı dolu dört zırhlı tekne geceleyin Trincomalee deniz üssüne sızınayı başardı ve bir Sri Lanka gemisini batırdı, bir diğerine de büyük tahribat verdirdi. Eylem sırasından saldırıyı gerçek-

leştirenler de içinde olmak üzere 24 kişi öldü. Aynı dönemde, operasyonel inandırıcılığını artırma kaygısındaki Filistinli Hamas da benzer, ama aynı derecede başarılı olmayan bir operasyon tasarlamıştı. 7 Kasım'da intihar gemisi daha hedefine varmadan İsrail sahilleri yakınlarında erkenden infilak etmişti.

Daha Şubat ayında Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) –o dönemde çok az kişi El Kaide'yle olan somut bağlarından şüphe duyuyordu– Filipinler'in açıklarında mürettebatından bir kırk kadar kişiyi öldürüp ıskartaya çıkarttıkları *Our Lady Mediatrix* gemisine saldırmayı başarmıştı.

Bütün bu olaylar o dönemde pek fark edilmeden olup geçmişti. Henüz terörizmin küresel boyutunun farkında olunmadığı zamanlardı. Ve uluslararası dikkat 12 Ekim 2000'de Aden Limanı'nda *USS Cole* firkateynine gerçekleştirilen intihar saldırısına odaklanmıştı. Zayiatın büyüklüğü –17 ölü, 40 yaralı ve ıskartaya çıkan bir gemi– eylemin yenilikçi yönünden daha fazla dikkat çekmişti. Eylem El Kaide'ye çok yakın, Yemenli bir mücahidin grubu olan Aden-Abyan İslam Ordusu tarafından gerçekleştirilmişti.

Deniz terörizminin eylemleri tamamen "Peygamberin Sancağı Altındaki Süvariler"de kuramlaştırılan küresel savaş boyutunda yer alır. Bir gemiye veya limana sürpriz saldırı büyük psikolojik ve ekonomik yansımalara yol açacaktır. Limanlar dünya ekonomisinin hayati halkalarıdır ve denizcilik sektörünü vurmak sanayi ve hizmetler sektörünün önemli bir kısmında zincirleme etkilere yol açacaktır.

Cihatçı hareketin talim el kitaplarından birinde, *Mucahidin Ki Lalkaar*'da (Allahın Mücahitlerinin Savaş Nidası) bölümlerden biri gemi saldırısına ayrılmıştı: "... İtici dingile 1,2 kg patlayıcı yerleştirilmesi bir savaş gemisini etkisiz hale getirebilir; ek bir 1,3 kg motoru tahrip edebilir... gemi teknesinin altına konacak 4 kg ise batırabilir..."

Öte yandan *USS Cole* gemisine yapılan eylem bir deneme

değildi. Amerikan gemisi *USS Mount Vernon*'un Aden Limanı'ndaki üç günlük ziyaretinin ardından, 1998 Mayısı'ndan itibaren, Aden-Abyan İslam Ordusu bir eylem planlamıştı. 3 Ocak 2000 günü bir ilk deneme başarısız olmuş, intihar teknesi önceden saptanandan fazla patlayıcı yüklenmesinden dolayı birkaç dakika içinde sulara gömülmüştü.

12 Ekim'den itibaren, şansın, mücahitlerin yetersiz hazırlığının ya da güvenlik güçlerinin etkili eyleminin engellemeyi başardığı başka tasarılar da planlanmıştı.

Asya'da Cemaat-i İslamiye'ye (Cİ) çok yakın ve bazı mensupları Afgan gazisi olan KMM daha 2000 yılında bir Malezya limanında demirlemiş vaziyetteki bir Amerikan gemisine karşı bir saldırı planlamıştı. Cİ'nin Singapur hücresi aynı yıl Amerikan deniz kuvvetlerine ve Singapur'daki donanma tesislerine karşı peş peşe bir sürü saldırı öngörmüştü.

Haziran 2002'de Fas gizli servisleri Cebelitarık açıklarındaki Amerikan veya Britanya savaş gemilerine karşı patlayıcı yüklü küçük gemilerle intihar saldırıları planlayan üç Suudi vatandaşını yakalamışlardı.

6 Ekim 2002'de, Aden-Abyan İslam Ordusu yeni bir intihar teknesiyle Fransız petrol gemisi *Limbourg*'u vurmayı başarmıştı. Eylemin kötü planlandığını not edelim: Sadece bir tek denizci öldü, gemi batmadı, kamikazelerin asıl hedef olan yakınlarda konuşlanmış olan bir Amerikan savaş gemisini ıskaladığını kabul etmek için en nihayet peş peşe iki üstlenme bildirisi yayınlandı... Hisse senedi piyasasında panik ve petrol çevrelerinde kaygı yaratan eylemin sonucunun da aşırı büyütüldüğünü dikkate almalıyız.

Bu unsurlar Güneydoğu Asya'da ve Aden Körfezi'nde –buraları dünyanın başlıca korsanlık bölgeleridir– gelişmiş denizci ihtisası olan sadık müttefiklere sahip El Kaide hareketinin deniz terörizmi tehdidini çok ciddi olarak hesaba katmamız gerektiğini kanıtlıyor. Haziran 2000'de cihatçı Ebu Seyyaf gru-

bunu taçlandıran Jolo rehineleri olayının medyatik başarısını da bu arada hatırlayalım.

11 Eylül 2001 günü hava taşıma araçları yüksek imha kapasitesine sahip havadan karaya füzelere dönüşmüştü. Sırası geldiğinde kendileri de terörist eylem araçlarına dönüşebilecek deniz taşıma araçları olan gemilerin gözetlenmesine de özel bir ihtimam gösterilmesi gerektiği de ortadadır. Öyle ki, yönelinen hedefe (gemi ya da liman) verilen zararın kısa vadedeki tehdidine çevreye verilen zararın uzun vadeli etkilerininki eklenebilir.

Küçük teknelerin saçtığı tehlike bugün iyi biliniyor: Suya yakın olduklarından yüzey radarlarından kaçabiliyorlar; dalgalı denizlerde yakın mesafeye kadar fark edilmeden sokulabiliyorlar; hareketli olduklarından gemi savunma silahlarından (bunlara sahip olduklarında) yapılan atışlara direnebiliyorlar. Tamil Kaplanları yakın zamanlarda bu saldırı aracının sessizliği ve tezliği nedeniyle, etkili biçimde patlayıcı madde yüklü ve talimli mürettebat tarafından kullanılan hafif gemilerin nasıl durdurulması neredeyse imkânsız intihar torpillerine dönüşebildiklerini gösterdi.

Yüksek tonajlı gemilerin yarattığı tehlike ise başka bir meseledir: Hayati yerlerinden ciddi darbeler alsalar bile, cüsseleri ve sıkletleri nedeniyle bu gemilerin durdurulması güçtür. Yana çevirmek ve durdurmak birkaç deniz mili tutan manevralardır.

Bununla beraber, yükünü, mürettebatını veya yolcularını ele geçirmek için bir geminin kaçırılması üzerinde biraz duralım. Bunlar mükemmel bir pazarlık sermayesi oluşturmanın ötesinde, geminin ele geçirilmesi bir intihar eyleminin girizgahından başka bir şey olmadığında, zoka olarak kullanılabilecek harika bir insan kalkanını temsil ederler. Güvertesinde görünür vaziyette rehineleri olduğunda tam yol limana giden bir gemiyi ele geçirmek, hatta batırmak güçtür.

FİLİSTİN İSLAMCILIĞIYLA BİR İTTİFAK ARAYIŞINA DOĞRU

Filistinli ve İsrailli aşırılık yanlıları arasındaki kin her bakımdan ataların fedakarlığının hatırasıyla belirlenmiştir. Şii Hizbulah'ın etkisindeki Filistinli İslamcılar için bu Hüseyin'in 669/47'de Kerbela Savaşı'ndaki ölümüyle simgeleşmiştir. Daha üstün kuvvetlerle çevrilen Hüseyin teslim olmayı reddeder ve yetmiş iki yakınıyla beraber ölüme yürür. Siyonistler için bu Roma lejyonları tarafından kuşatılan son Zelotlar ile ailelerinin teslim olmak yerine intihar etmeyi tercih edecekleri müstahkem şehir Masada'nın yüzyıllar boyunca korunan hatırasıdır.

İslami Direniş hareketi (*Hareket-i Mukavemet-ül İslamiye* – Arapça kısaltması Hamas "ateşlilik" anlamına gelir) 1980'li yılların ortalarında sosyal faaliyetleriyle Gazze'deki üniversiteyi ve çoğu camiyi kontrol eden Müslüman Kardeşler'in Filistin kolundan doğmuştu. Birinci İntifada sırasında Hamas vaazlarında "bütün kapılar kapandığında Allah'ınki açılır" özdeyişini tekrar edip duran Şeyh Ahmet Yasin'in itkisiyle gelişti. Hamas'ın gücündeki bu yükseliş FKÖ'yü ve Ebu Cihad'ın ortadan kaldırılmasına rağmen operasyonel kabiliyetini devam ettiren Güç 17 –El Fetih'in silahlı kolu– ile Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin savaşçı yapılarını zayıflatma kaygısındaki İsrailli yetkililerin örtük onayından yararlandı.

FKÖ önderlerinin yolsuzluğunun yerilmesi, dini cemiyetlerin sağladığı sosyal yardım, dini mesajdaki ateşlilik kısa zamanda Hamas'ı Gazze'nin bir numaralı siyasal gücü haline getirdi. Taş atan çocuklardaki ölüm sayısının artışıyla belirlenen İntifada politikası Filistin milliyetçiliği ile radikal İslam'ın kaynaşmasına yol açtı. 1990'da "mücadeleyi yürütmek, İsrail devletinin yıkılmasına çalışmak, FKÖ'yle onun sahasında rekabet etmek ve İslam'ın zaferini teşvik etmek"le görevli bir askeri şube kuruldu. Şube Filistin İslamcılığının ilk şehitlerinden biri olan,

1935 yılında Yahudi yerleşimcilerle savaşta öldürülen İzzettin el Kasım'ın adını aldı.

Tugaya verilen görevler arasında İsrail casuslarının avlanması da vardı. Şeyh Yasin 1991'de muhbir olduklarından şüphelenilen dört Filistinliyi infaz ettirmek suçundan ömür boyu hapse mahkûm edildi. Fakat 1997'de bir Mossad operasyonundaki başarısızlık –Ürdün'de Hamas önderine suikast teşebbüsü– İsrail'i Yasin'i serbest bırakmak zorunda bıraktı. İlk eylemlerinden biri Filistin için İslami direnişe çağırmak oldu: "Filistin sorununun tek çözümü cihattır."

İşte o zaman Haziran 2000'deki İkinci İntifada'dan da evvel intihar saldırıları terör stratejisi başladı. Şu şiardan hareket ediliyordu: "İsrail uçakları bombalarıyla bizi vurabilirler, biz de İsrail'i insan bombalarımızla vuracağız!" Ve Gazze'de devriye gezen İsrail askerleri duvarlarda yeni bir sloganın peyda olduğunu gördüler: "İşgal öldürür." Haziran 2000'deki İkinci İntifada'dan beri Hamas Filistin mücadelesinin diğer İslami bileşeni olan İslami Cihat'la yeni bir ittifak stratejisi geliştirdi. Daha küçük olan, ama Suriye ile İran'dan destek alabilen bu örgüt Hizbullah'ınkinden ilham alan bir terör stratejisi benimsedi. Hem zaten gönüllülerinden bazılarını İsrailli Araplar arasından devşiriyordu ve eşanlı intihar saldırıları uyguluyordu.

Bununla birlikte, 11 Eylül 2001'e dek, Filistin cihadı mücahidin hareketinden tamamen özerk bir şekilde yürüdü. Militanların yerel düzeyde devşirilmesi, milislerin veya kamikazelerin hızla eğitilmesi Afganistan kamplarından geçişi gerekli kılmıyor ve İntifada çocukları Afgan cihadına pek kafayı takmıyorlardı. Bununla birlikte, Haziran 2000'de, İsrail güvenlik güçleri Hamas adına bir intihar saldırısı planlamasından şüphe ettikleri iki Afgan gazisi Filistinliyi tutukladılar. Bunlardan biri olan Hindavi, El Halil'deki Filistin polis müdürünün oğluydu. 1998'de Lübnan'da yerel bir mücahidin örgütü olan *El Osbat El Ensar*'a (Peygamberin Dostlarının Mücadelesi) bağlı mücahitler tarafından devşirilmişti; birkaç ay sonra Halden Afgan kampında eğitimdeydi.

ABD'ye karşı saldırıların ilanı Filistin topraklarında öyle sevinç gösterilerine yol açmıştı ki Başkan Arafat Amerikalı kurbanlar için kan vermek üzere –uluslararası medyaların gözü önünde- koşuşturmuştu. Bununla beraber, İsrail'in müttefikinin yarası Filistinlerinin sadece en radikallerini sevindirmişti.

Bundan sonra El Kaide Filistin davasının sempatizanları nezdinde yeni militanlar aramak için siyonizm karşıtı davaya cihadının desteğini sürekli olarak teyit etmeye gayret etti.

Kâfir bir iktidara bağlı bir hedefe değil de, bir sinagoga karşı yapılan Cebre saldırısının El Kaide tarafından üstlenilmesi pundunu bulduğunda El Kaide'nin hedeflerini çeşitlendirmeyi seçtiğini gösteriyordu. 22 Aralık'ta Paris-Miami seferi yapan uçakta bomba yerleştirilmiş ayakkabısıyla bir saldırı teşebbüsünde bulunan Richard Calvin Reid'in bir önceki yaz İsrail ve Mısır'a müteakip saldırıları planlamak için keşif yapmaya gönderildiğini de hatırlatalım. Bu bağlamda hareketin 2002'den itibaren yeni hedef olarak Müslüman halkları arasındaki Irak'a karşı savaş tehditlerine veya İsrailli Likud'un politikasına verdiği desteğe bağlı olan Amerikan karşıtı duyguyu istismar etmeyi seçtiği aşikar görünüyordu.

Mombasa'da (Kenya), 28 Kasım'da, İsrailli turistlerin kaldığı bir otele bomba tuzaklı arabayla bir intihar saldırısı (üç kamikaze ve üç İsrailli kurban olmak üzere on beş ölü) düzenlendi. Aynı sırada El Al Havayolları'na ait bir uçak, yerel havalimanından kalkışından hemen sonra kendisine fırlatılan iki füze atışından kıl payı kurtuldu. Bilinmeyen bir örgüt, Filistin Ordusu tarafından üstlenilen bu saldırı, muhtemelen özgül olarak İsrail hedeflerine yönelik El Kaide'nin ilk eylemiydi. Kullanılan Rus yapımı iki SAM 7 füzesi, Suudi Arabistan'da bir Amerikan askeri uçağına karşı Mayıs 2002'de fırlatılan isabetsiz füzeyle aynı seridendi. Bu saldırı teşebbüsü daha o tarihte El Kaide'ye atfedilmişti.

9 Haziran 2003'te Kazablanka'da yapılan dört saldırı Sefarad topluluğuna yönelikti. Amaç besbelli ki Sefaradların Fas halkıy-

la olan uzun birlikte yaşam tecrübesini baltalamaktı. İzleyen 15 Kasım'da İstanbul'da iki sinagoga düzenlenen saldırılarda da saik aynıydı. Bunlar hemen El Kaide ve bir yerel İslamcı grupçuk olan İslam Savaşçıları İslami Cephesi adına üstlenilmişti.

Son olarak, Pakistan kökenli iki genç Britanyalının Mart 2003'te Tel Aviv'de bir *snack-bar*'a karşı intihar saldırısı yapmak için İsrail'e gittiklerini not edelim. Eylem derhal Hamas tarafından üstlenildi. İki yıl evvel, bu iki şehit muhtemelen Afgan kamplarının yolunu tutmuş ve Keşmir cihadına destek vermişti. Dolayısıyla bugün mücahidin hareketinin sempatizanları ile giderek kendilerini içgüdüsel olarak aynı savaşçı ümmete mensup hisseden Filistin İntifada'sınınkiler arasında yeni köprüler mevcut. Hamas şimdiye dek hep darbelerini İsrail üzerinde yoğunlaştırdı. Bütün dünyada –ABD dahil– var olan sempatizan hücreleri, o zamana dek propaganda ve fon toplama faaliyetleriyle kendilerini sınırlamışlardı. İçlerinden biri açıkça yeni bir sempatizan devşirme görevi başlatıyordu.

Şİİ RADİKALİZMİYLE BİR İTTİFAK TEHLİKESİ

O sıralar "Küçük Şeytan" terimiyle tanımlanan Fransa'nın 1980'li yılların başında cihatçı Şiiliğin seçilmiş hedefi olduğunu unutamayız.

Lübnan'da iş savaşın başlamasından bu yana Fransa, bu ülkeyle olan tarihsel bağları nedeniyle kendini vazgeçilmez bir ortak olarak dayatmaya çalışıyordu ve diplomatik çalışmaları da ülkenin güneyinde BM bayrağı altında yerleşik bir Fransız müfrezesinin varlığıyla tahkim edilmişti. Dolayısıyla "Arap caydırma gücü" kılıfı altında Suriye kuvvetlerinin ülkeye girişi, bu manevrada Lübnan'ın bir zamanlar Fransız mandası tarafından yönetilen ülkenin bütününde hüküm sürmek arzusundaki Hafız East rejimi tarafından açık seçik ilhakını gören Fransa tarafından kaygıyla karşılanmıştı. İşte 4 Eylül 1981'de Beyrut'taki Fransız büyükelçisinin öldürülmesi bu belalı ortamda gerçekleşmişti.

Bununla beraber, bazı gözlemciler daha o dönemde suikastın Suriyeli meslektaşlarıyla bir statüko oluşturan İran gizli servislerinin en azından pasif suç ortaklığı olmaksızın gerçekleştirilemeyeceğini düşünüyorlardı. Emel milisleri Suriye iktidarının maşasıyken İranlılar Beka Vadisi'nde Hizbullah'ı eğitiyorlardı.

Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin dekanının kaçırılmasına yönelik uluslararası basında yer alan orantısız tepkiler Hizbullah'ı bu özel terörizm biçimini geliştirmeye sevk edecekti. Ödünç adlar –"İslami Cihat" veya "Devrimci Adalet Örgütü"– altında eylem yapan Lübnanlı cihatçılar, altı yıl içinde on üçü Fransız birçok Batılı vatandaşı kaçıracaklar veya kaçırtacaklardı. İçlerinden biri, sosyolog Michel Seurat tutsakken ölecekti.

Bu sınırlı araçlarla gerçekleştirilebilir ve medyatik yansıması Beyrut'un batı varoşlarındaki Şii mültecilerin başını döndüren propagandaya yönelik terörizme paralel olarak Hizbullah, daha hücuma dönük bir strateji geliştirecekti. Lübnanlı Falanjistlerin işlediği Sabra ve Şatila katliamlarından sonra dört Batılı güç Beyrut'un barışa kavuşturulmasını sağlamak için askeri birlikler gönderdi. İsrailli askerlerden sonra, Batılı askerler Şii mücahitlerin hedefi haline geldiler. 23 Ekim 1983 gününün şafağında iki patlama Beyrut'u salladı. 58 Fransız paraşütçünün ve 241 Amerikalı bahriyelinin cesetleri toplandı. Kısa zaman sonra Amerikalılar bölgeyi terk ettiler. Batı kepaze olmuştu.

İki yıl sonra, İran gizli servisleri mücadeleyi Fransız toprağına taşıyacaklardı. Arap Siyasal Mahkûmlarına Destek Komitesi (CSPPA) 1 Aralık 1985 (Galeries Lafayette mağazası) ile 17 Eylül 1986 (Rennes Sokağı'ndaki Tati mağazası) arasında on üç kişinin ölümüne yol açan on beş saldırı gerçekleştirdi. Şebekenin Fransız kısmını oluşturan, Tunuslu dönme Fuat Ali Salah'ın yönetimindeki bir avuç Mağripli 21 Mart 1987'de etkisiz hale getirildi.

Sudan sürgünündeyken Usame Bin Ladin, Müslümanların ortak düşmanına karşı mücadele adına Şiilerle olan ezeli ihtilafı aşarak Lübnan Hizbullahı'yla sıkı temaslar kurdu. Dünya Tica-

ret Merkezi'ne düzenlenen başarısız saldırının ardından El Kaide eğitmenlerini Hizbullah'ın Lübnan kamplarından birine patlayıcıyla saldırı teknikleri konusunda eğitim almaya gönderdi.

New York'ta 2000 yılında yargılanan El Kaide kadrosundan Mısırlı Ali Muhammet'in beyanatlarına göre, Usame Bin Ladin birçok kez, Beyrut'ta 23 Ekim 1983 tarihinde gerçekleştirilen iki saldırının planlayıcısı olduğundan şüphelenilen İmad Muğniye'yle görüşmüştü. Bu eski El Fetih mensubu doğrudan Şeyh Fadlallah'ın otoritesi altında Hizbullah operasyonlarının sorumlusu olmuştu. El Kaide'ye tuzaklı kamyonla intihar saldırıları tekniğini esinlemişti.

El Kaide'nin İran cihatçılarının etkili üyeleriyle olan iyi ilişkileri –Hasan el Turabi vasıtasıyla kolaylaştırılan– gizli bir şekilde sürecekti. Usame Bin Ladin, Afganlı Şiilere karşı kardeş kavgasına son verilmesini talep etmek için Taliban Yüksek Konseyi nezdinde doğrudan müdahalede bulunmakta da tereddüt etmemişti. 1999 sonunda, Afgan-İran sınırında önemli yol çalışmaları yaptırmış ve hâlâ aşırıların hâkimiyetindeki İran idaresinden yeni dostlar edinmişti.

Bu da El Kaide'nin şeflerinin bir kısmının niçin Amerika'nın Afganistan'daki operasyonlarının en zorlu ânlarında gizlice İran'a sızabildiklerini açıklıyor. Usame Bin Ladin Kâbil'den kaçtıktan sonra bu ülkeye sığınan eski silah arkadaşı Gulbeddin Hikmetyar'ın şebekelerine de dayanabilirdi. İranlı yetkililer hep Usame Bin Ladin'le bağlantıları olduğunu inkâr etseler de radikal çevrelerin etkili mensuplarının El Kaide'nin yeniden konumlanışına gizli, ama gerçek bir destek vermek üzere ayrılıkçı kavgaları unuttuğu –ekümenik kardeşlik, Batılı düşmana duyulan nefret veya satın alma yoluyla– açıktı.

Basın haberleri İran'da Amerika'nın muhtemel misillemesinden endişe duyan İran gizli servisi tarafından mücahidin militanlarının kütlesel tutuklamasına gidildiğini bildiriyordu. Bu cümleden 30 Haziran 2003'te İran'da Eymen el Zevahiri, Suudi Ebu Ali Gays –örgütün sözcüsü– veya Usame Bin Ladin'in bü-

yük oğlu Saad gibi birinci dereceden elemanların tutuklandığı bildirilmişti. İran ise inkâr etmekle yetinmişti.

Bu ortamda, Irak Savaşı sonrasında olayların aldığı trajik seyir kaygı verici olmaya başlamıştı. Birinci Körfez Savaşı'nın sonunda Şii topluluğa karşı işlenen katliamlardaki sorumluluklarını geçiştiren Amerikalı yetkililer, 2003 yılında ne onun düşmanlığını ne de onun çoğunlukla çok fundamentalist olan bir ruhban sınıfının etrafında bu kadar çabuk yeniden örgütlenebilme kapasitesi olduğunu umuyordu. El Kaide ile Irak rejimi arasında bir danışıklılık bulunduğu yolundaki yalana dayalı iddialar ve bunların Irak'ın kitle imha silahlarının yarattığı sözde tehditle ustalıklı alaşımı, sonunda bunu yaratanlara geri döndü. Usame Bin Ladin Şubat 2003'te Iraklı Müslümanların desteklenmesi için çağrı yaptı.

Mesajı duyulmuş gibi görünüyor. Çarpışmaların bitiminden sonra sayısız mücahidin El Ensar El İslam'ın hayatta kalan militanlarına katıldı. Ve birçok gözlemciye göre Batılı çıkarlara yönelik başarılı gösterişli intihar saldırıları –6 Ekim 2003'te Bağdat'taki BM karargahının imha edilmesi veya izleyen 7 Kasım'da İtalyan ordusunun kışlalarına saldırı gibi– mücahidin hareketi tarafından gerçekleştirilmiş olabilir. Aynı gözlemciler gelecekte de bir Irak İslam Cumhuriyeti kurma arzusundaki Şii radikallerle bir ittifak ihtimalini öngörüyorlardı.

SONUÇ

Mücahidin hareketinin tehdidi önderlerin hayatta kalması ve bütün dünyada etkili ve kararlı Afgan gazilerinden oluşan "uyuyan" hücrelerin varlığı nedeniyle kısa vadede çok güçlü kalmaya devam ediyordu.

11 Eylül'den itibaren gerçekleştirilen silahlı eylemlerin çoğunluğu, çeşitli yollarla kolay ulaşılabilir hedeflere yönelik olarak geleneksel şemalar uyarınca yapılsa da, 6 Ekim'den

itibaren yapılan saldırılar yeni eylem tarzları geliştirmeyi deneyip hasının stratejik merkezlerinde uygun biçimde seçilen hedefleri vurarak –eşgüdüm halinde ya da taklit ederek– cihatçı şebekelerin El Kaide'nin her türlü yeni yaklaşımına cevap verebilme kapasitelerini gösteriyordu.

Tehditteki bu artış El Kaide için uygun bir uluslararası ortamda yer alıyordu: İsrail-Filistin ihtilafında siyasal çözümün gelmemesi, Amerika'nın Afganistan'da, sonra da Irak'ta çuvallaması ve Batı toplumlarındaki sürekli alarm durumunun yansıması mücahidin hareketi için bir başarı oluşturuyordu. Bu harekete terörizme karşı mücadelesinde Amerika'nın başarısız kaldığını biraz erken ilan ederek gelecekte anti-emperyalist hareketlerin veya Filistin davasının sempatizanları içinde yeni destekler bulmayı ummasını sağladı.

Bununla birlikte, Afgan örüntüsünün sonu, yapıtaşlarının saçılması, gerçek zamanda güvenli iletişim araçlarını kullanmanın güçlüğü ve uluslararası soruşturmaların boyutu uzun vadede 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirerek uluslararası toplulukla köprüleri atan mücahidin hareketinin yok olmasını göz önünde bulundurmamıza yol açıyor.

Fakat cihatçı İslam'ın tehdidi de uzun vadede hesaba katılmalıdır. El Kaide hep mücahidin ağlarının radikal İslamcılığını yeni silahlı yapıların kurucusu bir kitlesel radikal İslamcılığın doğuşunun takip edeceğini umuyordu.

Dolayısıyla İslam çağdaş dünyanın tam bir üyesi olsa da radikal İslamcılığın da dışlanmışların –bunlar ister dışlanmanın kurbanı olsunlar isterse geri çekilmeyi seçmiş olsunlar– varlık sahiplerine karşı ezeli başkaldırısının başlıca güncel tezahürlerinden biri olduğunu hatırlatmak zorunludur. Mücahit Selefiliğin taraftarları bu anlamda anti-emperyalist mücadelenin varisleridir.

Bu hareket öncelikle müminlerin büyük çoğunluğunun Voltaire'in meşhur formülüyle bir "tolerans dini"nden başka bir

şey yaşamamayı arzuladığı İslam'ı tehdit ediyor. Mücahidin hareketine karşı mücadele ancak hükümetlerin İslam ülkeleriyle sıkı ve saygıya dayalı bir işbirliğiyle başarı kazanır. Bu çerçevede, cihatçı gruplar ile ılımlı İslamcı partiler arasında alaşım yaratmaktan vazgeçmek gerekir.

Kuşkusuz siyasal İslamcılığı kabul etmek, ama radikal İslamcılığı daraltmak gerekir, zira yeni dünya düzeninde melekliğin yeri yok. Müslüman ümmetinin ilkeleri kademeli olarak insan haklarına ve çoğulcu demokrasiye saygıyla belirlenen uluslararası hukuk sistemine entegre edilmelidir.

Halkların kendi kaderlerini tayin hakkı adına, vektörleri dünyanın belli bir kısmında önemini koruyan siyasal İslamla diyalog gerekliyse de eylemci İslamcılıkla her türlü müzakere dışlanmalıdır. Meşru müdafaayla belirlenen basit bir sağduyu meselesidir bu. İslami terörizmle hukuk devletinin bütün araçlarıyla savaşılmalıdır.

Terörizmi etkisiz hale getirmenin en emin yolu onunla yüzleşmektir. Ardından onun tekrar ortaya çıkmasını da önlemek gerekir. İslam ülkelerinin halklarına sefaletin, cehaletin ve yolsuzluğun ortadan kalktığı bir gelecek vermek zorunludur. Zira terörist gruplar hep bu çürük topraktan doğuyorlar.

İNTİHAR EYLEMLERİ: SAVAŞ İLE TERÖRİZM ARASINDA

François Géré

Öldürücü fedakarlık bir insan evladı için başka insan evlatlarını öldürerek gönüllü olarak kendini ölüme bırakmaktan oluşur. Bu fiil iki çerçevede meydana gelir: Nizami savaşçıların askerleri, üniformalı düşmanları ya da belirtici ve tanıtıcı bayraklarla, işaretlerle ve başka flamalarla belirlenmiş malzeme ve tesisleri hedef aldıkları açık ya da ilan edilmiş savaş; bazen sivil, bazen popülasyon içinde veya inanç grupları arası ilan edilmemiş çatışmalar. Halkın geri kalanından ayırt edilemeyen intihar eylemcileri, gerek askeri hedefleri gerekse ayırt etmeden insanları ve mekânları hedef almaya muktedirdir.

Bu çok basit ayrım savaştaki intihar eylemi (Japon kamikazeleri) ile terörist intihar eylemi (El Kaide sisteminin veya bazı Filistinli İslamcı örgütlerin eylemcileri) arasında bir fark gözetmeye yarar.

Tabiatıyla, göreceğimiz gibi, iç içe geçmeler nedeniyle belirsizlik alanları da vardır. Fakat sunduğumuz ölçütler öldürücü intiharın silaha başvurmasını engellemek iddiasındaki her türlü stratejiyi tanımlama, hazırlama ve uygulama amacıyla etkili bir tasnifte bulunmaya imkân verir.

KONU: ÖLÜM GÖNÜLLÜLERİ NEDİR?

İntihar Eylemlerinin Varlığı

Bin yılın dönemecinde, intihar saldırıları dünyadaki çatışmaları kapkara ışık saçan yeni bir alametle damgalıyordu. Bu nedenle, belirgin bir referansın yokluğunda, bazen mahşer kavramı anılmıştır. Manhattan kulelerinin çöküşü kolektif hafızaya yerleşen etkili bir mecaz oluşturdu.

Fakat intihar eylemleri gezegenimizdeki savaşlarda bir stratejik silah olarak kendini göstermek için ne 11 Eylül 2001'i bekledi ne de Filistin'de yüzyılın son yıllarını.

Gerçek şu ki çok kısa bir süre içinde –2000 yazından bu yana– olay tarihe geçecek bir ivme kazandı. İsrail, Filistin, Manhattan ve Washington'a bir geri dönüş, sonrasında Rusya, Çeçenistan, Irak, Suudi Arabistan, 2003 yılının devlet başkanı General Müşerref'e karşı akim kalan bir çifte intihar saldırısıyla Pakistan.

Bir salgın merkezi Basra Körfezi ve Kızıldeniz'e çıkan yan yollarıyla Bosna'dan Keşmir'e dek uzanan bir paralel üzerinde bulunan bir kriz aksını kat ederek dünyaya yayıldı.

Kuşkusuz ne aynı insanlar ne aynı emeller söz konusuydu, ama yöntem aynı kalmıştı: Bir insan başka insanları öldürmek üzere kendini silaha çevirmişti.

İntihar saldırısı tarihaşırı, ulusaşırı, kültüraşırı bir olgu oluşturur. Zaman ve mekânları aşar. Sabitse de, düzenli değildir. Bir bakarsın şuradadır, bir bakarsın yok olmuş. Sonra başka yerlerde başka davalar adına hortlayıverir.

Zaten muazzam bir olağandışılığın damgasını taşıyan olgu son derece medyatik bir genleşmeye tanık oldu. Bazıları onda bir savaş silahının izini bulurken çoğu zaman terörist bir eylem olarak sunuldu. Bir kez daha itiraz konusu olan terimler üzerinde anlaşmak lazım.

Fenomenin Nitelendirilmesi

Karakterize edici araçların çok fakir olması bir rastlantı değil. Fenomen sıradan bir anlayışı aşıyor, dil dolanıyor. Gözalıcı niteliği dolayısıyla gerçekten meşhur tek intihar eylemi bu olduğundan, çoğu zaman, kamikazeden bahsediliyor. 11 Eylül 2001 saldırısı, uçağın saldırının bir aracı olarak kullanılması nedeniyle, bu benzerliği güçlendirdi. Japon hükümeti savaş ile terörizm arasındaki fark meselesini gündeme getiren bu özdeşleştirmeye karşı itiraz etmekte –beyhude yere– gecikmedi. Bu benzetme referansı gerçek bir tahlilden çok bir düşünce boşluğuna tekabül ediyor.

Dolayısıyla olur olmaz "*suicide bombing*" (intihar bombası), "*bombes humaines*" (insan bombası), "*Lebenbomb*" (canlı bomba), "*suicide terrorism*" (intihar terörizmi) gibi ifadelere rastlıyoruz.

"İslamikaze" iyi bir terörizm uzmanı olan Raphael Israeli tarafından uydurulan yeni bir ifadedir. Israeli bu ifadeyi şu şekilde gerekçelendiriyor: "İslamcı intihar eylemcileri intiharcı değildirler... saik, tertip, ideoloji ve görevin yerine getirilmesi bakımından kamikazelere yaklaşırlar." Bu intiharın diğerkâmcı olduğu ve bireysel insan hayatının çok üstünde tutulan bir davaya hizmetten kaynaklandığı gayet doğrudur. Fakat mukayese burada biter. Japon pilotları Amerikan savaş gemilerine saldırarak savaşıyorlardı. Kendisi de düşmanı zafer şanından alıkoymayı amaçlayan bir savaşçının onuru düsturuna dayanan *seppuku* geleneği içindeki savaşçı fedakarlığını tatbik ediyorlardı.

Öldürücü fedakarlığı uygulayanları tanımlamak için biz onlara "ölüm gönüllüleri" adını vermeyi seçtik. Bu tercihi niye yaptık? Felsefi yaklaşımı tamamlayan tarihsel bir referans nedeniyle.

Tarih, Birinci Vietnam Savaşı. Bu ölüm gönüllüleri ifadesi bisikletli bir çekçekle kafelerin teraslarına veya bir karakolun önüne kendini atan insanların ölümcül eylemini ve mayınla-

rı patlatarak, dikenli tellerle çevrili ağları yararak müstahkem mevkilere dalan şu müfrezeleri ortaya çıkartan Fransız askeri yetkilileri tarafından Hindiçin'de kullanılmıştı.

Eylem felsefesinde, irade, zihnin bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik gerilimi olarak tanımlanır. Gönüllü bu amacın değerini anlayıp içselleştirerek eylem yolunu seçen kişidir. Seyri bırakıp işlerin gidişatını değiştirme zahmetine "girer".

Öldürücü intihar tam olarak eylemin doğasına uyar: Çatışma içindeki maddi ve manevi güçler dengesini kendi lehine değiştirmek için hasımlarını ölüme gönderirken kendini öldürmek.

Bu Silah Sisteminin Evriminin Aşamaları

Zaman ve mekân bakımından sürekliliği ne olursa olsun, öldürücü fedakarlık bazen uzun süren gizlilik dönemleri geçirdi. Aynı zamanda bu olguyu tanımayan coğrafi sükunet kıyıları da olmadı değil. Hiç kuşku yok ki, bu stratejik eylem biçimi gelişimi boyunca iki döneme tanık oldu. Birincisi modern kimyasal patlayıcının, özellikle insanların gizlice taşıyabileceği boyutlardaki dinamitin ve türevlerinin devreye girmesine tekabül ediyordu. Patlayıcı insan davranışını değiştiriyor muydu? Kuşkusuz hayır. Buna mukabil, kesinlikle kendini öldürmeye imkân veriyordu.

Eskiden, kendinizi düşmanın hiddetine emanet etmeniz gerekiyordu. Patlayıcı teknik bir sorunu çözüyordu. Yaralanabilir, işkenceye uğrayabilir, kullanılabilir, değiştirilebilir, iade edilebilirdiniz. Bundan böyle çoklu aktörlerin çelişik maksatlarının üst üste binmesiyle öngörülmez bir şey olan hayatın devam edip etmeyeceğini kim bilebilirdi ki. Rastlantısal olanı ortadan kaldırarak gönüllü ölüm bu belirsizliklere son veriyordu.

Dinamitin mucidi Bay Nobel, dolayısıyla, yürürlükten kalkmış olan ve genellikle de sıradan bir etkililiğe sahip olması yüzünden çok az kullanılan intihar silahına yeniden hayat verdi. Artık kesici aletlerle kendini öldürmeye gerek yoktu. Patlayıcı teknik-taktik durumu tartışmasız bir şekilde değiştiriyordu. Da-

hası, gelecekte daha da ileri giderek, silahlanma teknikleri alanındaki başka ilerlemeler uzun vadede insanı sonsuz derecede daha öldürücü bir silaha dönüştürebilir mi diye kendi kendimize de sormamız gerekiyordu. Bu durum da intihar eylemcisi ile XXI. yüzyılın karabasanlarından biri olacak olan kitle imha silahları arasındaki birliktelik sorununu gündeme getiriyordu.

İkinci dönem Müslüman dünyasındaki kurban ideolojisinin geri gelişiyle alakalıdır. Başlangıç noktasının devrimci, coşkun, yayılmacı değilse de, genleşen İran Şiiliği olduğunu düşünebiliriz.

Salgın artık sadece Ortadoğu'daki Arap-Fars kalbine indirgenemeyecek olan bir İslam dünyasında dinamik metastazlara yol açtı. İslam üçüncü dünya demenin alışkanlık haline geldiği dünyada yayılmakta olan bir kültürel gücü temsil ediyor. Işık saçıyor. Kendini ifade ediyor, özellikle güçlü bir etki etmeninden yararlanıyor: Hayır desteği. Ne saldırgan ne de barışçı olan bu yapının kalbinde fatih ideolojiler, şiddete başvuruyu bir fetih ve iktidarı ele geçirme stratejisi unsuru haline getiriyor. Ne kadar bir zaman için? Kimse bunu söyleyemez. Öyle ki ölüm fedakarlığının meşru değerine inanan bir ikinci asiler nesli yaratmayı başaran bir nesil geçti bile. Kendi kendini hızla yok etmesi üzerine bahse tutuşmak da erken olduğu kadar tesadüfi görünüyor.

DÜN VE BUGÜN: ÂNLIK FEDAKARLIKTAN DANIŞIKLI STRATEJİYE

Dün

Antik Gelenek

Bu gelenek çatışma düşüncesini belirleyen bir yapı olan köleciliğin mevcudiyeti üzerine dayanır. Esir insanlığından sıyrılmış bir "şey" haline gelir.

1807 tarihli ünlü *Alman Ulusuna Söylev*'inde Fichte, esaret altındaki bir hayattansa ölümde özgürlüğü tercih eden Cermen atalardan bahsediyordu. İşte antik ikilem de gerçekte buradaydı:

Özgürlük ya da ölüm. Köleliğin reddi ve savaşçı onuru çerçeveyi oluşturuyordu. Yahudiler buna tektanrıcılığa bağlı tamamen dinsel yeni bir boyut ilave ettiler.

Yahudi Zelotlar, hiç kuşku yok ki, Romalı işgalciye karşı hınç ile "Mesihçi" –Yahudi toplumunun bu anakronizmini kullanmak mümkünse– devrimci bir toplumsal dönüşüm arayışının birbirine karıştığı bir direniş duygusunun damgasını taşıyan teröristlerdi. Nasıra pazarında Zelot bir "sica" darbesiyle bir Romalının veya işgalciyle işbirliği yapmış bir Yahudinin boğazını kestiğinde nadiren kaçardı. İşlediği fiile tanıklık etmek için yerinde kalırdı. Ölüm mahallindeki bu taş kesilmenin hayatı terk değeri vardı. Bu XII. yüzyıldaki Haşhaşilerin davranışını nitelendiren durumdu.

Kimdi bu bedbaht Masadalı isyancılar? Yenik kaledeki intiharcılar hiç kimseyi öldürmemişlerdi. Hatta düşman eliyle bir toplu kıyıma yol açacak bir nihai çıkış hamlesini bile denemediler. İşte eylemlerinin derin ve trajik tuhaflığı da buradaydı. Zayıflardan, kadınlardan, çocuklardan ve yaşlılardan başlayarak ölümün özgürleştirici işini kendisini, emin bir şekilde, tesadüfe yer bırakmadan yapması iradesi. Masada toplu intiharında tek bir Romalı bile telef olmadı. Kuşkusuz, intihar diğerkâmcıydı, ama menzili stratejik değildi.

İbrani geleneğinin özgün öldürücü intiharcısı Samson'dur. Köleliğe, bu insanlığın inkârına zorlanmış olan Samson'a kutsal kitap Tanrı'yla bir "sözleşme" yapma şansı verir: "Son bir kez bana insanüstü gücümü geri ver senin düşmanlarını yok edeyim." Tanrı pazarlığı kabul ederken Samson'un intiharvari ölümünü de meşru kılar. Burada fedakarlığın özüne ulaşırız, bu inancı terk ettiğimizde yanına koyduğumuz Tanrı'ya inancın garanti ettiği değiş tokuşa, kendini adama ve karşı adamaya. *In God we trust.*•

Samson'un fedakarlığı ve Masada'nın kendini imha etmesi

• "Tanrıya güveniriz" anlamına gelen bu ibare ilk kez 1864'te demir parada, 1957'de de kâğıt doların arka yüzünde basıldı ve sonrasında ABD'nin karakteristik şiarı haline geldi.—*çn*

İsrail devletinin varoluş azmini yansıtan iradesinin (aynı amaç uğruna da olsa ölüm iradesinin karşısına koyacağımız, kendi varoluşunun olumlaması, kendisine itiraz eden diğerine itiraz eden irade, en azından her bakımdan inanıldığı üzere) birleştirici simgeleri haline geldi. Gizli bir nesnenin önerilmesine örnek biçimde referans hizmeti görürler: Nükleer silah. Sahip olduğunu hiçbir zaman kabul etmeksizin İbrani devleti kasti muğlaklık denilen bir duruşu benimsedi. Bu silahı elde bulundurmanın gerekçesi yoktu, ama eğer onsuz olmaz olduğu ortaya çıkarsa da, Samson gibi, düşmanı yok etmek ve Yahudi halkını, Masada istiaresini kullanacak olursak, nihai yıkımdan esirgemek için orada olacaktı. Anakronik hale gelmiş bir tarih içindeki kısa devreler, tehlikeli istiarelerdi bunlar kuşkusuz. Kurban ve "*devotio*"* ritüelinin sihirli boyutunu bulmuyor muyuz burada tekrar? Zaman algısı özgün, meydan okuyan, kısaca egemen Batılı doğrusallığa uymayan temsillere itaat edebilecek olan birey ve örgütleri anlamak konusunda anakronizmin erdemleri var gibi görünüyor.

Devotio: Bulaşıcı Fedakarlık

Bütün antik uygarlıklar içinde Roma kuşkusuz intihara en yüksek değeri atfedendir. Bırakın mahkûm edilmeyi, tam tersine ister bir prens tarafından isterse zaman denilen başka bir efendi tarafından dayatılsın, ölüme karşı bireysel bir özgürlüğün olumlanmasını haber veren bir kurtuluş gibi görünür.

Savaşta kendini *devotio* ritüeliyle ifade eder.

Titus Livius'a göre, MÖ 295 yılında Romalılar ile Samnitler ve Galyalı Senonların koalisyonunu karşı karşıya getiren savaş kötüye gidiyordur. Romalıların sol kanadı çökmüştür. Galyalıların iki tekerlekli cenk arabalarının gıcırtıları Romalı süvarileri paniğe sürüklemeyi başarmıştı. Atlar insanlara ihanet etmiş, bozgun başlamış, kıyım yakındır. İşte o zaman Publicus Decius,

* *Devotio* eski Roma'da generallerin savaş öncesi yer tanrılarına zafer karşılığında kendilerini kurban etmeye ant içmelerine verilen ad.—*çn*

Pontifex Marcus Livius'a ona hangi yolla kendini ve düşman lejyonlarını Roma halkının ordusu için feda edebileceğinin formüllerini dikte etmesini buyurdu. Kendini feda etmek için babası Publicus Decius'un Latinlerle savaş sırasında Vesuvius'un kıyısında kendini feda etmek için ettiği duadan ve yaptığı hareketten yararlandı. Edilen gösterişli dualardan sonra, "onun önünden korkuyu ve firarı, kıyımı ve kanı, gök tanrılarının ve cehennem tanrılarının gazabını çektiğini; düşmanın alametlerini, oklarını, silahlarını korkunç bir büyüyle vuracağını; onun kaybedeceği yerin aynı zamanda Gallilerin ve Samnitlerin de kaybedecekleri yer olacağını" ekledi. Savaşın gidişatını tersine çevirmeye yönelik sihirli-stratejik bir eylem söz konusuydu.

Devotio büyücülük uygulamalarının eşliğinde yapıldığından bir sihir ve tartışmasız kara büyü ayini gibi görünüyor. Tören iki evreden oluşuyordu.

İlk olarak, kendini kurban eden bir yakarışla cehennem güçlerini üzerine çekiyordu. Hayatı karşılığında onları kendilerini göstermeye ve potansiyellerini aktif hale getirmeye zorluyordu. Daha sonra da şahsını düşmanın üzerine fırlatacağı bir kötülüğün meşum ve mikroplu (Titus Livius *infectio* terimini kullanır) bir nesnesine, bir "kitle imha silahı"na çeviriyordu. Kendini düşmana bulaşacak bir "cehennem makinası" haline getiriyordu. Titus Livius şöyle devam ediyordu: "Bu andan sonra, savaşın artık insani güçlere cevap verdiğini kabul etmek mümkün değildi. Galliler ve özellikle konsülün cesedinin etrafını çeviren grup denebilir ki aklını yitirmişti ve gereksiz ve sonuçsuz oklar atıyordu; bazıları donakalmış ve ne savaşmayı ne de kaçmayı aklına getirebiliyordu."[1] Taşlaşma. Fiziksel enerjilerin bir tür kasılmasıyla açığa çıkan bu tuhaf fiziksel duruma sık sık rastlayacağız.

Devotio ayini "bir generalin ordusunu kurtarmak için kendini onun yerine ikame ederek cehennem tanrılarına kendini adadığı ve bir yerde bu ikame edilen kurbanın işini bitirmeye zorlanan

[1] Tite-Live, *Première décade*, Kitap X, bölüm 28.

ve aynı zamanda onun uğursuz temasıyla kirlenmiş düşmanın arasında ölümü aradığı bir ruh çağırma pratiği oluşturur."[2]

Ortaçağ-Rönesans: Tarikatların Zamansızlığı (Ezeliliği)

Devletlerin gücünün zayıflığı, aracılığının göreli gerileyişi, Hıristiyanlığın manevi gücü "sapkın" tarikatların gelişmesini teşvik ettiler.

İslam'ın birçok tarikatıyla mukayese edildiğinde Hıristiyan tarikatları da aşağı kalmaz, tam tersine. Bunu hatırlatmak yersiz olmayacak. Ortaçağda ve Rönesansın başında, tarikatlar bir ölüm, dünyanın sonu, bu dünyanın hor görülmesi, intihara yatkınlık ortamında çoğalıyordu.

Burada Haşhaşiler tarikatına geri dönmeyeceğiz. Haşhaşi ancak sınırda, eylemini gerçekleştirdikten sonra kaçmaya çalışmadığı ölçüde intiharcıdır. Bununla birlikte, ölüm gönüllüsünün tam olarak anlaşılması için hem pozitif hem de negatif ilginç karakteristikler sunuyordu. Birincisi öndere tam itaattir. İkincisi hedefin belirlenmesi üzerine yüksek kaliteli stratejik düşünmedir. Üçüncüsü eylemin özenle hazırlanmasıdır. Dördüncüye gelince, Haşhaşilere karşı erken bir psikolojik savaş eylemiyle ilgilidir: Haşhaş içiciler veya çiğneyiciler şeklinde tanımlanmaları onları sorumsuz ve nihayetinde de güçsüz düşçüler olarak sunmayı amaçlıyordu. Böylece bu "dumanlı" zihinler eylemlerini bir sorumsuzluk ve bilinçten yoksunluk durumunda gerçekleştiriyorlardı.

Kuşkusuz, bütün tarikatlar intiharcı değildi. Sadece içlerinden bazıları kendi intiharlarını ya da Aum tarikatının yaptığı gibi düşmanlarına karşı öldürücü eylemlerde bulunmayı öngörüyorlardı. Bununla beraber, içlerinden birçoğu İsa'nın ikinci gelişini bir ahiret ortamında düşünüyordu. Bundan gönüllü ölümle çok özel bir ilişki çıkıyordu. Bu bakımdan ölüm gönüllüleri tam olarak bir tarikat değil, ölümle istisnai ilişkisi nedeniyle bir elit oluşturma temayülündeki inzivaya çekilmiş, bilinçli olarak tecrit olmuş bir grup oluştururlar.

[2] Jean Bayet, *Histoire de la religion romaine*, s. 134, Payot 1969.

Böylece sonunda, kesişme noktasında, çağları aşarak bir zamansızlık (ezelilik) telkin eden çok yakın ortamlar, benzer davranış ve pratikler buluruz. İlerleme kavramı gibi tarih kavramı da yabancıdır veya reddedilir. Bunlar asıl dünyanın buradan oraya ötelenmesi sonucu geride bırakılmıştır. İnsani zaman ile ilahi zamansızlığın (ezeliliğin) bu kaynaşmasını XII. yüzyılda mahşerin yönetiminde bir başka dünya ve zaman anlayışını yeniden bulmayı düşünen Katharlar örnekler.

Bu fenomen çoğu tarikatta veya tarikatvari örgütte sık sık karşımıza çıkar. Buna XVI. yüzyıl başında Münster Anabaptistlerinde rastlanır: Zamanın ve var olan düzenin aynı şekilde tersyüz edilmesi. "Ana-baptist", yani kaynağa, köken mitine geri gidip yaratılanı yeniden yaratmak... Buna da vahşi bir bağıntı eklenir: Tanrı'nın yeni krallığının derhal kurulması. Bütün kurallar değiştirilir, bir tür arkaik sefahat içinde ilkel ayinler yeniden su yüzüne çıkar. Güçlükler, rekabetler, tartışmalar ortaya çıkar. Şipşak, hepsine çözüm bulunur: Kıyım ya da toplu intihar. Niçin? Çünkü bugünle ve yarınla işi bitirmek lazımdır, geriye gitmek için değil, ama saf kökene, zamansızlığa, ebediyete varmak için. Anabaptist bütün tarihi ortadan kaldırmak için yakar, yıkar, kıyar ve intihar eder.

Zaman içinde bir kısa devre: Selefilik peygamberin saf sözünün efsanevi kökenine geri dönüşten başka neyin iddiasında? Halifeliğin yeniden kurulmasından tarihi mükemmel başlangıç noktasının t^0 anına, peygamberin sözüne geri götürmeyi anlayan Bin Ladin ve hempalarının açıkça içinde yer aldıkları geleneğin. Aynı zamanda, denecek ki, bu dünyada iktidarı ele geçirme stratejisi de içeriyor bu. Fakat bu iktidar maddi olarak değersiz bulunmaktaydı ve ancak manevi hedefle ilişkisi ölçüsünde anlam kazanıyordu. Zira zamanın tiranlığından kendini kurtaramayan bu tür girişimlerin, harekete geçtikleri andan itibaren, mantıksal çıkmazı buydu.

Tarikat ideolojileri ile intihar arasında güçlü bir ilişki vardır. Tarikatçılık nadiren öldürücü fedakarlığa tekabül eder: Ya yeni zamanların, devrim sonrasının, kaos sonrasının yönetimini sağ-

lamak için kendinizi koruyarak başkasını öldürürsünüz ya da bir toplu intiharla mahşeri kucaklarsınız.

Bu ortaya konduktan sonra, diyebiliriz ki, tarikatın kuruluş ve işleyiş tarzı da otantik ölüm gönüllülerinin mantık ve dinamiğini daha iyi anlamak için değerli bilgiler sunar: Eğitimleri, önderle ilişkileri, zamanla ve davayla ilişkileri. Tarikat daraltılmış, içedönük, paranoyak, potansiyel olarak intiharcı bir dünya oluşturur. Rus Nihilizmi bu mukadder mekanizmanın sonuçlarından biri gibi görünüyor.

1850'den itibaren, Rus toplumu Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar* adlı eserinin zamanından önce tanıklık ettiği bulaşıcı bir hastalıktan mustarip gibiydi. İşutin, Karakozov ve daha çok bilinen Neçayev gibi çarpık kişiliklerin bittiği toprak buydu.

"Devrimcinin İlmihali" (*Yves Ternon'un makalesine bakınız*) bakın ne ileri sürüyordu:

"Devrimci baştan kaybetmiş bir adamdır. Kişisel hiçbir şeyi yoktur: Ne çıkarları, ne duyguları, ne de hatta bir adı. Ondaki her şey tek bir tutku tarafından yutulmuştur: Devrim. Bütün akrabalık, dostluk, sevgi bağlarını yıkmak zorundadır. Sadece yıkıcı eserine hizmet edebilecek bilimleri okur: Fizik, kimya, tıp ve özellikle insan psikolojisi denen hayat bilimi."

Neçayev ne istiyordu? Psikolojik bir savaş aletiyle birleşmiş bir fiziksel silah. Vietnamlı ölüm gönüllülerinin eğitmen siyasal komiseri onun dileğini yerine getirmişti.

Sonuç olarak, Nihilizmin ortaya koyduğu en ilginç sorun ahlaki mertebededir. Bu devrimci hareket, Fransa'da "yığın" içine rastgele ateş açan Emile Henry diye birinin eyleminin (*Olivier Hubac'ın makalesine bakınız*) örneklediği olguyla, terör yoluyla propaganda yandaşlarının yakasını bırakmayan, bir grubun, bir halkın, bir toplumsal sınıfın kolektif sorumluluğu kendinden menkul kavramı üzerine kurulu ayrım gözetmeme sorununu ortaya koyar.

Bir yandan, Nihilizm soğuk biçimde gerçekçi, safça "makya-

velist" olmak istiyordu. Bu anlamda, tarihin yönü adına onları bizzat kendi tasfiye etmeden evvel, Sosyalist Devrimcilerin ahlakçılığını yeren Leninizmin otantik şeceresini oluşturur.

Oportünist bir ikiyüzlülüğü gizleyemeyen büyük bir muğlaklığa dayanır. "Sizler ileri!" Militan sınıf düşmanına kıyarak hayatını vermeye çağrılır. Ama önder, o, kuytudadır. "Cehennem" adlı bir cemiyetin kurucusu olan İşutin militanlar için şu işleyiş kurallarını saptamıştır: "Eylemi yapacak kişiyi üyeler arasından rastgele seçeceğiz... suikast tamamlanır tamamlanmaz infazcı derhal kendini zehirleyecektir."

Bomba mı atılır yoksa onla beraber havaya mı uçulur?

Bombayla kendini havaya uçurmanın iki sebebi var: Hedefi kaçırmamak, ama aynı zamanda sadece hedefin kurban olduğundan ve etrafta masumların telef olmayacağından emin olmak. Bu intihar sanki saldırganın (sadece onun!) eylemin etkililiğini ve ahlakı bitiştiren kuralları ve yasakları koyduğu bir düello gibidir. Fedakarlığı saf olarak kalır.

Dava hedef karşısında tökezler. Tanrı adına olduğu gibi, Tanrı'nın gıyabında da her şey mübah değildir: İnsan benzerinden sorumludur.

Kendini düşmanı en fazla zarara uğratmak için de kurban edersin. 1943 baharında Varşova gettosu ayaklanması sırasındaki *Haluzzenmädeln*'lerin (Siyonist ve sosyalist genç Yahudi kadınlar) durumu buydu. Özenle gizlenmiş el bombalarıyla donanmış bu genç kadın militanlar, subayların bulunduğu Alman gruplarına yanaşıyorlar, aralarında çok az mesafe kalınca da el bombalarını patlatıyorlardı. Onları basit bir er gibi uzaktan atmıyorlar, toplu vaziyetteki düşman grubuyla aynı ânda kendilerini de imha ediyorlardı. Sürpriz, yakınlık, kesinlik. Naziler durumu anladılar ve artık uzaktan, belli bir güvenli mesafeden insanların üzerine, kadınlar dahil olmak üzere, ateş ettiler.[3]

[3] K. Mazarczyk, *Entretiens avec le bourreau*, s. 187-188, Le Seuil, 1977.

Bir Asya Geleneği Var mı?

Zaman içinde ölüm gönüllüleri silahının kullanılmasının ilk açıklamalarına doğru ilerliyoruz. Çatışma yoğun olmalı ve kendini tehdit altında hisseden grup, uzun ömürlü kurban geleneğinin ve anlayışının damgasını taşıyan bir kültürel birikime sahip olmalıdır. Eğer öyle olmazsa, askeri bakımdan daha aşağıda olmasına ve karşılaşılan tehlikeye rağmen, hiç kimse böyle bir stratejiye başvurmayı düşünmeyecektir. İkinci Dünya Savaşı'nın şafağında, zamanından önce patlak veren Çin-Japon ihtilafı, ardından ABD'yle olan çatışma, en sonunda da Fransızlara karşı Hindiçin'de ulusal ve komünist kurtuluş savaşı bu stratejiye sistematik başvurunun önünü açtı.

Kamikazenin Kara Yüceltilmesi

Aceleyle "harakiri"yle bağlantılandırılan bir geleneğin düpedüz anlaşılmaması ile yenilgiye karşı son bir geçit resmi peşindeki hain militaristler tarafından kaybedilmiş bir dava uğruna kurban edilmiş bu bedbahtlara acıma arasında gidip geliriz.

Savaşçının kurban olması geleneği Japon toplumunun derin liflerinin içine işlemiştir. Örgütlü intihar stratejik düşüncenin doğal bir eğilimiyle ABD'nin maddi üstünlüğünün yaylım ateşine etkili bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. Kendini tehlikede hisseden bir toplum kimliğinin, yani geleneğinin araçlarıyla cevap verir. Aylardan beri havadan intihar saldırılarında bulunma taktiğini benimsemeyi salık vererek durumdan yararlanıp 19 Ekim 1944'te Leyte savaşından (Filipinler) üç gün önce de inisiyatif alan Amiral Onişi'nin düşüncesi buydu. Fakat nihai yenilgi Japonya'yı bundan böyle hava-deniz gücünden mahrum bıraktı. Yol açılmıştı ve hasım acımasızca Japonya'ya yaklaşıyordu. İntihar fikri zihinleri meşgul ediyordu. Daha Temmuz 1944'te Saipan adacığı trajik biçimde Masada'yı hatırlatıyordu. Bu fikre yüzlerce Japon yerleşimcinin intiharı eşlik ediyordu. Subaylar karınlarını deşerken, kadınlar ve çocuklar "barbarlar"dan kaçmak için sarp yalıyarların tepesinden kendilerini denize bırakıyorlardı.

Bunun üzerine donanma hava kuvvetleri "Vücut Darbesiyle Saldırı Özel Birliği"ni (*Taiatari tokubetsu Kogekitai*, kısaca *Tokkotai*) kurma emrini alıyordu.

Kullanılan araçların önemi üzerinde de biraz durmak lazım. Bunlar öldürücü fedakarlık stratejisi çerçevesinde şimdiye dek kullanılmış tartışmasız en önemli araçlardı ve şimdiye dek boyut, çeşitlilik, teknik karmaşıklık bakımından bunlarla kıyas edilebilir hiçbir araç kullanılmamıştı. Tek başına bu bile büyük boyutlu bir çarpışmanın içine sokulan bu Japon girişimini ayrıştırmaya yeter.

Daha az bilinen Oka'lar bu alanda askeri eylemin radikalliğinin nasıl bir şey olduğunun bir örneğini oluşturur.

"Gök gürültüsü tanrılarının kiraz çiçeği" anlamına gelen *Jinrai oka Butai* deyişi deniz kuvvetlerinin tip-11 intihar saldırısı aygıtlarını belirtiyordu: Bir bombardıman uçağından bırakılan bir tür planör. Katı yakıtlı, 570 mil, yani saatte 900 km hız yapan üç füzeyle hedefe fırlatılan bir tondan fazla çok kuvvetli patlayıcı (trinitro-anisol) taşıyordu.

Ocak 1945'te özel birlik 160 gönüllü pilota ve mensupları yeniden eğitmeye yarayan bir yedek güce sahipti. Gönüllü insanlar kullanılabilir durumdaki maddi araçları büyük ölçüde aşıyordu. 1944 sonbaharında geliştirilip test edilen bir ilk seri 70.000 tonluk dünyanın en büyük uçak gemisi Şinano'ya yüklenmişti. Fakat üç hafta sonra, Kasım ayında, bir Amerikan denizaltısının dört torpili onu 50 Oka'sıyla beraber sulara gömdü. İlk savaş tecrübesini geçirmesi 21 Mart 1945'i buldu. Oysa başarısızlık tamdı, sistemin kötü işlemesinden değil, on beş G4M2 Mitsubishi bombardıman uçağının ("bettys") uzak mesafeden, yaklaşık 20 km bile hedefe yaklaşamadan Amerikan avcı uçağı tarafından düşürüldüklerinden. Kuşkusuz, aygıt gerçekte ABD Deniz Kuvvetleri'nin önleme uçakları olan *Hellcats*'i hız bakımından sollamaya muktedirdi, ama taşıyıcısı *betty*'lerin çok ağır ve saatte 320 km gibi yavaş bir hıza sahip olması yüzünden. Yaklaştığı bir kez saptandıktan sonra artık kolay hedefti.

Halk ordusu tarafından kurulan özel birlikler, resmi istatistikler olmamasına rağmen, sayısal bakımdan en önemli grubu oluşturuyordu.

Vietminh'in saldırı taktiği iki veya üç sıra cephe üzerinde yüzlerce kişiden oluşan klasik yoğun kol yöntemine dayanıyordu. Bu yöntem, saldırıyı karşıt savunmanın genişliği, en fazla yirmi metre gibi, görece daraltılmış bir noktasına yoğunlaştırmayı varsayıyordu. Azimli bir hendek kazma uğraşısı sayesinde birlikler düşman mevkilerine birkaç on metreye kadar yaklaşmayı başarıyorlardı. Yine de geriye dikenli tellerle çevrilmiş, mayınlar döşenmiş olan savunma hattını aşmak kalıyordu. Diğerlerinin yanı sıra topçu hazırlığının işlevi bu pasif savunma ağını dağıtmaktı. Fakat düşman ateşine maruz kalan kolun ilerlemesini yavaşlatmaya muktedir başka önemli parçalar da vardı. Piyadeleri ilerletmek için geniş bir kulvar açmayı başarmak gerekiyordu. Ölüm gönüllülerinin görevi buydu. Bunu sağlamak için, ellerinde yıllardan beri kendini kanıtlamış denenmiş bir malzeme vardı: Bangalor torpidosu.

Bangalor torpidosu Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana istihkam erlerinin iyi bildiği bir araçtı. Kendi siper altında kalarak künkü düşman savunma hattının içinden geçirecek şekilde birbirinin içine giren bir dizi asit tüpünden meydana geliyordu. Ardından bir roket devreye sokuluyor ve ateşleniyordu. Düşmanın müstahkem mevkilerini koruyan dikenli teller ve diğer kazıklı duvarların ortasında infilak ediyordu. Bu malzemeye sahip olmayan Vietminh de aynı ilkeyi uyarlamıştı. Kendilerini doğrudan doğruya ateşe atan ve genel olarak mayınların yerleştirildiği alana giren insanların gerekli noktaya kadar taşıdıkları bombaları çok uzun bambuların ucuna yerleştirmeyi düşünmüştü. Bundan başka, insanın eliyle taşıdığı bombanın infilak etmesi onu bambunun boyunu aşan bir çaptaki patlamanın yaydığı şarapnel parçalarına açık hale getiriyordu. Dolayısıyla ölüm kesindi ve silahın ateşlenmesine tamamen onu ta-

şıyan yol açardı. Bir davanın hizmetinde bir gönüllü ölümden bahsetmek için bütün koşullar bir araya gelmişti. Kuşkusuz asker düşmanı direkt olarak öldürmüyordu. Hemen ardından gelecek yoldaşlarına yolu açarak düşmanın imha edilmesine katkıda bulunuyordu. Bu durumda niyet düzeyinde gerçek bir nüansı yakalamak zordu.

Bu intihar birliklerinin sayısı önemli miktardaydı. Tahmini en düşük sayısı 20.000 kişiydi. Saldırılardaki yüksek zayiat oranı bakımından mevcudun yenilenmesi önemli miktardaydı. Fakat Demokratik Vietnam Cumhuriyeti hiçbir zaman istatistik temin etmedi. Bir saldırıdaki zayiat oranı konusunda da hiçbir şey bilmiyoruz.

Kendi kendimize bu taktiğin hangi ölçüde Fransız askeri kapasitelerinin karşısındaki otantik bir "zayıflık"tan kaynaklandığını sorabiliriz. Dien Bien Phu'da Giap arazide üstünlüğe sahipti. Dolayısıyla, ağır topçusunun sabırlı ve devamlı havan atışları Fransız savunma hatlarını paramparça ederken Fransız müstahkem mevkilerine saldırı için intihar birliklerini göndermeye ihtiyacı var mıydı? Hayır. Bu birlikler ölüme atılıyorlardı çünkü çarpışma taktiği böyleydi. Ölüm gönüllüleri bütün istisnai statülerini kaybetmişlerdi. Girişilen savaşta onlar herhangi bir obüsle aynı mertebede bir silahtı. Bilahare, kahraman kültü siyasal olarak örgütlenmiş toplum çerçevesinde her ölüm gönüllüsüne etkili yerini vermeyi üstlenecekti.

Bugün

Niçin 1980 yılı öldürücü fedakarlığın ortaya çıktığı tarih olarak alınır?

Yakın ve Ortadoğu'da militan, ateşli, devrimci bir Şiiliğin geri gelişinin diğerkâmcı fedakarlığa ve şehadete uzun zamandır bilinmeyen bir dinamizmi yeniden kazandırdığı tartışma götürmez.

Şii Akım: İran ve Lübnan

"Bugün" nerede başlıyor? 1979'da Şiilik kurban olma boyutunu yeniden devreye soktu.

İranlı ölüm gönüllüsü pratiği *kitlesel şehit* ile *bireysel şehit* arasında ayrım gözetir: Askeri bir stratejinin hizmetinde geniş alanlarda büyük çaplı askeri operasyonlar için gerekli toplu (kitlesel) ölüm gönüllüsü ile Lübnan'da, Filistin'de aynı derecede radikal, ama farklı konfigürasyonda bir çatışmanın hizmetindeki nokta operasyonlarına yarayacak ölüm gönüllüsü.

Ölüm gönüllüsü, operasyonların yer aldığı sahnenin boyutuyla ve stratejik değeriyle orantılı bir etki doğurur. Bu sahne ne kadar genişse, eylemin tesiri de o ölçüde sulanır. Filistinli ölüm gönüllüleri mekânın darlığından ve psikolojik yoğunlaşma-yansıma etkilerinden yararlanıyorlardı.

Irak'a karşı koymak ve geniş çaplı karşı taarruzlar yürütmek için gerçek askeri uzmanlıkları tasfiye etmekte acele etmiş olan İran rejimi doğaçlama yaptı. "Besic"ler, bir başka deyişle "örgütlü gönüllüler" böyle meydana getirildi. On beş yaşlarındaki genç insanlar söz konusuydu. İlke olarak, ciddi, daha iyi organize olmuş ve devrimci ruhun esintisinden daha az etkilenen bir kuruluş olan orduya yazılamıyorlardı (sınır en azından 18 yaştı). Kendi açılarından, aileler de çocuklarının askere yazılmasına karşı çareler arıyorlardı.

Kolay olmasa da, Humeyni bu hukuki engeli kaldırdı ve ihtiyaç durumunda teolojik muhakemenin kaynaklarına başvurulabileceğini yeniden gösterdi.

Bir kez daha ergenlerin psikolojik manipülasyonunun asli bir araç oluşturduğu doğrulanmış oldu. Niteliği ne olursa olsun, devrimin hizmetindeki kitleleri elde tutmaya yarıyordu. Başkaldırıya meyyal gençlik aynı zamanda uç askeri tehlike durumlarına cevap vermek için yedek hizmeti görüyordu. Dinamizm, şevk, coşkunluk, cinsel dürtü davanın hizmetinde kullanılabilecek kaynaklardı. Geriye hiç de azımsanmayacak

önemdeki kontrol edebilmek, çerçeveleyebilmek, yönetebilmek kalıyordu.

Bu açıdan, Humeyni bilinçli şekilde bütün İran toplumunda bir şehadet kültürü yerleştirmeye ve yaymaya gayret etti.

İran kentlerinin geniş bulvarları boyunca yer alan muazzam propaganda panolarında "Şehitler İran'ın gücünün simgesidir" diye yazıyordu. Ve mollaların vaazları öbür dünyada en mükemmel ödülleri vaat ediyorlardı. Eskiden, bu temalar sistematik bir vaaz konusu teşkil etmezdi. Kullanılabilir bir külliyat oluşturan din, yeni yaratılmış bir siyasal ihtiyaç için stratejik olarak yönlendiriliyordu. Yeni kurulan dinsel iktidar, dini otantik olarak devrimci ve vatansever bir oportünizmle koşullara uyarlıyordu. Bu yorumları tasvip etmeyen birçok din âlimi de vardı. Fakat sürgündeki dönemleri hariç, bunların risk ve tehlikelerine karşı çıkma fırsatları olmamıştı.

Askeri ihtiyaç haricinde, ölüm gönüllüsü silahının geliştirilmesinin önderin iktidarının ve çalıştırdığı hükümet sisteminin kontrol unsurunu oluşturup oluşturmadığını kendimize sorabiliriz. Humeyni'nin askeri olarak *besic*'lere ihtiyacı var mıydı? 1954'te Vietminh'le ilgili olarak bu soru daha önce sorulmuştu.

1982'de İsrail ordusu tarafından Lübnan'ın istilasının ("Celile Barışı" adlı harekatla) sonucu, halkları radikal Şii hiziplerin avucuna düşürmek oldu, zira bu işgal grupların yaydığı başlıca propaganda temalarının teyidi gibi görünüyordu. Manen kırılganlık yaşayan, istilayla travma geçiren ülke sakinleri ölüm gönüllüleri adayları oluşturmaya hazır hale gelmiş İslamcılığın doğal toprağı haline geldi.

Henüz rüşeym halindeki bu örgüt, Lübnan'ın 1982 Eylül sonunda Beyrut'ta konuşlanan Amerikalılar, Fransızlar ve İtalyanlardan oluşan çokuluslu müdahale gücü tarafından "istilası"ndan faydalandı, ama 1983'deki intihar saldırılarından sonra burayı terk etmek zorunda kaldı.

İki saldırı Amerikalı ve Fransız askerlerde 300'den fazla ölüye yol açtı.

Bu, kademeli olarak askeri bir boyut kazanan, esasen siyasal, bir *ilk zafer* meydana getirdi. Zira Hizbullah böylece Güney Lübnan'da sürekli bir üsle ve askeri düzeyi mütevazı kalan tamamlanmış bir altyapıyla donanmayı başardı. Ülke boyunca birbirine bağlanan bir şebekeye sahip oldu. İran'ın desteğine rağmen, İsrail'e karşı bir ikinci cephe açtığından ve Şam'a Golan bölgesinin denetimini bıraktığından Suriye tarafından müsamaha gördü. Dahası, savaşın ortasında Tahran'la ilişki, saldırganlığı Başkan Esad'ı sürekli endişelendiren Irak'ın tecridini güçlendirdi.

Bu şekilde donanmış Hizbullah, ölüm gönüllülerini elit bir silah olarak kutsayan her türlü eğitimi, talimi ve töreni düzenleyebiliyordu.

Hizbullah'ın radyo istasyonları, televizyon stüdyoları onun bir mikro-devlet olarak işlemesine imkân veriyordu. Bu medya stratejisi şehitlerin şanının bütün Ortadoğu'ya yayılmasına katkıda bulundu.

Bununla beraber askeri kapasitesi ağır silaha sahip olmayan –bu illa kötü bir şey değildi– bir gerilla gücününki gibi kaldı. Bu sayede İsrail ordusunun eylemini bozabiliyordu.

Bu ortamda devreye girdi *ikinci zafer*.

Gerçekten İsrail ordusu Hizbullah'ın ölüm gönüllüleri silahıyla asimetrik etkilerden bolca yararlandığı bir yıpratma savaşında en yüksek zayiatlarını Güney Lübnan'da verdi. Moral olarak İsrail birlikleri zayıf konumdaydılar.

Bir yanda, değerli bir sermaye olarak İbrani asker azami ölçüde korunuyordu, diğer yanda görünürde bu akıbetten mutlu onlarca insan evladı ölüme gönderiliyordu. Psikolojik olarak hazırlıksız, vasat Arap savaşçıları karşısında bir üstünlük kompleksiyle yaşamaya alışkın İsrail askeri, çatışmanın gerçeklerini

anlamakta zorlanıyordu. Hiçbir şey maddi üstünlüğünü zedelemese de fiilen zemin kaybediyordu.

İsrail askerlerinin Temmuz 2000'de benzer bir ortamda Güney Lübnan'ı terk etmeleri ölüm gönüllüleri silahı için, Amerikalıların 1983'teki ayrılışlarının yarattığı ilk etkiyi teyit eden, askeri, siyasal ve simgesel bir prim olarak ortaya çıktı. Hamas ve bütün Filistinli hareketler bu dersi iyi öğrendiler.

Filistinliler

İlginin özünün yöneldiği Filistin saldırıları açıklanmaktan çok tasvir edildi. Niçin bu araç seçiliyordu? Niçin 2000 yılındaki İkinci İntifada'dan itibaren temel araç haline getirilmişti?

1967'den beri ideolojik bir hareket gelişmişti: Filistin ulusal savaşçısı *fedayin*'in selamlanması. Ürdün Kralı Hüseyin'in kendisini devirmeye yönelik Filistin teşebbüsünü ezdiği Kara Eylül'den (1970) sonra laik, hatta bazen Marksist-Leninist Filistin hareketleri radikalleştiler. Ölümü bir referans noktası ve bir simge yapan özel birlikler kuruldu. Söz konusu olan intihar değil, *a priori* kurban edilen kendi hayatına mutlak bir horgörüyü içeren eylemde kararlılık göstermekti.

Yani bir temel mevcuttu. Fakat bu bilahare şehit kavramının Hamas gibi dinsel akımlar tarafından ele geçirilmesiyle bilinçli bir stratejiye dönüştü. Nitekim bu ideolojik dönüşüm yirmi yıldan daha kısa bir sürede, yani çok erken yaşta, biraz okula gider gibi savaşmaya başlanılan yüksek doğurganlık oranına sahip bu ülkelerde bir nesilde gerçekleşecekti. Bir çifte başarısızlık tespiti üzerine dayanıyordu: Milliyetçilik ve toplumsal devrim adına yürütülen mücadele vaat edilen başarıyı getiremedi ve askeri güç dengesi sürekli olarak elverişsiz durumda kaldı. Dengede eşitlik arayışı felakete götürdü. Uç boyuttaki askeri asimetri istisnai mücadele biçimlerine başvurmayı gerektiriyordu. Paradoksal olarak, hafif teçhizatlı polis kuvvetlerine sahip bir Filistin özerkliğinin kurulması Filistinlilerin aşağılık duygusunu güçlendirdi.

Dolayısıyla Filistinliler için ölüm gönüllüsü silahının seçimi taktikten çok stratejik düzeyde bir iştir. "Şehit operasyonları"nın faydası konusundaki stratejik düşüncenin kökeninde ideologlar değil, Yahya Ayyaş (Hamas'tan) ve Fethi Şikaki (El Cihat'tan) gibi savaş adamları bulunuyor gibi gözüküyor. Savları operasyonun etkililiğine dayanıyordu. Gerçekten başarıya ulaşmış saldırılardaki kesinliğe, maliyet-etki oranına, imha kapasitesine, psikolojik etkiye bakıyorlardı.

Nisan 1994 ile Temmuz 1997 arasında, Hamas ve El Cihat'ın intihar saldırıları 150'den fazla İsraillinin ölümüne yol açtı. Nisan 1994 ile Nisan 2002 arasında 96 ölüm gönüllüsü, sivil ve asker karışık, İsraillilerde 334 ölüme ve 2.700 yaralıya yol açtı, bunların 53'ü Hamas'a, 28'i El Cihat'a atfedildi. Yeni olan El Fetih'in "El Aksa Şehitleri Tugayı"nın da yarışmaya dahil olmasıydı. İslam'ın ulu mekânlarından Kudüs'teki kutsal caminin yanı sıra 28 Eylül 2000'de seçilmesinden az önce Ariel Şaron'a atfedilen "kışkırtma"ya da yapılan bir dinsel atıftı bu. El Fetih gibi laik bir örgütün bile kendini dinsel boyutu göz ardı etmeme ve Hamas'la kendi sahasında rekabet etme mecburiyetinde gördüğünü gösteriyordu. Filistinlileri İsrail ordusunun gücü karşısında yalnız bırakan radikalleşmiş bir çatışma mantığı El Fetih'i, operasyonel ve siyasal-psikolojik düzlemlerde bu silahın değerini yeniden düşünmeye sevk etti.

Stratejik durumun bu değerlendirmesi, Nisan 2002'de tutuklanan Filistin Yönetimi'nin Düzeni Sağlama Güçleri Teşkilatı'nın başlıca sorumlularından biri olan Mervan Barguti'ye atfedilebilir. 1998'den itibaren, küçük paramiliter gruplar (*Tanzim*) oluşturmuştu. Ekim-Kasım 2000'deki güç denemesi Filistinliler için askeri bakımdan felaketle sonuçlanmıştı. Kayıtlara giren 280 kurbandan 250'si onlara aitti. Dolayısıyla şu genel tespit yapılabilirdi: Asimetrik konvansiyonel çatışma hoş görülemez bir zayiat dengesizliğine götürür. Zayiat oranlarına yansıyan maddi asimetriyi telafi etmek mümkün değildir.

Öyleyse onun yerine konacak strateji hangisi olmalıydı ve hangi silahları kullanmalıydı? İsrail ordusunun Güney Lübnan'dan nihai çekilişi, çok da haklı olmayan bir biçimde, Hizbullah'ın bir zaferi gibi ve kullandığı savaş tekniklerinin, bilhassa intihar saldırısının bir başarı delili olarak algılandığı ölçüde cevap da basitti.

İntihar saldırılarına başvuru maliyet-etkililik oranı bakımından tartışmasız biçimde pozitif çıkıyordu. 2002 yılı süresince operasyonların yoğunlaşması İsrail hükümetini hedefe yönelik bir kelle avlama stratejisi ile diğer yandan ayrım gözetmeyen, bilhassa Filistin bölgelerindeki evlere yönelik kitlesel tepkileri birleştiren cevaplarını sertleştirmeye sürükledi. 2003'teki sükunet döneminin kesin nedenlerini belirlemek pratikte imkânsızdı. Kısmen ağır bir darbe yiyen Filistinlilerin nefeslerinin kesilmesine ve bu topyekün stratejinin geçerliliğinin içerden eleştirilmesine tekabül ediyordu. Fakat "Başbakan Ebu Mazen" döneminin de bunda bir rolü vardı. Başbakanın Başkan Arafat'ın otoritesinin yerine geçirilmesi teşebbüsü, herkese kendi tarafını tahkim etmeyi (Filistinliler) veya kendi ayrılıkçı stratejisini ve şebekelerin başlarının koparılması politikasını (İsrailliler) ileriye götürmeyi sağlayan bir ateşkese tekabül ediyor görünen bir örtük dönem yarattı.

Her türlü kalıcı siyasal çözümün yokluğunda intihar eylemlerinin yeniden başlaması, bugün gerçekten asıl hedefin ne olduğunu bilmesek de, kendini teyit etme eğiliminde.

Tamil Kara Kaplanlarının Özgünlüğü

1975 yılında başlayan, bölgesel olarak çerçevesi çok sınırlı, ama çok ölümcül bir çatışmada ölüm gönüllüleri kullanma bu anlamda çok yoğunlukluydu.

LTTE (Tamil Kaplanları), 2.000 ila 3.000'i kadın, yaklaşık 15.000 savaşçıya sahip olduğunu iddia ediyordu. Sinhala ordusu tamamen Britanyalı paralı askerlerden kurulu bir Özel Görev

Gücü'nü (*Special Task Force*) içeren 20.000 kişiden oluşuyordu. Deniz kuvvetlerinin sayısı ise 3.000 kişi kadardı.

Tamil azınlığı sadece, 40 km.lik bir boğazla ayrıldığı Güney Hindistan'ın (Tamil Nadu) desteğinden yararlanıyordu. Tamil Nadu, klasik strateji geleneğine göre, geri üs hizmeti görüyordu. Madras etrafındaki eğitim kampları gerilla hareketine yüksek bir yetkinlik düzeyine ulaşma imkânı veriyordu. Bir başka elverişli etmen de hareketin kaynaklarını Asya'ya (Malezya, Tayland), Avustralya'ya ve başta Birleşik Krallık olmak üzere, birkaç Avrupa ülkesine dağılmış bir diasporanın yardımından buluyor oluşuydu.

Dolayısıyla LTTE'nin başarısı dünya çapında çok aktif olan diaspora da dahil olmak üzere bütün Tamil halkını içine alan etkili bir örgütün varlığına dayanıyordu. LTTE'nin yüce önderi Tamil halkını bir arada tutmak ve kendi diktatoryal iktidarını dayatmak için etkili tiranların bütün iktidar araçlarına başvuran Valupilay Prabhakaran'dı.

Kuvvetlerine Sri Lanka nizami kuvvetlerinin hımbıllığıyla tezat teşkil eden bir kalite ve yüksek düzeyli teknik araçlar sağlıyordu. Mayın tarlalarının hazırlanması ve topların ateş bölgeleri düşman kuvvetlerini en ölümcül mevkilere çekebilecek şekilde açıkça GPS [*Global Positioning System*, Küresel Konumlama Sistemi] rehberliğinde hesaplanmıştı.

Sri Lanka'daki çatışmalar aşırı bir vahşet ortamında gerçekleşiyordu. Sıklıkla Tamiller hasımları tarafından diri diri yakılıyorlardı. Bu radikalizm düşmandan onu yok etmeye meyyal bir nefreti telkin ediyor.

Ateşin önemi de kültürel bir temele dayanıyor. Bu, yok edişin bir aracıydı. Cinayetin aynı zamanda ne kadar kültürel bir eylem olduğunu tespit etmek çok zordu: Şurada yakılıyor, burada koyun veya domuz kesme bıçağıyla boğaz kesiliyordu. Hınç bir zamanlar inanıldığı kadar yaratıcı değildi. Bu boyut topluluklararası karşıtlıkların incelenmesinde gölgelenmişti. Cinsellik

gerek düşmanı aşağılama isteğinde gerekse öç arzusunda asli bir rol oynuyordu. Tecavüz, Kaplanlar veya hatta Kara Kaplanlar'a katılan genç Tamil kadınlarını motive eden travmalar veya fobik endişeler içinde yer alıyordu.

Prabhakaran gerilla hareketini, terörizmi ve ölüm gönüllülerine başvuruyu birleştiren bütünleşik bir strateji geliştirdi. Bu alandaki özgünlük iki fenomene dayanıyordu: Kadınlara ve intihar savaşının yüzücülerine başvuru.

Birinci unsur Sinhala devletinin, onun sivil ve askeri yapılarının sistematik biçimde istikrarsızlaştırılması kaygısına dayanıyordu. Ölüm gönüllüleri klasik siyasal şiddet mücadelesi geleneği içinde en tepeye vuruyorlardı. İntihar hedefi kesinlikle bulmak bakımından önemliydi. Açıkça bir ayrım gözetme söz konusuydu.

İkinci unsur gerilla hareketine Hint kıtası üzerindeki geri üssünden kopmamasını sağlamaya dönük bir askeri strateji kaygısı telkin ediyordu. Seylan'ın kuzeyini Tamil Nadu'dan ayıran boğaz çok dardı: Kırk kilometre kadar. Dolayısıyla Sri Lanka deniz kuvvetleri her türlü geçişi yasaklayarak iletişim hattını kesebilirdi. İntihar yüzücülerinin görevi Sri Lanka gemilerine saldırı düzenleyerek bu yasağı etkisiz hale getirmekti. Bu yöntem, kendileri de 1941-1943'te İtalyan cep denizaltılarının felaketle sonuçlanan teşebbüslerinden esinlenen Japon insan torpillerinin denemelerini hatırlatıyordu. Tamil örneğinde bu taktiğin etkili olduğunu biliyoruz. Burada önemli nokta istihbaratın kalitesiydi. Tamil komutanları hasım birliklerin hareketlerinden haberdarlardı ve doğru zamanda doğru yerde intihar eylemlerini gerçekleştirebiliyorlardı. Ölüm gönüllüleri kullanma asimetrik bir stratejiye dayanıyordu, zira Tamillerin kısıtlı da olsa Sri Lanka donanmasıyla boy ölçüşecek gemileri yoktu. Ayrıca hedef belirleme ve vaziyet Japon örneğine çok yakındı. Bununla beraber, potansiyellerin birbiriyle ilişkisi o kadar gergin değildi ve stratejik durumun gelişimi, tamamen operasyonel düzlemde, bu intihar eylemlerine hedef gözeterek başvuruyu haklı çıkarıyor gözüküyordu.

"Eylülcüler" ve El Kaide Sistemi

Bu kadar karmaşık bir alanda her türlü iddialı yargıdan sakınmak ve olguları en büyük temkinle sunmak uygun düşer. Gerçek bilginin kendisi en iyi durumda sahip olmayı başardığımız bilgiden en iyi yararı çıkarmak anlamına gelen bir siyasal muamelenin nesnesidir. Irak'ın ABD ve müttefiklerince tarafından işgali bunu fazlasıyla gösterdi.

Eylülcüler Arap dünyasında, geçmişi 1928'de Müslüman Kardeşler'in Hasan el Benna ve 1941'de Cemaat-İslamiye'nin Ebu'l A'lâ Mevdudî tarafından kurulmasına dek giden bir siyasal-ideolojik türbülans geleneğinin ürünleriydi.

Olgunlaşma 8 Nisan 1982'de Başkan Enver Sedat'ın öldürülmesiyle somutlaştı, ama belli bir ülkeye bağlı olmadığından daha özgün bir olguya yol açtı: İslamcı gönüllü savaşçıların Sovyetler'in işgalindeki Afgan savaş meydanına göçü.

O zamana dek intihar söz konusu değildi. Kuşkusuz fedakarlık ruhu yüceltiliyor ve düşünce karamsarlaşıyordu. Sedat'ın katilleri Bin Ladin'in söyleminde kuvvetle temsil edilen temalar olan *Tekfîr ve Hicret* grubuna mensuplardı. Savaşçıların ve önderlerinin ülke toprağıyla bağının kesilmesi –Batılıların terörist ağlarının uluslararasılaşması diye tercüme ettikleri– göçün ve Müslüman takviminin başlangıcı olan peygamberin "hicreti" gibi sunuluyordu.

İntihar eylemleri Afganistan Savaşı sırasında herhangi bir yer işgal etmedi. Hayatlarını feda eden sayısız mücahidin örneği mevcuttu, ama bu tür eylemlerin tasarlanması, planlanması ve sistematik infazıyla ilgili çetele tutulmamıştı. İran'a bağlı Şii grupların daha o tarihte arazide bulundukları ve Sünnilerin de birkaç yıl sonra bu enstrümanı benimsemekte tereddüt etmeyecekleri göz önüne alındığında *bu eksiklik, üzerinde kafa yormayı hak ediyor*. Bir açıklama kendini dayatıyor: Asimetrik de olsa Sovyetler'in lehindeki güçler dengesi, bu tip bir eylemin gerektirdiğinden daha elverişsiz gözükmüyordu. Arazi uygundu, halk

genel olarak, en azından işgalciye karşı düşmanlık bakımından kazanılmıştı, para Amerikan servislerince bol keseden dağıtılıyordu ve Pakistan'dan silah yağıyordu. Zafer ve Sovyetler Birliği'nin çöküşü, siyasal olduğu kadar stratejik verileri de altüst etti.

Afganistan'ın ülkesi ve halkıyla temeli, Talibanlarla olan oldukça olumlu ilişkilere rağmen, gerekliliğini yitirmişti. Fakat ister İslamcı olsunlar isterse olmasınlar "Arap lejyonerler" Afgan aşiret sistemi içinde bir yabancı varlık oluşturuyorlardı. Kuşkusuz Kâbil rejimi El Kaide'nin de eğitim kamplarını barındırıyordu, ama kırılgan hâkimiyetlerine halel getirebilecek bir askeri güç fazlasının oluşmamasına da dikkat ediyordu. Sonuç olarak, bu kamplar Mesut ve Dostum'un Kuzey İttifakı'na karşı bir bölgesel savaş verebilecek ya da intihar boyutunu içerebilecek, uzaklarda terörist eylemler yapabilecek "çok amaçlı" savaşçılar eğitilmesini sağlıyorlardı.

Usame Bin Ladin ve Eymen el Zevahiri tarafından kurulan ekip, mücahit İslamcı hareketin yönelimi bakımından, içinde bulunulan dönüm yıllarında, önderliğin karmaşıklığını ve kararsızlığını yansıtıyordu. Açıkça iki bileşen ve iki miras ortaya çıkıyordu: Suudi-Yemenliler ve Mısırlılar. Önderler yerleştirilmeleri konusunda tereddüt içindeydiler. Bin Ladin, Hasan el Turabi'nin şeriata dayalı bir din devleti kurduğunu iddia ettiği Sudan'ın çekimine kapılmıştı. Deneyim kısa sürdü. Afganistan'dan yola çıkarak eski Sovyet Orta Asya'sı topraklarına mı yerleşmeye çalışmalıydı? Nihayet, hareketin özü bile İslam toprağının işgalcilerine, Yahudilere ve Amerikalılara karşı dünya mücadelesinde yatmıyor muydu?

Amerikan askeri gücüyle olan doğrudan çatışma da haklı olarak ancak intihar eylemlerinin olağanüstü etkisinin kısmen telafi edebileceği bir zayıflık duygusu hissetmeye yol açmıştı. Gerçek güç olarak kaybedilen, şey öldürücü fedakarlığın etkileyici gücüyle yeniden dengelenebilirdi.

11 Eylül'ün çok titizce planlanması asimetrik stratejinin bu şaşırtıcı uygulamasına cevap verecekti.

Sürpriz tartışılmaya muhtaç. Zira habercileri ve işaretleri yok değildi. 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne karşı ilk saldırı çatışmayı İslam'a karşı saldırıdan sorumlu görülen ABD'nin kalbine sokma isteğinin varlığını telkin ediyordu. Kör Şeyh Ömer Abdurrahman yeni, radikal bir cihat biçiminin esinleyicisi miydi? Her halükârda, saldırı tasarısı intiharı telkin etmiyordu. Polis de gerçekten bu doğrultuda düşünmemişti.

Bununla beraber sinyaller de yanmaya devam ediyordu.

1994 Aralığı'nda da bir hava intihar eylemi öngörülmüştü, GIA Paris-Cezayir uçuşunu yapan Air France'a ait bir Airbus uçağını kaçırdığında. Marsilya'ya konan uçağa GIGN baskın yaptı. Eylem bir olağanüstü terör ve malışer etkisi yaratacak şekilde, Paris üzerinde uçağı ve 280 yolcusunu havaya uçurmayı öngörüyordu. Mart 1995'te "Kanla İmza Atanlar Müfrezesi" *(Phalange des signataires par le sang)* adlı bir GIA grubu, başkent Cezayir'de El Biar karakoluna patlayıcı yüklü bir arabayla düzenlenen bir intihar saldırısında 45 kişiyi öldürdü. Fakat burada da kısıtlı bir alanda kalınır.

Aynı şekilde Arap yarımadasından gelme İslamcıların üzerine atılabilecek intihar eylemleri, Amerikan üslerine veya güçlerine karşı birçok defa gerçekleştirildi. İlk olarak ABD Hava Kuvvetleri'nin bölgedeki üssü Suudi Arabistan'ın Dahran kenti yakınındaki Hobar Kuleleri. Ardından Darüsselam ve Nairobi'deki Amerikan büyükelçiliklerine karşı saldırılarda hedef alınan yerleşim yerlerinin yakınına konan tuzaklı arabalar kullanmışlardı. Bunlar insanlar tarafından hedeflere yönlendirilmemişlerdi. Sonuç failler için üzüntü verici bir kıyımdı. Kurbanlar oradan geçen halktandı.

Amerikan destroyeri *USS Cole* Yemen'de Sana Limanı'nda 2000 Ekimi'nde saldırıya uğradı, bu kez bir intihar gemisiyle. Eylem Tevfik Ben Attaş'a atfedildi. 11 Eylül'den sonra da benzer eylemler gerçekleşti. Bir hücumbot Eylül 2002'de Fransız petrol gemisi *Limbourg*'u vurdu. Kenya'da 2002 Kasımı'nda İsrailli turistlerin kaldıkları bir Mombassa otelindeki saldırı üç

saldırganın içinde bulunduğu bir araç tarafından gerçekleştirildi. Laf kalabalığının da bir sınırı olduğundan bundan kuşku da duyulmakta.

Bu saldırı listesi, intihar saldırısının illa gerekli bir araç oluşturmadığını kanıtlıyor. Dolayısıyla fedakarlığı öne çıkaran bir dinsel buyruktan değil, operasyonel bir oportünizmden ya da hatta intihar eylemcisi bolluğundan kaynaklanıyordu. Bu saldırılar üstlenilmiyordu ya da ancak çok belli belirsiz üstleniliyordu. Dolayısıyla bu adamların şahsiyetlerini bu anonimliğin gerisinde aramak lazım. Ne düşünüyorlar, ne istiyorlar?

11 Eylül eyleminin önderi Muhammet Atta, aylak ergenler için Kuran okullarının (medreseler) doğrudan bir ürünü değildi. Katılıma götüren manevi kıvılcım, Amerikan ve Avrupa kampüslerindeki ileri üniversite dünyasının bağrında doğuyordu. Eylemi yapabilecek diğer kişilere kıyasla bu adamlar nasıl seçilmişlerdi? Ne kadar zaman boyunca şehitliğe hazırlanmışlardı?

Buna paralel olarak, bir başka etmen, aile bağı da motivasyon ve adam devşirmede asli bir rol oynuyordu. Mart 2003'te 11 Eylül'ün başlıca düzenleyicisi Halit Şeyh Muhammet'in tutuklanması, Eylülcüler hakkında daha kesin bir fikir edinmemizi sağladı. Şeyh Muhammet 38 yaşındaydı ve Pakistan'da doğmuştu. Erken yaşta Kuveyt'e göç etmiş, Kuzey Carolina'da Chowan College'da başladığı mühendislik eğitimini 1985'e doğru Afganistan'daki İslamcılara katılmak uğruna yarıda bırakmıştı. 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırının faillerinden biri olan ve 1995'ten beri hapiste bulunan Remzi Yusuf'un dayısı gibi görünüyor.

Bu zat bilhassa teknik sahada görece yüksek bir eğitim düzeyine sahip olup uzun zamandır ABD'ye gidip gelen ve hava taşımacılığı konusuna yabancı olmayan biriydi. Acaba uçak seçimini açıklayan bu sonuncu etmen miydi?

Görünüşte araç –uçak– ile teknik –hedef üzerinde infilak– Eylülcüleri kamikazelere yaklaştırıyordu. Ama her türlü muka-

yese ve atıf da burada son buluyordu. Japon pilot sivillerin hiçbir şekilde işin içinde olmadıkları bir savaş eylemiyle düşmanı vurduğunu düşünüyordu. Eylülcülere gelince, onların esinlerinin kaynağı başkaydı.

Kuşkusuz, Suudi-Mısır bağlantılı intihar eylemcileri bütün araçları –araba ve gemi– kullanmışlardı. Uçak saldırısı fikri, en azından, Bosnalı İslamcılar tarafından nihayetinde büyük yerleşim yerleri üzerinde düşürmek üzere eşanlı olarak 17 sivil uçağı kaçırmayı hedefleyen "Bojinka" planının tasarlandığı dönem olan 1995'ten bu yana gelişmekteydi.

Yeni Eylem Alanları: Çeçenistan, Irak

İkinci Çeçen Savaşı'nın 2000 yılında resmen bittiğine işaret eden Groznıy'ın Rus kuvvetleri tarafından ele geçirilmesi, kuşkusuz İslamcı bağımsızlık yanlılarının faaliyetlerine son vermedi. Bununla birlikte onlara, savaş beylerinin daha noktavari gerilla eylemleriyle yetinmelerine ve gerek Çeçenistan'da gerekse bizzat Rus toprağının kalbinde darbeler vurmak için intihar eylemlerinde bulunmayı seçmelerine yol açacak kadar ağır bir darbe vurdu. Ekim 2002'de Moskova tiyatrosundaki rehin alma eylemi, 2003 yılı boyunca iki yüzden fazla ölüme yol açan ve genel olarak kadınlar tarafından gerçekleştirilen bir dizi intihar eylemi serisinin girizgahıydı sadece. Medya tepkisi zayıftı. Bu aşamada, bu stratejinin etkililiğini değerlendirmek güçtü. Fakat olgunun kendisi ilginç özellikler gösteriyordu. Öncelikle, bu tip eylemlere başvurmaya muktedir terörist nitelikli bir İslamcı Çeçen bağlantısının varlığını teyit ediyordu. Paris bölgesinde 2003 yılında Fransa'daki Rus kurumlarına yönelik saldırılar (klasik tipte) hazırlığında olan bir kolun etkisiz hale getirildiği bilindiğinde, intihar eylemlerinin herhangi bir Avrupa ülkesini etkileyebileceklerini ve hiç kimsenin kendini dokunulmaz sanmaması gerektiğini saptamak zorunluydu. Başkan Putin'in ketumluğunun hiç bir emsal değeri olmamıştı. Yüz yirmi Rus vatandaşı Rus özel kuvvetlerinin yüksek derecede yoğunlaşmış, çok etkili

bir kimyasal zehir kullanımı yüzünden telef oldu. Pahalıya patlayan bu ketum tutum caydırıcı bir sonuç doğurmadı. Acımasız bir düşman karşısında rehin alma eyleminin etkili olmadığı ve terörü ayrım gözetmeksizin en çok ölüme yol açacak şekilde Moskova'ya ve yakınlarına taşımanın daha doğru olduğu ortaya çıktı. Bir karşılıklı kıyım mantığı dışında siyasal bir çıkış yolunun kenar çizgilerini ayırt etmek zordu.

Irak'ta ve Suudi Arabistan'da terörist saldırıların ve intihar eylemlerinin ortaya çıkması, 2003 yılının en iz bırakan olgusunu oluşturuyordu. Irak'ta Amerikan karşıtı eylemler hem köken bakımından hem de kullanılan araçlar bakımından büyük farklılıklar gösteriyordu. İslamcı Arap gönüllülerin Amerikan saldırısından bile önce Irak'ta toplandıklarını düşünmek de yerinde olacaktır. Aynı zamanda Irak nizami güçlerinin ortadan kalkması neticesinde sınırların kevgire dönmesinin de intihar eylemleri yürütmeye muktedir İslamcı savaşçıların sızmasına yol açtığı düşünülebilir. Bu durum da doğaçlama olmayan bu saldırıların lojistik ihtiyaçlarını sağlayan daha önceden var olan bir gizli altyapıya işaret ediyor. İnsan kaynaklarının bol olmasına ve patlayıcıların bütün ülke sathında geniş çapta yaygın bir malzeme olmasına rağmen, istilacıyı siyasal olarak tecrit etmeye ve moralsizleştirmeye yönelik hedefi belli saldırıların tertibi, asgari bir gözetim ve hazırlık gerektiriyordu.

Aynı muhakeme 2002'ye dek bu saldırıların uzağında kalan Suudi Arabistan için de geçerli. El Kaide sisteminin stratejistlerine göre bu ülke çok muhtemeldir ki en büyük stratejik hedeflerden birini teşkil ediyordu. Aralarındaki bağlar düşüncesizce ileri sürülenden daha kuvvetli ve daha sağlam olsa da ABD'yle ilişki 11 Eylül'le kırılganlaşmıştı. Kendi açısından, Suudi monarşisi bir nesildir Müslüman dünyasında Selefiliğe verilen destek ile ABD'yle ayrıcalıklı ittifak arasında sürdürülen ikili oyunu artık izleyemezdi. 2003 yılındaki saldırılara bütün anlamlarını veren bir rejim krizi başlamıştı. Riyad stratejik planda gerçek bir *hard target* [zorlu hedef] haline gel-

di. Şedit İslamcılığın kökleşmesi ve popülaritesi bakımından, ölüm gönüllüleri burada gelecekteki fedakarlıkları için uygun bir zemin ve hedef bulabilmişlerdi.

YAPILAR: İDEOLOJİ VE STRATEJİ

İdeoloji

Niçin?

Fedakarlık bütün insan toplumlarının içine işlemiş olmasa da tartışmasız biçimde askeri geleneğin içinde yer etmiştir. "En yüksek fedakarlık" deyimi klasik savaş söz dağarcığının içinde yer alır. Silah arkadaşlarını kurtarmak için kendini öldürürsün. Pratikte geriletmek için hiçbir şansın olmadığı düşmanı geciktirme eylemlerine gönüllü katılırsın. Teslim olmayı reddedersin. Termopylea muharebesindeki Kral Leonidas'tan XX. yüzyılın savaşlarına dek liste uzundur ve gelenek de bu diğerkâmcı fedakarlıklarla doludur.

Ölüm gönüllüsü silahının felsefesi, savaşçının fedakarlığını aşar çünkü mantıksal bir paradoks üzerine dayanır: Bir yandan bu bir diğerkâmcı intihardır, ama diğer yandan insanın, kendinin ve diğerinin mutlak bir reddidir. Bu bütüncül Nihilizm ikili bir şeyleşmeden ileri gelir. Ölüm gönüllüsü kendinin bir silaha, akıllı bir patlayan şeye dönüşmesini kabul etmiştir. Bu seçim ölüm sahasına bir ilk girişi doğurur. Hayatından vazgeçmiştir, önderleri tarafından planlanan ve tertip edilen gelecekteki eylemler için kullanılabilir "stok" içindeki yerini almıştır. İkinci şeyleşme insani hedefinkidir. Hasım zararlı bir hayvan, cinsiyetsiz, yaşı ve yüzü olmayan bir şey gibi muamele görür: Kendi olmayan, düşman gibi. Ayrım gözetmeme ölüm gönüllülerinin söylemine çoğu zaman korkutucu bir sessizlik yükleyen bu mutlak kayıtsızlığa dayanır.

Bir grubu adi terörizme başvurmaya iten şeylerle aynı sebepler midir bunlar? Kuşkusuz. Fakat dahası nedir? Ölümcül değiş tokuş: Onlarınkine *karşılık* benim hayatım.

Burada yüce sebepleri ve yüksek amaçları ele alma niyetinde değiliz. Savaş ya da terörizm söz konusu olduğunda bunların bir farkı yok. Uygun bir kelimeyle özetleyecek olursak bu amaçlar sebeptir. Zamana, mekâna, ihtilafa ve insanlara göre farklı adlar ve biçimler alır. Adı Vatandır, İmparatordur, Devrimdir, Allah'tır, vb. Öldürücü fedakarlık örneğinde önemli olan ne için ve daha doğrusu ne karşılığında bir insan evladının hayatını başkalarınınkini yok etmek üzere vermeyi kabul ettiğini bilmektir. Onu bu meşum işe gönüllü kılan nedir?

Bu olgu karşısında, yüzeysel açıklamalar hayli bol. Bunlar topyekün bir anlayışsızlıktan, beceriksiz bir infialden veya – daha iyisi– intihar eylemcisini gözden düşürme bilinçli maksadından kaynaklanıyor. Bu insanlıklarını, insanlığını inkâra mağdurlar saldırganlarına karşı, hatta bazen merhametli bir akılcılık inkârıyla cevap veriyorlar: Bunlar deli, uyuşturucu bağımlısı, onlara kendi zavallı dünyalarında ulaşamayacakları bir öbür zevk-ü sefa dünyasında somut ödüller vaat ederek kötüye kullanan gerçek suçlular olan önderleri tarafından gerçekleştirilen bir beyin yıkamayla beyinleri boşaltılan zavallılardır.

Nihayet, merhamete dayalı bir versiyon daha var: Sefaletin sebep olduğu ümitsizlik, yoksunluk, düşmanın zorla uyguladığı kötü muamele. Psikiyatrlar "düşman" tarafından babaya ya da ağabeye uygulanan şiddet sahnelerinin genç çocuklar üzerindeki travmatik etkisinden dem vuruyorlar.

Herhangi bir ciddi eylemin gerekleri ölüm gönüllülerini onları değerli kılan durum bilinci ve intibak yeteneği gibi asıl şeylerden uzaklaştırabilecek her türlü maddenin etkisi altında kalmaktan alıkoyar. Bir uyarıcı fiziksel dirençleri aşmayı sağlayabilir. Uyuşturucuya başvuru burada sona erer.

Tartışmasız olarak ölüm gönüllüsü davanın istisnai biçimde bir içselleştirilmesiyle harekete geçer. Düşmana duyduğu hınç öyle yoğundur ki artık şahsi olmaktan çıkmıştır. Bir araya gelen bu iki etmen yolu ayrım gözetmeden hedefe yönelmeye açan bu şeyleşmeyi doğurur. Motivasyon önderin eğitimi sıra-

sında sağlanır ve güçlendirilir. Grup dinamiği etkisiyle biraz daha geliştirilir. Kuşkusuz, bir kez eğitildikten sonra ölüm gönüllüsü yakınlarına bile psikolojik bir yabancılık hissi yayar. "Aday"dır ve bir başka boyuta aittir. Fakat bu durum kendini silaha çevirme gönüllü kararının bir sonucundan başka bir şey değildir. Ana motivasyonu bulmak için çok daha derinlere inmek lazımdır.

Diğerkâmcı intihar mefhumunu anladığımız ânda umutsuzlukla açıklamayı (bencil intiharcının mantığı) bir kenara bırakmak ve onun yerine aksi bir mantığı, kazanç umudu mantığını ikame etmek zorunda kalırız.

Eylemi tamamen bencil olan adi intiharcının tersine ölüm gönüllüsü umutsuz biri değildir. Tam tersine. Öldürücü fedakarlığından dava için ve ait olduğu topluluğu için daha iyi bir sonucun çıkacağı inancıyla hareket eden trajik bir "oyuncu"dur o.

Dolayısıyla kazanç umudu, bireysel psikoloji ile kolektif strateji arasındaki kavşakta, ölüm gönüllüsü olgusunun motorunu oluşturur.

Fakat hangi kazançlar? İyi anlaşalım. Kuşkusuz bu dünyadaki bütün yasakları ihlal eden öbür dünyadaki âlemler ve şehvet sefaları biçimindeki maddi kazançlar değil. Ciddi ciddi İslamcılığın şeriatın karnavalvari zıddını ödül olarak sunduğuna mı inanılıyor? Cennetin zevklerine dair bir literatür olsa da, bu olduğu gibi kabul edilebilir bir şey değil.

Kim Bunlar? Önderlerin ve Neferlerin Sosyo-psikolojisi

İki kategoride önder var: Esinleyiciler ve eğitmenler.

Birinciler trajik bir hürmetle çevrili olup uzaktadırlar. Onlar davayı cisimleştirir ve konuştururlar. İkinciler ise yakındaki eğiticilerdir, ölüm gönüllüleri takımının eğiticileri.

Ölüm gönüllüsünü şartlandıran devamlı ileriye doğru aktarma yapılan sürekli bir zincir oluştururlar. Vietminh'in Bolşeviklerin siyasal komiser modeline benzer siyasal eğitmenleri (*cân-bô*) vardı. Buna paralel olarak, bu tip bir eylem için uzmanlaşmış eğitmenler de vardı.

Önderler nadiren yoksul tabakalardan geliyorlardı, hatta tam tersine. Genel olarak iki veya üç nesildir gelişmekteki üçüncü dünya toplumlarının ayrıcalıklı katmanına mensuptular. Zeki, çok iyi eğitimli olan bu kesimler serbest meslekler, doktorlar, öğretmenler ve papaz sınıfı arasında dağılmışlardı. Zaman geçtikçe "profesyonel devrimci" statüleri bu başlangıçtaki mensubiyeti siler, ama hiçbir zaman onu yok etmez. Bin Ladin ve El Zevahiri'nin[4] başlıca esinleyicilerinden biri olan Seyyid Kutub, iki kültür arasında kimlik kaybı korkusu üzerine dayalı temel bir uyuşmazlık bulunduğu saldırgan duygusunu doğuran Batı karşısında bir entelektüel yoksunluğun örneğini oluşturur. Birleşik Krallık ile Fransa'yı 1920 ile 1960 arasında sarsan sömürge karşıtı düşmanlığın Amerikan karşıtı bir düşmanlıkla yer değiştirip değiştirmediğini (yadsımanın egemen güce aktarılması) kendimize sorma durumundayız. Birçok şedit İslamcı gerçekten bir "Amerikan tecrübesi" geçirdi.

Faillerin sosyal kökeni çok büyük bir heterojenlik sunar. İntihar eylemine başvuru ne kadar kitlesel bir karakter (İran, Vietnam...) sunarsa sosyal köken de o kadar mütevazı ve eğitim düzeyi de o kadar düşüktür. Tamiller, Filistinliler, Eylülcüler bütün sosyal sınıflara çağrıda bulunuyorlardı. Kuran okullarının derme çatma ürünleri olmak bir yana, fen veya teknoloji okuyan gerçek bir üniversite bagajına sahip yüksek oranda öğrenciye rastlıyoruz. Birçoğu seyahat etmiş, Batı dünyasını bilen kişiler. Tabiatıyla toplumun genel seviyesi adam devşirme üzerinde de yansımasını buluyor. Çeçen toplumunun fakirliği genel olarak savaşçıların, özel olarak da ölüm gönüllülerinin hımbıllığını belirliyordu.

[4] Philippe Migaux'nun makalesine bakınız.

Yakın zamandaki gelişmeler bütün sahalardaki heterojenliği ortaya koyuyor. Tamil Kara Kaplanları'nda sistematik olan kadınların varlığı Filistin'de ve Çeçenistan'da genelleşmekte. İslamcı hareket kadınları üye yazmaktan hiç de yüksünmüyor. Ayrıca bugün bir kadın (biraz) daha az güvensizlik doğurmakta. Üstelik motivasyonları da erkeklerinki kadar güçlü.

Önderler ile failler arasındaki bağlar temel bir nitelik arz ediyor. Etkili bir mücadele yürütmek için işte bu bağı koparmak gerekiyor. İntihar eylemine karşı çıkma iddiasındaki kişi için önemli olan bu ilişkinin kalbine girmek, neden yapıldığını anlamak. Bütün gizli güçleri keşfetmek için en karmaşık psikolojik yorumlardan korkmamak gerek.

Öldürücü fedakarlığa çağrı yapan önderler, örgütleri terörizme başvuran kalabalık siyasal önderler topluluğunun içinde göze batarlar.

Dün Amiral Onişi, bugün Valupilay Prabhakaran (Tamil Kaplanları) veya Şeyh Nasrallah (Hizbullah) az çok uygun bulunan bir kişilik kültünün konusu oluyorlar.

Bağlılık andı önemli bir rol oynar. Kesin seçime işaret eder. Öndere verilen bu söz, bu gönüllü itaat psikolojisinin[5] iyi bildiği angajman insanın silaha dönüşmesini kutsar.

Korkunç arkaik baba figürü (bir karşı terör etkisi yaratan) olarak önder aynı zamanda cemaatin karşı bağışının teminatı haline gelir: Kahramanlar ve şehitler kültünün gelişmesini sağlar. Törenlerini onurlandırır, geleceğin ölüm gönüllüleri stokunun yeniden üretimi amacıyla saklanan bir hatıranın cenaze ekonomisini tertip eder. Okullar örnek şehidin taklit edilmesini teşvik eden bir yapının taşıyıcısı haline gelirler. Tahsis edilmiş mezarlıklar ölüm gönüllülerini onurlandırır. Böylece topluluk katlanılabilir hale gelen bir tür tanzim edilmiş acı içinde, her zaman varlığını hissettiren ölüleriyle yaşar. Çocuklar babalarıyla veya ağabeyleriyle ve kim bilir belki de kız kardeşleriyle

[5] Nihai hali bozulmuş biçimiyle reklamdan başka bir şey olmayan itaat ve angajman psikolojisi. Bu manipülasyonun bu veçhesi François Géré'nin kitabında uzun uzadıya tahlil edildi: *La guerre psychologique*, Economica, 1997.

gurur duyarlar. Batı toplumlarının cahili oldukları bir kültür gelir yerleşir.

Eğitim ahlaki hazırlık ile operasyonel talimi, grup dinamiği denen şeyle birleştirir: Örneklik, taklit, rekabet.

Vietminh'lerde, Kara Kaplanlar'da, Filistinlilerde, gruba eğitim almaya (bir imam, bir siyasal komiser tarafından), ama aynı zamanda kolektif arzu potasında eritmek için onsuz olmaz bu dinamiği yaratmaya yarayacak, az çok uzun bir içine kapanma dönemi saptarız hep. Bu geri çekilme, dava adına, "yüce" bir rekabete sevk etmek için her bireyi içine alan yarışmayı teşvik eder: Daha çok düşman öldürmek, en değerli hedefi yok etmek, vb. Bu ateşli coşku ölümü unutmayı, bir başka psişik boyuta, biyolojik yaşamın ötesine girmeyi sağlar. O zaman doğar bir tamama eriş olarak algılanan eyleme geçme sabırsızlığı.

Bütün askeri eğitimlerin olduğu gibi, talimin de amacı vücuda egemen olmak ve zihni kontrol etmektir. Gerçekten, intihar eylemini başarıya erdirmek için insanı insan yapan iki engel düzeyini aşmak elzemdir: Vücudu ve "benzeri"nin bilinci, insan türüne, bu topluluğa ait olma duygusu.

Önce vücudun doğal tepkisi müdahale eder.

En savaşçı, en motive olmuş, onur yasasından en çok etkilenmiş olan birlikler bile sonsuza dek uzun ve yoğun bir bombardımana direnemezler. Hayal gücünden bağımsız olarak vücudun direncinde de durum budur. Korku da bilhassa fizyolojik bir protesto ediştir.

İşte bu düzeyde çok hafif bir uyarıcı faydalı olabilir. Son ânda ayaklanma ve iradeyi reddetme tehlikesi taşıyan vücudu rahatlatır. Bir intihar eylemi yürütmenin tam bir zihin açıklığı gerektirdiği bellidir. Ölüm gönüllüsü seçiminin sebebi de budur: İntibak zekâsının, eylemi sonuna dek sürdürmeyi ya da gerekirse başlangıçtaki planı değiştirmeyi, hatta iptal edip başka bir teşebbüse bırakmayı sağlayacak durum kavrayışının esnekliği.

Öte yandan ahlaki irkilmeyi, insanlığın spazmını da hesaba katmak gerekir.

Kişisel veya bir yakından kaynaklanan bir kin olmadıkça başkasını öldürme kolay bir fiil değildir. Tanınmayan, anonim bir insan, kendinden başlayarak, çok bildik görüntüler verir. Düşmanı şeyleştirmeyi ve insan topluluğunun bütün duygusunu hiçleştirmeyi amaçlayan nihai ideolojik eğitim de burada devreye girer.

Planlama

"Kurtarılmış" bölgelere, yani görece korunaklı geri üslere sahip iyi yapılanmış örgütlerde eğitim yavaştır, eylemin itinayla kurgulanması zaman alır. Bütün ciddi askeri eylemlerde olduğu gibi, öncesinde şunlar vardır:

–İstihbarat toplama;

–Görev tanımlaması;

–Eylemin hazırlanması: Hedefin keşfinin yapılması ve bazen prova edilmesi.

Stratejik hedef bakımından hedefin niteliği birkaç aylık bir hazırlık süresine yol açar: Tamil Nadu boğazında bir gemiye saldırma veya İkiz Kuleler'e ve Pentagon'a saldırı.

Filistinliler İsrail ordusuyla hemen hemen günübirlik bir doğrudan çatışmanın aciliyeti içinde doğaçlama yapmıştılar. 1996'dan bu yana Hamas siyasal düzeyde bir stratejik perspektif içinde acele etmeden eylemleri hazırlarken askeri nitelikte taktik cevaplar vermesi gerekmişti. İslami Cihat ve El Aksa Şehitleri Tugayı da aynı yaklaşımı benimsemek durumunda kaldılar. Girişimin esas meselesi yön değiştirmişti.

Lojistik

Önemi bağlama göre değişiyor. Genel olarak, gerileme sırasında bile karmaşıklık düzeyi hatırı sayılır durumdaki Japon savaş

gayreti ölçüsünde olan Japon örneği haricinde basit düzeyde kaldı. Çoğu durumda, hımbıllıktan söz edebiliriz: Üretimi veya tedariki kolay, kemerde taşınabilir patlayıcılar, muhtemelen taşıtlar. Ölüm gönüllüsü silahının stratejik değerinin ölçüleceği endaze budur.

Genel Strateji: Asimetri ve Maliyet-Etkililik

Niçin öldürücü fedakarlığa başvurulur? Maharetle kullanılan sıradan bir silahın yapamayacağı neyi yapabilir? Buna birçok cevap vardır ve birçok düzeyde ele alınabilir:

–Stratejik düzeyde, en azından kısmen potansiyellerin dengesizliğini çözer.

–Lojistik düzeyinde, faydalı, etkili, ucuz, kolayca yenilenebilir bir silahtır.

–Taktik düzeyde, insan zekâsına dayandığından etkilidir.

Fazladan, ait olduğu insani, teritoryal, manevi cemaati tehlikeye düşürerek ona çok ağır bir yenilgiye patlayacak olan bir saldırı duygusu içindeki en zayıf olanın silahıdır. Ölüm gönüllüsü hasımlar arasında temel bir asimetriyle belirlenen bir stratejik durum çerçevesinde bir son çare cevabı oluşturur. Askeri bakımdan bulunulan aşağı seviyenin bir telafi edicisini oluşturur: "Eğer İsrailli istilacıya karşı mücadele etmemizi sağlayacak klasik silahlara sahip olsaydık, şehit enstrümanı gayrimeşru olurdu. Şehit eylemine başvuruya izin veren zorunluluktur" beyanında bulunmuştu 1999'da Hizbullah'ın sözcüsü Şeyh Malik Vehbi. İslamcı dinsel önderler bu noktada son derece açıktırlar: Eylemleri farklı stratejilere yol açan farklı bir değerler mertebesinde yer alır. Mollalar ve Ayetullahlar bugünkü dünya düzeninin kabul edilemez olduğunu düşündüğünde Şiilik de geleneğiyle buluşur. Hizbullah'ın başka bir sorumlusu Mustafa Şamran "biz var olan dünyanın kurallarıyla savaşmıyoruz" diye eklemişti. "Biz bu kuralları reddediyoruz."

Ölüm gönüllüsü silahının ikinci avantajı genel olarak lehteki maliyet/etkilik oranı.

Bu mefhum bir silah sisteminin değerinin belirlenmesine katkıda bulunur. Hem zaten söz konusu olan da budur: Seçim, eğitim, donanım, eylem, hedef verimliliği. Ölüm gönüllüsü değerini stratejik hedeflere göre belirlediğimiz şu nesnedir. Biraz hızlıca olağanüstü bir verim sonucu elde ederiz.

Savaşta amaca varma demek olan *stratejik etkililik* ile bir göreve veya bir dizi göreve kıyasla kazanç ve kayıp bakımından başarı oranını veren *operasyonel etkililik* arasında ayrım yapmalıyız. Doğru hedefler seçerek görevin iyi tanımlanmasını sağlamak da zorunludur. Stratejik etkililik kuşkusuz operasyonel başarının bir fonksiyonudur, ama sadece kısmen. Nitekim çatışmayı etkileyen bütün olaylar gibi silah kullanımının bütün kurucu unsurları da hesaba katılır. Dahası, hasmın tepki ve cevaplarının gelişimini de hesaba katmak gerekir.

Örneğin kamikazelerin operasyonel etkililiğini ölçmek mümkündür.

Eğitilen pilotların sayısı 7.000'e yaklaşmıştı. Tarihçi İkuhito Hata'ya göre bunlardan 3.400'ü telef oldular. Sadece Okinawa savaşında 1.035 tanesi kullanılmıştı. 25 Ekim 1944 (Leyte Muharebesi) ile 11 Ocak 1945 (Okinawa Muharebesi) arasında 300 Amerikan gemisi vuruldu, bunların 34'ü battı. Hedefin vurulma oranı sekizde birden azdı. Leyte'de 424 uçak ve 500 adamla Japonya biri hafif uçak gemisi *Saint-Lô* ve bir diğeri de bir eskort uçak gemisi olmak üzere 18 gemiyi etkisiz hale (Atlantik savaşında Alman denizaltılarının seferlerine kıyasla çok düşük sonuçlar) getirmişti.

Amiral Chester Nimitz ve Amiral William Halsey, Filipinler Savaşı'ndan sonra dört kamikazeden birinin hedefine ulaştığını kabul etmişlerdi, ama batırılan gemi başına oranın da 1'e 33 olduğunu belirtmişlerdi. % 26,8'inin bir gemiye isabet ettirdiği, % 2,9'unun bir gemiyi batırdığı teyit edilmiştir. Ardından operasyonel etkililik sürekli düşmüştür.

İran-Irak Savaşı yaklaşık 800.000 ölüye yol açtı. Cezayir'deki iç savaş –henüz bitmiş olmaktan uzak olan– yüz bin kurbanı büyük ölçüde aştı. Bu kıyımlara kıyasla ölüm gönüllülerinin eylemlerine bağlı ölümlerin sayısı gülünç kalıyor. Japon örneğinde kamikazeler savaştaki kayıpların çok küçük bir kısmıydı: Ağustos 1945'te Hiroşima'daki 140.000 ölüye, Mart 1945'te Tokyo bombardımanındaki 300.000 kurbana kıyasla 3.500. 6 Haziran 1944'te Omaha Beach'te Amerika'nın maruz kaldığı kayıplara kıyasla bir kamikaze saldırısının kurbanları acınası bir rakamın ötesine geçemiyordu.

Ölüm gönüllüleri zayiatı açısından bakıldığında ise tablo tezat oluşturuyor.

Özellikle bu silah büyük boyutlu klasik bir savaşa iliştirilmiş bulunduğundan Vietnamlılar, Japonlar ve İranlı *Besic*'ler en önemli intihar kontenjanlarını oluşturdular. Mukayeseli olarak, Filistinli ölüm gönüllüleri sayısı düşük kalıyordu. 2002'de ani artışa kadar bu sayı Tamil Kara Kaplanları'nınkine hemen hemen denkti (yaklaşık iki yüz elli). Bu rakamlar zaman içindeki yayılmaları uyarınca farklı bir değer alıyorlar. Tamil örneği zaman içinde yayılıyor (on yıldan fazla); daha yeni olan Filistinlilerinki 2001 yazından itibaren olağanüstü bir yoğunlaşma yaşadılar.

Operasyonel açıdan etkili olması bakımından Filistinli ölüm gönüllülerinin eylemleri çok iyi neticelere ulaştı.

1987'den 1993'e dek İsrailliler ile Filistinliler arasındaki zayiat oranları 1 İsrailliye karşı 6,7 Filistinliydi (174'e karşı 1.162). İkinci İntifada'nın ilk aylarında oran 5,3'e düştü. 2001 baharından itibaren ise sistematik biçimde ölüm gönüllülerine başvuru durumu değiştirdi, oran 1,7'e, sonra da yaz sonunda 1,5'e düştü.

Japon Ölüm Gönüllüleri: Binlerce insan ve uçak, hâlâ kullanılabilir durumdaki patlayıcılar, yakıt. Stratejik düzeyde çok sınırlı etkililik.
Vietnamlı Ölüm Gönüllüleri: On binlerce insan ve az miktarda, yapımı kolay, iyi kalitede patlayıcı, stratejik ve taktik olarak iyi neticeler.
İranlı Ölüm Gönüllüleri: Belirli bir silahı olmayan on binlerce genç gönüllü. İnsani maliyet sayılmazsa yüksek etkililik.
Tamil Ölüm Gönüllüleri: Birkaç yüz, iyi hazırlık, iyi kalitede malzeme, çok yüksek etkililik.
Lübnanlı Şii Ölüm Gönüllüleri (Hizbullah): Birkaç yüz, iyi planlama, basit lojistik, derme çatma silahlar. Çok yüksek etkililik.
Filistinli Ölüm Gönüllüleri: Hızla artmakta olan, derme çatma araçlarla teçhiz olmuş, yakınlarda konuşlanmış birkaç yüz. Belirsiz sonuçlar.
El Kaide sisteminden gelen "Eylülcü" Ölüm Gönüllüleri: Binlerce, araçlar derme çatma, lojistik iyi. Yakına yaklaşılmaz etkililik. Nihai sonucu hiçbir şekilde öngörmeyen istisnai boyuttaki olağanüstü bir darbe.
Çeçen Ölüm Gönüllüleri: Birkaç yüz, önemli bir insan potansiyeli, derme çatma araçlar. Nihai sonuç çok belirsiz.

Maliyet duruma göre değişiyordu. Bir Japon kamikaze çok pahalıya patlıyordu: Yakıt, askeri pilotluk eğitimi, kaliteli taşıt, patlayıcı yük. Bir Vietminh'li, İranlı, Tamil ya da Filistinli ölüm gönüllüsünün Japon havacılara kıyasla hiçbir maliyeti yoktur.

Oran insani silahın hedefe yönelik hayata geçirilmesine tekabül ediyordu. Bugün bir askeri, ama aynı zamanda psikolojik, dolayısıyla Japonların hiçbir zaman gerçekten ulaşamadıkları bir boyut olan hayli siyasal bir etki söz konusu.

Bomba tuzaklı arabaya göre hangi avantaj vardı? Anilik, sürpriz, kesinlik, hedefe sızma yeteneği. Bir insan tarafından kullanılan araç "önünde ya da yanında" değil, ama "içinde" in-

filak eder. Son olarak taraftarların kutsadıkları şehadet eylemi psikolojik faktörü devreye girerken, hasım da bu mutlak irade gösterisinin moral şokunu sindirmek zorunda kalır.

Bu aşamada, korumayı ve cevabı daha iyi uyarlamak için anlamakla görevli servisler için bile bu sorunun cevabı yoktur.

Mekânlara ve hedeflere göre düşünce düzeyleri ve kalite farkları vardır.

Bali'deki diskotek (tuzaklı araba) sınırlı bir hedef olarak kalıyor: Bulunulduğu yerde elinden gelen yapılır. Kuşkusuz ortak ve yoğun olan zarar verme arzusu eylem kapasitesini kavrayış zekâsını zayıflatır. Uluslararası bir sistem olan El Kaide, kuşkusuz aynı ölçüde parlak önderler ve aynı ölçüde etkili ağlar barındırmıyor. Sayısız yetersizlik var. Bu kırılganlıklar gösteri gücünü öne çıkaran dış gözlemciler tarafından yanlış algılanıp küçümseniyor. Buradan kalkıp bir zayıflama eğilimine hükmetmek ise fazla ileri gitmek olur.

Batılılar ancak kendi tepkilerini görüyorlar. Büyükelçilikleri esirgeyip yoldan geçenleri katleden tuzaklı arabaların haracını ödemeye pek az hevesli yerel halkların negatif duygusunu göz ardı ediyorlar. 1998 yazında Nairobi ve Darüsselam kurbanlarının ailelerinin bu sakil saldırıların faillerini güle oynaya bağışlayacaklarına inanabilir miyiz gerçekten?

Bununla birlikte, özel servisler ayrım yaparlar.

Planlamanın her zaman bu kadar keskin olmaması ve seçimin bazen elde edilecek fırsatın sonucu olması da mümkündür.

Bir hedef basitçe onunla ilgili yeterli istihbarat olduğu için vurulur.

Silah elinin altındayken, bir intihar eyleminin planlayıcısı elinin altındaki ve beklenmedik ânda bir fırsat sunacak olan istihbarata da dayanır. İki eylem kategorisi vardır: Sabit, yüksek değerdeki hedeflere yönelik uzun planlamalar gerektiren eylemler ve elverişli hedefleri hesaba katan çok daha basit ve koşullara bağlı eylemler. Ölüm gönüllüleri bu birinciler için uygun

adaylardır, ama basit bir eylem için kullanılabilir bir havuz varsa niçin bir ölüm gönüllüsü eylemi yapılmasın?

Sonunu Getirmek mi?

Bu, ortak töz (*consubstantiel*) niteliğinden ötürü sanki insanlığın sonunu getirmeyi iddia etmek gibi. Bununla birlikte, ne mazur görebilir ne de pasif kalabiliriz.

Karşı koymak, öncelikle ve acilen, operasyonel etkililiği azaltmak demek. Sonra, uzun vadede, ideolojik meşruiyeti ortadan kaldırmak demek.

Temele maddi ve özellikle manevi boyutunda hedef mefhumunu koyarak birçok eylem tarzı geliştirmeye çalışacağız: Fiziksel olarak korumak ve karşı saldırıya geçmek.

Korumak, intihar eylemini hep daha zor ve giderek daha az kazançlı hale getirmek demek.

Karşı saldırı, üsleri, altyapıyı imha etmek demek. Bu, önderlerin ve eğitmenlerin başını almak demek. Halklara ve mallara karşı misillemeler ise önderler ile halk kaynakları arasındaki bağın biraz daha fazla kaynaşması sonucunu doğurur.

Çok ileri gitmeden bir caydırma sağlamak çok önemli.

Ölüm gönüllüsünün bir kazanç ümidiyle hareket etmesi ölçüsünde, eyleminin sonucunda ortaya çıkacak durumun değişmemiş ve hatta daha önce var olana göre daha kötü görünmesi için elden gelen yapılmalıdır. Sonuç olarak kazançtan çok kayıp olacağı ve hedefe bu yolla ulaşılamayacağı düşüncesini aşılamak önemli.

Bütün ideolojik sistemlerin, koşullar onu gerektirdiği ölçüde, amaç aracı haklı çıkarır bahanesiyle herhangi bir eylemi meşrulaştıran bir muhakeme geliştirmeye muktedir olduklarını saptamak çarpıcıdır.

Dolayısıyla bir gayrimeşrulaştırma teşebbüsüyle ideolojik olarak gözden düşürmek mümkündür. Bu, dava karşısında yöntemi eleştirmekten geçer.

Bu iş tabiatıyla ancak içeriden intihar eylemlerinin meşruiyetine dair şüphe doğurarak yürütülebilir. Ayrım gözetmeksizin öldüren "şehit" için bütün saygı kırıntılarını yok etmeyi varsayar.

Uzun vadeli yaklaşım ekonomik değil, siyasal ve ideolojiktir.

Modern toplumlarda mücadele değerler üzerinedir ve bilhassa da hayatın değerleri üzerine. Ölüm gönüllüsü olma kararı hayat ilişkisine yönelik abesliğe yetki vermez. Kutsal ve simgeselle kopuş halindeki Batı toplumlarını niteleyen düşüncesizlik ve ret, güvenlik teknolojilerinin asla cevap vermeyi başaramayacakları temel bir kırılganlık yarattılar.

Ölüm gönüllüsünü reddetmek için onun mesajını duymak ve meydan okumasını anlamak da gerekir. O ölümünün bizim hayatımızdan daha fazla ağırlığı olduğunu ve insanın fedakarlığının insandan daha değerli olduğunu iddia eder. Bu sahada artık cevap veremeyecek durumda olmak öngörülemez, ama mutlaka çok ağır sonuçları olacak bir yenilgi olacaktır.

Bugün tam bir gelişme içindeki, terörizmin en yüksek evresi ölüm gönüllüsü silahı hızla yok olmayacak.

Bunu başaracak stratejinin yolları ve araçları henüz icat aşamasında.

TERÖRİZM KARŞISINDA ABD

Arnaud Blin

Niye ABD üzerine özel bir bölüm yapıyoruz? Ne de olsa Büyük Britanya veya Fransa gibi başka ülkeler ABD'den çok daha uzun zamandır ve çok daha sabit bir biçimde terörle karşı karşıyaydılar. Bununla beraber, 11 Eylül 2001'den beri Amerika, uluslararası terör karşıtı mücadelenin merkezi haline geldi. Daha genel olarak dünya, bundan böyle istesin veya istemesin, kendini ABD'ye göre tanımlıyordu. Pierre Hassner'in dediği gibi: "Daha dün nasıl kendimizi SSCB'ye, Çin'e ve sosyalizme göre belirliyorsak, bugün de ABD'ye, kapitalizme ya da modernizasyona ve küreselleşmeye –aynı ânda hem cisimleşmesi hem de lehdarı gözüktüğü– göre konum alıyoruz."[1] Tek süpergüç –ya da tercihe göre "hipergüç"– olan ABD o günden itibaren 1991'den sonra üstünden çıkartmakta zorlandığı soğuk savaş asker üniformasını Batı karşıtı terörizmin belası Haçlı kıyafetiyle değiş tokuş etti. Amerika yarı ilahi "şer güçleri"ne karşı mücadele görevini üstüne vazife edindiği kadar motive olmamıştı hiç. Komünizminkilerden sonra, bugün azimle terörizminkilere karşı duruyor. Nasıl, niçin ve hangi perspektifle hareket ediyor? Burada işte bu sorulara cevap vermeye çalışacağız.

Ama önce, ABD'nin ve terörizmin tarihinin üzerinden kısa-

[1] Pierre Hassner, *La Terreur et l'Empire. La violence et la paix*, cilt II, Paris, Le Seuil, 2003, s. 149.

ca yeniden geçelim. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ve hatta bugün 11 Eylül saldırılarından sonra bile geniş ölçüde yaygın olan bir önkabulün tersine ABD tarihi boyunca bu olguya tamamen bigane kalmadı, her ne kadar terörizmin bugüne dek ABD'nin siyasal ve toplumsal yaşamı üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı söylenebilse bile.

İLK KARŞILAŞMALAR

Birçok ulusal kurtuluş hareketi gibi, Amerikalılar da sömürge boyunduruğundan kurtulmak için silaha sarılmak zorunda kaldılar. Bununla birlikte, İngiltere'ye karşı husumeti başlatan bir terörist eylem değil Boston Çay Partisi'nin bir kışkırtma eylemi (üç İngiliz gemisinin çaydan ibaret yüklerinin denize dökülmesi) oldu. Bunun etkisi bir terörist saldırınınki kadar oldu, ama Tarih bakımından Amerika hiçbir zaman terörist olmadı. Kurucu Babaları da. 1974'te (13 ve 21 Kasım) Birleşmiş Milletler Asamblesi'nde bir görüşme sırasında Yaser Arafat eylemini Amerikan devrimcilerininkiyle mukayese etmişti. Böyle bir mukayeseyc çok öfkelenen ABD delegesinin buna cevabı şöyle oldu: "Bilinçli bir terör politikasının neticesinde hiçbir taraftan tek bir kurban dahi verilmemiştir. Ulusumuzu inşa edenler ve özgürlüğümüz için çarpışanlar hiçbir zaman amaç araçları haklı çıkarır kolay bahanesine sığınmadılar."[2] Bostonluların eylemi kendiliğindendi ve bağımsızlık savaşını tetiklemeye yetmişti. Fakat Kurucu Babaların farklı koşullarda asla terörizm silahına sarılmayacaklarını kim kesinlikle ileri sürebilir?

Her ne olursa olsun, ABD'nin kendini terörizm olgusuyla ilintisiz olmayan bir sorunla karşı karşıya bulması için bağımsızlık savaşından sonra uzun süre beklemek gerekmeyecekti. Tarihçilerin Akdeniz'deki Berberi korsanların eylemini terörist eylem olarak niteleme âdeti yoktur. Kesin bir dille söylemek

[2] Bkz. Albert Parry, *Terrorism. From Robespierre to Arafat*, New York, Vanguard Pres, 1976.

gerekirse, Berberi korsanların hedefi siyasal olmaktan çok ekonomikti. Diktatoryal kralcıkların hizmetindeki korsan gemilerinin görevi Akdeniz'de seyrüsefer halindeki yabancı gemilerden haraç almaktı. Kullandıkları teknik terör tekniğiydi: Korsanlar diğerleri boyun eğsin ve barış içinde seyahatlerine devam etmek için haraçlarını ödesinler diye bazı gemilerin yolcularını katlediyorlar ve rehin alıyorlardı. Başka devletler tarafından desteklenen bu pratik öyle bir boyuta ulaşmıştı ki artık siyaset alanına girilmiş ve haraççı devletler haraç veren devletlerle doğrudan doğruya müzakere eder olmuşlardı. Bu tamamen bir terörizm değildi, ama teknik bugün teröristler tarafından kullanılanı hatırlatmıyor değildi, bilhassa devletler tarafından ısmarlanan terörist eylemlere gönderme yapıldığında. Rastlantıya bakın ki Trablusgarp da bu tekniği kullanıyordu, tıpkı iki yüzyıl sonra Albay Kaddafi'yle birlikte yapacağı gibi. XIX. yüzyılın dönemecinde, genç Amerika daha o zamandan ticaret gemilerine yönelik yüzlerce saldırının mağduruydu. Karşılık vermeye karar verdi. Bu ABD'nin yurtdışındaki ilk büyük ölçekli müdahalesiydi. Bu vesileyle Washington bir deniz kuvvetiyle kendini teçhiz etti ve Thomas Jefferson'un dürtmesiyle ABD kendini beladan sıyırmak için mümkün olan bütün araçları devreye soktu. Sonuç getirmeyen birçok teşebbüsten sonra Amerikan bahriyelileri Akdeniz'i gemicileri yüzyıllardır zehirleyen bir tehditten kurtarmaya katkıda bulundular.

Bu dönemin önemi, Berberi korsanların kullandıkları teknikleri çağdaş teröristlerinkiyle kıyaslamaktan ziyade Amerika'nın bu vesileyle tepkisini tahlil etmek. Öte yandan Amerikan tarihinin unutulan bu döneminin 2001'deki saldırıların ardından Afganistan'a müdahalesinden sonra ABD'de tekrardan ilgi konusu olduğunu da kaydedelim. Akdeniz'deki müdahale döneminde ABD tamamen Avrupa tarafından egemen olunan bir jeopolitik satranç tahtasının dışında kalmış önemsiz bir ülkeydi: Aynı dönemde Napoléon Bonapart'ın Avrupa'daki seferlerinin finansmanına yardım etmek için Amerika'da (bugünkü) üçte bir bü-

yüklüğündeki Fransız topraklarını ucuza elden çıkarması da bir rastlantı değildi. Amerikan hükümeti ise Avrupalıların Berberi korsan diktatörlerle her olayda ayrı ayrı müzakere yolunu tercih ettikleri bir ortamda tamamıyla masraflı bir askeri kampanyaya girişmeye karar verdi. Fakat Jefferson ardıllarının Amerika'nın çıkarlarının ulusal topraklarla sınırlı olmadığını idrak etmelerinin bir yüzyılı bulacağını anlamıştı. Amerikan kıtasının dışındaki bu müdahale istisnaiydi. Theodore Roosevelt'in etkisiyle kendi nüfuz alanlarının dışında tekrar bir angajmana girmeleri için XX. yüzyılın başını ve Washington'un askeri gücünün bütünüyle ve teknolojik üstünlüğünün teminatıyla terörizme karşı saldırıya karar vermesi için de XXI. yüzyılı beklemek gerekecekti. Fakat ilk kez, ya da hemen hemen, ABD o zamana dek dokunulmaz addedilen kendi toprağında vuruldu.

Amerika ancak 2001'den sonra terörist tehdidin gerçekten bilincine vardıysa da değişik kereler kendi toprağında terörizmle karşı karşıya geldi. XIX. yüzyılın sonunda ABD de kendi "suikastlar çağı"nı yaşadı, her ne kadar bu Avrupa'da aynı dönemde olandan çok daha az dinamik de olsa. Terörist dalga birçok unsurun bir araya gelmesinden kaynaklanmıştı. Öncelikle Avrupalı göçmenlerin akını eski kıtadaki fikir ve ideolojilerin yeni kıtaya aktarılmasını sağlamıştı. Ardından, sanayileşme kimi zaman şedit bir çizgi benimseyen bir sendikacılığı doğurmuştu. Nihayet, teknolojinin büyüsüne kapılmış bir toplumda dinamitin icadı, bazıları için toplumun itilmişlerinin hizmetinde bir talep aracını –bazıları hatta dinamitin bütün dünyayı eşitlik temeline yerleştiren demokrasinin bir aracı olduğunu iddia ettiler– temsil etti. Buna uzun vadede Amerikan toplumu üzerindeki etkisini ölçmenin zor olduğu kayda değer bir olayı da eklemek gerekir: Amerikan İç Savaşı (1861-1865). Sanayi çağının ilki olan bu savaş Otuz Yıl Savaşı'ndan bu yana bilinen en vahşi savaş oldu. Bilhassa Sherman (Kuzey) tarafından Güney'in halklarına karşı düzenlenen, hedefi hasmın direnme iradesini yok etmek olan, yıkıcı kampanyayla simgelenmiştir. Bu operasyon çığır açtı ve

XX. yüzyılın psikolojik stratejilerini ve savaşta şiddetin zirveye çıkmasını muştuladı. Savaştan sonra, ABD'nin güneyinde Ku Klux Klan gibi örgütler yerel düzeyde şiddet derecesi savaşı kaybetmenin hayal kırıklığıyla mütenasip küçük terör kampanyaları tertip ettiler. Kanun dışına çıkan, beyaz çarşaflar ve kukuletalar giyen Ku Klux Klan üyeleri kendilerine hedef olarak azınlık cemaatlerini, tabiatıyla Siyahları, ama aynı zamanda Katolikleri seçtiler. Aynı zamanda, tiran katli olgusu da, savaşın akabinde öldürülen Abraham Lincoln gibi, birçok başkanın suikasta uğramasıyla ABD'de belli bir başarı kazandı. Fakat katillerin güdüleri belirli siyasal hedeflere ya da terörist bir kampanya düzenleme arzusuna bağlı değildi. "Tiran katli" olgusu ABD tarihinde bir sabit oldu. Tarihsel olarak son suikast 1981'de Ronald Reagan'a karşı yöneltilendi. Amerikan başkanlarına yönelik başarılı ya da başarısız sayısız suikast arasında sadece bir tanesi, Harry Truman'a karşı 1950'de düzenlenen, örgütlü bir grup (Porto Rikolu aşırılık yanlıları) tarafından gerçekleştirildi. Geriye Kennedy suikastı kalıyor, ama tersi ispatlanana kadar Dallas suikastı tek başına hareket eden bir kişi tarafından gerçekleştirilmiştir ve hiçbir şekilde bir terörist grubun eseri değildir.

1980-1990'lı yıllardan önce, ABD iç ve dış olmak üzere iki terörizm kaynağıyla –bir yanda yerli sağcı aşırılık yanlısı hareketler ile diğer yanda İslamcı– karşı karşıya kaldığında iki görece ciddi terörizm dönemine tanık olmuştu. Birincisi 1870-1890 yıllarında, Avrupa'dan ithal anarşist eylemcilik arka fonunda, Doğu kıyısı ve Orta Batıdaki büyük metropollerin işçi çevrelerinde meydana geldi. İkinci dalga birincisini yüzyıl dönemecinde izledi ve 1920'lere kadar sürdü. Sahnesi Batı Amerika'ydı ve bir kez daha sendika hareketlerine bağlı kişilerin eseriydi. Bunlar da genellikle anarşist harekete bağlıydılar. Tehdit dikkate alındı ve anarşist hareket bu tür hareketlere mensubiyeti yasaklayan Amerikan yetkilileri tarafından boğuldu. 1927'de iki İtalyan

göçmeninin, Nicola Sacco ve Bartolomeo Vanzetti'nin idamı uluslararası kamuoyunu şoke etti. 1921 yılında suçluluklarına dair hiçbir elle tutulur kanıt ortaya konulmadan, silahlı bir saldırı nedeniyle adam öldürmekten mahkûm edilen iki anarşist, Amerikan yetkilileri tarafından bir anarşist terörün, radikal biçimde yok etmeye yemin ettikleri "kızıl terör"ün simgeleri olarak kurban edildiler. Gerçekten Amerikan anarşizmi diye bir şey vardı bir zamanlar. Amerika'nın çok geçmeden çok daha çetin başka hasımları olacaktı.

Birinci terör dalgası, bir yanda işçi sendikaları, diğer yanda patronlarla, amansız bir sınıf mücadelesi mantığı içindeki yerini alıyor. Bu dönemde vahşi kapitalizm güçlü biçimde ortaya çıkmış ve sömürenler ile sömürülenler arasındaki sürtüşme de zirvesindeydi. Bu aynı zamanda Chicago, New York ya da Philadelphia gibi büyük metropollerin ortaya çıktığı kentleşme dönemiydi. Tek kelimeyle, bu bir devrimdi. Bütün devrimlerde olduğu gibi, bu devrim de kitlesel grevler ve kanlı ayaklanmalarla çatışma ve şiddetten payını aldı. İşte Philadelphia'da bu ortamda İrlandalı madencilerin gizli örgütü *Molly Maguires* kuruldu. İç Savaş'ın (1865-1875) sonunu izleyen on yıl boyunca aktif olan *Molly Maguires* caniyane kundaklamalar ve polislerin de içinde olduğu birçok kurbana yol açan patronlara yönelik suikastlar gibi değişik teknikler kullanarak bir terör kampanyası başlattılar. *Establishment* (müesses nizam) güçlü bir şekilde tepki gösterdi ve titiz bir polis çalışmasından sonra önderler yakalandı ve adalet tarafından mahkûm edildi. *Molly Maguires* çok varmadan ortadan kayboldu, ama örnekleri Atlantik'in her iki yakasındaki başka grup ve hareketlere ilham verdi. Bakunin bile Amerika'daki durumu yakından gözlemlemek için oraya gitmeyi (1874'te) tasarlıyordu, ama sağlık gerekçesiyle bu plandan vazgeçmek zorunda kaldı. Daha önce kendisinden bahsettiğimiz Johann Most da 1882'de göç etti ve dergisi *Freiheit* aracılığıyla anarşist eylemciliğin sözcüsü oldu. Çok aktif olan Most küçük bir aktif ve kararlı taraftar çekirdeği oluşturmayı başardı.

Bunlardan ikisiyle, Albert Parsons ve August Spies'la birlikte 1883'te Pittsburgh'da resmi adı *International Working People's Association* (Uluslararası Çalışan Halkın Derneği) olan "Kara Enternasyonal'i" (merkezi Chicago'da olan) kurdu. Kaos içindeki bir ekonominin de desteğiyle "Kara Enternasyonel" önderlerinin ülke boyunca tertip ettikleri sayısız toplantıda belli bir başarı elde etti. Çoğu zaman, McCarthy dönemi de dahil, ABD tarihinde bir çok kez rastlayacağımız bir kavram olan "Amerikan karşıtı faaliyetler" içinde olmakla suçlanan Amerikalı anarşistler gazetelerin birinci sayfasına çıktılar.

1886 yılında Chicago'da *Haymarket Square*'deki hadise bu dönemin anarşist terörünü bütün zamanlar için simgeleştirir. Mayıs ayının başındaki bir işçi grevi sırasında, bir polis halkın üzerine ateş açtı ve bir kişiyi öldürüp birçok kişiyi yaraladı. Hakarete uğrayan August Spies kalemi eline aldı ve anarşist dergisi *Alarm*'da zehir zemberek bir başyazı döktürdü. Yazının başlığı ayaklanmaya çağırıyordu: "İntikam! Emekçiler, silaha sarılın!" (*Revenge! Workingmen, to Arms!*). 4 Mayıs'ta *Haymarket Square* yakınlarında yaklaşık 3.000 kişiyi bir araya getiren bir gösteri tertip edildi. Polis yaklaşık iki yüz kişilik bir güçle gelmişti. Polisin üzerine bir bomba atıldı. Polis de göstericileri kışkırtan bir hamleyle kalabalığın üzerine ateş açtı. Yedisi polis en az bir düzine kadar ölü tespit edildi. Bütün ülke o dönemde ortaya çıkan büyük basın organlarınca yayılan bu haberle şoka girdi. Yetkililer kuvvet kullanarak cevap vermeye karar verdiler ve ölüme mahkûm edilip 11 Kasım 1887'de idam edilen Spies ve Parsons da içlerinde olmak üzere, bir on kadar önderi tutukladılar. Yerinde bulunamayan Johann Most yakalanamadı, ama günleri sayılıydı. Başlarında iki Rus göçmeni, Emma Goldman ve Alexander Berkman olan, yeni bir aktivist anarşistler kuşağı geliyordu.

Haymarket hadisesi işçiler ile patronlar arasındaki gerginlikleri hiç de yatıştırmadı. Zamanın büyük sanayi kodamanlarından Andrew Carnegie'nin o muazzam servetini yaptığı çelik başkenti Pittsburgh'da grevci işçiler ile düzeni koruyan güçler (nizami

polis değil, Pinkerton dedektiflik bürosundan kiralanan silahlı milisler) arasındaki bir çatışma 6 Temmuz 1892'de Homestead fabrikasında on kadar kişinin ölümüne yol açtı. Hadisenin ardından, Pennsylvania eyaleti düzeni tekrar sağladı ve olay yerine sekiz bin milis göndererek grev hareketini ezdi. Tepesi atan Alexander Berkman müdahale etmeye karar verdi. 23 Temmuzda Andrew Carnegie'nin sağ kolu ve grevin bastırılmasını tertip eden –ve büyük sanat eseri koleksiyoneri– çok etkili Henry Clay Frick'in bürosuna sızdı. Elindeki tabancayla Berkman yakın mesafeden birçok kez ateş etti. Mucizevi bir şekilde Frick suikasttan kalıcı bir yara almadan kurtuldu. Eylemi Most tarafından kınanan Berkman yirmi iki yıl hapse mahkûm oldu. Lehindeki bir medya kampanyasından sonra 1906'da serbest bırakılacaktı.

Bu arada, 6 Eylül 1906'da bir başka Amerikan başkanı, William McKinley, Emma Goldman ve Johann Most'un hayranı bir Anarşist sempatizanı olan Leon Czolgoscz'un bir suikast teşebbüsünün kurbanı oldu (14 Eylül'de öldü). 1894 yasası yabancı anarşistlerin ABD'ye girişini yasaklıyordu, ama Amerikalıların anarşi düşüncesine sempati beslemelerini önleyemiyordu. Polonya kökenli Czolgoscz, Amerikan toprağında doğmuştu ve hiçbir harekete mensup değildi. Bir terörist mantığın içinde yer alsa da eylemi sadece kendisinin sorumlu olduğu (bu fikre I. Umberto'nun öldürülmesinden sonra varmıştı) münferit bir fiil olarak kalıyordu. Bununla birlikte, bu eylemin Amerika ve hatta uluslararası politika üzerinde önemli sonuçları oldu, zira McKinley'in başkan yardımcısı Theodore Roosevelt Beyaz Saray'da onun yerini aldı ve uluslararası siyaset sahnesinde birinci roller oynaması için ülkesini yepyeni bir istikamete soktu. Jefferson'dan beri Amerika hatırı sayılır derecede gelişmişti, ama dünyanın aksi yönünde. Bundan böyle, gücü ölçüsünde bir başkanı vardı. Tecrit dönemi geride kalmıştı. İşçi anarşist başkaldırısı dönemi de öyle, ya da hemen hemen. Doğunun büyük Amerikan şehirlerinde Bakunincilerin şedit anarşizmi yerini barışçı bir anarşizme bırakıyordu.

Bundan böyle, Batı sahilinde de işçi sendikaları terörist tekniklere başvuracaklardı. Batıda Avrupa'dan ithal edilmiş devrimci düşüncenin etkisi, yakın zamanda göç edenler henüz ülkeyi kat etmedikleri için, Doğuda olduğundan daha azdı. Yine de, anarşist düşünce bilinmiyor değildi ve birçok sendikacı kendilerinin de anarşist olduklarını söylüyorlardı. Bu terörist hareketlerini siyasal örgütlenmeleri çok gelişkin olmasa da eyleme geçmeye karar veren kişiler medya ortamında çarpıcı başarılar elde etmişlerdi. 1905'te *Western Federation of Miners* (Batılı Madenciler Federasyonu) mensubu bir sendikacı olan Harry Ochard (Albert Horsley adıyla da bilinen) İdaholu bir siyasal figüre yönelik, bir patlayıcı düzenek yardımıyla gerçekleştirilen bir suikast tertip etmişti. Yetkililer tarafından yakalandığında, hiçbir destekleyici kanıt sunmaksızın, kendi sendikasının ileri gelenlerini –bunlardan biri de hayatının geri kalanını Sovyetler Birliği'nde geçiren sendika hazinedarı William Haywood adlı bir anarşist sempatizandı– işe karışmakla suçlamıştı. 1910'da, çok medyatik olan bir başka saldırı da, bir bombanın, müdürü açıkça işçi sendikalarına düşman olan günlük *The Los Angeles Times* gazetesinin bürolarında patladığı Los Angeles'ta yirmi kadar kişinin ölümüne yol açtı. Olayın sorumluları arasında John ve James MacNamara adlı iki kardeş bulunuyordu. Bunlardan birincisi *Bridge and Structural Iron Workers' Union* (Köprü ve İnşaat Demiri İşçileri Sendikası) sendikasının hazinedarıydı. 1916'da, California'nın bir başka büyük şehrinde, San Fransisco'da yeni bir bombalı saldırı on kişinin ölümüne yol açıyordu. Bir başka sendikacı, Thomas Money ile daha önce dinamit bulundurmaktan hapse girmiş yamağı Warren Billings suçlandılar. Bu hadise on yıllar sonra Oklahoma City'de cereyan edecek olanı hatırlatmıyor değil.

1920'de, bu kez New York'ta, J.P. Morgan Bank'taki bir patlama otuz dört kurbana yol açtı. Saldırının kaynağı bulunamadı. Hadise binlerce eylemciyi tutuklatan Amerikan hükümeti nezdinde çok büyük bir infial uyandırdı ve hükümet bunlardan en

tehlikeli saydıklarını, Emma Goldman ve Alexander Berkman (anarşistlerin tasfiyesinin en yoğun evresinde ülkeyi terk etme telaşındaki) da dahil, Sovyetler Birliği'ne sürgün etmekte tereddüt etmedi. Bir kez daha, Amerikan hükümeti, Başkan Wilson'ın kısa süre önce şampiyonluğunu yaptığı insan haklarını ayaklar altına almaktan çekinmeyerek çok atik davranmıştı. 2001'de de yetkililer Guantanamo gözaltı kampını kurarak başka türlü davranmadılar.

YENİ SOL

Bu "kızıl korku" döneminden sonra Amerika terörist saldırılara daha az açık hale geldi. Yalnızca birkaç münferit eylem meydana geldi. 1929 Buhranı, İkinci Dünya Savaşı, sonra da Soğuk Savaş meşgul ediyordu artık ülkeyi ve yöneticileri. Amerika'nın tarihine damgasını vuran bu çalkantılı dönemler unutuldu. Terörizmin ABD'de hortladığını görmek için 1960'ları beklemek gerekecekti. Bu kez, terörist şiddete başvuracak olanlar "Yeni Sol"dan türeyen aşırılık yanlısı hareketlerdi. İdeolojik olarak, bu hareketler çoğunluk itibariyle Marksist düşüncede (Leninist, Troçkist, Maoist) olduklarını ileri sürüyorlardı. Üç hadise bu siyasal hareketi etkileyecekti: Başkan Lyndon Johnson'ın önceliklerinden biri haline getirdiği yurttaş hakları için mücadele, giderek daha güçlü bir muhalefeti besleyen Vietnam Savaşı ve mücadeleleri *Black Panthers* (Kara Panterler) gibi bazı gruplara ilham veren ulusal kurtuluş savaşları tecrübesi. Dönem siyasal (Kennedy'yle), toplumsal (cinsel devrim) ve kültürel ("karşı-kültür") açılım dönemiydi. Her zaman olduğu gibi, California Amerika'nın kültürel evriminin öncüsüydü. Başta Berkeley olmak üzere, büyük üniversitelerin kampüsleri Yeni Sol'un siyasal aktivizmi için bereketli topraklar sunuyordu. Sadece bir düzine üyeyle birçok ölümcül saldırı gerçekleştiren *Symbionese Liberation Army* (SLA, Ortak Yaşamcı Kurtuluş Ordusu) gibi çok sayıda grupçuk California'da doğacak ve iş görecekti. SLA bü-

yük basın patronu Randolph Hearst'ün mirasçısı Patty Hearst'ün –kendini kaçıranların kampına katılan– kaçırılmasıyla bu dönemin en ses getiren medya darbesinin sorumlusu oldu. Küçük bir çekirdeği yeraltında çalışmayı seçen *Student for a Democratic Society* (SDS, Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenciler) grubu ve birçok bombalı saldırının faili olan *Weathermen* (Hava Durumcular) de vardı. Başlıca hedefleri devrime yol açmak için toplumu çatlatmak olan bu sonuncular altmışlı yıllar ile yetmişli yılların dönemecinde, Amerikan politika sahnesinde gerçek bir ağırlık hissettirmeksizin, kendilerinden söz ettirdiler.

Altmışlı yıllar 1968'de öldürülen papaz Martin Luther King'in sancaktarı olduğu yurttaş hakları hareketiyle ABD'deki ırk sorununu çıbanını patlattı. Bu mücadeleden radikal hareketlerin çıkması mantıklıydı ve 1966'da *Black Panthers* (Kara Panterler) hareketi de böyle doğdu. Amerikalı Siyahların savaşını bir sınıf mücadelesi perspektifi içinde sömürge karşıtı bir kurtuluş savaşı olarak öngörüyordu. Başlangıçta Panterler ille de terörizm yoluna angaje olmuş değillerdi, ama hareket zamanla, zayıflıkları gün yüzüne çıktığı ölçüde radikalleşti. Hadiseler üzerinde gerçek bir etki yaratamadan örgüt kendi yetersizliği ve kendisine karşı Amerikan yetkililerinin yönelttiği haşin baskının çifte etkisi altında çöktü. Sonunda hızla buharlaşan bu hareketlerden geriye bir şey kalmadı. Bir kez daha, sol radikal ideoloji değişik sebeplerle menzili hep sınırlı kalmış bir toplumdaki sınırlarını gösterdi. Bir kez daha, Amerikan devleti araçlar konusunda cimrilik yapmadan başkaldırıyı daha doğmadan ezmeyi başardı. Doğrusu komünizm karşıtı mücadelede pişmiş bir devlet başkanıyla Nixon Amerikası (Nixon 1968'de Beyaz Saray'a çıktı ve 1972'de tekrar seçildi) bir avuç çapsız hareket tarafından sarsılmaya izin vermeyecekti.

ABD'de terörizm, bundan böyle, çoğu zaman patlayıcı yardımıyla, çeşitli sebeplerle sıklıkla kişisel nitelikte saldırılar düzenleyen münferit bireylerin eseriydi. Bunların en ünlüsü, Ted Kaczynski (uzun zaman "*The Unabomber*" olarak tanındı) yirmi yıl boyunca rastgele seçilen kurbanlara gönderdiği bomba

tuzaklı mektuplar sayesinde belli bir şöhret kazandı. 17 kişiyi öldürdükten sonra 1997'de kendi kardeşi tarafından ihbar edildi. Altmışlı ve yetmişli yıllardaki gruplar örneğindeki gibi, ormanda bir kulübeye çekilmiş bu Berkeleyli eski üniversite profesörü yeni-Luddçu[3] (makine kırıcı) uzun "manifesto"sunun yayınlanması arzusuna kapıldı. Bu da onun sonu oldu. Nitekim, büyük gazeteler bunu yayınlayınca, kardeşi, motivasyonu ideolojik olduğu kadar kişisel de olan yazarını tanıdı.

YENİ TERÖRİSTLER

Cinsel devrim ve karşı-kültür dönemi ile seksenli yıllardaki paranın kral olduğu dönem arasındaki geçiş Amerikan terörist faaliyetlerinin yüz seksen derece dönüşüne tanık oldu. Bundan böyle, terörizm silahına sarılanlar aşırı sağ hareketlerdi. Bu yeni terörizm biçimi 19 Nisan 1995'te Oklahoma City'deki *Murrah Building*'in havaya uçurulmasıyla doruğa çıktı. 168 kurbanla 11 Eylül 2001'den evvel ülke tarihinin açık ara en ölümcül terörist saldırısı oldu.

Bugüne dek ayakta kalmayı başaran Amerikan yeni teröristlerinin muhtelif kökenleri var. Bir yanda, aralarında her türlü devlet iktidarı biçimine karşı çıkan ve radikal, şedit ve karikatüral bir biçimde de olsa, liberter gelenekten gelen marjinaller var. Bu birey ya da grupçuklar çoğu zaman hükümet karşıtı "özel milisler"e ve "silah taşıma hakkı"nı savunmakla görevli örgütlere de yakınlar. Çok güçlü *National Rifle Association* (Ulusal Tüfek Derneği) bunun bir anayasal hak olduğunu (bu hakkın hangi bağlamda anayasada yer aldığını hiç belirtmeden) haykırmaktan hiç yorulmadı. Gerçek bir ideolojik bağı olmayan bu hareket çoğu zaman neo-Nazilerden Ku Klux Klanlara dek (sürüsüne bereket rakip klanı içeren) çeşitli gruplar tarafından temsil edilen ırkçı teorilerin cazibesi altında iş görüyor.

[3] XIX. yüzyıldaki İngiliz Luddçuları gibi Kaczynski de bütün kötülüklerin kaynağını teknolojide görüyordu.

Diğer yanda, aşırı sağ terörist hareketleri buluyoruz. Bunlar 2000 seçimleri sırasında George W. Bush'u canhıraş biçimde destekleyen sağcı Hıristiyan harekete yakınlar. Hıristiyan aşırı sağın uzun bir tarihi var ve son yirmi yıl boyunca Katoliklere (genellikle İrlandalı) karşı savaşlarında İç Savaş'tan önce de aktif olan ve birkaç on yılla muadilleri Ku Klux Klan'ı önceleyen Know-Nothings'den başlamak üzere sayısız Nefret Gruplarını besledi. Bu göçmen karşıtı *nativist*'ler yerlerini bugünün, en radikal temsilcileri nefret ettikleri her şeyden (şehirler, Siyahlar, Asyalılar, Yahudiler, göçmenler, Katolikler) kaçmak için Idaho veya Montana gibi büyük Kuzey batı eyaletlerine sığınan *survivalist*'lerine bıraktılar. Öteden beri, Hıristiyan aşırı sağ ideolojik kaynağını İncil'in belli bazı pasajlarından ve özellikle de, sözgelişi Yahudi karşıtı tutumlarının sertliğini haklı çıkarmaya yarayan, kehanet metinlerinden almakta.

Yeni fundamentalist teröristler, marjinallerin tersine, belli bir davaya odaklandılar: Kürtajın mahkûm edilmesi. Yüksek mahkemenin hamileliğin ilk üç ayı sırasında kürtaja izin veren *Roe versus Wade* (genellikle "Roe-Wade" diye adlandırılan) davası çerçevesindeki kararı (22 Ocak 1973) en radikal biçimi terörizme varan önemli bir muhalefet hareketinin başlangıç noktası oldu. Genel olarak, marjinaller sıradan halk ve köy çevrelerinden gelirlerken, *anti-abortionist*'ler (kürtaj karşıtları) eğitimli orta sınıflara mensuptular. Her iki grup da 1980'li ve 1990'lı yıllarda belli bir medya başarısıyla terörizmi uyguladılar. Terörist faaliyetlerinin ilk yirmi yılında, kürtaj-karşıtı gruplar, yaklaşık yüz kundaklamaya sebebiyet verdiler, kırk kadar bomba patlattılar, yüz kadar kurbana (öncelikle kürtaj uygulayan kliniklerin tıbbi personeline ve bu kliniklerin hastalarına) saldırı düzenlediler ve yedi kişiyi öldürdüler. Marjinal gruplar çok daha az aktiflerdi, ama Oklahoma City saldırısı Amerikan halkını 2001 saldırısından önceki herhangi bir diğer saldırıdan daha fazla sarstı. Madalya sahibi eski bir denizci asker olan başlıca fail, Timothy Mac Veigh'in mahkemesi geniş bir medya ilgisinin konusu oldu.

ULUSLARARASI TERÖRİZMLE KARŞI KARŞIYA GELME

1980'li on yıl Amerikalılar için Ronald Reagan'a Beyaz Saray'a çıkma imkânı veren ve Reagan'ın kendini büyük mimarı ilan ettiği Avrupa komünizminin çöküşüyle sonlanan İran'daki rehine kriziyle başladı. Bu arada, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi, Washington'a Afgan direniş hareketlerine destek vererek Vietnam yenilgisinin rövanşını alma fırsatı verdi. Çok geçmeden azmettiricilerinin Amerika'yı titretmeye kararlı oldukları bir terörizmin zehirli meyvelerini verecek olan ağaç, işte bu vesileyle kök saldı. Usame Bin Ladin diye biri Washington'un Sovyetler Birliği'ni hırpalamak için kullandığı piyonlar arasında yer alıyordu. SSCB 'yle karşı karşıya geliş son kertesine varmıştı: Siyasetçiler bugünü, bazen yarını düşünüyorlardı, ama pratikte asla sonraki günleri düşünmüyorlardı.

Reaganlı yıllar iyimserlik yıllarıydı. Watergate denen iç krizle ve peş peşe gelen Vietnam ve İran gibi bir dizi küçük düşürülmeyle belirlenen yetmişli yılların çöküntü döneminin ardından gelmişti. Amerika sayfayı çevirmek istiyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarının iradi iyimserliğini cisimleştiren bir adamı başkan seçmişti. O dönemde terörist tehdidi ciddiye alan gözlemciler nadirdi. Bu yaşlı Avrupa'yı vuran bir olaydı, oysa onların gözünde ABD her zaman ada olma özelliği tarafından korunuyordu, en azından uluslararası ve ulusaşırı terörizm söz konusu olduğunda. Hangi sebeple bu durum değişmiş olabilirdi ki? Her halükârda, önce Sovyetler üzerinde zafer kazanmak gibi ciddi konulara konsantre olmak daha iyi olacaktı. Reagan'ın adamları Soğuk Savaş eskileriydi. İki kutuplu çatışma terimleriyle düşünüyor ve hareket ediyorlardı. Bazılarını George W. Bush'un yanında, bu kez bir başka savaşa, terörizme karşı savaşa angaje olmuş vaziyette bulacağız.

Dışarıdan gelen bir terörist tehdidin öncü alametleri kendilerini hissettirmeye başlamışlardı. Reagan'ın Dışişleri Bakanı Ge-

orge Shultz ciddi bir tehdidin ufukta belirdiğini ve henüz zaman varken onu önlemek gerektiğini anlayan ilk Amerikalı yöneticilerden biri oldu. Bu vizyoner kişiyi dinleyen olmadı. Her zaman olduğu gibi, geleceği okuma çalışması, daha o dönemde teröristleri ve kitle imha silahlarını içeren çeşitli felaket senaryoları öngörmeye başlayan, örneğin *Savaşın Bedeli*'nde popüler yazar ve askeri konular uzmanı Tom Clancy gibi romancılar tarafından sağlanmıştı. Nöbet bu terörizm biçimini çok ciddiye alacak olan araştırma enstitüleri tarafından devralınacaktı. 1990'lı yıllarda terörizm karşıtı mücadeleye hasredilen kamu fonları "klasik" terörizme karşı arazi çalışmasına değil de, büyük ölçüde kitle imha terörizmini inceleme projelerine gidecekti. Bu zaten istihbarat servislerinin 11 Eylül olaylarını öngörmekte yeteneksizlik göstermelerinin de sebeplerinden biriydi. Fakat gerek Reagan yönetimi, gerekse ikinci Başkan Bush yönetimi Amerika'nın kendisini aşılmaz bir kalkanla teçhiz etmesini sağlayan bir siyasal, ekonomik ve teknolojik evreye vardığı inancını veya fantazmasını geliştirdiler. Bir nükleer kalkan projesi öngörüldü Reagan zamanında, sonra George W. Bush zamanında günün gereklerine göre güncellendi. Amerikan anti-terörist stratejisi, tasavvurundan itibaren askeri teknoloji alanında ABD'nin tartışmasız üstünlüğü üzerine dayanıyordu. Soğuk Savaş'ın başından bu yana Washington'a doktrin hizmeti gören komünist blokun çevrelenmesi (*containment*) politikasının yerine geçen işte bu şemaydı. 2001 saldırılarının ertesi gününden itibaren Washington'un ortaya attığı ve Bush yönetimi tarafından ilan edilen "terörizme karşı savaş"ın da içinde yer aldığı "önalıcı savaş stratejisi"ni yaratan (fakat 1991'de SSCB'nin yıkılmasından beri oluşum halindeki) da buydu.

2001'de Washington'un ansızın terörist tehdide önlem bulduğu izlenimi vardı. Bununla birlikte, önceki yirmi yıl boyunca sayısız öncü alametler ortaya çıkmıştı. 1980'li yıllarda birçok önemli saldırı Amerika'yı yakından ya da uzaktan vurmuştu: Beyrut'ta içinde denizci askerlerin bulunduğu bir kışlanın

bombalanması, TWA 847 sayılı uçağın kaçırılması, *Achille Lauro* gemisinin kaçırılması, Roma ve Viyana havaalanlarındaki katliamlar, Batı Berlin'de ABD askerlerinin bulundukları bir diskoteğin havaya uçurulması. Başka yerlerde de Amerikan vatandaşlarının vurulduğu yüzden fazla saldırı gerçekleştirilmişti.[4] ABD en ağır bedeli, 17'si Amerikalı 63 kişinin ölümüne yol açan bir intihar kamyonu Amerikan büyükelçiliği önünde patladıktan birkaç ay sonra, 241 ölüyle Beyrut'ta ödemişti (23 Ekim 1983). Yıllar içinde çoğalan Amerikan elçiliklerine yönelik saldırılar, teröristlere toprağına ayak basmadan Amerikan devletine saldırma imkânı sunuyordu. Amerikan kamuoyu ve medyası bakımından bu saldırıların hiçbir zaman Amerikan toprağında sivillere yapılan karşı bir saldırı kadar etkisi yoktu. Bu nedenle, Amerikalılara veya yurtdışındaki Amerikan çıkarlarına karşı saldırıların sayısındaki artışa rağmen Amerika 11 Eylül 2001'e dek psikolojik düzlemde pek etkilenmedi. Amerikan toprağı dokunulmaz görünüyordu.

Yine de, bu bela karşısında, Washington'un önderleri kollarını kavuşturup kalamazlardı öylece. Öyle ki 1980'li yılların terörizmi kısmen terörist gruplara hamilik yapan devletleri içeren bir terörizmdi. Amerikan stratejik kültürü hasebiyle devletlere karşı gayri-nizami unsurlarla, ya da daha kötüsü belirsiz unsurlarla savaşırken olandan çok daha rahat karşılayan Washington için bulunmaz bir nimetti bu. Dahası, bu dönemde, Vietnam sendromu hâlâ çok belirgindi. Çözülecek sorun bir ülkeye bağlıyken, çözüm ulaşılabilir görünüyordu. Büyük iletişimci Reagan bu denklemi mükemmelen kavradı. 8 Temmuz 1985'te, beş ülkeyi "bir terörist devletler konfederasyonun üyeleri" olarak tanımlıyordu: İran, Kuzey Kore, Küba, Nikaragua, Libya. Daha sonra listesi biraz daha uzun olan "serseri devletler"den (*rogue states*), on beş yıl sonra da, George W. Bush'la beraber, bir "Şer Mihveri"nden (Kuzey Kore, İran, Irak) bahsedilecekti. Bu dönemde,

[4] David C. Wills 1981 ile 1989 arasında 126 saldırı saymıştır. Bkz. David C. Wills, *The First War on Terrorism, Counter-Terrorism Policy during the Reagan Administration,* Lanham, MD, Rowman and Littlefield, 2003, s. 7-10.

1980'li yıllarda, Muammer Kaddafi Amerikan görüş alanının içindeydi, tıpkı bilahare (İran karşıtı politika çerçevesinde bir süre ABD'yle "müttefik" olan) Saddam Hüseyin'in olacağı gibi.

Bir hasmı seçmek ve onu şeytanlaştırmak Amerikan politikasının bir diğer sabitesidir. O zaman bu hasma karşı savaş, iyinin güçlerini şerrin güçlerine karşı getiren İncil esinli bir mücadele haline geliyor. Bu hasım Hitler olabilir, Stalin olabilir, Sovyet politbürosu olabilir, komünizm olabilir. Özetle, soğuk savaş sırasındaki Şer İmparatorluğu'nun (Reagan'ın ifadesi) cisimleştirdiği güçlerle birleştirilen İkinci Dünya Savaşı'nın Mihver güçleri ikinci Bush'un meşhur "Şer Mihveri"ni oluşturdu. Belli bir dönemde, Albay Kaddafi gerçekten şerrin cisimleşmesi olarak sönük bir simayı simgeliyordu. Bununla beraber, Washington Libya liderine karşı bir saldırı tertipleyerek sabırsızlıkla terörizme yanıt verme fırsatını kollarken medya canavarı şeytanlaştırma görevini üstlendiler. 5 Nisan 1986'da, Berlin'de iki yüz kişinin yaralanmasına ve biri Amerikan askeri (ve biri bir Türk kızı) iki kişinin ölümüne yol açan bir bomba patlamıştı *La Belle Disco* diskoteğinde. Bir kez Berlin saldırısı ile Trablusgarp arasında bir bağ kurulduktan sonra artık Washington Libya diktatörüne karşı saldırı pozisyonu aldı.

14 Nisan'da (Libya'da 15'i gecesi), Büyük Britanya'nın yardımıyla (ve Fransa'nın yardımı[5] olmaksızın) Washington F-111 bombardıman uçaklarını, Kaddafi'nin karargahının da içinde bulunduğu bir seçilmiş hedefler listesiyle birlikte, İngiliz üslerinden havalandırdı. Saldırıdan iki saat sonra, Başkan Reagan Amerikan televizyon kanallarında şu beyanatta bulunurken görünüyordu: "Tesislerine yönelik bu *önalıcı* eylemin yalnızca Albay Kaddafi'nin terör ihraç etme yeteneklerini azaltmayacağına,

[5] General Vernon Walters aracılığıyla Amerikan hükümetince ricada bulunulan başkan François Mitterand, saldırının Kaddafi'nin rahatsız etme politikasını önlemek için yeterince kararlı olmadığı kanaatindeydi. Başbakan Jacques Chirac da aynı şekilde Fransa'nın herhangi bir şekilde bu harekata katılmasına karşıydı. ABD ile Avrupa arasında yürütülen bütün pazarlıklara dair bkz. a.g.e. s. 187-212.

aynı zamanda caniyane tutumunu değiştirmesi için ona motivasyon ve gerekçe de sağlayacağına inanıyoruz."[6] Birçok düzlemde operasyon başarılı oldu. Bu öncelikle bombardımanın bütün televizyon kanallarında *ad nauseam* (bıktırıncaya kadar) tekrar tekrar yayınlanmasıyla –bombardıman uçaklarından alınan özet görüntüler– meşhur bir medya darbesi oldu. Saldırı çok daha ölçülü bir hale gelen Albay Kaddafi'nin ateşinin düşürülmesine katkıda bulundu. Nihayet bu hadiseye bağlı en büyük zafer Washington hükümetinin Avrupalı müttefiklerine onların kendi sahalarında bile tek başına bir eylem yürütebileceğini göstermesiydi. Geriye dönüp bakıldığında, 1986'daki mütevazı saldırının, Reagan'ın eski işbirlikçilerinin önemli bir kısmından meydana gelen ikinci Bush'un yakın çevresinin 11 Eylül 2001'den sonra devreye soktuğu Amerikan terörizm karşıtı stratejisinin parametrelerini daha o zaman saptadığı fark edilir. Bu parametreler arasında bir terörist eylemi bir devlete bağlama (Taliban rejimine, Saddam Hüseyin'e) fikri, yoğun bir askeri cevabın terör sorununa bir çözüm olduğu fikri, önalıcı savaş kavramı, Amerika'nın gerekirse tek başına hareket etme iradesi, vb. vardı.

Kaddafi'ye karşı saldırı başarılı olmasına rağmen, bu operasyonun 1990'lı yıllar boyunca artan ulusaşırı terörizme karşı küresel savaş alanında belirleyici bir etkisinin olduğunu söylemek zordur. İki hadise ulusaşırı terörizmin gelişimine katkı yapmıştır: Soğuk Savaş'a son veren, 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Afganistan'da bilhassa Suudi Arabistan kökenli bir milyarder olan Usame Bin Ladin tarafından desteklenen önemli bir terörist odağının doğması. Fakat terörizmin evrimi, çoğunluk itibariyle, terörizm ve Rusya başta olmak üzere, eski Sovyet cumhuriyetlerinin silah ve teknoloji transferleri aracılığıyla artık çok daha ulaşılabilir olan yüksek teknoloji bağlantısına odaklanan (sayıları 1990'lı yılların dönemecinde ansızın artan) Amerikalı uzmanların öngördükleri yönde ilerlemedi.

[6] "We believe that this preemtive action against his terrorist installations will not only diminish Colonel Kadafi's capacity to export terror; it will provide him with incentives and reasons to alter his criminal behavior", a.g.e., s. 211.

1990'lı yıllar ABD'de Clintoncu yenilenme yılları oldu. 1992'de başkan seçilen Arkansaslı genç demokrat Bill Clinton, Kennedy mitinin dirilişini cisimleştiriyordu. John F. Kennedy, 1950'li yılların katılığı üzerindeki sayfayı çevirerek Amerikan toplumunun yeniden yeşermesine damga vurmuştu. Bill Clinton da bir başka sayfayı çeviriyordu, George H. Bush'un son satırlarını yazdığı Soğuk Savaş sayfalarını. Amerika bir başka şeye geçmeye hazırdı. Bir ara zayıflamış olan ekonomi, Saddam Hüseyin'e karşı Körfez Savaşı'ndaki zaferinden halelenmiş olarak çıkan Bush'un kampanyasını yoldan çıkardıktan sonra yeniden nefes almaya başlamıştı. 1990'lı yılların başında terörizmden görece daha az bahsediliyordu. Tabiatıyla, endişe satıcıları kitle imha terörizminin veya "siberterörizmin" sanal tehdidi karşısında, kamuoyunu ya da siyasal önderlerini pek ikna edemeseler de, sürekli bayraklarını sallıyorlardı. Düşman başka yerde görünüyordu, sözgelişi tam tekmil ekonomik yükseliş içindeki bir Çin'de. Her halükârda, Clinton siyasal ilişkilere göre ekonomik ilişkileri öne çıkararak uluslararası ilişkileri başka türlü öngörüyordu. Onunkisi genişleme (Amerikan demokrasi modelinin) ve açılma (uluslararası pazarların) politikasıydı. Uluslararası veya ulusaşırı terörizm olsa olsa organize suç veya Kolombiyalı "narkoterörizm"in (Kolombiya gerilla hareketinin kokain üretimiyle finanse edilmesi) en şiddetli biçimi olduğu uyuşturucu gibi bir belaydı.

Bununla beraber, ulusaşırı terörizm daha 26 Şubat 1993'teki Dünya Ticaret Merkezi saldırısıyla birlikte gizlice Amerikan toprağına giriyordu. Bu yarı başarılı bombalı saldırı, ikiz kulelerin birinde beş kişinin ölümüne ve yüzlerce yaralıya yol açtı. Yetkililer bir şüpheliyi, Afganistan savaşı sırasında Amerikan gizli servisleriyle çalışmış olan Şeyh Ömer Abdurrahman'ı tutukladılar. İlginç bir şekilde, başlardaki halk heyecanı geçtikten sonra, Amerika'nın tepkisi ABD tarihinde bir ilk olan şey için hayal edebileceğimiz kadar güçlü olmadı. Paradoksal biçimde, 1995'te Yokohama metrosundaki sarin gazlı saldırı zihinleri

New York'taki saldırıdan daha fazla meşgul etti. Bununla beraber, arkası gelmeyen bu saldırı haklı olarak burada terörizm tarihinde yeni bir çağın başlangıcını gören Amerikan antiterör sorumlularında önemli bir tepkiye neden oldu.

Bununla birlikte, İslamcılara ve özel olarak da Bin Ladin'e dönmek gerekti. Bin Ladin 1996'da ABD'ye karşı içinde "Müslüman kardeşlerini" Amerikan vatandaşlarını öldürmeye çağırdığı bir fetva ortaya attığında kendinden söz ettirmeye başladı: "Amerikalıları ve müttefiklerini –sivil ve askeri– öldürme kararı bunun mümkün olduğu herhangi bir memlekette bunu yapabilecek her Müslüman için bireysel bir ödevdir." Aynı yılın 27 Haziranı'nda Suudi Arabistan'da bir Amerikan üssüne yönelik patlatılan patlayıcı yüklü bir kamyon, on dokuz Amerikalının ölümüne ve yüzlercesinin de yaralanmasına yol açtı. Washington tarafından Bin Ladin sorumlu olarak gösterildi. İki yıl sonra, 7 Ağustos 1998'de, Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan elçiliklerine yönelik iki tuzaklı araba, on ikisi Amerikalı 224 kişinin ölümüne yol açtı. Bu kez Washington, Sudan ve Afganistan'da seçilen hedeflere havadan bomba yağdırarak cevap vermeye karar verdi. İstihbarat servislerinin hedef alınan yerlerin niteliğini iyi tespit edememiş olmaları nedeniyle operasyon fiyaskoyla neticelendi. Her halükârda hava akınları terörist tehdit sorununu hiçbir şekilde çözmüyordu.

Bir kez daha, Washington her şeyden önce arazide beşeri kaynaklar gerektiren bir sorunu çözmek için yüksek teknolojisinin imkânlarıyla tepki veriyordu. Soğuk Savaş'ın sonundan beri bir bedbaht skandallar dizisinin sonucunda etkisiz ya da az kulak asılır hale gelmiş olan Amerikan istihbarat servisleri, bilhassa uluslararası bağlamda, antiterörist mücadeledeki kapasitelerinin sınırlarını gün yüzüne çıkartıyordu. İki yıl sonra, 12 Ekim 2000'de, Bin Ladin'in şebekeleri Aden limanında demirlemiş olan ABD gemisi *USS Cole*'a patlayıcı yüklü bir hücumbotla çarparak saldırılarını tekrar ediyordu. Bu yeni saldırı on yedi Amerikan denizcisinin ölümüne yol açmıştı. Bin

Ladin'in adamları daha o zamandan New York ve Washington saldırılarını planlamaya başlamışlardı.

11 EYLÜL ŞOKU VE ABD'NİN CEVABI

11 Eylül 2001 hadiselerini kısaca hatırlayalım. Dört Amerikan yolcu uçağı Bin Ladin'in şebekelerine mensup on dokuz hava korsanı tarafından kaçırıldı. İki uçak Dünya Ticaret Merkezi'nin iki kulesine çarparken, bir üçüncüsü Savunma Bakanlığı'nın bulunduğu Pentagon üzerinde patladı. Muhtemelen Beyaz Saray'a veya Capitol'e yönelen dördüncü uçak Pennsylvania'da yere çakıldı. Toplamda saldırıda, büyük çoğunluğu iki uçağın (kerosen yüklü oldukları için seçilen uzun yol uçaklarıydı bunlar) infilak etmesinin yol açtığı yangınlarda metal yapısı eriyen New York'un iki gökdeleninin çöküşü sırasında olmak üzere, üç bin kişi öldü. Medyatik –saldırı canlı olarak bütün dünyaya aktarıldı– bakımdan, sembolik –kalbinden vurulan Amerika'nın finans merkezi ve askeri aygıtıyla– bakımdan ve istatistiki –kurban sayısı– bakımdan, bundan böyle "megaterörizm"den bahsedilecekti. 11 Eylül saldırıları bir terörist grup tarafından o zamana dek gerçekleştirilen eşi menendi olmayan en büyük başarıydı. Psikolojik olarak, Amerika ve dünyanın büyük bir kısmı, özellikle Batı inkâr edilemeyecek derecede şoktaydı.

İslamcı teröristlere göre, söz konusu olan materyalist arayışıyla ahlaken yozlaşmış gördükleri bir Batıyı olağanüstü bir güç darbesiyle dengesizleştirmekti. İslamcıların stratejisinin başka hedefleri de vardı, mesela İsrail'e veya çoğu Müslüman ülke rejimlerine karşı ve en azından teoride, bu strateji tutarlı bir bütün oluşturuyordu. El Kaide'nin dünya yorumu karikatür gibi görünüyordu. Fakat terörist hareketlerin güçlü ideallere ihtiyacı vardı ve dünyanın durumu ve geleceği üzerine tahliller formüle etmek söz konusu olduğunda her zaman özneldiler. Batının düşüşü üzerine az çok ikna edici, ama her zaman kışkırtıcı teoriler geliştirilmesinde Batılıların da sorumluluk payları vardı.

Paul Kennedy ve Emmanuel Todd'un ABD'nin düşüşü üzerine doktrinlerinden Samuel Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması*'na ve Robert Kagan'ın Avrupa'nın zayıflığına dair teorilerine, halkın büyük çoğunluğu Batı uygarlığının geleceği üzerine kaygılanmak için kolayca sebepler bulabilirdi.[7]

11 Eylül'de Amerika hazırlıksız yakalandı. Fakat kolektif şoka rağmen, Washington derhal kendisine yanıt verme imkânı veren bir stratejik tercihler listesi geliştirdi. Bunlar arasında ve saldırıların hemen akabinde, terörist saldırının içinde yer aldığını gösterir hiçbir delilin olmadığı Irak'a karşı bir hücum da vardı. Son olarak, Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın ılımlı çizgisi üstün geldi ve Beyaz Saray Taliban rejiminin El Kaide'nin şebekeleri ve eğitim kamplarını barındırdığı Afganistan'a karşı büyük çaplı bir harekat tertip etti. Bununla beraber, ilk tepki belli bir atmosferi yansıtıyordu. Uzun vadede, Saddam Hüseyin'e karşı saldırının taraftarları kendi vizyonlarını dayatacaklar ve Irak Savaşı'nı başlatmayı başaracaklardı.

Tartışmalı bir seçimin ardından zorla başkan seçilen George W. Bush 2001 yılı başında Beyaz Saray'ın oval ofisine girdiğinde bir hafif sıklet şöhretine sahipti. Tecrübesizliğini telafi etmek için Bush, etrafını Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından ABD'nin üstünlüğünden yararlanmasını bilemeyen Bill Clinton tarafından, onların gözünde, kaybedilen zamanı yeniden yakalamak yönünde sabırsız ve güçlü kanaatlere sahip sağlam bir eski tüfekler ekibiyle çevirdi. Büyük çoğunluğu Amerika'nın şahinleri olarak adlandırılacak sağcı aktivistlerden oluşan bu kişiler

[7] Paul Kennedy, *Naissance et déclin des grandes puissances*, Paris, Odile Jacob, 1989; Emmanuel Todd, *Après l'empire, essai sur la décomposition du système américain*, Paris, Gallimard, 2002; Samuel Huntington, *Le Choc des civilisations,* Paris, Odile Jacob, 1998; Robert Kagan, *La puissance et la faiblesse, les Etats Unis et l'Europe dans le nouvel ordre mondial*, Paris, Plon, 2003. Paul Kennedy büyük güçlerin düşüşü üzerine tarihsel bir tahlilden yola çıkarken Emmanuel Todd ekonomik ve demografik verilerden hareketle tarihsel bir öngörü yapıyor. Güncel durum üzerine siyasal bir tespitten yola çıkan Huntington'ın görece karmaşık tezi (çoğu) eleştirmenleri tarafından sıklıkla eserinin adına indirgendi. İdeolojik tercihleri analizinin içinde sırtan Kagan'ın tezi ise en üstünkörü olanıydı.

(Colin Powell ve Condolezza Rice haricinde) ülkeyi, her ne pahasına olursa olsun, üstünlüğünden ve gücünden yararlanarak yörüngeye (yeniden) oturtmak istiyorlardı. Göreve başlar başlamaz, bu şahinler hedeflerinden birkaçını az çok açık biçimde açığa vurmuşlardı: Askeri aygıtın onca ümit bağlanan teknolojik devrimi gerçekleştirmesini sağlayacak savunma bütçelerini artırmak; en hızlı şekilde anti-nükleer kalkan sistemini kurmak; ABD'nin küresel stratejisini yeni temeller üzerinde yeniden düşünmek; kitle imha silahlarının yayılması sorununa eğilmek; "bitmemiş" Körfez Savaşı'ndan (baba Bush'un Baas rejimini düşürmeden önce askerlerini geri çekmeye karar verdiği) sonra Saddam Hüseyin'in işini bitirmek.

Çoğu durumda, bu hedefler bilhassa kamu kasalarının anahtarlarını elinde bulunduran Amerikan Kongresi nezdinde ciddi bir siyasal ikna çalışmasını gerektiriyordu. Fiiliyatta oyun kazanılmış değildi. Başkan Bush'un ilk adımları tereddütlüydü. Fakat yirmi dört saatlik bir zaman zarfında durum radikal biçimde değişti. Kendisini çevreleyen ekip bir aşırı gerginlik anında fırsatı kaçırmayacak kadar zekâ ve akıl varlığı gösterdiğinden George W. Bush Amerikan politikasına kendi damgasını vurma biricik fırsatını yakalamıştı. Saldırı, siyaseten sonuçları hatırı sayılır olan bir "ilahi sürpriz" olduğundan, bazı gözlemcilerin 11 Eylül saldırılarında ayarlanmış bir manipülasyon görmeleri şaşırtıcı değil. Her halükârda, Beyaz Saray'ın saldırılarla bir ilgisi olmasa da sonuçlarından harika biçimde yararlanmasını bildi.

Bundan böyle, Amerika'nın bir stratejisi vardı: "Terörizme karşı savaş". Bu savaşın anlaşılabilir olma, hiçbir ahlaki muğlaklıkla malul olmama ve gerek Amerikan siyasal kültürüne gerekse tıpkı Reagan gibi esasen inançları ve içgüdülerine göre iş gören bir adam olan George W. Bush'un içgüdülerine tekabül etme avantajı vardı.[8] 20 Eylül'de, George W. Bush bu savaşı Amerikan siyasal kültürüyle tam bir uyum içinde Manici bir şema içine yerleştiren ve Washington'un hegemonik ihtirasını

[8] Pierre Hassner'in analizine bakınız, a.g.e., s. 194-195.

gösteren bir beyanatta bulundu: "Her ulus, bütün bölgelerde, bundan böyle bir karar vermek zorundadır. Ya bizlesiniz ya da teröristlerlesiniz. Bugünden itibaren, terörizmi korumaya veya desteklemeye devam eden her ulus, ABD tarafından hasım bir rejim olarak görülecektir." Terörizme karşı savaş, Amerikan yönetiminin Pentagon'un şefleri Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz'den başlamak üzere, aşırıcı kanadının onu Colin Powell'ın cisimleştirdiği ılımlı çizgiye karşı getiren bilek güreşini kazanmasını sağlayacaktı. Diğer taraftan Powell daha çok, bir tür daha önce Henry Kissinger tarafından izlenen, gerçekçi siyaset çizgisindeki diplomasinin üstünlüğüne dayalı bir uluslararası işbirliği politikasından yanaydı. Powell'ın başlangıçtaki zaferi Afganistan'da sefer yürütme kararıyla birlikte paradoksal biçimde kendisine karşı dönecekti.

Nitekim Taliban'a karşı cezalandırma savaşı, her türlü beklentiye karşı Amerikan ordusunun tartışmasız bir başarısıydı. Yeni bir Vietnam veya 1980'li yıllardaki Sovyet felaketinin bir tekrarı öngörülürken, Amerikan ordusu, uçakları ve özel kuvvetleri sayesinde, yerde Taliban rejimine muhalif birliklerin yardımıyla, birkaç hafta içinde gezegenin en gerici rejimlerinden birinden kurtuldu. Yok edilemeyen El Kaide örgütü ciddi yaralar alırken önderi ortadan kayboluyordu. Bu başarı, bu askeri başarıda –savaş sonrasındaki yeniden kuruluş dönemi daha az inandırıcıydı– Beyaz Saray'a, ülkeye ve dünyaya dayatmak istedikleri stratejik vizyonu yörüngeye oturtmalarını sağlayacak bir atlama tahtası gören şahinleri galeyana getirme sonucunu doğurdu.

Gerçekten, 11 Eylül'den bu yana, savunmaya ve iç güvenlik dahil, anti-terörist mücadeleye ayrılan fonlar büyük ölçüde tırmanışa geçmişti. Beyaz Saray diğerlerinin yanı sıra *Department of Homeland Security*'nin (İç Güvenlik Bakanlığı) kurulmasına yol açan merkezi bir terörizm karşıtı yeniden yapılanmaya girişti. Özellikle, şahinler burada sarsılmaz bir halk desteğinin yanı sıra sessiz kalan bir siyasal muhalefet tarafından bloke edil-

meden ihtiraslarının araçlarına da kavuşuyorlardı. Yalnızca hükümet içinde ılımlılara karşı çetin iç kavgalar bir sorgulamaya yol açabilirdi. Colin Powell giderek daha fazla tecrit oluyordu. Başta Fransa olmak üzere, bazı müttefikleri Irak'ı istila etme kararının verildiği diplomatik görüşmeler sırasında ayağını kaydırdıklarında oyunu kesin olarak kaybetmişti.

Yalnız politikacıların sırrını bildikleri bir el çabukluğuyla Beyaz Saray kamuoyunu terörizme karşı savaşın Irak rejiminin devrilmesinden geçtiğine ikna etmeyi başarmıştı. Amerikan geleneğine uyarak Washington sorunu askeri güçle çözmeye niyetleniyordu. Kaddafi hadisesinin tersine, bu kez, kanıt üretilmek zorundaydı. Bununla beraber, Washington stratejik vizyonunda terörizm sorununu kitle imha silahlarının yayılması sorununa bağladığından Iraklılar tarafından bu tür silahların gizlice üretilmesinin (Körfez Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın maddeleriyle yasaklanmış olan) terörist faaliyetlere denk olduğu fikrini satmayı başarmıştı. Geriye Saddam Hüseyin'in 1991'den beri fiilen BM'nin yasaklamasına rağmen bu tür silahları geliştirmeye çalıştığını kanıtlamak kalıyordu. Hiçbir şey kanıtlanmasa bile Irak diktatörünün tutumu gerçekten bu tür silahları geliştirmeye çalıştığını zannettirecek şekildeydi. BM uzmanlarının raporu değişik yorumlara yol verecek denli muğlaktı ve Washington, Irak devlet başkanının yasadışı faaliyetlerinden şüphelenmemizi sağlayacak kanıtlar bulunduğunu iddia ediyordu. Bu durum bazılarının on yıldır bekledikleri bir harekat başlatmak için yeterliydi.

Gerçekte, terörizm ve kitle imha silahları çifte tehdidi uzun zamandır ABD'nin, özellikle de Bush ailesinin yakını cumhuriyetçilerin takibindeki bir düşmanı yok etmek için bir bahaneden başka bir şey değildi. Bush yönetiminin yeni-muhafazakar kesiminin stratejik önderi, Pentagon'un iki numarası Paul Wolfowitz 1992'den itibaren Irak'taki rejimin değişeceği fikrini yaymıştı. Gerçekte, Wolfowitz eski bir Reagancı kavramı, önleyici eylem kavramını yeniden ele almış ve onu yeni stratejisinin temel var-

sayımı yapmıştı. Önalma çağı caydırma çağının yerine geçiyordu. Bundan böyle, teorik önalıcı veya önleyici savaş kavramı pratikte 11 Eylül'den sonra başlatılan terörizme karşı savaşla birbirine karışıyordu. Fakat bu vizyon önalıcı bir savaşın ötesine geçiyordu. Bu Amerikan üstünlüğünü ortaya koymanın ve ABD'yi gelecek on yıllar boyunca tartışmasız bir hegemonik güce dönüştürmenin bir biçimiydi.

Bu amaçla, Wolfowitz Ortadoğu'ya müdahale etmeyi ve bölgede ABD'ye elverişli bir demokratik barış ve serbest ticaret alanı yaratmayı önerdi. En saf Amerikan geleneğinde gerçekçilik ve idealizmin bir karışımı olan bu öneri, bir kez Irak'ta demokrasi tesis edildikten sonra, bunun sonunda bölgeyi dönüştürecek zeytinyağı lekesi haline geleceği ilkesinden yola çıkıyordu. Bu şema sayısız avantaj sunuyordu. Saddam Hüseyin rejimi popüler olmayan ve Amerikan ordusunun bir saldırısına direnemeyecek ölçüde zayıflamış bir rejimdi. Uzun vadede Irak petrol sahalarının işletilmesi bir müttefik olarak güvenilirliği 11 Eylül'den sonra yara almış Suudi Arabistan'a göre çok daha büyük bir bağımsızlık derecesine sahip olacaktı. Bu çözümün uzun vadede İsrail-Filistin anlaşmazlığı üzerinde de yararlı bir sonucu olacaktı. Nihayet, böyle bir karar hem İslamcı terörizmle hem de kitle imha silahlarının tehdidiyle savaşmanın araçlarını sunuyor gibiydi.

Gerisini biliyoruz. 2003 ilkbaharında, esasen Amerikan ve Britanyalılardan oluşan koalisyon güçleri, pratikte hiçbir direniş sergilemeyen Saddam Hüseyin rejiminden hızla kurtuldular. Devrik diktatörün kendi de Amerikan ordusu tarafından birkaç ay sonra yakalandı. Hiçbir kitle imha silahı bulunamadı ve müdahalenin meşruiyeti kendine çıkış yolunu ahlaki haklılıkta buldu: Karar verme aşamasında hiç adı geçmeyen ilkeler olan bir diktatörün devrilmesi ve demokratik bir rejimin kurulması. Bununla beraber, Bush yönetimi Irak'taki savaşı terörizme karşı savaşın köşe taşlarından biri olarak yorumlamaya –ve halka satmaya– devam etti. Savaşın sonu az çok ilan edildikten sonra ("büyük operasyonların sonu") Washington stratejisinin ikinci

ayağını gerçekleştirmekte, yani Irak'ta barışı sağlamak ve onu demokratik olarak devretmekte çok daha büyük zorluklarla karşılaştı. Gelecek Irak'a müdahalenin hangi ölçüde terörizme karşı savaşa hizmet ettiğini söyleyecek.

Terörist tehdidi tamamen gömdükten sonra ABD, 2001'den itibaren terörizmi XXI. yüzyıl için stratejik vizyonlarının temeli yapmak üzere pozisyonunu tamamen değiştirdi. Ülke toprakları üzerinde, özellikle havaalanlarında, kamu binalarında çok sıkı kontroller gibi sayısız güvenlik tedbiri alındı. Sınırların kontrolü sıkılaştırıldı, özellikle vize verilmesi düzeyinde. Şüpheli görülen göçmenler gözaltına alındı. Terörizm karşıtı örgütlenme düzleminde, yönetim bir yandan iç mücadelelerle altı oyulmuş olan geniş istihbarat bürokrasisini reforme etmeye çalışırken diğer yandan anti-terörist mücadelenin kontrol ve komuta aygıtını merkezileştirmeye çalıştı. Washington ve ABD aynı zamanda kendi alanında rahat çalışsın diye adalet bürokrasisine de üstün güçler verdi.

Bütün bu düzenlemelerin hangi noktada terörist tehdide set çekmeye yardım ettiğini ölçmek zor. Bunlar, her durumda, sivil özgürlüklere ve insan haklarına halel getirme tehdidinin yanı sıra Amerikalıların ve ülkedeki ziyaretçilerin gündelik hayatlarını biraz daha az kolay hale getirdi. Bu alanda, terörist faaliyetlerde bulunduklarından şüphe edilen mahpusların Küba'daki Guantanamo Üssü'nde (çoğunluğu Afganistan'daki savaş sırasında yakalanan El Kaide kamplarının eskilerinden oluşan, 43 ülkeden gelen 660 kişiyi barındıran) gözaltında tutulması kararı birçok sorunu ortaya çıkardı. Fakat bu "yasadışı" alanın kurulması tek gölge noktası değildi. 11 Eylül'den sonra kabul edilen *Patriot Act* (Vatanseverlik Yasası) hükümete terörist faaliyetlere katıldıklarına dair hiçbir kanıt bulunmayan bireylerin özel hayatlarına ilişkin bilgi edinme imkânı –bunun içerdiği bütün kötüye kullanımlarla birlikte– veriyordu.[9]

[9] Bkz. Harold Hongiu Koh, "Rights to Remember", *The Economist*, 1 Kasım 2003, s. 24-26.

Dışarıda, terörizme karşı savaş Amerikan hükümetine eski işaretlerle yeni yollara atılma fırsatı vermişti. Önalma stratejisi yeni düşmanın, komünizm devrinde olduğu gibi, az çok tanımlanmış hedefleriyle merkezileşmiş bir varlık, tercihen bir devlet ya da bir grup devlet olduğunu öne sürüyordu. Bu sav ikili bir sorunu ortaya koyuyordu. Bir yandan, terörist tehdit, şüphesiz, yalnızca bir devletin faaliyetlerine bağlanamazdı. Diğer yandan, terörist diye sınıflandırılan devletlerin kara listesi illaki nesnel ölçütlerle oluşturulmuş değil. İkircikli politikaları Amerika'nın müttefikleri olarak kalmalarına engel olmayan Pakistan ve Suudi Arabistan'ı El Kaide'yi desteklediği kesin olmayan Irak'la karşı karşıya getirilebilir. İşte ilan edilen hedefleri gerçek hedeflerle uyuşmayan bir politikanın paradoksu da buradadır. Her şeye rağmen, kaderini kamuoyunun ve seçimin belirlediği bir demokrasi söz konusudur. Oysa yeni-muhafazakarların hegemonik ihtirasları felsefi, ama aynı zamanda pratik bir açıdan Amerika'nın taşıdığını iddia ettiği demokratik değerlerin temelden karşıtıdır. Bu Raymond Aron'un Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele bağlamında daha önce tespit ettiği bir olgudur.[10] Öyle ki "terörizme karşı savaş" çerçevesinde bu paradoks, ulusaşırı ve uluslararası terörizmin temsil ettiği tehdidin nihayetinde Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği tehditle hiçbir ortak yanı olmadığından dolayı, daha da belirgin hale geliyordu. Franklin Roosevelt'in şu sözlerini hatırlıyoruz: "Korkmamız gereken tek şey korkunun kendisidir." Roosevelt'in savunduğunu iddia ettiği temel özgürlükler içinde "korkuya karşı özgürlük" vardı. Terörizme karşı savaş adına bu özgürlüğün savunulması Amerikan hükümetine gerek Amerikan toprağında gerekse dışarıdaki bulanık sularda macera araması için beyaz kart verıniş görünüyor. Bununla beraber, ABD tarihinin bir başka siması, Benjamin Franklin ise "biraz geçici bir güvenlik elde etmek için asli özgürlüğü bırakanlar ne birini ne diğerini hak ederler" diye öngörmüştü.

[10] Raymond Aron, *République impériale: les Etats-Unis dans le monde*, 1945-1972, Paris, Calman-Lévy, 1973. Aynı zamanda bkz. Hassner, a.g.e., s. 160-161.

EL KAİDE'NİN YENİ YÜZÜ: 11 EYLÜL'DEN SONRA İSLAMCI TERÖRİZM TEHDİDİ

Rohan Gunaratna

11 Eylül'den iki yıl sonra, El Kaide hâlâ "İslam'ın mızrak başı" mıdır? Bu tarihten itibaren, El Kaide öncü rolünü kayıp mı etti? ABD tarafından yönetilen koalisyonun müdahalesinden bu yana El Kaide 11 Eylül eylemi düzeyinde eylemler planlama, hazırlama ve uygulama kapasitesini kaybetti. Bu örgütün maddi ve insani kapasiteleri zarar görse de, eylem yapma kararlılığı hiç de azalmadı. El Kaide geleneksel rolünü a) kendisiyle aynı düşünme biçimine sahip İslamcı gruplarla daha da sıkı bir işbirliğine girerek ve b) dünya çapında cihat ideolojisini güçlü bir şekilde yayarak telafi etti.

11 Eylül'den sonra El Kaide'nin gelişmesini en çok etkileyen şey onun hedeflerini ileriye götürmeleri için dünyadaki yerel ve bölgesel İslamcı hareketlere yönelik gösterdiği sarsılmaz güvendi. Asya'da, Afrika'da, Ortadoğu'da ve Kafkasya'da bulunan bu İslamcı siyasal partiler, bu terörist ve gerillacı gruplar Kuzey Amerika'da, Avrupa'da ve Avustralya'daki operasyonel ve destek hücreleri üzerindeki kontrollerini koruyorlardı. Daha 11 Eylül'den önce, CIA'nın anti-terörist merkezi çok haklı olarak El Kaide'yi bir "ağların ağı" olarak tanımlamıştı, ama operasyonel düzeyde, El Kaide "ağların ağı" yapısını yalnızca 11 Eylül'den sonra gerçekten geliştirebilmişti. Olduğu gibi El Kaide'den çok 11 Eylül sonrası El Kaide –yeni El Kaide– El Kaide'nin etkisi

altındaki grupların bir ağı haline gelmişti. El Kaide'nin terörizmin uzun vadedeki kapasitesini beslemek için en kalıcı katkısı, bütün dünyanın İslamcı hareketleriyle birlikte iş gören bir savaşçılar çerçevesi yaratmak olmuştur. Son on beş yıl zarfında, El Kaide küresel çapta ve kuşkusuz kendininkinden daha uzun ömürlü olacak bir tehdit yarattı.

El Kaide kısmen kayıplarını kendisine bağlı gruplarla sıkı çalışarak, kendisine sığınak yerleri oluşturmak, yeni elemanları eğitmek ve eylemler yürütmek için onlara güvenerek telafi etti. Ama özellikle El Kaide bir ideoloji, bir ruh hali olma yolundaydı. Daha az operasyonel de olsa, kendini gürbüz bir ideolojik yapıya dönüştürerek El Kaide hayatta kalma kapasitesini artırmıştı. Operasyonel kapasitesinin azalmasını telafi etmek için El Kaide, ABD ve müttefiklerine karşı mücadeleye katılmaları adına diğer İslamcı hareketlerin yanı sıra daha geniş bir Müslüman topluluğunu esinleyen ve seferber eden destekli bir propagandaya kendini verdi güçlü bir şekilde. Fiiliyatta, El Kaide'nin yeni rolü daha çok, askeri olmayan yollarla kitle iletişim araçlarını, bilhassa yeni iletişim teknolojilerini kullanarak geleneksel misyonunu ileriye taşımaktan ibaretti. 2001 Ekimi'ndeki ABD'nin başını çektiği koalisyon tarafından yapılan Afganistan müdahalesinden beri Usame Bin Ladin ve Eymen el Zevahiri'nin kitle elektrik araçları, videolar ve basılı malzemeler yoluyla yayımlanan düzenli beyanatlarının alevlendiren etkileri, bilhassa Amerika'nın Nisan 2003'teki Irak müdahalesinden bu yana Müslüman dünyasında özel bir yankı buldu. El Kaide, ABD ve müttefiklerine kaşı mücadeleyi yalnızca diasporası ve göçmen toplulukları dahil, bütün Müslüman dünyasında geniş ve sağlam bir destek temeli kurarak destekleyebileceğini düşünüyordu. Propagandasını yayıp Müslümanları siyasileştirmeye ve radikalleştirmeye devam ederek El Kaide, birçok başka grup tarafından da devralınan cihat programlarının devamlılığı için onsuz olmaz olan devşirme ve sempatizan havuzunu genişletmeye çalışıyordu.

Bağlam

11 Eylül 2001'den bu yana, El Kaide muazzam kayıplara uğradı. Bununla birlikte, El Kaide'nin içinde faaliyet gösterdiği gürbüz İslamcı çevre ona insani –yakalanan ve öldürülen üyeler– ve maddi –el konulan varlıklar ve dondurulan fonlar– kayıplarını telafi etme imkânı verdi. Dahası, Afganistan'daki kamplarında çeteci ve terörist olarak yetiştirmek üzere bütün dünyadan gelen on binlerce İslamcıyı eğiten El Kaide, dünyaya gerekli desteği ve devşirmeleri salgılamak için yeterli bir stratejik derinlik oluşturdu. Baştan beri iyi teçhiz olmuş ve iyi finanse edilmiş olan El Kaide mutlak bir angajmana giren, din adına öldürmeye ve ölmeye hazır bir savaşçı kadro oluşturmaya yatırım yaptı. İster Batıda isterse Doğuda yaşasınlar El Kaide'nin taraftarları ve sempatizanları onun sıklıkla tekrarlanan şu vecizesine inanıyorlardı: "Her Müslümanın görevi cihat yapmaktır."

11 EYLÜL'DEN SONRA EL KAİDE

Bugün, El Kaide bir geçiş dönemine tanıklık ediyor. Geçici olarak kök saldığı temeli –Afganistan– ve konuğunu, Afganistan İslam Emirliği'nin başını çeken partiyi, Taliban İslami Hareketi'ni kaybetti. Daha da önemlisi, operasyonel önderlerin, üyelerinin ve kilit taraftarlarının çoğunun ölümü veya yakalanması, onun eylem etkililiğini olumsuz etkiledi. Afganistan'daki eylem ve eğitim altyapısının parçalanmasına rağmen El Kaide, başka yerlerde üsler kurmaya çalışarak intibak ediyor ve böylelikle de düşmanları için ciddi, hızlı ve doğrudan bir tehdit olarak kalıyordu. Dünyanın her yerinde, El Kaide'nin maddi ve insani altyapısı mustarip olsa da, birçok katmandan oluşan dünya çapındaki şebekesi ya doğrudan doğruya ya da kendisine bağlı gruplar aracılığıyla eylemler planlamak, hazırlamak ve uygulamak için yeterli bir derinliği de korudu. Dünyadaki Müslümanların yer aldıkları belli sayıdaki bölgesel anlaşmazlığın ideolojik ve fiziksel olarak içine sızarak El Kaide, sadece sıklıkla ayrılıkçı olan

hedeflerini küresel çatışmalara dönüştürerek saptırdı. Periyodik olarak mevcudiyetini militan tabanına olduğu kadar düşmanlarına da bildirmek için, dünyanın her bölgesinde simgesel, stratejik ve çarpıcı hedeflere saldırdı. Hayatta kalma kapasitesi büyük ölçüde ağ yapısındaki esnekliğe, bileşiminin çeşitliliğine ve evrensel ideolojisine bağlıydı. Üzerindeki artan tehdidi durdurmak ve bertaraf etmek için El Kaide, kendisini yapısal, stratejik ve coğrafi olarak dönüştürdü. El Kaide Asya'dan Kanada'ya dek uzanan menziliyle küreselди; Sincanlı Uygurlardan Amerikalı Hispaniklere, bileşiminde çokulusluydu; bu nedenle değişik yeteneklerden, farklı kaynaklara ulaşımdan yararlanıyor ve çoklu eylem tarzlarına sahip olabiliyordu. El Kaide'ye karşı mücadele etmek için standart bir el kitabı yoktu. Dolayısıyla, böyle bir grup etkili biçimde ancak küresel bir yaklaşım ve stratejiyle yok edilebilirdi. Bu bir ön koşuldu.

El Kaide'yi bulup ortaya çıkarmak, bozmak, parçalamak ve yok etmek için dünya çapındaki çabalara rağmen, grup mevcudiyeti her yerde olduğundan ve El Kaide'nin adem-i merkezi ağın aynı düşünce tarzındaki gruplarla iş görüyor olduğundan dolayı hayatta kaldı. ABD'nin, müttefiklerinin ve Afganistan ve Pakistan'daki dostlarının destekli eyleminin ardından El Kaide'nin çekirdeği, saldırı tertipçileri, eğitmenleri, finansörleri, ajanları ve diğer uzmanları Asya'nın, Ortadoğu'nun, Afrika Boynuzu'nun ve Kafkasya'nın kanunsuz bölgelerine taşındılar. El Kaide'nin 11 Eylül sonrasındaki eylem rotası, onun kalıcılık kapasitesini kanıtlar. ABD'nin ve Afganistan ile Pakistan'daki müttefiklerinin destekli eylemi, El Kaide'nin sonsuz bir kendini dönüştürme kapasitesi olduğunu gösteriyor. İzleyen aylarda, El Kaide parçalanacak, adem-i merkezileşecek, dünyanın kanunsuz bölgelerinde yeniden bir araya gelecek, aynı ideolojiye sahip gruplarla işbirliğine girecek, daha geniş bir yelpazede hedefler seçecek, ekonomik hedeflere ve yerleşim merkezlerine yönelecek ve saldırılarının çoğunu Güney ülkelerinde yürütecekti. Kuşkusuz grup Batıda stratejik, simgesel veya temsili hedeflere

karşı eşgüdümlü ve eşanlı saldırılar başlatmak konusunda sıkıntılarla karşılaşacaktı, ama El Kaide ve bölgesel muadilleri saldırılarını Asya'da, Afrika'da, Ortadoğu'da ve hatta bu grubun sadece sınırlı bir mevcudiyete sahip olduğu Latin Amerika'da yapacaktı.

Saldırıların tertipçileri Pakistan ve İran'da kalsalar da, ajanları ve kuryeleri El Kaide'nin Yemen, Somali, Bangladeş, Filipinler ve Çeçenistan gibi güvenli bölgelerdeki çekirdeklerini koordine etmek için seyahatler yapıyorlardı. Mevcudiyetini hissettirmek ve Güneydoğu Asya'daki, Güney Asya'daki, Afrika Boynuzu'ndaki, Ortadoğu'daki ve Kafkasya'daki düşmanları vurmak için El Kaide dünya çapındaki terörist grup ağına giderek daha çok dayanacaktı. Hem zaten Kenya'da, Endonezya'da, Hindistan'da, Pakistan'da, Kuveyt'te ve Yemen'de yapılan saldırıların amacı Batıda iş görebilmek için kayıpları ve alan ve fırsat eksikliğini telafi etmekti. Ajanları o sırada Güneydoğu Asya'da Cemaat-i İslamiye'yle, Afrika Boynuzu'nda El İttihad-ı İslami'yle, Kafkasya'da El Ensar Mucahidin'le, Mağrip'te Tunuslu Savaşçılar Grubu'yla, Güney Asya'da Cayiş-i Muhammed'le, Kuzey Afrika, Avrupa ve Kuzey Amerika'da Vaaz ve Savaş İçin Selefi Grup'la ve El Kaide'nin son on yıl zarfında eğittiği ve finanse ettiği diğer İslamcı gruplarla çalışıyordu. El Kaide'nin Batıda çok az sayıda hücresi bulunduğu için, grup Vaaz ve Savaş İçin Selefi Grup ile Tekfir ve Hicret –Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da içine sızdığı iki grup– aracılığıyla iş görüyordu. Merkezden çevreye terörist teknoloji ve uzmanlık transferiyle birlikte El Kaide'yle bağlantılı grupların saldırıları da El Kaide'ninkiyle kıyas edilebilir bir tehdit oluşturdu.

Bugünkü ortamda, terörist gruplar saldırılara destek vermek ve saldırılar yürütmek için Batıda yaşayan üyelerini ve taraftarlarını devşirmeye ve göreve göndermeye devam edecekler. 1995'te Oklahoma'daki Federal Bina'ya yapılan bombalı saldırı haricinde, Batıda yapılan hemen bütün büyük terörist saldırılar diaspora mensuplarının ve göçmen toplulukları eylemcilerinin

işiydi. 11 Eylül'ün koordinatörü Remzi Binelşibh ve intihar pilotları Batıda yaşayan göçmenlerdi. 11 Eylül'e kadar Kuzey Amerika'da, Batı Avrupa'da ve Avustralya'da üslenen yabancı terörist gruplar Batı güvenliğine doğrudan ve acil bir tehdit oluşturmadıkları için, bu ev sahibi hükümetler onların mevcudiyetlerine ve faaliyetlerine müsamaha gösteriyorlardı. 11 Eylül'den sonra bile, Avrupa'nın, Kanada'nın ve Avustralya'nın teröristlerin destek ağlarını parçalamaya dönük çekinceleri yüzünden terörist örgütler militan devşirme ve destek için göçmen topluluklarını hedef almayı sürdürdüler. El Kaide'ye kılıf oluşturan ve ona sempatik bakan bilindik grupların dışında, diğer İslamcı gruplar da göçmenlerini ve diasporalarını güçlü bir biçimde siyasileştirdiler, radikalleştirdiler ve seferber ettiler. Birleşik Krallık'a bağlı Derbyshire yöresinden Asya kökenli iki Britanyalı canlı bomba, 21 yaşındaki Assif Muhammed Hanif ile 27 yaşındaki Ömer Han Şerif, İsrail'e sızdılar ve 30 Nisan 2003'te Mike's adlı gece klübüne saldırı düzenlediler. Hanif iki müziyen ve bir garsonu öldürüp 60 kişiyi de yaralayarak kendini patlatırken Şerif'in düzeneği patlamadı. İsrail'deki 31 aylık ayaklanma boyunca, Hanif'in bombalı saldırısı bir yabancı tarafından gerçekleştirilen ilk intihar saldırısıydı. Benzer şekilde, Keşmir'de Şirinagar'daki Eyalet Meclisi'ni hedef alan ilk intihar saldırısı kendisi Asya kökenli bir Britanyalı Müslümanın eseriydi. Göçmen toplulukları, aralarından adam devşiren ve finansal desteklerini sağlayan El Kaide'nin ideolojik nüfuzuna açık haldeydiler. Hükümetin gözetimindeki artışa rağmen, Batı ülkelerindeki seçim haklarından mahrum göçmen toplulukları katmanları geldikleri ülkelerin mücadeleleriyle özdeşleşmeye devam ediyorlardı. Ev sahibi hükümetler tehdide yönelik daha iyi bir kavrayış geliştiremedikleri ve teröristlerin propagandasını, araçlarını ve ideologlarını hedefe almadıkları müddetçe, tehdit Batının içinde de sürüp gidecek.

Kuzey Amerika'daki, Avrupa'daki, Avustralasya'daki ve İsrail'deki saldırılar El Kaide için bir öncelik olsa da, Batıdaki gü-

venlik tedbirleri ve karşı tedbirleri bu örgüt için Batı toprağında bir eylem tertip etmeyi pahalı ve zor hale getirdi. Bununla birlikte, El Kaide ve ona bağlı gruplar güvenliğin büyük ölçüde yabancı hükümetlerin elinde olduğu Batı dışındaki Batı hedeflerine saldıracaklardı. El Kaide güvenlik tedbirlerinin zayıf olduğu Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgelerinde eylem yapmayı daha az maliyetli buluyordu. Bu itibarla, çoğu saldırı genel olarak, Suudi Arabistan'da meydana gelen gibi, Güneyde yer alan Batılı hedeflere karşı gerçekleşecekti. Batı hedefleri üzerinde odaklansa da, El Kaide ABD tarafından yönetilen "ya savaş ya terör"ü desteleyen Müslüman önder ve rejimlere karşı eylemler yürütmeye de devam edecekti. Suudi krallığının, Pakistanlı ve Afgan önderlerin, sırasıyla başkan Müşerref ve Karzai'nin fiziksel güvenliği bilhassa kırılgan durumda kaldı ve rejimleri de gelecek yıllarda büyük siyasal meydan okumalarla karşı karşıya gelecekti.

Hükümet hedeflerini erişilmesi güç bir hale getirmek tehdidin de yönünü değiştirdi. Bölyece, El Kaide Bangkok'taki, Singapur'daki, Kuala Lumpur'daki, Phnom Penh'deki, Hanoi ve Manila'daki Amerikan diplomatik hedeflerine, Tayvan'daki Amerikan Enstitüsü'ne ve Eylül 2002'de Surabaya'daki Amerikan konsolosluğuna karşı saldırılar planlamışken güvenlik tedbirlerinin çok görünür mevcudiyeti, grubu "zayıf" hedefler öngörmeye sürükledi. Bu her zaman doğru olmamakla beraber, hedefleri daha zor ulaşılabilir kılmak sonuç verse de, bütün dünyanın dehşet içinde tanık olduğu üzere, karşı tedbirler de teröristleri yaratıcı ve yenilikçi hale getirdi. Amerika'nın en kayda değer bölgelerindeki güçlendirilmiş güvenlik çemberinde bir gedik açmak için geleneksel içi patlayıcı dolu araçlar mümkün olmayan seçenek haline gelince El Kaide bir havadan saldırı kapasitesi geliştirmek zorunda kaldı. Benzer şekilde, Güneydoğu Asya'da askeri ve diplomatik hedeflerin güvenliğini güçlendirme olgusu Cemaat-i İslamiye'yi hedef olarak Bali gibi eğlence bölgelerini seçmeye itti. Gerçekten, hükümetlerin karşı tedbirleri insanların yaşadıkları merkezlerin ve ekonomik hedeflerin

kırılganlığını artırdı. Öyle görünüyordu ki İslamcı gruplar zayıfladıkları ölçüde mümkünse en yüksek sayıda sivil insanları öldürerek "zayıf" hedeflere saldıracaklardı. Kamuya açık yerlere karşı bombalı saldırıları önlemek zor olduğundan, siviller ve sivil altyapılar kısa, orta ve uzun vadede terörist saldırılara en açık hedefler olarak kaldılar.

Kara hedeflerini güvenli hale getirmek ve havacılık tehdidi deniz hedeflerine, bilhassa deniz ticaretine aktaracaktı. Bütün hava hadiseleri özel bir dikkat çektiğinden, El Kaide havacılığı hedef alan terörizme yüksek bir öncelik veriyordu. Bir uçak kaçırıp onu bir hedefin üzerine düşürmek güç olduğundan El Kaide taşınabilir karadan havaya füzeler (SAM) kullanarak giderek daha çok uzak mesafeden yapılan saldırılara yöneldi. Eğer El Kaide'nin gemi ağına saldırmak için derhal ve uygun karşı tedbirler alınmazsa El Kaide'nin kontrol ettiği ve Pakistan-Keşmir-Afganistan bölgesinde, Arap yarımadasında ve Afrika Boynuzu'nda depolanmış olan SAM'lara Asya'nın doğusunda, Avrupa'da ve belki de Kuzey Amerika'da da rastlayacağız.

El Kaide tehdidinin niteliği 11 Eylül'den bu yana net bir şekilde değişti. Mukayese edildiğinde, ABD'ye ve müttefiklerine karşı 11 Eylül sonrası tehdit parçalı ve dağınık bir hal aldı. Grubun sıradışı saldırılar gerçekleştirme araçları olmasa da, bağlı gruplara uzmanlar, ulaklar ve para aktarmak için gizli bir ağa sahip. Bütün bilgiler aynı şeyi gösteriyor: El Kaide, Afganistan ile Pakistan arasındaki 1.230 kilometrelik sınırı terketmedi ve istikameti, aktif ve güçlü olarak mensuplarına hedefler tayin etmeye ve bağlı gruplarını ideolojik olarak yutmaya yönelik. El Kaide'nin teknik uzmanlarının yanısıra finansçıları, saldırı tertipçileri ve istihbarat ajanları çatışmanın çevresini genişleterek Afganistan'ın ve Pakistan'ın merkezinden Asya'nın, Kafkasya'nın, Afrika Boynuzu'nun, Balkanlar'ın ve Ortadoğu'nun anarşik bölgelerine doğru dönüyorlar. Cemaah İslamiyah [El Cemaat-ül İslamiyatu] gibi bölgesel gruplar ile Aden-Abyan İslami Ordusu gibi yerel gruplar Batılı hedeflere ve Batı'ya hoş

bakan Müslüman ülkelere karşı eylemler planlamak, hazırlamak ve gerçekleştirmek için El Kaide'ye bir platform sunuyorlar. Örneğin, Fransız petrol gemisi *Limbourg*'a karşı saldırı El Kaide tarafından Aden-Abyan İslami Ordusu'yla işbirliği içinde tertip edildi. Benzer şekilde, Bali'deki bombalı saldırı da El Kaide'nin uzmanlarıyla birlikte çalışan Cemaah İslamiyah tarafından gerçekleştirildi. Aynı şekilde, Pakistan'da bir düzine saldırı da Cayiş-i Muhammed, Laşkar-i Jangvi, Hareket-ül Cihad-ı İslami, Laşkar-ı Tayyibe ve Hareket-ül Mucahidin üyesi bireyler aracılığıyla El Kaide tarafından körüklendi. Dünya yüzeyinde başka İslamcılarla ve gruplarla birlikte çalışan El Kaide'nin adem-i merkezileşmesi bir tersine güç çarpanı [*démultiplicateur de forces*] haline geldi. Gelecek yıllarda, görünen o ki başka gruplara uzman, eğitimen ve fon sağlama konusunda uzun bir geçmişe sahip olan El Kaide bağlı hareketler aracılığıyla etkili ve güçlü biçimde iş görecek.

Bugün, El Kaide iki tip saldırı yürütüyor: Münferit saldırılar ve dalgalar halinde saldırılar. Azami bir etki ve sonuç yaratmak için El Kaide dalgalar halinde saldırılar başlatmayı tercih etmekte. El Kaide tarafından 11 Eylül'den sonra tertip edilen birinci seri El Kaide'nin Yemen'de Abayanlar İslam Ordusu'nun, Endonezya'da Cemaah İslamiyah'ın (İslam Cemaati), Çeçenistan'da Ensar Mucahidin'in (Tanrı'nın Askerlerinin Taraftarları), Şurafa el Ürdün'ün (Ürdün'ün Şereflileri), El İttihat el İslami'nin (İslam Birliği) yardımıyla beş saldırı gerçekleştirdiği Ekim ve Kasım 2003'te cereyan etti. Bir Amerikan savaş gemisine yönelik bir intihar teknesi 6 Ekim'de Yemen'de Mukalla açıklarında Fransız süpertankeri *Limbourg*'a karşı patlatıldı; 8 Ekim'de teröristler Kuveyt, Feyleke'de tatbikatta olan iki Amerikalı denizciyi öldürdüler; 12 Ekim 2003'te Endonezya, Bali'de bir dizi intihar saldırısı yapıldı; 24 Ekim'de Moskova'da bir tiyatroda bir rehin alma eylemi gerçekleştirildi; 28 Ekim'de bir USAID memuru olan Lawrance Koley Ürdün, Amman'da öldürüldü; 28 Kasım'da Kenya, Mombasa'da, bir İsrailliye ait Kikambala Pa-

radise Oteli'ne ve aynı ânda Arkia 582 sefer sayılı İsrail uçağına karadan havaya bir füzeyle intihar saldırıları düzenlendi.

Bir yıllık bir suskunluktan sonra, Ekim 2002'de El Kaide Ortadoğu ve Asya'da bu çoklu ve eşgüdümlü saldırıları gerçekleştirmeden hemen önce Kuranî gerekçeler sundu. Yemen, Kuveyt ve Ürdün saldırıları El Kaide'nin ve onları engellemek için güvenlik tedbirlerinin alındığı yerlerdekiler de dahil, işleyişleri ona bağlı grupların kapasitesini gösteriyordu. Çeçenistan ve Tayland'daki İslamcı gruplar da, sırasıyla Rusya'da ve Tayland'ın güneyinde, terörist eylemler yürütmüşlerdi.

11 Eylül'den sonraki ikinci dalga hedef olarak Mayıs 2003'te Riyad'ı, Kazablanka'yı, Çeçenistan'ı ve Karaçi'yi aldı. Grubun tehdit bakımından bütün esnekliğini koruduğunu kanıtlamak için El Kaide, Riyad saldırısını Kuzey Afrika'daki, Kafkasya'daki ve Asya'daki bombalı saldırıların zamanlamasına tekabül etsin diye bağlı gruplarıyla birlikte koordine etti.

Ortadoğu: Kalbe Vurmak

El Kaide'nin yok olduğuna inananlar için 12 Mayıs 2003'teki Riyad saldırısı onun gelecek yıllar değilse bile, aylar için önemli tehdit olarak kaldığını kanıtladı.

Suudilerin verdiği çok güçlü tepki kısa vadede tehdidi görünürde azaltmış olsa da, uzun vadede El Kaide'ye halkın desteğini artıracaktı. Suudi Arabistan ülkenin eğitim sistemini ıslah etmediği müddetçe Usame Bin Ladin, Suudilerin kral ailesine karşısına koyduğu halk kahramanı, onların direnişinin simgesi olarak kalacak.

Ortadoğu'nun dışında, El Kaide mensupları Afrika Boynuzu'nda, Kafkasya'da (Çeçenistan ve Gürcistan'daki Pankisi Vadisi) ve Asya'da yoğunlaşmıştı. Uluslararası istihbarat topluluğu açısından Aşil'in topuğu her zaman Afrika, özel olarak da Boynuz olmuştu.

Afganistan ve Pakistan dışında, El Kaide unsurlarının mev-

cudiyetine bütün Asya'da rastlıyoruz. Örneğin, El Kaide mensupları düzenli olarak Keşmir'e ve Güneydoğu Asya'da Bangladeş'e sızmaktalar. Bölgeler bakımında Ortadoğu'nun dışında en büyük meydan okumaları Afrika Boynuzu ve Güneydoğu Asya oluşturuyor. Terörizmin sıklet merkezi Ortadoğu'dan Asya'ya doğru kaymazdan çok önce bile, 1990'lı yılların başında, Ortadoğulu gruplar Güneydoğu Asya'da aktiftiler.

Güneydoğu Asya: Yeni Bir Sahne

Güneydoğu Asya'da aktif iki düzine İslamcı terörist grubun arasında Cİ en büyük tehdidi oluşturuyor. Cİ'nin yaklaşık 400 üyesi El Kaide tarafından eğitildi ve Güneydoğu Asya'da bulunuyor. Afganistan ve Pakistan haricinde, Güneydoğu Asya söz konusu bütün bölgelerde El Kaide tarafından eğitilen en büyük aktif üye yoğunluğuna barınak oluşturan yerdir. 240 milyon Müslümanın, gelişmekte olan demokrasilerin, yolsuzluğa batmış hükümetlerin, zayıf yöneticilerin varlığı ve güvenlik yokluğu Güneydoğu Asya'yı El Kaide'nin faaliyetleri için yeni merkez haline getiriyor.

Liberal Demokrasiler: Kuzey Amerika, Avrupa, Avustralasya

Teröristlerin dünyadaki eylem ve destek altyapılarının incelenmesi, liberal demokrasilerin Batıda destek ağları kurmaları için yabancı terörist gruplara ideal koşullar sunduklarını ortaya koyuyor. Terörizmin yeşermesi için saldırılar gerçekleştiren teröristler ve onlara destek veren terörist olmayanların olması kaçınılmaz. Terörizmi yenmek için bu iki kategorinin de bizzat hedef olmaları gerekir. Son yirmi yıl zarfında, Batıda, Asyalı, Ortadoğulu ve Latin Amerikalı terörist gruplar propagandalarını yaymak, fon toplamak, uzman yetiştirmek, malzeme temin etmek ve taşımak için resmi bürolar açtılar veya yeraltı hücreleri oluşturdular. Örneğin, Avustralya birçok yabancı terörist grubun yuvası haline geldi: Filistinli Hamas, Lübnanlı Hizbullah, Çeçen mücahitler, PKK (Türkiye), ETA (İspanya), İlam Tamil Kurtuluş

Kaplanları (Sri Lanka), Babbar Khalsa International (Hindistan) ve Uluslararası Sih Gençlik Federasyonu'nun (Hindistan) yanı sıra IRA'nın (Büyük Britanya) muhalif fraksiyonları. Yabancı terörist gruplar başka yerlerde terörist eylemlerde bulunmak üzere Batıda terörist propaganda yaparlar, adam devşirirler, fon toplarlar, teknoloji temin eder ve aktarırlar. Bu gruplar ev sahibi ülkeler için doğrudan ve acil bir tehdit oluşturmadıklarından bu grupları gözetleyen Batılı güvenlik ve istihbarat örgütleri bu gruplara propagandalarını yayma, fon toplama, malzeme temin etme ve bunları taşıma imkânı sağlayan altyapılarını dağıtmazlar. Sonuç birçok teröristin, taraftarlarının ve sempatizanlarının topluma ve bazen de Batılı hükümetlere sızmalarıdır. Bu yabancı terörist gruplar Güneyin hedef ülkelerine saldırmak için Batıda toplanmış kaynakları kullanırlar.

El Kaide hücrelerinin oluşturulmasının dışında, bu grup iki Avrupa ağının önderlerini de bünyesine kattı: Tekfir ve Hicret ile Davet ve Cihat İçin Selefi Grup. Avrupa'da ve daha az ölçüde Kuzey Amerika'da eylem yapan bu iki ağ, bugün Batı güvenliği için önemli bir tehdit oluşturuyor. Kuzey Afrikalı göçmenlerle büyüdü ve ideolojik bakımdan cihadın sürdürüldüğü, bilhassa içinden çıktıkları ülkelerdeki gelişmelerden beslendi. Nasıl ki Avrupa içinde Ortadoğu'dan gelme terörizmin cirit attığına şahit olduysa Güneydoğu Asya'da şahit olunan gelişmeler de Avustralya, Yeni Zelanda ve bunların deniz ötesi çıkarlarına karşı tehditleri artırdı. Avustralya 1999'dan beri El Kaide'nin hedefindeydi, ama 2000 yılındaki bazı hadiseler bu tehdide ivme kazandırdı. Örneğin, Avustralya'nın hiçbir çekincesi olmadan Ekim 2001'de Afganistan'daki anti-terörist seferde ABD'nin başını çektiği koalisyona katılması ve Avustralyalı Müslümanların buna olan öfkeli tepkisi; Kasım 2001 başında Bin Ladin'in Avustralya'nın Kasım 2001'de Doğu Timor'u parçalamak amacıyla İslam ulusuna karşı bir haçlı seferi düzenlemek için kumpas kurduğunu ilan ettiği beyanatı, vs. 2001 Kasımı'nda Cakarta'daki Avustralya Uluslararası Okulu'nun bahçesine bir

motosikletten bir el bombası atıldı; gene 2001 Kasımı'nda Cakarta'daki Avustralya elçiliğine vahşice büyük kestane fişekleri atıldı; 2002 başında bir intihar kamyonu kullanan El Kaideli bir Arap, Singapur'daki Avustralya Yüksek Temsilciliği'ni imha etmeyi tasarlamıştı. Afganistan'daki, Pakistan'daki, Delta Kampı'ndaki ve ABD'deki Taliban ve El Kaide tutuklu ve hükümlülerinin sorguları, Afganistan'daki Faruk Kampı'nda ve başka yerlerde eğitilen Avustralyalı Müslümanların Avustralyalı hedeflere yönelik terörist eylemler gerçekleştirme görevleri olduğunu ortaya koymuştu.

Avustralya'da terörist tehdidin genişlemesinin diğer sebebi yakın çevre ülkelerinden –bilhassa Filipinler, Endonezya ve Malezya'dan– birçok terörist grubun içeride ve dışarıda faaliyetlerini artırmalarıydı. Bundan başka, El Kaide'yle irtibatı olan yarım düzine grup Avustralya'yı düşman olarak algılıyordu. Asya-Pasifik bölgesindeki güvenliği güçlendirmek için Avustralya ve Güneydoğu Asya mutlaka işbirliklerini geliştirmek zorundalar. Bali vakıasına dek Avustralya'da tartışma götürmez bir şekilde tehdit ancak çok küçük bir ölçüde anlaşılmıştı. Avustralya'nın sıkıntısı bu ülkenin Asya Pasifik bölgesi konusunda ancak çok sınırlı bir bilgiye ve komşularının kültürü, politikası ve ekonomisinin incelenmesiyle ilgili büyük bir eksikliğe sahip olmasından kaynaklanıyordu.

Afganistan-Pakistan-İran

Ekim 2001'de Afganistan'daki Amerikan müdahalesinin ardından Usame Bin Ladin, El Kaide üyelerinin çoğundan kendi ülkelerine dönmelerini ve talimat beklemelerini istedi. Ülkelerinde güvenlik ve istihbarat servislerince açığa çıkarılmış olanların ise Pakistan'da kalmaları istendi. El Kaide'nin operasyonel önderleri Ebu Zübeyde ve Halit Şeyh Muhammet Pakistan'a yerleştiler ve sırasıyla Mart 2002 ve Mayıs 2003'te yakalanmalarına dek dünyadaki terörist kampanyayı buradan koordine ettiler. Halit Şeyh Muhammet'in yerine geçen Tevfik Bin Attaş'ın

yakalanmasından sonra Usame Bin Ladin, Nisan 2003'te güvenlik şefi Seif el Adil'i yeni operasyon şefi yaptı. Mayıs 2003'teki eylemler eski Mısır Ordusu subayı, ardından Mısır İslami Cihat üyesi olan Seif el Adil tarafından gerçekleştirildi. Afganistan'da Sovyet ordusuyla savaştıktan sonra El Kaide'ye katıldı, ardından Güney Lübnan'da Hizbullah'la birlikte eğitim aldı. Seif el Adil'e Riyad eylemi için bir başka etkili üye, Ebu Halit ile Usame Bin Ladin'in oğlu, El Kaide önderinin muhafızı Sait Bin Ladin de katılmıştı. İran'ın hamiliğinin boyutu çok açık olmasa da, Riyad bombalı saldırısını koordine eden ve Sırat-ı Müstakim'e danışmanlık yapmak üzere Kazablanka'ya (Fas) uzmanlar gönderen eylem yöneticileri İran'da üslenmişlerdi. El Kaide Pakistan'da çok sayıda yöneticisini ve ajanını kaybettiğinden giderek daha fazla İran'a yanaşıyordu. Iraklı İslamcı grup, bir diğer El Kaide ortağı Ensar-ı İslami de İran-Irak sınırında faaliyetini sürdürüyordu.

Savaşın yerle bir ettiği ülkeyi XXI. yüzyılın modern bir devleti haline getirmesi gerekirken uluslararası topluluk Afganistan'ın yeni baştan kurulmasında tam bir başarısızlığa uğramıştı. El Kaide Afganistan'da Molla Ömer'in Talibanlarıyla ve Gülbeddin Hikmetyar'ın Hizb-i İslami'siyle birlikte çalışarak kendini yeniden yarattı. Aynı şekilde, El Kaide Sipahi Sahabe, Laşkar-ı Cenghvi, Laşkar-ı Toyba, Cayiş-i Muhammed, Hareket-ül Mücahidin ve sayısız başka Pakistanlı grupla birlikte çalışmaya devam etti. Amerikan güvenlik güçleri ve istihbarat topluluğu El Kaide'nin Afganistan-Pakistan'daki sinir merkezini hedef aldığında El Kaide daha da adem-i merkezileşti. Saldırı tertipçileri Pakistan'da ve yakın çevresinde kalırken, ajanları El Kaide'nin Güneydeki çekirdeklerini kordone etmek için gitgeller yapacaklardı. Mevcudiyetini hissettirmek ve düşmanlarını vurmak için El Kaide giderek daha çok Güneydoğu Asya, Güney Asya, Afrika Boynuzu, Ortadoğu ve Kafkasya'da ideolojisini paylaşan grupların dünya çapındaki terörist ağına dayanacaktı. Afganistan'daki eylem alanı ve fırsatı kayıp ve

eksikliğini Kenya, Endonezya, Hindistan, Pakistan, Kuveyt ve Yemen'deki saldırılarla telafi etmeye çalıştı. Merkezden çevreye teknoloji ve uzmanlık transferiyle birlikte, El Kaide'ye bağlı grupların yaptıkları saldırılar El Kaide'nin kendisi kadar büyük bir tehdit yaratacaklardı.

Bir yandan dünya çapında cihadı sürdürürken El Kaide, kendi topraklarında aktif olan Müslüman ayrılıkçı gruplar üzerindeki nüfuzunun da arttığını görüyordu. İslamcıların etnik milliyetçilerin kaynaklarını "çalmaya" çalıştıklarını görmek kaygı verici. Hükümetlerin bu eğilimi durdurmak için yapabilecekleri fazla bir şey yok. İster Filipinler'deki Moroland olsun, ister Endonezya'daki Ace, Taylan'daki Patini, Hindistan-Pakistan'daki Keşmir veya Rusya'daki Çeçenistan, İslamcı gruplar çeşitli derecelerde Müslüman ayrılıkçı ihtilafların parçası oluyorlar. Ya rekabet yoluyla ya da doğrudan temasla ayrılıkçı kategorisine giren başlıca fraksiyonlar, gruplar veya grupçuklar El Kaide'den *know-how*'ını, tekniklerini ve taktiğini öğrenmekteydiler. El Kaide sıklıkla kaçırma, rehin alma veya cinayet işlerine girişmiyordu, ama Afganistan ve dışarıdaki kamplarda tüm bunlar on binlerce genç insana öğretiliyordu. 11 Eylül'den önce bile, El Kaide'nin İslamcı olmayan Müslüman gruplarla ittifaklar geliştirmeye çalıştığı gözlemlenmişti. Rabıta-tül Mücahidin Filipinler, Endonezya, Malezya, Myanmar ve Tayland'ın Müslüman ya da İslamcı ayrılıkçı grupları arasındaki bir ittifaktı. Tayland, bilhassa da Bangkok ve Narathiwat eyaletleri Cemmah İslamiyeh için, ama aynı zamanda çok sayıda başka grup için güvenli bir limandı: 1967'de kurulan Pattani Birleşik Kurtuluş Örgütü (PULA), 1995'te kurulan yeni PULO, 1960'ta kurulan Braisan Revolusi Nasional Malayu Pattani (BRN), 1986'da kurulan Gerakan Mucahidin İslam Pattani (GMİP) ve 1997'de kurulan Bersatu (Birlik). GMİP içinde Afganistan'da eğitim görmüş ve El Kaide için savaşmış Wae Ka Raeh gibi üyeler vardı. 1980'li yıllarda ayrılıkçı şiddet hareketlerine son veren Tay hükümetinin başarılarına

rağmen 2001'de bir tekrar yükseliş yaşandı. 29 Ekim 2002'de Tayland'ın güneyinde bir dizi kundaklama ve bombalı saldırı gerçekleşti.

İDEOLOJİK TEHDİT

Sürekli bir tehdit oluşturan El Kaide'nin örgütünden çok ideolojisiydi. Üzerinde gittikçe artan baskılar göz önüne alındığında hâlâ eylem yapabiliyor olsa da, El Kaide öncelikle bir ideoloji halini aldı. El Kaide eylem yapabilmek için giderek daha çok kardeş örgütlere bağımlı hale gelirken, diğer İslamcı gruplar da El Kaideleşiyordu. Böylece, Singapurlu Cemmalı İslamiye'nin (Cİ) önderi Mas Selamet Kasthari, 2002'de Singapur'un Changi uluslararası havaalanı üzerinde düşürmek üzere Bangkok'ta bir Aeroflot uçağını kaçırmayı tasarlamıştı. Bir uçağı bir silaha dönüştürme taktiği tartışmasız El Kaide'nin bir icadıydı. Sorgusu sırasında, niçin bir Aeroflot uçağını kaçırmayı seçtiği sorulduğunda Cİ'nin, Çeçenistan'da sivilleri öldürdüğü için Rusya'ya bir ders vermeye karar verdiği cevabını vermişti. Dahası, bu aynı grup tarafından Bali'de 202 sivilin katli Güneydoğu Asyalıların karakterine pek tekabül etmiyordu. Güneydoğu Asya kitle halinde kurbanlar verilmesine yol açan terörist saldırılarla daha önce tanışmamıştı. Aynı şekilde, Cİ tarafından Bali'de gerçekleştirilen saldırı bir Güneydoğu Asyalı terörist tarafından yapılan ilk intihar saldırısıydı. Geçen on yıl zarfında, Cİ ve diğer bağlı İslamcı gruplar El Kaide'den çok güçlü bir biçimde etkilenmişlerdi.

Geleneksel olarak, ajanları daha iyi eğitilmiş, daha deneyimli ve güçlü şekilde motive olmuş olan El Kaide kendine daha zorlu, özellikle stratejik hedefler seçmeye ve kardeş örgütlere de taktik ya da daha kolay hedefleri bırakmaya çalışıyordu. El Kaide adem-i merkezileşirken ajanları da diğer gruplarla taktik bir düzeyde yakından çalışıyorlardı. Sonuç: El Kaide'yle bağlı grupların yaptıkları saldırılar giderek daha ölümcül hale geliyordu. Sanki bizzat El Kaide tarafından yerine getirilmiş kadar

ölümcül olan 2002'deki Bali ve 2003'teki Kazablanka saldırıları bunu göstermişti. Şimdi El Kaide kadar ciddi bir tehdit oluşturan El Kaide'ye bağlı gruplarla birlikte savaş sahnesi genişleyecekti. Hükümetlerin güvenlik ve istihbarat ajansları çok sayıda grubun teknolojilerini, taktiklerini ve tekniklerini gözetlemek zorunda kalacaklardı.

Suudi Arabistan'ı terk etmesi için ABD üzerinde çok güçlü baskılar uygulanmasına rağmen orada kalmak zorundaydı zira yakındaki saldırılardan sonra geri çekilmek karşıtları tarafından bir yenilgi olarak algılanacaktı. Bununla birlikte, ABD'nin Ortadoğu'daki görünürlüğü, İsrail'e yaptığı yardımlar, Irak'ta devam eden mevcudiyeti İslamcılar yönünden, terörist gruplardan olduğu kadar siyasal partilerden de, farklı tepkiler doğuracaktı. Özellikle, ABD'nin, müttefiklerinin ve koalisyonun Afganistan'daki müdahalesinin ardından, 7 Ekim 2001'de, Irak El Kaide için çekici bir üs haline geldi. İslamcıların İslamcıları psikolojik ve fiziksel olarak savaşa hazırlamak için yeni bir sahneye umutsuzca ihtiyaçları vardı.

Başarılar ve Başarısızlıklar

ABD tarafından "terörizme karşı savaş" olarak sınıflandırılsa da, savaş gerçekte bir radikal ideolojiye, öldürmeye ve ölmeye hazır bir gençlik ve hapse girme pahasına onu desteklemeye hazır Müslüman zenginler yaratan bir ideolojiye karşı verildi. Belirgin olmayan El Kaide –Yahudilere ve Haçlılara karşı Dünya İslami Cephesi– için bir uygarlığa karşı bir mücadele söz konusudur. Gerçekte, geniş bir ılımlı Müslümanlar çoğunluğu ile küçük bir radikal Müslüman yüzdesi arasında bir mücadele söz konusu. Bu bir uygarlıklar arası çatışma değil, ama uygarlıklar içi bir çatışma: Aslen Müslüman dünya içinde yürütülmesi gereken bir mücadele. Doğrudan sonuçları (1-2 yıl) öngörülebilir olsa da, aslen ideolojik olan bir kampanyaya karşı bir askeri mücadelenin orta (5 yıl) ve uzun (10 yıl) vadedeki sonuçları belirsiz kaldı. Her şey, İslamcılığın ister Türkiye'de, Pakistan'da, Malezya'da

olsun ya da ister Endonezya'da, çevreden merkeze doğru yer değiştirdiğini gösteriyordu. Amerika'nın Irak'a müdahalesi İslamcı siyasal partilerin ve terörist grupların gücünü, cüssesini ve yaşamını artıran ideolojik düşmanlığı körükledi.

ABD'nin başını çektiği koalisyonun en büyük başarısızlığı El Kaide'nin olduğu kadar Taliban İslami Hareketi'nin de yönetici çekirdeğini etkisizleştirmekteki yeteneksizliğiydi. Taliban'ın lideri Molla Ömer, Afganistan'daki koalisyon güçlerine karşı uzun erimli gerilla eylemleri yürütmeye hazırlanırken, Afganistan dahil, dünyadaki terörist eylemler Usame Bin Ladin ve temsilcisi, aynı zamanda onun başlıca stratejisti ve seçilmiş ardılı olan Doktor Eymen el Zevahiri tarafından koordine ediliyordu. CIA de dahil, sayısız kaynak Bin Ladin'in ve Zevahiri'nin ikisinin de hayatta olduğunu gösteriyor.* Dahası, Zevahiri 11 Nisan 2002'de 14'ü Alman turist, 21 kişinin ölümüne yol açan Cerba, Tunus'taki Kuzey Afrika'nın en eski sinagoguna yapılan intihar saldırısına ve 9 Mayıs 2002'de Karaçi, Pakistan'da Sheraton Oteli'nin açıklarında bir denizaltı projesi üzerinde çalışan 11'i Fransız, 14 deniz teknisyeninin öldürülmesine atıfta bulunmakta.

Eğilimlerin Değişimi

Düşmanlarının işini karmaşık hale getirmek için El Kaide 2002 yılı boyunca sürekli olarak askeri taktik, mali yöntem ve propaganda teknikleri alanında yenilikler yaptı. 11 Eylül'den evvel özellikle stratejik hedeflere saldırılar düzenleyen El Kaide, şimdi aynı ânda hem stratejik hedeflere hem de taktik hedeflere yönelen bütün bir tayf üzerinde eylem yapıyordu. Batı 11 Eylül'ü izleyen dört ay içinde 150 milyon dolar terörist parasını bloke etse de, El Kaide'nin mali uygulamalarındaki dönüşüm dikkate alındığında, sadece 10 milyon dolara el konulmuştu. Resmi banka sistemini hedef alan, her türlü düzenlemeden kaçan bir yeraltı

* Bin Ladin 2011 yılının Mayıs ayında Pakistan'daki korunaklı villasına CIA ve Özel Kuvvetler'in yaptığı operasyonda öldürüldü ve cesedi Umman Denizi'ne atıldı.—*çn*

banka ağı (havale) gelişti. İslami propagandayı dağıtan camiler, medreseler, cemaat ve hayır merkezleri tehdit edildiğinden beri El Kaide giderek daha çok internete dayandı.

Teröristlerin yasaları uygulamakla görevli hükümet yetkililerinin oluşturdukları tehdide uyum sağlamalarıyla birlikte, güvenlik ve istihbaratla görevli hükümet ajansları da insani ve teknik araçlarla sızma operasyonlarını hızlandırdılar. Teröristleri takip etme, eylemlerini bozma ve raydan çıkarma yetenekleri arttı. Örneğin, Kuzey Yemen'de Marib ilinde arabasıyla seyahat eden bir El Kaide ekibi, 4 Kasım 2002'de CIA tarafından kontrol edilen bir insansız hava aracından, Predator'den fırlatılan bir füzenin cehennem ateşiyle vuruldu. Saldırı *USS Cole* gemisine yapılan eylemin beyni ve El Kaide'nin bölgedeki kilit yöneticisi Ali Senyan el-Harthi'yi, nam-ı diğer Qaed Senyan el-Harthi'yi, nam-ı diğer Ebu Ali'yi öldürdü. Güncel tehditle boy ölçüşmek için Pentagon istihbarat alanındaki yeteneklerini artırırken CIA de paramiliter yeteneklerini artırdı. Öngörülebilir bir gelecekte, insani istihbarat ve yeraltı müdahale güçleri El Kaide gibi gizli ve son derece motive örgütlere karşı mücadelenin kalbinde yer almaya devam edecek. Amerikalıların istihbarat alanında, bilhassa Ortadoğulu ve Asyalı meslektaşlarıyla görüş alışverişlerini artırmaları kaçınılmaz. Geleneksel olarak, ABD elindeki yüksek düzeyli bilgileri, özellikle kaynaklarını Müslüman dünyayla paylaşmak konusunda isteksizdi. Yetersiz biçimde de olsa, bu 11 Eylül'den sonra değişti.

El Kaide'yi yenmek istiyorsa, ABD'nin "terörizme karşı savaş" yaptıklarını ileri süren anlayışlarını değiştirmeleri elzem. ABD'nin başını çektiği dünya koalisyonunun kampanyasına rağmen, El Kaide'nin gerçekte oluşturduğu ittifak –Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat İçin Dünya İslami Cephesi– eylem ve destek altyapısına verilen zayiatı onarmayı başardı. İslamcı ideolojiye ("bir Müslümanın ilk görevinin cihat yapmak olduğu" inancı) karşı durmak için hiçbir ciddi uluslararası çaba gösterilmediğinden, gürbüz İslamcı çevre insani ve maddi ka-

yıpları yerine koymak için dünya yüzeyindeki İslamcı gruplara yeni elemanlar ve mali destek sağlamaya devam ediyor. Kabaca söyleyecek olursak, İslamcıların üreme oranı ölüm ve mahkûm oranlarından daha yüksek. Karşı terörizmin alet çantasına El Kaide'nin güçlü mesajının Kuranî hiçbir yanının olmadığı, tam tersine sapkın olduğu fikri entegre edilmiş değil. El Kaide'nin İslam'la ilgili olarak sunduğu model, bu haliyle, siyasallaşmış ve radikalleşmiş Müslümanlar arasında bir halk desteği bulmakta. Bu aşırıcılık ideolojisine karşı çıkan hiçbir çaba olmadığından, El Kaide'ye karşı askeri kampanya, kararlı ve ara vermeksizin sürdürülse de, kuşkusuz on yıllar alacak. ABD salt askeri ve mali bir karşı-terörizm boyutunun ötesinde düşünmeye başlamadığı müddetçe "derin kin haznesi ve öç alma arzusu (Brian Michael Jenkins)" yok olmayacak.

Uluslararası topluluk terörizme destek faaliyetlerine bir sıfır tolerans düzeyi getirmeye çalışmak zorunda. 11 Eylül trajedisi, Bali, Moskova, Riyad, Kazablanka ve birçok diğer saldırı çağdaş teröristlerin ayrım gözetmediğini kanıtlıyor. Teröristler etnik, dinsel veya ulusal sınırları tanımadıklarından dolayı terörizmle, nerede üslenirse üslensin, savaşılmalıdır. Siyasal emel ve hedeflerini şiddet yoluyla gerçekleştirmeye çalışanlarla mücadelede ara vermeye mahal yoktur. Endonezya gibi, özür bulan, müsamaha gösteren veya terörizme karşı katı tedbirler almayı başaramayan ülkeler ona maruz kalırlar. Sadece Güney ülkeleri de söz konu değil; Kuzey ülkeleri de terörle mücadelede merhametli davrandılar. 11 Eylül'ü izleyen dört ayda Batılı hükümetler Avrupa ve Kuzey Amerika'da 150 milyon dolar terörist parasını dondurdular. Bu da liberal demokrasilerde bulunan terörist servetin boyunu gösterir. El Kaide'ye destek ağları ABD'de zarar görmüşse de, propaganda, adam devşirme ve fon toplama faaliyetleri Avrupa'da halen devam ediyor. Bunları önlemeye dönük çabalara rağmen, Kuzey Afrika'dan, Batı Avrupa'dan ve Avustralasya'dan gelen göçmen topluluklarındaki bir kısım Müslümanın yanı sıra Ortadoğu ve Asya'daki topluluklar da El Kaide'ye

ve diğer İslamcı gruplara destek vermeyi sürdürüyorlar. Avrupa büyük ölçekli bir saldırıya maruz kalmadığı için, Avrupalılar El Kaide'yi büyük bir tehdit olarak algılamadılar. Sonuç: İslamcılara destek faaliyetleri Batı Avrupa'da devam etmekte. Artan tehditle birlikte, bu tehditle ilgili istihbaratları ciddiye almayan hükümetler ve kamuoyları bundan zarar göreceklerdi.

TEHDİDİ YÖNETMEK

El Kaide on yıl boyunca avantajını korudu. Amerikalı ve Doğu Afrikalı diplomatik hedeflerin imhasından (Ağustos 1998) bir ay sonra, Amerikan istihbarat topluluğu Usame Bin Ladin grubunun doğru adını bile bilmiyordu. Bununla beraber, geçen iki yıl zarfında, Amerikan istihbarat topluluğu başlıca düşmanı El Kaide'yi çok daha iyi anlamayı öğrendi. 11 Eylül trajedisi bu onca gerekli örgütü geliştirmek ve daha da önemlisi El Kaide'nin peşine düşmek üzere düşünce tarzını değiştirmek için bütün yetkiyi CIA'nin anti-terörist merkezine verdi. Bilhassa tutukluların sorguları sayesinde Batı karşı karşıya olduğu tehdidi bugün eskisinden daha iyi anlıyordu. Amerikan hükümeti ve bilhassa güvenlik ve istihbarattan sorumlu çevreler hızlı bir ritimle öğreniyorlardı. Gerek CIA gerekse FBI'nın topladığı bilgiler ve analiz son derece iyileşti. Örneğin, Yemen, Kuveyt ve Bali'deki saldırılardan hemen önce CIA ve FBI dost meslektaş örgütleri uyarmıştı ve ABD Dışişleri Bakanlığı da dünya düzeyinde uyarılar yapmıştı. Batı, Ortadoğulu ve Asyalı meslektaşlarıyla birlikte, El Kaide'yle ciddi biçimde savaşmaya ancak 11 Eylülden sonra başladı. El Kaide'nin temsil ettiği genel tehdide karşı koymak için Batı'nın küresel stratejisi ağır, ama sağlam biçimde oluşmaya başlıyordu. XX. yüzyılın ikinci yarısında Sovyet tehdidini durdurduğu gibi İslamcı tehdidi durdurmayı sağlayacak örgütlülüğü ve doktrini de geliştirecekti. Bu grubun kalbini ve sondan bir önceki yönetimini hedef almak için destekli çabalarla birlikte El Kaide'nin Usame Bin Ladin, Doktor Eymen el Zeva-

hiri ve hatta Taliban şefi Molla Ömer düzeyindeki önderlerinin yakalanması veya daha büyük ihtimalle öldürülmesi çok mümkündü. Bununla birlikte, İslamcı terörizm El Kaide'den sonra da hayatta kalacaktı ve ideoloji olarak İslamcılık öngörülebilir bir gelecekte de sürecekti.

Terörizme karşı küresel mücadele Batı ve Japonya –en büyük direnci olan zengin ve etkili ülkeler– tarafından yürütülecekti. Terörist tehdidin yayılmasıyla birlikte, Amerika'nın siyasal, askeri, ekonomik ve diplomatik mevcudiyeti büyüyecek ve etkisi de gelecek aylar ve yıllarda yayılacaktı. Bütün cephelerde, birçok ülkede, birçok aktör tarafından yürütülecek uzun bir savaştı bu. Kampanyanın başarısını sağlamak için uluslararası topluluk hedefine yoğunlaşmış olmalıydı: El Kaide'yi yok etmek ve Afganistan'ı, Pakistan'ı ve bundan böyle de Irak'ı yeniden inşa etmek için angaje olarak kalmak. Batılı uluslar bu ülkede somut eylemlere varabilmek, gerekli kaynakları bulmak ve Müslüman dünyası için modern bir ulus-devlet modeli inşa etmek için söylem evresini aşmak zorundalar. Afganistan'da Karzai'yi ve Pakistan'da Müşerref'i –dünyada en çok tehdit alan iki lider– korumak son derece önemli. El Kaide ve bağlı grupları tarafından bu liderlere karşı tertip edilen birçok suikast teşebbüsü başarısızlığa uğradı. Anılan ülkeleri siyasal ve ekonomik olarak geliştirmek ve halkı kalkındırmak için bu rejimlere verilen uluslararası destek İslamcıların müdahale alanlarını sınırlandırmak ve sürekli biçimde siyasal ve ekonomik bakımdan marjinalleştirilenlere yaptığı çağrıyla ortaya koydukları meydan okumaya cevap vermek için anahtardır.

Amerika'nın Afganistan'daki müdahalesinin arifesinde Usame Bin Ladin haklı olarak mücadelenin El Kaide'yi aştığını beyan etmişti. 11 Eylül'den bu yana, özellikle Amerika'nın Irak'a müdahalesinden sonra El Kaide'nin propaganda savaşı bir tırmanış yaşadı. El Kaide'nin ve taraftarlarının internet sitelerinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte El Kaide'nin ideolojisine destek yavaş yavaş arttı.

El Kaide'nin fiziksel olarak ve personel bakımından güçlü

biçimde erimesi, bu hareketi bireysel teröristlere, ama aynı zamanda onun yerine geçecek terörist örgütlere yol açacak bir ruh haline dönüştürebilir. Bu çok gerçek tehlikeden kaçınabilmek için El Kaide'ye ve bir doktrin olarak İslamcılığa verilecek ideolojik cevap tali bir görev gibi görülmemelidir.

2004'TEN SONRAKİ DURUMUN PANORAMASI

Philippe Migaux

Bu eserin bir önceki baskısı 2004 başında çıktığından bize o zamandan bu yana cereyan eden hadiseleri tahlil etmek zorunlu gözüktü. Nitekim iki yıldan biraz daha uzun bir sürede, durum derin gelişmeler gösterdi.

Öncelikle anti-terörist mücadelenin bilançosunun hafif kaldığını tespit etmek zorunludur. Tabiatıyla, tehdit geçiciydi. Kafir dünyanın enkazı üzerine yoldan çıkmış bir İslam'ın sancağını dikmenin haricinde her türlü projeden yoksun olan mücahidin hareketinin gözü yalnızca nihai şehadetteydi. Bunu beklerken demokratik dünyanın zaaflarını içgüdüsel olarak bilmesi sebebiyle gerçek bir zarar verme gücüne sahip olduğunu da kabul etmek gerekir. Siyasal şiddetin sapkınlıklarının en uç biçimi olan terörizm öncelikle bir enerji üzerine kuruludur. Dipten gelen dalga gibi, ansızın ortaya çıkar ve bir kez anakarayla temasa geçip geri çekilmeden önce yoluna devam eder.

Geçicilik devam eder ve mücahidin hareketi tartışmasız noktalar koymuştur. El Kaide hareketinin belli başlı önderleri hep kaçaktırlar, tutuklamalar veya etkisiz hale getirmeler düzenli olarak sayılarını azaltsa da. Tehdit bugün hemen hemen dünya çapında ve tek esirgenen kıta 2004 sonunda küçük lojistik yapıların ve kaçak militanların varlığına rastlanılan Güney Amerika gibi görünüyordu. Mücadelenin aşırılıkları, başta Avrupalı

ve Müslüman olmak üzere, sayısız ortağının Irak'taki savaşa katılımına karşı çıktıkları anti-terörist ittifakı bölmüştü. Savaş nihayetinde çok kararlı ve kolay tanımlanamayan yeni bir militan kuşağının güçlenmesine katkıda bulunmuştu. Cihatçı saldırılar bugün gündelik hadiselerden. Endişelerin süregidişi uzun vadede ekonomik faaliyetlerin katlanılabilir, ama fark edilir bir yavaşlamasına yol açıyordu. Son olarak, yeni olağanüstü terörist eylem tarzları ortaya çıktı (kitlesel rehin alma) veya gelişti (kafa, kol kesme).

Fakat aynı zamanda, hareket gücünü ve birliğini kaybetti. Bu öncelikle Afganistan'daki yenilgiden bu yana tekrar bulunamayan merkezi bir üssün –karargah, eğitim yeri, dinlenme alanı– yokluğuna bağlıdır. Müslüman ülkeler anti-terörist mücadelenin ön planındaydılar ve halkları da çoğunlukla cihatçı savaşın sapkınlığının farkına varmışlardı. Düzenli biçimde vurulan darbeler en tecrübeli militanları etkisiz hale getirdi. Cihatçı terörizmin psikolojik bir terör savaşı yürütebileceğini, ama iddialarının tersine gerçek bir kıyım kapasitesine sahip olmadığını teyit eder tarzda darbelerin niteliksel düzeyi genel olarak düştü. Sivil halklar bütünlük örneği gösterdiler ve gerekli tedbirlere uyum sağladılar.

Şu son iki yılın başlıca hadiselerinin coğrafi alanlar bakımından hatırlanması halihazır tehdidin temel ana çizgilerini daha iyi anlamamızı sağlar.

I) NE OLDU?

A) Avrupa'da

Eylül 2001'e kadar cihatçı tehdidin hedef aldığı tek ülke, Cezayir kökenli dış cihadın anısından ilham alan bazı düşmanlarının mücahidin hareketine katıldığı Fransa'ydı. Kıtanın geri kalanı lojistik üs sağlamıştı. Durum bugün değişti. Kıtanın başka ülkeleri savaşçı İslamcılık karşısındaki katı duruşları nedeniyle, ama özellikle Afganistan'da, sonra da Irak'ta uluslararası koalisyonlara katılımları nedeniyle öncelikli hedefler haline geldiler.

İspanya'ya ve Birleşik Krallık'a karşı saldırılar, cihatçı hareketin yeniden ABD'ye darbe vurabilecek durumda olmasa da, onun Batılı müttefiklerine saldırmaya kararlı olarak kaldığını gösterdi.

İspanya. Bask terörü tehlikesine karşı deneyimli ve birçok defa Cezayirli gruplara ya da El Kaide'ye (Ebu Dalıda ağı) bağlı ağları etkisizleştirmeyi başarmış olmakla birlikte İspanya Irak'ta 2003 yılında özel hizmet mensubu sekiz çalışanına karşı düzenlenen bir suikasta uğradı. 11 Mart 2004'te Madrid'de tam kalbinden vuruldu. Kıyım (191 ölü) 1989'daki Lockerbie hava saldırısından bu yana İspanya'nın şahit olduğu en ağırıydı, ama daha da kötü olabilirdi. Yalnızca trenlerin rötarı bombaların merkez istasyondaki cam tavanın altında toplu olarak patlamalarını önledi. Grup yerel bir gruptu, ama dış dünyayla gerçek bağlantıları var gibiydi: Üyelerinin bazıları muhtemelen Afgan gazileriydi ve diğerleri de Ebu Dalıda ağına bağlıydılar. Leganes evleri hadisesinin firarisi Muhammet Afalah, 19 Mayıs 2005'te bir intihar saldırısında ölmüştü. Suç ortaklarından birisi, Abdülmecit Buşar, izleyen 26 Haziran'da Belgrad'da (Sırbistan) bir Irak sahte pasaportuyla yakalanmıştı.

Büyük Britanya. 2005'e kadar Büyük Britanya kendi toprağında silahlı eylemlerin yapılmasını engellemeyi başardı. Londra Belediye Başkanı Ken Livingstone açık açık kente karşı sekiz başarısız teşebbüsün bulunduğunu bildirmişti. Bunların çoğu biliniyordu. Aralık 2003'te Afgan gazisi Andrew Rowe yakalandı; suç ortakları arasında akabinde Fransa'ya iade edilen ve "Roubaix çetesi" bünyesindeki faaliyetleri nedeniyle otuz yıl hapse mahkûm edilen Fransız İslamcı Lionel Dumont da bulunuyordu. 2004'den itibaren, tehditler çoğunluğu Pakistan asıllı Britanya vatandaşlarından oluşan yerel gruplar etrafında yoğunlaşmıştı. Sözgelişi on sekiz ay önce son ânda "*shoe bomber*" (ayakkabı bombacısı) namlı Richard Calvin Reid'inkine benzer bir görevi yerine getirmekten vazgeçmiş olan ve Nisan 2003'te teşhis edilip yakalanan bir Afgan gazisinin durumu buydu. Mart 2004'te

Dewsbury'de sekiz kişi daha 600 kg gübrenin de içinde bulunduğu bomba yapımında kullanılan malzemelerle birlikte yakalanmışlardı. Son olarak 3 Ağustos 2004'te doğrudan El Kaide'ye bağlı bir grup başta Afgan gazisi Dhiren Barott olmak üzere tutuklanmıştı. İşte zaten büyük ihtimalle İngiliz toprağındaki bu başarısızlıklar nedeniyle cihatçı Müslümanlar 23 Kasım 2003'te İstanbul'da Britanya başkonsolosluğu ile bir İngiliz bankasını vurmuşlardı. 2004'te birçok güvenlik servisi sorumlusu kendi topraklarında bir saldırı yapılmasına şahit olmaktan endişe ettiklerini açıkça ifade etmişlerdi.

Saldırı, sonunda, 7 Temmuz'da Londra metrosunda peş peşe patlayan üç bomba ve onu bir buçuk saat sonra izleyen otobüs içindeki bir patlamayla gerçekleşti. İntihar saldırısının dört failinden üçü Pakistan asıllı Britanyalıydı ve 2003'den beri Pakistan'da zaman geçirmişlerdi. İçlerinden, çevresi tarafından tamamen uyum sağlamış biri olarak görülen bir sosyal eğitmen olan Muhammed Sıdık Han, daha önce Dewsbury grubuna bağlıydı. Aynı tür hedeflere yönelik 21 Temmuz'da gerçekleştirilen ikinci dalga ne mutlu ki başarısızlığa uğradı. Beş intihar gönüllüsünden hiçbiri –biri vazgeçmiş görünüyor– sırt çantasında bulunan patlayıcıyı patlatmayı başaramadı. İçlerinden çoğu Büyük Britanya'da birkaç yıl kaldıktan sonra vatandaşlık elde eden Afrika Boynuzu ülkelerinden gelen eski göçmenlerdi. İçlerinden iki tanesinin bir suç geçmişi vardı. Çok çabuk ele geçirilmişlerdi: Biri kardeşinin yanına sığındığı Roma'da (İtalya). İki grubun da aynı yapıya mensup olup olmadıklarını ve dışarıdan manipüle edilip edilmediklerini belirlemek için henüz çok erkendi. Bununla beraber, polis gözetlemeleri her türlü keşif görevini güçleştirdiğinden ikinci grubun –bir on kadar suç ortağı da kilit altında bulunan– iki hafta içinde özerk biçimde benzer bir eylem tarzını benimseyebilmesi şaşırtıcı görünüyor. Diğer yandan, birinci grubun Pakistan kökenli üç üyesi 2003'ten beri Pakistan'a gidip geliyordu.

Hollanda. Hollanda da cemaatçi modellerinin başarısıyla ilgili kesinliklerinin tuzla buz olduğuna şahit oldu. Birçok grup-

çuk ortaya çıkarılmıştı, ama bunlar kendilerini sadece destek faaliyetlerine adamışlardı. Bununla beraber, aralarından bir tanesi Afgan gazisi Camel Beghal'in Paris'teki ABD büyükelçiliğine karşı hazırladığı intihar saldırısı projesine direkt olarak bağlıydı. 2 Kasım 2004'te İslam üzerine tartışmalı bir film yapmış olan sinemacı Theo Van Gogh'un öldürülmesi gidişatı değiştirmişti. Öyle ki 15 Ekim 2005'te bir dizi saldırı planlamış olan Fas ve Cezayir kökenli yedi Hollanda vatandaşı yakalanmıştı. Bunların aralarında sinemacı Theo Van Gogh'un katili Muhammet Buyeri'nin birçok yakını da vardı.

Fransa. 1996'dan beri (Port-Royal metro istasyonu saldırısı, 4 ölü) özel servislerin deneyimi yeni dramların engellenmesini sağlasa da, Fransa kendi toprağına karşı tehdidin devam ettiğine şahit olmuştu.

2003'ten beri dağıtılan birçok ağın, yeni "terörizmin finansmanı" suçlamasının yapılmasına yol açan, bir mali stratejisi vardı. Mart 2004'te üyelerinin Kazablanka ya da Madrid saldırılarını tasarladıklarından şüphelenilen Fas Savaşçı İslami Grup'un mali hücresinin dağıtılması sırasında olan buydu. Paris bölgesinde yakalanan kişiler Suudi Arabistan'dan aldıkları fonları verimli yatırımlara yöneltmiş, bunları cihadın lojistiğine hasretmeden evvel kazançlarını yakın yerlerde usta bir biçimde akladıkları ticarethaneler kurmuşlardı. Belçika'da ve İtalya'da farklı, ama aynı zamanda lojistik görevler (özellikle seyahat belgeleri trafiği) yüklenmiş olan iki suç ortağı hücrenin eşanlı biçimde gerçekleştirilen sorguları sırasında ne kadar tehlikeli oldukları ortaya çıkmıştı. Madrid saldırılarının firardaki faillerinden biri, bir süre Fransız hücresi tarafından barındırılmıştı. Son olarak, yeraltı dünyasıyla bağların varlığı ortaya çıkmıştı. Başlıca üyelerden birinin erkek kardeşi, bir para taşıma şirketinin memuru, 2003 sonunda, üç tanımadığı kişi tarafından kaçırıldığını iddia ederek birçok ATM'nin soyulmasını tertip etmişti. Soygun miktarı olan bir milyon üç yüz bin Euro o sırada ancak kısmen kurtarılabilmişti. Aralık 2005'te yakalanan Uassini Şe-

rifi hücresininkiyle de benzer bir olaydı bu. Otomatik silahların ve patlayıcıların bulunması birçok silahlı soygunun aydınlatılmasını ve radikal İslamcılar ile soyguncular arasında ergenlik çağlarında veya mahpus yıllarında dokunmuş yeni bağların teyit edilmesini sağladı.

Daha kaygı verici olanı Fransa'da Irak cihadının gazilerinin yeni rolüydü. Zira burada sıklıkla ne bir suçlu ne bir İslamcı geçmişi olan bireyler söz konusuydu. Bir kırk kadar Fransız –bir kısmı Tunus asıllı– kuşkusuz Irak'a gitti. Çoğu koalisyon güçleriyle savaşta olmak üzere yedisi öldü, ama en azından üçü bir intihar saldırında telef olmayı başardı, üçü yakalandı ve tıpkı Guantanamano'dakiler gibi yakınları da anlamıyor veya anlamamış görünüyor... Fransa'da dağıtılmış olan "Irak bağlantıları"nın birinci ağı Ocak 2005'te bu durumdaydı. Bu üyelerden bazılarının eski bir cihatçı angajmanı vardıysa da (içlerinden biri 2003 başında bir Fransız TV'sinde verdiği röportajda mahalle arkadaşlarını Amerikan istilacısıyla savaşmak üzere Bağdat'ta ona katılmaya çağırdı) daha önceden mücahidin çevreleriyle tek temas halinde görülen kişi, ağın adam devşireni Ferit Benyettu idi. Angajmanının onu daha önce savaş bölgelerine katılmaya değil, tersine mutlak olanın peşindeki gençler üzerinde radikal vaiz karizmasını uygulamaya sürüklediğini belirtmek gerekir. Nihayetinde, birinci grup amatörlüğüyle damgalanıyordu. Daha ilerideki soruşturmalar kaygı verici unsurlar gösterecekti. Bilhassa eski cihat militanlarının Irak basamaklarında oraya çıkması. Nisan 2005'te sahtecilikteki hünerlerini 1990'lı yılların ortasında "Tekfir ve Hicret"in Avrupalı ağlarının hizmetine sunan Cezayirli Nasrettin Mettai yakalanmıştı. Diğer taraftan, bu militanlar daha önceki angajmanlarından uluslararası kontaktlara sahiptiler. 1995 saldırılarının GIA ağına bağlandıktan sonra Fransız kökenli genç suçluların başkaldırısını askerlere çevirmek için sekiz yıllık mahpusluğundan yararlanan "El Ensar-ı Fetih" grubunun ideoloji emiri Safe Burrada'nın durumu buydu. Militanlar 2005 Eylülü'nde etkisiz hale getirilmişti. Grup propa-

ganda, finansman ve eylem projeleri arasında düzgün biçimde bölümlere ayrılmıştı. Iraklı asiler ve Cezayirli GSPC'yle olduğu kadar Lübnan'da üslenmiş bir cihatçı eğitim yapısıyla da bağlar kurulmuştu. Üyelerin bazıları Fransa'da Paris metrosu, Orly Havaalanı veya DST (Ülke Gözetim İdaresi) genel merkezi gibi simgesel hedefleri vurmayı öngörüyorlardı. Limoges ile Montpellier arasında üslenmiş Faslı Hamit Baş hücresi Haziran 2005'te dağıtıldı ve Irak'ta şehadet gönüllüsü olan Baş, Avrupa'daki kardeşlerine bir bomba imal etmeyi kabul etmekle birlikte son ânda intihardan vazgeçti. Evinde maddi hazırlıkların başladığını kanıtlayan malzemeler (19 şişe oksijenli su ve kimyasal formüller) bulundu. Irak'taki koalisyona üye ülkelerden İtalya'ya cihadı taşımaya yardım etmek istediğini söyleyen beyanlarına ise şüpheyle yaklaşmak gerekir. Eğer Fransız toprağında bir patlayıcı düzenek imal etmek istediyse bu daha çok onu burada kullanmak için değil midir? Burada da, savaşçı bir geçmiş olmasa da, Selefi angajmanlarıyla bilinen kişilerle yakın bağlar söz konusudur. DCRG (Genel İstihbarat Merkezi İdaresi) genel müdürü Aralık 2005'teki bir mülakatta servislerinin, aralarından ancak üçte biri potansiyel olarak tehlikeli görünse de, üçte biri yakın dönemde katılmış, yaklaşık beş bin kişiden oluşan bu topluluğu gözetim altında tuttuğunu belirtmişti. DST'ye bağlı polisler ise daha 2004'te GICM soruşturması için yapılan aramalar sırasında Mureaux şehrinde bir dairede gerçek bir medreseye rast gelmişlerdi.

2005 Aralık sonunda, internette o zamana dek bilinmeyen "Kuzey Avrupa'daki El Kaide Örgütü" imzalı bir bildiri yayınlanmıştı. Fransa'nın dışında bugün tehlikeye en açık olarak değerlendirilen üç Avrupa ülkesini tehdit ediyordu.

İtalya. 22 Temmuz 2005'te İtalya çok geçmeden eskiyen bir anti-terör yasası çıkarttı. Uluslararası cihadın geleneksel lojistik üssü olan ülke, Berlusconi hükümetinin Amerika'nın bilhassa Irak'taki tutumunu desteklemesi nedeniyle, ön planda bir hedef haline geldi. 12 Mayıs 2005'te Roma'da Vatikan'a karşı bir sal-

dırıya hazırlanan Bosna-Hersek vatandaşı Sabahattin Ficulyanin RPG tipinde bir roketatarla yakalandı.

Almanya. Almanya, 11 Eylül eylemlerine destek vermiş olan ve başlıca sorumlusu Faslı Mussir Mosadık'ın nihayetinde 7 Ağustos 2005'te yedi sene hapse mahkûm olduğu Hamburg hücresinin dağıtılmasından beri El Kaide'nin hedefindeydi. Dördü Berlin ve Düsseldorf'taki Yahudi çıkarlarına yönelik bir saldırı tasarısı nedeniyle benzer cezalara çarptırılan Ebu Mussab el Zerkavi'ye sadık militanların da muhtemelen hedefindeydi.

Danimarka. Danimarka muhafazakar mizah basınında Eylül 2005'te Peygamber Muhammet'in karikatürlerinin yayınlanmasının kışkırttığı İslamcı öfke nedeniyle bugün özellikle dikkatleri üzerine çekiyor.

Türkiye. Türkiye Avrupa kıtasını hedefleyen eylemler için ilk planda bir geri üs olarak kalıyor. Kasım 2003'deki Britanya konsolosluğu ile HSBC bankası saldırılarının faili Afgan gazisi Luai Saka 9 Ağustos'ta kruvaziyer gemilere intihar saldırıları planlarken yakalandı. Kazablanka saldırıları da İstanbul'da planlanmıştı.

B) Afrika'da

Cihatçı tehdit 150.000'den fazla ölüme yol açan kanlı şiddet pahasına 1992'den 2003'e dek Cezayir'in etrafında yoğunlaştı. Kazablanka saldırıları hoyrat bir biçimde bölgesel ölçekte bulaşma riskleri olduğunu göstermişti.

Cezayir'de, GIA 1993'den beri Fransa'yı bir numaralı dış düşman olarak hedefe koymuştu. Bir yıl sonra uluslararası cihadın model örgütü haline gelmişti. Fakat aşırılıkları 1996'da onu birçok muhalif gruba ayrılacak şekilde parçaladı. Bunların aralarındaki en iyi yapılaşmış olanı GSPC, Hasan Hattab'ın önderliğinde yeniden ulusal cihada yöneldi ve sivillerin katlinden vazgeçerek darbelerini güvenlik kuvvetlerine yoğunlaştırdı. Strateji etkili oldu ve GSPC Doğu ve Güney Cezayir'deki çetele-

rin hepsini birleştirdi. Dokuzuncu bölgenin yeniden kurulmasıyla belirlenen Sahara'daki varlığı Şubat 2002 ile Mart 2003 arasında üç defa Batılı turistleri rehin alarak örgüte para ve yeni bir inandırıcılık kazanma imkânı verdi. Daha 2001 sonunda 11 Eylül eylemlerini bir bildiriyle mahkûm eden Hattab'ın kendisi de iç itirazların hedefi haline geldi. Ekim 2003'te öldüğü ilan edilmişti, sonradan yalanlandı.

Yerine her halükârda Haziran 2004'te güvenlik kuvvetleri tarafından vurulmadan önce örgütün bütün *katiba*'larına kendini dayatamayan Nebil Sahravi geçti. Onun yerine de bugün yalnızca beş yüz civarında savaşçıya sahip olan örgütün bomba uzmanı Abdülmelik Drukdal geçti. Kendilerine "sivil uyuşma"nın yeni versiyonu olan "ulusal uzlaşma yasası"yla birlikte Eylül 2005'te yeni bir af önerildi. Öte yandan, Sivil Uyuşma Hasan Hattab'a barış çabalarını destekleyerek beklenmedik bir şekilde yeniden ortaya çıkma fırsatı verdi. Batıda her biri yüzden daha az savaşçıya sahip iki savaşçı grup ayakta kaldı: Selefi Vaazın Bekçileri Grubu (GGPS) ve Davet ve Cihat İçin Selefi Grup (GSPJ). Cezayir'de cihat hayli sınırlanmış görünse de, şiddet gerçeklikleri sıklıkla az fark edilir olan bir iç savaşın bıraktığı izler nedeniyle mevcudiyetini korudu. Varoşlar ve otoyol aksları bazı üyeleri ilk askeri tecrübelerini İslami gruplar veya paramiliter milisler içinde geçiren yeni suç gruplarının yağmasına maruz bırakıldı.

Nebil Sahravi'nin birliklerinin zayıflamasını telafi etmek için Cezayir dışından destek aramaktan başka seçeneği yoktu. El Kaide'ye biatın ona dışarıdan maddi ve mali yardım getirerek ülkede yeni bir gönüllülük doğuracağını umarak GIA'nın uluslararası stratejisini kendi üzerine aldı. Bu yardım Avrupa'da küçük destek yapılarının gelişmesiyle sınırlı, ama gerçek ölçekte somutlaştı. Bu yapılar genellikle mücahidin hareketinin cihadının dağıtılmasıyla yönünü şaşırmış ve somut faaliyetlerini küresel bir istikamette yeniden sürdürme arzusundaki Cezayirli militanlardan oluşuyordu. Bu çaba *El Fetih* adında yeni bir dergi kurarak ve bildirileri düzenli olarak www.jihad-algeria.com web

adresi üzerinden yayımlayarak yeni bir propaganda aygıtı geliştirmiş olan Abdülmelik Drukdal tarafından genişletilmişti. Öte yandan Cezayirli gönüllü ağlarında atılımı teşvik ederek Irak cihadıyla bağlar dokumaya çalıştı. Ekim 2004'ten bu yana Ebu Mussab el Zerkavi'yi bulunulan mahalde Fransız vatandaşlarını kaçırmaya sevk etmeye gayret etti. Zira Fransa yeniden Cezayir cihadından son hayatta kalanların seçilmiş hedefi haline gelmişti. Bir yıldan beri Cezayir'deki Fransız çıkarlarına yönelik tehdidin düzeyi kaygı verici bir hal almıştı.

Fas'ta Kral VI. Muhammed'in denediği siyasal ve ekonomik reformlara rağmen toplumsal kırılmanın işaretleri artmaktaydı. Reformlar köktenci çevrelerde Selefiliğin ani biçimde yükselişine ve fırsat bu fırsat dinsel inançlara kapılanan suçlularda silahlı mücadeleye geçme eğilimine yol açtı. Kazablanka saldırısından bu yana hiçbir saldırı yapılmamıştı, ama 4.000 civarında cihatçı olduğundan şüphelenilen kişi yakalanmıştı. Bunlar üç farklı örgüte bağlıydılar: Tekfir ve Hicret, *Sırat-ı Müstakim* (Doğru Yol) ve *Munhadmat El Mucahidin Fi Mağrib* (Mağrip Mücahit Teşkilatı). 2 Temmuz 2005'te, patlayıcı eğitimi almaya gelen beş Faslı militan Cezayir'de tutuklandı ve ülkelerine iade edildi. 15 Kasım'da, Kazablanka ve Rabat'ta ikisi eski Guantanamo mahpusu 17 kişi yakalandı. Belçika'dan gelen iki militanın yardımıyla Irak için adam devşiren bir yerel ağ kurmaya çalışmakla ve de yerel düzeyde silahlı eylemlerde bulunmayı tasarlamakla suçlanıyorlardı.

Tunus'ta Cebre saldırısından bu yana, bilinmeyen bir örgüt, *Cihadi Cund-ül İslam* (İslami Cihat Ordusu) tarafından savrulan tehditler dışında hiçbir şey olmamıştı.

Güney Afrika, Tanzanya ve Kenya'da durum iyileşmiş görünse de, Orta Afrika'da Sahil'i Çad'a ve on yıldır Selefi yapıların gücünde bir artışın gözlendiği Nijerya'ya bağlayan bir çember yayında gerilimler devam ediyordu.

Ortadoğu üç kırılmanın kronolojik gelişimi nedeniyle git gide daha güçlü istikrarsızlaşma işaretlerine şahit oluyordu:

Filistin krizinin gerçek bir çözümünün yokluğu, Suudi Arabistan'daki iç kriz ve Irak Savaşı.

Filistin'de, İntifada'dan doğan savaşçı örgütler, Hamas ve El Cihat enternasyonalist eğilimlere karşı geçirimsiz kaldılar. Öte yandan Hamas 27 Ocak 2006'daki yasama seçimlerindeki zaferinden sonra stratejik bir meydan okumayla karşı karşıya kaldı ve Filistin Yönetimi'nin İsrail tarafından ezilmesinin sorumluluğunu taşıma riskini üstlenerek yönetebilme konusundaki inanılırlığını göstermek zorundaydı. Fakat birçok Filistinli Irak'ta "Tevhid-i İslam"ın saflarındaydı ve yakın zaman önce bu örgüte bağlı eğitim ağları Kuzey Lübnan'a dağılmıştı.

Suudi Arabistan Prens Abdullah'ın enerjik çalışması sayesinde önemli başarılar elde etmişti. Camiler ve dinsel üniversite kurumları gerçek bir kontrole tâbi tutuldu ve radikal imamlar İkinci Çeçenistan Savaşı zamanındaki kadar rahat cihatçı fetvalar yayınlayamıyordular. Aynı şekilde, hayır işleri yapan STK'lar da gözetim altına alındılar ve aralarından en güçlü olanı "El Harameyn" resmen Haziran 2004'te kapatıldı.

Uluslararası cihada olan desteklerin geleneksel olarak varlığı:

- fetvalarıyla onu haklı çıkaran ulemalar;
- yardımın bir kısmını cihatçı gruplara veren STK'lar.

2003'ten sonra yetkililer tepki verdiler, bu da yeni saldırı kampanyalarına yol açtı:

12 Mayıs 2003: Riyad'da üç Batılı yerleşim yerine intihar saldırıları (35 ölü)

5 Kasım 2003: Riyad'da bir Batılı yerleşim yerine intihar saldırısı (17 ölü)

21 Nisan 2004: Riyad'da bir polis karakoluna intihar saldırısı (4 ölü)

1 Mayıs 2004: Yanbu Limanı'nda bir petrol şirketine saldırı (17 ölü)

22 Haziran 2004: Hobar'da rehin alma eylemi (22 ölü)

2004 yılında biri Fransız, üçü Amerikan ve biri Alınana karşı farklı saldırılar.

Yakın zamanlarda polisin kazandığı başarılar önemli kadroların etkisiz kılınmasını sağladı.

18 Haziran 2004: Suudi Abdülaziz el Mukrin (Riyad).

4 Nisan 2005: Fransız-Faslı Kerim Mecatti ve Suudi Suut el Otaybi (El Rass).

23 Haziran 2005: Zerkavi'nin AS grubunun ideoloji emiri Abdullah el Raşud'un (El Kaim) ölümünü bildiren bildirisi. 7 Aralık 2003'te yirmi altı kişiyi içeren bir aranılanlar listesinde yer alıyordu. 2 Haziran 2005'te Mayıs başında Irak'a gelmiş olan Faslı Yunus el Hayari, muhtemelen iç rekabetler yüzünden (Riyad).

18 Ağustos 2005'te British Bank'ın merkezine karşı bir saldırıyı önlemek için Medine ve Riyad'da kombine bir eylem gerçekleşti. Eski polis Suudi Arabistanlı Salih el Aufi etkisiz hale getirildi (Medine).

4 Eylül'de Amman'da iki kişi etkisiz hale getirildi; 13 şüphelinin saklandığı El Hamra mahallesindeki bir villanın kuşatılması.

2003'ten beri çoğunluğu Afgan gazisi altı yüzden fazla militan yakalanmıştı. Irak gazilerinden oluşan yeni bir nesil ortaya çıkıyordu.

28 Haziran 2005'te yeni bir 36 kişilik arananlar listesi yayınlandı.

Irak yeni cihat ülkesiydi, ama savunma cihadı. Irak'ta savaşın devam ettirilmesi bugün mücahidin propagandasının en büyük savıdır ve desteğe ve adam devşirmeye hasredilen yeni ağların oluşturulmasına yardım eder.

Başkaldırı sabık ordu mensubu Sünniler ve Baas partisi kadroları tarafından yönetiliyor. Osmanlı İmparatorluğu zamanından beri ülkeyi yöneten, ama Amerikan yönetimi tarafından kenara itilen bütün Sünni nüfusu bir araya getirmek istiyorlar. 1.500 ila 2.000'i yabancı olan savaşçıların 30.000 kadar oldukları tahmin ediliyor.

Yabancı gönüllüler 3.000'in altında. Bunlara 2004'te El Kaide'ye biat eden Zerkavi komuta ediyor. Zerkavi:

• bölgesel düzlemde kendisine ideolojik bir liderlik vermek ve Sünni başkaldırının desteğini elde etmek için propaganda faaliyetleri geliştirdi.

• başkaldırı tarafından taklit edilen bir terör stratejisi getirdi.

–intihar saldırıları (bubi tuzaklı arabalar, canlı bomba yelekleri)

–ılımlı kişilerin ve Sünni ulemaların öldürülmesi

–kayda alınan ve yayına sokulan rehin alma ve kafa kesmeler

Kronolojik sırayla başlıca hedefler:

• Koalisyon güçleri tarafından öldürülen 1.300 Amerikalı, 100 Britanyalı.

• Amerikalıların müttefiki ve sapkın Müslümanlar olarak sunulan Şiiler. Ordu ve esasen Şiilerce oluşturulan, kurulmakta olan polis teşkilatı da özel hedeflerdi (2.000 ölü).

• Kürtler, Arap olmayanlar.

Her gün bir sürü saldırı oluyordu. Bilanço otuz bini bulmuştu. 15 Mart 2005 tarihli bir sesli mesajla Zerkavi saldırıların meşruluğunu savundu (öldürülen Sünniler şehit oluyorlardı).

Amerikalılar askeri olarak çatışmayı kazanacak durumda değillerdi. Kurulmakta olan Irak güçleri ülkenin güvenliğini sağlayana kadar direnmeliydiler. O zamana kadar tek başarıları 26 Eylül 2005'tekiydi: Zerkavi'nin adamı Abdullah Muhammet'in Bağdat'ta bir Amerikan operasyonu sırasında öldürülmesi.

Orta vadedeki riskler nelerdi?

• Ülkede bir iç savaş. Şii birliğini önlemek için Zerkavi 15 Eylül'de Mehdi Muktada Sadr'ın milisi haricinde Şiilere karşı bir kutsal savaş ilan etti.

• Sünni başkaldırının AMAZ'a bağlı gruplar yönetiminde Ortadoğu ülkelerine bulaşması.

14 Ekim: Ramadi'de (Bağdat'ın 115 km batısında) Zerkavi'nin yardımcılarından birinin, Muhammed Avad Şebah'ın ölümü.

Mısır Luksor'da 17 Kasım 1997'de olan saldırı (68 ölü) ile 2004 arasında Mısır'da bir saldırı olmadı.

Büyük Çaplı Saldırılar:

8 Ekim 2004: Taba'da (Sinai) üç saldırı. Bir otele üç intihar saldırısı (34 ölü).

22 Temmuz 2005: Şarm El Şeyh'te üç saldırı (22'si Batılı, 63 ölü):

- Ghazala Oteli'nde intihar saldırısı;
- gece pazarında yapılan saldırı;
- sahilde bir çanta içerisinde bomba.

Her üç saldırı da Levant Ülkesi ve Mısır El Kaidesi tarafından üstlenildi.

Mısırlı yetkililer bunların El Kaide'yle bağlantısı olmayan Mısırlılar tarafından yapıldığını söylüyor. Ama potansiyel sorumluluk Zerkavi'ye aitti.

Küçük Çaplı Saldırılar:

- 7 Nisan: bir Mısırlı Kahire kapalı çarşısında bombasını patlattı (iki Fransız turist ve bir Amerikalı öldürüldü).
- 9 Nisan: aranılan şüphelilerden biri yakalandığı sırada bir bomba patlattı (yoldan geçenler yaralandı).
- 7 Mayıs: 9 Nisan bombacısının karısı ve kız kardeşi intihar etmeden önce bir turist otobüsüne tabancayla ateş etmeye yeltendiler.
- 14 Ağustos 2005: El Gorna kampı (Gazze şeridinin yakınlarında, Sinai'nin kuzeyinde) yakınlarında BM uluslararası barış gücünün bir otobüsüne tuzaklı tüpgazla saldırı.

Ürdün 19 Ağustos 2005: Akabe limanında iki Amerikan gemisine üç ev yapımı roket (katyuşa) fırlatıldı (bir Ürdünlü öldü).

Saldırı "Mısır ve Levant Abdullah Azzam Tugayı" (Taba ve Şarm El Şeyh saldırılarını üstlenen) tarafından üstlenildi. Ürdün'de eylemlerin başlamasının ilanıydı bu.

29 Ağustos 2005: Ürdün'ün kuzeyinde üç yeni roket bulundu.

9 Kasım 2005: 9 Kasım 2005 çarşamba günü Amman'daki

üç oteli, beş yıldızlı Radison Sas ve Hyatt ile üç yıldızlı Days Inn'i eşanlı olarak havaya uçuran intihar saldırılarında 57 kişi öldürüldü ve 300 kişi yaralandı.

Saldırılar Zerkavi tarafından üstlenildi.

Ürdün soruşturması kamikaze olarak üç Iraklıyı teşhis etti: Ali Hüseyin el Şammari (35 yaşında), her ikisi de yirmili yaşlarında olan Rawad Yassem Muhammed Abed ve Safa Muhammed Ali. 18 Kasım'da tutuklanan Iraklı Sacide Atrus Rişavi'nin (35 yaşında) üç erkek kardeşi Irak'ta öldürülmüştü. Radisson otelinde kendini patlatan kocası Ali Hüseyin el Şamınari'nin aksine o kemerini çalıştırmayı başaramadığını söylemişti.

Kamikazelerin patlayıcı kemerleri beş ile on kilo arasında bir ağırlıktaydı ve aynı zamanda metal bilyeler içeriyordu. Soruşturmayı yapanlar patlayıcı kemerlerin komando takımının üyeleri tarafından Ürdün'e girerken mi getirildiğini yoksa bunları ülkeye girdikten sonra mı edindiklerini belirlemeye çalıştılar. Sınır giriş ve kamera kayıtlarına göre, grup Ürdün'e 5 Kasım'da Karameh sınır gümrüğünden giriş yapmıştı.

Güney Asya her zaman El Kaide'nin başlıca önderlerinin saklandığı, cihatçı şebekelerin geri üssü oldu.

Pakistan'da Başkan Müşerref cihatçı hareketlere desteği durdurmayı başardı, ama azaltmayı değil.

21 Kasım 2005: Benzer eylem tarzındaki üç intihar saldırısı Kâbil ve Kandahar'ı vurdu (10 ölü). Kamikazeler bir uluslararası gücün konvoyuna arabalarla çarptılar. Eylem Taliban tarafından üstlenildi. 2005 yılında Afganistan'da 1.500 kişi öldü. İki ay içinde, uluslararası güvenlik güçlerine ve Afgan yetkililere karşı yedi intihar saldırısı gerçekleştirildi Afganistan'da. Asiler aynı zamanda belli hedeflere yönelik cinayetleri de artırdılar. Güvenlik güçleriyle doğrudan çatışmalar ise azalmaktaydı.

Pakistan, İslami terörün temel merkez üssü olarak kaldı. Yeryüzünün en çok tehdit edilen kişilerinden biri olarak kalan Baş-

kan Pervez Müşerref'in faaliyetlerinin, ülkesinde, El Kaide'nin yerel aygıtının asli kısmını etkisizleştirmeyi ve güvenlik güçlerini kuvvetlendirmeyi sağladığını kabul etmek gerekir. Bununla beraber iki büyük sorun var olmaya devam ediyor.

Hindistan'la olan cesur müzakereler iki yıl içinde Keşmir meselesinin çözümünde ilerleme sağlanmasına imkân verdi. Müzakereler aynı zamanda yasaklanmış örgütlerden kaynaklanan bazı gizli gruplara yeni bir soluk da verdi. Özellikle 29 Ekim 2005'te Yeni Delhi'de (Hindistan) Hinduların Dipavali ve Müslümanların Ramazan bayramlarının arifesinde yapılan üç saldırının muhtemelen kökeninde yer alan *Leşker-i Tayyibe* (Safların Ordusu). Milliyetçi gerilla hareketinden uluslararası cihada geçen bazı savaşçılar İran üzerinden Irak cephesine katılmaya çalışıyorlardı.

2003'te Karaçi'de "El Guraba" adını alan Endonezyalı ve Malezyalı bir grup genç militanı dağıttıktan sonra Pakistanlı yetkililer köktenci medreseler üzerinde daha katı denetimler uygulayacaklarını bildirmişlerdi. Londra saldırılarından sonra cihatçı gruplarla bağları olduğundan şüphelenilen yabancı öğrencileri kovmayı öngördüler. Gerçekten de, sorun kısa vadede çözülebilir gibi değil. 135.000 devlet okulunun dışında Pakistan'da öğrencilerine bedava eğitim veren 35.000 medrese var. Bunlardan 10.000'den fazlası Karaçi'deki Ebubekir Üniversitesi gibi Deobandi etkisi altında.

Bununla beraber mücahidin davasına bağlı saldırılar yoğunluk olarak azaldı. Tarikat cinayetleri yer yer sürse de, Karaçi'de 9 Eylül 2005 (sekiz yaralı) ve izleyen 15 Kasım'da (üç ölü) Batılı restoranlara karşı düzenlenen iki saldırı bir yurtiçi meseleyle ilgili gibiydi: Belucistan'ın özerkliği. Nihayet yakın zamanlarda büyük başarılar da elde edildi. 2 Kasım 2005'te Lahor'da Ekim 2001'de kaybolan ve yakın zaman önce internet üzerinde 1,500 sayfalık çetrefil bir ideolojik-dinsel kitabı yayınlanan Suriyeli Mustafa Setmeryem yakalandı. Bilhassa, izleyen 2 Aralık'ta Kuzey Veziristan'da bir Amerikan İHA'sından açılan ateşle El Ka-

ide'nin beş numarası ve eylem sorumlusu olarak bilinen Mısırlı Hamza Rabia vuruldu.

Afganistan her zaman bir istikrasızlık toprağı. Buraya yıllık bir milyon dolar bütçe ayıran ABD için kaygı verici bir sorun oluşturuyor. Ekim 2001'deki müdahale sırasında 12 Amerikan askeri öldürüldü, 2005'te 83 ölü vardı ve üç helikopter düştü. Irak'ta olduğu gibi, koalisyon zorlanmadan savaşı kazandı, ama barışı ihdas etmeyi başaramadı. Saldırılar Kâbil'i de esirgemiyor ve yabancı STK'lar düzenli tehditlerin konusu. Kendilerine başka cephelerde de çok acil ihtiyaç duyulan Amerikan güçleri NATO lehine savaş bölgesinden çekilmekte.

Taliban iktidara geri gelemeyecek belki, ama oyundan da atılmış değil. Ve aralarından belli bir kısmı da Afgan ekonomisinin gerçek temeli olarak kalmaya devam eden çeşit türlü yasadışı ürün trafiğine katılarak gücünü toplayabildi. Başkan Hamid Karzai uluslararası camia tarafından saygı duyulan bir kişi. Fakat Sovyet güçlerine karşı savaş sırasında bölgede bulunan geleneksel savaş beyleri karşısında kendisini dayatmakta zorlanıyor. Ülkenin büyük bir kısmının kırk yıllık savaştan imanı gevremişken, başkent dışında, Afgan yönetimi namevcut kalmaya devam ediyor.

Bangladeş'te 434 düşük güçteki bomba 17 Ağustos 2005'te 64 farklı şehirde kamusal mekânlarda –özellikle mahkemeler, avukatlık büroları, garlar ve idari binalar– patladı. Kurban sayısı güdük kaldı (iki ölü). Saldırılar Müslümanlara ait olmayan ibadet yerlerine, STK'lara ve kamu binalarına karşı saldırılarını müteakip Şubat 2005'te yasaklanan *Cemaat-i Mücahidin* (CMB) tarafından üstlenildi. İzleyen 23 Ağustos'ta iki İslamcı Merpehur'da ev yapımı bomba imal ederken öldürüldü. 14 Kasım'da Bangladeş'te ilk intihar saldırısı teşebbüsü gerçekleşti. Calakati mahkemesini hedef almıştı ve iki yargıç öldürülmüştü. On altı gün sonra, iki yeni kamikaze eylemi Çittatong adalet sarayını ve Gazipur'da bir avukatlık derneğini vurdu (on ölü). Tehdit şimdilik iç tehdit olarak kalmıştı. Yıllardan beri şeriatın

ihdas edilmesini savunan Cemaat-i Mücahidin ve hempaları darbelerini hukuksal aktörler üzerinde yoğunlaştırdılar.

Bununla beraber, Bangladeş yetkililerinin hoşgörüsünden uzun süre yararlanan CMB'nin uluslararası bağları vardı. Önderi Şeyh Abdurrahman da dahil yüzlerce kadrosu Afgan gazisiydi. Yıllardan beri bilhassa Cox Bazar (*Koksbacar*) bölgesinde kendi radikal medreselerine sahiplerdi ve militanlarını (birkaç on bin olduğu tahmin edilen) Çittatong civarındaki dağlık bölgelerde bulunan talim kamplarında terörizme hazırlıyorlardı. Dolayısıyla fenomen gelecek için kaygı verici, zira ülke Güney Asya ile Güneydoğu Asya arasındaki coğrafi birleştirme çizgisi. Tora Bora'dan kaçan yüzlerce Arap mücahidin 2002 başında gemiyle Karaçi'den Cox Bazar şehrine varmayı başardığı hatırlanacaktır. Bir kısmı burada yerleşti.

Kafkasya bugün yeni bir cihat bölgesi. Çeçenistan okul oldu ve farklı İslamcı gruplar cihadı komşu Müslüman cumhuriyetlere taşımaya kararlılar.

Çeçen çatışması öncelikle milliyetçi özlüydü, ama geleneksel Rus stratejisi bugün Şamil Basayev tarafından yönetilen savaşçıların lehine büyük ölçüde zayıf düşen ılımlı unsurları hedef aldı. 26 Ağustos 2005'te Şamil Basayev Mart ayında Rus ordusu tarafından öldürülen Aslan Mashadov'un yerine geçen Abdül Halim Badulayev tarafından İçkeriya'nın (Özgür Çeçenistan) başkan yardımcılığına atanmıştı. Emperyalist bir politika ile modern bir ordu kurma yeteneksizliği arasında donup kalmış olan Moskovalı yetkililer, Moskova tiyatro (18 Ekim 2002'deki 185 ölüye yol açan) ve Beslan okul merkezi (1 Eylül 2004'deki, yaklaşık 500 ölüye yol açan) baskınındaki talihsiz çözümlerin gösterdiği üzere, mücahit İslamcılığın yükselişinde ağır bir sorumluluk taşırlar. Muhteşem bir taktikçi olan Besayev, savaşçılarına mücadelesini meşrulaştırmak için olağanüstü saldırılar gerçekleştirtmesini bildi. İki iç hatlar uçuşundaki patlamanın ve trenlere veya güvenlik güçlerine karşı saldırıların dışında en medyatik eylem Groznıy'da bir anma

törenindeki geçit resmi sırasında Rus yanlısı başkanın ve Çeçenistan'daki Sovyet genelkurmay başkanının 9 Mayıs 2004'te imha edilmesiydi (22 ölü).

Rusya'da 12 Ekim: Çeçenistan'dan 100 km mesafedeki Kabardey-Malkar Cumhuriyeti'nin başkenti Nalçık şehrinde (300.000 nüfuslu) iki yüz *boyviki*'nin saldırısı oldu. Saldırganlar sivilleri rehin almadan önce silahlı kuvvetlerin, polisin binalarına saldırmışlardı: 72 kişi öldürülmüş, 31 kişi tutuklanmıştı.

Şebeke her ikisi de Şamil Basayev'in yakını olan İles Gorçakanov (12 Ekim saldırısında öldürülen) ve Anzor Asterimov tarafından yönetilen Cemaat İslami'ye aitti. İslami Cihat Aralık 2004'te Nalçık saldırısını üstlendi.

Çeçenistan'da Şamil Basayev başbakan yardımcısı olarak atandı. Şamil Basayev terörizme kaymasından dolayı kendisini azletmeden önce Mashadov'un başbakan yardımsısıydı.

İnguşetya'da 25 Ağustos'ta Nazran'da Başbakan İbrahim Malsagov'un arabası geçerken iki bomba patladı. Bir koruma öldü.

Nazran'da Basayev'in birliklerince gerçekleştirilen eylemlerin çoğu komşu Çeçenistan'dan gelerek yapılmıştı:

6 Nisan 2004: Başkanın aracına karşı tuzaklı arabayla suikast;

22 Haziran 2005: Kamu binalarına karşı yüzlerce ayrılıkçının saldırısı (88 ölü);

15 Ağustos 2005: Polis müdürü Cebrail Kostoyev'in aracının geçişi sırasında bir bombanın patlaması;

15 Ağustos 2005: Bir polis aracının geçişi sırasında bir bombanın patlaması (iki ölü).

Dağıstan'da 20 Ağustos: Mahaçkale'de bir polis devriyesine karşı saldırı (üç ölü).

Avustralya'da Haziran 2005: Melbourne ve Sydney'de Cezayirli Abdülnasır Benbrika'nın yönettiği, bu iki şehirde keşif yapan bir grup Avustralyalının tutuklanması.

11 Eylül 2005: Amerikan ABC televizyonun yayınladığı vi-

deo kaydı. Peşaver'de MUK'un eski sorumlusu Adam Gadahn Melbourne'a tehditler savurdu.

10 Kasım: Ebubekir grubunun Sydney ve Melbourne'da tutuklanması (19 kişi). Dış bağlantısı olmayan yerel ağ, bazı üyelerinin geçmişte Willy Brigitte grubuyla bağlantısı olsa da.

Militanlar keşifler yapmışlar ve patlayıcı imal etmek için kimyasal ürünler satın almışlardı.

10 Kasım eylemi Cezayir kökenli bir Avustralyalı olan Ebubekir'in yönettiği bir yerel grubun Melbourne ve Sydney'deki saldırı tasarılarını bozmayı başaran Melbourne ve Avustralya servisleri için önemli bir başarıydı. Mühtedi kökenli ve vatandaşlık almış Müslüman Avustralyalılardan oluşan grubu özerk biçimde hareket ediyordu ve dış destekten yararlanıyor gibi görünmüyordu.

Bununla beraber, 11 Aralık'ta bir Sydney plajında yabancı düşmanı Avustralyalı gençler ile Lübnan kökenli Müslümanları kaşı karşıya getiren gerçek meydan muharebesi kaygı verici. Cihatçı grupların eylemlerinin birinci amacı "dinsiz" yetkilileri radikalleşmelerini kışkırtmak için Müslümanları ezmeye zorlamak. Bu anlamda, grubun eylem tasarılarının başarısızlığı halkta bir kırılmanın ortaya çıkmasına yol açan psikolojik bir başarıyla telafi oldu.

Çin'de 9 Kasım 2005: ABD büyükelçiliği Çin servislerinin verdiği bilgiyle lükse otelleri hedef alan İslamcı aşırılık yanlılarının muhtemel saldırılarına karşı uyarıldı.

II) YENİ STRATEJİK GELİŞMELER

A) Bölgesel Güvenli Olmayan Alanlar Sorunu

Sık sık "gri bölgeler" tehlikesinden bahsedilir. Gerçekten El Kaide de bu kavramla bağlantılı iki ülkede kuruldu: Sudan ve Afganistan. Her ikisi de bugün ulusların dünyasına geri döndü, birincisi Hasan el Turabi'nin gidişiyle, ikincisi Taliban'ın kovulmasıyla. Fakat istikrarlı ulusal varlıklar haline gelebildiler mi?

Bir gri bölgenin başlıca karakteristikleri şunlardır: Anayasal kurallara bağlı güçlü bir devletin yokluğu, yolsuzluk, iç çatışmaların süresinin uzunluğu, bir suç ekonomisinin paralel rolü, yetkin bir adalet sisteminin yokluğu ve güvenlik aygıtının yoldan çıkması. Bunlar mükemmel biçimde, 1980'li yılların başında, sayısız terörist örgütün, hiçbir cezaya uğramaksızın, militanlarının eğitimini sağlayabildiği Lübnan'ın ne hale geldiğini gösteriyordu.

Afganistan'da Ekim 2001'deki operasyonlar Taliban rejimini kovarak mücahidin hareketine doğrudan ve açık bir destek vermeyi yasakladı. Bununla beraber, Suudi Arabistan da dahil, birçok ülke, kimi zaman yönetici çevrelere mensup üyelere bağlı özel çıkarlardan kaynaklanan bu desteği durdurmakta belli zorluklar çektiler.

Dolayısıyla Afganistan'dakilerden daha şatafatsız ve daha az başarılı, ama yeni bir mücahidin neslinin özellikli eğitimini sağlayacak eğitim kamplarının yeniden ortaya çıkmasını görme riski gerçekti. Daha en başından, bunun için bir "gri bölge"ye ihtiyaç olmadığı, iyi kontrol edilemeyen toprakların ve savaşçı İslamcı halkların, yani basit "güvenli olmayan bölgeler"in varlığının yeterli olduğu fark ediliyordu. Gri bölgeyle bağlantılı eğitim kampları Yemen'de veya Bangladeş'te varlıklarını korudular. Fakat bunlar toprağın büyük kısmının yetkililerin denetiminde kaldığı Filipinler (MILF'nin radikal unsurlarının koruduğu Ebu Sayyaf, Cemaat İslamiye veya Darül İslam'ın kampları) veya Pakistan (2002'den sonra El Kaide için yabancı militanların eğitimini üstlenen Leşker-i Tayyibe'i merkezleri) gibi ülkelerde de vardılar.

Bugün asıl sorun bu güvenli olmayan bölgelerin cihatçı militanlara yeni bir akışkanlık, bir bulaşma olasılığı ve bir zarar verme kapasitesi sağlayan bölgesel mozaikler içinde bütünlenmeleri. Öte yandan bu militanlar da kabile bağları, suç trafiğine katılım veya ortak kimlik kaygıları dolayısıyla yeni suç ortaklıkları bulmaktalar.

Bu bölgelerin bazılarında, 1980'li yılların Lübnan'ı görünümünde, kendi kendilerini finanse etmek için mücahitlerin aktif biçimde katıldıkları suç piyasalarının gelişimiyle belirlenen gerçek bir savaş ekonomisinin –*ganimetin* en yüksek aşaması– yaratıldığını da belirtelim. Öte yandan şurada burada cihadın sapkınlıklarını –ya da gerçek motivasyonlarını– gösteren ganimet ile kişisel zenginleşme arasındaki fark da bazen fludur. Öyle ki sayısız Taliban şefi 2002'den 2004'e kadar ülkenin görece sükunet içinde oluşunda bir rol oynayan kârlı kaçakçılık –özellikle afyon– trafiğine katılmışlardı. 2000'in başından itibaren Irak'ta yeşeren yürürlükteki adam kaçırma pratiğiyle durum çok daha berrak hale geldi. Cihatçı ideolojilerini ileri süren gruplar tarafından Irak'ta altı Fransız –en sonuncusu 28 Aralık 2005'te Bernard Planche– kaçırıldı. En medyatik olan Batılı rehin alma hadiseleri –kuşkusuz bizzat Ebu Mussab el Zerkavi tarafından başı kesilen, özellikle Amerikalı Nick Berg hadisesi– açık seçik biçimde İslamcı harekete ait olsa da, çoğunluk basit suçlu gruplarının işiydi. 2005 yılında Irak'ta 5.000 rezilane kaçırma hadisesinden bahsediliyor. Birçok örnekte, hızlı bir şekilde bir fidye ödemesi olmazsa, yerel haydutlar rehinelerini siyasal bir istismarın imkân dahilinde olduğunu düşünen cihatçılara satmakta tereddüt etmiyorlardı. Bu sorunsal yeni değildi ve 1999'dan beri haydutlar ile Çeçen Vahabileri birbirine bağlayan karmaşık ilişkileri gösteriyordu.

Afrika'nın kuzeyi de Cezayir'den itibaren evrim geçirdi. GSPC'nin hayatta kalma meseleleri yüzünden komşu ülkelere açılma istediğinden dem vurulmuştur. Olgu yeni de değil. GIA'nın 1995'te silah tedariki için Nijer ve Nijerya'da suç ortaklıkları vardı. Nisan 2005'te Cezayir'de kendi ülkelerinde saldırılar hazırlamaya yönelik patlayıcı eğitimi almaya gelen Faslı, Tunuslu veya Libyalı İslamcıların tutuklanmalarından kaygı duyuluyordu sadece. Daha kaygı verici olan GSPC'nin V. ve IX. bölge emirlerinin, Seyfi Amari (bugün tutuklu durumda) ve Muhtar Belmuhtar'ın Moritanya, Mali ve Nijerli unsurlarla bir

İslamcı lejyon oluşturma projesiydi. Bu başarıya ulaşmış görünmese de, El Mreiti sınır karakolunun 4 Haziran 2005'te saldırıya uğradığı Moritanya'da 2004'ten beri 60 kadar mücahit yakalandı. Kaygı verici olan GSPC'nin 2003 ile 2004 arasında tertip ettiği adam kaçırmaların yenilendiğini görmekti. Son olarak geri planda Selefi kökleşmenin arttığı Nijerya'nın Kuzey eyaletlerinde İslamcı militanların bir radikalleşme tehlikesi vardı.

Ortadoğu'da, Irak terörizme karşı savaşın başıca cephesidir demişti Başkan Bush haklı olarak 30 Kasım 2005'te. Yalnızca bu yeni cihat toprağının oluşumunda kitle imha silahlarıyla Mart 2003'teki operasyonları haklı gösteren Bağdat ile El Kaide'nin arasındaki bağlantılar hakkındaki yalanlarıyla taşıdığı sorumluluk payını belirtmeyi unutuyor. Ölümcül saldırılar gündelik bir hale geldi. 2005'teki en kanlı saldırılar Bağdat'ta yapıldı: Şubat ayında, güvenlik kuvvetlerine ait bir binaya karşı bir tuzaklı arabanın patlatılması 125 kişinin ölümüne yol açtı; Temmuz ayında bir kamikaze bir Şii camiine bitişik bir servis istasyonunda kendini yakarak 192 kişiyi öldürdü. Irak ve Suriye arasındaki sınırların geçirgenliği isyanın düzenli lojistik tedarikini –ister silah, para, isterse insan olsun– mümkün kılıyordu. Aynı zamanda Amerikan birliklerince kovalanan savaşçılara kolay bir geri çekilme gerçekleştirme imkânı sunuyordu. Son olarak Ebu Mussab el Zerkavi'nin mücahitlerine dışarıdaki militanları önderlerinin talimatlarından muaf tutmalarını, hatta cihat bölgesini genişletmeye yönelik eylemler yapmalarını sağladı. Iraklı üç kamikazenin dört gün sonra Amman otellerinde saldırılarını yapmadan önce 25 Kasım'da sınır karakolunu aşıp yaptıkları şey de buydu. Irak haricinde, cihatçı hareket görünüşe göre inandırmak istediğinden çok daha az militana sahip olsa da, Ortadoğu'da cihatçılığın bulaşma kapasitesi açık. Şarm El Şeyh ve Akabe saldırıları aynı yapı tarafından üstlenildi; bu bazılarının bir çok başlı yılanın varlığından kaygı duymalarını sağladı. Bu sayısal boyut olarak zayıf, ama iyi işbölümüne sahip ve dezenformasyon tekniklerine alışkın bir ağın varlığı anlamına geliyordu.

Kafkasya'da, Basayev denilen adamın psikopat stratejisinin izleyicileri vardı. Rus iktidarının ve yerel müttefiklerinin İslam sorunsalını ele alırkenki hoyratlıklarının kolaylaştırdığı bir durumdu bu. Afganistan'da Kızıl Ordu'nun eski bir savaşçısı olan Basayev'in ölümcül çılgınlığı kuşkusuz kaynağını 1996'da ailesinin öldürülmesinden ve 2002'de bacağını kaybetmesinden alıyordu. Moskova veya Beslan'daki rehin alma eylemlerine katılan "kara dullar"ın katılığı da yakınlarının öcünün alınması isteğiyle açıklanır. Kafkasya halkları, tarihleri ve iklimleriyle, sert halklar. Müslüman halklar üzerine yıllardır çullanan orantısız tahakküm sadece Selefi manipülatörlerin işine yarayabilir. Tıpkı iki Çeçen savaşındaki şiddetin milliyetçi gençliğin bir kesimini "Vahabi gönüllüler"in saflarına ittiği gibi. Bu da Kafkasya'nın tarihinde yeni karanlık sayfaların haberi demekti.

Güney Asya ise aynı sayıda deprem merkezi etrafında üç güvenli olmayan bölgeye sahip. Öncelikle Pakistan ve Afganistan'ın sonuna dek savaş yanlılarını tarihsel bir hukuksuzluk sektörüne bağlayan kabile bölgeleri. İşte El Kaide ve Taliban'ın tarihsel önderleri, İslami kuralı, yabancıya karşı kuşkuyla bakışı ve maddi çıkarı karıştıran bir misafirperverlik kodunun varlığı nedeniyle bu geleneksel dışarıya karşı direniş müstahkem mevkiinde –ve özellikle görünen o ki Kuzey Veziristan'da– sığınak buldular. Usame Bin Ladin ve Eymen el Zevahiri'nin başına konan yirmi beş milyon dolarlık primlerin alıcısı çıkmadı. Keşmir, Pakistan'da radikal Sünni örgütlerin varolan son savıydı. Pakistanlı cihatçı militanlara ülkelerindeki güvenli bölgeleri muhafaza etme, ama aynı zamanda Hindistan'ın kalbini de düzenli biçimde vurma imkânı verdi. Son olarak Güney Asya ile Güneydoğu Asya arasında coğrafi birleştirme çizgisi olan Bangladeş. Bangladeş'te Birmanyalı deneyimli militanların –bazıları Afgansitan gazileri olan– bulunması bu bakımdan karakteristiktir. Rohingya halkından Müslüman militanların Myanmar'da gerçek bir savaşı kalmadı artık. Bugün bunlar Bangladeş radikal İslamcılığının merkez-

leri olan Çittatong ve Cox Bazar'a sığınan hemşehrilerinin trafiklerine katılıyorlar.

Güneydoğu Asya'nın takımada bölgesinin haritasına bakıldığında niçin Cemaat-ı İslamiye militanlarının çoğunun yakalanamadıklarını kolayca anlamak mümkün. Filipinler'in güneyindeki ormanlık bölgelerde Filipin ordusu tarafından kovalanan, her ikisi de Bali 1 ve 2006 başı saldırılarının katılımcısı olan Endonezyalı Dul Matin ve Ömer Patek alışıldık rotayı takip ettiler: Cava – Celebes – Kalimantan (Endonezya) – Sabah (Doğu Malezya) – Tawi Tawi – Jolo – Basilan – Mindanao (Filipinler). Bu yol yeni değildi, yıllardan beri sonunda yerel suç ağlarına el emeği hizmeti gören gizli göçmenler tarafından kullanılıyordu. Endonezya, Malezya ve Filipin takımadaları güvenli bir sığınak hizmeti görebilecek binlerce adaya sahipti.

B) Propaganda ve Dezenformasyon: Cihatçı İletişim ve İnternetin Yeni Rolü

Taliban'ın Afganistan'da televizyon veya bilgisayar gibi modernite alametlerini yasaklamasına rağmen, cihatçı militanlar uzun zaman önce kafir toplumların geliştirdikleri ileri teknolojili araçlardan hangi yararları sağlayacaklarını anlamışlardı. Aralarından Batı üniversitelerinde yetişmiş olanlar zaten mücadelelerinin yararına kullanmaya çalıştıkları yeni teknolojik modalara alışkındı. İnternet de bu sapmadan kaçamazdı. Gerçekten kolay bir ulaşım, genel bir sansürsüz ortam, göreli bir anonimlik, metinleri, grafikleri, fotoğrafları veya sesleri birleştirmeyi sağlayan bir multimedya çevresi ve özellikle dünya çapındaki iletişim kapasitesine göre düşük bir maliyet sunuyordu.

En başında, birçok uzmanın dikkatinin iki siberterörizm tehdidine kilitlendiğini söylemek mümkün: İnternet bilgilerin saklanabileceği veya bozulmaya uğratılabileceği bir mecra; internet hasmın hayati devrelerine vurmak için içine sızılacağı bir hedef. Şu son yıllarda ağ sayısız bilgisayar korsanının (*hacker*) kurbanı olsa da, bunların hiçbiri İslamcı akımlar adına hareket etmiyordu.

Buna karşılık, cihatçı hareket yeni bir propaganda ve gerçek boyutuna göre orantısız iletişim aracı geliştirmek için internetten göreli bir kayıtsızlık içinde yararlanabildi. Cihatçı militanlar kafir dünya üzerindeki dinsel üstünlüğünü hatırlatarak Müslüman dünyayı radikalleştirmeye çalıştılar. İnternet bu bağlamda asli bir nitelik sunuyordu. Son derece eşitlikçi bir iletişim aracı olan internet güçler dengesindeki asimetriyi de sanal olarak siliyordu.

İşte bu nedenle çoğu siyasal şiddet örgütü kendi web sitelerini kurdular. Bugün Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetleri'nden Basklı ETA ve Tamil Kaplanları'ndan geçerek Filistinli Hamas'a, sayıları binden fazla. Fakat bu sitelerin yarıdan fazlası radikal İslam'a bağlı. İlk modeller Londra'da rüşeym halindeki derneklerine, sırasıyla *The Supporters of Sharia* ve *Islamic Observation Center*'a medya desteği hizmeti görmek için Ebu Hamza el Masri ve Yusuf el Sıri tarafından oluşturulmuştu. Fakat asıl, Vahabi *boyeviki*'nin cihadına katkı sağlamak yönündeki Avrupalı ve Ortadoğulu destek ağlarının iradesi nedeniyle İkinci Çeçen Savaşı sırasında genelleştiler.

Vahabi web siteleri cihatçı propagandanın ayrıcalıklı vektörü haline geldiler. Hemen baştan belirtelim ki, internette üç web sitesi kategorisi çakışıyor. Birinciler, dezenforme etmek istedikleri hasımlarına hitap ediyorlar. Hiçbir şekilde cihadı övmüyorlar, ama iki tema geliştirerek insan hakları savını kendi lehlerine çevirmeye çalışıyorlar: Müslüman dininin dogmalarına, demokratik değerlere veya ulusal yasalara karşıt (topluluk içinde şeriatın tatbiki, tesettürlü giyim, kadının statüsü...) da olsa, kendini ifade etmek imkânı verecek ifade özgürlüğü; Müslüman mahpusların haklarının korunması. Yusuf el Sıri'nin sitesinin uzmanlık sahası olan bu sonuncu konu, Guantanamo mahpuslarının statüsünün ve daha genel olarak anti-terörist mücadeledeki keyfi tutum sorununun (gözetleme sistemleri, yabancı ülkelerdeki gizli Amerikan hapishaneleri...) yavaş yavaş özümlendiği Ebu Garip Hapishanesi'ndeki işkence hadisesiyle

damgalanan bir gelişmeye tanık oldu. Şunu da belirtelim ki, Amerikalı yüksek düzeyli yetkililerin işkence veya keyfi kaçırmalar üzerine olan çelişkili açıklamaları, demokratik hukuk değerlerinin zorlu, ama hedef alınan savunucuları haline gelen bu İslamcılara kolay savlar sundu. İkinciler İslam'ın mesajını saptırarak bütün İslam âlemine döndüler. Şiddeti iki savla haklı çıkarıyorlardı. *Ümmet*'in kardeşliğini hatırlatarak (bir Müslüman acı çektiğinde, bütün Müslümanlar acı çeker) Müslümanlara alternatif bir tarih ve kimlik sunduklarını iddia ediyorlardı. Müslümanlar kendilerini köleleştiren kafirlerin boyunduruğunu sarsmalıydılar, çünkü sonuçta Allah'ın Peygambere çizdiği yol olan cihattan başka seçenekleri yoktu. Son olarak, üçüncüler sadece hareketin taraftarlarına yönelikti, ama beceriksizce Batılı medyalar tarafından takip ediliyordu. Özellikle savaş, rehine yakarışları ve kafa kesme filmleri yayınlayarak yeni bir psikolojik terör propagandası geliştirmeye imkân veren bunlardı.

Bu yolla, internet gerek Müslümanların kendilerince gerekse ulusal yetkililerce daha iyi denetlenen camiler ve dernekler sahasının yerine geçen yeni bir adam devşirme yuvası haline geldi. Şunu da belirtelim ki, verilen mesajlar İslam'ın tek gerçek mesajına bağlılıklarını ilan etse de, daha çok Batı kültüründen kaynaklanan araçlar ve mizanpajlar (filmler, fotomontajlar, şarkılar, poster...) kullanıyorlar ve Müslüman kült merkezlerini ziyaretten çok Hollywood televizyon dizilerini seyretmeye alışık az sayıda asi marjinali baştan çıkarıyorlar... Şaşırtıcı biçimde, türlerin karışması da bunda az etkili değil. "Kale" veya "İhlas" gibi siteler 2002'den sonra Avrupa'da gerçek bir başarı kazandılar ve tartışma forumları aracılığıyla yeni bir cihatçı nesil oluşturulmasına katkıda bulundular. Müslüman kadınların yeni radikalleşmesinin de bu sitelerde "Hansa" gibi gerçek kadın dergilerinin yayınlanmasıyla açıklandığını belirtelim. Çok azınlık durumundaki bu fenomen ağlar düzeyinde özellikle ikincil bir rolde kalan etki altındaki eşleri veya kız kardeşleri ilgilendiriyor.

Nihayet cihatçı sitelerin sanal bir cihatçı *ümmet* yaratarak mücadeleleri birleştirmeye katkıda bulunduğunu belirtelim. Siteler birbirine bağlanıyor ve yalnızca Arap yazısının okunması bir Mağripli veya bir Fransıza birkaç klikle Çeçen, Suudi veya Endonezyalı grupların propagandaları hakkında bilgi sahibi olmaya imkân veriyordu. Bu ayrıca hızla bir saygınlık kazandıktan sonra basitçe online adreslerini değiştirerek sözümona ortadan kaybolabilen sitelerin anonimliğine de yardımcı oluyordu. Fenomen yeni değil. İkinci Çeçen Savaşı'ndan itibaren, basitçe sempatizanlara, *zekat* adına, Çeçen Vahabilere yönelik bağışları göndereceksleri banka hesabı adreslerini –düzenli aralıklarla yenilenen– bildirerek yeni finansman devrelerini yürürlüğe sokmaya da imkân vermişti.

İnternet aynı zamanda hareket için iletişimin ayrıcalıklı bir aracı haline gelmişti. Genel olarak bedava bir bilgiyi derhal elinizin altına getirmeye muktedir sanal dünya kütüphanesi olarak aynı rolü en örümcek kafalı düşünürlerin fikirlerinin yayılması için de oynuyordu. Her türlü gerçek denetimden kaçarak İbn Teymiye'den Suudi uleması Bin Baz'a Selefi düşüncenin bütün kült metinlerini kırılgan vicdanların emrine vermişti. Daha yakın zamanlardaki öğreti külliyatı da vitrindeki yerini aldı: Abdullah Azzam'ın *Kervana Katıl* ve Eymen el Zevahiri'nin *Peygamberin Sancağı Altındaki Süvariler*'i Suudi Yusuf el Ayari'nin *Cihat Patikasındaki Katı İlkeler* veya Ebu Mussab el Sıri'nin yakalanmadan evvel kaleme aldığı son düşünceleri (1.500 sayfa) gibi Batıda daha az tanınan metinlerin yanındaydı. Afganistan kamplarına özlem içindeki acemi cihatçı, bir önceki neslin sayfalarını çevirdiği bütün eğitim el kitaplarını burada bulabilecekti: *Mücahidin Zehir El Kitabı* ve *Cihat Ansiklopedisi* bugün, gerçekten özümlenebilir olmak için, okuyucudan daha önceden bir tanışıklık talep eden daha pratik yeni el kitapları tarafından aşılmış görünüyor. Video oyunlarını izleyerek hafif silahları kullanmayı öğrenmek mümkün değil kuşkusuz, ama elektronik veya kimya bagajıyla donanmış bir kişi, hazırlıklar ve denemeler yapmak

için gizli bir mekâna sahipse, yapılışı basit patlayıcı düzenekler, hatta zehir imalini göz önüne alabilir.

İnternet, eylem hazırlığı için faydalı bilgiler madeni anlamına da geliyor. Binlerce kilometre mesafede üslenmiş bile olsa düşmanın tertibatı hakkında birçok şey bilmek mümkün: Taşıma ağlarının planı, yürürlüğe konan güvenlik tedbirleri, yerel medyaların ilgi konuları... Google Earth'ün başlatılmasıyla ilgili polemik –biraz geç– de işte bu nedenle doğmuştu.

El Kaide'nin izlenmesiyle ilgili gazete haberleri, cihatçı militanları cep telefonları veya uydu valizler kullanımındaki tehlikeler konusunda büyük ölçüde bilgilendirmişti. SMS mesajları kullanarak, düzenli olarak SIM kartlarını değiştirerek ya da şifreli bir dille yazışarak, hatta eski canlı kurye sistemine geri dönerek kendilerini yeniden uyarladılar. Ama sistem bir ülkenin ölçeğini aştığında bu ihtiyat yöntemleri hızlılığı, yaygınlığı ve kesinliği önlüyordu. 2002'den çok önce, internet zaten El Kaide hareketi tarafından kullanılıyordu. "Okul sömestresi üç haftadan başlıyor. Hukuk fakültesinde, şehir kalkınması fakültesinde, sanat fakültesinde ve mühendislik fakültesinde ders kayıtları için on dokuz teyit aldık." Muhammet Atta tarafından Ağustos 2001 ortasında bir siberkafeden iletilen son mesaj, bugün bütün açıklığıyla ortaya çıksa da, 11 Eylül hadiselerinden önce deşifre edilebilir miydi? Ve Richard Calvin Reid Miami'ye uçuşunu önceleyen kaotik Avrupa yolculuğu sırasında işverenlerine birçok e-mail göndermişti. Fakat 2002'den beri, El Kaide belli sayıdaki sorumluları arasında kriptografik yöntemler kullanarak iletişim yolları kurmayı başarmış görünüyor. Bu mesajlardan bazılarının sözgelişi tartışma forumlarının anonimliği aracılığıyla cihatçı siteler kanalını kullandıklarını tespit etmek ise zor. Fakat 12 Temmuz 2004'te Karaçi'de Pakistanlı Nur Han'ın tutuklanması bu ihtiyatlı değiş tokuşların en büyük hedeflerinden birinin operasyonel eylemlerin görevlendirmesi olduğunu göstermişti. İzleyen 3 Ağustos'ta Britanya polisi Londra bölgesinde Afgan gazisi Dhiren Barott yönetiminde çeşitli büyük çaplı saldırılar

hazırlayan bir Britanyalı grubu –çoğunluk olarak, biri kimya uzmanı, Pakistan kökenlilerden oluşan– yakalamıştı. Yerel gruplar ölçeğinde çok daha basit önlemlerin yürürlüğe konduğunu da kaydedelim. Herkes aynı kutuda yazıyordu taslak dosyasında saklanan mesajlarını. Dolayısıyla bir ileti sırasında ele geçirilme riski yoktu, çünkü ileti gönderilmiyordu.

Nihayet, El Kaide'nin birinci propaganda sisteminin ne kadar judo yapmaya, hasmın zayıflığından yararlanmaya bağlı olduğunu da hatırlayalım. Usame Bin Ladin'in ses ve görüntü kasetleri yapmak için elinde hangi malzemeler vardı? Hepsi de Veziristan'da bir mağarada gizlenmiş, kuşkusuz bir kamera, iki projektör ve elektrojen grubu. En amatör ürün bile onu El Cezire'ye teslim etmekle görevli canlı kuryenin özeni sayesinde birkaç hafta içinde dünya çapında sükse yapıyordu. İlk yayımlanmasından itibaren bütün Batılı televizyon kanalları özel bir önlem almaksızın programlamaya acele ettikleri belgenin yayın haklarını dakikası ortalama yirmi bin dolarlık bir tarife üzerinden elde etmeye çalışıyorlardı. Haber atlatmanın zevki ve ifade özgürlüğüne saygı demokratik dünyanın kendi batışının umursamaz yorumcusu olmasına hak vermeye yeter mi?

C) Operasyonel Taktiklerin Evrimi

a) **Mücahidin hareketi kitle terörü tehdidini somutlaştıramadı ve bugün düşük yoğunluklu darbelere mahkûm gözüküyor**. Bazı yazarların kıyamet öngörüsüne rağmen, geçen dört yılda yeni bir 11 Eylül meydana gelmedi. Altı saldırıda ölü sayısı yüzü geçti: Bali 1 (Ekim 2002'de 202 ölü), Moskova (Ekim 2002'de 160 ölü), Madrid (Mart 2004'te 191 ölü), Beslan (Eylül 2004'te 350 ölü), Manila (Şubat 2004'te 118 ölü) ve Bağdat (Şubat 2005'te 125 ölü). Bununla beraber, Moskova ve Beslan'daki kurban sayısının büyük ölçüde Rus anti-terörizm aygıtının hazırlıksızlığına –stratejik tercihine değilse eğer– bağlı olduğunu da belirtmek gerekir. İhtiyatlı olmak lazımdı, zira El Kaide başka büyük çaplı projeler de hazırlıyordu. Saldırıların düzeyindeki dü-

şüş büyük ölçüde güvenlik tedbirlerindeki artış, cihatçı hareketin yapısındaki bozulma ve yeni terörist neslin daha düşük teknik kapasitesinden kaynaklanıyordu. Yeni bir gösterişli saldırı ihtimali hep vardı. Ama olasılıklar skalasında birinci sırada değildi ve gerçekleşse muhtemelen istisnai ve marjinal bir hadise olurdu.

Bugün vurulan darbeler düşük boyutlu zira genel olarak intihar eylemi tarzında ve eşanlı biçimde gerçekleştiriliyor. İntihar eyleminin öncelikle sınırlı bir eylem kapasitesinin göstergesi olduğunu tekrarlamamız gerekiyor. Cihatçı militanlar derme çatma araçlar, genel olarak TATP (aseton peroksit), HMTD (heksametilen triperoksit diamin) veya nitrat veya fosfatlı gübreden elde edilen ev yapımı karışımlar gibi kararsız karışımlar kullanıyorlar. Eylem kapasiteleri koruma ve gözetim tertibatlarındaki artışla kısıtlandı. Yeni devşirilen militanlar daha sınırlı bir eğitime sahiptiler. Bu yeni kısıtlar karşısında intihar saldırısı iki koz sunuyordu. Seçilen hedef olmasa da, darbe vurma imkânı veriyordu. Galeyana getirici bir model yaratıyordu: *Şehit*. Fakat şehit temasının uzun vadedeki hayranlık uyandırıcı kapasitesini de fazla abartmamak gerekir. İslam'ın geleneksel dinsel otoriteleri her yerde intiharın yasak olduğunu ve cihadın yasal sınırlarını hatırlattılar. Filistin mücadelesi konusundaki söylemin muğlaklığı bir handikap olarak kalıyor, ama Filistin mücadelesinin uluslararası cihatla hiç bağlantısı yok ve Mahmut Abbas'ın Filistin Yönetimi'nin başına geçişinden beri de eğilim terör saldırılarının azalması yönünde. İntihar eylemi taktiğinin uzun ömürlülüğü öncelikle onun sonuçlarına bağlı. Bu bakımdan, Irak cihadı gerçekten yeni bir kaygı verici deney sahası oluşturuyor. Yakın zamanlarda kadın intihar gönüllüleri örneklerini –Bağdat'ta 9 Kasım 2005'te ölen Belçikalı mühtedi Muriel Degauque ya da ertesi gün Amman'da Hyatt Oteli'ne başarısız bir saldırı gerçekleştiren Iraklı Sacide Atrus Rişavi gibi– çokça gözlemliyor olsak da bu olgunun gerçek bir gelişme göstereceğini öngörmenin zor olduğunu da belirtelim. Cihatçı toplumsal modelde ikinci sınıf insan olan kadınlar erkeklerin ar-

palığı olan *mücahit* veya *şehit* statüsüne erişemezler. Şamil Basayev'in örgütünün özellikle medyatik silahı olan "kara dullar" örneği İslam'a değil, bir savaşçılar toplumunun asil üyesi olan kadınlara ailesinin üyelerinin öcünü almayı dayatan etnik Çeçen adetlerine dayanıyordu.

Buna mukabil, mücahitlerin bilhassa simgesel ânlar ya da yerlerle birleştiğinde psikolojik etkisini güçlendirmeye katkıda bulunan intihar saldırısı taktiğinin etrafında gerçek bir yenilik yapma kapasitesi geliştirdiklerini de belirtelim. Saldırı için ustaca bir siyasal zekâyla yasama meclisi seçimlerinin arife öncesini seçen Madrid saldırısının sorumluları parlamenter çoğunluğun beklenmedik değişimi ve İspanya'nın Irak'taki tutumunda değişiklikle somutlaşan kamuoyu sarsıntısına yol açtı. Yüklerini depoya kaldırmışlardı, zira yeni eylemler için grubun güçlerini korumak istiyorlardı. Fakat 27 Nisan 2004'te Leganes'deki dairenin kuşatılması sırasında yedi tanesi medyanın gözü önünde kendilerini havaya uçurmak için polis kuvvetlerinin saldırıya geçmesini bekledi. Cemaat-ı İslamiye'nin başlıca bombacısı Malezyalı Hasan Azahari'ye gelince, o 10 Kasım 2005'te Doğu Cava'da (Endonezya) yakalandığı sırada intihar teşebbüsünden ancak onu kesin biçimde teşhis etmek ve sığındığı yeri aramaya girişmek kaygısındaki polislerin kurşunlarıyla caydırıldı. Azahari vakası bir başka bakımdan da ilginç. Tartışma götürmez bir tuzaklı araba (Bali 1, Mariott oteli, Avustralya elçiliği) uzmanı olan Azahari Bali 2 için daha minimalist bir strateji öngörüyordu. Onun elinden çıkma belgeler silahlı suikast eylemleri tasarladığını ve zaman ve araçtan tasarruf kaygısıyla hedeflerin keşiflerini geleceğin intihar eylemlerinin faillerine yaptırmaya karar verdiğini gösteriyordu. Aynı zamanda, eylemlerin psikolojik etkisine yoğunlaşıyordu. Bali'yi tekrar vurma seçimi, istediği zaman yeniden adayı vurabileceği mesajının ardında, maddi ve mali araçlarının zayıflığını gizlemeye yarıyordu. İlk ağızda öngörülen hedeflerden biri de simgesel *Ground Zero* (sıfır noktası/patlama merkezi) adlı yeni bir diskotekten başkası değildi. Son

olarak, Güneydoğu Asya'da ilk kez eylemin failleri intihar eylemlerini "davalarının soyluluğu ve cennete gitme kesinliği"yle haklı gösterip vasiyetlerinin video kaydını yapmışlardı.

b) **Deniz terörizmi marjinal bir olgu olarak kaldı**. Aralık 2004'te İslami deniz terörü yapmak için öncelikle silahlı eylemler yapmaya kararlı Müslüman denizcilerin olması gerekiyordu. Ama bu insanlar potansiyel olarak iki nazik deniz bölgesinde bulunuyordu: Her yıl tespit edilen korsanlık veya eşkıyalık eylemlerinin % 65'inden fazlasının yapıldığı Hint Okyanusu'nun batı kesimi ve Güney Asya.

Güneydoğu Asya'da çok az Müslüman korsan, kendilerini daimi kanunsuzlara dönüştürerek, iktisadi bir yeniden bölüşüm faaliyeti olarak gördükleri şeyi bozabilecek cihatçı maceraya meyyaldi.

Denizcilik istidadına sahip tek cihatçı grup, doksanlı yıllarda Abulracak Cancalani adlı bir Afgan gazisi tarafından kurulan Ebu Seyyaf grubuydu. Erişilmesi güç takımadalarda (bilhassa Basilan, Jolo ve Tawi Tawi) üslenmiş hızlı gemilerle donanmış olan bu yapı, hızla safkan eşkıyalığa kaydı. Mart 2000'de Sipadan'da aylarca Jolo adasında (Filipinler) tutulan yirmi kadar Batılı turistin kaçırılmasından sorumluydu. Davao açıklarında feribot kaçırmayı planlayan grup 2003 sonunda marjinalleşmiş sayılıyordu. Bununla beraber, bir patlayıcı düzeneğiyle 29 Şubat 2004'te Manila Körfezi'nde bir yangından sonra batan 14 süper feribotunun imha edilmesini üstlenmişti. Hadise önemsiz değildi. Filipinli yetkililer tarafından ilk ağızda Filipinler başkanlık seçimleri özel bağlamında bir kaza sonucu yangın olarak sunulan saldırı 11 Eylül'den bu yana bir İslamcı grup tarafından yapılan en kanlı (en azından 118 ölü) altıncı eylemdi. Eylemin sonucunun finansal bir şantaj yapmak için denizcilik şirketlerine baskı yapmaya çalışan failleri bile şaşırtmış görünüyor. Kuvvetlerinin bir kısmı Temmuz 2005 başından beri Mindanao'nın dağlık ormanlarında sarılmış olan Ebu Sayyaf, Filipin limanlarına veya gemilerine karşı yeni sal-

dırılara girişerek güvenlik güçlerinin mengenesini gevşetmeye çalıştı. Sözgelişi 28 Ağustos 2005'te Basilan Limanı'ndan ayrılan bir başka feribota karşı yapılan bir saldırı (bir ölü, 28 yaralı) ona atfedildi.

Buna karşılık, Ebu Sayyaf Doğu Malezya'nın kuzeydoğusundaki ücra turistik bölgelerde yeni rehin alma projelerinde başarısız kaldı. Grubun kasalarını yeniden doldurmayı ve ona yeni bir medya görünümü sunmayı hedef edinen eylemler tam zamanında boşa çıkarıldı. Örgütün denizcilik kapasitesi her halükârda Mart 2005'te, Jolo yakınlarında, açık denizde uzun mesafeli baskınlar gerçekleştirmeye muktedir son hızlı gemilerinden birinin ele geçirilmesiyle ve bölgede sahil gözetleme tedbirlerinin artırılmasıyla zayıflamış görünüyordu.

Deniz kuvvetleri tehdidi önlemeye ehil gözüküyordu. Açık denizde, her ne kadar bir intihar gemisinin başarıyla yanaşması, özellikle avlanma bölgesinde, önlenemezse de, gemilerin silah sistemleri ve sugeçirmezlik özellikleri yeterli bir koruma sağlar. Limanlarda, iskeleye bağlı gemiler genel olarak ev sahibi deniz yetkileri tarafından limanda veya iskelede geliştirilen savunma planlarıyla korunmuş görünüyorlar. Gerçek sorun denizcilerin karadaki güvenliğidir ve grupların önceden bilinen bölgelere çıkmasını sağlayan sağduyulu güvenlik tedbirlerine dayanır. Sivil gemiler daha hassas. Başlıca üç kaygı verici konuya işaret etmek gerekir. Yolcuların, bagajları veya araçları üzerinde ciddi bir denetim yapmaya her zaman izin vermeyen feribotlara biniş koşulları. Yolcular veya gizlice bordadan eyleme geçen ekiplerce nakliye gemilerinde rehin alma. Geminin imha olmasına ve yükünün dağılmasına yol açmadan klasik denizcilik yollarıyla durdurulması zor olan metan gazı gemilerinin veya tehlikeli kimyasal taşıyıcılarının kendine has kırılganlığı.

Olgular tehdidin genel olarak azaldığını gösterse de, tehdit yine de çok medyatik kalmaya devam ediyor. Başarılı bir deniz terörü eyleminin etkisi onu her zaman mümkün gibi görmeyi zorunlu kılıyor. Bunun, nihayetinde, sadece olumsuz sonuçları

yoktu ve bazı deniz aktörlerini, sigorta maliyetlerinin zorunlu olarak intibakını, gemilerin bakımını veya uygun elektronik malzemelerin satın alınmasını kabul ederek, güvenlik veya korsanlığa karşı koruma konusundaki davranışlarını daha sorumlu hale getirmeye yöneltti.

c) **Abartılmaması gerekse de, NRBK (Nükleer, Radyolojik, Bakteriyolojik, Kimyasal) tehdidi varlığını sürdürmeye devam etmekte**. El Kaide'nin nükleer ve radyolojik sahada büyük projeleri varmış gibi görünse de, bir uzman ekip devşirme yeteneksizliği, uygun altyapı yokluğu ve bölünebilir malzemeler elde etmenin imkânsızlığı nedeniyle umutları güdük kaldı. 1996'da CNN'e verdiği bir röportajda Usame Bin Ladin nükleer bir tehdit heyulasını –o sırada genel bir omuz silkmesiyle karşılanan ihtiras– harekete geçirse de, ortaya konmuş tek somut proje kırıntısı baştan beri pek gerçekleştirilebilir görünmeyen bir "kirli bomba" projesiyle görevli José Padilla'nın Amerikan toprağına geri dönüşüne bağlıydı. Ve 2005 başında Ebu Musa el Sıri'nin hareketi "özellikle İran ve Kuzey Kore nezdinde, kitle imha silahlarına sahip olmak için gerekli araçları" temin etmeye çağırdığı bildiri o zamanki uluslararası ortamda bir kışkırtma gibi görünüyordu. Son olarak, Şamil Basayev'in 1996'dan itibaren Rus yetkililere yönelik Budyonnovsk Hastanesi'ndeki rehin alma eylemi sırasında çalınan bir radyolojik aygıtın parçaları sayesinde imal edilen bir kirli bomba patlatacağı yönündeki tehdidi hatırlatalım. Yine, sözümona Moskova'da bir parka gömülmüş olan düzenek hiç patlamadı bile. Kimyasal ve biyolojik bakımdan, tehditler daha kaygı vericiydi. El Kaide tarihsel hareketinin tek bir ciddi projesinin gerçekleşme ihtimali vardı, o da Büyük Britanya'da suç ortakları arasında bir kimya mezununun bulunduğu Dhiren Barott'unkiydi.

Herat'ta (Afganistan) 2001'e dek, sonra da El Ensar-ı İslam (Irak) kampında Nisan 2003'e dek küçük derme çatma laboratuvarlara sahip olan Ebu Mussab el Zerkavi'ye bağlı ağlarda

araştırmalar daha pragmatik görünüyordu. 2001 sonunda Büyük Britanya'da ve Fransa'da dağıtılan Abdülhafid Hosin ve Muhammet Benşellali gruplarının üyelerinin çoğunun ait oldukları "Çeçen şebekeleri" Pankisi Vadisi'nde (Gürcistan) toksik maddeler konusunda eğitmekle görevli olan Ürdünlü Ebu Attiya yardımcılarından biriydi. Bu ikisi yegane iki toksik saldırı proje örneklerini –küçük çaplı, ama gerçekçi- hazırlamışlardı. 2004 başında, Ürdünlü yetkililer Amman'da büyük çaplı bir saldırı gerçekleştirmeye yönelik yirmi ton kimyasal bulduklarının ilan ettiler. Fakat proje hakkında hiçbir kesin ayrıntı verilmiyordu, nitekim Ebu Mussab el Zerkavi tarafından derhal yalanlandı. Bu tarihten beri, medya birçok kez onun, gerekli kullanma araçlarına sahip olmasa da, hâlâ Irak'ta –hatta Avrupa'da– kullanmayı düşündüğü biyolojik ve kimyasal silah stoku bulundurduğunu bildirdi. Dolayısıyla bu konuda ancak ihtiyatlı olunabilir. Ürünleri muhafaza etme, ama özellikle dağıtmadaki zorluklar bir kitlesel eylem riskinin düşük olduğunu göstermekle beraber, temel toksik maddelerin imalinin basitliği de orta vadede yeni düşük yoğunluklu teşebbüsleri ihtimal dahiline sokuyor. Başarı durumunda, psikolojik etki maddi sonuçlara göre gerçekten orantısızdı.

D) Demokratik Toplumların Uzun Vadede Terörist Tehdide Uyum Sağlamasının Zorluğu

a) **Terörizmin maliyeti değişim halindeki bir uluslararası ekonomi için ağır bir yük**. Hareket kafir toplumun sacayaklarını yok etmeyi başaramasa da, özellikle turistik yerleri ayrıcalıklı kılarak büyük ölçüde hedeflerini bu sahaya yöneltti. Seçim yeni değil, Cemaat-ı İslamiye ve El Cihat Mısır'da yabancı turistleri hedef alarak ülkenin kaynaklarını baltalamaya çalışmışlardı. Luksor katliamından yedi yıl sonra, aynı strateji Tana ve Şarm El Şeyh oteller kompleksine karşı saldırıların da altında yatıyor. Amman veya Bali 2 eylemleri de aynı mantığa dayanıyor. Üç yıl arayla Bali'deki iki saldırı ekonomik ve sosyal zayiatın doğru-

dan güzel bir örneğini sunar. On beş bin yabancı turist gelmişti Bali'ye Eylül 2002'de. 12 Ekim saldırılarından beş gün sonra Kuta yabancılarca terk edilmişti ve adanın diğer taraflarında on binden az turist kalmıştı. Ocak 2003'te, yüz bine yakın Balili teknik olarak işsiz duruma düşmüş ve geleneksel sığınakları olan, kötü pirinç hasatlarının açlık kaygısına yol açtığı köylerine dönmüşlerdi. Otelcilik şirketlerinin personellerine dönük sorumlu tutumu, köy ileri gelenlerinin tavrı ve halkın geleneksel kaderciliği krizi atlatmaya yardım etti. Bir milyon beş yüz bin turist geri gelmişti Bali'ye 2005'te. 1 Ekim 2005'teki daha az ölümcül saldırıların kuşkusuz aynı doğrudan sonuçları olmadı ve tatilcilerin büyük bir kısmı yerlerinde kalmayı seçtiler, ama Kasım'da yeni gelenlerin sayısı altmış iki bine düşmüştü.

Terörizmin ekonomik maliyetinin rakama dökmek zor. Kısmen sigorta şirketleri ve kamu kurumlarınca karşılanan doğrudan zararların maliyetini, havayolu şirketleri ve seyahat şirketlerine yönelik halkın tavrındaki değişmeye bağlı olan, ama aynı zamanda yeni güvenlik tedbirlerinin yürürlüğe sokulmasının maliyetini de üst üste koymak gerekiyor. Yine de uyum tedbirlerinden bir kısmının, doğrudan saldırıların baskısı olmaksızın, oynak bir piyasada güçlü ve geleneksel rekabetlere maruz kalan ticari politikaların sürekli gelişimi nedeniyle yürürlüğe girmesi de muhtemel.

b) **Daha uyumlu yeni anti-terörist sistemlerin yürürlüğe sokulması bir gereklilik**. Kuşkusuz bazıları ekonomik aktörlere belli bir mali yük getiren yeni tahditlere eşlik ediyor. ABD'de bir güvenlik süper bakanlığı kurulması ve gözetleme tedbirlerinin muazzam artışı konusuna geri dönmeksizin Batı ülkelerinin hemen hemen hepsinin, en başta yasama alanında yeni anti-terörist tedbirler kabul ederek, iç güvenlik sistemlerinin reformuna giriştiğini belirtelim. Çoğu durumda, bunların tehditlere kıyasla besbelli bir gecikmeyi kapatmaya yönelik olduklarını düşünebiliriz. Büyük Britanya kuşkusuz o sırada Avrupa'da ve Müslüman ülkelerde ortaya çıkan tehditlere karşı çok etnomerkezli olan kültürlere açıklık ve saygı geleneği yüzünden on yıllık "Londris-

tan"ı maalesef Temmuz 2005 saldırılarıyla ödedi. Çok karmaşık bir temyiz sistemi yüzünden 1995 saldırılarının finansörü Rachid Ramda'nın Fransa'ya iadesi on yılı buldu. Onca açık uyarıya rağmen, güvenlik servislerinin çoğu sorumlusu gerektiği zamanda cazip, ama donuk ve krizdeki Britanya cemaat modelini yeni tehditlere uyarlamayı başaramadılar. 2000 yılında alelacele yapılan kanunlar zamana yenik düştü. Devlet güvenliği için bir tehdit oluşturan yabancıların idari gözaltısının süre uzatımı yapılamadı. Bu bağlamda Tony Blair hükümetinin Temmuz krizini muhteşem yönetmesine rağmen gözaltı süresini üç aya uzatma konusunda büyük bir siyasal yenilgiye uğramasına şaşmamak gerekir. Anti-terörist tedbirler zamana bağlı olarak programlanır ve halkın bilgilendirilmesini ve aktörlerin eğitimini gerektirir. Yeni polis taktiği "*shoot to kill*" [öldürmek için vurmak] kamuoyuna artık silahsız İngiliz polisi (*bobby*) geleneğinin yetersiz olduğunu kabul ettirmeyi amaçlıyordu. Rakamlar Büyük Britanya'da on yıldır silahlı suç vakalarında yeni bir gelişme yaşandığını gösterse de, bir Brezilya vatandaşının sehven öldürülmesinin dramatik biçimde gösterdiği gibi, istihbaratın değerlendirilmesi yetersizdi. Terörist tehdit konusunda maalesef uzun bir deneyime sahip olan Fransa sonuç olarak bundan iyi sıyrılmıştı. Yurtdışındaki saldırılarda bir otuz kadar vatandaşı telef olsa –genel olarak şanssızlıktan– da, Aralık 1996'dan beri ülkesine karşı planlanan bütün saldırı projelerini boşa çıkarmayı başarmıştı. Bununla beraber, sisteminin kalitesi bile her zaman mümkün olan kör noktaların ortaya çıkmasını elden geldiğinde önlemek için düzenli olarak yeniden uyarlanmasını haklı çıkartıyor. İşte Aralık sonunda güvenlik kameraları, kimlik kontrolü ve telefon ve internet erişim sağlayıcılar tarafından verilerin korunması üzerine yeni düzenlemeler bu düşünceyle oylandı. Öte yandan, yakın zamanda serbest bırakılan militanların son sıralarda cihatçı komplolarda yeniden ortaya çıkışı, önleyici adalet modelinin aracı olarak, "suçluların terörist bir girişim bağlantısıyla birleştirilmesi" hususunda cezaların artışını haklı çıkardı. Katılımcılar için en yüksek ceza ondan

yirmi yıla, tertip ediciler içinse yirmiden otuz yıla çıkarıldı. Zaten yeni Fransız yasasının pragmatizmi de bazı önlemlerinin geçici niteliğiyle belirlenmiş durumda. İstisnai bir durum istisnai önlemleri haklı çıkarıyorsa da, bunların istisnai bir sistem yaratması gerekmez. Bu önlemlerin, gündelik hayat düzleminde, büyük ölçüde kamuoyları tarafından benimsendiği de fark edilecektir. Terörist grupların dağıtılması sırasında, NBK (nükleer, biyolojik, kimyasal) kıyafetli personelin sistematik olarak ortaya çıkması gibi, yetkililer tarafından muhtemel bir toksik darbeye karşı tepki vermeye yönelik "kırmızı planlar"ın yürürlüğe sokulmasına sağlanan bilgi ilk ağızda şaşırtıcı gelebilir. Fakat finalde bu hadiseler, ona tehditlerin sınırını göstererek, medeni ve sorumlu bir halkı teskin eder.

c) **Yinelenen insan hakları sorunu**: Anti-terörist mücadele adına gerçekleştirilen faaliyetlerin hepsi mükemmel değildi —gerçek bunun çok uzağında. Genel diplomatik mutabakatın ötesinde, oyun devletlerin özel çıkarlarıyla karmakarışık hale getirildi. Meşum Ebu Garib Hapishanesi olayı, gizli hapishanelerin mevcudiyeti veya bazı yüksek makamlı Amerikalıların işkenceye dair muğlak ve çelişik söylemleri, uluslararası koalisyon içinde ortaya çıkan çatlaklarda belirgin bir sorumluluk taşırlar. Fakat parmakla sadece ABD'yi göstermek de kolaycılığa kaçmak olacaktır. Guantanamo ile Ebu Garib'i aynı kefeye koymak yersiz bir basitlik anlamına gelir: Tora Boralı mahpuslar Amerikalıların pratik sebeplerle sadece yetersiz bir hâkimiyetlerinin olduğu büyük bir tehlike seviyesini ve istihbarat kaynağını temsil ediyordular. X kampının turuncu üniformalı tutukluları genel olarak Amerikan federal cezaevlerinde geçici olarak alıkonulan suçlularla aynı rejime tâbi tutuluyordular. Konvansiyonel savaş çerçevesini aşan ve bitecek gibi de görünmeyen bir çatışma sırasında savaş esirleri serbest bırakılabilir miydi? Bizzat kendileri onu reddederken Cenevre konvansiyonunun düzenlemeleri onlara uygulanabilir miydi? Soru bağlamı dışında sorulduğunda eleştiri de doğasını yitirmiş oluyor. Devreye sokulan sistem kuş-

kusuz adaletsizlikler doğurdu, ama geçerli kanıt yokluğundan serbest bırakılan birçok tutuklu vakit kaybetmeden cihat yoluna tuttu yine. Burada yalnızca masumların hıncını görmek de biraz safdillik olacaktır. Dört yıl zarfında Guantanamo'nun giderek hukukun olmadığı bir tüzel alana dönüştüğü kesin.

Ahlaki değerlere saygı ile onları nasıl kendi çıkarlarına döndüreceklerini uzun zaman önce kavramış cihatçı militanlara karşı onu savunma gereklilikleri arasında bölünmüş bir Batıda tefekkür yetersiz kalıyor. Londra'da 29 Temmuz 2005'teki tutuklanması sırasında, televizyon kameralarının önünde, sekiz gün önceki başarısız saldırıların faillerinden biri olan Remzi Muhammet intihara kalkışmasın diye kendisine nişan alan polislerin karşısında şu açıklayıcı çığlığı attı: "Benim haklarım var!" Oysa kendisi bombasını patlatmaya çalışırken etrafındaki gelip geçenlere aynı hakkı tanımamıştı. Dolayısıyla fikir tartışması çelişik ve zorunlu kalmak durumundaydı. İnsan hakları dernekleri veya avukatlar bütün rollerini burada muhafaza ediyorlardı, tıpkı hemşehrilerinin güvenliğini günübirlik sağlamakla görevli profesyoneller gibi. Basitçe dileyelim ki ideolojik veya mesleki inançlar sağduyuya karşı ölçülerini korusunlar. Anti-terörist mücadele açık olmalıdır. Bu mücadelenin yöntemleri sırrı da içerir ve her yerde olduğu gibi hatalara da yol açabilir. Bu kuşkusuz mükemmel bir dünyada hayıflanacak bir durum, ama suçluların haklarına da kurbanlarınkinden daha fazla önem atfedilemez. Nihayet bazılarının acil bir tehlike durumunda bilgi alma zorunluluğuyla haklı çıkardıkları işkencenin işe yaramazlığını da hatırlatalım. Sonuç olarak, bu duruma çok az rastlanır ve devlet aygıtlarınca işkencenin kullanılması iki doğrudan tehlikeye yol açar: Güvenlik aygıtları için deontolojik işaretlerin kaybı ve hasımları tarafından devşirme yaratacak yeni bir propagandanın geliştirilmesi. Terör karşı-terörizm araçları arasında yer alamaz.

Terörizm olgusu modern dünyada bir yenilik değil ve bir kez sömürgesizleşme mücadeleleri sona erdikten sonra güncel hadiseleri birbirini izleyen önceki terörizm "dalgalarıyla" birlikte

değerlendirdiğimizde, olsa olsa toplumlarımızın hafıza kaybı kapasitesini tespit ederiz.

Avrupa ülkelerini istikrarsızlaştırmış gibi görünen devrimci terörizm son tahlilde her ikisi de ilkel biçimlerinde akim kalmış olan *foco*'nun ve Filistin direnişinin canavar çocuğuydu. Sadece Almanya'da ve İtalya'da bir olgunluğa erişti, ki o da intihar-variydi. Diğer yandan İtalya'da bir diğer manipüle edici terörizmin, "gerilim stratejisiyle" komünist tehlikenin gölgesinde kalmış bir diktatörlüğün kurulmasını sağlamayı hedefleyen aşırı sağ terörizmin doğuşunu kolaylaştırdığını fark ediyoruz. Uruguay, Şili, Arjantin'in, ama aynı zamanda Yunan albaylarının askeri rejimleri anti-terörist mücadelenin demokratik olmayan bir tatbikatının tehlikelerini büyük ölçüde gösterdi.

Kimlik terörizmi de geri kalmıyor. İrlanda çatışmasının sönmesi için bir yüzyıl gerekti ve IRA 2005'te sonunda silah bıraktıysa da, mantıksal bir kaymayla siyasal şiddetten saf kriminel şiddete geçen bazı taraftarlarının veya birlikçi milis üyelerinin sapkınlıklarının son bulması için daha birkaç yıl geçmesi gerekecekti. Bask ülkesinde bağımsızlık yanlısı gösterilerin sonlarına eşlik eden kentli şiddet olayları içinde pişmiş yeni sempatizan hareketinin radikalleşmesi göz önüne alındığında ETA'nın son *desperado*'larının da birkaç yıla kalmadan aynı kaderi paylaşacağı kesindi. Ve gelecek, sıklıkla ekonomik ve sosyal gerilimlerle yeniden canlanan etnik kinlerin geleneksel sınırlara karşı çıkışın kökeninde olmaya devam ettiği bir dünyada bu tip mücadeleler için umut verici olarak kalıyor.

Nihayet, devlet terörizmi, iki kutuplu bir dünyada, Ortadoğu'nun kor yığınını dramatik biçimde körüklemişti ve gerçek süresi yetmiş yılı, yani dört nesli, aşan İsrail-Filistin çatışmasının yayılmasına katkıda bulunmuştu. Yoğunluğu azalsa da, ABD tarafından başlatılan, ama henüz tamamlanmayan yeni dünya düzenini reddeden devletlerin dolaylı stratejisi için olası bir araç olarak kaldı hep. Lübnan'ı vuran yakın dönemdeki saldırılar buna dramatik bir örnek oluşturur.

Terörist tehdit yeni değil ve mücahitler de dün anti-emperyalist veya ayrılıkçı mücadeleden yola çıkan bazı savaşları İslam bayrağının altına kattılar. Dolayısıyla bu sadece bir dinsel terörizm değil. Aynı şekilde, siyasal şiddet bakımından, temeller tarih boyunca kendilerini tekrar ediyor. Bununla birlikte, yalnızca İslamcı terörizmin küresel bir boyut kazandığını da saptamak gerek. Kimileri burada modern toplumların ekonomi, finansal şebekeler, yeni iletişim tarzları düzlemleri üzerinde dayatmaya çalıştıkları dünyanın küreselleşmesine bir tepki görüyorlar. Çağdaş dünyanın her zaman kültürel bakımdan çeşitlilik arz ettiğini ve demokrasi denen siyasal modelin birçok türünün bulunduğunu da teslim edelim.

Aynı şekilde, canlandırma kapasitesiyle cezbedici, ama gerçekte oldukça basitleştirici bir terim olan "küresel cihat"tan bahsetmek aşırı gözüküyor. Dünya çapında bir İslamcı çok başlı yılan yok, ama tarihleri, gündemleri ve stratejileri farklı olan uluslararası, bölgesel ve yerel düzlemlerde bir dizi başkaldırının üst üste binişi var.

El Kaide'nin dinamiği yeni bir soluk doğurmaya yetti. Ama hiyerarşik bir yapı inşa etmedeki kapasitesizliği, dinsel söylemindeki basitlik ve her türlü tutarlı bir siyasal projesinin olmaması onun bütün savaşçı İslamcı hareketleri birleştirme umudunu köreltiyordu. Giderek daha çok farklı bağlamlar ve rekabetler tarafından belirlenen mücahidin hareketi parçalandı. 1990'lı yılların ikinci "Afgan örneği"nin birleştirici ve gizli intisabından geçmeyen yeni bir gruplar nesli oraya çıkarken El Kaide ve bağlı yapıları kademeli olarak parçalara ayrıldı. Fakat ilişkiler de baki kaldı. Bu grupların birçoğu Afgan gazileri tarafından yönetiliyordu ve mensupları aşırıcı itikatlarını El Kaide neslinin ortaya koyduğu veya kaleme aldığı ideolojik metinler etrafında oluşturmuşlardı. Bu açıdan, internetin akıllı kullanımı –öğretisel yazıların, eğitim el kitaplarının ve propaganda araçlarının dağıtılması– köprülerin korunmasını sağladı. Ama sonuçta, tıpkı cihatçı web siteleri gibi, sanal olan dışında bir başka *ümmet* yok. Ve mü-

cahidin hareketinin bir numaralı hasmı, kafir dünyadan çok önce, yozlaşmış olarak gördüğü Müslümanlar dünyası olarak kalıyor. Radikal militanların *hicreti* Medine'nin yeniden fethi iddiasında bulunamaz ve "peygamberin sancağı altındaki süvariler"in yeni atılımı da Afganistan'daki savaşlarda durduruldu.

Fakat bunun için gardı düşürmek lazım mı? Şüphesiz cevap hayır. Kitle terörizmi (11 Eylül, Bali 1, Madrid, Manila feribotu) tehditleri düşük yoğunluklu darbe (Londra, Bali 2, Yeni Delhi) tehditlerine indirgenmiş gözüküyor. Fakat bunlar genel olarak çok çeşitli ve intihar eylemi tarzında, bu da psikolojik etkisini güçlendiriyor. Öte yandan, Beslan'da çocukların rehin alınmasındaki korkunçluk veya Irak'taki günübirlik saldırıların bilançosu, saldırılardaki nitel düşüşün yalnızca hasmın elindeki araçların zayıflamasına ve bizim uzun vadede uygulaması zor olan, sürekli uyarlamaya ihtiyaç gösteren bir güvenlik modeli inşa edebilme yeteneğimize bağlı olduğunu hatırlatıyor.

Hiç yanılgıya düşmeyelim, hasmın ilk silahları sürpriz saldırı yapmadaki hayal gücü kapasitesi ve bizim zayıflıklarımız konusundaki derin bilgisidir. Dolayısıyla mücadele uzun ve dayanıklılık ile dayanışma gerektiriyor. Öncelikle psikolojik. Ve süresi bizim irademize, eylem biçimlerimizin saydamlığına ve söylemlerimizle eylemlerimizin tutarlılığına bağlı. Aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve kültürel düzlemlerde, cihatçı ağların potansiyel adam devşirme deposu olan, dışlanmışlık veya isyan duygusu içindeki insanları birleştirme kapasitemize bağlı.

Birçok gri alanın bulunduğu bir evrende radikal İslamcı hareketlerin giderek kokuşmasının, zarar verme kapasitesini abartmaya gerek olmasa da, terörizm olgusunun sonuna damgasını vurmayacağını rahatça söyleyebiliriz. Güvenlik bakımından ise, artık savaşa tanık olmayan Batılı ülkelerin uzun vadede bunun bilincinde olmaları gerekir.

IŞİD DÖNEMİNDE CİHATÇILIK

Gérard Chaliand

Terörizm fenomeni, bir çeyrek asrı aşkın bir süredir,[1] hemen hemen münhasıran,[2] Sovyet müdahalesinin (1979-1989) ardından, radikalleşmesi büyük ölçüde Afganistan Savaşı tarafından teşvik edilen cihatçı azınlıkları ifade ediyor. Bunun çok çeşitli sebepleri var, fakat Suudi Arabistan'ın muhafazakar bir İslam'ın ve Vahabilikten[3] esinlenen militan bir yeniden İslamlaşmanın yayılmasındaki rolü birinci petrol krizinden (1973-1974) sonra ve özellikle de 1979'dan itibaren İran Şiiliğinin yükselişine tepki olarak belirleyici oldu.

Körfez'deki müttefikleriyle birlikte finansmanın önemli bir kısmını tedarik eden Suudi Arabistan, geri üssü (güvenli liman ve lojistik) oluşturan Pakistan ile ABD arasında bir ittifakın kurulduğu Afganistan'da, bu durum çatışmanın ta en başından beri mevcuttu. Sovyetler'in geri çekilmesinin ardından, ABD tarafından teşvik edilen ve desteklenenler ile onların Müslüman müttefiklerinin tersyüz olmaları, 90'lı yıllar boyunca, 11 Eylül 2001'deki travmatik saldırılara varıncaya dek, kademeli olarak gelişti.

[1] Kuşkusuz İslami terörü Ekim 1981'de Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın öldürülmesine kadar götürmek mümkündür.

[2] Bir sağcı aşırılık yanlısının 2011'de 83 kişiyi öldürdüğü Norveç haricinde.

[3] Muhammet Bin Abdülvahab (1703-1792), İbn Teymiye (XIV. yüzyıl) düşüncesi çizgisinde, Suudi hanedanınca da benimsenen İslam'ın çok katı bir versiyonunu vazetti. Militan İslamlaştırma Pakistan'da 1978-1988 arasında Ziya ül Hak tarafından Deobandi medreseleri aracılığıyla yürütüldü.

El Kaide hareketince az çok esinlenen cihatçılığın yüzyılın ilk on yılı zarfındaki bilançosu, Usame Bin Ladin'in kıyamet ilanlarına rağmen, en azından Batıda, oldukça mütevazıydı:

Madrid, 2004: 191 ölü.

Londra, 2005: 55 ölü.

Raymond Aron'un önceden söylediği gibi, psikolojik etki salt fiziksel sonuçlara büyük ölçüde üstün geliyor. Birçok kurbana yol açan diğer saldırılar birkaç istisna (Bali, Filipinler) hariç, hemen tamamen Müslüman ülkelerde gerçekleşmişti. Bu arada, El Kaide hareketi, yönetici kadroları ölçeğinde bir kan kaybına maruz kalmıştı. Hemen hemen hepsi ya öldürülmüş ya da hapse tıkılmıştı. Eymen el Zevahiri pratikte tek hayatta kalan kişiydi.[4]

Sonuç olarak, olağanüstü Charlie Hebdo saldırısına dek, ABD'de bir on kadar ve Avrupa'da taş çatlasa iki katı kadar ölü vardı.[5] Bir kez daha, terörizmin ne kadar zihinlerde ve iradelerde yer ettiğine, görkem düşkünü ve gönüllü korku satıcısı medyanın ne kadar dolaylı olarak terörist akımların propagandalarına alet olduğunu görüyoruz.

IŞİD'İN KÖKLERİ

Yenilik hemen hemen tamamen bilindik teknikler kullanan terörist nitelikli fiillerin tekrarında değil, 2014'te IŞİD'in ortaya çık-

[4] Usame Bin Ladin 2011 yılında Abbottabad'da bir grup Amerikan hava komandosu tarafından öldürüldü. Amerikalıların bilgisi haricinde, Pakistan ordusunun yönetici çekirdeği ve devlet iktidarını *de facto* elinde bulunduran Pakistan İstihbarat Servisi (ISI) tarafından korunuyordu.

[5] En önemlileri şunlardı: Üçü paraşütçü ve içlerinden üçü çocuk olmak üzere, dördü Yahudi, toplam yedi kurban verilen Muhammed Merah'ın saldırıları (Mayıs 2012); Mehdi Nemmuş'un Brüksel Yahudi Müzesi'ne saldırısında üç ölü (Mayıs 2014); Kuaşi kardeşlerin Charlie Hebdo saldırısında 12 kurban verilirken, Amedi Kulibali bir koşer bakkalında dört kişiyi öldürüyordu. Büyük Britanya'da 56 kurban vardı. ABD'de iki saldırı olmuştu: Filistin kökenli bir Amerikan askeri psikiyatrı 13 kişiyi öldürmüştü (Kasım 2009) ve Tsarnaev kardeşler Boston maratonu sırasında üç kişinin ölümüne yol açtılar (Nisan 2013). Belirtelim ki 1995-1996 yılındakilerden sonra on beş yıl boyunca Fransa'da hiç bir saldırı meydana gelmemişti.

masıyla dünün terörizmini savaş operasyonları düzeyine yükselten *teritoryalizasyon*'da. Bu değişim gazeteci diliyle "Arap Baharı" diye adlandırılan bir şeyin sonucunda yeni bir alanda 2011'den itibaren, Suriye ve Irak'taki çifte sahnede meydana geldi.

Protesto hareketleri Tunus'ta bir kendini yakma hadisesinin ardından başladı ve kitle hareketlerine, bilhassa Cumhurbaşkanı Bin Ali'nin beklenmedik biçimde devrilmesine yol açan barışçı gösterilere evrildi. Diktatörlüğün ve yolsuzluğun reddinin motive ettiği bu şehirli hareket yayıldı. Önce ABD'nin, Kahire'de ve diğer Mısır şehirlerindeki bir dizi gösteriden sonra kendisi de çöken rejimden (Suudi Arabistan'ın aleyhine) desteğini çektiği Mısır'a. Demokratik sloganlar kullanan bu protestolar seçim sandıklarında zaferi Müslüman Kardeşler'e verdi. Bunlar bir zamanların komünist partileri örneğinde olduğu gibi yeraltındayken uzun süre tabanda çalışmışlar ve mülksüzler arasında bulunmuşlardı. Sosyal ağların kullanımı kuşkusuz bir kent ayaklanmasını koordine etmeye yeterdi, ama Müslüman Kardeşler'in, tam tersine, uzun zamana yayılan kökleşmesinin yol açtığı güçlü kitle hareketini yaratmayı başaramazdı. Seçim sandıklarından bunların derinlemesine çalışmış oldukları görüldü.

Buna mukabil, Muhammet Mursi'nin cumhurbaşkanı olduğu yıl boyunca, iktidarı paylaşmaksızın merkezileştirmekten başka bir programı olmayan Müslüman Kardeşler hareketi, ülkeyi yönetmekten ziyade gizliliğe yatkın olduğunu göstermişti. Dolayısıyla ülkenin tek örgütlü gücü ve düzenin sigortası olarak ordu, vaat ile tahakküm arasında gidip gelen bir halkın ayakları yere basan rızasıyla iktidara el koydu. Tabiatıyla Hüsnü Mübarek'in diktatoryal rejimini desteklemiş olan bu aynı ordu ve hemen hemen aynı subaylardı. Yeni diktatör General Sisi, Suudi Arabistan'dan mali yardım aldı.

Bu arada hareketlenme, Muammer Kaddafi rejiminin Bingazi'deki asilere tehditler savurup vahşice tepki verdiği Libya'ya kadar ulaşmıştı. Libya'nın, Fizan'ı saymazsak, en azından iki

temel parçadan oluştuğunu da bilmek gerekir: Batıda Mağrip'e dönük Trablusgarp ve doğuda daha çok Mısır'a dönük Sirenayka. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Rusya ve Çin'in desteğiyle, Bingazi halkının güvenliğinin sağlanması yönünde oy kullandı. Fiilen, bu yetki Nicolas Sarkozy'nin önayak olmasıyla, Britanya başbakanı David Cameron'ın desteğiyle ve ABD'nin katılımıyla (lojistik) diktatörün fiziksel olarak yok edilmesiyle sonuçlandı. 2003 yılında, Büyük Britanya'nın girişimi üzerine nükleer programından vazgeçmeyi kabul eden Muammer Kaddafi'nin "görüşülebilir" addedildiğini ve 2007'de Nicolas Sarkozy tarafından Paris'te kabul edildiğini hatırlatalım.[6] Eğe Çin ve Rusya BM yetkisini veto etselerdi bayağı bir yuhalanırlardı. Dört yıl sonra, durum anarşik bir hal aldı, cihatçılar çoğaldılar ve Sahil'deki tali zayiat (Fransa'nın hesabına) muazzam ve kalıcı oldu.

Öte yandan, Arap Yarımadası El Kaidesi'nin mevcudiyetinin güçlü olduğu ve fakat toprağının ancak bir kısmını kontrol edebilen bir ülke olan Yemen kalıcı bir krize girmek üzereydi. Bunun sonucu diktatör Ali Abdullah Salih için korkunç olacaktı. Salih geri çekildi, ama İran tarafından desteklenen Husilerin (Zeydilik denilen Şii ortodoksisinin uzak bir versiyonuna inanan) uyguladıkları şiddetli harekete dek sükunet geri gelmedi. Husiler başkent Sana'yı, ardından Aden'i ele geçirdiler. Bu da Suudi Arabistan'ın ve Sünni müttefiklerinin havadan müdahalesine yol açtı.

Bir domino etkisi yaratan 2011 krizi, önce bir dizi barışçı gösteri vasıtasıyla Suriye'ye de ulaşmıştı. Rejimin siyasal seçimi karşıtlık oldu. Her şey sanki hasımlarına göre daha az kabul edilemez olduğunu göstermek amacıyla rejim İslamcı aşırılık yanlılarını kayırmış gibi geçti. Sırtını duvara yaslamış olan Şam rejimi geçmişte (Hama 1982) hasmını çok vahşi biçimde bas-

[6] Muhtemel bir nükleer silaha sahip olma sayesinde elde ettiği güvenli bir liman olma özelliğinden vazgeçen Kaddafi artık korunmasızdır. Güvenli liman olma kapasitesine sahip olduklarını iddia eden diğer devletler bu dersi almamazlık etmediler.

tırmış olan bir azınlık dinsel grup olarak neyin ona askeri bir yenilgi tattırabileceğini iyi biliyordu.

Ayetullah Humeyni'nin iktidara gelişinden (1979) beri canlılık kazanan Suudi Arabistan ile İran arasındaki açık rekabet, Suriye'deki kriz ve savaştan itibaren daha da şiddetlendi. Ayrıca İran'ı fiilen güçlendiren ve Irak'taki Sünni iktidarı yıkan Amerika'nın seçimi 2003'teki beceriksiz savaş tarafından da besleniyordu.

O zaman ABD doğrudan veya dolaylı olarak Suudi Arabistan ve Körfez'deki müttefiklerinden mali yardım alan çeşitli İslami oluşumlarla kıyaslandığında zayıf kalan Özgür Suriye Ordusu'na (ÖSO) omuz vermeye çalıştı. Bu oluşumlar arasında en önemlileri El Nusra Cephesi, Ahrar uş-Şam, Devrimci İslami Cephe, Ceyş ul-İslam ve IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti). Türkiye cihat gönüllülerinin geçişine izin veriyordu: "Biz sadece turistlerin geçişine izin veriyoruz" diyordu bilahare Kobani savaşı sırasında Suriyeli Kürtlere karşı açıkça IŞİD'li cihatçıları desteklemiş olan Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan.

Diğer yandan, sık sık amaç birliği yapan Suudi Arabistan, Körfez Emirlikleri,[7] Ürdün ve Fas 2011'de toplumsal muhalefet hareketinin ülkelerine bulaşmasından kaçınmak için mali tedbirler alıyorlardı. Diğer kesimlere hasredilen paraların yanı sıra memur maaşları da muazzam ölçüde artırıldı. Birçok Arap ülkesinde protestoların dolaylı sonucu olarak toplumsal barış satın alınmıştı. Büyük bir Şii çoğunluğun bir Sünni azınlık tarafından ezildiği Bahreyn'deki toplumsal (ve dinsel) protesto hareketi, her türlü şiddet içeren karşı karşıya gelişi caydırmak için gönderilen Suudi birliklerince önlendi. Filistinlilerin krallığın nüfusunun % 70'ini oluşturduğu Ürdün'de anlamlı gösterilerin yokluğu dikkate değer.

Arap âlemini –ve Türkiye'yi– etkileyen demokratik ve/veya devrimci muhalefet hareketleri üç rejimin devrilmesine yol açtı: Tunus, Mısır ve Yemen. Dördüncüsü, Albay Kaddafi rejiminin

[7] Körfez'de her türlü itiraz hareketini önlemek için 2,5 milyon dolar dağıtılmıştı.

devrilmesi dış müdahalelerin sonucunda oldu.[8] Bu hareketlerin hiçbiri, hiçbir zaman El Kaide'nin esinlediği bir cihatçılığa bağlı olduklarını ileri sürmemişti. Bu olgu kaydetmeye değer.

Sonuçta, başlangıçtaki gösterilerin niyetlerine uygun tek rejim değişikliği Kasım 2011'de Ennahda'nın oyların % 40'ından fazlasını aldığı Tunus'ta meydana geldi. Eğitim açısından Tunus söz konusu ülkeler arasında en ileride olanıydı ve görece kalabalık ve aydınlanmış bir orta sınıfa sahipti. Daha uzun vadede bakıldığında handikapı ekonomi alanındaydı. Son seçimler göz önüne alındığında, durum karışıklığını koruyordu, ama dinsel bir yükselişin yaşandığına dair bir ipucu da yoktu. Dahası, Libya veya Yemen'de olduğu gibi kabilelerin asli bir rol oynadıkları bir toplum da söz konusu değildi burada.

Bütün bu süreç iletişimin belirleyici olduğu toplumlarda cereyan etti.

Suriye'de, birçok hadiselerin sonucunda, Alevi devlet İran'ın, Lübnan Hizbullahı'nın, Bağdat rejiminin işbirliğinin desteği ve Rusya'nın yardımı sayesinde, ülkenin, üzerinde çekişilen Halep haricinde, hem çok nüfuslu hem de ekonomik balkımdan canlı, yani başkent Şam, Batı ve sahil şeridi gibi kilit bölgelerinde ayakta kalmayı başardı.

Washington için aşılmaması gerek bir "kırmızı çizgi" oluşturan kimyasal gaz kullanımı Amerikan müdahalesine yol açmadı. Her halükârda, Rusya'nın girişimiyle, Suriye rejimi kimyasal silah stokunu ABD'ye teslim etmeye razı oldu. Özgür Suriye Ordusu yerinde sayıp gerilerken El Nursa Cephesi propagandasını önemli şehirlere (Humus, Hama, vb...) doğru genişletiyor. Temelleri "Mezopotamya El Kaidesi"nin kurucusu Ebu Mussab el Zerkavi tarafından atılan Irak İslam Devleti de 2012 başından itibaren giderek Suriye'ye yüklendi.

Alman *Der Spiegel* dergisi 2015 Nisan başında, *Le Monde*'un

[8] Askeri açıdan vasat, düşük nüfuslu ve dahası genel olarak iki parçaya bölünmüş bir devletin hakkından gelmek için altı ay süren, ama imkânların kıtlığından dolayı uzatılması pek mümkün görülmeyen bombardımanlar yetti.

da 27 Nisan'da yayınlayacağı, bilahare Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) olacak olan hareketin doğuşuyla ilgili bir belge yayınladı. İslam Devleti haline gelmeden önce hareketin örgütleyicilerinden biri, Saddam Hüseyin zamanında yetişmiş ve hava kuvvetlerinin gizli servisine mensup bir albay olan Hacı Bekir'e (asıl adıyla Samir Abd Muhammed el Hlifavi) ait belgelerdi söz konusu olan. Bu belgeler, iktidarının çöküşünden sonra Saddam Hüseyin rejiminin kadrolarının oynadığı rolü gösteriyordu. 2012 sonunda, Hacı Bekir Irak'ı terk edip Halep'in kuzeyindeki Tel Rıfat'a yerleşti. Önce bölgenin toplumsal örgütlenmesini sağlamakla ve nüfuz sahibi aileler veya kişilerin kimler olduklarını saptamakla görevli kadroları oluşturacak unsurları devşirdi. Sabırla yürütülen bu kuşatma onu kimin nasıl seferber ettiğini bilerek toplumu etkilemeyi amaçlamaktaydı. Baskı uygulamayı sağlayan verileri (yasadışı veya ayıplanacak) belirlemeye de çalışıyorlardı. Kısacası, Marksist-Leninist partilerin tekniklerine çok benzeyen sosyo-politik temelli bir istihbarat çalışması söz konusuydu. Ne de olsa çerçevelemek için tanımak ve manipüle etmeyi bilmek gerekiyordu.

Hareketi 2011'de El Kaide'ye biat eden Ebubekir el Bağdadi, Nisan 2013'te "Irak İslam Devleti"ni "Irak ve Şam İslam Devleti" olarak yeniden adlandırdı. Hareket Suriye'nin doğu tarafında, ülkenin kenarlarında iki şehir merkezinin, hareketin deprem üssü haline gelen Rakka ile Deyrizor'un bulunduğu Fırat tarafından sulanan hemen hemen çölümsü kısmında hızla gelişti. Hareket ülkedeki diğer savaşçı örgütlerle, özellikle Hacı Bekir'in öldüğü Ocak 2014'te olduğu gibi, şiddetli çarpışmalara girdi. Ebubekir el Bağdadi, El Nusra Cephesi'ni boş yere kendisine bağladığını iddia etti ki Eymen el Zevahiri ve Cephe'nin önderi Ebu Muhammed el Cevlani buna karşı çıkıyorlardı. Eymen el Zevahiri tarafından anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak için atanan hakem Ebu Said el Hadrami Halep'te Şubat 2014'te öldürüldü ve aynı ay Ebubekir el Bağdadi El Kaide'ye biatını kaldırdı.

Örgütsel düzlemde, Hacı Bekir'in önemi ne olursa olsun,

IŞİD'in siyasal-askeri makinesinden yarar sağlayan, görünürde 1971'de Irak, Felluce'de doğan önderi Ebubekir el Bağdadi[9]'ydi (gerçek ismiyle İbrahim Ali el Bedri). Dinsel eğitim almıştı. 2003'ten sonra, direnişe geçti ve ertesi yıl hapse düştü. Klasik olduğu üzere hapiste radikalleşti. On aylık hapis sürecinden sonra aynı yıl içinde salıverildi. Önceleri Ebu Umar tarafından yönetilen Irak İslam Devleti (IİD) 2006'da kuruldu. 2010'da Umar'ın ölümü üzerine, Bağdadi, Hacı Bekir'in desteğiyle grubun emiri olarak atandı. Amerikan birliklerinin ayrılmasından sonra (2011 sonu), İslam Devleti El Kaide'ye bağlı olmakla birlikte giderek özerkleştiği Suriye'ye sığındı. Suriye, birliklerini örgütlemek, lojistiğini iyileştirmek ve adam devşirmek için hem ülkedeki kaostan hem de Türk sınırın geçirgenliğinden yararlanan grup için stratejik bir geri üs olarak ortaya çıkıyordu. Temmuz 2012'de İslam Devleti Irak'ta Ebu Garib Hapishanesi'ne bir saldırı düzenlemeyi başardı ve böylece 500 kadar tutukluyu salıverdi.

Suriye'de Ebubekir el Bağdadi El Nusra Cephesi gibi başka İslami oluşumların rekabetiyle karşılaştı. Bununla birlikte, 2012'de IŞİD merkez üssü Rakka'yı ve Deyrizor'u kontrol ediyordu. Bu arada, Irak'ta Nuri el Maliki hükümeti tarafından ezilen ve kenara itilen Sünni kabilelerle müzakereler başlatıldı. 2004'ten bu yana her zaman Amerikalılara karşı sert savaşların verildiği bir Sünni kale olan Felluce, 2013 Aralık sonunda ele geçirildi ve başkente yakınlığına rağmen bir daha Nuri el Maliki hükümetinin ordusu tarafından geri alınamadı. Bu hadise büyük ölçüde görmezden gelindi.

IŞİD'İN KÖKLEŞME STRATEJİSİ

IŞİD'in yıldırım saldırısı Haziran 2014'te başladı ve bir milyonluk nüfusuyla ülkenin ikinci büyük kenti olan Musul'un alın-

[9] Ebubekir el Bağdadi ve oynadığı role dair bilgileri Aix-Marseille'li araştırmacı, İslam uzmanı ve Thomas Flichy'le beraber *L'Etat islamique, anatomie du nouveau califat*, BG Edition, 2014 (yeni basım Şubat 2015) kitabının yazarı Olivier Hanne'a borçluyuz.

masıyla zirveye çıktı. Birkaç gün sonra, halifelik ilan edildi: Ebubekir el Bağdadi kendini halife ilan etti ve El Kaide'nin şefi Eymen el Zevahiri'nin kendisine biat etmesini talep etti. Zevahiri reddetti. Yeni "emir-ül müminin" VII. yüzyılda Mekke'de hüküm süren Kureyş kabilesinden geldiğini iddia eden Halife İbrahim'di (gerçek ismi). Birlikleri Sincar'da muzaffer oldular. Kürtler tutunmayı başaramadılar. Sonra, terör ile taarruzu karıştırarak Ağustos başında asıl Kürt toprağına girdiler. Taarruz başkent Erbil'e iki saatlik mesafede bulunan Mahmur ve El-Kuwayr'a yöneldi. Peşmergeler püskürtüldü. Kürt başkentini panik sardı, bazı sakinler aceleyle şehri terk etiler. Kürtlerin talep ettikleri acil yardım IŞİD'in ilerleyişini oldukları yere mıhlayan ve o zamana dek yalnızca PYD, hatta PKK unsurlarının temel olarak içinde savaş verdikleri bölgeyi kurtaran Amerikan uçaklarınca derhal yerine getirildi.

Bundan sonra IŞİD'e karşı koalisyona giren güçlerin avantajına dönen bir dönem başladı. Irak ordusu çökerken Kürtler onların geri çekilmelerinden yararlanıp Kerkük de dahil, talep ettikleri bütün toprakları işgal ediyorlardı. Amerikan hava kuvvetlerinin ve Batının silah desteğinin sayesinde bugün bin kilometrelik bir sınırı tutuyorlar. Halihazırda, Avrupa, özellikle Fransız özel kuvvetleri tarafından eğitiliyorlar ve en iyi tanksavar silahlarıyla (MILAN: Anti-tank Hafif Piyade Füzesi) teçhiz edilmiş durumdalar, ama bunlar yine de yetersiz sayıda. İran tarafından (Nuri el Maliki görevden alındığından) kısmen yeniden tertip edilen Irak güçleri ile Şii milisler taarruza geçtiler ve halkın bir kısmının bir daha geri gelmemek üzere kaçtığı Tikrit'te (Saddam Hüseyin'in memleketi) zafer kazandılar. Şii birliklerle Sünni bölgelerin yeniden ele geçirilmesi ve yeniden işgal edilmesi söz konusuydu. Sonuçta, bombardımanlar IŞİD'i eylem serbestisinden mahrum bıraktı: Kitle halinde yer değiştirme olmadı, bir yıla yakın bir süre genel bir taarruz yapamadı. Saldırılar sisli günlerde ya da gece veya sabaha karşı apansız yapılıyordu. Bu statik savaş özel kuvvetlerin yöntemleriyle taar-

ruzlar tatbik eden IŞİD'e pek uymuyordu. Öte yandan, IŞİD'in elindeki petrol kuyularının bombalanması da örgütün mali kaynaklarını kısıtlamıştı. Arazi gerilla hareketine elverişli değildi. Hareket tarafından merkez edinilmiş toprağın büyük kısmı çakıllı çöl olan Suriye'de de, Fırat'ın kıyıları (Rakka ve Deyrizor) hariç, durum aynıydı. Irak'ta, IŞİD teorik olarak yalnızca ülkedeki Sünni nüfusun % 20'sine dayanıyordu. Bu destek bile oybirlikli değildi: Bazı kabileler IŞİD'in dayattığı normlara uymadıkları için cezalandırılıyordu. Uzun vadede, hareketin zayıflaması bu kabilelerin bazılarının muhtemel bir aktif kopuşundan veya potansiyel geri dönüşlerinden geçecek.

Bugün IŞİD için, her biri atanmış sorumlularca idare edilen, Suriye üç ve Irak ise dört "vilayete" bölünmüş durumda. Askeri önderleri bir Kafkasyalı olan Tahan Batiraşvili'ydi. Kurulmakta olan devletin iskeletini yedi bakanlık oluşturuyordu: Güvenlik, adalet, yabancı savaşçılarla ilişkiler, maliye, savaş, vilayetlerarası ilişki. Yasama on altı maddelik bir fermandan oluşuyordu. İnsanlardan en katı ahlak kurallarına uymaları isteniyordu. Bu yolla insanlar kontrol ediliyor ve cezayla (Ebu Nima aşiretinin birkaç yüz üyesi dayatılan kuralları tatbik etmedikleri için infaz edilmişlerdi) korkutuluyordu. Diğer yandan, örgütü terk etmeye kalkışan yüz kadar savaşçı 2015'te idam edilmişti.

Ne kadar önemli de olsa, IŞİD propagandasının özellikle gençler üzerinde yol açtığı ideolojik zararları değerlendirebilmek zordur. IŞİD'in stratejisi, El Kaide'ninkinden açık biçimde ayrılır: El Kaide devletleri istikrarsızlaştırmaya çalışırken, IŞİD yeni bir devlet kurmanın peşinde. Fakat teritoryal düzlemde kalıcı bir kurulum kolay iş değil. Bunun için inşası kadro gerektiren yapılar lazım. Bu iş dinsel sloganların tekrarıyla sınırlanamaz. Göründüğü kadarıyla, "İslam Devleti"nin elindeki bölgeler göreli bir kıtlık çerçevesinde başarıyla (elektrik, hizmetler) örgütlenmişti.

Buna mukabil, iletişim, filmleri ve montajı kaliteli bir video prodüksiyon şirketine ("El Furkan Media Production") sahip olan hareketin güçlü noktalarından biriydi. Geriye IŞİD'in yol açtığı

kurtuluş/işgalin nüfusun yetişkin çoğunluğu tarafından tatmin edici bulunup bulunmadığını bilmek kalıyor. Nitekim hareket çoğu yabancı (Çeçenler, Libyalılar, Tunuslular, Suudiler, vs.) yalnızca birkaç on bin savaşçıya sahipti. Bu da insanlarla ilişkilerinde bir handikap oluşturabilirdi. IŞİD'in saflarında bolca bulunan bu yabancı mücahitler nasıl algılanıyordu? Bunlar yerlilerle nasıl iletişim kuruyorlardı? Biladü'ş Şam'da (Levant) ve Irak'ta anlaşılabilir bir Arapçayı konuşanların oranı neydi? Bölge düzeyinde, IŞİD'e olumlu gözle bakan tek ülke bu örgütün Rojava'daki (Suriye) Kürt savaşçıları ezebileceği ümidindeki Türkiye'ydi.

Öte yandan, gerek Suriye ordusundan gerekse Irak ordusundan birçok silah ele geçirildi. Ya cephanelik? Yedek parçalar? Mali imkânlar? Çeşitli trafiklerin payı ne kadar?

IŞİD zihinleri etkilemek ve kendini medyaya birinci haber olarak dayatmak için en göz alıcı terör eylemlerine başvuruyor. Vahşetin tiyatrolaştırılması sınırlı sayıda kurbana yol açsa da güvenlik içinde yaşamaya alışmış ve kolayca terörize edilebilen Batılı insanlar nezdinde son derece istikrarsızlaştırıcı bir sonuç yaratıyor. Bu da aynı zamanda örgüte göreli sayısal zayıflığını gizleme imkânı veriyor.

Fakat iletişime hâkim olmak arazide otomatik olarak durumun kontrolü mânâsına gelmiyor. Kuşkusuz, cihatçı ideoloji 2014'deki askeri başarılarını sermayeye çevirerek gücüne güç kattı, ama özellikle önemli olan Musul gibi bir kentte yol açılan etkiydi. IŞİD insanları cezb etmeyi, seferber etmeyi başarmış mıydı? Diğer taraftan, Batılılar ve Irak hükümeti Musul'un kontrolünü Şii veya Kürt birliklerinin yardımıyla geri kazanmaya çalışma handikapıyla karşı karşıya. Polonyalıları Rus kuvvetleriyle kurtarmaya çalışmak gibi bir şey bu...

Bununla beraber, Irak'ta küçük bir Sünni azınlık var, oysa Suriye'de durum böyle değil, tam tersine. Burada, ister Aleviler isterse Rojavalı Kürtler söz konusu olsun, uzun vadede zapturaptan başka durumdan çıkış var mı? Sünni Suriye muhtemelen uzun vadede galebe çalacak ve Suriyelilerden ziyade Iraklı ve

yabancılardan meydana gelen IŞİD El-Nursa Cephesi, Ensar'uş Şeria, Ahrar'uş Şam, El-Cephe eş-Şamiye (bu son ikisi Katar tarafından destekleniyor) ve Ceyşul Fetih (ilke olarak şu ân bütün bu hareketleri bir araya getiren) gibi rakip Suriyeli örgütler tarafından kenara itilecek.

Türkiye'ye gelince, o Suriye rejimini zayıflatmak ve işini bitirmek için Katar ve Suudi Arabistan ile şartlara bağlı ittifaka katıldı. Fakat onun bilhassa Suriyeli Kürtlerle ilgili ve yarın Sünnilerin geri kazandığı bir Suriye'de oynayabileceği rol üzerine kendi hesabı var. ABD'ye gelince, o da İran'a koşullu bir açılımdan, Körfez ülkelerine garanti edilen bir yardım ve güvenlikten ve giderek işkilli ve bağımsız bir ortak olarak ortaya çıkan Türkiye'yle NATO üzerinden kurulan bağlardan oluşan karmaşık bir politika yürütüyor. Askeri yenilgiler tattırmak bir ideolojinin içini boşaltmaktan çok daha kolay, her ne kadar peş peşe gelen başarısızlıklar, sonunda, göz alıcı performansa sahip bir ideolojik vizyonun düşüşünün başlıca sebebi olsalar da. Türkiye'nin AKP'yle birlikte on beş yıldır ekonomik ilerlemeleri sayesinde militan bir İslam'ı El Kaide saldırıları ve IŞİD barbarlığından daha yukarı taşıdığını saptamamak için miyop olmak gerekir.

BUGÜN CİHATÇILIK

Cihatçılığın hem Sovyetler'in Afganistan'a müdahalesinin (1979) yardım ettiği Suudi propagandasından, hem de Pakistan ve ABD'nin ortak desteğinden, sonra da yeni muhafazakarların Irak'ta talep ettikleri müdahaleden (2003) beslendiği doğrudur. Bu son müdahale çok ağır bir siyasal fiyasko oldu. Nihayet, bazı azınlık unsurlar bakımından bu Nasırcı Arap Birliği taraftarlığından, hidrokarbürden geçinen geleneksel monarşiler ve emirliklerden veya sosyalist bozuntusu Baasçılardan daha seferber edici bir proje olarak göründü. Fakat Sovyetler'in Afganistan'dan çekilmesinden otuz beş yıl sonra cihatçılığın elle tutulur

sonuçları nelerdir?[10] Kuşkusuz, dolaylı olarak, kadınların giyim kuşamında, Ramazan'ın daha katı idrak edilmesinde, vb. görüldüğü üzere toplumların gözle görülür bir yeniden İslamlaşması yaşandı. Fakat ekonomik veya toplumsal açıdan, pek fazla bir ilerleme sağlanamadı, "Arap Baharı" tarafından süpürülen rejimlerin hemen hemen çoğunluğu ne İslamcı ne de, belki Tunus hariç, demokratik veya öyle olmaya çalışan bir devlete dönüşemediler. Bu devlet ciddi ekonomik güçlükler gösterse ve sınırlı kaynaklara sahip olsa bile.

Sonuç olarak, cihatçılık, 1979'dan 2015'e dek uzanan dönem boyunca, gerek teritoryal düzlemde (Afganistan/Pakistan; Suriye/Irak; Somali; Yemen; Libya; Sahil; Nijerya) sınırlı da olsa doğrudan bir şekilde, gerek bilhassa dolaylı serpintileriyle seferber edici bir ideoloji olarak tartışmasız biçimde gelişti. Bu serpintiler kenara itilmiş, işsiz güçsüz ve geleceksiz gençliğin bir kesimine bir kavga, bir coşku, bir macera halesi ve savaşçılar için de bütün yasakların delinebileceği bir serbest mahal ikliminde bir güç duygusu sunarak etki ediyor.

Batıda "yalnız kurtlar" olarak adlandırılanlar, cihatçılıkla ilintisiz olmasalar da, teşekkül etmiş gruplar şeklinde hareket etmeyen bireyleri teşhis etmenin zorluğunun sonucudur. Son yıllarda bunların gerçek neticeleri Kuzey Amerika'da en çok 15 ve Avrupa ölçeğinde (500 milyon nüfus) de en az 40 kurban civarındadır. Büyük ölçüde Batı medyası tarafından aktarılan etkileri ise uzun bir yarı mutlak güvenlik dönemi yaşayan ürkmüş halklar içinde ihmal edilebilir değildir.

Buna karşılık, kurbanlar Müslüman ülkeler içinde görece çok sayıdadır. Libya ve Nijerya'dan başlayıp, Sahil'den geçerek gerek Afrika Boynuzu'nda ve Yemen'de gerekse Ortadoğu'da, Afganistan'da, Pakistan'da ve Kuzey Kafkasya'da mevcut olan cihatçıların sağladığı ilerlemeler ne olursa olsun, parçalanmış-

[10] Cihatçılığın bir bilançosu için bkz. *Le Jihadisme, le comprendre pour mieux le combattre*, Plon, 2015. Çok kapsamlı bir tarihçe çizen Philippe Migaux'nun temel katkıları ve Farhad Khosrokhavar'ın analizleri çok aydınlatıcı. David Benichou ise hukuksal alanda özgün noktalara işaret ediyor.

lıkları ve rekabetleri de muazzam, tıpkı zaman içinde oluşan, insanların onların kibrine ve vahşiliklerine olan karşıtlıkları gibi.

Cihatçılık aynı zamanda Müslüman toplumların modernite, reformlar ve hızlı bir büyüme başlatma zorunluluğu karşısındaki krizinin de uç bir biçimi. Japonya'da Meiji devriminden bu yana, sonra da daha yakın tarihte Çin'de, Güney Kore'de, Tayvan'da, Singapur'da, Vietnam'da, Hindistan'da ve belli bir ölçüde Malezya'da ve Endonezya'da Asya'nın gerçekleştirdiği şey Arap Doğusu için bir meydan okuma olarak kaldı. Bu meydan okuma ekonomik bir programı olmayan, yarını olamayacak efsaneleştirilmiş bir geçmişe sıkışmış, çıkışı olmayan ahlakçı bir kavga içinde gerilmiş bir cihatçılık tarafından kaldırılamazdı.

Bugün merkezi bir konumda bulunan Irak ve Suriye dışındaki diğer cihatçı cephelerin durumu ne? El Kaide'nin hemen bütün lider kadroları, Eymen el Zevahiri haricinde, ya fiziksel olarak tasfiye edildi ya da hapse atıldılar. 2011'de, Pakistanlıların korumasında yaşadığı Abbotabad'da bizzat Usame Bin Ladin öldürüldü. 2015'te, Amerikan hava akımları AQPA (Arap Yarımadası El Kaidesi) hücresinin lideri Nasır el Wahişi'yi ve Cezayir'de AQMI'nin[11] (İslami Mağrip El Kaidesi) başlıca kadrolarından biri olan Muhtar Belmuhtar'ı vuruyordu. Bundan böyle dendiği gibi, merkez El Kaidesi Pakistan toprağından kalkarak planlanan veya uygulanan cihatçı faaliyetlerin bir kısmını az çok doğrudan kapsıyordu ve kendisine biat etmiş hareketler nezdinde yapıcı bir referans olarak kalıyordu. 2007'de AQMI'nin durumu buydu. Nasıl doğduğu biliniyor: 1990'lı yıllarda esasen Cezayir'de yenilgiye uğrayan hareketin yerine Vaaz ve Kavga için Selefi Grup (GSPC) geçti. Kabiliye ve Avras dağlarında aktif olan hareket ya da ondan geriye kalanlar İslami Mağrip'te El

[11] Bu hareket 2012'den bu yana biri Nijer'de Areva şirketini, Niamey hapishanesini ve Agadez'de bir kışlayı etkileyen, bir başkası Bamako'da (2015) Avrupalıların sıklıkla gittikleri bir restorana yapılan bir saldırı olmak üzere 2013'te birkaç büyük çaplı birkaç saldırı yapmayı başarmış olan El Murabitun'un rekabetiyle karşılaştı. İki rakip örgüt de yıllardan beri başlıca hedeflerinden biri olan Fransa'yı vurmaya çalışıyordu.

Kaide haline gelerek (2004) en azından 100.000 kişinin öldüğü bir iç savaşın sonunda kendine yeni bir kimlik yarattı. Bu hareket büyük ölçüde Albay Kaddafi rejiminin 2011'de tasfiyesinin (BM Güvenlik Konseyi'nin mandası dikkate alındığında yasadışı olan) yol açtığı tali zararlardan yarar sağladı. Çeşitli trafikler ve rehin almalar arasında büyük ölçüde kendi kendini idare edebildi.

Dört yıldan beri, Libya'da durum son derece kötüleşirken, içlerinde cihatçıların da bulunduğu bazı kesimler yaygınlık kazanıyordu ve başta Nijer olmak üzere Sahil hattı en çok etkilenen bölgeydi. Bilahare Barkhane (2015) olarak adlandırılan Mali'deki Serval operasyonu, özel kuvvetlerin eylemi ve diğerleri arasında Çad kuvvetlerinin işbirliği sayesinde az nüfuslu bir alanda başarı kazandı, ama komşu Libya'dan yardım ve savaşçı desteği alan örgütü yok edemedi. Bu hadisede Fransa kendini, Kaddafi diktatörlüğünün düşüşünün sonuçlarıyla savaşmakta askeri bakımdan yalnız buldu.

Çok daha az tanınan Kafkasya İslam Emirliği, Çeçenistan'daki Rus kuvvetleri tarafından özellikle ikincisi olmak üzere çok sert biçimde bastırılan çatışmaların sonucuydu. Özellikle kanlı birçok saldırı –Beslan (2004'te, 350 ölü), Moskova (aynı yıl, 90 ölü), Nalçık (Kabarda-Malkar, 2005'te, 130 ölü)–, ardından hareketin başlıca siması Şamil Basayev'in öldürülmesi (2006) çoğu savaşçısı Suriye ve/veya Irak'a geçmiş olan bir "Kafkasya İslam Emirliği"nin kurulmasına yol açtı. Bu iyi eğitim almış, deneyimli savaşçılar çoğu zaman devşirilen militanların eğitim ve taliminde görev aldılar. Afganistan Savaşı'nda hayli rastladığımız Özbek savaşçılar örneğinde de durum buydu.

AQMI'nin önderi Cezayirli Abdülmalik Drukel'di. Mali'nin kuzeyinde yeni bir İslam emirliği kurmak için, başarısız da kalsa, kendine kalkış noktası olarak belli bir itibara sahip Ensaruddin hareketini alarak savaşçı Tuareg hareketinden yararlanmaya çalıştı. AQMI'nin bir diğer siması Ocak 2013'te Cezayir petrol sahası In Amenas'a bir saldırı düzenleyen Muhtar Belmuhtar'dı.

AQMI sürekli bileşimi değişen, Libyalı, Tunuslu veya Faslı az çok özerk birçok hareketin bir federasyonuydu. Halifeliğe biat etmişti. Yakın zaman önce AQMI'nin yaptığı gibi bu duyurunun yol açabileceği simgesellik ve itibarın dışında, bunların pratik sonuçları nelerdi? Başka örgütler de halifeliğe katılmıştı: Darna'da (Libya) "İslam Gençliği İstişare Konseyi", Yemen'de Ensaruş Şeriya, Sina'da Ensar Beytül Makdis, Nijerya'da Boko Haram, vs. Resmi olarak 2008'de kurulan Boko Haram 2010'dan itibaren ülkenin kuzeydoğusunda (Nijerya'nın kuzeydoğusu Müslümandı ve eskiden Sokoto Sultanlığı'nın merkeziydi) yaptığı bir dizi saldırıyla meşhur oldu. Özellikle vahşi yöntemler kullanan hareket, Nijerya devletinin ihmalciliği ve yolsuzluğundan da büyük ölçüde yararlandı. Çad, Kamerun'un yanı sıra Benin ve Nijer'i de kapsayan bir sınır hareketinin bastırılmasını güçlendirmek için gevşek bağlı bir koalisyon oluşturuldu. Koalisyon 2014'ün ikinci yarısı boyunca Haram güçlerinin ilerlemesinden sonra kuruldu ve 2015'te inkâr edilemez başarılar elde etti. Boko Haram tarafından kaçırılan birçok kadın rehine serbest bırakıldı, ama ağır silahlarının bir kısmını kaybetmesine rağmen Boko Haram fazla güçlük çekmeden Nijer gibi komşu ülkelerdeki Hausa bölgesine geri çekilebildi. General Muhammadu Buhari'nin yeni rejimi büyük ölçüde Lagos'un yozlaşmış iktidarının ülkenin kuzeyindeki bedbaht bölgelere yönelik ihmalkarlığından doğan bir duruma daha ciddi biçimde eğilmek istemekte. Bu grupların birleşme ve biatlarının çoğu zaman simgesel bir değeri var. Bunlar katılanların ününe ün katıyor ve tabii ki IŞİD'in itibarını artırıyordu. Fakat "halifeliğe" bağlanan birçok hareket önemsiz düzeydeydi. Sözgelişi Endonezya'daki Cemaat Ensar ut-Tevhid, Filipin adalarının güneyindeki Ebu Sayyaf grubu ya da Pakistan'daki Katibat ut-Tevhid böyleydi.

Bununla beraber, cihatçılık birçok Asya ve Afrika ülkesinde mevcut görünse de, ne denli bölünmüş olduğunu ve tabii ki içlerinde ne denli rekabet olduğunu da saptamak gerekir.

Bugün medya tarafından biraz hor görülse de El Kaide ha-

reketi hâlâ iş görebilir vaziyette. Zayıflamış da olsa, Merkez El Kaidesi Afganistan ve Pakistan'daki[12] ilk yurtluğunda sağlam durmaya devam etti. IŞİD'in yakınlarda Afganistan'a sızmasını yakından izlemek gerekir. Arap Yarımadası El Kaidesi'nin kuşkusuz en güçlü olduğu kol, toprağın bir kısmını kontrol ettiği Yemen'de bulunuyor. Bu hareket bilhassa Yemenlilerden ve Suudi tahakkümündeki (2005-2006) sertliklerden sonra Yemen'e iltica etmiş Suudilerden oluşuyordu. AQPA talim merkezi görevi görüyordu ve etkili eylemler uyguluyordu. Buna karşılık, başkent Sana'yı ve az sonra da Aden'i ele geçiren Husi hareketinin ilerleyişini durduramamıştı. Şii bir hareketin bu taarruzu İran'a ve müttefiklerine puan kazanma imkânı vermemeye kararlı bir Sünni koalisyonun desteğindeki Suudi Arabistan'ın (çok daha hücuma yönelik bir siyasal yönetime sahip) havadan müdahalesine yol açmıştı. Suudi bombardımanları yoğundu.

Afrika'nın doğusunda, Somali'de, Şebablar gerilemekle birlikte, hâlâ aktiflerdi ve darbelerini Mogadişu'ya ve Kenyalı askerlerin Somali toprağında yaptıklarının öcünü almak için Kenya'ya vuruyorlardı. ABD 2006'da Etiyopya'dan Somali'ye müdahale etmesini isteme siyasal hatasına düştü. Washington'da nasıl olup da bir İslamcı ayaklanmayı Somali'yle rekabeti gelenekselleşmiş olan bir Hıristiyan devletin askerleriyle bastırma iddiasında bulunulduğu bir muammaydı. Hatta bu iki devlet 1970 ve 1980'li yıllarda açık bir savaş içinde de olmuşlardı!

Afrika kıtasında, en tehditkar bölge Libya'nın ve değişik derecelerde Sahil komşularının oluşturdukları bölgeydi. Sonuçta, insani bir müdahale olarak başlatılan Libya harekatı sonuçları itibariyle masraflarını Fransa'nın ödediği bir fiyaskoyla neticelendi. Trablusgarp'taki iktidar Trablus ile Tobruk arasındaki kurumsal düzlemde tartışmalı ve her halükârda bölgesel ve aşiretler arası rekabetlerin, çeşitli trafiklerin ve cihatçı rekabetlerin birbirine karıştığı durumu kontrol edemiyor. Sirenayka'da mes-

[12] 2007'de kurulan Pakistanlı Tehrik-i Taliban hareketi korkunç bir etkililiğe sahipti.

lektaşı Ensar'uş Şeriya'nın müdahalesiyle AQMI bölgenin başkenti Bingazi'de mevcudiyetini sürdürüyor. Buna karşılık, daha önce belirtildiği gibi, Derna "İslam emirliği" IŞİD'e bağlandı. Güneybatı Libya savaşan veya Sahil'de, özellikle de Mali'de savaşma hazırlıkları yapan gönüllüleri bir araya getiriyor. Bu sığınağı ortadan kaldırmak için bir havadan müdahale gitgide zorunlu hale geliyordu. Öte yandan, Sahil haricinde, İslamcı hareketin hedefi demokratik eğilimlerden suçlu komşu Tunus'tu (turizmi baltalamaya yönelik Bardo ve Susa saldırıları). Demokratik tercih maliyetine katlanacaktı.

Pakistan'ın doğusundaki durum, 2014'te yeni bir örgütün, Hint Okyanusu El Kaidesi'nin doğuşunun ilan edilmesine rağmen, çok daha az tehditkar görünüyordu. Hindistan, bilindiği gibi, önemli bir kısmı ekonomik ve sosyal bakımdan kenara itilmiş, en az % 15 Müslüman barındırıyordu. Marenda Mori'nin ve milliyetçi Hint partisi BJP'nin iktidara gelişi belki de oluşmakta olan İslamcı akımların gelişmesine katkıda bulunuyordu (2002'de Gucerat'ta Müslümanların katlinden beri).

Daha düne kadar aktif durumdaki Güneydoğu Asya (Endonezya, Filipinler) yeniden hareketlenecek gibi görünmüyordu. Cihatçılığın şok dalgası gizliden gizliye Kafkasya'nın kuzeyinde ve Orta Asya'da daha çok yankı buldu. Özetle, bütün gayrinizami çatışmalar gibi, yıpratma üzerine dayalı bir çatışma söz konusuydu. Belki de Çin, Güney Kore, Tayvan, Singapur, Vietnam ve Güneydoğu Asya'nın büyük kısmının iktisadi kalkınma ve eğitimden geçen modernitenin meydan okumasını gördüklerini hatırlatmak gerekir.

Arap Doğusu, dört nala giden bir demografinin sorunları çoğaltacağı Afrika'nın kalabalıklaşan kısmı, Pakistan ve Bangladeş cihatçılık ve dinsel çatışmalar tarafından sakatlanmaya devam ederken, Asya'nın dinamik kısmı dünyanın statükosunu kademeli olarak değiştiriyor. Efsaneleşmiş bir geçmişe geri dönüş belki de uyarıcı bir ütopya, ama geleceği kısır.

Buna karşılık, üç başarısızlığın –Afganistan, Irak (neoconla-

rın her şeye kâdir olma duygularına ve saha konusundaki siyasal cehaletlerine bağlı olarak aralarındaki en kötüsü), Libya– ardından, askeri birliklerin karada Suriye'nin doğusunda ve Irak'ta Sünni bölgesinde *sınırlı bir süre* için kullanımının anlamlı olacağı tek bir fırsat dahi olmadı.

Bir kereliğine, kaçamak dövüşen bir gerilla hareketiyle karşı karşıya gelmek yerine meydan savaşını kullanan toprağı belli bir hasımla karşılaşmak tercihe şayandı.

Ayrıca "think tank"ların ya da belki karar merciindeki siyasetçilerin ne işe yaradıkları da sorgulanabilir...

Temmuz 2015

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

—

Terör Yazıları

EDEBİYAT VE TERÖRİZM

Alfred de Musset, *Lorenzaccio* (1834)

Lorenzaccio *1834'te* Revue des deux mondes *dergisinde yayınlandı (*Koltukta Bir Temsil *adı altında). 1830'un çalkantılı ortamında yazılan piyes tiran öldürme sorununu ortaya koyar. Hikâye tiran Alessandro de Medici'nin hüküm sürdüğü Floransa'da geçer. Kuzeni Lorenzo şehrin özgürlüğüne kavuşması için dükü öldürmeye karar verir. Bununla birlikte, bu çaba şehrin özgürlüğe kavuşması şöyle dursun, Lorenzo'nun kendi kendini tahrip etmesiyle sonuçlanır. İzleyen sahne Lorenzo'yu Filippo Strozzi'yle karşı karşıya getirir. Filippo namusluluğu ve erdemi, ama aynı zamanda inisiyatif yokluğunu ve siyasal felci cisimleştiriyordu. Alessandro'nun katlini onaylıyorsa da, Lorenzo'ya yardım etme çabasına hiç girmez. Lorenzaccio ilk kez 1896'da, Musset'nin ölümünden yaklaşık otuz yıl sonra, Lorenzo rolünde Sarah Bernhardt olmak üzere oynandı.*

FILIPPO. Ne demek istiyorsun?

LORENZO. Dikkatli ol, o Cebrail'den daha yakışıklı bir şeytan. Özgürlük, vatan, insanların mutluluğu, bütün bu kelimeler o yaklaşırken bir lirin telleri gibi çınlar; alev saçan kanatlarının gümüş pullarının gürültüsüdür bu. Gözlerindeki yaşlar toprağı döller ve o eline şehitlerin hurma dalını alır. Sözleri dudaklarının

etrafındaki havayı temizler; uçuşu öyle süratlidir ki hiç kimse nereye gittiğini söyleyemez. Dikkatli ol! Hayatıma girdikten sonra gökleri dolaştığına şahit oldum. Kitaplarıma gömülmüştüm – elinin dokunuşu hafif bir tüy gibi saçlarımı ürpertti. Onu dinledim mi, dinlemedim mi, hiç konuşmayalım.

FILIPPO. Seni zorlukla anlıyorum ve nedendir bilmem seni anlamaktan korkuyorum.

LORENZO. Kafanızda sadece bu mu var: Oğullarınızı kurtarmak? Elinizi vicdanınıza koyun. Başka hangi daha büyük, daha korkunç bir düşünce kulakları sağır edici bir yük arabası gibi bu gençliğin ortasında sizi harekete geçirmiyor ki?

FILIPPO. Öyleyse, evet, aileme yapılan haksızlık özgürlüğün işareti olsun. Benim için ve herkes için, gideceğim!

LORENZO. Kendine dikkat et, Filippo, sen insanlığın mutluluğunu düşündün.

FILIPPO. Ne demek bu? Dışarıda bir istim zehir saçarken sen içeride misin? Sen ki bana şisesi olduğun değerli bir likörden bahsettin, senin içinde barındırdığın şey bu mu?

LORENZO. Ben gerçekten sizin için değerliyim, zira Alessandro'yu öldüreceğim.

FILIPPO. Sen mi?

LORENZO. Ben, yarın ya da öbürsü gün. Evinize dönün, çocuklarınızı kurtarmaya çalışın –eğer yapamazsanız, hafif bir ceza çekmelerini sağlayın– onlar için başka tehlikeler olmadığını büyük bir yetkiyle biliyorum ve size tekrar ederim ki birkaç güne kadar, Floransa'da Alessandro de Medici diye biri olmayacak, tıpkı geceyarısı güneş olmadığı gibi.

FILIPPO. Bu gerçekleştiği zaman, Özgürlüğü düşünmekte neden haksız olayım? O sen darbeyi vurduğunda, eğer vurursan, gelmeyecek mi?

LORENZO. Filippo, Filippo, kendine dikkat et. Kırlaşmış kafanda altmış yıllık erdem var; barbutta ortaya sürmek için çok pahalı bir miza bu.

FILIPPO. Bu kasvetli kelimelerin altında benim anlayabileceğim bir şey saklıyorsan konuş; yoksa beni sinirlendirirsin.

LORENZO. Gördüğün gibi, Filippo, ben dürüst oldum. Erdeme inandım, insanın büyüklüğüne, bir şehidin Tanrı'ya inandığı gibi. Niobe'nin kızları için ağladığından daha fazla ağladım zavallı İtalya için.

FILIPPO. Eh peki, Lorenzo?

LORENZO. Gençliğim altın gibi saftı. Yirmi yıllık suskunluk sırasında, göğsümde yıldırım birikti; ve gök gürültüsünün bir şimşeği olmam lazım gerçekten, zira ansızın antik Kolezyum'un yıkıntılarında oturduğum bir gece, bilmem neden, kalktım; çiyle ıslanmış kollarımı uzattım gökyüzüne ve yurdumun tiranlarından birinin benim ellerimle öleceğine dair yemin ettim. Ben sessiz sakin bir öğrenciydim ve o zamana dek sadece sanat ve bilimle meşguldüm, bu garip yeminin benim içimde nasıl oluştuğunu söyleyebilmem imkânsız. Belki de âşık olunduğunda duyulan şeyler bunlar.

FILIPPO. Sana hep inandım, yine de hayal gördüğümü sanıyorum.

LORENZO. Ben de. Mutluydum, gönlüm de ellerim de huzurluydu; adım beni tahta çağırıyordu ve etrafımda bütün beşeri ümitlerin çiçek açması için güneşin doğmasına ve batmasına izin verirnem kafiydi. İnsanlar bana ne iyilik ne kötülük yapmışlardı, ama ben iyiydim ve kendi ebedi bedbahtlığım için, büyük olmak istemiştim. İtiraf etmeliyim ki, Ulu Tanrı beni herhangi bir tiranı öldürme kararına iteklediyse de, kibir de beni itekliyordu. Sana daha fazla ne diyebilirim ki? Bütün dünyanın Sezarları bana Brutus'ü düşündürüyordu.

FILIPPO. Erdemin kibri soylu bir kibirdir. Niçin kendini ondan sakınacaksın ki?

LORENZO. Delirmedikçe hiçbir zaman bilemeyeceksin beni işleyen düşüncenin niteliğini. İçimde seninle konuşan Lorenzo'yu doğuran ateşli coşkuyu anlamak için beynimin ve ba-

ğırsaklarımın bir neşterin altına çırılçıplak yatması gerekiyordu. Olsa olsa meydanda halkın arasında yürümek için kaidesinden inen bir heykel belki bu fikirle yaşamaya başladığım günden beri olduğum şeye benziyordu: Brutus olmam lazımdı.

FILIPPO. Beni giderek daha fazla şaşırtıyorsun.

LORENZO. Önce VII. Clemens'i öldürmek istedim. Bunu gerçekleştiremedim, çünkü beni vaktinden evvel Roma'dan sürdüler. Eserime Alessandro'yla yeniden başladım. Tek başıma hareket etmek istiyordum, hiç kimsenin yardımı olmaksızın. İnsanlık için çalışıyordum; ama kibrim bütün insansever düşlerimin ortasında yalnız kalıyordu. Dolayısıyla kurnazlık yaparak düşmanımla bir düello başlatmalıydım. Ne kitleleri ayaklandırmak ne de Cicero gibi bir felçlinin çenesi düşük şanını fethetmek istiyordum. İnsana varmak istiyordum, canlı tiranlıkla göğüs göğse gelmek, onu öldürmek, kanlı kılıcımı tribüne taşımak ve Alessandro'nun kanının dumanının tumturaklı beyinlerini ısıtmak için ahlak nutukları atanların bumuna yükselmesini sağlamak.

FILIPPO. Ne inatçı bir kafan var, dostum! Ne inatçı kafa!

LORENZO. Kendime verdiğim görev Alessandro'yla zordu. Floransa, bugün olduğu gibi, şaraba ve kana boğulmuştu. İmparator ve papa bir çocuk kasaptan bir dük yaratmışlardı. Kuzenime hoş görünmek için ona ailelerin gözyaşlarıyla dolu gitmeliydim; onun dostu olmak ve güvenini kazanmak için kalın dudaklarındaki bütün âlemlerin kalıntılarını öpmeliydim. Bir zambak gibi saftım ve yine de bu görev karşısında gerilemedim. Bu yüzden neye dönüştüğüm konusunda hiç konuşmayalım. Acı çektiğimi anlamalısın ve cezasız iyileştirilemeyen yaralar vardır. Kusurlu, korkak, utanç ve ayıp vesilesi oldum – ama ne önemi var? Söz konusu olan bu değil.

FILIPPO. Kafayı eğiyorsun, gözlerin ıslak.

LORENZO. Hayır, hiç kızarmıyorum; alçı maskeler utancın hizmetinde hiç kızarmıyorlar. Yapacağımı yaptım. Teşebbüsümde başarılı olduğumu bileceksin yalnız. Alessandro gelecek bi-

razdan içinden ayakta çıkamayacağı bir yere. Cezamın sonundayım ve emin ol Filippo sığırtmaç otun üzerine abandığında vahşi mandanın piçimin etrafından ördüğüm fileler ve düğümlerle çevrili olmadığından. Bir ordunun bir yıldır hakkından gelemediği bu kalp şimdi elimin altında çırılçıplak; içeri girmesi için şiş kamamı indirmem yeterli olacak. Her şey bitmiş olacak. Şimdi, başıma gelen ve seni uyarmak istediğim şey ne biliyor musun?

FILIPPO. Sen bizim Brutus'ümüzsün, eğer dediğin doğruysa.

LORENZO. Kendimi Brutus zannettim, zavallım Filippo'm; kabukla kaplı altın değneği hatırladım. Şimdi insanları tanıyorum ve sana da karışmamayı tavsiye ediyorum.

[...]

LORENZO. Gel bir bahse tutuşalım. Ben Alessandro'yu öldüreceğim; ben işimi gördükten sonra, cumhuriyetçiler olması gerektiği gibi davranırlarsa, bir cumhuriyet kurmak onlar için kolay olacak, yeryüzünde şimdiye dek yeşermişler arasında en güzeli. Halk da yanlarında olacak, her şey söylendi. – Bahse girerim ki ne onlar ne de halk bir şey yapacaklar. Senden tek istediğim senin bu işe karışmaman; konuş, istiyorsan, ama sözlerine dikkat et ve bilhassa da hareketlerine. Bırak beni darbemi vurayım – senin ellerin temiz ve benim kaybedecek bir şeyim yok.

FILIPPO. Hadi yap yapacağını, görürsün.

LORENZO. Öyle olsun – ama bunu hatırla. Görüyor musun, şu küçük evde, bir masa etrafında toplanmış şu aileyi? Onların bir gövdesi ve bu gövdede de bir canları var. Bununla beraber, onların evlerine adım atmak, tek başıma, şimdi olduğu gibi ve büyük oğullarını onların gözleri önünde hançerlemek isteği uyandığında bende, bana doğrultulan bir hançer olmayacak.

FILIPPO. Beni korkutuyorsun. Seninki gibi ellerle nasıl yürek büyük kalabilir?

LORENZO. Gel, sarayına gidelim ve çocuklarını kurtarmaya çalışalım.

FILIPPO. Senin de benzer fikirlerin varsa eğer ne diye dükü öldürüyorsun ki?

LORENZO. Neden? diye mi soruyorsun?

FILIPPO. Vatanın için gereksiz bir cinayet olduğuna inanıyorsan niçin işliyorsun ki?

LORENZO. Bunu yüzüme karşı mı soruyorsun? Bak bana biraz. Yakışıklıydım, sakindim ve erdemliydim.

FILIPPO. Nasıl bir uçurum? Nasıl bir uçurum bu senin bana açtığın!

LORENZO. Bana niçin Alessaandro'yu öldürdüğümü mü soruyorsun? Kendimi zehirlememi mi isterdin ya da Arno nehrine atlama mı? Bir hayalet mi olmamı isterdin ya da bu iskelete vurduğunda (*Göğsüne vurur*) hiçbir ses çıkmamasını mı? Eğer ben kendimin gölgesiysem, kalbimi bugün eski kalbimin birkaç teline bağlayan tek teli koparmamı mı istiyorsun öyleyse? Bu cinayetin bana erdemimden geriye kalan her şey olduğunu mu düşünüyorsun? İki yıldır diklemesine yontulmuş bir kayadan kaydığımı mı düşünüyorsun? Ya da bu cinayetin tırnaklarımı törpüleyebildiğim yegane çimen demeti olduğunu mu? Dolayısıyla kibrimin kalmadığını, zira artık utanmadığımı mı sanıyorsun ya da hayatımın bilmecesini sükunet içinde ölmeye bırakmamı mı istiyorsun? Evet, bu kesin, eğer erdeme geri dönebilirsem, eğer kusur çıraklığım ortadan kaybolabilirse, sığır sürücüsünü belki esirgeyebilirim —ama şarabı, kumarı ve kızları seviyorum, bunu anlıyor musun? Eğer bendeki bir şeyi onurlandırıyorsan, benimle konuşan sen, onurlandırdığın benim cinayetimdir, belki de kendin yapamayacağın için. Bak, görüyor musun, uzun zamandır, cumhuriyetçiler beni çamura ve kepazeliğe buluyorlar; uzun zamandır kulaklarım çınlıyor ve insanların bedduası çiğnediğim ekmeği zehirliyor. Beni yapmaları gerektiği gibi tepelemek yerine küfürlere boğan isimsiz korkaklarca yuhalanmaktan gına geldi. Rüzgârın ortasında insan gevezeliğinin zırlamalarını duymaktan usandım; dünyanın bir parça benim kim olduğumu,

onun kim olduğunu bilmesi gerek. Tanrıya şükür, belki de yarın öldürürüm Alessandro'yu; iki gün içinde bitiririm. Etrafımda tıpkı Amerika'dan getirilen korkunç bir yaratığın etrafında döner gibi, şaşı gözlerle dönüp duranlar kursaklarını tatmin edebilir ve laf torbalarını boşaltabilirler. İnsanlar beni anlasın ya da anlamasın, eyleme geçsinler ya da geçmesinler, söyleyeceğim her şeyi söyleyeceğim; mızraklarını temizletmezsem kalemlerini yontturacağım onlara ve İnsanlık yanağının üzerinde kanlı çizik izleri bırakan kılıcımın tokadını saklayacak. Beni istedikleri gibi adlandırsınlar, Brutus ya da Herostratus, ama beni unutmaları hoşuma gitmiyor. Bütün hayatım hançerimin ucunda ve Ulu Tanrı beni darbe vururken duyduğunda kafasını yana çevirsin ya da çevirmesin, Alessandro'nun mezarı başında insan doğasına yazı tura atıyorum – iki gün içinde, insanlar irademin mahkemesinin önüne çıkacaklar.

FILIPPO. Bütün bunlar beni şaşırtıyor ve senin bana söylediğin her şeyde bana acı veren şeyler ve bana zevk veren başkaları var. Fakat Pierro ve Tommaso hapisteler ve bu konuda kendimden başka kimseye güvenemem. Öfkem boşuna onun gemini kemirecek; bağırsaklarım çok hızlı biçimde harekete geçti. Haklı olabilirsin, ama benim harekete geçmem lazım; akrabalarımı toplayacağım.

LORENZO. Nasıl istersen, ama dikkatli ol. Benim için sırrı sakla, dostlarından bile, senden tek istediğim bu.

Joseph Conrad, *Gizli Ajan* **(1907)**

Gizli Ajan *ilk büyük casusluk romanı olarak kabul edilir. Kalkış noktası olarak gerçek bir hadiseyi, Greenwich Gözlemevi'ne saldırıyı alıyordu. Martial Bourdin adlı bir Fransız 1894 yılında gözlemevinin önünde bombasıyla beraber havaya uçuyordu. Genellikle anarşist harekete yakın teröristler ile polisin ve de ünlü ajan provokatörlerin karşı karşıya geldikleri büyük suikastlar çağıydı. Romanın kahramanı kırılgan Verloc'un bir yabancı elçilikçe manipüle*

edildiği bu psikolojik dramın entrikasını oluşturan işte bu üç taraflı oyundu. Aşağıdaki pasaj terörizm olgusunun psikolojik boyutunu hayran olunacak şekilde ortaya çıkartıyor. Elçilik sekreteri Vladimir Verloc'un tertip etmekle görevlendirileceği bir suikastla İngiliz ulusunu travmaya sokacak kabiliyette bir hedef peşindedir.

Ve Bay Vladimir, aynı zamanda sessiz Bay Verloc'u bir iç çöküntüsüyle dolduran devrimci dünyanın gerçek hedefler, fikirler ve yöntemleri üzerine belli derecede bir cehalet göstererek, fikrini boylu boyunca, horgörü ve tepeden bakışla geliştirdi. Bay Vladimir sebep ve sonuçları affedilebilir olanı aşan bir tarzda birbirine karıştırıyordu; en seçkin propagandacıları güçlü bomba fırlatıcılarla karıştırıyordu; olması mümkün olmayan yerde bir örgütün varlığını olmuş bitmiş sayıyordu; bir zaman Devrimci Sosyalist Parti'den önderlerin sözünün tartışmasız olduğu mükemmel biçimde disiplinli bir ordudan bahseder gibi ve başka zaman bir dağ geçidinde hiç kamp kurmamış eşkıya müsveddelerinin en gevşek birliği söz konusuymuş gibi bahsediyordu. Bir ara Bay Verloc protesto etmek için ağzını açacak gibi oldu, ama hemen yükselen bir kocaman beyaz ve nazik el tarafından durduruldu. Öyle hızlı biçimde derdest edilmişti ki protesto edecek hali kalmamıştı. Derin bir dikkatin yol açtığı bir hareketsizliğe benzeyen bir pozisyonda korkudan donmuş, dinliyordu.

Bay Vladimir sakince devam etti: "Burada bu memlekette icra edilmiş bir dizi suikast, yalnızca burada *planlanmış* değil –bu yeterli olmazdı–, bundan kuşku duyulamaz. Dostlarınız bu ülkenin kamuoyunu genel bir baskıcı yasalar çıkarma lehinde zerre kadar etkilemeksizin kıtanın yarısını kundaklayabilirlerdi."

Bay Verloc gırtlağını temizledi, ama gönlü elvermediğinden hiçbir şey demedi.

Bay Vladimir sanki bilimsel bir açıklama yapıyormuş gibi şöyle devam etti: "Bu suikastların bilhassa kanlı olmasına lüzum

yok, ama yeterince çarpıcı olmalılar. Sözgelişi binalara karşı yönelmeliler. Bütün burjuvazinin kabul ettiği zamane fetişi hangisi –ha Bay Verloc?"

Bay Verloc ellerini açtı ve hafifçe omuzlarını silkmeye başladı. Bu hareket üzerine Bay Vladimir'in yorumu "Düşünmek için çok tembelsiniz" oldu. "Söylediğime dikkat edin. Zamane fetişinin krallıkla ya da dinle bir alakası yok. Dolayısıyla saray ve kilise kendi haline bırakılmalı. Ne dediğimi anlıyor musunuz Bay Verloc?"

Bay Verloc'un şaşkınlığı ve horgörüsü daha kendinden emin bir tavır takınmaya çalıştığı sırada bir çıkış yolu buldu.

"Mükemmel. Ya elçilikler? Çeşitli elçiliklere bir dizi saldırı" diye başlamıştı söze, ama dikkatle kendisini süzen birinci sekreterin soğuk bakışına dayanamadı.

"Gördüğüm kadarıyla şakacı bir yanınız var" diye gözlemde bulundu birinci sekreter gevşek biçimde. "Çok iyi. Bu sosyalist kongrelerde sizin nutuklarınızı eğlenceli kılabilir. Ama burası bunun için uygun değil. Ne dediğimi dikkatle dinlemek sizin için son derece ihtiyatlı olurdu. Sizden başı sonu olmayan hikâyeler değil, iş isteneceğinden dolayı size söyleme zahmetine katlandığım şeyleri özümsemeye bakmanız sizin çıkarınıza. Bugünün kutsalın kutsalı fetişi bilimdir. Niçin dostlarınızı bu ruhsuz kibirli kurumun üzerine sürmeyi denemiyorsunuz, ha? F.P.* iktidara gelmezden evvel silip süpürülecek kurumların içinde yer almıyor mu bu?"

Bay Verloc bir şey demedi. Ağzını açmaya ve hırıltı çıkarmaya korkuyordu.

"Denemeniz gereken bu. Bir taçlı başa veya bir cumhurbaşkanına suikast tabii ki sansasyonel, ama eskisi kadar değil. Bu artık bütün devlet başkanlarına dair sahip olduğumuz genel tasavvur içine girdi. Bu neredeyse geleneksel bir hal aldı –özellikle birçok başkanın suikasta uğradığı düşünüldüğünde.

* *Future of the Proletariat* (Proletaryanın Geleceği) cemiyeti.—*çn*

Şimdi, diyelim kiliseye karşı bir suikastı ele alalım. İlk bakışta kuşkusuz yeterince korkunç bir şey bu, ama sıradan bir zihnin düşünebileceğinden daha etkili değil. Başlangıçtaki devrimci ve anarşist niteliği ne olursa olsun, bu suikasta dinsel bir tezahür karakteri verecek sersemler çıkacaktır. Ve bu da bizi bu eyleme vermek istediğimiz kaygı verici ve özel anlamdan uzaklaştıracaktır. Bir restorana veya bir tiyatroya karşı ölümcül bir saldırı da, böyle bir eylemin siyasal bir tutkudan yoksun olduğunu ya da aç kalmış bir insanın öfkesinin eseri veya toplumsal bir öç eylemi olduğunu telkin ederek, aynı mahzuru taşıyacaktı. Bütün bunlar tamamen aşıldı; devrimci anarşizm üzerine pratik ders olarak artık pek öğretici de değil. Herhangi bir gazetenin bile bu tür hadiseleri tasvir etmek için hazırlop cümleleri var. Şimdi size bomba felsefesi üzerine kendi bakış açımı açıklayacağım; sizin on bir yıldır hizmet ettiğinizi iddia ettiğiniz bakış açısını. Sizin entelektüel seviyenizi çiğnemeden konuşmaya çalışacağım. Sizin hücum ettiğiniz sınıf insanlarının duyarlılıkları kısa zamanda zayıflayacak. Mülkiyet onlara yıkılmaz görünüyor. İster merhamet, ister kaygı olsun onların duygularına uzun süre güvenemezsiniz. Bir bombalı saldırının kamuoyu üzerinde bir etkisinin olması için intikam veya terörizm niyetlerinin ötesine geçmesi lazım. Tamamen yıkıcı olması lazım. Herhangi bir başka amacının olduğuna dair bir şüpheye yer bırakmayacak şekilde bu ve sadece bu olmalıdır. Siz anarşistler her türlü toplumsal yaratımı yerle bir etmeye mutlak kararlılık göstermek konusunda çok açık olmalısınız. Ama bu inanılmaz derecede saçma mefhumu hata riski olmaksızın orta sınıfın kafasına nasıl sokmalı? İşte mesele bu. Darbelerinizi insanlığın sıradan tutkularının dışında olan bir şeye yönelterek, işte sizin cevabınız bu. Tabii, sanat da var. National Gallery'de bir bomba belli bir gürültü çıkarırdı. Ama bu çok ciddi olmazdı. Sanat hiçbir zaman bu insanların fetişi olmadı. Bu evin arka pencerelerindeki birkaç camı kırmak gibi bir şey. Ev sahibinin gerçekten dikkatini çekmek için en azından çatısını kaldırmayı denemek

gerekir. Tabiatıyla bağırıp çağıran insanlar da olacaktır, ama kimler? Sanatçılar –sanat eleştirmenleri ve diğerleri–, önemsiz kişiler. Kimse onların ne dediklerine dikkat etmiyor. Ama bilgi var, bilim var. Küçük bir mevkideki herhangi bir sersem buna inanır. Niçin olduğunu bilmez, ama bunun geçerli olduğunu düşünür. İşte bu kutsalın kutsalı fetiştir. Bütün bu berbat profesörler doğal olarak solcudurlar. Bırakın inansınlar büyük tahta heykellerinin de tarih olacağına ve yerini Proletaryanın Geleceğine bırakacağına. Bütün bu aptal aydınların yaygarası Milano kongresi çalışmalarını ilerletmeye yönelik. Gazetelere yazacaklar. Hiçbir maddi kazanç açıkça ortada olmadığından infialleri her türlü şüphenin üzerinde olacak ve etkilemek istenen sınıfın bütün egoizmini alarm durumuna geçirecek. Gizemli bir biçimde maddi refahlarının kökeninde bilimin olduğuna inanırlar. Buna gerçekten inanırlar. Ve böyle bir gösterinin zalimane saçmalığı bütün bir caddenin veya kendi meşreplerindeki insanlarla dolu bir tiyatronun paramparça edilmesinden çok daha derin biçimde etkileyecektir onları. Buna her zaman şöyle cevap verebilirler: 'İyi, ama bu tam da sınıf kini.' Fakat anlaşılmaz, açıklanamaz, hemen hemen düşünülemez derecede saçma bir yıkıcı zalimlikteki bir eyleme ne denir, çılgın mı? Delilik kendi başına gerçekten korkutucu, zira tehditle, iknayla, yolsuzlukla yatıştırılamaz. Dahası, ben uygar bir insanım. Asla size basit bir katliam tertipleme siparişi vermeyi hayal etmeyeceğim, iyi neticeler alacağı konusunda beklentim olsa bile. Bir katliamdan beklenilen neticeleri vermesini ummam. Cinayet bize sürekli eşlik eder. Bu hemen hemen bir kurum gibidir. Gösteri bilgiye, bilime karşı yöneltilmelidir. Fakat her bilim işe yaramaz. Saldırı uluorta bir sövgünün şoke edici saçmalığına sahip olmalıdır. Bombalar sizin ifade aracınız olduğundan, birinin saf matematik üzerine bomba sallaması gerçekten çarpıcı olurdu. Fakat buna imkân yok. Sizi eğitmeye çalıştım; size yararlılığınızın yüksek felsefesini gösterdim ve size yararlı savlar telkin ettim. *Sizi* bilhassa benim öğretimimin pratik uygulaması

ilgilendiriyor. Fakat sizinle hasbıhal yapmaya giriştiğim andan itibaren meselenin pratik yanlarına da belli bir dikkat atfettim. Astronomiye karşı bir teşebbüs hakkında ne düşünüyorsunuz?"

Bir süredir Bay Verloc'un bir koltuğun yanındaki hareketsizliği komaya yakın bir dermansızlığı –şöminenin önünde halı üzerinde bir karabasan kurbanı köpekte gözlemleyebileceğimiz türde hafif kasılmalarla kesilen pasif bir tür duyarsızlık– çağrıştırıyordu. Ve bilhassa bir köpeğinki gibi tereddütlü bir homurtuyla tekrar etti kelimeyi:

"Astronomi."

Jean-Paul Sartre, *Kirli Eller* **(1948)**

Kirli Eller *siyasal angajman, eyleme geçiş ve sonuçları sorununu, yani Musset'nin* Lorenzaccio*'da ele aldığı temaları ortaya koyar. Fakat burada olay arka fonda Marksist devrimle 1940'lı yılların çağdaş dünyasında, İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşir. Bir yanda Soğuk Savaş cepheleşmesi ve siyasal bir eylemin psikolojik veçheleriyle bağlantıları sıralanırken bu metin mahir biçimde ideolojik karşı karşıya gelişler temasını ele alır. Terörizm sorununa değinen edebi metinlerin çoğu gibi, bu parçanın entrikası da bir cinayetin etrafında dönüyor. İzleyen sahnedeki iki şahıs, Hugo ve Hoederer sırasıyla saf ve yüceltilen idealizm ile hedefleri gerçekleştirmek uğruna her şeyi yapmaya hazır yolsuz bir gerçekçiliği cisimleştiriyor. Bu diyalogdan az sonra, Hugo, Hoederer'i öldürecektir. Piyes ilk kez 2 Nisan 1948'de oynandı.*

HUGO. Tek bir amaç var: Fikirlerimizi, bütün fikirlerimizi ve sadece onları muzaffer kılmak.

HOEDERER. Doğru: Senin fikirlerin var. Bu sana uygun.

HUGO. Sadece benim mi fikirlerim var sanıyorsunuz? Naib'in polisi tarafından öldürülen arkadaşlar fikirler uğruna ölmediler mi? Katillerini kurtarmakta Parti'ye yardım ediyor olsaydık onlara ihanet etmeyecek miydik sanıyorsunuz?

HOEDERER. Ölüler benim umurumda değil. Onlar Parti için öldüler ve Parti istediğine karar verir. Ben canlıların politikasını yapıyorum, canlılar için.

HUGO. Canlıların sizin dolaplarınızı kabul edeceğini mi sanıyorsunuz?

HOEDERER. Bunu onlara tatlı tatlı yuttururuz.

HUGO. Onlara yalan söyleyerek mi?

HOEDERER. Bazen onlara yalan söyleyerek.

HUGO. Sizin... sizin çok gerçek, çok sağlam bir haliniz var! Yoldaşlara yalan söylemeyi kabul etmeniz mümkün değil.

HOEDERER. Niçin? Savaştayız ve askerin her saat harekatlardan haberdar edilmesi âdetten değildir.

HUGO. Hoederer, ben... ben yalanın ne demek olduğunu sizden daha iyi biliyorum; babamın evinde herkes yalan söylerdi, herkes bana yalan söylerdi. Parti'ye girdiğimden beri nefes alıyorum ancak. İlk kez insanların başka insanlara yalan söylemediğini gördüm. Her birimiz herkese güvenebiliyordu ve herkes de her birimize. En aşağıdaki militan önderlerin talimatlarının onun derin iradesini yansıttığı duygusuna sahipti ve bir darbe yediğinizde niçin ölümü kabullendiğinizi biliyordunuz. Şunu yapmıyordunuz...

HOEDERER. Sen neden bahsediyorsun kuzum?

HUGO. Partimizden.

HOEDERER. Partimizden mi? Ama orada da her zaman biraz yalan söylendi. Başka her yerde olduğu gibi. Ya sen Hugo, sen kendine hiç yalan söylemediğinden, hiç yalan söylemediğinden, şu dakika bile yalan söylemediğinden emin misin?

HUGO. Yoldaşlara asla yalan söylemedim. Ben... İnsanların kurtuluşu için mücadele etmek neye yarar, beyinlerini yıkamak için onları sürekli hor göreceksek?

HOEDERER. Gerektiğinde yalan söyleyeceğim ve kimseyi hor görmüyorum. Yalanı icat eden ben değilim: Yalan sınıflara bölünmüş bir toplumda ortaya çıktı ve her birimiz doğarken

onu miras alıyoruz. Yalanı yalan söylemeyi reddederek ortadan kaldıramayız: Sınıfları ortadan kaldırmak için bütün yolları kullanarak ancak yalandan kurtulabiliriz.

HUGO. Bütün yollar iyi değil.

HOEDERER. Etkili olduğunda bütün yollar iyidir.

HUGO. Öyleyse, hangi hakla Naib'in politikasını mahkûm ediyorsunuz? SSCB'ye savaş ilan etti, çünkü bu ulusal bağımsızlığı korumanın en etikli yoluydu.

HOEDERER. Onu mahkûm ettiğimi mi sanıyorsun? Ait olduğu kasttan herhangi birinin onun yerindeyken yapacağını yaptı o. Biz ne insanlara ne de bir politikaya karşı değil, bu politikayı ve bu insanları yaratan sınıfa karşı mücadele ediyoruz.

HUGO. Ve ona karşı mücadele etmek için bulduğunuz en iyi yol ona iktidarı sizinle paylaşmayı önermek mi?

HOEDERER. Aynen. Bugün, en iyi yol bu. (*Bir fasıla.*) Temizliğine ne kadar bağlısın, evladım! Ellerini kirletmekten ne kadar da korkuyorsun. İyi öyleyse, temiz kal! Bu kime yarayacak ve niçin aramıza geliyorsun? Temizlik bir Hint fakiri ve keşiş fikridir. Siz aydınlar, burjuva anarşistler, hiçbir şey yapmamak için bu bahaneye sığınıyorsunuz. Hiçbir şey yapmamak, hareketsiz kalmak, ellerini göğsünde kavuşturmak, eldiven takmak. Benim ellerim kirli. Dirseklerime dek. Onu boka ve kana soktum. Ya sonra? Masum kalarak yönetebileceğimizi mi sanıyorsun?

HUGO. Belki bir gün kandan korkmadığım fark edilecek.

HOEDERER: Aman Tanrım: Kırmızı eldivenler, çok zarif. Seni korkutan gerisi. Senin aristokrat burnunu kokudan sızlatan o.

HUGO. İşte yine aynı yere döndük: Ben bir aristokratım, hiçbir zaman aç kalmamış bir tip! Maalesef size göre, bu fikirde olan tek ben değilim.

HOEDERER. Tek mi? Buraya gelmeden önce benim müzakerelerimden bazı şeyler biliyordun öyleyse?

HUGO. Hayır. Parti'de öylesine konuşulmuştu ve çoğu tipler de aynı görüşte değildi ve size yemin ederim ki aristokrat falan değillerdi.

HOEDERER. Evladım, bir yanlış anlama var burada: Ben onları tanırım, politikamla aynı görüşte olmayan Parti adamlarını ve sana onların senin değil, benim türümde olduklarını söyleyebilirim –ve sen de bunu fark etmekte gecikmeyeceksin. Bu müzakereleri doğru bulmamışlarsa, bu basitçe onları yersiz bulduklarındandır; başka koşullarda, onları ilk onlar angaje ederlerdi. Sen, bunu bir ilke meselesi haline getirdin.

HUGO. Kim ilkeden bahsetti ki?

HOEDERER. Sen bunu bir ilke meselesi yapmadın mı? İyi. Öyleyse işte seni ikna edecek olan: Naib'le anlaşırsak, savaşı durdurur; İlirya birlikleri Rusların gelip kendilerini silahsızlandırmasını bekliyorlar nazikçe; görüşmeleri kesersek, kaybettiğini anlar ve kudurmuş bir köpek gibi savaşır; yüz binlerce insan postu deldirir. Buna ne diyorsun? (*Bir sessizlik.*) He? Ne diyorsun? Yüz bin insanı bir kalem darbesiyle çizebilir misin?

HUGO, *güçlükle.* Devrim çiçeklerle yapılmaz. Ayakta kalmak istiyorlarsa...

HOEDERER. Ya öyle mi?

HUGO. Ya öyle, yazık!

HOEDERER. Görüyorsun! Görüyorsun işte! İnsanları sevmiyorsun sen, Hugo. Sen sadece ilkeleri seviyorsun.

HUGO. İnsanlar mı? Niye onları seveceğim ki? Onlar beni seviyor mu?

HOEDERER. Öyleyse niye bize geldin? İnsanları sevmiyorsanız, onlar için mücadele de edemezsiniz.

HUGO. Parti'ye girdim, çünkü davası haklı ve dava haklı olmaktan çıktığında ancak ondan ayrılırım. İnsanlara gelince, beni ilgilendiren onların ne oldukları değil, ne olabilecekleri.

HOEDERER. Ama ben onları ne oldukları için seviyorum. Bütün şapşallıkları ve kusurlarıyla. Onların seslerini seviyorum

ve tutan sıcak ellerini ve derilerini, bütün derilerin arasında en çıplağı ve kaygılı bakışlarını ve her birinin kendi başına ölüme ve sıkıntıya karşı yürüttükleri ümitsiz mücadeleyi. Bana göre dünyada bir insan fazla veya bir insan eksik önemli. Bu değerli. Seni, seni iyi tanıyorum, yavrum, sen bir yıkıcısın. Sen insanlardan nefret ediyorsun, çünkü sen kendinden nefret ediyorsun; senin temizliğin ölüme benziyor ve düşlediğin Devrim bizimki değil: Sen dünyayı değiştirmek istemiyorsun, sen onu havaya uçurmak istiyorsun.

HUGO, *ayağa kalkar*. Hoederer!

HOEDERER. Bu senin hatan değil: Siz hepiniz aynısınız. Bir aydın gerçek bir devrimci değildir; ondan olsa olsa bir katil çıkar.

HUGO. Bir katil. Evet!

JESSICA. Hugo!

Kadın aralarına girer. Kilit içinde anahtar sesi. Kapı açılır. Georges ve Slick içeri girer.

Albert Camus, ***Adiller*** **(1949)**

Albert Camus bu piyesteki entrikayı 1905'teki Rusya'ya yerleştiriyor. Sosyalist-Devrimci gruba mensup olan bir grup terörist büyük Knyaz Sergey'e karşı bir bombalı suikast tertip eder. Camus "bütün şahıslar gerçekten var olmuştur ve benim dediğim gibi hareket etmişlerdir" der. Camus "bu büyük gölgelerden, haklı başkaldırılarından, zor kardeşliklerinden, cinayetle uyuşmak için sarf ettikleri ölçüsüz gayretlerinden" dem vurur. Adiller *ilk kez 15 Aralık 1949 yılında sahnelendi. Maria Casarès Dora Dulebov rolünü oynuyordu, Serge Reggiani İvan Kalyayev rolünü. Cinayet ve eyleme geçişin mesele edildiği izleyen sahnede bu iki şahıs görünüyor.*

KALYAYEV. Üzgünüm. Hepiniz tarafından sevilmeye ihtiyacım var. Örgüt uğruna her şeyi terk ettim. Kardeşlerimin benden

yüz çevirmesine nasıl katlanabilirim? Bazen beni anlamadıkları izlenimine kapılıyorum. Bu benim hatam mı? Beceriksiz biriyim ben, bunu biliyorum...

DORA. Onlar seni seviyorlar ve seni anlıyorlar. Stepan farklı.

KALYAYEV. Hayır. Onun ne düşündüğünü biliyorum. Schweitzer söylüyordu zaten: "Devrimci olmak için fazla olağanüstü." Onlara benim olağanüstü olmadığımı açıklamak isterdim. Beni biraz çılgın, çok spontan buluyorlar. Yine de, ben de onlar gibi fikre inanıyorum. Onlar gibi, kendimi feda etmek istiyorum. Ben de, becerikli, az konuşan, kendini gizleyen, etkili biri olabilirim. Yalnızca, hayat bana harika görünmeye devam ediyor. Güzelliği seviyorum, mutluluğu! İşte bu nedenle nefret ediyorum despotizmden. Onlara nasıl açılamalı? Devrim, tabii ki! Ama hayat için devrim, hayata bir şans vermek için, anlıyor musun?

DORA, *Ateşli bir şekilde.* Evet... (*Bir sessizlikten sonra, daha kısık sesle.*) Yine de, öldüreceğiz.

KALYAYEV. Kim, biz mi? Ah, demek istiyorsun ki... Bu aynı şey değil. Oh hayır! Bu aynı şey değil. Hem sonra, kimsenin bir daha öldürmeyeceği bir dünya kurmak için öldürüyoruz! Dünya sonunda masumlarla dolsun diye suçlu olmayı kabul ediyoruz.

DORA. Ya böyle olmazsa?

KALYAYEV. Sus, biliyorsun ki bu imkânsız. O zaman Stepan haklı olur. Ve güzelliğin suratına tükürmek gerekir.

DORA. Ben Örgüt'te senden daha eskiyim. Hiçbir şeyin basit olmadığını biliyorum. Ama senin inancın var... Hepimizin inanca ihtiyacı var.

KALYAYEV. İnanç mı? Hayır. Sadece birinin vardı.

DORA. Sende ruhun gücü var. Sonuna dek gitmek için her şeyi bertaraf edeceksin. Niçin ilk bombayı atmak istedin?

KALYAYEV. İçinde yer almadan terörist eylemden söz edilebilir mi?

DORA. Hayır.

KALYAYEV. Birinci sırada olmak gerekir.

DORA, *düşünüyor gibi görünür*. Evet. Birinci sıra var ve son ân var. Bunu düşünmeliyiz. İhtiyacımız olan... ihtiyacın olan cesaret, coşku burada.

KALYAYEV. Bir seneden beri başka hiçbir şey düşünmüyorum. Şimdiye dek bu ân için yaşadım. Ve şimdi olay yerinde, büyük knyazın yanında ölüp gideceğim. Son damlasına kadar kanımı kaybetmek ya da patlamanın alevinde bir ânda yanıp gitmek ve geride bir şey bırakmamak. Niçin bombayı fırlatmak istedim anlıyor musun? Fikir için ölmek, fikrin seviyesinde olmanın tek biçimi. Doğrulanma budur.

DORA. Ben de bu ölümü istiyorum.

KALYAYEV. Evet, bu kıskanılacak bir mutluluk. Gece, bazen işportacı minderimde dönüp duruyorum. Bir düşünce kemiriyor içimi: Bizi katil yaptılar. Fakat aynı zamanda öleceğimi de düşünüyorum ve o zaman kalbim yatışıyor. Gülümsüyorum, görüyor musun ve bir çocuk gibi tekrar uyuyorum.

DORA. İşte böyle, Yanek. Öldürmek ve ölmek. Ama, fikrimce, daha da büyük bir mutluluk var. (*Bir fasıla. Kalyayev ona bakar. O gözlerini indirir.*) İdam sehpası.

KALYAYEV, *ateşli bir şekilde*. Bunu düşündüm. Suikast sırasında ölmek bir şeyi bitmemiş bırakıyor. Suikast ile darağacı arasında, aksine, bütün bir ebediyet var, belki de insan için tek.

DORA, *ısrarlı bir sesle, elini eline alarak*. Sana yardım edecek olan düşünce. Borcumuz olduğundan daha fazla ödüyoruz.

KALYAYEV. Ne demek istiyorsun?

DORA. Öldürmeye mecburuz, değil mi? Tek ve biricik hayatımızı bilinçli olarak feda ediyor muyuz?

KALYAYEV. Evet.

DORA. Fakat, suikasta gitmek ve sonra darağacına gitmek,

iki kez hayatını vermek demek. Borcumuz olduğundan daha fazlasını ödüyoruz.

KALYAYEV. Evet, bu iki kez ölmek demek. Sağol, Dora. Kimse bize hiçbir konuda sitem edemez. Şimdi kendimden eminim.

Sessizlik. Neyin var, Dora? Bir şey demiyor musun?

DORA. Sana daha yardım etmek istiyorum. Yalnız...

KALYAYEV. Yalnız?

DORA. Yok, deliyim ben.

KALYAYEV. Bana güvenmiyor musun?

DORA. Oh, hayır, dostum, ben kendime güvenmiyorum. Schweitzer'in ölümünden beri, bazen garip fikirlere kapılıyorum. Ve sonra, zor olacağını sana söyleyecek olan ben değilim.

KALYAYEV. Ben zor olanı severim. Bana değer veriyorsan, konuş.

DORA, *ona bakarak.* Biliyorum. Sen cesursun. Beni kaygılandıran da bu. Gülüyorsun, kendini gaza getiriyorsun, coşkuyla fedakarlığa yürüyorsun. Ama birkaç saatte, bu düşten çıkmak ve harekete geçmek lazım. Belki de önceden bu konuda konuşmak daha iyi... bir sürprizden, bir başarısızlıktan kaçınmak için.

KALYAYEV. Başarısızlık olmayacak. Söyle düşündüğünü.

DORA. Eh öyleyse suikast, darağacı, iki kez ölmek, bu en kolayı. Kalbin bunu kaldırır. Ama birinci sıra... (*Susar, ona bakar ve tereddüt ediyormuş gibi gözükür.*) Birinci sırada, onu göreceksin...

KALYAYEV. Kimi?

DORA. Büyük knyazı.

KALYAYEV. Bir saniye, topu topu.

DORA. Ona bakacağın bir saniye! Oh! Yanek, bilmelisin, uyarılmalısın! Bir insan bir insandır. Büyük knyazın gözleri bel-

ki de sevecendir. Kulağını kaşırken göreceksin onu ya da neşeyle gülümsediğini. Kim bilir, belki de ince bir tıraş yarası vardır. Ve tam o ânda sana bakarsa...

KALYAYEV. Öldürdüğüm o değil ki. Ben despotizmi öldürüyorum.

DORA. Tabii, tabii. Despotizmi öldürmek lazım. Bombayı hazırlayacağım ve tübü mühürlerken, biliyorsun, en zor anda, sinirler gerilmişken, yine de kalbimde garip bir mutluluk olacak. Ama ben büyük knyazı tanımıyorum ve bu zaman zarfında karşımda otursa işler benim için daha az kolay olurdu. Sen onu yakından göreceksin. Çok yakından...

KALYAYEV, *şiddetle.* Onu görmeyeceğim.

DORA. Niçin? Gözlerini mi kapayacaksın?

KALYAYEV. Hayır. Ama Tanrı'nın yardımıyla öfke tam zamanında yetişecek ve beni kör edecek.

Kapı çalar. Tek bir tık. Hareketsizliğe bürünürler. Stepan ile Voynov içeri girerler. Sofada sesler. Annenkov içeri girer.

ANNENKOV. Kapıcıymış. Büyük knyaz tiyatroya yarın gidecek. (*Onlara bakar.*) Her şey hazır olmalı, Dora.

DORA, *kısık bir sesle.* Evet. (*Yavaşça çıkar.*)

KALYAYEV, *çıkarken ona bakar ve yumuşak bir sesle, Stepan'a doğru dönerek.* Onu öldüreceğim. Zevkle!

Fyodor Dostoyevski, *Ecinniler* **(1871/1872)**

Ecinniler *esinini XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki Rusya ve terörizm tarihine damgasını vuran Neçayev döneminden alır. Romanın başlıca entrikasını narodnik, anarşist ve nihilist hareketler arasındaki yol ağzında bulunan bir teröristin eylemleri etrafında örerek Dostoyevski gözünde XIX. yüzyıl Rusyası'nın kültürel dokusunu çürüten Batı kaynaklı çeşitli siyasal ve kültürel akımlarla hesaplaşır. Fakat Neçayev çok daha sonraları Lenin üzerinde derin etkiler bırakarak yazardan öcünü alacaktır.*

"Kendimi tamamen bizimkinin yerine geçecek geleceğin toplumunun nasıl örgütleneceği sorununa verdiğimden, toplumsal sistemlerin bütün yaratıcılarının, en eski zamanlardan günümüze dek, kendi kendilerini yalanlayan ve doğa bilimlerinden ve insan denen şu garip hayvandan anlamayan hayalperestler, dandik hikâye anlatıcıları, budalalar oldukları inancına vardım" diye devam etti Şigalyov. "Platon, Rousseau, Fourier alüminyum direklerden başka bir şey değiller; olsa olsa serçeler için işe yararlar, insanlar için değil. Oysa geleceğin toplumsal biçimleri kesinlikle şimdi belirlenmeli, sonunda hepimiz artık tereddüt etmeden eyleme geçmeye karar verdiğimizde, kendi dünyayı örgütleme sistemimi öneriyorum. İşte" diye bildirdi eliyle defterine vurarak. "Kitabımı size mümkün olduğunca kısa olarak sergilemek istiyordum; ama görüyorum ki biraz sözlü açıklamalar da eklemem gerek. Layiham kitabımın bölümlerine göre en az on akşam gerektirecek. (Birkaç gülüşme oldu.) Dahası, sizi uyarmalıyım ki sistemim henüz tamamlanmış değil. (Yeni gülüşmeler.) Kendi verilerim içinde kafam dağıldı ve vardığım sonuç sistemin temel fikriyle çelişir durumda bulunuyor. Sınırsız özgürlükten yola çıkarak sınırsız despotizme varıyorum. Buna bir de toplumsal sorunun benimkinden gayrı bir çözümü olamayacağını ekliyorum."

Gülüşmeler artmaktaydı; ama gülenler çoğunlukla gençlerdi, bir nevi intisap etmeyenler; Bayan Virginskiy'e, Liputin'e ve topal profesöre gelince, onların yüzleri belli bir kırgınlık ifade ediyordu.

"Siz kendiniz sisteminizi tamamlamayı başaramadıysanız ve bu sebeple umutsuzluğa düşmüşseniz, bizler ne yapabiliriz?" diye temkinle gözlemde bulundu subaylardan biri.

"Haklısınız, subay bey" diye cevapladı Şigalyov keskin bir tonla ve özellikle şu umutsuzluk terimini kullanarak. "Evet, umutsuzluğa hapsolmuştum. Ve yine de, kitabımda söylediğimden başka bir şey söylemek imkânsız; başka çıkış yolu yok. Başka bir şey bulunamayacak. Bu nedenle, zaman yitirmeden, din-

leyicileri on akşam boyunca kitabının okumasını dinlemeye ve sonra da bana ne düşündüklerini söylemeye davet etmekte acele ediyorum. Beni dinlemeyi reddederseniz, o zaman ayrılmaktan başka çare kalmaz, erkekler bürolarına, kadınlar mutfaklarına döner. Zira eğer sistemimi geri çevirirseniz, başka çözüm bulamazsınız, hiçbir şey bulamazsınız. Zamanınızı yitirdiğiniz için kaçınılmaz olarak geri gelmek mecburiyetine kalırsınız."

Bir hareketlenme başladı. Bazı sesler "Deli mi bu?" diye sordular.

"Gördüğünüz gibi" diye bitirdi Lyamşin, "kısaca Şigalyov'un umutsuzluğu söz konusu burada ve bütün mesele onun umutsuz olmak zorunda olup olmadığını bilmek."

"Şigalyov'un umutsuzluğu kişisel bir mesele" diye bildirdi kolejli.

"Şigalyov'un umutsuzluğunun hangi noktaya kadar bir kamu yararı olduğunu ve kitabını dinlemeye değip değmeyeceğini bilmek için oylama yapmayı öneriyorum" dedi neşeyle bir subay.

"Mesele bu değil" diye müdahale etti topal profesör. Genellikle konuşurken hafif bir alaycı gülümsemesi vardı, öyle ki şaka mı yapıyor, ciddi mi konuşuyor belli olmuyordu. "Hayır baylar, mesele bu değil. Bay Şigalyov kendini tamamen görevine adamıştır, dahası çok mütevazıdır. Kitabını biliyorum. Toplumsal sorunu kesin biçimde çözmek için, insanlığı iki eşit olmayan parçaya ayırmayı öneriyor. Onda biri mutlak özgürlük ve kişiliklerini kaybedip bir tür sürü haline gelecek onda dokuz üzerinde sınırsız bir otorite elde edecek; sınırsız bir itaat içinde tutulan bu sonuncular bir dizi dönüşümden geçerek bir yandan çalışmak zorunda kalmaya devam ederken diğer yandan ilkel masumiyet durumuna, ilkel cennet gibi bir şeye ulaşacaklar. Yazar tarafından insanlığın onda dokuzunu iradelerinden sıyırmak ve onları eğitim yoluyla sürüye dönüştürmek için önerilen önlemler son derece mükemmel; doğa bilimleri verilerine dayanan önlemler son derece mantıklı. Bazı sonuçlarını kabul edemeyiz, ama yazarın zekâsını ve bilgisini inkâr etmek mümkün değil. Koşullar

göz önüne alındığında, ona talep ettiği on geceyi veremeyecek olmamız hazin, zira ilginç şeyler duyacağımız muhakkaktı."

"İnsanlığı ne yapacağını bilemeyerek, onun onda dokuzunu köleliğe indirgeyen bu adamı ciddiye almanız mümkün mü?" diye sordu kaygıyla Bayan Virginskiy topala. "Bana uzun zamandır şaibeli geliyordu."

"Kardeşinizden mi bahsediyorsunuz?" diye sordu topal.

"Yine kan bağları! Benimle dalga mı geçiyorsunuz?"

"Hem, aristokratlara çalışmak ve onlara tanrılara itaat eder gibi itaat etmek korkaklıktır" dedi öğrenci kız kızgın şekilde.

"Benim önerdiğim bir korkaklık değil, cennet, yeryüzü cenneti ve başkası da olmayacak" diye bitirdi lafını Şigalyov yetkin bir tavırla.

"Ve ben," diye bağırdı Lyamşin, "yeryüzü cennetini kurmak yerine, insanlığın onda dokuzunu ne yapacağımı bilemesem de, onları havaya uçuracağım ve bilimsel ilkelere uygun biçimde huzur içinde yaşamaya koyulacak bir avuç eğitimli insanı hayatta bırakacağım."

"Böyle konuşmak için soytarı olmak lazım!" diye kınadı genç kız.

"Gerçekten bir soytarı, ama faydalı" diye fısıldadı Bayan Virginskiy.

"Belki de sorunun en iyi çözümü budur" diye müdahale etti Şigalyov heyecanla Lyamşin'e doğru dönerek. "Kuşkusuz farkında değilsiniz çok derin bir şey söylediğinizin, bay şakacı. Ama fikriniz hemen hemen gerçekleştirilebilir olmadığından, yeryüzü cennetiyle yetinmek gerek, zira bunu öyle adlandırmak gerekir."

"Tüm bunlar saçmalık!" diye ağzından kaçırdı dikkatsizce Verhovenskiy başını kaldırmadan ve tamamen kayıtsız bir edayla tırnaklarını törpülemeye devam ederek.

"Niye saçmalık olsun ki?" diye müdahale etti hemen topal

sanki Pyotr Stepanoviç'e saldırmak için uygun ânı bekliyormuş gibi. "Niçin saçmalık olsun ki? Bay Şigalyov'un insanlık aşkı biraz fanatik bir aşk; ama Fourier, bilhassa Cabet ve hatta Proudhon'un da çok daha despotik ve ilk bakışta fantezist bazı çözümlere taraftar olduklarını hatırlayın. Hatta Bay Şigalyov belki de onlardan daha makul. Sizi temin ederim ki, kitabını okuduktan sonra bazı fikirlerini kabul etmemek mümkün değil. O belki de diğerlerinden daha az uzaklaşmıştı gerçekçilikten ve onun yeryüzü cenneti hemen hemen gerçek cennet, hani eğer vardıysa, insanların kaybettikten sonra peşinden koştukları."

"Bu tür bir şey duyacağımı öngörüyordum zaten" diye homurdandı tekrar Verhovenskiy.

"İzin verin!" diye bağırdı giderek daha da kuduran topal, "günümüzde insanlığın gelecekteki örgütlenmesini konuşmak ve tartışmak düşünen bütün insanlar için neredeyse bir gereklilik halini almıştır. Bütün hayatı boyunca Herzen yalnızca bununla meşgul oldu ve kesin kaynaklardan biliyorum ki Belinskiy dostlarıyla birçok geceyi bütün küçük ayrıntılarına, geleceğin toplumunun, deyim yerindeyse, 'mutfak' ayrıntılarına dek toplumsal sorunu tartışarak geçiriyordu."

"Kafayı yitirenler dahi oldu" diye belirtti binbaşı.

"Tartışarak herhangi bir sonuca varmak mümkün ve diktatöre poz vererek sessizliği korumaya göre bu her zaman daha iyidir" dedi nihayet saldırıya geçmeyi göze alarak ıslık çalar gibi bir sesle Liputin.

"Bütün bunların saçmalıktan başka bir şey olmadığını söylerken hiç de aklımın ucunda Şigalyov yoktu" dedi lakayt bir şekilde Verhovenskiy. "Görüyor musunuz beyler" diye ekledi gözlerini biraz yukarı kaldırarak, "bana göre bütün bu kitaplar, Fourier, Cabet, 'çalışma hakkı', Şigalyov'un fikirleri, bütün bunlar her gün çıkan binlerce romana benziyor: Estetik bir zaman öldürme! Anlıyorum ki, bu küçük şehirde sıkılıp, kâğıt karalamaktan hoşlanıyorsunuz."

"İzin verin!" diye devam etti topal sandalyesi üzerinde kay-

kılarak. "Biz taşralıdan başka bir şey değiliz, doğru, ve dolayısıyla merhamete layık; fakat bildiğimiz kadarıyla dünyada o kadar sansasyonel bir şey olmadı ve bize göre cehaletimizden dolayı feryat figan etmemiz için sebep yok. Toplumu iyileştirmek için ne yapılırsa yapılsın sonuca asla ulaşılamayacağı belliyken, yabancı kaynaklı beyanatlar bizi çabalarımızı her şeyi yıkmak üzerinde birleştirmeye çağırıyor, oysa yüz milyon kelle kopararak durumu basitleştiriyoruz ve çukuru aştığımızdan daha eminiz. Mükemmel bir fikir, kuşkusuz, ama sizin Şigalyov'un onca hor görerek değerlendirdiğiniz fikrinden daha az gerçekleştirilemez değil!"

"Tüm bunlar çok güzel, ama ben buraya tartışmaya gelmedim" dedi umursamazca Pyotr Stepanoviç ve yaptığı gaftan kuşku duymuyormuş gibi mumu yaklaştırdı.

"Burada tartışmak için bulunmamanız üzücü, çok üzücü ve şu sıra üst başınızla fazla ilgili olmanız da üzücü."

"Size ne benim üstüm başımdan?"

"Yüz milyon kelle koparmak da dünyayı propagandayla dönüştürmek kadar zordur; belki de daha da zordur, özellikle Rusya'da" diye gözlemde bulundu yeniden ortaya atılan Liputin.

"Bütün umutlar şimdi Rusya üstünde toplanıyor" dedi bir subay.

"Evet, onun üstünde büyük ümitler kurulmuş görülüyor" diye cevap verdi topal. "Bir gizemli parmağın sevimli yurdumuzu bütün ülkeler içinde bu büyük eseri tamamlayabilecek en yeteneklisi olarak işaret ettiğini biliyoruz. Ama bakın size ne göstereceğim. Toplumsal sorunun propaganda yoluyla kademeli olarak çözülmesi durumunda, bundan hep bir şey kazanırım: Öncelikle, hoşça gevezelik etme imkânı ve ardından geleceğin hükümetinin benim toplumsal davaya verdiğim hizmetlere tanıyacağı ödül. Dolaysız bir çözüm durumunda yüz milyon kelle koparılmışsa, kişisel olarak benim buradan kazancım nedir? Bu tür öğretiler yayarak dilimizin koparılması riskiyle karşı karşıya kalırız."

"Kuşkusuz başta sizinki gider" dedi Verhovenskiy.

"Doğru diyorsunuz. En uygun koşullarda bu katliamı elli yıldan önce ya da diyelim otuz yılda tamamlayamayacağınızdan, çünkü bunlar koyun değil, muhtemelen kurbanlar direneceklerinden, son günlerini huzur içinde geçirmek için pılı pırtıyı toplayıp uzakta bir yere, belki bir adaya göçmek daha iyi değil mi? İnanın bana! –masaya parmağıyla vurdu– propagandanız olsa olsa göçü teşvik edecek, başka bir şeyi değil."

Zafer onundu. Taşranın en güçlü beyinlerinden biriydi. Liputin anlamlı bir şekilde gülümsüyordu. Virginskiy oldukça sersemlemiş görünüyordu; diğerleri tartışmayı canlı bir ilgiyle izliyorlardı, özellikle kadınlar ve subaylar. Herkes yüz milyon kellenin ajanının pes ettirildiğinin farkındaydı ve son bekleniyordu.

"Oldukça doğru bir fikir yaydığınızı söylemem lazım" diye mırıldandı daha da kayıtsız bir tonda ve hatta belli bir sıkıntıyla Verhovenskiy. "Göç etmek, fikir harika. Ama yine de, içinize doğan açık dezavantajlara rağmen, davamızı kucaklayan askerler her gün daha da çoğalıyor; sizden vazgeçilebilir. Eskinin yerine çağrılan yeni bir din söz konusu, önemli bir şey söz konusu, işte bu nedenle askerlerimizin sayısı artmakta. Ama siz, siz göç ediyorsunuz. Ve biliyorsunuz, ben size sakin bir adaya değil, Dresden'e yerleşmenizi tavsiye ediyorum. Öncelikle, bu şehir hiçbir zaman salgına tanık olmadı; ayrıca, kültürlü bir adam olarak kuşkusuz ölümden korkmalısınız; hem, burası Rus sınırından uzakta değil, öyle ki sevgili vatanınızdan gelirlerinizi size yollamak da kolay olacaktır; sonra, bu şehir sanat hazineleriyle doludur; üstelik siz bir estetsiniz, eski bir edebiyat öğretmenisiniz, sanırım. Son olarak, orada elinizin altında, minyatür halinde gerçek bir İsviçre olacak: Bu şiirsel ilham için elzem, zira siz kuşkusuz mısralar döktürüyorsunuz. Kısaca, enfiye kutusunda bir hazine."

Bazı hareketlenmeler oldu; subaylar sandalyelerinde kaykıldılar. Çok geçmeden, herkes aynı ânda konuşmaya başladı; ama topal zokayı yutmuştu:

"Hayır, muhtemelen Ortak Davayı bırakmayacağız! Göreceğiz..."

"Ne! Sizi önersem bizim gruba katılmayı kabul eder misiniz?" dedi aniden Verhovenskiy ve makası masaya koydu.

Herkes ürperdi. Bilmecemsi şahsiyet aniden maskesini çıkartıyordu. "Grup"tan bahsetmeye bile cüret etmişti.

"Kendini namuslu bir adam olarak gören kişi görevinde başarısız olamaz" diye cevap verdi rahat bir şekilde topal...

"İzin verin, şimdi söz konusu olan *ama* değil", diye onu böldü Pyotr Stepanoviç kurumlu bir edayla. "Size bana açık ve net bir cevap gerektiğini bildiririm, baylar. Buraya gelip sizi burada topladığımdan size açıklamalar borçlu olduğumun mükemmelen farkındayım (yine beklenmedik bir itiraf), ama sizin ruh halinizi bilmediğimden bunu yapmam imkânsız. Gereksiz sözleri bir kenara bırakarak –zira daha önce otuz yıl boyunca yapılan gibi otuz yıl daha laf uzatılamaz– size neyi tercih ettiğinizi soruyorum: Despotizm ağzınıza düşen iyi parçaları yutarken ve siz reddederken yavaş yöntem, yani toplumsal romanlar ve insanlığın kaderinin, bin yıl önceden, kâğıt üzerinde çözülmesi mi, yoksa hangisi olursa olsun ellerinizin bağını çözecek ve insanlığa tam bir özgürlük içinde ve kâğıt üstünde de değil, fiilen, kendi başına örgütlenme imkânı verecek hızlı bir çözüm mü? 'Yüz milyon kelle!' diye bağırılıyor. Bu sadece bir istiare belki de. Ya bir tane bile olmazsa? Hayal edilse ve kâğıt karalansa da despotizmin yiyip bitireceği yüz milyon değil, beş yüz milyon kelledir. Şunu bilin ki şifa bulmaz birini iyileştirmek için reçeteler kafi gelmez; aksine, geç kalırsanız hepimizi iltihaplandırır ve hâlâ dayanabileceğimiz genç güçlere hastalığı bulaştırırsınız; bu hepimizin kaybı olur. Eylem bazı riskler taşırken liberal ve uzdilli laflar etmenin çok hoş olduğunda sizinle hemfikirim... Zaten ben hatip değilim; buraya sizinle iletişim kurmaya geldim, saygıdeğer cemiyetten basitçe, seçime gitmeden, onu en çok neyin eğlendirdiğini beyan etmesini rica ediyorum: Bataklıkta kaplumbağa hızıyla debelenmek mi yoksa son sürat onu geçmek mi?"

MANİFESTOLAR, SÖYLEVLER VE KURAM (I)

Edward Saxby, *Öldürmek Cinayet Sayılmaz* **(1657)**
(Cromwell'e Karşı Anonim Risale)

Bu canavarı adaletin önüne getirmek özellikle bize ait bir görev, zira tıpkı kendi gibi bizim iyi insanlar indinde tiksinilen ve lanetlenen kişiler olmamıza yol açarak bizi kendi çirkefliğinin araçları haline getirdi. Başkalarının yalnızca özgürlükleri var savunacak, ama bizim fazladan şerefimiz var savunacak. Halkı onu izlemeye yönelttik, halk nezdinde ona kefil olduk ve bunu kendi başına yapamayacağı için onu cezalandırmamızı bizden bekleyebilir. Halkın katlandığı ve ebediyete intikal edecek şey bizim yüzümüze vurulacak: Zira sadece biz, Tanrı'nın bakışları altında, yarattığımız bu Canavarı alt etme gücüne sahibiz. Ve biz onu alt etmezsek, bütün insanlık bize onun bütün çirkefliklerini kabul ettiğimizi ve gelecektekilerden de sorumlu olduğumuzu söyleyecektir. Tiran gibi hareket eden bir krala katlanmak zorunda mıyız, bu kanıtlanmış tiranı çekmek zorunda mıyız? Bize saldıran aslana direnmiş bizler, bizi tehdit eden kurda boyun eğmeli miyiz? Bu duruma hiçbir çare yoksa da şöyle haykırabiliriz: "*Utinam te potius (Carole) retinuissemus quam hunc habuissemus, non quad ulla sit optanda servitus, sed quod ex dignitate Domini minus turpis est conditio servi*"; sana katlanmayı tercih ederiz (Charles) bu aşağılık tiranın boyunduruğu altında

eğilmektense. Demire vurulmayı arzuladığımızdan değil, ama efendinin niteliği bazen kölenin durumunu iyileştirdiğinden.

Ödevimizin, taahhütlerimizin ve şerefimizin bizden talep ettiklerini, güvenliğimizin ve çıkarımızın bize emrettiğini haklı olarak göz önüne aldığımızda, ister akılla ister erdemle olsun bu yılanı hayatta bırakmak sorumsuzluk olur. Öncelikle bizim onu yaralayacak tek güç olduğumuzu biliyor ve bizden korunmak için elinden geleni yapacaktır. Bize ne kadar hatalı ve kalleşçe davrandığının farkında ve hak ettiğini herkesten daha çok bildiği öcümüzden her zaman korkacak.

Nihayet, ilkelerimizi ve bunların yönetmek istediği keyfi iktidara ne kadar karşıt olduklarını biliyor ve dolayısıyla tiranlığa karşı hayatlarını zaten riske etmiş bizlerin fırsatımız olursa bunu yapmaya devam edeceğimizi makbul biçimde düşünür.

Eğer onu engellemezsek ve ondan kurtulmazsak bu mülahazalar kolayca onu bizden kurtulmaya ikna edecektir. Dinsel vecibelerini yerine getirirken şunu okur: "*Chi diviene patron*", vs; özgürlüğe alışkın bir kenti ele geçiren kişi onu yok etmezse onun tarafından yok edilir. Ve kendisine inanç beslediğimiz aynı yazardan [Machiavelli] kendi kendini kurtarmak için yeterli aklı ve cesareti olmayanları yok etme fırsatları bulabileceğini okuyabiliriz.

Bize gelince, kışkırttığı ve korkuttuklarına güvenmesini beklemek zorunda değiliz. Ona darbe vurmadığımız müddetçe o bizi alt etmeyi deneyecektir. Onu ele geçirirken kendisine yardım edenlere çok fazla dayanmamak tiranların iktidardayken uydukları bir kuraldır. Bunu yapmamak onların çıkarınadır zira kendi değerlerinin bilincinde olan bahtının failleri ona karşı biraz fazla pervasız ve ona hizmette daha az aceleci olurlar. Onun kendileri için yapabileceği her şeyi hak ettiklerini düşünürler ve hep daha çok şey beklerler; ve umutları boşa çıktığında (onları doyurmak asla mümkün değildir), hayal kırıklıkları onları hoşnutsuz ve hoşnutsuzlukları da onları tehlikeli kılar. Dolayısıyla tiranlar dostlarını şişe gibi kullandığı söylenen Dionysos örneğini izler-

ler: İhtiyacı olduğunda, onları yanında tutuyordu, ama ihtiyacı kalmadığında ve geçit kapalı olduğunda onları astırıyordu.

Bu yeterince uzun risaleyi bitirmek için: Tanrı'nın bilgelik ve cesaret bahşettiği her insan şerefinin, güvenliğinin, kendi iyiliğinin, ülkesinin iyiliğinin ve kendi nesline ve insanlığa karşı görevinin ona dünyayı bu mikroptan elinden gelen her yolla kurtarmasını emrettiğinden emin olsun. Hareketsiz kalarak ve kulaklarımızı tıkayarak başka ulusların bizi horgörüyle değerlendirmelerine, özgürlüğümüze kavuşamadığımız ve canavarın ölümüyle ya da bizim ölümümüzle onu elde edene dek savaşmaya devam etmek için yılgınlığa ve umutsuzluğa kendimizi bırakarak izin vermeyelim. Sindercombe denen şu yiğit eski Roma'ya layık bir ruh yüceliğinin örneğini verdi. Hayatta kaldıysa da, adı Brutus ve Cato'nunkilerle birlikte kayıtlara geçti ve tıpkı onlara yapıldığı gibi ona da heykeller dikildi.

Ama böyle bir erdemin içimizde bile anıtlarla ödüllendirilmediğini düşünmek için köleliğimizin bize bıraktığı cömertlik yokluğuna rağmen kendimize karşı yeterince sert olmayacağım. Her erdemli ruhta Sindercombe'a adanmış heykeller vardır. Ülke için canlarını verenler için yazılmış ağıtları okuduğumuzda; tiranların zulmüne karşı durmuş olan o büyük yücelik örneklerine hayran olduğumuzda, onların uzlaşmazlıklarını ve ne yolsuzluğun ne de terörün onları dostlarına ihanet etmeye sevk edememesini övdüğümüzde; Sindercombe'a heykeller dikiyoruz ve onun adını bu büyük ve soylu ruh üzerine söylenebilecek olan her şeyin gerçek bir baştaşı yazısı oluşturduğu anıtlara kazıyoruz. Halkın onun güpegündüz katlini engelleyeceği korkusuyla tiran onun soluğunu kesse de asla onun hatırasını ve kendi çirkefliğini yok edemez. Onun zehiri ancak tiranların âdetlerini anlamayanlara ve mümkün mertebe zalimliğine ve kurnazlığına alışamayanlara onu dayatan zavallı bir araçtan başka bir şey değildir. Sindercombe'un mezarının dikilitaşını kaldırabilir ve nasıl öldüğü bilinsin isterse, Barkstead ve celladının onu altında boğduğu yastık ve yatağı oraya yollayabilir. Ama bitirmek

için: Bu canavara büyük bir adamdan kurtulduğu için kendini güvenlikte sanması zevkini vermeyelim. Şuna bel bağlayabilir: "*Longus post illum, sequitur ordo idem petentium decus.*"

Destekçileri arasındakiler de dahil, ülkeyi kurtaranların içinde yer almayı arzulayan uzun bir kişi listesi var. Ve bu sonuca nasıl ulaşacaklarını çok iyi biliyorlar. Yatağı, masası tehlikeli; ve kendisininkilere karşı onu savunmak için başka muhafızlara ihtiyacı olacak. Ölüm ve yok oluş nereye giderse gitsin onu takip ediyorlar: Onu her yerde takip ediyorlar, onun seyahat arkadaşlarıdırlar ve silahlı adamlar olarak onun önüne çıkıyorlar. Saklı yerlerinde tehlike gizlenmiş, sönmemiş bir ateş onu yok edebilir; hastalık bekliyor onu otağında. Kılıcın çeliğinden kaçmalı ve bir demirden kemer yoksulları ezdiği ve terkettiği için, kendine ait olmayan bir evi vahşice üzerine aldığı için onu deşebilir. Tıpkı onun gibi, bunun tekrar meydana geleceğinden emin olmalıyız: Çünkü kötünün zaferi kısadır ve ikiyüzlünün sevinci kısa sürer. Ekselansları göğe yükselse ve başı göğe erse de, kendi gübresi gibi ebediyet için ölmüş olacak. Ve onu tanımış olanlar şöyle diyecekler: Nerede o?

Karl Heinzen, *Cinayet*
(*Die Evolution*, Biel, Şubat-Mart 1849)

I

Kediye kedi demeliyiz. Gerçek fışkırmalı, korkunç ya da hoş, barışın beyaz giysisi ya da savaşın kırmızı giysisi içinde. Açık sözlü ve namuslu olalım, peçeyi atalım ve her gün fiille ve tehditle, kan ve işkenceyle, prenslerin ve özgürlük savaşçılarının, Hırvatların ve demokratların top ve darağaçlarıyla bize verilen dersi açıkça ifade edelim: Cinayet tarihte ilerlemenin başlıca etkenidir.

Benciller öldürmeye başlıyorlar ve kısa zaman sonra düşü-

nürler tarafından taklit ediliyorlar. Ne yaparsa yapsalar, bu taraflar durmaksızın öldürmeye ve ölmeye maruzlar ve her birinin *ultima ratio*'su karşıtlarının basitçe ortadan kalkması.

Bu düşmanlarını ortadan kaldırma sanatı geniş bir çeşitlilikteki adlarla tanımlandı: Bir ülkede, onlar "yasal olarak" bir cellat tarafından öldürülüyorlar ve buna ölüm cezası deniyor. Bir başka ülkede, elde şiş pusuya yatılıyor ve buna cinayet deniyor; başka yerlerde bu yok ediş büyük ölçekte tertip ediliyor ve o zaman ona savaş adı veriliyor. Gün ışığında incelendiğinde, bu farklı adlandırmalar oldukları gibi görünürler: Yüzeysel; zira ister idam edilmiş, öldürülmüş ya da ister parçalara ayrılmış olayım, sonuç aynıdır. Öbür dünyaya gönderilmişimdir ve bu öbür dünyaya gidiş düşmanlarımın hedefidir. Hiçbir aklı başında ve açıkfikirli kimse hasımlarından kurtulmanın bu değişik yollarını bazen kabul edilebilir bazen mahkûm edilebilir kılan bu cepheden ayrımı kabul edemez. Bu ayrımlar yasal veya dinbilimsel kurgulara dayanır ve her durumda hasımlarını ortadan kaldırmaya indirgenen olguları hiçbir şekilde değiştirmez.

İnsanlığın ve adaletin temel ilkelerine uygun olarak bir başka insanın gönüllü katlinin insanlığa karşı bir suç olduğunu, hiç kimsenin hangi bahaneyle olursa olsun, bir başkasının hayatını yok etmeye hakkı olmadığını ve birini öldüren veya öldürten herkesin çok basitçe bir katil olduğunu savunuyoruz. Fakat düşmanlarımıza, onların cellatlarına ve askerlerine, onların "büyük ihanet" yasalarına ve soruşturmalarına, modern toplarına ve tüfeklerine, şarapnellerine ve Congreve füzelerine karşı insanlığımızla ve adalet ideallerimizle bir yere varamayız; bir soruşturma memurunun veya bir generalin bir eşkıya veya bir partizanla aynı türde bir katil olduğunu ileri sürmekle yetinmemiz ondan tamamen "yasal" biçimde yararlanabileceğimiz konusunda bizi ikna etmeye yarar ancak.

Öyleyse pratik olalım, düşmanlarımızın yaptığı gibi kendimizi katil diye adlandıralım, bu büyük tarihsel aleti kendisine yapıştırılan ahlakçı tiksinmeden kurtaralım ve kendimize düş-

manlarımızın cinayet alanında özel bir ayrıcalığa sahip olup olamayacağını soralım. Cinayet her zaman bir suçsa, o zaman herkes için yasaklanmıştır; eğer bir suç değilse, herkes için serbesttir. Cinayetin kendi başına bir suç olduğu fikri bir kez bertaraf edilirse geriye yalnızca düşmana karşı mücadelesinin haklılığına inanmak ve kendine ondan kurtulmanın yollarını sağlamak kalır. Basit mantık da tarihsel olguların tetkiki gibi bizde bu sonucu yaratırlar. *Hiçbir* cinayeti, *hiçbir* katli işlemek istemeyiz, ama eğer düşmanlarımız aynı fikirde değillerse, cinayeti haklı gösterebiliyorlar ve bu ayrıcalığı kendilerine bahşetmeye dek ileri gidebiliyorlarsa, zorunluluk bizi onu tartışmaya zorluyor; ve bu zorunluluğu insanlığın iyiliği için yüz binlerce insanı darağacına mahkûm eden Robespierre'in eyleminden ayıran adım büyük değil.

Bireysel veya kitlesel cinayetin bir zorunluluk, tarihsel bir emele varmak için kaçınılmaz bir araç olduğunu düşmanlarımız tarafından öğretilen temel bir ilke olarak sayıyoruz. Şimdiyse bu kanlı aracın kullanılmasının ne zaman haklı olduğunu ve ne zaman olmadığını belirlemek için bu meseleyi farklı açılardan ele alalım.

Okulda öğrenciyken tiran Hipparkos'u öldüren iki genç kahramanın, Harmodios ile Aristogiton'un öyküsünden çok heyecanlanmıştık. Bize bu öyküyü anlatanlar ve bu cinayeti görkemli bir vukuat olarak takdim edenler bütün gözenekleriyle ahlakı, sadakati ve Tanrı korkusunu yayan kralın mürebbileriydi. Onlardan hiçbir zaman Harmodios ve Aristogiton'un "menfur katiller", "anarşistler", "ajitatörler", vs. olduklarını işitmemiştik. Ne de kurban Hipparkos'un bir "meşru yönetici", bir "kutsal kişi", vs. olduğunu. Ne de onu öldürmek yerine, "anayasal yollar"dan indirebileceklerini. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Ülkedeki bütün okul çocukları, daha baştan "harmanisinin içinde sakladığı hançeriyle tiranı apansız yakalayan bir katili" anlatan, sonra da tiranı katilin dostu yapan çok saygıdeğer Schiller'in bir şiirini ezberden okurlar. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Mucius Scaevola vatanının bir düşmanını öldürmek niyetiyle Kral Porsenna'nın kampına sızdı. Yanlışlıkla Porsenna'nın yazmanını öldürdü. Bilahare Porsenna'ya kendisiyle beraber 300 Romalının da onu öldürmek için yemin ettiğini bildirdi. Bütün tarih kitaplarında ve okullarda Scaevola bir kahraman olarak övüldü ve kimse onun yerini almaya hazır 300 Romalı olgusuyla uğraşmadı. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Büyük Sezar'ın başlıca hasımlarından ve katillerinden biri de Sezar tarafından evlatlık alınacak denli sevecenlikle sevilen Brutus'ten başkası değildir. Hiç kimse bu cumhuriyetçinin bir katil, hatta baba katili olmak için her türlü duyguyu ve minneti çiğnemesinden rahatsız olmadı; tersine, kralcılar, ahlakçılar, cumhuriyetçiler ve "anarşistler" onu hep tarihin en büyük adamlarından biri ve "son Romalı" olarak gördüler. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Pagan antikçağda bir tiranın katli haklı, şerefli ve herkesin ödeviydi ve kralın mürebbilerinden ya da Hıristiyan çağımızın profesörlerinden hiçbiri bu noktaya karşı çıkmazlardı. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Daha yakın tarihten örnekler alalım.

Sand hain Kotzbue'yü bir kalem darbesiyle ortadan kaldırmak yerine bir hançerle öldürdü.

Gericiler onu parmakla gösterdiler, oysa liberaller kişiliği ve mevkii böyle bir önlemi hak etmeyen bir insanı öldürmek için hayatını riske ettiğinden üzüntü duydular. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Statz (aynen böyle) isminde genç bir Alman Napoléon'u öldürmeye çalıştı, ama engellendi ve yakalandı. Bu genç adam bu teşebbüsü için kiralanmıştı ve adı kuşkusuz Almanya'da en meşhurların arasına girecekti eğer hançerini tarihin en güçlü insanlarından birinin gövdesine saplayarak amacına varsaydı. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Frankfurt-am-Main'da iki milletvekili, Lichnowski ile Auerswald

öldürülmüşlerdi. Gerici ve anayasacı partiler hep birlikte buna felaket öfkelendiler ve merkezi otoriteler katilleri yakalamak için kıtanın yarısını seferber ettiler. Viyana'da, bir başka milletvekili, Robert Blum, Windischgrätz'in müritleri tarafından öldürüldü ve merkezi iktidar hiçbir sonuca varamayan birkaç önsoruşturmayla kendini sınırladı. Eğer Robert Blum bir Alman milletvekili olmak yerine bir Alman prensi olsaydı, "ulusal parlamento" merkezi otoritelerden Avusturya'ya savaş ilan etmesini talep ederdi. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

Frankfurt'ta Prens Lichnowski ile Kont Auerswald öldürüldü. Viyana'da ise halktan bir adam, Robert Blum. İlk örnekte, gerici parti öfkelendi ve "anarşistleri" yuhaladı. Bay Auerswald'ın mirasçıları için bir soruşturma tertip edildiğinde, bu zengin partiden kaynaklanan sempati işaretleri çok zayıf bir toplama indirgendi. İkinci cinayet milletvekilinin partisi içinde öyle bir kedere yol açtı ki, yüzlerce kilisede cenaze hizmetleri yapıldı ve ailesi hızla zenginleşti. Buradan hangi sonuca varabiliriz?

İşte kuşkusuz bu olgulardan çıkarabileceğimiz birkaç sonuç:

Tarih her şeyden önce bir katili motivasyonları üzerinden yargılıyor gibi görünüyor. Tarih katilin kendisini mahkûm eder gibi gözükmüyor.

Katile ahlaki tepki, ona tepki gösterenlerin çıkarlarının fonksiyonu gibi görünüyor, eskiler tarafından bir erdem gibi görülen şey güzelce cilalanmış çağımızda bir suç gibi görülüyor. Eski Yunanlıların caniyane işlerini bu kadar keyifle tercüme eden hiçbir profesör bu işlerin olgulardaki tercümesini salık vermez.

Katilin cesur davranışı en az eylemin kendisinin başarısı kadar dikkate alınır.

Cinayet ancak yok edilmesi zararlı bir iktidarın temsilcisi veya destekçisinin ortadan kaldırılması anlamına gelen bir kurbanı vurduğunda haklı bulunmuş olur.

Yalnızca "adi katiller" gibi "adi hırsızlar"ın sonu darağacında biter, oysa büyük balıklar hep sıyrılmasını bilirler.

Yalnızca özgürlük partisinin şehitleri vardır, gerici partilerin ise yalnızca araçları.

Kitlesel cinayetleri, savaş denen örgütlü cinayetleri dikkate aldığımızda benzer sonuçlara varırız. Eskiden, hukuk en doğruların yanındaydı, ama onu en güçlülere bırakmak zorunda kaldılar. Eskiden, ideal belirleyici etmendi, oysa bugün kişisel çıkarla yer değiştirmiş durumda. Eskiden, adalet hakemdi, bugün partiler. Eskiden, fikirler kesindi, bugün fayda. Örgütlü cinayet ya da savaş kendi başına bir gereklilik olarak kabul edilir. Bu bıçak gibi bir alettir ve sorulan soru onun şu ya da bu amaca uygunluğudur ve ona ulaşıp ulaşamayacağını bilmektir.

Cinayet fikri bir kez kabul edildikten sonra pratikte gördüğümüz şey ahlaki sorunun temelinin olmadığı, yasallığın amaçsız olduğu ve yalnızca siyasetin hâlâ güncel göründüğüdür. Amaca ulaşıldı mı? Cinayeti tasarlayıp tertip eden sizin kendi cinayet kuramınızı kabul etmeye bizi zorlayarak kendimize sormamıza izin verdiğiniz tek soru bu.

Mümkündür ki cinayet yalnızca tarihsel değil, fiziksel de bir gereklilik. Mümkündür ki atmosfer ya da yer kabuğu kimyasal ya da diğer ihtiyaçlarını tatmin etmek için belli miktarda insan kanına ihtiyaç duyuyor. Bu ihtiyaç varken bile, kimse bizi aristokratların kanının buna demokratlarınkinden daha az uygun olduğuna ikna edemez. İnsan hakları savunucularının doğanın kan ihtiyaçlarını tatmin etmek için kendi kota paylarını vermek zorunda olduklarını belirten bir fizik yasası yoktur. Öyleyse kendimize düşmanlarımızdan bazı şeyler talep etmek için yeterince güçlü olacağımız zamanın gelip gelmediğini –ya da gelip gelmeyeceğini– sormalıyız. Diğer partiler tarafından zaman içinde biriktirilen borçları ibra etmek için özellikle kirli hesaplar sunmak genel olarak demokratik partilerin doğasından kaynaklanır. Fransız Devrimi devasa bir ölü sayısıyla bu bakiyenin alacağı biçimin ve alametlere inanılacak olursa, Avrupa Devriminin ne menem bir şey olacağını önceden gösteren bir gösterimidir. Gerici partinin hiçbir zaman, şimdi bile, cinayetlere bir itirazı

olmadı. "Bu cinayetleri işleyecek araçlara sahip miyim ve bu cinayetler amaçlarına ulaşacak mı?" Gericiliğin kendine her zaman sorduğu tek soru budur.

Bu soruya hangi cevabı verebiliriz? Biz bilinçli Almanlar hocalarımıza bir Metternich'ten, bir Nikolay'dan, bir Windischgrätz'den ya da bir Napolili Ferdinand'dan kurtularak nasıl Harmodios, Mucius veya Brutus'ten daha cani olacağımızı soruyoruz. Bir başka deyişle, milyonlarca kişinin katlinden ve işkenceye tâbi tutulmasından sorumlu birçok kişiyi öbür dünyaya göndermişsek, hocalarımız bizimle Yunanların ve Romalıların diliyle konuşuyorlarsa, bize şöyle derler: Kendinize cesaretiniz ve fedakarlık duygunuz nereye kadar diye sorun. Ama bizimle Almanca konuşurlarsa, polisi çağıracaklardır. Bu ikilemden nasıl çıkılır?

Düşmanlarımız bizim yardımımıza gelecekler. İnsan öldüren şiddetleriyle düşmanlarımız bize cinayetin tarihsel ilerlemenin başlıca aracı ve yüzyılımızın en övgüye değer sanatının komşusunu öldürmek olduğunu ispat ederler. Ferdinand Napoli'yi bombalar, Radetsky Lombardları öldürür, Windischgrätz Viyana'ya bir saldırı tertip eder, Jelacic Hırvatlarına kurbanlarının bağırsaklarını deşmeye izin verir, "Büyük Olim" bütün katillerini yerinde bırakır ve çar kana susamış yüz binlerce küçük yoldaşıyla birlikte ricat eder. Bu insanların hiçbiri birkaç taç kurtarmak ve insan haklarını ayaklar altına almak uğruna kentleri baştan sona imha etmek, ülkeleri yerle bir etmek, en iyi insanları öldürtmek, masumları katletmek, kadınların ırzına geçmek, çocukları kazığa oturtmak, kısaca, eski zamanların hayvanlığını ve barbarlığını canlandırmak fikri karşısında geri çekilmez. Ya biz?

İcatlar diğer alanlardaki gelişmeyle atbaşı gidiyor. Düşmanlarımız, kitlesel imha araçlarıyla, yıkım ajanları olarak bugünün ordularıyla rekabet edecek bu icatları uyaracaklardır. İnsanlığın en büyük lehdarı birkaç kişiye binlercesini yok etme imkânı verecek aracı bulacak olandır. Cinayetin suç ortakları oldukları düşünülen insanların bir konvoyunun bir kordit patlamasının

ardından yoldan çıktığını; tam tekmil barbar istilacı bölüklerinin gelir gelmez parçalara ayrılmaları için kaldırım taşlarının altına bombaların yerleştirildiğini; havaya saçılan zehir dolu konteynerlerin muhtemelen alayların üzerine çöktüğünü ve onları büsbütün yok ettiğini; içi kordit dolu yeraltı odalarının yüz bin cani kölesini öldürerek şehirleri imha edebildiklerini öğrendiğimizde: Bu yöntemler bize barbar partisinin kütlesiyle özgürlük partisinin hangi uçlara indirgendiğini gösterirler. Gericileri öldürürken vicdanın sesinin dinlenmesi tam bir kararlılık yokluğunu gösterir. Adaletin ve insanlığın savunucuları olarak bizi onlara cevap vermeye zorlayarak mümkün olan her yere yıkıcılık tohumları atıyorlar. Kossuth enerjik bir adamdı, ama fazla yaratıcı bir yanı yoktu ve özellikle kordite yeterince güvenmiyordu.

Barbar partisini yok etmek için bir kıtanın yarısını havaya uçurmak ve oluk oluk kan akıtmak zorunda olsak bile, bunu yapıyoruz diye en ufak bir kuruntumuz olmamalı. Bu yolla milyonlarca barbarı tabuta koyduğunun bilincinde olarak neşe içinde hayatını vermeyenin göğsünde cumhuriyetçi kalp yoktur.

II

Son makalemde, "insanlığın en büyük lehdarı birkaç kişiye binlercesini yok etme imkânı verecek aracı bulacak olandır" diye yazmıştım.

Demokrat Parti bütününde bu sonuca varmak için ne gerekiyorsa yapmak zorundadır. Cinayetin, pasif ya da aktif biçimlerinde, kaçınılmaz bir şey olduğunu söylemek bakımından elbette aynı fikirdeyiz; sahip olduğumuz tek seçim ister özgürlüğü savunmak için öldürülmek, ister onun için öldürmek olduğunda, bir demokratın barbarlara karşı başını kendiliğinden cellat kütüğüne koyabilecek kadar insanca duygulara sahip olabileceğini hayal etmek zordur. Dolayısıyla izlenecek yol hakkında şüphe yoktur. Yakında barbarlık partisiyle başlayacak (ya da zaten baş-

lamış olan) olan bu ölümcül savaşta nasıl galip geleceğimizle uğraşmalıyız yalnızca. Şimdiye dek, barbarlık partisi cinayetin kullanılmasında bizden çok daha üstün olduğunu gösterdi. Yüzyıllardan bu yana cinayet onların başlıca tetkik konusu. Yüz binlerce aşağılık katil eğittiler ve örgütlediler. Öyle cinayet aletleri ve öyle imha araçlarına sahipler ki, Arşimet olmadan (ve "da mihi punctum"* koşulu yerine geldiği ölçüde) astronomiyi birkaç seçkin gezegenin ve diğer yıldızların tetkikinden mahrum bırakabiliriz. Doğanın, bilimin, sanatın, sanayinin, gayretin, cimriliğin ve kana susamışlığın yol açabildiği veya icat edebildiği her şey insan partisini, özgürlük partisini yok etmek ve katletmek için barbar partisinin emrindedir. Kan onların alfası ve omegası, amaçları ve araçları, derin zevkleri ve hayatları, rüyaları, idealleri, tek ve biricik ilkeleridir. Varsın öyle olsun: Kana kan, cinayete cinayet, yıkıma yıkım. Özgürlük ruhu doğru ölçüsünü almalı, gerçek gücünü göstermeli ve batacaksa kendi kendini imha etmelidir.

Sık sık özgürlük partisinin sayıdan endişelenmemesi gerektiği, yalnız kendi ilkesinin ona zafer kazandırdığı, ne kadar güçlü olursa olsunlar sonunda düşmanları üzerinde galebe çalacağı ileri sürülmüştür. Yunanlar, İsviçreliler, Hollandalılar örneği verilir. Bu örnekler bizi avutmak ve bize umut vermek için yüzyıllardır tekrarlanır durur. Bana göre, bu umut kırıntıları bizim kararsızlığımızı ve boş inancımızı güçlendirmekten başka bir işe yaramazlar. İlkbaharın kışa galebe çalması gibi ilerlemenin de gericilik üzerinde galebe çaldığı kesindir; ama bu önermenin doğruluğu nerede? nasıl? ve ne kadar zamanda? gibi sürü sepet soruya cevap vermez. Bu değişkenler önemli ve canalıcıdır, zira yüzyıllar için ilerleme yasalarının bir işe yaramadığına karar vermişlerdir, oysa ki birkaç tabanca kurşunu, birkaç top ve biraz korditle bu yasa bu aynı kişiler ve bu aynı yüzyıllar için uygulanabilirdi.

Aynı zamanda, özgürlük partisinin barbarlık partisi üzerindeki ahlaki gücüne ve nihai zaferine bu muğlak inanç bir uyu-

tucudan, bir özyıkım aracından başka bir şey değildir. Sağduyu katillerin bıçağı boğazımıza değene kadar bazı saldırılara karşı kendini savunmayı yasaklayan bir yasayı kabul etmemeyi tavsiye eder; tıpkı babalara oğulları kendilerini savunmayı öğrensinler diye kendilerini öldürtmelerini emreden bir yasayı reddettiği gibi; tıpkı o on tane sıkarken düşmana birden fazla kurşun sıkmayı yasaklayan bir yasayı kabul etmeyi reddettiği gibi; zehirle ve ateşli silahlarla savaşan bir düşmanla savaşmak için su fırlatıcıdan yararlanmayı emreden bir yasayı kabul etmeyi reddettiği gibi. Tıpkı herkese doğası her türlü barış anlaşmasına ayak direyen ve varlık ilkesi bile asla düzelmemek olan bir düşmanla bir uzlaşmanın mümkün olduğuna inanmayı emreden bir yasayı kabul etmeyi reddettiği gibi. Bu nedenle, bir kez daha, diyorum ki kana kanla, cinayete cinayetle, yıkıma yıkımla cevap vermek zorundayız.

İlericiler azınlığının gericiler çoğunluğunun üzerindeki niteliksel üstünlüğünü ileri sürenler koşulların ve mücadelenin ne derece değiştiğini görmekte zorlanıyorlar. Bir tüfeğin bin tane özgürlük savaşçısından daha fazla cesareti vardır ve şarapneller veya misket Spartalı veya Tebaili bir askeri birliği mi, bir konfedere ya da Macar müfrezesini mi kırıp geçirdiklerini önemsemezler. Eskiden, sürekli ordular sistemi geliştirilmeden önce, cesaret ve fiziksel kuvvet basit cinayet araçlarıyla yer değiştirmeden önce, korkaklar için çok uzun bir mesafeden yıkım başlatmak mümkün olmazdan önce, orduların donatım maliyeti halka gelirlerinin yarıdan fazlasına mâl olmadan önce, silaha sahip olma ve kullanım talimi böyle bir dengesizliğe ulaşmazdan önce, adam adama ve göz göze dövüşülebildiği zaman, o zamanlar, özgürlük ruhuyla ve umutsuzluktan doğan bir cesaretle güdülenmiş küçük bir grup insan için sadece bir despotun buyruklarını izleyerek hareket eden üstün bir aşağılık katiller gücünü kolayca yenmek mümkündü. Bugün koşullar değişti. Savaşçılara rehberlik eden manevi güç her zaman önemli ve imha araçlarının eşitliğinde bir özgürlük savaşçıları müfrezesi

bir despotun eşdeğer paralı asker birliğini kesin dağıtabiliyordu. Ama barbarların

Örgütlenme
Eğitim
Sayı
İmha aracı

bakımından üstünlüğü, hemen bütün yakın zamandaki savaşların gösterdiği üzere, öyle büyük ki bu üstünlüğün özgürlük savaşçısının ruhuyla ve davasının haklılığıyla dengelenebileceğini ileri sürmek basitçe gülünçtür.

Olduğumuzdan daha pragmatik, daha kararlı, daha enerjik ve daha ihtiyatsız olmamız lazım. Bu "özgürlük ruhu" hançerlere ve zehire alışmak zorunda ve "haklı dava" iktidarın ve korditin revaklarına tutunmalı.

Tetkikimizin amacı aşağıda özellikleri verilen imha araçları aracılığıyla örgütlü kitlelerin sayısal avantajını bertaraf etmeye yarayacak yeni cinayet yöntemleri icat ederek barbarlar partisinin üstünlüğünün ortadan kaldırılması olmalı:

1. az sayıda kişi tarafından kullanılabilirler.
2. daha çok zayiata yol açarlar ve hedef olarak alınan çok sayıda kişiyi öldürürler.

Barbarlar partisinin elinde ona top üretmesini sağlayan silah fabrikaları, barut üretmesini sağlayan barut imalathaneleri var ve toplarını bataryaya yerleştirmekte ve onları barutla doldurmakta tamamen özgür. Bizde bunlardan hiçbiri yok. Top satın almak için paramız yok ve olsaydı bile bunu açık açık gösteremezdik: Birkaç polis yeterdi bunu elimizden çekip almak için. Dolayısıyla birinci sorun görünmeden üretilebilecek, dikkat çekmeden taşınabilecek, büyük çaba gerektirmeden kullanılabilecek ve son olarak büyük toplar kadar etkili olan araçların icat edilip edilemeyeceğini bilmek.

Barbarlar partisinin elinde şarapneller, Congreve füzeleri, vs. var. Bu araçlar olsa olsa çok sayıda insanı yok etmek için kulla-

nışlı veya pratik araçlar. Yüz kişilik bir grubun ortasına atılan bir füze yüz kadar kişiyi öldürebilir; bir kişinin üstüne atıldığında ise muhakkak ıskalayabilir ve çok küçük bir ihtimalle hedefine varsa bile onca imha potansiyeline rağmen sadece onu öldürür. Bu durumda bir kişinin birkaç yüz kişilik bir gruba fırlatıp hepsini öldürebileceği bir tür füze yaratmak mümkün değil mi? Birkaç kişiyi, öldürme peşindeki barbar kitlelere hiçbir faydası olmayacak, ama bu birkaç kişiye binlerce barbarın güvenliğini tehdit edebilme ürkütücü gücünü verecek imha araçlarına ihtiyacımız var. Dolayısıyla icat kapasitemiz temerküze, bir nevi homeopatiye, imha potansiyelleri fizik ve kimya tarafından gündeme getirilmiş maddelerin hazırlanmasına meyletmeli ve maliyetlerini en aza indirecek, taşınmalarını kolay kılacak ve fırlatımları için gerekli çabaları azaltacak bir şekilde bu maddelerin kullanımı sorununu çözmelidir. Sözgelişi basit bir tüfekle bir ordunun düzenli saflarına şarapnelin veya misketin yıkıcı sonuçlarıyla birlikte ateş etmek mümkün olsaydı, bir düzine demokrat partizan bir barbar topçu bataryasından daha fazla zayiat verdirebilirdi ve barbar partisine üstünlüğünü veren büyük ölçekli örgütlenme ve ölüm araçlarının birikimi anında faydasız hale gelirdi.

Bırakın bir fişekçi çavuşu ya da bir topçu olmayı, bir kimyager bile olmayan ben bu tür bir icadın ortaya çıkardığı sorunların aşılabilir olup olmadığını dahi bilmiyorum; fakat insanların icadi potansiyelinin gerçekleştirmeyi başardıklarını göz önüne alınca bunların aşılamaz olmadıklarını düşünüyorum. İtalyanlar, Polonyalılar ya da Macarlar gibi para sorunları olmayan bu devrimciler buna ulaşmak için varlarını yoklarını ortaya koyacaklardır. Başarı gecikmeyecektir.

Ama bu yeni icatların yanında, kendimizi katiyetle kararlı göstermeye de son derece ihtiyacımız var, barbar şiddet ve cinayet sistemine onu yok etmeye yarayacak bütün yollarla karşı durmaya hazırlanmamızı sağlayan bu katı kararlılığa. Macaristan savaşının başında Macarlar zincirli gülleler kullanmaya başladılar ve hassas Windischgrätz, savaş sözleşmelerinin bu gayri-insani ihlaline kar-

şı protestoda bulundu. Macarlar eğer Herr Windischgrätz kendilerine birkaç Congreve füze bataryası vermeye hazırlarsa gönüllü olarak onları bir tarafa bırakacaklarını bildirdiler. Bütün zevklerini ve şereflerini kitlesel cinayetten alan profesyonel barbarlar için hasımları geriliklerini yeni, daha etkili araçlar kullanarak kapatmaya çalıştığında insanlığa ve savaş sözleşmelerine başvurmak ne kadar da naif. Despotizm cücesi Herr Windischgrätz için Viyana'yı yakmak ve Macarların ezilmesi emrini vermek "insanlığa" aykırı değil. Ama haklı bir davayı savunan Macarlar için Hırvat katillerin topraklarını istila etmesini engellemeye çalışmak için zincirli gülle kullanımı "savaş sözleşmeleri"ne aykırı. Macarlar Raab'ı terketmeden evvel eti zehirledikleri zaman Herr Windischgrätz hangi protestoları yapmadı ki! Açık sözlü olmak gerekirse, bu olaydaki tek üzüntüm kendilerine Hırvat diyen bu birkaç bin vahşi hayvanın ve Avusturya despotizminin kurtarıcılarının gebermek için yeterince yememiş olmalarından kaynaklanıyor. Fikrimce birkaç bin sıçanı zehirlemek birkaç bin Hırvatı zehirlemekten "daha utanç verici" ve "daha ahlaksızca"dır. Eğer Hırvatlar ve efendileri zehirlenmek ya da Macaristan'da zincirli güllelerin hedefi olmak istemiyorlarsa, bundan kaçınmanın çok basit bir yolu var: Macar halkını rahat bırakmak ve haklarına halel getirmemek. Ama bu haklara tecavüz ederlerse ve Macarlara caniyane niyetlerle yaklaşılarsa, Macarların da sayıca, örgütçe ve ölüm araçlarınca üstün bir düşmanın yok edilmesi emellerine varmak için gerekli bütün yolları kullanma yetki ve ödevleri vardır. Macarlar biraz daha az insani yollar kullansalardı ve "savaş sözleşmeleri"ni daha düzenli biçimde ihlal etselerdi çok daha güvende olurlardı. İtalyanlar için de durum aynı. Devrimciler barbarların gece gündüz her ân hayatlarından endişe duyacakları bir durum yaratmalılar. Her damla su, her kaşık yiyecek, her yatak, her çalılık, her kaldırım, her yol ve her şantiye, duvardaki her delik, her arduvaz, her saman destesi, her künk, her değnek, her topluiğne onları öldürebilir. Bizim için olduğu gibi, onlar için de korku çığırtkan ve ölüm cellat olsun! Cinayet onların şiarları mı? Cinayet

onların cevabı olsun! Cinayet onların ihtiyacı mı? Cinayet onların borcu olsun! Cinayet onların savı mı? Onların çürütülmesi olsun!

Avrupalı barbarlar partisi bize kendimizi cinayet tetkikine ve öldürme sanatını en üst noktasında rafine etmeye adamaktan başka seçim bırakmadı. Yakın zaman önce, Avusturyalılar Viyana'yı ateşe vermek için kullanmayı düşündükleri "ölüm balonları" icat ettiklerini ilan etmişlerdi açıkça. Hiçkimse ahlak ya da insanlık adına buna karşı çıkmamıştı. Ama öylesine "insani" ve "ahlaklı" olan yüksek sosyete, kuşkusuz bir devrimcinin özgürlük partisinin barbarlar partisinin caniyane niyetlerine bizzat cinayetle karşı durması gerektiğini belirtmekteki ısrarı karşısında kasılma nöbetine girecektir.

Daha fazla insanlığa giden yol barbarlığın doruğundan geçmek zorunda. Düşmanlarımız bu ilkeyi bir siyaset yasasına çevirdiler ve dolayısıyla bizim de onların "yasa"sına, "anayasa usulleri"ne uymamız ya da kendimizle beraber özgürlüğü de gömmemiz gerekir.

Mihail Bakunin, *Devrim, Terörizm ve Haydutluk*
(Cenevre'de 1869'da yayımlanan)

Haydutluk Rusya'daki en saygıdeğer hayat tarzlarından biridir. Moskof iktidarının kurulmasından bu yana, halkın Batı modeli tarzında yetkinleştirilmiş ve Büyük Petro'nun reformlarıyla ve Aleksandr tarafından özgürlüğe bahşedilen birkaç tavizle daha da pekiştirilmiş olan bu alçak toplumsal düzene karşı ümitsiz karşı çıkışının temsilidir. Haydut halk kahramanıdır, halkın savunucusu ve kurtarıcısıdır. Devletin ve devletin kurduğu gerek toplumsal gerek sivil düzenin amansız düşmanıdır. *Çinovnik*lerin* ve devletin ruhban sınıfının aristokratik uygarlığına karşı ölümüne savaşır.

Haydutun derin doğasına eğilmeden kimse Rus halkının ta-

* Çinovnik (Rus): devlet memuru.—*çn*

rihini anlayamaz. Bu doğayı anlamadan, Rus halkının hayatını anlayamayız: O halkın ezeli ıstıraplarından endişe duymaz. Kendini bütün varlığıyla düşmanlarına, devletin egemenliğini destekleyenlere verir.

Zira Rus haydutu doğuştan gaddar ve acımasızdır; ama bu tip haydutları doğuran ve onları eyleme iten hükümet gücü daha az gaddar ve acımasız değildir. Hükümetin gaddarlığı halkın gaddarlığını doğurdu ve onu gerekli ve neredeyse doğal kıldı. Ama bu iki gaddarlık arasında büyük bir fark var: Birincinin amacı halkın büsbütün yok edilmesi, oysa ki ikincisi onu özgür kılmayı amaçlıyor.

Moskof devletlerinin kuruluşundan bu yana, Rus haydutluk örgütlenmesi zayıflamadı. Halkın küçük düşürülmesinin hatırası onda yaşıyor; sadece o halkın tutkusunu, canlılığını ve gücünü gösteriyor. Rusya'da haydutluğun sonu olsa olsa halkın topyekün imhası ya da özgürlüğünün topyekün imhası anlamına gelir.

Rusya'da haydut tek gerçek devrimcidir: Güzel sözler sarfetmeyen, kitaplardan öğrenilmiş belagati olmayan, amansız, yorulmak bilmez, başa çıkılmaz ve gerçekçi bir devrimci, halkın içinden çıkmış, siyasal mefhumları veya toplumsal statüsü olmayan bir toplumsal devrimci... Ağır devlet yükünün altında ezilmiş köylü dünyasının hiç uyanmayacağı bir uykuya dalmış göründüğü bu çağda, büyük yolların haydutlar âlemi ümitsiz savaşını sürdürüyor ve Rus köylerinin uyanmasını beklerken savaş veriyor. Eğer bu iki başkaldırı, haydutların ve köylülerin başkaldırısı birleşselerdi, halk devrimi gerçekleşirdi. Stenka Razin ve Pugaçov hareketleri bundan başka bir şey değildi.

Günümüzde, haydutluğun yeraltı akarsuyu Peterburg'dan Moskova'ya, Moskova'dan Kazan'a, Kazan'dan Tobolsk'a, Altay madenlerinden İrkutsk'a ve Nerçinsk'e akıyor. Rusya boyunca ormanlara, şehirlere ve köylere dağılmış hırsızlar ve imparatorluğun sayısız hapishanesindeki mahkûmlar ayrılmaz ve sıkı sıkıya lehimlenmiş bir dünya oluşturuyorlar, Rus devrimi dünyasını. Uzun zamandır sadece burada özgün bir devrimci kum-

pas mevcut. Rusya'da canla başla kumpas kurmayı arzulayan ve halk devriminin gerçekleşmesini isteyen ... herkes bu dünyaya varıncaya dek kendisine yol açacak... Genel ayaklanma saati yaklaşıyor!... Köyler uykuda değil! Hayır! Onlar başkaldırıda. İmparatorluğun her köşesinden, homurtular, şikâyetler ve tehditler duyuluyor. Kuzeyde, Doğuda, Baltık eyaletlerinde, kayda değer halk ayaklanmaları ortaya çıktı bile. Askerlerin süngüleri altında, halkın kanı eskisinden daha güçlü biçimde akmaya devam etti. Halk bir daha artık uyumayacak ve münferit ayaklanmaların sayısı artacak. Ormana kaçanların sayısı da artarak büyüyecek; haydutlar dünyası uyandı ve bir kez daha savaş durumunda... Stenka Razin ve Pugaçov'un halkın savunucularının hatırasını onurlandırmamızı sağlayacak yıldönümleri yaklaşıyor... Herkes bu kutlamalar için silah kuşanmalı...

Nedir gerçekte bizim görevimiz?

Bizi akademilerinden, üniversitelerinden ve okullarından kovan hükümetin halihazırda bize gösterdiği yolu izlemeliyiz; kardeşlerim, tek bir insan olarak halkın, halk hareketinin, başkaldıran köylülerin ve haydutların arasına dalalım ve yoldaşlığımızı sıkı ve gerçek biçimde koruyarak köylülerin münferit başkaldırılarını iyi örgütlenmiş ve karşı konulmaz bir devrim içinde birleştirelim...

Bildiğimiz yegane faaliyetler imhaya yol açanlar olsa da, bu faaliyetlerin olağanüstü bir dereceye kadar çoğalan biçimler alabilecekleri olgusuyla uzlaşmak zorundayız. Zehir, hançer, yağlı ilmek ve diğerleri! Bu mücadelede, bütün araçlar devrimle kutsanmıştır. Öyleyse saha açık!... Kurbanlar halktan gizlenmeyen hoşnutsuzlukla safdışı ediliyorlar! Bütün canlı ve namuslu ruhlar yüzlerce yıllık gözden düşmeden sonra, hayatın yenilenmesi için cesaret örneği göstersinler! Siyasetin gövdesindeki sülüğün son günleri iç karartıcı olsun! Korku ve pişmanlık sızlanmaları duyulacak bütün toplumda. Yakaran yazarlar lirik yergiler kaleme alacaklar. Onları dinleyecek miyiz?... Asla! Bu hengame karşısında telaşsız olmalıyız ve telef olacaklara merhamet gös-

termemeliyiz. Onlar buna terörizm diyecekler!... Ona çınlayan bir ad verecekler! Çok iyi, bu bizi ırgalamaz. Biz onların görüşleriyle alay ediyoruz. Avrupa'da çok sakin bir burjuva hayatı yaşayan ve ikiyüzlülüğe düşmek zorunda kalmadan bizi namuslu bir şekilde parmağıyla gösterebilecek tek bir kişinin bile olmadığını biliyoruz. Tamamen gammazlama ve yalakalıktan oluşan çağdaş edebiyattan ya da tamamen hayvanlık ve dedikoduya gömülmüş satılık edebiyattan bir şey beklemeyelim. Günümüzün çağdaş uygulamalı biliminin ilgileri ile onları münhasıran kullanan çarın ve başkentin ilgileri aynı. Münhasıran, zira şimdiye dek, halkın iyiliği için kullanılan bir buluş yapılmadı: Bunların hepsi ya kibar soylular, meraklılar ya da para babaları tarafından ya da ordunun gücünü artırmak için istismar edildi. Üniversite çevrelerinin hiçbir yaratıcı yeteneği halkın ihtiyaçlarına dönük değildi. Bu nedenle bu uygulamalı bilimin ilgileri hiçbir şekilde bizimkiler değil. Öyleyse toplumsal bilimlerden söz edebilir miyiz? İnsan haklarını samimiyetle ve inançla anarak ihya etmek istediğinden ötürü Sibirya'ya veya başka yerlere sürülmüş on tane değerli kişinin adını kim bilmez? İnancı ve aşkı soluklayan yakıcı nutukları kaba kuvvetle kesildi...

Şimdiki nesil de kendi payına acımasız bir kaba kuvvet oluşturmak ve ara vermeden yok etme yoluna girmek zorundadır. Gençlerin sağlıklı ve kokuşmamış zihinleri, milyonlarca köylüyü işkenceyle şehit ederek *yasal* cinayet fiilleri işlemek için onlara katılmaktansa onlarca, hatta yüzlerce nefret edilesi kişiyi boğazlamanın çok daha insani olduğunu anlamak zorundadırlar. İşte *çinovnik*lerimizin, öğrencilerimizin, papazlarımızın ve tüccarlarımızın, tek kelimeyle belli bir cüssesi olup hiçbir şeyi olmayanları ezenlerin birlikte işledikleri fiiller!

Bütün sağlıklı genç zihinler bundan böyle kendilerini şerrin kökünün kurutulması, Rusya toprağının ateş ve kılıçla saflaşması ve temizlenmesi kutsal davasına adasınlar ve aynı şeyi Avrupa'da yapacaklarla kardeşçe birleşsinler.

Sergey Neçayev, *Devrimcinin İlmihali* **(1869)**

Devrimciye rehberlik edecek ilkeler

1. Devrimci baştan kaybetmiş bir insandır. Özel çıkarı, özel işleri, duyguları, kişisel bağları, mülkiyeti, hatta adı bile yoktur. Ondaki her şey sadece diğerlerinin dışlanmasına yönelik bir ilgi, tek bir düşünce, tek bir tutku tarafından yutulmuştur: Devrim.

2. Varlığının derinlerinde, yalnızca sözde değil, ama fiilde de kamu düzeniyle ve bütünüyle uygar dünyayla, bütün yasaları bunların görgü kurallarıyla, bu dünyanın toplumsal uzlaşmaları ve ahlak kurallarıyla olan bütün bağını koparmıştır. Devrimci bunların amansız düşmanıdır ve burada ancak onu daha emin bir şekilde yıkmak için yaşamaya devam eder.

3. Devrimci öğretilerden iğrenir ve olağan bilimleri, onları gelecek kuşaklara havale ederek, reddeder. Tek bir bilimi tanır, yıkım bilimini. Bu amaçla ve sadece bu amaçla, mekanik, fizik, kimya ve belki de tıp okur. Bu amaçla gece gündüz hayat bilimini okur: Halkı, özelliklerini, işleyişini ve her düzeyde güncel toplumsal düzeni oluşturan şeyi. Tek ve biricik hedefi bu alçak düzenin derhal yıkımıdır.

4. Kamuoyunu hor görür. Bütün tezahürlerinde ve dışavurumlarında var olan toplumsal etikten iğrenir ve tiksinir. Ona göre, devrimin zaferini sağlayan her şey ahlakidir. Onun yolunu tıkayan her şeyse ahlaksız ve canidir.

5. Devrimci kendini adamış, devlete ve eğitimli ve ayrıcalıklı toplumun bütününe karşı acımasız bir insandır; bu toplumdan en ufak bir merhamet beklemez. Onunla kendi arasında ilan edilmiş ya da edilmemiş bir savaş vardır, durmak bilmez ve sonsuz. İşkenceye dayanabilmeye hazır olmalıdır.

6. Kendine karşı katı olduğu gibi başkalarına karşı da katıdır. Kendinde bulunan bütün yumuşak ve kadınsı suçortaklığı, dostluk, aşk, minnet ve hatta şeref duyguları devrimci dava için soğuk ve inatçı bir tutkuyla bastırılmalıdır. Onun için tek bir

mutluluk, tek bir teselli, bir ödül ve bir ikramiye vardır: Devrimin başarısı. Gece gündüz, sadece tek bir düşünce, tek bir amaç vardır: Acımasız imha. Soğuk ve yorulmak bilmez şekilde bu amacı takip ederken kendi de ölüme ve onu engelleyebilecek olanı kendi elleriyle yok etmeye hazır olmalıdır.

7. Gerçek devrimcinin doğası romantizme, duygusallığa, vecde ve coşkuya yer vermez. Kişisel kine veya öce de fazla yer vermez. Onun için cari düşünce biçimi olması gereken devrimci tutku her ân en soğuk hesapla birleşmelidir. Her ân her yerde kişisel eğilimlerinin ona dikte ettiği değil, devrimin genel çıkarının emrettiği kişi olmalıdır.

8. Devrimci dostlarına saygı gösterir, ama yalnızca en az kendi kadar devrimci olduğunu fiilen göstereni candan sever. Yoldaşa yönelik bu dostluğun, bu bağlılığın ve diğer yükümlülüklerin genişliği ancak bunların tam devrimci yıkımın pratik çalışmasına fayda dereceleriyle belirlenir.

9. Devrimciler arasındaki dayanışma zorunluluğu besbelli bir şeydir. Devrimci çalışmanın sağlamlığının kurucu unsurudur. Aynı derecede devrimci anlayışa ve tutkuya sahip devrimci yoldaşlar mümkün mertebe önemli şeyleri birlikte tartışmalı ve ortaklaşa kararlar almalılar. Ama böyle bir planı oluştururken bile her insan mümkün mertebe kendi gücüne güvenmelidir. Bir dizi imha eylemi gerçekleştirirken her insan kendi başına hareket etmeli ve yoldaşlarının tavsiye ve yardımlarına ancak bu planın gerçekleşmesi için gerekliyse başvurmalıdır.

10. Her yoldaşın emrinde ikinci ve üçüncü kategoriden devrimciler, yani tam mânâsıyla intisap etmemiş olan yoldaşlar olmalıdır. O bunlara emrine verilmiş bir ortak devrimci sermaye fonunun payları olarak bakmalıdır. Sermaye paylarını her seferinde bundan azami kazanç sağlamaya çalışarak tutumlulukla harcar. Kendine devrimci davanın zaferine adanmış bir sermaye olarak bakmalıdır; ama intisap etmiş yoldaşların bütün bölüğünün rızası olmadan serbestçe tasarruf edemeyeceği bir sermaye.

11. Bir yoldaşın sıkıntıları olduğunda, devrimci, ona yardım etmeye karar versin vermesin, kişisel duygularını değil, devrimci davanın iyiliğini hesaba katmalıdır. Dolayısıyla bir kefede yoldaşın faydasını ve diğer kefede de onu kurtarmak için harcanacak devrimci enerji miktarını tartmalı ve hangisi daha ağır basıyor, ona göre kararını vermelidir.

12. Sözle değil, eylemle kendini göstermiş yeni bir üyenin kabulü ancak oybirlikli bir kabulün eseri olabilir.

13. Devrimci devletli, sınıflı ve sözümona kültürlü dünyada yaşar. Burada yaşar çünkü onun topyekün ve derhal yıkılmasına inanır. Bu dünyadaki herhangi bir şeye merhamet duyarsa devrimci değildir. Eğer böyle duygulara sahipse, bu durumun, bu dünyaya ait bir ilişkinin veya herkesin ortadan kaldırılmasını göz önüne almalıdır; her şey ve herkes ona eşit derecede iğrenç gelmelidir. Eğer bu dünyada bir ailesi, dostları ve saygı duyduğu varlıklar varsa bu zor olur; bunlar onun elini kolunu bağlarlarsa devrimci olamaz.

14. Bir yandan amansız bir yıkımı hedeflese de, devrimci, olmadığı kişi olduğunu iddia ederek toplumun bağrında yaşayabilir ve bazen de yaşamalıdır. Devrimci her yere, aşağı sınıflara, orta sınıflara, ticarethanelere, kiliselere, zenginlerin malikanelerine, bürokrasi, ordu, edebiyat, 3. Şube (gizli polis) dünyasına, hatta Kışlık Saray'a sızmalıdır.

15. Bu kokuşmuş toplum birçok kategoriye bölünmelidir. Birincisi derhal ölüme mahkûm edilecekleri kapsar. Toplum devrimci davanın uyumlu bir ilerlemesine karşı savrulan göreli tehditlerinin fonksiyonu olarak bu mahkûm edilmiş kişilerin bir listesini, aynı zamanda bunların imhasını sağlamak üzere, kaleme almalıdır.

16. Bu listeleri yukarıda anılan gerekçelerle oluştururken kişinin işlediği bireysel hainlik fillerinin ya da hatta bu kişinin halkın bağrında yol açtığı kinin güdümüne girmemek uygun olacaktır. Bununla beraber bu hainlikler ve bu kin halkı isyana sevk

ettiğinden yararlı da olabilir. Kişinin ölümünün devrimci davaya sunabileceği hizmete dayanmak gerekir. Bu nedenle ilk ağızda yok edilmesi gerekenler, devrimci örgüt için özellikle tehlikeli olan ve ani ve vahşi ölümleri hükümeti korkutacak ve onu en zeki ve en enerjik kimi temsilcilerinden mahrum ederek gücünü azaltacak olan kişilerdir.

17. İkinci kategori özelikle hayvansal davranışları kaçınılmaz olarak halkı başkaldırıya itmesin diye geçici bir ateşkes tanınan kişileri kapsar.

18. Üçüncü kategoriye yüksek düzeyli şahsiyetler veya özel zekâları veya enerjileriyle sivrilmeyen, ama konumlarıyla müreffeh olan ve bağlantılarından, nüfuzlarından ve güçlerinden yararlanan şahıslar sürüsü mensup; bunlar suçüstü yakalanmalı ve karıştırılmalılar. Onların küçük kirli sırlarını yeterince keşfettiğimiz zaman onları kölelerimiz yapacağız. Güçleri, nüfuzları, bağlantıları, zenginlikleri ve enerjileri bizim tükenmez hazine evimizi ve bizim çeşitli teşebbüslerimiz için etkili bir yardım oluşturacak.

19. Dördüncü kategori siyasal olarak hırslı kişileri ve çeşitli meşreplerden liberalleri kapsıyor. Bir yandan onların kontrolünü alıp, bütün küçük sırlarını ortaya çıkartıp, devlet içinde düzensizlik yaratmak için çaresizce katıldıkları ve kullanıldıkları noktaya dek onları tehlikeye atarken diğer yandan programlarını takip ederek ve onları körü körüne takip ettiğimizi iddia ederek bunlarla kumpas kurabiliriz.

20. Beşinci kategori doktrinerlerden, fesatçılardan, devrimcilerden, halkın önünde ya da kâğıt üstünde kendilerini nafile söylevlere veren herkesten meydana gelir. Bunlar sürekli olarak, çoğunlukla iz bırakmadan yok olacak ve gerçek devrimcilerin ilgilerini biraz artıracak şekilde eyleme dürten şiddetli beyanatlar kaleme almaya teşvik edilmek ve itilmek zorundadırlar.

21. Altıncı ve önemli kategori kadınlardır. Bu da üç kategoriye bölünebilir. İlk olarak üçüncü ve dördüncü erkek kategorileri

gibi kullanabileceğimiz hafif meşrep ve beyinsiz kadınlar. İkinci olarak azimli, yetenekli ve fedakar, ama devrimin gerçek, pratik ve tutkudan arınmış bir kavrayışına henüz ulaşamadığından aramıza katılamamış kadınlar. Bu kadınlar beşinci kategoriden erkekler gibi kullanılmalıdır. Son olarak bizimle tam bir uyum içinde olan kadınlar tamamen intisap etmiş ve programımızı bütünlüğü içinde kabul etmişlerdir. Yardımları bizim için onsuz olmaz olan bu kadınlara hazinelerimizin en değerlileri olarak bakmalıyız.

Nikolay Morozov, *Terörist Mücadele*
(Cenevre'de 1880'de yayımlandı)

"Terörist devrim" diye adlandırılabilecek bu yeni devrimci mücadele biçimini bekleyen belirgin akıbet nedir?

Bu soruya az çok olumlu bir cevap vermek için bu hareketin ve koşullarının anlamlarını irdelemek uygun düşecektir.

Durum şöyleydi: Ülkenin başında casuslarıyla, hapishaneleriyle, toplarıyla ve neyi temsil ettiklerini bilen veya bilmezden gelen milyonlarca gönüllü ve köle gibi asker ve memuruyla her şeye kâdir hükümet vardı. İşte bütün ulusal isyanlar ve gençlik devriminin bütün açık teşebbüsleri bu hükümete karşı akim kaldı. Bu ülkeyi demir bir elle yöneten bir hükümetti ve önderinin basit bir el hareketiyle kendini açıkça ortaya koymuş on binlerce hasmını ortadan kaldırabiliyordu. Bu örgüte karşı zeki Rus gençliği ümitsizlikle az sayıdaki, ama enerjik ve sarsılmaz karakteri inanılmaz derecede güçlü bir avuç insanı biraraya getirdi. Spontan ve aktif devrimci mücadele bu küçük grupta yoğunlaşıyordu. Her şeye kâdir hasmının baskısına içine nüfuz edilmez bir sırla karşı çıkıyordu.

Bu küçük grup düşmanın çok sayıdaki casusundan korkmuyordu, çünkü kendini mücadele yürütme biçimiyle koruyordu; devrimcilerin alt tabakadan çıkma çok sayıda garip kişiyle etraflarını sarmaya ihtiyaçları yoktu ve kendi küçük grupları içinde

kendilerine yoldaş olarak seçtikleri kişiler daha önceden denemeden geçirilmiş ve güvene layık kişilerdi. Üçüncü Şube (gizli polisin) bu grupların az sayıdaki üyelerinin hükümet ajanlarının çalışması sayesinde nasıl hükümetin pençesine düştüğünü bilir.

Devrimci grup süngülerden ve hükümetin ordusundan korkmaz, zira mücadelesinde, vurmaları emredilenleri vuran bu kör ve duyarsız güçlerin karşısına çıkmaz. Bu güç ancak kendini ortaya koymuş düşmanlar karşısında korkunçtur. Gizli düşmanlara karşı tamamen faydasızdır.

Gerçek tehlike, bazı devrimcilerin, bu kayıp sadece geçici de olsa, örgütün üye kaybına yol açabilecek olan ihtiyatsızlıklarından kaynaklanır. Toplumun hükümete karşıt, daha iyi bir katmanından gelen unsurlar dava için çalışmaya devam edecek yeni üyeler yaratacaklardır.

Devrimci grup ölümsüzdür, zira mücadele yöntemleri bir gelenek halini alır ve halkın içinde kökleşir.

Gizli cinayet böyle bir insan grubunun ellerinde korkunç bir silah haline gelir. "Hep aynı kamptan gelen 'kötüniyetli irade' bir kez daha kaynaklarının hakkını verdi ve hiç kimse onun saldırılarının uzağında kalmadı." İşte Rus gazeteleri çarın şahsına yapılan yeni saldırıyı böyle tasvir ettiler. Doğrudur, insan kaynakları sınırsızdır.

Kimse 19 Kasım'dan önce bütün polisiye tedbirlere rağmen çarın treninin Livadiya'dan dönüşü sırasında demiryollarını dinamitlemenin mümkün olduğuna inanamazdı. 19 Kasım'dan önce kimse fesatçıların çarın şatosuna sızabileceklerine inanamazdı. Ama terörist mücadelenin doğaçlama hareket edebilme ve hiç kimsenin öngöremeyeceği yöntemler ve araçlar bulabilme avantajı vardır.

Terörist mücadelenin ihtiyacı olan az sayıdaki kişi ve büyük maddi imkânlardır.

Bu gerçekten yeni bir mücadele biçimini temsil ediyor.

Halk düşmanı güvenli sığınağında onları seyreder ve örgüt

mensuplarının yok olduklarından emin olurken, terörist mücadele, her zaman hedefine varan bir dizi hedef gözeten cinayetle, anlayışsızlıklar nedeniyle bireylerin birbirine girdiklerini ve bir ulusun kendi çocuklarını öldürdüğünü gören büyük devrimci hareketlerin yerini alıyor. Hareket yalnızca uğursuz eylemlerden sorumlu olanları cezalandırır. Bu nedenle, terörist devrim yalnızca devrimin bir biçimidir.

Aynı zamanda, devrimin en uygun biçimidir de.

Önemsiz güçler kullanarak o zamana dek alt edilmez görünen tiranlığın bütün gayretlerini engelleme fırsatına sahiptir.

"Çardan korkmayın, despotik yöneticilerden korkmayın, çünkü onlar ani ve gizli cinayetler karşısında zayıf ve güçsüzdürler": İşte insanlığa verdiği mesaj budur.

Bugün Rusya'da ete kemiğe bürünen hareketin mesajı böyle. Hiçbir zaman tarihte bir devrimci parti kurmak ve böylesi mücadele yöntemlerinin başarısı için bu kadar ideal koşullar biraraya gelmedi.

Varolan terörist grupların yanısıra Rusya'da yeni bir dizi terörist cemiyet ortaya çıktığında ve bu gruplar mücadelede karşılaştıklarında, ortak bir örgütte birleşeceklerdir. Bu örgüt hükümete karşı faaliyete başlarsa ve Rusya'da teröristlerin en az iki yıllık mücadeleleri gençliğimiz üzerinde bir etki bıraktıysa, hiç şüphe etmeyelim ki monarşinin ve kaba kuvvetin günleri sayılıdır. Rusya'da sosyalist faaliyetlere bir bulvar açılacaktır.

Rusya terörist hareketi aynı zamanda biz onun çağdaşlarının zar zor farkına vardığımız, ama önemli anlamları olan bir başka noktada da sivriliyor. Tek başına bu nokta bile devrimci mücadele tarihindeki kart dağıtımını değiştirebilir.

Ulusal zalime karşı kin her zaman güçlü olmuştur insanlarda ve çok kereler, çıkar düşkünü olmayan insanlar hayatları pahasına bu şiddeti kişileştireni öldürmeye yeltenmişlerdir. Oysa bu teşebbüslerin çoğunda kendileri telef olmuşlardır. Tiranlığa karşı adalet eylemi gerçekleştirilmişti, ama cezasını da görmüştü.

Ümitsiz tanıkların ölüm sessizliğinde, celladın kanlı kütüğü ilerliyordu, monarşi ilahına bir insan kurban sunulmuştu ve ulusal

Nemesis azıcık kaldırdığı başını tekrar indirecekti. Bu büyük adalet eyleminin gerçekleştirilmesinden doğan ânlık tatmin cömert ve çıkar düşkünü olmayan bir adamın ölümüyle silinmişti. Çarın katli fikri bile aynı ânda korkunç ve trajik bir şeye dönüştü sonunda. Tahakküme karşı ölümüne mücadelenin ifadesi olmaktan çok çıkar gözetmeyen intihara sürükleyen umutsuzluğun ifadesidir... Bu, halka çarın katilinin, hareketini gerçekleştirerek varlığına son vermezden önce hangi korkunç ahlaki acılara ve hangi katlanılmaz ve ağır can çekişmesine katlanmak zorunda kaldığını gösterdi...

Çar böylesi alicenap kahramanların az sayıda olduğunu biliyordu ve bir kez şoktan çıktıktan sonra şedit hükümranlığına devam etti.

Çağdaş terörist mücadelenin bununla bir ilgisi yok. Adalet kendi yolunu izler, ama onu sağlayanlar hayatta kalırlar. İz bırakmadan kaybolurlar ve düşmanla savaşmaya, dava için yaşamaya ve çalışmaya devam edebilirler. Hüzünlü duygular insan onurunun ihyası teşebbüsüne gölge düşüremezler.

Mücadele umutsuzluğun ve kendini feda etmenin mücadelesiydi; bakın gücün güce karşı, eşitin eşite karşı mücadelesi; kahramanlığın tahakküme karşı, bilginin ve eğitimin süngülere ve darağacına karşı mücadalesi geliyor.

Halihazırda, mücadele halk için umutsuzluk ve fedakarlık uyandırmıyor. Ona bir insanı kahraman yapan ve halka insanüstü işler becermesi için devasa bir güç veren özgürlük aşkının gücünden söz ediyor.

Ulusa tahakküm eden çarlar ve despotlar artık saraylarında dertsiz tasasız yaşayamazlar. Maskeli intikamcı onlara kulakları sağır eden bir patlamayla zamanlarının geldiğini bildirecek ve tatlı servisinin tam ortasında rahatları bozulan despotlar müzik ve sayısız bir kalabalığın korku dolu çığlıklarının sesiyle ayaklarının altında toprağın saklandığını hissedecekler...

[...] Terörist mücadele Rusya'da olduğu gibi Almanya'da da gerek mutlak güç karşısında gerekse kaba güç ve anayasal güç

karşısında mümkündür. Kaba güç ve despotizm düzenli olarak küçük bir grupta, çoğu zaman tek bir şahsiyette (Bismarck, Napoléon) yoğunlaşır ve onun başarısızlığa uğraması veya ölümü üzerine son bulur. Bu kişiler ister bir ordu tarafından isterse bir plebisit yoluyla seçilsinler, kariyerlerinin ta en başında yok edilmelidirler. Güçlerini artırmaya hevesli hırslılara sonuna dek açık olan yol, hükümet karşıtı teröristler tarafından girilmesi tehlikeli ve güç kılınmalıdır. Böylece gönüllüler daha az sayıda olur. Kaba kuvvet ve despotizmin hanedan geleneğinin bir parçası olduğu Rusya'da, terör kullanımı çok daha karmaşık bir hal aldı ve muhtemelen birçok şahsiyetin ve bizzat çarın öldürülmesi de gerekli. Bununla birlikte, iki yıldır hükümetle yalnızca inançlarının gücünün verdiği destekle savaşan teröristler mücadelelerinin hedeflerini açıklığa kavuşturmaksızın terörün bu despotizm krallığında bile bayağı bir başarıya ulaşma şansı olduğunu göstermişlerdir. Terörist mücadelenin geleceği ayrı bir grubun işi olmayıp kişiler tarafından yok edilmesi mümkün olmayan bir idealin eseri ise terörist hareketin başarısı kaçınılmazdır. Bu durumda, hareket amacına ulaşana dek telef olacak bu savaşçıların yerine geçmek üzere yeni savaşçılar ve yeni devrimciler ortaya çıkacaklar.

Ülkemizin terörist hareketinin amacı yalnızca şimdiki Rus despotizminin parçalanması üzerinde yoğunlaşamaz. Hareket mücadeleyi popüler, tarihsel ve muhteşem kılmalıdır. Halkın bağrında mücadele yöntemlerini öylesine kökleştirmelidir ki tiranlığın her yeni tezahürü toplumun en iyi unsurlarının içinden çıkan yeni insan gruplarıyla bertaraf edilmelidir ve bu gruplar da tahakkümü bir dizi siyasal cinayetle ortadan kaldırmalıdır. "Her insanın bir tiranı öldürme ödevi vardır ve hiçbir ulus bu hakkı vatandaşlarının tekinden bile alamaz" demiştir Saint-Just, Louis Capet'nin duruşması sırsında. Bu sözcükler gelecekteki şiddet ve mücadeleler için slogan hizmeti görecekler.

Hiçbir şey bu tür mücadele için gerekli unsurları bulamayacağımızı varsaymamıza izin vermez. İdeale, kahramanlığa ve çıkar gözetmemeye bağlılık tarihin en karanlık dönemlerinde, tahak-

küm hayatın son ışıklarını ve halkın vicdanını ezecek gibi göründüğünde bile insanlıktan yok olmadı. Işık ülkenin kalbinde gizlice parıldadı ve Wilhelm Tell'in ayaklanması, Babeuf'ün Eşitlerin Komplosu ya da Dekabristlerin fesatı[1] gibi şurada burada çaktı.

Tahakküme karşı kitlesel ve spontan mücadele, tarih boyunca, bilinçsiz ve daha az sistematik de olsa sürekli ve uzlaşmaz olan bir başka mücadeleyle birlikte yürüdü. Bu diğer hareket çok sayıdaki cinayet teşebbüsü sayesinde gün yüzü gördü. Her yüzyıl, bu mücadele daha enerjik ve daha aktif hale geliyor ve hiçbir zaman çarın hayatına kasteden cinayet teşebbüsleri şu son otuz yıl olduğu kadar çok olmadı. İşte bakın, Rusya'da ve Amerika'da sayısız cinayet ve devlet adamına cinayet teşebbüsünü hesaba katmadan, 1848'den beri yeraltı mücadelesine bağlı gizli olgular: Modena Kontu'na karşı, bir Prusya prensine karşı ve Kraliçe Victoria'ya karşı cinayet teşebbüsü, Viyana burçlarında İmparator Friedrich-Joseph'in ağır yaralanması, Victor Emmanuel'e karşı teşebbüs, Parmalı III. Ferdinand'ın öldürülmesi, İspanya Kraliçesi'ne karşı teşebbüs, Napolili Ferdinand'ın süngü darbesiyle yaralanması, Yunan Kraliçesi'nin kurşunla öldürülmesi, Sırbistan Prensi Mihail'in öldürülmesi, Humbert'e karşı teşebbüs, hüküm sürdüğü kısa dönem boyunca Kral Alfonso'ya karşı yapılan iki teşebbüs, Prusyalı Wilhelm'e karşı ikisi kendisini ağır yaralayan dört teşebbüs, III. Napoléon'a karşı mümkün olan her yolla yapılan altı teşebbüs, II. Aleksandr'a karşı biri tam zamanında ortaya çıkarılan altı başka teşebbüs.

Terörist mücadelenin henüz bir sistem haline gelmesinden önce, süreklilik içinde ve ara vermeksizin işlenen bütün bu eylemler, terörün retorik temellerinin olacağı gelecekte bu eylemlerin kesilebileceği şeklindeki varsayımın temelsiz olduğunu gösteriyorlar.

Bu gerekçelerden bir başkası da bu varsayımı pek muhtemel kılmıyor: Biliyoruz ki bütün tarihsel mücadeleler, bütün tarihsel hareketler zayıf noktaların peşine düşmek eğilimindedirler. Ha-

[1] 1825'te I. Nikolay'a karşı komplo.

reketin pratik değiştiren bütün filizleri yol üstünde ortaya çıkan engellere çarparak parçalandılar. Yürürlükteki sistemi en zayıf noktasından vuran terörist mücadele herkes tarafından açıkça kabul edilecektir. Güncel koordine edilmemiş teşebbüslerin hiçbir despotizmin veya kaba kuvvetin direniş gösteremeyeceği büyük bir akıma karışacakları bir gün gelecektir. Halihazırdaki Rus teröristlerinin görevi sürdürülmeye çağrılan bu devrimci mücadele biçimini kuramsal olarak saptamak ve pratik olarak sistematize etmektir. Siyasal cinayet o zaman bu zengin ve sağlam akımın yalnızca bir ifadesi olacaktır.

Fikirlerin insanlar üzerindeki etkisinin önemini biliyoruz. Eski antiçağda bu fikirler Hıristiyanlığı ortaya çıkardı ve ateşle ve haçla dünyadaki sözde özgürlüğü haber verdi. O karanlık ve sakin ortaçağ döneminde haçlı seferlerinden sorumluydular ve yıllar boyunca sayısız insanı Filistin'in kuru ve kısır düzlüklerine çektiler. Şu son yüz yıl içinde, devrimci ve sosyalist hareketleri birleştirdiler ve Avrupa ile Amerika'nın savaş meydanları özgürlük ve insanlığın yeni savaşçılarının kanıyla kaplandı.

Bütünüyle ulusun mücadelesini temsil etmek üzere bir avuç kişi ortaya çıktığında ve milyonlarca düşmanına karşı zafer kazandığında, halka açık seçik göründüğü ve ona pratik faydasını kanıtladığı ölçüde terörist mücadele fikri ölmeyecek. Her şiddet eylemi yeni intikamcılar doğuracak, her tiran bizzat Solovyevlerini ve Nobilinglerini yaratacak. Böylece, despotizmin ve monarşinin mevcudiyeti bile imkânsız olacak.

Dahası devrimci-teröristler için, bir kez kazandıktan sonra, çabalarını tekrardan ulusun bütünü için bir toplumsal devrimin hazırlanmasına yöneltmek oldukça kolay olacak. Devrimcilerin fikirleri kitlelerin hafızasında yer edecek ve her şiddet tezahürü (hükümet cephesinden gelen) yeni terörist grupların ortaya çıkmasına şahit olacak. Hiç kimse bu grupların nereye kaybolduğunu ya da nereden geldiğini bilmeyecek.

Rus teröristlerinin iki önemli görevi var:

Farklı halklarca farklı şekilde anlaşılmış olan terörist mü-

cadele kavramlarına kuramsal olarak açıklık getirmeliler. Bir yandan sosyalizmi salık verirken, propagandanın elverişsiz koşullara rağmen her zaman mümkün olduğu halk sınıfları içinde gelecek mücadeleyi salık vermek de esastır. Bu gerçekleştirilebilir, çünkü bu sınıflar gerek gelenek gerek alışkanlıktan devrimci partiye yakındırlar. Ancak o zaman mücadele bu halkın yeni bir akınıyla beslenecektir ve bu güçler uzun ve kararlı bir mücadele için gereklidir.

Terörist parti kullandığı araçların pratik faydasını göstermelidir. Onu özgürlüğe karşı şiddet eylemlerinden dolayı cezalandırmak için parti hükümetin nihai düzensizliğini, moral bozukluğunu ve düşüşünü kışkırtmalıdır. Bu ancak teröristler tarafından ortaya konan etkili bir cezalandırma sistemiyle gerçekleştirilebilir. Bu sistem hükümeti zayıflatmak ve onu en ufak bir düşünce özgürlüklerini kısıtlama tedbiri alamayacak veya amacı ulusal iyilik olan eylemlerin gerçekleştirilmesini engelleyemeyecek duruma getirmek zorundadır.

Bu iki görevi yerine getirerek terörist parti mücadele aracını geleneksel bir araç haline getirecek ve despotizmin geri dönüşü imkânını ortadan kaldıracaktır.

Gelecek çağdaş teröristlerin görevlerini yerine getirip getiremediklerini gösterecek. Biz yine de terörist hareketin yolu üstünde dikilen engelleri aşacağına inanıyoruz; davanın zaferi bütün muarızlarına terörist hareketin bu mücadele biçimini ön plana getiren günümüzün gerçekliğinin öneminin farkında olduğunu gösterecektir.

G. Tarnovski, *Terörizm ve Rutin* (Cenevre, 1880)

Terörist devrim Rusya'daki toplumsal ilişkilerin anormalliğinin keskin bir tezahürüdür. Bununla "doğrudan bağlantılı"dır. Başka ifadeyle, bu anormallik terörizmin sebebidir.

Bunun anlamı ve önemi konusunda yazarımız (Dragomanov)

bile yargısını değiştirmiyor; siyasal anlamını reddetmemekle beraber toplumsal anlamını da tanımıyor.

Bu alanda okul kitaplarının başlıklarına fazla önem atfetmeyi bırakmanın ve kamusal hayata, bir tarafa siyasal tipleri ve diğer tarafa toplumsal hayatı ayıran kategorilere bölünmüş olarak bakmayı bırakmanın tam zamanı olduğunu anlıyor musunuz Bay Dragomanov?

Birkaç taçlı başın ölümünün toplumsal köleliğin yok edilmesinde ne anlamı olacağını soruyorsunuz? Sorunuzun rutin kelime oyunlarınızdan mı kaynaklandığını yoksa doğru tarttığınızda, toplumsal ilerlemeden mi kaynaklandığını bilmiyoruz, ama soru amaçsızdır. Mesele insanlığın tam tekmil toplumsal kurtuluşuyken, tanımladığımız şekliyle siyasal özgürlük ve cumhuriyet, onlar olmazsa hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceği asli adımlardır. Bu meselenin tek metafizik bakış açısıdır; taçlı vampirlerin, kralların ve çarların varlığı önemsiz bir şey değildir.

Meşru müdafaadan ve kamu savunmasından (terörizm) söz edildiğinde, bu sonuncusu "gizli" olarak anılır, onun böylece kirletildiği umulur. Kovalsky elde silah kötü kişilere ve hırsızlara karşı kendini savunmuştu; kolayca anlaşılacağı gibi bu konuda iki görüşe sahip olmak mümkün değildir. Yine de bazıları buradan genellemelere vardılar ve yalnızca Kovalsky'yi değil, diğer katılımcıları da vurmayı umuyorlar. Bu kişiler Rusya'nın içinde debelendiği suç sistemine bir darbe vurmaya karar verdiler. Dolayısıyla bakış açılarını açık açık ortaya koydular. Siz buna "kirli" diyorsunuz.

Size göre, münferit bir bireyin zorunlu savunması övgüye değer. Ama aynı zamanda kamuoyunun, ulusa kendini savunma hakkını yasaklamasını olumluyorsunuz.

Bakın bu kez size neler söyleyeceğiz Bay Drogomanov.

Teröristler, bu halk savunucuları halk savunmasını "hep yasaklayan" kamuoyunu bilmezden gelme hakkına sahiplerdir. Bu görüş II. Aleksandr'lann, Totleben'lerin, Tolstoy'ların, çıkarları

halka karşıt olan kişilerin görüşüdür. "Görüşleri"nin teröristlere karşı durmasından daha doğal bir şey yoktur. Bu "cemiyet"in görüşlerini reddetmeye muktedir olmayışınız ve teröristlere onların ahlaki gözlüklerinden bakmaya karar vermeniz çok, ama çok üzücü.

Terörizmin ahlaki yanlarına saldırılar konusunda birkaç kelam etmemize izin verin. Varsayalım ki, siz Bay Dragomanov, "geçmişin gri derinliklerinde" yaşıyordunuz. Bir vatan isyanına dönelim ve Mucius Scaevola'nın önderlik ettiği isyanı alalım. Okul kitaplarında örnek olarak anılan ahlaki tartışmalardan çok uzak, güzel, kahramanca bir iş değil midir bu?

Fakat heyhat biz daha yavan bir şimdiye bağlıyız. Gözlerimizin önünde, işe yaramayan bir magandalar sürüsü sömürüyor yoksul ve aç Rusya'yı, bir ölüm çılgınlığı içinde en iyi insanların kanıyla lekelenen toprağa yayılarak. Başında da hayat belirtisi gösteren herkesi boğmayı kendine vazife edinmiş kalpsiz ve akılsız çar olmak üzere. Kamusal hayatın savunması ne pahasına olursa olsun Rusya'yı tiranından kurtarmaya karar veren kişilerin eline geçti. Buna ne cevap veriyorsunuz? Makaleniz "bu ahlakdışı" diyor. Biri övgüye değer, ama tamamen aynı olan diğeri tiksinç, öyle mi? Sadece "kabul edilmediği" için "tiksinç", sadece kısıtlayıcı statüko ilkesine alışık olduğunuz koşullarda kendi gözlerinizin önünde cereyan ettiği için ahlakdışı.

Hayır, Bay Dragomanov: Eserinizin başlıca amacı bu düzenin "masumiyet"ini korumaksa, siyaset ve ulusal kurtuluş sahalarında maceraya atılmamanız gerekirdi. İşte bir başka ilkeye dayalı başka amaçlar. Vatanın iyiliği için, bu yabancı yaşam tarzını feda etmeliyiz ve kendi yaşam tarzımıza tiksintiyle bakmaktan vazgeçmeliyiz. Burada, kitlesel ya da terörist bir devrim gibi tarihsel olguları takdir etme cesaretini gösteren kişi geleneksel ahlakı reddetmeye ve adalet ve ahlakın doğa yasalarına dek tırmanmaya muktedir olmalıdır. Ve bu yüksek adalet açısından, halkı özgürleştirme aracı olarak bütün devrimler ahlaki, illaki ahlakidir, zira halka ahlaki bir yaşam tarzına göre yaşama imkânı verir.

Ahlak özgürlük olmadan tasavvur edilemez. Despotizmin baskısı altında bağımlılık, ikiyüzlülük, satın alma serpilir. Ahlak yoktur ve olamaz, çünkü ne kişisel seçim ne de kendini belirleme imkânı vardır. Bu tip bir toplumsal gelişme ve ulusal refah başarılı bir devrimden kaynaklanır. Ve ahlak toplumun özgürlüğünü, gelişmesini ve maddi kazancını toplumsal açıdan artırır. Bu ilkelere aykırı olan her şey ahlakdışıdır ve her aklı başında kişi tarafından yıkılmaya mahkûmdur. Ve hepsi de bu değil.

Bu aynı ahlak adına bir toplumun her üyesi bir devrim sırasında halkın katlandığı acıların asgariye indirilmesini ve bunların boş yere çekilmemelerini sağlamalıdır. Bunun anlamı da devrimin hedefine mümkün olan en yaygın biçimde ulaşması gerektiğidir. Dahası, halkın acılarının sebebi olan bu fiillerin gelecekte tekrar etmesini bile önlemelidir. Bu açıdan, özgürlüğe doğru adımların tarihte ancak tiranlığın aşırılıkları karşısında ve hareketin devamlılığında atıldığını da unutmamak gerekir. Dolayısıyla, ancak bu hareket içinde halk kendini despotizmin tasallutundan korumayı başarabilir. Devrimin ahlakını değerlendirmeye yarayan temeller işte bunlardır. Ve sözgelişi, siyasal özgürlüğe ulaşmanın aracı olarak halk devrimini (üzerinde boylu boyunca uzandığınız) siyasal cinayetler sistemiyle birlikte terörist devrimle kıyaslayacak olursak en uygun biçimin hangisi olduğuna kendimizi inandırmak zor değildir.

Bir halk devrimi sırasında, ulusun en iyi gücü, askerleri, telef olur, oysaki aynı kötü kişiler savaşın gidişatını soğukkanlı biçimde gözlemlerler ve son anda, Louis-Philippe gibi tabanları yağlarlar ya da oldukları yerde kalıp kuzu gibi olurlar, ama kurda dönüşmek ve eski eylemlerine yeni baştan başlamak için de ilk fırsatı kollarlar. Bazen gerçeklik trajikomik bir hale bile gelir: Masumların kanı nehirlere yayılır ve kan akmaya devam ettiği ve insanlar bezdiği müddetçe, sonuçlar daha daha zayıf olur.

Terörist devrimin bununla bir ilgisi yoktur. Birkaç masum bundan acı çekse de, Kışlık Saray'daki patlama sırasındaki askerler gibi, ölümleri basit bir *casus belli*'den başka bir şey

değildir. Terörizm darbelerini gerçek kötülük amillerine karşı yöneltir. Halkın acıları son bulduğunda, isyanın anlamı billurlaşacaktır: Kamuoyuna daha anlaşılabilir olacak ve halka despotizmin kinini öğretecektir. Hükümetin bizzat bize yardım ediyor: Alıştığı üzere, kendisine yarar getirmeyen, ama bu kontrol edilemeyen ve beyinsiz vahşilerin bu tür durumlarda kullandıkları araç olan saçma sapan gaddarlıkları yoğunlaştırıyor.

Her yeni ve emsalsiz şey gibi, terörist devrim de önce toplumu karıştırır, ama toplumun çoğunluğu onun faydasını anlar. Başlangıçtaki bu karışıklık despota karşı yönelen yuhalamalara ve öfkeye dönüşür ve sonunda devrim için sempatiye yol açar. Çözüm yolu oldukça kesindir ve yalnızca onu uygulayanların zekâsı ve enerjisine bağlıdır...

Johann Most, *Teröristlere Öğütler* (1884)

I. Saldırı En İyi Savunma Biçimidir (*Freiheit*, 13 Eylül 1884)

Propaganda eyleminin faydalı olduğuna inandığımız için, onun yol açtığı bütün sonuçları kabul etmeye hazırlıklı olmalıyız.

Herkes bugün tecrübeyle biliyor ki ateş ya da patlamanın sonuçları kesin olsa da, saldırı mükemmelen ifa edilse de, bunun propaganda etkileri daha büyük olacaktır.

Başarının ön koşulları yöntemli hazırlık, hedef alınan düşmanın kafasının karıştırılması ve eylemi gerçekleştirecek olan ile düşman arasında dikilen bütün engellerin bertaraf edilmesidir.

Bu tip tedbirlerin yol açtığı maliyet genel olarak oldukça yüksektir. Böyle bir eylemin başarısının koşulunun zorlukları aşacak finansal araçların kapasitesine bağlı olup olmadığını da kendimize sorabiliriz. Günümüzde, para bir demir çubukla kırılamayacak çok sayıda kapıyı açar. Sikkelerin inandırıcı çınlaması insanları kör ve aptal hale getiriyor. Banka hesabının gücü bütün *ukaz*lara üstün geliyor.

Bizzat kendisi "şüpheli" olmadan, gözaltında tutulmadan, yargısız biçimde tutuklanmadan ve en azından devrimci tasarılarını gerçekleştirmesi engellenmeden parasız bir insan kolayca "yüksek sosyete"ye giremez. Buna karşılık, zarif ve "kibar" görünerek, aynı kişi birkaç tanıdıklık yaratacağı ve belki de belirleyici darbeyi vurabileceği veya önceden iyice gizli bir yere saklanmış bir cehennem silahını kullanabileceği bu çevrelerde serbestçe ve fark edilmeden dolaşabilir.

Aynı zamanda, bazı yoldaşlar bu tür fikirlerden esinlenseler, bir devrimci eylem gerçekleştirmek uğruna hayatlarını riske etme kararı alsalar ve emekçilerin katkılarının okyanusta bir damla olduğunu anlayarak eylemlerini gerçekleştirmeyi sağlayan eşyaları müsadere etseler de, eylemleri bize göre son derece doğrudur ve hiçbir şekilde anormal değildir.

Gerekli fonlar önceden düşmandan müsadere edilmeden evvel en ufak bir operasyon başlatmanın imkânsız olduğuna sıkı sıkıya inanıyoruz.

Bu nedenle bir yandan bu modern "hırsızlar loncası"nın bir temsilcisine karşı bir operasyonu doğru kabul ederken, diğer yandan bunun fonlarının toplanma biçimini kabul etmeyen herkes en kaba tutarsızlıkla malul eder kendini. Eylemi doğru gören hiç kimse onu gerçekleştirmek için gereken fonları elde etme biçimiyle suçlanamaz, zira doğumuna lanet okuyup hayatına övgüler düzen bir insan olamaz. Hâlâ "hırsızlığa" ve "çalmaya" karşı "ahlaki hoşnutsuzluk" türünden sersemlikleri duymayı reddedelim; sosyalistlerin ağzında, bu tür boş laflar var olacak en aptalca saçmalıklardır. Yıllar yılıdır, halk asgari geçim seviyesi haricinde her şeyden mahrum edildi. Proletaryanın çıkarına ve onun düşmanlarına karşı hareket etmek isteyen kişi onlardan alabildiği kadarı ya da emekçiler tarafından yaratılmış olanı almak ve onu uygun biçimde kullanmak için ayrıcalıklı hırsızlara ve dolandırıcılara karışmak zorundadır. Bu durumda dolayısıyla biz hırsızlıktan ya da aşırmadan değil, tam tersinden bahsediyoruz.

Dolayısıyla operasyonların belirttiğimiz yollarla finansmanını mahkûm edenler bireysel devrimci eylemleri de mahkûm ediyorlar; bu tür eylemlerden tiksinenler ciddiyetten yoksundurlar, kendilerine devrimci diyerek kendilerini aldatırlar, proletaryanın en aktif ve en kararlı öncülerinin motivasyonlarını kırarlar, emekçi hareketini satarlar ve aydınlıkta bakıldığında bekçi köpeğinden başka bir şey değillerdir.

Dahası, her türlü "yasadışı" eylemin, ister bir hazırlık eylemi isterse doğrudan doğruya bir devrimci eylem olsun, kolayca beklenmedik sonuçları olabilir, zira en kritik ânlarda ortaya çıkmak onun doğasında vardır.

Bizim muhakememizden çıkan sonuca göre bu ikincil sonuçlar (raslantı) eylemin kendisinden ayrılamaz ve kendine has ölçütlerle değerlendirilemez.

Örneğin, eğer bir devrimci, benzer bir öç alma veya böyle bir eylemi gerçekleştirmek için mal müsadere etme (para, silah, zehir, patlayıcı, vs.) eylemi gerçekleştirmeye hazırlanırken, buna karşı çıkan bir kişiyle karşılaşır ve bu devrimciyi son derece tehlikeli bir duruma sokarsa, meşru müdafaa ve hayatta kalma güdüsü kesin açısından yalnızca, müdahale ederek ona ihanet edebilecek kişiyi her kim olursa olsun yok etme hakkına sahip değil, aynı zamanda savunduğu davanın selameti için yolu üstündeki bu beklenmedik engeli süpürme görevi de vardır.

II. Halk Ne zaman Özgürlük İçin "Hazır" Olacak?
(*Freiheit*, 15 Kasım 1884).

"Henüz değil, o kadar çabuk değil!" Öteden beri bütün dünyada bekçi köpekleri böyle cevap vermekteler. Bugün, bu açıdan işler ne daha iyi ne daha kötü, zira insanlar bir yandan bu duyguyu paylaşsalar da sanki insanlığın en büyük mutluluğu söz konusuymuş gibi davranıyorlar.

Şu varis prens veya bir başkasının halkın özgürlük için "hazır" olmadığını beyan edebilmesini anlamak kolaydır; ne de

olsa, tersini söyleseydi, herkese yararsızlığını göstermiş olacaktı ve böylece kendi ölüm hükmünü imzalayacaktı.

Aynı şekilde, kendi var olma haklarını reddetmedikçe hiçbir aristokrat, bürokrat, avukat veya hükümet memuru ya da "yasa" halkın "hazır" olabileceğini kabul edemez. Dünyanın ancak küçük bir bilgelik dozuyla yönetildiğini söyleyen atasözünü biliyoruz; ama devletin bu aylakları ne denli ahmak da olsalar, özgürlük için yaratılmış bir halkın kölelikleri önünde eğilmeyeceklerini anlamaları için de yeterince sağduyuya sahipler.

Varlıkları yalnızca bekçi köpekleri olmalarına bağlı olan ve insan beynini İncil ya da Talmud üzerine olan boş laflarıyla, ikiyüzlü gazeteleri ve sefil tiyatrolarıyla, safsatacı ve edepsiz romanlarıyla, tarih çarpıtmaları ve felsefe işportalarıyla, kısaca biçimleri ne olursa olsun safsatalarıyla karman çorman etmek için kendilerini zora sokan bütün dinsel vaizler ve edebiyatçılar halkın "olgunlaşmamışlığı" üzerine her zaman söyleyecek bir şey bulacaklardır.

Aptallık yüzlerinden okunurken, parazit sömürücü ve devlet himayesindeki hırsız mevkilerinde kendilerini, bu özgürlük yokluğunda dahi kendi pisliklerindeki domuzlar kadar mutlu sanan kodamanlar ve diğer yağlı dar kafalılar doğal olarak ellerini ovuşturuyorlar ve sözcüleri sehpaları, rahleleri, minberleri ve kürsüleri üstünden atıp tutarak halka özgürlük için hazır olmadığını ve dolayısıyla soyulması, haraca bağlanması ve kazıklanması gerektiğini kanıtlamaya çalıştıklarında tasviplerinin de yerine getirildiğini gösteriyorlar.

Sokak insanı maymuna ya da papağana benzer. Bu da bunlardan yüz binlercesinin niçin bu bin dereden su getirme profesyonellerinin ilan ettiklerini ölüm izleyene dek tekrar ederek gittiğini açıklıyor. Özgür olmak için çok aptalız! Heyhat, ne kadar aptalız gerçekten!

Bu tamamen anlaşılabilir bir şey. Ama anlaşılamadan kalan şey, proletaryanın avukatlığına soyunanların halkın "hazır olmayışı"yla ve halkın bu özgürlüğe ulaşmasındaki imkânsızlıkla delinen bu eski boruyu işportada satmaları.

Bu cehalet mi yoksa kasıtlı bir suç mu?

Bu insanların serbestçe kendilerini ifade etmelerine izin verelim: Gerek söylemlerinde gerekse yazılarında açıkça ve belirgin biçimde şunu gösteriyorlar:

–modern toplumun koşulları bile onu yıkıma götürecektir;

–güncel sistemin en korkunç sonuçlarından biri de çok sayıda kişinin durumundaki artan bozulma, bunların fiziksel olarak tükenmesi ve manevi moral bozukluklarıdır;

–güncel kölelik durumunu bir özgürlük durumu izlemelidir.

Bir başka ifadeyle, bize şunu söylüyorlar: İlk örnekte, varolan toplum doğrudan doğruya çöküşe gitmekte, ikincide, durum sürüp gittikçe halk acımasızca ve giderek artan daha sefilane (dolayısıyla özgürlük için giderek daha az hazır) bir duruma sürüklenmekte.

Öyleyse, bu tür filozoflar bu tür savlarla halkın özgürlük için "olgun" olmadığını heyecanlı tonlarda haykırdıkları zaman, kendi öğretilerine uygun olarak, olsa olsa bu "hazırlığın" giderek zayıflayacağını itiraf ediyorlardı.

Bu, bu kişilerin düşüncelerinin izini sonuna dek, olgunun ortaya konmasından varılan sonuca dek izlemeye muktedir olmadıkları anlamına mı geliyor? Eğer durum bu idiyse, halkın eğitmenleri olarak ortada yalnızca ahmaklar, en iyi durumda da yeterince "olgun" olmayanlar olurdu. Ama doğru olarak biliyorlar mı mantıklarının kusurlu olduğunu ve halkı aldatmak için bu mantığı koltuk değneklerine bağlamaya niyetli olduklarını? Eğer durum bu olsaydı, caniyane bekçi köpeklerinden başka bir şey olmayacaklardı.

"Bekleyin!" diye bağırıyor biri bu kişilerin savunmasını üstlenmek için. "Kapitalizmin zararlı sonuçlarına karşı koymanın ve halkı özgürlüğe hazırlamanın bir aracını bulduk. Biz *aydınlatıyoruz*."

Ne önemi var ki! Şeylerin evrildiği hızın sistematik biçimde sizin sözde ışığınızı yaymak için size yeterince zaman bırakacağını

kim dedi ki size? Siz kendiniz inanmıyorsunuz bu tür mucizelere.

Öyleyse, ne istiyorsunuz?

Biz kışkırtıyoruz; devrimin ateşini yayıyoruz ve mümkün olan her yolla halkı isyana teşvik ediyoruz. Halk her zaman özgürlük için "hazır" oldu; onda eksik olan yalnızca bunu kendisi için talep etme cesaretiydi.

Biz zorunluluğun özgürlük için mücadelenin başlıca etmeni olduğuna ve öyle kaldığına ve yüz binlerce erkek ve kadının bir gün sahneye çıkıp, bizim silaha sarılma çağrımızı duymadan, özgürlük için mücadele edeceklerine inandık; ve ayağa kalkma durumunda olanları dürtükleyerek, toplumsal devrimin lav dalgasının uygun kanallarda yürütülmesini sağlayacak tesviye havuzlarının kurulmasından başka bir şey talep etmiyoruz.

Daha önceki her toplumsal facia sırasında olduğu gibi, halkın "hazırlığı", zamanı geldiğinde bütün haşmetiyle ortaya çıkacaktır, ne önce, ne sonra.

Ve o zaman da, her zaman olduğu gibi, ortaya çıkacak olan yalpalayan topluma sağlam temeller sunacak olan bu kuramcılar ve bu "aydınlanmışlar" değil, onlara ihtiyaç olduğu o muhteşem ânda sanki topraktan biter gibi ayağa dikilecek olan o mucizevi güçlerdir. Doğanın basit çocukları yüzyıl bile yaşasa dünyada hiçbir filozofun hayal edemeyeceği yolları izlemek için tek hamlede ayağa dikileceklerdir. O zaman özgürlüğe hazırlık olabilecek en şaşırtıcı biçimde desteklenmiş olacaktır.

Dolayısıyla, sosyalistlerin halkın "hazır" olmadığı yolundaki iddiaları korkunç bir ahmaklıktan başka bir şey değildir.

Sömürücüler arasında sayılmayan kişi diğerlerinin kendisinden daha ayrıcalıklı olduğundan yakınır. Nerede olursa olsun, insanın akıbetinden hoşnut olmadığı açıktır. Ve şimdiki sistemi neyle değiştireceğini henüz bilmese de, bu yönde bir şeye teşebbüs edildiği ânda onu keşfedecektir. Yani: *Şimdi.*

III. Propaganda Olarak Eylem (*Freiheit*, 25 Temmuz 1885)

Yüzlerce, hatta daha çok kez söyledik ki, modern devrimciler eyleme geçtikleri zaman, bu eylemler yol açabildikleri yankı kadar önem kazanırlar. Bu bakımdan yalnızca bizzat eylemi değil, propaganda aracı olarak eylemi de salık veriyoruz.

Bu son derece basit bir şey, ama bizim devamlı olarak, hatta parti merkezimizin yakınında bile, bunu anlayamayan ya da anlamak istemeyen kişilerle karşılaşmamızı da engellemiyor. Geçenlerdeki Lieske olayı sırasında bunun mükemmel bir örneğini yaşadık...

Sorumuz şu: Birtakım sonuçları olmayacaksa, göze göz, dişe diş anarşist tehditlerin amacı nedir?

Belki de şu "kanun ve düzen" kliği ve Rumpff tarzı şu bekçi köpekleri kimsenin başlarına ne geldiğini ve niçin geldiğini bilmeyeceği şekilde bir karanlık köşede saf dışı edilmelidir?

Bu bir eylem şekli olabilirdi, ama propaganda olarak eylem değil.

Anarşistlerin öç çığlığı herkesin şunu duyması için oldukça yüksek ve ayırt edici sesle atılmalıdır: Şu ya da bu kişinin şu ya da bu sebeple ölmesi lazımdır; ve tehdidi uygulamaya sokmak için ortaya çıkan ilk fırsatta bu hayvan leşi gerçekten öbür dünyaya yollanmalıdır.

Aleksandr Romonov'un, Messenzoff'un, Sudeykin'in, Bloch'un ve Hlubeck'in, Rumpff'un ve diğerlerinin başına gelen budur. Bir kez böyle bir eylem gerçekleştikten sonra herkesin bunun sebebini bilmesi için dünyanın bunu *devrimcilerden* öğrenmesi lazımdır.

Bunun yaratacağı yıkıcı etki gericilerin devrimcilerin eylemlerini sürekli olarak tahrif etmeye veya başka bir yönde sunmaya çalışmalarıyla ortaya konmuştur. Bu Rusya'da özellikle basının burada kontrol edilme biçimi yüzünden genellikle mümkün oldu.

Suikasttan hemen sonra, özellikle hadisenin yapıldığı şehirde, mümkün olan en yüksek başarıya ulaşmak için, bu eylemin sebeplerini açıklamak için, mümkün olan en büyük kazancı elde edecek şekilde, duvarlara afişler yapıştırılmalıdır.

Bu yapılmadığı zaman, gerekli katılımcı sayısını işin içine katmamak çoğu zaman daha iyidir; ya da paranın olmaması. Bu durumda bu eylemleri ilk vesilede göklere çıkarmak ve açıklamak anarşist basının doğal rolüdür. Bu tip bir eyleme karşı bir kayıtsızlık tutumu takınmak tamamen aptalca bir ihanete eşdeğerdir.

Freiheit her zaman bu politikayı izledi. "Hadi, hadi ama!" diye bağırarak bizimle alay eden bu demagogları bizim bu konudaki tutumumuzu her yerde caniyane olarak mahkûm etmeye sevk eden olsa olsa bir tür solgun ve yavan arzudur.

Bu sefil aşiret, anarşistler tarafından girişilen hiçbir eylemin eğer organlar sorumlulukla bunu uygun bir şekilde yankılamazlar ve halkın bilgisine taşımazlarsa yankısı olamayacağını iyi bilir.

Ve her şeyden çok budur gericileri çileden çıkaran.

IV. Silahlanma Sorunu (*Freiheit*, 27 Mart 1886)

Tüfek edinimi önerilirse, tabancalar daha kullanışlı olduğundan, ultra-radikaller tarafından "eski şey" diye etiketlenileceğinden emin olunabilir. Tersi önerilseydi, kuşkusuz diğer kamp tüfeğin şanına uygun marş tutturacaktı.

Bu iki silahın meziyetlerini dikkate alma ve hakkaniyetli olma durumundaysak, bire karşı yüz iddiaya gireriz ki biri de çıkıp ateşli silahların artık geride kaldığını iddia edecek ve bize dinamitin meziyetlerini övecektir.

O zaman tabancaların, tüfeklerin ve dinamitin tek başına dinamitten daha değerli olmaları hasebiyle bu patlayıcı herkesçe kabul edilecek ve her taraftan coşkuyla salık verilecektir. Bu na-

sıl bir yuhaya yol açar! Bize başka şeylerden söz eden gizemli bir uğultu bize dinamitin de modasının geçtiğini söylüyor; ve nihayet biz kuytularda ateş edecek tüfeklerden bahsedildiğini duyana kadar bu yeni mucizevi icatlar birbiri peşi sıra sökün ediyorlar.

Bu tür boş lafları gidip deniz piyadelerine anlatmaları gerektiğini düşünüyoruz. Eğer sorun bu kadar dikkat çekmeseydi, bu çocukluklar karşısında gülümsemeye hakkımız olabilirdi.

Bu boğuşma ve çatışmaların doğrudan sonucu başka türlü silahlanabilecek olan bazılarının hiç de silahlanmamasıdır. Aynı zamanda bazı tip silahlara olan inancı da yok ediyorlar ve böylelikle sayısız silahlı yoldaşın enerjilerinin içini boşaltıyorlar. Nihayet en yıkıcı kafa karışıklığına yol açıyorlar.

Bu soruna hasredilen bütün saçma sapan laflarla daha ağızdan ilk çıktığında ve nerede olursa olsun güçlü bir şekilde mücadele edilmelidir. Proletaryanın düşmanlarının gülmekten kırılmaları için ahmakça tartışmalara girmek yerine yapılması gereken her türlü silah tipi için propagandadır. Bu sahada da, herkesin tercihinin ve yeteneklerinin kendilerini serbestçe ifade etmesinin önünü açalım!

Kurumlu bir şekilde şu şu silahı kuşanmayan şu şunun olsa olsa bir ebleh olduğunu ilan etmek yerine basitçe proletarya mensuplarının silahlanmalarından sevinç duymalıyız.

"Mükemmel küçük askeri ve elit nişancıyı oynayan" emekçiler karşısında burnunu tıkayan bu kişiler kibirli değil midir? Zira biliyoruz ki durum hiç de böyle değil, bu sözler sadece bir yalan dokusu ve bir silah arkadaşlığı duygusunun talim ve terbiyesinin gülünç ya da bayağı olduğuna bizi inandıramayacaklar...

Savaş saati yaklaştığında halkın ihtiyaç duyduğu silaha sarılacağının söylendiğini duyarız sık sık. Kesinlikle ya da daha iyisi, belki! Belki de, diğer yandan, silah müsaderesi o kadar kolay olmayacaktı. Her durumda, ve bu oldukça kesindir, bir elli ya da yüz, iyi silahlanmış ve iyi eğitilmiş kişinin bir silahlığı

ele geçirmede ve silahların az sayıda doğru ele geçmesini sağlamada boyutu ne olursa olsun, rastgele toplanmış ve savaşmak için sadece çıplak elleri olan kalabalıklara göre daha az zorluğu olacaktı.

Dahası, silaha sahip olmak işin yalnızca yarısını oluşturur; onu kullanmayı da bilmek gerekir. Silahı ateşlemek kolaydır, ama bir şeye isabet ettirmek çok daha zordur.

Bu olguya şimdiye dek çok az ehemmiyet atfedildi ve önceden silah talimi yapmaksızın bir "kanun ve düzen" temsilcisine ateş açmayı hayatlarıyla ödeyen çok sayıda devrimci vardır.

Zira ister tüfek olsun ister tabanca, bir silahı hissetmek için belli bir zaman geçmesi gerekir. Her silah incelenmesi ve saygı gösterilmesi gereken kendi özelliklerine sahiptir. Eline geçen ilk ateşli silahı kullanan elit nişancıların en talimlisi bile bütün sırlarını bildiği beylik silahıyla elde ettiklerine benzer başarı derecelerine erişmeye muktedir değildir.

Modern patlayıcılar, dinamit, vs. için de bu böyledir.

Sayısız hadise (bilhassa İngiltere'de) bu şeyleri etkili biçimde kullanmayı bilmediğiniz zaman kendinizi ne kadar gülünç duruma düşürebileceğinizi göstermiştir. Pratik, bir kez daha belirtmek gerekirse, tetkitken sonra gelmelidir.

Bütünüyle toplumla mukayese edildiğinde su sıralar aktif devrimcilerin küçük bir azınlık olmaları mümkündür, ama bu, bugün bu hasım dünyaya savaş ilan etmeyi bile düşünebilecek durumda olmadıkları gerçeğinden hareketle, onlara silah ve uygun bir talim sağlanmasının gereksiz olduğu anlamına gelmez. Tersine, onların katı kararlılıkları sayı olarak eksiği nitelikle doldurmalıdır.

Proletarya ordusu elit nişancılardan oluşturulmalıdır; her kişi silahının menzilinin yettiği bütün mesafelerden hedefini vurabilmek ve her ateşin tam isabet olması için oldukça tecrübeli olmalıdır.

İnsanların çoğunluğu burjuvazinin parazitlerine karşı nişan

alırken devrimci elit nişancı attığı her mermiyle bir düşman subayı veya bir başka ağır top muhalifi mıhlayabilmek için mevzisinde beklemelidir.

Arnaud Blin tarafından seçilen metinler.

MANİFESTOLAR, SÖYLEVLER VE KURAM (II)

Bhagwat Charan, *Bomba Felsefesi*[1]

Cereyan eden yeni hadiseler ve bilhassa 23 Aralık 1929 tarihli saldırı teşebbüsüne dair Kongre'nin kararı, ve yine Gandhi'nin bunu izleyen *Young India* gazetesindeki yazıları Hint Ulusal Kongresi'nin, Gandhi'yle uzlaşma halinde, devrimcilere karşı bir haçlı seferi başlattığını gösteriyor. Onlara yönelik çok sayıda eleştiri geliyor basından ve siyasal çevrelerden. Kasıtlı olarak ya da cehaletten bunların yanlış tanıtılmaları veya yanlış anlaşılmaları ne kadar kötü. Devrimciler ne eleştirilerden ne de kamuoyunun onların eylemlerine yönelttiği dikkatten kaçıyorlar. Onlar bunları daha çok gerçekten isteyenlere devrimci hareketin temel ilkelerini ve ilham ve gücünün uzun ömürlü kaynağı olan yüce ve soylu fikirleri anlatmak için bir şans olarak değerlendiriyorlar. Umalım ki bu makale kamuoyunun devrimcileri oldukları gibi tanımalarına yardımcı olsun ve çıkarcı ve cahil kişilerin onları olmadıkları gibi göstermelerini önlesin.

Öncelikle şiddet ve şiddet dışılık meselesini ortaya atalım. Bu terimlerin kullanılmasının bile her iki taraf için de büyük bir haksızlık olduğunu, zira herkesin ideallerini doğru olarak ifade etmediklerini düşünüyoruz. Şiddet haksızlığın hizmetindeki fi-

[1] Ocak 1930'da Hindistan'ın çeşitli kısımlarında yasadışı olarak dağıtılan HSRA Bildirgesi.

ziksel kuvvettir ve bu devrimcilerin istedikleri bir şey değildir. Bir başka taraftan, genel olarak şiddet dışılık olarak görülen şey gerçekte acılara katlanarak ve hasmınızı kendi bakış açınıza katmayı umarak kişisel ve ulusal hakların elde edilmesine uygulanan ruhun gücü kuramıdır. Bir devrimci bazı şeylerin doğru olduğuna inandığı zaman onu ister, talep eder, onlar için savaşır ve bütün ruhuyla onu arzu eder, onlar için en büyük sıkıntılara katlanır, onlara ulaşmak için kendini en büyük fedakarlıklara hazırlar ve bu çabaya sahip olduğu bütün fiziksel gücü uygular. Bu yöntemi nitelemek için istediğiniz bütün kelimeleri kullanabilirisiniz, ama onu şiddetle niteleyemezsiniz, çünkü bu kelimenin sözlüklerdeki tanımına bir hakaret olur bu. *Satyagraha* hakikatte ısrar etme anlamına gelir. Niçin bu hakikatin kabulünü yalnızca ruhun gücüyle arzu etmeli? Niçin ona fiziksel gücü de eklememeli? Devrimciler bağımsızlığı, hem fiziksel hem de manevi, bütün güçleriyle elde etmek isterlerken, pasif direnişin savunucuları bizim fiziksel gücü yasaklamamızı istiyorlar. Dolayısıyla sorun sizin şedit olup olmamanız değil, zihinsel ve fiziksel gücünüzün mü yoksa yalnızca zihinsel gücünüzün mü olacağını bilmek.

Devrimciler ülkelerinin kurtuluşunun devrimden geçtiğini düşünürler. Ümit ettikleri ve bunun için durmaksızın çalıştıkları devrim yalnızca yabancı hükümet ve destekçileri ile halk arasında silahlı bir çatışma biçimini almayacak, aynı zamanda yeni bir toplumsal düzenin de gelmesine yol açacak. Devrim kapitalizmin, sınıf ayrımlarının ve ayrıcalıkların çanını çalacak. Özgür bir ulus yaratacak. Yeni bir devlet, yeni bir toplum doğuracak. Özellikle, proletarya diktatörlüğünü kuracak ve bütün zamanlar için toplumsal parazitleri siyasal iktidar mevkilerinden uzaklaştıracak.

Devrimciler daha şimdiden devrimin kendini gençliğin sabırsızlığında ve onu ezen zihinsel prangadan ve dinsel hurafelerden kendini kurtulma arzusunda gösterdiğini görüyorlar. Gençlik devrimin psikolojisiyle dolu olduğu müddetçe ulusal prangayı daha iyi anlayacak ve öfke içindeki gençlik meşru bir atılım

içinde ezenleri öldürmeye başlayana kadar söndürülebilir bir özgürlük susuzluğu geliştirecek. İşte terörizm bu ülkede böyle doğdu. Bu devrimin gerekli ve kaçınılmaz bir evresi. Terörizm devrim demek değil, ama devrim de terörizm olmadan eksiktir. Bu tez tarihteki herhangi bir devrimin tahliliyle desteklenebilir. Terörizm ezenlerin kalbine korkuyu akıtır, ezilen kitlelere ise öç alma umudunu aşılar. Tereddüt edenlere cesaret ve güven verir, dünyanın gözünde boyunduruk altındaki ırkın lanetini kaldırır, çünkü o bir ulusun özgürlük açlığının en inandırıcı kanıtıdır. Burada, Hindistan'da, daha önce başka ülkelerde olduğu gibi, terörizm devrime evrilecek ve devrim de toplumsal, siyasal ve iktisadi bağımsızlığa...

Gandhi makul insanları devrimcilerden desteklerini çekmeye ve şiddetlerini sürdürmek için araçtan yoksun şaşkın vatandaşların bunun boşluğunu ve şiddet faaliyetlerinin her seferinde yol açtıkları büyük yanılgıyı anlamaları için onların eylemlerini mahkûm etmeye davet etti. Kamuoyunun etkili bir kısmının güvenine sahip olduğunda bir insan için şaşkın bireylerden bahsetmek, onlar hakkında mantıksız demek ve yalıtıldıklarında, faaliyetlerini askıya almaya zorlanmaları için onların desteklenmemesini, bilakis mahkûm edilmelerini istemek ne kadar basit ve rahat. Gandhi'nin onca kamusal hayat tecrübesine rağmen devrimci psikolojiyi anlamaması ve anlamak istememesi ne yazık. Bu herkes için değerli ve saygıdeğer bir şey. Bir kişi devrimci olursa, hayatı elinin ayasında, onu her ân ve zevk için de değil, fedaya hazır vaziyette yol alır. Hayatını etraftakilerden biri aşka gelip ona "aferin" diye bağırıyor diye feda etmez. Onu vicdanı ve aklının rehberliğinde feda eder. Bir devrimci her şeyden önce akla inanır. Sadece onun karşısında eğilir. Hiçbir hakaret ya da mahkûmiyet, en iyilerin en iyisinden dahi gelse, onu emelinden caydıramaz. Kamuoyu ondan yüz çevirdiğinde ve onu beğenmeyi bıraktığında bir devrimcinin idealini bırakabileceğini düşünmek tam bir çılgınlıktır. Sayısız devrimci daha şimdiden darağacına çıkmış ve anayasacı ajitatörlerin üzerlerine yağdırdıkları lanetlerden endişe duymaksızın dava için hayatlarını vermişlerdir. Devrimcilerin faaliyetlerini durdurmalarını is-

tiyorsanız, onlarla dürüst bir şekilde tartışın. Bu bunu yapmanın tek ve biricik yolu. Geri kalan için, kuşkunun birilerine hâkim olmasına izin vermeyelim: Bir devrimci eziyetlere boyun eğecek yeryüzündeki son kişidir.

Hemşerilerimize, gençlere, işçilere ve köylülere ve devrimci entelijansiyaya başvurmak, bir adım atmak ve özgürlük bayrağının arkasında bize katılmak için bu fırsatı kaçırmıyoruz. İktisadi ve siyasal sömürünün imkânsız olacağı yeni bir toplumsal düzen kuralım. Ahvadı daha iyi bir hayat yaşasın diye gönüllü olarak ölümü kabul eden, sıkı ve ara vermeksizin çalışan ve halk için, açlar için ve Hindistan'daki milyonlarca sömürülen için telef olan bu cesur erkek ve kadınlar adına.

Her yurtseverden bu savaşı çok ciddiye almasını talep ediyoruz. Şiddet dışılık ve diğer yenilikler gibi psikolojik deneyler yaparak hiç kimsenin aynı zamanda kendi hayatı olan ulusun özgürlüğüyle oynamasına izin vermeyelim. Köleliğimiz bizim utancımızdır. Kendimizi ondan özgürleştirmeye muktedir olmak için ne zaman yeterince cesur ve bilge olacağız? Büyük mirasımız, uygarlığımız ve kültürümüzün değeri nedir, yabancıların buyrukları karşısında eğilmek ve onların kralları ve bayraklarına hürmet etmek zorunda kalmak için kendimize yeterince saygı göstermeyeceksek?

Büyük Britanya'nın Hindistan'da işlemediği tek bir suç dahi kalmadı. Kasıtlı bir kötü idare bizi muhtaç durumuna düşürdü ve bizim kanımızı emdi. Irk olarak ve halk olarak şerefimiz lekelendi ve hakarete uğradık. Öcümüzü almamız lazım, tirana karşı halkın haklı öcünü. Aman dilemeyeceğiz, talebimiz bu değil. Savaşımızı sonuna dek sürdüreceğiz; zafere ya da ölüme kadar. Yaşasın devrim!

Geçici IRA'nın Özgürlük İçin Mücadelesi **(anonim 1972)**

Doğrusunu söylemek gerekirse, Belfast'ta, Derry'de ve işgal altındaki Ulster'in diğer şehirlerinde bombaların seçmeci bir tarzda yerleştirilmesi IRA'nın stratejisine hizmet ediyor. Bunlar

meşru savaş eylemleri, seçilen hedefler de polis ya da ordunun kışlaları, ön karakollar, gümrük büroları, resmi ve idari binalar, elektrik transformatörleri ve elektrik direkleri, kimi sinemalar, oteller, kulüpler, balo salonları ve Britanya kuvvetlerine belli bir rahatlama ve gevşeme sunan publardı; aynı zamanda tamamen veya kısmen finansörler veya Britanya şirketleri tarafından elde tutulan ve şu veya bu biçimde Majestelerinin istilacı birliklerinin refahına katkıda bulunan fabrikalar, firmalar, mağazalar (bazen kooperatif şeklinde gizlenmiş) ve bazı durumlarda SAS, MRF ve SIB gibi casuslar veya ajan provokatörleri ağırlamak veya onlarla ilişkide olmak için tanınmış kişilerin rezidanslarını da hedef alınmışlardı. Birçok bakış açısından, bu kampanya Fransız Direniş hareketinin İkinci Dünya Savaşı'nda yürüttüğünü hatırlatıyor.

Bütün örneklerde, IRA'nın bomba yerleştirici ekipleri uyarılar yolluyorlar, her ne kadar bu uyarılar Britanya ordusu tarafından IRA'ya karşı propaganda savaşlarında yaralı ve ölülerin sırtından azami reklam yapabilmek için bazen kasıtlı olarak gizlense veya geciktirilse de. Hiçbir örnekte, gerilla bu "uyarı kuralı"nı ihlal etmedi. Bu birlikçi çeteler ve Britanyalı ajan provokatörlerin kullandıkları "uyarısız" yöntemlerle karşıtlık içindedir.

Abercorn Restaurant, *McGurk's Bar*, *Benny's Bar* ve daha yakınlarda *McGlades Bar* bu son tip enstantane plastik patlamanın korkunç örneklerdir. Bunlar doğal olarak fişekçiler için kişisel güvenlik bakımından daha az risk sunuyorlar ve yakalanma şanslarını azaltıyorlar. Uyarı yapmanın dışında IRA bütün askeri eylemlerinin sorumluluğunu üstlenir, bunun Cumhuriyet Hareketi'nin popülaritesi için olumsuz yansımaları olsa bile; *EBNI* ve *Donnegal Street* bunun örneklerindendir. Zamanla basın İrlandalı cumhuriyetçilerin Propaganda Bürosu'nun beyanatlarının doğruluğunu tanımayı öğrendi, oysa ki Britanya ordusunun propaganda broşürleri, aynı olaylara dair onların farklı versiyonları ve onların kanıtları açıkça gizlemeleri inandırıcılıklarını ciddi biçimde törpüledi.

IRA'nın plastik bombalama kampanyasının sonuçları fark-

lı şekillerde ölçülebilir. İlk olarak, çok sayıda birlik ile zırhlı aracın yerleşim merkezlerine yığılmasına ve mıhlanmasına, böylelikle de milliyetçi bölgeler üzerinde uygulanan muazzam baskının gevşemesine yol açarak düşmanın moral köklerini dahi kazıdı. Doğrudan mali kayıplar (yapısal zayiat, eşyalar ve alet edevat) ve sanayi üretiminin düzeninin bozulması bakımlarından ve daha da kötüsü yabancı sermaye yatırımlarını uzaklaştırarak, IRA bombaları Büyük Britanya'yı en duyarlı noktasından vurdu: Cebinden.

İngiltere her zaman bedbaht askerlerinin bir noktaya dek, deyim yerindeyse, feda edilebilir ve ikame edilebilir olduklarını düşündü, ama gözü hep kamu harcamalarının seyrindeydi. Londra'ya karşı isyan bayrağını açmış sömürgelere özgürlük veren yasayla tanınan her türlü barış yalnızca bir hesapla imzalanmıştı: İşgalin maliyeti. 1969'dan bu yana, asgari seviyesi 500 milyon pound olan çatışmaların faturası yakınlarda yapılan araştırmaların sıradan insanların % 54'ünden fazlasının birliklerin derhal çekilmesini istediğini gösterdiği Büyük Britanya'da fark edilmeden geçmemişti.

1.500 civarında asker daha şimdiden Kuzey İrlanda'yı hepten terk etmiş durumda. Çoğu örnekte, çarpışmada ölen askerlerin yakınlarına verilen beratlarda yazan ölüm sebepleri rakamları nafile ve iğrenç bir tahrif etme ve yüksek zayiat oranları göstermeme teşebbüsüyle yol kazası şeklinde makyaja tâbi tutuldu. Ansızın Kuzey İrlanda İngiltere'nin Vietnam'ı olmuştu. Ayaklanan bir halkın galip gelme iradesinin ne kaba kuvvetle ne de hatta orantısız güç dengesiyle kırılamayacağını bilen Britanya'nın en aydınlık fikirli siyaset adamları ışığı gördüler ve Wolfe Tone'un ünlü deyişiyle uyuştular: "Bağlantıyı kesin!"

Büyük Britanya'nın kendisi de bomba zayiatı ve personel kaybının dışında zararlardan muzdarip oldu. Dünya kamuoyunda ve finans dünyasındaki itibarı ve kredibilitesi ağır bir şekilde sarsıldı; kurnazlığı ve adalete seçmeci yaklaşımı herkesin görebileceği şekilde ortaya döküldü; "İmparatorluğun son kalıntılarına yapışma" çocukça arzusu onu psikolojik bakımdan kı-

rılgan, dengesiz ve zihinsel olarak olgunlaşmamış sabıkalı bir ülke olarak damgaladı. Bu görüşler Ortak Pazar ülkeleri içinde, özellikle Fransa'da ve Bay Pompidou bakımından fark edilmeden geçmedi. İngiltere'nin İrlanda sorunu kendisinin yol açtığı bir sorundur ve bugün yeni başkent Brüksel tarafından bir leke olarak algılanıyor. Londra yavaş yavaş önemini yitiriyor.

Ulster: karşı-terörizm[2]

Dünya basınının Ulster gürültüsü ve görüntüsünden, bizim yıkıcılık âlemimizden, bizim kin ve vahşiliklerimizden bıktığını kabul ediyoruz. Öyleyse, söyleyin, bir ekstremist Protestan çetesinin kendini kanıtlama çılgınlıklarıyla ne diye ilgileniyoruz? Bugünkü bütün sorunların müsebbibi olan meczup "hödükler", tarihin "pis herifleri", Ulster'in dar kafalı yobazları rolünde erimiş bir insan sürüsüyle?

Şu son dört yılda bize dair yığınla yazı yazıldı, bu işlerdeki rolümüz basın tarafından taraflı biçimde sunuldu ve bütün yorumcular bizim hakkımızda şu varsayımlara dayanıyor:

Biz dar görülüymüşüz. Biz fanatikmişiz. Biz IRA'yla özdeşmişiz. Biz bütün Katoliklerden nefret ediyormuşuz. Biz baskıcı ve "aşırı-sağcı" faşistlermişiz. Bizimle tartışmak mümkün değilmiş.

İskoçlar-Kuzey İrlandalılar hakkında yazılan her şeye baktığımızda birinin bütün bunların ardında hangi gerçeğin yattığını anlayabileceğini düşünebilirdik. Bu kırımın gerçek sebebi, bu kinin gerçek sebebi. Siz basının bu yönde bir şey yapmadığınızı düşünüyoruz ve artık bunu yapmanızın zamanıdır; zira biz en azından bize kendimizi ifade etme imkânı verme borcunuz olduğunu düşünüyoruz. Bir kez olsun.

Uzun zamandır partizan olmakla birlikte maharetli olan hükümetimiz, kabul edelim ki, şikâyetleri tümüyle doğrulanmış bir medeni haklar hareketinin ateşi altında bulunuyordu. Azize Bernadette rolünde ufak tefek, inkâr edilemez hitabet yeteneği ve

[2] Protestan Ekstremist Grup'un Beyanatı, *Sunday World*, 9 Haziran 1973.

fakir bir geçmişi olan bir kadın ortaya çıktı o zaman. Basın bu ufak tefek kadını sevdiğinden, baskıcı ve haksız birlik yanlıları üzerindeki zaferleri başlıkları süslediği müddetçe onu bahçesinde neşe içinde sekerken gösterdi.

Siz, basın, bu kızı bir kahraman yaptınız ve izleyen hadiselerdeki sorumluluk payınız ağırdır. Yöneticilerimizin baskıcı, beceriksiz ve yersiz maskaralıkları o ve ortaklarının haklı oldukları ve bizim haksız olduğumuz şeklindeki fikrinizde sizi ferahlattı. B-Specials, polis kuvvetlerimizin tepkileri ve Burntollet pususu diye anılan hadise sizi radikalleştirdi, döndü bizi radikalleştirdi ve ok yaydan çıktı.

Tarih kitaplarınızı okumamanız ne üzücü, zira gerçek orada yatıyor, bir kayıt misali dönüp dönüp tekrar ediyor. Biz melez bir ırkız, V. yüzyılda İrlanda'dan çıkıp İskoçya'yı kolonileştiren insanların torunları olan biz İrlanda'yı XVII. yüzyılda İskoçya'dan çıkarak kolonileştirdik. İskoçya'daki varlığımız patırtısız olmaktan uzaktı, ama bizim İrlanda'daki hayatımıza kıyasla cennete benziyordu. Dört yüzyıldan bu yana, biz yalnızca başkaldırı, cinayet, yıkım ve baskı tanıdık. İzleyen yirmi yılda yeni bir Britanya hükümetince sistematik olarak ihanete uğramak üzere birçok kez Britanya tahtının imdadına koştuk. Bugün olup biten bize XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda cereyan eden hadiseleri hatırlatıyor.

Propagandada ya da erdemlerimizi övmek veya hatalarımızı kabul etmekte çok mahir değiliz. Biz sadece görüşümüzü muhafaza ediyor, başımızı eğiyor ve önümüzdeki elli yıl boyunca ölecek olan herkes için dua ediyoruz.

Yine de, derece derece, bu kez başka etmenlerin, bu İskoçlar ile İrlandalılar ve İrlandalılar ile İrlandalılar ya da tercihinize göre, Protestanlar ile Katolikler arasındaki yüzyıllık çatışmaya müdahale ettiklerini anladık.

Britanyalı politikacılar bizi yüzüstü bırakmayı alışkanlık haline getirdiler. Biz bunu ihanet olarak adlandırıyoruz. Diğer yandan Katolikler de bizi batırmaya çalıştıklarından biz iki ateş arasında kaldık. İkinci sınıf İngilizler olan biz yarı-İrlandalılar

buna ve belki de fazlasına katlanabiliriz, ama propaganda, özendirme ve bilirkişilik bakımından aldığı tavsiyelerden hiç söz etmesek bile IRA'ya silah sağlayan ve onu eğiten dünya devrimci hareketini yenmeyi nasıl umabilirdik ki?

Amerika'da yaşayan ve burada komünizmin tohumlarını atmak için sermayenin parasını kullanan, duygusal bakımdan rahatsız İrlandalılardan kaynaklanan fonlar yok elimizde. Güney İrlanda hükümetinin örtük desteğine sahip değiliz ve yararsız görüldüğümüzden Britanya halkı tarafından da pek destek görmüyoruz.

İhanet edildik, iftiraya uğradık ve ailelerimiz sürekli korku ve sefalet içinde yaşıyorlar. Bizim sözde müttefiklerimiz bizi bir bela olarak görüyorlar ve şu veya bu biçimde imha riskiyle köşeye sıkıştırılmışız. Savunmaya geçmenin zamanıdır, zira kendilerini bu konumda bulunan Ulster'in sakinleri kendilerinin ya da düşmanın ölümüne dek aman dilemeden savaşıyorlar.

Size birkaç önemli olguyu hatırlatmak isteriz: Bizi mahkûm eden Ruslarda, milyonlarca kişi çalışma kamplarında yaşıyor ve onların hükümetleri Adolph Hitler'den bu yana en büyük kitlesel katil. Martha's Vineyard'daki gece yüzücüsü Edward Kennedy[3] evcil tavşanını ahlaken bizden daha az eleştirecek durumdadır. Libya'nın önderi tehlikeli bir fanatiktir. Kuzey İrlanda'nın birlik yanlısı hükümeti yolsuzluğa batmış olsa da, John Mary Lynch'inkinin[4] yanında kar gibi beyaz. Gelecekteki ruhsatlarla ilgili ilahi önsezilere dayalı muazzam servetler. İrlanda'nın güneyindeki Protestanlar o kadar hoşnutlarsa, niçin sayıları azalıyor ve kimse bundan şikâyet etmiyor?

Güney İrlanda'nın hükümeti bizi istiyorsa, bizi örtük biçimde desteklediği bir terörist aşındırma savaşının hasım kaybedenleri olarak görmek yerine kalbimizi kazanmalıdır. Politikacıların talimatları onların ellerini arkalarından bağlıyor. Britanya kamuoyu şöyle diyor: "Askerleri evlerine gönderin." Biz de diyoruz

[3] Edward Kennedy, Martha's Vineyard adasında bir araba kazası geçirmişti. Arabası bir köprüden düşmüş ve kendisi polise haber vermekten geri dururken bayan yolcusu boğularak ölmüştü. İrlanda kökenli Amerikalıların çoğu gibi Edward Kennedy de IRA'ya oldukça yakındı.—*Fr.çn.*

[4] İrlanda başbakanı.—*Fr.çn.*

ki: "Politikacıları ve subayları evlerine gönderin ve askerler ile silahları bize bırakın – ya da size IRA'yı kasalar ve *baked beans* gibi küçük konserve kutuları şeklinde göndermek için niçin askerleri eve gönderip silahları bize bırakmıyorsunuz?"

İngiltere'den kalkıp hayatlarımıza karar veren politikacılar bizi anlamıyorlar. Ordunun bizi doğru dürüst korumasının ve bizim kendimizi kendimizin savunmasının önüne geçiyorlar. Bu donuk yüzlü, cam gözlü ve tuhaf aksanlı adamları sevmiyoruz.

Bizler de mükemmel olmaktan uzağız. Her zaman birbirimizin gözlerinin içine bakmıyoruz, ama Ulster'in İskoç-İrlandalıları için gelecekteki eylemlerini yeniden düşünmelerinin zamanı gelmiştir. Kan banyosu hızla gerçeklik haline gelebilir ve bizi bununla suçlamış olan sizler bizim hayat tarzımızı yıkmak için yetiştirilmiş kişilere iktidarı vermekten kaçınmak için yeterince sağduyu gösteremeyen masum kişilere onu haksız biçimde boca edebilirsiniz.

Bir gayrimeşru küçük orospudan bir devrimci azize yarattınız, fanatik bir papaza davet çıkardınız ve yavan sesli bir ılımlıyı da papazlıktan ve bir terörist örgüte bütün gerekli reklamı sağladınız. Hepimizin bombaların altında ölmemiz gerektiğini söyleyen bir *İrlandalı* yönetici değil, bir sahte ismin ardına saklanan ve hiçbir şekilde İrlanda kökeni olmayan bu rahatsız İngilizlerden biriydi. Biz İskoç-İrlandalılar hayatta kalmak için savaşıyoruz. Büyük yanlışlara maruz kaldığımızı ve izleyen aylardaki hadiseleri büyük bir *dikkatle* izlemeniz gerektiğini düşünüyoruz.

Menahem Begin, *İsyan*

İsyanın başında, alışıldık idari ve coğrafi şubelerin dışında İrgun'u belli sayıda şubeye böldük:

DO Devrim Ordusu;
ŞB Şok Birlikleri;
SK Saldırı Kuvvetleri;
DPG Devrimci Propaganda Gücü.

Dolayısıyla, dört şube istiyorduk. Ama gerçek, bir savaş grubunun kararlarından daha güçlü. DO yalnızca kuramsal olarak mevcuttu. Diğer üç şubede bulunmayan bütün askerleri kapsayan rezerv hizmeti görmeliydi. Ama bu yürümedi. Yeni gelenler buradan yalnız geçiyordu ve temel talimlerini aldıktan sonra, diğer şubelerden birine gönderiliyorlardı. Kendine ait ne askeri ne de subayı vardı. En parlak anını ancak Arap istilacılara karşı ayaklandığında, her İrgun mensubu düzenli ordunun bir birliğinde (müfreze, manga, bölük, tabur) yer aldığı sırada yaşadı.

Şok Birlikleri hiçbir zaman gerçek anlamda kurulmadı. Bu isyandan önce mevcut olan bir birlik için verilen yeni bir isimdi sadece. O sırada varlığını bilenler tarafından "Kızıl Şube" ya da "Kara Manga" diye adlandırılıyordu. Altında yatan fikir çok ilginçti. Bu Yaacob Meridor'un fikriydi. Kurtuluş için mücadelenin Arap bölgelerinde, Arap ülkelerinde olduğu gibi Eretz İsrail'de de savaşmak üzere özel olarak eğitilmiş insanlar gerektirdiğini düşünüyordu. Dolayısıyla seçilen insanlar yürekli ve yağızdı. Askeri eğitimlerini ve derslerini Arapça görüyorlardı. Dolayısıyla, "Kızıl Şube"nin bileşimi diğer İrgun üyeleri için bile gizli kalmalıydı. Bu "gizlilerin gizlisi"ydi, ama yürümedi. Fikir cüretkardı, ama uygulaması kimisi çok da eğlenceli olmayan çok sayıda güçlüğe sebep oldu. Böylece, ansızın, en iyi adamlar ve onların aralarında da subaylar, İrgun'u terk ediyorlardı. İrgun'a iç çekişmeleri boyunca eşlik etmiş olan sadık üyeler kendilerini sorguluyorlar ve anlam veremiyorlardı: "Ne, o bir firari mi?" Ve firari hakarete sövgüyü ekliyordu. İrgun'la bir alıp veremediği kalmadığını velveleyle beyan etmekten hoşnutsuz, onu lanetliyor ve küfre buluyordu. Bir zamanların kendini adamış kişilerin ve önemli subayların bu garip davranışı savaşçıların moraline ağır bir darbe indiriyordu. Gerçeği açıklamak ya da hatta sezinlemek mümkün değildi. Buna rağmen, bu yalancı firarileri gerçek firariler izlemedi. Bizim çocuklar kalplerimizde sakladığımız ilkeyle huzur bulmuşlardı. Şu, şu gittiler mi? Şu ya da bu kaçtı mı? Ne önemi var? Siz askerler tarihsel görevinizi görevinizle ilgili söylenebilecek olan konusunda, bunlar ister hasımlarınız ya da dünkü dostlarınız, isterse yoldaşlarınız

ya da subaylarınız olsun, endişe duymadan tamamlamaya karar vermiştiniz. Özgürlüğün askerleri olarak, yüce komutanınız davanın kendisiydi.

Keder içinde başlamış olsa da "Kızıl Şube" hadisesi sevinç ve neşe içinde son buldu. İsyan başladığında, bütün firariler birliklerinde yerlerini almışlardı. Bu kez bu şaşırtıcı, mutlu bir haberdi. Daha dün, birileri İrgun'a enine, boyuna küfrediyordu ve şimdiyse ön safta bir subaydı? Bazıları gözlerini ovuşturdular. Arkadaşlıklar yeniden kuruldu. Moral yükseldi.

"Kızıl Şube"de mükemmel savaşçılar vardı ve hemen hepsi Araplara benziyorlardı. Bazı Avrupalı Aşkenaz Yahudiler en saf Sefaraddan daha az esmer değillerdi (bazen daha fazlaydılar). Benim şahsen tek tanıdığım iki birlik üyesi Lodz, Polonya'dan geliyordu. Doğrusu çok sayıdaki Şok Birliği savaşçısı Doğudan geliyordu. Bu öykünün sözümona münhasıran Yemenlilerden oluşan, bilhassa İrgun'un "Kara Manga"sının Britanyalı basınının öne sürdüğü kökeni böyleydi. Bu efsane bazı Yahudi politikacıları tarafından büyük ölçüde sürdürüldü. Bizi aşağılamak için bu centilmenler, İrgun'un münhasıran Yemenlilerden oluştuğunu fısıldıyor ya da yüksek sesle bağırıyorlardı. Düşmanlarımız bir yandan "Yemenli siyahlar" üzerine efsaneler yayıyorlar, diğer yandan bizimle alay etmek için "Doğu Avrupa'nın köpüğü" üzerine. İki savaş arası dönemin Yahudi karşıtları tarafından çok tutulan bu ırkçı propagandayı kendi hesaplarına Yahudi politikacı muarızlarımızın devralması ne yazık! Nazilerin şöyle deme alışkanlıkları vardı: "Yahudilerin belki hepsi komünist değil, ama bütün komünistler Yahudi." Bazı Siyonistler bizimle ilgili şöyle diyorlar: "Bütün Yemenliler İrgun üyesi değil, ama bütün İrgun üyeleri Yemenli."

Bu doğru değil. İrgun'un diğer bölümlerinde olduğu gibi Şok Birlikleri'nde de üyeler her cemaatten ve her sınıftan geliyor. Tunus'tan da gelen var, Harbin'den de, Polonya'dan da İran'dan da, Fransa'dan da Yemen'den de, Belçika'dan da Irak'tan da, Çekoslovakya'dan da Suriye'den de; ABD'de doğanlarımız da var, Buhara'da, İngiltere'de, İskoçya'da, Arjantin'de ve Güney

Afrika'da da, ve özellikle Eretz İsrail'de. Biz Yahudi ulusunun minyatür olarak bir *melting pot*'uyuz. Kimseye asla kökenini sormuyoruz: Biz sadece sadakat ve uzmanlık talep ediyoruz. Şarklı cemaatlerden gelen yoldaşlarımız İrgun'da kendilerini evlerinde hissediyorlar. Kimse onlara karşı herhangi bir üstünlük havası göstermiyor; böylece kendilerinde bulunabilecek aşağılık kompleksinden kurtulmalarına yardım edilmiş de oluyor. Onlar bizim silah arkadaşlarımızdı ve bu yeterli. En üst düzey sorumluluklara ulaşabilirlerdi ve ulaştılar da. İsyanın birinci kurmay başkanı olan Şlomo Levi Sefaraddı. Kardeşi "Uzi" Eritre'de hapisten dönüşünde Tel Aviv bölgesinin komutanı oldu ve belirleyici Yafa Savaşı'nda kahramanca ölene dek binlerce kişiye komuta etti. Britanya askeri yetkililerine teslim edilmeden önce Hayfa bölgesinin komutanı olan Şimşon İran'dan geliyordu. İşgal ordusunun karargahına karşı tarihsel harekatı yöneten bir Gideon vardı Kudüs'te ve bunu büyük bir yiğitlik ve sebatla başarmıştı. Sefaraddı. İdam sehpasına çıkan iki kişi, Alkoşi ve Kaşani Sefaraddı. Düşman ve muarızlarımızın bizi zayıflatmak için kullanmaya çalıştıkları bu "leke"den biz gurur duyuyoruz. Aşağılanan ve horlanan kişiler saflarımızda mağrur savaşçılar, özgür ve eşit kadın ve erkekler, özgürlüğün ve onurun çığırtkanları oldular. İstatistikler mi? Hiç bu şekilde sayımda bulmadık. Ama İrgun'un değişik bölümlerinde % 25 ila % 35 Sefarad olduğunu söylersem gerçeğe yakın olduğumu düşünürüm. Şok Birlikleri'nde vurgu donuk derili insanlar üzerine olduğundan oran biraz daha yüksekti; belki % 40 ile % 50 arasında.

Şok Birlikleri'nin üyeleri isyanın ilk harekatlarını gerçekleştirdiler, ama pratikte ayrı ayrı varoluşlarının haklı gerekçeleri pek yoktu. Mücadelenin devamında, Şok Birlikleri Saldırı Birlikleri'yle birleştiler ve zalime en sert darbeleri indiren ve Eretz İsrail'de çözülmesinin başlıca sorumluları olan İrgun'un meşhur Saldırı Güçleri haline geldiler. Örgütlediğimiz dört bölümden geriye yalnızca iki tanesi kalmıştı: Saldırı Güçleri ve Devrimci Propaganda Gücü. Bunların arasında da sürekli bir çatışma vardı: DPG'nin her üyesi SG'ye geçmek istiyordu ve SG'nin hiçbiri DPG'ye gitmek istemiyordu.

Yeraltında çalışanlar içindeki tek çatışma bu değildi. Bir yeraltı mücadele hareketi gerçek bir minyatür devlettir: Savaş halindeki bir devlet. Kendi ordusuna, polisine, mahkemelerine sahiptir. Bir devletin yürütme yetkilerine sahiptir. En önemlisi, yalnızca bireyler üzerinde değil, büsbütün nesiller üzerinde de hayat ve ölüm hakkına sahiptir.

Bir hükümetin bakanlıklarında ve değişik kabinelerinde, tıpkı bir yeraltı hareketinin şube ve bölümlerinde olduğu gibi, bizzat insan doğasından kaynaklanan işbirliği ve kavgalar ortaya çıkar. Bölge komutanları Şok Birlikleri'ne, sonra da Saldırı Güçleri'ne tanınan "özerklik"ten hazzetmezlerdi. "Biz", derlerdi bölge komutanları, "biz komutamız altındaki bölgelerde bütün çalışmayı yapıyoruz. Biz hangi silahların bizde olduğunu (ya da olmadığını) biliyoruz. Adamlarımızı tanıyoruz. Niçin çarpışmaların hazırlanmasıyla ve bizzat çarpışmalarla görevlendirilmeyecekmişiz ki?" Bu sav mantıklı görünüyordu. Ama Saldırı Güçleri'nin komutanının cevabı da ondan daha az mantıklı değildi: "Çarpışmalar," diyordu, "çoğu zaman alelacele hazırlanmak durumunda. Bölge komutanı kalabalık bir aileyle yükümlü. Birçok örgütsel sorunla baş ediyor. Yerel harekat subaylarıyla doğrudan temaslarımız olursa ancak etkili olduğumuzdan emin olabiliriz."

Her kesim mücadeleyi sürdürmek için en iyi araçları bulmaya çalıştığından bu ikisi arasında seçim yapmak kolay değildi. Bir zaman sonra, her iki müştekiye de haklı olduklarını beyan ettikten sonra, kendisine böyle bir şey nasıl mümkün olur diye soran karısına "sen de haklısın, aşkım!" diye cevap veren hâkim gibi hissettim kendimi.

Saldırı Güçlerine tanınan bu özerkliğe dair tartışma bir başka tanınmayan özerklikle ilgili tartışmayla aynı ânda cereyan ediyordu: Gizli servislerimiz de sürekli daha fazla özerklik talebinde bulunuyorlardı. Bu şube mücadele boyunca mükemmel bir iş çıkarmıştı. Saldırı Güçleri düşmanı demir ve kurşunla döverken, gizli servisler düşmanla beyinleriyle savaşıyorlardı. Hükümet güçleri üzerindeki zaferimiz büyük ölçüde gizli servislerimize, onların ifşaatları, istihbaratları ve yeraltı savaşçıları etrafında

bolca emekle ve çokça sağduyuyla kurdukları güvenlik kuşağına dayanıyordu. Yoel'in temsilcisi, sonra da halefi Michael tarafından yönetilen mensupları en iyi sonuçları elde etmeyi arzu ediyorlardı ve biraz daha fazla eylem özgürlüğü verilse onlara ulaşabileceklerini düşünüyorlardı. Gizli servislerin ve karşı casusluğun doğrudan hükümetin sorumluluğu altında olduğu sayısız ülke örneğini veriyorlardı düzenli olarak.

Bütün yoldaşlarımızın örneği oldukları anlayış ve hoşgörü sayesinde, sayısız kişi arasında görev bölüşümünden ve onların başarma arzusundan kaynaklanan bu iç kavgaların üstesinden gelmeyi başardık. Yeraltında hepimizin aydınlık ve karanlık yüzüyle, erdemleri ve kusurlarıyla belli bir devlet işleyişi alışkanlığı kazandığımızı söylemek abartma olmaz. Bölümlerarası sorunların üstesinden geldik, ama Saldırı Güçleri ile Devrimci Propaganda Gücü'nü karşı karşıya getiren kutsal kavgayı hiçbir zaman sona erdirmeyi başaramadık.

Josaphat Harkabi, *El Fetih'in Öğretisi* (Aralık 1968)

El Fetih'in "Devrim ve Şiddet, Zafere Giden Yol" adlı üçüncü broşürünün Frantz Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabının seçmeci bir özeti olması bir rastlantı değil. Fanon'un etkisi El Fetih'in özellikle İsrail'in Araplar üzerindeki psikolojik etkisi ve silahlı mücadelelerinin Filistinliler üzerinde yol açtığı dönüşüm hakkındaki diğer yazılarında da kendini gösteriyor. "Şiddet", "şiddetli mücadele", "öç" El Fetih literatüründe sıkça rastlanan ifadelerdir. Bu metinlerin okuyucuları soğuk bir kin dünyasına sokulur ve zapt edilmez bir öç duygusuna itilir.

Şiddet sömürgeciliği süpürmek için gerekli olarak tasvir edilir, zira sömürgeciler ile sömürgeleştirilenler arasındaki çelişki öyledir ki bir arada yaşamak imkânsızdır. Birinden biri yok olmalıdır. (İsrail-Arap ihtilafının hem sonu olmayan bir ihtilaf hem de ölümüne bir mücadele olarak tasviri Arap yayınlarında harcıâlemdir.) Böyle bir çatışma "rakiplerden birinin imhası savaşıdır, ya ulusal mevcudiyetin, ya da sömürgeciliğin ölümü... sömürgeleştirilenler

şiddetten şiddet yoluyla kurtulacaklardır." "Filistin devrimi" öylesine büyük bir olaydır ki ancak şiddetle tamamlanabilir.

Şiddet halkı kusurlarından ve endişelerinden kurtarır. Ona hem cesaret hem de ölümü hor görme aşılar. Şiddetin sağaltıcı bir etkisi vardır, toplumu hastalıklarından arındırır. "Şiddet kişileri zehirden temizler, sömürgeleştirilenleri aşağılık komplekslerinden kurtarır ve hemşehrilerimize cesaret verir." Arap gazetecilere hitaben bir muhtırada El Fetih şu beyanatta bulunuyordu: "İşgal altındaki topraklarda (yani İsrail'de, zira metin Altı Gün Savaşı'ndan önce kaleme alınmıştı) devrimimizi infilak ettirmek halkımızın bütün hastalıklarının tedavisidir."

Bağırsak söktürücü (purgatif) olarak şiddete davet, hataların büyük kısmını şeytanlaştırma arzusunun yanı sıra düzeltilmesi gereken kimi kusurları da gün yüzüne çıkartır. Şiddete davet aynı zamanda gerçek eylemin yerine geçerek bağırsak boşaltıcı (katartik) bir tatmin verme işlevi de görebilir.

Şiddetin, El Fetih'e göre, halkın üzerinde birleştirici bir etkisi olacak ve ondan bir ulus yaratacaktır. İnsanları egolarının küçüklüğünün dışına çıkartacak ve onları kolektif eserler gerçekleştirmeye bağlı bir heyecanla dolu hale getirecek, kıyım onları birleştirecek bir deneyim yaratacak. Böylece, toplumların bağrında alışkanlıkla desteklenen, emperyalizmin ve Arap şeflerin dayattığı "topraksallık" (teritoryalite, farklı Arap devletlerine bölünme) son bulacak.

Siyasal emellerinin yanında mücadelenin ikincil sonucu da katılımcıları üzerindeki etkisi olacak. Bu bir "yaratıcı mücadele"dir (*nidalya hallaka*). Şiddet, devrim, eylemcilik, "intikam savaşı", "silahlı mücadele", hepsi İsrail'den öç alma peşindeki haklı ve kahramanca bir saldırganlığın mahşeri bir görünümde birleşmesidir...

El Fetih literatürünün mücadelenin evrelerini irdeleyen pasajlarının okuması zordur. El Fetih terminolojisi ve formülasyonları batını ve anlaşılmazdır. Fakat bu söz dağarcığına aşina olmayan okura daha da can sıkıcı gelebilecek olan şey tartışmanın çok genel ve soyut niteliğidir. Bu hadiseleri akılcı bir

şekilde yorumlamaya çalışan Marksist literatürün etkisindeki bir terminoloji ile bir devrimin "yanması" veya "ateşlenmesi" gibi mecazlarda ifade edilen mitolojik vurguların bir karmasıdır ve okuru kendi zaferi için gerekli araçlar bakımından şaşkın bırakır.

Devrimin aşamaları devrim veya savaşa bulaşmış çevrelerin genişlemesini simgeler. Bir numaralı aşama devrimci öncünün oluşum aşamasıdır. "Bilinçli intikam isteklerinin devrimde bir araya getirilmesi hareketi"yle tamamlanır. "Devrimci öncünün üyesi devrimci önsezisiyle ayırt edilir." Görevi "kendi iyiliği için ve eylem ve hareket için faydası için toplumun temel dip dalgasını keşfetmektir ve sonra hangi engellerin tarihsel mantıkla uyuşma halinde onun hareketinin önüne geçtiğini anlamaktır." Böylece, "devrimci öncü durumunun gerçekliğiyle pozitif bir şekilde karşılıklı eyleyen insanlardan meydana gelir ve değerleri ve özelliklerinde radikal biçimde farklılaşarak bu gerçekliğin bir başkasıyla aşıldığı yere varmak üzere bilinciyle gerçeğin etkisinden kurtulacağı yere kadar yükselir. Somut bir örnek almak gerekirse, Filistin halkının gerçeği parçalanmış, tahrif edilmiş ve bozulmuştur ve durağanlık alametleri gösterir. Bununla beraber, bu durağanlığa ve bu atalete rağmen, Filistinli insan gerçek üzerindeki intikama bağlı kaldığı müddetçe tarihin yönü Filistin halkının bağrında bir canlılık cereyanının varlığını dayatıyor. Bu intikam arzusu artarken canlılık cereyanı da bir devrimci öncüde pıhtılaşıyor."

İkinci aşama Devrimci Örgüt'ün kuruluşu aşamasıdır. Bu örgütün bağrında devrimci öncü "yapıcı devrimci arzu bütün Filistinli Arapları kapsayana" dek onun intikam arzusunu dürterek Filistinli kitlelerin psikolojik bir seferberliğini elde eder. Dolayısıyla devrimci kucaklama (*El şumul el thauri*) aşaması olarak adlandırılır. Kitlelerin endoktrine edilmesi silahlı mücadele aşamasını öncelemeyecek, silahlı mücadele aşamasıyla tamamlanacaktır. "Silahlı mücadele öncesinde bir ulusal bilinç oluşturmaya çalışanlar yanılmaktadırlar... Kaçınılmaz olarak, silahlı mücadele ve kitlesel bilinç el ele ilerleyecekler ve güveni

ihya edeceklerdir." Öncü, emsal oluşuyla ve gerilla eylemleri sırasındaki fedakarlıklarıyla kitleleri galeyana getirecektir.

El Fetih'in yayınları Arap kitlelerinin devasa bir güce sahip olduklarını ileri sürer. Bu kitleler "uyuyan volkanlar"dır, mücadelenin en önemli "aracı"dır. Bu patlamaya hazır kapasitenin aktive edilmesi gerekir ve bu görev öncüye düşmektedir.

Devrimin başarısı öncü ile kitlelerin arasındaki işbirliğine bağlıdır. "Bileşimi itibariyle devrimin bir önderliği ve bir de tabanı vardır. Devrimin başarısını ve devamını sağlamak için taban ile, yani kitleler ile önderlik arasında bilinçli bir etkileşimin ortaya konmasını gerektirir."

Üçüncü aşama Arap Destek Cephesi'nin kurulması aşamasıdır. Arap ülkelerindeki geri üsleri korumak için ve kişisel çıkarlarını izlemek üzere Filistin devrimine yardımlarını savsaklamasınlar diye Arap hükümetlerine baskı aracı olarak "Filistin devrimi"ne halk desteği bütün Arap ülkelerinde sağlanmalıdır. Arap Destek Cephesi böylece iki düzeyde kendini ifade eder, halk ve hükümet. Halk desteği Arap hükümetleri üzerinde baskı aracı olarak kullanılır. Aynı yayınlarda, devrimin genel gelişmesi de iki temel aşamaya bölünmüştür: İlki, Örgütlenme ve Seferberlik, başka yerdeki adıyla Devrimci Olgunlaşma Evresi yukarıda anılan aşamaları içerir. İkinci aşama Devrimci Patlama (*Merhalet-ül-Tefcir el Thauri*) diye adlandırılır. Bu Devrimci Patlama aşaması renkli bir dille tasvir edilmiştir: "Geçtikleri yerlerde her şeyi yakan cehennem güçleri gibi kinci ve intikamcı kitleler ısrarlı ve ateşli bir biçimde devrimin yoluna atılıyorlar." Bu aşama sırasında, "intikam fırtınası" ölçüsüz biçimde vuracaktır. Bununla beraber, öncü şiddetin zıvanadan çıkmaması için kitlelerin disiplinini sağlamalıdır. "Devrimin iradesi onun intizamlı beynine itaat edecektir."

Birinci aşama hazırlık aşaması olmakla birlikte, ikinci aşama en ilginç olanıdır. Maalesef, onun El Fetih tarafından tasviri biraz derme çatmadır. Tetiğin çekilme zamanı meselesi bile açık değildir. El Fetih açıkça şöyle diyor: "İşgal edilmiş topraklardaki operasyonlarımız istenilen devrim aşamasına ancak bütün Fi-

listinli gruplar devrim etrafında kutuplaştıklarında varacaklar." El Fetih bizzat devrimci öncünün etrafında kenetlenmemiş diğer hareketlerin yapay ve "düzmece" olduklarını kanıtlayarak bütün Filistinlilerin başlıca önderi olma arzusunda. Böylece devrim aşaması ancak El Fetih *bütün* Filistinlileri seferber ettiği zaman geçilecek.

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) Platformu

1. Geleneksel savaş burjuvazinin savaşıdır. Devrimci savaş ise halkın savaşıdır.

Arap burjuvazisi kendi çıkarlarını feda etmeye hazır olmayan ya da ayrıcalıklarını riske etmeyen ordular kurdu. Arap militarizmi bir yandan emperyalizme karşıt olduğunu beyan ederek diğer yandan Arap devletlerinin içindeki sosyalist devrimci hareketleri ezmenin bir aygıtı haline geldi. Ulusal sorun kisvesi altında burjuvazi kitleler üzerindeki bürokratik iktidarını güçlendirmek ve işçiler ile köylülerin siyasal iktidarı ele geçirmelerini önlemek için ordularını kullandı. Şimdiye dek, onları örgütlemeden ve bir proleter ideoloji geliştirmeden işçi ve köylülerin yardımını talep etti. Ulusal burjuvazi geleneksel olarak iktidara darbelerle ve kitlelere dayanmadan yükselir; bir kez iktidara geldikten sonra, bürokratik konumunu güçlendirir. Sistematik terör uygulaması sayesinde, bir yandan bütün devrimci hareketleri yasaklar ve bir devrimci eylem lehinde mücadele eden herkesi tutuklarken, diğer yandan devrimden bahsetmeye muktedirdir.

Arap burjuvazisi Filistin meselesini Arap kitlelerinin kendi çıkarlarını ve kendi iç sorunlarını görmelerini engellemek için kullandı. Burjuvazi sınıf çıkarlarını ve bürokratik konumlarını koruyacak şekilde her zaman sınırları dışındaki zafer umutlarını Filistin'de yoğunlaştırdı.

1967 yılındaki Altın Gün Savaşı burjuva geleneksel savaş kuramının yararsızlığını gösterdi. İsrail için en iyi strateji hızlı bir şekilde vurmaktır. Düşman, zaman içinde ordularını seferber

etme araçlarına sahip değildir, zira bu ekonomik krizi artıracaktır. Amerikan emperyalizminin tam bir desteğine sahiptir ve bu sebeple kısa savaşlar vermek zorunda kalacaktır. Aynı zamanda, bizim fakir halkımız için, uzun vadedeki en iyi strateji bir halk savaşıdır. Halkımız zayıflıklarını aşmalı ve Filistinliler ile diğer Arap halklarını seferber ederek düşmanın zayıflıklarından yararlanmalıdır. Arap dünyasında emperyalizmin ve Siyonizmin zayıflaması onları aşmak için bir devrimci savaşın yürütülmesini gerektiriyor.

2. "Barışçı bir çözüm" için baskı biçimi olarak gerilla hareketi.

Filistin mücadelesi Arap kurtuluş ve dünya kurtuluş hareketinin bir parçasıdır. Arap burjuvazisi ve dünya emperyalizmi Filistin sorununa barışçı bir çözüm dayatmaya çalışıyorlar, ama bu telkin olsa olsa emperyalizmin ve Siyonizmin çıkarlarını ilerletiyor, kurtuluş aracı olarak halk savaşının etkililiğini şüpheye düşürüyor ve Arap burjuvazisi ile dünya emperyalist pazarı arasındaki ilişkileri muhafaza etmeyi hedefliyor.

Arap burjuvazisi bu pazardan yalıtılmak ve dünya kapitalizminin aracısı rolünü kaybetmek endişesinde. Bu nedenle petrol üreticisi Arap ülkeleri Batıya karşı boykotu (Altı Gün Savaşı'ndan sonra konmuş olan) bıraktı ve bu nedenle Dünya Bankası Başkanı McNamara onlara kredi açmaya hazır.

Arap burjuvazisi barışçı bir çözüm için mücadele ettiğinde, gerçekte emperyalist pazar ile iç pazarı arasındaki aracı rolünden çıkaracağı kârı için mücadele ediyordur. Arap burjuvazisi, bununla birlikte, gerilla faaliyetine karşı değil ve bazen işi ona yardım etmeye dek vardırıyor; ama sadece gerillanın bu varlığı barışçı bir çözüm için baskı yapmanın bir aracı olduğundan. Gerilla hareketi açıkça belirgin bir şekilde tanımlanmış bir sınıf ve bir siyasetle birleştirilemediği müddetçe bu barışçı çözümün uygulanmasına direnemez; ama gerillalar ile barışçı bir çözüm için mücadele edenler arasındaki çatışma kaçınılmazdır. Bu nedenle gerilla eylemlerini tanımlanmış hedeflerle bir halk savaşına dönüştürmeye bakmalıdır.

3. Devrimci kuram olmadan devrimci savaş olmaz.

Bir gerilla hareketinin başlıca zayıflığı Filistinli savaşçıların ufkunu aydınlatacak ve militan bir siyasal programı cisimleştirecek bir ideolojinin yokluğudur. Devrimci ideoloji olmadan, ulusal mücadele maddi ve pratik ihtiyaçlarına hapsolur. Arap burjuvazisi burjuvazi tarafından saptanan sınırlara riayet ettiği ölçüde ulusal mücadelenin ihtiyaçlarının sınırlı bir tatminine hazırdı. Bunun mükemmel bir örneği El Fetih Arap ülkelerinin iç işlerine müdahale etmeyeceğini ileri sürerken Suudi Arabistan'ın El Fetih'e sağladığı maddi yardımdır.

Gerilla hareketlerinin çoğunluğunun hiçbir ideolojik silahı olmadığından Arap burjuvazisi onların akıbetine karar verebiliyor. Ayrıca, bütün emperyalist, Siyonist veya Arap burjuva egemenlik biçimlerine karşı savaşacak olan Filistin halkının mücadelesi işçiler ve köylüler tarafından desteklenmelidir.

4. Kurtuluş savaşı bir devrimci ideoloji tarafından rehberlik edilen bir sınıf savaşıdır.

Mücadelemizin sınıfsal değil, ulusal olduğunu söyleyerek mücadelemizin sorunlarını bilmezden gelmemeliyiz. Ulusal mücadele sınıf mücadelesinin yansımasıdır. Ulusal mücadele bir toprak mücadelesidir ve bu mücadeleyi verenler topraklarından kovulmuş köylülerdir. Burjuvazi her zaman bu tür mücadelelere önderlik etmeye hazırdır, böylece iç pazarın denetimini ele almayı umar. Burjuvazi ulusal hareketi kendi nüfuzu altına almayı başarırsa, ki bu da onun konumunu güçlendirir, bu ulusal hareketi barışçı bir çözüm bahanesiyle Siyonizm ve emperyalizmle uzlaşmaya sürükleyebilir.

Yanı sıra, kurtuluş savaşının esasen bir sınıf mücadelesi olması köylüler ve işçiler için ulusal kurtuluş hareketinde başat bir rol oynamaları gerektiğini gösterir. Burjuva elitleri bu rolü üstlenirlerse, yöneticilerin sınıfsal çıkarlarının kurbanı olan ulusal devrim başarısız kalır. Siyonizme karşı mücadele bir ulusal birlik gerektirir diye söze başlamak hatadır, zira bu Siyonizmin gerçek sınıfsal yapısının anlaşılmadığını gösterir.

İsrail'e karşı mücadele her şeyden önce bir sınıf mücadelesidir. Dolayısıyla, Siyonizmin karşısına tek ezilen sınıf çıkmaya muktedirdir.

5. Devrimci mücadelemizin başlıca sahası Filistin'dir.

Belirleyici savaş Filistin savaşıdır. Filistin'deki silahlı halk savaşı Siyonist düşmanın ekonomisini ve savaş makinesini mahvetmek için tek basit silahlarla yürütülebilir. Filistin'deki halk savaşının canlılığı Şeria nehri vadisindeki sınır eylemlerinden çok, her ne kadar bu eylemler Filistin mücadelesi için önemli olsalar da, kitlelerin ajitasyonu ve örgütlenmesine bağlıdır.

Gerilla örgütleri işgal altındaki bölgelerde eylemlerini başlattıklarında Siyonizmin silahlı güçlerinin hoyrat bir askeri bastırmasına karşı durmak zorunda kaldılar. Bu örgütlerin ne devrimci bir ideolojisi ne de programı olduğundan kendini koruma taleplerine boyun eğdiler ve Mavera-i Ürdün'e geri çekildiler. Faaliyetleri sınır eylemleri haline geldi. Ürdün'de gerilla örgütlerinin varlığı Ürdün burjuvazisine ve gizli ajanlarına barışçı bir çözüm ortaya koymaya yaramadıklarında bu örgütleri ezme imkânı veriyor.

6. İki Ürdün'de devrim.

Mavera-i Ürdün'deki mücadeleyi ihmal edemeyiz, zira bu toprak bütün diğer Arap ülkelerinden çok Filistinlilerle bağlantılıdır. Filistin'deki devrim sorunu diyalektik biçimde Ürdün'deki devrimle bağlantılıdır. Ürdün monarşisi, emperyalizm ve Siyonizm arasındaki bir dizi komplo bunu kanıtladı.

Mavera-i Ürdün'deki mücadele doğru yolu, sınıf mücadelesi yolunu tutmalıdır. Filistin mücadelesi ulusal birlik kisvesi altında Ürdün monarşisini desteklemek için bir araç olarak kullanılmamalıdır ve Ürdün'deki başlıca aciliyet kitleleri örgütlemeye ve onlara ulusal ve sınıfsal bir mücadele yürütmelerini sağlamaya imkân veren açık seçik bir programa sahip bir Marksist-Leninist partinin kurulmasıdır. İki bölge arasındaki mücadelenin uyumu, görevi Filistin'de rezervleri teminat altına almak ve köylüler ile

askerleri sınır topraklarında seferber etmek olan organlar eşgüdümlenerek sağlanmalıdır.

Sadece bu şekilde Amman bir Arap Hanoi'si olabilir: Filistin'de savaşan devrimciler için bir üs.

Abraham Guillen, *Şehir Gerillası ve Tupamarolar*[5]

Uruguay'da Tupamaroların "danışman"ı da olan kıymetli kuramcı Abraham Guillen hareketin stratejisini daha düşüşünden evvel eleştirmişti.

Bir kapitalist metropolün beton ormanında iş görme, devrimci bir savaşın ilk evresinde etkili taktikler ve etkili bir örgütlenme sayesinde tutunma ve kayda değer bir süre polisi ve orduyu başarısızlığa uğratma bakımından ilk olmalarının saygınlığını Uruguaylı gerillalara vermek gerekir... Zaferleriyle olduğu kadar yenilgileriyle de Ulusal Kurtuluş Hareketi (Tupamarolar) çağdaş tarihe daha şimdiden damgasını vurmuş olan bir şehir gerillası modeli –kapitalizm ile sosyalizm arasındaki bir mücadelenin deprem merkezi olarak büyük şehirlerde– yaratmaya katkıda bulundu. Tupamaroların eyleminden çıkartılacak dersler birkaç noktada özetlenebilir.

1. *Sabit cephe mi seyyar cephe mi?* Devrime duyulan nefretten ya da gerillaların eylemlerinin halkın taleplerine doğrudan cevap vermemesinden ötürü şehir gerillalarına geniş bir destek olmadığında ev veya apartman daireleri kiralayarak kendi yeraltı altyapılarını sağlamak zorunda kaldılar. Bu şekilde sabit bir yere çekilerek Tupamarolar şehir gerillasının iki gerekli koşulu olan gerek hareketliliklerini gerekse güvenliklerini tehlikeye attılar. Kuşatılmaktan ve sistematik aramaların sonucunda yok edilmekten kaçınmak için gerillalar sabit şehir üslerini reddetmeliler ve birlikte savaş verseler de ayrı yaşamayı seçmeliler.

2. *Hareketlilik ve güvenlik.* Şehir gerillaları komandoları için ev kiralarlarsa her ay kira kayıtlarını denetleyen polisin takip

[5] *Estrategia de la guerilla urbana*, Montevideo, 1971'den aktarma.

etmekte gecikmeyeceği bir iz bırakmış olurlar. Kiraladıkları evlerin çoğunda genel kural olarak bulundukları yerdeki bağımsızlıklarını artıracak olan dehlizler veya sığınaklar oluşturmaktan kaçınmış olurlar. Hareketliliklerini ve güvenliklerinin önemli bir kısmını korumak için kendilerine yakın olan halk arasında dağılmalıdırlar. Birlikte mücadele eden, sonra da büyük şehir içinde dağılan gerillaların polis tarafından fark edilmeleri güçtür. Bir bölge ya da bir mahallede polis taramaları yapıldığında sabit üssü olmayan savaşçılar komşu bir mahalleye geçebilirler. Böyle bir hareketlilik kiralanan evlere veya sempatizanların kendi evlerinde onlara sağladıkları sığınaklara –Tupamaroların bir başka stratejik hatası– fazla bel bağlandığında imkânsız hale gelir.

3. *Güçlü bir artçı mı mütevazı mı?* Sayısız kiralık evde geniş bir altyapı geliştiren şehir gerillaları yalnızca askeri değil, ama ekonomik ve lojistik açıdan da bir hata yaptılar. Nitekim, güçlü bir artçı görece yüksek bir aylık bütçe gerektiriyor ve böylece ekonomik ve finansal mülahazalar siyasal meseleleri örtmeye başlıyor. Kiralık evlerin yetersizliği sonucunda gerillalar evlerini kiraya vermeyi kabul edenlerin komuta konumuna yükseltilmelerine meylediyorlar... Bir büyük ev, bir büyük çiftlik veya bir işletme sahipliği kadro düzeyine terfi etmeyi kolaylaştırdığında, gerillalar burjuva eğilimlerine açık hale geliyorlar. Kendilerini gizlemek için savaşçılara değil de, mülk sahiplerine dayandıklarında, şehir gerillası bu yolla hiçbir zaman halkın çoğunluğunu seferber etmeyi başaramayacak bir silahlı azınlığın işi haline geliyor.

4. *Lojistik Altyapı.* Bir hareketli cephe bir sabit cepheye tercih edilir olsa da, sabit cephenin kaçınılmaz olduğu durumlar da vardır. Bu, silahların montajı, ayarı ve dönüşümü için böyledir. Az sayıda ve dağınık olan bu sabit cepheler bizzat gerillalar için bile gizli kalmalıdır; önleyici güçlerin onları bulmalarının önüne geçmek için bunlar sadece burada çalışan kişilerce, tercihen her cepheden bir kişi tarafından bilinmelidir. Güvenlik gerekçeleriyle, silah imal etmek tavsiye edilmez, ama çeşitli yasal kuruluş-

larda bunları ayrı ayrı imal etmek ve bilahare gizli atölyelerde birleştirmek olabilir.

Bir sabit cepheden konut ve yiyecek, ilaç ve silah deposu olarak yararlanmak tehlikelidir. Gerillalar düzenli aralıklarla eylem yapmaya çağrılsalar da, diğer insanlar gibi yaşamak ve yalnızca belirtilen yer ve zamanda buluşmak zorundalar. Savaşçılar için konut ya da sığınak olarak hizmet veren evlerin gerillaları atıllaştırma ve onları kuşatılma ve imha edilme risklerine açık hale getirme eğilimleri vardır. Birçok komandolarını sabit mahallelerde yerleştirmiş olan Tupamarolar 1972'de kitlesel tutuklamalarla karşı karşıya kaldılar; silahlarının ve buna bağlı malzemelerin büyük bir kısmını kaybettiler ve askeri donanımlarını kırsala saklamak zorunda kaldılar.

Sempatizanları üzerinde katı bir kontrol uygulamak ve onları keskin bir askeri disiplin içinde tutmak için Tupamaroların onları birlikte barındırması lazımdı. Bununla beraber, ister ayrı ayrı ister eşanlı olsun, onları nadiren askeri harekatlarda kullanıyorlardı. Bu da stratejik bir hazırlığın olmadığının işaretiydi. Şehir gerillaları bir büyük şehrin nüfusu içinde sürekli olarak bir kaybolup bir yeniden peyda oluyorlarsa, bu bir devrim yapmak için, kamu düzeninin yok edilmesiyle bir toplumsal kriz yaratmak için gerekli siyasal koşulların bulunmadığındandır. İlkenin saldırmak ve kaybolmak olduğu bir devrimci savaşın ilk evresinde gösterdikleri etkililiğe rağmen Tupamarolar yerleşik düzeni felç etmek amacıyla gitgide daha sık aralıklarla gitgide daha büyük birlikler kullanarak tırmandırma stratejisi geliştirmeyi başaramadılar.

5. Kahramanlar, şehitler ve intikamcılar. Bir devrimci savaşta halka açıklanması gereken her gerilla eylemi siyaseten gereksizdir. Eylem kendi başına anlamlı ve ikna edici olmalıdır. Bir gerillanın öldürülmesine karşılık misilleme olarak basit bir eri öldürmek gerici bir orduyla aynı siyasal düzeye inmek demektir. Onu bir şehit sayıp kitlelerin sempatisini bu şekilde kazanmak saçma sapan, açık bir siyasal hedefi olmayan cinayetlerle halk desteğini kaybetmek veya etkisizleştirmekten daha haydi haydi iyidir. Bir

halk savaşını kazanmak için halkın çıkarlarıyla, duygularıyla ve iradesiyle uyum halinde hareket etmek elzemdir. Bir askeri zafer inandırıcı bir siyasal anlamı yoksa hiçbir işe yaramaz.

Burjuvazinin ölüm cezasını kaldırdığı bir ülkede, halkın en nefret ettiği düşmanları bile ölüme mahkûm etmek tehlikelidir. Zalimler, hainler ve muhbirler gerillalar bunu yapmazdan evvel kendi kendilerini mahkûm ederler; bir terör, güvensizlik ve temel insan haklarına kayıtsızlık iklimi yaratmak amacıyla açıkça suçlarının bir bir sayıp dökülmesi politik değildir. Gereksiz şiddete başvuran, bir adalet, hakkaniyet, özgürlük ve güvenlik simgesi olmayan bir halk ordusu insanlık dışı bir tiranlığa karşı mücadelede halkın desteğini kazanamaz.

Tupamaroların "halk hapishaneleri" ulusal kurtuluş davasına iyilikten çok kötülük yapıyor. Siyasal mahkûmlara karşılık değiş tokuş amacıyla rehine alınmasının halk nezdinde ilk ağızda bir başarısı olabilir, ama dünyayı "halk hapishaneleri"nin varlığından haberdar etmek gereksiz yere paralel bir baskı sistemine vurgu yapmak demektir. Siyasal olarak bu denli yabancılaştırıcı bir dille faydalı bir hedefe varmak mümkün değildir. [...]

6. [...] Çok disiplinli gerilla müfrezeleriyle, gizli mahallelerle, "halk hapishaneleri"yle, gizli cephaneliklerle ve kayda değer bir lojistik altyapıyla devlet içinde devlet kurma teşebbüslerinde Tupamarolar çok askerileşmiş ve şehirli kitlelerden yalıtılmış profesyoneller haline geldiler. Örgütleri bir kitle hareketinden çok yasal iktidara itiraz eden paralel bir iktidara, bir mikro devlete benzer.

7. *Strateji, taktik ve politika*. Benimsenen taktikler etkili, ama buna tekabül eden politika ve strateji hatalıysa, gerillalar kazanamaz. Nasıl ki peş peşe kazanılan taktik zaferler ulaşılması imkânsız bir stratejik hedef izlemeye sevk ediyorsa, büyük bir taktik zafer de çok daha büyük bir stratejik yenilgiye sürükleyebilir.

Brezilyalı konsolos Días Gomide ile CIA ajanı Dan Mitrione'nin kaçırılması Tupamaroların taktik başarılarına örnektir. Ama karşılığında yüz kadar gerillanın serbest bırakılmasını talep ettiklerinde, karşılarında inatçı, kepaze olmamaya kararlı bir

Uruguay hükümetini buldular. Alın size ulaşılması imkânsız bir stratejik hedefe hizmet eden bir başarılı taktik örneği. Hükümet koşullarını kabul etmeyi reddetti diye Mitrione'yi infaz etmek zorunda kalan Tupamarolar yalnızca siyasal hedeflerine varmayı başaramamakla kalmadılar, yeni "katil" etiketinin de siyasal imajlarını değiştirdiğini gördüler.

Tupamaroların Mitrione'nin beyanatlarını not edip bunları basına iletmesi daha iyi olurdu. Halk onun itirafının parçalarını bitmek bilmez tefrikalardan daha çok ilgiyle takip ederdi. Mitrione'nin itiraf ettiği CIA'yla sürdürdüğü bağları teyit eden tam bir dosya oluşturmak ve onu Washington'a, Senatör Fulbright'a göndermek gerekirdi. Olay bir kez Kongre'ye intikal ettikten sonra CIA'ya karşı operasyon Tupamarolara bütün dünyanın desteğini getirirdi. Uruguay hükümetinin prestiji bu reklamla bir kez zarar gördükten sonra, ülke basınından Tupamaroların Mitrione olayındaki hedeflerini açıklayan bir bildirgesinin, yayınlaması istenebilirdi. Bilahare ülkeyi terk etmesi koşuluyla onun sekiz çocuğundan ötürü ölüm cezasının affedilmesi gerekebilirdi. Hükümetin gerillalarla pazarlık yapmayı reddetmesine karşılık böylesi bir tutum Tupamarolara birçoklarının sempatisini sağlardı. Konvansiyonel savaştan daha çok devrimci savaş şiddet araçlarıyla yerine getirilen bir siyasal biçimdir.

Dias Gomide olayında Tupamarolar Brezilya hükümetini siyasal olarak zor duruma düşürme fırsatını kaçırdılar. Durumun hiçbir şekilde fidyeyi ödemek için gerekli fonları bir araya getirmeye çalışan karısının bütün dünyanın gözünde aşkın ve sadakatin simgesi olarak görüneceği noktaya ulaşmasına izin vermemeliydiler. Kadının topladığı her cruzeiro Tupamarolara karşı ve dolaylı olarak da Brezilyalı gerillalara karşı bir oydu. Askeri rejim için son derece önemli bir insan olan Dias Gomide karşılığında Tupamarolar Brezilya basınında şu noktaların anılacağı bir bildirgenin yayınlanmasını talep edebilirlerdi: Brezilya diktatörlüğünün maşası olarak "ölüm tugaylarının" kınanması; doğrudan, serbest ve gizli seçim talebi; askeri rejim tarafından kapatılan bütün siyasal partilerin yasallaşması; Quadros, Kubit-

schek, Brizola, Goulart ve hatta Lacerda gibi gericiler dahil Brezilyalı eski önder ve sürgünlere siyasal haklarının geri verilmesi; basın sansürünün kınanması; ve rahiplere özgürlük talebi.

Böyle bir siyasal karşılıkla devrimci savaş Brezilya'ya ihraç edilebilirdi. Bölgesel ve uluslararası yansımaları olabilecekken gerilla eylemlerini dar bir çerçeveye sıkıştırmamak gerekir.

Metinler Arnaud Blin tarafından seçilmiştir.

İSLAMCILAR

Hasan el Benna, *Müslüman Kardeşler'in Öğretisi Üzerine* **(1940'lı yıllar)**

İslam'ın öğretileri ve derslerinin evrensel olduklarına ve insanların bu ve öbür dünyadaki işlerini yönettiklerine inanıyoruz. Bu öğreti ve derslerin yalnızca manevi meselelere ve dinsel ibadete uygulanacağına inananlar yanılıyorlar, zira İslam aynı anda... hem din hem devlet, hem zekâ hem emek, hem Kitap hem kılıçtır...

Müslüman Kardeşler her şeyden önce İslam'ın bütün temellerinin ve kaynaklarının Allah'ın kitabından (Kuran'dan) (kutsama ve övgü onunla olsun) ve Peygamberin Sünnetinden (Allahın selameti ve rahmeti üzerine olsun) ileri geldiğini düşünürler; ulus ona inanırsa, yolundan ayrılmayacaktır.

Müslüman Kardeşler aynı zamanda İslam'ın, evrensel bir din olarak, bütün insan meselelerini yönettiğine, bütün zaman ve bütün yerlerde, bütün uluslara ve bütün halklara uygulandığına inanırlar...

Bu nedenle İslam kendi yasalarıyla ve temel ilkeleriyle çelişmeyen bütün sistemler ve rejimlerden yararlanmasını bilmiştir hep.

Çok sayıda kişi soruyor: Müslüman Kardeşler'in amaçlarına ulaşmak için güç kullanma niyetleri var mı? Müslüman Kardeşler Mısır'da toplumsal ve siyasal düzene karşı genel bir devrim düşünüyor mu?

Ben bunlara Müslüman Kardeşler ancak son raddede, inancın ve birliğin sağlanmasından sonra güç kullanacak diye cevap veriyorum. (Ama) güç kullanırlarsa, bunu şerefli ve açık bir şekilde yapacaklar ve uyarılarda bulanacaklar...

Başka bir grup kişi diyecek ki: Müslüman Kardeşler'in programı hükümetin ele geçirilmesini öngörüyor mu? Müslüman Kardeşler iktidarı kendileri için istemiyor; bu yükü taşıyabilecek bir kişi bulunur ve o kişi hükümet görevlerini İslam ve Kuran'a dayalı bir programla uyum içinde yerine getirmeyi başarırsa onların askerleri, yardımcıları ve destekçileri olur. Ama böyle birini bulamazsa, o zaman iktidarın ele geçirilmesi programlarında kalır ve Allahın emirlerini yerine getirmeyen bir hükümeti düşürmek için mümkün olan her şeyi yapar...

Araplar İslam'ın muhafızlarının nüvesidir... Arapların birliği İslam'ın şanının ihyası, Müslüman devletin yeniden kurulması ve onun pekiştirilmesi için asli bir gerekliliktir. Bu nedenle, Arap birliğini desteklemek ve onun yeniden kurulmasına çalışmak her Müslümanın görevidir...

İslam'ın dinsel bir itikat, bir tapınma olduğu doğrudur, ama o aynı zamanda vatansever ve milliyetçidir... Dolayısıyla bu haliyle İslam coğrafi sınır ya da milliyet veya ırk ayrımı tanımaz, ama Müslümanları bir tek ve aynı milletin üyeleri ve İslam'ın vatanını da genişliği ne olursa olsun ve onu oluşturan ülkeler de ne denli uzak olursa olsun tek ve aynı toprak olarak görür... Dolayısıyla Müslüman Kardeşler'in umut ettikleri yeniden doğuşun ilk temelini oluşturan kendi milliyetçiliklerine, yani Mısır milliyetçiliğine saygı gösterdikleri açıktır. Arap milliyetçiliğine destek sonra gelir ve yeniden doğuş hareketinin ikinci halkasını oluşturur; son olarak, onlar genişletilmiş bir geleceğin Müslüman vatanı için en iyi yapıyı oluşturacak bir İslam Birliği kurmak istiyorlar. Müslüman Kardeşler'in bütün insanlığın iyiliğini istediklerini ve İslam'ın hedefi ve emeli olan birliğe çağrı yaptıklarını da belirtelim.

Ayetullah Ruhullah Humeyni, *İslam Barışçıların Dini Değildir* **(1942)**

Müslüman cihadı putlara, cinsel sapıklıklara, talana, zulme ve gaddarlığa karşı bir mücadeledir. Müslüman olmayan fatihler tarafından açılan savaşın ise amacı tersine hayvansal şehvet ve zevkin artırılmasıdır. Ülkelerin haritadan silinmesi ve sayısız ailenin evsiz barksız kalmaları umurlarında değildir. Ama *cihadı* tetkik edenler bilirler ki İslam bütün dünyayı fethetmek ister. İslam tarafından fethedilen ya da gelecekte fethedilecek bütün ülkelere ebedi selamet ihsan edilecektir. Çünkü onlar [Allah'ın Yasası] altında yaşayacaklar...

İslam'ı hiç bilmeyenler İslam'ın savaşı tasvip etmediğini ileri sürerler. Bunu söyleyenler beyinsizdir. İslam der ki: İnanmayanları öldürün, tıpkı onların sizin hepinizi öldürdükleri gibi. Bu Müslümanların oturup inanmayanlar tarafından paramparça edilmeyi beklemeleri mi demek? İslam der ki: Onları (gayrimüslimleri) öldürün, kılıçtan geçirin ve ordularını dağıtın. Bu geri çekilip gayrimüslimlerin bize egemen olmasını beklemek mi demek? İslam der ki: Allah'a hizmet etmek için sizi öldürmek isteyenleri öldürün! Bu bizim düşmana teslim olmamız gerekir mi demek? İslam der ki: İyilik yalnızca kılıç sayesinde ve kılıcın gölgesindedir! İnsanlar yalnızca kılıca boyun eğmeliler! Kılıç sadece kutsal savaşçılara açık olan cennetin anahtarıdır!

Müslümanları savaşa ve savaşmaya hürmet etmeye davet eden yüzlerce Kuran ayeti ve Peygamber hadisleri vardır. Bu İslam'ın insanları savaşmaktan alıkoyan bir din olması mı demek? Bunu öne sürmeye yeltenen adi kafalara tükürürüm.

Seyyid Kutub, *Yolu Döşemek* **(1955)**

Cihadın temel olarak "Darül İslam"ı savunmak için kullanıldığını söyleyenler İslami hayat tarzının azametini azaltıyorlar...

Tabiatıyla, "Darül İslam"ın savunulması İslami itikatların, İslami hayat tarzının ve İslam cemaatinin savunulmasıdır. Ama savunma İslami cihat hareketinin nihai amacı değildir; vatanın bilahare yeryüzüne ve bütün insanlığa yayılacak olan İslam hareketinin karargahı olması için içinde ilahi otoriteyi kurmanın bir yolundan başka bir şey değildir, çünkü bu din bütün insanlığa seslenir ve eylem alanı bütün dünyadır...

Allah'ın yeryüzündeki hükümranlığını kurmak için devletlerin iktidarı, toplumsal sistemler ve gelenekler ve genel olarak beşeri yaşam tarzı gibi sayısız engel var. İslam ancak bu engelleri ortadan kaldırmak için güç kullanır, İslam ile her bir beşer arasında duvar olmasın ve onları bu maddi engellerden kurtararak yüreklerine ve zihinlerine hitap edebilsin ve onları kabul etmekte ya da reddetmekte serbest bırakın diye...

Bugün, *Cahiliye* tarafından sarılmış durumdayız. Niteliği İslam'ın ilk dönemindekiyle aynı ve belki de şimdiki biraz daha derinlemesine demir atmış. Bütünüyle çevremiz, insanların inançları ve fikirleri, alışkanlıklar ve sanat, kurallar ve yasalar Cahiliye'ye ait, öylesine ki İslam kültürünü, İslam'ın köklerini, İslam'ın felsefesini ve hatta İslam düşüncesini Cahiliye'nin kurguları olarak değerlendiriyoruz! Öte yandan, İslam'ın gerçek değerleri hiç kalplerimize girmiyor, zihinlerimiz hiç İslami kavramlarla aydınlanmıyor ve hiçbir insan grubu çıkmıyor aramızdan ilk nesil Müslümanlar ayarında...

İslama göre cihadın amacı biricik olan ve ortağı olmayan Allah'a kulluk edebilsin diye dünyadaki her insan için onu diğer insanlara karşı kölelik etmekten kurtararak tam özgürlüğü sağlamaktır. İlk Müslümanları Allah için savaşmaya iten şey buydu. Eğer onlara "Niçin savaşıyorsunuz?" diye sorulsaydı, "Ülkem tehlikede; onu savunmak için savaşıyorum" ya da "Persler ve Romalılar bize saldırdı" veya "Toprağımızı genişletmek ve daha fazla zenginlik istiyoruz" diye cevap vermezlerdi. Pers generali Rüstem'in Kadisiye Savaşı'ndan (Sasani İmparatorluğu'na son veren) üç gün önce sorduğu "Niçin geldiniz?" sorusuna Ribi ibn Amir'in, Huzeyfe ibn Mihsan'ın ve Mugira ibn Şube'nin her

birinin ayrı ayrı cevapladığı gibi cevaplarlardı. Cevap aynıydı: "Allah bizi isteyenleri insanlara kulluktan kurtarmak için, yalnızca Allah'a kulluk etsinler diye, onları bu dünyanın darlığından çıkarıp öbür dünyanın geniş enginliklerine ve dinlerin tiranlığından çıkarıp İslam'ın adaletine götürmek üzere gönderdi. Allah bu amaçla, yaratılanları bundan haberdar etsin diye bir elçi gönderdi. Onun yaşam tarzını kabul edene biz sırtımızı döner ülkesini iade ederiz ve şehit mertebesine ve zafere dek yükselenlerin yanında savaşırız."

İslam doğal olarak kendisine saldıranlara kaşı kendini savunmak zorundadır. İslam'ın Allah'ın egemenliğinin ve insanın Allah haricindeki her şeye karşı kulluğundan kurtuluşunun evrensel beyanatı olarak bile varlığı, şimdiki Cahilîlerin yerine yeni önderlerle bir hareketin örgütlenmesine olan bağlılığı ve ilahi otorite ve tek Tanrı olan Allah'a itaat üzerine kurulu ayrı ve sürekli bir cemaat yaratma çabaları şimdiki Cahilînin İslam'ı yıkarak kendini korumak üzere ona karşı dikilmesi için yeterli sebeplerdir. Dolayısıyla yenilerde örgütlenen Müslüman cemaatin onun savunusunu tertip edeceği aşikardır. Bu durumu İslam'ın meşrebine uygun bulup bulmadığımızın ise bir önemi yok: O bize dayatılmış durumda. Doğaldır ki iki sistem uzun zaman bir arada yaşayamaz. İslam'ın saldırgana karşı kendini savunmaktan başka seçeneği yoktur.

Ama başka bir önemli olgu daha var. Derin doğasıyla İslam insanı Allah'tan başkasına kulluktan kurtarır ve kendini orada bulur. Coğrafi ya da ırki bariyerlerle çevrelenemez, zira bu insanlığı Şerrin, Kaosun ellerine ve Allah'tan başka efendilerin kulluğuna bırakmak olurdu.

İslam'ın kimi düşmanları kendi coğrafi sınırlarını tehdit etmediği, kurulu düzeni rahtsız etmediği ve kendi topraklarında evrensel özgürlük mesajını yaymadığı sürece İslama saldırmamayı pratik bulabilirler. Ama İslam bu durumu ancak İslama kapılarını açacaklarının ve iktidar etrafındaki propagandasına engel çıkarmayacaklarının garantisini verecek olan *cizye* (yalnızca

gayrimüslimlerin ödediği vergi) borçlarını ödemeleri koşuluyla kabul edebilir...

Bu İslam tasavvuru ile coğrafi ve ırki sınırlarına itilmiş ve ancak saldırı durumunda eyleme geçen bir İslam vizyonu arasında büyük bir fark vardır. Bu son durumda, bütün özgün dinamizini heba olur.

Bijan Cezani, ***İran'da silahlı Mücadele*** **(1973)**

Silahlı hareketin bağrındaki başlıca amatörlük biçimi.

1. Devrimci hareketin serpilmesi için gerekli nesnel koşulları bilmezden gelmek; öncünün rolünü bağlamının dışında görmek; bu öncünün kimi üyelerinin muazzam fedakarlığının derhal (ya da hızla) kitlelerin desteğini sağlayacağı, hatta onların mücadeleye aktif katılımlarını teşvik edeceği fikrini yaymak amatörlüktür. Bu silahlı mücadele anlayışları Marksist bir toplumun dinamiği ve genel olarak devrimci hareket anlayışıyla yer değiştirmelidir. Bugün, bütün etmenlerin devrime karşı birleştiği bir dönem yaşıyoruz. Bütün bu etmenlerin tek bir etmenle, öncünün rolüyle (bu durumda en derme çatma biçiminde bir öncü) değişeceğine inanmak topluma ve harekete bilimsel olmayan bir yaklaşım oluşturur. Bu kuramlarda ısrar etmek hareketin içindeki kitleleri inkâr etmek demektir. Kitlelerin hareket içindeki rolünü inkâr etmek, suçlular ateşli bir şekilde kendilerini bu noktada savunsalar da, başlıca amatörlük biçimidir.

2. Devrim kuramına çok az dikkat göstermek, stratejik meseleleri görmezden gelerek yalnızca pratik yanlar, sınırlı eylem ve taktik sorunlar üzerinde yoğunlaşmak amatörlük biçimleridir. Bir gerillanın devrim kuramının temel olarak silahlı askeri nitelikli bir görevini yerine getiren bir birey olduğunu kabul etmeyi reddederek; siyasal tetkiklere çok az ya da hiç ehemmiyet vermeyerek ve bir devrimci eylemin yol açtığı heyecanı alelacele istismar etmeye yeltenerek ve harekete katılan bir kimseyi hemen mükemmel bir eylemciye dönüştürmeyi hayal ederek;

devrim kuramının yalnızca taktik meselelerle ve sansasyon edebiyatıyla ilgili olduğunu sanarak olsa olsa genel olarak devrimci harekette yansımasını bulan amatörlüğe olan eğilimlerimizi ortaya çıkarmış oluruz.

3. Bu taktikler konusunda dogmatik tutum takınarak ve silahlı taktiklerin yanındaki diğer taktiklerin değerini küçümseyerek şehir gerillası için belli bir silahlı taktik biçimi üzerinde mutlak bir ısrar olsa olsa bir amatörlük biçimidir. Sansasyonel taktiklere çok ehemmiyet vermek ve kitlelerin harekete fiziksel desteğini artıran taktiklere ehemmiyet vermemek hareketteki kitleleri yabancılaştırabilir ve hareketin yenilgisine yol açabilir.

Sürekli olarak "şehitler"e yapılan atıflarla kitlesel desteğin yokluğunun üzerini örten *fedayin* rolüne verilen aşırı ehemmiyet ve fedakarlığın devrimi doğurmaya yettiğine olan inanç amatörlük görünümleridir.

4. Mücadeleyi yalnızca bu var olan güçlerin dayattığı sınırlar dahilinde gören, sadece onları tatmin edecek taktikler kullanan, mücadelenin başlangıcını ileri bir tarihe attıkları için gerçek devrimci güçleri reddeden potansiyel güçlerin yanlış bilinmesi sapmacı olgulardır. Marksist-Leninist örgütler küçük burjuvazinin bazı kesimlerinin sunduğu kuvvetleri elde tutmak için ideolojik partikülarizmleri bir kenara atma eğilimine boyun eğmeye meyyaldirler. Bu eylemler proletaryanın örgütünü fiilen bölebilirler. Dolayısıyla bu onların sınırlı kuvvetlerle iş görmesi ve sayelerinde devrimin zafer kazanacağı potansiyel güçleri bilmezden gelmesi anlamına gelir; işte size bir başka amatörlük biçimi daha.

5. Mücadelede yorgunluk ifadeleri, mücadele sürüncemeye girdiğinde sabırsızlık gösterileri, onlara ilişkin kötümserliğe kayabilecek kitlelere yönelik şikâyetler amatörlük biçimleridir. Bir kitle hareketinin yokluğunu unutturmak için intikamcı taktikler kullanmak ve her bir üyeye bu boşluğu doldurmak için giderek daha fazla fedakarlık yapma mükerrer talebinde bulunmak aynı şeyin doğal sonucudur. Taktik meseleleri yalnızca yenilginin sebeplerini burada bulmak için araştırmak, hareketin temel kusurlarını ge-

nel portrenin sadece bir kısmına bakarak açıklamak ve hareketin yetersizliklerinden dolayı kendini suçlamak da yine amatörlüktür.

6. Düşmanı küçümsemek, birkaç zaferle şenlenen yüzlerimizden hoşnut olmak, birilerinin iktidarını abartmak ve iktidardaki kliklere ve emperyalizme karşı duran diğerlerininkini bilmezden gelmek de yeni taktikler araştırmak, eskilerini düzeltmek ve kusurlarımızı kabul etmek için gayret göstermekten bizi alıkoyan daha da gelişmiş bir amatörlük biçimidir.

7. Amatörlük eğilimleri aynı zamanda çalışmamızın sayısız başka veçhesinde de ortaya çıkabilir. Örneğin, farklı kişilerin gerçek potansiyellerini anlamamızda ve değerlendirmemizde ve ahlaki disiplinimizde ve kişisel ve kolektif tutumumuzda bunların siyasal ve ideolojik eğitimlerinde.

Goşist ve sözde-devrimci tavırlar biçiminde kendilerini gösteren küçük burjuva sapmacı eğilimler harekete katılan bu dürüst kişilerden bizi ayırma riski taşırlar. Bunlar bizi ikiyüzlülüğe ve sahte tevazuya sürükleyebilir ve bizim temel ideolojik eğilimimizi almamızı engelleyebilirler.

Silahlı harekete bağlı gruplar ve örgütlerdeki amatörlük eğilimlerinin başlıca biçimleri bunlar. En az deneyimli örgütler bu eğilimlerin tehlikelerine en açık olanlardır. Bazı goşizm biçimleri çok sayıda tecrübesiz Marksisti cezbediyor ve şurası doğru ki "goşizm" işçi sınıfının bir "çocukluk hastalığı". Sözde "sağcı eğilimler"den kurtulmak ve olsa olsa bu sapkınlıklara müşevvik oluşturmak için goşizm denen uğursuz reçeteyi tavsiye eden yoldaşlar amatörlerin en tehlikelisidir.

Konumu ne olursa olsun, oportünizme karşı kararlı bir mücadele, sapmacı eğilimleri tanımayı bilmek ve onlara karşı uygun bir savaş vermek, aynı zamanda devrimci siyaset ve ideolojinin ağırbaşlı bir savunması işçi sınıfına bağlı grup ve unsurların başlıca görevleridir. Bunu başaramamak hareketin akıbetinin geleceğin öngörülemez hadiselerince damgalanmasına eşdeğerdir...

Her hareket için doğal olan kaçınılmaz zirveler ve diplere rağmen silahlı mücadele büyüme eğilimindedir. Gerilla hareketinin şehir örgütleri yaygınlaşacak ve silahlı mücadele daha

önemli boyutlar ve daha etkili bir biçim kazanacak. Buna rağmen, şu engeller bu mücadele biçiminin bir kitle hareketi haline gelmesini önleyebilir:

a. Şehir gerillasının taktikleri olağanüstü biçimde karmaşıktır. Böyle bir mücadelede, her savaşçı eğitimli bir komando olmak zorundadır. Çok büyük bir hareketlilikle birleşen polise karşı mücadele yöntemlerine –giderek daha karmaşık hale gelen yöntemler– tam olarak vakıf olunması her savaşçı bakımından elzemdir. Ama idmandan yoksun işçiler ve şehir proletaryası bu tür taktikler kullanmaktan acizdirler. Aynı zamanda bu taktiklerin kullanılması da sıradan bir aydın için tehlike doludur.

Bir şehir gerillasında, işçiler arasından gönüllüler kabul etmek ve birkaç deneyimli yoldaşın onlara komuta etmesini ümit etmek mümkün değildir. Böyle bir durumdaki bir komutanın görevleri ne olursa günün her saatinde komut bekleyen adamlarına rehberlik etmesi için sınırlı imkânları vardır. Böyle bir mücadelede, her kişi kendini ve silah arkadaşlarını koruyarak belirleyici bir rol oynar. Büyük birey kitlesi ansızın kitle ordusuna dönüşür. Dolayısıyla yukarıda anılan olgular onların şehir gerillasına katılımlarını azaltırlar.

b. Ülkenin en büyük şehirlerinin bile gerilla faaliyetlerine izin vermek için sınırlı bir kapasiteleri vardır. Son derece yayvan bir şehir olan Tahran'da bir gerilla kuvveti birkaç yüz savaşçıdan fazlasını ağırlayamaz, yardımcı birlikleri de katarsak iki ile üç bin arası. Bir şehir gerillasının iş görme tarzını gözlemlersek bu rakamların muazzam bir güç olduğunu ve bir şehir için azami birliklere tekabül ettiğini anlarız. Bir şehir tarafından askeri eylemler ve zula yerleri için sunulan fırsatlar, iki grubun eylemlerinin birbirlerine karışacağı veya onları düşmanın *search & destroy* operasyonlarına karşı manevra alanından yoksun bırakarak diğer gruplara başka sorunlar açacağı şeklindedir; dolayısıyla gerilla faaliyetleri takibi eğreti bir hale gelme riski taşıyor. Bu durumda da, faaliyetlerin yayılması bizim aleyhimize sonuç veriyor. Şehir sakinlerinin binlerle, hatta on binlerle şehir gerillası örgütlerine katılacağını hayal edenler maalesef kitlelerle

ilgili kesin bir bilgiye sahip değiller; ayrıca mücadelelerimizin özelliklerini de pek bilmiyorlar. Kimi zaman kentsel alanlarda serbest bölgelerin varlığını mırıldanırken duyduğumuz bu insanlardır işte. Şehir gerillası birlikleri ve onların yedekleri (yani sempatizanlar) bilinçli ve ilerici unsurlardan meydana geliyor. Muazzam çaplarına ve niteliklerine rağmen kitleler silahlı bir şehir mücadelesinde yer almaktan acizdirler.

c. Aydınlar bu mücadelede yer almak için işçilerden ve diğer proleterlerden daha iyi hazırlıklılar. Bu nedenle şehir gerillalarının başlıca güçleri devrimci aydınlardan oluşuyor. Bu bileşim, işçilerin temsilindeki bir artışla birlikte, mücadelenin izleyen aşamaları boyunca korunacaktır.

Bu sınırlar ve bu kusurların yanında silahlı mücadele kırsal ve dağlık bölgelerde şu imkânları sunar.

Köyde, sıradan kırsal unsurlar mücadelede yer alabilir ve bir kez deneyimli kadrolar arasına girdikten sonra doğrudan eylemlere katılabilir. Savaş birimlerine kırsal kitlelerin girişinde bir engel yok ve şehir gerillası birliklerini kırsal alanlara gönderiyorsak bu kırlardaki halkların henüz askeri bakımdan hazır olmadıklarındandır. Çiftçiler, ama aynı zamanda köylüler ve diğer şehir unsurları kırsal silahlı mücadeleye katılabilir ve böyle bir mücadelede potansiyellerini geliştirebilirler.

Şehirlerdeki silahlı mücadelenin sınırları ve dışarıya doğru genişlemesi birinci aşamadaki kentsel bölgelerin birinci rolünü yalanlamaz. Bu aşama sırasında, şehirler kırsal alanlara göre sayısız avantaja sahiptir. Bu avantajlar hareket tarafından kayda değer sonuçlarıyla birlikte dizinlenmiş ve kanıtlanmıştır. Kentsel mücadelenin bu sınırları ve kırsal alanlarda daha iyi fırsatların bulunması imkânı silahlı mücadelenin kitle hareketine dönüşmesiyle bağlantılı şekilde tahlil edilir...

Diğer taraftan, güncel durumun gerçekleri de iki temel şekilde kendilerini gösteriyorlar.

Birinci durumda, silahlı mücadelenin yayılmasına koşut olarak, devamı silahlı mücadelenin yayılmasına bağlı olacak olan ekonomik ve siyasal hareketlere katılarak kentsel kitleler daha ak-

tif hale gelirler. İkinci durumda, silahlı mücadele kırsal alanlarda bir kitle hareketi haline gelir. Silahlı mücadelenin kırsal alanlarda yayılması ve gelişmesiyle kitleler de mücadeleye katılacaklardır. Diğer yandan, gelecekte (birinci evrenin sonu ve ikincisi boyunca) şehir halklarının ekonomik ve siyasal protestolarının artışını da göreceğiz. Bunların yaygınlaşması toplumsal çelişkilerin ve silahlı mücadelenin onları canlandırmak üzere bu çelişkiler üzerinde yaratacağı etkinin artışından kaynaklanacaktır...

Ayetullah Ruhullah Humeyni, *Feyziye Medresesi Söylevi* **(24 Ağustos 1979)**

İslam kan içinde büyüdü. Daha önceki peygamberlerin büyük dinleri ve baş din olan İslam bir eliyle halka rehberlik etmek için kutsal kitapları havaya kaldırırken diğer eliyle de silahları kaldırır. İbrahim... bir elinde peygamberlerin kitaplarını tutuyordu ve diğerinde kafirleri ezmek için balta. Musa, Tanrı'nın muhatabı... bir elinde beş betiği tutuyordu diğerinde Firavunlara alçaklığın tozunu yutturan, bir canavar gibi hainleri yutan bir hortum.

İslam'ın ulu peygamberi bir elinde Kuran tutuyordu diğer elinde bir kılıç; hainleri ezmek için bir kılıç ve halka rehberlik etmek için Kuran. Rehberlik edilebilecek olanların kendilerine yol gösteren Kuran, ama rehberlik edilemeyecek ve komplo peşinde olanlarınsa kılıç hakkından gelecekti.

Kanımız konusunda tutumlu olmadık ve çok sayıda şehidimiz oldu. İslam kan ve şehit verdi.

Şehit vermekten korkmadık... İslam adına verdiğimiz şeyler yetersiz. Hayatlarımız bir işe yaramıyor. Bırakın bizi hasta görmek isteyenler gençlerimizin ölümden ya da şehit olmaktan korktuklarına inansınlar. Şehitlik bize peygamberlerden kalan bir mirastır. Ölümden korkanlar ölümden sonra hiçliğin geldiğini düşünenlerdir. Ölümden sonraki hayatı bu hayattan daha yüce bir şey olarak gören bizler ise neden korkacağız ki? Yalnızca hainler korkar. Allah'ın kulları korkmazlar. Ordumuz, jandar-

mamız, bekçilerimiz korkmaz. Öldürülen bekçilerimiz... ebedi hayata erdiler....

Özgürlük isteyen, gençlerimizin özgür olmasını isteyen bu kişiler gençlerimizin özgürlüğü üzerine coşku dolu yazılar yazıyorlar. Nasıl bir özgürlük arzuluyorlar?...

Onlar kumarhanelerin açık olmasını, barların açık olmasını, sefahat yerlerinin açık olmasını, eroin tutkunlarının özgür olmasını, esrar çekenlerin özgür olmasını istiyorlar. Onlar denizlerin bütün gençler için açık olmasını [ortak plajlara yapılan gönderme] istiyorlar.

Gençlerimiz istediklerini yapmakta özgür olmalılar. Arzuladıkları fuhuş biçimlerine kendilerini vermekte. Batının istediği bu. Onların emeli onlara karşı ayaklanacak gençliğimizin iğdiş edilmesi. Biz ise gençlerimizin barlardan çıkıp savaş meydanlarına girmelerini istiyoruz.

Gençlerimizi onları yoldan çıkarmak için kurulan bu [sinema salonlarından] çıkarmak istiyoruz ve ellerinden tutup onları ülkeye hizmet edebilecekleri yerlere yerleştirmek istiyoruz. Bu insanların arzuladıkları bu özgürlük güçlülerin dikte ettiği özgürlüktür ve ya yazarlarımız bundan bihaberdir ya da bunlar haindir...

Bin Ladin'in Beyanatı **(1996, alıntılar)**

Bugün iki Kutsal diyarın toprağını işgal eden düşmanı [Suudi Arabistan'da konuşlanmış Amerikan birlikleri] dışarı atmak için Allah adına cihat başladı. Bizim silahlı güçlerimiz ile düşmanınkiler arasındaki dengesizlik nedeniyle en uygun yolu, yani en büyük gizlilik içinde hareket eden hafif ve çabuk birliklere başvurma yolunu benimsemeliyiz. Bu zor dönemde İslam gençlerine iletilecek çok önemli bir mesajım var. Gençler –Allah onları korusun– İslam'ın kutsal yerlerini işgal eden Amerikan-İsrail ittifakına karşı cihat sancağını havaya kaldırdılar. Onlar en ulu atalarınızın en yüce ahvadıdır. Gençlerimiz ölümden sonra

cennete inanırlar. Bilirler ki, size, ABD'ye karşı dövüşürlerse, ödülleri Kitap ehlinden [Yahudiler ve Hıristiyanlar] gayrı bir düşmana karşı dövüştüklerinin iki katı olacak. Onların tek amacı sizi öldürerek cennete gitmektir. Bir kafir, sizin gibi bir Allah düşmanı onu infaz eden dindar bir kişiyle aynı cehennem içinde bulunamaz. "Tiranlar sizi öldürecek" diyerek tehdit edildiklerinde "Benim ölümüm bir zaferdir. Ben krala ihanet etmedim, ama o kutsal ülkeye en aşağılık insanların girmesine izin vererek inancımıza ihanet etti" diye cevap veriyorlar. On yıldan fazladır, gençlerimiz Afganistan'da omuzlarında silah taşıyorlar ve Allah'a yaşadıkları müddetçe size karşı siz kovulana, yenilene ve aşağılana dek –inşallah– silah taşımaya devam edeceklerine yemin ediyorlar. Bu gençler sizin askerlerinizden farklı. Sizin sorununuz birliklerinizi savaşmaya ikna etmek, oysaki bizim sorunumuz gençleri zapt etmek ve dövüşe girme sırası onlara gelinceye ve görevlerini yerine getirinceye dek onları sabrettirmek. Bu gençler övgüye layık. Gençlerimiz yalnızca cihadın ve patlamaların Kutsal yerlerinin işgal edilmesinden beri Müslümanların katlandıkları aşağılanmayı silebileceğini biliyorlar. Onlar biliyorlar ki öldürülmeyen de nasılsa ölecek ve en şerefli ölüm Allah yolunda savaşarak öldürülmek.

Şeyh Muhammed Seyyid Tantavi[1], *İntihar Saldırıları Meşru Müdafaadır* **(8 Nisan 1997)**

[Tantavi Filistinlerinin intihar saldırıları yapmaya zorlanmaları olgusunun onlara yapılan haksızlıkların boyutunu kanıtladığını söylüyor.] Haksızlık büyüdüğünde ve onu bundan koruyacak kimseyi bulamadığında bir insan ne yapar? O zaman ruhunun, şerefinin ve toprağının meşru müdafaasına mecbur edilir... Filistin'deki kardeşlerimize kendilerini savunmaları, haklarını, topraklarını ve şereflerini savunmaları için yalvarmaktan başka seçene[ğim] yok. Onlara diyorum ki: "Kimseye saldırmadan ya da haksızlık etme-

[1] İslami El Ezher Üniversitesi'nin rektörü.

den İslam'ın ve soylu bir ahlakın meşru gördüğü bütün yollarla bunları savunun."

[İlahi yasalar çocukların, yaşlı ve barışçıl insanların öldürülmesini tasvip etmez, ama intihar eylemleri yapanlar] yaşlı kimselere, çocuklara ve kadınlara merhamet göstermeyenlere karşı meşru müdafaa durumundadırlar... Bu fiilleri *haram* (*şeriata* karşı olan şeyler) diye niteleyenler kendilerine onları güdüleyenin ne olduğunu sormalıdırlar.

Niçin genç insanlar kendilerini feda etmek zorunda kalıyorlar? İsrail başbakanı hiçbir mantığın ya da hiçbir dinin kabul edemeyeceği bir şekilde Kudüs'ün İsrail'in ebedi başkenti olduğunu tekrar etmekten geri durmazken Filistinlilerden başka ne beklenebilir ki? Haksızlık patlamaları besliyor ve kendisine haksızlık yapılan bir kişi kendini feda edebilir. Şerefli kişiler aşağılanma içinde yaşayacaklarına ölmeyi tercih ederler.

İsraillilere diyorum ki: Olandan siz sorumlusunuz. Topraklar çalındığında ve haksızlık arttığında, hiddet yayılır ve buna karşı koymak için patlamalar meydana gelir. Haksızlığa davetiye çıkaran Yahudi hahamlar görüyorum. Bütün bu olup bitenlere sessiz mi kalacağım? Filistinlilere diyorum ki: Her yolla kendinizi savunun. Yahudi hahamlara diyorum ki: Doğruyu söyleyin ve hükümetinizden daha dürüst olmasını ve her türlü ırkçılıktan ve bağnazlıktan sakınmalarını isteyin. Dinler Allah tarafından insanlığın mutluluğu için vahyedilmiştir. Onlar barışı, güvenlik hakkını ve hak edenlerin haklarının korunmasını öğütlerler. Haksızlığı, terörizmi ve hayatların mahvedilmesini lanetlerler.

Dünya İslami Cephesi, *Beyanat: Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat* **(23 Şubat 1998)**

(İşbu belge Usame Bin Ladin; Mısır cihadının önderi Eymen el Zevahiri; Mısır İslami Grubu'ndan Ebu Yasir Rifai Ahmed Taha; Cemiyet-ül Ulema-i Pakistan'ın katibi Mir Hamza; ve Bangladeş cihadının önderi Fazlul Rahman tarafından imzalanmıştır.)

Allah'ın onu düzlemesinden, çölünü yaratmasından ve etrafını denizlerle çevirmesinden beri Arap yarımadası (Suudi Arabistan) hiçbir zaman çekirgeler gibi yayılan, zenginliklerini kemiren ve tarlalarını mahveden Haçlı orduları gibi güçler tarafından saldırıya uğramamıştı. Bu ülkelerin bir yemek tabağı için kavga eden insanlar gibi Müslümanlara saldırdığı bir dönemde cereyan ediyor. Bu ağır durumun ve destek yokluğunun ışığında bu hadiseleri tartışmak ve sorunu çözmek için uyuşmak mecburiyetindeyiz.

Kimse bugün herkesin bildiği bu olgulara itiraz etmiyor. Herkese hatırlatmak babında şöyle bir listesini çıkardık:

İlk olarak, ABD yedi yıldan fazladır en kutsal yerinde, Arap yarımadasında zenginliklerini talan ederek, yöneticilerine kendi tutumlarını dikte ederek, halkını aşağılayarak, komşularını tedhiş ederek ve yarımadadaki üslerini civardaki Müslüman halklarla savaşmak için mızrak başına dönüştürerek İslam toprağını işgal ediyor.

Az sayıdaki kişi bu işgalin mevcudiyetine karşı çıkabildiyse de, yarımadanın bütün sakinleri bugün bunun bilincindeler. Onu engelleyemeyen yöneticilerinin iradeleri hilafına Irak halkına karşı yarımadadaki bu üslerden kalkarak yapılan sürekli Amerikan saldırıları bunun kanıtıdır.

İkinci olarak, Haçlılar ve Siyonistlerin ittifakıyla Irak halkı üzerinde sebep olunan muazzam zararlara rağmen ve milyonu geçen o çok sayıdaki ölüme rağmen... bütün bunlara rağmen Amerikalılar parçalanma ve yıkıma sebep olan yırtıcı savaşlarından sonra dayattıkları ambargolarını sürdürüyorlar. Onlar bu halktan geriye kalanları imha etmek ve onların Müslüman komşularını aşağılamak için buradalar.

Üçüncü olarak, bu savaşların gerisindeki gerçek Amerikan emelleri ekonomik ve dinsel olsa da, emelleri aynı zamanda minik İsrail devletine hizmet etmek ve Kudüs'ün işgali ve burada cereyan eden Müslümanların katli üzerindeki dikkati başka yöne çevirmektir. Bunun kanıtı da onların Irak'ı, Suudi Arabistan'ı,

Mısır'ı ve Sudan'ı kukla devletlere çevirmek ve bunların parçalanması ve zayıflatılmasıyla İsrail'in bekasının ve Haçlılar tarafından yarımadanın vahşice işgalinin sağlanmasını istemekteki sabırsızlıklarıdır.

Amerikalılar tarafından işlenen bütün bu suçlar ve günahlar Allah'a, Peygamberine ve Müslümanlara karşı bir savaş ilanıdır. İslam'ın tarihi boyunca Ulema her zaman, düşman Müslüman ülkeleri yok ettiğinde cihat bireysel bir ödevdir diye düşündü. Bu durum İmam Ben Kamada tarafından El Muğni'de, İmam El Kisai tarafından El Bedayi'de, tefsirinde El Kurbuti tarafından ve El İslam'ın şeyhi tarafından kitaplarında ortaya konmuştur. Bu sonuncusu şöyle yazıyordu: "Düşmanı püskürmek için mücadelenin emeli kutsallığın ve dinin savunulmasıdır ve bu Ulema tarafından tanımlanmış bir ödevdir. Hiçbir şey inançtan ve dine ve yaşama saldıran bir düşmanı püskürtmekten daha kutsal değildir."

Bu temelde ve Allah'ın iradesine uygun olarak bütün Müslümanlara aşağıdaki *fetvayı* yayınlıyoruz:

El Aksa Camii'ni ve kutsal Kâbe'yi onların nüfuzlarından kurtarmak ve ordularını tek bir Müslümanı bile tehdit edemeyecek şekilde mağlup olarak kutsal İslam toprağını terk etmeye mecbur bırakmak için sivil olsun askeri olsun Amerikalıları ve müttefiklerini öldürmek bunun mümkün olduğu bütün ülkelerde onu yapabilecek her Müslüman için bireysel bir ödevdir. Bu her şeye kâdir Allah'ın iradesine de uygundur: "Nasıl ki onlar seninle bütün olarak savaşıyorlarsa sen de putperestlerle bütün olarak savaş" ve "onlarla kargaşa ve zulüm bitene dek ve adalet ve Allah'a inanç hüküm sürene dek savaş."

Her şeye kâdir Allah'ın sözlerine şunları da ekleyelim: "Niçin Allah davası için ve kötü muamele ve zulüm gören zayıflar için, 'Allahım, bizi bu kentten çıkar, bu insanlar zalim' ve 'bizim için ayağa kalk, sen bağışlayıcı Allahım!' diye bağıran kadınlar ve çocuklar için savaş vermeyeceksin ki!"

Biz, Allah'ın yardımıyla, Allah'a inanan ve Allah'ın düzeni-

ne itaat ettiği için ödüllendirilmek istenen bütün Müslümanları her yerde ve her ân Amerikalıları ve öldürmeye ve zenginliklerini talan etmeye davet ediyoruz.

Şeyh Hamud el Ukla, *Taliban Üzerine Fetva* **(29 Kasım 2000)**

(Ekim 2001'de Suudi Arabistan Yüksek Araştırma Konseyi Şeyh Ukla'nın fetva vermeye hiçbir yetkisinin olmadığını belirterek bu fetvayı reddetti.)

Afganistan'daki Taliban rejimi dünyadaki tek beşeri yasa ve mevzuatın olmadığı rejimdir. Aksine onun mevzuatı adalet saraylarında, bakanlıklarda, hükümet çevrelerinde ve diğer dairelerde Allah'ın ve Peygamberin *şeriatına* dayalıdır...

Taliban hükümetinin bir *şeriat* hükümeti olduğunu gösterten kanıtlar arasında ona ekonomik ambargo koyan, onu tecrit eden ve sırf İslam itikadına bağlılığı yüzünden onun üzerindeki nüfuzlarını güçlendiren İslam ve Müslüman düşmanı kafir ülkelerin ona olan düşmanlığı da bulunur.

1998'de Amerikalıların seyir (kruz) füzeleri fırlattığındaki gibi Afganistan yakında askeri olarak yeniden vurulacak. Aynı zamanda bu aynı kafir ülkeler Kuzey İttifakı'nı finansal, askeri ve teknik olarak desteklemeye devam ediyorlar. Bu da açıkça Taliban hükümetinin *şeriat* uyguladığını ve Kuzey İttifakı'yla savaşarak doğru yolda olduğunu gösteriyor. Kafir ülkelerin Taliban rejimini bir ülke ve hükümet olarak tanımayı reddi kesinlikle Taliban hükümetinin şeriatı tam mânâsıyla uyguladığını kanıtlıyor...

Talibanların Müslüman hükümetinin geçerliliğini gösteren diğer önemli nitelikler arasında ise şunları sayabiliriz:

1. Mücahitleri destekleme ve onları düşmanlara karşı savunma çabaları. Bu durum bu hükümet için tasdiklendi.

2. *Şeriatın* yasak ettiği hiçbir medya biçimini kullanmadı.

3. Allah'a ve Peygamberine itaatsizlik fiillerini yasaklayan, bu ihlallere uygun cezalar veren ve eğitim ile medyaları İslamlaştıran İslami ceza yasası *şeriatı* uygulamaktaki gayretlerinde tavizsiz, samimi ve dürüsttü.

4. Kadınları güzelliklerini sergilemeye, *hicablarını* (örtülerini) çıkartmaya, erkeklerin arasına karışmaya, tek başlarına araba kullanmaya ve benzeri birçok şeye teşvik eden sekülerler tarzında değil de şeriata uygun biçimde kadın haklarını tesis etmek için mücadele eden dünyadaki tek ülkedir.

5. İyiliği Teşvik ve Kötülüğü Yasaklama Bakanlığı diye adlandırılan bir özerk bakanlığa sahip dünyadaki tek ülkedir.

Abdülaziz el Rantisi[2], *Kamikazelere Saygı*

Müslüman milleti son sıralarda düşmanımızı şaşkına çeviren zaferler kazandı. Silah düzleminde henüz somutlaşmayan, ama yine de askeri zafer için onsuz olmaz bir girizgah olan zaferler. Bazıları şaşırabilirler: "Bütün Filistin işgal altında inlerken, İslam Afganistan'da vurulurken, Irak'ta yenilirken, her yönden tehlikeyle tehdit edilip kuşatılırken nasıl zaferden bahsedebilirsin?" Buna cevap olarak, Batının bizim kanımızdan ajanlar devşirmesine izin verenin entelektüel istila olduğunun altını çizmek faydalı olacaktır. Düşünce sahasında yenilen bu kişiler Batı uygarlığı ve onun gücünün tezahürleri karşısında bir aşağılık duygusu geliştirdiler ve nihayetinde düşmanlarımızın saflarında yer tuttular. Geçmişte düşmanın Haçlı seferleri sırasında aldığı yenilgiler ona Müslüman âlemi üzerinde kesin bir zaferin ancak onun düşüncesinin istilasıyla elde edilebileceğini öğretmişti. Dolayısıyla düşmanlarımız Müslümanların zihninin işgalini topraklarının fethine tercih ettiler ve ta en diplerimizde biz kendimizi aşağı ve utanmış hissettik. Tam tekmil misyoner ve oryantalist orduları seferber etmiş ve onları milyarlarca dolarlarla bezemiş ve en ileri teknolojiyle donatmış olan İslam düşmanları Allah'ın hizmetinde kendini patlatan kamikaze mücahitler sa-

[2] Hamas'ın sözcüsü.

yesinde milletimizin kendi köklerini bulduğunu görmekten şaşkına döndüler. Kamikazeleri reddederek ve eylemlerini [intihar saldırıları] kınayarak düşmanı tatmin etmekte acele eden entelektüel istilanın kurbanları üzerindeki bu zafer, gerçek galibiyeti oluşturan bu zaferdir hiç kuşkusuz belirleyici askeri savaşta bize kılavuzluk edecek olan.

Eymen el Zevahiri, *İslam Devrimi İçin Afganistan'ın Önemi* **(Ocak 2002)**

1. Bir cihat hareketi tohumlarının büyüyebileceği ve pratik bir savaş, siyaset ve örgütlenme tecrübesi kazanabileceği bir küvöz gibi hareket edebilecek bir bölgeye sahip olmalıdır... Ebu Ubeyde el Benşiri (bir El Kaide üyesi) şöyle derdi hep: "Afganistan'da sanki hayatıma 100 yıl eklenmiş gibi oldu."

2. Afganistan'ın genç Müslümanları, gerçekten hayati bir veçhe olarak, tamamen İslami sloganlarla bir Müslüman toprağını kurtarmak için savaş verdiler, zira Müslümanların kurtuluş savaşlarının birçoğu milliyetçiliği İslam'la karıştıran sloganlarla yürütülmüştü ve doğrusu İslam'ı kimi zaman goşist ve komünist sloganlarla karıştırmıştı. Bu genç Müslümanların düşüncesinde Allah'ın dinine mutlak itaate dayalı İslami cihat kuramları ile onların pratikteki uygulamaları arasında bir ayrılık yarattı.

Filistin örneği Filistin'in kurtuluşuna varmak için şeytanla (Arap rejimleri) ittifak yapmaya iten bu birbirine karışmış sloganlar ve inançların en iyi örneklerinden birini sunar. Şeytanla ittifak yaptılar ve Filistin'i kaybettiler.

Bir başka önemli olgu da, dostlar ile düşmanlar arasındaki sınırı ayırt edilmez kılarak bu savaşların Müslüman olmayan ya da karma bayraklar altında verilmiş olmasıdır. Genç Müslümanlar kendilerine düşman kimdi diye sormaya başladılar. Müslüman toprağını işgal eden yabancı düşman mıydı yoksa İslam *şeriatını* tesis etmeyi yasaklayan iç düşman mı ilerleme, milliyetçilik ve kurtuluş motifleri altında Müslümanları ezen ve ahlaksızlığı

yayan? Bu durum yeni dünya düzeninin himayesine sokulmuş Arap ülkelerinin geride kalanları gibi vatanı uçurumun kıyısına getirdi ve onu düşmana teslim olmaya itti...

Afganistan'da işler son derece açık seçikti: İslam sancağı altında bir yabancı düşmana, yolsuz ve dinsiz bir rejim tarafından desteklenen bir kafir saldırgana karşı cihat yürüten bir Müslüman millet. Bu savaşta, kuramdan pratiğe geçiş çok açıktı. Bu açıklık İslam adına iş gördüğünü ileri süren, ama Müslümanlar ile düşmanları arasındaki ayrımın belirgin olduğu bir arenanın mevcut olmadığı bahanesiyle cihattan kaçan sayısız insanın ikircikliğini kanıtlamayı sağlayarak hayırlı bir iş yaptı.

3. Bu Afgan çevrik ülkesi (anklavı) ayrıca ve özellikle Rusların gidişinden sonra, İslam'ın yabancı düşmanlarıyla ittifak yapan dönek önderlere karşı yürütülen bir cihadın pratik örneğini sundu. Necibullah iyi bilinen bir örnektir. Namaz kılıyor, oruç tutuyor ve Hacca gidiyordu. Aynı zamanda, İslam hükümetini yasaklıyor ve İslam ülkesine girmelerini ve Müslümanları ve mücahitleri vahşice ezmelerini sağladığı İslam'ın düşmanlarıyla ittifak yapıyordu.

4. Afganistan'da yürütülen cihat savaşları çok genç insanlar tarafından yürütüldü. Bu çok manidar bir başka noktadır. Bir zamanlar dünyadaki en önemli kara ordusuna sahip bir süpergüç olan SSCB yıkıldı ve geride kalan birlikleri genç Müslümanların gözleri önünde ve onların eylemlerinin neticesinde Afganistan'dan kaçmak zorunda kaldı.

Bu cihat mücahitleri şu ân yerküre üzerinde egemenliğini uygulayan süpergüç olan ABD'ye karşı onca beklenen savaşı yürütmek üzere hazırlamak için çok büyük önemde bir idman oluşturuyordu.

Bu cihat aynı zamanda genç Arap, Pakistanlı, Türk ve Orta ve Doğu Asyalı mücahide Afgan cihat toprağında mükemmel bir birbirini tanıma fırsatı verdi; bunlar İslam'ın düşmanlarına karşı silah arkadaşı oldular.

Bu şekilde, genç mücahitler ve cihat hareketleri birbirlerini çok yakından tanımayı öğrendiler, bilgilerini paylaştılar ve kardeşlerinin sorunlarını öğrendiler.

ABD Pakistan'ı ve mücahit fraksiyonlarını para ve malzemeyle desteklerken genç Arap mücahitleri ile ABD'nin ilişkileri tamamen farklıydı.

Bu genç Arapların Afganistan'daki varlığı ve sayılarının artışı Amerikan politikasının bir başarısızlığını ve Amerikalıların siyasal ahmaklığının yeni bir kanıtını yansıtıyor. Afganistan'daki mücahitlerin faaliyetlerinin finansmanı halk örgütlerinin yardımından ileri geliyordu. Önemli bir yardımdı bu.

Bu hayırsever destek aracılığıyla Arap mücahitler idman merkezleri ve inanca davet merkezleri kurdular. Binlerce mücahit eğiten ve donatan birlikler kurdular ve onlara para, konut seyahat araçları ve bir örgüt sağladılar.

Metinler Philippe Migaux tarafından seçilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

ADAMS, James, *The Financing of Terror*, New York, Simon & Schuster, 1986.

ALEXANDER, Yonah ve Latter, Richard (y.h.), *Terrorism and the Media*, McLean, VA, Brassey's, 1990.

ARYANIAN, Mark Armen ve Ayanian, John Z., "Armenian Political Violence on American Network News: An Analysis of Content", *Armenian Review*, cilt 40, no. 1-157 (İlkbahar 1987).

AUST, Stefan, *The Baader-Meinhof Group:The Inside Stroy of a Phenomenon*, Londra, Bodley Head, 1987.

BARKUN, Michael,"Millenarian Aspects of "White Supremecist" Movements", *Terrorism and Political Violence*, cilt 1, no. 4, Ekim 1989.

BARKUN, Michael (y.h.), *Millenarism and Terror*, Londra, 1996.

BAUER, Yehuda, *From Diplomacy to Resistance: A History of Jewish Palestine 1939-1945*, New York, Atheneum, 1973.

BECKMAN, Robert L., "Rapporteur's Summary", Paul Leventhal ve Yonah Alexander (y.h.), *Nuclear Terrorism: Defining the Threat*, Washington, DC, Pergamon-Brassey's, 1986 içinde.

BEGIN, Menahem, *The Revolt: Stroy of the Irgun*, Kudüs, Steimatzky, 1977.

BELL, J. Bowyer, *A Time of Terror: How Democratic Societies Respond to a Revolutionary Violence*, New York, Basic Boks, 1978.

BELL, J. Bowyer, The *Secret Army: The IRA, 1916-1979*, Dublin, Poolbeg, 1989.

BINDER, P. ve Lepick, O., *Les armes biologiques*, Paris, PUF, 2001.

BISHOP, Patrick ve Mallie, Eamonn, *The Provisional IRA*, Londra, Heinemann, 1987; Corgi 1989.

BOWYER, Bell, *The Secret Army: The IRA, 1916-1979*, Dublin 1979.

BURGAT, François, *L'islamisme en face*, Paris, La Dé!couverte, 1995.

BURGAT, François, *L'islamisme au Maghreb*, Paris, Payot, 1995.

CARR, Caleb, "Terrorism as Warfare: The Lessons of Military History", *World Policy Journal*, cilt 13, no. 4, Kış 1996-1997.

CARRÉ, Olivier ve Michaux, Gérard, *Les Frères musulmans*, Paris, Gallimard, 1983.

CARRÉ, Olivier ve Dumont, Paul (y.h.), *Radicalismes islamiques*, Paris, L'Harmattan, 1986.

CHALIAND, Gérard, *Terrorismes et Guérillas*, Paris, Flammarion, 1984.

CHALIAND, Gérard, *L'arme du terrorisme*, Paris, Audibert, 2002.

CHALIAND, Gérard (y.h.), *Stratégies du terrorisme*, Paris, Desclée de Brouwer, 1999.

CHALK, Peter, *West European Terrorism and Counter-Terrorism, The Evolving Dynamic*, Londra, Macmillan, 1996.

CLUTTERBUCK, Richard, *Terrorism and Guerilla Warfare*, Londra, 1990.

CLUTTERBUCK, Richard, *Living with Terrorism*, Londra, Faber and Faber, 1975.

CLUTTERBUCK, Richard, Terrorism in an Unstable World, Londra, Routledge, 1994.

CONQUEST, Robert, *The Great Terror*, Harmondsworth, Penguin, 1971.

CORBETT, Robert, *Guerilla Warfare from 1939 to the Present Day*, Londra, Orbis, 1986.

CORSUN, Andrew, *Research Papers on Terrorism –Armenian Terrorism: 1975-1980*, Washington, DC, Office of Security Threat Analysis Group, US Department of State, 1982.

CRENSHAW, Martha, *Revolutionary Terrorism*, Stanford, Hoover Institution, 1978.

CRENSHAW, Martha, *Terrorism in Context*, Pennsylvania State University, 1995.

CRENSHAW, Martha, *Terrorism and International Cooperation*, Occasional Paper Series no. 11, New York, Institute for East-West Security Studies, 1989.

DAGUZAN, J. F., Chaliand, G. Ve Prenat, R., *Le terrorisme non conventionnel*, Paris, FED-CREST,1999.

DAVIS, Uri, Mack, Andrew ve Yuval-Davis, Ira, "Introduction", Uri Davis, Andrew Mack ve Ira Yuval-Davis (y.h.), *Israel and the Palestinians*, Londra, Ithaca Press, 1975 içinde.

DOBSON, Christopher ve Payne, Ronald, The Carlos Complex: A Study in Terror, Londra, Coronet/Hodder & Stoughton, 1978.

DOWNES-LEGUIN, Theo ve Hoffman, Bruce, *The Impact of Terrorism on Public Opinion*, 1988 to 1989, MR-225-FF/RC, Santa Monica, CA, RAND Corporation, 1993.

DRAKE, Richard, *The Aldo Moro Murder Case*, Cambridge, MA ve Londra, Harvard University Press, 1995.

EHRENFELD, Rachel, *Narco-Terrorism*, New York, Basic Books, 1990.

ÉTIENNE, Bruno, *L'islamisme radical*, Paris, Hachette, 1987.

FADL ALLAH, Ayatollah Muhammed Hussein, "Islam and Violence in Political Reality", *Middle East Insight*, cilt 4, no. 4-5 (1986).

FETSCHER, I ve Rohrmoser, G., *Analysen zum Terrorismus*, cilt 1, *Ideologien und Strategien*, Bonn, Westdesutscher Verlg, 1981.

FOLEY, Charles (y.h.), *The Memoirs of General Grivas*, Londra, Longmans, 1964.

FOLEY, Charles ve Scobie, W. I., *The Struggle for Cyprus*, Stanford, CA, Hoover Institution Press, 1975.

GRIVA, General, *Guerilla Warfare and Eoka's Struggle*, Londra, Longmans, 1964.

GUILLEN, Abraham, *Philosophy of the Urban Guerilla*, New York, William Morrow, 1973.

GUNARATNA, Rohan, *Al Qaida*, Paris, Éditions Autrement, 2002.

GUNARATNA, Rohan, *War and Peace in Sri Lanka*, Colombo, Institute of Fondamental Studies, 1987.

HALLIDAY, Fred, *Islam and the Myth of Confrontation*, Londra, Tauris, 1996.

HEISBOURG, François ve FRS, *L'hyperterrorisme*, Paris, Odile Jacob, 2001.

HELLER, Joseph, *The Stern Gang: Ideology, Politics and Terror, 1940-1949*, Londra, Frank Cass, 1995.

HOFFMAN, Bruce, *La mécanique terroriste*, Paris, Calman-Lévy, 1999.

HOFFMAN, Bruce, "Low-intensity Conflict: Terrorism and Guerilla Warfare in the Coming Decades", Lawrance Howard (y.h.), *Terrorism: Roots, Impact, Responses*, New York, Praeger, 1992 içinde.

HORNE, Alistair, *A Savage War of Peace: Algeria 1954-1962*, Penguin, 1977.

IVIANSKI, Zeev, "Sources of Inspiration for Revolutionary Terrorism: The Bakunin-Nechayev Alliance", *Conflict Quarterly*, cilt 8, no. 3, Yaz 1988.

JABER, Hala, *Hezbollah: Born with a Vengeance*, New York, Columbia University Press, 1997.

"Jail term of Jewish Terrorist Reduced", *Jerusalem Post* (uluslararsı baskı), 12 Ekim 1985.

JAMESON, Alison, *The Heart Attacked: Terrorism and Conflict in the Italian State*, Londra ve New York, Marion Boyars, 1989.

JANKE, Peter, *Guerilla and Terrorist Organisations: A World Directory and Bibliography*, New York, Macm,llan, 1983.

JENKINS, Brian Michael, "International Terrorism: A New Mode of Conflict", David Carlton ve Carlo Schaerf (y.h.), *International Terrorism and World Security*, Londra, Croom Helm, 1975 içinde.

JENKINS, Brian Michael, *International Terrorism: The Other World War.* R-3303-AF, Santa Monica, CA, RAND Corporation, Kasım 1985.

JOLL, James, *The Anarchists*, Boston ve Toronto, Little, Brown, 1964.

KAHANE, Rabbi Meir, *They Must Go*, New York, Grosset & Dunlap, 1981.

KAPLAN, David E. Ve Marshall, Andrew, *The Cult at the End of the World: The Increble Stroy of Aum*, Londra, Hutchinson, 1996.

KELLEN, Konrad, *On Terrorists and Terrorism*, N-1942-RC, Santa Monica, CA, RAND Corporation, Aralık 1982.

KEPEL, Gilles, *Jihad*, Paris, Gallimard, 2003.

KEPEL, Gilles, *Le prophète et le pharaom*, Paris, Éd. Du Seuil, 1993.

KITSON, Frank, *Low Intensity Operations*, Londfra, Faber, 1971.

KUPER, Leo, *Genocide*, Yale University Press, 1981.

LAKOS, Amos, *International Terrorism: A Bibliography*, Boulder, CO, Westview Press, 1986.

LAQUEUR, Walter, *Terrorism*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 1977.

LAQUEUR, Walter ve Alexander, Yonah (y.h.), *The Terrorism Reader*, New York, Meridian, 1987.

LEWIS, Bernard, *The Assassins: A Radical Sect in Islam*, Londra, Al Saqi Books, 1985.

MARIGHELLA, Carlos, *Manuel du guérillero urbain*, Fransızca çevirisi www.terrorisme.net adlı sitede mevcut.

MARRET, Jean-Luc, *Les techniques du terrorisme*, Paris, Paris, PUF, 1997.

MIKOLUS, Edward F., *Transnational Terrorism: A Chronology of Events, 1968-1979*, Westport, CT, Greenwood Press, 1980.

MOSS, Robert, *Urban Guerillas*, Londra, International Institute for Strategic Studies, 1971.

NETANYAHU, Benjamin (y.h.), *Terrorism: How The West Can Win*, New York, Avon, 1986.

O'NEILL, Bard E., *Insurgency and Terrorism: Inside Modern Revolutionary Warfare*, New York, Pergamon Press, 1990.

PARRY, Albert, *Terrorism: From Robespierre to Arafat*, New York, Vanguard, 1976.

PECI, Patrizio, *Io, l'infame*, Milano, Arnoldo Mondadori, 1983.

RANSTORP, Magnus, *Hizb'allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*, Basingstoke ve Londra, Macmillan, 1997.

RAPOPORT, David C., "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *American Political Science Review*, ciltb 78, no. 3, Eylül 1984.

RASHID, Ahmed (E. Malléa ile birlikte), *L'ombre des Talibans*, Paris, Éditions Autrement, 2001.

RASHID, Ahmed, *Taliban. Afghanistans Gotteskrieger und der Dschihad*, Münih, Droemersche Verlagsanstalt, 2001.

RAUPER, Xavier ve BAuer, Alain, *La guerre ne fait que commencer*, Paris, Jean-Claude Lattès, 2002.

ROY, Olivier, *L'échec de l'islam politique*, Paris, Seuil, 1992.

ROY, Olivier, *L'islamisme mondialisé*, Paris, Seuil, 2002,

ROY, Olivier, *Les illusions du 11 Septembre*, Paris, Seuil, 2002.

ROY, Olivier, *Généalogie de l'islamisme*, Paris, Hachette/PLuriel, 2002.

SCHMID, Alex, Jongman Albert ve diğ., *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Concepts, Date Bases, Theories and Litarature*, Amsterdam, 1988.

SOMMIER, Isabelle, *Le terrorisme*, Paris, Flammarion, 2000.

SPRINZAK, Ehud, "Fundementalism, Terrorism, and Democracy. The Case of the Gush Emunim Underground", Wilson Center Occasional Paper no. 4, Washington, DC, Smithsonian Institute, 1986.

SPRINZAK, Ehud, *The Ascendance of Israel's Radical Right*, New York ve Oxford, Oxford University Press, 1991.

STERN, J., *The Ultimate Terrorist*, Cambridgwe, MA, Harvard University Press, 1999.

TAHIRI, Amir, *Holly Terror: The Inside Stroy of Islamic Terrorism*, Londra, Sphere, 1987.

TALBOTT, John, *The War without a Name: France in Algeria, 1954-1962*, Londra ve Boston, Faber, 1980.

TAYLOR, Peter, *Provos: The IRA and Sinn Fein*,i Londra, Bloomsburyy,1997.

TUCKER, Jonathan B., "Bioterrorism: Threats and Responses", Joshua Lederberg (y.h.), *Biological Weapons: Limiting the Threat*, BCSIA Studies in International Security, Cambridge, MA ve Londra, MIT Press, 1999.

WIEVIORKA, Michel, *Société et terrorisme*, Paris, Fayard, 1988.

WILKINSON, Paul ve Jenkins, Brian (y.h.), *AviationTerrorism and Security*, Londra, 1998.

WILKINSON, Paul, *Terrorism and the Liberal State*, Londra, Palgrave, MacMillan, 1994.

WILKINSON, Paul, *Terrorism versus Democracy: The Liberal State Response*, Londra, Frank Cass Publishers, 2000.

Bibliyografya Gérard Chaliand tarafından düzenlenmiştir.

Terörizm çağında yaşıyoruz, ama tarihinden bihaberiz. Görüntülerin şiddetine, tehditlerin artışına, bilginin "durmaksızın" karışmasına maruz kaldığımızdan nihai olarak düşünmeye ve tahlile çok az yer ayırıyoruz. Yine de terörizm olgusunu anlamaya çalışmak acil bir görev.

Uluslararası uzmanların katılımıyla Gérard Chaliand ve Arnaud Blin elinizdeki bu eserde terörizmin tarihini antikçağdan en modern biçimlerine dek gözler önüne seriyor ve bize terörizm algısının ne denli evrildiğini anlatıyor. Böylelikle, radikal İslamcılık tarihsel bağlamına yerleştiriliyor. Yalnızca böylesi derin bir bakış, etkileri yok olmaktan uzak bu olgunun günümüzdeki kozlarını kavramamıza yardımcı olabilir.

Terör meselesi, antikçağın Zelotlarından ortaçağın Haşhaşilerine, 1789 terör hareketinden Stalinist teröre, İkinci Dünya Savaşı'nda direniş gruplarının teröründen Latin Amerika devrimci hareketlerine ve günümüz radikal İslamcılığına kadar, geniş bir tarihsel bağlamda ele alınıyor. *Terörizmin Tarihi*'nde, İslamcı terörizmin temel kaynaklarına odaklanılarak, ulusaşırı modern terörizmin oluşumu ve günümüz intihar eylemcilerinin yükselişi etraflı bir biçimde tartışılıyor.

Yazarlar aynı zamanda, Bakunin'den Usame Bin Ladin'e, terörizmin başlıca aktörlerinin söylev, bildirge ve diğer kuramsal metinlerini bir araya getirdiler. Dolayısıyla, sevgili okur, elinizin altındaki ilk büyük terörizm ansiklopedisidir!

instagram.com/norakitap
facebook.com/nora.kitap
twitter.com/nora_kitap

Nora

ISBN 978-605-83235-9-9